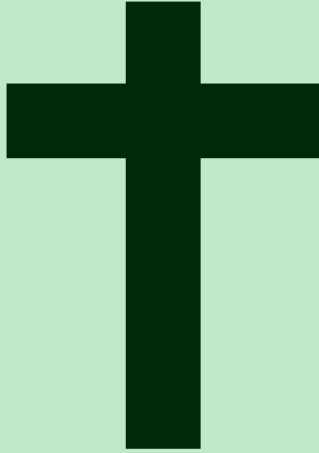

Wapômbêŋ Anêŋ Abô
Matheŋ

The New Testament in the Malei-Hote Language of Papua New
Guinea

Wapômbêŋ Anêŋ Abô Mathen
The New Testament in the Malei-Hote Language of Papua New
Guinea
Nupela Testamen long tokples Maei-Hote long Niugini

copyright © 2010 Wycliffe Bible Translators, Inc. and The Malê people

Language: Hotê-Malê (Malei-Hote)

Translation by: Wycliffe Bible Translators

Contributor: The Malê people

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2015-01-02

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 11 Nov 2022 from source files dated 9 Oct 2020
c8e90bc3-6cab-57b1-9a48-04f5f30fe59a

Contents

FRT	1
Matyu	3
Mak	43
Luk	67
Jon	107
Aposel	136
Lom	173
1 Kolin	192
2 Kolin	207
Galesia	217
Epesus	223
Pilipai	229
Kolosi	233
1 Tesalonaika	237
2 Tesalonaika	241
1 Timoti	243
2 Timoti	248
Titi	252
Pilemon	255
Hiblu	257
Jems	269
1 Pita	274
2 Pita	279
1 Jon	282
2 Jon	287
3 Jon	288
Jut	289
Auk Loŋ Kapô	291

**Wapômbêḡ Anêḡ Abô
Mathêḡ**

**The New Testament in the
Malei-Hote language of Papua
New Guinea**

**Nupela Testamen long
tokples Malei-Hote long
Niugini**

Wapômbêḡ Anêḡ Abô Mathêḡ
The New Testament in the Malei-Hote
language of Papua New Guinea
[hot]

Translation by Wycliffe Bible Translators

© 2010 Wycliffe Inc. and The Malê people

Print publication, 2010 by Wycliffe Bible
Translators, Inc.

Web version
© 2014, Wycliffe Bible Translators, Inc.
www.Wycliffe.org

<http://pngscriptures.org>

www.ScriptureEarth.org

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons license (Attribution-Noncommercial-No Derivative Works).

<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0>

Your are free to share — to copy, distribute and transmit the text under the following conditions:

- **Attribution.** You must attribute the work to *Wycliffe Bible Translators* (but not in any way that suggests that they endorse you or your use of the work).
- **Noncommercial.** You may not use this work for commercial purposes.
- **No Derivative Works.** You may not alter, transform, or build upon this work.
- **In addition,** you have permission to port the text to different file formats, as long as you don't change any of the text or punctuation of the Bible.

Notice — For any reuse or distribution, you must make clear to others the license terms of this work.

Tok Orait

Dispela Buk Baibel i kam wantaim tok orait na lo bilong Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivative Works license. Em i tok olsem **yu ken givim kopi long narepela manmeri.** Yu ken wokim kopi na givim long husat i laikim. Tasol, yu mas tok klia dispela samting i kam long <http://tokplesbaibel.org>. Yu no ken kisim mani na salim dispela. **Yu mas givim nat-ing.** Na tu, **yu no ken senisim Tok.**

Ol piksa i kam wantim ol Baibel na narapela buk i stap long dispela sait i gat tok orait long usim wantaim dispela samting tasol. Sapos yu laik narapela tok orait, yu mas askim husat i papa bilong copyright long dispela ol piksa.

Sapos yu laik stretim samting i no orait long dispela tok orait, stretim tok, salim Buk Baibel, o tainim Tok bilong God long nupela tok ples, yu ken **askim mipela.**

Olgeta tok orait na lo long tok ples English i stap long <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/legalcode>.

Sapos yu gat askim long dispela, **plis askim mipela.**

**Abô Môḡ Atu Ba Nêḡ Avômalô
Sa**

Abô Nesam Êḡmôḡ

Êntêk ma Wapômbêḡ anêḡ Abô Mavi atu ba nê doho ik liliḡ hathak abô Malê. Ma avômalô atu ba enaḡ abô Malê ma hatôm 3,000 ba havôhi. Thêlô ma anêḡ Salamaua Distlik ba êḡ Morobe Plovins anêḡ Papua Niugini.

Sêḡok ma Wapômbêḡ anêḡ Abô Mavi ma eto hathak abô Yabêḡm lôk Inglis ma Pisin, ba intu hêḡ malaiḡ hadêḡ avômalô Malê. Ma lêk ma hathak abô Malê ḡa ba tem nêḡ avômalô Malê sa ek nesam lo nedanḡ Wapômbêḡ anêḡ Abô Mavi esak thêlôḡa venḡḡbôlêk.

Aêḡ ba nanêḡ lenḡḡmavi êḡḡḡ Wapômbêḡ esak hêḡ auk mavi hadêḡ nê ik abô liliḡ SIL, ba êḡ inḡḡ nê ku ba êlêḡ idum ku ik abô liliḡ sondabêḡ bêḡ anôḡ aleba kapya yaḡ lukmuk lêk halêḡm yaḡḡ ek avômalô Malê.

Lôk nanêḡ lenḡḡmavi êḡḡḡ Wapômbêḡ esak avômalô nôḡbêḡḡ atu ba êḡ ku êḡḡḡ êḡ sa. Aêḡ ba môlô atu ba ôêḡ unim wakma ek udum ku êḡḡḡ havinḡ, nodanḡ. Unim wakma êḡ miḡ hi oyaḡ ami. Mi. Anêḡm ku mavi êḡ lêk hi hayabinḡ o hamô Malak Lenḡ.

Hadêḡ 1976 ma SIL êḡ inḡḡ nê ku ba êḡḡ ek nijik abô Malê liliḡ. Ma 1988 ma ik Môḡ Anôḡ liliḡ vêḡm ma Lut lo Jona. Ma 1992 ma Mak, Aposel, Galesia ma Pilipai. Ma lêk 2,010 ma Matyu hi hayô Auk Loḡ Kapô. Ba intu nanêḡ athêḡ bêḡ êḡḡḡ Wapômbêḡ esak anêḡ lahiki atu.

Ôpatu ba hasam abô plopet êntêk ma êmô
 lôk lamavi.
 Ma ôpatu ba halanô ba hasopa ma êmô lôk
 lamavi
 ek malê nena waklavôŋ lêk habobo.
 Auk Lon Kapô 1:3

Preface

This book is a translation of the New Testament into the Malê language of Papua New Guinea. The population of the Malê language group is over 3,000. Most Malê speakers live in the Lae District of Morobe province, approximately 20 miles south of Lae extending to the coast near Salamaua (see map).

Missionaries from Germany began work among the Malê people in the 1940's. The Yabêm language from the coastal area around Finschhafen was used as a medium for both evangelism and education. In the 1960's English became the language of education in the Malê area. Yabêm and Melanesian Pidgin continued to be used in the Malê churches until the time this translation work commenced.

At the invitation of the Malê people, the translation of this New Testament began in 1976 with the assistance of SIL. Thanks to the many Malê people whose efforts have gone into the production of this translation. Thanks also to the many people from around the world who have supported this work by means of financial support, prayers and encouragement.

Above all, thanks be to God for His written word given as a means for people to come to know and believe in His Son, the living Word. Thanks to Him for faithfully sustaining and enabling each and every member of the translation team. To Him be the glory.

The one who reads these prophet words,
 they are blessed.
 And the one who hears and follows them,
 they are blessed
 because the day is near.

Abô Mavi atu ba Matyu hato Abô môñ

Matyu hato kapyá êntêk. Ma anêñ athêñ yaj nena Livai. Yani ma anyô Isael te. Yani hadum ku hawa takis haviñ Lom vêm ma hatak ku êñ ma hasopa Yisu. Yisu halam Pita lo Andulu ma Jems lo Jon vêm ma halam Matyu (Mat 4:18-22; 9:9-13). Matyu ma Yisu anêñ nê ku laumiñ ba lahavuju takatu te.

Matyu hato ek injik thô êndêñ avômalô Isael nena Yisu ma thêlô iniñ Mesia. Mesia ma abô Hiblu ma hathak abô Glik ma Kilisi. Ma anêñ ôdôñ nena, ‘Ôpatu ba Wapômbêñ habi bañ hayô hêk ek nêm anêñ avômalô bulubiñ.’ Matyu hik thô nena Yisu ma Mesia atu ba bôk eto hathak yani hêk Mose lôk plopet iniñ kapyá ba intu abô takêñ lêk hik anôñ hathak Kilisi. Yani hato kapyá êntêk ek avômalô Isael, ma donjom lahaviñ avômalô loñ buyañ nesam imbiñ.

Hato hadêñ 60 mena 70 AD la.*

*Yisu Kilisi anêñ limi
(Luk 3:23-38)*

¹* Êntêk ma Yisu Kilisi anêñ limi. Yani ma Ablaham lo Devit iniñ lim lukmuk.

² Ablaham habi Aisak vê, ma Aisak habi Jekop vê, ma Jekop habi Juda lôk iviyañ vê.

³* Ma Juda habi Peles lo Sela vê, ma thainiñ talêbô Tama.

Ma Peles habi Heslon vê, ma Heslon habi Lam vê.

⁴ Ma Lam habi Aminadap vê, ma Aminadap habi Nason vê, ma Nason habi Salmon vê.

⁵* Ma Salmon habi Boas vê, ma Boas talêbô Lahap.

Ma Boas habi Obet vê, ma Obet talêbô Lut. Ma Obet habi Jesi vê.

⁶* Ma Jesi habi Kiñ Devit vê.

Ma Devit habi Solomon vê, ma Solomon anêñ talêbô ma Uliá yanavi.

⁷ Ma Solomon habi Lehoboam vê, ma Lehoboam habi Abiya vê, ma Abiya habi Asa vê.

⁸ Ma Asa habi Jehosapat vê, ma Jehosapat habi Jeholam vê. Ma Jeholam ma Usaia anêñ lim.

⁹ Ma Usaia ma Jotam anêñ bumalô, ma Jotam habi Ahas vê, ma Ahas habi Hesekaia vê.

¹⁰ Ma Hesekaia habi Manasa vê, ma Manasa habi Amon vê, ma Amon habi Josaia vê.

¹¹* Ma Josaia ma Jekonaia lôk iviyañ iniñ bumalô. Jekonaia lôk iviyañ ibitak ma avômalô Babilon ik vovak ba ewa avômalô Isael i êmô Babilon.

¹²* Avômalô Isael êmô Babilon denañ, ma Jekonaia habi Sialtiel vê, ma Sialtiel ma Selubabel anêñ bumalô. Êñ ma avômalô Isael êvôi iniñ loñ hathak loñbô.

¹³ Ma Selubabel ma Abiut anêñ lim, ma Abiut ma Elaiakim anêñ lim, ma Elaiakim ma Aso anêñ lim.

¹⁴ Ma Aso ma Sadok anêñ lim, ma Sadok ma Akim anêñ lim, ma Akim ma Eliut anêñ lim.

¹⁵ Ma Eliut ma Eleasal anêñ lim, ma Eleasal ma Matan anêñ lim, ma Matan ma Jekop anêñ lim.

¹⁶ Ma Jekop habi Josep vê, ma Josep intu Malia yamalô. Ma Malia êñ intu havathu Yisu. Ma Yisu êñ atu ba elam nena “Mesia”.

¹⁷ Ma avômalô takatu ba ibitak anêñ Ablaham havenañ aleba hayô Devit, thêlô ma hatôm ôdôñ laumiñ ba lahavuva. Ma avômalô takatu ba ibitak anêñ Devit aleba hayô avômalô Isael i Babilon, thêlô ma hatôm ôdôñ laumiñ ba lahavuva aêñ iyom. Ma avômalô takatu ba ibitak hadêñ waklavôñ atu ba avômalô Isael êmô Babilon aleba hayô Mesia ma hatôm ôdôñ laumiñ ba lahavuva aêñ iyom.

*Malia havathu Yisu
(Luk 2:1-7)*

¹⁸* Ma abô hathak Yisu Kilisi halêm pik aentêk. Malia anêñ avômalô bôk epesañ abô yôv ek nendom yani êndêñ Josep. Thai miñ ewa i ami denañ ma êyê nena yani hasabên. Lovak Mathên da hêv amena êñ. ¹⁹⁻²⁰ Ma Josep, ôpatu ba enja Malia ma anyô thêthônñ ba intu hadum ek êndô Malia. Ma hadô indum yani mama êndôk avômalô malerñiñ.

Êñ ma habôlêm auk ek êndô avi êñ menañna ba ni. Ma donjom hayê niaviñ nena Wapômbêñ anêñ anjela hayô ba hanañ, “Josep, Devit anêñ lim lukmuk, amena êntêk ma Lovak Mathên hêv hadêñ yani. Ba intu miñ ôkô ek onja Malia ba nu anêm unyak êtôm vônim ami. ²¹* Ma tem embathu okna te ek nêm anêñ avômalô bulubiñ ba intu ondama anêñ athêñ nena Yisu.”

* :: ‘60 AD’ anêñ ôdôñ nena Yisu anêñ talêbô havathu yani ma sondabêñ hatôm 60 bôk hale ba hi yôv. * **1:1:** Sst 22:18; 1Sto 17:11 * **1:3:** Sst 38:29-30; Rut 4:18-22 * **1:5:** Rut 4:13-17 * **1:6:** 2Sml 12:24 * **1:11:** 2Kñ 24:14-16; 2Sto 36:10; Jer 27:20; 40:1; Dan 1:1-2 * **1:12:** Esr 3:2 * **1:18:** Luk 1:27,35 * **1:21:** Luk 1:31; 2:21

²² Ma nômkama takéntêk bôk habitak ek Wapômbêḡ anêḡ abô injik anôḡ ba hanaḡ hadêḡ plopet nena,

²³ “Avi te miḡ hêk haviḡ anyô ami denaḡ ma tem esabeḡ ba embathu okna te. Ba tem nendam anêḡ athêḡ nena Imanuel.” *Aisaia 7:14*

Abô êḡ anêḡ ôdôḡ nena, “Wapômbêḡ hamô haviḡ alalô.”

²⁴ Ma Josep hayê niaviḡ êḡ yôv ma haviyô. Ma hadum hatôm atu ba Wapômbêḡ anêḡ aḡela hanaḡ ba hawa Malia ba hi anêḡ unyak hatôm yanavi. ²⁵ *Ma miḡ hêk haviḡ ami aleba havathu amena êḡ. Ma halam nena Yisu. Havathu amena êḡ vêm ka hêk haviḡ yanavi haveḡ yam.

2

Nê lôkawk hathak vuliḡ êlêm êyê Yisu

¹ Helot hatu kin ba Malia hawa Yisu hêk Betlehem anêḡ loḡ Judia. Êḡ ma nê lôkawk hathak vuliḡ anêḡ loḡ wak hathak êlêm Jelusalem ² * ma enaḡ hik liḡ, “Amena lukmuk atu ba hatu avômalô Israeḡ iniḡ kin, anêḡ talêbô havathu hêk êsê? Yêlô ayê anêḡ vuliḡ habitak loḡ wak hathak ba alêm ek nanêm yeḡ êndêḡ yani.”

³ Ma kin Helot lôk avômalô Jelusalem sapêḡ elañô abô êḡ ba êkô hathak. ⁴ Êḡ ma Helot halam avômalô iniḡ nê bêḡbêḡ êbôk da lôk iniḡ nê lôkawk hathak abô balabun sapêḡ ethak donḡtom. Ma hanaḡ hik thêlô liḡ, “Mesia atu tem nembathu êḡḡêk êsê?” ⁵ Ma thêlô enaḡ viyaḡ nena, “Wapômbêḡ bôk hanaḡ ba plopet te bôk hatu nena,

⁶ * “O Betlehem atu ba hômô Juda iniḡ pik, anyô bêḡ te tem imbitak anêḡ o ba eyabiḡ yenaḡ avômalô Israeḡ êtôm boksipsip iniḡ alaḡ

ba intu o miḡ malak oyaḡ te hômô pik Juda malêvôḡ ami. Mi anôḡ!” *Maika 5:2*

⁷ Yôv ma Helot halam nê lôkawk eyala vuliḡ menaḡna ek endañô nena anḡê intu vuliḡ êḡ habitak. ⁸ Ma hêv thêlô ba i Betlehem ma hanaḡ, “Môlônu nômbôlêm amena êḡ katô. Ba ôpôm ma nôlêm nonaḡ êndêḡ ya ek yana yanêm yeḡ êndêḡ yani imbiḡ.”

⁹⁻¹⁰ Thêlô elañô kin anêḡ abô yôv ma i. Ma êyê vuliḡ sêbôk ba habitak loḡ wak hathak. Êḡ ma thêlô leḡḡḡmavi bêḡ anôḡ. Vuliḡ êḡ hamôḡ ba hi aleba hamiḡ unyak atu ba amena hêk vôv. ¹¹ *Thêlô êyô unyak kapô ba i ma êyê amena lo talêbô Malia. Êḡ ma elek veḡḡḡdôḡ lêlô ba êkôm ba êv yeḡ hadêḡ yani. Ma epesaḡ iniḡ nômkama mavi ba êv iniḡ leḡḡḡmavi hadêḡ yani. Êv gol lôk nôm ôv mavi ju atu ba epesaḡ hathak alokwaḡ

thôk. ¹² Ma êyê niaviḡ ma Wapômbêḡ hanaḡ hadêḡ thêlô nena miḡ ini ek Helot ami. Êḡ ma elom loḡôndê yaḡ ba i iniḡ loḡ hathak loḡbô.

Josep lo Malia ma Yisu i Ijip

¹³ Nê lôkawk hathak vuliḡ etak unyak yôv, ma Josep hayê niaviḡ ba Wapômbêḡ anêḡ aḡela te hayô ba hanaḡ, “Helot tem êmbôlêm amena ek injik vônô. Aêḡ ba umbiyô onja amena lo talêbô ba ôsôv ba nu Ijip ma ômô endeba yanêm abô êndêḡ o am.”

¹⁴ Aêḡ ba intu Josep haviyô ma hawa amena lo talêbô hadêḡ bôlôvôḡ ba etak Betlehem ma êsôv ba i Ijip ¹⁵ ma hamô aleba Helot hama. Nôm takêḡ habitak ek Wapômbêḡ anêḡ abô injik anôḡ ba hanaḡ hadêḡ plopet nena, “Yahalam yenaḡ okna hêk Ijip ba halêm.”

Hosea 11:1

Kin Helot hik apenena vônô

¹⁶ Nê lôkawk hathak vuliḡ miḡ êvôi hathak loḡbô ami ba Kin Helot hayala nena esau yani. Ma laḡaḡa kambom anôḡ ma lahabi thêlôniḡ abô takatu ba bôk enaḡ hathak vuliḡ anêḡ waklavôḡ. Êḡ ma hanaḡ ek niḡik apenena takatu ba iniḡ sondabêḡ hatôm lokwaḡju sapêḡ vônô anêḡ Betlehem lôk anêḡ loḡ yaô nena sapêḡ. ¹⁷ Aêḡ ba Wapômbêḡ anêḡ abô hik anôḡ ba hanaḡ hadêḡ plopet Jelemaia nena,

¹⁸ * “Voḡvoḡ bêḡ hêk Lama, asêḡ malêḡ lôk malaiḡ bêḡ, Lesel anêḡ limi lêk ema ba mi.

Aêḡ ba halaḡ ba hadô nêḡnêm yani thêvô.”

Jelemaia 31:15

Êvôi Nasalet

¹⁹ Josep hamô Ijip denaḡ ma Helot hama. Hayê niaviḡ ma Wapômbêḡ anêḡ aḡela te hayô ²⁰ ba hanaḡ nena, “Nê takatu ba idum ek niḡik amena vônô bôk ema yôv ma umbiyô onja amena lo talêbô ba ômbônu pik Israeḡ esak loḡbô.” ²¹ Êḡ ma Josep haviyô ma hawa amena lo talêbô ba êvôi pik Israeḡ. ²² Ma halaḡô nena Akelaus hawa lambô Helot anêḡ loḡ ba hatu avômalô Judia iniḡ kin. Ba intu hakô ek ni loḡ êḡ. Ma hayê niaviḡ ma hasôv ba hi ²³ *hamô malak nate anêḡ athêḡ nena Nasalet ba hamô Galili kapô. Nom êḡ habitak ek Wapômbêḡ anêḡ abô injik anôḡ ba hanaḡ hadêḡ plopet doho nena, “Avômalô tem nendam yani nena anyô Nasalet te.”

3

Jon anyô hathik ḡaḡ hanaḡ Wapômbêḡ anêḡ abô
(*Mak 1:2-8; Luk 3:1-18; Jon 1:19-28*)

* 1:25: Luk 2:21 * 2:2: Nam 24:17 * 2:6: Jon 7:42 * 2:11: Sng 72:10-15; Ais 60:6 * 2:18: Stt 35:19
* 2:23: Ais 11:1; 53:2; Luk 2:39; Jon 1:45

¹ Wak êñ ma anyô te ba elam nena “Jon anyô hathik ña” hayô Judia ininj loñ ek enañ Wapômbêñ anêñ abô êndêñ avômalô. Ôpêñ hamô loñ thiliv ² *ma hanañ nena, “Wapômbêñ anêñ loñ lôklinyak lêk habobo. Ba intu node kapôlô mim lilin.” ³ Jon êñ ma ôpatu ba Wapômbêñ hanañ hadêñ plopet Aisaia nena,

“Kaêk te halam haveñ loñ thiliv nena,
 ‘Nôpôpêk loñondê ek Anyô Bêñ êlêm,
 ma nopesañ ba imbitak thêthônj ek
 yani.’” *Aisaia 40:3*

⁴ *Jon ma hathak hik kwêv atu ba epesañ hathak bok kamel vuluk ma havak bokñgôp epesañ hathak bok kupik hayôhêk lamalim. Ma hathak hayañ kôm sopek lôk hanum biyo thôk. ⁵ Ma avômalô anêñ Jelusalem lôk Judia anêñ malak sapêñ lôk loñ takatu ba êmô habobo ñañ Jolodañ ethak i hadêñ Jon. ⁶ Ma thêlô enañ ininj kambom bêñ ma Jon hathik i halôk ñañ Jolodañ.

⁷ *Ma hayê avômalô Israel ininj ñê bêñbêñ takatu ba elam nena Palisi lôk Sadyusi ma hanañ, “Môlô ma umya kambom anêñ nali ba oson nena tem yasik môlô ek nôsôv êñjêk Wapômbêñ anêñ lamaniñ e? Mi anôn! ⁸ Nundum ku takatu ba injik thô nena lêk ole kapôlô mim lilin am. ⁹ *Ma miñ lemim-imbî auk te ba nonañ êndêñ am nena, ‘Abraham ma yêlôaniñ bumalô. Ba intu yêlô avômalô thêthônj.’ Mi, yanañ êndêñ môlô nena Wapômbêñ hatôm enja valu takêntêk ba epesañ Abraham anêñ limi esak. ¹⁰ *Kisij lêk hamô alokwañ ôdônj yôv, ek alokwañ takatu ba miñ hik anêñ anônj mavi ami, ma tem nede lu ba nêmbôk esak atum.

¹¹ * “Yahathik môlô hathak ñañ ek injik thô nena bôk ole kapôlô mim lilin yôv. Ma doñtom ôpatu ba tem embenja ya yam anêñ lôklokwañ ma bomañ ek yenañ ba intu tem isik môlô esak Lovak Matherñ lôk atum. Yani ma anyô lôk athêñ bêñ ma ya ma yaônalôk ba intu miñ hatôm yanja anêñ ya bokñgôp êtôm anyô ku oyañ ami. Mi anônj. ¹² Yani tem isuv nôm anêñ kupik vê ba êndô anônj êmô unyak kapô. Ma yavoyav takatu ba hamô piklêvônj ma isi ba êmbôk esak atum atu ba tem miñ ema ami.”

Jon hathik Yisu halôk ñañ

(Mak 1:9-11; Luk 3:21-22; Jon 1:31-34)

¹³ Yisu hatak Galili ma hi ñañ Jolodañ ek Jon isik yani. ¹⁴ Ma doñtom Jon hadum ek iminj yani loñ sinj ba hanañ, “Aisê ka hólêm hadêñ ya? Usik ya.”

¹⁵ Êñ ma Yisu hanañ viyañ nena, “Alalô nasopa loñondê thêthônj ba intu usik ya.” Ma Jon halôk ba hathik Yisu.

¹⁶ *Ma ketheñ oyañ ma haviyô hêk ñañ kapô. Ma leñ hakyav ma hayê Wapômbêñ anêñ Lovak Matherñ halôk ba halêm hatôm menak bôbô ba hayô hamô yani. ¹⁷ *Ma abô te halêm anêñ malak leñ ba hanañ nena, “Intu ma yenañ Okna atu ba yalenhavinj videdaun. Ma ya kapôlônj mavi hathak yani.”

4

Sadañ halôk Yisu la ek indum kambom (Mak 1:12-13; Luk 4:1-13)

¹ *Yôv ma Lovak Matherñ halom Yisu hi loñ thiliv ek Sadañ êndôk yani la ek indum kambom. ² *Yani hatip ek nôm ba haveñ hatôm wak lo bôlôvônj 40 ba intu hama kisi. ³ Êñ ma ñgôk ininj anyô bêñ hayô ek Yisu ma hanañ, “O Wapômbêñ anêñ Nakadañ ma onañ ek valu takêntêk imbitak êtôm polom.”

⁴ *Ma Yisu hanañ viyañ nena, “Wapômbêñ anêñ kapa hanañ nena, ‘Anyô miñ hatôm êmô lôkmala esak nôm iyom ami. Mi. Esopa Wapômbêñ anêñ abô lôkthô.’”

⁵ Vêm ma ñgôk hawa Yisu ba hi Jelusalem loñ bêñ atu ba matherñ ma hadô hamij unyak matherñ anêñ vôn daim te. ⁶ Ma hanañ, “O ma Wapômbêñ anêñ Nakadañ, e? Wapômbêñ anêñ kapa hanañ nena, “Wapômbêñ tem nêm anêñ ajeña ek neyabinj o.

Ma thêlô tem netak bahen
 ek miñ valu la embatho vemkapô ami.’
Kapya Yeñ 91:11-12
 Ba intu ôsôv kisi.”

⁷ *Ma Yisu hanañ, “Abô bute hêk Wapômbêñ anêñ kapa aêntêk, ‘Miñ hatôm môlô nundum mambêñ esak Wapômbêñ, môlônim Anyô Bêñ ami.’”

⁸ Vêm ma ñgôk hawa yani hathak loñbô ba hi dumlolê daim te. Ma hik loñ lôk nômkama mavi lomalom takatu ba hamô pik bêñ êntêk lôkthô thô hadêñ yani. ⁹ Ma hanañ hadêñ Yisu, “Tem yanêm nôm takêntêk sapêñ êndêñ o. Ma doñtom ondek vemdônj lêlô ba nêm yeñ êndêñ ya am.”

¹⁰ *Ma Yisu hanañ, “Sadañ, o vê. Wapômbêñ anêñ kapa hanañ, ‘Nêm yeñ êndêñ Wapômbêñ anêñ Anyô Bêñ ma undum yanida anêñ ku iyom.’”

¹¹ Ba intu ñgôk êñ hatak yani ba hi ma ajeña êyô êv yani sa.

* **3:2:** Mat 4:17; Mak 1:15 * **3:4:** 2Kij 1:8 * **3:7:** Mat 12:34; 23:33 * **3:9:** Jon 8:33,39; Lom 4:12 * **3:10:** Mat 7:19; Luk 13:6-9 * **3:11:** Jon 1:26-27,33; Ap 1:5 * **3:16:** Jon 1:32 * **3:17:** Sng 2:7; Ais 42:1; Mat 12:18; 17:5; Luk 9:35 * **4:1:** Hib 2:18; 4:15 * **4:2:** Kis 34:28 * **4:4:** Lo 8:3 * **4:7:** Lo 6:16 * **4:10:** Lo 6:13
 * **4:12:** Mat 14:3; Mak 6:17; Luk 3:19-20

*Yisu hadum anêḡ ku mōḡ
(Mak 1:14-15; Luk 4:14-15)*

12 *Ma Yisu halanḡ nena bōk êdō Jon hamō koladōḡ. Ba intu havōhi Galili 13 ba hi hamō Kapaneam ma miḡ hamō Nasalet ami. Kapaneam êḡ hamō habobo kasukthōm te ba hamō Sebulun lo Naptali iniḡ pik. 14 Yani hamō loḡ êḡ ek Wapōmbêḡ anêḡ abō injik anōḡ ba hananḡ hadêḡ plopet Aisaia nena, 15 “Sebulun lo Naptali iniḡ pik
atu hamō habobo kasukthōm,
lōk pik atu ba hêk ḡanḡ Jolodanḡ anêḡ danḡ vi,
Galili, loḡ atu ba avōmalō loḡ buyanḡ êmō.

16 Avōmalō takatu ba êmō momanjininḡ bêḡ kapō,
thêlō lêk êyê deda bêḡ te.
Ba idum ek nema,
ma donḡtom deda habi hayō hêk thêlō ba hêv momanjininḡ vê.” *Aisaia 9:1-2*

17 *Yisu hayō Kapaneam yōv ma hadum anêḡ ku mōḡ ba hananḡ Wapōmbêḡ anêḡ abō hadêḡ avōmalō nena, “Wapōmbêḡ anêḡ loḡ lōkliḡnyak lêk habobo ba node kapōlōmim liliḡ.”

*Yisu halam anyō ayova ek nesopa yani
(Mak 1:16-20; Luk 5:1-11; Jon 1:35-42)*

18 Yisu habup hathak kasukthōm Galili anêḡ liḡdanḡ ma hayê anyō lo yanḡ Saimon atu ba elam nena Pita lōk yanḡ molok Andulu. Thai ma ḡê ik alim ba ibi iniḡ yaksenḡ halōk kasukthōm. 19 Ma hananḡ hadêḡ thai, “Mamu nōlêḡ nosopa ya! Tem yandum ba mamu nōbōv avōmalō êtōm ôvōv alim halōk yaksenḡ.” 20 Ma kethenḡ oyanḡ ma thai êdō iniḡ yaksenḡ hamō ma esopa Yisu.

21 Habup hathak vauna ma hayê anyō loyanḡ, Jems lo Jon. Thai ma Sebedi nakaduḡ. Thêlō lōk lambō êmō yenḡ ba idu iniḡ yaksenḡ. Ma Yisu halam thai. 22 Ma kethenḡ oyanḡ ma etak lambō lōk yenḡ hamō ma esopa Yisu.

*Yisu hadum avōmalō lōk liḡḡ mavi
(Luk 6:17-19)*

23 *Yisu hi havenḡ Galili lōbōlōbō ba hathak habitak hayō iniḡ anyak yenḡ ba hananḡ Wapōmbêḡ anêḡ Abō Mavi hathak anêḡ loḡ lōkliḡnyak hadêḡ i. Ma hadum iniḡ malainḡ lōk liḡḡ lomaloma ba ibitak mavi. 24 *Ma avōmalō anêḡ plovinḡ Silia elanḡ abō hathak Yisu anêḡ ku ma ewa iniḡ ḡê lōk liḡḡ lomaloma sapêḡ ba i hadêḡ yani. Ewa ḡê takatu ba ewa vovanḡ bêḡ lōk ḡê ḡgōk hamō havinḡ i ma ḡê ema yak lōk ḡê ivuvinḡ sapêḡ i hadêḡ yani ek hêv iniḡ liḡḡ takêḡ vê. 25 *Avōmalō bêḡ anōḡ êlêḡ esopa yani. Doho êlêḡ anêḡ

Galili, ma doho êlêḡ anêḡ Jerusalem, ma doho êlêḡ anêḡ Judia. Ma doho êlêḡ anêḡ Dekapolis lōk loḡ takatu ba hamō ḡanḡ Jolodanḡ vi.

5

*Yisu hadōḡ avōmalō
(Luk 6:20-23)*

1 Yisu hayê avōmalō bêḡ anōḡ êlêḡ ma hathak dumte ba hi hamō. Ma avōmalō takatu ba esopa yani i êyō ek yani. 2 Ma hadōḡ i ba hananḡ nena,

3 **“Ôpatu ba hayala nena yani anyō kambom anōḡ, ôpêḡ lêk hamō mavi ba tem enja Wapōmbêḡ anêḡ loḡ lōkliḡnyak.*

4 *Ma ôpatu ba lamalainḡ, ôpêḡ lêk hamō mavi ba Wapōmbêḡ tem nêḡ yani thêvō.

5 *Ma ôpatu ba hamō malinḡyaō, ôpêḡ lêk hamō mavi ba tem enja pik sapêḡ.

6 *Ma ôpatu ba hama kisi lōk hathakmuninḡ ek imbitak êtōm anyō thêthōḡ, ôpêḡ lêk hamō mavi ba tem laviyak.

7 Ma ôpatu ba hêv kapō ek anyō yanḡ, ôpêḡ lêk hamō mavi ba Wapōmbêḡ tem nêḡ kapō ek ôpêḡ aêḡ iyom.

8 Ma ôpatu ba kapō mabunḡ, ôpêḡ lêk hamō mavi ba tem êḡḡ Wapōmbêḡ.

9 Ma ôpatu ba hêv bulubinḡ, ôpêḡ lêk hamō mavi ba tem nendam nena Wapōmbêḡ anêḡ nakaduḡ.

10 *Ma anyō thêthōḡ te hapōm vovanḡ, ôpêḡ lêk hamō mavi ba tem enja Wapōmbêḡ anêḡ loḡ lōkliḡnyak.

11 **“Hosopa ya ba anyō te hananḡ abōma hathak o lōk hêv vovanḡ hadêḡ o lōk hananḡ abō kambom lomaloma hathak o mena hananḡ abōyanḡ hathak o, êḡ ma lêk hōmō mavi!*

12 **“Avōmalō bōk idum aêḡ hadêḡ plopet tak sêbōk ba êmōḡ ek o. Ma Wapōmbêḡ tem nêḡ vuli mavi bêḡ te êndêḡ o êmō malak lenḡ ba intu lemmavi anōḡ ba ômbō o!*

Wapōmbêḡ anêḡ avōmalō hatōm ḡḡwêk lo deda

(Mak 9:50; Luk 14:34-35)

13 *Mōlō ma pik êntêk anêḡ ḡḡwêk. Ma donḡtom ḡḡwêk vabō, êḡ ma lêk habitak hatōm sinḡsik ma hatōm imbitak vasinḡ esak loḡbō ami ba intu nōmbi ni ek avōmalō nêyō nininḡ ba nembak pesa.

14 **“Mōlō ma pik anêḡ deda. Ma malak atu ba hamō dum ba avōmalō êtōm atum lam sapêḡ, thêlō êthōkwêḡ ek nêḡ deda ma miḡ ivuḡ ami. 15 *Ma miḡ othak ôtōm atum*

* 4:17: Mat 3:2 * 4:23: Mat 9:35; Mak 1:39; Ap 10:38
57:15 * 5:4: Ais 61:2-3; ALK 7:17 * 5:5: Sng 37:11
* 5:12: 2Sto 36:16; Ap 7:52 * 5:14: Jon 8:12; 9:5 *

* 4:24: Mak 6:55 * 4:25: Mak 3:7-8 * 5:3: Ais
* 5:6: Ais 55:1-2 * 5:10: 1Pi 3:14 * 5:11: 1Pi 4:14
5:15: Mak 4:21; Luk 8:16; 11:33

lam ba uvur halók unj kapô ami. Othak opesanj lam anêj deda ek imbi êyô unyak kapô lôkthô.

16 * “Ma môlônim deda imbi êyô ênjêk avômalô lôkthô ek nêgê unim ku mavi takatu ba udum ek nebam môlônim lemambô atu ba hamô malak lej anêj athênj.

Yisu halêm ek embatho abô balabun loj

17 * “Môlô mij nosonj nena yahalêm ek yambulinj abô balabunj lôk plopet ininj abô ami. Yahalôk ba yahalêm ek abô takêj injik anônj ma mij yahalêm ek yanêm vé ami. 18 *Yananj avanônj êndênj môlô. Abô léléyanj yaô nena sapênj atu ba eto hêk kapya abô balabunj te tem mij nêk yak ami. Mi anônj. Abô takêj tem ênjêk endebe pik lo lej anêj danj. Ma nômkama takatu ba hamô abô balabunj sapênj tem injik anônj. 19 *Aênj ba ôpatu ba hêv abô balabunj yaônate vé ba hadônj avômalô hathak tem êtôm okna hathak ênjêk Wapômbênj anêj loj lôklinjak. Ma donjtom ôpatu ba hasopa abô balabunj lôk hik thô hadênj avômalô tem imbitak anyô lôk athênj bênj ênjêk Wapômbênj anêj loj lôklinjak. 20 Yananj avanônj êndênj môlô. Anêm thêthônj mij hamônj ek Palisi lôk nê lôkauk hathak abô balabunj ininj ami, êj ma tem mij hatôm ôyô Wapômbênj anêj loj lôklinjak ami.

*Notaunij unim lelim manij
(Luk 12:57-59)*

21 * “Môlô bôk olanô abô takatu ba enanj hadênj bumalô thêlô nena, ‘Mij ungwik anyô vônô palinj ami. Ma ôpatu ba hik anyô vônô palinj tem êpôm abô.’ 22 *Ma donjtom yananj êndênj môlô. Anyô te lamanij hadênj anyô yanj, ôpênj tem êpôm abô. Ma anyô te hananj abôma hathak anyô yanj, ôpênj tem iminj nê bêybênj malejnj ek indum abô. Ma anyô te hananj hadênj anyô yanj nena, ‘O anyô molo’, yakô ôpênj tem nimbi êndôk loj atum lôkmala.

23 * “Aênj ba hômô loj êbôk da ek ômbôk anêm da, ma lemhabi nena anêm abô hêk havinj anyô te, 24 êj ma otak anêm da êmô loj êbôk da ma nu êndênj ôpênj. Ma opesanj abô imbinj yani vémam ka nu ômbôk anêm da.

25 * “Ma anyô te hadum ek idum abô ek o ba mamu ovenj lojôndê hi denanj ek nôyô loj nindum abô, ma opesanj abô imbinj yani kethenj. Yakô tem etak o êndôk anyô halanj abô banj. Êj ma ôpênj tem etak o êndôk anêj nê ku baherinj ek nêndô o êmô koladônj. 26 O danjô! Yananj avanônj êndênj o. Tem ômô

koladônj endebe nêk anêm vuli sapênj atu ba anyô bênj hananj am.

Otak auk sek walilij

27 * “Môlô bôk olanô abô takatu ba enanj yôv nena, ‘Mij undum sek imbinj anyô yanj yanavi ami.’ 28 Ma donjtom yananj êndênj môlô nena anyô te makilik hathak avi te ba hadum ek ênjêk imbinj yani, êj ma lêk hêk havinj avi êj yôv. 29 *Aênj ba malem vianônj hadum ba hudum kambom, êj ma ômbi vé ba umbini! Malem daluk donjtom iyom, êj ma malainj. Ma donjtom, lemvimkupik sapênj êndôk loj atum lôkmala, êj ma malainj bênj anônj. 30 *Ma bahem vianônj hadum ba hudum kambom, êj ma odabênj kisi ba umbini! Bahem donjtom iyom, êj ma malainj. Ma donjtom lemvimkupik sapênj êndôk loj atum lôkmala, êj ma malainj bênj anônj.

Mij nêk vônim vé ami

(Mat 19:9; Mak 10:11-12; Luk 16:18)

31 * “Môlô bôk olanô yôv nena, ‘Anyô hadum ek êndô avi ma eto abô êndôk kapya ba nêk kapya êj êndênj yanavi ek nêk yani vé. Ma mij hatôm nêk yanavi vé oyanj ami.’

32 * “Ma donjtom yananj êndênj môlô aêntêk. Anyô te hêv yanavi vé oyanj ma mij hadum sek ami ba avi êj hi hawa anyô yanj êj ma ôpênj hadum ba avi êj hadum sek. Ma yamalô lukmuk êj hadum sek aênj iyom.

Nonanj abô anônj iyom

33 * “Môlô bôk olanô abô takatu ba enanj hadênj bumalô thêlô nena, ‘Hovak balabunj hathak Wapômbênj anêj athênj hathak nômla, êj ma undum nôk êj anônj.’ Mij ômbôlinj dômim ami. 34 *Ma donjtom yananj êndênj môlô nena mij ombak balabunj esak nômla ami lôk mij ombak balabunj esak Wapômbênj anêj athênj ami ek malê nena yanida hamô malak lej hatôm kinj. 35 *Ma mij ombak balabunj esak pik ami ek malê nena pik bênj êntêk ma balê Wapômbênj da hatak vakapô hayô haminj. Ma mij ombak balabunj esak Jelusalem ami ek malê nena Jelusalem ma Kirj Bênj atu anêj malak. 36 Ma mij ombak balabunj esak lemkadôk ami ek malê nena o mij hatôm onanj ba lemkadôk njanj imbitak thapuk mena lonjavu la ami. 37 Ba intu môlô nonanj abô avanônj iyom. Ma mij nonanj balabunj lomaloma ek injik thô nena onanj abô avanônj ami. Abô takêj habitak anêj Sadanj anêj.

* 5:16: Ep 5:8-9; 1Pi 2:12 * 5:17: Lom 3:31 * 5:18: Luk 16:17; 21:33 * 5:19: Jem 2:10 * 5:21: Kis 20:13; Lo 5:17 * 5:22: 1Jon 3:15 * 5:23: Mak 11:25 * 5:27: Kis 20:14; Lo 5:18 * 5:29: Mat 18:9; Mak 9:47 * 5:30: Mat 18:8; Mak 9:43 * 5:31: Lo 24:1-4; Mak 10:4 * 5:32: 1Ko 7:10-11 * 5:33: Wkp 19:12; Nam 30:2; Lo 23:21 * 5:34: Ais 66:1; Mat 23:22; Jem 5:12 * 5:35: Sng 48:2; Ais 66:1 * 5:38: Kis 21:24; Wkp 24:20; Lo 19:21

*Môlô miñ unḡwik kambom lilij ami
(Luk 6:29-30)*

³⁸ * “Môlô bôk olañô abô takatu ba enañ yôv nena, ‘Anyô te habi anyô yañ madaluk siñ, êḡ ma nômbi ôpêñ madaluk siñ aêñ iyom. Ma anyô te hik anyô yañ abôlêk kalalañ lu, ma unḡwik ôpêñ abôlêk kalalañ lu aêñ iyom.’ ³⁹ Ma doḡtom yanañ êndêñ môlô nena miñ unḡwik anyô yañ anêñ kambom lilij ami. Ma anyô te hapetav malem dañ vi, êḡ ma nuḡwik vi lilij ek epetav imbiñ. ⁴⁰ Ma anyô te hadum abô ek o ba anyô atu halañô abô hanañ nena nêñ anêñ kwêv êndêñ ôpêñ, êḡ ma nêñ anêñ kwêv thilibun êndêñ ôpêñ imbiñ. ⁴¹ Ma anyô vovak te hanañ nena onja anêñ nômkama ba nu êtôm kilomita te, êḡ ma nu êtôm kilomita ju. ⁴² Ma anyô te hanañ hik o liñ ek nêñ nômlate êndêñ yani, êḡ ma nêñ êndêñ yani. Ma anyô te lahavij enja nômlate êñjêk o vêm ka nêñ viyan, êḡ ma miñ ôpôlik ami.

*Lemimimbiñ nê takatu ba êpôlik hathak o
(Luk 6:27-36)*

⁴³ * “Môlô bôk olañô abô takatu ba enañ yôv nena, ‘Lemimbiñ anêñ avômalô ma ôpôlik esak nê takatu ba êpôlik hathak o.’ ⁴⁴⁻⁴⁵ *Ma doḡtom yanañ êndêñ môlô nena lemimimbiñ nê takatu ba êpôlik hathak môlô lôk noten mek esak nê takatu ba êv vovañ hadêñ môlô ek numbitak êtôm Lemambô atu ba hamô malak leñ anêñ nali. Ek malê nena yanida hêv wak hadêñ avômalô mavi lôk kambom ma hêv ôthôm ek nê thêthôñ lôk nê lokbañ. ⁴⁶ Ma môlô othak lemimhaviñ nê takatu ba leñihaviñ môlô iyom, êḡ ma nôñ oyañ. Tem miñ môlô noja nôñ mavi te ami. Nê ewa takis ethak idum aêñ haviñ! ⁴⁷ Ma môlô othak ôêv waklêvôñ hadêñ môlônim avômalô iyom, môlô osoñ nena kobom hik môlô vônô e? Nê daluk idum aêñ haviñ! ⁴⁸ *Ba intu nôñm batôñ oyañ êtôm Lemambô atu ba hamô batôñ oyañ hamô malak leñ.”

6

Nônêñ avômalô siv sa

¹ * “Môlô noyabin ami! Miñ nundum ku mavi lomalama ek avômalô nêgê ba nebam môlô ami. Yakô Wapômbêñ atu ba hamô malak leñ tem miñ nêñ nôñ mavi la êndêñ môlô ami.

² * “Môlô udum ek nôñêñ avômalô siv sa, ma miñ nundum êtôm nê takatu ba esau avômalô ami. Thêlô ethak êv anyô ek iyuv

lavuak êmôñ ba i unyak yeñ. Êñ ma thêlô êv nômlate hadêñ avômalô siv ek avômalô nêgê ba nebam thêlô. Yanañ avanôñ êndêñ môlô nena nê takêñ lêk ewa iniñ mavi yôv ba ember yañ ma Wapômbêñ tem miñ nêñ nôñ mavi yañ êndêñ i ami. ³ Ma doḡtom môlô udum ek nôñêñ nômlate êndêñ avômalô siv, êḡ ma nubun ba nôñêñ ek avômalô vi miñ nêgê ami. Nôm atu ba bahem vianôñ hadum ma bahem viken êsôñ paliñ ⁴ ek ku êñ êñjêk loñ kapô iyom. Ma Lemambô atu ba hayê ku takatu ba hudum hêk loñ kapô ma tem nêñ nôñ mavi te êndêñ o.

*Okopak ba oteñ mek
(Luk 11:2-4)*

⁵ * “Môlô udum ek noten mek, ma miñ nundum êtôm nê takatu ba esau avômalô ami. Thêlô leñihaviñ neten mek nimij malaklêvôñ lôk unyak yeñ ek avômalô nêgê i. Odañô! Yanañ avanôñ êndêñ môlô. Nê takêñ lêk ewa iniñ mavi yôv ba ember yañ ma Wapômbêñ tem miñ nêñ nôñ mavi yañ êndêñ i ami. ⁶ Ma doḡtom hudum ek oteñ mek, êḡ ma nu anêñ unyak kapô ma nuḡwik unyak abôlêk siñ. Ma oteñ mek êndêñ Lemambô atu ba hamô loñ kapô. Ma Lemambô tem êñjêk ku takatu ba hudum hêk loñ kapô ma nêñ nôñ mavi te êndêñ o.

⁷ * “Hudum ek oteñ mek, ma miñ ondela abô êtôm nê daluk ethak idum ami. Thêlô eten mek daim ek esoñ nena Wapômbêñ tem endañô iniñ mek daim êñ. ⁸ *Ma doḡtom hudum ek oteñ mek ma Wapômbêñ lêk hayala anêñ malaiñ yôv ba intu miñ osoñ iniñ bôk lo loñ ami. ⁹ Ma noten mek aêntêk, “Wakamik, hômô malak leñ.

Yêlô nambô anêñ athêñ mather liñ.

¹⁰ * Anêñ loñ lôkliñyak êlêñ.

Yêlô nasopa anêñ lemhaviñ êñjêk pik êtôm thêlô esopa hêk malak leñ.

¹¹ Nêñ nôñ êndêñ yêlô êndêñ wak êntêk.

¹² * Ma otak kapôlôm ek yêlô êtôm atu ba yêlô atak kapôlôñin ek avômalô vi atu ba idum kambom hadêñ yêlô.

¹³ * Miñ otak yêlô ek nandum kambom ami. Ma nêñ yêlô vê êñjêk kambom.*

¹⁴ * “Ma notak kapôlômim ek avômalô vi, ma Lemambô atu ba hamô malak leñ tem etak kapô ek môlô aêñ iyom. ¹⁵ Ma hovalon kapôlôm lôñ ek avômalô vi, ma Lemambô tem embalon kapô loñ ek o aêñ iyom.

Hutip ek nôñ ek lemimbi Wapômbêñ

* **5:43:** Wkp 19:18 * **5:44-45:** Kis 23:4-5; Luk 23:34; Ap 7:60; Lom 12:14,20 * **5:48:** Wkp 19:2; Lo 18:13 * **6:1:** Mat 23:5 * **6:5:** Mat 23:5; Luk 18:10-14 * **6:7:** 1Kiñ 18:26-29 * **6:8:** Mat 6:32 * **6:10:** Luk 22:42 * **6:12:** Mat 6:14-15; 18:21-35 * **6:13:** Luk 22:40; Jem 1:13; Jon 17:15; 2Te 3:3; 2Ti 4:18 * **6:13:** Nê lôkauk vi enañ nena abô doho atu ba Matyu hatô ma hêk denañ. Abô êñ ma aêntêk: Loñ lôkliñyak lôk lôklôkwan ma athêñ lôkmanñin, êñ ma oda anêñ êtôm wak nômbêñ intu sapêñ. Avanôñ. * **6:14:** Mak 11:25-26 * **6:16:** Ais 58:5-9

16* “Hutip ek nô m ek lemimbi Wapômbêj, ma miñ malem tiyamtiyam êtôm nê esau avômalô ethak idum ami. Thêlô miñ ithik i ba epesaj i katô ami ek avômalô neyala nena thêlô lêk itip ek nô m. Yanaj avanôj êndêj nôlô nena nê êj lêk ewa iniñ nô m mavi yôv ba embenj yam ma Wapômbêj tem miñ nê m nô m mavi yanj êndêj i ami. 17 Ma doñtom hutip ek nô m ek lemimbi Wapômbêj, ma otak nô m lêjlêj esak lemkadôk lôk usik thonam lo malem êtôm lemmavi iyom 18 ek avômalô miñ neyala nena lêk hutip ek nô m ami. Ma lemambô atu ba hamô loj kapô, yani iyom intu hayê anê m ku loj kapô êj ba tem nê m nô m mavi te êndêj o.

Nômbôlê m nô mkama malak lej
(Luk 12:33-34)

19* “Pik êntêk ma didu lo da tem nimbuliñ nô mkama lôk nê vani tem nijik unyak vose ba neja nô mkama takêj vani. Ba intu miñ nô mbôlê m nô mkama mavi ba nô ndô ê mô pik êntêk ami. 20* “Mi, nusup nô mkama malak lej mavimavi iyom. Êj ma miñ hatôm da lo didu nimbuliñ nô mkama takêj lôk nê vani miñ hatôm nijik anê m unyak vose ba neja anê m nô mkama vani ami. 21 Loj atu ba anyô anê j nô mkama mavi hamô intu kapôlô jniñ tem ê mô loj êj imbiñ.

Malej ma kupik anê j deda
(Luk 11:34-36)

22* “Malej daluk ma lejvinj kupik anê j deda. Aê j ba malemdaluk hamô mavi, ê j ma anê j deda ê j hayabiñ lemvinj kupik sapê j. 23 Ma doñtom malej daluk kambom, ê j ma momanjiniñ lêk hayabiñ lejvinj kupik sapê j. Ba deda atu ba hamô kapôlô m miñ hadum anê j ku ami, ma momanjiniñ tem indumbak bê j.

Anyô te miñ hatôm indum anyô ju iniñ ku ami

(Luk 16:13)

24* “Anyô te miñ hatôm indum anyô bê j ju iniñ ku ami. Ma tem la imbiñ anyô yanj ma kapô ê ndô yanj. Ma tem ma endahaliñ anyô yanj ma imbuliñ dô m ek anyô yanj. Môlô miñ hatôm nosopa Wapômbê j lôk valuselen ami.

Miñ lemim imbi bê j anô j esak nô mkama pik ami

(Luk 12:22-32)

25* “Lô kmala ma bê j ek nô m eyanj. Lejvinj kupik ma bê j ek kwê v lo sup. Aê j ba intu yanaj ê ndê j nôlô nena miñ lemim imbi bê j anô j esak nô mkama pik lomaloma ê tôm kwê v mena nô m lôk ñaj ami. 26* “Ô ngô menak. Thêlô miñ ethak idum ku lôk elav

nô m ami. Ma miñ ethak ewa nô m ba etak hamô unyak kapô ami. Môlônim Lemambô atu ba hamô malak lej havakô j thêlô. Ma môlô ma Wapômbê j lahaviñ bê j anô j hamô j ek menak. 27 Ma môlô lem hikam hathak nô m pik takê j, ma tem nô m lô kmala wak te imbiñ e? Mi anô j!

28 “Aisê ka môlô othak lemimhabi bê j anô j hathak kwê v? Môlô ô ngô alokwanj vuak takatu ba hamô mayaliv. Thêlô ibitak aisê? Thêlô miñ ethak idum iniñ ku lôk idu iniñ kwê v ami. 29* “Aê j ba yanaj ê ndê j môlô! Solomon hathak hik anê j kwê v kêkêlô. Ma anê j kwê v sapê j ma nô m yaô na ek alokwanj vuak mavi takatu. 30 Môlô ma avômalô ô êvhaviñ yaô na lôk! Kethenj oyanj ma tem nedabê j kamun takatu kisi ba nê mbôk esak atum! Ma doñtom Wapômbê j hathak hê v kwê v hadê j kamun takê j. Ba intu tem eyabiñ môlô mavi aê j iyom. 31 Aê j ba môlô miñ lemim injik am ba nonaj, ‘Yêlô anjaj malê lôk nanum malê?’ ma ‘Yêlô aniñ kwê v ê sê?’ Dô. 32* “Nê daluk ethak elavniñ ba esopa nô m takê j. Ma doñtom môlônim Lemambô atu ba hamô malak lej hayala môlônim malaiñ ba tem nê m nô m takê j ê ndê j môlô. 33* “Ba intu ku mô j ma lem injik o esak Wapômbê j anê j loj lô klinyak lôk osopa anê j abô ma tem nê m nô m takê j sapê j ê ndê j o. 34 Aê j ba môlô miñ lemim malaiñ ek yamun anê j nô mkama ami. Yamun anê j malaiñ ma wak ê j da anê j. Ma wak te anê j malaiñ ma wak ê j da iyom anê j.

7

Miñ nutitiniñ avômalô ami
(Luk 6:37-42)

1* “Môlô miñ nutitiniñ anyô vi ami. Wapômbê j tem ititiniñ môlô aê j iyom!

2* “Abô takatu ba honaj hathak anyô vi, ê j ma Wapômbê j tem enaj aê j ê ndê j o. Ma malê la takatu ba huik sam hadê j anyô vi ma tem nê m viyanj aê j iyom ê ndê j o. 3 Ma lem hik o hathak siñusik yaô atu ba hamiñ mamuyan madaluk. Ma doñtom aselej atu ba hapalañaniñ hamiñ oda malem siñ ma hôthô j paliñ. 4 Ba honaj, ‘Aijan, yahadum ek yanê m siñusik atu ba hamô malem daluk vê.’ Nô ngô katô, oda anê m ma aselej hapalañaniñ hamiñ malem loj siñ. 5 O anyô abô yanj! Nê m aselej atu ba hê k malem vê ek nô ngô tak vê m ka miñ nê m siñusik atu ba hê k mamuyan madaluk vê.

6 “Ma miñ noja nô m mathenj ba nô nê m ê ndê j avunj ami. Tem nijik liliñ ba nesaj môlô mayaliv. Ma miñ nô mbi unim kô mkô m

* 6:19: Jem 5:1-3 * 6:20: Mat 19:21; Luk 18:22 * 6:25: Plp 4:6; 1Ti 6:6-8; 1Pi 5:7 * 6:26: Mat 10:29-31; Luk 12:6-7 * 6:29: 1Kin 10:4-7; 2Sto 9:3-6 * 6:32: Mat 6:8 * 6:33: 1Kin 3:11-14; Sng 37:4,25; Lom 14:17 * 7:1: Lom 2:1; 1Ko 4:5; Jem 4:11-12 * 7:2: Mak 4:24

mavi êndêj bok ami. Tem nembak pesa esak venjij kapô.

*Lojôndê netenj mek
(Luk 11:9-13)*

7-8 * “Nê takatu ba enanj hik Wapômbêj lij, ma tem neja nômkama êtom atu ba enanj. Ma anyô habôlêm nômlate, êj ma tem êpôm. Ma ôpatu ba hapididij unyak abôlêk, ma tem injik unyak abôlêk vê ek ôpêj. Aêj ba nonanj injik Wapômbêj lij ma tem nê mômônim lemimhaviñ êndêj mômô. Ma mômô ôbôlêm ma tem nôpôm. Ma upididij unyak abôlêk ma tem injik vê ek mômô.

9 “Nalummalô hananj hik o lij ek nê polom êndêj yani, ma tem nê valû te êndêj yani e? Mi. 10 Ma nalummalô hananj hik o lij ek nê alim ngwêk te êndêj yani, ma tem nê unya kambom te êndêj yani e? Mi. 11 *Odanjô! Mômô ma avômalo kambom! Ma donjom mômô othak ôv nômkama mavi hadêj nalumi. Ma mômônim Lemambô atu ba hamô malak lej ma Wapômbêj mavi anôj ba intu tem nê nômkama mavi êndêj mômô nê takatu ba onanj hik yani lij.

12 * “Ma malêla takatu ba mômô lemimhaviñ avômalo vi nindum êndêj mômô, ma nundum aêj êndêj i. Êj ma abô balabunj lôk plopet inij abô anêj ôdôj bêj.”

*Unyak abôlêk yaôna
(Luk 13:24)*

13-14 “Lojôndê bêj ma hi loj nãama. Ma badêj abôlêk bêj te hamô loj êj ba avômalo bêj anôj ethak ibitak êyô. Ma donjom lojôndê kamunj hi loj lôkmala. Ma badêj abôlêk yaômate hêk loj êj ba avômalo tomtom iyom ethak êpôm ba elom. Ba intu nôsôam ek numbitak nôyô badêj abôlêk yaôna êj ba unu.

*Nê plopet abôyanj
(Luk 6:43-44; 13:25-27)*

15 * “Mômô noyabinj am êndêj nê plopet abôyanj. Thêlô ma hatôm avunj yatap ba ivuliv i sinj hathak boksipsip kupik ba i hadêj boksipsip ek nimbuling i. 16 *Aêj ba inij anôj intu tem injik i thô. Yak lôkmañginj mena kamunj lôk lilu ma avômalo ethak elav hatôm inij nôm e? 17 Alokwanj mavi sapêj hathak hik anêj anôj mavi iyom. Ma alokwanj kambom hathak hik anêj anôj kambom aêj iyom. 18 Ba intu alokwanj mavi mij hatôm injik anêj anôj kambom ami. Ma alokwanj kambom mij hatôm injik anêj anôj mavi ami. 19 *Aêj ba alokwanj sapêj atu ba mij hik anêj anôj ami, ma tem nede

lu ba nêmbôk esak atum. 20 *Ba intu plopet abôyanj inij anôj tem injik thêlôda thô êndêj mômô.

21 * “Avômalo ethak elam ya nena, ‘Anyô Bêj, Anyô Bêj.’ Ma donjom thêlô sapêj mij hatôm nêyô Wapômbêj anêj loj lôklinyjak kapô ami. Ma avômalo takatu ba esopa Wakamik atu ba hamô malak lej anêj abô, thêlô êj iyom intu tem nêyô Wapômbêj anêj loj lôklinyjak kapô. 22 Waklavôj yandanj avômalo sapêj inij abô, ma bêj anôj tem nenanj êndêj ya ‘Anyô Bêj, Anyô Bêj, yêlô athak alam anêm athêj ba adum anêm ku plopet. Ma yêlô athak alam anêm athêj ba êv ngôk vê lôk adum nômbithi bêj anôj hathak.’ 23 *Êj ma tem yananj êndêj i, ‘Mômô nu! Mômô nê udum kambom ba yahathôj mômô palinj.’”

*Lojôndê ju ek nedav unyak
(Luk 6:46-49)*

24 “Aêj ba ôpatu ba halanj yananj abô sapêj ba hasopa hatôm anyô lôkauk mavi atu ba halav anêj unyak halôk valu. 25 Ma ôthôm lôk lovak bêj ma nãambô hayô ba hayôkwij unyak êj. Ma valu halavonj unyak êj loj lôklokwanj ba mij hapu ami. 26 Ma anyô halanj yananj abô ba mij hasopa ami hatôm anyô auk mi ba halav anêj unyak halôk thathe oyanj. 27 Ma ôthôm malokola lôk lovak bêj ma nãambô hayô ba hayôkwij unyak êj ba hapu lôk diñdij bêj ba hi.”

28 Yisu hananj abô sapêj yôv ma avômalo takatu ba elanj esonj kambom ba enanj, 29 * “Yani mij hadôj alalô ba halam kêdôjwaga bô inij abô hatôm nê lôkauk hathak abô balabunj ethak idum ami. Mi. Hadôj alalô hatôm anyô lôk athêj bêj.”

8

*Yisu hadum anyô palê lepla te mavi
(Mak 1:40-45; Luk 5:12-14)*

1 Yisu hatak dumlolê ba hi ma avômalo bêj anôj esopa yani. 2 Ma anyô palê lepla te halêm hadêj Yisu ma halek vadôj lêlô ma hananj, “Anyô bêj, odanêm lemhaviñ ma hatôm undum ba yambitak mavi.”*

3 Ma hatak banj hayô hêk ôpêj ma hananj, “Yalenhaviñ umbitak mabunj mavi!” Ma kethêj oyanj ma lijij êj hêv yak ba habitak mabunj mavi. 4 *Êj ma Yisu hananj hadêj yani, “Nu nunjwuk o thô êndêj anyô habôk da ma nêma da êtom sêbôk ba Mose hananj ek injik thô nena anêm lijij lêk hêv yak. Ma mij onanj bêj êndêj anyôla ami.”

* 7:7-8: Mak 11:24; Jon 14:13; 15:7; 16:23-24; 1Jon 3:22; 5:14-15 * 7:11: Jem 1:17 * 7:12: Mat 22:39-40; Luk 6:31; Lom 13:8-10 * 7:15: Mat 24:24; Ap 20:29; 2Pi 2:1 * 7:16: Gal 5:19-22; Jem 3:12 * 7:19: Mat 3:10; Luk 3:9; Jon 15:6 * 7:20: Mat 12:33 * 7:21: Luk 6:46; Jem 1:25 * 7:23: Sng 6:8; 2Ti 2:19 * 7:29: Mak 1:22; Luk 4:32 * 8:2: Lijij lepla ma palê hatêtô anyô lijikupik aleba ibitak pulij ba avômalo êpôlik hathak i. * 8:4: Wkp 14:1-32; Mat 9:30; Luk 17:14

Yisu hadum anyô vovak anêj anyô ku te mavi

(Luk 7:1-10)

⁵ Yisu hayô malak Kapaneam, ma anyô vovak laik te anêj malak bêj Lom halêm hadêj yani ⁶ ma hanañ, “Anyô bêj, yenañ anyô ku hapôm lijij ya lo ban havuvij ba hawa vovañ bêj ba hêk unyak iyom.”

⁷ Ma Yisu hanañ hadêj yani, “Tem yasôk ek yandum ôpêj mavi.”

⁸⁻⁹ Ma donjom anyô vovak laik êj hanañ, “Anyô bêj, ya mij anyô mavi ek ôlêm yenañ unyak ami. Yada yahamô anyô bêj te vibij, ma yenañ nê vovak êmô ya vibij. Ba yahanañ hadêj yenañ anyô vovak te nena, ‘Nu,’ êj ma hi. Mena yahanañ hadêj yañ nena, ‘Ôlêm,’ êj ma halêm. Ma yahanañ hadêj yenañ anyô ku nena, ‘Undum ku êntêk,’ êj ma hadum. Aêj ba yahayala nena onañ iyom ek yenañ anyô ku imbitak mavi ma tem imbitak mavi.”

¹⁰ Yisu halañô abô êj ba hason kambom ma hanañ hadêj avômalô takatu ba esopa yani nena, “Yanañ avañôj êndêj môlô. Ya mij bôk yahapôm anyô hêvhavij bêj te aêntêk hamô loj Israe ami. ¹¹ *Yanañ êndêj môlô. Avômalô loj buyañ bêj anôj tem nejan ba ninum imbij Abraham lo Aisak ma Jekop nêmo Wapômbêj anêj loj lôklinyak. ¹² *Sêbôk ma Wapômbêj lahavij avômalô Israe nêyo anêj loj lôklinyak kapô, ma donjom lêk ma yani tem nê thêlô vê ba ini loj momanjiniñ bêj. Loj êj ma tem thêlô nedañ asêj malañ ba nesañ venijbôlêk ôdôj loj.”

¹³ Êj ma Yisu hanañ hadêj anyô vovak laik êj, “Nu! Ma nôm atu ba lêk hôêvhavij ma tem imbitak aêj.” Ma kethêj oyañ ma ôpêj anêj anyô vovak atu habitak mavi.

Yisu hadum Pita yañavi mavi

(Mak 1:29-31; Luk 4:38-39)

¹⁴ Ma Yisu hayô Pita anêj unyak kapô ma hayê Pita yañavi hapôm lijij vovañ ba hêk iyom. ¹⁵ Ma Yisu havalon avi êj ban ma lijij êj hatak yani ma haviyô hapôpêk nôm ek Yisu.

Yisu hadum avômalô bêj anôj mavi

(Mak 1:32-34; Luk 4:40-41)

¹⁶ Yañsij ma ewa nê lôk ngôk habulin i doho êlêm hadêj Yisu. Ma Yisu hanañ abô iyom ma ngôk takêj etak avômalô takêj ba i. Ma hadum avômalô lôk lijij sapêj ibitak mavi. ¹⁷ Ba intu Wapômbêj anêj abô atu ba bôk hanañ hadêj plopet Aisaia hik anôj nena,

“Yani hapesañ alalôaniñ lijij mavi

ma hêv alalôaniñ vovañ vê.” Aisaia 53:4

Ku bêj ek nesopa Yisu vanyawam

(Luk 9:57-62)

¹⁸ Yisu hayê avômalô bêj anôj êmô ma hanañ hadêj anêj nê ku nena, “Alôana kasukthôm vi tuvulu.” ¹⁹ Êj ma nê lôkawk hathak abô balabun te halêm hadêj Yisu ma hanañ nena, “Kêdôjwaga, loj nômbêj atu ba hu ma tem yasopa o.”

²⁰ *Ma Yisu hanañ, “Avuj yatap iniñ pik abyan hamô ma menak iniñ unyak hamô, ma donjom ya Anyô Anêj Nakadun atu anêj loj ênjêk ma mi.”

²¹ *Ma Yisu anêj anyô te hanañ, “Anyô Bêj, otak ya ek yana yandav wakamik vêmam.”

²² Ma donjom Yisu hanañ hadêj ôpêj, “Dô! Nê nama da nedav iniñ nama. Ma ôlêm osopa ya!”

Lovak halañô Yisu

(Mak 4:35-41; Luk 8:22-25)

²³ Yôv ma Yisu hathak yej ma anêj nê ku i havij yani. ²⁴ *Thêlô i êyô kasukthôm malêvôj ma kethêj oyañ ma ôthôm bêj lôk lovak hayô. Ma ñañ budum hik ba hadum ek êyô yej vôv. Ma donjom Yisu hêk sôm denañ. ²⁵ Ma anêj nê ku i ik yani lijij ba enañ, “Anyô Bêj, nê alalô bulubin! Tem alalô nama!”

²⁶ *Ma Yisu hanañ hadêj i, “Môlô nê ôêvhavij yaôna lôk! Aisê ba môlô ôkô?” Êj ma haviyô hathañ lovak lôk ñañ budum ba êk malinjaô ba thêthê mavi.

²⁷ Thêlô eson kambom ba enañ, “Anyô aisête ba lovak lôk ñañ budum elañ anêj abô ba esopa?”

Yisu hêv ngôk doho vê

(Mak 5:1-20; Luk 8:26-39)

²⁸ Yôv ma Yisu hi kasukthôm vi tuvulu ba hayô avômalô Gadala iniñ pik. Ma anyô lokwanju atu ba ngôk kambom hathak habulin i êlêm anêj siô ba êpôm yani halôk lojôndê. Anyô ju êj ethak ibulin avômalô ba intu êkô ek nendom lojôndê êj. ²⁹ *Ma êyê Yisu ma elam lôklala, “Wapômbêj anêj Nakadun, hôlêm ek undum malê êndêj yêlô? Waklavôj nindum abô hêk denañ. Ma hôlêm loj êntêk ek nê vovañ êndêj yêlô e?”

³⁰ Ma bok dum te êmô daim dokte ba eyañ kamun êmô. ³¹ Ma ngôk takêj elañ lôklokwan hadêj Yisu, “Nê yêlô vê ni êndôk bok takêj daku kapô.”

³² Ma Yisu hanañ hadêj thêlô “Môlô nu!” Êj ma ngôk takêj etak anyô ju êj ma i êlôk bok takêj kapô ba elañvij kethêj ba i hadêj loj kambom ma êv yak halôk kasukthôm ba ema. ³³ Nê takatu ba eyabin bok êyê nôm êj ma êsôv ba i êyô malak bêj. Ma

* 8:11: Luk 13:29 * 8:12: Mat 22:13; 25:30; Luk 13:28

* 8:20: 2Ko 8:9 * 8:21: 1Kiñ 19:20 * 8:24: Sng

enan hadêḡ avômalô hathak nôḡm atu ba Yisu hadum hadêḡ bok lôk anyô ju atu ba ḡḡôḡ habulinḡ thai. ³⁴ Êḡ ma avômalô malak lôḡn êḡ iki thô ba i hadêḡ Yisu. Thêlô êyê yani ba êkô kambom ma enanḡ nena, “Otak yêlô ba nu!”

9

Yisu hadum anyô havuvinḡ te mavi
(Mak 2:1-12; Luk 5:17-26)

¹ *Yôv ma Yisu hathak yeḡ ḡḡwêk te ba havôhi anêḡ loḡ. ² Ma anyô doho evak anyô havuvinḡ te hêk yêḡ ba êlêḡ hadêḡ yani. Êḡ ma Yisu hayê thêlôninḡ êvhavinḡ ma hananḡ hadêḡ anyô havuvinḡ atu nena, “Yenanḡ okna, lem êḡdôk binḡ. Lêk yahêv anêḡ kambom sapêḡ vê.”

³ Nê lôkauk hathak abô balabunḡ doho elanḡ abô êḡ ma enanḡ hadêḡ i, “Ôpêḡ hasonḡ nena yani ma Wapômbêḡ e?”

⁴ *Yisu hayala thêlôninḡ auk ma hananḡ, “Aisê ka môlô owa auk kambom êḡ? ⁵ Abô alê intu vumvum ek yanāḡ: ‘Lêk yahêv anêḡ kambom sapêḡ vê’ mena ‘Umbyiô omben.’ ⁶ *Aêḡ ba tem yanḡḡik thô êḡdêḡ môlô nena Anyô Anêḡ Nakadunḡ atu anêḡ athêḡ ma bêḡ ba hatôm nêḡ kambom vê.” Êḡ ma hananḡ hadêḡ anyô havuvinḡ atu nena, “Umbyiô uminḡ ma onja anêḡ yêḡ ma nu anêḡ unyak.” ⁷ Êḡ ma ôpêḡ haviyô haminḡ ba hi anêḡ unyak. ⁸ Ma avômalô êyê nôḡm êḡ ba esonḡ kambom ma êbô Wapômbêḡ atu ba hêv lôklokwanḡ lôk athêḡ bêḡ hadêḡ avômalô.

Yisu halam Matyu
(Mak 2:13-17; Luk 5:27-32)

⁹ Yisu hi ma hayê anyô te ba anêḡ athêḡ nena Matyu ba hamô unyak ewa takis. Ma hananḡ hadêḡ ôpêḡ nena, “Ôlêḡ osopa ya,” êḡ ma haviyô ba hi hasopa yani.

¹⁰ Yisu hayāḡ nôḡm havinḡ Matyu hamô anêḡ unyak. Ma ḡê ewa takis lôk ḡê idum kambom bêḡ anôḡ êlêḡ eyāḡ nôḡm havinḡ yani lôk anêḡ ḡê ku. ¹¹ *Palisi êyê ma enanḡ hik anêḡ ḡê ku linḡ, “Aisê ka môlônim kêdôḡwaga hayāḡ nôḡm havinḡ ḡê ewa takis lôk ḡê idum kambom?”

¹² Yisu halanḡ abô êḡ ma hananḡ, “Nê lôk lijinḡ iyom intu ethak i êyê dokta. Ma ḡê lijinḡ mi ma mi. ¹³ *Aêḡ ba môlô lemimimbi Wapômbêḡ anêḡ abô atu ba hêk kapya hananḡ nena, “‘Yalenḡhavinḡ môlô nôḡnêḡ kapôlômim êḡdêḡ avômalô.

Ma yahapôlik hathak da.’ *Hosea 6:6*
Ba intu yahalêḡ ek yandam ḡê takatu ba idum kambom. Ma minḡ yahalêḡ ek yandam ḡê thêthôḡ ami.”

Enanḡ hik Yisu lijinḡ hathak kobom evak balabunḡ ek nôḡm

(Mak 2:18-22; Luk 5:33-39)

¹⁴ *Jon anêḡ ḡê ku êlêḡ hadêḡ Yisu ma enanḡ hik yani lijinḡ, “Yêlô lôk ḡê Palisi athak avak balabunḡ ek nôḡm ek leḡḡinhabi Wapômbêḡ. Ma donḡom anêḡ ḡê ku minḡ ethak idum aêḡ ami eka?”

¹⁵ Ma Yisu hananḡ, “Anyô te hawa avi lukmuk, êḡ ma anêḡ anyô môlô eyāḡ nôḡm lôk leḡḡinmavi. Ma minḡ hatôm nembak balabunḡ ek nôḡm ami. Ma donḡom havenḡ yam, ba ewa yani vê hêk thêlô, êḡ ma anêḡ ḡê môlô tem nembak balabunḡ ek nôḡm.”

¹⁶ “Anyô late hatôm enja sôp lukmuk bute ba indu sôp bô anêḡ abyāḡ sinḡ esak ami. Hadum aêḡ ma tem sôp lukmuk buêḡ êḡmô sôp bô kisi. Êḡ ma tem itip bêḡ. ¹⁷ Ma môlô othak ôkê wainḡ lukmuk halôk kolopak epesanḡ hathak bok kupik bô e? Mi! Wainḡ lukmuk êḡ tem imbulinḡ bok kupik bô atu bôk thektheḡ ba tem ipup ba wainḡ engasô ni. Ba intu othak ôkê wainḡ lukmuk halôk bok kupik lukmuk atu ba belap ek isinḡ mavi ma minḡ ipup ami lôk wainḡ minḡ engasô ni ami.”

Amena ḡama lôk avi lijinḡ

(Mak 5:21-43; Luk 8:40-56)

¹⁸ Yisu hananḡ abô denanḡ ma anyô bêḡ te halêḡ halek vadôḡ lêlô hêk yani va ma hananḡ, “Yenanḡ avena lêk hama. Ôlêḡ otak bahem êyôḡḡek yani ek imbyiô esak loḡbô.” ¹⁹ Ma Yisu lôk anêḡ ḡê ku i ivinḡ yani ba i.

²⁰ Thêlô evenḡ ba i ma avi lôk lijinḡ te halêḡ hadêḡ Yisu dôḡmlokwanḡ ma havalonḡ Yisu anêḡ kwêv anêḡ danḡ. Avi êḡ hapôm lijinḡ thalalenḡ halom hatôm sondabêḡ lauminḡ ba lahavuju. ²¹ *Ma avi êḡ anêḡ auk nena, “Yambalonḡ anêḡ kwêv iyom, ma tem ya mavi.” ²² Ma Yisu hik i lijinḡ ba hayê avi êḡ ma hananḡ, “Yenanḡ avena, lem êḡdôk binḡ. Anêḡ hêḡvhavinḡ hadum ba lêk hubitak mavi.” Ma kethenḡ oyanḡ ma avi êḡ habitak mavi.

²³ Vêḡm ma Yisu hi hayô anyô bêḡ atu anêḡ unyak. Ma hayê avômalô iyuv abinḡ ba elāḡ ba idum thôthô bêḡ ²⁴ ma hananḡ, “Môlô vé! Avena hêk sôm iyom ma minḡ hama ami.” Êḡ ma thêlô emalik hathak yani. ²⁵ Ma donḡom êv avômalô vé ma Yisu habitak hayô unyak kapô ba havalonḡ avena êḡ banḡ, ma haviyô haminḡ. ²⁶ Ba intu abô hathak nôḡm êḡ havenḡ loḡ êḡ lôkthô.

Anyô malenḡ pusip ju lôk anyô abôlêk putup te

²⁷ *Ma Yisu hatak loḡ êḡ ma havenḡ ba hi, ma anyô malenḡ pusip ju esopa yani ba elam

* 9:1: Mat 4:13 * 9:4: Luk 9:47; Jon 2:25 * 9:6: Jon 17:2 * 9:11: Luk 15:2 * 9:13: Mat 12:7 * 9:14:

Luk 18:12 * 9:21: Mat 14:36 * 9:27: Mat 20:29-34

kaèk nena, “Devit anêḡ Lim Lukmuk, nêḡ kapôlôm ek yai!”

²⁸ Yisu hayô unyak kapô ba hi ma anyô ju atu i hadêḡ yani. Ma hanaj hik thai liḡ, “Mamu ôêvhavij nena ya hatôm yandum ba mamu numbitak mavi e?”

Ma thai enaj, “Intu êḡ. Anyô Bêḡ.”

²⁹ Êḡ ma yani hatak baj hayô hêk thai malenḡdaluk ma hanaj, “Mamu lêk ôêvhavij ba intu tem numbitak mavi.” ³⁰ *Êḡ ma malenḡj daluk hakyav. Ma Yisu hêv abô lôklokwanḡ hadêḡ thai, “Minḡ nonaj êndêḡ anyôla esak nôḡ êntêk ami.” ³¹ Ma donḡtom i ma enaj nôḡm atu ba Yisu hadum hadêḡ thai havenḡ loḡ êḡ lôkthô.

³² Anyô ju êḡ etak Yisu ba i denaj, ma avômalô ewa anyô abôlêk putup te atu ba ḡḡok habulinḡ yani ba êlêḡ ek Yisu. ³³ *Ma hêv ḡḡok êḡ vê ma ôpêḡ hanaj abô. Ma avômalô esonḡ kambom ba enaj, “Sêbôk ma minḡ nôḡmlate aêḡ habitak Islael ami.”

³⁴ *Ma donḡtom ḡê Palisi enaj, “ḡḡok inij anyô bêḡ hêv lôklokwanḡ hadêḡ ôpêḡ. Ba intu hatôm nêḡ ḡḡok sapêḡ vê êḡḡêk avômalô.”

Nê ku naju iyom

³⁵ *Ma Yisu havenḡ loḡ buêḡ sapêḡ ba habitak hayô avômalô inij unyak yeḡ ba hadôḡ avômalô lôk hanaj Abô Mavi hathak Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôklinyak. Ma hapesanḡ avômalô inij malainḡ sapêḡ lôk hêv inij lijij lomaloma sapêḡ vê. ³⁶ *Yisu hayê avômalô nôḡmbêḡ atu inij auk lêk mayaliv ba êḡ malainḡ kambom hatôm boksipsip anêḡ alaj mi. Aêḡ ba lahiki hathak i. ³⁷ *Ba intu hanaj hadêḡ anêḡ ḡê ku nena, “Nôm bêḡ anôḡ lêk hayôk ba hamô ku kapô, ma donḡtom ḡê ku ma tomtom iyom. ³⁸ Aêḡ ba noterḡ mek êndêḡ ku anêḡ alaj ek nêḡ ḡê ku ba ini ek nindum anêḡ ku.”

10

Nê ku lauminḡ ba lahavuju inij athêḡ (Mak 3:13-19; Luk 6:12-16)

¹ *Ma Yisu halam ḡê ku lauminḡ ba lahavuju i hadêḡ yani. Ma hêv lôklokwanḡ hadêḡ thêlô ek nêḡnêḡ ḡḡok lelaik vê êḡḡêk avômalô ma nindum avômalô lijij lôk malainḡ lomaloma mavi.

² Êntêk ma aposel lauminḡ ba lahavuju takatu inij athêḡ; anyô môḡ ma Saimon, anêḡ athêḡ yanḡ nena Pita, ma yanḡ Andulu; ma Jems loyanḡ Jon, thai ma Sebedi nali; ³ ma Pilip, Batolomiu, Tomas, Matyu, anyô

hawa takis; ma Jems Alpius nakadunḡ ma Tadius, ⁴ ma Saimon, anyô Selot te, ma Judas Iskaliot, ôpatu vêḡm ma hanaj Yisu bêḡ.

Yisu hêv ḡê ku ba i

(Mak 6:7-11; Luk 9:1-5)

⁵ Yisu hanaj abô hadêḡ anyô lauminḡ ba lahavuju takêḡ ḡôḡv ma hêv i ba i ma hanaj, “Avômalô Samalia inij loḡ lôk avômalô loḡ buyanḡ ma minḡ unu êndêḡ i ami. ⁶ *Ma donḡtom unu êndêḡ boksipsip Islael takatu ba evenḡ mayaliv. ⁷ *Unu luvuluvu ba nonaj Wapômbêḡ anêḡ abô êndêḡ avômalô nena, ‘Dokte ma Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôklinyak tem êlêḡ.’ ⁸ Nundum avômalô lôk lijij mavi, ma unḡḡwik ḡê ḡama liḡ, ma nundum ḡê lôk palê lepla mabunḡ mavi, ma nôḡnêḡ ḡḡok vê êḡḡêk avômalô. Athêḡ bêḡ ma minḡ môlô ôêḡ vuli ami. Bôk yahêḡ oyanḡ hadêḡ môlô ba intu nundum ku takêḡ oyanḡ esak avômalô.

⁹⁻¹⁰ * “Môlô i hatôm ḡê ku ba mavi ek avômalô neyabinḡ môlô ba intu nomberḡ oyanḡ. Minḡ nobek vak ami. Valuseleḡ mi. Kwêḡ mi. Veḡ bokḡḡôḡ mi. Ma kôm mi. ¹¹ Ma môlô ôḡy loḡ te ma nôḡmbôlêḡ anyô wapôḡm te ba nôḡmô imbinḡ yani endeḡba notak loḡ êḡ ek unu buyanḡ. ¹² *Ma ubitak ôḡy anêḡ unyak kapô, ma nonaj êndêḡ yani lôk anêḡ avômalô nena, ‘Wapômbêḡ anêḡ lamavi êḡmô imbinḡ môlô.’ ¹³ Avômalô unyak êḡ lenijḡmavi ba ewa môlô thô, êḡ ma môlônim abô mavi êḡ tem êḡmô imbinḡ i. Ma donḡtom minḡ lenijḡmavi ba ewa môlô thô ami, êḡ ma noja unim abô mavi êḡ vê êḡḡêk i ba unu. ¹⁴ *Ma avômalô loḡ takatu ba minḡ ewa môlô thô ami lôk êḡdô nedanḡ môlônim abô, ma waklavôḡ otak loḡ êḡ, ma unḡḡwik vonḡḡovanḡ takatu ba hamô vemimkapô vê êḡndôk thêlô malenḡḡ ma unu. ¹⁵ *Yananḡ avanôḡ êndêḡ môlô nena waklavôḡ atu ba Wapômbêḡ endelêḡ ek endanḡ abô, êḡ ma avômalô loḡ atu ba minḡ ewa môlô thô ami, thêlôninḡ malainḡ tem êḡmôḡ ek avômalô kambom anêḡ Sodom lo Gomola.

Malainḡ lomaloma tem êpôm môlô (Mak 13:9-13; Luk 21:12-17)

¹⁶ * “Odanḡ! Yahêḡ môlô hatôm boksipsip ba u ôlôk avunḡ yatap malêḡvôḡ. Aêḡ ba môlô noja umya inij auk mavi ba nôḡmô mabunḡ êḡḡm menak bôbô. ¹⁷ *Aêḡ ba intu môlô noyabinḡ am ek avômalô! Thêlô tem nebalonḡ môlô ba netak êḡndôk inij ḡê bêḡḡbêḡ bahenḡḡ lôk neḡali môlô êḡmô inij unyak yeḡ. ¹⁸ Ma

* **9:30:** Mat 8:4 * **9:33:** Mak 2:12 * **9:34:** Mat 12:24; Mak 3:22; Luk 11:15 * **9:35:** Mat 4:23; Mak 1:39

* **9:36:** Nam 27:17; 1Kij 22:17; Sek 10:2; Mat 14:14; Mak 6:34 * **9:37:** Luk 10:2 * **10:1:** Mak 6:7; Luk 9:1

* **10:6:** Jer 50:6 * **10:7:** Mat 3:2; 4:17; Luk 10:9,11 * **10:9-10:** Luk 10:4,7; 1Ko 9:14 * **10:12:** Luk 10:5-6

* **10:14:** Luk 10:10-12; Ap 13:51 * **10:15:** Mat 11:24; Jut 7 * **10:16:** Luk 10:3; Lom 16:19 * **10:17:** Mat 5:22;

23:34; Mak 13:9 * **10:19-20:** Luk 12:11-12; 21:12-15; Jon 14:26

móló ma yenaŋ avómalo ba intu tem nendom móló ba unu êndêŋ kin lôk nê bêŋbêŋ ek nonaŋ yenaŋ Abô Mavi êndêŋ i lôk avómalo loŋ buyaŋ. ¹⁹⁻²⁰ *Ma donŋtom evaloŋ móló ma mólónim Lemambó anêŋ Lovak Matherŋ tem êmô imbiŋ móló ba waklavôŋ êŋ ma tem nêmbô êndêŋ móló ek nonaŋ. Tem miŋ mólóda nonaŋ unim abô ami. Ba intu miŋ nôkô ba nonaŋ nena, ‘Yêlô nanaŋ malé?’ mena ‘nanaŋ aisé?’ ami.

²¹ * “Ma anyô loyaŋ tem yaŋ enaŋ yaŋ bêŋ ek nijik vônô. Ma lambô tem indum aêŋ êndêŋ nakaduŋ. Ma avômena tem nêmbôliŋ dômiŋ êndêŋ lami lo taluvi ba nenaŋ ek nijik i vônô. ²² Ma móló ma yenaŋ avómalo. Ba intu avómalo sapêŋ tem nêpôlik esak móló. Ma donŋtom nê takatu ba imiŋ lôklokwaŋ aleba hayô anêŋ daŋ, ma Wapômbêŋ tem nêmbô bulubiŋ. ²³ Aêŋ ba avómalo malak te êv vovaŋ hadêŋ móló, ma nôsôv ba unu malak yaŋ. Yanaŋ avanôŋ êndêŋ móló, tem nundum ku êŋ embeŋ Islael denaŋ ma Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu tem êlêmbô.

²⁴ * “Avômena ethak unyak ma miŋ bêŋ ek iniŋ kédôŋwaga ami. Ma nê ku miŋ bêŋ ek iniŋ anyô bêŋ ami. ²⁵ *Avómalo elam lambô nena, ‘Ngók Bêŋ Belsebul’ êŋ ma tem nindum aêŋ esak yani anêŋ avómalo aêŋ iyom. Avômena ewa kédôŋwaga iniŋ malaiŋ, êŋ ma hatôm. Ma nê ku ewa iniŋ anyô bêŋ anêŋ malaiŋ, êŋ ma hatôm.

Nakô ek Wapômbêŋ iyom
(Luk 12:2-7)

²⁶ * “Aêŋ ba miŋ móló nôkô ek nê takatu ba idum kambom takêŋ ami. Nôm takatu ba havuŋi hêk loŋ kapô, tem imbitak yaŋi. Ma abô takatu ba havuŋi, tem avómalo sapêŋ neyala. ²⁷ Aêŋ ba abô takatu ba yahanaŋ hadêŋ móló hadêŋ bôlôvôŋ, êŋ ma nonaŋ êndêŋ lôkwak. Ma abô takatu ba anyô vi enaŋ thikuthik, êŋ ma numiŋ unyak vôn ba nodam ek avómalo nedaŋô. ²⁸ *Miŋ nôkô ek avómalo ami. Thêlô hatôm nijik lemvimkupik iyom vônô. Ma dahôlômim ma thêlô miŋ hatôm nijik vônô ami. Aêŋ ba intu nôkô ek Anyô Bêŋ iyom! Yani hatôm imbuliŋ mólónim lemvimkupik lôk dahôlômim êndôk loŋ atum lôkmala.

²⁹ “Avómalo ethak êv vuli menak yaô nena hathak valuselenŋ yaô ek eyaŋ. Ma Lemambô lahiki hathak menak yaô takatu ba te hama. ³⁰ Ma donŋtom móló ma Wapômbêŋ bôk hakatuŋ móló sapêŋ lemimkadôk ŋaŋ yôv. ³¹ *Aêŋ ba móló ma bêŋ ek menak, ba intu miŋ nôkô ami.

Miŋ mama esak Yisu ami
(Luk 12:8-9)

³² “Aêŋ ba ôpatu ba hanaŋ hadêŋ avómalo nena hasopa ya, intu tem yanaŋ imiŋ Wakamik atu ba hamô malak leŋ ma nena, ‘Ôpêntêk ma yenaŋ.’ ³³ *Ma ôpatu ba hanaŋ hadêŋ avómalo nena hadô esopa ya, intu tem yanaŋ êndêŋ Wakamik atu ba hamô malak leŋ nena, ‘Yahathôŋ ôpêŋ paliŋ.’

Yisu hadum ba avómalo evak i vose
(Luk 12:49-53; 14:26-27)

³⁴ “Yahalêmbô ek yanêŋ kôm jaŋak êndêŋ móló! Ba intu miŋ nosoŋ nena yahalêmbô ek yandum móló kapôlômim êndôk biŋ ami ma milôk. ³⁵ Yahalêmbô ek

“ ‘namalô êmbôliŋ dômbô êndêŋ lambô, ma nalavi êmbôliŋ dômbô êndêŋ talêbô, ma namalô yanavi êmbôliŋ dômbô êndêŋ yaŋavi.

³⁶ Anyô te lôk anêŋ thalalenŋ tem nêpôlik esak i.’ *Maika 7:6*

³⁷ “Ma opalê atu ba lahaviŋ lambô lo talêbô bêŋ anôŋ hamôŋ ek ya, ôpêŋ hatôm anyô ôv vathek ba miŋ yenaŋ ami. Ma opalê atu ba lahaviŋ nali bêŋ anôŋ hamôŋ ek ya, ôpêŋ hatôm anyô ôv vathek ba miŋ yenaŋ ami. ³⁸ *Ma ôpatu ba miŋ hawa anêŋ alovalaŋaŋsiŋ ba hasopa ya ami, ôpêŋ hatôm anyô ôv vathek ba miŋ yenaŋ ami. ³⁹ *Ma opalê atu ba hadum ku bêŋ ek embatho anêŋ lôkmala loŋ, êŋ ma anêŋ lôkmala êŋ tem nêmbô yak. Ma ôpatu ba hatak anêŋ lôkmala ek hasopa ya, ôpêŋ tem embalonŋ anêŋ lôkmala loŋ.

⁴⁰ * “Ma ôpatu ba hawa móló thô, êŋ ma hawa ya thô haviŋ. Ma ôpatu ba hawa ya thô, êŋ ma hawa Ôpatu ba hêv ya ba yahalêmbô thô haviŋ. ⁴¹ Ma ôpatu ba hayê plopet te ba hawa thô, êŋ ma tem enja nômbô mavi êtôm atu ba plopet êŋ hawa. Ma ôpatu ba hayê anyô thêthôŋ te ba hawa thô, êŋ ma tem enja nômbô mavi êtôm atu ba anyô thêthôŋ êŋ hawa. ⁴² Ma ôpatu ba hayê anyô oyaŋ te hasopa ya ba hêv ŋaŋ thilibuŋ hadêŋ yani, yanaŋ avanôŋ biŋ êndêŋ móló nena ôpêŋ tem enja anêŋ vuli.”

11

¹ Ma Yisu hadôŋ anêŋ nê ku laumiŋ ba lahavuŋu yôv, ma hatak loŋ êŋ ma hi hanaŋ Wapômbêŋ anêŋ abô lôk hadôŋ avómalo hamô Galili anêŋ malak nenanena.

Yisu hanaŋ abô hathak Jon anyô hathik ŋaŋ
(Luk 7:18-35)

* **10:21:** Mai 7:6; Mat 10:35; Mak 13:12; Luk 21:16 * **10:24:** Luk 6:40; Jon 13:16; 15:20 * **10:25:** Mat 9:34; 12:24; Mak 3:22; Luk 11:15 * **10:26:** Mak 4:22; Luk 8:17 * **10:28:** Lom 8:31; Jem 4:12 * **10:31:** Mat 6:26 * **10:33:** Mak 8:38; Luk 9:26; 2Ti 2:12 * **10:38:** Mat 16:24-25; Mak 8:34-35; Luk 9:23-24 * **10:39:** Luk 17:33; Jon 12:25 * **10:40:** Mak 9:37; Luk 10:16; Jon 13:20

² Jon hamô koladôñj ma halarjô abô hathak ku takatu ba Kílisi hadum. Êñj ma hêv anêñj nê ku doho ba i hadêñj yani ³ ek nenanj injik yani lij, “O ma Mesia atu ba Wapômbêñj bôk habituj abô ek nê m êlêm mena yêlô nayabinj anyô yanj?”

⁴⁻⁵ *Êñj ma Yisu hananj viyanj, “Nôbônu ma nonanj êndêñj Jon esak nô m takatu ba mamu olanjô lo ôyé. Nê malenjinj pusip êyé tak, ma nê venjinjvujinj evenj, ma nê palê lepla íbitak mavi, ma nê lenjinjôndôñj kôtoñj elanjô abô, ma nê ñama iviyô hathak lonjô, ma avômalô siv elanjô Wapômbêñj anêñj Abô Mavi atu. Ba intu unu nonanj êndêñj Jon esak nô m takêñj. ⁶ Ma nê takatu ba êyé ya ba evalonj ininj êvhavinj lonj, nê môt lôk lenjinjmavi.”

⁷ Jon anêñj nê ku êvô i denanj, ma Yisu hananj abô hathak Jon hadêñj avômalô nena, “Bôk môlô u lonj thiliv ek ôyé malê? Môlô u ek ôyé lovak hayuv baselak vuak e? ⁸ Mi. Ma môlô u ek ôyé malê? Môlô u ek ôyé anyô te hik kwêv kékêlô e? Mi. Nê takatu ba ik kwêv kékêlô, ma êmô kinj ininj unyak ma minj êmô lonj thiliv ami. ⁹ Môlô u lonj thiliv ek ôyé malê? Plopet te e? Avandôñj! Ma donjtom yananj êndêñj môlô nena Jon ma bêñj ek plopet sapêñj. ¹⁰ *Bôk eto hathak ôpêñj hêk Wapômbêñj anêñj kapya nena, “‘Odanjô, tem yanê m yananj anyô ku te êmôtñj ek o,

ek enanj yananj abô bêñj ek êpôpêk lonjôndê ek o.”

Malakai 3:1
¹¹ “Yananj avandôñj binj êndêñj môlô nena Jon ma bêñj ek avômalô pik sapêñj. Avi te minj bôk havathu anyô te aêñj ami ma mi. Ma donjtom ôpatu ba yaóna hêk Wapômbêñj anêñj lonj lôklijnyak, ôpêñj ma bêñj ek Jon.

¹²⁻¹³ * “Ma plopet sapêñj lôk kapya balabunj bôk enanj Wapômbêñj anêñj abô bêñj aleba lêk hayô Jon habitak havinj. Ma sêbôk aleba lêk ma ôpêñj hananj abô ma Wapômbêñj anêñj lonj lôklijnyak halê m hatôm nê vovak ibi thêthô i ba i aleba ik vovak ba lovak. ¹⁴ *Ma môlô lemimhavinj nodanjô plopet takatu ininj abô ba nodanjô! Wapômbêñj anêñj kapya hananj nena Elia tem êlêm. Elia êñj ma Jon. ¹⁵ Aêñj ma môlô nê lôk lemôndôñj ma nodanjô abô êntêk katô!

¹⁶ “Yananj aisê esak avômalô bôlônj êntêk? Thêlô ma hatôm avômena takatu ba êmô lonj ethak donjtom halôk ma elam hi ek avômena vi nena,

¹⁷ “Yêlô abi yenj belenj ek môlô nondo yenj, ma donjtom minj olo yenj ami.

Ma yêlô alanj asêñj malêñj ek môlô nodanj, ma donjtom minj olanj ami.”

¹⁸ “Ma avômalô bôlônj êntêk êtôm avômena takêñj. Jon halê m ba hathak hatip ek nô m lo wainj. Ma môlô ôpôlik hathak yani ba onanj nena ngôk hamô havinj yani. ¹⁹ *Ma donjtom Anyô Anêñj Nakadunj atu halê m ma minj hatip ek nô m lo wainj ami. Ba intu avômalô êpôlik ba enanj, ‘Ônggô! Anyô êñj hathak hayanj nô m lôk hanum wainj bêñj anôñj aleba intu halo molo. Yani ma nê idum kambom lôk nê ewa takis ininj anyô môlô.’ Aêñj ba Wapômbêñj anêñj auk tem injik anôñj mavi ba avômalô tem nêgê nena auk êñj ma thêthônj anôñj.”

Avômalô lenjôndôñj kôtoñj (Luk 10:13-15)

²⁰ Yisu bôk hadum nômbithi bêñj anôñj yôv hamô malak doho ma avômalô takêñj minj ele kapôlônjinj lilinj ami. Ba intu Yisu hathanj i ²¹ *ba hananj, “Alíakaknena, môlô avômalô Kolasin lo Betsaida! Môlô bôk ôyé nômbithi lomalama. Ma donjtom bôk yandum nômbithi takêñj êmô Taia lo Saidon malêvônj, êñj ma kethenj oyanj ma tem nijik kwêv kambom lôk nesav atum ngavu esak lenjinjkadók ek nede kapôlônjinj lilinj. ²² Odanjô! Yahananj avandôñj êndêñj môlô nena waklavônj atu ba Wapômbêñj endelê m ek endanjô abô, êñj ma môlônim malainj tem bêñj anôñj êmôtñj ek avômalô Taia lo Saidon ininj!

²³ * “Ma môlô avômalô Kapaneam, tem nêmbô môlônim athêñj esak lenj e? Mi, môlô tem unu nê ñama ininj lonj! Môlô bôk ôyé nômbithi lomalama. Ma donjtom bôk yandum nômbithi takêñj êmô Sodom malêvônj, êñj ma tem netak ininj kambom ma tem nê môt denanj endeba lêk. ²⁴ *Odanjô! Yananj avandôñj! Waklavônj atu ba Wapômbêñj endelê m ek endanjô alalônanj abô, êñj ma môlônim malainj tem bêñj anôñj êmôtñj ek avômalô Sodom!”

Wapômbêñj anêñj aselej ma vumvum (Luk 10:21-22)

²⁵ *Yôv ma Yisu hananj, “Wakamik, O ma pik lo lenj anêñj alanj! Lêk huvunj anê m auk hadêñj nê lôk auk lôk nê bêñjbêñj, ma huik thô hadêñj nê takatu ba êtôm avômena yaónena. Ba intu yahabô anê m athêñj! ²⁶ Wakamik, avandôñj oda hosopa anê m lemhavinj ba intu hudum aêñj.

²⁷ * “Wakamik bôk hôêv ya auk sapêñj yôv. Ba anyô late minj hayala Nalum atu ami. Mi, O Wakamik iyom. Ma anyô late minj hayala O Wakamik katô ami. Mi, Nalum lôk nê takatu ba Nalum lahavinj injik O thô êndêñj i iyom.

* **11:4-5:** Ais 35:5-6; 61:1 * **11:10:** Luk 1:76 * **11:12-13:** Luk 16:16 * **11:14:** Mal 4:5; Mat 17:10-13; Mak 9:11-13 * **11:19:** Mat 9:14 * **11:21:** Ais 23; Ese 26:1-28:26; Jol 3:4-8; Amo 1:9-10; Sek 9:2-4 * **11:23:** Stt 19:24-28; Ais 14:13-15 * **11:24:** Mat 10:15; Luk 10:12 * **11:25:** 1Ko 1:26-29 * **11:27:** Mat 28:18; Jon 1:18; 3:35; 10:15; 17:2 * **11:28:** Jer 31:25

28 * “Môlô nê takatu ba udum ku bêñ ba owa malainj nôlêm êndêñ ya ma tem yanêm lovak êndêñ môlô. 29-30 *Yahathak yahatau- viñ ya hatôm anyô ku ba intu tem nômô mavi. Ma aseleñ atu ba yahêv ma vumvum ek noja. Ma vak atu ba yahêv ek nôbô ma miñ malainj ami. Ba intu nôlêm êndêñ ya ek noja yenañ auk.”

12

*Yisu ma Sabat anêñ alaj
(Mak 2:23-28; Luk 6:1-5)*

1 *Sabat te ma Yisu lôk anêñ nê ku i even ku kapô te. Ma anêñ nê ku ema kisi ba ewa wit doho hêk ku êñ kapô ba eyañ. 2 *Palisi doho êyê ma enañ, “Ondañô! Abô balabun hanaj nena Sabat ma miñ hatôm nandum ku ba naja nôm ek nanñan ami. Ma donjom anêm nê ku ibulinj waklavôñ êñ!”

3 *Ma Yisu hanaj nena, “Môlô bôk osam abô hathak Devit lôk anêñ nê môlô ema kisi ba idum e? 4 *Yani habitak hayô Wapômbêñ anêñ unyak mathen kapô ma hayañ polom atu ba mathen anôñ. Polom êñ ma nê êbôk da iyom inin ek neñan ba intu habulinj abô balabun buêñ. 5 *Odañô abô te imbinj. Môlô bôk osam abô te hamô abô balabun nena Sabat sapêñ ma nê êbôk da idum ku ba êv da hadêñ Wapômbêñ. Thêlô ethak ibulinj abô balabun bô êntêk hathak Sabat. Ma donjom thêlô ma kambom mi. 6 *Aêñ ba yanañ êndêñ môlô nena nômlate lêk hamô loñ êntêk ma nômbêñ lôk ek unyak mathen. 7-8 *Môlô bôk osam abô êñ yôv ba hanaj nena, “Yalenjhavinj môlô nônêm kapôlômim êndêñ avômalô

ma yahapôlik hathak da.” *Hosea 6:6*

“Ya Anyô Anêñ Nakadunj atu ma Sabat anêñ Alañ. Ba intu oyala abô êñ anêñ ôdôñ, ma tem miñ hatôm notak malainj êyômô ôpatu ba anêñ kambom mi ami. Mi.”

Sabat ma Yisu hadum anyô banj hatyôk te mavi

(Mak 3:1-6; Luk 6:6-11)

9 Yôv ma Yisu hatak buêñ ma habitak hayô avômalô loñ êñ inin unyak yey kapô. Ma anyô banj hatyôk te hamô loñ êñ. 10 *Ma Palisi doho êbôlêm loñôndê ek nenanj Yisu bêñ ba intu enañ hik yani linj, “Kapyã balabun hanaj aisé? Hatôm alalô nandum anyô lôk lijinj mavi êndêñ Sabat mena mi e?”

11 *Ma Yisu hanaj, “Anyô te anêñ bok- sipsip hêv yak halôk lôv hadêñ Sabat, ma ôpêñ tem ni edadi boksipsip êñ imbitak yainj mena mi e? 12 Anyô ma bêñ ek boksipsip.

Ba intu kapyã balabun hanaj nena alalô hatôm nandum anyô mavi êndêñ Sabat.”

13 Aêñ ba Yisu hanaj hadêñ ôpêñ, “Oto bahem.” Ma hato banj ma banj vi kambom atu habitak mavi hathak loñbô hatôm banj vi atu mavi. 14 *Êñ ma Palisi iviyô ba i ethak donjom ma ekak abô ek nêpôm loñôndê te ek nijik Yisu vônô.

Wapômbêñ anêñ anyô ku

15 Yisu hayala nôm êñ ba intu hatak loñ êñ ba hi. Ma avômalô bêñ anôñ esopa yani ba hadum inin lijinj sapêñ mavi. 16 *Ma Yisu hanaj lôklokwanj hadêñ thêlô nena miñ nenanj yani bêñ êndêñ anyôla ami. 17 Yisu hanaj aêñ ek Wapômbêñ anêñ abô injik anôñ ba bôk hanaj hadêñ plopet Aisaia nena,

18 * “Ôpêntêk ma yenañ anyô ku atu ba bôk yahabi yabahanj hayô hêk yani yôv.

Ôpêñ ma yalenjhavinj yani bêñ anôñ, ma yakapôlôñ mavi ek yani;

tem yanêm yenañ Lovak Matherj êmô imbinj ôpêñ,

ma tem enañ bêñ êndêñ avômalô nena tem nêmi bulubinj.

19 Yani ma anyô bônôñ ba miñ hathak hanaj abô lôk lôklala ami,

ma miñ hathak hanaj abô hamô loñ ekaksa ami.

20 Ma tem miñ edabêñ baselak atu hapu ba hêk pik ami,

ma miñ imbi ayôk ngathininj ni ami ma mi.

Ma tem indum mavi iyom endeaba etak kambom sapêñ nêmi ku mavi vibinj am.

21 Ma avômalô pik sapêñ tem nêñêm malejinj êndêñ yani.” *Aisaia 42:1-4*

Yisu lôk Belsebul

(Mak 3:20-30; Luk 11:14-23)

22 Vêm ma ewa anyô te atu ngôk habulinj ba êlêm hadêñ Yisu. Ngôk êñ hadum ba ôpêñ madaluk pusip ma abôlêk putup. Ma Yisu hadum ba ôpêñ madaluk lôk abôlêk hakyav ba hayê tak lôk hanaj abô. 23 Ma avômalô sapêñ esonj kambom ba enañ, “Yakô êntêk ma Devit anêñ Lim Lukmuk atu ba Wapômbêñ hêv halêm ek nêmi alalô bulubinj la?”

24 *Ma Palisi elañ abô êñ ma enañ, “Ngôk inin anyô bêñ Belsebul hêv lôklokwanj hadêñ ôpêñ. Ba intu hatôm nêmi ngôk sapêñ vê ênjêk avômalô.”

25 Yisu hayala thêlôninj auk ba hanaj, “Loñ bêñ te da inin avômalô evaki vose hi ôdôñ ju, êñ ma loñ bêñ êñ tem ênjêk ngathininj. Ma malak te evaki vose hi ôdôñ

* 11:29-30: 1Jon 5:3 * 12:1: Lo 23:25 * 12:2: Kis 20:10 * 12:3: 1Sml 21:1-6 * 12:4: Wkp 24:5-9

* 12:5: Nam 28:9-10 * 12:6: Mat 12:41-42 * 12:7-8: Mat 9:13 * 12:10: Luk 14:3 * 12:11: Luk 14:5

* 12:14: Jon 5:16 * 12:16: Mat 8:4; Mak 3:12 * 12:18: Mat 3:17 * 12:24: Mat 9:34; 10:25

ju, êj ma tem nênem yak. Ma ôdônj te evaki vose hi ôdônj ju, êj ma tem nênem yak aêj iyom. ²⁶ Ma Sadañ hêv anêj ngôk vê, êj ma hatôm evaki vose hi ôdônj ju. Ba anêj loj lôklinyak tem iminj majar aisê? Mi. ²⁷ Mólô onaj nena ngôk bêj Belsebul hêv lôklokwanj hadêj ya ba yahêv ngôk vê. Ma mólônim avômalô idum ku êj havinj! Ma opalê intu hêv lôklokwanj hadêj thêlô ba idum ku mavi êj? Ngôk Bêj, e? Mi! Mólôda unim avômalô ik thô nena mólô onaj abôyanj. ²⁸ *Ma doñtom Wapômbêj anêj Lovak Mathej hêv lôklokwanj hadêj ya ba yahêv ngôk vê hêk avômalô. Aêj ba oyala nena Wapômbêj anêj loj lôklinyak lêk halêm yôv.

²⁹ *Odañô abô yanj imbinj. Anyô te hatôm imbitak êyô anyô lôklokwanj yanj anêj unyak kapô ba enja anêj nômkama vani e? Mi anônj! Ôpêj embalonj anyô lôklokwanj êj ba ekak loj am, êj ma yani hatôm enja anêj nômkama vani.

³⁰ *Ôpatu ba miñ lahavinj ya ami, yani êj intu hapôlik hathak ya. Ma ôpatu ba miñ hasup avômalô ba ethak doñtom ami, êj ma hatôm halupuninj i.

³¹ * “Aêj ba yananj êndêj mólô nena Wapômbêj tem nêv avômalô ininj kambom lomaloma lôk abôma takatu ba enaj hathak Wapômbêj vê. Ma doñtom anyô te hayê Lovak Mathej anêj ku ba hananj abôma nena, ‘Êntêk ma Ngôk Bêj anêj ku’, êj ma Wapômbêj miñ hatôm nêv kambom êj vê ênjêk ôpêj ami. Ma mi. ³² Ma anyô te hananj abô kambom hathak Anyô Anêj Nakadunj atu, ma Wapômbêj tem nêv ôpêj anêj kambom vê. Ma doñtom anyôla hananj abô kambom hathak Lovak Mathej, êj ma Wapômbêj tem miñ nêv ôpêj anêj kambom êj vê ami ma ênjêk thêthô.

Alokwanj kambom hathak hik anêj anônj kambom

(Luk 6:43-45)

³³ * “Alokwanj mavi ma tem injik anônj mavi, ma alokwanj kambom ma tem injik anônj kambom aêj iyom. Ma anyô ethak êyê anêj anônj vêv ma eyala nena alokwanj mavi mena kambom. ³⁴ *Mólô ma umya kambom anêj nali ba kapôlômim putup hathak nôv kambom lomaloma atu ba habitak vemimbôlêk. Ba miñ hatôm nonanj abô mavi ami! ³⁵ Anyôla hapesanj anêj nômkama mavi lomaloma ba hamô yani kapô, êj ma tem enaj abô mavi iyom. Ma anyôla hapesanj nômkama kambom lomaloma ba hamô yani kapô, êj ma tem enaj abô kambom iyom.

³⁶ “Odañô! Yananj êndêj mólô! Wapômbêj tem êlêm ek endañô abô. Ba intu anyô tomtom tem nenanj ininj kambom takatu ba bôk enaj hadêj avômalô vi lôk ibulinj i bêj. ³⁷ Wapômbêj tem endañô anêv abô ba enaj êndêj o nena o anyô thêthôj mena o anyô lokbanj.”

Palisi leñjinhavinj nêgê lavônjinj te
(Mak 8:11-12; Luk 11:29-32)

³⁸ *Vêv ma Palisi lôk nêv lôkkauk hathak abô balabunj doho enaj hadêj Yisu. “Kêdônj waga, yêlô leñjinhavinj undum lavônjinj te ek injik thô nena Wapômbêj hêv o ba hólêm.”

³⁹⁻⁴⁰ *Ma Yisu hananj, “Mólô avômalô bôlônj êntêk ma avômalô kambom ba miñ ôêvhavinj ya ami. Ba intu lemimhavinj yandum lavônjinj ek injik thô nena Wapômbêj bôk hêv ya ba yahalêm, ma doñtom tem mi. Wak lô ma Jona haminj alim ngwêk bêj te kapô. Ma wak lô aêj iyom ma tem Anyô Anêj Nakadunj atu ênjêk pik kapô. Lavônjinj êj iyom intu tem Wapômbêj injik thô nena bôk hêv ya ba yahalêm. ⁴¹ *Sêbôk ma Jona hananj abô hadêj avômalô Ninive ba ele kapôlônjinj lilinj. Odañô! Nômplate lêk hamô loj êntêk ma bêj hamônj ek Jona. Ma mólô miñ ôêvhavinj ami. Ma waklavônj atu ba Wapômbêj hatak ek nindum abô ma avômalô Ninive tem nenanj mólônim kambom takêj bêj. ⁴² *Ma sêbôk ma Siba ininj kwinn hatak anêj loj ma halêm anêj loj daim bomanj ek endañô Solomon anêj auk mavi. Odañô! Nômplate lêk hamô loj êntêk ma bêj ek Solomon. Ma doñtom mólô ôdô anêj nodañô. Ma waklavônj atu ba Wapômbêj hatak ek nindum abô ma tem Siba ininj kwinn êj enaj mólônim kambom takêj bêj.”

Ngôk hatup sinj

(Luk 11:24-26)

⁴³ *Ngôk lelaik hatak anyô te, êj ma hi havenj loj thiliv ek êmbôlêm loj mavi te ek enja lovak ba êmô. Ma miñ hapôm loj te ami, ⁴⁴ ma tem enaj nena, ‘Yatup sinj yana unyak sêbôk esak lonbô.’ Ma hayô ba hayê nena unyak êj lêk hamô oyanj ma epesanj ba lêk habitak mabunj mavi. ⁴⁵ *Êj ma tem ni êmbôlêm ngôk bahenji ba lahavuju takatu ba ininj lôklokwanj hamônj ek anêj ba enja i imbinj ek nimbitak nêyô unyak êj kapô esak lonbô. Êj ma ôpêj tem êmô kambom anônj ek yanj sêbôk. Ba intu mólô avômalô kambom bôlônj êntêk tem nôpôm malainj êj imbinj.”

Yisu anêj talêbô lôk iviyanj

(Mak 3:31-35; Luk 8:19-21)

* 12:28: Ap 10:38; 1Jon 3:8 * 12:30: Mak 9:40; Luk 9:50 * 12:31: Hib 6:4-6 * 12:33: Mat 7:16-20 * 12:34:

Mat 3:7; 15:18; Luk 3:7; 6:45 * 12:38: Mat 16:1; Luk 11:16; Jon 6:30 * 12:39-40: Mat 16:4; Mak 8:12; Jna 1:17

* 12:41: Jna 3:5 * 12:42: 1Kinj 10:1-10 * 12:45: 2Pi 2:20

46 Yisu hanañ abô hadêñ avômalô denañ ma anêñ talêbô lôk iviyan leññhaviñ nenañ abô imbiñ yani ba intu êlêm imiñ unyak viyaiñ. 47 Ma anyô te hi hanañ hadêñ Yisu, “Lemtambô lôk môlôviyan imiñ yani ba thêlô leññhaviñ nenañ abô imbiñ o.”

48 Ma Yisu hanañ, “Opalê intu yenañ wakatik lôk aiyañ thêlô?” 49-50 *Ma habi ban hayô hamiñ anêñ nê ku ba hanañ, “Avômalô takatu ba esopa Wakamik atu ba hamô malakleñ anêñ lahaviñ, intu yenañ wakatik lôk aiyañ ma livôñ thêlô. Ba intu môlô êntêk ma yenañ wakatik lôk aiyañ thêlô.”

13

Abô loñ kapô hathak anyô hapaliv yanvêk

(Mak 4:1-9; Luk 8:4-8)

1 Wak êñ iyom ma Yisu hatak unyak atu ma hi hayô kasukthôm anêñ danñ ma halôk hamô binñ. 2 *Ma avômalô bêñ anôñ ekalabu yani sirñ ba intu hathak yeñ te ba hi hamô, ma avômalô imiñ liñdanñ hapup hathak. 3 Ma hadôñ avômalô hathak abô loñ kapô bêñ anôñ. Ba hanañ nena, “Anyô te hi hapaliv anêñ yanvêk halôk anêñ ku. 4 Yani hapaliv yanvêk takêñ ma vi halôk loñôndê. Êñ ma menak êpôm ba eyañ. 5 Ma doho halôk valu kikiliñ ba intu hapup kethêñ ek malê nena pik dokte iyom. 6 Ma doñtom wak habi hayô hêk ma hakapok ek malê nena anêñ ngalôk ma bidoñna. 7 Ma vi halôk loñ yak lôkmanñgin kapô ba yak êñ halumbak hayô yanvêk takêñ vôn. 8 Ma doñtom vi halôk pik mavi ba hik anôñ ba vi hatôm 100 ma vi 60 ma vi 30. 9 Aêñ ba môlô nê lôk lemôndôñ ma nodañô abô êntêk katô!”

Aisé ka Yisu hanañ abô loñ kapô?

(Mak 4:10-12; Luk 8:9-10)

10 Yisu anêñ nê ku i hadêñ yani ma enañ hik yani liñ, “Aisé ba hothak honañ abô loñ kapô hadêñ avômalô?”

11 Ma Yisu hanañ viyan nena, “Wapômbêñ lêk hik anêñ auk loñ kapô hathak anêñ loñ lôkliñyak thô hadêñ môlô. Ma miñ hik thô hadêñ thêlô ami. 12 *Ba anyô te hayala auk êñ, ma tem Wapômbêñ nêma auk doho imbiñ ba imbitak bêñ anôñ. Ma doñtom anyô te hathôñ auk êñ, ma anêñ auk dokte atu ba ôpêñ havalon loñ tem yani nêma vê. 13 *Ba intu yahanañ abô loñ kapô hadêñ thêlô ba “Ëyê, ma doñtom miñ êyê katô ami.

Elañô, ma doñtom miñ elañô katô ba eyala abô êñ anêñ ôdôñ ami.

14-15 *Aêñ ba Wapômbêñ anêñ abô hik anôñ hatôm bôk ba Aisaia hanañ,

“Avômalô iniñ auk bôk thektheke
ba ibi leñôndôñ sirñ
ma ivuliv malenñirñ sirñ.

Wak nômbêñ intu ma tem nedañô abô,
ma doñtom miñ hatôm neyala anêñ
ôdôñ ami.

Ma wak nômbêñ intu ma tem nêgê nômlate,
ma doñtom miñ hatôm nêpôm anêñ ôdôñ
ami.

Ba intu etak kambom êñ
ma tem nêgê esak malenñirñ
lôk nedañô êndôk leñôndôñ
ma neja êñjêk iniñ auk

ma nede i liliñ ek yandum thêlô mavi.’ *Ai-
saia 6:9-10*

16 *Ma môlô lêk ôyê ya hathak malemim daluk lôk olañô ya halôk lemim ôndôñ. Ba intu lêk ômô mavi. 17 Odañô! Yanañ avanôñ êndêñ môlô! Sêbôk ma plopet lôk nê thêthôñ bêñ anôñ leññhiki ek nêgê nôma êntêk ba lêk môlô ôyê, ma doñtom miñ êyê ami. Ma leññhiki ek nedañô abô takêntêk ba lêk môlô olañô, ma doñtom miñ elañô ami.

Abô loñ kapô hathak yanvêk anêñ ôdôñ

(Mak 4:13-20; Luk 8:11-15)

18 “Aêñ ba tem yanañ abô loñ kapô hathak epaliv yanvêk anêñ ôdôñ bêñ êndêñ môlô. 19 Anyô te halañô abô hathak Wapômbêñ anêñ loñ lôkliñyak ma doñtom miñ hayala anêñ ôdôñ ami, êñ ma Sadañ hayô ba hawa yanvêk atu ba Wapômbêñ havatho halôk yani kapô vê. Êñ ma hatôm yanvêk atu ba halôk loñôndê.

20-21 “Ma ôpatu halañô abô ba hêvhaviñ kethêñ lôk lamavi ma doñtom malaiñ lôk vovanñ hapôm yani hathak Wapômbêñ anêñ abô ma hatak anêñ hêvhaviñ kethêñ oyanñ, êñ ma hatôm yanvêk atu ba hêv yak halôk valu kikiliñ ba miñ habi ngalôk ami.

22 * “Anyô te halañô abô ma doñtom lahiki bêñ anôñ hathak anêñ lôkmala pik êntêk lôk nômkama lomaloma lôk valuseleñ. Ma auk takêñ intu hasivunñ Wapômbêñ anêñ abô ba ôpêñ miñ hik anêñ anôñ ami. Êñ ma hatôm yanvêk atu ba halôk yak lôkmanñgin kapô.

23 “Ma anyô halañô Wapômbêñ anêñ abô ba hayala anêñ ôdôñ êñ ma tem indum ku ba injik anôñ mavi êtôm 100 mena 60 mena 30 la. Êñ ma hatôm yanvêk atu ba halôk pik mavi.”

Abô loñ kapô hathak kamun kambom

24 Yisu hanañ abô loñ kapô yanñ nena, “Wapômbêñ anêñ loñ lôkliñyak ma aêntêk. Anyô te havatho yanvêk mavi halôk anêñ ku. 25 Ma avômalô i êk sôm, ma ôpêñ anêñ anyô lamaniñ te halêma havatho kamun kambom halôk ku kapô êñ haviñ ma hi.

* 12:49-50: Lom 8:29 * 13:2: Luk 5:1-3 * 13:12: Mat 25:29; Mak 4:25; Luk 8:18; 19:26 * 13:13: Lo 29:4; Jer 5:21 * 13:14-15: Jon 12:40; Ap 28:26-27 * 13:16: Luk 10:23-24 * 13:22: Luk 12:16-21; 1Ti 6:9-10,17

26 Vem ma nôm anôh hadum ek êyôk, ma kamuŋ kambom êh havuak haviŋ. 27 Ma nê eyabin ku i hadêh ku alaŋ ma enaŋ hadêh yani, 'Anyô bêh, bôk hovatho yanvêk mavi halôk anêm ku iyom. Aisê ka kamuŋ kambom habitak haviŋ?'

28 "Ma yani hanaŋ hadêh thêlô, 'Anyô te lamaniŋ hathak ya ba hadum nôm êh.'

"Ma nê ku enaŋ hik yani liŋ, 'Lemhaviŋ yêlô nayavovonŋ ku êh e?'

29 "Ma doŋtom ku alaŋ hanaŋ, 'Mi. Yahakô mólô noyavovonŋ ba nosapu nôm mavi vê imbiŋ kamuŋ kambom. 30 Mólô nôndô luvi êmô endeba avômalô nedav nôm am. Êh ma tem yanaŋ êndêh nê ku takatu ba tem nedav nôm nena, "Mólô nusup kamuŋ kambom sapêh ba nokak lôkulôku ba nôndô êmô loŋ nêmbôk esak atum. Ma nusup nôm anêh anôh ba notak êmô unyak nôm hamô." "

*Abô loŋ kapô hathak ava yaôna
(Mak 4:30-32; Luk 13:18-19)*

31 Yisu hanaŋ abô loŋ kapô te nena, "Wapômbêh anêh loŋ lôkliŋyak ma aêntêk. Anyô te hawa ava yaônate ba havatho halôk anêh ku kapô. 32 Ava êh ma yaôna lôk, ma doŋtom habitak alokwaŋ daim ba hamôh ek nômkama ku kapô vi. Ma menak ethak elav iniŋ unyak halôk anêh ŋaunŋ."

*Abô loŋ kapô hathak yis
(Mak 4:33-34; Luk 13:20-21)*

33 Yisu hanaŋ abô loŋ kapô te nena, "Wapômbêh anêh loŋ lôkliŋyak ma aêntêk. Avi te hawa yis dokte ba hayelaŋ halôk palawa bêh anôh kapô, ma haveŋ yam ma palawa sapêh hathiŋ bêh."

34 Abô takêntêk ba Yisu hanaŋ hadêh avômalô ma hanaŋ hathak abô loŋ kapô iyom ma miŋ hathak hadôh i hathak abô yanŋa ami 35 ek Wapômbêh anêh abô injik anôh ba hanaŋ hadêh plopet nena, "Yaveŋbôlêk tem ekyav ba yanaŋ abô loŋ kapô êndêh mólô.

Ma yanaŋ Wapômbêh anêh auk lomaloma takatu ba havuŋ hadêh sêbôk ba yani hapesaŋ pik êntêk aleba lêk bêh."
Kapya Yeh 78:2

Yisu hanaŋ kamuŋ kambom anêh ôdôh bêh

36 Yôv ma Yisu hatah avômalô ba i ma hi unyak kapô. Ma anêh nê ku i ek yani ma enaŋ, "Nunŋwik abô loŋ kapô atu ba hathak kamuŋ kambom habitak ku kapô anêh ôdôh thô êndêh yêlô."

37 Êh ma hanaŋ, "Ôpatu ba havatho yanvêk mavi, êh ma Anyô Anêh Nakaduŋ atu. 38 Ma ku kapô ma pik êntêk, ma yanvêk mavi ma loŋ lôkliŋyak anêh avômalô, ma kamuŋ kambom ma anyô kambom anêh avômalô.

39 Anyô lamaniŋ atu ba havatho yanvêk kambom, yani ma Sadaŋ. Avômalô takatu ba elav nôm, thêlô êh ma hatôm aŋela. Nôm hayôk, êh ma pik lo leŋ anêh daŋ.

40-42 * "Pik lo leŋ anêh daŋ hayô ma Anyô Anêh Nakaduŋ atu tem nêma anêh aŋela ba ini anêh loŋ lôkliŋyak atu ba hamô pik êntêk ek neŋa avômalô kambom takatu ba êvôv avômalô ek nindum kambom lôk avômalô sapêh atu ba ethak idum kambom ba nimbi êndôk loŋ atum lôkmala. Thêlô tem nedanŋ kambom ba nesanaŋ veŋiŋbôlêk ôdôh loŋ. Nôm êh hatôm avômalô takatu ba isup kamuŋ kambom ba êbôk hathak atum.

43 * "Ma doŋtom avômalô thêthôh tem nimbitak êtôm wak anêh deda ba nêmo Lambô anêh loŋ lôkliŋyak. Aêh ba mólô nê lôk lemôndôh ma nodanŋ abô êntêk katô!"

Abô loŋ kapô hathak ivuŋ nôm mavi te

44 "Wapômbêh anêh loŋ lôkliŋyak ma hatôm ku kapo te ba ivuŋ nôm mavi te hamô. Ma anyô te hapôm nôm mavi êh. Ma havuŋ halôk loŋbô. Yani lamavi ba hêv anêh nômkama sapêh ek nênem vuli. Ma hawa valuselaŋ ba hêv hadêh ku atu ba nôm mavi êh hamô anêh alaŋ ek enŋa ku êh."

Abô loŋ kapô hathak kômkom mavi

45 "Abô loŋ kapô te haviŋ nena Wapômbêh anêh loŋ lôkliŋyak ma aêntêk. Anyô hadum ku valuselaŋ te habôlêma kômkom kêkêlô ek nêma vuli. 46 Yani habôlêma aleba hapôm kômkom kêkêlô anêh dôh te ba anêh vuli bêh anôh. Êh ma hi hêv anêh nômkama sapêh ek nênem vuli. Ma hawa valuselaŋ ba hi hêv kômkom kêkêlô êh hathak."

Abô loŋ kapô hathak yakseŋ

47 "Abô loŋ kapô te hathak loŋbô nena Wapômbêh anêh loŋ lôkliŋyak ma hatôm aêntêk. Nê ibi yakseŋ halôk kasukthôm êvôv alim lomaloma aleba putup. 48 Êh ma êvôv yakseŋ hathak liŋdaŋ. Ma êlôk êmô ma isup alim mavi halôk vak sam doho. Ma doŋtom alim kambom ma ibi hi. 49 Ba intu waklavôh pik lo leŋ anêh daŋ ma Wapômbêh tem indum aêh iyom. Ba anêh aŋela tem nêlêma neŋa nê kambom vê ênjêk nê thêthôh malêvôh 50 *ba nimbi êndôk loŋ atum lôkmala. Thêlô tem nedanŋ kambom ba nesanaŋ veŋiŋbôlêk ôdôh loŋ."

51 Ma Yisu hanaŋ hik anêh nê ku liŋ nena, "Mólô lêk oyala abô sapêh anêh ôdôh e? "

Ma thêlô enaŋ hadêh yani, "Intu êh."

52 Êh ma yani hanaŋ hadêh thêlô, "Anyô lôkauk hathak abô balabuŋ te halaŋô abô ba hawa auk hathak Wapômbêh anêh loŋ lôkliŋyak, yani êh hatôm unyak te anêh lambô. Yani hi unyak kapô ba hawa nôm

* 13:40-42: Mat 8:12; 24:31; 25:31; Mak 13:27; Jon 15:6

* 13:43: Dan 12:3

* 13:50: Mat 13:42; Luk 13:28

mavi lukmuk lôk bô haviņ ba hêv hadêņ avômalô.”

Plopet ma athêņ mi hêk anêņ malak ôdôņ (Mak 6:1-6; Luk 4:16-30)

⁵³ Yisu hanaņ abô loņ kapô takêņ yôv ma yani hatak loņ êņ. ⁵⁴ *Ma hi yanida anêņ malak ôdôņ. Ma hadôņ avômalô hamô iniņ unyak yeņ aleba eson kambom ba enaņ, “Ôpêntêk hawa auk êntêk anêņ êsê? Aisê ba yani hatôm idum nômbithi? ⁵⁵ *Ôpêņ ma anyô halav unyak te anêņ nakaduņ ma anêņ talêbô ba Malia. Ma anêņ iviyaņ ma Jems lo Josep ma Saimon lo Judas. ⁵⁶ Ma anêņ livi êmô loņ êntêk haviņ. Ma aisê ka anyô êņ hatôm idum nôm takêņ?” ⁵⁷ *Ma thêlô enaņ aêņ, ma êpôlik hathak yani. Ba intu Yisu hanaņ hadêņ thêlô, “Plopet hawa athêņ bêņ hêk malak yaņ. Ma doņtom anêņ malak ôdôņ lôk anêņ thalaleņ ma hatôm anyô athêņ mi.”

⁵⁸ Aêņ ba intu miņ hadum nômbithi bêņ anôņ hêk loņ êņ ami ek malê nena thêlô miņ êvhaviņ yani ami.

14

Ik Jon anyô hathik ņaņ vônô (Mak 6:14-29; Luk 9:7-9)

¹ Wak êņ ma Anyô Bêņ Helot Antipas hanaņ abô hathak nôm takatu ba Yisu hadum. ² Êņ ma hanaņ hadêņ anêņ nê ku nena, “Ôpêņ ma Jon anyô hathik ņaņ iyom intu haviyô hathak loņbô. Ba intu yani hawa lôklokwaņ ba hadum nômbithi takêņ.”

³⁻⁴ *Sêbôk ma Helot hawa yaņ Pilip anêņ avi Helodias vani. Ba Jon hanaņ hadêņ Helot, “Lêk howa avi êntêk vani ba intu hubuliņ abô balabuņ.” Êņ ma Helot hêv anêņ nê ku ba i evaloņ Jon ba ekak ma êdô hamô koladôņ. ⁵ *Avômalô leņiņhabi nena Jon ma plopet te. Ba intu Helot hadum ek injik Jon vônô ma doņtom hakô ek avômalô.

⁶ Anyô doho êlêm eyaņ nôm haviņ Helot ek leņiņhabi anêņ wakovôņ talêbô hawa yani. Ma Helodias nalavi halêm haloyeņ hamiņ thêlô malêvôņ. Ma Helot hayê ba lamavi anêņ dôêņ. ⁷ Êņ ma Helot havak abô haviņ yani nena, “Yanaņ avanôņ biņ dake nena honaņ hik ya liņ hathak nômlate ek yanêm êndêņ o, êņ ma tem yanêm iyom.” ⁸ Ma talêbô hêv auk hadêņ nalavi ek enaņ nena, “Yaleņhaviņ Jon wakadôk êndôk belev te ba nêmlate êndêņ ya!” ⁹⁻¹⁰ Ma kiņ hanaņ abô halôk nê bêņbêņ maleniņ yôv ba intu hanaņ hadêņ nê ku ba i koladôņ ma edabêņ Jon laselo kisi hatôm atu ba avena hanaņ. ¹¹ Ma thêlô etak

Jon wakadôk halôk belev te ba ewa êlêm êv hadêņ avi muk atu. Ma yani hawa ba hi hêv hadêņ talêbô. ¹² Ma Jon anêņ nê ku elarô ma êlêm ewa anêņ liņkupik ba i elav. Elav vêm ma i enaņ hadêņ Yisu.

Yisu havakôņ avômalô hatôm 5,000

(Mak 6:32-44; Luk 9:10-17; Jon 6:1-15)

¹³ Yisu hanaņ abô êņ vêm ma hatak loņ êņ ma hathak yeņ te ba hi loņ thiliv bute. Ma avômalô bêņ anôņ elarô nena yani iyom lêk hi ba intu etak iniņ malak ma eveni yani yam ba i. ¹⁴ Ma Yisu hathak liņ ma hayê avômalô bêņ anôņ lêk êmô yôv. Ma lahiki hathak thêlô ba hadum iniņ nê lôk lijiņ mavi.

¹⁵ Yaņsiņ hayô ma anêņ nê ku êlêm ma enaņ, “Lêk yaņsiņ ma alalô amô loņ thiliv. Ba intu otak avômalô takêntêk ek ini malak takatu ba hamô habobo ek nêmlate iniņ nômlate vuli.”

¹⁶ Ma doņtom Yisu hanaņ nena, “Mi! Thêlô nêmlate. Mólô da nobakôņ i.”

¹⁷ Ma doņtom thêlô enaņ, “Yêlôaniņ polom bahenvi ma alim ju iyom.”

¹⁸ Êņ ma Yisu hanaņ, “Noja nôlêm.” ¹⁹ *Ma hanaņ hadêņ avômalô nena, “Nôndôk nômlate kamun takêntêk.” Ma hawa polom bahenvi lôk alim ju atu ma hêv ma hathak leņ ma hêv mek. Vêm ma haya polom lôk alim ba hêv hadêņ anêņ nê ku, ma nê ku ewa ba ibi sam ba êv hadêņ avômalô nômbêņ atu. ²⁰ Ma avômalô sapêņ eyaņ ba leņiņviyak. Ma nômlate wata vi atu ba hamô ma nê ku isup halôk vak sam laumiņ ba lahavuju. ²¹ Anyô iyom intu hatôm 5,000 ma avi lo avômlate takatu ba eyaņ nômlate êņ haviņ miņ ekatuņ i ami.

Yisu haven kasukthôm anêņ dômlê

(Mak 6:45-52; Jon 6:16-21)

²² Vêm ma Yisu hanaņ hadêņ anêņ nê ku nena nesak yeņ ba nêmlate ba ini kasukthôm vi tuvulu. Ma yanida hamô ek nêmlate avômalô ba ini am. ²³ *Yani hêv avômalô ba i ma hathak dum te ba hi ek eteņ mek. Bôlôvôņ hayô ma yani hamô dum êņ denaņ. ²⁴ Ma yeņ lêk hi kasuk malêvôņ ma lovak hayuv ba hamô yeņ loņ hale hi ba intu ņaņ budum hik ba yeņ êņ halela liliņ kambom.

²⁵ Habobo tem eyaņ ma yani haven kasuk anêņ dômlê ba hi hadêņ anêņ nê ku. ²⁶ *Ma anêņ nê ku êyê yani haven kasuk anêņ dômlê ma êkô kambom ba enaņ nena, “Anyôla dahô!” ba elarô boloba.

²⁷ Ma ketheņ oyaņ ma yani hanaņ hadêņ thêlô nena, “Mólô miņ nôkô ami ma nômlate yaô! Ya êntêk!”

²⁸ Êņ ma Pita hanaņ, “O Anyô Bêņ Yisu, ma onañ ek yamben kasuk anêņ dômlê ba yasôk êndêņ o.”

* 13:54: Jon 7:15 * 13:55: Jon 6:42 * 13:57: Jon 4:44 * 14:3-4: Wkp 18:16; 20:21; Luk 3:19-20 * 14:5: Mat 21:26 * 14:19: Mat 15:35-39; Mak 8:6-10 * 14:23: Luk 6:12; 9:28 * 14:26: Luk 24:37

29 Ma Yisu hanañ, “Ôlêm.”

Êñ ma Pita hatak yeñ ma haven kasuk anêñ dômlê ba hi. ³⁰ Ma donptom hayê lovak hayuv ba hakô. Êñ ma hêv yak halôk kasuk kapô ma halam nena, “Anyô Bêñ! Nêm ya sa!”

³¹ *Kethen oyañ ma Yisu havalonj yani. Ma hanañ, “O anyô hôêvhavinj yaôna lôk. Hosonj nena hatôm yayabinj o ami e?”

³² Ma thai ethak yeñ ma lovak bêñ êñ hama. ³³ Aêñ ba nê takatu ba êmô yeñ elek veñjndôñ lêlô ma êkôm ba êv yeñ ba enañ, “Avanôñ binj! O ma Wapômbêñ anêñ Nakadunj.”

Yisu hadum avômalô lôk lijij mavi hêk Genesalek

(Mak 6:53-56; Jon 6:22-25)

³⁴ Thêlô ethak lijnanj vi tuvulu anêñ Genesalek. ³⁵ Ma avômalô lonj êñ yeñ Yisu ba eyala yani. Ma êv abô havenj malak lonj êñ sapêñ. Ma ewa ininj nê lôk lijij sapêñ ba i hadêñ Yisu. ³⁶ *Ma eterj Yisu ba enañ ek nê lôk lijij nêsôm anêñ kwêv anêñ danj iyom. Ma sapêñ atu ba êsôm ma ibitak mavi.

15

Yisu hanañ hathak nômm takatu ba tem indum anyô lelaik

(Mak 7:1-23)

¹ Palisi lôk nê lôkawk hathak abô balabunj doho êlêm anêñ Jerusalem ba i hadêñ Yisu ma enañ hik yani lijij nena, ² “Bumalô ininj abô majanj hanañ ek alalô nasik baheñij vémam ka minj anganj nômm ek indum Wapômbêñ lamavi. Ma aisê ka anêm nê ku ibulij abô êñ ba minj ithik baheñijij ami?”

³ Êñ ma Yisu hanañ, “Aisê ka môlô ubulij Wapômbêñ anêñ abô balabunj ba osopa môlôda unim abô majanj? ⁴ *Hatôm Wapômbêñ hanañ nena, ‘Nodovak lemami lo lemtami’ ma ‘Ôpatu ba hathanj lambô lo talêbô hathak abô kambom, ma nijik ôpêñ vônô.’ ⁵ Ma donptom môlô othak onanj nena anyôla hanañ hadêñ lami nena, ‘Yenanj nômkama takatu ba hamô ek yanêm mamu sa, êñ ma bôk yahananj nena tem yanêm êndêñ Wapômbêñ êtôm da. ⁶ Ba intu minj hatôm yanêm mamu sa ami.’ Êñ ma hatôm môlô ôvôlijij dômmim ek Wapômbêñ anêñ abô ba osopa libumi ininj bôk lo lonj. ⁷ Môlô nê kambom! Môlô udum ba avômalô esonj nena môlô nê wapôm. Ma donptom môlô ma nê palonj anôñ ba plopet Aisaia anêñ abô lêk hik anôñ ba hanañ nena,

⁸ “ ‘Avômalô êntêk êbô yenañ athêñ hathak veñjnbôlêk oyañ.

Ma donptom kapôlôñij ma hêk daim bô ek ya.

⁹ Thêlô êv yeñ oyañ hadêñ ya.

Ma ethak enañ thêlôda ininj abô iyom ba esau nena, “Êntêk ma Wapômbêñ anêñ abô.” ’”
Aisaia 29:13

¹⁰ Ma Yisu halam avômalô nômbêñ atu ba êlêm hadêñ yani ma hanañ nena, “Môlô nodanjô ba noyala katô. ¹¹ *Nôm takatu ba anyô hayañ halôk abôlêk minj hadum yani habitak lelaik ami. Ma donptom nômm takatu ba anyô hanañ hale abôlêk intu hadum anyô habitak lelaik.”

¹² Vêm ma nê ku êlêm enañ hadêñ Yisu nena, “Odanjô. Palisi elanjô anêm abô êntêk ba lêk leñijmanij kambom hathak o.”

¹³ Ma Yisu hanañ viyañ nena, “Wakamik atu ba hamô malak leñ tem esapu nômm lôk ngalôk takatu ba minj yani havatho ami.

¹⁴ *Ba minj môlô nodanjô nê takêñ ininj abô ami. Thêlô ma nê malenijij pusip ba idum ek nendomm avômalô vi emberj lonjôndê. Ma anyô mapusip yañ halom anyô mapusip yañ havenj lonjôndê, êñ ma tem luvi nêñem yak êndôk lôv.”

¹⁵ Êñ ma Pita hanañ hadêñ Yisu nena, “Nungwik abô lonj kapô êñ anêñ ôdôñ thô êndêñ yêlô.”

¹⁶ Ma Yisu hanañ hadêñ thêlô nena, “Môlô ôthôñ havinj e? ¹⁷ Odanjô katô! Nôm takatu ba halôk anyô abôlêk ba hi haminj anyô la-soam vêm ma hale yainj ba hi. ¹⁸ Ma donptom nômm takatu ba hamô anyô kapô ba hanañ hale abôlêk, êñ ma habitak anêñ anyô kapô ba intu hadum ôpêñ habitak lelaik. ¹⁹ Nôm takêntêk intu hamô avômalô kapôlôñijij ba hale yainj: auk kambom lôk ik anyô vônô ma idum sek havinj anyô yañ yanavi lôk sek walijij ma vani lôk enañ abôyañ hathak anyô yañ ba idum abô ek yani lôk enañ abô kambom hathak anyô vi. ²⁰ Aêñ ba anyô hayañ nômm ba minj hathik banj ami, nômm êñ minj hadum ba yani habitak lelaik ami. Mí. Kambom takêntêk intu hadum ba ôpêñ habitak lelaik.”

Avi Kenan te hêvhavinj Yisu

(Mak 7:24-30)

²¹ Yisu hatak lonj êñ ma hi hamô habobo Taia lo Saidon. ²² Ma avi Kenan te hamô lonj êñ ba halêm ma halam nena, “Anyô Bêñ! Devit anêñ Lim Lukmuk! Nêm kapôlôm ek ya! Ngôk habulijij yenañ avena kambom anôñ.”

²³ Ma donptom yani bônôñ iyom aleba nê ku êlêm ma enañ nena, “Avi êntêk halam kaêk havenj alalô yam bôsahe! Onañ ek yani ni!”

* 14:31: Mat 8:26; Mak 4:39 * 14:36: Mat 9:20-21 * 15:4: Kis 20:12; 21:17; Wkp 20:9; Lo 5:16 * 15:11: Mat

12:34 * 15:14: Luk 6:39; Lom 2:19 * 15:24: Mat 10:6

16

²⁴ *Éj ma hanan viyan nena, “Wapômbêj hêv ya ba yahalêm hadêj avômalô Israël takatu ba even mayaliv iyom hatôm bôksipsip.”

²⁵ Ma avi atu halêm ma halek vadôj lêlô ma hanan, “Anyô bêj, nê m ya sa!”

²⁶ Ma hanan hadêj avi êj nena, “Kambom ek nakaliv avômena iniñ nôm êndêj avun.”

²⁷ Avi êj hanan, “Anyô Bêj, êj ma avanôj. Ma doñtom avun ethak eyañ alañsi iniñ nôm mapmap.”

²⁸ Yisu hanan, “O avi hêvhaviñ bêj anôj ba Wapômbêj tem êndôk esak anê m lemhaviñ.” Ma avi êj nalavi habitak mavi hathak lonjbô.

Yisu hadum avômalô lôk lijñ bêj anôj mavi

²⁹ Ma Yisu hatak lonj êj ma habup hathak kasukthôm anêj Galili. Vê m ma hathak dumlolê te ba hi hamô. ³⁰ Ma avômalô bêj anôj êlêm hadêj yani ma ewa nê venjñvuvij, lôk nê maleñij pusip, lôk nê venjñ lo baherñij thotho, lôk nê venjñbôlêk putup, lôk nê lijñ lomalama ba êdô i hêk Yisu valuvi. Ma yani hadum ba ibitak mavi.

³¹ *Ma avômalô êyê nê venjñbôlêk putup enañ abô, lôk nê venjñ lo baherñij thotho ibitak mavi, ma nê venjñvuvij even, lôk nê maleñij pusip êyê tak. Ma thêlô esonj kambom ba êbô Israël iniñ Wapômbêj anêj athêj.

Yisu havakôj avômalô hatôm 4,000 (Mak 8:1-10)

³² *Yisu halam anêj nê ku êlêm ma hanan hadêj i nena, “Yalen hik ya hathak avômalô nômbêj êntêk. Thêlô bôk êmô haviñ ya hatôm waklô ba iniñ nôm lêk mi. Ma yahadô yanê m thêlô ba ini oyan. Yakô tem maleñij etaba êndôk lonjondê ba nê nê m yak.”

³³ Ma anêj nê ku enañ nena, “Alalô amô lonj thiliv ma avômalô bêj anôj ba intu naja nôm anêj êsê ba nanê m êndêj I?”

³⁴ Ma Yisu hanan hik thêlô lijñ, “Môlônim polom vithê intu hamô?”

Ma enañ nena, “Polom baherñi ba lahavuju lôk alim yaónena tomtom.”

³⁵ Ma Yisu hanan hadêj avômalô nômbêj atu nena nêndôk nê mô binj. ³⁶ Éj ma hawa polom baherñi ba lahavuju atu lôk alim ma hêv lamavi hadêj Wapômbêj. Ma haya polom lôk alim ba hêv hadêj anêj nê ku. Ma nê ku ewa ba ibi sam hadêj avômalô. ³⁷ Sapêj eyañ ba leñijviyak ma nê ku isup nôm wata halôk vak sam baherñi ba lahavuju. ³⁸ Anyô iyom intu hatôm 4,000 ma avi lo avômena takatu ba eyañ nôm êj haviñ miñ ekatuj i ami. ³⁹ Yô m ma Yisu hêv avômalô ba i ma hathak yerj ba hi Magadala.

Palisi lo Sadyusi leñijhaviñ nêgê lavôñij te (Mak 8:11-13; Luk 12:54-56)

¹ *Palisi lo Sadyusi doho êlêm hadêj Yisu ek nesaê yani. Ba intu thêlô enañ hadêj yani nena, “Undum lavôñij te ek injik thô nena Wapômbêj hêv o ba hólêm mena mi e?”

² Ma Yisu hanan nena, “Yañsij ma môlô othak onañ nena, ‘Sómuyum mavi, êj ma wak mavi tem ênjêk sawa daim.’ ³ Ma lôkbôk ma môlô othak onañ, ‘Wak habi thapuk ba tem ôthôm.’ Môlô oyala leñlêvôj anêj kobom katô. Ma doñtom ku lomalama takatu ba lêk habitak anêj ôdôj, ma môlô ôthôj paliñ denañ. ⁴ *Môlô avômalô bôlôj êntêk ma avômalô kambom ba miñ ôêvhaviñ ya ami. Môlô lemimhaviñ yandum lavôñij ek injik thô nena Wapômbêj bôk hêv ya ba yahalêm, ma doñtom tem mi. Môlô tem nôñgô Jona anêj lavôñij iyom.” Éj ma Yisu hatak thêlô ba hi.

Abô lonj kapô hathak Palisi lo Sadyusi iniñ yis

(Mak 8:14-21)

⁵ Yisu lôk anêj nê ku êyô kasukthôm vi tuvulu. Ma anêj nê ku leñijpaliñ polom ba miñ ewa haviñ ami. ⁶ *Ma hanan hadêj thêlô nena, “Noyabinj am esak Palisi lo Sadyusi iniñ yis.”

⁷ Ma nê ku enañ abô hadêj thêlôda nena, “Alalô miñ awa polom ami ba intu hanan abô êntêk la.”

⁸ Ma doñtom yani hayala iniñ abô atu ba enañ ba hanan, “Môlô nê ôêvhaviñ yaóna lôk. Onañ hathak miñ owa polom ami eka?”

⁹ *Môlô ôthôj denañ e? Miñ lemimhavi polom baherñi atu ba avômalô 5,000 bôk eyañ ami e? Ma vak sam vithê intu usup nôm wata halôk? ¹⁰ *Ma polom baherñi ba lahavuju ek avômalô hatôm 4,000, ma doñtom vak sam vithê intu bôk usup nôm wata halôk ba lemimpaliñ?

¹¹ “Môlô ôthôj yenañ auk denañ ba osonj nena yahananj abô hathak polom e? Noyabinj am ek Palisi lo Sadyusi iniñ yis!” ¹² Éj ma nê ku eyala Yisu anêj auk. Yani hanan nena thêlô neyabinj i ek Palisi lo Sadyusi takatu ba êdôj avômalô hathak auk lokbanj. Ma miñ hanan hathak yis atu ba avômalô engabôm polom hathak ami.

Pita hanan nena Yisu ma Kilisi (Mak 8:27-30; Luk 9:18-21)

¹³ Yisu habitak hayô Sisalia Pilipai ma hanan hik nê ku lijñ nena, “Avômalô iniñ auk aisê? Anyô Anêj Nakadunj atu ma opalê?”

* 15:31: Mak 7:37 * 15:32: Mat 14:14 * 16:1: Mat 12:38; Luk 11:16 * 16:4: Mat 12:39; Luk 11:29 * 16:6:

Luk 12:1 * 16:9: Mat 14:17-21 * 16:10: Mat 15:34-38

14 *Ma thêlô enaḡ nena, “Doho enaḡ nena o ma Jon anyô hathik naḡ. Ma doho enaḡ nena o Elia. Ma vi enaḡ nena o ma Jelemaia mena plopet bô te.”

15 Ma hanaḡ hik thêlô liḡ, “Ma môlôda olam ya nena opalê?”

16 *Êḡ ma Saimon Pita hanaḡ nena, “O ma Mesia, Wapômbêḡ lôkmala anêḡ Nakaduḡ atu ba hêv ek nêḡ anêḡ avômalô bulubiḡ.”

17 *Ma hanaḡ viyaḡ, “Saimon, Jona anêḡ nakaduḡ, lêk hôḡmô mavi. Ek malê nena anyô pik êntêk te miḡ hik auk êḡ thô hadêḡ o ami, ma mi. Wakamik atu ba hamô malak leḡ, yani êḡ intu hik auk êntêk thô hadêḡ o. 18 *Ma yanaḡ êndêḡ o nena o ma Pita. *Ma tem yandav yenaḡ avômalô takatu ba êvhaviḡ êyô êḡmô valu êḡ. Ma nômlate miḡ hatôm imbuliḡ avômalô ôdôḡ êḡ ba nema ami ma mi. 19 *Tem yanêḡ loḡ lôkliḡyak anêḡ vovaleḡ êndêḡ o. Nôm takatu ba hubutiḡ hamô pik ma tem yambutiḡ êḡḡk leḡ aêḡ iyom. Ma nôḡm takatu ba hopole hamô pik ma tem yapole êḡḡk leḡ aêḡ iyom.” 20 Ma hanaḡ lôklokwaḡ hadêḡ anêḡ ḡê ku ek miḡ nenaḡ êndêḡ anyôla nena yani ma Mesia atu ami.

Yisu hanaḡ abô hathak anêḡ ḡama (Mak 8:31-9:1; Luk 9:22-27)

21 Pita hanaḡ nena Yisu ma Mesia vêḡḡ ma Yisu anêḡ ku yaḡ hayô nena êndôḡ anêḡ ḡê ku, “Tem yasopa Wapômbêḡ anêḡ lahaviḡ ba yana Jelusalem. Ma Israel iniḡ ḡê bêḡbêḡ lôk ḡê bêḡbêḡ êbôk da lôk ḡê lôkauk hathak abô balabuḡ tem nêḡnêḡ vovanaḡ êndêḡ ya. Ma Wapômbêḡ tem indum ba niḡḡk ya vônô. Ma êtôm wak lô ma tem iniḡk ya liḡ imbiyô esak loḡbô.”

22 Ma Pita hawa yani hi daim dokte ma hathaḡ ba hanaḡ nena, “Anyô Bêḡ, mi anôḡ! Nôm êḡ miḡ hatôm êpôm o ami ma mi anôḡ!”

23 Yisu hik i liliḡ ma hanaḡ hadêḡ Pita, “Sadaḡ, nu daḡ! Hosopa anyô iniḡ auk iyom ma miḡ hosopa Wapômbêḡ anêḡ auk ami. Ba intu o hatôm gwasilim te atu ba elav ek enja ya êḡmô.”

24 *Êḡ ma Yisu hanaḡ hadêḡ anêḡ ḡê ku nena, “Anyôla hadum ek esopa ya, êḡ ma êḡbôliḡ dôm êndêḡ yanida ma enja anêḡ alovalaḡaḡsiḡ ba esopa ya. 25 *Ek malê nena ôpatu ba lahabi bêḡ anôḡ hathak anêḡ lôkmala pik, anêḡ lôkmala êḡ tem nêḡm yak. Ma doḡḡtom ôpatu ba hataḡ anêḡ lôkmala ek hasopa ya, yani êḡ tem enja lôkmala anôḡ.

26 * “Anyô te hawa nôḡmkama pik sapêḡ ma doḡḡtom miḡ hasopa Wapômbêḡ anêḡ abô ami ba anêḡ lôkmala hêv yak, êḡ ma tem yani êḡmô mavi e? Mi anôḡ, tem enja vovanaḡ. Ma anyôla hatôm nêḡḡ nômlate êndêḡ Wapômbêḡ ek enja anêḡ lôkmala esak loḡbô e? Mi anôḡ!

27 *Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu tem êlêḡḡ imbiḡ aḡela ba embalonaḡ Lambô anêḡ lôklokwaḡ lôk deda lôkmaḡḡiḡ. Êḡ ma tem yani nêḡḡ vuli êndêḡ avômalô sapêḡ êtôm ku mavi lôk ku kambom takatu ba bôk thêlô idum yôḡḡ anêḡ vuli. 28 Yanaḡ avanaḡ êndêḡ môlô nena Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu tem êlêḡḡ imbiḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak. Ma môlô vi atu ba lêk umiḡ loḡ êntêk tem nôḡmô lôkmala denaḡ ma ôḡḡô nôḡḡ êḡ imbiḡ.”

17

Yisu liḡkupik habitak yaḡda (Mak 9:2-13; Luk 9:28-36)

1 Wak baherḡvi ba lahavute hale ba hi ma Yisu hawa Pita haviḡ anyô loyaḡ Jems lo Jon ba ethak dumlolê daim bêḡ te ba i. Ma thêlô iyom êḡmô dumlolê êḡ. 2 *Êḡ ma Yisu liḡkupik habitak yaḡda hêk thêlô maleḡḡiḡ. Ma thohavlima hatôm wak anêḡ deda, ma anêḡ kwêḡḡ sapêḡ habitak thapuk hatôm deda. 3 Ma ketherḡ oyaḡ ma Mose lo Elia êyô ma enaḡ abô haviḡ Yisu ba thêlô êyê. 4 Êḡ ma Pita hanaḡ hadêḡ Yisu, “Anyô Bêḡ, mavi anôḡ ek lêk alalô amô loḡ êntêk. Lemhaviḡ ma tem yandav unyak lôkkupik lokwaḡlô, te ek o ma te ek Mose ma te ek Elia?”

5 *Pita hanaḡ abô denaḡ ma buliv mabuḡ anôḡ te hayô hava thêlô siḡ. Ma abô te halêḡḡ anêḡ buliv êḡ kapô nena, “Intu ma yenaḡ Okna atu ba yaleḡhaviḡ videdauḡ. Ma ya kapôlôḡḡ mavi hathak yani. Ba nodanaḡ anêḡ abô!”

6 ḡê ku elanaḡ abô êḡ ma êkô ba elanaḡ boloba ba êlôk êk pik. 7 Ma Yisu halêḡḡ ma hasôm thêlô ba hanaḡ, “Numbiyô, miḡ nôkô ami.” 8 Êḡ ma thêlô esonaḡ êyê ma Yisu iyom hamiḡ. Ma anyô ju atu ma mi.

9 Vêḡḡ ma etak dumlolê êḡ ba êlôk ele i ma Yisu hanaḡ lôklokwaḡ nena, “Môlô miḡ nonaḡ nôḡḡ atu ba ôyê bêḡ êndêḡ anyôla ami endeba Wapômbêḡ iniḡk Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu liḡ imbiyô êḡḡk ḡama esak loḡbô am.”

10 *ḡê ku enaḡ hik Yisu liḡ nena, “Aisê ka ḡê lôkauk hathak abô balabuḡ enaḡ nena Elia tem êḡmôḡḡ ba êlêḡḡ vêḡḡ ma Mesia?”

* 16:14: Mat 14:1-2; Mak 6:14-15; Luk 9:7-8 * 16:16: Jon 6:69 * 16:17: Gal 1:15-16 * 16:18: Jon 1:42; Ep 2:20 * 16:18: Athêḡ êḡ anêḡ ôdôḡ nena 'valu'. * 16:19: Mat 18:18; Jon 20:23 * 16:24: Mat 10:38; Luk 14:27 * 16:25: Mat 10:39; Luk 17:33; Jon 12:25 * 16:26: Mat 4:8-9 * 16:27: Sng 62:12; Snd 24:12; Mat 25:31; Lom 2:6; ALK 22:12 * 17:2: 2Pi 1:16-18 * 17:5: Lo 18:15; Sng 2:7; Ais 42:1; Mat 3:17; Mak 1:11; Luk 3:22 * 17:10: Mal 4:5 * 17:12: Mat 11:14

¹¹ Êḡ ma Yisu hanaḡ, “Avanôḡ! Elia tem êlêm ba indum ku ek nômkama sapêḡ im-bitak mavi esak loḡbô. ¹² *Ma doḡtom yanaḡ êndêḡ mólô nena Elia bôk halêm yôv. Ma avômalô êthôn yani palinḡ ba esopa iniḡ leḡiḡhaviḡ ijom ba idum kambom loma-loma hadêḡ yani. Ma tem nênmêḡ vovaḡ êndêḡ Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu aêḡ ijom.”
¹³ *Nê ku elañô abô êḡ, ma eyala nena Yisu hanaḡ abô hathak Jon anyô hathik ḡḡḡ.

*Yisu hêv ḡḡôk vé hêk okna te
(Mak 9:14-29; Luk 9:37-43)*

¹⁴ Yisu thêlô i êyô ma êyê avômalô bêḡ anôḡ lêk êmô. Ma anyô te halêm hadêḡ Yisu ma halek vadôḡ lêlô hêk yani ma, ¹⁵ ma hanaḡ, “Anyô Bêḡ, nêḡ kapôlôm ek yenaḡ okna. Yani hawa liḡiḡ hama yak ba hathak hêv yak halôk ḡḡḡ lôk atum. Ma vovaḡ bêḡ hathak hapôm yani. ¹⁶ Ma yahawa hi hadêḡ anêḡ ḡê ku, ma doḡtom thêlô miḡ hatôm nindum yani mavi ami.”

¹⁷ Ma Yisu hanaḡ, “Yahamô haviḡ mólô sawa daim ma doḡtom miḡ ôêvhaviḡ ami ma owa auk lokbaḡ aleba yakapôlôḡ lêk hagiap hathak mólô. Noḡa okna êḡ êlêḡ!”
¹⁸ Ma hathaḡ ḡḡôk ba ḡḡôk hatak okna êḡ ma kethêḡ oyaḡ ma habitak mavi.

¹⁹ *Nê ku i hadêḡ Yisu ma enaḡ, “Aisê ka yêlô miḡ hatôm nanêḡ ḡḡôk êḡ vé ami?”

²⁰⁻²¹ *Êḡ ma Yisu hanaḡ, “Mólô miḡ hatôm ami ek malê nena mólônim ôêvhaviḡ ma yaôna lôk ba mi! Ava yaôna ma bêḡ anôḡ ek mólônim ôêvhaviḡ! Yanaḡ avanôḡ êndêḡ mólô. Mólônim ôêvhaviḡ hatôm ava yaônate ijom, êḡ ma hatôm nonaḡ êndêḡ dumlolê êntêk, ‘Umbiyô ba nu buyaḡ’, êḡ ma tem ni. Ma mólô hatôm nundum nômbêḡ intu sapêḡ!”*

*Yisu hanaḡ bôlôḡ yaḡ hathak anêḡ ḡama
(Mak 9:30-32; Luk 9:43-45)*

²² *Yisu lôk anêḡ ḡê ku sapêḡ ethak doḡtom halôk Galili ma hanaḡ hadêḡ i nena, “Tem nenaḡ Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu bêḡ ba netak êndôk avômalô baheniḡ. ²³ Ma tem nijik yani vônô, ma êtôm waklô ma tem injik yani liḡ imbiyô esak loḡbô.” Nê ku elañô abô êḡ ma leḡiḡmalaiḡ kambom.

Yisu hêv da unyak matheḡ

²⁴ *Yisu lôk anêḡ ḡê ku i êyô Kapaneam ma ḡê ewa da unyak matheḡ êlêm ma enaḡ hik Pita liḡ, “Mólônim kêdôḡwaga hathak hêv da unyak matheḡ e?”

²⁵ Ma Pita hanaḡ, “Intu êḡ. Yani hathak hêv.”

Ma Pita habitak hayô unyak kapô ma Yisu hanaḡ hik yani liḡ hamôḡ, “Saimon, lemhabi aisê? Pik sapêḡ iniḡ kinḡ ethak ewa da anêḡ opalêla? Thêlôdaniḡ nali mena avômalô vi?”

²⁶ Ma hanaḡ, “Ewa anêḡ avômalô vi.”

Aêḡ ba Yisu hanaḡ, “Nali ma miḡ ethak êv da êḡ ami. ²⁷ Ma doḡtom yahadô alalô nanêḡ malaiḡ êndêḡ ḡê takêḡ. Ba intu nu kasukthôm ma okaliv lôḡ. Alim môḡ atu ba hôvôv, êḡ ma onja ba okyav abôlêk. Ma tem nôḡḡo valuseḡ te haminḡ kapô. Onja valuseḡ êḡ ba nêḡ êndêḡ ḡê êḡ ek êtôm da unyak matheḡ.”

18

Opalê intu bêḡ hêk Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak kapô

(Mak 9:33-37,42-48; Luk 9:46-48; 17:1-2)

¹ *Wak êḡ ma ḡê ku êlêm hadêḡ Yisu ma enaḡ hik yani liḡ, “Opalê te tem imbitak anyô lôk athêḡ bêḡ êmô Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak kapô?”

² Ma Yisu halam amena te halêm ma hadô haminḡ thêlô malêvôḡ ³ *ma hanaḡ, “Yanaḡ avanôḡ êndêḡ mólô nena miḡ otak unim kobom ba ubitak hatôm amena êntêk ami, êḡ ma mólô tem miḡ numbitak nôyô Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak kapô ba unu ami. Ma mi. ⁴ Aêḡ ba anyô te hatauvinḡ i aleba yaôna hatôm amena êntêk, yani êḡ tem imbitak anyô lôk athêḡ bêḡ êmô Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak kapô. ⁵ *Ma ôpatu ba hêvhaviḡ ya ba hawa amena te aêntêk thô, ma hatôm hawa ya thô haviḡ.

⁶ “Ma doḡtom anyô te hadum ba yenaḡ amena atu ba hêvhaviḡ ya te hêv yak, ôpêḡ tem êpôm malaiḡ bêḡ anôḡ. Ôpêḡ tem nêsôkwêḡ valu bêḡ te esak laselo ba nimbi yani êndôk ḡwêk makidiḡ ba ema. Malaiḡ êḡ ma yaôna ek malaiḡ atu ba yani tem êpôm embenḡ yam.

⁷ “Alikaknena mólô avômalô pik êntêk! Nôm lomaloma hamô pik êntêk ba hadum ba mólô udum kambom. Nôm takêḡ tem imbitak. Ma doḡtom ôpatu ba halom anyô vi ba idum kambom, yani êḡ tem êpôm malaiḡ bêḡ anôḡ. ⁸ *Bahem lo vem hadum ba hudum kambom, êḡ ma odabêḡ kisi ba umbini ek miḡ undum kambom esak loḡbô ami! Bahem lo vem vi ijom ma malaiḡ, ma doḡtom mavi ek nu malak leḡ. Ma bahem lo vem luvi hamô ba hudum kambom, êḡ ma lemvimkupik sapêḡ tem ni loḡ atum hathaḡ hamô hatôm wak nômbêḡ intu sapêḡ

* 17:13: Luk 1:17 * 17:19: Mat 10:1 * 17:20-21: Mat 21:21; Mak 11:23; Luk 17:6; 1Ko 13:2 * 17:20-21: Nê lôkawk vi enaḡ nena abô doho atu ba Matyu hatô ma hêk denaḡ. Abô êḡ ma aêntêk: Ovak balabuḡ ek nôḡ ma oteḡ mek ijom ma hatôm nêḡ ḡḡôk lôklokwaḡ anêḡ aêḡ vé. * 17:22: Mat 16:21 * 17:24: Kis 30:13; 38:26 * 18:1: Luk 22:24 * 18:3: Mat 19:14; Mak 10:15; Luk 18:17 * 18:5: Mat 10:40; Luk 10:16; Jon 13:20 * 18:8: Mat 5:29-30

ba intu malain bêḡ anôḡ. ⁹ Ma malem daluk hadum ba hudum kambom, êḡ ma ômbi vê ba okaliv ni ek miḡ undum kambom esak loḡbô ami! Malem daluk vi iyom ma malain, ma doḡtom mavi ek nu malak leḡ. Ma malem daluk luvi hamô ba hudum kambom êḡ ma lemvimkupik sapêḡ tem êndôk loḡ atum lôkmala ba intu malain bêḡ anôḡ.

¹⁰ * “Aêḡ ba noyabin am! Miḡ nosoḡ nena yanaj avômena ma nôḡm oyanj ami. Yanaj êndêḡ mólô nena iniḡ aḡela ethak êyê nôḡm takatu ba udum hadêḡ i ma i enaj hadêḡ Wakamik atu ba hamô malak leḡ. ¹¹ *Ya Anyô Anêḡ Nakaduj yahalêm ek yanêḡm avômalô takatu ba evenj mayaliv bulubinj.*

*Abô loḡ kapô hathak boksipsip te mi
(Luk 15:4-7)*

¹² “Anyô te anêḡ boksipsip hatôm 100 êḡmô ba te havenj aidoho. Lemhabi aisê? Boksipsip alanj tem indum malê? Tem etak 99 takatu ba nêḡm dumlolê ma ni êmbôlêḡ ali atu ba mi. ¹³ Yanaj avanôḡ êndêḡ mólô! Yani hapôm ali êḡ, ma tem lamavi anêḡ dôêḡ esak ali atu ba hapôm êḡmôḡ ek 99 takatu ba êḡm. ¹⁴ Ma mólônim Lemambô atu ba hamô malak leḡ hadô anyô athêḡ mi te ni loḡ atum lôkmala aêḡ iyom.

Loḡôndê opesanj abô imbinj mamujan

¹⁵ * “Mamujan hadum kambom hadêḡ o,* ma nu êndêḡ yani ma onaj anêḡ kambom bêḡ. Yani halanj o, êḡ ma mamu ôḡmô hatôm anyô loyanj hathak loḡbô. ¹⁶ *Ma miḡ halanj o ami, êḡ ma onja anyô te mena ju la imbinj o ba unu êndêḡ yani ma nonaj anêḡ kambom êḡ bêḡ esak loḡbô. Anyô ju êḡ tem niminj ba nedarjô mamunim abô êtôm atu ba Wapômbêḡ bôk hanaj yôv. ¹⁷ Yani lêndôḡ kôtôḡ denaj, êḡ ma nu onaj anêḡ kambom bêḡ êndêḡ avômalô ôdôḡ êvhavinj. Ma doḡtom yani lêndôḡ kôtôḡ denaj ba hadô endanjô avômalô ôdôḡ êvhavinj iniḡ auk, êḡ ma mólô nôḡḡô yani êtôm anyô daluk lôk anyô hawa takis.

¹⁸ * “Yanaj avanôḡ êndêḡ mólô. Nôm takatu ba ubutinj hamô pik ma tem yambutinj êḡmô malak leḡ. Ma nôḡm takatu ba opole hêk pik ma tem yapole ênjêk malak leḡ aêḡ iyom.

¹⁹⁻²⁰ * “Odanjô! Anyô ju mena lu la ethak doḡtom hathak yanaj athêḡ, êḡ ma yada tem yamô i malêvôḡ. Ba intu te mena ju la kapôlôḡin doḡtom hathak nôḡmlate ba etenj mek, ma yanaj Wakamik atu ba hamô malak leḡ tem indum nôḡm êḡ anôḡ.”

Abô loḡ kapô hathak anyô palonj

²¹ Vêḡm ma Pita halêm ma hanaj hik Yisu linj, “Anyô Bêḡ, yanaj aijan hadum kambom hadêḡ ya, êḡ ma yatak yakapôlôḡ bôlôḡ vithê? Bôlôḡ bahenji ba lahavuju, e?”

²² *Ma Yisu hanaj, “Yanaj êndêḡ o. Otak kapôlôm ek mamujan êtôm wak nôḡmbêḡ intu sapêḡ, ma miḡ bôlôḡ bahenji ba lahavuju ami!

²³ “Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôklijyak ma hatôm kinj te hadum ek anêḡ ḡê ku nêlêḡm nêwê anêḡ valuselenj viyanj. ²⁴ Wak êḡ hayô, ma ewa anyô ku atu halêm. Ôpêḡ bôk hayanj kinj anêḡ valuselenj vithê ba hathôḡ palinj. ²⁵ Yani miḡ hatôm nêḡm viyanj ami ba intu kinj hanaj nena nêḡm ôpêḡ lôk venji lôk nali ba nimbitak êtôm anyô yanj anêḡ ḡê ku oyanj ek nêḡm valuselenj êḡ viyanj. Ma nêḡm anêḡ nôḡmkama sapêḡ ba anyô vi nêḡm vuli ma neja valuselenj esak ba nêwê kinj anêḡ valuselenj êḡ viyanj.

²⁶ “Êḡ ma ôpêḡ hêv yak halôk hêk yani valuvi ma halanj nena, ‘Oyabinj vêḡmam! Valuselenj takatu ba yahawa hêk o ma tem yanêḡm viyanj.’ ²⁷ Ma kinj lahiki ba hanaj, ‘Vijan dôlôk!’ Ma hatak ôpêḡ ba hi.

²⁸ “Anyô ku êḡ hatak kinj anêḡ unyak ma hi hapôm anyô ku yanj ba thainij ku hatôm doḡtom. Anyô yanj hawa valuselenj yaôḡna lôk hêk yani ba miḡ bôk hêv ami. Êḡ ma yani havalonj ôpêḡ ba hakakô laselo sinj lôklokwanj ma hathanj ba hanaj, ‘Yenaj valuselenj êlêḡm!’

²⁹ “Ma yanj êḡ hêv yak halôk hêk yani valuvi ma halanj nena, ‘Oyabinj vêḡmam! Tem yanêḡm anêḡ valuselenj êḡ viyanj.’

³⁰ “Ma doḡtom ôpêḡ hapôlik hathak yanj êḡ anêḡ abô ba hawa ba hi hatak halôk koladôḡ endeba ôpêḡ nêḡm valuselenj êḡ viyanj am. ³¹ ḡê ku vi êyê nôḡm atu ba ôpêḡ hadum ba esonj kambom ma lenjin malainj bêḡ ba i enaj hadêḡ kinj.

³² “Êḡ ma kinj halam ôpêḡ ba halêm ma hanaj, ‘O anyô kambom anôḡ! Holanj bêḡ hadêḡ ya aleba yahatak o ba miḡ hôwê anêḡ valuselenj viyanj ami. ³³ Yalenj hik ya hathak o, ma aisê ka miḡ hudum aêḡ hadêḡ mamujan ami?’ ³⁴ *Ma kinj lamaninj ba hatak ôpêḡ halôk ḡê takatu ba eyabinj koladôḡ ek thêlô nêḡm vovanj êndêḡ yani endeba nêḡm valuselenj êḡ viyanj am.

³⁵ * “Aêḡ ba mólô tomtom lemimmavi ba notak unim kapôlômim kambom ek mólôvianj. Yakô Wakamik atu ba hamô

* **18:10:** Hib 1:14 * **18:11:** Luk 19:10 * **18:11:** Hadêḡ sêbôk ḡê doho atu ba eto Abô Mavi eto abô 11 havinj, ma doho miḡ eto ami. * **18:15:** Luk 17:3; Gal 6:1 * **18:15:** ḡê lôkawk vi lenjinj habi nena abô ‘hadêḡ o’ êḡ, ma Matyu da miḡ hatô ami, ma anyôla hatô havenj yam. * **18:16:** Lo 19:15; Jon 8:17 * **18:18:** Mat 16:19; Jon 20:23 * **18:19-20:** Mak 11:24; Jon 15:7 * **18:22:** Luk 17:4 * **18:34:** Mat 5:25-26 * **18:35:** Mat 6:15; Mak 11:25; Ep 4:32; Kol 3:13

malak leŋ tem indum aêŋ êndêŋ o êtôm atu ba kinj hadum hadêŋ anêŋ anyô ku atu.”

19

Yisu hanaŋ abô hathak nê lôk venji êdô i (Mak 10:1-12; Luk 16:18)

¹ Yisu hanaŋ abô takêŋ vêm ma hatak Galili ma hi njaŋ Jolodaŋ vi tuvulu hêk Judia. ² Ma hamô loŋ êŋ ma avômalô bêŋ anôŋ êyô. Ma hadum nê lôk lijij ba ibitak mavi.

³ Ma Palisi doho êlêm hadêŋ Yisu ma idum ek nesau yani ba enaŋ hik yani lij, “Abô balabuŋ hanaŋ aisê? Anyô hatôm nêŋ yanavi vê esak ôdôŋ lomalomana mena mi e?”

⁴ *Ma doŋtom Yisu hanaŋ, “Môlô bôk osam Wapômbêŋ anêŋ abô atu ba hanaŋ nena, ‘Sêbôk ba môŋ anôŋ atu ba Wapômbêŋ hapesaŋ avômalô ma hapesaŋ anyô lo avi. ⁵ *Ba intu Wapômbêŋ bôk hanaŋ nena, “Anyô tem etak lambô lo talêbô ma esak doŋtom imbiŋ yanavi ek thai nimbatak êtôm kupik doŋtom iyom.” ’ ⁶ Thai miŋ ju hathak loŋbô ami ma lêk ibitak doŋtom. Aêŋ ba nôŋ atu ba Wapômbêŋ bôk havak loŋ hathak doŋtom ma miŋ hatôm anyôla epole vê ami.”

⁷ *Ma Palisi enaŋ, “Ma doŋtom Mose bôk hanaŋ nena anyô hadum ek êndô yanavi ma eto kapya nêŋ yanavi vê ba nêŋ êndêŋ yanavi ek nêŋ yani vê.”

⁸ Ma Yisu hanaŋ, “Môlô nê lemimôndôŋ kôtôŋ. Ba intu Mose hik loŋôndê êŋ thô hadêŋ môlô. Môŋ anôŋ atu ba Wapômbêŋ hapesaŋ pik êntêk, ma auk êŋ miŋ hamô haviŋ ami. ⁹ *Yanaŋ êndêŋ môlô nena anyô te yanavi miŋ hadum sek ami, ma doŋtom yamalô hadô yanavi ba hawa avi yaŋ. Anyô êŋ hadum sek haviŋ avi yaŋ êŋ.”

¹⁰ Nê ku enaŋ hadêŋ Yisu, “Aêŋ ba anyô muk hamô mavi ek anyô lôk avi.”

¹¹ Ma hanaŋ hadêŋ thêlô, “Anyô sapêŋ miŋ hatôm nedanô abô êŋ ami. Ôpatu ba Wapômbêŋ hêv lôklokwaŋ hadêŋ i iyom intu hatôm nedanô abô êŋ. ¹² Anyô doho ma taluvi ewa i ba malaiŋ hamô ba miŋ hatôm neja avi ami. Doho ma êvê iniŋ thalôk vê ek neyabiŋ kinj iniŋ vêŋj. Ma doho leŋijhaviŋ nêŋem iniŋ lôklokwaŋ lôkthô ek nindum Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak anêŋ ku ba intu miŋ ewa avi ami. Ôpatu ba halaŋô abô êŋ ba hasopa, ma esopa iyom.”

Yisu hêv mek hathak avômena (Mak 10:13-16; Luk 18:15-17)

¹³ Avômalô doho ewa avômena yaônena êlêm ek Yisu etak barj êyô ênjêk thêlô ba nêŋ mek esak i. Ma doŋtom anêŋ nê ku ethaŋ avômalô takêŋ.

¹⁴ *Êŋ ma Yisu hanaŋ, “Notak avômena yaônena ba nêlêm êndêŋ ya ma miŋ numiŋ thêlô loŋ siŋ ami ek malê nena avômalô takatu ba athêŋ mi ma hatôm avômena takêntêk ba Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak ma thêlôniŋ.” ¹⁵ Êŋ ma hatak barj hayôhêk i vêm ma hatak loŋ êŋ ba hi.

Anyô muk lôk nômkama bêŋ hanaŋ abô haviŋ Yisu

(Mak 10:17-31; Luk 18:18-30)

¹⁶ Anyô te halêm hadêŋ Yisu ma hanaŋ, “Kêdôŋwaga, yandum malê mavi te ek anyô lôkmala êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ?”

¹⁷ *Ma Yisu hanaŋ, “Anyô te iyom intu mavi! Ma honaŋ hik ya lij hathak abô ‘mavi’ êŋ eka? Lemhaviŋ onja lôkmala atu ba hamô hatôm wak nômbêŋ intu, êŋ ma osopa Wapômbêŋ anêŋ abô balabuŋ.”

¹⁸ *Ma ôpêŋ hanaŋ hik yani lij nena, “Ya-sopa abô balabuŋ alisê?”

Êŋ ma Yisu hanaŋ, “Miŋ nuŋgwik anyô vônô ami. Miŋ undum sek imbiŋ anyô yaŋ yanavi ami. Miŋ onja vani ami. Miŋ onja abôyaŋ esak anyô vi ba undum abô ek i ami.

¹⁹ *Ondovak lemambô lo lemtambô.’ Ma ‘lemimbiŋ avômalô vi êtôm lemhaviŋ oda.’”

²⁰ Ma anyô muk êŋ hanaŋ, “Abô balabuŋ takêŋ, ma yahathak yahasopa. Yandum malê te imbiŋ?”

²¹ Ma Yisu hanaŋ, “Lemhaviŋ nuŋgwik anêŋ ku anêŋ danj siŋ, êŋ ma nu nêŋ anêŋ nômkama sapêŋ ek avômalô nêŋem vuli. Ma onja valuseŋ sapêŋ ba nêŋ êndêŋ avômalô siv. Hudum aêŋ, ma tem anêŋ nômkama mavi lomalomana êmô malak leŋ. Ma ôlêm osopa ya.”

²² Anyô muk êŋ ma anyô lôk nômkama bêŋ anôŋ. Ba intu halaŋô abô êŋ ma hêv malaiŋ bêŋ hadêŋ yani ba hi lôk lamalaiŋ.

²³ Êŋ ma Yisu hanaŋ hadêŋ anêŋ nê ku nena, “Yanaŋ avanôŋ êndêŋ môlô nena nê lôk nômkama bêŋ tem nêpôm malaiŋ bêŋ ek nimbatak nêyô Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak kapô ba ini. ²⁴ Odaŋô! Miŋ malaiŋ bêŋ ek bok kamel imbitak êyô luvik idu sôp anêŋ abyaŋ ba ni ami, ma doŋtom malaiŋ anôŋ ek anyô lôk nômkama bêŋ te imbitak êyô Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak kapô.”

²⁵ Nê ku elaiŋô abô êŋ ma eson kambom ba enaŋ, “Avanôŋ e? Aêŋ ba miŋ hatôm anyôla imbitak êyô Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak kapô ba ni ami e?”

²⁶ *Ma Yisu hayê thêlô lôklokwaŋ ma hanaŋ, “Wapômbêŋ iyom hatôm indum nômkama sapêŋ. Ma anyô te miŋ hatôm nêŋ yanida bulubiŋ ami ma mi.”

* 19:4: Stt 1:27; 5:2 * 19:5: Stt 2:24; Ep 5:31 * 19:7: Lo 24:1-4; Mat 5:31 * 19:9: Mat 5:32; 1Ko 7:10-11
* 19:14: Mat 18:2-3 * 19:17: Wkp 18:5; Luk 10:28 * 19:18: Kis 20:13-16; Lo 5:17-20 * 19:19: Kis 20:12-16;
Lo 5:16-20; Wkp 19:18 * 19:26: Jop 42:2

²⁷ Ma Pita hanaŋ, “Yêlô bôk atak yêlôaniŋ nômkaŋa sapêŋ ba alêm asopa o ba intu tem naja malê?”

²⁸ *Ma Yisu hanaŋ hadêŋ i, “Yanaŋ avanôŋ êndêŋ môlô! Wak te ma Wapômbêŋ tem epe-san loŋ lukmuk. Ma Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu tem êmô loŋ êŋ ba eyabiŋ anêŋ avômalô êtôm kiŋ lôkmaŋgiŋ. Ma môlô anyô ku laumiŋ ba lahavuju takatu ba osopa ya, môlô tem noyabiŋ avômalô Israeŋ ôdôŋ laumiŋ ba lahavuju êtôm kiŋ aêŋ iyom. ²⁹ Ma avômalô takatu ba leŋiŋhabi ya ba etak iniŋ unyak lôk iviyaŋ ma livi lôk lami ma taluvi lôk iniŋ nali lôk iniŋ ku, êŋ ma tem Wapômbêŋ nêmbêŋ anôŋ êndêŋ i êtôm 100 êyô êmô iniŋ loŋ imbiŋ. Ma thêlô tem neja lôkmaŋa atu ba nêmbô êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ imbiŋ. ³⁰ *Odaŋô! Nê lôk athêŋ bêŋ, bêŋ anôŋ tem nimbitak nê lôk athêŋ mi. Ma nê lôk athêŋ mi bêŋ anôŋ tem nimbitak nê lôk athêŋ bêŋ.”

20

Abô loŋ kapô hathak ku anêŋ vuli

¹ Yisu hanaŋ, “Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak ma hatôm aêntêk. Lôkbôk momaŋiniŋ ma ku te anêŋ alaŋ hi ek êmbôlêm nê ku ek nindum ku embeŋ anêŋ ku kapô. ² Yani hapôm anyô doho ma hanaŋ hik i liŋ ek nindum anêŋ ku êtôm wak daluk te ma nêmbô i vuli esak valuseleŋ doŋtom ma êlôk hathak anêŋ abô. Yôv ma hêv thêlô ba i anêŋ ku kapô.

³ “Wak hathak leŋ ma hi loŋ ethak doŋtom halôk ma hayê anyô doho atu ba ida êmô iyom. ⁴ Ma hanaŋ hadêŋ thêlô, ‘Môlô nu nundum yenaŋ ku, ma tem yanêmbô môlô vuli êtôm unim ku.’ ⁵ Êŋ ma i.

“Waklêvôŋ biŋ ma hi hadum aêŋ ma habobo wak êndôk ma hi hadum aêŋ hathak loŋbô. ⁶ Yaŋsiŋ ma hayê anyô doho ida êmô iyom ma hanaŋ, ‘Aisê ka môlô ômô oyaŋ wak daluk êntêk?”

⁷ “Ma enaŋ, ‘Anyô te miŋ hêv ku hadêŋ yêlô ami.’

“Ma ku alaŋ hanaŋ, ‘Môlô nu nundum yenaŋ ku imbiŋ.’

⁸ *‘Bôlôvôŋ hayô ma ku alaŋ hanaŋ hadêŋ anyô hayabiŋ ku, ‘Ondaŋ nê takatu ba idum ku nêlêm ek nêmbô i vuli. Nê yaŋsiŋ êmôŋ ma nê wak halôk êyô êŋjêk vêmbô ma nê waklêvôŋ ma nê lôkbôk ma embeŋ yam anôŋ.’

⁹ “Nê yaŋsiŋ êlêm ma hêv i valuseleŋ doŋtom. ¹⁰ Ma nê lôkbôk esoŋ nena tem neja valuseleŋ esak. Ma doŋtom mi. Ewa hatôm doŋtom. ¹¹ Ewa iniŋ vuli yôv, ma thêlô enaŋ abô munuŋmunuŋ hathak ku alaŋ ba enaŋ,

¹² ‘Aisê ba yêlô alêm hadêŋ lôkbôk ba adum ku bêŋ lôk vovanik hamiŋ wak mathalaleŋ. Ma nê yaŋsiŋ idum ku yaôna lôk. Ma doŋtom ewa valuseleŋ hatôm yêlôaniŋ!’

¹³ “Êŋ ma ku alaŋ hanaŋ hadêŋ anyô te nena, ‘Aiyaŋ, miŋ yahadam kambom hadêŋ o ami. Bôk yahanaja ba hôlôk nena undum ku ma tem onja valuseleŋ doŋtom iyom. ¹⁴ Yenaŋ yaleŋhaviŋ ba yahêv nê takatu ba even yam iniŋ vuli hatôm môlônim. Aêŋ ba onja anêmbô ba nu! ¹⁵ Valuseleŋ êntêk ma yenaŋ ba intu hatôm yasopa yenaŋ yaleŋhaviŋ iyom ek yanêmbô. Ma môlô malemim thêlêv eka?”

¹⁶ * “Aêŋ ba nê êmôŋ tem nimbitak êtôm nê even yam. Ma nê even yam tem nimbitak êtôm nê êmôŋ.”

Yisu hanaŋ abô hathak anêŋ nama bôlôŋ te lô

(Mak 10:32-34; Luk 18:31-33)

¹⁷ Yisu hi Jelusalem ma hawa anêŋ nê ku laumiŋ ba lahavuju takatu. Thêlô even ba i ma Yisu havôv thêlô i daŋ vi ma hanaŋ nena, ¹⁸ * “Odaŋô. Alalô a daku Jelusalem. Ma tem nenaŋ Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu bêŋ ba nêmbô yani êndêŋ nê bêŋbêŋ êbôk da lôk nê lôkauk hathak abô balabuŋ. Ma tem nenaŋ ek nijik yani vônô. ¹⁹ Tem nêmbô ya êndêŋ avômalô loŋ buyaŋ ek nenaŋ abôma lôk nebali ya ma nijik ya vônô esak a. Ma êtôm waklô, ma tem injik ya liŋ ba yambiyo esak loŋbô.”

Jems lo Jon iniŋ talêbô anêŋ lahaviŋ

(Mak 10:35-45)

²⁰ Vêmbô ma Sebadi anêŋ nakaduŋ ju atu iniŋ talêbô halêm hadêŋ Yisu. Ma halek vadôŋ lêlô ma hadum ek enaŋ injik yani liŋ esak abô te. ²¹ * Êŋ ma Yisu hanaŋ, “Lemhaviŋ malê te?”

Ma avi êŋ hanaŋ, “Tem otak yenaŋ okna ju êntêk yaŋ sê êmô bahem vianôŋ ma yaŋ sê êmô bahem viken êŋjêk anêmbô loŋ lôkliŋyak kapô?”

²² * Ma hanaŋ hadêŋ anyô loyaŋ, “Mamu ôthôŋ nômbô atu ba onaja hik ya liŋ paliŋ. Hatôm nunum êndôk tase atu ba tem yanum e?”

Ma thai enaŋ, “Yai hatôm.”

²³ Ma hanaŋ nena, “Avanôŋ, tase êŋ tem nunum êndôk. Ma doŋtom nêmbô yabahaŋ vianôŋ lôk viken, ma miŋ yenaŋ ku ami. Mi, Wakamik da hayabiŋ ku êŋ ba bôk hatak anyô doho yôv ek nêmbô loŋ êŋ.”

²⁴ Nê ku laumiŋ takêŋ elarô abô êŋ ba leŋiŋŋaja hadêŋ Jems lo Jon. ²⁵ * Ma Yisu halam thêlô êlêm ethak doŋtom ma hanaŋ,

* **19:28:** Mat 25:31; Luk 22:30; ALK 3:21 * **19:30:** Mat 20:16; Luk 13:30 * **20:8:** Wkp 19:13; Lo 24:15 * **20:16:** Mat 19:30; Mak 10:31 * **20:18:** Mat 16:21; 17:22-23 * **20:21:** Mat 19:28; Luk 22:30 * **20:22:** Mat 26:39; Jon 18:11 * **20:25:** Luk 22:25-26

“Môlô bôk oyala nena avômalô loŋ buyan inij kin ethak ebam i ba ibulinj nê takatu ba êmô thêlô vibinj. Ma inij nê bêŋbêŋ ethak ethan inij avômalô aêŋ iyom ek nesopa inij abô. ²⁶ *Odanô! Môlô minj nundum kobom êŋ ami! Môlô te lahavinj imbitak anyô lôk athêŋ bêŋ ênjêk môlô malêvônj, êŋ ma imbitak êtôm môlônim anyô ku ek nê m môlô sa. ²⁷ Ma ôpatu lahavinj imbitak êtôm môlônim anyô bêŋ, êŋ ma êmô êtôm môlônim anyô ku oyanj ²⁸ *hatôm ya Anyô Anêŋ Nakadunj atu ba yahadum aêŋ iyom. Minj yahalê m ek yandum nê bêŋbêŋ pik inij kobom ba yasanj avômalô ek nindum yenanj ku ami. Mî anôŋ! Yahalê m hatôm anyô ku ek yanê m avômalô sa lôk yatak yenanj lôkmalâ ek nê m avômalô bulubinj.”

*Yisu hadum anyô mapusip ju mavi
(Mak 10:46-52; Luk 18:35-43)*

²⁹ Yisu lôk anêŋ nê ku etak Jeliko ba i ma avômalô bêŋ anôŋ esopa yani. ³⁰ Ma anyô malenj pusip lokwanju êmô loŋondê danj vi, ma thai elanjô nena Yisu halê m. Êŋ ma thai elam lôklokwanj nena, “Anyô Bêŋ! Devit anêŋ Lim Lukmuk! Nê m kapôlôm ek yai!”

³¹ Ma avômalô ethanj thai ba enanj, “Mamu bônôŋ!” Ma donjom thai elam lôklala nena, “Anyô Bêŋ! Devit anêŋ Lim Lukmuk! Nê m kapôlôm ek yai!”

³² Êŋ ma Yisu haminj ma halam thai ba hananj, “Lemimhavinj yandum malê êndêŋ mamu?”

³³ Ma thai enanj nena, “Anyô Bêŋ, yai lenjinjavinj nagê tak!”

³⁴ Êŋ ma Yisu lahiki hathak thai ba hatak banj hayô hê k malenjinj daluk. Ma kethenj oyanj ma thai ibitak mavi ba êyê tak ma i esopa yani.

21

*Yisu habitak hayô Jerusalem hatôm kinj
(Mak 11:1-11; Luk 19:28-40; Jon 12:12-19)*

¹ Yisu thêlô i ebobo Jerusalem ma i êyô Betpagi, malak êŋ hê k habobo Dum Oliv. Ma hê v anêŋ nê ku ju ba i ² ma hananj nena, “Mamu unu malak entuvulu. Ma kethenj oyanj ma tem ôŋgô bok donjki te lôk nakadunj ba ekak luvi loŋ ba iminj. Nopole yak vê ma nodom luvi ba nôlê m êndêŋ ya. ³ Ma anyôla hananj abôla hadêŋ mamu, ma nonanj nena, ‘Anyô Bêŋ lahavinj indum ku te esak luvi’, êŋ ma tem êndôk ba etak luvi ek nêlê m kethenj.”

⁴ Nôm êŋ habitak ek Wapômbêŋ anêŋ abô injik anôŋ ba hananj hadêŋ plopet nena,

⁵ “Nonanj abô êŋ êndêŋ avômalô Saion,
‘Ôŋgô. Môlônim kinj lê k halê m hadêŋ
môlô.

Ôpêŋ anyô labali ba hayô hamô bok donjki te.

Yani hayô hamô bok donjki nakadunj te ba halê m.” *Sekalaia 9:9; Aisaia 62:11*

⁶ Ma nê ku ju atu i ma idum hatôm atu ba Yisu hananj. ⁷ Ma ewa donjki talêbô lôk nakadunj êŋ ba i ma ibi inij kwê v thilibunj daim thô ba engava hayôhê k bok donjki dômlokwanj ma Yisu hayô hamô. ⁸ Ma avômalô lubunlubunj engava inij kwê v thilibunj hê k loŋondê. Ma vi ele nôkyalô ŋauŋ ba engava hê k loŋondê. ⁹ Ma vi êmônj ma vi evenj yam ma Yisu halô k malêvônj ba lenjinjavinj anôŋ ba lôk lêlô ba elam nena,

“Osana ni êndêŋ Devit anêŋ Lim Lukmuk!”

“Wapômbêŋ nê m lamavi êndêŋ ôpatu ba halê m hathak Anyô Bêŋ anêŋ athêŋ!”
Kapya Yen 118:26

“Osana! Nambô Wapômbêŋ anêŋ athêŋ esak lenj!”

¹⁰ Yisu habitak hayô Jerusalem kapô ma avômalô nômbêŋ atu ba êmô Jerusalem esonj kambom ba enanj hik linj mayaliv nena, “Ôpêntê k ma opalê?” ¹¹ Ma avômalô nômbêŋ atu ba esopa Yisu enanj nena, “Yani ma Yisu, plopet atu ba halê m anêŋ malak Nasalet hê k Galili.”

*Yisu hê v nê idum ku valu vê hê k unyak
mathen kapô*

(Mak 11:15-19; Luk 19:45-46)

¹² Yisu habitak hayô unyak mathen kapô anêŋ piklêvônj ma hayê avômalô ewa nômkama ba êdô hamô ek avômalô vi nê nê m vuli. Êŋ ma halupuninj i ba hê v i vê hê k unyak mathen kapô ba ele yainj ba i. Ma hale nê takatu ba êwê nê loŋ buyan inij valuseleŋ hathak Hiblu inij valuseleŋ inij balê lilinj. Ma hadum aêŋ hadêŋ nê takatu ba êdô menak bôbô hamô ek avômalô vi nê nê m vuli. ¹³ *Ma hananj hadêŋ thêlô aêntê k, “Wapômbêŋ anêŋ kapyâ hananj nena, ‘Yenanj unyak ma unyak netenj mek êndôk.’ Ma môlô lê k udum ba lê k habitak hatôm nê vani inij loŋ ekopak êmô.”

¹⁴ Vê m ma nê malenjinj pusip lôk nê venjvujinj i êyô unyak mathen anêŋ piklêvônj ma hadum ba ibitak mavi. ¹⁵ Nê bêŋbêŋ êbôk da lôk nê lôkauk hathak abô balabunj êyê nômbithi takatu ba Yisu hadum. Ma thêlô elanjô avômena elam kaê k havenj unyak mathen anêŋ piklêvônj nena, “Osana ni êndêŋ Devit anêŋ Lim Lukmuk!” Êŋ ma thêlô lenjinmaninj ¹⁶ ba enanj hadêŋ Yisu nena, “Odanô avômena inij abô!”

Ma Yisu hananj, “Yahalanô. Ma môlô bôk osam abô atu ba hê k Wapômbêŋ anêŋ kapyâ ba hananj hathak

* 20:26: Mat 23:11; Mak 9:35

* 20:28: Luk 22:27; Plp 2:7

* 21:13: Ais 56:7; Jer 7:11

“Avômena lôk amena kasek nena Wapômbêḡ bôk hatak abô mavi halôk thêlô veḡḡbôlêk ek nêmbô anêḡ athêḡ.” *Kapya Yeḡ 8:2*

¹⁷ Vêḡ ma hatak avômalô takêḡ ma hi hêk Betani bôlôvôḡ te.

Alokwaḡ ḡauḡ hayeḡ
(*Mak 11:12-14, 20-24*)

¹⁸ Lôkbôk momaḡiniḡ ma Yisu havôhi Jelusalem hathak loḡbô ma hama kisi. ¹⁹ Yani hayê alokwaḡ sabo te hamij loḡôndê daḡ vi. Hi hadêḡ alokwaḡ êḡ, ma hayê nena ḡauḡ oyaḡ iyom hamij ma anêḡ anôḡ mi. Ma hanaḡ hadêḡ alokwaḡ êḡ, “Miḡ hatôm nuḡḡwik anôḡ esak loḡbô ami!” Ma kethen oyaḡ ma alokwaḡ êḡ anêḡ ḡauḡ hayeḡ ba hama.

²⁰ Nê ku êyê nôḡ êḡ ba eson kambom ba enaḡ, “Honaḡ malê hathak alokwaḡ êntêk ba lêk hama kethen?”

²¹ *Ma Yisu hanaḡ, “Yanaḡ avanôḡ êndêḡ mólô nena mólô ôêvhaviḡ ba miḡ kapôlômim ju ami, êḡ ma hatôm nundum êtôm atu ba yahadam hadêḡ alokwaḡ êntêk lôk hatôm nundum nôḡmla yaḡ imbiḡ nena nonaḡ êndêḡ dumlolê êntêk, ‘Ômbi o kisi ni tamu ḡḡwêk.’ Êḡ ma Wapômbêḡ tem indum ba dumlolê êḡ endañô mólônim abô. ²² *Mólô ôêvhaviḡ ba otenḡ mek, ma Wapômbêḡ tem nêḡ nôḡ takatu ba onaḡ hik yani liḡ hathak êndêḡ mólô.”

Yisu, opalê hêv athêḡ bêḡ hadêḡ o?
(*Mak 11:27-33; Luk 20:1-8*)

²³ Yisu habatak hayô unyak mathen anêḡ piklêvôḡ ma hadôḡ avômalô hamô. Êḡ ma ḡê bêḡbêḡ êbôk da lôk avômalô iniḡ ḡê bêḡbêḡ êlêm hadêḡ yani ma enaḡ, “Opalê hêv athêḡ bêḡ hadêḡ o lôk hêv ku hadêḡ o ba intu hudum nôḡ takêntêk?”

²⁴ Ma Yisu hanaḡ, “Tem yanaḡ injik mólô liḡ esak abô te aêḡ iyom. Ba onaḡ abô êḡ bêḡ hadêḡ ya, ma tem yandam ôpatu ba hêv athêḡ bêḡ hadêḡ ya êndêḡ mólô. ²⁵ Opalê hêv ku nisik avômalô êndôk ḡaḡ hadêḡ Jon? Wapômbêḡ leḡ? Mena anyô pik?”

Ma thêlôda enaḡ hadêḡ i nena, “Alalô anaḡ nena Wapômbêḡ hêv ku êḡ hadêḡ Jon ma tem yani enaḡ, ‘Aisê ka mólô miḡ ôêvhaviḡ yani ami?’ ²⁶ *Ma doḡtom alalô anaḡ nena, ‘Anyô pik te hêv ku êḡ,’ êḡ ma avômalô tem leḡḡmaniḡ êndêḡ alalô. Ek malê nena thêlô sapêḡ êvhaviḡ nena Jon ma plopet te.”

²⁷ Ma thêlô enaḡ hadêḡ Yisu nena, “Yêlô athôḡ palinḡ.”

Êḡ ma Yisu hanaḡ hadêḡ thêlô, “Aêḡ ba miḡ hatôm yandam ôpatu ba hêv athêḡ bêḡ

hadêḡ ya anêḡ athêḡ bêḡ êndêḡ mólô ami. Ma mi.”

Abô loḡ kapô hathak anyô lo yaḡ

²⁸ “Lemimbi kukuthiḡ êntêk. Anyô te anêḡ nakaduḡ lokwaḡju êḡ. Ma yani hi ek namalô yaḡ ma hanaḡ, ‘Yenaḡ okna! Undum yenaḡ ku embenḡ ku yak waḡḡ kapô!’

²⁹ “Ma namalô hanaḡ viyaḡ nena, ‘Ya-hadô.’ Vêḡ ma hik anêḡ auk liliḡ ma hi.

³⁰ “Lambô hi hadêḡ namalô yaḡ ma hanaḡ abô êḡ hathak loḡbô. Ma nakaduḡ hanaḡ, ‘Wakamik, tem yana’. Ma miḡ hi ami.

³¹ “Namalô ju êḡ yaḡ sê intu hasopa lambô anêḡ abô?”

Ma thêlô enaḡ, “Namalô yaḡ môḡ.”

Ma Yisu hanaḡ hadêḡ thêlô, “Yanaḡ avanôḡ êndêḡ mólô. Nê takis lôk avi sek waliliḡ tem nimbitak nêyô Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡḡ kapô nêḡmôḡ ek mólô. ³² *Jon bôk halêm ba hik loḡôndê thêthôḡ thô hadêḡ mólô. Ma doḡtom mólô miḡ ôêvhaviḡ anêḡ abô ami. Ma ḡê takis lôk avi sek waliliḡ, thêlô êvhaviḡ ba bôk mólô ôyê yôv. Ma doḡtom mólô miḡ ole kapôlômim liliḡ ami. Ba intu ḡê takêḡ tem nêḡmôḡ ba nimbitak nêyô Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡḡ kapô ba ini.”

Abô loḡ kapô hathak ḡê kambom eyabiḡ ku yak waḡḡ

(*Mak 12:1-12; Luk 20:9-19*)

³³ * “Mólô nodañô abô loḡ kapô yaḡ. Ku alaḡ te havatho anêḡ ku yak waḡḡ ma havak lôk hawê haveḡ. Ma halav lôv nêyô nimij waḡḡ anêḡ anôḡ pesa ek neja anêḡ thôk. Ma halav unyak daim te ek anyô nêḡmô ek neyabiḡ ku êḡ. Vêḡ ma hatak ku êḡ halôk anyô doho baheniḡ ek neyabiḡ ek hik anôḡ ma thêlô neja anôḡ vi ma nêḡnêḡ vi êndêḡ yani. Ma hatak loḡ êḡ ba hi loḡ buyaḡ.

³⁴ “Yak waḡḡ êḡ hadum ek injik anôḡ ma ku alaḡ hêv anêḡ ḡê ku ba i ek neja yak waḡḡ anêḡ anôḡ. ³⁵ Ma ḡê takatu ba eyabiḡ ku evalon thêlô ba epatiḡ i ma ik doho vônô ma ik doho hathak valu. ³⁶ Êḡ ma ku alaḡ hêv ḡê ku bêḡ anôḡ ba i ma ḡê eyabiḡ ku yak waḡḡ ibuliḡ thêlô aêḡ iyom.

³⁷ “Ma hasonḡ nena thêlô tem nedañô namalô anêḡ abô ba intu hêv yani iyom ba hi.

³⁸ *Nê eyabiḡ ku êyê ku alaḡ nakaduḡ hayô ma enaḡ hadêḡ i nena, ‘Ôpêntêk ma ku alaḡ anêḡ nakaduḡ ba tem eyabiḡ lambô anêḡ ku. Alalô ik yani vônô, ma ku êḡ tem imbitak alalôaniḡ.’ ³⁹ *Ba intu evalon yani ba ewa ele ku viyaḡḡ ma ik vônô.

⁴⁰ “Aêḡ ba ku alaḡ hayô ma tem indum malê êndêḡ ḡê takatu ba eyabiḡ ku êḡ?”

* 21:21: Mat 17:20; Luk 17:6; Jon 14:12; 1Ko 13:2

* 21:22: Mat 7:7-11; 18:19

* 21:26: Mat 14:5

* 21:32:

Luk 3:12; 7:29-30

* 21:33: Ais 5:1-2

* 21:38: Mat 27:18

* 21:39: Hib 13:12

41 Nê bêñbêñ êbôk da lôk avômalô iniñ nê bêñbêñ enañ hadêñ yani nena, “Yani tem imbuliñ nê kambom takêñ kambom anôñ. Ma tem enja ku yak waiñ êñ ba nêñ êndêñ anyô vi. Yak waiñ hik anôñ, ma nê êñ tem nêñem ku alañ anêñ sam.”

42 *Yisu hanañ hadêñ thêlô nena, “Môlô bôk osam abô êntêk ba hêk Wapômbêñ anêñ kapyã nena,

“Valu atu ba nê elav unyak êpôlik hathak, ma lêk habitak landiñ anôñ.

Anyô Bêñ da hadum aêñ,

ma yêlô ayê nôñ êñ nena mavi anêñ dôêñ.’ *Kapyã Yey 118:22-23*

43 “Aêñ ba yanañ êndêñ môlô nena Wapômbêñ tem nêñ anêñ loñ lôkliñyak vê êñjêk môlô ba nêñ êndêñ nê ôdôñ yan. Ma thêlô tem nijik anôñ êtôm alokwan mavi te hathak hik anôñ. 44 Ma ôpatu ba hêv yak hayôhêk valu êntêk, ma tem ipup nenanena. Mena valu êñ hêv yak hayôhêk anyôla, ma tem ôpêñ ipulusik ba imbitak malimmalim.”*

45 Nê bêñbêñ êbôk da lôk Palisi elañô Yisu anêñ abô loñ kapô takêñ ma eyala nena yani hanañ hathak thêlôda. 46 Êñ ma thêlô êbôlêñ loñôndê ek nebalon yani. Ma donjom êkô hathak avômalô iniñ eyala nena Yisu ma plopet te ba intu êkô.

22

Abô loñ kapô hathak enjagôm nôñ ewa i (Luk 14:16-24)

1 Yisu hanañ abô loñ kapô yan hathak loñbô nena, 2-3 “Wapômbêñ anêñ loñ lôkliñyak ma hatôm aêntêk. Avômalô idum ek nendom avi te ni ek kiñ te anêñ nakaduñ. Êñ ma hêv abô hadêñ avômalô doho ek nêlêñ nejan nôñ imbiñ thêlô. Ba hanjagôm nôñ bêñ atu yôv ma halam avômalô ek nêlêñ nejan nôñ ewa i êñ imbiñ thêlô. Ma donjom êdô.

4 “Êñ ma hêv nê ku doho hathak loñbô ba hanañ hadêñ avômalô takatu ba halam nena, ‘Môlô nodañô! Lêk yahapôpêk nôñ yôv. Yahik yenañ bokmanjao doho lôk alim dopdop doho ba yahanjagôm! Ba intu nôlêñ!’

5 “Ma donjom miñ elañô ami ma i mayaliv. Vi i iniñ ku ma vi i idum iniñ ku valuseleñ. 6 *Ma vi evalon kiñ anêñ nê ku ba idum kambom lomaloma hadêñ i vêm ma iki vônô. 7 Kiñ lamaniñ kambom ba hêv nê vovak i ek nijik nê êñ lenjadok liñ lôk nêmbôk atum esañ loñ êñ.

* 21:42: Lom 9:33; 1Pi 2:6-8 * 21:44: Nê lôkauk vi enañ nena, “Abô 44, ma Matyu da miñ hatô ami ma anyô yan hawa abô êñ hêk Luk ba hatô.” Ma vi enañ nena, “Mi, Matyu da hatô.” * 22:6: Mat 21:35 * 22:13: Mat 8:12; 25:30; Luk 13:28 * 22:15: Mak 3:6 * 22:21: Lom 13:7 * 22:23: Ap 23:8

8 “Êñ ma hanañ hadêñ nê ku nena, ‘Nôm lêk yahapôpêk yôv ba hamô. Ma donjom avômalô takatu ba yahalam i, ma avômalô kambom ba intu êdô nêlêñ. 9 Aêñ ba unu malaklêvôñ ma nodam avômalô takatu ba ôpôm i ba nêlêñ ek nejan nôñ êntêk.’ 10 Ma nê ku i mayaliv ba everñ loñôndê sapêñ ma enañ kiñ anêñ abô hadêñ avômalô takatu ba êpôm i. Êñ ma elom avômalô mavi lôk avômalô kambom ba êyô aleba unyak kapô êñ putup.

11 “Ma kiñ habitak hayô unyak kapô ba hi ek êñjê avômalô, ma hayê nena anyô te miñ hapesañ i mavi ami. 12 Ma hanañ hadêñ ôpêñ, ‘Aiyã, miñ huik kwêv mavi ami eka? Ma opalê hêv o ba hólêñ unyak kapô êntêk?’ Ma ôpêñ bônôñ ijom.

13 *Êñ ma hanañ hadêñ anêñ nê ku nena, ‘Nobalon ôpêntêk ba nokak va lo bañ lusu ma nôñem yani vê ba ni loñ momaniniñ. Loñ êñ ma tem thêlô nedañ kambom ba nesañ venjibólêk ôdôñ loñ.’”

14 Yisu hanañ abô loñ kapô êñ yôv ma hanañ, “Wapômbêñ halam avômalô bêñ anôñ, ma donjom tem enja naju ijom ek nimbitak anêñ avômalô.”

Nêñem takis êndêñ Sisa mena dô (Mak 12:13-17; Luk 20:20-26)

15 *Ma Palisi i ethak donjom ba ibutiñ abô ba iniñ abô ma hatôm elav gwasilim. Thêlô idum aêñ ek Yisu hanañ abô kambom te ma nebalon yani. 16 Êñ ma thêlô êv iniñ nê ku doho lôk nê ôdôñ te iniñ athêñ nena “Helotian” ba i hadêñ Yisu. Ma enañ, “Kêdôñwaga, yêlô ayala nena o ma anyô abô avanôñ. Ma hothak huik Wapômbêñ anêñ abô thô hadêñ avômalô. Ma miñ hothak hobam anyô yan ma hôdô anyô yan ami. Ba intu nê bêñbêñ êdô anêñ abô, ma miñ hôkô ek i ami. 17 Aêñ ba onañ êndêñ yêlô. Bumalô iniñ balabuñ hanañ nena yêlô hatôm nanêñ valuseleñ êndêñ Sisa mena mi? Ba lemhabi aisê?”

18 Yisu hayala iniñ auk kambom ba intu hanañ, “Môlô nê abôyan! Aisê ba môlô udum ek numbuliñ ya? 19 Uñgwik valuseleñ atu ba othak ôêv hadêñ Sisa te thô êndêñ ya.” Ma ewa valuseleñ êñ ba i êv hadêñ yani. 20 Ma hanañ hik thêlô liñ, “Opalê anêñ dahô lôk anêñ athêñ hêk valuseleñ êntêk?”

21 *Ma enañ nena, “Sisa.”

Êñ ma Yisu hanañ hadêñ thêlô nena, “Sisa anêñ nômkama ma nôñem êndêñ Sisa da. Ma Wapômbêñ anêñ nômkama ma nôñem êndêñ Wapômbêñ da.”

22 Thêlô elañô abô êñ ba eson kambom ma etak Yisu ba i.

Abô hathak nê ñama tem nimbîyô aisê (Mak 12:18-27; Luk 20:27-40)

²³ *Wak êñ ma Sadyusi doho i hadêñ Yisu. Thêlô ma ôdôñ te atu ba enañ nena nê ñama tem miñ nimbîyô esak loñbô ami. Aêñ ba intu enañ hik Yisu liñ nena, ²⁴ **“Kêdôñwaga, Mose bôk hanañ hadêñ alalô nena, ‘Anyô te hama ba nali mi ma anêñ yarñ hamô, ma enja avi tôp êñ ek imbi yarñ atu ba hama anêñ nakaduñ vê.’* ²⁵ Aêñ ba nê lôk iviyanñ bahenñvi ba lahavuju êmô. Ma bôp hawa avi te ba hama ma nakaduñ mi. Ma nôk enja avi tôp êñ, hawa ²⁶ ba hama ma nakaduñ mi. Ma ñgwa enja avi tôp bô êñ, nena hama havinñ. Êñ ma iviyanñ takatu ba êmô ma nesopa kobom doñtom êñ iyom. ²⁷ Vêm ma avi tôp êñ hama havinñ. ²⁸ Ma waklavôñ nê ñama iviyô hathak loñbô ma avi tôp atu ba nê lôk iviyanñ bahenñvi ba lahavuju takatu ba ewa ma alisé te anêñ avi?”

²⁹ Ma Yisu hanañ, *“Môlô miñ oyala Wapômbêñ anêñ lôklokwanñ lôk anêñ abô atu ba hêk anêñ kapyã katô ami. Ba intu onañ abô lokbanñ êntêk. ³⁰ Waklavôñ nê ñama iviyô hathak loñbô, ma anyô lo avi tem miñ neja i esak loñbô ami ma mi. Thêlô tem nê mômô êtôm anjela malak leñ iyom.*

³¹ *“Môlô onañ nena nê ñama tem miñ nimbîyô esak loñbô ami. Ma doñtom môlô bôk osam abô atu Wapômbêñ bôk hanañ hadêñ Mose aêntêk, ³² *‘Ya ma Ablaham lo Aisak ma Jekop ininñ Wapômbêñ.’ Wapômbêñ ma miñ nê ñama ininñ Wapômbêñ ami. Mî, yani ma nê lôkmala iyom ininñ Wapômbêñ. Ba intu yêlô ayala nena thêlô bôk ema, ma doñtom lêk êmô lôkmala.”*

³³ Avômalô bêñ anôñ elañô Yisu anêñ abô êñ ba esonñ kambom.

Balabunñ alisé intu bêñ ek vi? (Mak 12:28-34; Luk 10:25-28)

³⁴ Palisi elañô nena Yisu hik Sadyusi ininñ auk lokbanñ thô aleba thêlô bônôñ iyom. Ma thêlô ethak doñtom ba i hadêñ Yisu. ³⁵ Ma ininñ anyô lôkawk bêñ te hathak balabunñ hadum ek esaê Yisu ba hanañ, ³⁶ *“Kêdôñwaga, abô balabunñ alisé intu bêñ ek abô balabunñ vi?”*

³⁷ *Êñ ma Yisu hanañ nena, *“‘Lemimim-binñ Anyô Bêñ unim Wapômbêñ êñjêk unim kapôlômim lôk dahôlômim ma unim auk sapêñ.’ ³⁸ Ma balabunñ êntêk ma bêñ anôñ ba hamôñ. ³⁹ *‘Ma balabunñ yarñ ma hatôm balabunñ môñ atu iyom ba hanañ nena, ‘Lemimim-binñ avômalô vi êtôm lemhavinñ oda.’ ⁴⁰ *Abô balabunñ sapêñ lôk plopet ininñ abô ma hamô balabunñ ju êntêk kapô.”*

Mesia ma opalê anêñ lim lukmuk? (Mak 12:35-37; Luk 20:41-44)

⁴¹ Yôv ma Yisu hanañ hik Palisi takatu liñ, ⁴² **“Môlô lemimhabi aisê hathak Mesia atu? Yani ma opalê anêñ lim lukmuk?”*

Ma thêlô enañ, *“Devit anêñ.”*

⁴³⁻⁴⁴ *Ma Yisu hanañ hadêñ thêlô, *“Mavi. Ma doñtom odanô Devit anêñ abô te. Lovak Mathenñ hêv auk hadêñ yani ba Devit da hanañ nena,*

“‘Anyô Bêñ Wapômbêñ hanañ hadêñ yenañ Anyô Bêñ Mesia nena,

“Ômô yabahanñ vianôñ endeaba yatak nê takatu ba ik vovak hadêñ o nê môm vemkapô vibin am.”’ Kapyã Yey 110:1

⁴⁵ Ma Devit da bôk halam Mesia nena anêñ Anyô Bêñ. Ma aisê ka Mesia ma yani anêñ lim lôk anêñ Anyô Bêñ imbinñ?” ⁴⁶ Ma thêlô miñ hatôm nenañ viyanñ ami. Ba intu hayô hamô wak êñ ba hi, ma thêlô êkô ba miñ enañ hik yani liñ ek nesau yani esak loñbô ami.

23

Yisu hathanñ Palisi lôk nê lôkawk hathak abô balabunñ

(Mak 12:38-39; Luk 20:45-46)

¹ Yisu hanañ hadêñ avômalô lubunñlubunñ takatu lôk anêñ nê ku nena, ² *“Nê lôkawk hathak abô balabunñ lôk Palisi ma môlônim nê bêñbêñ êdôñ môlô hathak Mose anêñ abô.*

³ *Ba intu nosopa nê êñ ininñ abô sapêñ. Ma doñtom thêlôda miñ ethak esopa ininñ abô ami ma mi. Aêñ ba miñ nundum êtôm atu ba thêlô idum ami. ⁴ *Thêlô êv balabunñ anêñ malainñ lomalami hadêñ avômalô ek nesopa. Nôm êñ ma hatôm vak malainñ kambom. Ma doñtom thêlôda miñ êv sa dokte ami.

⁵ **“Nê takêñ ethak epesanñ vak yaônena ek netak Wapômbêñ anêñ abô êndôk ba ibutinñ hêk luvôñinñ lôk bahenñinñ. Ma ethak ibutinñ yak daim haminñ ininñ kwêv anêñ danñ hêk venjinñ luvi ek injik thô nena nê êvhavinñ Wapômbêñ. Lôk epesanñ ininñ vak yaô lôk yak daim takatu ba bêñ ek avômalô vi ininñ ek avômalô nêgê ba nebam i. ⁶ *Ma avômalô enñgabôm nô m bêñ, ma leninñhavinñ nejanñ nô m êmô nê bêñbêñ ininñ loñ ethak êmô. Lôk leninñhavinñ nê môm êtôm nê bêñbêñ êmô unyak yey kapô. ⁷ Ethak i loñ ethak doñtom halôk ma leninñhavinñ avômalô bêñ anôñ nena, ‘Waklêvôñ anyô bêñ’ lôk nebam i nena ‘Kêdôñwaga’.*

⁸ *“Môlônim Anyô Bêñ ma doñtom iyom ma môlô ma nê lôk iviyanñ sapêñ. Ba*

* 22:24: Lo 25:5 * 22:32: Kis 3:6; Mat 8:11 * 22:37: Lo 6:5 * 22:39: Wkp 19:18; Mat 7:12 * 22:40: Lom 13:10; Gal 5:14 * 22:42: Jon 7:42 * 22:43-44: Mat 26:64 * 23:3: Mal 2:7-8 * 23:4: Luk 11:46 * 23:5: Kis 13:9; Nam 15:38-39; Lo 6:8; Mat 6:1 * 23:6: Luk 11:43

intu miñ malemimkilik ek avômalô nebam môlô nena nê bêñbêñ ami. ⁹ Ma môlônim lemambô ma donjom iyom hamô malak leñ. Ba intu miñ nodam anyô pik te nena môlônim lemambô ami. ¹⁰ Ma môlônim kédôñwaga ma donjom iyom. Yani ma Mesia atu. Ba intu miñ anyô te endam môlô nena ‘kédôñwaga’ ami. ¹¹ *Ôpatu ba hadum môlônim ku ek hêv môlô sa, yani êñ intu tem imbitak anyô lôk athêñ bêñ. ¹² *Ma ôpatu ba habam yanida, yani êñ tem imbitak anyô athêñ mi. Ma ôpatu ba hatauvij i, yani êñ tem nebam yani.

*Yisu hathañ nê bêñbêñ sapêñ
(Mak 12:40; Luk 11:39-52; 20:47)*

¹³ “Alikaknena môlô Palisi lôk nê lôkauk hathak abô balabun! Môlô onañ auk mavi ma donjom môlô udum kambom ba uik Wapômbêñ anêñ loñ lôkinyak anêñ unyak abôlêk siñ ek avômalô. Môlôda ôdô ek numbitak nôyô loñ êñ. Ma anyô te hadum ek imbitak êyô, êñ ma môlô umiñ yani loñ siñ.

¹⁴ “Alikaknena môlô Palisi lôk nê lôkauk hathak abô balabun! Môlô onañ auk mavi ma donjom môlô udum kambom. Môlô othak owa avi tôp iniñ unyak lôk nômkama sapêñ! Ma donjom môlô othak oteñ mek daïm bêñ ek avômalô nebam môlô. Ba intu môlônim vovañ tem imbitak bêñ anôñ ek avômalô vi iniñ.*

¹⁵ “Alikaknena môlô Palisi lôk nê lôkauk hathak abô balabun! Môlô onañ auk mavi ma donjom môlô udum kambom. Môlô othak oveñ pik lôk ñgwêk sapêñ ek ôdôñ avômalô hathak môlônim auk. Ma avômalô takêñ esopa môlônim auk ba idum kambom takêñ ma hatôm anyô ju iniñ kambom idum bôlôñ ju ba tem ini loñ atum lôkmala êtôm môlô.

¹⁶ * “Alikaknena! Môlô ma hatôm nê malenij pusip ba yan halom yan haven loñôndê ba othak onañ nena, ‘Anyô te havak balabun hathak Wapômbêñ anêñ unyak, êñ ma nôm yaôna ba yani hatôm êmbôliñ dôm êndêñ abô êñ. Ma donjom anyô te havak balabun hathak gol atu ba hamô Wapômbêñ anêñ unyak, êñ ma nômbêñ ba yani indum êtôm atu ba yani hanañ.’ ¹⁷ Môlô nê molo lôk malemim pusip! Wapômbêñ anêñ unyak ma nômbêñ ek gol. Ek malê nena Wapômbêñ anêñ unyak hadum ba gol êñ habitak mathen.

¹⁸ “Ma môlô othak onañ abô bute havij nena, ‘Anyô te havak balabun hathak loñ êbôk da, yani êñ hatôm êmbôliñ dôm êndêñ

abô êñ. Ma donjom anyô te hêv da ba havak balabun hathak da êñ, êñ ma yani indum êtôm atu ba yani hanañ.’ ¹⁹ Môlô nê malemim pusip! Loñ êbôk da ma nômbêñ ek nôm atu ba anyô hêv hatôm da. Ek malê nena loñ êbôk da hadum ba da êñ habitak mathen.

²⁰ “Ba intu Anyô te havak balabun hathak loñ êbôk da, yani lêk havak balabun hathak loñ êbôk da lôk da atu ba hamô havij. ²¹ Ma anyô te havak balabun hathak unyak mathen êñ, yani êñ lêk havak balabun hathak unyak mathen lôk Wapômbêñ atu ba hamô unyak mathen êñ kapô havij. ²² *Ma anyô te havak balabun hathak malak leñ, êñ ma hatôm havak balabun hathak Wapômbêñ lôk loñ atu ba hayô hamô ek hayabiñ nômkama sapêñ.

²³⁻²⁴ * “Alikaknena môlô nê lôkauk hathak abô balabun lôk Palisi! Môlô lôklokwan ba osopa balabun yaônena ma balabun bêñ ma môlô ôthôñ paliñ. Môlô othak usup ava nenanena atu ba hadum nôm vasiñ ma uik sam hi ôdôñ laumiñ ba ôev te hadêñ Wapômbêñ hatôm da. Ma donjom môlô othak ubuliñ avômalô ba miñ udum thêthôñ hadêñ i ami lôk miñ ôev kapôlômmim ek i ami. Ma miñ môlô ôevhaviñ ba osopa Wapômbêñ anêñ abô sapêñ ami.

“Môlô othak ôev thêmathôm vê hêk môlônim nôm, ma donjom bok kamel ma môlô ôtôkwêñ paliñ! Ba intu môlô hatôm anyô mapusip te ba halom anyô yan haven loñôndê. Notak auk takêñ ma nosopa balabun bêñbêñ lôk balabun yaônena imbiñ.

²⁵ * “Alikaknena môlô Palisi lôk nê lôkauk hathak abô balabun! Môlô osau avômalô ba othak uthik unim tase lôk belev anêñ vidôm iyom. Ma donjom nôm takatu ba ongasô halôk ma bôk owa vani ba oañ palon. ²⁶ Ba intu môlô nê malemim pusip! Nusik tase lôk belev vi kapô ek viyaiñ imbitak mabun imbiñ!

²⁷ * “Alikaknena môlô Palisi lôk nê lôkauk hathak abô balabun! Môlô osau avômalô hatôm valu atu ba hamô siô ma esaba hathak nôm thapuk ek nepesan mavi anôñ. Ma donjom siô kapô ma putup hathak nê ñama iniñ lokwan bôk hapalê hamô. ²⁸ *Ba intu avômalô êyê môlônim bôk lo loñ ma thêlô eson nena môlô ma nê thêthôñ. Ma donjom môlônim kapôlômmim ma putup hathak ku esau avômalô lôk auk ôdô Wapômbêñ anêñ abô.

²⁹ “Alikaknena môlô Palisi lôk nê lôkauk hathak abô balabun! Môlô onañ nena môlô

* **23:11:** Mat 20:26; Mak 9:35; Luk 22:26 * **23:12:** Jop 22:29; Snd 29:23; Luk 14:11; 18:14 * **23:14:** Nê lôkauk vi lenijhabi nena abô 14 êñ, ma Matyu da miñ hatô ami, ma anyôla hatô haven yam. * **23:16:** Mat 15:14 * **23:22:** Ais 66:1; Mat 5:34 * **23:23-24:** Wkp 27:30; Mai 6:8 * **23:25:** Mak 7:4 * **23:27:** Ap 23:3 * **23:28:** Luk 16:15

ôdô kambom te. Ma donptom môlôda udum kambom êntêk. Môlô othak olav unyak mavi hayô plopet bô inij siô ma môlô ope-sanj kamuñ mavi hamô nê thêthônj inij siô. ³⁰Ma môlô othak onaj nena, ‘Bumalô inij kambom ma bêj ek yêlôaniñ. Ba intu thêlô ik plopet vônô. Ma yêlô namô imbinj bumalô, ma tem minj yêlô nadôk eknijik plopet vônô ami.’ ³¹*Aêj ba lêk hik thô nena môlô ma nê takatu ba uik plopet vônô inij limi ba intu môlô othak udum inij kambom takêj havinj. ³²Yôv! Môlôn_u nundum bumalô inij kambom takêj endeba êyô anêj danj!

³³*‘Môlô umya kambom! Môlô nyalenj kambom anêj nali! Wapômbêj indum abô ek môlô ma tem môlôn_u loj atum lôkmala. Ma minj hatôm nôsôv ba unu ami.

³⁴‘Ba intu tem yanê_m plopet lôk nê lôkauk ma kédôjwaga doho êsôk êndêj môlô ma tem ungwik vi vônô ma vi ma ungwik esak alovalanjanj. Ma vi ma tem nobali êndôk môlôn_{im} unyak yej lôk nudupunij i ba nêsôv mayaliv ba ini lomalak lomalak.

³⁵*Môlô othak oopa libumi takatu ba bôk ik nê thêthônj bêj anôj vônô. Anyô môj atu ba ik vônô ma Abel ma ik aêj habup hathak aleba hayô Sekalaia, Belekia nakaduñ. Ik yani vônô hêk unyak mathen lôk loj êbôk da anêj malêvônj. Ba intu Wapômbêj tem nê_m vovaj bêj êndêj môlô. ³⁶Yanaj avanôj êndêj môlô! Avômalô bôlôj êntêk tem nêpôm vovaj bêj esak limi inij kambom.’

*Yisu lahiki hathak Jerusalem
(Luk 13:34-35; 19:41-44)*

³⁷‘Ai, Jerusalem, Jerusalem! Môlô othak uik plopet pôpônô! Ma nê takatu ba Wapômbêj hêv halê_m ma môlô uik i hathak valu! Alikaknena! Yahadum lôbôlôj ek yasup nalumi esak donptom êtôm tale tinj hasup nali ba êmô banik kapô. Ma donptom môlô ôdô. ³⁸*Odanô! Môlôn_{im} malak ma tem kambom ba êmô ngathiniñ! ³⁹*Yanaj avanôj êndêj môlô nena môlô tem minj ôngô ya esak lojbô ami endeba nonaj nena, ‘Wapômbêj nê_m lamavi êndêj ôpatu ba halê_m hathak Anyô Bêj anêj athêj!’ am.”

24

*Yisu hanaj abô hathak unyak mathen
Jerusalem*

(Mak 13:1-2; Luk 21:5-6)

¹Yisu hatak unyak mathen anêj piklêvônj ba havej denaj ma anêj nê ku êlê_m hadêj yani ba enaj nena, “Nôngô unyak mathen lôk anêj unyak yaônena mavi anôj

takêntêk!” ²*Ma Yisu hanaj, “Môlô ôyê nô_m takêntêk ba lemimmavi hathak e? Yanaj avanôj êndêj môlô. Malainj bêj tem imbitak ba nê vovak tem nijik nômkama mavi nômbêj êntêk pesa ba valu yaj minj hatôm êyôm yaj loj ami.”

*Malainj lomaloma tem imbitak
(Mak 13:3-13; Luk 21:7-19)*

³Yisu hathak Dum Oliv ba hi halôk hamô binj. Ma anêj nê ku iyom i hadêj yani ma enaj hik yani linj nena, “Argê intu nô_m takêj tem imbitak? Ma malê intu tem imbitak ek injik thô nena tem ôlê_m ek pik lo leñ anêj danj?”

⁴⁻⁵*Ma Yisu hanaj nena, “Nê lomaloma tem nêlê_m esak yanaj athêj ba nenanj nena, ‘Ya ma Mesia atu.’ Ma tem nesau avômalô bêj anôj. Ba intu noyabinj am. ⁶Ma môlô tem nodanjô abô esak vovak lomaloma lôk vovak tem imbitak pik luvuluvu. Nô_m takêj tem imbitak ma donptom pik lo leñ anêj danj ma mi denaj. Ba intu minj nodowalinj ami. ⁷Ma avômalô ôdôj yaj tem nijik vovak imbinj ôdôj yaj. Ma kinj yaj lôk anêj avômalô tem nijik vovak êndêj kinj yaj. Ma loj lomaloma ma tem bôm lôk duviañ bêj imbitak. ⁸Nô_m takêj ma hatôm vovaj môj atu ba hapôm avi lôk lasabenj ek embathu.

⁹*“Ma tem nebalonj môlô ba netak êndôk anyô vi baheñj ek nê_{nê_m} vovaj vovaj môlô lôk nijik môlô vônô. Môlô ma yanaj avômalô ba intu tem avômalô sapêj nêpôlik esak môlô. ¹⁰Ma avômalô takatu ba êvhavinj ya bêj anôj tem netak inij êvhavinj, ma thêlôda tem nêpôlik esak i ba nenanj thêlôda bêj. ¹¹*Ma plopet abôyaj bêj anôj tem imbitak ba nesau avômalô bêj anôj. ¹²Ma avômalô takatu ba êdô nesopa Wapômbêj anêj abô tem imbitak bêj anôj. Aêj ba avômalô inij lenjinhavinj avômalô vi tem imbitak thilibuj. ¹³*Ma donptom nê takatu ba iminj lôklôkwanj aleba havij anêj danj, ma Wapômbêj tem nê_m i bulubinj. ¹⁴*Aêj ba avômalô tem nenanj Wapômbêj anêj Abô Mavi êntêk esak anêj loj lôklinyak bêj emben pik sapêj ek avômalô sapêj nedanjô vê_m ka pik lo leñ anêj danj tem êyô.

*Nôm kambom anôj tem imbitak
(Mak 13:14-23; Luk 21:20-24)*

¹⁵⁻¹⁶* “Plopet Daniel bôk hanaj abô te hathak nô_m kambom anôj atu ba tem iminj loj mathen anôj. (Aêj ba môlô takatu ba osam abô êntêk, ma lemimimbi katô am.) Ma môlô takatu ba ômô Judia ôyê nô_m êj, ma nôsôv kethenj ba unu dumlôlê.

* 23:31: Ap 7:52 * 23:33: Mat 3:7; 12:34; Luk 3:7 *

* 23:35: Stt 4:8; 2Sto 24:20-21 * 23:38: 1Kinj 9:7-8; Jer 22:5

* 23:39: Sng 118:26 * 24:2: Luk 19:44 * 24:4-5: Mat 24:23-24; 1Jon 2:18 * 24:9: Mat 10:22 * 24:11:

Mat 24:5,24; 1Jon 4:1 * 24:13: Mat 10:22 * 24:14: Mat 28:19 * 24:15-16: Dan 9:27; 11:31; 12:11 * 24:17:

Luk 17:31

17 *Ma nê takatu ba êmô unyak vôn, miñ hatôm nêndók ba ini unyak kapô ek neja iniñ nôm kama ami. 18 Ma nê takatu ba êmô ku kapô miñ hatôm nendeni unyak ek neja iniñ kwêv thilibun ami. 19 Ai, kikaknena. Waklavôñ êñ ma tem malain bêñ ek avi takatu ba esaben lók avi takatu ba êv sôm hadêñ nali. 20 Noten mek ek malain takêñ miñ imbitak êndêñ Sabat mena beley simbak la ami. 21 *Ek malê nena waklavôñ êñ ma tem malain boman ba êmôñ ek malain tak sêbók ba môñ anôñ aleba lêk. Ma tem miñ imbitak aên esak loñbô ami. 22 Ma miñ hadabêñ waklavôñ malain takêñ kisi ami, êñ ma avômalô sapêñ tem nema. Ma doñtom lahabi avômalô takatu ba bók halam i yôv ba intu hadabêñ waklavôñ êñ hi bidonj.

23 * “Waklavôñ êñ ma anyôla hanan hadêñ môlô nena, ‘Ôngô, Mesia hamô loñ êntêk’ mena ‘hamô loñ tamu,’ ma miñ nônêmbin ami. 24 *Anyô doho tem nêlêm ba nenan abôyan nena, ‘Ya ma Mesia’ mena ‘Ya ma Wapômbêñ anêñ plopet te’, ma nindum lavôñin lók nômbithi ek nesau avômalô takatu ba bók Wapômbêñ halam i yôv havin. Ma doñtom Wapômbêñ bók halam i yôv ba intu miñ hatôm ami. 25 Odañô! Nôm takêntêk miñ lêk habitak ami denan ma yahanan nôm takêñ bêñ hadêñ môlô ek môlô noyabin am.

26 * “Aên ba anyô late hanan hadêñ môlô nena, ‘Ôngô, yani hamô loñ thiliv,’ êñ ma miñ môlô unu ami. Mena hanan, ‘Ôngô, yani hamô unyak êntêk,’ êñ ma miñ môlô nômbin opên ami. 27 *Nodañô! Damak hêv ba habi deda haven loñ lókthô ma avômalô sapêñ êyê. Ma Anyô Anêñ Nakadun atu tem êlêm ma avômalô sapêñ tem nêgê yani aên iyom.

28 * “Menak lambek ethak doñtom êmô loñ takatu ba alim palê hêk.

*Anyô Anêñ Nakadun atu tem endelêm
(Mak 13:24-32; Luk 21:25-33)*

29 * “Malain takêñ hale halók vêm ma kethen oyan ma

“wak tem imbitak momaninij, ma ayôn tem miñ imbi deda ami, ma vulin leñ tem nêñem yak, ma nôm takatu ba hamô leñ tem nedowalinj.’
Aisaia 13:10; 34:4

30 * “Ma wak êñ ma Anyô Anêñ Nakadun atu anêñ lavôñin tem imbitak ênjêk leñ. Ma avômalô pik tem nedar boloba ba nêgê Anyô Anêñ Nakadun atu tem êyô êmô buliv ba êlêm imbin anêñ lóklinyak lók anêñ deda lókmanjin. 31 *Ma lavuak tem endan lóklokwan boman, ma yani tem nêñ anêñ anjela ba ini pik anêñ dan sapêñ ek nisup avômalô takatu ba bók halam i yôv.

32 “Ba intu môlô noja auk esak alokwan beley. *Hayen ba nuanj lukmuk habitak, êñ ma oyala nena tem wak mavi êyô. 33 Ma aên iyom, môlô ôyê nômbin takêntêk habitak, êñ ma noyala nena Anyô Anêñ Nakadun atu anêñ waklavôñ endelêm lêk habobo ba hamin unyak abôlêk. 34 *Yanan avanôn êndêñ môlô nena avômalô bôlôn êntêk tem miñ nema ami denan, ma nômbin takêntêk sapêñ tem imbitak. 35 *Pik lók leñ tem nêñ yak ba ni, ma doñtom yenan abô bute miñ hatôm nêñ yak ami.

Anyô te miñ hayala waklavôñ Yisu endelêm ami

(Mak 13:32-37; Luk 17:26-36)

36 * “Anyô te miñ hayala Yisu anêñ waklavôñ endelêm ami. Anjela leñ miñ eyala ami, ma Nakadun miñ hayala havin ami. Ma Kamik iyom intu hayala. 37 *Ma avômalô bôlôn êntêk tem nindum êtom bók idum hadêñ Noa anêñ waklavôñ. Êñ ma Anyô Anêñ Nakadun atu tem êlêm. 38-39 *Avômalô eyan lo inum ma ewa i aleba êthôn palin ma Noa hi yer kapô. Êñ ma nambô bêñ hayô ba habulin thêlô sapêñ. Ma avômalô bôlôn êntêk tem nêsôn palin aên iyom. Ma Anyô Anêñ Nakadun atu tem êlêm. 40 Wak êñ, ma anyô ju tem nêñ kulêvôn, ma tem enja anyô yan ma yan êmô. 41 Ma avi ju tem nepesan nômbin êmô, ma tem enja avi yan ma yan êmô.

42 * “Aên ba môlô noyabin am ek malê nena môlô miñ oyala waklavôñ atu ba môlônim Anyô Bêñ endelêm ami. 43 *Môlô lemimimbi abô êntêk katê. Unyak te anêñ alaj halañ abô nena nê vani tem nijik anêñ unyak vose, êñ ma yani hêk lêlê ek nê vani miñ hatôm nijik unyak êñ vose ami. 44 Ma Anyô Anêñ Nakadun atu tem endelêm ba indum môlô noson kambom. Ba intu nômbin lêlê aên iyom.

* 24:21: Dan 12:1 * 24:23: Mat 24:5 * 24:24: Lo 13:1-3; 2Te 2:8-9; ALK 13:13-14 * 24:26: Luk 17:23-24

* 24:27: Mat 24:37-39 * 24:28: Luk 17:37 * 24:29: Ese 32:7; Jol 2:10,31; 2Pi 3:10; ALK 6:12-13 * 24:30: Dan

7:13; Sek 12:10; ALK 1:7 * 24:31: 1Ko 15:52; 1Te 4:16 * 24:32: Abô Bômbôm ma ‘fik’. Ma Abô Malê ma ‘sabo’,

ma doñtom sabo anêñ waklavôñ miñ hatôm Israeñ iniñ sabo anêñ waklavôñ ami. Ba intu ato beley iyom ek nêñ auk esak Israeñ iniñ sabo anêñ waklavôñ. * 24:34: Mat 16:28 * 24:35: Mat 5:18 * 24:36: Ap 1:7; 1Te 5:1-2 * 24:37:

Stt 6:5-8 * 24:38-39: Stt 7:21-23 * 24:42: Mat 25:13 * 24:43: Luk 12:39-40; ALK 16:15

Abô loj kapô hathak anyô ku mavi lôk anyô ku kambom

(Luk 12:42-46)

⁴⁵ “Aêñ ba môlô nundum ku êtôm anyô lôkauk mavi atu ba hayabinj nômkama mavi. Unyak alañ hatak yani ek eyabinj anêñ nê ku ba nê m nô m êndênj i êtôm anêñ wakma atu ba hatak. Vê m ma hi loj buyañ. ⁴⁶ Ma unyak alañ havôhalêm hathak loj bô ba hayê nena anêñ anyô ku êñ hadum ku mavi, ma tem lamavi esak ôpêñ. ⁴⁷ *Yanañ avanôñ êndênj môlô nena unyak alañ êñ tem etak ôpêñ ek eyabinj anêñ nômkama sapêñ.

⁴⁸ “Ma doñtom ôpêñ ma anyô kambom, êñ ma tem laimbi êñjêk kapô nena, ‘Lêk sawa daim ma yenañ anyô bêñ miñ havôhalêm kethenj ami.’ ⁴⁹ Êñ ma hik nê ku takatu ba idum ku havinj yani ma hayañ nô m lôk hanum wainj bêñ anôñ havinj nê takatu ba ethak inum wainj ba elo molo. ⁵⁰ Hadum aêñ ba hathôñ palinj, ma unyak alañ tem êyô ba indum ôpêñ esonj kambom. ⁵¹ Êñ ma unyak alañ tem nê m vovañ bêñ êndênj yani ma êndô ôpêñ ê m ô imbinj nê takatu ba esau avômalô. Loj êñ ma thêlô tem nedañ kambom ba nesañ venjibôlêk ôdôñ loj.

25

Abô loj kapô hathak avi muk lauminj

¹ * “Wapômbêñ anêñ lôklinjyak ma aêntêk. Avi muk lauminj ewa ininj atum ba i ek nêpôm ôpatu ba tem enja avi lukmuk. ² Avi lôkauk ma bahenji ma auk mi ma bahenji. ³ Avi auk mi ewa ininj atum ba i, ma miñ ewa ininj alokwanj thôk ami. ⁴ Ma doñtom avi lôkauk ewa ininj atum lôk alokwanj thôk halôk kolopak. ⁵ Avi takêñ eyabinj anyô êñ ek êyô aleba mi ma maleñinj hayañ ba êk sôm.

⁶ “Bôlôvôñ binj ma elam, ‘Anyô hawa avi lêk hayô yôv ba alôanal’

⁷ “Êñ ma avi muk takêñ iviyô ma êpôpêk ininj atum. ⁸ Ma avi auk mi enañ hadênj avi lôkauk nena, ‘Yêlôaninj atum hadum ek ema ba môlô nô nê m athôk doho êlêm.’

⁹ “Ma avi lôkauk enañ, ‘Miñ hatôm alalô sapêñ ami ba dô, ma unu nonañ êndênj avômalô doho ek nô nê m vuli.’

¹⁰ “Êñ ma thêlô i ek nê nê m ininj vuli. Thêlô i denañ ma anyô atu hayô. Ma vi atu ba lêk êpôpêk i yôv ibitak êyô unyak kapô havinj yani ek nejanj nô m ma ik unyak abôlêk sinj.

¹¹ * “Vê m ma vi atu êyô ma enañ, ‘Anyô bêñ, anyô bêñ! Unjgwik unyak abôlêk vê ek yêlô.’

¹² * “Ma doñtom ôpêñ hanañ, ‘Yanañ avanôñ êndênj môlô nena yahathôñ môlô palinj.’”

¹³ * Êñ ma Yisu hanañ hadênj avômalô takatu ba elañ anêñ abô nena, “Môlô miñ oyala waklavôñj atu ba Anyô Bêñ tem en-delêm ami. Ba intu noyabinj am.”

Abô loj kapô hathak nê ku eyabinj valuseleñ

(Luk 19:11-27)

¹⁴ “Nodañô abô doho imbinj. Wapômbêñ anêñ loj lôklinjyak ma hatôm anyô te hadum ek ni loj buyañ ba halam anêñ nê ku êlêm ek nê m nô mkama êndênj i ek neyabinj. ¹⁵ *Yani hik valuseleñ sam hatôm thêlôniñ auk lôk ininj ku ba hêv valuseleñ 5,000 hadênj anyô te, ma 2,000 hadênj anyô yanj, ma 1,000 hadênj anyô te ma hi. ¹⁶ Kethenj oyanj ma ôpatu ba hawa 5,000 hi hadum ku hathak ma havôv 5,000 hayô hamô loj havinj. ¹⁷ Ma yanj atu ba hawa 2,000 hi hadum aêñ ba havôv 2,000 hayô hamô loj havinj. ¹⁸ Ma ali atu ba hawa 1,000 hi halav lôv ba havunj halôk.

¹⁹ “Wak doho hale ba hi ma nê êñ ininj anyô bêñ havôhalêm. Ma halam i ek endañj ininj ku anêñ lavôñ. ²⁰ Ma ali atu ba hawa 5,000 lôk 5,000 hayô hamô loj havinj halêm ma hanañ, ‘Anyô bêñ, bôk hêv 5,000 ek yayabinj. Nôñgô! Lêk yahavôv 5,000 hayô hamô loj havinj.’

²¹ * “Ma anêñ anyô bêñ hanañ, ‘Mavi anôñ! O anyô katô ba hudum ku mavi. Lêk hoy-abinj nômkama yaônena mavi ba intu tem yanê m nô mkama bêñ anôñ êndênj o ek oyabinj. Ôlêm ek alai lenjijmavi imbinj i!’

²² “Ma ôpatu ba hawa 2,000 halêm ma hanañ nena, ‘Anyô bêñ, bôk hêv ya 2,000 ek yayabinj. Nôñgô! Lêk yahavôv 2,000 hayô hamô loj havinj.’

²³ “Ma anêñ anyô bêñ hanañ ‘Mavi anôñ! O anyô katô ba hudum ku mavi. Lêk hoy-abinj nômkama yaônena mavi ba intu tem yanê m nô mkama bêñ anôñ êndênj o ek oyabinj. Ôlêm ek alai lenjijmavi imbinj i!’

²⁴ “Êñ ma ali atu ba hawa 1,000 halêm ma hanañ, ‘Anyô bêñ, yahayala nena o ma anyô malem thêlêv. Hothak holav nô m hêk ku kapô atu ba miñ hovatho ami. Ma pik atu ba anyô yanj hapaliv yanjêk halôk ma hothak howa anêñ anôñ. ²⁵ Yahakô ba yahavunj anê m 1,000 atu halôk pik. Nôñgô! Anê m valuseleñ êntêk.’

²⁶ “Ma anyô bêñ hanañ viyanj, ‘O anyô vau kambom! Hôyê yenañ ku aisê ba intu honañ aêñ? ²⁷ Aisé ka miñ hotak yenañ valuseleñ halôk unyak valuseleñ ek êmbôv doho ami ek wakma atu ba yahavôhalêm hathak loj bô ma tem yanja doho êyômô loj imbinj.’

* 24:47: Mat 25:21,23 * 25:1: Luk 12:35; ALK 19:7 * 25:11: Luk 13:25-27 * 25:12: Mat 7:23 * 25:13: Mat 24:42 * 25:15: Lom 12:6 * 25:21: Mat 24:45-47; Luk 16:10 * 25:28-29: Mat 13:12; Mak 4:25; Luk 8:18

28-29 * “Ôpatu ba hadum ku mavi hathak yenañ nômka ma ba habitak bêñ, êñ ma tem yatak doho êyômô loñ imbiñ ba yanêm êndêñ ôpêñ ba anêñ tem imbitak bêñ anôñ. Ma ôpatu ba miñ hadum ku hathak yenañ nômka ami, êñ ma tem yanêm dokte atu ba havalon loñ vê êñjêk yani. Ba intu noja 1,000 atu vê êñjêk ôpêñ ba nônêm êndêñ ôpatu ba hawa 10,000. 30 *Ma nônêm ôpêñ vê ba ni loñ momañiniñ. Loñ êñ ma tem nedan kambom ba nesaj verinjôlêk ôdôñ loñ.”

Abô loñ kapô hathak boksipsip lôk bok-meme

31 * “Anyô Anêñ Nakaduñ atu ma tem êlêm imbiñ deda lôkmañgin lôk anjela ma tem êndôk êmô biñ ek endañô avômalô iniñ abô êtôm kin. 32 *Tem nesak doñtom ba ini êndêñ yani ma embaki vose ni ôdôñ ju êtôm boksipsip anêñ alañ hathak hik bok-sipsip sam ba êmô buyan ma bokmeme êmô buyan. 33 Ma yani tem etak boksipsip êmô ban vianôñ ma bokmeme êmô ban viken.”

34 *Êñ ma tem enañ êndêñ avômalô takatu ba êmô ban vianôñ nena, ‘Môlô nôlêm! Wakamik bôk hadum mavi hadêñ môlô. Nôlêm noja loñ lôklinyak atu ba Wapômbêñ lahaviñ nêm êndêñ môlô. Sêbôk ba yani hapesañ pik lukmuk, ma hapesañ loñ êñ êk môlô. 35 *Yahama kisi ma môlô ôêv nôm hadêñ ya, ma yahathakmunin ma ôêv ñañ hadêñ ya, ma ya anyô loñ buyan ma owa ya thô. 36 Ya sôp mi ma ôêv sôp hadêñ ya, yahapôm lijin ma oyabin ya, yahamô koladôñ ma ôlêm ôyê ya. Aêñ ba nôlêm noja loñ lôklinyak atu!’

37 *Ma avômalô thêthôñ tem nenañ injik lin, ‘Anyô Bêñ, angê te ma yêlô ayê homa kisi ba yêlô êv nôm hadêñ o ma hothakmunin ba yêlô êv ñañ hadêñ o? 38 Angê te ma o anyô loñ buyan ba yêlô awa o thô ma o sôp mi ba yêlô êv sôp hadêñ o? 39 Angê te ma hôpôm lijin ba yêlô ayabin o lôk ayê hômô koladôñ ba yêlô athôk ayê o?’

40 * “Ma Kin tem enañ êndêñ i, ‘Yanañ avanôñ êndêñ môlô! Môlô bôk udum nôm takêñ hadêñ yenañ avômalô takatu ba athêñ mi, êñ ma hatôm udum hadêñ ya.’

41 * “Yôv ma tem enañ êndêñ avômalô takatu ba imin ban viken nena, ‘Môlô nu! Wapômbêñ lêk hêv malain hadêñ môlô ba unu loñ atum hathañ wak nômbêñ intu sapêñ. Bôk eban yôv ba hamô ek Sadañ lôk anêñ ñê ku nêndôk. 42 Sêbôk ba yahama kisi ma miñ ôêv nôm hadêñ ya ami, ma yahathakmunin ma miñ ôêv ñañ hadêñ ya

ami. 43 Ma ya anyô loñ buyan ma miñ owa ya thô ami, ma ya sôp mi ma miñ ôêv sôp hadêñ ya ami. Yahapôm lijin ba yahamô koladôñ ma miñ oyabin ya ami. Ba intu môlô nu loñ atum êñ.’

44 *Ma tem nenañ, ‘Anyô Bêñ, angê te ma yêlô ayê homa kisi, mena hothakmunin mena o anyô loñ buyan, mena o sôp mi, mena hôpôm lijin, mena hômô koladôñ, ba miñ yêlô êv o sa ami?’

45 *Ma tem enañ nena, ‘Yanañ avanôñ êndêñ môlô! Môlô miñ bôk udum nôm takêñ hadêñ yenañ avômalô takatu ba athêñ mi te ami. Êñ ma hatôm udum nôm êñ hadêñ ya.’

46 * “Aêñ ba avômalô takêñ tem ini ek neja vovañ wak nômbêñ intu sapêñ. Ma doñtom avômalô thêthôñ tem ini ek neja lôkma la êtôm wak nômbêñ intu sapêñ.”

26

Ñê bêñbêñ êbôlêm auk ek nijik Yisu vônô (Mak 14:1-2; Luk 22:1-2; Jon 11:45-53)

1 Yisu hanañ abô nômbêñ êñ yôv ma hanañ hadêñ anêñ ñê ku nena, 2 * “Môlô oyala nena wak ju hêk denañ ma waklavôñ anêñ athêñ nena Hale ba Hi* tem êyô. Waklavôñ êñ ma tem netak ya Anyô Anêñ Nakaduñ atu êndôk avômalô doho bahenjin ek nijik ya vônô esak a.”

3 Ma ñê bêñbêñ êbôk da lôk avômalô iniñ ñê bêñbêñ ethak doñtom halôk anyô bêñ habôk da Kaiapas anêñ unyak. 4 Ma êbôlêm loñôndê ek nesau Yisu ba nebalon ek nijik yani vônô. 5 Ma thêlô enañ, “Lêk ma waklavôñ matherñ ba intu natak ku êñ êñjêk vêmam. Yakô avômalô tem lenjinmanin ba nijik vovak.”

Avi te hangasô nôm ôv mavi hayô hamô Yisu wakadôk

(Mak 14:3-9; Jon 12:1-8)

6 Wak êñ ma Yisu hamô Saimon anêñ unyak anêñ Betani. Sêbôk ma ôpêñ hapôm palê lepla ma doñtom bôk mi. 7 *Ma thai lôk Yisu ma anêñ ñê ku eyañ nôm denañ ma avi te halêm unyak kapô. Ma hawa kolopak valu te ba thapuk ba nôm ôv mavi hamô kapô ba anêñ vuli ma bêñ anôñ. Ma avi atu hi hangasô nôm ôv mavi êñ hayô hamô Yisu wakadôk.

8 Ñê ku êyê nôm êñ ma lenjinmanin ba enañ, “Aisé ka habulin nôm ôv mavi êñ hi oyañ? 9 Hatôm nêm ek anyô yañ nêm vuli ma naja valuselen bêñ esak ek nanêm avômalô siv sa.”

* 25:30: Mat 8:12; Luk 13:28 * 25:31: Mat 16:27; 19:28 * 25:32: Ese 34:17; ALK 20:11-13 * 25:35: Ais 58:7

* 25:40: Snd 19:17; Mat 10:42; Mak 9:41 * 25:41: Mat 7:23 * 25:46: Dan 12:2; Jon 5:29 * 26:2: Kis 12:1-27;

Mat 20:18 * 26:2: Sêbôk Wapômbêñ anêñ anjela hik ljin inin apenena môñ vônô. Ma Israel ma hale ba hi ba miñ hik te

vônô ami. * 26:7: Luk 7:37-38 * 26:11: Lo 15:11

¹⁰Yani halarō thêlônij abô êñ ma hanaj, “Aisê ka mólô ôêv malaiñ hadêñ avi êntêk? Yani hadum nô mavi anôñ hadêñ ya. ¹¹*Avômalô siv tem nê môm imbiñ mólô êtôm wak nômbêñ intu sapêñ. Ma doñtom tem miñ yamô imbiñ mólô sawa daim ami. ¹²Avi êntêk hanğasô nô mavi hayô hamô ya ek epesan yalenñvñkupik ek nedav ya. ¹³Odañô! Yanaj avanôñ êndêñ mólô! Pik nômbêñ atu ba enaj yenañ Abô Mavi bêñ haveñ, ma tem nenañ esak nô mavi abô avi êntêk lêk hadum imbiñ ek avômalô lenjijimbi yani.”

Judas habutij abô ek nê mavi Yisu êndêñ nê bêñbêñ
(Mak 14:10-11; Luk 22:3-6)

¹⁴Judas Iskaliot ma nê ku laumiñ ba lahavuju takatu te ma yani hi hadêñ nê bêñbêñ êbôk da ¹⁵*ma hanaj hik i liñ, “Yanê mavi Yisu êndêñ mólô, ma tem nô nê malê te êndêñ ya?” Ma ekatun valuselen seleva hatôm ³⁰ba êv hadêñ yani. ¹⁶Êñ ma Judas habôlêm loñôndê ek nê mavi Yisu êndôk thêlô bahenjin.

Yisu hayañ nô mavi waklavôñ Hale ba Hi havij anêñ nê ku
(Mak 14:12-21; Luk 22:7-13,21-23; Jon 13:21-30)

¹⁷*Waklavôñ anêñ athêñ nena Eyan Polom Yis Mi anêñ wak te môm hayô. Ma nê ku i hadêñ Yisu ma enaj hik yani liñ, “Lemhavin yêlô ana unyak alê ek napôpêk nô mavi lenjijimbi waklavôñ Hale ba Hi êndôk?” ¹⁸Ma yani hanaj, “Mólô unu malak bêñ kapô ba ôpôm ôpatu ma nonaj êndêñ yani nena, “Kêdôñwaga hanaj nena anêñ waklavôñ atu ma lêk habobo. Ma yani lôk anêñ nê ku tem nêlêm anê mavi unyak ek lenjijimbi waklavôñ Hale ba Hi.” ¹⁹Ma nê ku idum hatôm atu ba yani hanaj ba thêlô i êpôpêk waklavôñ Hale ba Hi anêñ nô mavi.

²⁰Bôlôvôñ ma Yisu hayañ nô mavi hamô havij anêñ nê ku laumiñ ba lahavuju takatu ²¹ma hanaj, “Yanaj avanôñ êndêñ mólô nena mólô te tem enaj ya bêñ.” ²²Nê ku kapôlôñij malaiñ kambom ba thêlô tomtom enaj, “Anyô Bêñ, ya mi! Aêñ e?” ²³*Êñ ma Yisu hanaj nena, “Ôpatu ba hatak ban halôk belev havij ya intu tem enaj ya bêñ. ²⁴Anyô Anêñ Nakadunñ atu tem ni êtôm atu ba bôk eto yôv hathak yani. Ma doñtom alikakna. Malaiñ bêñ ek ôpatu ba hanaj Anyô Anêñ Nakadunñ bêñ. Talêbô miñ bôk havathu ami, êñ ma mavi ek ôpêñ!”

²⁵Ma Judas, ôpatu ba tem enaj Yisu bêñ, hanaj hik liñ nena, “Kêdôñwaga, ya mi! Aêñ

e?” Ma Yisu hanaj, “Hatôm intu honaj aêñ.”

Yisu hêv polom lo waiñ lenjijimbi yani
(Mak 14:22-26; Luk 22:15-20; 1Ko 11:23-25)

²⁶Thêlô eyañ nô mavi hamô ma Yisu hawa polom te ma hêv lamavi. Vê mavi hawa ba hêv hadêñ anêñ nê ku ma hanaj, “Noja ba onğwan. Êntêk ma yenañ vathiap.” ²⁷Vê mavi hawa tase lôk waiñ ma hêv lamavi. Ma hêv hadêñ thêlô ma hanaj, “Mólô sapêñ nunum. ²⁸*Êntêk ma yenañ thalalenñ atu ba tem enğasô ek embak tabô imbiñ Wapômbêñ lôk avômalô pik êntêk ek nê mavi avômalô bêñ anêñ iniñ kambom vê. ²⁹Odañô! Yanaj êndêñ mólô nena tem miñ hatôm yanum waiñ êñ esak loñbô ami endeba waklavôñ êñ hayô ma tem yanum waiñ lukmuk ê mavi Wakamik anêñ loñ lôklinyak kapô.”

³⁰*Êv yeañ te vê mavi ethak ba i Dum Oliv.

Yisu hanaj nena Pita tem enaj nena hathônñ yani paliñ
(Mak 14:27-31; Luk 22:31-34; Jon 13:36-38)

³¹*Ma Yisu hanaj hadêñ anêñ nê ku, “Bôk eto hêk Wapômbêñ anêñ kapya nena, “Tem yanğik boksipsip alaj vônô, ma boksipsip tem nê sôv mayaliv ba ini.”
Sekalaja 13:7

Ba intu yaô bôlôvôñ ma tem mólô ôngô nô mavi takatu ba tem êpôm ya. Ma mólô sapêñ tem notak ya ma nô sôv mayaliv ba unu. ³²*Ma doñtom hik ya liñ hathak loñbô, ma tem yamôm ba yana Galili vê mavi ka mólô nomber ya yam.”

³³Ma Pita hanaj nena, “Dô! Thêlô sapêñ etak o ba i, ma tem yamiñ imbiñ o denaj.”

³⁴*Ma Yisu hanaj nena, “Odañô! Yanaj avanôñ biñ êndêñ o nena bôlôvôñ êntêk ma tale miñ halaraj ami denaj, ma tem onaj êtôm bôlôñ lô nena hôthôñ ya paliñ.” ³⁵Ma Pita hanaj, “Mi anôñ! Ik ya vônô, ma miñ hatôm yanaj nena yahathônñ o paliñ ami. Milôk!” Ma nê ku sapêñ enaj abô êñ iyom.

Yisu hateñ hamô Getsemani
(Mak 14:32-42; Luk 22:39-46)

³⁶Vê mavi ma Yisu lôk anêñ nê ku êyô loñ atu ba elam nena Getsemani ma hanaj hadêñ i, “Mólô nô mavi loñ êntêk ma yana saka ek yateñ mek.” ³⁷Ma hawa Pita lôk Sebedi nakadunñ luvi ba i. Ma yani kapô lêk malaiñ bomañ. ³⁸*Ma hanaj hadêñ thêlô, “Yakapôlôñ lêk malaiñ bomañ hatôm lêk yahama yôv. Mólô nô mavi loñ êntêk ma nô nê mavi lêlê imbiñ ya.” ³⁹Ma hi daim dokte ma hêv yak ba thohavloma halôk

* 26:15: Sek 11:12; Mat 27:3 * 26:17: Kis 12:14-20 * 26:23: Sng 41:9 * 26:28: Kis 24:8; Jer 31:31-34; Sek 9:11; 1Ko 10:16 * 26:30: Luk 22:39; Jon 18:1 * 26:31: Jon 16:32 * 26:32: Mat 28:7,16 * 26:34: Mat 26:69-75 * 26:38: Jon 12:27

pik. Ma hatej mek nena, “Yenan Wakamik, lojondê vi hamô, êj ma yalenjhavinj onja tase êntêk vê ênjêk ya. Ma dojtom miñ osopa yenan yalenjhavinj ami. Mi, osopa oda anêm lemhavinj.”

⁴⁰ Ma Yisu hale hi ma hayê nê ku takatu ma lêk êk sôm. Êj ma hanañ hik Pita lij, “Aisê? Mólô miñ hatôm nônêm lêlé imbiñ ya êtôm wakma te ami e? ⁴¹ Nômô lêlé ba noterj mek ek miñ nônêm yak ba nundum kambom ami. Kapô lahavinj indum mavi ma dojtom auk ma pulusikna ba miñ hatôm indum ami.”

⁴² Ma havôhi hathak lojbo ma hatej mek nena, “Wakamik, lemhavinj malainj bêj êntêk êpôm ya, êj ma mavi. Ma tem yandum êtôm honañ.” ⁴³ Ma halehi hathak lojbo ma hayê thêlô êk sôm denañ ek malê nena maleninj hanañ ba miñ hatôm nômô lêlé ami. ⁴⁴ Ma hatak thêlô ma havôhi hatej mek bô atu bôlôj te lu hathak lojbo.

⁴⁵ Vêm ma halehi hadêj anêj nê ku ma hanañ, “Mólô ôêk sôm ba owa lovak denañ e? Odañô. Wakma lêk haboba ek netak ya Anyô Anêj Nakaduj atu êndôk nê kambom baheninj. ⁴⁶ *Aêj ba numbiyô ek alôanal Ôñgô! Ôpatu ba tem enañ ya bêj lêk halêm yôv!”

Evalonj Yisu

(Mak 14:43-50; Luk 22:47-53; Jon 18:1-11)

⁴⁷ Yisu hanañ abô denañ ma Judas hayô. Yani ma nê ku lauminj ba lahavuju takatu te. Ma avômalô bêj anôj êlêm ivinj yani ba ewa biñ vovak lôk okdiba. Nê takêj ma nê bêjbêj êbôk da lôk avômalô ininj nê bêjbêj êv thêlô ba êlêm. ⁴⁸ Ôpatu ba tem enañ Yisu bêj bôk hik lavônj te thô hadêj i nena, “Ôpatu ba yahaliñu, êj ma Yisu ba nobalonj!” ⁴⁹ Ma ôpêj hi kethen hadêj Yisu ma hanañ, “Kédôjwaga, bôlôvôj mavi.” Ma haliñu yani.

⁵⁰ Ma Yisu hanañ, “Aianañ, undum ku atu ba hólêm hathak.” Ma nê takatu ba êlêm havinj Judas i ma evalonj Yisu ba ewa ba i.

⁵¹ *Ma anyô te atu ba haminj havinj Yisu hadadi anêj biñ vovak ma hale anyô bêj habôk da anêj anyô ku te limbuk vi vê. ⁵² *Ma Yisu hanañ, “Otak anêm biñ êndôk anêj loñ esak lojbo! Ôpatu ba hik vovak hathak biñ, ma biñ êj tem enañ yani vônô. ⁵³ Lemimbi! Yahalanj hadêj Wakamik ma kethen ma yani tem nêm arjela vovak ôdôj lauminj ba lahavuju ma doho imbiñ ba nêlêm ek nêlêm ya sa. ⁵⁴ Ma dojtom abô atu ba bôk hêk Wapômbêj anêj kapyu tem injik

anôj aisê? Wapômbêj anêj kapyu hanañ nena nôm takêj tem êpôm ya.”

⁵⁵ *Êj ma Yisu hanañ hadêj avômalô nômbêj atu nena, “Ya ma anyô kambom anôj ba intu owa biñ vovak lôk okdiba ba ôlêm ek nobalonj ya e? Aisê? Wak nômbêj intu ma yahadôj avômalô hamô unyak matheñ anêj piklêvôj ma miñ ovalonj ya ami eka? ⁵⁶ Ma dojtom nômkama takêntêk ba lêk habitak ek plopet ininj abô takatu ba bôk eto injik anôj.” Êj ma anêj nê ku sapêj etak yani ma êsôv mayaliv ba i.

Yisu hadum abô

(Mak 14:53-65; Luk 22:54-71; Jon 18:13-24)

⁵⁷ Nê takatu ba evalonj Yisu ewa ba i Kaiapas anêj unyak, ôpêj ma anyô bêj habôk da. Nê lôkauk hathak abô balabun lôk nê bêjbêj ethak dojtom ba êmô loñ êj. ⁵⁸ Ma Pita hasopa Yisu havenj yam ma dojtom havenj daim dokte. Ma habitak hayô anyô bêj habôk da anêj badêj kapô. Ma hi halôk hamô havinj sôp bidonj ek ênjê nena malê intu tem imbitak.

⁵⁹ Nê bêjbêj êbôk da lôk Sanhedlin sapêj * êbôlêm avômalô doho ek nenañ abôyanj esak Yisu ek thêlô nindum abô esak ek nijik yani vônô. ⁶⁰ Anyô bêj anôj êlêm ma enañ abôyanj hathak yani, ma dojtom thêlô miñ êpôm Yisu anêj kambom te ek nijik yani vônô ami. Êj ma anyô ju êlêm ⁶¹ *ma enañ, “Anyô êntêk bôk hanañ yôv nena, ‘Yahatôm yandininj Wapômbêj anêj unyak matheñ ma êtôm wak lô iyom ma tem yandav esak lojbo.’”

⁶² Êj ma anyô bêj habôk da haviyô haminj ma hanañ hik Yisu lij nena, “Anyô ju êntêk lêk enañ o bêj yôv ma o bônôj eka? O abô mi e?” ⁶³ *Ma dojtom Yisu bônôj iyom. Ma anyô bêj habôk da hanañ hadêj Yisu, “Yanañ êndêj o! Ondam Wapômbêj lôkmala atu anêj athêj ba onañ êndêj yêlô nena, ‘O ma Mesia, Wapômbêj anêj nakaduj atu e?’”

⁶⁴ *Ma Yisu hanañ nena, “Oda honañ aêj. Ma yanañ abô te imbiñ êndêj mólô sapêj nena wak te am ka tem mólô ôñgô Anyô Anêj Nakaduj atu tem êmô Wapômbêj Lôklinyak Anôj banj vianôj ba tem êyô êmô buliv ba êlêm.”

⁶⁵ *Ma anyô bêj habôk da hanañ abô êj ma hakakavinj anêj kwêv ma hanañ, “Lêk yôv! Ôpêntêk habulinj Wapômbêj anêj athêj ba hanañ nena yanida ma hatôm Wapômbêj ba mólô lêk olanj abô êj yôv! Aisê ka alalô lenjinhavinj nadanj abô doho

* 26:46: Jon 14:31 * 26:51: Jon 18:26 * 26:52: Stt 9:6; ALK 13:10 * 26:55: Luk 19:47; 21:37 * 26:59:

Elam ininj kaunsil nena ‘Sanhedlin’. * 26:61: Jon 2:19-21 * 26:63: Ais 53:7; Mat 27:12 * 26:64: Sng 110:1;

Dan 7:13; Mat 24:30 * 26:65: Mat 9:3; Jon 10:33 * 26:66: Wkp 24:16; Jon 19:7

imbinj? ⁶⁶*Môlônim auk aisê? Yandum malê te?” Ma thêlô enañ, “Yani hanañ abôma hathak Wapômbêñ ba intu ema.”

⁶⁷*Êñ ma thêlô êsôvwapôk hathak Yisu thohavloma ma êpêñ yani. Ma doho epetav yani ⁶⁸ba enañ, “O ma Mesia e? O plopet te ma onañ êndêñ yêlô nena opalê intu hik o?”

Pita hanañ nena hathôñ Yisu paliñ

(Mak 14:66-72; Luk 22:55-62; Jon 18:15-18,25-27)

⁶⁹Pita hamô unyak atu anêñ badêñ kapô ma avi ku te halêm hadêñ yani ma hanañ, “O êntêk intu bôk hoven haviñ Yisu anêñ Galili.” ⁷⁰Ma Pita hanañ, “Injo! Yahathôñ abô intu ba honañ paliñ!” Ma avômalô sapêñ elañô anêñ abô.

⁷¹Pita hi badêñ abôlêk ma avi ku yan hayê ma hanañ hadêñ avômalô, “Anyô êntêk bôk hamô haviñ Yisu anêñ Nasalet.” ⁷²Ma Pita halam Wapômbêñ anêñ athêñ ba hanañ hathak lonjô, “Mi anôñ! Yahathôñ ôpêntu paliñ!” ⁷³Vêm ma nê takatu ba iminj badêñ kapô êlêm hadêñ Pita ma enañ, “Môlô lemimselo donjom ba intu o ma Yisu anêñ anyô te.”

⁷⁴Ma donjom Pita hanañ, “Ya minj yahanañ abô avanôñ ami, êñ ma tem Wapômbêñ nêm vovañ êndêñ ya. Yahalam Wapômbêñ anêñ athêñ ba yahanañ nena yahathôñ ôpêntu paliñ!” Kethen oyan ma tale halañ. ⁷⁵*Ma Pita lahabi abô atu ba Yisu hanañ hadêñ yani nena, “Tale minj halañ ami denañ, ma tem onañ êtôm bôlôñ lô nena hôthôñ ya paliñ.” Êñ ma Pita hale yainj ma lahiki ba halañ bêñ.

27

Ewa Yisu ba i hadêñ Pailat

(Mak 15:1; Luk 23:1-2; Jon 18:28-32)

¹Lôkbôk momañiniñ ma nê bêñbêñ êbôk da sapêñ lôk avômalô Israeñ ininj nê bêñbêñ ethak donjom ma ibutinj abô ek nijik Yisu vônô. ²Ma ekak banj luvi lusu ma ewa ba i hadêñ Pailat, anyô Lom atu ba hayabinj Judia.

Judas hama

(Ap 1:18-19)

³Judas ôpatu ba hanañ Yisu bêñ halañô nena lêk idum abô yôn ek nijik Yisu vônô. Êñ ma lahiki bêñ ba hi hêv valuselenj 30 seleva takatu hadêñ nê bêñbêñ êbôk da lôk avômalô ininj nê bêñbêñ hathak lonjô ⁴ma hanañ, “Lêk yahadum kambom hathak yahanañ ôpatu ba kambom mi bêñ.”

Êñ ma thêlô enañ, “Oda anêm malainj ma minj yêlôaniñ ami.” ⁵*Ma Judas hakaliv

valuselenj seleva takêñ hayô unyak mathenj kapô ma hi havaklôk ba hama.

⁶Ma nê bêñbêñ êbôk da isup valuselenj seleva takêñ ba enañ, “Valuselenj êntêk ma valuselenj êv ek nijik anyô vônô esak. Ba intu abô balabanj hanañ nena valuselenj takêñ ma minj nandô êmô imbinj unyak mathenj anêñ valuselenj ami.” ⁷Ma thêlô ibutinj abô ek nêñêm anyô hapesañ uñ anêñ pik bute vuli ek nedav avômalô lonj buyanj ênjêk. ⁸Ma avômalô elam pik êñ nena “Êngasô Thalalenj” ek malê nena ewa valuselenj ek nijik anyô yanj vônô esak.

⁹⁻¹⁰*Ba intu Wapômbêñ anêñ abô hik anôñ ba hanañ hadêñ plopet Jelemaia nena, “Thêlô ewa valuselenj ba êv anyô hapesañ uñ anêñ pik bute vuli hatôm atu ba Wapômbêñ hanañ hadêñ ya.

Valuselenj êñ ma avômalô Israeñ elam hatôm yani anêñ vuli ba êv ek nijik yani vônô.” *Sekalaia 11:12-13*

Yisu hadum abô hathak Pailat

(Mak 15:2-15; Luk 23:1-5,13-25; Jon 18:28-19:16)

¹¹Yisu haminj anyô bêñ Pailat thohavloma, ma Pailat hanañ, “O ma avômalô Israeñ ininj kinj e?” Ma Yisu hanañ nena, “Intu êñ, hatôm intu honañ.”

¹²*Nê bêñbêñ êbôk da lôk avômalô ininj nê bêñbêñ ibi Yisu linjkupik hathak abô lomalom. ¹³Êñ ma Pailat hanañ, “Aisê! Minj holanjô ininj abô ami ma o bônôñ eka?” ¹⁴Ma donjom yani bônôñ iyom ma minj hanañ ininj abô viyanj ami. Ba intu Pailat hasonj kambom.

¹⁵Waklavôn Hale ba Hi nômbên intu, ma avômalô ethak elam anyô koladônj te anêñ athêñ ek Pailat nêm vê. Ma Pailat hathak hêv ôpêñ vê.

¹⁶Sondabêñ êñ ma anyô te anêñ athêñ nena Yisu Balabas hamô koladônj. Ma avômalô bêñ anôñ eyala ôpêñ. ¹⁷Aêñ ba avômalô sapêñ ethak donjom ma Pailat hanañ hik thêlô linj, “Yatak opalê te êndêñ môlô, Balabas mena Yisu atu ba elam nena Mesia?” ¹⁸*Pailat hayala nena nê bêñbêñ êbôk da lôk nê bêñbêñ leñinjanj hathak Yisu ba intu idum abô ek yani ba hanañ aêñ.

¹⁹Pailat halañô abô denañ ma yanavi hêv abô hadêñ yani ba hanañ, “Bôkam ma yahayê niavinj te ba yahakô kambom. Aêñ ba minj undum nômlate êndêñ anyô thêthônj intu ami.”

²⁰Ma donjom nê bêñbêñ êbôk da lôk nê bêñbêñ êlôk avômalô leñinj ek nendam Balabas ma nenanj êndêñ Pailat nena nijik Yisu vônô. ²¹Aêñ ju Pailat hanañ hik thêlô linj, “Yatak anyô ju êntêk yanj sê?” Ma avômalô

* 26:67: Ais 50:6; 53:5 * 26:75: Mat 26:34 * 27:5: Mat 26:14-15 * 27:9-10: Jer 19:13; 32:6-9 * 27:12:

elam, “Balabas.” ²² Ma Pailat hanañ hik thêlô lijn hathak lonjbô nena, “Ma Yisu atu ba elam nena Mesia, yandum ôpêñ aisê?” Ma sapêñ elam nena, “Nijik vônô esak a!” ²³ Ma Pailat hanañ, “Eka? Yani hadum malê kambom?” Ma doñtom thêlô elam lôklala hathak lonjbô nena, “Nijik vônô esak a!”

²⁴ *Pailat halanjo thêlônijn kaêk ma hayê nena vovak bêñ hadum ek imbitak ba anêñ ku êñ tem minj hik anôñ ami. Êñ ma yani hawa ñañ ma hathik banj haminj avômalô maleñinj ma hanañ nena, “Ôpêntêk hama, ma môlôda unim malainj ma minj yenañ malainj ami!” ²⁵ *Ma avômalô sapêñ enañ viyan, “Yôv! Yêlô lôk yêlôlaninj avômena ininj malainj!” ²⁶ Êñ ma Pailat hatak Balabas ba hi. Ma hanañ ek nebali Yisu esak yak lôkmanjñ vêm ma hatak halôk nê vovak bahenjinj ek nijik vônô esak a.

Nê vovak enañ abôma hathak Yisu

(Mak 15:16-20; Jon 19:2-3)

²⁷ Pailat anêñ nê vovak ewa Yisu ba i Pailat anêñ unyak badêñ kapô. Ma elam nê vovak sapêñ êlêm ethak doñtom ba ekalabu yani sinj. ²⁸ *Ma ibi anêñ nômkama thô ba haminj lijn popam. Ma ewa kinj anêñ kwêv thalalenj daim te ma ik hathak yani. ²⁹ Ma ewa yak lôkmanjñ atu ba epesan hatôm kinj ininj kulunj ma ik halôk wakadôk. Ma etak kôm halôk yani banj vianôñ ba havalonj hatôm kinj ininj kwandinj. Ma thêlô elek venjinj dônj lêlô hadêñ yani ma enañ abôma nena, “Waklêvônj mavi, avômalô Israeñ ininj kinj!” ³⁰ *Ma vi êsôvwapôk hathak yani ma vi ewa kwandinj atu ba ik wakadôk hathak. ³¹ Ma enañ abôma hathak yani vêm ma ibi kwêv thalalenj atu thô ma ik yanida anêñ kwêv daim hathak lonjbô. Ma elom yani ba i ek nijik vônô esak a.

Ik Yisu hathak a

(Mak 15:21-32; Luk 23:26-43; Jon 19:17-27)

³² Ewa ba i ma êpôm anyô Sailini te ba anêñ athêñ nena Saimon halôk lonjondê. Ma êpôvinj ôpêñ ek enja Yisu anêñ alovalañanjñ. ³³ Êñ ma thêlô i êyô lonj te anêñ athêñ nena Golgota, athêñ êñ anêñ ôdônj nena Lonj Lenjadôk Lokwanj. ³⁴ *Lonj êñ ma thêlô ewa wainj ba eyelanj nôm maninj te halôk ma êv hadêñ yani ek inum ek minj vovanj bêñ anôñ ami. Yani hanum dokte iyom ma hadô. ³⁵ *Êñ ma thêlô ik yani lonj hathak a. Vêm ma ibi valu ek nêgê nena opalêla intu tem neja anêñ kwêv lo sôp. ³⁶ Vêm ma êlôk êmô ma eyabinj ininj ku êñ. ³⁷ Yani wakadôk vulinj ma

eto abô atu ba idum anêñ abô ñama hathak ba eto nena,

ÔPÊNTÊK MA YISU, AVÔMALÔ ISRAEL ININJ KINJ

³⁸ *Ma êthôkwêñ anyô vani lokwanju havinj. Êthôkwêñ yanj haminj Yisu banj vianôñ, ma yanj haminj banj vikenj. ³⁹ *Ma avômalô takatu ba elom lonjondê êñ ba i ibi abôma hathak yani lôk itutuninj lenjinjadôk ⁴⁰ *ba enañ, “O atu ba honanj nena tem undininj Wapômbêñ anêñ unyak matheñ ma ondav esak lonjbô êtôm wak lô iyom e? Êñ ma nêma oda bulubinj! O ma Wapômbêñ anêñ Nakadunj, e? Êñ ma otak alovalañanjñ ma ôlêm pik!” ⁴¹ Ma nê bêñbêñ êbôk da lôk nê lôkauk hathak abô balabunj lôk avômalô ininj nê bêñbêñ, thêlô enañ abôma havinj ba enañ, ⁴² “Ôngô! Yani bôk hêv avômalô vi bulubinj, ma doñtom minj hatôm nêma yanida bulubinj ami eka? Yani ma Israeñ ininj kinj e? Êñ ma etak alovalañanjñ ba êlêm pik ek alalô nagê ba nanêminbinj yani! ⁴³ *Ôpêñ hêvhavinj Wapômbêñ ba hanañ, ‘Ya Wapômbêñ anêñ Nakadunj’. Yôv! Alalô nagê! Wapômbêñ lahavinj nêma yani bulubinj e?” ⁴⁴ Ma anyô kambom ju atu ba iminj alovalañanjñ havinj yani enañ abôma havinj.

Yisu hama

(Mak 15:33-41; Luk 23:44-49; Jon 19:28-30)

⁴⁵ Waklêvônj binj ma momanjñinj hayô pik sapêñ vôn ba hêk aleba hayô 3 kilok. ⁴⁶ *Habobo 3 kilok ma Yisu halam lôklala nena, “Eloi, Eloi, lama sabaktani?” Abô êñ anêñ ôdônj aêntêk, “Yenañ Wapômbêñ, yenañ Wapômbêñ, aisê ka hôdô ya?” ⁴⁷ Ma avômalô vi atu ba iminj lonj êñ elanj abô êñ ma enañ, “Yani halam Elia!” ⁴⁸ *Ketheñ oyanj ma nê êñ te hi ma hawa kapôk ba hason halôk wainj maninj. Ma hathôkwêñ kapôk êñ hathak apiyak te ba hêv hadêñ yani ek inum. ⁴⁹ Ma anyô vi enañ, “Dô! Alalô nagê vêmam! Yakô Elia tem êlêm nêma yani bulubinj la?” ⁵⁰ Ma yani halam kaêk lôklala hathak lonjbô ma hatak dahô ba hi ma hama.

⁵¹ *Ma sôp bêñ atu ba haminj unyak matheñ ek hayanj unyak kapô kisi ma hapup vose hi luvi hêk vulinj ba hayô vibinj. Ma duvianj hayôkwijn pik ma valu hapupup nenanena. ⁵²⁻⁵³ Ma siô abôlêk hakyav. Ma avômalô matheñ sêbôk atu ba ema ma Wapômbêñ hik i lijn ba etak siô ma iviyô hathak lonjbô. Ma eyabinj Yisu anêñ haviyô hathak lonjbô, êñ ma thêlô lôkthô i unyak matheñ Jerusalem. Ma avômalô bêñ anôñ

* 27:24: Lo 21:6-9 * 27:25: Ap 5:28 * 27:28: Luk 23:11 * 27:30: Ais 50:6 * 27:34: Sng 69:21 * 27:35:

Sng 22:18 * 27:38: Ais 53:12 * 27:39: Sng 22:7; 109:25 * 27:40: Mat 26:61; Jon 2:19 * 27:43: Sng 22:8

* 27:46: Sng 22:1 * 27:48: Sng 69:21 * 27:51: Kis 26:31-33; Hib 10:19-20

êyê i. ⁵⁴ Ma anyô vovak laik lôk nê vovak takatu ba eyabin Yisu êmô êyê duvianj lôk nô m takatu ba habitak. Êj ma thêlô êkô kambom ba enanj nena, "Avanôj binj, ôpêntêk ma Wapômbêj anêj Nakaduñ anôj!"

⁵⁵⁻⁵⁶ *Ma Malia anêj Magadala, ma Malia Jems lo Josep iniñ talêbô, ma Sebedi anêj nakaduñ luvi iniñ talêbô, thêlô lôk avi bêtj anêj imiñ daim dokte ba êyê. Avi takêj bôk etak Galili ma evenj havinj Yisu ek êv yani sa.

Elav Yisu

(Mak 15:42-47; Luk 23:50-56; Jon 19:38-42)

⁵⁷⁻⁵⁸ *Yanñij ma anyô lôk valuselej bêtj te anêj Alimatia ba anêj athêj nena Josep halêm hayê Pailat. Yani bôk halanjô Yisu anêj abô ba hasopa ba intu hi hananj hadêj Pailat nena, "Hatôm yanja Yisu anêj kupik e?" Êj ma Pailat hananj hadêj nê vovak ba êv hadêj Josep. ⁵⁹ Ma Josep hawa Yisu liñkupik ba havuliv siñ hathak sôp thapuk mabuñ mavi te. ⁶⁰ *Ma hawa Yisu liñkupik ba hi hadô hêk anêj siô lukmuk te. Siô êj ma elav valu abyañ ba epesanj ek nedav nê nãma êndôk. Yôv ma habubi valu bêtj te ba hik siô abôlêk siñ hathak ma hi. ⁶¹ Ma Malia anêj Magadala, thai lôk Malia yanj, êmô saku ma êyê siô êj.

Nê vovak eyabin siô

⁶² Waklavôj êpôpêk nômkama Sabat lêk hale ba hi yôv. Ma haviyô hayanj ma nê bêtjbêtj êbôk da lôk nê Palisi i ek nêgê Pailat. ⁶³ *Ma thêlô enanj, "Anyô bêtj, yêlô lenjhabi nena anyô abôyanj atu hamô lôkmala denanj ma hananj nena êtôm wak lô, ma tem nijik yani liñ ba imbiyô esak lojbo.

⁶⁴ "Ba intu nê nê vovak ini ek neyabin siô êtôm wak lô êj. Yakô yanida anêj nê ku ini neja anêj kupik vani ma nesau avômalô nena, 'Wapômbêj lêk hik yani liñ ba haviyô hathak lojbo.' Abôyanj êj ma tem kambom anôj ek yanj môtj atu." ⁶⁵ Êj ma Pailat hananj hadêj thêlô, "Mavi. Noja nê vovak doho ba unu ek nepesanj siô abôlêk êj ba majanj." ⁶⁶ Êj ma thêlô i ma ebalanj valu atu ba hamô siô abôlêk siñ. Yôv ma thêlô enanj hadêj nê vovak, "Môlô nô môtj ek noyabinj siô êntêk."

28

Yisu haviyô hathak lojbo

(Mak 16:1-10; Luk 24:1-10; Jon 20:1-18)

¹ Sabat hale ba hi. Ma sonda êj anêj wak te môtj hayô. Lôkbôk momanjiniñ ma Malia anêj Magadala lôk Malia yanj thai

i ek nêgê siô. ² Ma duvianj bêtj hayô ek malê nena Anyô Bêtj anêj ajeja te halôk anêj lenj ba halêm ba habubi valu bêtj atu vê ma hayô hamô loj ba hamô. ³ Anêj thohavloma hatôm damak ma anêj kwêv ma thapuk anêj dôjê. ⁴ Ma nê vovak êyê ba êkô kambom ba elowalinj. Ba êv yak êlôk êk êtôm nê nãma.

⁵ Êj ma ajeja hananj hadêj avi ju êj, "Miñ nôkô ami. Yahayala nena mamu ôbôlêm Yisu, ôpatu ba ik hathak a. ⁶ *Wapômbêj lêk hik yani liñ yôv ba haviyô hathak lojbo hatôm bôk ba hananj. Yani miñ hêk loj êntêk ami ma lêk hi yôv. Ma nôlêm ek ôngô loj atu ba yani hêk. ⁷ Mamu kethen ba unu nonanj êndêj anêj nê ku nena, 'Wapômbêj lêk hik yani liñ hêk nãma ba haviyô hathak lojbo. Ma lêk hamôtj ek môlô ba hi Galili. Ôyô loj êj ma tem nôpôm yani.' Abô êntêk intu yahalêm hathak."

⁸ Avi ju êj elanjô abô êj ba êkô, ma doñtom thai lenjñmavi anôj havinj. Ma thai etak siô ma elanjij kethen ba i ek nenanj abô êj êndêj anêj nê ku. ⁹ Ma Yisu hapôm thai ma hananj, "Lôkbôk mavi." Ma thai i evaloj vakapô ma êv yenj hadêj yani. ¹⁰ *Êj ma hananj, "Mamu miñ nôkô ami ma unu nonanj êndêj yenanj aiyanj thêlô nena ini Galili. Loj êj ma tem thêlô nêpôm ya."

Nê vovak iniñ abôyanj

¹¹ Avi ju êj evenj denanj ma nê vovak doho eyabinj siô êyô Jelusalem. Ma thêlô i hadêj nê bêtjbêtj êbôk da ma enanj abô hathak duvianj lôk ajeja. ¹² Ma nê bêtjbêtj êbôk da lôk nê bêtjbêtj ethak doñtom ma epesanj abô ek nê nê m valuselej bêtj anôj êndêj nê vovak. ¹³ Ma thêlô enanj hadêj nê vovak nena, "Môlô nonanj aentêk êndêj avômalô, 'Yêlô ek sôm ba athôj paliñ ma Yisu anêj nê ku êlêm hadêj bôlôvôj ma ewa anêj kupik vani.'" ¹⁴ Ma thêlô enanj abô doho havinj hadêj nê vovak nena, "Anyô bêtj Pailat halanjô abô hathak nô m êj, ma yêlô tem napesanj abô imbiñ yani ek môlô miñ nôpôm malainj ami." ¹⁵ Ma nê vovak ewa valuselej ma idum hatôm atu ba nê bêtjbêtj enanj. Ma abô êj intu hi havenj Israeñ iniñ loj sapêj ba enanj aêj aleba lêk.

Yisu hêv ku hadêj anêj nê ku

(Mak 16:14-18; Luk 24:36-49; Jon 20:19-23)

¹⁶ *Nê ku laumiñ ba lahavute i Galili ma êyô dumlôlê atu ba Yisu bôk hananj yôv nena thêlô ini. ¹⁷ Thêlô êyê Yisu ma êv yenj hadêj yani. Ma doho êthôj paliñ dokte ba lenjñhabi nena, "Êntêk ma Yisu mena

* 27:55-56: Luk 8:2-3 * 27:57-58: Lo 21:22-23 * 27:60: Ais 53:9 * 27:63: Mat 12:40; 16:21; Mak 9:31; 10:33-34; Luk 9:22; 18:31-33; Jon 2:19-21 * 28:6: Mat 12:40; 16:21 * 28:10: Mat 26:32 * 28:16: Mat 26:32 * 28:18: Jon 13:3; Ep 1:20-22 * 28:19: Mak 16:15-16; Ap 1:8

mi e?”¹⁸ *Êᶇ ma halêm ma hananᶇ hadêᶇ i, “Wapômbêᶇ hêv athêᶇ bêᶇ hadêᶇ ya ek yayabiᶇ leᶇ lôk pik lôkthô. ¹⁹ *Aêᶇ ba môlô unu êtôm pik sapêᶇ ma nundum avômalô sapêᶇ ba nîmbitak êtôm yenaᶇ avômalô. Ma nusik thêlô êndôk ᶇan esak Wapômbêᶇ lôk Nakaduᶇ ma Lovak Matherᶇ iniᶇ athêᶇ. ²⁰ Ma nôndôᶇ thêlô ek nesopa abô nômbêᶇ atu ba bôk yahêv hadêᶇ môlô yôv. Odaᶇô! Tem yamô imbiᶇ môlô êtôm wak nômbêᶇ intu sapêᶇ endeba pik lo leᶇ anêᶇ danᶇ.”

Abô Mavi atu ba Mak hato Abô môñ

Mak hato kapya êntêk. Yani anêñ athênj yanj nena Jon Mak. Yani ma anyô Israèl te. Sêbôk atu ba Yisu hadum anêñ ku hamô pik, ma Mak ma anyô muk denañ ba intu miñ hi haviñ Yisu ami. Yani halumbak bêñ hamô Jelusalem ba intu halarjô abô hathak Yisu (Ap 12:12). Môñ anôñ ma Pol lo Banabas i luvuluvu, ma ewa Mak haviñ (Ap 12:25; 13:5; 13:13; 15:36-39; Kol 4:10; 2Ti 4:11). Haven yam ma Mak hamô haviñ Pita hamô Lom. Pita bôk hayê Yisu anêñ ku lôkthô hathak ma, ba intu hananj ba Mak hato.

Mak hik thô nena Yisu Kilisi ma Wapômbênj anêñ Nakaduj ba havalonj Wapômbênj anêñ lôklokwanj ba hadum nômbithi lomaloma hathak. Ma hato haviñ nena Yisu halêm pik hatôm anyô ku te. Mak hayê malaiñ lomaloma hapôm avômalô êvhaviñ anêñ Lom, ba intu hato kapya êntêk ek embatho avômalô êvhaviñ lonj ek niminj lôklokwanj. Mak hayê nena Yisu anêñ lôklokwanj ma bêñ anôñ ba hamôñj ek Sadanj anêñ.

Hato kapya êntêk hadênj sondabênj 55 mena 65 AD la.

Jon anyô hathik ñanj hapôpêk Yisu anêñ loñôndê

(Mat 3:1-12; Luk 3:1-17; Jon 1:19-28)

¹ Abô Mavi êntêk ma hathak Wapômbênj nakaduj Yisu Kilisi.

² Hatôm plopet Aisaia bôk hato aêntêk, “Ondanjô! Tem yanêm yenanj anyô ku te ek enja abô êmôñj ek o,

ôpênj tem êpôpêk anêm loñôndê.
Malakai 3:1

³ *Kaêk te halam havenj lonj thiliv nena,

*Nôpôpêk loñôndê ek Anyô Bêñ êlêm,
ma nopesanj ba imbitak thêthônj ek
yani.’” *Aisaia 40:3*

⁴ *Aênj ba Jon anyô hathik ñanj habitak anêñ lonj thiliv ba hananj ek avômalô nede kapôlônjinj lilin ba nisik ñanj ek Wapômbênj nêm inin kambom vê. ⁵ Êñj ma avômalô Judia lo Jelusalem sapênj ibi thêthô ba i hadênj yani ek enanj inin kambom bêñ. Ma Jon hathik i halôk ñanj Jolodanj. ⁶ *Jon ma hathak hik kwêv atu ba epesanj hathak bok kamel vuluk ma havak bokñgôp epesanj hathak bok kupik hayôhêk lamalim. Ma hathak hayanj kôm sopek lôk hanum biyo

thôk. ⁷ *Ma hananj nena, “Ôpatu ba tem embenj ya yam anêñ lôklokwanj ma bomanj ek yenanj. Yani ma anyô lôk athênj bêñj ma ya ma yaônâlôk ba intu miñ hatôm yakôm ba yapole anêñ vakapô bokñgôp anêñ yak vê ami. ⁸ Yahathik môlô hathak ñanj. Ma donjom yani tem isik môlô esak Lovak Matheñj.”

Jon hathik Yisu

(Mat 3:13-17; Luk 3:21-22; Jon 1:32-34)

⁹ Wak te ma Yisu hatak Nasalet anêñ Galili ba halêm ma Jon hathik yani halôk ñanj Jolodanj. ¹⁰ Yisu haviyô anêñ ñanj kapô ma hayê leñ hakyav ma Lovak Matheñj halôk ba halêm ek yani hatôm menak bôbô. ¹¹ *Ma abô te halêm anêñ leñ nena, “O ma yenanj Okna atu ba yalenjhaviñ. Yalenjhaviñ anôñ hathak o.”

Sadanj halôk Yisu la ek indum kambom

(Mat 4:1-11; Luk 4:1-13)

¹² Ma kethenj oyanj ma Lovak Matheñj hêv Yisu vê hi lonj thiliv. ¹³ *Yisu hamô lonj êñ hatôm wak 40, êñ ma Sadanj hayô ba halôk yani la. Yani hamô haviñ alim bomanj ma anjela eyabinj yani.

Yisu anêñ ku môñ

(Mat 4:12-17; Luk 4:14-15)

¹⁴ *Etak Jon halôk koladônj, êñ ma Yisu hi Galili ma hananj Wapômbênj anêñ Abô Mavi bêñ nena, ¹⁵ * “Wakma lêk hayô yôv ba Wapômbênj anêñ lonj lôklinjak lêk habobo. Aênj ba node kapôlômim lilin lôk nôñêmimbinj Wapômbênj anêñ Abô Mavi!”

Yisu halam anyô ayova ek nesopa yani

(Mat 4:18-22; Luk 5:1-11; Jon 1:35-42)

¹⁶ Yisu habup hathak kasukthôm Galili anêñ danj ma hayê Saimon lo yanj Andulu. Thai ma nê ik alim ba lêk ekaliv yaksenj havenj. ¹⁷ Ma Yisu hananj hadênj thai, “Mamu nôlêm nosopa ya. Tem yandum ba mamu nôbôv avômalô êtôm ôvôn alim halôk yaksenj.” ¹⁸ Kethenj oyanj ma thai êdô ininj yaksenj hamô ma esopa yani.

¹⁹ Yisu habup hathak vauna ma hayê Jems lo Jon. Thai ma Sebedi nali ba êmô ininj yenj ma idu ininj yaksenj titip. ²⁰ Hayê thai ma halam, êñ ma êdô lambô Sebedi hamô yenj haviñ anêñ nê ku, ma i esopa yani.

Yisu hêv ñgôk vê

(Luk 4:31-37)

²¹ Ma Yisu thêlô êyô Kapaneam ba êmô. Ma Sabat hayô ba Yisu hi unyak yenj ma hadônj avômalô. ²² *Thêlô elanj anêñ abô ba esonj kambom ma leninjhaviñ nena yani miñ hadônj i hatôm nê lôkkauk hathak abô

* 1:3: Ais 40:3 * 1:4: Ap 13:24; 19:4 * 1:6: 2Kinj 1:8; Mat 11:8 * 1:7: Ap 13:25 * 1:11: Sng 2:7; Ais 42:1; Mat 12:18; Mak 9:7 * 1:13: Sng 91:11-13 * 1:14: Mak 6:17 * 1:15: Mat 3:2 * 1:22: Mat 7:28-29

balabun ami. Mi, hadônj i hatôm anyô lôk athêj bêj. ²³ Ma anyô te hamô unyak yej êj ba ngôk lelaik hamô haviñ yani. Ma halam nena, ²⁴ **“Yisu anêj Nasalet, hólêm ek udum malé êndêj yêlô? Hólêm ek umbuliñ yêlô e? Yahayala o. O ma Wapômbêj anêj Anyô Mathenj.”*

²⁵ Êj ma Yisu hathanj ngôk êj ba hanañ, *“O bônônj ma otak ôpêntul!”* ²⁶ **Ma ngôk lelaik êj hayôkwij ôpêj kambom anônj ba hangaliak ma hatak ôpêj ba hi.*

²⁷ Ma avômalô sapêj esonj kambom ba enanj hadêj i, *“Malé êntêk aêj am? Yani hadônj auk lukmuk hatôm anyô lôk athêj bêj. Ma hanañ lôklokwanj hadêj ngôk lelaik ma elanj anêj abô ba esopa.”* ²⁸ **Ma abô hathak Yisu halanjvij havenj Galili inij loj sapêj.*

Yisu hadum avômalô lijij bêj anônj mavi (Mat 8:14-17; Luk 4:38-41)

²⁹ Ma Yisu thêlô etak unyak yej, ma i Saimon lo Andulu inij unyak. Ma Jems lo Jon i ivinj. ³⁰ Êyô unyak, ma enanj hadêj Yisu nena Saimon yanjavi hapôm lijij vovanj ba hêk. ³¹ Ma Yisu hi hadêj avi êj ma havalonj banj ma hadadi haviyô. Êj ma lijij hatak yani ma hapôpêk nô m ek thêlô.

³² Wak halôk abuk ma avômalô ewa nê lôk lijij lôk nê takatu ba ngôk habuliñ i ba êlêm ek Yisu. ³³ Lôk avômalô malak loj êj sapêj êlêm ivinj ba êmô unyak anêj piklêvônj. ³⁴ **Êj ma Yisu hadum avômalô lôk lijij lomaloma bêj anônj mavi. Ma hêv ngôk bêj anônj vê haviñ. Ngôk takêj eyala nena yani intu opalê ba mij hatak i ek nenanj abô ami.*

Yisu da hi loj thiliv ek etej mek (Luk 4:42-44)

³⁵ **Lôkbôk momanjiniñ mi ma Yisu haviyô ba hi loj thiliv ek etej mek.* ³⁶ Ma Saimon thêlô i êbôlêm yani havenj. ³⁷ Êpôm yani ma enanj, *“Avômalô sapêj êbôlêm o havenj.”*

³⁸ Ma Yisu hanañ, *“Alôana buyanj. Alôana malak loj takatu ba hamô habobo ek yananj Wapômbêj anêj abô êndêj i imbinj. Hathak ôdônj êj iyom intu yahalêm.”* ³⁹ **Ma Yisu havenj Galili inij loj sapêj ma hanañ Wapômbêj anêj abô hamô inij unyak yej lôk hêv ngôk bêj anônj vê hêk avômalô.*

Yisu hadum anyô lôk palê lepla te mavi (Mat 8:1-4; Luk 5:12-16)

⁴⁰ Ma anyô lepla te hi hayô ek Yisu ma halek vadônj lêlô ma habui hadêj Yisu ba hanañ, *“Hathak oda anêm lemhaviñ, ma hatôm undum ba yambitak mavi.”*

⁴¹ Ma Yisu lahiki hathak ôpêj ba hatak banj hayôhêk yani ma hanañ, *“Yalenj haviñ. Umbitak mabun mavi.”* ⁴² Êj ma palê lepla êj hayôv ma lijikupik habitak mabun mavi.

⁴³ Ma Yisu hêv ôpêj ba hi kethenj ma hanañ lôklokwanj hadêj yani nena, ⁴⁴ **“Mij onanj nô m êj bêj êndêj avômalô vi ami. Nu êndêj nê êbôk da ma nunjgwik o thô êndêj i iyom. Ma osopa balabunj atu ba Mose bôk hato ba nê m da ek nê êbôk da nêgê o nena lêk hubitak mabunj.”* ⁴⁵ Ma donjom ôpêj mij hasopa Yisu anêj abô thêthônj ami. Mi, hanañ bêj ba abô êj hi mayaliv. Ba intu Yisu mij hatôm ni lomalak nenanena ami. Mi, hi havenj loj thiliv, ma avômalô êlêm anêj luvuluvu ba êyô ek nêgê yani.

2

Yisu hadum anyô havuvinj te mavi (Mat 9:1-8; Luk 5:17-26)

¹ Wak doho hale ba hi ma Yisu hi Kapaneam hathak lojbô ma avômalô elanj nena Yisu lêk hayô anêj loj. ² Êj ma avômalô bêj anônj êlêm ba êmô unyak kapô êj aleba putup, ma unyak abôlêk putup aêj iyom. Ma Yisu hanañ Wapômbêj anêj abô hadêj i. ³ Ma anyô doho ewa anyô havuvinj te ba êlêm ma anyô ayova evak. ⁴ Avômalô bêj anônj ba loj putup ba mij hatôm neja ôpêj ba ini unyak kapô ek Yisu ami. Ba ethak unyak vôn ba êngô unyak vôn abyanj ma êlêlô ôpêj halôk yêm aleba habup ek Yisu. ⁵ Yisu hayê thêlônij êvhaviñ, ma hanañ hadêj anyô havuvinj atu nena, *“Yenanj okna, lêk yahêv anêm kambom sapêj vê.”*

⁶ Ma nê lôkawk hathak abô balabunj doho êmô haviñ ba leñijhabi nena, ⁷ *“Aisê ka ôpêntêk hanañ aêj? Ôpêj hasonj nena yani ma Wapômbêj e? Anyô late mij hatôm nê m kambom vê ami ma Wapômbêj iyom.”*

⁸ Yisu hayala thêlônij auk ba hanañ nena, *“Aisê ka mólô lemimhikam hathak abô êntêk? ⁹ Abô alê intu vumvum ek yananj êndêj anyô havuvinj êntêk: ‘Lêk yahêv anêm kambom sapêj vê’ mena ‘Umbiyô onja anêm yêm ba ombenj.’ ¹⁰ Aêj ba tem yanjik thô êndêj mólô nena Anyô Anêj Nakadunj atu anêj athêj ma bêj ba hatôm nê m kambom vê.”* Êj ma hanañ hadêj anyô havuvinj atu aêntêk, ¹¹ *“Yananj êndêj o nena umbiyô umij ma onja anêm yêm ba nu anêm unyak.”* ¹² Êj ma ôpêj haviyô anêj avômalô malêvônj ma hawa anêj yêm ma hale yaiñ ba hi. Avômalô esonj kambom ba êbô Wapômbêj anêj athêj ba enanj, *“Yêlô mij bôk ayê nômlate aêntêk ami!”*

* 1:24: Mak 5:7 * 1:26: Mak 9:26 * 1:28: Mat 4:24 * 1:34: Mak 3:10-12 * 1:35: Mat 14:23; Mak 6:46

* 1:39: Mat 4:23; 9:35 * 1:44: Wkp 14:1-32

*Yisu halam Livai**(Mat 9:9-13; Luk 5:27-32)*

¹³ Ma Yisu hatup hi kasukthôm anêḡ daḡ. Ma avômalô bêḡ anôḡ êyô ma yani hadôḡ i. ¹⁴ Yani habup hathak ma hayê Livai, Alpius nakaduḡ hamô unyak ewa takis. Ma hanaḡ, “Ôlêm osopa ya.” Êḡ ma haviyô ba hi hasopa yani.

¹⁵ Yisu hayaḡ nôḡ haviḡ Livai hamô anêḡ unyak. Ma nê ewa takis lôk nê idum kambom bêḡ anôḡ êyô eyaḡ nôḡ haviḡ yani lôk anêḡ nê ku ek malê nena thêlô bêḡ anôḡ esopa Yisu. ¹⁶ *Ma Palisi doho atu ba nê lôkauk hathak abô balabuḡ êyê ma enaḡ hik anêḡ nê ku liḡ, “Yisu hayaḡ nôḡ haviḡ nê ewa takis lôk nê idum kambom eka?”

¹⁷ Yisu halaḡô iniy abô ma hanaḡ, “Nê lôk lijiḡ iyom intu ethak i êyê dokta. Ma nê lijiḡ mi ma mi. Ma aêḡ iyom yahalêm ek yandam nê takatu ba idum kambom. Ma miḡ yahalêm ek yandam nê thêthôḡ ami.”

Enaḡ hik Yisu liḡ hathak kobom evak balabuḡ ek nôḡ

(Mat 9:14-17; Luk 5:33-39)

¹⁸ Wak te ma Jon anêḡ nê ku lôk Palisi esopa iniy kobom evak balabuḡ ek nôḡ ek leḡḡḡḡḡ Wapômbêḡ. Ma avômalô doho êyô ek Yisu ma enaḡ hik liḡ, “Jon lo Palisi iniy nê ku evak balabuḡ ek nôḡ ma anêm ma mi eka?”

¹⁹ Ma Yisu hanaḡ, “Anyô te hawa avi lukmuk, êḡ ma anêḡ anyô môlô eyaḡ nôḡ lôk leḡḡḡḡḡ mavi. Ma miḡ hatôm nembak balabuḡ ek nôḡ ami. ²⁰ Ma doḡtom haveḡ yam, ba ewa yani vê hêk thêlô, êḡ ma anêḡ nê môlô tem nembak balabuḡ ek nôḡ.

²¹ “Anyô late hatôm enja sôp lukmuk bute ba indu sôp bô anêḡ abyar siḡ esak ami. Hadum aêḡ ma tem sôp lukmuk buêḡ êḡmô sôp bô kisi. Êḡ ma tem itip bêḡ. ²² Ma môlô othak ôkê waiḡ lukmuk halôk kolopak epesaḡ hathak bok kupik bô e? Mi! Waiḡ lukmuk êḡ tem imbuliḡ bok kupik bô atu ba bôk thektheḡ ba tem ipup ba waiḡ eḡgasô ni. Ba intu othak ôkê waiḡ lukmuk halôk bok kupik lukmuk atu ba belap ek isiḡ mavi ma miḡ ipup ami lôk waiḡ miḡ eḡgasô ni ami.”

*Yisu ma Sabat anêḡ alan**(Mat 12:1-8; Luk 6:1-5)*

²³ Sabat te ma Yisu lôk anêḡ nê ku i even ku kapô te, ma nê ku ewa wit doho ek nejaḡ. ²⁴ *Ma Palisi enaḡ hadêḡ Yisu, “Ondaḡô! Abô balabuḡ hanaḡ nena Sabat ma miḡ hatôm nandum ku ba naja nôḡ ek nanḡar ami. Ma doḡtom anêm nê ku ibuliḡ waklavôḡ êḡ!”

²⁵ *Ma Yisu hanaḡ nena, “Môlô bôk osam abô hathak Devit lôk anêḡ nê môlô ema kisi ba idum e? ²⁶ *Sêbôk atu ba Abiata hadum ku anyô bêḡ habôk da, ma Devit habitak hayô Wapômbêḡ anêḡ unyak mathen kapô ma hayaḡ polom atu ba mathen anôḡ. Polom êḡ ma nê êbôk da iyom iniy ek nejaḡ ba intu habuliḡ abô balabuḡ buêḡ. Ma doḡtom Devit hayaḡ doho ma hêv doho hadêḡ anêḡ nê takatu ba iviy yani ba eyaḡ.”

²⁷ *Ma Yisu hanaḡ hadêḡ thêlô, “Wapômbêḡ hapesaḡ Sabat ek nêḡ avômalô sa ma miḡ hapesaḡ avômalô ek Sabat eyabin i ami. ²⁸ Aêḡ ba Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu ma Sabat anêḡ Alan.”

3

Sabat ma Yisu hadum anyô baḡ hatyôk te mavi

(Mat 12:9-14; Luk 6:6-11)

¹ Ma Yisu habitak hayô unyak yeḡ kapô hathak loḡbô. Ma anyô baḡ hatyôk te hamô unyak êḡ kapô. ² Ma nê takatu ba êbôlêm loḡôndê ek nenaḡ Yisu bêḡ êḡmô ma iti-tiy yani nena tem indum ôpêḡ mavi êndêḡ Sabat mena mi e? ³ Êḡ ma Yisu hanaḡ hadêḡ ôpatu ba baḡ hatyôk nena, “Umbiyô umiḡ ek avômalô sapêḡ nêgê o.”

⁴ *Vêḡm ma hanaḡ hik thêlô liḡ nena, “Alalô hatôm nandum malê ek nasopa balabuḡ Sabat? Hatôm alalô nandum mavi mena nandum kambom? Hatôm alalô nanêm anyô sa ek êḡmô lôkmala mena nanḡik i vônô?” Ma doḡtom sapêḡ bônôḡ.

⁵ Ma Yisu lamaniy ba hatitij i hawê haveḡ lôk lamalaiḡ hathak thêlô evalon kapôlôḡḡḡ loḡ. Êḡ ma hanaḡ hadêḡ ôpatu, “Oto bahem.” Ma ôpêḡ hato baḡ ma baḡ êḡ habitak mavi hathak loḡbô. ⁶ *Yôḡn ma Palisi ethak doḡtom haviḡ avômalô Isael vi atu ba esopa Helot. Ma evak abô ek nêpôm loḡôndê te ek nijik Yisu vônô.

*Avômalô bêḡ anôḡ esopa Yisu**(Mat 12:15-16; Luk 6:17-19)*

⁷ Yisu lôk anêḡ nê ku etak loḡ êḡ ba i kasukthôm anêḡ daḡ ma avômalô Galili bêḡ anôḡ esopa yani. ⁸ Avômalô anêḡ Judia ma Jelusalem lo Idumia ma ḡaḡ Jolodaḡ vi lôk Taia ma Saidon, bêḡ anôḡ elaiḡ nôḡ takatu ba Yisu hadum ba intu êlêm ek nêgê yani. ⁹ Ma Yisu hayê avômalô bêḡ anôḡ ba hanaḡ hadêḡ anêḡ nê ku nena nêpôm yeḡ te yapiy ek avômalô ekalabu yani siḡ ma esak yeḡ êḡ ba ni êḡmô. ¹⁰ *Ek malê nena bôk hadum avômalô lôk lijiḡ bêḡ anôḡ mavi ba avômalô takatu ba idum lijiḡ denaḡ

* 2:16: Mat 11:19 * 2:24: Lo 23:25 * 2:25: 1Sml 21:1-6 * 2:26: Wkp 24:5-9 * 2:27: Lo 5:14 * 3:4: Luk 14:3 * 3:6: Mat 22:15-16 * 3:10: Mat 14:36 * 3:11: Luk 4:41 * 3:12: Mak 1:34

intu lóklókwanj ek nêsom yani. ¹¹ *Ma ngók lelaik takatu éyê yani ma év yak êlók êk yani ma ba elanj lóklala nena, “O ma Wapômbêj anêj Nakaduj.” ¹² *Ma donjom Yisu hananj lóklókwanj hadêj thêlô ek minj nenanj yani bêj êndêj anyôla ami.

*Yisu halam nê ku lauminj ba lahavuju
(Mat 10:1-4; Luk 6:12-16)*

¹³ Ma Yisu hathak dum te ba hi ma halam nê takatu ba yani lahavinj ba i hadêj yani. ¹⁴ Ma habi banj hayô haminj anyô hatôm lauminj ba lahavuju ma halam i nena aposel. Yani hatak i ek nêmo imbinj yani lók nêmi ba ini ek nenanj Wapômbêj anêj abô bêj. ¹⁵ Ma yani lahavinj nêmi lóklókwanj êndêj thêlô ek nênem ngók lomalomama vê. ¹⁶ *Êntêk ma anyô lauminj ba lahavuju takatu ba Yisu halam i. Saimon atu ba halam nena Pita ma ¹⁷ *Jems lo yanj Jon, thai ininj lambô ma Sebedi. Ma halam i nena Boanegis. Boanegis anêj ôdôj nena Kakalu anêj Nali. ¹⁸ Ma Andulu lók Pilip ma Batolomiu lo Matyu ma Tomas lo Jems Alpius nakaduj ma Tadius lók Saimon anyô Selot* te ¹⁹ ma Judas Iskaliot, ôpatu vêmi ma hananj Yisu bêj.

Yisu lo Belsebul

(Mat 12:22-32; Luk 11:14-23; 12:10)

²⁰ Ma Yisu lók anêj nê ku éyô unyak te kapô ma avômalô bêj anôj éyô ba ekalabu thêlô sinj hathak lonjô aleba minj hatôm nejanj nômi ami. ²¹ Ma Yisu anêj avômalô elanjô abô hathak nômi êj ma êlêm ek neja yani ba ini neyabinj ek malê nena avômalô enanj nena anêj auk lêk molo.

²² *Nê lókauk hathak abô balabunj anêj Jerusalem êlók ba êlêm ma enanj, “Belsebul* hamô havinj yani! Ba intu hêv ngók vê hathak ngók ininj anyô bêj Belsebul anêj lóklókwanj.”

²³ Ma Yisu halam thêlô êlêm ethak donjom ma hananj abô lonj kapô doho hadêj i. “Sadanj hatôm nêmi Sadanj vê e? ²⁴ Mi, avômalô lonj bêj te evaki vose hi ôdôj ju, êj ma tem nênem yak. ²⁵ Lók avômalô ôdôj te evaki vose hi ôdôj ju, êj ma tem nênem yak aêj iyom. ²⁶ Ba intu Sadanj hik vovak havinj yanida ba havaki vose hi ôdôj ju, êj ma tem yani nêmi yak ba tem minj êmô ami. ²⁷ Odanjô abô yanj imbinj. Anyô te hatôm imbitak éyô anyô lóklókwanj yanj anêj unyak kapô ba enja anêj nômkama vani e? Mi anôj! Ôpêj embalonj anyô lóklókwanj êj ba ekak lonj am, êj ma yani hatôm enja anêj nômkama vani. ²⁸ Yananj avanôj êndêj mólô nena Wapômbêj tem nêmi avômalô ininj kambom

lomalomama lók abôma takatu ba enanj vê. ²⁹ Ma donjom anyôla hayê Lovak Matherj anêj ku ba hananj abôma nena, ‘Êntêk ma Ngók Bêj anêj ku’, êj ma Wapômbêj minj hatôm nêmi kambom êj vê ênjêk ôpêj ami. Ma mi. Anêj kambom êj tem ênjêk thêthô.” ³⁰ Yisu hananj abô takêj hathak nê takatu ba enanj nena ngók lelaik hamô havinj yani.

*Yisu anêj talêbô lók iviyanj
(Mat 12:46-50; Luk 8:19-21)*

³¹ *Ma Yisu anêj talêbô lók iviyanj éyô iminj yainj ma év anyô te ba hi ek enanj êndêj Yisu nena êlêm yainj. ³² Avômalô bêj anôj lêk ekalabu yani sinj ba enanj, “Lemtambô lók mólôviyanj iminj yainj ba lenjinhavinj nêgê o.”

³³ Ma Yisu hananj hik linj, “Opalê intu yenanj wakatik lók aiyanj thêlô?”

³⁴⁻³⁵ Ma Yisu hayê avômalô nômbêj atu ba ekalabu yani sinj ma hananj, “Avômalô takatu ba esopa Wapômbêj anêj lahavinj, intu yenanj wakatik lók aiyanj ma livôj thêlô. Ba intu mólô êntêk ma yenanj wakatik lók aiyanj thêlô.”

4

*Abô lonj kapô hathak anyô hapaliv
yanjvêk*

(Mat 13:1-23; Luk 8:4-15)

¹ *Ma Yisu hadôj avômalô hathak lonjô hamô kasukthôm anêj danj. Ma avômalô bêj anôj ekalabu yani sinj ba intu hathak yenj te ba hi hamô kasuk habobo linjanj ma avômalô iminj linjanj hapup hathak. ² *Ma hadôj thêlô hathak abô lonj kapô bêj anôj. Ba hananj nena, ³ “Odanjô! Anyô te hi hapaliv anêj yanjvêk halôk anêj ku. ⁴ Yani hapaliv yanjvêk takêj ma vi halôk lonjôndê. Êj ma menak êpôm ba eyanj. ⁵ Ma doho halôk valu kiki linj ba intu hapup kethenj ek malê nena pik dokte iyom. ⁶ Ma donjom wak habi hayô hêk ma hakapok ek malê nena anêj ngalôk ma bidojna. ⁷ Ma vi halôk lonj yak lókmanginj kapô ba yak êj halumbak hayô yanjvêk takêj vov. Ba intu minj yanjvêk êj hik anôj ami. ⁸ Ma donjom vi halôk pik mavi ba hapup ba habitak bêj ba hik anêj anôj. Vi hatôm 30, ma vi 60, ma vi 100.”

⁹ Yov ma Yisu hananj hadêj thêlô, “Mólô nê lók lemôndôj ma nodanjô abô êntêk katô!”

¹⁰ Avômalô nômbêj atu etak Yisu ba i, êj ma yani lók anêj nê ku lauminj ba lahavuju ma avômalô takatu ba evenj havenj yani iyom intu thêlô êmô. Ma thêlô enanj hik yani linj hathak abô lonj kapô takatu ba yani hananj anêj ôdôj. ¹¹ Ma Yisu hananj, “Wapômbêj lêk hêv anêj auk lonj

* 3:16: Jon 1:42 * 3:17: Luk 9:54 * 3:18: Selot anêj ôdôj nena anyô atu ba hapôlik hathak Lom ininj gavman ek minj eyabinj avômalô Islael ami. * 3:22: Mat 9:34; 10:25 * 3:22: Belsebul ma Sadanj anêj athênj yanj. * 3:31: Mak 6:3; Jon 2:12; Ap 1:14 * 4:1: Mak 3:7-9; Luk 5:1-3 * 4:2: Mat 13:34; Mak 4:33-34

kapô hathak anêj loj lôkliņyak hadêj mólô. Ma doņtom avômalô vi atu ba êmô yaņ ek anêj loj lôkliņyak, thêlô ethak elañô abô êj hathak abô loj kapô iyom. ¹²*Aêj ba,

“thêlô tem nêgê bêj anôj, ma doņtom tem miņ neyala ami.

Ma tem nedaņô abô bêj anôj, ma doņtom tem miņ neyala abô takêj anêj ôdôj ami.

Yakô thêlô nede kapôlôņij liliņ, ma Wapômbêj nêmi inij kambom vê.’ ”
Aisaiâ 6:9-10

¹³Ma Yisu hanaņ hadêj thêlô, “Mólô miņ oyala abô loj kapô êntêk ami e? Aêj ba tem mólô noyala abô loj kapô yaņ aisê?

¹⁴Anyô atu ba havatho yaņvêk, êj ma hatôm yaņi havatho Wapômbêj anêj abô. ¹⁵Ma avômalô vi ma êtôm yaņvêk atu ba epaliv halôk lojôndê. Thêlô êj elañô Wapômbêj anêj abô. Ma doņtom kethej oyaņ ma Sadaņ hayô ba hêv abô takatu ba evatho halôk thêlô kapôlôņij vê. ¹⁶Ma avômalô vi ma hatôm yaņvêk epaliv halôk valu kikiļiņ. Thêlô elañô Wapômbêj anêj abô ba êvhaviņ kethej lôk leņiņmavi. ¹⁷Ma doņtom miņ habi űgalôk ami ba intu imiņ vauna iyom. Ek malê nena malaiņ lôk vovaņ hapôm thêlô hathak Wapômbêj anêj abô, êj ma etak inij êvhaviņ kethej oyaņ. ¹⁸Ma avômalô vi êtôm yaņvêk epaliv halôk loj yak lôkmaņij kapô. Avômalô takêj elañô Wapômbêj anêj abô, ¹⁹*ma doņtom thêlô leņiņhiki bêj anôj hathak inij lôkmala pik êntêk lôk valuseleņ ma maleņiņkiliķ hathak nômkama loma-loma. Auk takêj intu hasivuņ Wapômbêj anêj abô ba thêlô miņ ik inij anôj ami. ²⁰Ma avômalô vi ma êtôm yaņvêk epaliv halôk pik mavi. Thêlô elañô ba evaloņ loj hêk thêlôņij kapôlôņij. Doho inij anôj atu ba hik ma hatôm 30 ma doho 60 ma doho hatôm 100.”

*Êthôkwêj atum hamij ek nêmi deda
(Luk 8:16-18)*

²¹*Ma Yisu hanaņ hik thêlô liņ nena, “Mólô othak ôtôm atum ba osoņ halôk uņ kapô mena uvuņ hamô loj kapô e? Mi, mólô ôtôm ba ôthôkwêj liņ hamij. ²²*Nômkama nômbêj atu ba hamô loj kapô, êj ma vêmam ka tem imbitak yaņi. Ma nômkama takatu ba anyô havuņ hêk loj kapô, êj ma vêmam ka tem imbitak deda. ²³O anyô lôk lemôndôj ma ondaņô abô êntêk.”

²⁴*Vêmi ma Yisu hanaņ, “Lemimimbi abô takatu ba yahanaj katô. Ma olaņô mavi, êj ma tem noyala katô anôj lôk noja auk mavi bêj anôj imbiņ. ²⁵*Ôpatu ba halaņô Wapômbêj anêj abô, ma tem Wapômbêj

nêmi auk bêj anôj êndêj yaņi. Ma doņtom ôpatu ba miņ halaņô Wapômbêj anêj abô ami, anêj auk mavi atu ba bôk hamô haviņ yaņi, Wapômbêj tem nêmi vê.”

Abô loj kapô hathak yaņvêk halumbak bêj

²⁶Ma Yisu hanaņ, “Wapômbêj anêj loj lôkliņyak ma aêntêk. Anyô te hapaliv yaņvêk halôk anêj ku kapô. ²⁷Ma hêk hadêj bôlôvôj ma haveņ hadêj lôkwak. Ma doņtom yaņvêk da hapup ba habitak bêj, ba anyô êj miņ hayala ami. ²⁸Pik da hadum ku ba yaņvêk êj hapup ba livuk habitak ma habi űaņj ba hik va hayô hamô. ²⁹*Ma nômi takêj hapôpêk i, êj ma anyô êj hawa biņ ba hale anôj hathak ek malê nena waklavôj neja anôj hayô.”

*Abô loj kapô hathak ava yaôna
(Mat 13:31-32; Luk 13:18-19)*

³⁰Ma Yisu hanaņ, “Yanaņ aisê esak Wapômbêj anêj loj lôkliņyak ek nêmi auk êndêj mólô? Lôk abô loj kapô alê yaņ intu tem yanaņ? ³¹Wapômbêj anêj loj lôkliņyak ma hatôm ava yaônate ba havatho halôk anêj ku. Ava êj ma yaôna lôk. ³²Ma doņtom hapup ba habitak alokwaņ daim ba hamôj ek nômkama ku kapô vi. Alokwaņ êj anêj thaņaj ma bêj ba intu loj kapô mavi ek menak nedav inij unyak êndôk ba nêmi.”

*Yisu hanaņ abô loj kapô iyom
(Mat 13:34-35)*

³³Ma Yisu hathak hanaņ abô loj kapô bêj anôj aêj iyom hadêj avômalô. Ma hadôj thêlô hatôm thêlôda inij auk eyala nômkama.

³⁴Avômalô bêj anôj êmô haviņ yaņi, êj ma hathak hadôj i hathak abô loj kapô iyom. Ma yanida lôk anêj űê ku iyom êmô, êj ma hanaņ anêj ôdôj bêj hadêj i.

*Yisu hanaņ ba lovak bêj hama
(Mat 8:23-27; Luk 8:22-25)*

³⁵Wak êj anêj yaņsiņ habôk ma Yisu hanaņ hadêj anêj űê ku nena, “Alôana kasukthôm vi tuvulu.” ³⁶Êj ma thêlô etak avômalô nômbêj atu ma ethak yeņ atu ba Yisu hamô ba i. Ma yeņ doho i haviņ. ³⁷Êj ma ôthôm bêj lôk lovak hayô ba hayuv űaņ ba űaņ hangasô halôk yeņ kapô ba hadum ek êmô yeņ sesoņ. ³⁸Yisu hayô hêk kwalim te hêk yeņ layuk ba hêk sôm. Êj ma anêj űê ku êyô ik liņ ba enaņ, “Kêdôűwaga, űaņ tem endok alalô. Ma hosorj nena êj ma nômi oyaņ e?”

³⁹Êj ma Yisu haviyô ma hathaņ űaņ budum lôk lovak ba hanaņ nena, “Nôűgwêk yaô ma ômô tiņij!” Yôv ma lovak hama ma űaņ hêk labalina.

* 4:12: Ap 28:26-27 * 4:19: Mat 19:23-24 * 4:21: Mat 5:15; Luk 11:33 * 4:22: Mat 10:26; Luk 12:2 * 4:24: Mat 7:2 * 4:25: Mat 13:12; 25:29; Luk 19:26 * 4:29: Jol 3:13; ALK 14:15

40 Ma Yisu hanañ hadêñ anêñ nê ku nena, “Môlô ôkô eka? Miñ dêvhavinj ami denañ e?”

41 Ma nê êñ elowalinj kambom ba enañ hik thêlôda lij, “Yani ma opalê ba intu njan lo lovak elanjô anêñ abô ba esopa.”

5

*Yisu hêv ngôk kambom vé hêk anyô te
(Mat 8:28-34; Luk 8:26-39)*

1 Yisu lôk anêñ nê ku i kasukthôm vi tulu ma êyô avômalô Gelasa iniñ pik. 2 Ma yey hathak lij ma Yisu habup pik. Êñ ma anyô lôk ngôk lelaik te halêm anêñ siô ba hi hadêñ Yisu. 3 Yani hathak hamô siô ma miñ hatôm anyô late embalonj yani loñ ami. Ma miñ hatôm nekak yani loñ esak señ ami. 4 Bôk evalonj yani lôbôlôñ ba ekak va loban lusu hathak señ ma doñtom hathô señ êñ kisi. Anyô late miñ hatôm embalonj ôpêñ ba êmô tinij ami, milôk. 5 Ma wak lo bôlôvônj sapêñ ma hamô ba havenj siô lo dum ma hanjaliak ba hanjothe linjukupik hathak valu.

6 Yani hayê Yisu halêm daim denañ, ma halanjvijn ba hi hadêñ Yisu ma halek vadônj lêlô hamô Yisu ma. 7-8 *Ma Yisu hanañ hadêñ ôpêñ, “Ngôk lelaik, otak ôpêntêk ba nu.” Ma anyô lôk ngôk êñ halam lôklala bomañ, “Yisu, Wapômbêñ Leñ Anônj Binj anêñ Nakaduj, hólêm ek undum malê êndêñ ya? Esak Wapômbêñ anêñ athêñ miñ nêñ vovanj êndêñ ya ami!”

9 Êñ ma Yisu hanañ hik ôpêñ lij, “Anêñ athêñ nena?”

Ma ôpêñ hanañ, “Yenanj athêñ nena Nê Vovak Lubunlubuj, ek malê nena yêlô ma bêñ anônj.” 10 Ma yani hatenj Yisu lôbôlôñ nena miñ nêñ thêlô vé êñjêk loñ êñ ami.

11 Bok bêñ anônj eyanj nôñ êmô dum te habobo loñ êñ. 12 Ma ngôk takêñ enanj hik Yisu lij nena, “Nêñ yêlô vé ni êndôk bok takêñdaku kapô.” 13 Êñ ma Yisu halôk ba hêv thêlô vé i êlôk bok takêñ kapô. Ma bok takêñ elanjvijn kethen ba i hadêñ loñ kambom ma êv yak halôk kasukthôm ba njan halok sapêñ vônô. Bok takêñ ma hatôm 2,000.

14 Ma nê takatu ba eyabinj bok êsôv ba i enanj bêñ havenj malak bêñ lôk loñ yaô nenanena havin. Êñ ma avômalô i ek nêgê nôñ atu ba lêk habitak. 15 Thêlô êyô ma êyê ôpatu ba bôk ngôk lubunlubuj êmô ivinj yani lêk hapuk sôp ma anêñ auk mavi ba hamô tinij. Êñ ma thêlô êkô kambom. 16 Ma nê takatu ba êyê nôñ êñ enanj abô hadêñ avômalô hathak malê atu hapôm anyô lôk ngôk êñ ma enanj hathak bok takatu ba elok njan ba ema havin. 17 Êñ ma avômalô etenj Yisu lôklokwanj ek etak thêlônijn loñ ba ni buyanj.

18 Yôv ma Yisu hathak yey, ma anyô atu ba ngôk bôk hamô havin yani hapetenak nena, “Hatôm yasôk imbinj o e?” 19 Ma doñtom Yisu miñ halôk hathak ôpêñ anêñ abô ami ba hanañ nena, “Nu anêñ unyak lôk anêñ avômalô. Ma onanj êndêñ thêlô esak nômbêñ atu ba Anyô Bêñ hadum hathak o lôk hêv anêñ lahavinj hadêñ o.” 20 Êñ ma ôpêñ havôhi anêñ loñ ma hanañ hathak nômbêñ atu ba Yisu hadum hadêñ yani havenj malak lauminj atu ba hamô Dekapolis kapô. Ma avômalô loñ êñ sapêñ elanjô ba esonj kambom.

*Avena nãma lôk avi lijij
(Mat 9:18-26; Luk 8:40-56)*

21 Yisu hathak yey ba hi lijnanj vi tulu hathak loñbô. Yani hamin lijnanj, ma avômalô bêñ anônj isup i ethak doñtom ba ekalabu yani sinj. 22 Ma anyô bêñ hayabinj unyak yey te halêm, anêñ athêñ nena Jailus. Yani hi hayê Yisu ma hêv yak halôk Yisu va luvij. 23 Ma hapetenak nena, “Yenanj avena tem ema. Ma hatôm ôlêm ba otak bahem êyônggêk yani ek imbitak mavi ba êmô lôkmala e?” 24 Êñ ma Yisu hi havin yani.

Ma avômalô bêñ anônj esopa yani ba ekalabu yani sinj. 25 Avi te hamô loñ êñ ba hapôm lijij thalalenj halom hatôm sondabêñ lauminj ba lahavuju. 26 Dokta bêñ anônj idum ek nêñêm yani sa ma doñtom miñ êtôm ami ma êv vovanj iyom. Avi êñ hêv anêñ valuj lôkthô hadêñ thêlô, ma doñtom lijij êñ miñ hakapok dokte ami ma halom hêk denanj. 27 Ma bôk hanañô abô hathak Yisu, ba intu halôk avômalô nômbêñ êñ kapô ma havenj Yisu yam ba hasôm anêñ sôp danj. 28 Yani lahabi nena, “Yambalonj anêñ kwêv iyom ma tem ya mavi.” 29 Hasôm iyom ma kethenj oyanj ma anêñ thalalenj hakapok ma hayala nena malainj êñ hatak yani.

30 *Ma Yisu hasaê nena anêñ lôklokwanj doho hêv yak. Êñ ma hik i liliñ hamin avômalô takêñ malêvônj ma hanañ, “Opalê hasôm ya?”

31 Ma anêñ nê ku enanj, “Hôyê avômalô nômbêñ êntêk ekalabu o sinj ma honanj hik lij hathak opalê hasôm o eka?”

32 Ma doñtom Yisu hatitij hawê havenj nena opalê intu hasôm yani. 33 Ma avi êñ hayala nôñ atu ba lêk hapôm yani, ba intu hakô ba halowalinj ma hi halek vadônj lêlô hêk Yisu va. Ma hanañ nôñ takêñ bêñ hadêñ yani. 34 *Ma Yisu hanañ hadêñ yani nena, “Yenanj avena, anêñ hôêvhavinj hadum ba lêk hubitak mavi. Nu lôk kapôlôm labali. Anêñ lijij lêk hatak o.”

35 Yisu hanañ abô denanj ma anyô doho êlêm anêñ Jailus anêñ unyak ba enanj, “Nalum avi lêk hama yôv ba intu otak

* 5:7-8: Mak 1:24 * 5:30: Luk 6:19 * 5:34: Mak 10:52; Luk 7:50; 17:19

kédôñwaga ma miñ nê m malain êndêñ yani ami.”

³⁶ Ma donjom Yisu miñ halarjô ininj abô ami ma hanañ hadêñ Jailus nena, “Miñ ôkô ami, ônêmimbinj iyom.”

³⁷ Yisu hadô avômalô ini nimbinj yani ba hawa Pita lo Jems ma yanj Jon iyom ba i havinj yani. ³⁸ Thêlô êyô Jailus anêñ unyak ma hayê avômalô lêk elanj asêñ malêñ lôk thôthô bêñ anôñ. ³⁹ Êñ ma hi unyak kapô ma hanañ hadêñ thêlô nena, “Olanj ba thôthô bêñ êntêk eka? Amena ma hêk sôm iyom ma miñ hama ami.” ⁴⁰ Ma thêlô emalik hathak yani.

Ma Yisu hêv thêlô vê ba ele yainj ba i, ma hawa amena êñ anêñ talêbô lo lambô ma anêñ nê ku lô atu iyom ivinj yani ba i unyak kapô atu ba amena hêk. ⁴¹ *Êñ ma havalonj avena banj ma hanañ hathak abô Hiblu aêntêk, “Talita kum!” (Abô êñ anêñ ôdôñ nena, “Yenanj avena, yananj êndêñ o nena umbiyô.”) ⁴² Ma kethêñ oyanj ma avena êñ havijô ba havenj. Yani anêñ sondabêñ hatôm lauminj ba lahavuju. Thêlô êyê ba eboloba kambom. ⁴³ Ma Yisu hanañ lôklokwanj hadêñ thêlô nena miñ nenanj nô m êñ bêñ êndêñ anyôla ami. Ma nê nê m nô m ek enjanj.

6

*Avômalô Nasalet êpôlik hathak Yisu
(Mat 13:53-58; Luk 4:16-30)*

¹ Yisu hatak loñ êñ ma hi anêñ malak ôdôñ ma anêñ nê ku i ivinj. ² *Sabat anêñ Waklavônj hayô ba Yisu hi unyak yêñ ma hadôñ avômalô. Ma avômalô bêñ anôñ elanj anêñ abô ba esonj ma enanj nena, “Ôpêntêk hawa abô lôk auk takêntêk anêñ êsê ba intu hadum nômbithi hathak? ³ Ôpêñj ma anyô halav unyak e? Yani ma Malia nakadunj ma Jems lo Josep ma Judas lo Saimon thêlô ininj te bêñ e? Ma anêñ livi êmô loñ êntêk havinj alalô e?” Thêlô enanj aêñ, ma êpôlik hathak yani.

⁴ *Ma Yisu hanañ hadêñ thêlô nena, “Plopet hawa athêñ bêñ hêk malak yanj. Ma donjom anêñ malak ôdôñ lôk anêñ thalalenj ma anêñ avômalô, ma hatôm anyô athêñ mi.” ⁵ Aêñ ba Yisu miñ hatôm idum nômbithi êñjêk loñ êñ ami, ma hatak banj hayô hêk anyô lôk lijinj tomtom iyom ba ibitak mavi. ⁶ Ma Yisu hasonj kambom hathak thêlô miñ êvhavinj yani ami.

*Yisu hêv nê ku ba i
(Mat 10:5-15; Luk 9:1-6)*

Ma Yisu hi lomalak nenanena ma hadôñ avômalô. ⁷ Ma halam anêñ nê ku lauminj ba

lahavuju ethak donjom ma habi i sam ba hêv juju ba i lôk hêv lôklokwanj hadêñ thêlô ek nê nê m ngôk lelaik vê.

⁸ *Ma Yisu hanañ hadêñ i nena, “Nobalonj unim kôm kwandinj iyom. Ma miñ noja nômla doho imbinj ami. Polom lôk vak ma valu iminj unim vak damanj ami, dô. ⁹ Ma unjgwik vemim kapô bokngôp iyom, ma miñ noja kwêv ju ami. ¹⁰ Ma ôyô unyak te, ma nô m ô unyak êñ iyom endeba notak loñ êñ ba unu buyanj. ¹¹ *Ma loñ takatu ba miñ ewa môlô thô ami lôk êdô nedanj môlônim abô, ma waklavônj otak loñ êñ, ma unjgwik vongovanj takatu ba hamô vemim kapô vê êndôk thêlô malenj ek injik ininj kambom thô.”

¹² Êñ ma Yisu anêñ nê ku i lomalak ma enanj ek avômalô nede kapôlôninj lijinj. ¹³ *Thêlô êv ngôk bêñ anôñ vê lôk etak nô m lêñlêñ hayô hamô avômalô lôk lijinj bêñ anôñ lenjnkadôk ba idum i ibitak mavi.

*Helot lahabi nena Yisu ma Jon anyô
hathik njanj
(Mat 14:1-12; Luk 3:19-20; 9:7-9)*

¹⁴ *Kinj Helot Antipas halarjô abô hathak Yisu ek malê nena avômalô sapêñ bôk eyala yani katô. Doho enanj, “Jon anyô hathik njanj havijô hathak loñbô ba intu hawa lôklokwanj ba hadum nômbithi takêñ.”

¹⁵ Ma vi enanj, “Yani ma Elia.”

Ma vi enanj, “Yani ma plopet te hatôm plopet tak sêbôk doho.”

¹⁶ Ma donjom Helot halarjô abô takêñ ma hanañ nena, “Jon, ôpatu ba bôk yahadabêñ laselo kisi, lêk havijô hathak loñbô!”

¹⁷⁻¹⁸ *Sêbôk ma Helot hawa yanj Pilip anêñ avi Helodias vani. Ba Jon hanañ hadêñ Helot nena, “Lêk howa mamuyan yanavi vani ba intu hubulinj abô balabunj.” Êñ ma Helot hêv abô ek nebalonj Jon. Ma evalonj yani ba ekak loñ ma êdô hamô koladôñ. ¹⁹ Ma Helodias havalonj anêñ lamaninj hathak Jon loñ ba lahavinj nijik yani vônô, ma donjom miñ hatôm ami, ²⁰ ek malê nena Helot hakô ek Jon. Yani hayala nena Jon ma anyô mathênj lôk anyô thêthônj. Aêñ ba hayabinj Jon mavi. Ma hathak halarjô Jon anêñ abô ba lahiki kambom, ma donjom lahavinj bêñ anôñ ek endanj anêñ abô.

²¹ Havenj yam ma Helodias hapôm loñondê te. Helot hanjabôm nô m bêñ ek lahabi anêñ waklavônj talêbô hawa yani. Ba halam anêñ nê bêñbêñ takatu ba ethak êv yani sa lôk nê vovak laik môñ ma nê bêñbêñ anêñ Galili. ²² Thêlô eyanj nô m êmô ma Helodias nalavi hayô haloyenj ba hadum

* 5:41: Luk 7:14 * 6:2: Jon 7:15 * 6:4: Jon 4:44

* 6:8: Luk 10:4-11 * 6:11: Ap 13:51 * 6:13: Jem

5:14 * 6:14: Mat 16:14; Mak 8:28; Luk 9:19-20 * 6:17-18: Wkp 18:16

Helot lók anêj nê bêjnbêj sapêj malenjin mavi.

Êj ma kij hanaj hadêj avena êj, "Lemhaviñ malê ba honaj ma tem yanêm êndêj o." ²³ Ma havak abô havin yani nena, "Yanaj avanôj binj dake nena honaj hik ya lijn hathak nômlate ek yanêm êndêj o, êj ma tem yanêm iyom. Ma honaj hadêj ya ek yambak yenañ pik lók nômkama sapêj vose êndôk malêvôj ba yanêm vi êndêj o, êj ma hatôm."

²⁴ Êj ma avena êj hi hanaj hik talêbô lijn, "Yanaj aisê?"

Ma talêbô hanaj, "Onaj nena, 'Yalenjhavin Jon anyô hathik njan wakadôk.'" ²⁵

Ma avena êj havôhi lêvôkê ma hanaj hadêj kij nena, "Yalenjhavin êntêk iyom ma otak Jon anyô hathik njan wakadôk êndôk belev te ba nê m êndêj ya."

²⁶ Ma kij halanjô ma lamalain bêj, ma doñtom bôk havak abô halôk nê bêjnbêj malenjin yôv. Ba intu hadô enaj nena mi.

²⁷ Aêj ba hêv ôpatu ba hathak hik anyô vônô ba hi ek enja Jon wakadôk ba êlêm. Anyô êj hi koladôj ma hadabêj Jon laselo kisi. ²⁸ Ma hatak halôk belev te, ma hawa ba hi hêv hadêj avi muk atu. Ma avi êj hawa ba hi hêv hadêj talêbô. ²⁹ Ma Jon anêj nê ku elanjô abô êj, ma êlêm ewa anêj lijnkupik ba i elav halôk siô valu abyaj.

Yisu havakôj avômalô hatôm 5,000

(Mat 14:13-21; Luk 9:10-17; Jon 6:1-13)

³⁰ *Aposel itup êyô ek Yisu hathak lojnbô ma enaj hathak nô m takatu ba thêlô idum lo êdôj. ³¹ Ma avômalô bêj anôj i ba êlêm ba Yisu lók anêj nê ku minj hatôm nejanj nô m ami. Ba intu hanaj hadêj anêj nê ku nena, "Nôlêm ek alôana loj thiliv bute ek najja lovak."

³² Aêj ba thêlôda iyom ethak yey te ba i loj thiliv bute. ³³ Ma doñtom avômalô bêj anôj êyê thêlô ma eyala loj atu ba thêlô tem ini. Ba intu avômalô anêj lomalak lomalak elanjvinj ba êyô loj êj êmôj vêm ka Yisu lók anêj nê ku êyô evenj yam. ³⁴ *Ma Yisu hathak lijn ma hayê avômalô bêj anôj lêk êmô hatôm boksipsip takatu ba alajsi mi, ba intu lahiki hathak thêlô. Ma hadôj thêlô hathak nômkama bêj anôj.

³⁵ *Yanjisij hayô ma anêj nê ku i hadêj yani ma enaj, "Lêk yanjisij ma alalô amô loj thiliv. ³⁶ Ba intu otak avômalô takêntêk ek ini malak lók loj takatu ba hamô habobo ek nê nê m iniñ nô m vuli ek nejanj."

³⁷ Ma doñtom Yisu hanaj nena, "Mi, mólôda nobakôj i."

Êj ma thêlô enaj viyanj, "Ai, avômalô nômbêj anôj ba intu napôm valu êtôm

ku ayôj bahenji ba lahavulô anêj vuli ek nanêm nô m vuli esak e?"

³⁸ Ma Yisu hanaj hik thêlô lijn, "Mólônim polom vithê? Ôñgô am."

Ma i êyê ma enaj nena, "Polom bahenji ma alim ju."

³⁹ Êj ma Yisu hanaj ek anêj nê ku nenanj êndêj avômalô ek nimbi i sam ni lodôj lodôj nenanena ba nêndôk nê m ô kamuñ mavi atu.

⁴⁰ Ma thêlô ibi i sam hi lodôj lodôj ba vi ma hatôm 100 ê m ô dôm te ma ôdôj yanj ma hatôm 50 ê m ô lodôj lodôj aêj. ⁴¹ Ma Yisu hawa polom bahenji lók alim ju atu. Ma hêv ma hathak leñ ma hêv mek. Vêm ma haya polom êj ma hêv hadêj anêj nê ku ek nimbi sam êndêj avômalô takatu ba ê m ô. Ma hadum aêj hathak alim ju atu havin. ⁴² Ma avômalô sapêj eyanj ba leñjnyiyak. ⁴³ Ma polom lók alim wata vi atu ba hamô ma nê ku isup halôk vak sam lauminj ba lahavuju. ⁴⁴ Ma anyô takatu ba eyanj nô m êj ma hatôm 5,000.

Yisu haveñ kasukthôm anêj dô mlê

(Mat 14:22-33; Jon 6:16-21)

⁴⁵ Vêm ma Yisu hanaj hadêj anêj nê ku nena nesak yey ba nê m ôj ba ini Betsaida. Ma yanida hamô ek nê m avômalô ba ini am.

⁴⁶ *Yani hêv avômalô ba i, êj ma yani hathak dum te ba hi ek etej mek.

⁴⁷ Hale vônô ma yey atu lók anêj nê ku ê m ô kasukthôm malêvôj binj ma Yisu da intu hamô lijndaj denaj. ⁴⁸ Ma hayê lovak hayuv anêj nê ku lók yey ba hamô yey loj hale hi. Ma thêlô lóklôkwanj ek ivusinj yey. Habobo tem eyanj ma Yisu haveñ kasuk anêj dô mlê ba hi hadêj thêlô. Yani hadum ek nê m thêlô liliñ, ⁴⁹⁻⁵⁰ *ma doñtom anêj nê ku êyê yani haveñ kasuk anêj dô mlê ba esoj nena anyôla dahô. Thêlô sapêj êyê yani ba êkô kambom ba elanj boloba.

Ma ketheñ oyanj ma Yisu hanaj hadêj thêlô nena, "Mólô minj nôkô ami ma nô m ô yaô! Ya êntêk!" ⁵¹ *Ma yani hathak yey havin thêlô ma lovak bêj êj hama. Ma thêlô esoj kambom ba leñjnhabi mayaliv. ⁵² Ek malê nena iniñ auk ma thektheñ denaj ba minj eyala polom atu ba Yisu hanjôli anêj ôdôj ami.

Yisu hadum avômalô lók lijn mavi hêk Genesalet

(Mat 14:34-36; Jon 6:22-25)

⁵³ Thêlô ethak lijndaj vi tuvulu anêj Genesalet ma êthô yey hamô. ⁵⁴ Etak yey ba êlôk binj ma avômalô êyê Yisu ba eyala yani ketheñ. ⁵⁵ Ba intu elanjvinj evenj loj sapêj ba ewa nê lók lijn halôk yêm ba i loj atu ba elanjô nena Yisu tem ê m ô. ⁵⁶ Loj nômbêj atu ba yani hi, malak yaô nena lók malak bêjnbêj,

* 6:30: Mak 10:17 * 6:34: Nam 27:17; Mat 9:36 *

6:35: Mak 8:1-9 * 6:46: Luk 5:16 * 6:49-50: Luk

ma avômalô ewa nê lôk lijij ba i êdô i hêk loj ethak dojtom halôk. Ma etej yani ek nêsôm anêj kwêv daim anêj dañ iyom. Ma sapêj atu ba êsôm ma ibitak mavi.

7

Yisu hanañ hathak nô m takatu ba tem indum anyô lelaik

(Mat 15:1-20)

¹ Ma Palisi lo nê lôkauk hathak abô balabun doho êlêm anêj Jerusalem ba ekalabu Yisu sinj. ² *Ma thêlô êyê Yisu anêj nê ku doho eyañ nô m lôk baheñ “lelaik” ma miñ ithik baheñij hatôm Palisi iniñ abô majañ hanañ ami. ³ (Palisi lôk avômalô Israël ethak esopa limi iniñ kobom ba intu ethak ithik baheñij hatôm kobom atu ba limi ethak idum. Ithik aêj ma hatôm nejañ nô m, ma miñ ithik aêj ami ma miñ hatôm nejañ nô m ami. ⁴ *Lôk i loj etak nô m hamô ek nênem vuli ba êvô êlêm ma miñ ithik nô m takatu ba ewa hatôm iniñ bôk lo loj atu ba ethak idum ami, êj ma miñ hatôm nejañ nô m takêj ami. Thêlô ethak esopa limi iniñ bôk lo loj ba ithik tase lôk uñ ma belev lôk nô mkama lomaloma hatôm iniñ abô majañ hanañ.)

⁵ Êj ma Palisi lôk nê lôkauk hathak abô balabun enañ hadêj Yisu, “Aisê ka anêm nê ku eyañ nô m lôk baheñij lelaik ma miñ esopa bumalô iniñ abô majañ ami?”

⁶ Ma Yisu hanañ hadêj thêlô, “Plopet Aisaia bôk hatô abô avanôj hathak môlô nê takatu ba onañ abô mavi ma dojtom udum kambom lomaloma ba hanañ nena, “‘Avômalô êntêk êbô yenañ athêj hathak venjibôlêk oyañ.

Ma dojtom kapôlôjij ma hêk daim bô ek ya.

⁷ Thêlô êv yey oyañ hadêj ya.

Ma ethak enañ thêlôda iniñ abô iyom ba esau nena,

“Êntêk ma Wapômbêj anêj abô.”’ *Ai-saia 29:13*

⁸ Môlô ovaloj nê pik iniñ kobom loj ma otak Wapômbêj anêj abô balabun.”

⁹ Ma Yisu hanañ hadêj thêlô nena, “Môlô ôdô Wapômbêj anêj abô balabun ba osopa môlôda unim abô majañ. ¹⁰ *Hatôm Mose bôk hanañ aêntêk, ‘Nodovak lemami lo lem-tami’ ma ‘Ôpatu ba hathañ lambô lo talêbô hathak abô kambom, ma nijik ôpêj vônô.’

¹¹ Ma dojtom môlô othak onañ nena anyôla hanañ hadêj lami nena, ‘Yenañ nô mkama atu ba hamô ek yanêm mamu sa, êj ma bôk yahanaj nena tem yanêm êndêj Wapômbêj êtôm da. Ba intu miñ hatôm yanêm mamu sa ami.’ ¹² Êj ma numiñ yani loj sinj ek

nêm talêbô lo lambô sa. ¹³ Môlô othak osopa libumi iniñ bôk lo loj ba ôvôlij dômiñ ek Wapômbêj anêj abô. Lôk udum kobom lomaloma aêj iyom.”

¹⁴ Ma Yisu halam avômalô nô mbêj atu êlêm hadêj yani hathak loj bô ma hanañ, “Môlô sapêj, nodanjô ya lôk noyala abô takêntêk. ¹⁵⁻¹⁶ *Nôm eyañ miñ hatôm indum anyô imbitak lelaik ami. Mi. Nôm takatu ba hamô anyô kapô ba hale yaiñ, intu hadum anyô habitak lelaik.”*

¹⁷ Yisu hatak avômalô nô mbêj atu ma hi unyak kapô. Êj ma anêj nê ku enañ hik yani lijij hathak abô loj kapô atu ba hanañ. ¹⁸ Ma Yisu hanañ, “Ma môlô ôthôj havij e? Odañjô katô! Nôm takatu ba eyañ, miñ hatôm idum anyô imbitak lelaik ênjêk Wapômbêj ma ami. ¹⁹ Nôm takêj miñ halôk anyô kapô ba habulij iniñ auk ami. Mi, hi hamiñ anyô lasom vêm ma hale yaiñ ba hi.” (Yisu hanañ aêj ek hik thô nena nô m eyañ sapêj ma lêk mavi iyom.)

²⁰ Ma Yisu hanañ nena, “Nôm takatu ba hamô anyô kapô ba hale yaiñ, intu hadum anyô ibitak lelaik hêk Wapômbêj ma. ²¹ Nôm takatu ba hamô anyô kapô ba hale yaiñ ma aêntêk: auk kambom lôk sek walijij ma vani lôk ik anyô vônô ma idum sek havij anyô yaj yanavi lôk ²² malenijkilik ma lenijhabi auk kambom hathak anyô vi lôk abôyañ ma idum nô m kambom hathak anyô yaj ma miñ mama ami lôk lenjañ hathak anyô yaj anêj nô mkama ma enañ abôyañ hathak anyô yaj lôk êbôlêk hathak iniñ athêj ma idum nô mkama hatôm nê molo. ²³ Nôm kambom takêj intu hamô anyô kapô ba hale yaiñ ba hadum ôpêj habitak lelaik.”

Avi Ponisia te hêvhavij Yisu

(Mat 15:21-28)

²⁴ Ma Yisu hatak loj êj ma hi haven loj takatu ba habobo Taia. Ma hi unyak te kapô ma hadô ek avômalô neyala nena yani hamô loj êj. Ma dojtom miñ hatôm imbuñ i ek avômalô ami. ²⁵ Ma avi te atu ba ngôk lelaik hamô havij nalavi hanañ nena Yisu lêk hayô loj êj. Êj ma hi kethen ma halek vadôj lêlô hêk Yisu ma. ²⁶ Yani ma avi Glik te ba talêbô havathu hêk Ponisia hamô Silia kapô. Ba hanañ hik Yisu lijij lôk kapô malaiñ nena nêm ngôk atu ba hamô havij nalavi vê.

²⁷ Ma Yisu hanañ nena, “Alalô nanêm nô m êndêj avômena vêmam. Ma kambom ek nakaliv avômena iniñ nô m êndêj avuñ.”

²⁸ Ma avi êj hanañ, “Anyô Bêj, êj ma avanôj. Ma dojtom avuñ ethak isup avômena iniñ nô m mapraj atu ba hêv yak halôk balê vibij ba eyañ.”

* **7:2:** Luk 11:38 * **7:4:** Mat 23:25 * **7:10:** Kis 20:12; 21:17; Lo 5:16 * **7:15-16:** Ap 10:14-15 * **7:15-16:**

Nê lôkauk vi enañ nena abô doho atu ba Mak hatô ma hêk denañ. Abô êj ma aêntêk: O anyô lôk lemôndôj ma ondanjô abô êntêk.

²⁹ Ma Yisu hanañ, “Abô atu ba honañ ma mavi ba intu ômbônu. Ngôk êñ lêk hatak nalum avi yôv.”

³⁰ Ma avi êñ hayô anêñ unyak ma hayê nena ngôk lêk hatak nalavi ba nalavi lêk hêk bônôñ hêk anêñ loñ.

Yisu hadum anyô lëndôñ lôk abôlêk putup te mavi

³¹ Ma Yisu hatak Taia iniñ loñ hêk ma hasopa Saidon habup halôk ba hi hayô Dekapolis iniñ loñ vém ma havôñ kasukthôm Galili. ³² Êñ ma ewa anyô lëndôñ lôk abôlêk putup te ba êyô ek Yisu ma enañ hik yani liñ lôk kapôlôññ ek etak banj êyôngék ôpêñ.

³³ Ma Yisu hawa ôpêñ ba hi daim dokte ek avômalô ma hasonj banjwasin halôk ôpêñ lëndôñ kapô. Vém ma hasôwapôk hathak banj ma hasôm ôpêñ dahalanj. ³⁴ Ma hayê leñ ma hik siv auk ma hanañ hadêñ ôpêñ hathak abô Hiblu nena, “Epata!” (Anêñ ôdôñ nena lemôndôñ ekyav.) ³⁵ Êñ ma ôpêñ lëndôñ lo abôlêk hakyav ma hanañ abô halêm yainj.

³⁶ *Ma Yisu hanañ nena miñ nenañ bêñ êndêñ anyôla ami. Hanañ aêñ lôbôlôñ ma doñtom avômalô miñ bônôñ ami ma enañ bêñ hi ba hi. ³⁷ *Ma avômalô esonj kambom ba enañ, “Yani hadum nômkama lôkthô ma mavi anôñ. Hadum nê leñôndôñ kôtôñ elañô abô ma nê venjñbôlêk putup enañ abô halêm yainj.”

8

Yisu havakôñ avômalô hatôm 4,000 (Mat 15:32-39)

¹ *Ma wak te ma avômalô bêñ anôñ êlêm ethak doñtom hathak loñbô. Ma thêlô nôm mi ek nejan. Êñ ma Yisu halam anêñ nê ku êlêm ma hanañ hadêñ i nena, ² “Yalen hik ya hathak avômalô nômbêñ êntêk. Thêlô bôk êmô havin ya hatôm wak lô ba iniñ nôm lêk mi. ³ Doho êlêm anêñ loñ daim bô ba intu yahêv i ba i oyanj, ma tem malenij etaba êndôk loñôndê ba nênm yak.”

⁴ Ma anêñ nê ku enañ nena, “Loñ êntêk ma loñ thiliv ma avômalô bêñ anôñ. Aêñ ba alalô naja polom anêñ êsê ek nanêm êndêñ i?”

⁵ Ma Yisu hanañ hik thêlô liñ, “Môlônim polom vithê intu hamô?”

Ma enañ nena, “Bahenji ba lahavuju.”

⁶ Ma Yisu hanañ hadêñ avômalô nômbêñ atu nena nêndôk nêmo biñ. Ma hawa polom bahenji ba lahavuju atu ma hêv lamavi hadêñ Wapômbên. Ma haya ba hêv hadêñ anêñ nê ku ek nebani êndêñ avômalô nômbêñ atu ba êmô. ⁷ Ma iniñ alim yaôna tomtom hamô havin. Hêv lamavi hathak vém

ma hêv hadêñ anêñ nê ku ek nebani êndêñ avômalô imbiñ. ⁸ Ma avômalô nômbêñ êñ eyañ ba leñjñviyak. Ma nê ku isup nôm wata halôk vak sam bahenji ba lahavuju. ⁹ Avômalô takêñ ma hatôm 4,000. Yôv ma Yisu hêv thêlô sapên ba i. ¹⁰ Ma yani hathak yey havin anêñ nê ku ba i Dalmanuta iniñ loñ.

Palisi leñjñhavin nêgê lavôññij te (Mat 16:1-4)

¹¹ Ma Palisi êyô ma enañ hik Yisu liñ lôklokwanj nena, “Undum lavôññij te ek injik thô nena Wapômbên hêv o ba hólêm mena mi e?” Thêlô enañ aêñ ek nesau yani iyom. ¹² *Êñ ma Yisu hik siv auk ma hanañ, “Avômalô bôlôñ êntêk leñjñhavin yandum lavôññij te ek injik thô nena Wapômbên bôk hêv ya ba yahalêm eka. Yanañ avanôñ êndêñ môlô nena tem miñ yandum lavôññij ek avômalô bôlôñ êntêk nêgê ami, ma mi.” ¹³ Yôv ma Yisu hatak thêlô ma hathak yey hathak loñbô ba hi kasukthôm vi tuvulu.

Abô loñ kapô hathak Palisi lôk Helot iniñ yis (Mat 16:5-12)

¹⁴ Yisu anêñ nê ku leñjñpalin ba miñ ewa polom bêñ anôñ ba ethak yey ami ma ewa polom doñtom iyom. ¹⁵ *Ma Yisu hanañ lôklokwanj hadêñ thêlô nena, “Noyabinj am esak Palisi lo Helot iniñ yis.”*

¹⁶ Ma nê ku enañ hadêñ thêlôda nena, “Betha hanañ hathak alalô polom mi la.”

¹⁷ *Ma doñtom yani hayala iniñ abô atu ba enañ ba hanañ hik thêlô liñ, “Môlô onañ hathak miñ owa polom ami eka? Môlô ôthôñ lôk miñ oyala ami denañ e? Ma unim auk ma thekthek e? ¹⁸ Môlô nê lôk malemim ma miñ ôyê tak ami e? Ma môlô nê lôk lemimôndôñ ma miñ olanô abô ami e? Ma môlô miñ lemimhabi nôm atu ba bôk yahadam ami e? ¹⁹ *Yahaya polom bahenji ek avômalô hatôm 5,000 ma usup polom wata halôk vak sam vithê?”

Ma enañ, “Laumiñ ba lahavuju.”

²⁰ *Ma yahaya polom bahenji ba lahavuju ek avômalô hatôm 4,000, ma usup polom wata halôk vak sam vithê?”

Ma enañ, “Bahenji ba lahavuju.”

²¹ Êñ ma Yisu hanañ hadêñ i, “Aisê, miñ oyala ami denañ e?”

Yisu hadum anyô mapusip te mavi hêk Betsaida

²² Ma thêlô i êyô Betsaida ma avômalô doho ewa anyô mapusip te hayô ma enañ hik yani liñ lôklokwanj ek êsôm ôpêñ. ²³ Ma Yisu havalonj anyô mapusip hamô banj ma

* 7:36: Mak 1:43-45 * 7:37: Ais 35:5 * 8:1: Mak 6:35-44 * 8:12: Mat 12:39; Luk 11:29 * 8:15: Luk 12:1

* 8:15: Yis ma nôm atu ba hadum polom hathin biñ. * 8:17: Mak 6:52 * 8:19: Mak 6:41-44

hadadi ba thai etak malak bêñ ma i daim dokte. Ma Yisu hasôwapôk hathak ôpêñ madaluk luvi ma hatak barj hayô hêk ôpêñ. Ma hanañ, “Hôyê nômlate mena mi e?”

²⁴ Ma ôpêñ hêv ma liñ ma hanañ, “Yahayê avômalô doho, ma doñtom thêlô hatôm alokwanj i ba êlêm.”

²⁵ Êñ ma Yisu hatak barj hayô hêk ôpêñ madaluk hathak loñbô. Ma ôpêñ madaluk hakyav ba habitak mavi ma hayê nômkama sapêñ halêm yaiñ. ²⁶ Ma Yisu hanañ nena, “Nu oda anêm unyak ma miñ nu malak bêñ ami.”

*Pita hanañ nena Yisu ma Kilisi
(Mat 16:13-20; Luk 9:18-21)*

²⁷ Ma Yisu lôk anêñ ñê ku etak loñ êñ ma ibup ethak malak nenanena takatu ba hamô habobo Sisalia Pilipai. Evenj loñôndê denañ ma hanañ hik anêñ ñê ku liñ, “Avômalô ethak elam ya nena opalê?”

²⁸ *Ma thêlô enañ nena, “Doho enañ nena o ma Jon anyô hathik ñañ ma doho enañ nena o ma Elia ma doho enañ nena o ma plopet bô te.”

²⁹ *Ma Yisu hanañ hik thêlô liñ, “Ma mólôda olam ya nena opalê?”

Êñ ma Pita hanañ bêñ nena, “O ma Mesia atu ba Wapômbêñ hêv ek nêmb anêñ avômalô bulubujñ.”

³⁰ *Ma Yisu hanañ lôkklokwanj ek miñ nanañ abô êñ bêñ êndêñ anyôla ami.

*Yisu hanañ abô hathak anêñ ñama
(Mat 16:21-28; Luk 9:22-27)*

³¹ Ma Yisu hadôñ thêlô ba hanañ nena, “Anyô Anêñ Nakadunj atu tem esopa Wapômbêñ anêñ lahavujñ ba enja vovañ bêñ anôñ. Ma Isael iniñ ñê bêñbêñ lôk ñê bêñbêñ êbôk da lôk ñê lôkauk hathak abô balabunj tem nimbujñ dômij êndêñ yani. Ma Wapômbêñ tem indum ba nijik yani vônô. Ma êtôm wak lô ma tem imbiyô esak loñbô.” ³² Yisu hanañ abô takêñ bêñ hadêñ thêlô, êñ ma Pita hawa yani hi daim dokte ma hathañ ba hanañ nena, “Miñ onañ aêñ ami.”

³³ Ma doñtom Yisu hik ma lilij ba hayê anêñ ñê ku vi ma hathañ Pita ba hanañ, “Sadañ, nu danj! Hosopa anyô iniñ auk iyom ma miñ hosopa Wapômbêñ anêñ auk ami.”

³⁴ *Êñ ma Yisu halam avômalô nômbêñ atu ba êlêm iviñ anêñ ñê ku ma hanañ, “Anyôla hadum ek esopa ya, êñ ma êmbôlijñ dôm êndêñ yanida ma enja anêñ alovalaññanj ba esopa ya. ³⁵ Ek malê nena ôpatu ba lahabi bêñ anôñ hathak anêñ lôkmala pik, anêñ lôkmala êñ tem nêmb yak. Ma doñtom

ôpatu ba hatak anêñ lôkmala ek hasopa ya lôk yenañ abô, yani êñ tem enja lôkmala anôñ. ³⁶ Anyô te hawa nômkama pik sapêñ, ma doñtom miñ hasopa Wapômbêñ ami ba anêñ lôkmala hêv yak, êñ ma tem yani êmô mavi e? Mi anôñ, tem enja vovañ. ³⁷ Ma anyôla hatôm nêmb nômlate êndêñ Wapômbêñ ek enja anêñ lôkmala esak loñbô e? Mi anôñ! ³⁸ *Avômalô bôlôñj êntêk ma lêk idum kobom kambom lomaloma ba êdô Wapômbêñ. Aêñ ba anyôla mama ek ya lôk yenañ abô, ma embenj yam atu ba Anyô Anêñ Nakadunj êlêm imbiñ Lambô anêñ deda lôkmanjijñ lôk anêñ añela mathenj, ma yani tem mama ek ôpêñ aêñ iyom.”

9

¹ *Ma Yisu hanañ hadêñ thêlô, “Yanañ avanôñj êndêñ mólô nena Wapômbêñ anêñ loñ lôklijñak tem êlêm imbiñ anêñ lôkklokwanj bêñ. Ma mólô vi atu ba umiñ loñj êntêk tem nômbô lôkmala denañ, ma ôñgô nômb êñ imbiñ.”

*Yisu liñkupik habitak yanja
(Mat 17:1-13; Luk 9:28-36)*

² *Wak bahenji ba lahavute hale ba hi ma Yisu hawa Pita lo Jems ma Jon iviñ yani ba ethak dumlolê daim te ba i êmô daluk. Êñ ma Yisu liñkupik habitak yanja hêk thêlô maleñijñ. ³ Ma anêñ kwêv habitak thapuk anôñ biñ ba anyô pik la miñ hatôm isik anêñ kwêv ba imbitak thapuk aêñ ami. ⁴ Ma kethenj oyanj ma Elia lo Mose êyô ma enañ abô havijñ Yisu ba thêlô êyê.

⁵ Ma Pita hanañ hadêñ Yisu, “Kêdôñwaga, mavi anôñj ek lêk alalô amô loñj êntêk. Yêlô tem nadav unyak lôkkupik lokwanjlo, te ek o ma te ek Mose ma te ek Elia.” ⁶ (Thêlô êkô kambom ba êthôñj abô nenañ palijñ ba intu Pita hanañ aêñ.)

⁷ Ma buliv te hayô hava thêlô siñ, ma abô te halêm anêñ buliv êñ kapô nena, “Intu ma yenañ Okna atu ba yalenjavijñ videdaunj. Ba nodanjô anêñ abô!”

⁸ Ma kethenj oyanj ma thêlô êyê hawê havenj ma Yisu iyom intu hamijñ ma miñ anyôla hamijñ havijñ yani ami.

⁹ Vêmb ma etak dumlolê êñ ba êlôk ele i ma Yisu hanañ lôkklokwanj ek miñ nenañ nômb atu ba êyê bêñ êndêñ anyôla ami endeba Anyô Anêñ Nakadunj atu ema ba imbiyô êñjêk ñama esak loñbô am. ¹⁰ Aêñ ba thêlô ivunj abô êñ hêk thêlôda ma miñ enañ bêñ ami, ma doñtom enañ abô pôk bêñ hathak “ema lo imbiyô êñjêk ñama” anêñ ôdôñ ma aisê?

* **8:28:** Mak 6:15 * **8:29:** Jon 6:68-69 * **8:30:** Mak 9:9 * **8:34:** Mat 10:38-39; Luk 14:27 * **8:38:** Mat 10:33 * **9:1:** Mak 13:30 * **9:2:** Ap 3:22; 2Pi 1:17-18 * **9:11:** Mal 3:1 * **9:12-13:** Sng 22:1-18; Ais 53:3; Mal 4:5-6; Mat 11:14

11 *Ma thêlô enañ hik Yisu liñ, “Aisê ka nê lôkawk hathak abô balabun enañ nena Elia tem êmôn̄ ba êlêm vêm ka Mesia?”

12-13 *Ma Yisu hanañ nena, “Avanôn̄! Elia tem êmôn̄ ek indum nômkama sapêñ imbitak mavi esak loñbô. Ma doñtom yanañ êndêñ mólô nena Elia bôk halêm yôv. Ma avômalô esopa iniñ leññihaviñ iyom ba idum kambom lomaloma hadêñ yani hatôm atu ba Wapômbêñ anêñ kapya bôk hanañ hathak yani. Ma doñtom aisê ka Wapômbêñ anêñ kapya hanañ nena Anyô Anêñ Nakaduñ atu tem enja vovañ bêñ lók nêmbôlin dômiñ êndêñ yani?”

*Yisu hêv ngôk vê hêk okna te
(Mat 17:14-21; Luk 9:37-43)*

14 Yisu thêlô êyô ek nê ku vi ma êyê avômalô bêñ anôn̄ lêk ethak doñtom ba êmô. Ma nê lôkawk hathak abô balabun lók anêñ nê ku vi atu ba êmô enañ abô ba êkôki hathak. 15 Ma avômalô nômbêñ êñ êyê Yisu, ma eson̄ kambom ba elañviñ i ma ewa yani thô.

16 Ma Yisu hanañ hik thêlô liñ, “Mólô ôkôkam hathak malê?”

17 Ma anyô te hamiñ avômalô nômbêñ êñ kapô ba hanañ, “Kêdôn̄waga, ngôk te havalon̄ yenañ okna abôlêk loñ ba miñ hatôm enañ abô ami. Ba intu yahawa halêm eko. 18 Ngôk hathak hayôkwij yani ba habi yani halôk pik ma abôlêk wapôk thapuk hale yain̄ ma halon̄olon̄ abôlêk kalalan̄ ma liñ havuviñ ba thothon̄. Yahanañ ek anêm nê ku nenêm ngôk êñ vê ma doñtom thêlô miñ hatôm ami.”

19 Ma Yisu hanañ viyañ, “Yahamô haviñ mólô sawa daim ma doñtom miñ ôêvñhaviñ ami ma owa auk lokban̄ aleba yakapôlôn̄ lêk hagiap hathak mólô. Noja okna êñ êlêm.”

20 Êñ ma ewa okna atu hi hadêñ Yisu. Ngôk hayê Yisu, ma hayôkwij okna êñ kambom ba hêv yak halôk pik ba hapiki ma abôlêk thók hêv yak.

21 Ma Yisu hanañ hik lambô liñ, “Ngôk habuliñ yani hadêñ anjê?”

Ma lambô hanañ nena, “Sêbôk ba yani yaôna. 22 Ngôk êñ habi yani halôk atum lók ñañ lôbôlôn̄ ek injik yani vônô ma doñtom mi. Aêñ ba o hatôm undum ek ngôk êñ etak yenañ okna, êñ ma hôêv kapôlôm ek yai.”

23 *Ma Yisu hanañ, “Aisê ka honañ nena, ‘o hatôm?’ Wapômbêñ hatôm indum nômkama sapêñ ek nê takatu ba êvñhaviñ yani.”

24 Ma kethen̄ oyañ ma okna êñ anêñ lambô hanañ, “Yahêvñhaviñ ba undum ek yenañ auk atu ba miñ yahêvñhaviñ ami êkôk ya liñ ek yanêmibinj!”

25 Ma Yisu hayê nena avômalô êvôn i kethen̄ ethak doñtom, êñ ma hathañ ngôk lelaik atu ba hanañ, “O ngôk vembôlêk lók lemôn̄dôn̄ putup, yahanañ hadêñ o nena otak okna êntêk ba nu ma miñ ômbôlêm esak loñbô ami.”

26 *Ma ngôk hanañ boloba ma hayôkwij okna êñ kambom ma hale yain̄ ba hi. Ma okna êñ hêk inañ anyô ñama ba avômalô enañ nena, “Lêk hama.” 27 Ma doñtom Yisu havalon̄ hamô ban̄ vi ma havôn̄ ba haviyô hamiñ.

28 Vêm ma Yisu lók anêñ nê ku iyom êmô unyak kapô ma thêlô enañ hik yani liñ, “Aisê ka yêlô miñ hatôm nanêm ngôk êñ vê ami?”

29 Ma Yisu hanañ viyañ hadêñ thêlô, “Mek iyom intu hatôm nêm ngôk anêñ aêñ vê.”

*Yisu hanañ bôlôn̄ yan̄ hathak anêñ ñama
(Mat 17:22-23; Luk 9:43-45)*

30 *Ma thêlô etak loñ êñ ba ibitak êyô Galili. Ma Yisu hadô avômalô neyala nena thêlô lêk êmô êsê 31 *ek êndôn̄ anêñ nê ku. Êñ ma Yisu hanañ hadêñ thêlô, “Tem nenañ Anyô Anêñ Nakaduñ atu bêñ ba netak êndôk avômalô bahen̄ñ. Ma tem nijik yani vônô, ma êtôm wak lô ma tem imbiyô esak loñbô.”

32 *Ma anêñ nê ku êthôn̄ abô êñ anêñ ôdôn̄ palin̄ lók êkô ek nenañ injik yani liñ.

*Opalê intu anyô bêñ?
(Mat 18:1-5; Luk 9:46-48)*

33 Ma Yisu thêlô êyô Kapaneam ma i êmô unyak kapô te. Êñ ma Yisu hanañ hik thêlô liñ, “Mólô ôkôkam hathak malê haven̄ loñôn̄dê ba ôlêm?” 34 Thêlô eyala nena thêlô êkôki hathak thêlô alisê intu anyô bêñ ek Yisu anêñ nê ku vi ba intu thêlô bônôn̄.

35 *Ma Yisu halôk hamô ma halam anêñ nê ku laumiñ ba lahavuju takatu ba êlêm. Ma hanañ, “Lemimñhaviñ numbitak anyô bêñ, êñ ma undum o endeba yaôna ba ôtôm avômalô lôkthô iniñ anyô ku oyañ.”

36 Ma hawa amena te ba hadô hamiñ thêlô malêvôn̄. Ma havalon̄ hamiñ ma hanañ hadêñ thêlô, 37 **“Ôpatu ba hêvñhaviñ ya ba hawa amena yaônate aêntêk thô, ma hatôm hawa ya thô. Ma ôpatu ba hawa ya thô, ma hatôm hawa ôpatu ba hêv ya ba yahalêm thô haviñ.”*

*Ôpatu ba hadum ku haviñ alalô ma miñ numiñ yani loñ siñ ami
(Luk 9:49-50)*

38 Ma Jon hanañ hadêñ Yisu nena, “Kêdôn̄waga, yêlô ayê anyô te hêv ngôk vê hathak anêm athên̄. Ma doñtom yani ma

* 9:23: Mat 21:21; Mak 11:23 * 9:26: Mak 1:26 * 9:30: Jon 7:1 * 9:31: Mak 8:31; 10:32-34 * 9:32: Luk 9:45
* 9:35: Mat 20:25-27; Mak 10:43-44; Luk 22:24-26 * 9:37: Mat 10:40

minj alalô te ami, ba intu yêlô anaj ek yani etak ku êj.”

³⁹ Ma doŋtom Yisu hanaj nena, “Dô! Minj numinj yani loj sinj ami. Ôpatu ba hadum nômbithi hathak yenanj athêj ma tem minj enaj abô kambom kethenj esak ya ami, ⁴⁰ *ek malê nena ôpatu ba minj hapôlik hathak alalô ami, intu alalôaninj te. ⁴¹ *Yananj avanônj êndênj mólô nena anyô te hayê nena mólô ma Kilisi anênj avômalô ba hêv njan hadênj mólô, ôpênj tem enja anênj vuli.

Uminj lôklokwanj ek kambom minj esale o thô ami

(Mat 18:6-9; Luk 17:1-2)

⁴² “Ma anyô te hadum ba yenanj amena atu ba hêvhavinj ya te hêv yak, ôpênj tem êpôm malainj bênj anônj. Ôpênj tem nêsôkwênj valu bênj te esak laselo ba nimbi yani êndôk ngwêk makidinj ba ema. Malainj ênj ma yaôna ek malainj atu ba yani tem êpôm emberj yam. ⁴³⁻⁴⁴ *Ma bahem hadum ba hudum kambom, ênj ma odabênj kisi ba nêv vê ek minj undum kambom esak loj bô ami! Bahem vi iyom ma malainj, ma doŋtom mavi ek nu malak lej. Ma bahem luvi hamô ba hudum kambom, ênj ma lemvimkupik sapênj tem ni loj atu ba atum hathanj ba minj hama ami. Ba intu malainj bênj anônj. ⁴⁵⁻⁴⁶ Ma vem hadum ba hudum kambom, ênj ma odabênj kisi ba nêv vê ek minj undum kambom esak loj bô ami! Vem vi iyom ma malainj, ma doŋtom mavi ek nu malak lej. Ma vem luvi hamô ba hudum kambom, ênj ma lemvimkupik sapênj tem ni loj atu ba atum hathanj ba minj hama ami. Ba intu malainj bênj anônj. ⁴⁷ *Ma malem daluk hadum ba hudum kambom, ênj ma ômbi vê. Malem daluk vi iyom ma malainj, ma doŋtom mavi ek nu malak lej. Ma malem daluk luvi hamô ba hudum kambom, ênj ma lemvimkupik sapênj tem ni loj atu ba atum hathanj ba minj hama ami. Ba intu malainj bênj anônj. ⁴⁸ *Loj ênj ma matinyak tem nejan anyô linjkupik êtôm wak nômbênj intu sapênj, ma atum tem esanj anyô êmô aênj. ⁴⁹ Atum tem êpôm avômalô sapênj êtôm ngwêk etak hathak nôv ek atum ênj esaê thêlô.

⁵⁰ * “Ngwêk ma nôv mavi, ma doŋtom anênj maninj hêv yak, ênj ma opalê hatôm

idum ba imbitak maninj esak loj bô am? Ngwêk hathak hadum nôv ma vasiŋ, ba intu nôv yôhok * mavi imbinj am aênj iyom.”

10

Yisu hanaj abô hathak nê lôk venj êdô i (Mat 19:1-12; Luk 16:18)

¹ Ma Yisu hatak loj ênj ma hi havej loj Judia lo njan Jolodanj vi. Ma avômalô bênj anônj êlêm hathak loj bô. Ênj ma hasopa anênj bôk lo loj ba hadônj i.

² Ma Palisi doho êlêm ma idum ek nesau Yisu ba enaj hik yani linj, “Abô balabunj hananj aisê? Anyô hatôm nêv yanavi vê mena mi e?”

³ Ma Yisu hananj viyanj, “Mose bôk hananj aisê?”

⁴ *Ma thêlô enanj, “Mose halôk ek anyô eto kapya nêv yanavi vê ba etak êndôk yanavi banj ek nêv yani vê.”

⁵ Ênj ma Yisu hananj nena, “Mólô nê lemôndônj kôtônj kambom ba intu Mose hatô balabunj ênj ba hêv hadênj mólô.

⁶ *Ma doŋtom ‘sêbôk ba mônj anônj atu ba Wapômbênj hapesanj avômalô ma hapesanj anyô lo avi. ⁷ *Ba intu Wapômbênj bôk hananj nena, “Anyô tem etak lambô lo talêbô ma esak doŋtom imbinj yanavi ⁸ ek thai nimbitak êtôm kupik doŋtom iyom.” ⁹ Thai minj ju hathak loj bô ami ma lêk ibitak doŋtom. ⁹ Aênj ba nôv atu ba Wapômbênj bôk havak loj hathak doŋtom, ma minj hatôm anyôla epole vê ami.”

¹⁰ Vêv ma Yisu lôk anênj nê ku êmô unyak kapô, ma anênj nê ku enaj hik yani linj hathak abô ênj. ¹¹ *Ênj ma Yisu hananj hadênj thêlô, “Anyô hadô yanavi ba hawa avi yanj, ênj ma hadum sek ba habulinj yanavi bô. ¹² Ma avi te hadô yamalô ba hawa anyô yanj, ênj ma hadum sek aênj iyom.”

Yisu hêv mek hathak avômena (Mat 19:13-15; Luk 18:15-17)

¹³ Ma avômalô ewa avômena yaônena i hadênj Yisu ek etak banj êyô ênjêk thêlô. Ma doŋtom anênj nê ku ethanj avômalô takêj.

¹⁴ Yisu hayê nôv ênj, ma lamaninj ba hananj hadênj anênj nê ku nena, “Notak avômena yaônena ba nêlêm êndênj ya ma minj numinj thêlô loj sinj ami ek malê nena avômalô takatu ba athênj mi ma hatôm avômena takêntêk ba Wapômbênj anênj loj lôklinjak

* **9:40:** Mat 12:30; Luk 11:23 * **9:41:** Mat 10:42 * **9:43-44:** Mat 5:30 * **9:43-44:** Nê lôk kauk vi enanj nena abô

doho atu ba Mak hatô ma hêk denanj. Abô ênj ma aêntêk: Loj ênj ma matinyak tem nejan anyô linjkupik êtôm wak nômbênj intu sapênj, ma atum tem esanj anyô êmô aênj. * **9:45-46:** Nê lôk kauk vi enanj nena abô doho atu ba Mak hatô ma hêk denanj. Abô ênj ma aêntêk: Loj ênj ma matinyak tem nejan anyô linjkupik êtôm wak nômbênj intu sapênj, ma atum tem esanj anyô êmô aênj.

* **9:47:** Mat 5:29 * **9:48:** Ais 66:24 * **9:50:** Mat 5:13; Luk 14:34 * **9:50:** ‘Yôhok’ anênj ôdônj nena ôpatu ba hamô malinyao havinj avômalô vi. Lôk minj lamaninj kethenj ami. Ma hêv avômalô sa ek netak vovak.

* **10:4:** Lo 24:1-4; Mat 5:31 * **10:6:** Stt 1:27; 5:2 * **10:7:** Stt 2:24; Ep 5:31-33 * **10:11:** Mat 5:32 * **10:15:**

ma thêlônin. ¹⁵ *Yanañ avanônj êndêj mólô nena ôpatu ba miñ hawa Wapômbêj anêj loj lôklinyak hatôm avômena yaônena ami, miñ hatôm imbitak êyô loj êj kapô ba ni ami. Ma mi.” ¹⁶ Ma Yisu havalonj avômena ma hatak banj hayô hêk i ma hêv mek hathak thêlô.

Anyô lôk nômkama bêj hanañ abô havinj Yisu

(Mat 19:16-30; Luk 18:18-30)

¹⁷ Ma Yisu haviyô ba hi ma anyô te halanjvîj hadêj yani ma halek vaddôj lêlô hamô valuvi ma hanañ, “Kêdôñwaga mavi, yandum malê ek yamô lôkmala êtôm wak nômbêj intu sapêj?”

¹⁸ Ma Yisu hanañ, “Holam ya nena mavi eka? Anyô late miñ mavi ami ma Wapômbêj iyom intu ba mavi. ¹⁹ *Abô balabunj ma bôk hoyala yôv: ‘Miñ unjgwik anyô vônô ami. Miñ undum sek imbinj anyô yan yanavi ami. Miñ onja vani ami. Miñ onaj abôyanj esak anyô vi ba undum abô ek i ami. Miñ onaj abôyanj ek ômbôv anyô yan anêj nômkama ami. Ma ondovak lemambô lo lemtambô.’”

²⁰ Ma ôpêj hanañ, “Kêdôñwaga, ya yaóna aleba lêk ma yahasopa abô balabunj takêj.”

²¹ Ma Yisu hayê ôpêj ba lahavinj. Ma hanañ, “O ma nômlate mi denaj. Nu nê m anê m nômkama sapêj ek avômalô nê nê m vuli, ma onja valuselenj sapêj ba nê m êndêj avômalô siv. Hudum aêj, ma tem anê m nômkama mavi lomalama êmô malak lenj. Ma ôlê m osopa ya.”

²² Yani ma anyô lôk nômkama bêj anôj. Ba intu halanjô abô êj, ma hakôm ba hi lôk lamalainj bêj.

²³ Ma Yisu hayê hawê haveñ ma hanañ hadêj anêj nê ku, “Nê lôk nômkama bêj tem nêpôm malainj bêj ek nimbitak nêyô Wapômbêj anêj loj lôklinyak kapô ba ini.”

²⁴ Yisu anêj nê ku elanjô ba esonj kambom. Ma Yisu hanañ hadêj thêlô hathak lonjô nena, “Yenañ avômena, avômalô takatu ba indum ek nimbitak nêyô Wapômbêj anêj loj lôklinyak kapô ba ini ma tem nêpôm malainj bêj anôj! ²⁵ Miñ malainj bêj ek bok kamel imbitak êyô lukiv idu sôp anêj abyanj ba ni ami, ma doñtom malainj anôj ek anyô lôk nômkama bêj te imbitak êyô Wapômbêj anêj loj lôklinyak kapô.”

²⁶ Ma Yisu anêj nê ku esonj kambom anôj ba enaj hadêj i, “Avanônj e? Aêj ba miñ hatôm anyôla imbitak êyô Wapômbêj anêj loj lôklinyak kapô ba ni ami e?”

²⁷ Ma Yisu hayê thêlô lôklokwanj ma hanañ, “Wapômbêj iyom hatôm indum nômkama sapêj. Ma anyô te miñ hatôm nê m yanida bulubinj ami ma mi.”

²⁸ Ma Pita hanañ hadêj Yisu, “Yêlô bôk atak yêlôaniñ nômkama sapêj ba alê m asopa o!”

²⁹ Ma Yisu hanañ nena, “Yanañ avanônj êndêj mólô, anyô te lahabi ya lôk yenañ Abô Mavi ba hatak anêj unyak lôk iviyanj ma livi lôk talêbô lo lambô ma nali lôk anêj pik, ³⁰ êj ma Wapômbêj tem nê m bêj anôj êndêj ôpêj êtôm 100 êyô êmô anêj loj imbinj. Ôpêj hamô pik denaj, ma tem enja nômkama bêj anôj aêntêk unyak lôk iviyanj ma livi lôk taluvi ma nali lôk pik, ma doñtom avômalô vi tem nimbuling yani imbinj. Ma embej yam ma tem êmô lôkmala êtôm wak nômbêj intu sapêj. ³¹ *Odanjô! Nê lôk athêj bêj, bêj anôj tem nimbitak nê lôk athêj mi. Ma nê lôk athêj mi bêj anôj tem nimbitak nê lôk athêj bêj.”

Yisu hanañ abô hathak anêj ñama bôlônj te lô

(Mat 20:17-19; Luk 18:31-34)

³² *Yisu thêlô i Jerusalem ma Yisu hi hamônj. Ma anêj nê ku êyê ba esonj kambom ma avômalô takatu ba everj yam êkô. Ma Yisu hanañ hadêj anêj nê ku laumiñ ba lahavuju takatu ek nêlê m bidonj ma hanañ hathak nô m takatu ba tem êpôm yani. ³³ *Odanjô. Alalô ayô Jerusalem ma tem nenañ Anyô Anêj Nakadunj atu bêj ba nê nê m yani êndêj nê bêj bêj êbôk da lôk nê lôkauk hathak abô balabunj. Ma tem nenañ ek nijik yani vônô ma nê nê m yani êndêj avômalô loj buyanj ³⁴ ek thêlô nenañ abôma lôk nêsôvwapôk esak yani ma nebali yani lôk nijik yani vônô. Wak lô ende ba ni ma tem imbiyô esak lonjô.”

Jems lo Jon lenjnhavinj nimbitak nê bêj

(Mat 20:20-28)

³⁵ Yôv ma Sebedi nakadunj luvi, Jems lo Jon, i hadêj Yisu ma enaj, “Kêdôñwaga, yai lenjnhavinj undum nômlate ek yai.”

³⁶ Ma Yisu hanañ, “Mamu lemimhavinj malê?”

³⁷ Ma thai enaj nena, “Otak yai yanj êmô bahem vianônj ma yanj êmô bahem vikenj ênjêk anê m loj lôkmanjinj kapô.”

³⁸ *Ma Yisu hanañ, “Mamu ôthônj nô m atu ba onaj hik ya linj palinj. Hatôm nunum êndôk tase atu ba tem yanum lôk nusik êndôk ñanj atu ba tem yasik e?”

³⁹ *Ma enaj, “Yai hatôm.”

Ma Yisu hanañ, “Avanônj, tase êj lôk ñanj êj tem nunum lôk nusik. ⁴⁰ Ma doñtom nê mô yabahanj vianônj lôk vikenj, ma miñ yenañ ku ami. Mi, Wapômbêj da hayabinj ku êj ba bôk hatak anyô doho yôv ek nê m lôj êj.”

* 10:19: Kis 20:12-17; Lo 5:16-20

* 10:31: Mat 20:16; Luk 13:30

* 10:32: Mak 8:31; 9:31

* 10:38: Mak

14:36; Luk 12:50

* 10:39: Ap 12:2; ALK 1:9

* 10:42: Luk 22:25-26

41 Nê ku laumiņ takêņ elañô abô êņ ba leņiņņarja hadêņ Jems lo Jon. 42 *Ma Yisu halam sapêņ ethak doņtom ma hanarj, “Môlô bôk oyala nena avômalô loņ buyarj iniņ kinj ethak ebam i ba ibulinj nê takatu ba êmô thêlô vibiņ. Ma iniņ nê bêņbêņ ethak etharj iniņ avômalô aêņ iyom. 43 *Odarjô! Môlô miņ nundum kobom êņ ami! Môlô te lahavij imbitak anyô lôk athêņ bêņ êņjêk môlô malêvôņ, êņ ma imbitak êtôm môlônim anyô ku ek nê m môlô sa. 44 Ma ôpatu lahavij imbitak êtôm môlônim anyô bêņ, êņ ma êmô êtôm avômalô sapêņ iniņ anyô ku oyarj 45 hatôm ya Anyô Anêņ Nakaduņ atu ba yahadum aêņ iyom. Miņ yahalêm ek yandum nê bêņbêņ pik iniņ kobom ba yasarj avômalô ek nindum yenaņ ku ami. Mi anôņ! Yahalêm hatôm anyô ku ek yanêm avômalô sa lôk yatak yenaņ lôkmala ek nê m avômalô bulubiņ.”

*Yisu hadum Batimeas madaluk mavi
(Mat 20:29-34; Luk 18:35-43)*

46 Ma Yisu lôk anêņ nê ku êyô Jeliko. Idum ek netak Jeliko ma avômalô bêņ anôņ i havij thêlô. Ma anyô madaluk pusip te anêņ athêņ nena Batimeas hamô loņôndê danj vi ba hapetenak ek avômalô nê nê m yani sa. (Batimeas anêņ ôdôņ nena Timeas nakaduņ.) 47 Yani halarjô nena Yisu anêņ Nasalet halêm, ma halam kaêk lôklala nena, “Yisu, Devit anêņ Lim Luknuk, nê m kapôlôm ek ya!”

48 Ma avômalô bêņ anôņ etharj yani ba enarj, “O bônôņ!” Ma doņtom yani halam lôklala nena, “Yisu, Devit anêņ Lim Luknuk, nê m kapôlôm ek ya!”

49 Êņ ma Yisu hamij ma hanarj, “Nodam yani êlêm.”

Ma elam hadêņ anyô madaluk pusip atu nena, “Lemmavi! Umbiyô ba nu! Yani halam o.” 50 Êņ ma hakaliv anêņ kwêv thilibuņ hi ma hasôv kisi haviyô hamij ma hi hadêņ Yisu.

51 Ma Yisu hanarj hadêņ yani, “Lemhavinj yandum malê êndêņ o?”

Ma anyô madaluk pusip êņ hanarj, “Kêdôņwaga, yalenjhavinj yanğê tak.”

52 *Ma Yisu hanarj, “Umbiyô ba nu. Anê m hêv haviņ hadum ba hubitak mavi.” Ma kethen oyarj ma ôpêņ madaluk hakyav ba hayê tak, ma hasopa Yisu haverj loņôndê.

11

*Yisu habitak hayô Jerusalem hatôm kinj
(Mat 21:1-11; Luk 19:28-40; Jon 12:12-19)*

1 Yisu thêlô i ebobo Jerusalem ma i êyô Bet-pagi lo Betani, malak ju êņ hêk habobo Dum

Oliv. Ma hêv anêņ nê ku ju ba i 2 ma hanarj nena, “Mamu unu malak entuvulu. Ubitak ôyô kapô ba u, ma tem ôņğô ekak bok doņki map te loņ ba hamij. Bok êņ ma miņ bôk anyôla hayô hamô ami. Nopole yak vê ma nondom ba nôlêm. 3 Ma anyôla hanarj hik mamu liņ nena, ‘Udum aêņ eka?’ ma nonarj êndêņ yani nena, ‘Anyô Bêņ lahavij idum ku te esak vê mam, ka tem nê m êmbôlêm.’”

4 Êņ ma nê ku ju atu i ma êyê bok doņki map atu ekak loņ ba êthô hamô unyak abôlêk habobo loņôndê viyaiņ. Ma thai epole yak vê. 5 Ma anyô doho imij loņ êyê ba enarj, “Mamu udum malê ba opole bok anêņ yak vê?” 6 Ma thai enarj hatôm atu ba Yisu hanarj hadêņ thai. Êņ ma etak thai ba i. 7 Ma ewa bok doņki êņ ba i hadêņ Yisu, ma ibi iniņ kwêv thilibuņ daim thô ba engava hayôhêk bok dômlokwanj ma Yisu hayô hamô. 8 Ma avômalô bêņ anôņ engava iniņ kwêv thilibuņ daim ma vi ele nôkyalô ņauņ hamô kamuņ ba engava hêk loņôndê. 9 Ma vi êmôņ ma vi evenj yam ma Yisu halôk malêvôņ ba elam nena, “Osana!”

“Wapômbêņ nê m lamavi êndêņ ôpatu ba halêm hathak Anyô Bêņ anêņ athêņ!”
Kapya Yey 118:25-26

10 “Wapômbêņ nê m anêņ lamavi êyô êmô bumalô Devit anêņ lim êntêk atu ba tem eyabiņ alalô êtôm kinj êtôm sêbôk ba Devit hayabiņ!

Osana! Nambô Wapômbêņ anêņ athêņ esak leņ!”

11 Ma hi Jerusalem ma habitak hayô unyak mathen anêņ piklêvôņ kapô ba hi. Ma hayê nômkama takatu ba hamô loņ êņ. Ma doņtom wak lêk halôk jalôm, êņ ma hatak Jerusalem ma hi Betani havij anêņ nê ku laumiņ ba lahavuju takatu.

*Yisu hêv nê idum ku valu vê hêk unyak
mathen kapô*

(Mat 21:12-19; Luk 19:45-48; Jon 2:13-22)

12 Haviyô hayarj ma etak Betani ek ini Jerusalem. Ma Yisu hama kisi. 13 *Ma hayê alokwanj sabo te lôk ņauņ hamij daim dokte. Êņ ma hi hayô alokwanj êņ ôdôņ ek êņjê nena hik anôņ mena mi. Ma doņtom hayê ņauņ oyarj iyom ma miņ hik ami ek malê nena miņ anêņ waklavôņ injik ami. 14 Êņ ma Yisu hanarj hadêņ alokwanj êņ nena, “Anyô late miņ hatôm enarj anê m anôņ esak loņbô ami.” Ba anêņ nê ku elarjô.

15 *Ma Yisu thêlô êyô Jerusalem. Ma habitak hayô unyak mathen kapô anêņ piklêvôņ. Ma hayê avômalô ewa nômkama ba êdô hamô ek avômalô vi nê nê m vuli.

* 10:43: Mat 23:11; Mak 9:35

* 10:52: Mak 5:34

* 11:13: Luk 13:6

* 11:15: Jon 2:14

Êj ma halupunij i ba hêv i vê hêk unyak mathen kapô ba ele yainj ba i. Ma hale nê takatu ba êwê nê loj buyan inij valuselenj hathak Hiblu inij valuselenj inij balê liliñ. Ma hadum aêj hadêj nê takatu ba êdô menak bôbô hamô ek avômalô vi nê nê m vuli. ¹⁶ Ma hamij loj sinj ek avômalô mij neja inij nômkama ba ini kapô ek nê nê m vuli ami. ¹⁷ *Ma Yisu hadôj thêlô ba hanañ aêntêk, “Wapômbêj anêj kapya hanañ nena, ‘Yenañ unyak ma unyak avômalô pik sapêj netenj mek êndôk.’ Ma môlô lêk udum ba habitak hatôm nê vani inij loj ekopak êmô.”

¹⁸ *Nê bêjbêj êbôk da lôk nê lôk kauk hathak abô balabun elanj abô êj ma êbôlê m lojôn dê ek nijik yani vônô. Ma doñtom thêlô êkô hathak yani ek malê nena avômalô sapêj esonj kambom hathak anêj abô.

¹⁹ Yajsinj anôj ma Yisu thêlô etak Jelusalem ba i.

Alokwanj sabo hakapok

(Mat 21:20-22)

²⁰ Hanañ lôkbôk ma Yisu thêlô êvô i ma êyê alokwanj sabo atu lêk hama ba hakapok hêk ñauñ ba hayô ôdôj. ²¹ Ma Pita lahabi Yisu anêj abô ba hanañ nena, “Kêdôjwaga, nôñgô! Alokwanj sabo wakbôk atu ba hoñan ma lêk hakapok yôv.”

²² Ma Yisu hanañ hadêj thêlô, “Nônê mimbij Wapômbêj. ²³ *Yanañ avanôj êndêj môlô nena ôpatu ba hanañ hadêj dumlolê êntêk nena, ‘Ômbi o kisi ni tamu ñgwêk’, ma hêvhavij ba havalon anêj abô êj loj lôklokwanj ma mij laluvi ami, êj ma Wapômbêj tem indum ba dumlolê êj endanj ôpêj anêj abô. ²⁴ *Aêj ba intu yanañ êndêj môlô nena malê atu ba môlô onaj halôk unim mek, êj ma nô nê mimbij nena lêk owa yôv, ma nô m êj tem imbitak êtôm môlônim. ²⁵⁻²⁶ *Môlô umij ba otenj mek, ba lemimhabi kambom atu ba anyôla bôk hadum hadêj o, êj ma notak unim kapôlômim ek ôpêj. Udum aêj ma môlônim Lemambô atu ba hamô malak leñ tem etak kapô ek môlô aêj iyom.”*

Yisu, opalê hêv athêj bêj hadêj o?

(Mat 21:23-27; Luk 20:1-8)

²⁷ Ma Yisu thêlô i Jelusalem hathak lojbô ba êyô unyak mathen anêj piklêvôj. Ma nê bêjbêj êbôk da lôk nê lôk kauk hathak abô balabun lôk nê bêjbêj vi i hadêj Yisu. ²⁸ Ma enaj hik yani lij nena, “Opalê hêv athêj bêj hadêj o lôk hêv ku hadêj o ba intu hudum nô m takêntêk?”

²⁹ Ma Yisu hanañ hadêj i nena, “Tem yanañ injik môlô lij esak abô te aêj iyom. Ba onaj abô êj bêj hadêj ya ma tem yandam ôpatu ba hêv athêj bêj hadêj ya êndêj môlô. ³⁰ Opalê hêv ku nisik avômalô êndôk ñaj hadêj Jon? Wapômbêj leñ? Mena anyô pik? Môlô nonaj êndêj ya!”

³¹ Ma thêlôda enaj hadêj i nena, “Alalô anaj nena Wapômbêj hêv ku êj hadêj Jon ma tem yani enaj, ‘Aisê ka môlô mij ôêvhavij yani ami?’ ³² Ma doñtom alalô anaj nena, ‘Anyô pik te hêv ku êj,’ êj ma avômalô tem leñjmanij êndêj alalô. Ek malê nena thêlô sapêj êvhavij nena Jon ma plopet te.”

³³ Ma thêlô enaj hadêj Yisu nena, “Yêlô athôj palij.”

Êj ma Yisu hanañ hadêj thêlô, “Aêj ba mij hatôm yandam ôpatu ba hêv athêj bêj hadêj ya anêj athêj bêj êndêj môlô ami. Ma mi.”

12

Abô loj kapô hathak nê kambom eyabinj ku yak wainj

(Mat 21:33-46; Luk 20:9-19)

¹ *Ma Yisu hanañ abô loj kapô doho hadêj thêlô. Ba hanañ, “Anyô te havatho anêj ku yak wainj ma havak lôk hawê havenj. Ma halav lôv nêyô nimij wainj anêj anôj pesa ek neja anêj thôk. Ma halav unyak daim te ek anyô nê m êk neyabinj ku êj. Vê m ma hatak ku êj halôk anyô doho bahenij ek neyabinj ba hik anôj ma thêlô neja anôj vi ma nê nê m vi êndêj yani. Vê m ma hatak loj êj ba hi loj buyan. ² Waklavôj yak wainj hik anôj hayô ma hêv anêj anyô ku te ba hi hadêj nê takatu ba eyabinj anêj ku atu. Yani lahavij thêlô nê nê m anôj doho êndêj yani êtôm sêbôk ba thêlô evak abô havij i. ³ Ma doñtom thêlô evalonj ôpêj loj ma ik yani kambom ba êv yani hi oyan. ⁴ Vê m ma hêv anyô ku yanj ba hi hathak lojbô, ma doñtom ik halôk wakadôk ma êv mama hadêj yani. ⁵ Êj ma hêv anyô ku te hathak lojbô ma doñtom thêlô ik yani vônô. Vê m ma hêv tomtom aêj habup hathak ba vi ma evali ma vi ma ik vônô.

⁶ “Hadum aêj aleba lêk mi ma anyô doñtom iyom hamô. Ôpêj ma anêj namalô atu ba yani lahavij. Hêv ôpêj hi ma lahabi nena, ‘Êntêk ma yenañ okna ba tem nedarjô anêj abô.’

⁷ “Ma doñtom nê takatu ba eyabinj ku êj êyê ôpêj ma enaj hadêj thêlôda aêntêk, ‘Ôpêntêk ma ku alaj anêj nakadunj ba tem

* **11:17:** Ais 56:7; Jer 7:11 * **11:18:** Mak 14:1 * **11:23:** Mat 17:20 * **11:24:** Mat 7:7 * **11:25-26:** Mat

6:14-15 * **11:25-26:** Nê lôk kauk vi enaj nena abô doho atu ba Mak hatô ma hêk denaj. Abô êj ma aêntêk: Ma doñtom môlô mij otak kapôlômim ek avômalô vi inij kambom ami, êj ma môlônim Lemambô tem mij etak anêj kapô ek môlônim kambom ami. * **12:1:** Ais 5:1-2 * **12:8:** Hib 13:12

eyabinj lambô anêj ku. Alalô ik yani vônô ma ku êj tem imbitak alalôanij.’ ⁸ *Ba intu ewalonj yani ba ik yani vônô ma ibi anêj kupik hale viyaij ba hi.

⁹ “Aêj ba ku alanj tem indum malê? Tem ni injik nê takêj vônô ma nêmu ku êj êndêj anyô vi ek neyabinj. ¹⁰ Mólô bók osam Wapômbêj anêj abô bu êntêk mena mi e? “Valu atu ba nê elav unyak êpôlik hathak, ma lêk habitak landinj anôj.

¹¹ Anyô Bêj da hadum nômu êj, ma yêlô ayê nômu êj nena mavi anêj dôêj.’” *Kapya Yerj 118:22-23*

¹² Ma Israel injij nê bêjbêj eyala nena Yisu hananj abô loj kapô êj hathak thêlô ba intu êbôlêmu lojondê ek nebalonj yani. Ma dojtom êkô hathak avômalô, ba intu etak yani ma thêlô i.

Nênêmu takis êndêj Sisa mena dô (Mat 22:15-22; Luk 20:20-26)

¹³ *Vêmu ma êv Palisi doho lôk nê esopa Helot doho ba i hadêj Yisu ek nesau yani esak abô ek nebalonj yani. ¹⁴ Thêlô êyô ek Yisu ma enanj, “Kêdôjwaga, yêlô ayala nena o ma anyô abô avanôj. Ma mij hothak hobam anyô yanj ma hôdô anyô yanj ami. Ba intu nê bêjbêj êdô anêmu abô, ma mij hôkô ek i ami. Ma hothak huik Wapômbêj anêj abô thô hadêj avômalô. Aêj ba lemhabi aisê? Bumalô injij balabu j hananj nena yêlô hatôm nanêmu valuselej êndêj Sisa mena mi?”

¹⁵ Ma dojtom Yisu hayê thêlônij auk kambom thô ba hananj hik thêlô lij, “Aisê ba môlô udum ek numbulinj ya? Noja valuselej te êlêmu ek yanjê.” ¹⁶ Êj ma thêlô ewa valuselej te halêmu ek Yisu. Ma Yisu hananj hadêj thêlô nena, “Opalê anêj dahô lôk anêj athêj hêk valuselej êntêk?”

Ma thêlô enanj, “Sisa.”

¹⁷ *Êj ma Yisu hananj hadêj thêlô nena, “Sisa anêj nômkama ma nônêmu êndêj Sisa da. Ma Wapômbêj anêj nômkama ma nônêmu êndêj Wapômbêj da.”

Ma thêlô elanj ba esonj kambom hathak anêj abô êj.

Abô hathak nê nama tem nimbiyô aisê (Mat 22:23-33; Luk 20:27-40)

¹⁸ *Ma Sadyusi doho i hadêj Yisu. Thêlô ma ôdôj te atu ba enanj nena nê nama tem mij nimbiyô esak lojbô ami. Aêj ba intu enanj hik Yisu lij nena, ¹⁹ *Kêdôjwaga, Mose bók hatô hadêj alalô nena, ‘Anyô te hama ba nali mi ma anêj yanj hamô, ma enja avi tôp êj ek imbi yanj atu ba hama anêj nakadu j vê.’ ²⁰ Aêj ba nê lôk iviyanj bahenjvi ba lahavuju êmô. Ma bôp hawa

avi te ba hama ma nakadu j mi. ²¹ Ma nôk enja avi tôp êj, hawa ba hama ba nakadu j mi. Ma ngwa enja avi tôp bô êj, nena hama havinj. ²² Êj ma iviyanj takatu ba êmô ma nesopa kobom dojtom êj iyom. Vêmu ma avi tôp êj hama havinj. ²³ Ma waklavôj nê nama iviyô hathak lojbô ma avi tôp atu ba nê lôk iviyanj bahenjvi ba lahavuju takatu ba ewa ma alisê te anêj avi?”

²⁴ Ma Yisu hananj hadêj thêlô, “Mólô mij oyala Wapômbêj anêj lôklokwanj lôk anêj abô atu ba hêk anêj kapya katô ami. Ba intu onanj abô lokbanj êntêk. ²⁵ Nê nama iviyô hathak lojbô, ma anyô lo avi tem mij neja i esak lojbô ami ma mi. Thêlô tem nêmu êtôm anjela malak lej iyom. ²⁶ *Mólô onanj nena nê nama tem mij nimbiyô esak lojbô ami. Ma dojtom môlô bók osam Mose anêj kapya lôk kukuthinj atum hathanj hamô alinj e? Wak êj ma Wapômbêj hananj hadêj Mose aêntêk, ‘Ya ma Ablaham lo Aisak ma Jekop injij Wapômbêj.’ ²⁷ Wapômbêj ma mij nê nama injij Wapômbêj ami. Mi, yani ma nê lôkmala iyom injij Wapômbêj. Ba intu yêlô ayala nena thêlô bók ema, ma dojtom lêk êmô lôkmala. Mólônim abô ma lokbanj anôj!”

Balabu j alisê intu bêj ek vi? (Mat 22:34-40; Luk 10:25-28)

²⁸ *Nê lôkauk hathak abô balabu j te hayô ma halanjô Yisu lo Sadyusi êkôki. Ma halanjô Yisu hananj thêlônij abô viyaij mavi anôj. Aêj ba yani hananj hik Yisu lij, “Balabu j alisê intu bêj ek balabu j vi?”

²⁹ *Êj ma Yisu hananj nena, “Balabu j môj hananj nena, ‘Mólô Israel nodanjô katô. Anyô Bêj alalôani j Wapômbêj, yani iyom intu Anyô Bêj. ³⁰ Lemimimbij Anyô Bêj unim Wapômbêj ênjêk unim kapôlôlim lôk dahôlôlimim ma lôklokwanj lôk unim auk sapêj.’ ³¹ *Ma balabu j yanj ma aêntêk: ‘Lemimbij avômalô vi êtôm lemhavinj oda.’ Balabu j vi ma êmô balabu j bêj ju êntêk kapô.”

³² Ma anyô lôkauk hathak abô balabu j hananj hadêj Yisu, “Kêdôjwaga, honanj abô mavi anôj. Anêmu abô ma avanôj binj nena Anyô Bêj iyom intu Wapômbêj ma mij wapômbêj la yanj hamô doho havinj ami. ³³ *Alalô lejinjimbij yani avanôj ênjêk alalôani j kapôlôjij lôk auk ma lôklokwanj sapêj. Lôk lejinjimbij avômalô vi êtôm alalô lejinjhavinj alalôda. Abô balabu j ju êj ma bêj ek da nômbêj atu ba êbôk hathak atum.”

³⁴ Yisu halanjô ôpêj hananj vijanj lôkauk mavi ba intu hananj hadêj ôpêj, “Mij hômô daim ek Wapômbêj anêj loj lôklijnyak ami.

* 12:13: Luk 11:53-54 * 12:17: Lom 13:7 * 12:18: Ap 23:8 * 12:19: Lo 25:5 * 12:26: Kis 3:2,6
* 12:28: Luk 10:25-28 * 12:29: Lo 6:4-5 * 12:31: Wkp 19:18 * 12:33: 1Sml 15:22; Hos 6:6

Mi.” Ma avômalô sapêñ elañô anêñ abô ba êkô ma miñ enañ hik yani liñ ek nesau yani esak lonjô ami.

*Mesia ma opalé anêñ lim lukmuk?
(Mat 22:41–23:36; Luk 20:41-47)*

³⁵ Ma Yisu hadôñ avômalô hamô unyak mathen anêñ piklêvôñ ma hanan, “Nê lôkawk hathak abô balabun ethak enañ nena Mesia ma Devit anêñ lim lukmuk eka? ³⁶ Lovak Mathen hêv auk hadêñ Devit da ba hanan, “ ‘Anyô Bêñ Wapômbêñ hanan hadêñ yenan Anyô Bêñ Mesia nena,

“Ômô yabahañ vianôñ ende ba yatak nê takatu ba ik vovak hadêñ o nêmo vemkapô vibin am.” ’ *Kapya Yen 110:1*

³⁷ Ma Devit da bôk halam Mesia nena anêñ Anyô Bêñ. Ma aisê ka Mesia ma yani anêñ lim lôk anêñ Anyô Bêñ imbin?”

Avômalô elañô Yisu anêñ abô êñ ba lenijnmavi anôñ.

³⁸ Yisu hadôñ thêlô ba hanan, “Môlô noyabin am ek nê lôkawk hathak abô balabun. Thêlô lenijnhavin nijik kwêv daim kêkêlô ba nember ek avômalô nebam i. Lôk lenijnhavin avômalô bêñ anôñ nenan, ‘Waklêvôñ anyô bêñ’ emben loñ ethak donjom halôk. ³⁹ Ma lenijnhavin nêmo êtom nê bêñbêñ êmô unyak yen kapô. Ma avômalô engabôm nômbêñ, ma lenijnhavin nejan nômbêñ nê bêñbêñ inin loñ ethak êmô. ⁴⁰ Thêlô ethak esau avi tôp ba ewa inin unyak vani lôk eten mek daim bêñ ek avômalô lenijnimbi nena thêlô ma nê thêthôñ anôñ. Nê anêñ aêñ ma tem nêpôm vovan bêñ êndêñ waklavôñ idum abô.”

*Avi tôp te anêñ da
(Luk 21:1-4)*

⁴¹ Yisu hi halôk hamô habobo unyak mathen anêñ alapa da ma hayê avômalô lubunlubun i ibi inin da. Ma nê lôk valu bêñ ekaliv valu bêñ anôñ halôk alapa da. ⁴² Ma avi tôp te atu ba nômkama mi anôñ hayô ma hatak anêñ da hatôm valuseñ thalalen ju iyom halôk alapa da êñ.

⁴³ *Ma Yisu halam anêñ nê ku êlêm ma hanan, “Yanan avanôñ êndêñ môlô nena avi tôp êntêk hêv valuseñ bêñ anôñ hamôñ ek takêntêk sapêñ. ⁴⁴ Avômalô nômbêñ êntêk inin valu bêñ anôñ hamô ma donjom êv dok-tena iyom. Ma avi tôp êntêk ma nômkama mi anôñ ma lêk hêv anêñ valuseñ sapêñ ba miñ havalon dokte loñ ami.”

13

*Yisu hanan abô hathak unyak mathen
Jelusalem
(Mat 24:1-2; Luk 21:5-6)*

¹ Yisu hatak unyak mathen ba hale yain ma anêñ nê ku te hanan hadêñ yani, “Kêdôñwaga, nôngô unyak mathen anêñ lêlêyan ma kêkêlô boman loñ anêñ valu bêñbêñ!”

² *Ma Yisu hanan nena, “Hôyê unyak bêñbêñ takêntêk e? Malain bêñ tem imbitak ba nê vovak tem nijik nômkama mavi nômbêñ êntêk pesa ba valu yan miñ hatôm êyômô yan loñ ami.”

*Malain lomaloma tem imbitak
(Mat 24:3-28; Luk 21:7-24)*

³ Vêm ma Yisu hamô Dum Oliv ma hayê unyak mathen hamô vi tuvulu. Ma Pita lo Jems ma Jon lo Andulu thêlô iyom i enañ hik yani liñ, ⁴ “Onañ êndêñ yêlô nena anjê intu nômbêñ tem imbitak? Lôk malê intu tem imbitak ek injik thô nena nômbêñ êñ lêk habobo?”

⁵⁻⁶ Ma Yisu hanan hadêñ thêlô, “Nê lomaloma tem nêlêm esak yenan athêñ ba nenan nena, ‘Ya ma Mesia atu.’ Ma tem nesau avômalô bêñ anôñ. Ba intu noyabin am. ⁷ Ma môlô olanô abô hathak vovak lomaloma lôk vovak tem imbitak pik luvuluvu. Nôm takêñ tem imbitak, ma donjom pik lo len anêñ dan ma mi denan. Ba intu miñ nodowalin ami. ⁸ Ma avômalô ôdôñ yan tem nijik vovak imbin ôdôñ yan. Ma kin yan lôk anêñ avômalô tem nijik vovak êndêñ kin yan. Ma loñ lomaloma ma tem duviañ lôk bôm bêñ imbitak. Nôm takêñ ma hatôm vovan mông atu ba hapôm avi lôk lasaben ek embathu.

⁹ * “Aêñ ba noyabin am. Tem nebalon môlô ba netak êndôk nê elañô abô bahenjin. Lôk nebalî môlô êmô unyak yen. Hathak yenan athêñ ma tem numin nê bêñbêñ lôk kin malenjin ek nonan yenan abô bêñ êndêñ i. ¹⁰ Avômalô pik sapêñ tem nedañô yenan Abô Mavi vëmam ka nômbêñ tem imbitak emben yam. ¹¹ *Thêlô ekak môlô loñ ma ewa ba i ek nundum abô, êñ ma miñ nôkô ba nonan nena, ‘Yêlô tem nanan malê?’ Mi. Waklavôñ êñ ma nonan auk takatu ba êv hadêñ môlô iyom. Auk takêñ ma Lovak Mathen da hanan ma miñ môlôda onañ ami.

¹² * “Ma anyô loyan tem yan enañ yan bêñ ek nijik vônô. Ma lambô tem indum aêñ êndêñ nakadun. Ma avômena tem nêmbôlin dômin êndêñ lami lo taluvi ba nenan ek nijik i vônô. ¹³ *Môlô ma yenan avômalô. Ba intu avômalô sapêñ tem nêpôlik esak môlô. Ma donjom nê takatu ba imin lôklokwan aleba hayô anêñ dan, ma Wapômbêñ tem nêm i bulubin.

¹⁴ * “Nôm kambom anôñ te tem imin loñ mathen anôñ ba loñ êñ ma miñ hatôm imin

* 12:43: 2Ko 8:12 * 13:2: Luk 19:44 * 13:9: Mat 10:17-20 * 13:11: Luk 12:11-12 * 13:12: Mat 10:21
* 13:13: Mat 10:22; Jon 15:21 * 13:14: Dan 9:27; 11:31; 12:11

ami. (Aêḡ ba mólô takatu ba osam abô êntêk, ma lemimimbi katô am.) Ma mólô takatu ba ômô Judia ôyê nôḡ êḡ ma nôsôv kethêḡ ba unu dumlolê. ¹⁵ *Ma ḡê takatu ba êḡḡ unyak vôv miḡ hatôm nêndôk ba ini unyak kapô ek neḡa iniḡ nôḡkama ami. ¹⁶ Ma ḡê takatu ba êḡḡ ku kapô miḡ hatôm nendeni unyak ek neḡa iniḡ kwêv thilibun ami. ¹⁷ *Ai, kikaknena. Waklavôḡ êḡ ma tem malaiḡ bêḡ ek avi takatu ba esaberḡ lôk avi takatu ba êv sôm hadêḡ nali. ¹⁸ Notêḡ mek ek malaiḡ takêḡ miḡ imbitak êndêḡ waklavôḡ beleiḡ simbak ami. ¹⁹ *Ek malê nena waklavôḡ êḡ ma tem malaiḡ bomaḡ anôḡ ba êḡḡḡ ek malaiḡ tak sêbôk atu ba Wapômbêḡ hapesaḡ pik aleba lêk. Ma tem miḡ imbitak aêḡ esak loḡbô ami. ²⁰ Ma Anyô Bêḡ miḡ hadabêḡ waklavôḡ malaiḡ takêḡ kisi ami, êḡ ma avômalô sapêḡ tem nema. Ma doḡtom yani lahabi avômalô takatu ba bôk halam i yôv ba intu hadabêḡ waklavôḡ êḡ hi bidonḡ.

²¹ “Waklavôḡ êḡ ma anyôla hanaḡ hadêḡ mólô nena, ‘Ôḡḡô, Mesia hamô loḡ êntêk’ mena ‘hamô loḡ tamu,’ ma miḡ nôḡnêḡmibiḡ ami. ²² *Anyô doho tem nêlêḡ ba nenaḡ abôyaḡ aêntêk, ‘Ya ma Mesia’ mena ‘Ya ma Wapômbêḡ anêḡ plopet te’, ma ninḡum lavôḡḡḡ lôk nôḡmbithi ek nesau avômalô takatu ba bôk Wapômbêḡ halam i yôv haviḡ. Ma doḡtom Wapômbêḡ bôk halam i yôv ba intu miḡ hatôm ami. ²³ Odaḡô! Nôḡ takêntêk miḡ lêk habitak ami denaḡ ma yahananaḡ nôḡḡ takêḡ bêḡ hadêḡ mólô ek mólô noyabiḡ am.

Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu tem endelêḡ
(Mat 24:29-35; Luk 21:25-33)

²⁴ * “Malaiḡ takêḡ hale halôk vêḡ, “ma wak tem imbitak momaḡniḡ, ma ayôḡ tem miḡ imbi deda ami; ²⁵ ma vuliḡ leiḡ tem nêḡnêḡ yak ma nôḡḡ takatu ba hamô leiḡ tem nedowaliḡ.’ Aisaia 13:10; 34:4

²⁶ * “Ma wak êḡ ma avômalô tem nêḡê Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu tem êyô êḡḡ buliv ba êlêḡ imbiḡ anêḡ lôkliḡnyak lôk anêḡ deda lôkmaḡḡḡ. ²⁷ *Yani tem nêḡḡ anêḡ aḡela ba ini pik anêḡ daḡ sapêḡ ek nisup avômalô takatu ba bôk halam i yôv.

²⁸ “Ba intu mólô noḡa auk esak alokwaḡ beleiḡ. *Hayeḡ ba ḡḡauḡ lukmuk habitak, êḡ ma oyala nena tem wak mavi êyô. ²⁹ Ma aêḡ iyom, mólô ôyê nôḡḡ takêntêk habitak, êḡ ma

noyala nena Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu anêḡ waklavôḡḡ endelêḡ lêk habobo ba hamiḡ unyak abôlêk. ³⁰ Yanaḡ avanaḡ êndêḡ mólô nena avômalô bôlôḡ êntêk tem miḡ nema ami denaḡ ma nôḡḡ takêntêk sapêḡ tem imbitak. ³¹ Pik lôk leiḡ tem nêḡḡ yak ba ni, ma doḡtom yenaḡ abô bute miḡ hatôm nêḡḡ yak ami.

Anyô te miḡ hayala waklavôḡ Yisu endelêḡ ami

(Mat 24:36-44)

³² “Anyô te miḡ hayala Yisu anêḡ waklavôḡḡ endelêḡ ami. Aḡela leiḡ miḡ eyala ami, ma Nakaduḡ miḡ hayala haviḡ ami. Ma Kamik iyom intu hayala. ³³ Aêḡ ba noyabiḡ am ba nôḡnêḡ lêlê! Mólô miḡ oyala waklavôḡḡ atu ba nôḡḡ êḡ tem imbitak ami. ³⁴ Nôḡḡ êḡ ma hatôm anyô hatak anêḡ unyak ba hi loḡ buyaḡ. Yani hi ma hanaḡ hadêḡ anêḡ ḡê ku ek neyabiḡ anêḡ nôḡkama. Ma hik ku sam toḡtom hatôm thêlô. Ma hanaḡ hadêḡ anyô hayabiḡ malak abôlêk nena eyabiḡ dedaḡ mavi.

³⁵ * “Mólô miḡ oyala waklavôḡḡ atu ba unyak alaḡ tem endelêḡ esak loḡbô ami. Tem êlêḡ êndêḡ yaḡsiḡ mena bôlôvôḡ biḡ mena wakma tale halaḡ mena hayaḡ wak bêḡ la. ³⁶ Yakô êk êlêḡ kethêḡ ma êḡḡê nena mólô ôêk sôm denaḡ. ³⁷ Ma abô êntêk ba yahananaḡ hadêḡ mólô, ma lêk yahananaḡ hadêḡ avômalô sapêḡ haviḡ nena, ‘Noyabiḡ am!’ ”

14

Avi te hanḡasô nôḡḡ ôv mavi hayô hamô Yisu wakadôk

(Mat 26:1-16; Luk 22:1-6; Jon 11:45-53; 12:1-8)

¹ Wak lokwaḡḡu hêk denaḡ ek waklavôḡḡ nôḡḡ bêḡ ju, yaḡ ma Hale ba Hi* ma yaḡ ma Eyaḡ Polom Yis Mi. Ma ḡê bêḡḡbêḡ êbôk da lôk ḡê lôk kau hathak abô balabuḡ idum ek nesau Yisu ba nebalonḡ ek nijik yani vônô. ² Ba enaḡ, “Lêk ma waklavôḡḡ mathêḡ ba intu natak ku êḡ êḡḡêk vêḡmam. Yakô avômalô tem leiḡḡmaniḡ ba nijik vovak.”

³ *Wak êḡ ma Yisu hamô Saimon anêḡ unyak anêḡ Betani. Sêbôk ma ôpêḡ hapôḡḡ palê lepla ma doḡtom bôk mi. Yisu hamô balê eyaḡ nôḡḡ hamô ma avi te halêḡ ma hawa kolopak valu te ba thapuk ma nôḡḡ ôv mavi hamô kapô ba anêḡ vuli ma bêḡ anôḡ. Ma hik kolopak êḡ wakadôk lu ma hanḡasô nôḡḡ ôv mavi êḡḡ hayô hamô Yisu wakadôk.

⁴ Ma avômalô vi atu ba êḡḡ loḡ êḡḡ haviḡ êyê ba leiḡḡmaniḡ ba enaḡ hadêḡ thêlôda,

* 13:15: Luk 17:31 * 13:17: Luk 23:29 * 13:19: Dan 12:1; ALK 7:14 * 13:22: ALK 13:13 * 13:24: Jol 2:10,31; 3:15; ALK 6:12-13 * 13:26: ALK 1:7 * 13:27: Mat 13:41 * 13:28: Abô Bôḡḡbôḡḡ ma “fik”. Nôḡḡḡ Mat 24:32. * 13:35: Luk 12:38 * 14:1: Waklavôḡḡ Hale ba Hi ma avômalô Israeḡ leiḡḡhabi hathak sêbôk atu ba Wapômbêḡ anêḡ aḡela hi avômalô Israeḡ iniḡ unyak ma hêv liliḡ ba hi hathak avômalô liḡḡ iniḡ unyak ma hik iniḡ bôḡ sapêḡ vônô. * 14:3: Luk 7:37-38

“Aisé ka habulij nô m ôv mavi êñ hi oyan?⁵ Hatôm nê m ek anyô yan nê m vuli êtôm 300 seleva ek naja ba nanê m avômalô siv sa esak!” Êñ ma lenijmanij ba ethan avi êñ.

⁶ Ma doñtom Yisu hanañ, “Aisé ka môlô ôêv malain hadêñ avi êntêk? Notak yani. Yani hadum nô m mavi anôñ hadêñ ya.⁷ *Avômalô siv tem nê m ô imbinj môlô êtôm wak nô mbêñ intu sapêñ, ba lemimhavinj nô nê m i sa ma nô nê m sa. Ma doñtom tem minj yamô imbinj môlô sawa daim ami.⁸ *Nôm atu ba yani hatôm indum, ma lêk hadum yôv, ba hançasô nô m ôv mavi hayô hamô ya ba lêk hapôpêk ya yôv ek nedav.⁹ Yanañ avanôñ êndêñ môlô nena pik nô mbêñ atu ba enañ yenañ Abô Mavi bêñ haveñ ma tem nenañ esak nô m atu ba avi êntêk lêk hadum imbinj ek avômalô lenijimbi yani.”

¹⁰ Êñ ma Judas Iskaliot, Yisu anêñ nê ku lauminj ba lahavuju takatu te, hi hadêñ nê bêñbêñ êbôk da ek nê m Yisu êndôk thêlô baheñij.¹¹ Thêlô elarjô abô êñ ma lenijmavi anôñ ba ibutinj abô ek nê nê m valuseleñ êndêñ yani. Ba intu yani habôlê m lonjondê ek enañ Yisu bêñ.

Yisu hayañ nô m waklavôñ Hale ba Hi havij anêñ nê ku

(Mat 26:17-30; Luk 22:7-23; Jon 13:21-30; 1Ko 11:23-25)

¹² *Waklavôñ anêñ athêñ nena Eyanj Polom Yis Mi anêñ wak te môñ hayô. Wak êñ ma ethak ik boksipsip nakadunj te ek lenijhabi waklavôñ Hale ba Hi. Ma Yisu anêñ nê ku enañ hik yani linj, “Lemhavinj yêlô ana unyak alê ek napôpêk nô m lenijimbi waklavôñ Hale ba Hi êndôk?”

¹³ Ma Yisu hêv anêñ nê ku ju ba i ma hanañ, “Mamu unu malak bêñ kapô ma tem nôpôm anyô te ba hawa ñañ lôk kolopak bêñ te halôk lonjondê, ma nosopa yani ba unu.¹⁴ Ma habitak hayô unyak kapô te ba hi, ma nonañ êndêñ unyak êñ anêñ alañ nena, “Kêdôñwaga hanañ nena, “Yenañ unyak kapô atu ba yanğañ nô m waklavôñ Hale ba Hi imbinj yenañ nê ku hamô êsê?”

¹⁵ Êñ ma tem injik unyak kapô bêñ atu ba hêk vulinj thô êndêñ mamu. Unyak kapô êñ ma nô mkama sapêñ bôk hamô yôv. Ba intu nôpôpêk alalôañij nô m êmô lonj êñ.”

¹⁶ Êñ ma nê ku ju atu i êyô malak lôñ êñ kapô. Ma êpôm nô mkama sapêñ hatôm atu ba yani hanañ. Ma êpôpêk nô m waklavôñ Hale ba Hi ek thêlô.

¹⁷ Yanşij habôk ma Yisu lôk anêñ nê ku lauminj ba lahavuju i êyô lonj êñ. ¹⁸ *Thêlô eyañ nô m êmô ma Yisu hanañ, “Yanañ

avanôñ êndêñ môlô nena môlô te tem enañ ya bêñ. Ôpêñ lêk hayañ nô m havij ya.”

¹⁹ Ma thêlô lenijmalainj ba tomtom enañ hadêñ yani nena, “Ya mi, aêñ e?”

²⁰ Ma Yisu hanañ hadêñ thêlô, “Môlô lauminj ba lahavuju takatu te. Ôpêñ intu hanañ banj halôk belev havij ya. ²¹ Anyô Anêñ Nakadunj atu tem ni êtôm atu ba bôk eto yôv hathak yani. Ma doñtom alikakna. Malainj bêñ ek ôpatu ba hanañ Anyô Anêñ Nakadunj bêñ. Talêbô minj bôk havathu ami, êñ ma mavi ek ôpêñ!”

²² Thêlô eyañ nô m hamô ma Yisu hawa polom te ma hêv lamavi. Vê m ma haya ba hêv hadêñ anêñ nê ku ma hanañ, “Noja ba onğwanj. Êntêk ma yenañ vathiap.”

²³ Vê m ma hawa tase lôk wainj ma hêv lamavi. Ma hêv hadêñ thêlô ba sapêñ inum.

²⁴ *Ma hanañ hadêñ thêlô, “Êntêk ma yenañ thalalenj atu ba tem enğasô ek embak tabô imbinj Wapômbêñ lôk avômalô pik ek nê m avômalô bêñ anôñ sa. ²⁵ Yanañ avanôñ êndêñ môlô nena tem minj hatôm yanum wainj esak lonjô ami endeba waklavôñ êñ hayô ma tem yanum wainj lukmuk êmô Wapômbêñ anêñ lonj lôklijyak kapô.”

²⁶ Vê m ma êv yenj te yôv ma ethak ba i Dum Oliv.

Yisu hanañ nena Pita tem enañ nena hathôñ yani palij

(Mat 26:31-35; Luk 22:31-34; Jon 13:36-38)

²⁷ Ma Yisu hanañ hadêñ thêlô, “Bôk eto hêk Wapômbêñ anêñ kapya nena, “Tem yangik boksipsip alañ vônô, ma boksipsip tem nê sôv mayaliv ba ini.’
Sekalaia 13:7

Ba intu môlô sapêñ tem notak ya ma nô sôv mayaliv ba unu. ²⁸ *Ma doñtom hik ya linj hathak lonjô, ma tem yamôñ ba yana Galili vê m ka môlô nombeñ ya yam.”

²⁹ Ma Pita hanañ nena, “Dô! Thêlô sapêñ etak o ba i, ma tem yaminj imbinj o denañ.”

³⁰ Ma Yisu hanañ, “Yanañ avanôñ binj êndêñ o nena bôlôvôñ êntêk ma tale minj halañ bôlôñ ju ami denañ, ma tem onañ êtôm bôlôñ lô nena hôthôñ ya palinj.”

³¹ *Ma doñtom Pita hanañ lôklokwanj nena, “Mi anôñ! Ik ya vônô, ma minj hatôm yanañ nena yahathôñ o palinj ami. Milôk!” Ma nê ku sapêñ enañ aêñ iyom.

Yisu hateñ mek hamô Getsemani

(Mat 26:36-46; Luk 22:39-46)

³² *Vê m ma thêlô êyô lonj atu ba elam nena Getsemani ma hanañ hadêñ anêñ nê ku, “Môlô nô mô lonj êntêk ma yana ek yatenj

* 14:7: Lo 15:11 * 14:8: Jon 19:40 * 14:12: Kis 12:6

Sek 9:11; 1Ko 10:16; Hib 9:20 * 14:28: Mat 28:16; Mak 16:7

Jon 12:27

* 14:18: Sng 41:9 * 14:24: Kis 24:8; Jer 31:31-34;

* 14:31: Jon 11:16 * 14:32: Jon 18:1 * 14:34:

mek.”³³ Ma hawa Pita lo Jems ma Jon havin yani. Ma yani kapô halêlêk lôk lamalain kambom. ³⁴ *Ma hanañ hadêñ thêlô nena, “Yakapôlôñ lêk malain bomañ hatôm lêk yahama yôv. Môlô nômo loñ êntêk ma nônem lêlê.”

³⁵ Ma hi daim dokte ma hêv yak halôk pik ma hateñ mek nena loñôndê la hêk ek yani ma nê m malain lôk vovan êntêk vê. ³⁶ *Ma hanañ, “O Aba* Wakamik, o hatôm undum nômkama sapêñ. Aêñ ba nê m tase êntêk vê ênjêk ya. Ma doñtom miñ osopa yenañ yalenñhavinñ ami. Mi, osopa oda anê m lemhavinñ.”

³⁷ Ma Yisu hale hi ma hayê anêñ nê ku lêk êk sôm. Ma hanañ hadêñ Pita, “Saïmon, hêk sôm e? O miñ hatôm ômo lêlê wakma te ami e? ³⁸ Nômô lêlê ba noten mek ek miñ nônem yak ba nundum kambom ami. Kapô lahavinñ indum mavi ma doñtom auk ma pulusikna ba miñ hatôm indum ami.”

³⁹ Vê m ma havôhi ma hateñ mek bô atu hathak loñbô. ⁴⁰ Ma halehi hathak loñbô ma hayê thêlô êk sôm denañ ek malê nena maleññ hayañ ba miñ hatôm nê m lêlê ami. Ba intu êthôñ nena nenañ malê êndêñ yani.

⁴¹ Vê m ma halehi bôlôñ te lô ma hanañ hadêñ thêlô, “Môlô ôk sôm ba owa lovak denañ e? Hatôm! Odañ, wakma lêk hayô yôv ek netak ya Anyô Anêñ Nakaduñ atu êndôk nê kambom bahenññ. ⁴² Aêñ ba numbiyô ek alôana. Ôngô! Ôpatu ba tem enañ ya bêñ lêk halê m yôv.”

Evaluñ Yisu

(Mat 26:47-56; Luk 22:47-53; Jon 18:3-

12)

⁴³ Yisu hanañ abô denañ ma Judas hayô. Yani ma nê ku lauminñ ba lahavuju takatu te. Ma avômalô bêñ anôñ êlê m ivinñ yani ba ewa biñ vovak lôk okdiba. Nê takêñ ma nê bêñbêñ êbôk da lôk nê lôkaurk hathak abô balabun lôk nê bêñbêñ iv êv thêlô ba êlê m.

⁴⁴ Ôpatu ba tem enañ Yisu bêñ bôk hik lavôññ te thô hadêñ i nena, “Ôpatu ba yahalinñ, êñ ma Yisu. Ba intu nobalon loñ ma noja ba unu.” ⁴⁵ Ma ôpêñ hi kethen hadêñ Yisu ma hanañ, “Kêdôñwaga.” Ma halinñ yani. ⁴⁶ Ma nê takatu ba i havinñ Judas evalon Yisu ba ewa ba i. ⁴⁷ Ma nê takatu ba iminñ habobo te hadadi anêñ biñ vovak ma hale anyô bêñ habôk da anêñ anyô ku te limbuk vi vê.

⁴⁸ Êñ ma Yisu hanañ hadêñ thêlô nena, “Ya ma anyô kambom anôñ ba intu owa biñ vovak lôk okdiba ba ôlê m ek nobalon ya e?

⁴⁹ *Aisê? Wak nômbêñ intu ma yahamô unyak mathen anêñ piklêvôñ ba yahadôñ môlô ma miñ ovalon ya ami eka? Ma doñtom lêk nô m takêñ habitak ek Wapômbêñ anêñ abô injik anôñ.” ⁵⁰ *Êñ ma anêñ nê ku sapêñ etak yani ma êsôv mayaliv ba i.

⁵¹ Ma anyô muk te hasopa Yisu havenñ yam ba havuliv linñkupik hathak sôp mavi te iyom. Ma idum ek nebalon yani, ⁵² Ma doñtom evalon sôp oyañ ma hasôv linñpopam ba hi.

Enañ Yisu bêñ hadêñ Sanhedlin

(Mat 26:57-68; Luk 22:54-55,63-71; Jon 18:12-14,19-24)

⁵³ Ma thêlô ewa Yisu ba i hadêñ anyô bêñ habôk da. Ma nê bêñbêñ êbôk da sapêñ lôk nê bêñbêñ sapêñ lôk nê lôkaurk hathak abô balabun sapêñ ethak doñtom. ⁵⁴ Ma Pita hasopa Yisu havenñ yam ma doñtom havenñ daim dokte. Ma habitak hayô anyô bêñ habôk da anêñ hadêñ kapô. Ma hi hamô havinñ sôp bidoñ ba havunñ atum havinñ thêlô.

⁵⁵ Ma nê bêñbêñ êbôk da lôk Sanhedlin* sapêñ êbôlê m avômalô doho ek nenañ Yisu anêñ kambom takatu ba hadum bêñ ek thêlô nindum abô esak ek nijik yani vônô. Ma doñtom miñ êpôm Yisu anêñ kambom te ek nijik yani vônô ami. ⁵⁶ Avômalô bêñ anôñ enañ abôyañ hathak Yisu, ma doñtom ininñ abô takatu ba enañ ma miñ hatôm doñtom ami.

⁵⁷ Ma doho iviyô iminñ ma enañ abôyañ hathak Yisu aêntêk, ⁵⁸ * “Yêlô alaño yani hanañ nena, ‘Tem yandininñ unyak mathen êntêk ba anyô elav hathak bahenññ. Ma êtôm wak lô iyom ma tem yandav lukmuk yañ atu ba miñ elav hathak bahenññ ami.’” ⁵⁹ Ma doñtom ininñ abô takatu ba enañ hi mayaliv ma miñ enañ abô doñtom ami.

⁶⁰ Êñ ma anyô bêñ habôk da haviyô haminñ thêlô maleñññ ma hanañ hik Yisu linñ nena, “Nê takêntêk lêk enañ o bêñ yôv ma o bônôñ eka? O abô mi e?” ⁶¹ Ma doñtom Yisu bônôñ iyom ma miñ hanañ abôla ami.

Ma anyô bêñ habôk da hanañ hik Yisu linñ hathak loñbô nena, “O ma Mesia, Anyô Bêñ Mathenñ atu anêñ Nakaduñ e?”

⁶² Ma Yisu hanañ nena, “Ya êñ êntêk. Ma tem ôngô Anyô Anêñ Nakaduñ atu tem êmô Wapômbêñ Lôklinñyak Anôñ banñ vianôñ ba tem êyô êmô buliv ba êlê m.”

⁶³ Ma anyô bêñ habôk da halanô abô êñ ma hakakavinñ anêñ kwêv ma hanañ, “Lêk yôv. Aisê ka alalô lenññhavinñ nadanô abô doho imbinñ? ⁶⁴ *Lêk alaño yôv nena habulinñ Wapômbêñ anêñ athêñ ba hanañ nena yanida ma hatôm Wapômbêñ. Ba intu lemimhabi aisê?”

* 14:36: Mak 10:38; Jon 6:38 * 14:36: ‘Aba’ anêñ ôdôñ ma kamik. Êñ ma abô Alam, Yisu thêlô ininñ abô. * 14:49:

Luk 19:47; 21:37; Jon 18:20 * 14:50: Mak 14:27-31 * 14:55: Sanhedlin ma avômalô Israël ininñ kaunsil. * 14:58:

Jon 2:19-21 * 14:64: Wkp 24:16; Jon 17:9

Ma thêlô sapêj enañ nena, “Hadum kambom ba intu ema.”⁶⁵ Vêm ma doho êsôvwapôk hathak yani. Ma vi ivuliv ma sinj hathak sôp ma êpêj yani ba enañ nena, “O plopet te ma onañ nena opalê intu hik o?” Ma sôp bidonj evalonj yani ba ik havinj.

Pita hanañ nena hathôñj Yisu palinj

(Mat 26:69-75; Luk 22:56-62; Jon 18:15-18,25-27)

⁶⁶ Pita hamô tamu unyak atu anêj badêj kapô, ma anyô bêj habôk da anêj avi ku te halêm.⁶⁷ Ma hayê Pita havunju atum hamô. Ma hatitij yani ba hanañ, “O êntêk intu bôk hovenj havinj Yisu, anyô Nasalet atu.”

⁶⁸ Êj ma Pita hanañ, “Mi, yahathôñ abô intu ba honañ palinj.” Ma hale ba hi habobo badêj abôlêk. Ma tale te halanj.

⁶⁹ Ma avi ku atu hayê Pita hathak lonjbô ma hanañ hadêj anyô takatu ba iminj habobo yani aêntêk, “Ôpêntêk ma nê takatu ininj anyô te.”⁷⁰ Ma donjom yani hanañ hathak lonjbô, “Mi.”

Vêm ma nê takatu ba iminj habobo yani enañ hadêj Pita hathak lonjbô, “Avanôj binj nena o ma anyô Galili te ba intu o ma anêj anyô te.”

⁷¹ Ma donjom Pita hanañ nena, “Ya minj yahananj abô avanôj ami, êj ma tem Wapômbêj nêm vovanj êndêj ya. Yahalam Wapômbêj anêj athêj ba yahananj nena yahathôñ ôpêntu ba onañ abô hathak palinj.”

⁷² Kethenj oyanj ma tale halanj bôlônj yanj, êj ma Pita lahabi abô atu ba Yisu hanañ hadêj yani nena, “Tale minj halanj bôlônj ju ami denanj, ma tem onañ êtôm bôlônj lô nena hôthônj ya palinj.” Êj ma Pita hakôm ba halanj kambom.

15

Ewa Yisu ba i hadêj Pailat

(Mat 27:1-2,11-26; Luk 23:1-5,13-25; Jon 18:28-19:16)

¹ *Lôkbôk momanjinij ma Sanhedlin sapêj ethak donjom. Thêlô ma nê bêjbêj êbôk da lôk avômalô ininj nê bêjbêj lôk nê lôkauk hathak abô balabunj. Ma ibutinj abô hathak donjom vêm ma ekak banj luvi lusu ma ewa ba i hadêj Pailat.

² Ma Pailat hanañ hik Yisu linj aêntêk, “O ma avômalô Israe ininj kinj e?”

Ma Yisu hanañ nena, “Intu êj, hatôm intu honanj.”

³ Ma nê bêjbêj êbôk da ibi Yisu linjkupik hathak abô lomalomama. ⁴ Ma Pailat hanañ hadêj Yisu hathak lonjbô, “O abô mi e? Thêlô ibi lemvimkupik hathak abô lomalomama.”

⁵ *Ma donjom Yisu bônôj iyom. Ba intu Pailat hasonj kambom.

⁶ Wاكلavônj Hale ba Hi nômbêj intu, ma avômalô ethak elam anyô koladônj te anêj athêj ek Pailat nêm vê. Ma Pailat hathak hêv ôpêj vê. ⁷ Sondabêj êj ma anyô te anêj athêj nena Balabas hamô koladônj. Yani hamô koladônj havinj nê takatu ba thêlô ik vovak hadêj Lom ba ik anyô doho vônô. ⁸ Êj ma avômalô i hadêj Pailat ma elam ek nêm anyô koladônj te vê êtôm hathak hadum lôbôlônj.

⁹ Ma Pailat hanañ hadêj thêlô nena, “Lemimhavinj yatak môlô avômalô Israe unim kinj êntêk e?” ¹⁰ Pailat hayala nena nê bêjbêj êbôk da leinjdanj hathak Yisu ba intu idum abô ek yani ba hanañ aêj. ¹¹ *Ma donjom nê bêjbêj êbôk da ik avômalô kapôlônjinj linj ek nendam nena netak Balabas ba ni ma nebalonj Yisu lonj.

¹² Ma Pailat hanañ hik thêlô linj hathak lonjbô nena, “Yandum malê êndêj ôpatu ba môlô olam nena Israe ininj kinj?”

¹³ Ma sapêj elam nena, “Nijik vônô esak a!”

¹⁴ Ma Pailat hanañ, “Eka? Yani hadum malê kambom?”

Ma donjom thêlô elam lôklala hathak lonjbô nena, “Nijik vônô esak a!”

¹⁵ Ma Pailat lahavinj nêm leinjnmavi êndêj avômalô nômbêj atu ba intu hatak Balabas ba hi. Ma hanañ ek neballi Yisu esak yak lôkmanjinj vêm ma hatak halôk nê vovak bahenjinj ek nijik vônô esak a.

Nê vovak enañ abôma hathak Yisu

(Mat 27:27-31; Jon 19:2-3)

¹⁶ Vêm ma nê vovak ewa Yisu ba i Pailat anêj unyak badêj kapô. Ma elam nê vovak sapêj ba êlêm ethak donjom. ¹⁷ Ma ewa kinj anêj kwêv thalalenj daim te ma ik hathak Yisu ma ewa yak lôkmanjinj atu ba epesanj hatôm kinj ininj kulunj ma ik halôk wakadôk. ¹⁸ Ma iviyô ma êv bahenj hathak lenj ma enanj, “Waklêvônj mavi, avômalô Israe ininj kinj!” ¹⁹ Ma ik wakadôk hathak alokwanj te lôbôlônj ma êsôvwapôk hathak yani. Vêm ma elek venjndônj lêlô hadêj yani lôk êbô anêj athêj. ²⁰ Ma enañ abôma hathak yani vêm ma ibi kwêv thalalenj atu thô ma ik yanida anêj kwêv daim hathak lonjbô. Ma elom yani ba i ek nijik vônô esak a.

Ik Yisu hathak a

(Mat 27:32-44; Luk 23:26-43; Jon 19:17-27)

²¹ *Ma anyô te anêj athêj nena Saimon anêj Sailini halêm anêj buyanj ba hadum ek ni Jerusalem. Yani ma Aleksanda lo Lupus ininj lambô. Ma nê vovak êpôm yani ba êpôvinj ek enja Yisu anêj alovalanjanjinj. ²² Êj ma ewa Yisu ba i lonj te anêj athêj

* 15:1: Luk 22:66

* 15:5: Ais 53:7; Mak 14:61

* 15:11: Ap 3:13-14

* 15:21: Lom 16:13

nena Golgota. Athêñ êñ anêñ ôdôñ nena Loñ Lenkadôk Lokwan. ²³ Ma ewa wain ba eyelan haviñ alokwan te anêñ thôk ba êv hadêñ yani ek inum ek etauiñ vovañ. Ma doñtom hadô. ²⁴ *Êñ ma thêlô ik yani loñ hathak a. Vêm ma ibi valu ek nêgê nena opalêla intu tem neja anêñ kwêv lo sôp.

²⁵ Wakma hatôm 9 kilok lôkbôk ma ik Yisu loñ hathak a. ²⁶ Alovalañsij anêñ vulij ma eto abô atu ba enañ hathak Yisu aêntêk,

AVÔMALÔ ISLAEI INIÑ KIN

²⁷⁻²⁸ *Ma êthôkwêñ anyô vani lokwanju haviñ. Êthôkwêñ yan hamiñ Yisu banj vianôñ, ma yanj hamiñ banj viken. ²⁹ *Ma avômalô takatu ba elom loñôndê êñ ba i ibi abôma hathak yani lôk itutuniñ lenjñkadôk ba enañ, “Ai! O atu ba honanj nena tem undiniñ Wapômbêñ anêñ unyak mathen ma ondav esak loñbô êtôm wak lô iyom e? ³⁰ Êñ ma oda nêñ oda bulubiñ ba otak alovalañsij ma ôlêm pik!”

³¹ Ma nê bêñbêñ êbôk da lôk nê lôkawk hathak abô balabuñ enañ abôma haviñ. Ba enañ hadêñ i nena, “Ôngô! Yani bôk hêv avômalô vi bulubiñ, ma doñtom miñ hatôm nêñ yanida bulubiñ ami eka?” ³² Yani ma Mesia, Israel iniñ kin e? Êñ ma etak alovalañsij ba êlêm pik ek alalô nagê ba nanêmimbinj!” Ma anyô ju atu ba imiñ alovalañsij haviñ yani enañ abôma haviñ.

Yisu hama

(Mat 27:45-56; Luk 23:44-49; Jon 19:28-30)

³³ Wاكلêvôñ binj ma momañiniñ hayô pik sapêñ vôn ba hêk aleba hayô 3 kilok. ³⁴ *Ma 3 kilok ma Yisu halam lôklala aêntêk, “Eloi, Eloi, lama sabaktani?” Abô êñ anêñ ôdôñ nena, “Yenanj Wapômbêñ, yenanj Wapômbêñ, aisé ka hôdô ya?”

³⁵ Ma avômalô vi atu ba imiñ loñ êñ elañô abô êñ ma enañ, “Odanô, yani halam Elia.”

³⁶ *Ma anyô te hi bôlôñ doñtom ma hawa kapôk ba hasonj halôk wainj manij. Ma hathôkwêñ kapôk êñ hathak apiyak te ba hêv hadêñ Yisu ek inum. Ma ôpêñ hanañ, “Dô! Alalô nagê vêmam. Yakô Elia tem êlêm enja yani vê ênjêk alovalañsij la?”

³⁷ Ma Yisu halam kaêk lôklala ma hama. ³⁸ Ma sôp bêñ atu ba hamiñ unyak mathen ek hayañ unyak kapô kisi ma hapup vose hi luvij hêk vulij ba hayô vibij. ³⁹ Ma anyô vovak laik atu ba hamiñ habobo Yisu hayê kobom atu ba Yisu hama hathak, êñ ma hanañ, “Avanôñ binj, ôpêntêk ma Wapômbêñ anêñ Nakadunj anôñ.”

⁴⁰ *Avi doho imiñ daim dokte ba êyê imiñ. Thêlô êñ te ma Malia anêñ Magadala. Ma te ma Malia, Jems yaô lo Josep iniñ talêbô. Ma te ma Salome. ⁴¹ Sêbôk ba Yisu hamô Galili ma avi takêñ esopa yani ba êv yani sa. Ma avi bêñ anôñ êmô haviñ ba iviñ Yisu ba i Jelusalem.

Elav Yisu

(Mat 27:57-61; Luk 23:50-56; Jon 19:38-42)

⁴² Wak ik Yisu vônô, êñ ma waklavôñ avômalô ethak êpôpêk iniñ nômkama ek Sabat. Ma wak êñ anêñ yanj sij bôlôvôñ ma tem Sabat. ⁴³ Ba intu wak hamiñ denanj ma Josep anêñ Alimatia hayô. Yani ma Sanhedlin iniñ anyô bêñ te. Yani hathak hêv ma ek Wapômbêñ anêñ loñ lôklijyak atu tem êlêm. Ma miñ hakô ami ma hi hadêñ Pailat ma hanañ ek enja Yisu anêñ kupik. ⁴⁴ Ma Pailat halañ nena Yisu lêk hama yôv ba hasonj kambom ma halam anyô vovak laik halêm. Ma hanañ hik ôpêñ lijñ nena, “Yisu lêk hama yôv mena mi e?” ⁴⁵ Ma halañô anyô vovak laik anêñ abô yôv ma halôk ek Josep enja anêñ kupik. ⁴⁶ Êñ ma Josep hêv sôp daim mavi te vuli ma hawa Yisu lijñkupik vê hêk alovalañsij ma havuliv sij hathak sôp atu. Ma hi hadô hêk siô valu abyanj atu ba elav ek nedav nê ñama êndôk. Ma habubi valu bêñ te ek hik siô abôlêk sij hathak. ⁴⁷ Malia anêñ Magadala lôk Malia, Josep anêñ talêbô, imiñ ma êyê loñ atu ba etak Yisu anêñ kupik hêk.

16

Yisu haviyô hathak loñbô

(Mat 28:1-8; Luk 24:1-12; Jon 20:1-10)

¹ Sabat hale ba hi ma Malia anêñ Magadala lôk Malia, Jems anêñ talêbô, ma Salome êv vuli nôñ ôv mavi ek neja ba ini ek netak esak Yisu kupik. ² Ma sonda êñ anêñ wak te mông anêñ lôkbôk momañiniñ ma thêlô iviyô ba i siô. ³ Ma enañ hadêñ i nena, “Opalê tem ibubi valu atu ba hamô lôv abôlêk vê ek alalô am?”

⁴ Êyô siô ma êyê nena valu bêñ atu ma lêk ibubi hi hamô danj. ⁵ Thêlô ibitak êyô valu abyanj kapô ma êyê anyô muk lôk kwêv thapuk daim te hamô thêlô bahenj vianôñ. Thêlô êyê ma esonj kambom.

⁶ Ma doñtom ôpêñ hanañ, “Miñ nosonj ami. Yahayala nena ôbôlêm Yisu anêñ Nasalet atu ba ik hathak a. Yani lêk haviyô ma hi ma miñ hêk loñ êntêk ami. Ôngô loñ atu ba êdô yani hêk êntêk. ⁷ *Ma unu nonanj êndêñ anêñ nê ku lôk Pita nena, ‘Yani lêk hamôñ ek mólô

* 15:24: Sng 22:18 * 15:27-28: Ais 53:12 * 15:27-28: Nê lôkawk vi enañ nena abô doho atu ba Mak hatô ma hêk denanj. Abô êñ ma aêntêk: Aênj ba Wapômbêñ anêñ abô bute hik anôñ. Abô êñ hanañ aêntêk, “Thêlô êyê yani hatôm anyô kambom.” * 15:29: Sng 22:7; 109:25; Mak 14:58 * 15:34: Sng 22:1 * 15:36: Sng 69:21 * 15:40: Luk 8:2-3

* 16:7: Mat 26:32; Mak 14:28

ba hi Galili. Ôyô loŋ êŋ ma tem nôpôm yani étôm atu ba bôk hanaŋ yôv hadêŋ môlô.”

⁸ Ma avi takêŋ êkô ba elowaliŋ kambom ma etak siô ba êsôv ele yaiŋ ba i. Thêlô êkô ba bônôŋ iyom ma miŋ enaŋ abô êŋ hadêŋ anyôla ami.

*[Malia anêŋ Magadala lôk Yisu anêŋ nê ku êyê yani**
(Mat 28:9-20; Luk 24:13-49; Jon 20:11-23)

⁹ Yisu haviyô hadêŋ sonda te anêŋ wak te môŋ. Ma hik i thô môŋ hadêŋ Malia Magadala, avi atu ba bôk Yisu hêv ngôk bahenŋvi ba lahavuju vê hêk yani. ¹⁰ Êŋ ma Malia hi hanaŋ hadêŋ nê takatu ba bôk evenŋ haviŋ yani. Nê takêŋ lenŋmalaiŋ ba elan êmô. ¹¹ Ma elanô nena Yisu lêk hamô lôkmala ba Malia lêk hayê yani, ma donŋtom miŋ êvhaviŋ abô êŋ ami.

¹² Havenŋ yam ma Yisu anêŋ nê ku ju etak malak bêŋ ba i loŋ yan. Ma Yisu habitak yanŋda ba hik i thô hadêŋ thai. ¹³ Ma ele i enaŋ abô êŋ hadêŋ nê ku vi, ma donŋtom miŋ êvhaviŋ iniŋ abô ami.

¹⁴ *Yôv ma Yisu anêŋ nê ku laumiŋ ba lahavute eyaŋ nôm êmô, ma Yisu da hayô ek thêlô. Ma hathaŋ thêlô hathak iniŋ kapôlôŋiŋ thektheke ba miŋ êvhaviŋ nê takatu ba êyê nena yani lêk haviyô yôv iniŋ abô ami.

¹⁵ *Êŋ ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô, “Unu étôm pik sapêŋ ma nonaŋ Abô Mavi atu ba hathak ya bêŋ êndêŋ avômalo sapêŋ.

¹⁶ *Nê takatu ba êvhaviŋ ba ithik ŋaŋ ma tem Wapômbêŋ nêmi i bulubiŋ. Ma nê takatu ba miŋ êvhaviŋ ami, ma tem nêpôm Wapômbêŋ anêŋ abô atu nena ini nêndôk loŋ atum.

¹⁷ *Wapômbêŋ tem etak lavôŋiŋ lomaloma êndôk nê êvhaviŋ bahenŋiŋ aêntêk. Esak yenaŋ athêŋ, ma tem nênem ngôk vê lôk nenaŋ abô masôm lukmuk. ¹⁸ *Ma nebalonŋ umya kambom êmô bahenŋiŋ lôk ninum nôm atu ba injik anyô vônô ma donŋtom tem nêmô mavi. Ma netak bahenŋiŋ êyôŋgêk nê lôk lijiŋ, ma tem nimbitak mavi.”

Wapômbêŋ hawa Yisu

(Luk 24:50-53; Ap 1:9-11)

¹⁹ *Anyô Bêŋ Yisu hanaŋ abô haviŋ thêlô yôv ma ewa yani hathak lenŋ ba hi hamô Wapômbêŋ baŋ vianôŋ. ²⁰ *Vêmi ma anêŋ nê ku i enaŋ Abô Mavi êŋ havenŋ loŋ sapêŋ. Ma Anyô Bêŋ hadum ku haviŋ thêlô ba hik iniŋ abô loŋ hathak lavôŋiŋ takatu ba idum.]

* **16:8:** Nê lôkauk bêŋ anôŋ lenŋiŋhabi nena abô êŋ ma Mak da miŋ hato ami, ma anyôla hato havenŋ yam. * **16:14:**
1Ko 15:5 * **16:15:** Ap 1:8 * **16:16:** Ap 2:38 * **16:17:** Ap 2:4; 8:7 * **16:18:** Luk 10:19; Ap 28:3-6 * **16:19:**
Ap 1:9-11; 2:33-34 * **16:20:** Ap 14:3; Hib 2:3-4

Abô Mavi atu ba Luk hato Abô mông

Luk hato kapya êntêk. Yani ma anyô loŋ buyarj ma miŋ Israeġ te ami. Yani ma dokta te ma Pol anêŋ anyô môlô. Yanida ma miŋ hayê Yisu ami, ma doŋtom hanaŋ abô haviŋ nê nômbêŋj atu ba bôk êyê Yisu hathak malerŋj.

Yani hato kapya êntêk hadêŋ anyô bêŋ Tiapilus. Tiapilus ma anyô Lom te. Tiapilus miŋ bôk hayê pik atu Yisu hamô ba havenj ami. Ba intu Luk hawasa bêŋ anôŋ. Luk lahaviŋ Tiapilus eyala abô avanôŋ esak malêla takatu ba Yisu hanaŋ ba hadum. Ba intu hato hathak malêla takatu habitak vêm ka evathu Yisu hi aleba hayô waklavôŋj hathak leŋ ba hi. Aêŋ iyom ma Luk hik thô nena Yisu miŋ halêm ek nêŋ nê Israeġ iyom bulubiŋ ami. Mi, halêm ek nêŋ nê Israeġ lôk nê loŋ buyarj bulubiŋ imbiŋ. Luk halam Yisu nena, “Anyô Anêŋ Nakadun” bêŋ anôŋ.

Hato kapya êntêk hadêŋ 60 mena 70 AD la. Ma havenj yam ma hato kapya Aposel haviŋ.

Abô mông

¹* Anyô bêŋ Tiapilus, avômalô bêŋ anôŋ eto kapya hathak nôŋ takatu ba bôk hik anôŋ hêk yêlô malêlvôŋ. ² Thêlô eto abô hatôm atu ba anyô vi êyê Yisu hadum ba hanaŋ. Nê êŋ êmô hatôm Wapômbêŋj anêŋ nê ku ek enaŋ abô hadêŋ avômalô. ³ Aêŋ ba yalenj mavi anôŋ ba yahato kapya êntêk hadêŋ o hathak nôŋ takêŋ ek malê nena yada yahadum ku bêŋ anôŋ ek yahanarj hik abô takêŋ liŋ hathak Yisu anêŋ ku sapêŋ ek yenaŋ abô êŋ imbitak êtôm loho mavi. ⁴ Yahato abô takêŋ ek nêŋ o sa ek oyala abô takatu ba bôk holaŋô, êŋ ma abô avanôŋ.

Aŋela hayô ek Sekalaia

⁵ Sêbôk atu ba Kiŋ Helot hayabiŋ avômalô Judia ma anyô habôk da te hamô ba anêŋ athêŋ nena Sekalaia. Yani hadum ku habôk da haviŋ nê ôdôŋj atu ba iniŋ athêŋ nena Abiya. Ma yanavi Elisabet habitak anêŋ Alon anêŋ limi haviŋ. ⁶ Thai êmô thêthôŋ mavi hêk Wapômbêŋj ma, ma ethak esopa abô balaburj lôk Anyô Bêŋ anêŋ abô sapêŋ ba iniŋ kambom mi. ⁷ Ma doŋtom Elisabet ma avi yamu ba intu thai avômena mi, ma êmô aleba eyalôv.

⁸ Wak te ma ôdôŋj Abiya iniŋ waklavôŋj nindum ku êmô unyak mathenj. Ma etak Sekalaia ek indum ku êŋ. ⁹* Thêlô esopa nê êbôk da iniŋ kobom ba ibi valu ek nêgê nena

opalê intu tem imbitak êyô Anyô Bêŋ anêŋ unyak mathenj ba ni ek êmbôk kamurj ôv mavi. Êŋj ma Sekalaia anêŋ athêŋ habitak ba yani hi Wapômbêŋj anêŋ unyak ek êmbôk da. ¹⁰ Ma Sekalaia habôk da ôv mavi ba avômalô bêŋ anôŋ imiŋ unyak viyaiŋ ba etenj mek imiŋj.

¹¹ Êŋj ma Anyô Bêŋ anêŋ aŋela te hayô ek Sekalaia ba hamiŋ loŋ êbôk da ôv mavi anêŋ loŋ vianôŋ. ¹² Sekalaia hayê aŋela, êŋj ma hasoŋj ba hakô kambom. ¹³ Ma doŋtom aŋela hanaŋ, “Sekalaia, miŋ ôkô ami. Anêŋ mek ma Wapômbêŋj halanô. Vônim Elisabet tem embathu nalum malô te ba ondam anêŋ athêŋ nena Jon. ¹⁴ Ma tem lemmavi bêŋ anôŋ. Amena êŋ habitak ma avômalô bêŋ anôŋ tem leŋiŋj mavi ¹⁵* ek malê nena yani tem imbitak anyô lôk athêŋj bêŋ imiŋ Anyô Bêŋ ma. Yani miŋ hatôm inum yak waiŋ lôk ŋaŋ manij vi ami. Hamiŋ talêbô la denarj ma tem Lovak Mathenj êmbôlô yani kapô siŋ. ¹⁶ Ma tem endom avômalô Israeġ bêŋ anôŋ ba ini êndêŋ Anyô Bêŋ, thêlôniŋ Wapômbêŋj. ¹⁷* Ma yani tem êmôŋj ek Anyô Bêŋ ma anêŋ lôklokwarj lôk ku lo loŋ ma tem êtôm Elia anêŋ. Ma tem indum ba lami lôk nali nimitak kapôlôŋiŋ doŋtom. Lôk indum nê leŋôndôŋj kôtôŋ leŋôndôŋj ekyav ek nedanô nê thêthôŋj iniŋ auk mavi. Ma yani tem indum aêŋ ek avômalô nêpôpêk i ba neyabiŋ Anyô Bêŋ anêŋ êyô.”

¹⁸ Ma Sekalaia hanaŋ hadêŋ aŋela, “Yai luvi bôk ayalôv yôv ba yanêŋimbiŋ abô êŋ aisê?”

¹⁹* Ma doŋtom aŋela hanaŋ viyanj nena, “Ya Gebliel, ba yahamiŋ Wapômbêŋj thohavloma. Ba intu yanida hêv ya ba yahalêm ek yanaŋ abô mavi êntêk êndêŋ o. ²⁰ Yôv ma ondanô, miŋ hôêvhaviŋ yenaŋ abô ami. Aêŋj ba vembôlêk tem putup ba miŋ hatôm onaŋ abô ami endeba yenaŋ abô êntêk injik anôŋ êtôm waklavôŋj atu ba Wapômbêŋj hanaŋ am.”

²¹ Avômalô eyabiŋ Sekalaia aleba mi ma leŋiŋj havi nena malê te lêk hapôm Sekalaia hamô unyak mathenj kapô am? ²² Ma Sekalaia hale yaiŋ ma abôlêk putup. Ba hik nômkama thô hathak banj iyom ma miŋ hanaŋ abô ami. Aêŋj ba thêlô eyala nena yani lêk hayê wêŋj te hêk unyak mathenj kapô.

²³ Sekalaia hadum anêŋ ku yôv ma yani havôhi anêŋ unyak. ²⁴ Havenj yam ma Sekalaia yanavi Elisabet hasaberj. Ma havuŋj i hatôm ayôŋj baherjvi. ²⁵ Ma hanaŋ nena, “Anyô Bêŋ lamavi ba hadum nôŋ êŋj ek ya ba hêv yenaŋ mama vê hêk avômalô malerŋj.”

* 1:1: Ap 1:1 * 1:9: Kis 30:7 * 1:15: Nam 6:2-3
9:21

* 1:17: Mal 3:1; 4:5-6; Mat 17:11-13 * 1:19: Dan 8:16;

Anjela hayô ek Malia

²⁶ Elisabet hasabey hatôm ayôh baherjvi ba lahavute, ma Wapômbêhê hêv anjela Gebliel ba hi hayô malak Nasalet hêk Galili kapô. ²⁷ *Yani hi hadêhê avi muk te anêhê athêhê nena Malia. Malia anêhê avômalô bôk epesan abô yôv ek nendom yani êndêhê anyô te anêhê athêhê nena Josep. Josep ma Kir Devit anêhê lim. ²⁸ Anjela hi hadêhê Malia ma hanan, “Waklêvôh mavi o! Anyô Bêhê hêv lamavi anôh hadêhê o ba hamô havinj o.”

²⁹ Ma Malia halanjô abô êh ma hasonj kambom ba lahabi nena abô êntêk ma aisê am. ³⁰ Ma donjtom anjela hananj hadêhê yani, “Malia, minj ôkô ami. Lêk hôpôm Wapômbêhê anêhê lamavi. ³¹ *Ondanjô, tem osaberj ba onja okna te ba ondam anêhê athêhê nena Yisu. ³² *Yani ma tem imbitak anyô lôk athêhê bêhê. Ma tem nendam yani nena Wapômbêhê Lej anêhê Nakaduj. Ma tem Anyô Bêhê Wapômbêhê nêh lim Devit anêhê ku kirj êndêhê yani. ³³ Ma tem êmô êtôm Jekop anêhê avômalô ininj kirj wak nômbêhê intu sapêhê. Ma anêhê ku eyabinj anêhê avômalô hatôm nêh yak ami ma mi anôh.”

³⁴ Ma Malia hananj hadêhê anjela aêntêk, “Nôm êh tem imbitak aisê am? Minj bôk yahêk havinj anyô te ami.”

³⁵ Ma anjela hananj nena, “Lovak Matherj tem êlêm êndôk o ma Wapômbêhê Lej anêhê lôklokwanj tem êyô o vôv. Ba amena atu ba hovathu ma tem matherj ba nendam nena Wapômbêhê Anêhê Nakaduj. ³⁶ Ondanjô. Yatam avi Elisabet bôk avôdôhna ba elam yani nena avi yamu, ma donjtom lêk hasaberj ba anêhê ayôh baherjvi ba lahavute ba tem embathu amena te. ³⁷ *Nômlate minj malainj ek Wapômbêhê indum ami.”

³⁸ Ma Malia hananj, “Ya ma Anyô Bêhê anêhê avi ku. Ba indum êndêhê ya êtôm intu honanj.” Êh ma anjela hatak Malia ba hi.

Malia hi hayê Elisabet

³⁹ Ma Malia hatak anêhê loj ma hi kethenj ba hayô malak te atu ba hêk loj dumlolê anêhê Judia. ⁴⁰ Ma habitak hayô Sekalaia anêhê unyak kapô ma hananj waklêvôh mavi hadêhê Elisabet. ⁴¹ Ma Elisabet halanjô anêhê abô ma amena hapundik haminj yani la kapô ba Lovak Matherj havôlô yani kapô sinj. ⁴² Êh ma Elisabet halam kaêk lôk lamavi ba hananj, “Wapômbêhê hêv lamavi bêhê anôh hadêhê o hamôh ek avi vi. Ba tem indum mavi êndêhê o imbinj amena intu ba haminj o kapôlôm. ⁴³ Ma donjtom ya avi alê te ba yananj Anyô Bêhê anêhê talêbô halêm ek ênjê ya? ⁴⁴ Ondanjô, yahalanjô anêhê waklêvôh, êh

ma amena êntêk haminj yalerjsoam lamavi ba hapundik. ⁴⁵ Bôk holoanjô Wapômbêhê anêhê abô ba hôêhêhavinj nena tem indum aêhê. Ba intu ômô lôk lemmavi!”

Malia anêhê yerj

⁴⁶ *Ma Malia hananj, “Yakapôlôh habô Anyô Bêhê anêhê athêhê, ⁴⁷ ma yadahôlôh lamavi hadêhê Wapômbêhê atu ba hêv ya bulubinj ⁴⁸ ek malê nena yani hayê ba lahabi anêhê avi oyanj atu ba hadum anêhê ku. Avômalô sapêhê tem nenanj nena Wapômbêhê hêv lamavi hadêhê ya hatôm wak nômbêhê intu sapêhê ⁴⁹ ek malê nena Wapômbêhê Lôklokwanj Anôh hadum nômbêhê ek ya. Ma anêhê athêhê ida ênjêk matherj.

⁵⁰ *Yani hathak hêv kapô hadêhê njê takatu ba elanjô anêhê abô hadêhê sêbôk ma êntêk ma embenj yam imbinj.

⁵¹ *Yani hadum ku bêhêbêhê hathak yani anêhê lôklokwanj.

Ma hathak havalonj avômalô takatu ba êbôi ma habi i hi.

⁵² *Ma hathak hamô njê bêhêbêhê ininj lôklokwanj lu.

Ma hêv athêhê bêhê hadêhê njê athêhê mi.

⁵³ *Ma hathak havakôh avômalô takatu ba ema kisi hathak nôh mavi anôh ba leninjviyak.

Ma donjtom njê lôk nômkama bêhê, ma hathak hêv i vê ba i oyanj.

⁵⁴⁻⁵⁵ *Ma yani hathak hêv anêhê avômalô ku Israel sa,

ma lahabi anêhê abô atu ba bôk havak havinj Ablaham lôk anêhê limi sapêhê nena tem laimbi i ba nêh i sa wak nômbêhê intu sapêhê.”

⁵⁶ Êh ma Malia hamô havinj Elisabet hatôm ayôh lô vêh ma halehi anêhê loj hathak lonjô.

Elisabet havathu Jon anyô hathik njanj

⁵⁷ Ma Elisabet anêhê waklavôh embathu hayô ba havathu okna te. ⁵⁸ Êh ma Elisabet anêhê thalalenj lôk anêhê avômalô elanjô nena Anyô Bêhê hêv kapô bêhê hadêhê yani ba intu êbôi lôk leninj mavi anôh.

⁵⁹ *Ma amena êh hamô hatôm wak baherjvi ba lahavulô, ma anêhê avômalô êlêm ek nenjgothe anêhê kupik. Ma leninj havinj nêhêhê lambô Sekalaia da anêhê athêhê êndêhê okna êh. ⁶⁰ Ma donjtom talêbô hananj nena, “Mi. Alalô nandam nena Jon.”

⁶¹ Ma thêlô enanj hadêhê yani nena, “Libumi la minj bôk ewa athêhê Jon ami.”

* 1:27: Mat 1:16,18 * 1:31: Ais 7:14; Mat 1:21-23 * 1:32: 2Sml 7:12-13,16; Ais 9:7 * 1:37: Stt 18:14 * 1:46: 1Sml 2:1-10 * 1:50: Sng 103:13,17 * 1:51: 2Sml 22:28 * 1:52: Jop 12:19; 5:11; Sng 147:6 * 1:53: Sng 34:10 * 1:54-55: Sng 98:3; Stt 17:7; Mai 7:20 * 1:59: Stt 17:12; Wkp 12:3; Luk 2:21

⁶² Êñ ma thêlô enaḡ hik lambô lijn hathak bahenḡ nena nendam anêḡ athêḡ aisê?
⁶³ Aêḡ ba hananḡ hathak banḡ nena neja aseleḡ te êlêm. Ma hato nena, “Okna êḡ anêḡ athêḡ ma Jon.” Ma thêlô sapêḡ êyê athêḡ êḡ ba eson kambom. ⁶⁴ Ma kethenḡ oyanḡ ma Sekalaia hananḡ abô hathak loḡbô ba habô Wapômbêḡ anêḡ athêḡ. ⁶⁵ Ma avômalô malak êḡ êyê nôḡm êḡ ba êkô kambom. Ma abô êḡ hi havenḡ Judia inḡ loḡ takatu ba hamô dumlolê sapêḡ. ⁶⁶ Ma thêlô enaḡ hadêḡ i nena, “Anyô Bêḡ anêḡ lôklokwanḡ hamô havinḡ amena êntêk ba embenḡ yam ka tem imbitak aisê?”

Sekalaia anêḡ yen

⁶⁷ Yôḡ ma Lovak Mathenḡ hayô halôk Jon lambô Sekalaia kapô ba hananḡ abô plopet aêntêk,

⁶⁸ * “Anyô Bêḡ, Israeḡ inḡ Wapômbêḡ, lêk halêm ek nêḡm anêḡ avômalô vê ênjêk inḡ malainḡ. Ba intu nanêḡm athêḡ bêḡ êndêḡ yani.

⁶⁹ *Yani hêv Anyô Lôklokwanḡ te habitak anêḡ anyô ku Devit anêḡ thalalenḡ ek nêḡm alalô bulubinḡ.

⁷⁰ Yani hadum aêḡ hatôm sêbôk ba hananḡ hadêḡ anêḡ plopet mathenḡ ba enanḡ nena

⁷¹ *tem Wapômbêḡ nêḡm alalô bulubinḡ ênjêk ḡjê vovak lôk ḡjê takatu ba bôk êpôlik hathak alalô.

⁷² *Aêḡ ba yani hêv kapô ek alalôanḡ bumalô lôk lahabi anêḡ tabô mathenḡ.

⁷³ *Abô atu ba yani bôk havak balabunḡ havinḡ alalôanḡ kamik Abraham nena

⁷⁴ tem nêḡm alalô bulubinḡ ênjêk ḡjê vovak inḡ lôklokwanḡ ek alalô nandum anêḡ ku ma miḡ nakô ami

⁷⁵ *ek namô mathenḡ lôk thêthônḡ ênjêk Wapômbêḡ ma êtôm wak nômbêḡ intu sapêḡ.

⁷⁶ *Aêḡ ba, yenanḡ okna, tem ôḡmônḡ ek ôpôpêk Anyô Bêḡ anêḡ loḡḡndê ek êlêm ba intu tem nendam o nena Wapômbêḡ Leḡ anêḡ plopet.

⁷⁷ *Lôk ôndônḡ anêḡ avômalô ek neyala nena Wapômbêḡ tem nêḡm i bulubinḡ esak hêv inḡ kambom vê.

⁷⁸ *Alalôanḡ Wapômbêḡ lahiki bêḡ anônḡ ba intu hêv kapô ba tem indum nôḡm êḡ lôk nêḡm anêḡ wak êlêm anêḡ leḡ

⁷⁹ ek nêḡm deda êndêḡ avômalô takatu ba bôk ema ba êḡm momanḡinḡ bêḡ kapô. Lôk anêḡ deda êḡ tem nêḡm alalô sa ek nambenḡ loḡḡndê labali mavi.”

⁸⁰ Ma Jon halumbak bêḡ ma habitak lôklokwanḡ hathak hêvhavinḡ. Êñ ma hi hamô loḡ thiliv ba hayabinḡ anêḡ waklavônḡ êlêm yainḡ ek indum anêḡ ku ênjêk avômalô Israeḡ malenḡinḡ.

2

Malia havathu Yisu (Mat 1:18-25)

¹ Waklavônḡ êḡ ma Sisa Ogastus havak abô majanḡ ek neja avômalô pik takatu ba Lom eyabinḡ i inḡ athêḡ. ² Wak êḡ ma môḡ anônḡ ek gavman hawa avômalô inḡ athêḡ. Ma Kulinius ma hamô hatôm plovinḡ Silia inḡ gavman bêḡ. ³ Êñ ma avômalô sapêḡ i inḡ malak ôdônḡ nenanena ek neja inḡ athêḡ. ⁴ Josep habitak anêḡ Kiḡ Devit anêḡ thalalenḡ. Ba intu hatak Nasalet anêḡ Galili ma hi Devit anêḡ malak ôdônḡ Betlehem anêḡ Judia. ⁵ Yani hi havinḡ Malia ek neto thainḡ inḡ athêḡ. Avi êḡ bôk epesan anêḡ abô yôḡm bêḡ nendom êndêḡ Josep. Ma wak êḡ ma Malia hasabenḡ.

⁶ Êḡmô Betlehem denanḡ ma Malia anêḡ waklavônḡ hayô ek embathu. ⁷ Ma havathu namalô bôp ba havuliv hathak sôp ba hadô hêk bokmanḡkao inḡ kabum ek malê nena unyak atu ba hêk ek avômalô nêḡjêk ma lêk putup ba mi.

Anjela hayô ek ḡjê eyabinḡ bok

⁸ Ma ḡjê eyabinḡ boksipsip doho êḡm loḡ êḡ viyainḡ ba eyabinḡ inḡ bok hadêḡ bôlônônḡ. ⁹ Ma Anyô Bêḡ anêḡ anjela te hayô ek thêlô lôk Anyô Bêḡ anêḡ deda lôkmanḡinḡ habi hayôhêk thêlô ba êkô kambom. ¹⁰ Ma donḡtom anjela hananḡ nena, “Miḡ nôkô ami. Odaḡ! Yahawa abô mavi halêm ek môlô ba tem indum avômalô sapêḡ leḡinḡ mavi anônḡ. ¹¹ Lêk êntêk hêk Devit anêḡ malak ma avi te havathu okna te atu ba tem nêḡm môlô bulubinḡ. Yani ma Anyô Bêḡ, Mesia* atu ba Wapômbêḡ bôk hatak ek nêḡm anêḡ avômalô bulubinḡ. ¹² Môlô tem ôḡḡo amena kasek te ivuliv hathak sôp ba êdô hêk bokmanḡkao inḡ kabum. Nôm êḡ ma hatôm lavônḡinḡ ek môlô ôḡḡo.”

¹³ Anjela hananḡ yôḡm ma kethenḡ oyanḡ ma anjela bêḡ anônḡ leḡ êlêm ivinḡ yani. Ma êbô Wapômbêḡ anêḡ athêḡ ba enanḡ aêntêk,

¹⁴ * “Nômbô Wapômbêḡ anêḡ athêḡ lôkmanḡinḡ esak leḡbum.

Ma pik ma anêḡ labali êḡm imbinḡ avômalô takatu ba Wapômbêḡ lamavi hathak.”

Nê eyabinḡ bok i êyê Yisu

* 1:68: Sng 72:18 * 1:69: Sng 18:2 * 1:71: Sng 106:10 * 1:72: Stt 17:7; Sng 105:8-9 * 1:73: Stt 22:16-17

* 1:75: Tit 2:12-14 * 1:76: Ais 40:3 * 1:77: Jer 31:34 * 1:78: Ais 60:1-2 * 2:11: Mesia ma abô Hiblu

ma Kilisi ma abô Glik. Ma anêḡ ôdônḡ ma Ôpatu ba Wapômbêḡ hêv ek nêḡm avômalô bulubinḡ.” * 2:14: Luk 19:38

15 Anjela etak thêlô ba i malak leŋ ma nê eyabin bok enaŋ hadêŋ i, “Alôana ek nagê nôm atu ba Anyô Bêŋ hanaŋ hadêŋ alalô nena lêk habitak Betlehem.”

16 Êŋ ma thêlô i ketheŋ ma êpôm Malia lo Josep ma amena kasek atu ba hêk bok-manjao inij kabum. 17 Thêlô êyê yôv ma enaŋ abô takatu ba anjela hanaŋ hadêŋ i hathak amena êŋ. 18 Ma avômalô elanô nê eyabin bok inij abô êŋ ba eson kambom. 19 *Ma Malia lahabi abô takêŋ ba havalon loŋ hêk kapô. 20 Ma nê eyabin boksipsip ele i ma êbô Wapômbêŋ lôk leŋijmavi anôŋ hadêŋ Wapômbêŋ hathak nôm takatu ba thêlô êyê lo elanô hatôm atu ba anjela hanaŋ hadêŋ i.

Elam Yisu anêŋ athêŋ

21 *Wak bahenji ba lahavulô hale ba hi ma engothe okna êŋ anêŋ kupik ba elam anêŋ athêŋ nena Yisu. Athêŋ êŋ ma Malia miŋ hasaben ami denaŋ ma anjela te bôk halam yôv.

Simeon lo Ana êyê Yisu

22 *Josep lo Malia inij waklavôŋ nimbitak mabunj ênjêk Wapômbêŋ ma hayô hatôm balabuŋ atu ba Mose bôk hato. Êŋ ma ewa Yisu ba i Jerusalem ek nênem êndêŋ Anyô Bêŋ 23 *hatôm anêŋ balabuŋ bôk hanaŋ yôv nena, “Nônêŋ anyô môŋ sapêŋ êndêŋ Wapômbêŋ.” 24 *Lôk i ek nêmbôk da hatôm Anyô Bêŋ anêŋ balabuŋ bôk hanaŋ nena, “menak bôbô lokwanju mena thabiyom muk lokwanju.”

25 Ma anyô te hamô Jerusalem ba anêŋ athêŋ nena Simeon. Yani ma anyô thêthôn ba hasopa abô balabuŋ dedaun mavi. Yani hayabinj Mesia atu ba tem nêŋ Israe thêvô. Ma Lovak Matheŋ hamô havin Simeon. 26 Ma Lovak Matheŋ bôk hanaŋ hadêŋ yani yôv nena tem miŋ ema ami ma êmô endeba ênjê Anyô Bêŋ anêŋ Mesia vêmam. 27 Ma Lovak Matheŋ halom yani ba hi Wapômbêŋ anêŋ unyak matheŋ. Yani hamô denaŋ ma Josep lo Malia ewa Yisu ba êlêm ek nesopa abô balabuŋ. 28 Ma Simeon hasip okna hamô banj ma habô Wapômbêŋ ba hanaŋ aêntêk,

29 “Anyô Bêŋ Wapômbêŋ, ya anêŋ anyô ku. Lêk yahayê yôv ba tem yama lôk yalenj mavi êtôm atu ba bôk hovak abô havin ya.

30 *Lêk yamalen hayê nôm atu ba hôêv ek nêŋ yêlô bulubij.

31 Hôpôpêk nôm êŋ hêk avômalô sapêŋ malenij.

32 *Nôm êŋ ma hatôm deda ek avômalô loŋ buyanj nêgê, ma tem nêŋ athêŋ lôkmanjinj êndêŋ anêŋ avômalô IsraeL.”

33 Yisu anêŋ lambô lo talêbô elanô Simeon anêŋ abô atu ba hanaŋ hathak okna êŋ ba eson kambom. 34 *Êŋ ma Simeon hêv mek hadêŋ thêlô ma hanaŋ hadêŋ Malia aêntêk, “Wapômbêŋ hatak okna êntêk ek indum avômalô IsraeL bêŋ anôŋ nênem yak ma bêŋ anôŋ nimbiyô nimij. Yani tem êmô êtôm Wapômbêŋ anêŋ lavôŋij te ma donjom avômalô bêŋ anôŋ tem miŋ nênemimbij yani ami. 35 Êŋ ma avômalô bêŋ anôŋ inij auk loŋ kapô tem imbitak loŋ yainj. Ma tem kapôlôm inidinô te êtôm binj vovak hadabêŋ bimdaluk kisi.”

36 Ma plopet avi te hamô havin ba anêŋ athêŋ nena Ana. Yani ma Panuel anêŋ nalavi ba habitak anêŋ Asel anêŋ ôdôn. Yani bôk avôdôŋna ba anêŋ sondabêŋ hatôm 84. Sêbôk ba yani avi muk ma hawa anyô ba hamô havin yamalô hatôm sondabêŋ bahenji ba lahavuju. 37 Vêŋ ma yamalô hama ma yani hamô hatôm avi tôp sondabêŋ bêŋ anôŋ. Wak lo bôlôvôn ma miŋ hatak unyak matheŋ ami, ma hathak hatak nôm ek nêŋ yer lo etej mek. 38 Ma Simeon hanaŋ abô denaŋ, ma avi êŋ hi habobo thêlô ma hêv lamavi hadêŋ Wapômbêŋ. Ma hanaŋ abô hathak okna êŋ hadêŋ avômalô takatu ba êmô ek eyabinj waklavôn atu ba Wapômbêŋ nêŋ avômalô IsraeL vê ênjêk inij malainj.

39 *Josep lo Malia idum nômkama sapêŋ hatôm atu ba Anyô Bêŋ anêŋ balabuŋ hanaŋ vêŋ ma ele i inij malak Nasalet hêk Galili. 40 Ma okna halumbak ba habitak lôklokwanj. Ma anêŋ auk mavi bêŋ anôŋ. Ma Wapômbêŋ anêŋ wapôm hamô havin yani.

Yisu hamô unyak matheŋ kapô

41 *Sondabêŋ nômbêŋ intu ma Yisu anêŋ talêbô lo lambô i Jerusalem ek nêgê waklavôn anêŋ athêŋ nena Hale ba Hi.* 42 Ma Yisu anêŋ sondabêŋ hatôm laumij ba lahavuju, ma thêlô idum aêŋ ba ethak ba i Jerusalem ek nêgê waklavôn êŋ. 43 Waklavôn bêŋ êŋ hale halôk ma thêlô ele i inij loŋ. Ma okna Yisu ma hamô Jerusalem denaŋ. Ma talêbô lo lambô êthôn ba i. 44 Ma eson nena lêk havin anêŋ avômalô vi ba hi la. Ba evenj wak daluk te vêŋ ma êyê mi, êŋ ma i êbôlêm yani havenj inij avômalô malêvôn. 45 Ma donjom miŋ êpôm ami, êŋ ma êvô i Jerusalem hathak loŋbô ek nêmbôlêm yani. 46 Wak lô hale ba hi yôv ma êpôm

* 2:19: Luk 2:51 * 2:21: Luk 1:31 * 2:22: Wkp 12:1-8 * 2:23: Kis 13:2 * 2:24: Wkp 12:8 * 2:30: Ais 52:10; Luk 3:6; Tit 2:11 * 2:32: Ais 42:6; 49:6; 52:10 * 2:34: Ais 8:14; Mat 21:42; 1P1 2:8 * 2:39: Mat 2:23 * 2:41: Kis 12:24-27; 23:14-17; Lo 16:1-8 * 2:41: Sêbôk ma Wapômbêŋ anêŋ anjela ik Ijij inij apenena môŋ vônô. Ma hayô IsraeL ma hayê thalalenj hamô inij unyak abôlêk, êŋ ma hale ba hi ba miŋ hik IsraeL te vônô ami.

yani hamô unyak mathen kapô. Yani hamô haviñ kédôñwaga doho ba halarjô iniy abô ma hanañ hik thêlô lij. ⁴⁷ Avômalô takatu ba elanjô anêñ abô lôk anêñ auk bêñ ma eson kambom. ⁴⁸ Êñ ma lambô lo talêbô êyê yani ba eson kambom haviñ. Ma talêbô hanañ, “Yenañ okna, hudum malê aêñ? Yai akô kambom ba abôlê m o.”

⁴⁹ Ma Yisu hanañ viyan nena, “Mamu ôbôlê m ya eka? Minj oyala nena tem yamô Wakamik anêñ unyak ami e?” ⁵⁰ Ma donjom êthônj anêñ abô êñ anêñ ôdônj palinj.

⁵¹ *Yôv ma hi haviñ talêbô lo lambô ba i Nasalet. Ma halarjô iniy abô ba hasopa. Ma talêbô havalonj abô takêñ lonj hêk kapô.

⁵² *Yisu habitak bêñ ma anêñ auk mavi anônj. Ma Wapômbêñ lôk avômalô lenjinmavi hathak yani.

3

Jon anyô hathik ñañ hanañ Wapômbêñ anêñ abô

(Mat 3:1-12; Mak 1:2-8; Jon 1:19-28)

¹ Hadêñ sondabêñ laumia ba labahenji atu ba kinj Sisa Taibelias hayabinj Lom, ma Pontius Pailat hayabinj Judia, ma Helot hayabinj Galili, ma yanj molok Pilip hayabinj Itulia lo Takonitis, ma Lisania hayabinj Abilene, ² ma Anas lo Kaiapas êmô hatôm anyô bêñ êbôk da. Hadêñ wak êñ ma Sekalaia nakadunj Jon hamô lonj thiliv, ma Wapômbêñ hêv anêñ abô hadêñ yani. ³ *Êñ ma Jon hi haveñ lonj takatu ba hamô habobo ñañ Jolodanj ma hanañ ek avômalô nede kapôlônjinj lilinj ba nisik ñañ ek Wapômbêñ nê m ininj kambom vê. ⁴ Hatôm plopet Aisaia bôk hatô halôk anêñ kapya nena,

“Kaêk te halam haveñ lonj thiliv nena,

‘Nôpôpêk lonjôndê ek Anyô Bêñ êlê m, ma nopesañ ba imbitak thêthônj ek yani.

⁵ Nusivunj kolosonj sapêñ sinj ma node dumlolê sapêñ pesa ba imbitak kalônj mavi.

Ma nopesañ lonjôndê lokbanj ba imbitak thêthônj,

ma lonjôndê kekela ma nopesañ ba imbitak thêthê mavi.

⁶ Ma avômalô pik sapêñ tem nêgê Wapômbêñ anêñ kobom atu ba hêv avômalô bulubinj.’” *Aisaia 40:3-5*

⁷ *Avômalô bêñ anônj i hadêñ Jon ek isik thêlô ma hanañ hadêñ i, “Môlô ma umya kambom anêñ nali ba oson nena tem yasik môlô ek nôsôv ênjêk Wapômbêñ anêñ lamaninj e? Mi anônj! ⁸ *Ma nundum kobom takatu ba injik thô nena lêk ole kapôlômim lilinj. Ma minj lemimimbi

auk takatu ba nonanj êndêñ am nena, ‘Ablaham ma yêlôaniñ bumalô. Ba intu yêlô ma avômalô thêthônj.’ Mi, yananj êndêñ môlô nena Wapômbêñ hatôm enja valu takêntêk ba epesañ Ablaham anêñ limi esak. ⁹ *Kisinj lêk hamô alokwanj ôdônj yôv ek alokwanj takatu ba minj hik anônj mavi ami ma tem nede lu ba nêmbôk esak atum.”

¹⁰ Ma avômalô nômbêñ atu ba elanjô anêñ abô enanj hik yani lij, “Yêlô nandum malê?”

¹¹ Ma Jon hanañ nena, “Anyô anêñ kwêv ju hamô ma nê m yanj êndêñ anyô yanj atu ba kwêv mi. Ma anêñ nô m hamô ma nê m aêñ iyom.”

¹² *Ma ñê ewa takis doho êlê m ek Jon isik thêlô imbinj ba enanj hik yani lij nena, “Kédôñwaga, yêlô nandum malê?”

¹³ Ma Jon hanañ, “Môlô noja takis êtôm atu ba Lom ininj anyô bêñ hanañ iyom ma minj noja vi oyanj ami.”

¹⁴ Ma ñê vovak doho enanj hik yani lij haviñ nena, “Ma yêlô nandum malê?”

Ma hanañ nena, “Minj o mathalalenj êndêñ avômalô ek noja ininj valuselenj oyanj ami. Lôk minj osau ñê idum abô ek onja anyô yanj anêñ nômkama ami. Ma lemimimbi nena môlônim ku anêñ vuli ma hatôm môlô.”

¹⁵ Avômalô Israêl ethak êv malenjinj ek Mesia nena tem êlê m. Ba êyê Jon hadum ku takêñ ma eson nena yani ma Mesia la.

¹⁶ *Êñ ma Jon hanañ hadêñ i nena, “Yahathik môlô hathak ñañ, ma donjom ôpatu ba tem embenj ya yam anêñ lôklokwanj ma bomanj ek yenañ. Yani ma anyô lôk athêñ bêñ ma ya ma yaônalôk ba intu minj hatôm yapole anêñ vakapô boknjôp anêñ yak vê ami. Yani tem isik môlô esak Lovak Matherj lôk atum.

¹⁷ Yani tem isuv nô m anêñ kupik vê ba êndô anônj êmô unyak kapô. Ma yavoyav takatu ba hamô piklêvônj ma isi ba êmbôk esak atum atu ba tem minj ema ami.” ¹⁸ Ma Jon hanañ abô bêñ anônj haviñ ek imbi avômalô lenjinj lij ba hathak kobom êñ ma hanañ Wapômbêñ anêñ Abô Mavi bêñ hadêñ thêlô.

¹⁹ *Vê m ma Jon hathañ Galili ininj Anyô Bêñ Helot hathak anêñ kambom takatu ba hadum ba hanañ te bêñ nena, “Aisê ka howa mamuyan molok yanavi Helodias hatôm vônim?” ²⁰ Êñ ma Helot hadum kambom yanj hathak lonjô nena hatak Jon hamô koladônj.

Jon hathik Yisu

(Mat 3:13-17; Mak 1:9-11; Jon 1:32-34)

²¹ Jon hathik avômalô bêñ anônj halôk ñañ aleba hathik Yisu haviñ. Hathik vê m ma Yisu haminj ba hateñ mek ma leñ hakyav.

²² *Ma Lovak Matherj halôk ba halê m hatôm menak bôbô ba hayô hamô yani. Ma kaêk

* 2:51: Luk 2:19 * 2:52: 1Sml 2:26; Snd 3:4 * 3:3: Ap 13:24 * 3:7: Mat 12:34; 23:33 * 3:8: Jon 8:33,39
* 3:9: Mat 7:19 * 3:12: Luk 7:29 * 3:16: Ap 13:25 * 3:19: Mat 14:3-4; Mak 6:17-18 * 3:22: Jon 1:32

te halêm anêḡ leḡ ba hanaḡ nena, “O ma yenaḡ okna atu ba yalenḡhaviḡ videdaḡ. Ma yalenḡmavi anôḡ hathak o.”

²³ *Yisu hadum anêḡ ku môḡ havenḡ avômalô maleḡniḡ, ma anêḡ sondabêḡ ma habobo 30. Ma avômalô esonḡ nena yani ma Josep nakaduḡ.

Ma Josep ma Heli nakaduḡ.

²⁴ Ma Heli ma Matat nakaduḡ.

Matat ma Livai nakaduḡ.

Livai ma Melki nakaduḡ.

Melki ma Janai nakaduḡ.

Janai ma Josep nakaduḡ.

²⁵ Josep ma Matatias nakaduḡ.

Matatias ma Amos nakaduḡ.

Amos ma Nahum nakaduḡ.

Nahum ma Esli nakaduḡ.

Esli ma Nagai nakaduḡ.

²⁶ Nagai ma Mat nakaduḡ.

Mat ma Matatias nakaduḡ.

Matatias ma Semen nakaduḡ.

Semen ma Josek nakaduḡ.

Josek ma Joda nakaduḡ.

²⁷ Joda ma Joanan nakaduḡ.

Joanan ma Lesa nakaduḡ.

Lesa ma Selubabel nakaduḡ.

Selubabel ma Sealtiel nakaduḡ.

Sealtiel ma Neli nakaduḡ.

²⁸ Neli ma Melki nakaduḡ.

Melki ma Adi nakaduḡ.

Adi ma Kosam nakaduḡ.

Kosam ma Elmadam nakaduḡ.

Elmadam ma El nakaduḡ.

²⁹ El ma Josua nakaduḡ.

Josua ma Eliesel nakaduḡ.

Eliesel ma Jolim nakaduḡ.

Jolim ma Matat nakaduḡ.

Matat ma Livai nakaduḡ.

³⁰ Livai ma Simeon nakaduḡ.

Simeon ma Juda nakaduḡ.

Juda ma Josep nakaduḡ.

Josep ma Jonam nakaduḡ.

Jonam ma Eliakim nakaduḡ.

³¹ Eliakim ma Melea nakaduḡ.

Melea ma Mena nakaduḡ.

Mena ma Matata nakaduḡ.

Matata ma Natan nakaduḡ.

Natan ma Devit nakaduḡ.

³² *Devit ma Jesi nakaduḡ.

Jesi ma Obet nakaduḡ.

Obet ma Boas nakaduḡ.

Boas ma Salmon nakaduḡ.

Salmon ma Nason nakaduḡ.

³³ Nason ma Aminadap nakaduḡ.

Aminadap ma Atmin nakaduḡ.

Atmin ma Alni nakaduḡ.

Alni ma Heslon nakaduḡ.

Heslon ma Peles nakaduḡ.

Peles ma Juda nakaduḡ.

³⁴ Juda ma Jekop nakaduḡ.

Jekop ma Aisak nakaduḡ.

Aisak ma Ablaham nakaduḡ.

Ablaham ma Tela nakaduḡ.

Tela ma Naho nakaduḡ.

³⁵ Naho ma Seluk nakaduḡ.

Seluk ma Leu nakaduḡ.

Leu ma Pelek nakaduḡ.

Pelek ma Ebel nakaduḡ.

Ebel ma Sela nakaduḡ.

³⁶ *Sela ma Kainan nakaduḡ.

Kainan ma Alpaksat nakaduḡ.

Alpaksat ma Sem nakaduḡ.

Sem ma Noa nakaduḡ.

Noa ma Lamek nakaduḡ.

³⁷ Lamek ma Metusela nakaduḡ.

Metusela ma Inok nakaduḡ.

Inok ma Jalet nakaduḡ.

Jalet ma Mahalalel nakaduḡ.

Mahalalel ma Kenan nakaduḡ.

³⁸ *Kenan ma Inos nakaduḡ.

Inos ma Set nakaduḡ.

Set ma Adam nakaduḡ.

Adam ma Wapômbêḡ nakaduḡ.

4

*Sadaḡ halôk Yisu la ek indum kambom
(Mat 4:1-11; Mak 1:12-13)*

¹ Lovak Matherḡ hadum ku lôklokwan hamô Yisu kapô, êḡ ma hatak naḡ Jolodaḡ hêk. Ma Lovak Matherḡ halom yani ba hi loḡ thiliv. ² Ma hamô loḡ êḡ hatôm wak 40 ek Sadaḡ êndôk yani la ek indum kambom. Ma miḡ hayaḡ nôḡ ami aleba hama kisi.

³ Ma Sadaḡ hanaḡ hadêḡ yani, “Avanôḡ, o Wapômbêḡ anêḡ Nakaduḡ ma onaḡ ek valu êntêk imbitak êtôm polom.”

⁴ *Ma doḡtom Yisu hanaḡ viyaḡ, “Wapômbêḡ anêḡ kapy a hanaḡ, ‘Anyô miḡ hatôm êḡ lôkmala esak polom iyom ami.’ ”

⁵ Vêḡ ma Sadaḡ halom Yisu ba hathak dumlolê bêḡ te ba hi daku anêḡ dum. Ketheḡ oyaḡ ma hik pik êntêk anêḡ loḡ lôkliḡyak sapêḡ thô hadêḡ yani. ⁶ Ma hanaḡ hadêḡ Yisu, “Tem yanêḡ loḡ takêḡ iniḡ athêḡ bêḡ lôk iniḡ lôkmanḡiḡ sapêḡ êndêḡ o ek oyabiḡ. Nôm takêḡ ma yenaḡ ba yalenḡhaviḡ yanêḡ êndêḡ opalê, êḡ ma tem yanêḡ. ⁷ Aêḡ ba hôêḡ yeaḡ hadêḡ ya, ma tem yanêḡ nôḡkama takêntêk sapêḡ êndêḡ o.”

⁸ *Ma Yisu hanaḡ, “Wapômbêḡ anêḡ kapy a hanaḡ, ‘Nêḡ yeaḡ êndêḡ Wapômbêḡ anêḡ Anyô Bêḡ lôk undum yani iyom anêḡ ku.’ ”

⁹ Yôḡ ma Sadaḡ halom ba hi Jerusalem ma hatak yani hamiḡ unyak matherḡ anêḡ vôḡ. Ma hanaḡ, “Avanôḡ, o ma Wapômbêḡ anêḡ Nakaduḡ ma ôsôḡ kisi nu tamu pik ¹⁰ ek malê nena bôk eto yôḡ nena,

* 3:23: Luk 4:22; Jon 6:42

* 3:32: Rut 4:17-22

* 3:36: Stt 11:10-26

* 3:38: Stt 4:25-26

* 4:4: Lo 8:3

* 4:8: Lo 6:13-14

“Yani tem nê m anêḡ anjela ek neyabinḡ o mavi ¹¹ lôk nisip o ek miḡ hatôm valu la embatho vemkapô ami.’” *Kapya Yen 91:11-12*

¹² *Ma Yisu hanaḡ, “Wapômbêḡ anêḡ kapya hanaḡ nena, ‘Miḡ osaê Wapômbêḡ anêḡ Anyô Bêḡ ami.’”

¹³ *Sadaḡ halôk Yisu la ek indum kambom takêḡ vêm ma hatak yani ba hi ma hayabinḡ wak yanḡ.

Yisu hadum ku môḡ daluk hêk Galili (Mat 4:12-17; Mak 1:14-15)

¹⁴ Hathak Lovak Mathen anêḡ lôklokwanḡ ma Yisu hale hi Galili hathak loḡbô. Ma abô hathak yani havenḡ loḡ takêḡ sapêḡ. ¹⁵ Ma hadôḡ thêlô hamô inḡ unyak yeḡ ba avômalô sapêḡ ebam yani.

Avômalô Nasalet êpôlik hathak Yisu (Mat 13:53-58; Mak 6:1-6)

¹⁶ Ma Yisu hi Nasalet, loḡ êḡ intu anêḡ loḡ halumbak bêḡ hamô. Ma Sabat ma hi unyak yeḡ hatôm anêḡ kobom hathak hadum. Haviyô hamiḡ ek esam Wapômbêḡ anêḡ abô. ¹⁷ Ma êv plopet Aisaia anêḡ kapya hadêḡ yani, ma hakak ma hapôm abô bute hanaḡ aêntêk,

¹⁸ “Anyô Bêḡ anêḡ Lovak Mathenḡ hamô haviḡ ya ek malê nena Anyô Bêḡ hatak ya ek yanaḡ anêḡ Abô Mavi êndêḡ avômalô siv.

Ma hêv ya ba yahalê m ek yanaḡ bêḡ êndêḡ ḡê takatu ba êmô koladôḡ ek nede yaiḡ lôk yanaḡ êndêḡ ḡê maleḡniḡ pusip ek nêḡê tak esak loḡbô ma yanḡ ḡê takatu ba anyô vi êv vovaḡ hadêḡ i vê

¹⁹ *lôk yanaḡ nena lêk ma Anyô Bêḡ anêḡ waklavôḡ hik anêḡ lamavi thô.” *Ai-saia 62:1-2*

²⁰ Êḡ ma hik kapya siḡ ma hêv hadêḡ ôpatu ba hayabinḡ kapya ma halôk hamô biḡ. Ma avômalô sapêḡ ititiḡ yani. ²¹ Ma hanaḡ nena, “Abô êntêk ba hêk Wapômbêḡ anêḡ kapya ba olaḡo intu lêk hik anôḡ.”

²² *Ma thêlô sapêḡ eson ba enaḡ nena anêḡ abô ma mavi anôḡ. Ma doḡtom enaḡ, “Yani ma Josep anêḡ nakaduḡ iyom, aêḡ e?”

²³ Ma Yisu hanaḡ hadêḡ thêlô, “Yahayala nena môlô tem nonaḡ abô loḡ kapô te êndêḡ ya aêntêk, ‘Dokta, oda undum lem vimkupik mavi am. Yêlô bôk alaḡo nô m takatu ba hudum hêk Kapaneam. Ba intu undum aêḡ êḡjêk anê m malak ôdôḡ imbiḡ.’”

²⁴ *Ma hanaḡ, “Yanaḡ avanôḡ êndêḡ môlô nena plopet te hi anêḡ malak ôdôḡ ma

anêḡ avômalô miḡ ethak ewa yani thô ami. ²⁵ *Yanaḡ avanôḡ biḡ êndêḡ môlô nena sêbôk atu ba Elia hamô pik ma Israel inḡ avi tôp bêḡ anôḡ êmô. Ma Wapômbêḡ hadum ba ôthôm mi hatôm sondabêḡ lô ma wata te haviḡ ba bôm bêḡ habitak loḡ êḡ. ²⁶ *Ma doḡtom Wapômbêḡ miḡ hêv Elia ba hi hadêḡ avi Israel te ami, ma mi. Ma hêv hi hadêḡ avi tôp te atu ba hamô Salepat Saidon inḡ pik.

²⁷ * “Ma sêbôk atu ba plopet Elisa hamô ma avômalô Israel bêḡ anôḡ êpôm palê lepla. Ma doḡtom thêlô te miḡ mavi ami, ma mi. Ma Elisa hêv anyô loḡ buyaḡ Naiman anêḡ Silia iyom sa.

²⁸ *Ma avômalô takatu ba êmô unyak yeḡ elañ abô takêḡ ba lenḡmaniḡ kambom. ²⁹ Ma iviyô imiḡ ma êv Yisu vê hêk anêḡ malak. Ma êmô yani siḡ hi hadêḡ dumlolê atu ba elav inḡ malak hamô anêḡ dum. Ma êmô siḡ hadêḡ loḡ kambom te ek nêso yani pôḡêḡ êndôk. ³⁰ Ma doḡtom Yisu hêv i vê hêk thêlô malêvôḡ ba havenḡ ba hi.”

Yisu hêv ḡḡôk vê (Mak 1:21-28)

³¹ Vêm ma Yisu halôk ba hi Kapaneam anêḡ Galili. Ma Sabat ma hadôḡ avômalô. ³² *Thêlô elañ anêḡ abô ba eson kambom ek malê nena anêḡ abô ma lôklokwanḡ bomaḡ.

³³ Ma unyak yeḡ êḡ, ma anyô te atu ba ḡḡôk lelaik hamô haviḡ yani hamô. Ma yani halam kaêk lôklala aêntêk, ³⁴ “Ei. Yisu anêḡ Nasalet, hólê m ek undum malê te êndêḡ yêlô? Hólê m ek umbuliḡ yêlô e? Yahayala o. O ma Wapômbêḡ anêḡ Anyô Mathenḡ.”

³⁵ Ma doḡtom Yisu hathaḡ ḡḡôk êḡ ba hanaḡ, “O bônôḡ ma otak ôpêntu.” Ma ḡḡôk êḡ hadum ba ôpêḡ hêv yak halôk pik hêk thêlô malêvôḡ ma hatak ôpêḡ ba hi ma miḡ habuliḡ ôpêḡ dokte ami.

³⁶ Ma avômalô sapêḡ eson kambom ba enaḡ hadêḡ thêlôda nena, “Malê êntêk aêḡ am? Yani hanaḡ hadêḡ ḡḡôk lelaik hatôm anyô lôk athêḡ bêḡ ma anêḡ abô ma lôklokwanḡ bomaḡ ba ḡḡôk elañô ba ele yaiḡ ba i.” ³⁷ Ma abô hathak yani hi havenḡ loḡ bêḡ êḡ sapêḡ.

Yisu hadum ḡê lôk lijiḡ bêḡ anôḡ mavi (Mat 8:14-17; Mak 1:29-39)

³⁸ Ma Yisu hatak unyak yeḡ ma hi Saimon anêḡ unyak. Ma Saimon yanjavi hapôm lijiḡ vovaḡ kambom. Ma thêlô enaḡ ek Yisu nê m yani sa. ³⁹ Êḡ ma Yisu hi habobo avi êḡ ma hathaḡ lijiḡ êḡ ma lijiḡ êḡ hatak yani. Ma kethen oyaḡ ma haviyô ba hapôpêk nô m ek thêlô.

* 4:12: Lo 6:16; 1Ko 10:9 * 4:13: Hib 2:18; 4:15 * 4:19: Ais 58:6 * 4:22: Luk 3:23; Jon 6:42 * 4:24: Jon 4:44 * 4:25: 1Kin 17:1,7 * 4:26: 1Kin 17:8-16 * 4:27: 2Kin 5:1-14 * 4:32: Mat 7:28-29

40 Wak halôk jalôm ma avômalô ewa nê lôk lijij lomalama êyô ek Yisu. Ma hatak ban hayô hêk tomtom ma sapêj ibitak mavi. 41 *Ma hadum ba ngôk etak avômalô bêj anôj ba ele yaij ma elam lôklala nena, “O ma Wapômbêj Anêj Nakaduj.” Ngôk takêj eyala nena yani intu Mesia ba intu hathaj i ek bônôj.

42 Lôkbôk momanjinij ma Yisu hatak loj êj hêk ma hi loj thiliv. Ma avômalô êbôlêm yani aleba êpôm. Ma idum ek nebalonj yani loj ek mij etak thêlô ba ni loj buyanj ami. 43 Ma dojtom hanaj, “Wapômbêj hêv ya ba yahalêm ek yandum ku êj ba intu yana ek yanaj Abô Mavi esak Wapômbêj anêj loj lôklijyak êndêj avômalô malak yanj imbij.” 44 *Êj ma hi Judia iniy unyak yej tomtom ma hanaj Wapômbêj anêj abô bêj hadêj i.

5

*Yisu hêv ku lukmuk hadêj Saimon
(Mat 4:18-22; Mak 1:16-20; Jon 1:35-42)*

1 *Wak te ma Yisu hamiy kasukthôm Genesalet* anêj danj ma avômalô bêj anôj iniy ma elanjô Wapômbêj anêj abô ba illij yani sij hawê havenj. 2 Ma hayê nê ik alim etak iniy yej luvi hamô lijnanj ma i ithik iniy yaksen. 3 Êj ma hi hathak yej êj yanj, yej êj ma Saimon anêj. Ba intu hanaj hadêj Saimon nena, “Ôlêm ususuniy yej dokte ni tovola kasuk.” Ma halôk hamô ma hadôj avômalô.

4 Yani hadôj avômalô yôv ma hanaj hadêj Saimon nena, “Onja yej ba nu kasuk malêvônj ma otak yaksen êndôk kasuk ek ômbôv alim.”

5 *Ma Saimon hanaj, “Anyô bêj, bôkam bôlôvônj daim ma yêlô atak yaksen halôk kasuk aleba mij avôv alim te ami ma mi anôj. Ma dojtom lêk honaj ba intu tem yêlô natak yaksen êndôk kasuk.”

6 Thêlô idum aêj ma êvôn alim bêj anôj ba yaksen hadum ek itip. 7 Êj ma ik kaiyav hadêj yej yanj atu ba thêlô idum ku êvôn alim havij i nena nêlêm ek nêlêm thêlô sa. Êj ma êlêm ba etak alim halôk yej luvi ba hayô sij ba hadum ek êmô yej luvi sesonj.

8-9 Saimon Pita lôk nê takatu ba êmô havij yani êyê alim nômbêj atu ba êvôn ma esonj kambom. Êj ma Saimon halek vadôj lélô hamô Yisu va luvi ma hanaj nena, “Anyô Bêj, otak ya ba nu. Ya anyô yahadum kambom.” 10 Ma Sebedi anêj nakaduj Jems lo Jon atu ba thêlô idum ku êvôn alim havij i êyê nôm êj ba esonj kambom havij.

* 4:41: Mat 8:29; Mak 3:11-12
kasukthôm Galili anêj athêj yanj.
43:25; Luk 7:48

* 4:44: Mat 4:23
* 5:5: Jon 21:3-8

* 5:1: Mat 13:1-2; Mak 3:9-10
* 5:11: Mat 19:27

* 5:1: Genesalet ma
* 5:14: Wkp 14:1-32
* 5:20: Ais

Ma Yisu hanaj hadêj Saimon, “Mij ôkô ami. Vêm ka tem ômbôv anyô êtôm lêk hôvôn alim.” 11 *Êj ma ewa yej ba i ethak lijnanj. Ma etak iniy nômkama sapêj hamô ma i esopa Yisu.

*Yisu hadum anyô lepla te mavi
(Mat 8:1-4; Mak 1:40-45)*

12 Wak te ma Yisu hamô malak lôj te ma anyô palê lepla hatêtô lijkupik te halêm. Hayê Yisu ma halek vadôj lélô ba hakôm halôk pik. Ma hanaj, “Anyô Bêj, lemhavij ma hatôm opesanj ya ek yanaj kupik imbitak thêthê mavi.”

13 Êj ma Yisu hasôm ôpêj ma hanaj, “Yalenjavij. Umbitak mabuj mavi.” Ma kethenj oyanj ma palê lepla hatak ôpêj ma ôpêj habitak lijnsij anôj.

14 *Ma Yisu hanaj hadêj ôpêj nena, “Mij onaj nôm êntêk bêj ami. Ma nu nunjgwik o thô êndêj anyô habôk da lôk nêv da êndêj Wapômbêj hatôm Mose bôk hanaj yôv. Ma nê êbôk da tem nenanj êndêj avômalô sapêj nena lêk o mabuj mavi.”

15 Ma dojtom abô hathak Yisu hi may-aliv. Ba intu avômalô bêj anôj êlêm ek nedanj anêj abô lôk indum iniy lijij mavi. 16 Ma dojtom wak bêj anôj ma Yisu hatak avômalô hamô ma hi loj thiliv ek etej mek.

*Yisu hadum anyô havuvij te mavi
(Mat 9:1-8; Mak 2:1-12)*

17 Wak te ma Yisu hadôj avômalô. Ma nê Palisi lôk nê lôkauk hathak abô balabuj êlêm anêj Jerusalem lôk malak takatu ba hamô Galili lôk Judia kapô. Ma Anyô Bêj anêj lôklokwanj hamô havij Yisu ek indum avômalô lôk lijij nimbatak mavi. 18 Ma anyô doho etak anyô havuvij te halôk hêk yêm ba ewa ba êyô. Thêlô idum ek neja yani ba ini unyak kapô ek netak ênjêk ebobo Yisu. 19 Ma dojtom avômalô bêj anôj ba loj putup ba mij hatôm neja yani ba ini unyak kapô ami. Êj ma ethak unyak vôn ma êngô unyak vôn abyaj ba êlêlô ôpatu halôk avômalô malêvônj aleba hayô Yisu thohavloma.

20 *Yisu hayê thêlônij êvhavij ma hanaj hadêj anyô havuvij atu nena, “Aijan, lêk yahêv anêm kambom sapêj vê.”

21 Ma Palisi lôk nê lôkauk hathak abô balabuj elanjô abô êj ma lejijhabi nena, “Ôpêntêk ma opalê ba hasonj nena yani ma Wapômbêj e? Anyô late mij hatôm nêv kambom vê ami ma Wapômbêj iyom.”

22 Yisu hayala thêlônij auk ba hanaj nena, “Aisé ka mólô lemimhikam hathak abô êntêk? 23 Abô alê intu vumvum ek yanaj: ‘Lêk yahêv anêm kambom sapêj vê’

mena 'Umbiyô omben,'²⁴ *Aên ba tem yangik Anyô Anên Nakadun atu thô êndên mólô nena anên athên ma bên ba hatôm nêmbom vê." Êj ma Yisu hanañ hadên anyô havuvin atu aêntêk, "Yanañ êndên o nena umbiyô umin ma onja anêm yêm ba nu anêm unyak."²⁵ Kethen oyan ma ôpên haviyô hamin avômalô malévôn ma hawa anên yêm. Ma hi anên unyak ba habô Wapômbên anên athên.²⁶ Ma avômalô sapên eson kambom ba êbô Wapômbên anên athên haviñ. Ma êkô ba enañ nena, "Lêk êntêk ma alalô ayê nômbithi anôn te."

Yisu dalam Livai
(Mat 9:9-13; Mak 2:13-17)

²⁷ Vêm ma Yisu hi hayê anyô hawa takis te ba anên athên nena Livai ba hamô unyak ewa takis. Ma hanañ hadên ôpên nena, "Ôlêm osopa ya."²⁸ Êj ma Livai haviyô ba hatak nômkama sapên hamô ma hi hasopa yani.

²⁹ Ma Livai hi hangabôm nômbên hamô anên malak ek Yisu enañ. Ma nê ewa takis bên anôn lôk avômalô vi eyañ nômbên haviñ thai.³⁰ *Ma Palisi lôk nê lôkawk hathak abô balabun doho atu ba êmô Palisi kapô êyê ba enañ abô diñdiñ hadên anên nê ku nena, "Môlô oañ ba unum haviñ nê takis lôk nê idum kambom eka?"

³¹ Êj ma Yisu hanañ nena, "Nê lôk lijin iyom intu ethak i êyê dokta. Ma nê lijin mi ma mi.³² Ma aên iyom yahalêm ek yandam nê takatu ba idum kambom ek nede kapôlônjin liliñ. Ma min yahalêm ek yandam nê thêthôn ami."

Enañ hik Yisu liñ hathak kobom evak balabun ek nômb
(Mat 9:14-17; Mak 2:18-22)

³³ Ma thêlô enañ hadên Yisu aêntêk, "Wak bên anôn ma Jon anên nê ku evak balabun ek nômb ek leñjñhabi Wapômbên, ma Palisi inin nê ku idum aên iyom. Ma aisê ka anêm nê ku eyañ nômb wak nômbên intu sapên?"

³⁴ *Ma Yisu hanañ nena, "Anyô te hawa avi lukmuk, êj ma anên anyô mólô eyañ nômb lôk leñjñmavi. Ma min hatôm nembak balabun ek nômb ami.³⁵ Ma donjom haven yam ba ewa yani vê hêk thêlô, êj ma anên nê mólô tem nembak balabun ek nômb."

³⁶ Ma Yisu hanañ abô lon kapô te aêntêk, "Anyô te min hatôm edabên sôp lukmuk ek indu sôp bô anên abyan sin esak ami. Hadum aên ma habulin sôp lukmuk lôk sôp bô inin léléyan haviñ.

³⁷ *Ma mólô othak ôkê wain lukmuk halôk kolopak epeañ hathak bok kupik bô e? Mi! Wain lukmuk êj tem imbulin bok kupik bô atu ba bôk thekthek ba tem ipup ba wain

engasô ni.³⁸ Ba intu othak ôkê wain lukmuk halôk bok kupik lukmuk atu ba belap ek isin mavi ma min ipup ami lôk wain min engasô ni ami.

³⁹ *Ma donjom nê takatu ba inum wain bô yôm ma ethak êpôlik ek wain lukmuk. Ba enañ, "Wain bô ma vasin mavi ek wain lukmuk."

6

Yisu ma Sabat anên alañ
(Mat 12:1-8; Mak 2:23-28)

¹ *Sabat te ma Yisu lôk anên nê ku i even ku kapô te. Ma anên nê ku even haviñ yani. Ma ewa wit anên va ba ekamithin hamô bahenjin kapô ek anên kupik nêmb yak ek nejan.² *Ma Palisi doho êyê ba enañ, "Abô balabun hanañ nena Sabat ma min hatôm nandum ku ba naja nômb ek nanjan ami. Ma donjom anêm nê ku ibulin waklavôn êj!"

³ *Ma Yisu hanañ nena, "Mólô bôk osam abô hathak Devit lôk anên nê mólô ema kisi ba idum e? ⁴ *Yani habitak hayô Wapômbên anên unyak matherin kapô ba hawa polom matherin atu ba matherin anôn. Polom êj ma nê êbôk da iyom inin ek nejan ba intu habulin abô balabun buên. Ma donjom Devit hayañ ma hêv doho hadên anên nê takatu ba even haviñ yani ba eyañ."

⁵ Êj ma Yisu hanañ hadên thêlô, "Anyô Anên Nakadun atu ma Sabat anên Alanj."

Sabat ma Yisu hadum anyô ban hatyôk te mavi

(Mat 12:9-14; Mak 3:1-6)

⁶ Sabat yan ma Yisu habitak hayô unyak yen te ba hi ma hadôn avômalô. Ma anyô te hamô lon êj ba ban vianôn hatyôk.⁷ Ma nê Palisi lôk nê lôkawk hathak abô balabun doho êmô ba ititin Yisu ek nêgê nena tem indum avômalô lôk lijin mavi êndên Sabat mena mi e? Thêlô êbôlêm lonjondê ek nanañ yani bên.⁸ Ma donjom hayala thêlônin auk ba hanañ hadên anyô ban hatyôk atu nena, "Umbiyô umin ek avômalô sapên nêgê o." Êj ma ôpên haviyô hamin.

⁹ Ma Yisu hanañ, "Yahadum ek yanañ injik mólô lin. Alalô hatôm nandum malê ek nasopa Sabat anên balabun? Hatôm nandum mavi mena kambom? Hatôm nanêm anyô sa ek êmô lôkmala mena nambulin i ek nema?"

¹⁰ Ma Yisu hatitin thêlô sapên hawê haven ma hanañ hadên ôpatu nena, "Oto bahem." Êj ma ôpên hadum aên ma ban habitak mavi hathak lonbô.¹¹ Ma donjom nê lôkawk hathak abô balabun lôk Palisi leñjñmanin kambom ba enañ hadên i hi ba halêm nena, "Alalô nandum malê êndên Yisu?"

* 5:30: Luk 15:1-2 * 5:34: Jon 3:29 * 6:1: Lo 23:25

* 6:2: Jon 5:10

* 6:3: 1Sml 21:1-6

* 6:4: Wkp

*Yisu halam aposel lauminj ba lahavuju
(Mat 10:1-4; Mak 3:13-19)*

¹² Wak te ma Yisu hathak dum te ba hi ek etej mek. Ma bôlôvônj êj aleba hayanj ma hatej mek iyom hadêj Wapômbêj. ¹³ Hayanj ma halam nê takatu ba esopa yani ethak dojtom. Ma habi banj hayô haminj tomtom hatôm lauminj ba lahavuju ma halam i nena aposel.* ¹⁴ Ma halam Saimon ba hêv athêj lukmuk nena Pita hadêj yani ma yanj molok Andulu ma Jems lo Jon ma Pilip lo Batolomiu ¹⁵ ma Matyu lo Tomas ma Jems Alpius nakaduj ma Saimon ba elam yani nena Selot ¹⁶ ma Judas Jems nakaduj ma Judas Iskaliot, ôpatu vêm ma hananj Yisu bêj.

*Yisu hadum avômalô bêj anôj mavi
(Mat 4:24-25; Mak 3:7-12)*

¹⁷ Yôv ma Yisu lôk anêj nê ku êlôk ba i kalôj bute. Ma avômalô nômbêj atu ba bôk esopa yani êmô loj êj lôk avômalô bêj anôj êlêm anêj Judia lo Jusalem ma avômalô ngwêk Taia lo Saidon êlêm havij. ¹⁸ Thêlô êlêm ek nedanjô anêj abô lôk idum inij nê lôk lijij mavi. Ma nê lôk ngôk lelaik ma Yisu hêv ngôk takêj nê ba ibitak mavi. ¹⁹ Ma avômalô bêj anôj idum ek nêsôm yani ek malê nena anêj lôklokwanj bêj anôj habitak ba hi ba hathak thêlô ma tem thêlô nimbitak mavi.

*Yisu hadôj avômalô
(Mat 5:1-12)*

²⁰ Ma Yisu hayê avômalô takatu ba esopa yani ma hananj hadêj i nena, "Môlô avômalô siv, môlô lêk ômô mavi ba Wapômbêj anêj loj lôklijyak ma tem môlônim.

²¹ *Ma môlô takatu ba lêk oma kisi, môlô lêk ômô mavi ba tem lemimviyak.

Ma môlô takatu ba lêk olan, môlô lêk ômô mavi ba tem nomalik.

²² *Ma avômalô êyê môlô takatu ba osopa Anyô Anêj Nakaduj atu, ba êpôlik lôk êvôlijj dômiij ma enanj abôma nena môlônim athêj ma nôm ôvathek kambom.

²³ "Êj ma lemimmavi lôk nodam kaêk lôklala ek malê nena môlônim nôm mavi bêj lêk hamô malak lej. Sêbôk ma inij bumalô idum aêj hadêj plopet lôkthô.

²⁴ "Ma dojtom kikaknena môlô nê lôk nômkama bêj anôj, lêk ova unim nômkama lôk lemimmavi yôv.

²⁵ Ma kikaknena môlô takatu ba lêk lemimviyak, tem noma kisi.

Ma kikaknena môlô takatu ba lêk omalik, tem lemimmalainj kambom ba nodanj.

²⁶ Ma kikaknena môlô takatu ba lêk avômalô sapêj êbô môlô. Sêbôk ma môlônim bumalô êbô plopet abôyanj aêj iyom.

Lemimbinj nê takatu ba ikvovak hadêj môlô

(Mat 5:38-48)

²⁷ "Ma dojtom yananj êndêj môlô takatu ba othak olanj yenanj abô nena lemimbinj nê takatu ba ikvovak hadêj môlô ma nundum kobom mavi êndêj nê êpôlik hathak môlô. ²⁸ Ma nonanj êndêj Wapômbêj ek idum mavi êndêj nê takatu ba enanj nena Wapômbêj imbulijj môlô. Ma notej mek ek Wapômbêj idum mavi êndêj nê takatu ba idum kambom hadêj môlô. ²⁹ Ma anyô te hapetav malem danj vi, ma nunjgwik vi liliij ek epetav imbinj. Ma anyô te havôv anêm kwêv daim vê, êj ma otak yani ek enja anêm kwêv yanj imbinj. ³⁰ Ma anyô te hananj hik o lijj hathak nômkama, êj ma nêj iyom. Ma anyô te hawa anêm nômkama, êj ma mijj onanj lôklokwanj ek nêj endelêm ami. Dô. ³¹ *Ma kobom atu ba lemhavij anyô yanj idum êndêj o, êj ma undum aêj êndêj yani.

³² "Môlô lemimhavij nê takatu ba lejijhavij môlô iyom, êj ma osoj nena môlô avômalô mavi e? Mi anôj, nê idum kambom ethak idum aêj iyom. ³³ Ma môlô othak udum kobom mavi hadêj nê takatu ba idum kobom mavi hadêj môlô iyom, êj ma osoj nena môlô avômalô mavi e? Mi anôj, nê idum kambom ethak idum aêj iyom. ³⁴ Ma môlô ôêv nômkama hadêj nê takatu ba lemimhabi nena tem nêjêj vijanj iyom, êj ma osoj nena môlô avômalô mavi e? Mi anôj, nê idum kambom ethak idum aêj iyom. ³⁵ Ma dojtom lemimhavij nundum kobom mavi, êj ma lemimbinj nê êpôlik hathak môlô ba nundum kobom mavi lôk nôjêj nômkama oyanj êndêj i. Udum aêj ma embej yam ma tem noja vuli bêj, ma tem nômô êtôm Wapômbêj Lej anêj nali ek malê nena osopa yani anêj bôk lo loj. Yani hathak hadum kobom mavi hadêj nê palonj lôk avômalô idum kambom havij. ³⁶ Ma môlô kapôlôm injik am esak avômalô lôkthô êtôm môlônim Lemambô kapô hiki hathak avômalô pik sapêj.

Môlô mijj notatale anyô vi inij kobom ami

(Mat 7:1-5)

³⁷ * "Môlô mijj notatale anyô vi ami. Wapômbêj tem etatale môlô aêj iyom! Ma mijj nonanj êndêj anyô vi nena vovanj bêj tem êpôm yani ami. Wapômbêj tem enanj êndêj môlô aêj iyom. Ma anyô te hadum kambom hadêj o, ma otak kapôlôm ek

* 6:13: 'Aposel' anêj ôdôj nena nê takatu ba Yisu hêv i ba i ek nenanj Wapômbêj anêj abô. * 6:21: Sng 126:5-6; Ais 61:3; ALK 7:16-17 * 6:22: Jon 15:19; 16:2; 1Pi 4:14 * 6:31: Mat 7:12 * 6:37: Mat 6:14

ôpêñ. Êñ ma tem Wapômbêñ nê m anê m kambom vê aêñ iyom. ³⁸ *Ma ôêv nômkama hadêñ avômalô vi, ma tem Wapômbêñ nê m nômkama êndêñ mólô. Yani tem nê m bêñ anôñ. Ma doñtom yani hathak hasopa mólônim kobom. Mólô udum palon ma tem yani indum aêñ. Ma udum wapôm, ma tem Wapômbêñ indum aêñ iyom êndêñ mólô.”

³⁹ *Vê m ma Yisu hanañ abô lon kapô te hadêñ thêlô aêntêk, “Hatôm anyô mapusip yan e? Mi anôñ. Thai luvi tem nê nê m yak êndôk lôv. ⁴⁰ *Avômena ethak unyak ma miñ bêñ ek iniñ kêdôñwaga ami. Ma doñtom ethak unyak vê m ma tem nimbitak êtôm iniñ kêdôñwaga.

⁴¹ “Aisê ka hôyê siñusik hamô mamuyan madaluk ma miñ lemhabi aselen atu ba hapalañaniñ hêk malemdaluk ami? ⁴² Ma aisê ka honañ hadêñ mamuyan, ‘Aiyañ, yalenhaviñ yanê m siñusik vê êñjêk malem?’ O anyô abôyan, nê m aselen atu ba hapalañaniñ hêk malem vê ek nôñgô katô am ka nê m siñusik atu ba hamô mamuyan madaluk vê.”

Alokwanj lôk anêñ anôñ
(Mat 7:15-20; 12:33-35)

⁴³ “Alokwanj mavi ma miñ hathak hik anôñ kambom ami. Ma alokwanj kambom miñ hathak hik anôñ mavi ami. ⁴⁴ Ma anyô ethak êyê alokwanj anêñ anôñ ma eyala nena alokwanj mavi mena alokwanj kambom. Ma anyô miñ hatôm enja ngôbêñ mena bada êmô yak lôkmanjñ kapô ami. Milôk. ⁴⁵ Aêñ ba anyô iniñ kobom tem injik iniñ kapôlôññ thô. Auk mavi hamô anyôla kapô ma tem indum nômkama mavi. Ma doñtom auk kambom hamô anyôla kapô ma tem indum nômkama kambom. Aêñ ba malêla takatu ba hamô anyô kapô siñ intu tem enañ ende abôlêk.”

Kobom elav unyak
(Mat 7:24-27)

⁴⁶ * “Aisê ka olam ya nena, ‘Anyô Bêñ’ ma miñ osopa yenañ abô ami? ⁴⁷ Ma ôpatu ba halê m hadêñ ya ba halañô yenañ abô ba hasopa, êñ ma tem yanjgik ôpêñ anêñ bôk lo lon thô êndêñ mólô. ⁴⁸ Yani ma hatôm ôpatu ba halav anêñ unyak landiñ halôk pik lôk valu ba havalon lon majan. Ma ñambô bêñ hayô ba hayôkwiñ unyak êñ, ma doñtom miñ hapu ami ek malê nena pik lôk valu havalon lon majan. ⁴⁹ Ma doñtom ôpatu ba halañô yenañ abô ma miñ hasopa ami, êñ ma hatôm halav anêñ unyak hayô hamô pik pulusik. Ma ñambô bêñ hayô ba hayôkwiñ unyak êñ, ma hapu kethen oyan ba mi.”

7

Anyô vovak laik anêñ hêvhaviñ
(Mat 8:5-13)

¹ Yisu hanañ abô takêñ hadêñ avômalô vê m ma hi Kapaneam. ² Ma anyô vovak laik te anêñ Lom hamô ba yani lamavi hathak anêñ anyô ku te, ma doñtom anêñ anyô ku êñ hapôm lijiñ kambom ba hadum ek ema. ³ Anyô vovak laik atu halañô nena Yisu lêk hamô lon êñ, êñ ma yani hêv Islael iniñ nê bêñbêñ doho ba i hadêñ Yisu ek nenañ injik yani liñ ek êlê m indum anêñ anyô ku êñ mavi. ⁴ Thêlô êyô ek Yisu ma enañ, “Ôpêntêk ma anyô mavi ba intu mavi ek nê m yani sa. ⁵ Ôpêñ hathak lahaviñ alalô avômalô Islael ba bôk hêv yêlô sa ek alav unyak yêñ.”

⁶⁻⁸ Êñ ma Yisu hi haviñ thêlô. Thêlô ebobo anêñ unyak ma anyô vovak laik êñ hêv anêñ anyô mólô doho ba i hadêñ Yisu ma enañ, “Anyô Bêñ, ya miñ anyô mavi ek ôlê m yenañ unyak kapô ami ba intu dô. Ma aêñ iyom ma ya miñ anyô mavi ek yasôk yanjê o ami. Yada yahamô anyô bêñ te vibin ma yenañ nê vovak êmô ya vibin aêñ iyom. Ba yahanaj hadêñ yenañ nê vovak te nena, ‘Nu’, ma hi. Mena yahanaj hadêñ yan nena, ‘Ôlê m,’ ma halê m. Ma yahanaj hadêñ anyô ku te, ‘Undum ku êntêk,’ ma hadum. Ba intu humiñ daim ba honañ ek yenañ anyô ku imbitak mavi ma tem mavi.”

⁹ Yisu halañô ôpêñ anêñ abô ba hasonj kambom ma hik i liliñ havôhi ma hanañ hadêñ avômalô nômbêñ atu ba evenj yani yam nena, “Yanañ êndêñ mólô nena miñ bôk yahayê anyô te anêñ pik Islael anêñ hêvhaviñ hatôm ôpêntêk ami!”

¹⁰ Ma nê takatu ba enañ abô haviñ Yisu êvô i unyak ma êyê nena anyô lôk lijiñ atu lêk habitak mavi.

Yisu hik anyô ñama te liñ

¹¹ Kasana ma Yisu hi malak te anêñ athêñ nena Nain. Ma anêñ nê ku lôk avômalô bêñ anôñ i haviñ yani. ¹² Thêlô ebobo malak êñ anêñ badêñ abôlêk ma avômalô malak êñ ewa anyô ñama te ba ele yaiñ ba i. Yani ma avi tôp te anêñ nakaduñ doñtom êñ iyom. Ma avômalô malak êñ bêñ anôñ i haviñ avi tôp lôk nakaduñ ñama atu ba i ek nedav. ¹³ Yisu hayê avi êñ ma lahiki ba hanañ hadêñ yani nena, “Miñ ondan andô.”

¹⁴ Ma Yisu hi ma hatak ban hayôhêk alapa, ma nê takatu ba evak ôpêñ imiñ tiñiñ. Ma Yisu hanañ, “Anyô muk, yanañ êndêñ o, umbiyô!” ¹⁵ *Ma anyô ñama êñ haviyô hamô ma hanañ abô, ma Yisu hêv ôpêñ hadêñ talêbô.

¹⁶ *Ma avômalô sapêñ êyê ba êkô ma êbô Wapômbêñ anêñ athêñ ba enañ, “Plopet bêñ

* 6:38: Mak 4:24 * 6:39: Mat 15:14 * 6:40: Mat 10:24-25 * 6:46: Mat 7:21 * 7:15: 1Kin 17:23; 2Kin

te lèk habitak alalô malêvônê. Ma Wapômbêj lèk halêm ek nê m anêj avômalô sa.”¹⁷ Êj ma abô hathak Yisu anêj ku atu ba hadum hi havenj avômalô Judia iniñ loj sapêj lôk pik buyanj takatu ba habobo havinj.

Jon hêv nê ku ju ba i ek nenanj injik Yisu lij (Mat 11:2-19)

¹⁸ Jon anêj nê ku enanj hadêj yani hathak nô m takatu ba Yisu hadum. ¹⁹ Ma halam anêj anyô ju êlêm ma hêv i ba i ek nenanj injik Yisu lij, “O ma Mesia atu ba Wapômbêj bôk habitinj abô ek nê m êlêm mena yêlô nayabinj anyô yanj?”

²⁰ Anyô ju êj êyô ek Yisu ma enanj, “Jon anyô hathik njan hêv yai ba alêm ek nananj injik o lij nena, ‘O ma Mesia atu ba Wapômbêj bôk habitinj abô ek nê m êlêm mena yêlô nayabinj anyô yanj?’”

²¹ Thai êyô ma êyê Yisu hadum avômalô lôk lijij lomaloma mavi lôk hêv ngôk kambom bêj anôj vê hêk avômalô. Ma hadum nê malenij pusip bêj anôj êyê tak. ²² *Vê m ma hananj hadêj thai aêntêk, “Nôbônu ma nonanj êndêj Jon esak nô m takatu ba mamu ôyê lo olanjô. Nê malenij pusip êyê tak, ma nê venijvuvij evenj, ma nê palê lepla ibitak mavi, ma nê leñijôndôj kô tôj elanjô abô, ma nê nja m iviyô hathak loj bô ma nê siv elanjô Wapômbêj anêj Abô Mavi atu. Ba intu unu nonanj êndêj Jon esak nô m takêj. ²³ Ma nê takatu ba êyê ya ba evaloj iniñ êvhavinj loj, nê m lôk leñijmavi.”

²⁴ Ma Jon anêj anyô ku êvôi ma Yisu hananj abô hathak Jon hadêj avômalô nena, “Bôk m lôlô u loj thiliv ek ôyê malê? M lôlô u ek ôyê lovak hayuv baselak vuak e? ²⁵ Mi. Mena u ek ôyê anyô te hik kwêv kékêlô ba hayanj nô m mavi lomaloma e? Mi, nê takatu ba ik kwêv kékêlô ma ê m kijn anêj unyak ma minj ê m lô loj thiliv ami. ²⁶ *M lôlô u loj thiliv ek ôyê malê? Plopet te e? Avanjô! Ma doñtom yananj êndêj m lôlô nena Jon ma bêj ek plopet sapêj. ²⁷ Bôk eto hathak ôpêj hêk Wapômbêj anêj kapy nena, “‘Odanjô, tem yanê m yenanj anyô ku te ê m ôj ek o,

ek enanj yenanj abô bêj ek êpôpêk lojôndê ek o.’

Malakai 3:1

²⁸ “Yananj êndêj m lôlô nena Jon ma bêj ek avômalô pik sapêj. Avi te minj bôk havathu anyô te aêj ami ma mi. Ma doñtom ôpatu ba yaôna hêk Wapômbêj anêj loj lôklinjak, ôpêj ma bêj ek Jon.”

²⁹ * (Sêbôk ma Jon hathik avômalô lôk nê ewa takis havinj ba intu elanjô abô atu ba Yisu hananj hathak Jon ma enanj, “Wapômbêj anêj kobom ma thêthôj anôj.”³⁰ *Ma doñtom nê Palisi lôk nê lôk kauk

hathak abô balabunj êdô ek Jon isik thêlô ba intu êvôlij dô m inj hadêj lojôndê atu ba Wapômbêj hik thô hadêj i.)

³¹ Ma Yisu hananj, “Yananj aisê esak avômalô bôlôj êntêk? Ma thêlô hatôm malê?

³² Thêlô ma hatôm avômena takatu ba ê m lô loj ethak doñtom halôk ba elam hi ek avômena vi nena,

“ ‘Yêlô abi yenj belenj ek m lôlô nondo yenj, ma doñtom minj olo yenj ami.

Ma yêlô alanj asêj malêj ek m lôlô nodanj, ma doñtom minj olanj ami.’

³³ “Ma avômalô bôlôj êntêk êtôm avômena takêj. Jon anyô hathik njan halêm ma hatip ek nô m lôk wainj. Ma m lôlô ôpôlik hathak yani ba onanj nena ngôk hamô havinj yani.

³⁴ *Ma doñtom Anyô Anêj Nakadunj atu halêm ma minj hatip ek nô m lo wainj ami.

Ba intu m lôlô onanj, ‘Ôngô, anyô êj hathak hayanj nô m lôk hanum wainj bêj anôj aleba intu halo molo. Yani ma nê idum kambom lôk nê ewa takis iniñ anyô m lôlô.’ ³⁵ Aêj ba Wapômbêj anêj auk tem injik anôj mavi ba avômalô tem nêgê nena auk êj ma thêthôj anôj.”

Avi te hathik Yisu va hathak nô m ôv mavi

³⁶ Palisi te halam Yisu hi ek enanj nô m imbinj yani. Êj ma yani hi hayô ôpêj anêj unyak ma halôk hamô ek enanj nô m.

³⁷ *Ma avi sek te anêj loj êj halanjô nena Yisu lèk hayanj nô m hamô Palisi atu anêj unyak. Êj ma hawa nô m ôv mavi halôk kolopak valu te ba thapuk ba hi unyak êj. ³⁸ Ma halêm haminj Yisu dô m habobo valuvi ma halanj ba mathôk hêv yak hayô hamô Yisu vakapô. Ma hathav mathôk vê hathak yanida wakadôk njanj. Ma halinju Yisu vakapô lôbôlôj ma hawa nô m lèñlèñ ôv mavi atu ba hathik Yisu vakapô hathak.

³⁹ Palisi atu hayê nô m êj ma lahabi nena, “Yisu ma minj plopet te ami. Yani plopet ma tem eyala nena avi atu ba hasôm yani ma avi sek te ba tem êpôlik.”

⁴⁰ Yisu hayala ôpêj anêj auk ma hananj, “Saimon, yenanj abô te hêk ek yananj êndêj o.”

Ma Saimon hananj, “Kêdôjwaga, onanj.”

⁴¹ Ma Yisu hananj, “Anyô ju bôk ewa valuselenj hêk anyô bêj te. Anyô yanj hawa hatôm 500, ma yanj hawa hatôm 50 ba iniñ vijanj hêk. ⁴² Ma thai minj hatôm nê nê m valuselenj êj vijanj ami. Ma anyô bêj êj hananj hadêj thai luvi nena, ‘Dô, hatôm.’”

Yisu hananj abô loj kapô êj yôv ma hananj hik Saimon lij nena, “Lemhabi nena anyô ju êj yanjê intu lahavinj ôpêj bêj anôj?”

⁴³ Ma Saimon hananj vijanj nena, “Yanj atu ba hawa valu bêj la.”

* 7:22: Ais 35:5-6; 61:1; Luk 4:18 * 7:26: Luk 1:76 * 7:29: Luk 3:12 * 7:30: Mat 21:32 * 7:34: Luk 15:2
* 7:37: Mat 26:7; Mak 14:3; Jon 12:3

Ma Yisu hanañ, “Anêm auk ma mavi.”

⁴⁴ Ma Yisu hik i lilij ma hayê avi êñ ma hanañ hadêñ Saimon, “Nôngô avi êntêk. Yahabitak hayô anêm unyak kapô ma miñ hêv ñañ ba yahathik yaveñ ami. Ma doñtom avi êntêk hathik yaveñ hathak yanida mathôk ma haya vê hathak yanida wakadôk ñañ. ⁴⁵ Ma miñ huliñu ya ami, ma doñtom avi êntêk halinju yaveñkapô lôbôlôñ. ⁴⁶ Ma miñ howa nôm lêñlêñ ba hongasô hayô hamô yalenkadôk ami, ma doñtom avi êntêk hawa nôm lêñlêñ ôv mavi ba hançasô hayô hamô yaveñkapô. ⁴⁷ Aêñ ba yanañ êndêñ o nena avi êntêk lahavij ya bêñ anôñ ba intu alalô ayala nena anêñ kambom bêñ anôñ bôk hêv yak yôv. Ma doñtom avômalô takatu ba eson nena iniñ kambom takatu ba Wapômbêñ hêv vê ma dokte iyom, êñ ma lenjñhaviñ yani dokte aêñ iyom.”

⁴⁸ Ma Yisu hanañ hadêñ avi êñ nena, “Anêm kambom sapêñ lêk hêv yak yôv.”

⁴⁹ Ma avômalô takatu ba êmô Saimon anêñ unyak elañ abô êñ ma enañ hadêñ i nena, “Ôpêntêk ma opalê ba intu hêv kambom vê?”

⁵⁰ *Ma Yisu hanañ hadêñ avi êñ, “Anêm hôêvhaviñ hêv o bulubij. Nu lôk lemmavi.”

8

Avi doho êv Yisu thêlô sa

¹ Yôv ma Yisu hi haven malak lôbôlôbô ba hanañ Abô Mavi hathak Wapômbêñ anêñ loñ lôklinyak. ² *Nê ku laumiñ ba lahavuju lôk avi takatu ba bôk hêv iniñ ngôk lôk lijij vê even haviñ yani. Avi takatu te ma Malia anêñ Magadala sêbôk ba ngôk baherñi ba lahavuju etak yani. ³ Ma avi yaj ma Joana, Kusa yanavi. Kusa ma ôpatu ba hayabin Helot anêñ unyak. Ma te ma Susana lôk avi bêñ anôñ haviñ. Avi takêñ ethak êv Yisu thêlô sa hathak nômkama.

Abô loñ kapô hathak anyô hapaliv yanvêk

(Mat 13:1-23; Mak 4:1-20)

⁴ Avômalô bêñ anôñ ibi thêthô hêk lomalak lomalak ba êlêm ethak doñtom ek nêgê Yisu. Ma Yisu hanañ abô loñ kapô te nena, ⁵ “Anyô te hi hapaliv yanvêk halôk anêñ ku. Ma hapaliv yanvêk takêñ ma vi halôk loñôndê ba avômalô evak pesa lôk menak êpôm ba eyañ. ⁶ Ma doho halôk pik lôk valu ba hapup. Ma doñtom pik êñ moma ba yanvêk êñ hayen ba hama. ⁷ Ma vi halôk loñ yak lôkmanjij kapô ba yak êñ halumbak hayô yanvêk takêñ vôv. ⁸ Ma doñtom vi halôk pik mavi ba hapup ba habitak bêñ ma hik anôñ ba hatôm 100.”

Yisu hanañ abô takêñ yôv ma halam nena, “Môlô nê lôk lemôndôñ ma nodañô abô êntêk katô.”

⁹ Ma Yisu anêñ nê ku enañ hik yani lijij hathak abô loñ kapô êñ anêñ ôdôñ. ¹⁰ *Ma yani hanañ nena, “Wapômbêñ lêk hik anêñ auk loñ kapô hathak anêñ loñ lôklinyak thô hadêñ môlô yôv. Ma doñtom avômalô vi ma yahathak yahanañ hathak abô loñ kapô iyom. Ba intu

“thêlô êyê, ma doñtom miñ êyê katô ami.

Ma thêlô elañô, ma doñtom miñ eyala anêñ ôdôñ katô ami.” *Aisaia 6:9*

¹¹ Ma Yisu hanañ nena, “Abô loñ kapô êñ anêñ ôdôñ ma aêntêk. Yanvêk ma hatôm Wapômbêñ anêñ abô. ¹² Yanvêk takatu ba halôk loñôndê ma hatôm avômalô takatu ba elañô Wapômbêñ anêñ abô, ma haven yam ma Sadañ hayô ma hêv Wapômbêñ anêñ abô vê hêk thêlô kapôlôñij ek miñ nêñemimbin ami. Ba intu Wapômbêñ miñ hatôm nêñ thêlô bulubij ami. ¹³ Ma yanvêk takatu ba halôk pik lôk valu ma hatôm avômalô takatu ba elañô Wapômbêñ anêñ abô ba evalon lôk lenjijmavi. Ma doñtom iniñ ngalôk miñ halôk pik kapô ba hi ami. Ba intu êvhaviñ bidoñna iyom ma malaiñ hayô ma etak iniñ êvhaviñ. ¹⁴ Ma yanvêk takatu ba halôk yak lôkmanjij kapô ma hatôm avômalô takatu ba elañô Wapômbêñ anêñ abô, ma doñtom thêlô êmô dokte ba pik êntêk anêñ malaiñ lôk anêñ nômkama lôk anêñ nôm mavi hathivun Wapômbêñ anêñ abô sij ba thêlô miñ ik anôñ ami ma mi. ¹⁵ Ma doñtom yanvêk takatu ba halôk pik mavi ma hatôm avômalô takatu ba kapôlôñij mavi ba malen lêlê. Thêlô elañô Wapômbêñ anêñ abô ba evalon loñ majañ. Êñ ma hatôm imiñ lôklokwan ba ik anôñ mavi.

Miñ evunj atum lam anêñ deda ami
(Mak 4:21-25)

¹⁶ * “Anyô miñ ethak êtôm atum lam ba êdô hamô unj kapô mena ivunj hamô loñ kapô te ami. Thêlô ethak êthôkwêñ hamiñ ek avômalô takatu ba êyô unyak kapô ma nêgê deda. ¹⁷ *Nômkama takatu ba ivunj hêk loñ kapô ma tem nimitak loñ yaiñ. Ma nômkama takatu ba ivunj i êmô loñ mo-mañiniñ ma tem nimitak yaiñ ek sapêñ neyala i. ¹⁸ *Aêñ ba môlô nodañô yenañ abô êntêk katô. Ôpatu ba hayala yenañ abô katô ma tem Wapômbêñ indum ba yani eyala nômkama doho imbiñ. Ma doñtom ôpatu ba miñ hayala yenañ abô ami, ma tem Wapômbêñ iniñ auk takatu ba ôpêñ hason nena bôk hawa yôv vê ênjêk ôpêñ.”

* 7:50: Luk 8:48; 18:42

* 8:2: Mat 27:55-56; Mak 15:40-41; Luk 23:49

* 8:10: Ais 6:9-10

* 8:16: Mat 5:15;

Luk 11:33

* 8:17: Mat 10:26; Luk 12:2

* 8:18: Mat 25:29; Luk 19:26

*Yisu anêh talêbô lôk iviyanj
(Mat 12:46-50; Mak 3:31-35)*

¹⁹ Ma Yisu anêh talêbô lôk iviyanj êlêm ek nêgê yani, ma donjtom avômalô bêh anôh iminj loj sirj ba mij hatôm nêgê yani ami. ²⁰ Êh ma anyô te hana hadêh Yisu nena, "Lemtambô lôk môlôviyanj iminj yainj ba lenjnhavinj nêgê o."

²¹ Êh ma Yisu hana, "Yena wakatik lôk aiyanj thêlô ma nê takatu ba elanj Wapômbêh anêh abô ba esopa."

*Yisu hana ba lovak bêh hama
(Mat 8:23-27; Mak 4:35-41)*

²² Wak te ma Yisu hana hadêh anêh nê ku nena, "Alôana kasukthôm vi tuvulu." Êh ma ewa yeh ba i. ²³ Thêlô i ma Yisu hêk sôm. Ma ôthôm bêh lôk lovak hayô ba hayuv kasuk ba hik halôk yeh kapô ba hadum ek êmô thêlô sesonj êndôk kasuk kapô ba ini.

²⁴ Êh ma i ik Yisu lij ba enanj, "Anyô bêh, anyô bêh, alalô tem nama ba mi!"

Ma Yisu haviyô ma hathanj lovak lôk kasuk budum bêh takatu ba ema ba êk tinj. ²⁵ Ma Yisu hana hadêh thêlô, "Môlônim ôêvhavinj hamô êsê?" Ma thêlô êkô ba esonj kambom ba enanj hi ba halêm nena, "Ôpêntêk ma opalê ba intu hana abô hadêh kasuk lo lovak ba elanj anêh abô ba esopa?"

*Yisu hêv ngôk vé hêk anyô te
(Mat 8:28-34; Mak 5:1-20)*

²⁶ Ma thêlô ewa yeh êh ba ibup êyô kasuk ba i avômalô Gelasa inij pik. Loj êh hêk Galili vi tuvulu. ²⁷ Ma thêlô ethak lij ma Yisu hatak yeh ba hi, ma anyô te atu ba ngôk hamô haviy yani anêh loj êh halêm ba hapôm Yisu. Ôpêh bôk hatak anêh malak ma hi hamô siô ba havenj kôlôlôh. ²⁸⁻²⁹ Nê loj êh ethak ekak ôpêh banj lo va lusu hathak seh ma êv anyô te ek eyabinj, ma donjtom ngôk êh hayô ba hayôkwij ôpêh ma hamô seh êh kisi. Ma habi ôpêh vôkê ma hi hamô loj thiliv.

Ma anyô êh hayê Yisu ma hana boloba ba hêv yak halôk pik habobo Yisu valuvi. Êh ma Yisu hana hadêh ngôk lelaik atu nena, "Otak ôpêntêk ba nu." Êh ma ôpêh halam lôklala bomanj nena, "Yisu, o ma Wapômbêh Lenj Anôh Binj anêh Nakadun, lemhavinj undum malê êndêh ya? Mij nêv vovanj êndêh ya ami!"

³⁰ Êh ma Yisu hana hik ôpêh lij, "Anêh athêh nena?"

Ma ôpêh hana, "Yena athêh nena Nê Vovak Lubunlubun" ek malê nena ngôk bêh anôh êmô yani kapô.

³¹ Ma ngôk takêh enanj lôbôlôh hadêh Yisu nena, "Mij ômbi yêlô êndôk Viv atu ami. ³² Nêv yêlô ni êndôk bok takêhdaku ba êmô dum endaku." Êh ma Yisu halôk hathak

ininj auk. ³³ Ma ngôk takêh etak ôpêh ma i êlôk bok takêh kapô. Ma bok takêh elanjvinj kethenj ba i hadêh loj kambom ma êv yak halôk kasukthôm ba nanj halok sapêh vônô.

³⁴ Ma nê takatu ba eyabinj bok êyê nôm êh ma êsôv ba i enanj mayaliv havenj lomalak. ³⁵ Ma avômalô êlêm ek nêgê nena malê te habitak loj êh. Thêlô êyô ma êyê Yisu lôk ôpatu ba ngôk bêh anôh bôk êmô haviy yani ba lêk anêh auk habitak mavi ba hapuk sôp ma hamô habobo Yisu valuvi. Avômalô êyê ba êkô kambom. ³⁶ Ma nê takatu ba êyê nôm êh enanj hadêh avômalô hathak nôm takatu ba hadum ba anyô lôk ngôk atu habitak mavi. ³⁷ Ma avômalô Gelasa sapêh êkô ba elowalinj kambom ba enanj ek Yisu etak i ba ni buyanj. Aêh ba Yisu hathak yeh ma thêlô êvô Galili hathak loj bô.

³⁸ Ma anyô lôk ngôk atu lêk mavi ba hana lôklokwanj hadêh Yisu nena, "Hatôm yasôk imbinj o e?" Ma donjtom Yisu hêv ek êmbôni anêh loj ba hana, ³⁹ "Onanj êndêh avômalô esak nômbêh atu ba Wapômbêh hadum hathak o." Êh ma havôhi anêh loj ma hana hadêh avômalô sapêh hathak nômbêh atu ba Yisu hadum hadêh yani.

*Avena nana lo avi lijnj
(Mat 9:18-26; Mak 5:21-43)*

⁴⁰ Yisu hale hi kasukthôm vi tuvulu hathak lojbô ma avômalô bêh anôh lêk eyabinj yani êmô linjanj ba ewa yani thô. ⁴¹ Ma anyô bêh hayabinj unyak yeh te halêm ma anêh athêh nena Jailus. Yani halek vadôh lêlô habobo Yisu valuvi ma hana hik yani lij lôk kapô malainj ek Yisu imbinj yani ba ini anêh unyak. ⁴² Ek malê nena anêh amena ma donjtom iyom ba hapôm lijnj ba hadum ek ema. Amena êh anêh sondabêh ma hatôm lauminj ba lahavuju.

Êh ma Yisu hi haviy yani ma avômalô bêh anôh ekalabu yani sirj. ⁴³ Ma avi te hamô loj êh ba hapôm lijnj thalalenj halom hatôm sondabêh lauminj ba lahavuju. Ma anyôla mij hatôm idum yani mavi ami. ⁴⁴ Avi êh halêm habobo Yisu dômlôkwanj ma hasôm Yisu anêh kwêv daim anêh danj iyom ma kethenj oyanj ma thalalenj êh hakapok.

⁴⁵ Êh ma Yisu hana hik thêlô lij, "Opalê hasôm ya?"

Ma thêlô sapêh enanj nena thêlô mi. Ma Pita hana, "Anyô Bêh, avômalô bêh anôh ekalabu o sirj ba intu êsôm o."

⁴⁶ Ma donjtom Yisu hana, "Anyôla hasôm ya ba yahasaê nena yenanj lôklokwanj doho hêv yak."

⁴⁷ Ma avi êh hayê nena mij hatôm imbinj i ami. Ba intu hakô ba halowalinj ba hi halek vadôh lêlô habobo Yisu va. Ma hana hathak hasôm yani ma kethenj oyanj ma anêh thalalenj atu hakapok ba avômalô

²¹ Ëñ ma Yisu hanañ lókklokwañ hadêñ thêlô ek miñ nenañ abô êñ bêñ êndêñ anyôla ami. ²² *Ma yani hanañ nena, “Anyô Anêñ Nakaduñ atu tem esopa Wapômbêñ anêñ lahavinj ba enja vovañ bêñ anôñ. Ma Islael iniñ nê bêñbêñ lók nê bêñbêñ êbók ba lók nê lôkkauk hathak abô balabun tem nêmbôliñ dômiñ êndêñ yani. Ma Wapômbêñ tem indum ba nijik yani vônô. Ma êtôm wak lô ma tem injik yani liñ imbiyô esak loñbô.”

²³ *Ma yani hanañ hadêñ avômalô sapêñ nena, “Anyôla hadum ek esopa ya, êñ ma êmbôliñ dôm êndêñ yanida ma enja anêñ alovalañsij êtôm wak nômbêñ intu sapêñ ba esopa ya. ²⁴ *Ek malê nena ôpatu ba lahabi bêñ anôñ hathak anêñ lôkmala pik ma anêñ lôkmala êñ tem nêñ yak. Ma doñtom ôpatu ba hatak anêñ lôkmala ek hasopa ya, yani êñ tem enja lôkmala anôñ. ²⁵ Anyô te hawa nômkama pik sapêñ, ma doñtom miñ hasopa Wapômbêñ ami ba anêñ lôkmala hêv yak, êñ ma tem yani êmô mavi e? Mi anôñ, tem enja vovañ. ²⁶ *Ma anyôla mama ek ya lók yenañ abô, ma embeñ yam atu ba ya Anyô Anêñ Nakaduñ yandealêñ imbiñ yenañ deda lôkmanñij lók lambô ma anela matheñ iniñ deda lôkmanñij, ma tem ya mama ek ôpêñ aêñ iyom. ²⁷ Aêñ ba yanañ avanôñ êndêñ môlô nena Wapômbêñ anêñ loñ lôkliñyak tem êlêñ. Ma môlô vi atu ba umiñ loñ êntêk tem nômô lôkmala denañ ma ôñgô nôñ êñ imbiñ.”

Yisu liñkupik habitak yanña
(Mat 17:1-13; Mak 9:2-13)

²⁸ Ma Yisu hanañ abô êñ yôv ma wak bahenji ba lahavulô hale ba hi. Ma Yisu hathak dumlolê te ba hi ek eteñ mek ma hawa Pita lo Jems ma Jon iviñ yani. ²⁹ Yisu hateñ mek denañ ma thohavloma habitak yanña ba anêñ kwêv habitak thapuk hatôm damak hêv. ³⁰⁻³¹ *Ma ketheñ oyañ ma anyô lokwanju lók deda bêñ imiñ ba enañ abô havinj yani, yañ ma Mose ma yañ ma Elia. Thai enañ abô hadêñ Yisu hathak nôñ takatu ba Yisu tem indum ba injik anôñ êmô Jelusalem endeba yani etak pik êntêk ba ni. ³² *Ma Pita lo Jems ma Jon thêlô maleñ hatulak ba êk sôm. Ma thêlô iviyô ma êyê Yisu anêñ deda bêñ lók anyô ju imiñ iviñ yani. ³³ Ma thai idum ek ini ma Pita hanañ hadêñ Yisu aêntêk, “Anyô bêñ, mavi anôñ ek lêk alalô amô loñ êntêk. Yêlô nadav unyak lôkkupik lokwanjlo, te ek o ma te ek Mose ma te ek Elia.” Pita hathôñ abô atu ba enañ ba intu hanañ aêñ.

³⁴ Pita hanañ abô denañ ma buliv te hayô hava thêlô siñ ba thêlô êkô. ³⁵ *Ma abô te halêñ anêñ buliv êñ kapô nena, “Intu ma yenañ Okna ba bók yahatak yani yôv ek indum yenañ ku. Ba nodañô anêñ abô.” ³⁶ Abô êñ habitak yôv ma thêlô êyê Yisu iyom hamiñ. Pita lo Jems ma Jon miñ enañ hadêñ anyôla hathak nôñ takatu ba êyê lo elañô ami.

Yisu hêv ngôk vê hêk okna te
(Mat 17:14-21; Mak 9:14-29)

³⁷ Haviyô hayañ ma Yisu thêlô etak dumlolê hêk ma êlôk ba i, ma avômalô bêñ anôñ i êpôm yani. ³⁸ Ma anyô te halam aêntêk, “Kêdôñwaga, hatôm nêñ kapôlôm ek yenañ okna ba nêñ yani sa ek malê nena yenañ okna doñtom iyom. ³⁹ Ngôk te hathak hayôkwij yani ba ketheñ oyañ ma yani halañ boloba ba halowaliñ kambom ba wapôk habitak abôlêk. Ngôk êñ habuliñ yani liñkupik kambom anôñ ba miñ hathak hatak yani dokte ami. ⁴⁰ Yahanañ hik anêñ nê ku liñ lôkklokwañ ek nêñêñ ngôk kambom êñ vê, ma doñtom thêlô miñ hatôm ami.”

⁴¹ Ma Yisu hanañ viyañ nena, “Yahamô havinj môlô sawa daim ma doñtom miñ ôêvhavinj ami ma owa auk lokbañ aleba yakapôlôñ lêk hagiap hathak môlô. Onja okna êñ êlêñ.”

⁴² Ma okna êñ haven denañ, ma ngôk êñ habi vôiê halôk pik ba hadum ba okna halowaliñ kambom. Ma doñtom Yisu hathañ ngôk lelaik êñ, ma hadum okna êñ ba habitak mavi ma hêv hi hadêñ lambô hathak loñbô. ⁴³ Ma avômalô sapêñ eson kambom hathak Wapômbêñ anêñ lôkklokwañ bêñ.

Yisu hanañ bôlôñ yañ hathak anêñ ñama
(Mat 17:22-23; Mak 9:30-32)

Avômalô sapêñ lenijhabi abô bêñ anôñ hathak nôñ takatu ba Yisu hadum, ma Yisu hanañ hadêñ anêñ nê ku nena, ⁴⁴ * “Môlô nodañô abô êntêk katô. Tem nenañ Anyô Anêñ Nakaduñ atu bêñ ba netak êndôk avômalô bahenjiñ.” ⁴⁵ *Ma anêñ nê ku êthôñ abô êñ anêñ ôdôñ paliñ ek malê nena havuñ ek thêlô. Ma êkô ek nenañ injik yani liñ ek enañ anêñ ôdôñ bêñ êndêñ thêlô.

Opalê intu anyô bêñ?
(Mat 18:1-5; Mak 9:33-41)

⁴⁶ *Ma Yisu anêñ nê ku êkôki nena thêlô alisê intu bêñ ek nê ku vi. ⁴⁷ Ma Yisu hayala thêlôniñ auk êñ. Ma hawa amena te ba hadô hamiñ habobo yani. ⁴⁸ *Ma hanañ hadêñ anêñ nê ku nena, “Ôpatu ba hêvhavinj ya ba hawa amena nate aêntêk thô, ma hatôm

* 9:23: Mat 10:38; Luk 14:27 * 9:24: Mat 10:39; Luk 17:33; Jon 12:25 * 9:26: Mat 10:33; Luk 12:9 * 9:30-31: Luk 9:22 * 9:32: 2Pi 1:16-18 * 9:35: Luk 3:22 * 9:44: Luk 9:22 * 9:45: Luk 18:34 * 9:46: Luk 22:24 * 9:48: Mat 10:40

hawa ya thô. Ma ôpatu ba hawa ya thô, ma hatôm hawa ôpatu ba hêv ya ba yahalêm thô haviñ. Ma ôpatu ba hadum i aleba yaôna hamô môlô malêvôn intu anyô bêtj ek môlô.”

⁴⁹ Ma Jon hanañ nena, “Anyô Bêtj, yêlô ayê anyô te hêv ngôk vê hathak anêm athêtj. Ma doñtom yani ma miñ alalô te ami ba intu yêlô anañ ek yani etak ku êñ.”

⁵⁰ *Ma doñtom Yisu hanañ nena, “Dô! Miñ numiñ yani loñ siñ ami. Ôpatu ba miñ hapôlik hathak alalô ami, intu alalôaniñ te.”

Avômalô Samalia êdô Yisu

⁵¹ Waklavônj Wapômbêtj enja Yisu ni leñ lêk habobo, êñ ma yani lavidonj ek ni Jelusalem. ⁵² Ma yani hêv anyô doho ba i malak te hêk Samalia ek nêpôpêk nômkama êmônj ek yani. ⁵³ Ma doñtom avômalô loñ êñ êdô neja yani thô ek malê nena hi Jelusalem.

⁵⁴ *Ma nê ku Jems lo Jon êyê nôm êñ ma enañ hik yani liñ aêntêk, “Anyô Bêtj, yai nandam atum êndôk ba êlêm anêñ leñ ek esañ thêlô e?” ⁵⁵ Ma doñtom Yisu hik i liliñ ma hayanda thai. ⁵⁶ Ma thêlô i malak yañ.

Ku bêtj ek nesopa Yisu vanjgawm (Mat 8:18-22)

⁵⁷ Thêlô even loñôndê ba i ma anyô te hanañ nena, “Loñ nômbêtj atu ba hu ma tem yasopa o.”

⁵⁸ Ma Yisu hanañ, “Avuñ yatap iniñ pik abyañ hamô ma menak iniñ unyak hamô alin, ma doñtom ya Anyô Anêñ Nakaduñ atu ma yenañ loñ yañgêk ma mi.”

⁵⁹ Ma Yisu hanañ hadêtj anyô yañ nena, “Osopa ya.”

Ma doñtom ôpêtj hanañ, “Anyô Bêtj, otak ya ek yana yandav wakamik vêmam.”

⁶⁰ Ma Yisu hanañ hadêtj yani, “Dô, nê ñama da nedav iniñ ñama. Ma nu onañ abô esak Wapômbêtj anêñ loñ lôklinyak bêtj.”

⁶¹ *Ma anyô yañ hanañ hadêtj Yisu nena, “Anyô Bêtj, tem yasopa o, ma doñtom otak ya ek yanañ waklêvônj êndêtj yenañ avômalô vêmam.”

⁶² Ma Yisu hanañ viyañ nena, “Ôpatu ba haveñ loñôndê ma hik ma liliñ miñ hatôm indum ku êñjêk Wapômbêtj anêñ loñ lôklinyak kapô ami ma mi.”

10

Yisu hêv nê ku hatôm 72 ba i (Mat 11:20-24)

¹ *Yôv ma Anyô Bêtj hatak avômalô yañda hatôm 72 ba hêv i juju ba êmônj ek yani ba i hadêtj malak lôñ sapêñ atu ba yani tem ni.

² *Ma yani hanañ hadêtj thêlô nena, “Nôm

bêtj anônj lêk hayôk ba hamô ku kapô, ma doñtom nê ku ma tomtom iyom. Aêtj ba noterj mek êndêtj ku anêñ alañ ek nêm nê ku ba ini ek nindum anêñ ku. ³ *Môlô nu. Yahêv môlô ba u hatôm boksiptip nali i êmô avuñ yatap malêvônj. ⁴ *Ma miñ môlô noja valuselenj lôk vak lôk bokngôp imbiñ ami. Ma miñ nonañ abô pôk embenj loñôndê ami ma unu nundum ku êñ kethetj.

⁵ “Môlô ôyô unyak te kapô, ma nonañ êndêtj thêlô aêntêk, ‘Wapômbêtj hatôm indum ba môlô nômô yôhök mavi.’ ⁶ Anyô yôhök te hamô unyak êñ ba hêvhaviñ, êñ ma tem môlônim abô mavi êñ êmô imbiñ thêlô. Ma mi, ma tem abô êñ êmbôlêm ek môlôda esak loñbô. ⁷ *Ma môlô nômô unyak êñ iyom. Ma môlô ongwanj ba nunum êtôm atu ba êv hadêtj môlô iyom ek malê nena môlô ma nê ku ba mavi ek avômalô neyabiñ môlô. Ma miñ môlô unu nosak unyak mayaliv ami.

⁸ * “Môlô ôyô malak lôñ te ba ewa môlô thô ba êv nôm hadêtj môlô, êñ ma môlônggan. ⁹ Ma môlô nundum thêlônin avômalô lôk lijiñ nimbitak mavi, ma môlô nonañ aêntêk, ‘Wapômbêtj anêñ loñ lôklinyak lêk halêm habobo môlô.’ ¹⁰ Ma doñtom miñ ewa môlô thô ami, êñ ma môlô unu numiñ loñôndê ma nonañ nena, ¹¹ *Yêlô ik vonjgovanj venjñkapô vê halôk môlô malemim ek injik môlônim kambom thô. Ba intu môlô lemim imbi katô nena Wapômbêtj anêñ loñ lôklinyak lêk halêm habobo môlô.’ ¹² *Yanañ êndêtj môlô nena waklavônj atu ba Wapômbêtj endelêm ek endañô abô, êñ ma avômalô loñ atu ba miñ ewa môlô thô ami, thêlônin malaiñ tem êmônj ek avômalô kambom anêñ Sodom.

¹³ *Alikaknena, môlô avômalô Kolasin lo Betsaida! Môlô bôk ôyê nômbithi loma-loma. Ma doñtom bôk yandum nômbithi takêñ êmô Taia lo Saidon malêvônj, êñ ma kethetj oyañ ma tem nijik kwêv kambom lôk nesav atum ñgavu esak lenjñkadôk ek nede kapôlônin liliñ. ¹⁴ Waklavônj atu ba Wapômbêtj endelêm ek endañô abô, êñ ma môlônim malaiñ tem bêtj anônj emônj ek avômalô Taia lo Saidon iniñ! ¹⁵ Ma môlô avômalô Kapaneam, tem nêmbô môlônim athêtj esak leñ e? Mi, môlô tem unu nê ñama iniñ loñ!

¹⁶ * “Anyô halañô môlônim abô, êñ ma yani halañô yenañ abô haviñ. Ma anyô havôlinj dôm hadêtj môlô, êñ ma yani havôlinj dôm hadêtj ya haviñ. Ma anyô havôlinj dôm hadêtj ya, êñ ma yani havôlinj dôm hadêtj Ôpatu ba hêv ya ba yahalêm haviñ.”

* **9:50:** Mat 12:30; Luk 11:23 * **9:54:** 2Kinj 1:9-16 * **9:61:** 1Kinj 19:20 * **10:1:** Mak 6:7 * **10:2:** Mat 9:37-38; Jon 4:35 * **10:3:** Mat 10:16 * **10:4:** Mat 10:7-14; Mak 6:8-11; Luk 9:3-5 * **10:7:** 1Ko 9:6-14; 1Ti 5:18
* **10:8:** 1Ko 10:27 * **10:11:** Ap 13:51; 18:6 * **10:12:** Stt 19:24-25; Mat 10:15; 11:24 * **10:16:** Mat 10:40; Luk 9:48; Jon 5:23

*Nê ku êvôlêm hathak loŋbô
(Mat 11:25-27; 13:16-17)*

17 Nê ku 72 takatu êvôlêm hathak loŋbô ma leŋiŋmavi bêŋ anôŋ ba enaŋ, “Anyô Bêŋ, yêlô adum ku lomaloma lôk êv ŋgôk vê hathak anêm athêŋ.”

18 *Ma Yisu hanaŋ aêntêk, “Yahayê Sadan hêv yak anêŋ leŋ hatôm damak. 19 *Odanô, yahêv lôklokwan hadêŋ môlô ek nombak umya lo dangaviŋ pesa. Ma môlô hatôm nômô Sadan ôpatu ba lamaniŋ hathak môlô anêŋ lôklokwan sapêŋ lu. Ma nômlate miŋ hatôm imbuliŋ môlô ami ma mi. 20 *Ma môlô miŋ lemimmavi bêŋ anôŋ esak ŋgôk elanô môlônim abô ami ma mi, ma doŋtom môlô lemimmavi esak Wapômbêŋ bôk hato môlônim athêŋ hêk leŋ.”

21 Yôv ma Lovak Mathêŋ hadum Yisu anêŋ kapô lamavi ba hanaŋ, “Wakamik, O ma leŋ lo pik anêŋ alaŋ! Lêk huvuŋ anêm auk hadêŋ nê lôklok lôk nê bêŋbêŋ ma huik thô hadêŋ nê takatu ba êtôm avômena yaônena. Ba intu yahabô anêm athêŋ! Wakamik, avanôŋ oda hosopa anêm lemhaviŋ ba intu hudum aêŋ.

22 * “Wakamik bôk hôêv ya auk sapêŋ yôv. Ba anyô late miŋ hayala Nalum atu ami. Mi, O Wakamik iyom. Ma anyô late miŋ hayala O Wakamik katô ami. Mi, Nalum lôk nê takatu ba Nalum lahaviŋ injik O thô êndêŋ i iyom.”

23 Ma Yisu hik i liliŋ ba hanaŋ hadêŋ anêŋ nê ku iyom nena, “Wapômbêŋ hadum mavi hadêŋ môlô ba môlô ôyé nôm takatu. 24 Yanaŋ êndêŋ môlô nena sébôk ma plopet lôk kiŋ bêŋ anôŋ leŋiŋhaviŋ nêgê nôm êntêk ba lêk môlô ôyé, ma doŋtom miŋ éyé ami. Ma leŋiŋhaviŋ nedanô abô takêntêk ba lêk môlô olanô, ma doŋtom miŋ elanô ami.”

*Anyô Samalia mavi te
(Mat 22:34-40; Mak 12:28-34)*

25 *Wak te ma anyô lôklok hathak abô balabuŋ hayô hamin ba hadum ek esaê Yisu ba hanaŋ, “Kêdôŋwaga, yandum malê ek Wapômbêŋ nê lôkmalu atu ba nêmo êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ êndêŋ ya?”

26 Ma Yisu hanaŋ hik yani liŋ aêntêk, “Abô balabuŋ hanaŋ malê? Êŋ ma oda osam abô êŋ ba lemimbi nena abô êŋ hanaŋ aisê?”

27 *Ma yani hanaŋ nena, “Lemimimbiŋ Anyô Bêŋ unim Wapômbêŋ ênjêk unim kapôlômim lôk dahôlômim ma lôklokwan lôk unim auk sapêŋ. Ma lemimbiŋ anêm avômalô êtôm lemhaviŋ oda.”

28 *Ma Yisu hanaŋ nena, “Avanôŋ. Undum aêŋ ma tem ômô lôkmalu.”

29 Ma doŋtom yani hadum ek avômalô nêgê nena anêŋ auk ma mavi, aêŋ ba yani hanaŋ nena, “Yenaŋ avômalô êŋ ma opalêla?”

30 Ma Yisu hanaŋ viyaŋ aêntêk, “Anyô te hatak Jerusalem ma halôk ba hi Jeliko. Êŋ ma nê vani êpôm yani ba ik yani ba hamayak hêk loŋôndê ma ewa anêŋ nômkama vani ba i. 31 Ma anyô habôk da te hasopa loŋôndê êŋ ba halôk ba hi. Êŋ ma yani hayê anyô êŋ, ma doŋtom yani habup halôk loŋôndê vi hale ba hi. 32 Aêŋ iyom ma Livai te halôk loŋôndê bô êŋ hale ma hayê ôpêŋ, ma kethen oyaŋ habup halôk loŋôndê vi atu hale ba hi. 33 Ma doŋtom anyô Samalia* te halom loŋôndê êŋ ba hi ma hayê ôpêŋ ba lahiki. 34 Êŋ ma yani hi hadêŋ ôpêŋ ma hançasô waiŋ lôk nôm lêŋlêŋ hathak ôpêŋ anêŋ palê ma hasum. Yôv ma yani hawa ôpêŋ ba hatak hayô hamô anêŋ bok doŋki ma halom ba hi unyak atu ba éy vuli ba êk. Ma yanida hayabiŋ ôpêŋ. 35 Ma haviyô hayaŋ ma yani hêv valuseleŋ seleva ju hadêŋ unyak alaŋ ma hanaŋ nena, ‘Oyabiŋ anyô liŋiŋ êntêk mavi. Ma valu êntêk miŋ hatôm ami ba wak yaŋ atu ba yahalehalêŋ ma tem yanêŋ doho imbiŋ.’”

36 Yisu hanaŋ abô loŋ kapô êŋ yôv ma hanaŋ hik anyô lôklok êŋ liŋ aêntêk, “Lemhabi aisê? Ôpatu ba nê kambom ik ma opalê hêv yani sa hatôm yanida anêŋ avômalô te?”

37 Ma anyô lôklok hanaŋ viyaŋ nena, “Ôpatu ba hêv kapô hadêŋ yani.”

Ma Yisu hanaŋ hadêŋ ôpêŋ nena, “Nu ma undum aêŋ iyom.”

Yisu hamô Mata lo Malia iniŋ unyak

38 Yisu lôk anêŋ nê ku even ba i ma Yisu habitak hayô malak loŋ te ba hi. Ma avi te anêŋ athêŋ nena Mata hawa Yisu thô ba hi hamô anêŋ unyak. 39 *Mata anêŋ yaŋ molok Malia hamô habobo Anyô Bêŋ valuvi ba halaŋô anêŋ abô. 40 Ma doŋtom Mata hadum ku bêŋ anôŋ ek hapôpêk nôm. Êŋ ma yani hi hadêŋ Yisu ma hanaŋ, “Anyô Bêŋ, lemhabi aisê? Yahadam ku bêŋ anôŋ ma yenaŋ aiyaŋ molok miŋ hêv ya sa dokte ami. Ba intu otak yani êlêm ek nêŋ ya sa.”

41 Ma doŋtom Anyô Bêŋ hanaŋ viyaŋ hadêŋ yani nena, “Mata, Mata, aisê ka lem hik o ba kapôlôm malaiŋ hathak nômkama lomaloma? 42 *Ma doŋtom nômlate iyom intu ba nômbêŋ ma Malia lêk hawa nôm êŋ yôv ba anyô te miŋ hatôm enja nôm êŋ vê ênjêk yani ami ma mi.”

* 10:18: Jon 12:31; ALK 12:8-9 * 10:19: Sng 91:13; Mak 16:18 * 10:20: Plp 4:3; ALK 3:5 * 10:22: Jon 3:35; 10:15 * 10:25: Mat 22:35-40; Luk 18:18 * 10:27: Wkp 19:18; Lo 6:5 * 10:28: Wkp 18:5 * 10:33: Avômalô Samalia ma Isael iniŋ nê kambom. * 10:39: Jon 11:1; 12:2-3 * 10:42: Mat 6:33

11

Kobom neteḡ mek (Mat 6:9-15; 7:7-11)

¹ Wak te ma Yisu hanateḡ mek hamô bute. Ma hanateḡ mek yôv ma anêḡ ḡê ku te hanateḡ hadêḡ yani nena, “Anyô Bêḡ, ôndôḡ yêlô ek yêlô nateḡ mek êtôm sêbôk ba Jon hadôḡ anêḡ ḡê ku.”

² Ma Yisu hanateḡ, “Môlô noteteḡ mek aêntêk, “Wakamik, anêḡ athêḡ êḡḡêk matheteḡ.

Ma anêḡ loḡ lôkliḡyak êlêḡ êtôm loḡ lôkthô.

³ Ma nêḡ wak tomtom anêḡ nôḡ êndêḡ yêlô.

⁴ Ma yêlô êv avômalô initeḡ kambom takatu ba idum hadêḡ yêlô vê,

ba intu nêḡ yêlôaniḡ kambom vê aêḡ iyom.

Lôk miḡ otak yêlô êndôk nôḡ atu ba esau yêlô ami.”

⁵⁻⁶ Yôv ma Yisu hanateḡ abô loḡ kapô te hadêḡ thêlô aêntêk, “Bôlôvôḡ biḡ te ma hu hadêḡ anêḡ anyô môlô te anêḡ unyak ma honateḡ, ‘Aiyateḡ, yenateḡ anyô môlô te halêḡ anêḡ loḡ daim ba lêk hamô yenateḡ unyak ba hama kisi ma ya nôḡ mi. Ba hatôm nêḡ polom lokwanḡ ek yani e?’ ⁷ Ma anêḡ anyô môlô atu hamô unyak kapô tem enateḡ viyateḡ nena, ‘Yahadô. Yêlô lêk êk sôm ba unyak abôlêk lêk putup yôv ba tem miḡ yanêḡ nôḡ êndêḡ o ami ma mi.’ ⁸ Yani hadô ek nêḡ anêḡ anyô môlô sa. Ma doḡtom yahanaḡ hadêḡ môlô nena oteḡ lôbôlôḡ, êḡ ma tem yani mama ba imbiyô ba nêḡ nôḡ êtôm atu ba hoteteḡ yani.

⁹⁻¹⁰ “Ba intu yahanaḡ hadêḡ môlô nena ḡê takatu ba enateḡ hik Wapômbêḡ liḡ, ma tem neḡa nôḡkama êtôm atu ba enateḡ. Ma êbôlêḡ nôḡmlate ma tem nêḡpôm. Ma ipididiteḡ unyak abôlêk ma tem inḡik vê ek i. Aêḡ ba onateḡ hik Wapômbêḡ liḡ ma tem nêḡ môlônimeḡ lemimhaviḡ êndêḡ môlô. Ma ôbôlêḡ ma tem nôḡpôm. Ma upididiteḡ unyak abôlêk ma tem inḡik vê ek môlô.

¹¹ “Môlô avômena initeḡ lami, nalum hanateḡ hik o liḡ ek enateḡ alim ma tem nêḡ umya kambom te êndêḡ yani e? Ma mi! ¹² Mena yani hanateḡ ek enateḡ menak daluk, êḡ ma tem nêḡ ḡgalivateḡ te e? Ma mi! ¹³ Môlô avômalô pik unim bôk lo loḡ ma kambom, ma doḡtom môlô othak ôêv nôḡkama mavi hadêḡ nalumi. Aêḡ ba môlô noyala katô nena môlônimeḡ Lemambô Bêḡ atu ba hamô malak leḡ yani lamavi anôḡ ek nêḡ Lovak Matheteḡ êndêḡ ḡê takatu ba enateḡ hik yani liḡ.”

Yisu lo Belsebul

(Mat 12:22-32,43-45; Mak 3:20-27)

¹⁴ Yisu hêv ḡḡôk vê hêk anyô abôlêk putup te. Ma ḡḡôk êḡ hatak ôḡpêḡ ba hi ma ôḡpêḡ hanateḡ abô ba avômalô sapêḡ êyê ba esoneḡ

kambom. ¹⁵ *Ma doḡtom avômalô doho enateḡ, “ḡḡôk initeḡ anyô bêḡ Belsebul hêv lôklokwanḡ hadêḡ ôḡpêḡ. Ba intu hatôm nêḡ ḡḡôk sapêḡ vê êḡḡêk avômalô.” ¹⁶ *Ma avômalô doho idum ek nesau Yisu ba enateḡ hik yani liḡ nena, “Undum lavôḡḡiḡ te ek inḡik thoḡ nena Wapômbêḡ hêv o ba hôlêḡ mena mi e?”

¹⁷ Ma doḡtom Yisu hayala thêlôniteḡ auk ba hanateḡ abô loḡ kapô te hadêḡ thêlô nena, “Avômalô malak lôḡ te evaki vose hi ôdôḡ ju, êḡ ma tem malak lôḡ êḡ ḡḡathiniteḡ ba bapu ipup imbitak. Ma avômalô ôdôḡ te evaki vose hi ôdôḡ ju ma tem thêlôda nêḡnêḡ yak. ¹⁸ Aêḡ ba Sadateḡ anêḡ ḡḡôk vi evaki vose hi ôdôḡ ju, êḡ ma Sadateḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak tem imiteḡ majateḡ aisê? Mi. Ma aisê ka môlô onateḡ nena yahêv ḡḡôk vê hathak Belsebul anêḡ lôklokwanḡ? ¹⁹ Môlô onateḡ nena ḡḡôk bêḡ Belsebul hêv lôklokwanḡ hadêḡ ya ba yahêv ḡḡôk vê. Ma môlônimeḡ avômalô idum ku êḡ haviḡ! Ma opalê intu hêv lôklokwanḡ hadêḡ thêlô ba idum ku mavi êḡ? ḡḡôk Bêḡ, e? Mi! Môlôda unimeḡ avômalô ik thoḡ nena môlô onateḡ abôyateḡ. ²⁰ Wapômbêḡ da hêv lôklokwanḡ hadêḡ ya ba yahêv ḡḡôk vê hêk avômalô. Aêḡ ba oyala nena Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak lêk halêḡ yôv.

²¹ “Anyô lôklokwanḡ te havaloneḡ nôḡkama vovak ba hayabiteḡ anêḡ loḡ, êḡ ma anêḡ nôḡkama tem êḡḡ mavi. ²² *Ma doḡtom anyô vovak laik môḡ hayô ba hik vovak hadêḡ ôḡpêḡ aleba hamô lu, êḡ ma yani tem enateḡ ôḡpêḡ anêḡ nôḡkama vovak takatu ba bôk hadum ôḡpêḡ ba habitak lôklokwanḡ vê. Aêḡ ba ôḡpatu ba lovak ma tem imbi yateḡ atu ba hêv yak anêḡ nôḡkama sam.

²³ * “Anyôla miḡ hêv ya sa ek yai nanḡik vovak êndêḡ Sadateḡ ami, ôḡpêḡ hatôm haviḡ Sadateḡ ba thai ik vovak hadêḡ ya. Ma anyô miḡ hêv ya sa ba hasup avômalô hathak doḡtom ami, êḡ ma hatôm halupuniḡ i ba êsôv mayaliv.”

²⁴ “ḡḡôk lelaik hatak anyô te, êḡ ma hi havenḡ loḡ thiliv ek êḡbôlêḡ loḡ mavi te ek enateḡ lovak ba êḡḡ. Ma miḡ hapôm loḡ te ami ma tem enateḡ nena, ‘Yatup siḡ yana unyak sêbôk esak loḡbô.’ ²⁵ Ma hayô ba hayê nena unyak êḡ lêk epesateḡ ba habitak mabuteḡ mavi. ²⁶ Êḡ ma tem ni êḡbôlêḡ ḡḡôk baheriteḡ ba lahavuju takatu ba initeḡ lôklokwanḡ hamôḡ ek anêḡ ba enateḡ i imbiḡ ek nimbitak nêyô unyak êḡ kapô esak loḡbô. Êḡ ma ôḡpêḡ tem êḡḡ kambom anôḡ ek yateḡ sêbôk.”

²⁷ * Yisu hanateḡ abô takêḡ hamô denateḡ ma avi te hamiteḡ avômalô nôḡmbêḡ êḡ malêvôḡ ma halam aêntêk, “Avi atu ba havathu o ba hêv sum hadêḡ o, yani êḡ êḡḡ lôk lamavi.”

* 11:15: Mat 9:34; 10:25

* 11:16: Mat 12:38

* 11:22: Kol 2:15

* 11:23: Luk 9:50

* 11:27: Luk 1:28,42,48

28 Ma doñtom Yisu hanañ, “Ópatu ba hanañ Wapómbêñ anêñ abô ba hasopa, yani êñ êmô lôk lamavi anôñ.”

*Anyô doho leññhaviñ nêgê lavôññj
(Mat 12:38-42; Mak 8:11-12)*

29 *Avômalô bêñ anôñ êyô ek Yisu. Êñ ma Yisu hanañ, “Avômalô bôlôñ êntêk ma avômalô kambom. Thêlô enañ ek yandum lavôññj ek injik thô nena Wapómbêñ bôk hêv ya ba yahalêm, ma doñtom tem mi. Thêlô tem nêgê Jona anêñ lavôññj iyom. 30 Sêbók ma Jona habitak hatôm lavôññj ek avômalô Ninive. Ma lêk Anyô Anêñ Nakaduñ atu tem imbitak aêñ iyom êndêñ avômalô bôlôñ êntêk.

31 * “Sêbók ma Siba iniñ kwin hatak anêñ loñ ma halêm anêñ pik anêñ dan ek endañô Solomon anêñ auk mavi. Odañô! Nômplate hamô loñ êntêk ma bêñ ek Solomon. Ma doñtom môlô ôdô anêñ nodañô. Ma waklavôñ atu ba Wapómbêñ hatak ek nindum abô ma Siba iniñ kwin êñ tem enañ môlônim kambom takêñ bêñ. 32 *Ma sêbók ba avômalô Ninive elañô Jona anêñ abô ba ele kapôlôññj liliñ. Ma nômlate lêk hamô loñ êntêk ma bêñ ek Jona. Ma doñtom môlô ôdô anêñ nodañô. Ma waklavôñ atu ba Wapómbêñ hatak ek nindum abô ma tem avômalô Ninive niniñ ba nenañ môlônim kambom takêñ bêñ.”

*Deda leññvinkupik
(Mat 5:15; 6:22-23)*

33 * “Anyô miñ ethak êtôm atum ba ivuñ hamô lôñ kapô mena êdô hamô uñ kapô ami ma mi. Thêlô êthókweñ hamiñ ek avômalô takatu ba êyô unyak kapô tem nêgê deda. 34 Malem daluk ma hatôm atum ek nêñ deda êndêñ lemvminkupik. Malem daluk mavi ma tem deda êmô lemvminkupik sapêñ. Ma doñtom malem daluk kambom ma tem momañiniñ bêñ êñjêk lemvminkupik. 35 Aêñ ba nôñgô katô nena anêñ deda ma deda anôñ ek malê nena deda ma hatôm momañiniñ. 36 Ma deda hamô lemvminkupik sapêñ, ma momañiniñ miñ hêk bute ami. Êñ ma lemvminkupik sapêñ tem imbitak deda êtôm atum habi malem loñ.”

*Yisu hathañ Palisi lôk nê lôkauk hathak abô balabuñ
(Mat 23:1-36; Mak 12:38-40; Luk 20:45-47)*

37 Yisu hanañ abô yôv ma Palisi te hanañ hik Yisu liñ ek enjañ nôñ êmô imbiñ yani. Êñ ma Yisu hi hayô ôpêñ anêñ unyak kapô. 38 Ma Palisi êñ hayô Yisu halôk hamô ek enjañ nôñ ma miñ hathik i ami. Êñ ma yani hasoñ kambom.

39 Ma Yisu hanañ hadêñ yani nena, “Môlô nê Palisi, môlô othak uthik unim tase lôk belev anêñ vidôm iyom, ma doñtom môlônim kapôlômim putup hathak kobom vani lo kobom kambom. 40 Môlô nê molo, Wapómbêñ hapesañ viyaiñ lôk vikapô haviñ. 41 Ma doñtom môlônim nômkama takatu ba hamô ma môlô nôñêm êndêñ nê nômkama mi ek nêñ thêlô sa. Môlô nundum aêñ ma tem môlônim nômkama sapêñ êmô mabuñ mavi êñjêk Wapómbêñ ma.

42 “Alikaknena môlô nê Palisi, vovañ bêñ tem êpôm môlô. Môlô othak usup ava takatu ba hadum nôñ vasiñ ba uik sam hi ôdôñ laumiñ ba ôêv ôdôñ te hadêñ Wapómbêñ hatôm da. Kobom êñ ma nôñ yaôna. Ma doñtom môlô otak kobom thêthôñ lôk kobom lemimimbiñ Wapómbêñ. Kobom êntêk ma nômbêñ! Nodañô! Môlô nosopa abô balabuñ bêñ takêntêk lôk abô balabuñ yaônena imbiñ!

43 “Alikaknena môlô nê Palisi, vovañ bêñ tem êpôm môlô! Môlô lemimhaviñ nôñôm êtôm nê bêñbêñ êmô unyak yen kapô lôk lemimhaviñ avômalô nenañ, ‘Waklêvôñ anyô bêñ’ êndôk loñ ethak doñtom halôk.

44 “Alikaknena, vovañ bêñ tem êpôm môlô. Môlô lelaik hatôm ñama te atu ba bôk elav bô ma lêk miñ anyôla hayala ami. Ba intu avômalô êyô imiñ ba ibitak lelaik hamô Wapómbêñ ma. Aêñ ba avômalô takatu ba ele ebobo môlô ma ibitak lelaik aêñ iyom.”

45 Nê eyala abô balabuñ te halañô abô êñ ma hanañ hadêñ Yisu aêntêk, “Kêdôñwaga, honañ abô êñ hadêñ nê Palisi ma huik yeîlo susu haviñ.”

46 Ma Yisu hanañ, “Alikaknena môlô nê lôkauk hathak abô balabuñ haviñ, vovañ bêñ tem êpôm môlô. Môlô ôêv balabuñ anêñ malaiñ lomaloma hadêñ avômalô ek nesopa. Nôm êñ ma hatôm vak malaiñ kambom ek thêlô. Ma doñtom môlô miñ ôêv thêlô sa dokte ami.

47-48 “Alikaknena, vovañ bêñ tem êpôm môlô. Môlônim libumi bôk ik plopet bêñ anôñ vônô ma môlô oyabiñ iniñ siô dedauñ mavi. Aêñ ba hik thô nena môlô ôlôk hathak libumi iniñ bôk lo loñ takatu ba idum. 49 Ba intu Wapómbêñ anyô lôkauk bêñ bôk hanañ aêntêk, ‘Tem yanêm plopet lo aposel bêñ anôñ êndêñ thêlô, ma tem thêlô nindum kambom êndêñ doho ba nijik doho vônô.’

50 Aêñ ba avômalô bôlôñ êntêk tem neja vovañ bêñ esak plopet takatu ba ik vônô hadêñ waklavôñ Wapómbêñ hapesañ pik aleba lêk. 51 Plopet moñ atu ba ik vônô ma Abel ma ik aêñ habup hathak aleba hayô Sekalasia ma anêñ dan. Ik yani vônô hêk unyak mather loñ loñ êbôk da anêñ malêvôñ. Avanoñ, yanañ êndêñ môlô, vuli kambom hathak

bôk lo loj takêj tem imbitak êpôm avômalô bôlôj êntêk.

⁵²“Alikaknena môlô nê uik abô majar thô, vovañ bêj tem êpôm môlô! Môlô umiñ auk mavi anêj lojôndê loj sirj. Môlôda miñ overj lojôndê êj ami ma umiñ sirj ek avômalô takatu ba leñjinhavij nesopa ma miñ hatôm nesopa ami.”

⁵³Yôv ma Yisu hatak unyak êj ma nê lôkawk hathak abô balabunj lôk nê Palisi leñjinjaña kambom ba enañ ik yani liñ lomalomâ. ⁵⁴Thêlô idum aêj ek neja yani êndôk adêk esak anêj abô.

12

Noyabij am esak Palisi iniñ kobom kambom

(Mat 10:26-33; 12:31-32; 10:19-20)

¹*Avômalô bêj anôj bomanj ethak dojtom ba êyô imiñ i pesa. Ma Yisu hanañ hadêj anêj nê ku aêntêk, “Noyabij am esak Palisi iniñ kobom kambom. Thêlô idum hatôm nê mavi êmô avômalô malêvôj, ma dojtom auk lomalomâ hêk iniñ kapôlôjij. Nôm êj ma hatôm yis ba tem êmbôv avômalô bêj anôj.

²*Nôm takatu ba havunji hêk loj kapô ma tem imbitak loj yaiñ. Ma abô takatu ba havunji ma tem avômalô sapêj neyalâ. ³Aêj ba abô takatu ba môlô onañ hadêj bôlôvôj ma tem avômalô nedanjô êndêj lôkwak. Ma abô takatu ba môlô onañ thikuthik halôk unyak kapô, êj ma tem nimiñ unyak vôv ba nendam bêj.

⁴“Yenan avômalô, yanaj êndêj môlô nena miñ nôkô ek avômalô ami. Thêlô hatôm nijik lemvimkupik iyom vônô. Ma embenj yam ma tem miñ hatôm nindum nômlate ami. ⁵Odanjô tem yangik ôpatu ba môlô nôkô esak thô: Nôkô ek Anyô Bêj. Yani hatôm injik môlô lemvimkupik vônô vém ma imbi êndôk atum lôkmala. Ba intu nôkô ek yani iyom.

⁶“Avômalô ethak êv vuli menak yaônena hathak valuselenj yaô ek eyañ. Ma dojtom Wapômbêj miñ hathôj thêlô te ami, mi. ⁷*Yani bôk hakatunj môlô sapêj lemimkadôk njanj yôv. Aêj ba môlô ma bêj ek menak, ba intu miñ nôkô ami.

⁸“Yanan êndêj môlô nena ôpatu ba hanañ hadêj avômalô nena hasopa ya ma tem ya Anyô Anêj Nakadunj atu yanaj imiñ Wapômbêj ma ba añela nedanjô nena, ‘Ôpêntêk ma yenan.’ ⁹Ma ôpatu ba hanañ hadêj avômalô nena hadô esopa ya, intu tem yanaj imiñ Wapômbêj ma ba añela nedanjô nena, ‘Yahathôj ôpêj palinj.’ ¹⁰Ma anyô te hanañ abô kambom hathak Anyô Anêj Nakadunj atu, ma Wapômbêj tem nêmbêj anêj kambom vê. Ma dojtom anyôla

hayê Lovak Matheñ anêj ku ba hanañ abôma nena, ‘Êntêk ma Ngôk Bêj anêj ku’, êj ma Wapômbêj tem miñ nêmbêj anêj kambom êj vê ami.

¹¹*“Avômalô evalonj môlô loj ba u unyak yen mena êdô môlô hamiñ nê bêjbêj mena nê loj buyanj iniñ nê bêjbêj maleñij, êj ma miñ nôkô ba nonanj nena, ‘Yêlô tem nananj malê?’ mena ‘nanañ viyanj aisê?’ ami. Mi. ¹²Lovak Matheñ tem nêmbêj auk êndêj môlô ek nonanj.”

Anyô lôkmangij atu ba auk mi

¹³Anyô te hamiñ avômalô nômbêj atu kapô ma hanañ hadêj Yisu aêntêk, “Kêdôjwaga, wakamik bôk hama yôv ba onañ ek aiyanj bêj imbi anêj nômkama sam ba nêmbêj te ek ya.”

¹⁴Ma dojtom Yisu hanañ hik ôpêj liñ, “Aisête? Opalê te hatak ya ek yambitak anyô bêj ek yambi môlônim nômkama sam?”

¹⁵*Ma Yisu hanañ hadêj avômalô aêntêk, “Noyabij am katô ek miñ malemimkilik ek nômkama lomalomâ ami. Anyô miñ hamô lôkmala hathak nômkama ami.”

¹⁶Ma Yisu hanañ abô loj kapô te hadêj thêlô aêntêk, “Anyô lôk nômkama bêj te anêj nômkama hik anôj bêj anôj hamiñ ku. ¹⁷Êj ma yani lahabi aêntêk, ‘Yatak yenanj nômbêj êmô êsê? Yenanj unyak kapô sapêj putup ba mi.’ ¹⁸Ma yani hanañ, ‘Aêj ba dô ma yandum aêntêk. Yaseñ yenanj unyak sapêj thô ma yandav unyak lukmuk bêjbêj ek yandô yenanj nômbêj lôk nômkama sapêj êmô kapô. ¹⁹Ma yada yanaj êndêj ya aêntêk, ‘Ya ma anyô lôkmangij kambom. Yenanj nômkama bêj anôj hamô. Ba tem yanjanj lo yanum ma yamô mavi iyom êtôm wak nômbêj intu sapêj. Ma miñ hatôm yandum ku te ami.’”

²⁰“Ma dojtom Wapômbêj hanañ hadêj ôpêj aêntêk, ‘O anyô molo! Bôlôvôj êntêk ma tem yanja anêmbêj lôkmala vê ba oma, ma opalê tem enja nômkama takatu ba hopesanj ek oda?’

²¹*“Noyabij am! Avômalô takatu ba êpôm nômkama bêj anôj ek thêlôda ba leñjipalinj Anyô Bêj hatôm ôpêntêk, thêlô êj ma nômkama mi anôj hêk malak leñj.”

Miñ nôkô esak nômbêj atu tem imbitak ami
(Mat 6:25-34)

²²⁻²³Ma Yisu hanañ hadêj anêj nê ku aêntêk, “Lôkmala ma bêj ek nômbêj eyañ. Ma leñjipukip ma bêj ek kwêv lo sup. Aêj ba intu yanaj êndêj môlô nena miñ lemimimbi bêj anôj esak nômkama pik lomalomâ êtôm kwêv mena nômbêj ami. ²⁴Môlô lemimimbi menak yelam. Thêlô ku kapô mi.

* 12:1: Mat 16:5-6; Mak 8:14-15 * 12:2: Luk 8:17
21:12-15 * 12:15: 1Ti 6:9-10 * 12:21: Mat 6:19-20

* 12:7: Luk 12:24; Ap 27:34 * 12:11: Mak 13:11; Luk

Ma minj ethak ewa nô m ba etak hamô unyak kapô ek waklavô nôm mi ami. Ma donptom Wapômbê n havakô n thêlô. Ma môlô ma Wapômbê n lahavinj bê n anô n hamô n ek menak ba intu tem eyabinj môlô. ²⁵ Ma hatôm anyô te hamô ba hakôki ek ê môt pik êntêk, ê n ma tem kobom ê n nê m yani sa ek ê môt lô kmala dokte imbinj e? Ma mi anô n. ²⁶ Môlô minj hatôm nundum nô m yaô na aê n ami. Aê n ba aisê ka môlô lemimhabi bê n anô n hathak nô mkama takê n.

²⁷ "Lemimimbi alokwanj vuak. Thêlô minj idum ku lô k epesanj sô p ami. Ma donptom yanaj ê ndê n môlô nena alokwanj vuak takê n ininj lê lê yanj hamô n ek Kinj Solomon anê n nô mkama mavi sapê n. ²⁸ Aê n ba Wapômbê n hê v sô p mavi anô n hadê n alokwanj vuak lo kamuj lomaloma atu ba ê môt bidonj, ê n ma anyô ethak ele ba ê bô k hathak atum. Aê n ba môlô oyala nena Wapômbê n lahavinj bê n anô n ek nê m sô p ê ndê n môlô imbinj. Alikaknena, môlônim ô ê v havinj minj bê n ami. ²⁹ Ba minj kapôlô mimm injik am esak onjwanj malê mena nunum malê ami. ³⁰ Nê daluk ethak lenjnhiki ba ê bôlê m nô m takê n, ma donptom môlônim Lemambô hayala môlônim malainj ba tem nê m nô m takê n ê ndê n môlô. ³¹ Aê n ba môlô lemim injik am ek nô mbôlê m Wapômbê n anê n lo n lô klinjak. Ê n ma tem yani nê m nô m takê n sapê n ê ndê n môlô imbinj.

³² * "Môlô boksipsip ô dô n yaô na, minj nô kô ami. Lemambô lamavi ek nê m lo n lô klinjak ê ndê n môlô. ³³ * Ma môlô owa vuli hathak unim nô mkama ma nô nê m ê ndê n nê siv. Noja vak valuselenj atu ba tem minj kambom ami, ma nusup nô mkama kê kêlô lomaloma ek môlô ê njê k lenj. Lo n ê n ma nê vani lo didu mi, ba intu unim nô mkama valova tem ê môt. ³⁴ Ma lo n atu ba môlônim nô mkama kê kêlô hamô, lo n ê n iyom intu tem môlônim lemimhavinj ê môt imbinj.

Noyabinj Anyô Anê n Nakaduj atu (Mat 24:42-51)

³⁵ * "Môlô nô pô pê k am ek nundum ku ba intu nupuk unim sô p ma nô tôm unim atum lam ba noyabinj nô môt ³⁶ ê tôm avô malô ku takatu ba eyabinj ininj anyô bê n. Thêlôninj anyô bê n bô k hi hayanj nô m ewa avi vê m ma tem ê mbôlê m esak lo n bô. Yani havô halê m anê n lo n ba hapididinj unyak abôlê k ma tem nijik unyak abôlê k vê kethenj ba neja yani thô. ³⁷ Anyô bê n ê n hayô ba hayê nena anê n nê ku eyabinj yani ba ê môt lê lê, ê n ma tem yani lamavi ma thêlô nê môt lô k lenjnmavi. Yananj avanô n ê ndê n môlô nena anyô bê n ê n tem ipuk anê n sô p ku ma enanj ek thêlô nê ndô k nê môt binj ma yani nê m nô m ê ndê n

thêlô ê tôm anyô ku te. ³⁸ Anyô bê n hale halê m hadê n bôlôvô n binj mena lô kbô k mo manjininj ba hayê anê n nê ku minj ê k sô m ami ma eyabinj yani iyom, ê n ma tem nê m anê n lamavi ê ndê n thêlô.

³⁹ * "Môlô lemimimbi abô ê ntê k katô. Unyak te anê n alanj lahanoj abô nena nê vani tem nijik anê n unyak vose, ê n ma yani hê k lê lê ek nê vani minj hatôm nijik unyak ê n vose ami. ⁴⁰ Ma Anyô Anê n Nakaduj atu tem endelê m ba indum môlô nosonj kambom. Ba intu nô môt lê lê aê n iyom."

⁴¹ Ma Pita hananj aê ntê k, "Anyô Bê n, hê v abô lo n kapô ê ntê k hadê n yê lô iyom mena hê v hadê n avô malô sapê n havinj e?"

⁴² Ê n ma Anyô Bê n hananj nena, "Yahananj hadê n nê takatu ba idum ininj anyô bê n anê n ku mavi ê tôm anyô lô kkauk bê n atu ba hayabinj nô mkama mavi. Unyak alanj hatak yani ek eyabinj anê n nê ku vi ba nê m nô m ê ndê n i ê tôm anê n wakma atu ba hatak. Vê m ma hi lo n buyanj. ⁴³ Ma unyak alanj havô halê m hathak lo n bô ma hayê nena anyô ku ê n hadum ku mavi, ma tem lamavi esak ô pê n. ⁴⁴ * Yananj avanô n ê ndê n môlô nena unyak alanj ê n tem etak ô pê n ek eyabinj anê n nô mkama sapê n. ⁴⁵ Ma donptom anyô ku ê n lahabi hê k kapô nena, 'Lê k sawa daim ma yananj anyô bê n minj havô halê m kethenj ami.' Ê n ma hik anyô lo avi ku vi ma hayanj nô m lô k hanum wainj bê n anô n aleba halo molo. ⁴⁶ Hadum aê n ba hathô n pali n ma unyak alanj tem ê yô ba indum ô pê n esonj kambom. Ê n ma unyak alanj tem nê m vovanj bê n ê ndê n yani ma ê ndô ô pê n ê môt imbinj nê takatu ba minj ê v havinj ami.

⁴⁷ * "Anyô ku atu ba hayala anê n anyô bê n anê n lahavinj ma donptom minj hapesanj nô mkama ba hasopa anê n anyô bê n anê n lahavinj ami ma tem enja vovanj bê n. ⁴⁸ Ma donptom anyô ku atu ba minj hayala anê n anyô bê n anê n lahavinj ami ma hadum nô mkama kambom ma tem enja vovanj yaô.

"Ô patu ba Wapômbê n hê v auk bê n hadê n yani, ê n ma Wapômbê n lahavinj yani indum ku bê n esak. Ma ô patu ba Wapômbê n hê v auk bê n anô n hadê n yani, ê n ma Wapômbê n lahavinj yani indum ku bê n anô n esak.

Yisu halê m ek embak avô malô vose (Mat 10:34-36)

⁴⁹ "Yahalê m ek yambi atum ê ndô k pik. Yalenj havinj lô k lo kwanj nena atum ê n bô k hathanj yô v. ⁵⁰ * Tem yanja vovanj bê n ba intu yakapôlô n malainj kambom endeba anê n danj. ⁵¹ Môlô osonj nena yahalê m ek yandum avô malô kapôlô njinj ê ndô k binj e? Mi anô n! Yananj ê ndê n môlô nena yahalê m ek yambak

* 12:32: Mat 14:27; 25:34 * 12:33: Mat 6:20; Luk 18:22; Ap 2:45; Jem 5:2 * 12:35: Mat 25:1-13 * 12:39: Mat 24:43-44; 1Te 5:2 * 12:44: Mat 25:21,23 * 12:47: Jem 4:17 * 12:50: Mak 10:38-39

i vose. ⁵² Yaô lôk embey yam ma avômalô bahejvi anêj unyak te tem nembaki vose ni ôdôj ju ba lokwanjlo tem nêmbôlinj dôminj êndêj lokwanju ma lokwanju tem nêmbôlinj dôminj êndêj lokwanjlo. ⁵³ *Tem thêlo nembak i vose, ba lambô tem êmbôlinj dôm êndêj nakaduj, ma namalô tem êmbôlinj dôm êndêj lambô, ma talêbô tem êmbôlinj dôm êndêj nalavi, ma nalavi tem êmbôlinj dôm êndêj talêbô, ma yanavi tem êmbôlinj dôm êndêj namalô yanavi, ma namalô yanavi tem êmbôlinj dôm êndêj yanavi.”

*Noyala waklavôj bôlôj êntêk
(Mat 16:2-3; 5:25-26)*

⁵⁴ Ma Yisu hanañ hadêj avômalô nômbêj atu aêntêk, “Môlô ôyé buliv longavu hamô loñ wak halôk, êj ma môlô onañ nena, ‘Ôthôm tem êyô.’ Êj ma ôthôm hik hayô. ⁵⁵ Ma lovak halêm anêj loñ vovaj, êj ma môlô onañ nena, ‘Tem vovaj kambom.’ Êj ma tak vovaj kambom. ⁵⁶ Môlô avômalô abôyanj. Môlô ôyé leñ lo pik ma oyala anêj ôdôj, ma doñtom waklavôj êntêk ma môlô ôthôj anêj ôdôj paliñ.

⁵⁷ “Aisê ka môlô miñ lemimhabi katô nena yanaj abô ma thêthôj mena mi e? ⁵⁸ Nodanjô! Anyô te hadum ek idum abô ek o ba hawa o ba hi unyak nindum abô. Mamu ovenj loñôndê denaj, êj ma opesaj abô imbinj yani kethenj. Ma miñ honaj abô mavi hadêj yani ami, êj ma tem ôpêj êmbôv o lôklokwanj kambom ba ni êndêj anyô hanañ abô. Ma anyô bêj êj tem nêp o ni êndêj sôp bidonj. Ma sôp bidonj tem êmbôv o kisi ba ni etak o êndôk koladôj. ⁵⁹ Yanaj êndêj o nena tem ômô koladôj ende ba nêp anêp vuli sapêj am. Aêj ba lemimbi katô am!”

13

Node am liliñ

¹ Yôv ma anyô doho êyô ba enaj hadêj Yisu hathak nê Galili doho êbôk iniñ da ma Pailat hik thêlo vônô ba iniñ thalalen hanjasô hathak iniñ da. ² *Ma Yisu hanañ viyay nena, “Môlô osonj nena nê Galili êj iniñ kambom hamôj ek avômalô Galili vi ba malaiñ êj hapôm thêlo e? ³ Ma mi. Ma doñtom môlô miñ ole kapôlômim liliñ ami, êj ma malaiñ tem êpôm môlô imbinj êtôm wak nômbêj intu sapêj. ⁴ Ma anyô hatôm 18 takatu ba unyak daim anêj Siloam hanjôli ba hik thêlo vônô, êj ma môlô osonj nena thêlôniñ kambom hamôj ek avômalô Jelusalem iniñ kambom e? ⁵ Ma mi. Ma doñtom môlô miñ ole kapôlômim liliñ ami, êj ma malaiñ tem êpôm môlô imbinj êtôm wak nômbêj intu sapêj.”

Abô loñ kapô hathak alokwanj anôj mi

⁶ Ma Yisu hanañ abô loñ kapô te aêntêk, “Alokwanj sabo te hamiñ anyô te anêj ku kapô. Ma wak te ma yani hi ku kapô ek ênjê nena hik mena mi e? Ma doñtom mi. ⁷ *Êj ma yani hanañ hadêj anêj anyô ku nena, ‘Ondanj. Sondabêj lokwanjlo ma yahalêm ek yanjê a êntêk anêj va ma doñtom mi. Alokwanj êj habulinj yanaj pik anêj lêjleñ, ba dô ma onde lu.’

⁸ * “Ma anyô ku êj hanañ viyay nena, ‘Anyô bêj, otak imiñ sondabêj te vêmam ek yandav pik lo bok la esak ôdôj. ⁹ Êj ma tem injik anôj êndêj sondabêj yanj endake. Nena mi, ma onde lu.’”

Sabat te ma Yisu hadum avi te mavi

¹⁰ Sabat te ma Yisu hanañ abô hadêj avômalô halôk unyak yej. ¹¹ Ma avi te hamô ba ñgôk bôk hêv lijiñ hadêj avi êj hatôm sondabêj 18. Avi êj anêj dômlokwanj lokbanj kambom ba miñ hatôm imiñ tibus dokte ami ma mi. ¹²⁻¹³ Ma Yisu hayé avi êj ma halam “Ôlêm.” Ma avi êj halêm ma Yisu hatak banj hayôhêk yani ma hanañ, “Avi, yahêv anêm lijiñ vê.” Êj ma kethenj oyanj ma avi êj hamiñ tibus mavi ma habô Wapômbêj anêj athêj.

¹⁴ *Ma doñtom anyô bêj atu ba hayabinj unyak yej lamanij hathak Yisu hadum avi êj mavi hadêj Sabat. Êj ma anyô bêj atu hanañ hadêj avômalô aêntêk, “Wak bahejvi ba lahavute ma wak nindum ku. Ma môlô nôlêm êndêj wak takêj ek nêp môlônim lijiñ vê, ma Sabat ma dô.”

¹⁵ *Ma Anyô Bêj hanañ ôpêj anêj abô viyay nena, “Môlô nê abôyanj. Môlô sapêj othak opole unim bokmanjkaolôk doñki ba i inum ñanj hadêj Sabat mena mi e? ¹⁶ Avi êntêk ma Ablaham anêj lim te. Sadañ hakak yani loñ hathak lijiñ hatôm sondabêj 18. Ma kambom ek yapole anêj yak vê êndêj Sabat e? Mi anôj. Êj ma nôp mavi.”

¹⁷ Yisu hanañ abô êj ma nê takatu ba êpôlik hathak yani elanjô ba mama kambom, ma avômalô sapêj lenij mavi hathak nômbêj atu ba Yisu hadum.

*Wapômbêj anêj lôkliñyak ma hatôm malê?
(Mat 13:31-33; Mak 4:30-32)*

¹⁸ Vêp ma Yisu hanañ, “Wapômbêj anêj loñ lôkliñyak ma aisê ba hatôm malê? ¹⁹ Êj ma hatôm ava yaônate. Ma anyô te hawa ba havatho halôk anêj ku kapô. Ma havenj yam ma ava êj halumbak bêj hatôm alokwanj ba menak elav iniñ unyak halôk anêj thanaj.”

²⁰ Ma Yisu hanañ hik thêlo liñ hathak loñbô, “Wapômbêj anêj loñ lôkliñyak, êj ma hatôm malê? ²¹ Êj ma hatôm yis. Avi te

* 12:53: Mai 7:6 * 13:2: Jon 9:2 * 13:7: Luk 3:9

* 13:15: Luk 14:5

* 13:8: 2Pi 3:9,15 * 13:14: Kis 20:9-10; Lo 5:13-14

hawa yis dokte ma hayelan halók palawa bēn anōn kapó, ma havenj yam ma palawa sapēn hathin bēn.”

*Unyak abólék yaóna
(Mat 7:13-14,21-23)*

²² Yisu hi Jelusalem ma havenj malak lodōn lodōn nenanena ba hadōn avómalo. ²³ Ma anyó te hanañ hik yani lin nena, “Anyó Bēn, Wapómbēn tem nēm anyó tom-tom iyom bulubinj e?”

Ma Yisu hanañ hadēn thélō nena, ²⁴ “Mólō majan anōn ek numbitak nōyō unyak abólék yaóna. Yanañ éndēn mólō nena tem anyó bēn anōn lenjinhavinj nimbitak néyō, ma doñtom thélō minj hatóm ami. ²⁵ *Unyak alañ tem imbiyó injik unyak abólék sin, ēn ma mólō tem numinj viyaiñ ma nupididinj unyak abólék ba nodam nena, ‘Anyó bēn, nungwik unyak abólék vé ek yélō.’

“Ma doñtom yani tem enañ viyanj nena, ‘Yahathōn mólō palinj. Mólō ôlēm anēñ ésé?”

²⁶ “Ma mólō tem nonañ éndēn yani nena, ‘Bók yélō añ nôm havinj o ma hódōn yélō hamó yélōaninj loñ.’ ²⁷ *Ma doñtom yani tem enañ nena, ‘Yahathōn mólō palinj. Mólō ôlēm anēñ ésé? Mólō nē kambom ba unu daim ek ya!’

²⁸⁻²⁹ * “Ma avómalo loñ buyanj tem netak pik luvuluvu sapēn ma ini nejanj nôm bēn nēmō Wapómbēn anēñ loñ lóklinjyak. Éñ ma mólō tem óngó Ablaham lo Aisak ma Jekop lók plopet sapēn tem nēmō loñ ēñ. Ma doñtom Wapómbēn tem nēm mólō vé ba mólō tem nodanj asēñ malēñ ba nosanj vemimbólék ódōñ loñ. ³⁰ *Odanō, anyó yaó doho ma tem nimbitak anyó bēn. Ma anyó bēn doho ma tem nimbitak anyó yaó.”

*Yisu hanañ hathak Jelusalem
(Mat 23:37-39)*

³¹ Yisu hanañ abó yōn ma Palisi doho élēm ma enañ hadēñ Yisu nena, “Otañ loñ éntēk ma nu buyanj ek malē nena Helot hadum ek injik o vónó.”

³² Ma Yisu hanañ viyanj nena, “Unu nonañ éndēñ avunj yatap ēñ aéntēk, ‘Odanō, yaó lo yamunj ma tem yanēm ngók kambom vé lók yandum avómalo lók lijinj mavi. Ma étóm wak ló ma tem yangik yenañ ku anēñ danj sinj.’ ³³ Aēñ ba yaó lo yamunj ma yanj ma tem yamēñ ba yana Jelusalem ek malē nena kambom ek plopet ema ēnjēk loñ yanja.

³⁴ “Ai, Jelusalem, Jelusalem! Mólō othak uik plopet pópónó. Ma nē takatu ba Wapómbēñ hēv halēm ma mólō uik i hathak valu! Alikaknena! Yahadum lóbólōñ ek yasup nalumi esak doñtom étóm tale tinj hasup

nali ba émō banik kapó. Ma doñtom mólō ódó! ³⁵ *Odanō! Mólónim malak ma tem kambom ba émō ngathinj! Yanañ avandōñ éndēñ mólō nena mólō tem minj óngó ya esak loñbó ami endeba nonañ nena, ‘Wapómbēñ nēm lamavi éndēñ ópatu ba halēm hathak Anyó Bēñ anēñ athēñ!’ am.”

14

Yisu hadum anyó thinj te mavi

¹ Sabat te ma Yisu hi hayañ nôm hamó Palisi ininj anyó bēñ te anēñ unyak ma thélō ititinj yani lóklókwanj. ² Anyó te hathinj kambom ba hamó havinj yani. ³ *Ma Yisu hanañ hik nē Palisi lók nē lókauk hathak abó balabunj linj nena, “Alalóaninj abó balabunj te hanañ nena alaló hatóm nandum anyó lók lijinj mavi éndēñ Sabat mena mi e?” ⁴ Ma doñtom thélō bónōñ iyom. Éñ ma yani hawa anyó lijinj ēñ ba hadum yani mavi ma hatak yani ba hi.

⁵ *Ma Yisu hanañ hadēñ thélō nena, “Mólónim nalumi mena bokmanjkañ la hēv yak halók lóv hadēñ Sabat, ma mólō tem kethēñ unu nodadi imbitak yaiñ mena mi e?” ⁶ Ma thélō minj hatóm nenañ abó ēñ viyanj ami.

Undum o endeba yaóna

⁷ Yisu hayé avómalo élēm ek nejanj nôm ma thélō lenjinhavinj nēndók nēmō nē bēñbēñ ininj loñ iyom. Aēñ ba yani hanañ abó loñ kapó te hadēñ thélō nena, ⁸ * “Anyó te hapópēk anēñ nôm bēñ ba halam o ma minj nu ómó nē bēñbēñ ininj loñ ami. Yakó thélō bók netak loñ ēñ ek anyó lók athēñ bēñ te la. ⁹ Ma nôm anēñ alañ tem éyō ma enañ, ‘O vé ek anyó éntēk enja anyom loñ.’ Éñ ma tem o mama kambom ba nu ómó nē yaó ininj loñ. ¹⁰ Aēñ ba anyó te halam o ba hu ek nonjwanj nôm, ēñ ma nu ómó anyó yaó ininj loñ. Hudum aēñ ma nôm anēñ alañ tem élēm ma enañ, ‘Aiyanj, ôlēm ómó imbinj nē bēñbēñ.’ Yani hadum aēñ ma tem onja athēñ bēñ ēnjēk nē nōmbēñ atu ba élēm eyanj nôm ēñ. ¹¹ *Anyó habó anēñ athēñ hathak lenj ma tem Wapómbēñ etauiñj yani. Ma doñtom anyó hatauiñj i aleba yaóna ma Wapómbēñ tem nēm athēñ bēñ éndēñ yani.”

¹² Ma Yisu hanañ hadēñ unyak anēñ alañ nena, “Hudum ek ópópēk nôm bēñ ma minj ondam anēm avómalo mólō lók anēm thalalenj ma avómalo lókmanjginj ami. Emberj yam ma thélō tem nendam o ba nu nonjwanj nôm éndók thélóninj unyak aēñ iyom. ¹³ Ma doñtom hópópēk nôm bēñ, ma ondam nē siv ma nē bahenjinj kambom lók nē venjinj

* **13:25:** Mat 25:10-12 * **13:27:** Sng 6:8 * **13:28-29:** Mat 8:11-12; Sng 107:3 * **13:30:** Mat 19:30 * **13:35:** Sng 118:26 * **14:3:** Luk 6:9 * **14:5:** Mat 12:11; Luk 13:15 * **14:8:** Snd 25:6-7 * **14:11:** Mat 23:12; Luk 18:14 * **14:14:** Jon 5:29

kambom ma nê malenjin pusip. ¹⁴ *Nê anêj aêj ma minj hatôm nênem anêm nôm viyan ami. Êj ma tem lemmavi ek malê nena embenj yam ma tem Wapômbêj nênem anêm nôm êj viyan êndêj waklavônj atu ba nê thêthônj mavi iviyô hêk nêma.”

Abô loj kapô hathak nôm bêj te (Mat 22:1-14)

¹⁵ *Anyô te atu ba hayañj nôm hamô havinj Yisu halañj abô êj ma hanañj hadêj Yisu nena, “Avômalô takatu ba tem nejanj nôm nêmo Wapômbêj anêj loj lôklinjak anêj leñj nêmo lôk leñjnmavi.”

¹⁶ Ma Yisu hanañj viyanj nena, “Anyô te hatak waklavônj te ek êpôpêk anêj nôm bêj ma hêv abô hadêj avômalô bêj anôj ek nêlêem nejanj. ¹⁷ Waklavônj hayô ma yani hêv anêj anyô ku ba hi hadêj avômalô takatu ba bôk hanañj yôv hadêj i ma hanañj nena, ‘Môlo nôlêem, lêk yêlo apesanj nôm yôv.’

¹⁸ “Ma doñtom avômalô takêj malenj baki iyom. Anyô te hanañj, ‘Lêk yahêv pik te vuli yôv ba yana ek yanjê. Alikakna, ku êj havalonj ya loj ba tem minj hatôm yasôk ami.’

¹⁹ “Ma anyô yanj hanañj, ‘Lêk yahêv bokmanj kao lauminj vuli ek nindum yenanj ku ba tem yana ek yasaê i ek yanjê. Alikakna, ku êj havalonj ya loj ba tem minj hatôm yasôk ami.’

²⁰ * “Ma anyô yanj hanañj, ‘Lêk yahawa avi lukmuk ba minj hatôm yasôk ami.’

²¹ “Êj ma anyô ku hawa abô takêj ba hi hadêj anêj anyô bêj. Ma unyak anêj alanj lamaninj kambom ba hanañj hadêj ôpêj nena, ‘Nu kethenj êndêj malak lôj anêj lojondê bêj lôk lojondê yaô ma onja nê siv lôk nê baheninj kambom ma nê malenjin pusip lôk nê venjin kambom ba ôlêem yenanj unyak kapô.’

²² “Havenj yam ma anyô ku êj hanañj, ‘Anyô bêj, lêk yahadum hatôm honanj, ma doñtom unyak minj putup ami denanj.’

²³ “Ma anyô bêj hanañj hadêj anyô ku nena, ‘Otak malak lôj ênjêk ma nu ku kapô lôk unyak kudum lôk njan onanj sapêj ba onanj lôklokwanj nena thêlo nêlêem. Yalenjhavinj yenanj unyak putup am. ²⁴ Yanañj êndêj môlo nena nê takatu ba malenjin baki, thêlo minj hatôm nejanj yenanj nôm dokte ami ma mi anôj.’”

Hudum ek osopa Yisu (Mat 10:37-38)

²⁵ Avômalô bêj anôj i havinj Yisu. Ma yani hik i liliñj ma hanañj hadêj thêlo nena, ²⁶ * “Anyô hadum ek esopa ya ma doñtom minj hatak lambô lo talêbô ma yanavi lôk nali ma iviyanj lôk livi ma anêj lôkmala havinj ami

ma minj hatôm imbitak yenanj anyô ku ami. ²⁷ Ma ôpatu ba minj hawa anêj alovalanjañsinj ba hasopa ya ami ma minj hatôm imbitak yenanj anyô ku ami.

²⁸ “Môlônim anyô te lahavinj endav unyak bêj te, ma êmo ba laimbi katô nena hatôm endav unyak êj ba injik sinj e. ²⁹ Ma minj lahabi aêj ami ma tem endav landinj iyom ma minj hatôm injik sinj ami. Ma avômalô sapêj tem nêgê ba nemalik esak yani ³⁰ ba nenanj nena, ‘Halav landinj iyom ma minj hatôm injik unyak sinj ami!’ Ba intu hudum ek osopa ya ma lemmi katô am.

³¹ “Ma kinj te lahabi injik vovak êndêj kinj yanj, êj ma êmo ba laimbi katô êja anêj nê vovak ma 10,000 iyom ba hatôm nijik vovak êndêj kinj yanj atu ba anêj 20,000 e? ³² Ma mi, ma nêm abô ni ek kinj yanj atu ba hamô daim denanj ek thai nepesanj abô ek vovak dô.

³³ “Ma aêj iyom ma môlo te lahavinj imbitak yenanj anyô ku, êj ma etak anêj nômkama sapêj.

³⁴ * “Ngwêk ma nôm mavi. Ma doñtom ngwêk doho thilibunj kambom ma tem nindum aisê ek anêj vasinj êmo esak lojbo? Mi anôj. ³⁵ *Ma anêj ku lêk mi ba dô ma nubini. Nê lôk leñjondêj ma nodanjô abô êntêk katô.”

15

Abô loj kapô hathak boksipsip mi (Mat 18:12-14)

¹ Nê ewa takis lôk nê idum kambom, thêlo êlêem ek nedanjô Yisu anêj abô. ² *Ma doñtom nê Palisi lôk nê lôkauk hathak abô balabunj enanj abô munujmunuj nena, “Ôpêntêk hawa nê kambom thô ba hayañj nôm hamô havinj thêlo.”

³ Aêj ba Yisu hanañj abô loj kapô hadêj thêlo aêntêk, ⁴ * “Môlônim anyô te anêj boksipsip hatôm 100 ba te mi, êj ma tem yani etak 99 ba nejanj kamuj nêmo ma ni ek êmbôlêem ali atu ba mi endeba êpôm am. ⁵ Ma hapôm boksipsip êj, ma tem ekaliv ênjêk vakôk lôk lamavi ba ni. ⁶ Ma hayô anêj unyak ma tem endam anêj avômalô ma enanj nena, ‘Yalenjmavi anêj dôêj hathak lêk yahapôm yenanj boksipsip hathak lojbo ba nôlêem ek alalô leñjnmavi imbinj i.’

⁷ “Yanañj êndêj môlo nena Wapômbêj lamavi hathak avômalô thêthônj hatôm 99 takatu ba bôk ele kapôlôninj liliñj yôv. Ma doñtom anyô kambom te hale kapô liliñj ma tem avômalô malak leñj leñjnmavi anôj êtôm ôpatu ba hapôm boksipsip atu ba mi.”

Abô loj kapô hathak valuselej mi

* 14:15: Luk 13:29 * 14:20: 1Ko 7:33 * 14:26: Luk 9:23 * 14:34: Mak 9:49-50 * 14:35: Mat 5:13
* 15:2: Luk 5:30 * 15:4: Ese 34:11,16; Luk 19:10

⁸ Ma Yisu hanañ, “Avi te anêñ valuseleñ seleva laumiñ hamô ma doñtom te mi. Êñ ma yani tem indum malê? Yani tem êtôm atum ba injik unyak kapô kisi ba êmbôlêm endeba êpôm am. ⁹ Êñ ma yani halam anêñ avômalô ba hanañ hadêñ thêlô, ‘Yaleñmavi anêñ dôêñ ek malê nena lêk yahapôm yenañ valuseleñ hathak loñbô ba alalô leññmavi.’ ¹⁰ Yanañ êndêñ mólô nena leññmavi anêñ aêñ iyom habitak Wapômbêñ anêñ anjela malêvôñ hathak anyô kambom te hale kapô liliñ.”

Abô loñ kapô hathak nakaduñ hatak lambô

¹¹ Ma Yisu hanañ, “Anyô te anêñ nakaduñ bôp lo nôk êmô. ¹² Wak te ma nôk hanañ hadêñ lambô aêntêk ‘Wakamik, ômbi anêm nômkama sam ba nêm ôdôñ yañ êndêñ ya.’ Êñ ma lambô hik nômkama sam hi ôdôñ ju.

¹³ “Nôk hamô vauna ma hêv anêñ nômkama ba êv vuli ma yani hawa valuseleñ sapêñ ba hi loñ buyañ. Ma yani hadum kambom lomaloma ba habuliñ anêñ nômkama sapêñ. ¹⁴ Êñ ma yani anêñ valuseleñ lêk thô, ma bôm bêñ hayô loñ êñ. Ba yani hama kisi kambom. ¹⁵ Ma nôk hi hayô ek anyô loñ êñ te ma ôpêñ hêv ku ni ek embakôñ anêñ bok. Ku êñ ma laleik kambom hêk Israel maleññ. ¹⁶ Ma nôk hama kisi ba lahaviñ enjañ bok iniñ nôm, ma doñtom thêlô miñ êv nôm dokte hadêñ yani ami.

¹⁷ “Êñ ma yani hawa auk mavi ma hanañ, ‘Ai, Wakamik anêñ nê ku sapêñ eyañ nôm mavi bêñ anôñ. Ma doñtom yahamô loñ êntêk ba yahama kisi kambom ba tem yama! ¹⁸ *Yambiyô ba yana ek wakamik ma yanañ êndêñ yani aêntêk, “Wakamik, yahadum kambom bêñ hadêñ o lôk Wapômbêñ. ¹⁹ Ya miñ anyô mavi hatôm ondam ya nena nalum ami. Otak ya êtôm anêm anyô ku te.”’

²⁰ “Yôv ma yani haviyô ba hi hadêñ lambô. Ma hamiñ daim denañ ma lambô hayê ba lahiki kambom hathak yani. Ma halañviñ ba hi hadêñ namalô ma havalonñ ba halañ hathak.

²¹ “Ma nakaduñ hanañ hadêñ lambô aêntêk, ‘Wakamik yahadum kambom bêñ hadêñ o lôk Wapômbêñ. Ya miñ anyô mavi hatôm ondam ya nena nalum ami.’

²² “Ma doñtom lambô halam hadêñ anêñ nê ku nena, ‘Ketheñ! Noja kwêv daim mavi te êlêm ek nanjik esak yenañ okna. Ma notak mote êndôk banjwasinñ ma unjwik va bokngôp esak vakapô. ²³ Ma mólô unu noja bokmanjkaô dopdop te êlêm ma unjwik ek alalô anjañ lôk leññmavi. ²⁴ *Ek malê nena yenañ okna êntêk bôk hama yôv, ma doñtom

lêk hamô lôkmala hathak loñbô. Yani bôk mi, ma doñtom lêk apôm yani hathak loñbô.’ Êñ ma thêlô engabôm nôm bêñ ba eyañ lôk leññmavi.

²⁵ “Ma namalô bôp haveñ ku denañ. Ma haveñ yam ma yani hale halêm anêñ ku kapô ba habobo unyak ma halañô avômalô eloyeñ bêñ. ²⁶ Êñ ma yani halam anyô ku te halêm ma hanañ hik yani liñ, ‘Idum malê?’ ²⁷ Ma anyô ku hanañ hadêñ yani nena, ‘Mamuyañ molok hale halêm hathak loñbô ba lemambô hik bokmanjkaô dopdop te ek malê nena yani hamô mavi ba halêm.’

²⁸ “Bôp halañô abô êñ ma lamaninñ kambom ba hadô ni unyak kapô. Êñ ma lambô hale yaiñ ma hadum ek indum yani lamavi. ²⁹⁻³⁰ Ma doñtom yani hanañ hadêñ lambô aêntêk, ‘Ondañô! Aisê ba huik bok sinñ mavi ek nalum atu ba hadô o ba hi buyañ. Yani habuliñ anêm nômkama sapêñ ba hêv hadêñ avi idum sek waliliñ. Ma ya ma yahayabinñ o mavi ba yahalañô anêm abô hatôm sondabêñ nômbêñ intu sapêñ. Yahadum anêm ku hatôm anyô oyañ. Ma doñtom miñ bôk huik bok nate ek ya lôk yenañ nê mólô ami.’

³¹ “Ma lambô hanañ hadêñ yani nena, ‘Yenañ okna, wak nômbêñ intu ma hômô haviñ ya ba yenañ nômkama sapêñ ma o iyom anêm. ³² Ma doñtom lêk ma alalô leññmavi ek malê nena mamuyañ molok bôk mi ma lêk alalô apôm yani hathak loñbô. Alalô asonñ nena bôk hama ma doñtom lêk hamô lôkmala hathak loñbô.’”

16

Abô loñ kapô hathak kobom neyabinñ valuseleñ

¹ Yisu hanañ hadêñ anêñ nê ku nena, “Anyô lôkmanjinñ te hatak anyô te ek eyabinñ anêñ ku. Ma haveñ yam ma halañô nena ôpêñ habuliñ anêñ nômkama. ² Ba intu halam yani ba hanañ, ‘Yahalañô nena hubuliñ yenañ nômkama. Ba oto anêm ku anêñ lavôñ êlêm ek yanjê. O miñ hatôm oyabinñ yenañ ku esak loñbô ami.’

³ “Ma anyô ku lahabi aêntêk, ‘Yenañ anyô bêñ tem nêm ya vê ênjêk anêñ ku, aêñ ba yandum malê. Ya miñ anyô lôklokwañ hatôm yandum ku êmô ku kapô ami. Lôk ya mama ek yapetenak ek avômalô nêñem ya sa. ⁴ Ai! Yahayala nôm atu ba yandum ek avômalô leññmavi ba neja ya thô êndêñ waklavôñ atu ba ya ku mi.’

⁵ “Aêñ ba yani halam nê takatu ba bôk ewa anyô bêñ anêñ nômkama ba anêñ viyañ hêk denañ. Anyô môñ hayô ba yani hanañ hik ôpêñ liñ, ‘Howa yenañ anyô bêñ anêñ nômkama vithê ba anêñ viyañ hêk?’

⁶ “Ma hanañ, ‘Yahawa nôm lêñlêñ lôk uy hatôm 100.’ Êñ ma anyô ku hanañ, ‘Onja kapya atu ba bôk ato anêm nômkama halôk êlêm ma oto 50 iyom.’

⁷ “Yôv ma hanañ hadêñ yanñ atu ba havenñ yam, ‘Anêm viyanñ ma vithê?’

“Êñ ma ôpêñ hanañ, ‘Yahawa wit lôk vak hatôm 100.’

“Ma anyô ku hanañ, ‘Onja kapya atu ba bôk ato anêm nômkama halôk êlêm ma oto 80 iyom.’

⁸ “Ma havenñ yam ma anyô lôkmanñginñ atu hayê nôm atu ba anêñ anyô ku hadum. Êñ ma hanañ nena ôpêñ ma anyô kambom ma doñtom hadum nômkama hatôm anyô lôkkauk bêñ. Avanôñ, nê pik eyala kobom pik mavi anôñ hamôñ ek avômalô takatu ba esopa deda.

⁹ “Yanañ êndêñ môlô nena noja nômkama pik ba nôñêm êndêñ avômalô vi ek thêlô leñjñmavi êndêñ môlô. Ma waklavôññ atu ba nômkama mi, êñ ma tem Wapômbêñ enja môlô thô ba unu unyak atu ba tem nômô mavi wak nômbêñ intu sapêñ.

¹⁰ * “Ôpatu ba hayabinñ nôm yaônena mavi ma hatôm eyabinñ nômbêñ mavi aêñ iyom. Ma ôpatu ba hayabinñ nôm yaônena kambom ma tem eyabinñ nômbêñ kambom aêñ iyom. ¹¹ Aêñ ba oyabinñ nômkama pik êntêk kambom, êñ ma opalê tem nêm nômkama anôñ êndêñ môlô? Mi. ¹² Ma oyabinñ anyô yanñ anêñ nômkama kambom, êñ ma opalê tem nêm nômkama ek môlôda? Milôk.

¹³ * “Anyô ku te miñ hatôm indum anyô bêñ ju iniñ ku ami. Ma tem la imbiñ anyô yanñ ma kapô êndô yanñ. Ma tem ma endahaliñ anyô yanñ ma imbuliñ dôm ek anyô yanñ. Môlô miñ hatôm nosopa Wapômbêñ lôk valuselen ami.”

¹⁴ Nê Palisi takatu ba leñjñhavinñ valuselen elañô Yisu anêñ abô takêñ ba malenñ thêlêv hathak Yisu. ¹⁵ * Ma Yisu hanañ hadêñ thêlô, “Môlô udum ek avômalô leñjñimbi nena môlô nê thêthôñ mavi. Ma doñtom Wapômbêñ hayala môlônim kapôlômim. Nôm takatu ba avômalô leñjñhabi nena nôm mavi anôñ, êñ ma Wapômbêñ hayê nena nôm ôvathek.

Yisu hanañ abô hathak balabuñ

¹⁶ * “Abô balabuñ lôk plopet iniñ abô iyom hayabinñ avômalô aleba hayô Jon anêñ waklavôñ. Ma lêk yahananñ Abô Mavi bêñ hathak Wapômbêñ anêñ loñ lôklijnyak. Ba avômalô bêñ anôñ lôklokwanñ ek nimbital nêyô loñ lôklijnyak êñ kapô ba ini. ¹⁷ * Pik lo leñ hatôm nêm yak. Ma doñtom Wapômbêñ

anêñ abô balabuñ bunate miñ hatôm nêm yak ami.

¹⁸ * “Anyô te hadô yanavi ba hawa avi yanñ, êñ ma hadum sek. Ma anyô te hawa avi atu ba yamalô bôk hadô, êñ ma hadum sek haviñ.”

Anyô lôkmanñginñ lôk Lasalus

¹⁹ “Anyô lôkmanñginñ te hamô ba wak nômbêñ intu sapêñ ma yani hikkwêv thapuk lo sôp thalalen kékêlô ba hayañ nôm mavi lomalomama lôk lamavi bêñ anôñ. ²⁰ Ma anyô siv te anêñ athêñ nena Lasalus hêk ôpêñ anêñ malak badêñ abôlêk. Ma palê hatêtô liñkupik lôkthô. ²¹ Ma yani lahavinñ enjañ ôpêñ anêñ nôm mapmap atu ba ibi hi, ma doñtom mi. Yani hamô ma avuñ ethak êlêm elami anêñ palê.

²² “Haveñ yam ma anyô siv hama, ma añela ewa yani ba i êdô hamô habobo Ablaham. Ma anyô lôkmanñginñ êñ hama haviñ ba elav. ²³ Anyô lôkmanñginñ hamô nê ñama iniñ loñ ba hawa vovanñ bêñ. Yani hêv ma liñ ba hayê Ablaham lo Lasalus êmô daim bô. ²⁴ Êñ ma yani halam nena, ‘Wakamik Ablaham, lem ek ya ba nêm Lasalus ek etak banñwasinñ kupik êndôk ñanñ ba etak êyô êmô yadahalanñ ek thilibuk ek malê nena yahawa vovanñ bêñ anôñ hamô atum êntêk.’

²⁵ “Ma doñtom Ablaham hanañ viyanñ nena, ‘Yenanñ okna, sêbôk ba hômô pik ma howa anêm nôm mavi yôv ma Lasalus hawa anêñ kambom. Ma doñtom lêk yêlô êv yani thêvô ma o ma lêk howa vovanñ. ²⁶ Ma Wapômbêñ bôk hatak kolosonñ bêñ te hêk malêvônñ ek yêlô ma môlô. Ba intu miñ hatôm môlô nôlêm êndêñ yêlô ma yêlô nasôk êndêñ môlô ami.’

²⁷ “Ma ôpêñ hanañ, ‘Aêñ ba wakamik, hatôm nêm Lasalus ba endeni wakamik anêñ unyak ²⁸ ma enañ abô lôklokwanñ êndêñ yenanñ aiyañ bahenñvi takatu ek miñ nêlêm loñ vovanñ bêñ êntêk imbiñ ya ami.’

²⁹ “Ma doñtom Ablaham hanañ, ‘Mose lo plopet iniñ abô hêk ba thêlô nedanñô ba nesopa.’

³⁰ “Ma ôpêñ hanañ, ‘Wakamik Ablaham, miñ hatôm ami. Ma doñtom anyô ñama te ni êndêñ thêlô, êñ ma tem thêlô nede kapôlôñjinñ liliñ.’

³¹ “Ma doñtom Ablaham hanañ hadêñ yani nena, ‘Thêlô miñ elañô Mose lo plopet iniñ abô ami. Êñ ma anyô ñama te haviyô hathak loñbô, ma tem miñ nedanñô anêñ abô imbiñ ami.’ ”

17

Kambom hathak habuliñ êvhavinñ (Mat 18:6-7; Mak 9:42-48)

* **16:10:** Luk 19:17-26 * **16:13:** Mat 6:24 * **16:15:** Mat 23:28; Luk 18:9-14 * **16:16:** Mat 11:12-13 * **16:17:** Mat 5:18 * **16:18:** Mat 5:31-32; 19:9; Mak 10:11-12; Lom 7:2-3; 1Ko 7:10-11

1 Yisu hanañ hadêñ anêñ nê ku nena, “Nôm lomaloma tem êndôk avômalô leññ ek nindum kambom. Ma doñtom vovañ bêñ tem êpôm opalêla takatu ba indum nôm êñ. 2 Ma anyô te hadum ba yenañ amena atu ba hêvhavinj ya te hêv yak, ôpêñ tem êpôm malainj bêñ anôñ. Ôpêñ tem nêsôkwêñ valu bêñ te esak laselo ba nimbi yani êndôk ñgwêk makidinj ba ema. Malainj êñ ma yaôna ek malainj atu ba yani tem êpôm embenj yam. 3 *Aêñ ba noyabinj am.

“Mamuyan hadum kambom hadêñ o, êñ ma nu opesañ abô imbinj yani. Ma yani hale kapô liliñ, êñ ma nêma anêñ kambom êñ vê. 4 *Wak te iyom ma mamuyan hadum kambom hadêñ o hatôm bôlôñ baheñvi ba lahavuju, ma bôlôñ baheñvi ba lahavuju havôhalêm hanañ hadêñ o nena, ‘Alikakna, yahadam kambom’, êñ ma nêma anêñ kambom vê.”

Êvhavinj

5 Ma aposel enañ hadêñ Anyô Bêñ nena, “Undum yêlôanianj êvhavinj indumbak bêñ!”

6 *Ma Anyô Bêñ hanañ, “Môlônim ôêvhavinj ma yaôna hatôm ava yaônate, êñ ma hatôm nonañ êndêñ alokwanj sabo êntêk, ‘Osapu oda ba nu umin ñgwêk,’ êñ ma tem endañj môlônim abô.”

Nê ku ininj auk

7 Ma Yisu hanañ, “Môlô othak ôêv ku nêpôpêk nôm hadêñ malak lôñ te. Êñ ma nê bêñbêñ tem nenañ êndêñ thêlô nena nejanj nôm êmôñ e? Mi. 8 Nê bêñbêñ tem nenañ êndêñ thêlô nena, ‘Nôpôpêk yêlôanianj nôm êmôñ ma môlônim embenj yam.’ 9 Ma tem nê bêñbêñ nenañ leññmavi bêñ êndêñ malak lôñ êñ e? Mi, thêlô idum ininj ku iyom. 10 Ma môlô aêñ iyom, môlô udum ku sapêñ atu ba Anyô Bêñ hêv hadêñ môlô yôv, êñ ma nonañ, ‘Yêlô ma nê ku iyom ba adum yêlôanianj ku iyom.’”

Yisu hadum anyô lauminj mavi

11 Yisu hi Jelusalem denañ ba hasopa loñôndê atu ba havenj Samalia lo Galili ininj pik malêvôñ. 12 Ma hi habobo malak te ma nê lepla lauminj êlêm êpôm yani. Thêlô iminj daim dokte 13 *ma elam nena, “Anyô Bêñ Yisu, lem ek yêlô.”

14 *Ma Yisu hayê thêlô ma hanañ, “Môlô unu ungwik am thô êndêñ nê êbôk da.” Êñ ma thêlô evenj ba i denañ ma leñvinjkupik habitak mavi.

15 Ma thêlô êñ te hayê nena liñkupik lêk habitak mavi ma halehi ma halam kaêk lôk habô Wapômbêñ anêñ athêñ. 16 Ma hayô ma

halek vadôñ lêlô ba thohavloma halôk pik habobo Yisu valuvi ma hêv lamavi hadêñ yani. Ôpêñ ma anyô Samalia te.

17 Ma Yisu hanañ, “Yahadam anyô lauminj mavi. Ma anyô baheñvi ba lahavuva êmô êsê? 18 Aisê ka anyô loñ buyanj iyom hale halêm ek habô Wapômbêñ anêñ athêñ?” 19 Ma Yisu hanañ hadêñ ôpêñ aêntêk, “Umbiyô ba nu, anêm hêêvhavinj hadum ba o mavi.”

Wapômbêñ anêñ loñ lôklijnyak tem êlêm (Mat 24:23-28,37-41; Mak 13:14-23)

20 Nê Palisi enañ hik Yisu liñ nena, “Anjê ka tem Wapômbêñ anêñ loñ lôklijnyak êlêm?” Ma Yisu hanañ viyanj nena, “Wapômbêñ anêñ loñ lôklijnyak halêm ma tem miñ êlêm lôk lavôññj ek avômalô nêgê ami. 21 Aêñ ba tem miñ nenañ nena, ‘Ôñgô, Wapômbêñ anêñ loñ lôklijnyak êntêk aêñ’ mena ‘Endaku aêñ’ ami. Mi, Wapômbêñ anêñ loñ lôklijnyak lêk hamô môlô malêvôñ.”

22 Ma Yisu hanañ hadêñ anêñ nê ku nena, “Wak te tem êyô ba môlô tem lemimimbij bêñ anôñ ek ôñgô Anyô Anêñ Nakadunj atu, ma doñtom môlô tem miñ ôñgô ami. 23 *Ma avômalô tem nenañ êndêñ môlô nena, ‘Ôñgô, yani haminj loñ êntêk!’ mena ‘haminj loñ endaku!’ Êñ ma môlô nômô malinyao ma miñ nosopa thêlô ami 24 ek malê nena Anyô Anêñ Nakadunj atu anêñ waklavôñj ma tem avômalô sapêñ nêgê êtôm damak hêv ba habi deda havenj leñ lôkthô. 25 Ma doñtom tem yanja vovañ lomaloma ma môlô nê bôlôñ êntêk tem nômbôlinj dôminj êndêñ ya vêmam.

26 “Anyô Anêñ Nakadunj atu anêñ waklavôñj tem êtôm sêbôk ba Noa anêñ waklavôñj. 27 Avômalô eyañ lo inum ma ewa i aleba êthôñ palinj ma Noa hi yenj kapô. Êñ ma ñambô bêñ hayô ba habulinj thêlô sapêñ. 28 *Aêñ ba hatôm aêsêbôk ba Lot anêñ waklavôñj. Avômalô eyañ ba inum ma êv vuli lôk ewa vuli ma evatho ku lôk elav ininj unyak. 29 Ma doñtom wak atu ba Lot hatak Sodom ba hi ma atum lôk valu vovañ solpa halôk anêñ leñ ba habulinj thêlô sapêñ. 30 Waklavôñj atu ba Anyô Anêñ Nakadunj atu injik i thô ma tem imbitak kethenj oyanj aêñ iyom.

31 * “Wak êñ ma anyô te hamô unyak vov ma anêñ nômkama hamô unyak kapô, êñ ma miñ ni unyak kapô ek enja anêñ nômkama ami. Mi, êsôv ba ni iyom. Ma aêñ iyom ma anyôla haminj ku kapô ma miñ endeni unyak ami. Mi, êsôv ba ni iyom. 32 *Môlô lemim imbi Lot yanavi! 33 *Anyô te hadum ek embalonj yanida anêñ lôkmala loñ ma

* 17:3: Mat 18:15 * 17:4: Mat 18:21-22 * 17:6: Mat 17:20; 21:21 * 17:13: Wkp 13:45-46 * 17:14: Wkp 14:2-3; Mat 8:3-4 * 17:23: Mak 13:21; Luk 21:8 * 17:28: Stt 18:20-19:25 * 17:31: Mat 24:17-18 * 17:32: Stt 19:17,26 * 17:33: Luk 9:24

anêh lókmala tem nê m yak. Ma doŋtom anyô te hatak anêh lókmala ma anêh lókmala tem êmô mavi.

³⁴ “Yanaŋ êndêh mólô nena bôlôvônêh êh ma anyô ju tem nêjêk yê m doŋtom ma tem neja anyô yaŋ ma yaŋ ênjêk. ³⁵⁻³⁶ Ma avi ju tem nepesaŋ iniŋ palawa ma tem neja avi yaŋ ma yaŋ êmô.”*

³⁷ Nê ku enaŋ hik Yisu liŋ nena, “Anyô Bêh, nô m êh tem imbitak êsê?”

Ma Yisu hanaŋ viyaŋ nena, “Menak lam-bek ethak doŋtom ba êmô loŋ takatu ba alim hapalê hêk.”

18

Abô loŋ kapô hathak avi tôp lôk anyô halaŋô abô

¹ *Yisu hanaŋ abô loŋ kapô te hadêh thêlô ek neteŋ mek êtôm wak nômbêh intu sapêh ma miŋ kapôlônêh enŋiap ami. ² Aêh ba yaŋi hanaŋ aêntêk, “Malak lôh te ma anyô bêh halaŋô avômalô iniŋ abô hamô. Yaŋi ma miŋ hakô Wapômbêh ami ma hapôlik ek avômalô iniŋ abô haviŋ. ³ Ma avi tôp te hamô lôh êh. Ma yaŋi hi hadêh anyô bêh êh lôbôlôh ma hanaŋ, ‘Anyô te habuliŋ ya. Ma ôlê m ondanô yenaŋ abô ba opesaŋ.’ ⁴ Ma doŋtom anyô bêh hadô avi tôp êh anêh abô hatôm wak bêh anôh.

“Haveŋ yaŋ ma anyô bêh êh lahabi nena, ‘Miŋ yahalaŋô Wapômbêh anêh abô ami ma yakapôlônêh hadô avômalô iniŋ abô haviŋ, ⁵ ma doŋtom yahadô ek avi tôp êntêk êlê m wak nômbêh intu sapêh ba habuliŋ yenaŋ auk. Aêh ba yandaŋô yaŋi anêh abô ba yapesaŋ ketheŋ ek yaŋi êmô tiŋiŋ.’”

⁶ Ma Anyô Bêh Yisu hanaŋ, “Noja auk esak anyô bêh kambom êntêk anêh kobom. ⁷ Aêh ba Wapômbêh tem endanô anêh avômalô takatu ba bôk hatak i yôv iniŋ asêh atu ba elan bôlôvônêh ba wak mena mi e? Tem endanô. Ma tem yaŋi endanô yaôyaô e? ⁸ Mi anôh! Yanaŋ avanôh biŋ nena yaŋi tem endanô ketheŋ ma tem epesaŋ. Ma doŋtom Anyô Anêh Nakaduŋ atu halê m pik hathak loŋbô, êh ma tem êpôm nena avômalô êvhaviŋ doho êmô mena mi e?”

Abô loŋ kapô hathak anyô ju eteŋ mek

⁹ Ma Yisu hanaŋ abô loŋ kapô te hadêh avômalô takatu ba leŋiŋhabi nena thêlô ma avômalô thêthônêh iyom ba êyê avômalô vi kambom. Êh ma Yisu hanaŋ nena, ¹⁰ “Anyô ju i unyak mathen ek neteŋ mek. Anyô yaŋ ma Palisi ma yaŋ ma anyô hawa takis. ¹¹ Palisi êh da hamiŋ ba hateŋ mek nena, ‘Wapômbêh, mavi anôh ek ya anyô mavi

ma ya miŋ hatôm anyô vi ami. Thêlô ma nê vani lôk nê kambom lôk nê idum sek haviŋ anyô yaŋ yanavi. Ma ya ma mi anôh, ya ma miŋ hatôm anyô hawa takis endaku ami. ¹² *Sonda te anêh wak ju ma yahavak balabuŋ ek nô m. Ma nômkama nômbêh atu ba yahawa ma yahabi sam hi ôdônêh laumiŋ ba yahêv ôdônêh te hadêh o.’

¹³ * “Ma doŋtom anyô hawa takis hamiŋ daim ma hakô ek ênjê leŋ. Ma yaŋi hakôm ba hatak baŋ luvi hêk madaluk siŋ ma hanaŋ, ‘Wapômbêh, ya anyô kambom ba nê m kapôlôm ek ya.’”

¹⁴ * “Ma Yisu hanaŋ, “Yanaŋ êndêh mólô nena anyô hawa takis havôhi anêh unyak ma lêk anyô thêthônêh hêk Wapômbêh ma. Ma anyô yaŋ ma mi. Ôpatu ba hêv anêh athêh liŋ ma tem Wapômbêh etauiŋ anêh athêh. Ma doŋtom ôpatu ba hatauiŋ i ma tem Wapômbêh nê m anêh athêh liŋ.”

Yisu hêv mek hathak avômena

(Mat 19:13-15; Mak 10:13-16)

¹⁵ Avômalô ewa iniŋ avômena yaônena i hadêh Yisu ek etak baŋ êyô ênjêk thêlô. Ma anêh nê ku êyê ma ethaŋ i. ¹⁶ Ma doŋtom Yisu halam avômena êlê m ma hanaŋ nena, “Notak avômena yaônena ba nêlê m êndêh ya ma miŋ numiŋ loŋ siŋ ami ek malê nena avômalô takatu ba athêh mi hatôm avômena takêntêk ma Wapômbêh anêh loŋ lôkliŋyak ma thêlônêh. ¹⁷ *Yanaŋ avanôh êndêh mólô nena ôpatu ba miŋ hawa Wapômbêh anêh loŋ lôkliŋyak hatôm avômena yaônena ami ma miŋ hatôm imbitak êyô loŋ êh kapô ba ni ami. Ma mi.”

Anyô lôk nômkama bêh hanaŋ abô haviŋ Yisu

(Mat 19:16-30; Mak 10:17-31)

¹⁸ * Anyô bêh te hanaŋ hik Yisu liŋ nena, “Kêdônêh waga mavi, ma yandum malê ek yamô lókmala êtôm wak nômbêh intu sapêh?”

¹⁹ Ma Yisu hanaŋ, “Holam ya nena mavi eka? Anyô late miŋ mavi ami ma Wapômbêh iyom intu ba mavi. ²⁰ * Abô balabuŋ ma bôk hoyala yôv: ‘Miŋ undum sek imbiŋ anyô yaŋ yanavi ami. Miŋ nuŋgwik anyô vônô ami. Miŋ onja vani ami. Miŋ onja abôyaŋ esak anyô vi ba undum abô ek i ami. Ma ondovak lemambô lo lemtambô.’”

²¹ Ma anyô bêh êh hanaŋ, “Ya yaôna aleba lêk ma yahasopa abô balabuŋ takêh.”

²² Ma Yisu halaŋô ma hanaŋ hadêh ôpêh nena, “Mavi anôh, ma doŋtom nômlate hamô denaŋ. Nu nê m anê m nômkama sapêh

* **17:35-36:** Nê lôkauk vi enaŋ nena abô doho atu ba Luk hatu ma hêk denaŋ. Abô êh ma aêntêk: Anyô ju êmô ku kapô ma neja yaŋ ma yaŋ êmô. * **18:1:** Kol 4:2; 1Te 5:17 * **18:12:** Ais 58:1-4; Mat 23:23 * **18:13:** Sng 51:1 * **18:14:** Mat 23:12 * **18:17:** Mat 18:3 * **18:18:** Luk 10:25 * **18:20:** Kis 20:12-16; Lo 5:16-20

ek avômalô nênenê vuli ma onja valuselen sapêj ba nêem êndêj nê siv. Êj ma tem anêem nômkama mavi lomaloma êmô malak lej. Ma ôlêm osopa ya.”

²³ Yani ma anyô lôk nômkama bêj anôj. Ba intu halanô abô êj ma hêv malain bêj hadêj yani ba hi lôk lamalain. ²⁴ Yisu hayê yani lamalain ma hanaj, “Nê lôk nômkama bêj tem nêpôm malain bêj ek nimbitak nêyô Wapômbêj anêj loj lôklinyak kapô ba ini. ²⁵ Avanôj bin nena miñ malain bêj ek bok kamel imbitak êyô luvik idu sôp anêj abyan ba ni ami, ma donjom malain anôj ek anyô lôk nômkama bêj te imbitak êyô Wapômbêj anêj loj lôklinyak kapô.”

²⁶ Avômalô elanô abô êj ma enaj nena, “Avanôj e? Aêj ba miñ hatôm anyôla imbitak êyô Wapômbêj anêj loj lôklinyak kapô ba ni ami e?”

²⁷ Ma Yisu hanaj, “Nôm takatu ba anyô miñ hatôm nindum ami, intu Wapômbêj hatôm indum.”

²⁸ Ma Pita hanaj, “Yêlô bôk atak yêlôaniñ nômkama sapêj ba alêm asopa o.”

²⁹ Ma Yisu hanaj hadêj thêlô nena, “Yanan avanôj nena avômalô takatu ba leñjhabi Wapômbêj anêj loj lôklinyak ba etak iniñ unyak lo avi ma iviyan lôk lami ma nali, ³⁰ ma thêlô êmô pik denaj ma Wapômbêj tem nêem iniñ nômkama lôkthô êndêj i ba tem nêem bêj anôj êyô êmô iniñ loj imbinj ma embenj yam ma tem nêem lôkmala atu ba nêemô êtôm wak nômbêj intu sapêj êndêj i imbinj.”

Yisu hanaj abô hathak anêj nama bôlôj te lô

(Mat 20:17-19; Mak 10:32-34)

³¹ *Yisu hawa nê ku lauminj ba lahavuju takatu hathak donjom ma hanaj, “Nodanjô. Alalô ana daku Jerusalem ma abô tak sêbôk ba plopet eto hathak Anyô Anêj Nakaduj atu tem imbitak avanôj. ³² *Tem nênenê yani êndôk nê loj buyanj Lom bahenij. Ma tem nemalik esak yani ba nenan abô lomalomala esak yani ma nêsôvwapôk êyômô yani. ³³ Ma nebalî yani ba nijik yani vônô. Ma êtôm wak lô ma tem yani imbiyô esak lojbô.”

³⁴ *Ma donjom nê ku miñ eyala abô takêj ami. Abô êj anêj ôdôj ma havuj ek thêlô ba thêlô miñ eyala ami ma êthôj paliñ.

Yisu hadum anyô mapusip te mavi
(Mat 20:29-34; Mak 10:46-52)

³⁵ Yisu hayô habobo Jeliko ma anyô mapusip te hamô lojondê dan vi ba hapetanak ek avômalô nênenê yani sa. ³⁶ Yani halanjô avômalô bêj anôj ele ba i ma hanaj

hik thêlô lij nena, “Malê?” ³⁷ Ma thêlô enaj hadêj yani nena, “Yisu anêj Nasalet halêm.”

³⁸ Êj ma anyô mapusip dalam nena, “Yisu, Devit anêj Lim Lukmuk, nêem kapôlôm ek ya!”

³⁹ Avômalô takatu ba êmôj ethanj yani ba enaj, “O bônôj.” Ma donjom yani dalam lôklala nena, “Devit anêj Lim Lukmuk, nêem kapôlôm ek ya!”

⁴⁰ Êj ma Yisu haminj ma hanaj ek thêlô neja ôpêj êlêm. Yani hayô ma Yisu hanaj hik yani lij nena, ⁴¹ “Lemhavinj yandum malê êndêj o?”

Ma ôpêj hanaj, “Anyô Bêj, yalenhavinj yangê tak.”

⁴² Ma Yisu hanaj hadêj ôpêj nena, “Nôngô tak. Anêem hôêvhavinj hadum ba hubitak mavi.” ⁴³ Ma kethenj oyanj ma ôpêj madaluk hakyav ba hayê tak. Ma yani hasopa Yisu lôk habô Wapômbêj anêj athêj. Ma avômalô nômbêj atu ba i havinj yani êyê nôem êj ba êbô Wapômbêj anêj athêj havinj.

19

Yisu hi Sakius anêj unyak

¹ Yisu hayô Jeliko ma hi iyom. ² Ma anyô lôk valuselen bêj te hamô. Yani ma anyô bêj hawa takis ba anêj athêj nena Sakius. ³ Yani lahavinj ênjê nena Yisu ma opalê, ma donjom avômalô bêj anôj ma Sakius anyô bidonj ba miñ hatôm ênjê ami. ⁴ Êj ma yani halanjavinj hamôj ba hi ma hathak alokwanj sabo te ba hamô ek ênjê Yisu.

⁵ Yisu hayô loj êj ma hêv ma hathak lej ma hanaj, “Sakius, ôndôk ba ôlêm kethenj. Yaô ma tem yamô anêem unyak.” ⁶ Êj ma kethenj oyanj ma Sakius halôk ma hawa Yisu thô lôk lamavi.

⁷ *Ma avômalô sapêj êyê ba kapôlôlinj diñdinj ba enaj nena, “Yani hi hamô havinj anyô kambom te.”

⁸ *Ma donjom Sakius haviyô haminj ma hanaj hadêj Anyô Bêj nena, “Anyô Bêj, ondanô. Tem yambi yenanj nômkama sam ni ôdôj ju ba yanêem yanj êndêj nê siv. Ma bôk yahasau anyôla ba yahawa anêj valuselenj doho vani, êj ma tem yanêem valuselenj êtôm dum ayova êyômô loj imbinj.”

⁹ *Ma Yisu hanaj hadêj yani nena, “Lêk ma Wapômbêj hêv avômalô unyak êntêk êj bulubinj ek malê nena yani ma Ablaham anêj nakaduj te. ¹⁰ *Anyô Anêj Nakaduj atu halêm ek êmbôlêm nê takatu ba êv yak ek nêem i bulubinj.”

* 18:31: Luk 24:44 * 18:32: Luk 9:22,44 * 18:34: Mak 9:32 * 19:7: Luk 15:2 * 19:8: Kis 22:1; Nam 5:6-7 * 19:9: Luk 13:16; Ap 16:31 * 19:10: Luk 15:4; Jon 3:17; 1Ti 1:15

Abô loŋ kapô hathak anyô bêŋ te hêv valuselen hadêŋ nê ku
(Mat 25:14-30)

11 Avômalô elanô abô êŋ yôv ma Yisu hanaŋ abô loŋ kapô te havin ek malê nena yani lêk habobo Jelusalem. Ma avômalô takêŋ leŋiŋhabi nena yani hayô Jelusalem, êŋ ma Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôklinyak tem imbitak êmô pik. 12 Êŋ ma Yisu hanaŋ nena, “Anyô bêŋ te anêŋ namalô tem ni loŋ buyar ek enja athêŋ lôk kuluj kinj vêmam ka êmbôlêm anêŋ malak ôdôŋ esak loŋbô ek eyabiŋ anêŋ avômalô. Loŋ êŋ ma daim kambom. 13 Vêm ma yani halam anêŋ nê ku laumiŋ hathak doŋtom ma hêv valuselen hatôm 100 hadêŋ thêlô tomtom sapêŋ. Ma hanaŋ aêntêk, ‘Môlô noja valuselen êntêk ba nundum ku esak endeba yambô alêm esak loŋbô am.’ Yôv ma hatak thêlô ba hi.

14 “Ma doŋtom yanida anêŋ avômalô kapôlôŋiŋ agiap ek yani. Êŋ ma yani hi loŋ buyar ma thêlô êv anyô doho ba esopa yani ek nenan aêntêk, ‘Yêlô adô anyô êntêk imbitak êtôm yêlôaniŋ kinj.’

15 “Ma doŋtom yani habitak kinj yôv ma havôhalêm ma hanaŋ aêntêk, ‘Nodam nê ku takatu ba bôk yahêv valuselen hadêŋ i ek yayala nena thêlô tomtom bôk êvôv valuselen vithê havin.’

16 “Êŋ ma anyô te hamôŋ hi ma hanaŋ, ‘Anyô bêŋ, yahadum ku hathak anêm valuselen êŋ ba yahavôv valuselen hatôm 1,000.’

17* “Ma anêŋ anyô bêŋ hanaŋ nena, ‘Mavi anôŋ! O anyô katô ba hudum ku mavi. Hoyabiŋ nôm yaôna dedaun mavi ba intu oyabiŋ malak lôŋ laumiŋ.’

18 “Yôv ma anyô yan halêm ma hanaŋ, ‘Anyô bêŋ, hathak anêm valuselen, yahavôv valuselen hatôm 500.’

19 “Ma anêŋ anyô bêŋ hanaŋ hadêŋ yani, ‘Oyabiŋ malak lôŋ baherŋi.’

20 “Yôv ma anyô ku te lô halêm ma hanaŋ, ‘Anyô bêŋ, anêm valuselen atutêk. Yahavuvi halôk sôp ba yahadô hamô 21 ek malê nena yahakô ek o. O ma anyô malem thêlêv. Hothak hôvôv anyô vi iniŋ nômkama ba howa hatôm anêm. Ma pik atu ba anyô yan hapaliv yanjêk halôk ma hothak howa anêŋ anôŋ.’

22 “Êŋ ma anêŋ anyô bêŋ hanaŋ, ‘O anyô ku mi kambom ba oda anêm abô intu hanaŋ o bêŋ. Bôk hoyala yôv nena ya hathak yahavôv anyô vi iniŋ nômkama ba yahawa hatôm yenaŋ. Lôk pik atu ba anyô yan hapaliv yanjêk halôk ma ya hathak yahawa anêŋ anôŋ. 23 Ma aisê ka miŋ hotak yenaŋ valuselen halôk yanjak valuselen ek êmbôv doho ami ek wakma atu ba yahavôhalêm

hathak loŋbô ma tem yanja doho êyômô loŋ imbiŋ?’

24 “Êŋ ma hanaŋ hadêŋ nê takatu ba imiŋ habobo nena, ‘Môlô noja anêŋ valuselen hatôm 100 vê ênjêk yani ba nônêm êndêŋ ôpatu ba hawa 1,000.’

25 “Ma thêlô enaŋ hadêŋ yani nena, ‘Anyô bêŋ, yani anêŋ 1,000 bôk hamô yôv.’

26* “Ma yani hanaŋ, ‘Yanaŋ êndêŋ môlô nena ôpatu ba hadum ku mavi hathak yenaŋ nômkama ba habitak bêŋ, êŋ ma tem yatak doho êyômô loŋ imbiŋ ba yanêm êndêŋ ôpêŋ. Ma doŋtom ôpatu ba miŋ hadum ku hathak yenaŋ nômkama ami, êŋ ma tem yanêm dokte atu ba havalon loŋ vê ênjêk yani.’

27 “Ma doŋtom nê takatu leŋiŋmaniŋ hathak ya ba êdô ek yambitak iniŋ kinj, ‘Noja i êlêm loŋ êntêk ma unŋwik i pôpônô ênjêk yamalen.’”

28 Yisu hanaŋ abô êŋ yôv ma hamôŋ ba hi Jelusalem.

Yisu habitak hayô Jelusalem hatôm kinj
(Mat 21:1-11; Mak 11:1-11; Jon 12:12-19)

29 Yisu habobo Betpagi lo Betani, malak ju êŋ hêk habobo Dum Oliv. Ma hêv anêŋ nê ku ju ba i ma hanaŋ nena, 30 “Mamu unu malak entuvulu. Ma numbitak nôyô ma tem ôŋgô ekak bok donki map te loŋ ba hamiŋ. Bok êŋ ma miŋ bôk anyôla hayô hamô ami. Ma nopole yak vê ma nondom ba nôlêm. 31 Ma anyôla hanaŋ nena, ‘Mamu opole eka’, êŋ ma nonaŋ viyaŋ nena, ‘Anyô Bêŋ lahavin indum ku te esak.’”

32 Yisu hêv thai ba i ma êyê nômkama sapêŋ hatôm atu ba yani hanaŋ. 33 Thai epole bok donki êŋ anêŋ yak vê ma bok anêŋ alaŋsi enaŋ hadêŋ thai nena, ‘Mamu opole eka?’

34 Ma thai enaŋ, “Anyô Bêŋ lahavin indum ku te esak.”

35 Êŋ ma thai ewa bok donki ba i êv hadêŋ Yisu. Ma thai ibi iniŋ kwêv thilibun daim thô ba engava hayôhêk bok donki dômlokwan, ma thai êv Yisu sa ek hathak hayô hamô bok êŋ. 36 Ma Yisu hi ma avômalô engava iniŋ kwêv thilibun hêk loŋôndê.

37 Yani halôk Dum Oliv ek ni vi tuvulu Jelusalem. Ma avômalô nômbêŋ atu ba esopa yani leŋiŋmavi hathak nômbithi nômbêŋ atu ba bôk thêlô êyê. Ba êbô Wapômbêŋ ba elam nena,

38* “Wapômbêŋ nêm lamavi êndêŋ kinj atu ba halêm hathak Anyô Bêŋ anêŋ athêŋ!
Kapya Yey 118:26

Avômalô malak leŋ leŋiŋmavi ma alalô nanêm athêŋ lôkmaŋgiŋ êndêŋ Wapômbêŋ esak leŋ ba ni.”

* 19:17: Luk 16:10 * 19:26: Mat 13:12; Luk 8:18 * 19:38: Luk 2:14

³⁹ Ma Palisi doho iminj avômalô takêj kapô ba enaj hadêj Yisu aêntêk, “Kêdôjwaga, osanj anê m nê ku takêntêk.”

⁴⁰ Ma Yisu hanañ viyañ nena, “Yanañ êndêj mólô nena thêlô bônôj ma tem valu nendam kaêk.”

⁴¹ Yisu habobo Jelusalem ma hayê vi tuvulu ba halanj hathak avômalô Jelusalem ⁴² ba hanañ, “Yalenj haviñ lêk oyala nô m takatu ba nundum ek Wapômbêj indum mólô kapôlô mím ênjêk yaô. Ma doñtom mi, nô m takêj hamô loj kapô ba mólô miñ hatôm ôjgô ami. ⁴³ Aêj ba waklavôj hayô ma nê vovak tem nêvô ba nedav badêj êwê emben Jelusalem sapêj ba nê mô kapô ba nindum ek nijik mólô vônô. ⁴⁴ *Thêlô tem nimbuliñ mólônim loj sapêj ba nijik mólô takatu ba ô mô unim badêj kapô vônô. Ma valu atu ba olav unyak hathak ma tem miñ êyômô yañ loj ami. Nôm malainj êj tem êlê m ek malê nena mólô miñ oyala waklavôj atu ba Wapômbêj halê m pik ek nê m mólô bulubiñ ami.”

Yisu hêv nê idum ku valu vê hêk unyak mathen kapô

(Mat 21:12-17; Mak 11:15-19; Jon 2:13-22)

⁴⁵ Vê m ma Yisu habitak hayô Wapômbêj anêj unyak mathen anêj piklêvôj. Ma hayê avômalô ewa nô mkama ba êdô hamô ek avômalô vi nê nê m vuli. Êj ma halupunij i ba hêv i vê hêk unyak mathen kapô ba ele yainj ba i. Ma hanañ hadêj thêlô aêntêk, ⁴⁶ * “Wapômbêj anêj kapy hanañ nena, ‘Yenañ unyak ma unyak neten mek êndôk.’ Ma mólô lêk udum ba habitak hatôm nê vani iniñ loj ekopak ê mô.”

⁴⁷ *Ma wak nô mbêj intu ma yani hadôj avômalô halôk unyak mathen. Ma nê bêjbêj êbôk da lôk nê lôk kauk hathak abô balabuñ lôk Israe l iniñ nê bêjbêj, thêlô êbôlê m lojôndê ek nijik Yisu vônô. ⁴⁸ Ma doñtom thêlô miñ hatôm nêpôm lojôndê te ami ek malê nena avômalô sapêj leñj mavi bêj ek Yisu ba ê mô ek nedanj anêj abô sapêj.

20

Yisu, opalê hêv athêj bêj hadêj o?

(Mat 21:23-27; Mak 11:27-33)

¹ Wak te ma Yisu hadôj avômalô hamô Wapômbêj anêj unyak mathen anêj piklêvôj ba hanañ Wapômbêj anêj Abô Mavi hadêj i. Ma nê bêjbêj êbôk da lôk nê lôk kauk hathak abô balabuñ ethak doñtom haviñ nê bêjbêj ba i hadêj Yisu. ² Ma thêlô enañ, “Opalê hêv athêj bêj hadêj o lôk hêv ku hadêj o ba intu hudum nô m takêntêk?”

³ Ma Yisu hanañ viyañ nena, “Tem yanañ injik mólô liñ esak abô te aêj iyom. ⁴ Opalê hêv ku nisik avômalô êndôk njan hadêj Jon? Wapômbêj leñ? Mena anyô pik?”

⁵ Ma thêlôda enaj hadêj i nena, “Alalô anañ nena Wapômbêj hêv ku êj hadêj Jon ma tem yani enañ, ‘Ma aisê ka mólô miñ ôêvhaviñ yani ami?’ ⁶ Ma doñtom alalô anañ nena, ‘Anyô pik te hêv ku êj, êj ma avômalô tem nijik alalô esak valu ek malê nena thêlô êvhaviñ nena Jon ma plopet te.”

⁷ Ma thêlô enaj hadêj Yisu nena, “Yêlô athôj paliñ.”

⁸ Êj ma Yisu hanañ hadêj thêlô, “Aêj ba miñ hatôm yandam ôpatu ba hêv athêj bêj hadêj ya anêj athêj bêj êndêj mólô ami. Ma mi.”

Abô loj kapô hathak nê kambom eyabin ku yak wainj

(Mat 21:33-46; Mak 12:1-12)

⁹ *Ma Yisu hanañ abô loj kapô te hadêj avômalô, “Anyô te havatho anêj ku yak wainj ma hêv hadêj nê ku doho ek neyabinj ba hanañ nena, ‘Waklavôj yak wainj hik anôj ma nombak vose ni ôdôj ju ba nô nê m vi êndêj ya ma noja vi êtôm mólônim vuli.’ Ma hi hamô loj buyanj sawa daim. ¹⁰ Ma waklavôj yak wainj hik anôj hayô ma hêv anêj anyô ku te ba hi hadêj thêlô ek enja anêj sam. Ma doñtom thêlô ik yani kambom ba êv yani hi oyañ. ¹¹ Êj ma ku anêj alanj hêv anyô ku yañ ba hi hadêj thêlô, ma doñtom thêlô idum kobom kambom hadêj yani lôk ik yani ma êv yani vê oyañ ba hi. ¹² Yôv ma hêv anyô ku te lô ba hi, ma doñtom nê ku takêj ibuliñ yani ma êvôv yani ba ibi yani hi.

¹³ “Aêj ba ku alanj hanañ hadêj yanida nena, ‘Yandum malê? Tem yanê m yenañ okna atu ba yalenj haviñ bêj anôj. Yahadum aêj ma tem nedanj anêj abô.’ ¹⁴ Ma doñtom nê ku êyê namalô hayô ma enaj hadêj i nena, ‘Ôpêntêk ma ku alanj anêj nakaduj ba tem eyabinj lambô anêj ku. Alalô ik yani vônô ma ku êj tem imbitak alalô anij.’ ¹⁵ Ba intu evalonj yani ba êvôv hale yainj ma ik yani vônô.

“Aêj ba ku anêj alanj tem indum malê êndêj thêlô? ¹⁶ Tem ni injik nê ku takêj vônô ma nê m ku êj êndêj anyô vi ek neyabinj.”

Ma avômalô elanj abô loj kapô êj ma enañ, “Yêlô adô abô loj kapô êj injik anôj!”

¹⁷ Ma doñtom Yisu hatitij thêlô lôklokwanj ma hanañ, “Ma bôk eto abô êntêk aêj eka?”

“Valu atu ba nê elav unyak êpôlik hathak, ma lêk habitak landinj anôj.’ *Kapya Yen* 118:22

¹⁸ *Ma avômalô takatu ba êv yak hayôhêk valu êntêk, ma tem nipup nenanena. Mena

* 19:44: Luk 21:6

* 19:46: Ais 56:7; Jer 7:11

* 19:47: Luk 21:37

* 20:9: Ais 5:1

* 20:18: Ais 8:14-15

valu êñ hêv yak hayôhêk anyôla, ma tem iplusuk ba imbitak malimmalim.”

¹⁹ Ma nê bêñbêñ êbók da lôk nê lôkawk hathak abô balabuñ eyala nena Yisu hanañ abô loñ kapô êñ hathak thêlô. Ba intu êbôlêm loñôndê ek nebalonj yani, ma doñtom êkô hathak avômalô.

*Nênêm takis êndêñ Sisa mena dô
(Mat 22:15-22; Mak 12:13-17)*

²⁰ *Yôv ma nê bêñbêñ maleñ hadahalinj Yisu ek nebalonj yani esak anêñ abô. Ma thêlô êv nê kambom doho vuli ek nimbitak êtôm nê thêthôn ek nesau Yisu. Thêlô elav gwasilim ek nebalonj Yisu anêñ abô êndôk ba nêñêm yani êndêñ Lom iniñ anyô bêñ Pailat. ²¹ Êñ ma thêlô enañ hadêñ Yisu nena, “Kêdônwaga, yêlô ayala nena anêm abô sapêñ ma abô avanônj iyom. Ma hudum kobom doñtom hadêñ avômalô sapêñ lôk hódônj avômalô hathak Wapômbêñ anêñ abô ma thêthôn iyom. ²² Aêñ ba lemhabi aisê? Bumalô iniñ balabuñ hanañ nena yêlô hatôm nanêm valuselenj êndêñ Sisa mena mi e?”

²³ Yisu hayala thêlônij auk ba hanañ hadêñ thêlô, ²⁴ “Môlô ungwik valuselenj te thô ek yangê. Opalê anêñ dahô lôk athêñ hêk valuselenj êntêk?” Ma thêlô enañ, “Sisa.”

²⁵ Êñ ma Yisu hanañ hadêñ thêlô nena, “Sisa anêñ nômkama ma nôñêm êndêñ Sisa da. Ma Wapômbêñ anêñ nômkama ma nôñêm êndêñ Wapômbêñ da.”

²⁶ Yisu hanañ aêñ ba avômalô sapêñ elañô. Ba intu nê êñ miñ hatôm nebalonj yani esak anêñ abô ami. Ma esonj kambom hathak anêñ abô ba thêlô bônônj.

*Abô hathak nê ñama tem nimbiyô aisê
(Mat 22:23-33; Mak 12:18-27)*

²⁷ Ma Sadyusi doho i hadêñ Yisu. Thêlô ma ôdônj te atu ba enañ nena nê ñama tem miñ nimbiyô esak loñbô ami. Aêñ ba intu enañ hik Yisu liñ nena, ²⁸ * “Kêdônwaga, Mose hato hadêñ alalô nena, ‘Anyô te hama ba nali mi ma anêñ yanj hamô, ma enja avi tốp êñ ek imbi yanj atu ba hama anêñ nakaduñ vê.’ ²⁹ Aêñ ba nê lôk iviyañ bahenji ba lahavuju êmô. Ma bop hawa avi te ba hama ma nakaduñ mi. ³⁰ Ma nôk enja avi tốp êñ, hawa ba hama ba nakaduñ mi. ³¹ Ma ñgwa aêñ iyom. Ma iviyañ takatu ba êmô ma nesopa kobom doñtom êñ iyom. ³² Vêm ma avi tốp êñ hama havinj. ³³ Ma waklavônj nê ñama iviyô hathak loñbô ma avi tốp atu ba nê lôk iviyañ bahenji ba lahavuju takatu ba ewa ma alisê te anêñ avi?”

³⁴ Ma Yisu hanañ viyañ hadêñ thêlô nena, “Avômalô pik ethak ewa i, ³⁵ ma doñtom avômalô takatu ba Wapômbêñ hêv i bulubin

ba ewa lôkmala hathak loñbô, thêlô êñ miñ hatôm neja i esak loñbô ami. ³⁶ Thêlô ma tem nêtôm anjela ba intu tem miñ nema ami. Wapômbêñ bók hik thêlô liñ yôv hêk ñama ba intu hik thô nena thêlô ma yani anêñ nali.

³⁷ * “Mose da anêñ abô hik thô nena nê ñama tem nimbiyô esak loñbô. Sêbók ba Mose hayê atum hathañ hamô alokwanj liñ ma halam Anyô Bêñ nena ‘Ablaham lo Aisak ma Jekop iniñ Wapômbêñ.’ ³⁸ Alalô ayala nena Wapômbêñ ma miñ nê ñama iniñ Wapômbêñ ami. Mi, yani ma nê lôkmala iyom iniñ Wapômbêñ ek malê nena yani hayala nena avômalô lôkthô ma êmô lôkmala.”

³⁹ Nê lôkawk hathak abô balabuñ doho elañô abô êñ ma enañ hadêñ Yisu aêntêk, “Êê, Kêdônwaga, anêm abô ma mavi anônj!” ⁴⁰ Ma avômalô sapêñ elañô anêñ abô ba êkô ma miñ enañ hik yani liñ ek nesau yani esak loñbô ami.

Mesia ma opalê anêñ lim lukmuk?

(Mat 22:41–23:36; Mak 12:35-40; Luk 11:37-54)

⁴¹ Yôv ma Yisu hanañ hadêñ thêlô nena, “Avômalô ethak enañ nena Mesia ma Devit anêñ lim lukmuk eka? ⁴² Hêk Kapya Yej kapô ma Devit da hanañ aêntêk, “Anyô Bêñ Wapômbêñ hanañ hadêñ yenañ Anyô Bêñ Mesia nena,

“Ômô yabaheñ vianônj

⁴³ endeba yatak nê takatu ba ik vovak hadêñ o nêmô vemkapô vibinj am.”’ *Kapya Yej 110:1*

⁴⁴ Ma Devit da bók halam Mesia nena anêñ Anyô Bêñ. Ma aisê ka Mesia ma yani anêñ lim lôk anêñ Anyô Bêñ imbinj?”

⁴⁵ Avômalô elañô Yisu anêñ abô iminij denañ ma Yisu hanañ hadêñ anêñ nê ku aêntêk, ⁴⁶ “Môlô noyabinj am ek nê lôkawk hathak abô balabuñ. Thêlô lenijhavinj nijik kwêv daim kêkêlô ba nembenj ek avômalô nebam i. Ma lenijhavinj avômalô nenañ nena, ‘Waklêvônj anyô bêñ’ êmô loñ ethak doñtom halôk. Ma lenijhavinj nêmô êtôm nê bêñbêñ êmô unyak yej kapô. Ma avômalô erjabôm nôm bêñ ma lenijhavinj nejanj nôm êmô nê bêñbêñ iniñ loñ ethak êmô. ⁴⁷ Thêlô esau avi tốp ek neja iniñ unyak ba etej mek daim bomañ ek avômalô nêgê. Wapômbêñ tem nêv vovanj kambom êndêñ i.”

21

*Avi tốp te anêñ da
(Mak 12:41-44)*

¹ Yisu hamô Wapômbêñ anêñ unyak ba hayê nê lôk nômkama bêñ etak iniñ valuselenj halôk alapa da. ² Ma avi tốp te atu ba nômkama mi anônj hayô ma hatak anêñ

* 20:20: Luk 11:54

* 20:28: Lo 25:5

* 20:37: Kis 3:6

* 21:3: 2Ko 8:12

da hatóm valuselej thalalen ju iyom halók alapa da êj. ³ *Yisu hayê ma hanaj nena, “Yanaj avanôj bij êndêj môlô nena avi tôp ênték hêv valuselej bêj anôj hamôj ek avômalô takênték sapêj. ⁴ Avômalô nômbêj ênték inij valu bêj anôj hamô da dojtom êv doktena iyom. Ma avi tôp ênték ma nômkama mi anôj ma lêk hêv anêj valuselej sapêj ba mij havalonj dokte lonj ami.”

Yisu hanaj abô hathak unyak mathen Jerusalem

(Mat 24:1-2; Mak 13:1-2)

⁵ Nê ku doho enaj abô hathak valu kêkêlô lôk nôm da mavi anôj atu ba etak hathak unyak mathen ek anêj lêlêyanj mavi anôj. Êj ma Yisu hanaj, ⁶ * “Odanô katô. Nôm takênték ba lêk môlô ôyê, malainj bêj tem imbitak ba nê vovak tem nijik nômkama mavi nômbêj ênték pesa ba valu yan mij hatôm êyômô yan lonj ami.”

Malainj lomaloma tem nimbitak

(Mat 24:3-14; 10:17-22; Mak 13:3-13)

⁷ Ma thêlô enaj hik Yisu linj nena, “Kêdôjwaga, angê intu nôm takêj tem imbitak? Ma malê intu tem imbitak ek injik thô nena nôm takêj lêk habobo?”

⁸ Ma Yisu hanaj, “Noyabinj ami, avômalô tem nindum ek nesau môlô. Nê lomaloma tem nêlêm esak yenanj athêj ba nenanj nena, ‘Ya ma Mesia atu’. Lôk nenanj nena, ‘Waklavônj pik lo lej anêj danj lêk habobo tem êyô.’ Ma dojtom mij nônbêmbinjin inij abô ba nosopa ami. ⁹ Môlô olanj vovak bêj ba avômalô iki vônô, êj ma mij nôkô ami. Nôm takêj tem imbitak êmônj, ma dojtom pik lo lej anêj danj tem mij imbitak kethen oyanj ami.”

¹⁰ Êj ma Yisu hanaj, “Ma avômalô ôdônj yanj tem nijik vovak imbinj ôdônj yanj. Ma kinj yanj lôk anêj avômalô tem nijik vovak êndêj kinj yanj. ¹¹ Ma lonj lomaloma ma duvianj lôk bôm ma lijij bêj tem êyô injik avômalô bêj anôj vônô. Lavônjinj lôkmanjinj lomaloma tem ênjêk lenjêlvônj ba indum avômalô nêkô kambom anôj.

¹² “Ma nôm takêj tem mij imbitak ami denanj ma tem nebalonj môlô ba nindum kambom êndêj môlô. Ma tem nenanj môlô bêj iminij unyak yej lôk nindum abô ek netak môlô êndôk koladônj. Môlô osopa ya ba intu tem neja môlô ba unu numinjin kinj lôk ininij nê bêjbêj malejinj. ¹³ Ma nôm êj tem imbitak êtôm lonjondê ek nonanj yenanj Abô Mavi bêj êndêj i. ¹⁴ *Ma mij lemimimbi nena, ‘Dokte ka yêlô nananj aisê êndêj thêlô’ ami. ¹⁵ *Ek malê nena yada tem yanê

abô lôkauk mavi êndêj môlô. Ma nê takatu ba idum abô ek môlô ma mij hatôm nijik abô êj pesa ami. ¹⁶ *Avômalô tem nenanj môlô bêj ba tem nijik môlô doho vônô ma môlônim lemami lôk môlôvianj lôk anêm thalalenj lôk anêm anyô môlô tem nindum aêj iyom. ¹⁷ Môlô ma yenanj avômalô ba intu avômalô sapêj tem nêpôlik esak môlô. ¹⁸ Ma dojtom Wapômbêj tem eyabinj môlô ba lemimkadôk njauj te mij hatôm nêj yak ami. ¹⁹ Ma môlô numinj lôklokwanj ma tem noja lôkmala êtôm wak nômbêj intu sapêj.”

Tem nimbulin Jerusalem

(Mat 24:15-28; Mak 13:14-23)

²⁰ Ma Yisu hanaj, “Môlô ôyê nena nê vovak lodônjlodônj êyô even Jerusalem luvi, êj ma môlô noyala nena tem nimbulin malak lonj êj kethen. ²¹ Aêj ba môlô takatu ba ômô Judia kapô, ma nôsôv ba unu dumlolê. Ma môlô takatu ba ômô Jerusalem kapô, ma unu vianjinj kethen. Ma môlô takatu ba ômô Jerusalem vianjinj, ma mij unu kapô ami. ²² *Ek malê nena waklavônj êj ma Wapômbêj anêj wakma nêj vovanj vianj ek abô takatu ba hêk Wapômbêj anêj kapya ma tem injik anôj. ²³ Ai, kikak-nena. Waklavônj êj ma tem malainj bêj ek avi takatu ba esabenj lôk avi takatu ba êv sôm hadêj nali ek malê nena malainj lôk vovanj bêj tem imbitak Israel ininij pik ênték, ma Wapômbêj anêj lamaninj tem êyô êmô avômalô pik êj. ²⁴ *Nê vovak tem ini Jerusalem ma ininij bij vovak tem injik avômalô Jerusalem pôpônô. Ma tem neja avômalô Jerusalem vi ba ini pik lomaloma. Ma avômalô lonj buyanj tem nêyô nêmo Jerusalem ba neyabinj Jerusalem endeba nê lonj buyanj ininij waklavônj anêj danj am.”

Anyô Anêj Nakaduj atu tem endelêm

(Mat 24:29-35; 13:24-31)

²⁵ * “Ma lavônjinj tem êpôm wak lo ayônj ma vulinj. Ma ngwêk budum tem injik ba pôk lôklala bomanj ba avômalô pik sapêj tem nedanô ba nêkô kambom anôj ba ininij auk tem ni mayaliv. ²⁶ Ma nôm takatu ba hamô lej tem nedowalinj ba avômalô tem nêkô ba nemayak esak malainj bêj atu ba tem imbitak pik. ²⁷ *Ma wak êj ma tem thêlô nêgê Anyô Anêj Nakaduj atu tem êyô êmô buliv ba êlêm imbinj anêj lôklinyak lôk anêj deda lôkmanjinj. ²⁸ Nômka takêj hadum ek imbitak ma numinj ba nônbêj malemim esak lej ek malê nena waklavônj Wapômbêj nêj môlô vê ênjêk unim malainj lêk habobo.”

²⁹ Ma Yisu hanaj abô lonj kapô te hadêj thêlô aênték, “Lemimimbi esak alokwanj

* 21:6: Luk 19:44 * 21:14: Luk 12:11-12 * 21:15: Ap 6:10 * 21:16: Mat 10:21-22 * 21:22: Jer 5:29; 46:10; Hos 9:7 * 21:24: Sng 79:1; ALK 11:2 * 21:25: Ais 13:10; Ese 32:7; Jol 2:31; ALK 6:12-13 * 21:27: Dan 7:13; Mat 26:64; ALK 1:7 * 21:29: Abô Bômbôm ma “fik”. Nôngô Mat 24:32.

belej* lók alokwanj vi imbinj. ³⁰ Ôyê nena alokwanj takêntêk habi njanj belap, êj ma oyala nena wak mavi lêk habobo. ³¹ Ma aêj iyom, môlô ôyê nô m takêj habitak, êj ma noyala nena Wapômbêj anêj lonj lôklinyjak tem êyô kethej.

³² “Yananj avanônj êndêj môlô nena avômalô bôlônj êntêk tem miñ nema ami denanj ma nô m takêntêk sapêj tem imbitak. ³³ Pik lo lej tem nê m yak ba ni, ma doñtom yenanj abô bute miñ hatôm nê m yak ami.

³⁴⁻³⁵ “Môlô noyabinj am. Anyô Anêj Nakadunj tem êlê m esak lonjbô ba tem êpôm avômalô pik sapêj. Môlô udum pik anêj kobom ba unum wainj ba olo molo lók lemimhikam hathak nô mkama pik, ma wak êj tem enja môlô kethej êtôm gwasilim ba tem nosonj kambom. ³⁶ Aêj ba wak nô mbêj intu ma môlô noyabinj am lôklokwanj ba notej mek ek Wapômbêj nê m môlô sa ek numiñ lôklokwanj ek nô m takêntêk miñ hatôm imbuliñ môlô ami. Êj ma môlô hatôm numiñ Anyô Anêj Nakadunj atu ma.”

³⁷ Wak nô mbêj intu ma Yisu hadônj avômalô hamô Wapômbêj anêj unyak mathenj. Ma bôlôvônj ma yani hathak hi hamô Dum Oliv. ³⁸ Ma lôkbôk momanjinij ma avômalô sapêj ethak i unyak mathenj ek elanjô Yisu anêj abô.

22

Judas hanañ Yisu bêj

(*Mat 26:1-5,14-16; Mak 14:1-2,10-11; Jon*

11:45-53)

¹ Waklavônj anêj athêj nena Eyanj Polom Yis Mi lêk habobo ba thêlô elam waklavônj êj nena Hale Ba Hi.* ² Ma nê bêjbêj êbôk da lók nê lôkauk hathak abô balabunj êbôlê m lonjondê ek nijik Yisu vônô ek malê nena thêlô êk ek avômalô. ³ *Ma Sadanj halôk Judas Iskaliot la. Yani ma nê ku laumiñ ba lahavuju takatu te. ⁴ Yani hi ba hanañ abô haviñ nê bêjbêj êbôk da lók unyak mathenj iniñ sôp bidonj nena yani tem enanj Yisu bêj aisê? ⁵ Nê êj leñijnmavi ma thêlô evak abô ek nê nê m valuselej êndêj yani. ⁶ Êj ma Judas halôk hathak thêlônij abô ba hadum ek nê m Yisu êndôk thêlô bahenij êndêj wak te atu ba avômalô miñ êmô haviñ Yisu ami.

Nê ku lokwanju êpôpêk nô m

(*Mat 26:17-25; Mak 14:12-21; Jon 13:21-30*)

⁷ *Waklavônj anêj athêj nena Eyanj Polom Yis Mi hayô. Wak êj ma thêlô ik boksip-sip nakadunj te vônô ek leñijnhabi waklavônj anêj athêj nena Hale Ba Hi. ⁸ Êj ma Yisu

hêv Pita lo Jon ba i ma hanañ, “Mamu unu nôpôpêk nô m waklavônj Hale Ba Hi ek alalô anjanj.”

⁹ Ma thai enanj hik Yisu liñ, “Yai napôpêk nô m êmô êsê?”

¹⁰ Ma Yisu hanañ hadêj thai nena, “Odanô. Mamu unu malak bêj kapô ma tem nôpôm anyô te hawa njanj lók unj. Ma nosopa yani ba numbitak nô yô unyak atu ba yani habitak hayô ba hi. ¹¹ Êj ma nonanj êndêj unyak anêj alanj nena, “Kêdônwaga hanañ hik o liñ nena unyak kapô atu ba yanganj nô m waklavônj Hale Ba Hi imbinj yenanj nê ku hamô êsê?” ¹² Êj ma tem injik unyak kapô bêj atu ba hêk vuliñ thô êndêj mamu. Unyak kapô êj ma nô mkama sapêj bôk hamô yôv. Ba intu nôpôpêk nô m êmô lonj êj.”

¹³ Êj ma thai i ma êpôm nô mkama sapêj hatôm atu ba yani hanañ. Êj ma thai êpôpêk waklavônj Hale Ba Hi anêj nô m.

Yisu hêv polom lók wainj hadêj anêj nê ku
(*Mat 26:26-30; Mak 14:22-26; 1Ko 11:23-25*)

¹⁴ Wakma nejant nô m hayô ma Yisu hayañ nô m hamô haviñ anêj aposel. ¹⁵ Ma Yisu hanañ hadêj thêlô nena, “Ya vovanj ek yanganj nô m waklavônj Hale Ba Hi imbinj môlô vê m ka yanja vovanj. ¹⁶ Yahananj avanônj nena tem miñ yanganj nô m êntêk esak lonjbô ami endeba waklavônj Hale Ba Hi injik anêj ênjêk Wapômbêj anêj lonj lôklinyjak am.”

¹⁷ Ma yani hawa wainj lók tase ma hêv lamavi ma hanañ, “Noja ba nunum imbinj am. ¹⁸ Yananj êndêj môlô nena tem miñ hatôm yanum wainj esak lonjbô ami endeba Wapômbêj anêj lonj lôklinyjak êlê m am.”

¹⁹ Ma yani hawa polom te ma hêv lamavi ma haya ba hêv hadêj thêlô ma hanañ, “Êntêk ma yenanj vathiap atu ba yahêv ek nê m môlô sa. Nundum aêj ek lemimimbi ya.”

²⁰ Eyanj vê m ma hadum aêj hathak tase lók wainj ma hanañ, “Êntêk ma tabô lukmuk atu ba yahavak hathak yenanj thalalenj ba tem yangasô ek nê m môlô sa. ²¹ *Ma doñtom odanjô. Ôpatu ba tem enanj ya bêj lêk hayañ nô m haviñ ya. ²² Anyô Anêj Nakadunj atu tem indum êtôm atu ba Wapômbêj bôk hanañ yôv, ma doñtom alikakna. Malainj bêj ek ôpatu ba hanañ yani bêj.” ²³ Nê ku elanjô abô êj ma thêlôda enanj hik i liñ nena, “Opalê te tem indum nô m êj?”

²⁴ *Ma Yisu anêj nê ku êkôki nena thêlônij opalê tem êtôm thêlônij anyô bêj êmô

* **22:1:** Sêbôk ba Wapômbêj hêv anêj anjela atu ba idum ku injik anyô vônô ma hik nê Ijij iniñ nali vônô. Ma doñtom nê Israêl esaba thalalenj hathak unyak abôlêk ba intu anjela miñ hik iniñ nali ami. Yani hayê thalalenj ma hatak ma hale ba hi. * **22:3:** Jon 13:2,27 * **22:7:** Kis 12:1-27 * **22:21:** Sng 41:9; Jon 13:21-22 * **22:24:** Luk 9:46

lonj lóklinyak atu ba tem imbitak emberj yam. ²⁵ *Ma Yisu hanañ hadêñ thêlô nena, “Avômalô daluk iniñ kinj ethak ebam i ba ibulinj nê takatu ba êmô thêlô vibinj. Ma nê lók athêñ leñjinhavinj avômalô nebam thêlô nena ‘Nê wapôm mavi’. ²⁶ *Ma donjom mólô miñ nundum aêñ ami. Mólônim anyô lók athêñ indum êtôm anyô athêñ mi. Ma mólônim anyô bêñ indum ku êtôm anyô ku oyanj. ²⁷ *Opalê te ma anyô bêñ, ôpatu ba halók hamô ba hayanj nôm mena ôpatu ba hapôpêk nôm? Ôpatu ba halók hamô ba hayanj nôm, aêñ e? Ma donjom yahamô havinj mólô hatôm anyô ku te.

²⁸ “Mólô takatu ba malainj lomaloma habitak ma donjom ômô havinj ya denanj. ²⁹⁻³⁰ *Ma yahêv athêñ ‘kinj’ hadêñ mólô hatôm wakamik hêv hadêñ ya ek mólô tem ongwaj nôm lók nunum ñanj imbinj ya êmô yenañ lonj lóklinyak. Ma mólô tem nôtôm kinj ek noyabinj avômalô Israêl ôdôñ lauminj ba lahavuju takatu.”

Yisu hanañ nena Pita tem enañ nena hathôñ yani palinj

(Mat 26:31-35; Mak 14:27-31; Jon 13:36-38)

³¹ Ma Yisu hanañ, “Saimon, Saimon, ondanô. Sadañ hanañ hik Wapômbêñ linj ek yani êyôkwinj mólô êtôm lovak hayôkwinj alokwanj te ek êñjê nena o lóklôkwanj mena mi e? ³² *Ma donjom lêk yahatenj mek yôv ek anêm hôêvHAVINJ miñ nêm yak ami. Ma hole o lilinj, êñ ma ombatho mólôvivanj lonj.”

³³ Ma donjom Pita hanañ, “Anyô Bêñ, ya anyô lóklôkwanj ba ya hatôm yamô koladôñ ba yama imbinj o.”

³⁴ Ma donjom Yisu hanañ nena, “Pita, yanañ êndêñ o nena bôlôvôñ êntêk ma tale miñ halañ ami denanj, ma tem onañ êtôm bôlôñ ló nena hôthôñ ya palinj.”

Noja valuselej lók vak ma binj vovak

³⁵ *Yôv ma Yisu hanañ hadêñ thêlô aêntêk, “Bók yahêv mólô ba u ma miñ mólô owa valuselej lók vak lók vemimkapô bokngôp havinj mólô ami. Wak êñ ma mólô nômkama mi e?”

Ma thêlô enañ, “Mi, hamô.”

³⁶ Ma Yisu hanañ hadêñ thêlô nena, “Ma donjom lêk anêm valuselej lók vak hamô ma noja. Ma o binj vovak mi, ma nêm anêm kwêv daim ek nêñêm vuli ma onja binj vovak esak. ³⁷ *Ek malê nena Wapômbêñ anêñ kapyã hanañ aêntêk, ‘Thêlô tem nêgê yani êtôm anyô kambom te.’ Abô êñ tem injik anôñ esak ya ma nômkama sapêñ atu ba hathak ya ma anêñ danj tem êyô.”

³⁸ Ma thêlô enañ, “Anyô Bêñ, nôngô yêlôaniñ binj vovak ju êntêk haminj.”

Ma Yisu hanañ hadêñ thêlô nena, “Yôv.”

Yisu hateñ mek hamô Dum Oliv

(Mat 26:36-46; Mak 14:32-42)

³⁹ Yisu hatak Jelusalem ma hi Dum Oliv hatôm hathak hadum, ma nê ku esopa yani. ⁴⁰ Yisu hayô lonj êñ ma hanañ hadêñ thêlô nena, “Notenj mek ek miñ nônêm yak ba nundum kambom ami.” ⁴¹ Ma hatak thêlô ba hi daim dokte. Ma halek vadôñ lêlô ma hateñ mek aêntêk, ⁴² “Wakamik, lemHAVINJ nêm tase êntêk vê êñjêk ya, ma nêm vê. Ma donjom miñ osopa yenañ yalenjHAVINJ ami. Mi, osopa oda anêm lemHAVINJ.”

⁴³ Ma anjela te anêñ leñ hayô ek yani ma havatho yani lonj. ⁴⁴ Yisu kapô malainj kambom ba hateñ mek lóklôkwanj ba vovanik hatektek halók pik hatôm thalalenj.

⁴⁵ Yani hateñ mek yôv ma havijô haminj ma hi hadêñ anêñ nê ku ma hayê thêlô êk sôm ek malê nena thêlôninj kapôlôñinj malainj kambom. ⁴⁶ Ma hanañ hadêñ thêlô, “Mólô ôêk sôm eka? Numbiyô notenj mek ek miñ nônêm yak ba nundum kambom ami.”

Thêlô evalonj Yisu

(Mat 26:47-56; Mak 14:43-52; Jon 18:1-11)

⁴⁷ Yisu hanañ abô denanj ma avômalô bêñ anôñ êyô. Ôpatu ba elam nena Judas, yani ma nê ku lauminj ba lahavuju takatu te, intu halom thêlô ba êlêm. Yani hayô ek indinju Yisu, ⁴⁸ ma donjom Yisu hanañ hik ôpêñ linj aêntêk, “Judas, hudum ek undinju Anyô Anêñ Nakadunj atu ek onañ yani bêñ e?”

⁴⁹ Êñ ma nê ku eyala nôm atu ba tem imbitak ba intu enañ, “Anyô Bêñ, yêlô nanjik thêlô esak binj vovak e?” ⁵⁰ Êñ ma thêlôninj anyô te hale anyô bêñ habôk da anêñ anyô ku te limbuk vianôñ vê.

⁵¹ Ma Yisu hayê ma hanañ, “Dô.” Ma hatak banj hayôhêk ôpêñ limbuk ma habitak mavi hathak lonjbô.

⁵² Êñ ma Yisu hanañ hadêñ nê bêñbêñ êbôk da lók unyak mathenj iniñ sôp bidonj lók nê bêñbêñ takatu ba êlêm ek nebalonj yani aêntêk, “Ya ma anyô kambom anôñ ba intu owa binj vovak lók okdiba ba ôlêm ek nobalonj ya e? ⁵³ Aisê? Wak nômbêñ intu ma yahamô unyak mathenj anêñ piklêvôñ havinj mólô ma miñ ovalonj ya ami eka? Ma donjom lêk ma momanjiniñ hayabinj pik ba intu mólônim waklavôñ.”

Pita hanañ nena yani hathôñ Yisu palinj

(Mat 26:69-75; Mak 14:66-72; Jon 18:15-18,25-27)

* 22:25: Mat 20:25-27; Mak 10:42-45 * 22:26: Mat 23:11; Mak 9:35 * 22:27: Jon 13:12-15 * 22:29-30: Mat 19:28 * 22:32: Jon 17:15 * 22:35: Luk 9:3; 10:4 * 22:37: Ais 53:12 * 22:54: Mak 14:53-54

⁵⁴ *Ma evalon Yisu ba ewa ba i êyô anyô bêj habôk da anêj unyak. Ma Pita hasopa havenj yam ma donjom havenj daim dokte. ⁵⁵ Anyô doho ebanj atum hamô unyak êj anêj badêj kapô, ma Pita hi halôk hamô havinj thêlô. ⁵⁶ Pita hamô atum deda ma avi ku te hatitij yani ma hananj, “Anyô êntêk ma hathak hamô havinj Yisu.”

⁵⁷ Ma donjom Pita hananj, “Livôj, ya-hathôj ôpêj palinj.”

⁵⁸ Kasana ma anyô yanj hayê yani ma hananj, “O ma nê takatu ininj anyô te.”

Ma donjom Pita hananj, “Mi anôj.”

⁵⁹ Yani hamô hatôm wakma te ma anyô yanj hananj lôklokwanj hathak lonjbô nena, “Avanôj binj, yani ma anyô Galili te. Aêj ba yani ma Yisu anêj anyô ku te.”

⁶⁰ Ma Pita hananj, “Aiyanj, yahathôj anêm abô palinj!” Pita hananj denanj ma tale halanj. ⁶¹ Ma Anyô Bêj hik i lilinj ma hatitij Pita ma Pita lahabi anêj abô atu ba hananj, “Tale minj halanj ami denanj ma tem onanj êtôm bôlôj lô nena hôthôj ya palinj.” ⁶² Êj ma Pita hale yainj ma lahiki ba halanj bêj.

*Ik Yisu lôk emalik hathak
(Mat 26:67-68; Mak 14:65)*

⁶³ Nê takatu ba evalon Yisu enanj abôma hathak yani ma ik yani. ⁶⁴ Thêlô ivuliv thohavloma sinj ma ik yani ba enanj nena, “O plopet te ma onanj nena opalê intu hik o?” ⁶⁵ Ma enanj abô kambom lomaloma hadêj yani havinj.

*Enanj Yisu bêj haminj Israe ininj nê bêjbêj maledinj
(Mat 26:59-68; Mak 14:55-65; Jon 18:19-24)*

⁶⁶ Haviyô hayanj ma avômalô Israe ininj nê bêjbêj ethak donjom ek elanj abô. Nê bêjbêj êbôk da lôk nê lôkawk hathak abô balabunj êmô. Ma thêlô ewa Yisu ba enanj hik yani linj, ⁶⁷ * “Onanj êndêj yêlô nena o ma Mesia e?”

Ma Yisu hananj hadêj thêlô nena, “Yananj abô êj êndêj môlô, êj ma môlô tem minj nônemimbinj ami. ⁶⁸ Ma yananj injik môlô linj, ma tem minj môlô nonanj viyanj ami. ⁶⁹ *Ma donjom yaô ma Anyô Anêj Nakadunj atu tem êyô êmô Wapômbêj lôklokwanj anêj banj vianôj êtôm wak nômbêj intu sapêj.”

⁷⁰ Ma thêlô sapêj enanj hik yani linj, “Aêj ba oda ma Wapômbêj anêj Nakadunj e?”

Ma Yisu hananj hadêj thêlô, “Môlôda oyala ba onanj.”

⁷¹ Êj ma thêlô enanj, “Aisê ka alalô leinj havinj nadañô abô doho imbinj? Yani hananj yanida bêj ba alalô lêk alanjô yôv.”

23

Enanj Yisu bêj haminj Pailat ma

(Mat 27:11-14; Mak 15:1-5; Jon 18:28-38)

¹ Ma nê bêjbêj takatu iviyô ma ewa Yisu ba i ek Pailat. ² Êj ma enanj yani bêj aêntêk, “Ôpêntêk habulinj yêlônanj avômalô. Yani hadô môlô Lom noyabinj yêlô ba hananj ek minj nênem takis êndêj Sisa ami. Ma hananj nena yani ma Mesia. Mesia anêj ôdôj nena kinj.”

³ Ma Pailat hananj hik Yisu linj, “O ma avômalô Israe ininj kinj e?”

Ma Yisu hananj nena, “Intu êj, hatôm intu honanj.”

⁴ Êj ma Pailat hananj hadêj nê bêjbêj êbôk da lôk avômalô nômbêj atu nena, “Minj yahapôm yani anêj kambom la ami.”

⁵ Ma donjom enanj lôklokwanj nena, “Yani hadôj avômalô ba halela ininj auk havenj Judia lôkthô. Môj hêk Galili aleba hayô lonj êntêk.”

⁶ Pailat halanjô abô êj ma hananj hik thêlô linj, “Ôpêj ma anyô Galili e?” ⁷ *Pailat halanjô nena Yisu halêm anêj Galili, êj ma hêv yani hi hadêj Helot ek malê nena yani hayabinj lonj êj. Wak êj ma Helot hamô Jelusalam havinj.

⁸ Ma Helot hayê Yisu ba lamavi bêj anôj. Yani bôk halanjô abô hathak Yisu ba lahavinj ênjê yani ma donjom mi aleba lêk hayê ma lahavinj Yisu indum lavônj te ek yani ênjê. ⁹ Ba intu Helot hananj hik Yisu linj bêj anôj, ma donjom yani bônôj iyom. ¹⁰ Ma nê bêjbêj êbôk da lôk nê lôkawk hathak abô balabunj takatu ba iminj lonj êj enanj abô lôklokwanj ba ibi yani linjkupik hathak abô lomaloma. ¹¹ Êj ma Helot lôk anêj nê vovak ewa kinj anêj kwêv thalalej daim te ma ik hathak Yisu ma enanj abôma ba emalik hathak yani. Vêma ma Helot hêv yani ba hi ek Pailat hathak lonjbô. ¹² Bôk Helot lo Pailat êpôlik hathak i, ma donjom lêk ma thai ibitak nê môlô.

Pailat hananj ba ik Yisu hathak a

(Mat 27:15-26; Mak 15:6-15; Jon 18:38-19:16)

¹³ Yôv ma Pailat halam nê bêjbêj êbôk da lôk nê bêjbêj lôk avômalô ba ethak donjom. ¹⁴ Ma hananj, “Môlôwa anyô êntêk halêm hadêj ya ma môlô onanj nena anyô êntêk hananj abôyanj hadêj avômalô ek thêlô nêndô Lom eyabinj thêlô. Ma môlô ômô ma yahananj hik ôpêj linj hathak nôm takêj. Yôv ma môlô odanjô. Minj yahapôm ôpêntêk anêj kambom takatu ma môlô onanj yani bêj hathak ami. ¹⁵ Ma Helot anêj auk aêj iyom ba intu hêv ôpêntêk halêm hadêj alalô hathak lonjbô. Odanjô. Anyô êntêk minj

hadum kambom te ek yanañ nena nijik yani vônô ami. ¹⁶⁻¹⁷ Aênj ba yambali yani ma yatak yani ba ni.*

¹⁸ Ma doñtom avômalô sapêñ elam kaék lôklala aêntêk, “Nijik ôpêntu vônô ma netak Balabas ba êlêm êndêñ yêlô.” ¹⁹ (Balabas ma ôpatu ba hik vovak hadêñ gavman Lom hamô Jerusalem kapô ba hik anyô te vônô ba êdô yani hamô koladôñ.)

²⁰ Yôv ma Pailat hadum ek etak Yisu ba ni. Êñ ma yani halam hadêñ avômalô hathak loñbô. ²¹ Ma doñtom thêlô elam lôbôlôñ aêntêk, “Nijik vônô esak a! Nijik vônô esak a!”

²² Yôv ma Pailat hanañ bôlôñ te lô hadêñ thêlô nena, “Eka? Yani hadum malê kambom? Ôdôñ te miñ hamô ek yanjik yani vônô ami. Aênj ba tem yambali yani ma yatak yani ba ni.”

²³ Ma doñtom thêlô lôklokwanj kambom ba elam kaék nena Pailat injik Yisu esak a. Thêlônin kaék êñ ma bêñ anôñ ba Pailat halañô. ²⁴ Aênj ba Pailat hasopa thêlônin abô ²⁵ ba hatak Balabas hadêñ thêlô ma hêv Yisu hadêñ nê vovak hatôm inin leñinjavin.

Ik Yisu hathak a

(Mat 27:32-44; Mak 15:21-32; Jon 19:17-27)

²⁶ Thêlô ewa Yisu ba i ma êpôm anyô Sailini te halôk loñôndê ba anêñ athêñ nena Saimon. Yani halêm anêñ loñ buyañ ba hadum ek ni Jerusalem. Ma nê vovak evaloñ yani ba êv Yisu anêñ a ba hawa ba havenj Yisu yam.

²⁷ Ma avômalô bêñ anôñ evenj Yisu yam, lôk avi doho elañ asêñ malêñ ba evenj yani yam. ²⁸ Ma doñtom Yisu hik i lilin ma hanañ hadêñ thêlô aêntêk, “Môlô avi Jerusalem, miñ nodañ ek ya ami. Mi, nodañ ek amda lôk nalumi. ²⁹ *Odanô, malainj bêñ tem êyô ma tem avômalô nenañ aêntêk, ‘Avi yamu atu ba avômena mi lôk miñ bôk êv sum ami, thêlô nêômô mavi ek malê nena inin avômena miñ hatôm nêpôm vovañ ami.’ ³⁰ *Wak êñ ma avômalô tem nenañ êndêñ dumlolê nena, ‘Upu ba usivunj yêlô.’” ³¹ Ma Yisu hanañ abô loñ kapô te aêntêk, “Lêk ma idum kambom hadêñ alokwanj lôkmala ma tem nindum malê êndêñ alokwanj kapok?”

³² Ma thêlô ewa anyô kambom ju havin ek nijik vônô imbinj Yisu. ³³ Thêlô i êyô loñ te ba anêñ athêñ nena Leñkadôk Lokwanj. Loñ êñ ma thêlô êthôkwêñ Yisu lôk anyô kambom ju atu hathak a. Êthôkwêñ yanj haminj Yisu banj vianôñ ma yanj haminj banj viken. ³⁴ *Ma

Yisu hanañ, “Wakamik, nê m thêlônin kambom vê ek malê nena thêlô êthôn palin ba idum.” Vê m ma nê vovak ibi valu ek nêgê nena opalêla intu tem neja anêñ kwêv lo sôp.

³⁵ *Avômalô imin ba êyê iyom. Ma nê bêñbêñ ibi yani lilin ba enañ, “Yani bôk hêv avômalô vi bulubin. Yani ma Mesia, ôpatu ba Wapômbêñ bôk hatak yôv ek nê m avômalô bulubin, êñ ma nê m yanida bulubin.”

³⁶ *Ma nê vovak êyô havin ba enañ abôma ma êv wainj manin hadêñ yani. ³⁷ Ma enañ, “O ma avômalô Isael inin kin e? Êñ ma nê m oda bulubin.” ³⁸ Ma eto abô te haminj Yisu vulin aêntêk,

AVÔMALÔ ISLAEL ININ KIN

³⁹ Anyô kambom ju atu ba êthôkwêñ havin Yisu ma yan hanañ abôma hadêñ Yisu nena, “O ma Mesia e? Êñ ma nê m oda bulubin lôk yai imbinj.”

⁴⁰ Ma doñtom yanj halañô abô êñ ma hathañ yanj êñ ba hanañ, “Alalô tem nama ba miñ hôkô ek Wapômbêñ ami e? ⁴¹ Alai adum kambom bêñ anôñ ba intu êv vovañ hadêñ alai, ma doñtom ôpêntêk ma miñ hadum kambom te ami.” ⁴² Êñ ma hanañ, “Yisu, hâyô anê m loñ lôklijayak ma lemimbi ya.”

⁴³ Ma Yisu hanañ, “Yanañ avanôñ êndêñ o nena yaô ma tem ômô imbinj ya êmô malak leñ.”

Yisu hama

(Mat 27:45-56; Mak 15:33-41; Jon 19:28-30)

⁴⁴⁻⁴⁵ *Habobo waklêvônj binj ma mo-manjiniñ hayô pik sapêñ vôn ba hêk aleba hayô 3 kilok. Ma sôp bêñ atu ba êthôkwêñ hamin unyak mathêñ kapô hapup hi luvi. ⁴⁶ Ma Yisu halam kaék lôklala nena, “Wakamik, oyabinj yadahôlônj.” Yani hanañ aênj ma auk habitak ba hi ma hama.

⁴⁷ Anyô vovak laik hayê nô m êñ ma yani habô Wapômbêñ anêñ athêñ ba hanañ, “Avanôñ binj, ôpêntêk ma anyô thêthônj mavi.” ⁴⁸ Ma avômalô takatu ba ethak doñtom ba imin ek êyê, thêlô êyê nô m êñ ba kapôlônin malainj kambom ba ik binj daluk ba êvôi. ⁴⁹ Ma doñtom Yisu anêñ avômalô sapêñ lôk avi takatu ba evenj havin yani hêk Galili ba êlêm imin daim dokte ma êyê nô m takatu ba habitak.

Elav Yisu

(Mat 27:57-61; Mak 15:42-47; Jon 19:38-42)

⁵⁰⁻⁵¹ Josep ma anyô Alimatia te anêñ Judia. Yani hayabinj waklavônj atu ba Wapômbêñ

* **23:16-17:** Nê lôkawk vi enañ nena abô doho atu ba Luk hato ma hêk denañ. Abô êñ ma aêntêk: Kobom te hamô Jerusalem aêntêk, “Hanañ aênj ek malê nena waklavônj nô m bêñ êñ anêñ sondabêñ tomto ma hêv anyô koladôn te vê ba hi hadêñ i”.

* **23:29:** Luk 21:23 * **23:30:** Hos 10:8; ALK 6:16 * **23:34:** Sng 22:18; Ais 53:12 * **23:35:** Sng 22:7-8 * **23:36:** Sng 69:21 * **23:44-45:** Hib 6:19-20; 10:19-20

anêḡ loḡ lôklijyak tem êlêm pik. Yani ma anyô thêthôḡ mavi te ma Sanhedlin inij anyô bêḡ te. Ma miḡ halôk hathak Sanhedlin inij auk atu ba ik Yisu vônô ami. ⁵² Ba intu hi hadêḡ Pailat ma hanaḡ hik lij ek enja Yisu anêḡ kupik. ⁵³ Êḡ ma hawa Yisu lijkupik vê ma havuliv siḡ hathak sôp, ma hawa ba hi hadô hêk siô lukmuk atu ba ekolop valu ba abyay ek nedav ḡê ḡama êndôk. Ma miḡ bôk êdô anyô ḡama la hêk ami.

⁵⁴⁻⁵⁵ Avi takatu ba esopa Yisu hêk Galili ba êlêm, ma esopa Josep ba i êyê valu abyay atu ba êdô Yisu hêk. Wak êḡ ma waklavôḡ atu ba avômalô Israêl nêpôpêk i ek nêḡ Sabat. ⁵⁶ *Aêḡ ba avi takêḡ i inij unyak ma êpôpêk nôm ôv mavi lôk nôm lêḡlêḡ. Sabat hayô ma ewa lovak hatôm balabuḡ hanaḡ.

24

Yisu haviyô hathak loḡbô

(Mat 28:1-10; Mak 16:1-8; Jon 20:1-10)

¹ Sonda êḡ anêḡ wak te mōḡ anêḡ lôkbôk momanjiniḡ ma avi ewa nôm ôv mavi takatu ba bôk epesan yôv ba i siô. ² Thêlô êyô ma êyê valu atu ba hamô lôv abôlêk lêk ibubi hi hamô dan. ³ Ma thêlô ibitak êyô kapô, ma doḡtom thêlô miḡ êpôm Anyô Bêḡ Yisu anêḡ kupik ami. ⁴ Ma thêlô lenjḡhabi bêḡ anôḡ imij denaj ma ketheḡ oyan ma anyô ju lôk kwêv thapuk hatôm damak hêv imij haviḡ thêlô. ⁵ Êḡ ma avi takêḡ êkô ba êkôm ba êyê pik. Ma doḡtom thai enaj hadêḡ thêlô aêntêk, “Aisê ka môlô ôlêm ôbôlêm anyô lôkmala havenḡ ḡê ḡama inij loḡ? ⁶ *Yani miḡ hêk loḡ êntêk ami, ma yani lêk haviyô yôv. Ma môlô lemimbi abô sêbôk ba yani hanaḡ hadêḡ môlô hêk Galili. ⁷ Yani hanaḡ aêntêk, “Tem nêḡnêḡ Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu êndôk ḡê kambom bahenḡ ba nijik yani vônô esak a ma êtom wak lô ma tem imbiyô esak loḡbô.” ⁸ Êḡ ma thêlô lenjḡhabi abô êḡ.

⁹ Êḡ ma thêlô etak siô ba êvôi ma enaj abô takêḡ sapêḡ hadêḡ ḡê ku laumiḡ ba lahavute lôk avômalô vî atu ba êmô haviḡ. ¹⁰ Avi takêḡ te ma Malia anêḡ Magadala, ma Joana lo Jems anêḡ talêbô Malia, lôk avi doho haviḡ. ¹¹ Ma aposel enajô avi takêḡ inij abô ba eson nena enaj abô molo la ba miḡ êvhaviḡ ami. ¹² Ma doḡtom Pita haviyô ma halanḡvḡ ba hi siô ma hakôm ba hayê sôp iyom hamô. Yôv ma yani hale hi anêḡ unyak hathak loḡbô ma lahabi bêḡ anôḡ hathak nôm takatu ba lêk habitak.

Yisu hapôm anyô lokwanju halôk loḡôndê (Mak 16:12-13)

¹³ Wak êḡ iyom ma anyô ku ju i malak Emeus. Loḡ êḡ hamô daim dokte hatôm 11 kilomita ek Jerusalem. ¹⁴ Thai even loḡôndê ba i ma enaj hathak nôm takatu ba habitak. ¹⁵ Thai enaj abô bêḡ anôḡ, ma Yisu da halêḡ havenḡ haviḡ thai, ¹⁶ ma doḡtom Yisu hik thai malenḡ loḡ ba miḡ eyala yani ami.

¹⁷ Ma yani hanaḡ hik thai lij, “Mamu onaj malê?”

Êḡ ma thai imij ma idum hatôm thai elaj. ¹⁸ Anyô yar anêḡ athêḡ nena Kelopas hanaḡ hik yani lij, “Êê, avômalô Jerusalem sapêḡ eyala nôm atu ba lêk habitak hêk loḡ êntêk, ma hovenḡ êsê ba miḡ hoyala ami?”

¹⁹ Ma Yisu hanaḡ hik thai lij, “Malê?”

Ma thai enaj hadêḡ yani nena, “Nôm takatu ba habitak hapôm Yisu anêḡ Nasalet. Yani ma plopet te ba hadum ku bêḡbêḡ ba anêḡ abô ma lôklijyak kambom hamiḡ Wapômbêḡ ma lôk avômalô sapêḡ malenḡ.

²⁰⁻²¹ *Ma yêlô lenjḡhabi nena Yisu ma Mesia atu ba Wapômbêḡ hêv ek nêḡ Israêl vê êḡḡek inij malaiḡ. Ma doḡtom alalôaniḡ ḡê bêḡbêḡ lôk ḡê bêḡbêḡ êbôk da enaj yani bêḡ hadêḡ Lom inij anyô bêḡ ba halôk hathak inij abô ba intu ik vônô hathak a. Ma lêk ma wak te lô. ²² Ma yêlôaniḡ avi doho elela yêlôaniḡ auk. Hadêḡ lôkbôk momanjiniḡ ma thêlô i siô ²³ ma miḡ êpôm Yisu anêḡ kupik ami. Ma thêlô êvô êlêm ma enaj nena thêlô êyê wêḡ aḡela doho ba enaj nena Yisu hamô lôkmala. ²⁴ *Ma yêlôaniḡ anyô doho i siô ma êyê nôm taken hatôm atu ba avi enaj, ma doḡtom thêlô miḡ êyê Yisu ami.”

²⁵ Ma Yisu hanaḡ hadêḡ thai nena, “Mamu ḡê auk mi lôk kapôlômim pulusikna ba intu miḡ ôêvhaviḡ plopet inij abô ami!

²⁶ *Thêlô bôk enaj yôv nena Mesia tem enja vovanḡ takêḡ vêm ka tem enja anêḡ athêḡ lôkmangḡ êḡḡek lenḡ.” ²⁷ *Vêm ma yani hawa Wapômbêḡ anêḡ abô takatu ba bôk eto hathak yanida sa hadêḡ thai. Mōḡ ma hanaḡ hathak Mose anêḡ kapya vêm ma plopet sapêḡ inij abô takatu ba bôk eto hathak yani haviḡ.

²⁸ Ma thêlô êyô malak Emeus ma Yisu hadum ek ni thêthô. ²⁹ Ma doḡtom thai enaj lôklokwanḡ, “Lêk yanḡsiḡ habôk ba tem bôlôvôḡ ba dô ma ômô imbiḡ yai.” Êḡ ma yani hi unyak kapô ek êḡḡek imbiḡ thai.

³⁰ Yôv ma thêlô êmô ek nejan nôm ma yani hawa polom ba hêv mek ma haya ba hêv hadêḡ thai. ³¹ Thai êyê ma malenḡ hakyav ba eyala yani. Ma ketheḡ oyan ma yani mi. ³² Ma thai enaj hadêḡ i nena, “Êê, avanôḡ biḡ. Alai avenḡ loḡôndê ma yani hik Wapômbêḡ anêḡ abô thô ba alaianiḡ kapôlôḡḡinḡ hatôm atum hathanḡ.”

* 23:56: Kis 20:10; Lo 5:14 * 24:6: Luk 9:22 * 24:20-21: Luk 19:11; Ap 1:6 * 24:24: Jon 20:3-10 * 24:26:

Luk 9:22 * 24:27: Sng 22:1-21; Ais 53

³³ Ma bôlôḡ doḡtom ma thai etak loḡ êḡ ma ele i Jerusalem hathak loḡbô. Thai êyô ma êpôm ḡê ku laumiḡ ba lahavute lôk anyô doho ethak doḡtom haviḡ ba êmô. ³⁴ *Ma thêlô enaḡ hadêḡ thai aêntêk, “Avanôḡ biḡ nena Anyô Bêḡ haviyô hathak loḡbô ba yani hik i thô hadêḡ Saimon.” ³⁵ Yôv ma anyô ju êḡ enaḡ nôḡ takatu ba hapôm thai halôk loḡôndê lôk polom atu ba yani haya, êḡ ma thai eyala nena Yisu.

Nê ku êyê Yisu hathak loḡbô

(Mat 28:16-20; Mak 16:14-18; Jon 20:19-23)

³⁶ Nê ku enaḡ abô êmô denaḡ ma Yisu hamiḡ thêlô malêvôḡ ma hanaḡ, “Môlô kapôlômim êḡjêk labalî!”

³⁷ *Ma thêlô esonḡ nena ḡgôk anyô dahô ba êkô kambom. ³⁸ Ma doḡtom Yisu hanaḡ, “Môlô osonḡ ba unim auk hêv yak eka?”

³⁹ Ôḡgô yabahaḡ lo yaveḡ. Yada êḡ êntêk ba nobalonḡ yalenḡvinḡkupik. Ma ḡgôk liḡkupik mi, ma doḡtom yenaḡ ma hamô.” ⁴⁰ Êḡ ma Yisu hik va lo baḡ thô hadêḡ thêlô.

⁴¹ Thêlô êyê yani ma leḡḡmavi, ma doḡtom thêlônḡ auk mayaliv ba miḡ êvhaviḡ ami. Êḡ ma Yisu hanaḡ, “Nôm doho hamô e?” ⁴² Êḡ ma êv alim êbôk kabuk te vi, ⁴³ ma yani hawa ba hayaḡ ma thêlô êyê.

⁴⁴ *Ma Yisu hanaḡ hadêḡ thêlô, “Bôk yahamô lôkmala haviḡ môlô, ma yahanaḡ nena abô takatu ba bôk eto hathak ya ba hêk Mose anêḡ Abô Balabuḡ lôk Kapya Plopet ma Kapya Yeḡ tem inḡik anôḡ.” ⁴⁵ Ma yani hik iniḡ auk liḡ ek neyala Wapômbêḡ anêḡ kapya ⁴⁶ ba hanaḡ, “Wapômbêḡ anêḡ kapya hanaḡ nena Mesia tem enja vovaḡ ba ema ma êtôm wak lô ma tem imbiyô êḡjêk ḡê ḡama iniḡ loḡ esak loḡbô. ⁴⁷ Ma esak anêḡ athêḡ ma tem nenaḡ êndêḡ ḡê Jerusalem lôk Israel ma avômalô loḡ buyaḡ sapêḡ nena nede kapôlôḡḡ liḡ ek Wapômbêḡ nêḡ iniḡ kambom vê. ⁴⁸ *Môlô lêk ôyê nôḡ takêḡ ḡôv ba intu nonaḡ lôkthô bêḡ. ⁴⁹ *Odaḡô! Tem yanêḡ nôḡ atu ba Wakamik bôk havak abô ek nêḡ êyômô môlô. Aêḡ ba nôḡô Jerusalem endeba lôklokwaḡ anêḡ leḡ êndôk êyômô môlô am.”

Yisu hathak leḡ ba hi

(Mak 16:19-20; Ap 1:9-12)

⁵⁰ Ma Yisu halom thêlô ba hi hayô Betani iniḡ loḡ ma hêv baḡ liḡ ba hêv mek hadêḡ thêlô. ⁵¹ Hêv mek denaḡ ma hatak thêlô ma ewa yani hathak leḡ ba hi. ⁵² Êḡ ma thêlô êbô yani ma ele i Jerusalem lôk leḡḡmavi bêḡ anôḡ. ⁵³ Ma wak nôḡmbêḡ intu sapêḡ ma êbô Wapômbêḡ êmô unyak mathenḡ.

* 24:34: 1Ko 15:4-5

* 24:37: Mat 14:26

* 24:44: Luk 9:22

* 24:48: Jon 15:27; Ap 1:8

* 24:49: Jon

14:16; 15:26; Ap 1:4

Abô Mavi atu ba Jon hato Abô môñ

Jon hato kapya êntêk. Yani ma anyô Israêl te. Yani ma anyô havôn alim vêm ma hasopa Yisu. Yani ma Yisu anêñ nê ku lauminj ba lahavuju takatu te ba intu hato hathak nôñ takatu ba habitak ba hayê hathak madaluk. Jon ma 'nê ku ali atu ba Yisu hathak lahavinj bêñ anôñ' (Jon 13:23; 19:26; 20:2; 21:7, 20, 24).

Jon anêñ abô môñ hêk kapya êntêk ma hananj hathak Yisu intu opalê. Ma hato kapya êntêk ek avômalô nesam ba nêñemimbij nena Yisu ma Mesia atu lôk Wapômbêñ anêñ Nakadun. Ma hato ek nêñemimbij ek neja lôkmala esak anêñ athêñ (Jon 20:31).

Hato hadêñ 87 AD la.

Abô habitak hatôm anyô

¹ *Sêbôk atu ba môñ anôñ ma Abô hamô. Ma Abô êñ hamô havinj Wapômbêñ ba Wapômbêñ da intu abô êñ ² ba hamô havinj Wapômbêñ hadêñ sêbôk ba môñ anôñ.

³ *Abô êñ intu Wapômbêñ hapesanj nômkama sapêñ hathak. Nômlate atu ba minj habitak ami, êñ ma minj yani hapesanj ami.

⁴ *Abô êñ hadum ba nômkama sapêñ habitak lôkmala. Ma lôkmala êñ ma avômalô ininj deda. ⁵ *Deda êñ habi hayô hêk momanjiniñ. Ma momanjiniñ êñ hathôñ palinj ba minj hatôm êñjêk deda êñ loñ sinj ami.

⁶ *Ma Wapômbêñ hêñ anyô te halêm ba anêñ athêñ nena Jon. ⁷ Yani halêm ek injik Abô deda êñ thô ek avômalô sapêñ nedanjô ba nêñemimbij. ⁸ Yanida ma minj deda êñ ami ma halêm ek injik thô iyom. ⁹ *Deda êñ halêm pik ba habi hayô hêk avômalô. Deda êñ ma deda anôñ.

¹⁰ Wapômbêñ bôk hapesanj avômalô hathak Abô êñ ba halêm pik. Ma doñtom êthôñ palinj denanj. ¹¹ Yani hi ek anêñ avômalô, ma minj ewa yani thô ami. ¹² Ma avômalô takatu ba ewa yani thô lôk êvhavinj ma hatak avômalô takêñ ek nimbatak Wapômbêñ anêñ nali. ¹³ *Avômena takêñ ma Wapômbêñ da hapesanj loñondê ba intu ibitak yanida anêñ nali. Ma minj ibitak hatôm avômalô pik sapêñ atu ba ibitak ami. Lôk anyô te minj habi thêlô vê ami. Ma taluvi lo lami minj idum ba ibitak ami lôk

minj ibitak hathak lami ininj lenjinj havinj ami. Mi.

¹⁴ *Abô êñ intu habitak anyô ba halêm hamô havinj yêlô ba bôk ayê nena anyô lôkmanjinj anôñ. Yani ma wapôm anêñ ôdôñ binj ba hik nômkama avanôñ thô hadêñ avômalô. Yani ma Lambô anêñ Nakadun doñtom êñ iyom ba intu Lambô hêñ lôkmanjinj êñ hadêñ yani.

¹⁵ Jon hik anyô êñ thô ba halam, "Bôk yahananj yôv hathak anyô êntêk êñ nena, 'Anyô te tem embenj ya yam. Ma doñtom yani hamô hadêñ sêbôk ba minj yahabitak ami. Ba intu yani ma bêñ ek ya.'"

¹⁶ Yani ma lôkmanjinj anôñ ba anêñ wapôm hêñ linj sinj ba halêm ek alalô lôbôlôñ ¹⁷ *aêntêk nena sêbôk ma hêñ abô balabun hadêñ Mose lôk alalô. Yôv ma Yisu Kilisi halêm ba hik Lambô lôk anêñ wapôm thô. ¹⁸ *Anyô te minj bôk hayê Wapômbêñ ami. Ma doñtom Wapômbêñ anêñ Nakadun doñtom êñ iyom intu Wapômbêñ ba hamô havinj Lambô ma hik Lambô thô hadêñ alalô.

Jon anyô hathik ñanj hananj anêñ ku bêñ (Mat 3:1-12; Mak 1:7-8; Luk 3:15-17)

¹⁹ Israêl ininj nê bêñbêñ takatu ba êmô Jelusalem êv nê êbôk da lôk avômalô Livai doho ba i hadêñ Jon ma enanj hik yani linj nena, "O ma opalê?" ²⁰ Ma yani minj bônôñ ami ma hananj bêñ nena, "Ya ma minj Mesia atu ba Wapômbêñ hêv ek nêñ avômalô bulubij ami. Mi anôñ." ²¹ *Êñ ma enanj hik yani linj, "Sêbôk ma enanj nena Elia tem êmôñ vêm ka Mesia embenj yam. O êñ êntêk e?"

Ma hananj, "Mi."

"Sêbôk ma Mose hananj nena plopet te tem êlêm. O êñ êntêk e?" Lô 18:15-18

Ma hananj vianj, "Mi."

²² "Aêñ ba o opalê? Onanj aisê esak oda? Onanj vianj ek yêlô ana nananj êndêñ nê bêñbêñ."

²³ Êñ ma Jon hawa plopet Aisaia anêñ abô ba hananj,

"Ya ma kaêk atu ba halam halêm anêñ loñ thiliv nena,

'Nopesanj loñondê ek Anyô Bêñ êlêm.'"
Aisaia 40:3

Hasam Aisaia anêñ abô êñ yôv ma hananj, "Ya êñ êntêk."

²⁴ Vêm ma Palisi takatu ba êlêm havinj nê bêñbêñ ²⁵ enanj hik yani linj, "O ma minj Mesia lôk plopet ma Elia ami. Aisê ka huthik avômalô halôk ñanj?"

²⁶ Ma Jon hananj vianj, "Yahathik thêlô hathak ñanj, ma doñtom anyô te hamô môlô

* 1:1: Jon 17:5; 1Jon 1:1-2; ALK 19:13 * 1:3: 1Ko 8:6; Kol 1:16-17; Hib 1:2 * 1:4: Jon 5:26 * 1:5: Jon 3:19

* 1:6: Mat 3:1; Luk 1:13-17,76 * 1:9: Jon 8:12 * 1:13: Jon 3:3-6; 1Pi 1:23 * 1:14: Plp 2:7 * 1:17: Kis

34:28; Lom 6:14 * 1:18: Kis 33:20; Jon 6:46; 1Ti 6:16 * 1:21: Mal 4:5; Mat 11:14 * 1:27: Jon 1:15

malêvônġ ba mólô ôthônġ ôpêġ paliġ. ²⁷ *Yani ma ôpatu ba tem embeġ ya yam. Yani ma anyô lôk athêġ bêġ ma ya ma yaônâlôk ba intu miġ hatôm yapole anêġ vakapô bokġġôp anêġ yak vê ami.”

²⁸ Nôm êġ habitak anêġ Betani hêk Jolodanġ vi, loġ atu ba Jon hathak hathik avômalo halôk ŋaġ.

Yisu ma Wapômbêġ anêġ Boksipsip Nakaduġ

²⁹ *Haviyô hayanġ ma Jon hayê Yisu halêm. Ma hananġ, “Ôġġô, ôpêġ ma Wapômbêġ anêġ Boksipsip Nakaduġ atu ba hêv ek nêġ avômalo pik iniġ kambom vê. ³⁰ *Yani ma ôpatu ba bôk yahananġ nena, ‘Anyô te tem embeġ ya yam. Ma donġtom yani hamô hadêġ sêbôk atu ba miġ yahabitak ami denanġ. Ba intu yani ma bêġ ek ya.’ ³¹ Yada ma yahathônġ ôpêġ anêġ ku paliġ. Ma donġtom yahalêm yahathik avômalo halôk ŋaġ ek yanġġik ôpêġ thô êndêġ avômalo Israeġ.”

³²⁻³³ *Êġ ma Jon hananġ hathak nômlate atu ba bôk yani hayê yôv. Yani hananġ nena, “Sêbôk ma yahathônġ ôpêġ anêġ ku paliġ. Ma donġtom Wapômbêġ hêv ya ba yahalêm ek yasik avômalo êndôk ŋaġ. Ma yani hananġ hadêġ ya nena, ‘Tem nôġġô Lovak Matheġ êlêm anêġ leġ ba êyô êmô anyô te. Ma ôpêġ intu tem isik avômalo esak Lovak Matheġ.’ Wapômbêġ bôk hananġ abô êġ hadêġ ya. Êġ ma yahayê Lovak Matheġ hatak leġ ma halôk ba halêm hatôm menak bôbô ba hayô hamô ôpêġ. Yada yahayê nôġm êġ. ³⁴ *Avanôġ! Yada bôk yahayê nôġm êġ. Ma yahananġ nena anyô êntêk ma Wapômbêġ anêġ Nakaduġ.”

Anyô doho ibitak Yisu anêġ ñê ku

³⁵ Haviyô hayanġ ma Jon lôk anêġ ñê ku ju êmô loġ atu hathak loġbô. ³⁶ *Ma hayê Yisu halêm ma hananġ, “Ôġġô, Wapômbêġ anêġ Boksipsip Nakaduġ atu intu.”

³⁷ Ñê ku ju êġ elanô abô êġ ma i esopa Yisu. ³⁸ Êġ ma yani hik i lilinġ ma hayê thai esopa yani ma hananġ hik thai liġ, “Mamu lemimhaviġ malê?”

Ma thai enanġ, “Labai, hôêk êsê?” (“Labai” anêġ ôdônġ nena “Kêdônġwaga”).

³⁹ Ma Yisu hananġ, “Mamu nôlêm nôġġô.”

Êġ ma thai i êyê loġ atu ba yani hamô. Nôm êġ habitak hadêġ yanġiġ hatôm 4 kilok. Ma thai êmô haviġ yani aleba bôlôvônġ.

⁴⁰ *Andulu ma Saimon Pita anêġ yanġ, yani ma Jon anêġ anyô ku te atu ba halanô Jon anêġ abô ba hi hasopa Yisu. ⁴¹ Yani hayê

Yisu vêġ ma hi ketheġ ba hapôm yanġ Saimon ma hananġ, “Yêlô lêk ayê Mesia.” (Mesia anêġ ôdônġ nena “Kilisi, ôpatu ba Wapômbêġ hêv ek nêġ avômalo bulubiġ”). ⁴² *Ma Andulu hawa Saimon ba hi hadêġ Yisu. Yisu hayê ma hananġ, “O Saimon, Jon nakaduġ. O ma tem nendam nena Sipas.” (Athêġ “Sipas” êġ ma hatôm “Pita”. Ma athêġ ju êġ anêġ ôdônġ nena “valu”).

Yisu halam Pilip lo Nataniel

⁴³ Haviyô hayanġ ma Yisu hadum ek ni Galili ba hapôm Pilip ma hananġ, “Ôlêm osopa ya.”

⁴⁴ Pilip ma anyô Betsaida. Betsaida êġ ma Andulu lo Pita iniġ malak ôdônġ. ⁴⁵ *Yani hapôm Nataniel ma hananġ nena, “Sêbôk ma Mose hato abô te hêk kapyâ balabuġ hathak anyô te. Ma plopet doho bôk eto abô hathak ôpêġ haviġ. Ma yêlô lêk ayê yani yôv. Ôpêġ ma Yisu anêġ Nasalet, Josep nakaduġ.”

⁴⁶ Ma Nataniel hananġ nena, “Malê mavi te tem imbitak Nasalet?”

Ma Pilip hananġ, “Ôlêm nôġġô.” Êġ ma thai i.

⁴⁷ Ma Yisu hayê Nataniel halêm ma hananġ, “Avanôġ! Ôpêntêk ma anyô Israeġ mavi te. Yani ma abôyanġ mi.”

⁴⁸ Ma Nataniel hananġ, “Hoyala ya aisê?”

Ma Yisu hananġ, “Pilip miġ halam o ami denanġ. Ma yahayê hôġm alokwanġ avi te ôdônġ ba yahayala o.”

⁴⁹ *Nataniel halanô abô êġ ma hananġ, “Kêdônġwaga, o ma Wapômbêġ anêġ Nakaduġ ma avômalo Israeġ iniġ Kiġ.”

⁵⁰ Ma Yisu hananġ, “Thatu yahayê hôġm alokwanġ ôdônġ ba intu hôêvhaviġ e? Ondanġ! Nôm êġ ma yaôna ek yanġ atu ba tem embeġ yam.” ⁵¹ *Ma hananġ abô doho haviġ nena, “Yananġ avanônġ biġ êndêġ mólô. Tem mólô ôġġô leġ ekyav ma aġela nesak ba nêndôk ek ya Anyô Anêġ Nakaduġ.”

2

Yisu hadum ba ŋaġ habitak waiġ

¹ Wak ju hale ba hi ma anyô te hawa avi te anêġ Kena. Malak Kena êġ hêk Galili kapô. Ma Yisu anêġ talêbô hi haviġ. ² Ma elam Yisu lôk anêġ ñê ku ba i haviġ. ³ Avômalo inum waiġ aleba thô. Ma Yisu anêġ talêbô hananġ hadêġ Yisu nena, “Nôġġô! Thêlôninġ waiġ lêk thô.”

⁴ *Ma Yisu hananġ, “Avi bêġ, honanġ abô êġ hadêġ ya eka? Yenanġ waklavônġ mi denanġ.”

* 1:29: Ais 53:6-7; 1Pi 1:18-19 * 1:30: Jon 1:15 * 1:32-33: Mat 3:16 * 1:34: Mat 3:17 * 1:36: Jon 1:29

* 1:40: Mat 4:18-20 * 1:41: “Mesia” ma abô Hiblu. “Kilisi” ma abô Glik. * 1:42: Mat 16:18 * 1:45: Lo 18:18;

Ais 7:14; 9:6; Jer 23:5; Ese 34:23 * 1:49: Mat 14:33; 16:16; Mak 3:11 * 1:51: Stt 28:12 * 2:4: Jon 7:30; 8:20

⁵ Ma Yisu talêbô hanañ hadêñ nê takatu ba eyabiñ nôm nena. “Nodañô anêñ abô ba nundum êtôm atu ba hanañ.”

⁶ Ma uñ valu bahenji ba lahavute hamô habobo thêlô. Uñ te hatôm embalon ñañ êtôm 100 lita la. Avômalô Israêl ethak ithik halôk ek nêñem leñijmavi êndêñ Wapômbêñ.

⁷ Êñ ma Yisu hanañ hadêñ nê eyabiñ nôm nena, “Nonçasô ñañ êndôk uñ sapêñ.” Ma engasô halôk aleba hayô abôlêk sij.

⁸ Yôv ma hanañ hadêñ thêlô, “Noja doho ba nôñem êndêñ anyô bêñ atu hayabiñ nôm.” Ma nê ku ewa ba i êv hadêñ yani. ⁹ Anyô bêñ êñ hanum ñañ atu ba Yisu hik liliñ ba habitak waiñ. Ma doñtom miñ hayala ami. Nê takatu ba ethakôv iyom intu eyala.

Yani hanum ba hasonj kambom ma halam anyô hawa avi ba thai i daim dokte ¹⁰ ma hanañ, “Ethak êv waiñ vasiñ mavi hamôñ ek avômalô inum aleba malenji hataba êñ ma miñ êv waiñ manij haveñ yam. Ma doñtom waiñ êntêk anêñ vasiñ ma vasiñ anôñ ek waiñ yañ atu ba hamôñ.”

¹¹ Yisu hadum nôñ êñ hamô Kena anêñ Galili. Nôm êñ ma lavôñij môñ anôñ atu ba hadum ek hik anêñ lôkmanjiñ thô. Ma anêñ nê ku êvhavij yani. ¹² *Vêm ma Yisu lôk iviyañ ma talêbô etak Kena ma êlôk ba i Kapaneam. Ma nê ku ivij thêlô ba i êmô loñ êñ hatôm wak doho.

Yisu halupunij avômalô doho hêk unyak mathen kapô

(Mat 21:12-13; Mak 11:15-17; Luk 19:45-46)

¹³ *Avômalô Israêl iniñ waklavôñ te habobo anêñ athêñ nena Hale ba Hi. Ma Yisu hi daku Jerusalem ek êñjê waklavôñ êñ.

¹⁴ Yani hi unyak mathen anêñ piklêvôñ ma hayê avômalô etak bokmanjao lôk sipsip ma menak bôbô ek nêñem vuli ek nêmbôk êtôm da lôk nê takatu ba êwê nê loñ buyañ iniñ valuselenj hathak Hiblu iniñ valuselenj êmô.

¹⁵ Êñ ma havuvi yak balawa te ba halupunij i lôk iniñ boksipsip lo bokmanjao ma hêv i vê hêk unyak mathen ba i. Ma hakayanj nê êñ iniñ balê ba valuselenj hagililiñ mayaliv. ¹⁶ Ma hanañ hadêñ nê takatu ba etak menak bôbô ek nêñem vuli nena, “Noja unim menak ba unu! Wakamik anêñ unyak ma loñ netak nômkama êmô ek nêñem vuli e?”

¹⁷ Ma Yisu anêñ nê ku êyê nôñ êñ ma leñijhabi hathak abô te hêk Wapômbêñ anêñ kapyia nena,

“Yahêv lêlê ek anêñ unyak ma yalenjhavij unyak êñ bêñ anôñ.” *Kapya Yen 69:9*

¹⁸ Israêl iniñ nê bêñbêñ êyê ma enañ, “Undum lavôñij te ek injik o thô nena Wapômbêñ halam o ba hudum nôñ êñ!”

¹⁹ *Ma Yisu hanañ viyanj, “Nundiniñ unyak mathenj êntêk, ma êtôm wak lô iyom ma tem yandav esak loñbô.”

²⁰ Ma nê bêñbêñ enañ, “Avômalô idum ku hatôm sondabêñ 46 ek elav unyak êntêk ma doñtom mi denañ! Ma hatôm ondav wak lô iyom e?” ²¹ *Unyak mathenj atu ba Yisu hanañ hathak êñ ma yanida lijkupik. ²² *Ba Yisu haviyô hathak loñbô hêk ñama ma anêñ nê ku leñijhabi abô atu ba bôk hanañ. Êñ ma êvhavij abô atu ba hêk Wapômbêñ anêñ kapyia lôk Yisu da hanañ.

²³ *Yani hamô Jerusalem ma hayê waklavôñj atu ba anêñ athêñ nena Hale ba Hi. Ma avômalô bêñ anôñ êyê lavôñij takatu ba hadum ba êvhavij. ²⁴ Ma doñtom Yisu miñ hêvhavij i ami. Hayala anyô sapêñ iniñ auk. ²⁵ Anyô te miñ hêv auk hadêñ yani hathak avômalô iniñ kobom ami. Mi, bôk hayala avômalô sapêñ iniñ kapôlôñij.

3

Yisu hêv auk hadêñ Nikodimus

¹ *Israêl iniñ anyô bêñ te anêñ athêñ nena Nikodimus. Yani ma Palisi te. ² Bôlôvôñ ma hi hadêñ Yisu ma hanañ, “Kêdôñwaga, hothak hudum lavôñij lomaloma ba intu yêlô ayala nena Wapômbêñ hêv o ba hólêm hatôm kêdôñwaga. Ma Wapômbêñ miñ hamô havij anyô te ami, êñ ma miñ hatôm indum lavôñij êtôm atu ba hudum ami.”

³ *Ma Yisu hanañ viyanj, “Yanañ avanôñ binj êndêñ môlô. Ôpatu ba evathu hathak loñbô iyom intu tem êyô Wapômbêñ anêñ loñ lôklijyak kapô.”*

⁴ Ma ôpêñ hanañ, “Aisê ka nembathu ôpatu ba bôk hayalôv yôv? Yani tem êndôk talêbô kapô ba nembathu esak loñbô e? Ma mi!”

⁵ *Ma Yisu hanañ viyanj nena, “Yanañ avanôñ binj êndêñ môlô. Ôpatu ba Wapômbêñ hathik hathak ñañ lôk Lovak Mathen hatôm evathu hathak loñbô, ôpêñ iyom intu tem imbitak êyô Wapômbêñ anêñ loñ lôklijyak kapô. ⁶ *Avômalô pik ibitak hathak lami ibi i vê. Ma Wapômbêñ anêñ avômalô ibitak hathak Lovak Mathenj habi i vê. ⁷ Ma aisê ka hosonj hathak abô êntêk ba yahanaj hadêñ o nena ‘nimbi o vê esak loñbô.’ ⁸ Lovak da hathak hayuv hatôm anêñ lahavij ma holañj anêñ diñdij iyom. Ma doñtom hôthôñ

* 2:12: Mat 4:13 * 2:13: Kis 12:1-27 * 2:19: Mat 26:61; 27:40 * 2:21: 1Ko 6:19 * 2:22: Luk 24:6-8; Jon

12:16 * 2:23: Jon 7:31 * 3:1: Jon 7:50; 19:39 * 3:3: Mat 18:3; 1Pi 1:23 * 3:3: Abô Gliik “hathak loñbô” lôk

“halêm anêñ vuliñ” thai luvi ma abô doñtom iyom. Yisu anêñ auk nena “halêm anêñ vuliñ” ma doñtom Nikodimus hasonj

nena “hathak loñbô”. * 3:5: Ese 36:25-27 * 3:6: Jon 1:13

nena halêm anêj êsê ba hi êsê. Ma nê takatu ba Lovak Mathen havathu i ma aêj iyom.”

⁹ Ma ôpêj hanañ hik liñ hathak loñbô, “Nôm takêj tem imbitak aisê?”

¹⁰ Ma Yisu hanañ, “Ai! O Israel inij kêdôñwaga bêj ma hôthôñ nôm êntêk palinj, e? ¹¹⁻¹³ Ya Anyô Anêj Nakaduñ iyom intu yahatak malak leñ ba yahalêm. Ma anyôla miñ bôk hi loñ êj ba hale halêm hathak loñbô ami. Yanañ avanôñ binj êndêj môlô. Yêlô anañ hathak nôm takatu ba bôk ayala. Ma anañ bêj hathak nôm takatu ba bôk ayê. Ma môlô miñ olañô yêlôaniñ abô ami. Léx yahanañ abô doho hathak nômkama pik ek ojala Wapômbêj anêj auk. Ma môlô miñ ôêvhavinj ami. Ba intu nômkama malak leñ tem miñ nôñemimbinj aêj ami. ¹⁴ *Sêbôk ma avômalô Israel êmô loñ thiliv ma umya bêj anôñ ethan i. Êj ma Mose hathôkwêj umya dahô te hathak kôm ba hêv liñ hamiñ leñ ek avômalô nêgê ba nimitak mavi. Wapômbêj anêj lahavinj ba tem nêsôkwêj ya Anyô Anêj Nakaduñ ba nêñem liñ aêj iyom ¹⁵ *ek avômalô takatu ba êvhavinj tem neja lôkmala anôñ atu ba nêmo êtôm wak nômbêj intu sapêj.

¹⁶ * “Wapômbêj lahavinj avômalô pik bêj anôñ ba intu hêv Nakaduñ doñtom êj halêm ek ôpatu ba hêvhavinj tem enja lôkmala anôñ atu ba êmô êtôm wak nômbêj intu sapêj. Ma tem miñ ema ami. ¹⁷ *Wapômbêj hêv Nakaduñ halêm pik ek nêmo avômalô bulubinj. Ma miñ hêv ek indum abô ek injik avômalô vônô ami. ¹⁸ *Ôpatu ba hêvhavinj Nakaduñ êj ma Wapômbêj miñ hathak hadum abô ek injik yani vônô ami. Ma ôpatu ba miñ hêvhavinj Nakaduñ doñtom êj ami ma ôpêj lêk hama yôv ek malê nena Wapômbêj bôk hadum abô hathak yani yôv. ¹⁹ *Wapômbêj hadum abô hathak avômalô pik aêntêk. Deda bôk halêm pik yôv. Ma avômalô idum kambom lomaloma ba intu leñjinhavinj momanjiniñ ma êdô deda êj. ²⁰ Deda tem injik avômalô inij kambom thô ma tem thêlô mama ba intu nê kambom ethak êpôlik ba miñ ibitak êyô deda kapô ami. ²¹ Ma doñtom ôpatu ba halañô Wapômbêj anêj abô nena avanôñ, yani êj ma hatôm hamiñ deda ba avômalô sapêj êyê anêj ku takatu ba hadum ma Wapômbêj da hêv yani sa.”

Jon anyô hathik ñañ hik Yisu anêj ku thô

²² *Yôv ma Yisu lôk anêj nê ku i Judia anêj loñ kamuñ ma hamô havinj anêj nê ku wak doho. Ma thêlô ithik avômalô halôk ñañ.

²³⁻²⁴ Aionon hêk habobo Salim. Loñ êj ma ñañ bêj anôñ hêk ba avômalô ibi thêthô i loñ êj. Jon miñ hamô koladôñ ami denañ, ba intu hamô loñ êj ek isik thêlô. ²⁵ Ma anêj nê ku lôk anyô Israel te êkôki hathak auk nimitak mabunj ênjêk Wapômbêj ami. ²⁶ Êj ma nê ku i hadêj Jon ma enañ, “Kêdôñwaga! Ôpatu sêbôk ba hamô havinj o hamô Jolodan vi ba honañ abô bêj anôñ hathak yani. On-dañô! Ôpêj lêk hathik avômalô halôk ñañ ba avômalô sapêj i hadêj yani!”

²⁷ Ma Jon hanañ, “Wapômbêj da anêj lahavinj ba nômlate habitak aêj hadêj anyô te ma yôv. ²⁸ *Môlôda bôk olañô abô atu ba yahanañ. ‘Ya ma ôpatu ba Wapômbêj hêv hamôñ ek yanañ êndêj avômalô nena Mesia tem êlêm. Ya miñ Mesia ami.’ ²⁹ Anyô te hawa avi te, êj ma tem enja êtôm yanida anêj. Ma doñtom yapmalô ma tem êtôm ôpêj anêj anyô môlô atu ba iminj ek embatho yani loñ. Ba halañô ôpêj anêj abô ma tem lamavi iyom. Ma yada intu hatôm yapmalô êj. Ba intu lêk yalenmavi bêj anôñ hamô yakapôlôñ siñ. ³⁰ Wapômbêj anêj lahavinj ba yani habitak anyô bêj, ma yada yahabitak anyô oyañ.”

³¹ * “Ôpêj bôk hamô leñ ba halêm, yani ma bêj anôñ ek avômalô pik sapêj. Ôpatu ba hamô pik êntêk, ôpêj ma anyô pik ba intu hanañ abô hathak nômkama pik iyom. Avanôñ! Ôpatu ba halêm anêj malak leñ, ôpêj ma bêj anôñ ek avômalô pik sapêj. ³² *Yani hanañ hathak nôm takatu ba yanida bôk hayê lo halañô bêj. Ma avômalô miñ êvhavinj abô êj ami. ³³⁻³⁴ Wapômbêj bôk hêv Lovak Mathen ba hamô ôpêj kapô siñ ba halêm hanañ Wapômbêj anêj abô. Ba intu ôpatu ba hêvhavinj yani ma hik thô nena Wapômbêj ma hanañ abô avanôñ iyom. ³⁵ *Lambô lahavinj Nakaduñ ba hêv nômkama sapêj ek eyabinj. ³⁶ *Ôpatu ba hêvhavinj Nakaduñ lêk hawa lôkmala atu ba tem nêmo êtôm wak nômbêj intu sapêj. Ma ôpatu ba havôlinj dôm hadêj Nakaduñ ma Wapômbêj bôk hadum abô yôv ba ôpêj lêk hawa vovañ. Ba intu tem miñ enja lôkmala ami.”

4

Yisu hanañ abô havinj avi Samalia te

¹⁻² *Yisu da miñ hathak hathik avômalô ami. Avômalô takatu ba leñjinhavinj nesopa Yisu i hadêj anêj nê ku ek nisik i êndôk ñañ. Ma Palisi elañô nena avômalô bêj anôñ i hadêj Yisu ek isik i. Ma Jon anêj lêk

* **3:14:** Nam 21:9; Jon 8:28; 12:32 * **3:15:** Jon 20:31 * **3:16:** Jon 3:36; 10:28; Lom 5:8; 8:32; 1Jon 4:9-10 * **3:17:** Luk 19:10 * **3:18:** Jon 5:24 * **3:19:** Jon 1:5,9; 8:12 * **3:22:** Jon 4:1-2 * **3:28:** Mat 11:10; Jon 1:20 * **3:31:** Jon 8:23 * **3:32:** Jon 3:11 * **3:35:** Mat 11:27; Jon 5:20 * **3:36:** Jon 3:16-18; 1Jon 5:12 * **4:1-2:** Jon 3:22

auviṅna. ³ Yisu halanḡ abò êṅ ma hayê nena Palisi lèk ititiṅ anêṅ ku ba intu hatak Judia ma havôhi Galili.

⁴ Ma loṅḡndê atu ba hi Galili ma hi Samalia haviṅ. ⁵ *Êṅ ma yani havenṅ ba hi hayô Samalia iniṅ malak lôn te ba elam nena Sika. Loṅ êṅ ma habobo pik sêbòk ba Jekop hêv hadêṅ nakaduṅ Josep. ⁶ Ma Jekop bók halav ṅaṅ lôn te hamô loṅ êṅ. Yisu havenṅ aleba waklêvônṅ biṅ ma hayô ṅaṅ lôn êṅ ma yani lèk vau ba halók hamô biṅ. ⁷⁻⁸ Nê ku lèk i malak ek nênem vuli nôṁ. Ma avi Samalia te halêm ek enja ṅaṅ. Ma Yisu hananṅ hadêṅ avi êṅ, “ṅaṅ ek yanum.”

⁹ *Avômalô Israeḡ ethak êpôlik ek avômalô Samalia ba intu avi êṅ hananṅ, “O ma Israeḡ ma ya ma avi Samalia. Ma aisê ka honanṅ nena ṅaṅ êlêm ek unum?”

¹⁰ *Ma Yisu hananṅ hadêṅ avi êṅ, “Hoyala nôṁ mavi atu ba Wapômbêṅ hêv lók hoyala ôpatu ba hananṅ, ‘ṅaṅ ek yanum’, êṅ ma tem onanṅ injik yani liṅ ek nêṁ ṅaṅ lôkmala êndêṅ o.”

¹¹ Ma avi êṅ hananṅ hadêṅ yani, “Anyô Bêṅ, lôn êntêk ma daim ba anêṁ uṅ onja ṅaṅ êsê? ¹² *Ma ṅaṅ lôkmala êṅ tem onja anêṅ êsê? ¹² *Yêlôaniṅ bumalô Jekop hêv ṅaṅ lôn êntêk hadêṅ yêlô. Ma yanida lók nali lók anêṅ bokmanṅkao sapêṅ inum halók ṅaṅ lôn êntêk. Ma anêṁ ṅaṅ ma mavi anôṅ ek ṅaṅ êntêk lók o ma bêṅ ek Jekop e?”

¹³ Ma Yisu hananṅ, “ṅaṅ êntêk ba inum ma tem nesakmuninṅ esak loṅbô. ¹⁴ *Ma donṅtom ôpatu ba hanum ṅaṅ atu ba yahêv ma miṅ hatôm esakmuninṅ esak loṅbô ami. Lók ṅaṅ êṅ ma tem imbitak êtôm ṅaṅ onanṅ te êṅjêk o kapôlôm ba nêṁ lôkmala anôṅ atu ba tem êmô êtôm wak nômbêṅ intu sapêṅ.”

¹⁵ Ma avi êṅ hananṅ hadêṅ Yisu, “Anyô bêṅ, nêṁ ṅaṅ êṅ êndêṅ ya ek miṅ yasakmuninṅ esak loṅbô ami. Lók miṅ yalêm loṅ êntêk ek yanja ṅaṅ esak loṅbô ami.”

¹⁶ Ma Yisu hananṅ hadêṅ yani, “Nu ondam vônim êlêm.”

¹⁷ Ma avi êṅ hananṅ, “Ya anyô mi.”

Ma Yisu hananṅ hadêṅ yani, “Lêk honanṅ avanôṅ nena o anyô mi. ¹⁸ Sêbòk ma vônim bahenṅvi. Ba anyô atu ba lèk hómò haviṅ yani ma miṅ vônim ami. Lèk honanṅ abò avanôṅ!”

¹⁹ Ma avi êṅ hananṅ hadêṅ yani, “Anyô bêṅ, lèk yahayala nena o ma plopet te. ²⁰ *Yêlôaniṅ bumalô ethak êv yey halók dumlolê êntêk. Ma donṅtom môlô avômalô Israeḡ onanṅ nena Wapômbêṅ lahaviṅ alalô nanêṁ yey êndók Jerusalem.”

²¹ Ma Yisu hananṅ, “Livônṅ! Ondanḡ! Wak te ma tem miṅ môlô nôṁṁ yey ek Wakamik êndók dumlolê êntêk lo Jerusalem ami. ²² *Môlô avômalô Samalia ma ôthônṅ ôpatu ba ôêv yey hadêṅ. Ma Wapômbêṅ hêv anyô Israeḡ te ek nêṁ avômalô bulubiṅ ba intu yêlô avômalô Israeḡ ayala ôpatu ba yêlô êv yey hadêṅ yani.

²³⁻²⁴ * “Wapômbêṅ ma lôkmala anêṅ ôdônṅ. Ba intu Wapômbêṅ habôlêm avômalô takatu ba êv yey ek injiki thò nena thêlô bók ewa Wapômbêṅ anêṅ lôkmala anôṅ yôv. Aêṅ ba avômalô takatu ba êv haviṅ Wapômbêṅ intu nêṁṁ yey aêṅ. Ma waklavônṅ atu ba nôṁ êṅ imbitak intu tem imbitak. Ma lèk hayô yôv.”

²⁵ Ma avi êṅ hananṅ hadêṅ Yisu, “Yahayala nena Mesia tem êlêm ma tem injik nôṁkama sapêṅ thò êndêṅ alalô.” (Ma “Mesia” êṅ intu elam nena “Kilisi”.)

²⁶ *Ma Yisu hananṅ hadêṅ yani, “Ôpatu ba hananṅ abò hadêṅ o ma yani êṅ.”

²⁷ Enanṅ abò denanṅ ma Yisu anêṅ ṅê ku êvô êlêm hathak loṅbô ma êyê Yisu hananṅ abò haviṅ avi êṅ ba esonṅ kambom. Ma donṅtom thêlô bônônṅ ma miṅ enanṅ hik yani liṅ nena, “Lemhaviṅ malê?” mena “Honanṅ abò haviṅ avi êntêk eka?”

²⁸ Êṅ ma avi êṅ hatak anêṅ uṅ hawa ṅaṅ hamô ma havôhi malak ôdônṅ hathak loṅbô. Ma hananṅ hadêṅ avômalô nena, ²⁹ “Môlô nôlêm ôṅgô anyô te! Nôm takatu ba bók yahadam yôv ma yani hayala ba hananṅ bêṅ hadêṅ ya. Betha yani ma Mesia atu la.” ³⁰ Avômalô elanḡ abò êṅ ma etak malak ba i hadêṅ Yisu.

³¹ Avi Samalia hamô malak denanṅ ma ṅê ku enanṅ hadêṅ Yisu nena, “Kêdônṅwaga, nongwan nôṁ.”

³² Ma hananṅ, “Yenanṅ nôṁ hamô ek yanṅanṅ ma môlô ôthônṅ nôṁ êṅ palinṅ.”

³³ Êṅ ma ṅê ku enanṅ hadêṅ thêlôda nena, “Betha anyôla lèk hêv nôṁ hadêṅ yani la?”

³⁴ *Ma Yisu hananṅ hadêṅ thêlô, “Yenanṅ nôṁ êntêk. Tem yasopa Wapômbêṅ anêṅ lahaviṅ ba yandum anêṅ ku lôkthô atu ba hêv ya ba yahalêm. ³⁵ *Môlô othak onanṅ, ‘Ayôn ayova iyom hêk, êṅ ma tem nôṁ injik anôṅ ba alalô najal.’ Yananṅ êndêṅ môlô! Malemim ekyav ba ôṅgô ku katô! Nôm lèk hik anôṅ yôv! ³⁶ Ôpatu ba halav nôṁ ma hawa anêṅ vuli. Yani halav nôṁ anôṅ ek nôṁ sapêṅ êṅ neja lôkmala anôṅ atu ba tem nêṁô êtôm wak nômbêṅ intu sapêṅ ek anyô havatho nôṁ lók anyô halav nôṁ thai luvi leṅṅmavi. ³⁷ Aêṅ ba abò êntêk ma abò avanôṅ. ‘Anyô yanṅ habanṅ ku ba havatho ma

* 4:5: Stt 33:19; Jos 24:32 * 4:9: Esr 4:1-5 * 4:10: Jon 7:37-38; ALK 21:6 * 4:12: Jon 8:53 * 4:14: Jon 6:35 * 4:20: Lo 12:5-14; Sng 122:1-5 * 4:22: 2Kij 17:29-41; Ais 2:3; Lom 9:4-5 * 4:23-24: Lom 12:1; 2Ko 3:17; Plp 3:3 * 4:26: Mak 14:61-62 * 4:34: Jon 6:38 * 4:35: Luk 10:2

anyô yanj halav anêḡ anôḡ.’ ³⁸ Yahêv mólô ba u ek noja nôḡ êḡm ku atu ba miñ bók mólô udum ku êḡ ami. Anyô vi idum ku êḡ. Ma mólô u olav anôḡ iyom.”

³⁹ Avômalô Samalia bêḡ anôḡ êḡm malak êḡ ba elañô avi êḡ hanaḡ, “Nôm takatu ba bók yahadam yôv ma yani hayala ba hanaḡ bêḡ hadêḡ ya!” Ba intu thêlô êvhaviḡ Yisu. ⁴⁰ Êḡ ma ḡê Samalia takêḡ êlêḡ enaḡ hik yani liḡ, “Ôḡmô imbiḡ yêlô wak doho!” Ma yani hamô haviḡ thêlô hatôm wak ju. ⁴¹ Ma hanaḡ abô haviḡ i ba intu bêḡ anôḡ êvhaviḡ yani.

⁴² *Ma thêlô enaḡ hadêḡ avi êḡ nena, “Sêbók yêlô alañô anêḡ abô ba êvhaviḡ. Ma lêk yêlôda alañô anêḡ abô ma ayala nena avanôḡ. Ôpêḡ ma ôpatu ba tem nêḡ avômalô pik bulubiḡ.”

Yisu hadum anyô bêḡ te nakaduḡ mavi

⁴³⁻⁴⁵ *Wak ju hale ba hi ma hatak loḡ êḡ ma hi Galili. Ma avômalô Galili doho bók êḡm Jerusalem hadêḡ waklavôḡ Hale ba Hi ba intu êyê nôḡ takatu ba hadum. Aêḡ ba hayô Galili ma ewa yani thô. Ma doḡtom ewa yani thô oyaḡ hathak nêḡê nômbithi iyom ba intu hatôm abô atu ba Yisu hanaḡ nena plopet ma athêḡ mi hêk iniḡ malak ôdôḡ. ⁴⁶ *Hamô Galili vêḡ ma havôhi Kena loḡ atu ba bók hadum ḡaḡ ba habitak waiḡ. Kena ma hamô Galili kapô. Ma anyô bêḡ te hamô Kapaneam ba namalô hapôm lijiḡ ba hadum ek ema. ⁴⁷ *Ôpêḡ halañô nena Yisu bók hatak Judia ma lêk hamô Galili. Êḡ ma hi hadêḡ Yisu ba halañ hadêḡ yani nena ni indum namalô mavi.

⁴⁸ *Aêḡ ba Yisu hathaḡ yani aêntêk, “Mólô lemhaviḡ yandum lavôḡiḡ lók nômbithi lomalomala ek mólô nôḡnêḡmibiḡ ya e?”

⁴⁹ Êḡ ma anyô bêḡ êḡ hanaḡ hadêḡ Yisu, “Anyô bêḡ, ôlêḡ kethêḡ! Yenaḡ okna tem ema!”

⁵⁰ *Ma Yisu hanaḡ hadêḡ yani, “Ondenu! Nalummalô tem êḡmô lôkmala.”

Yôv ma ôpêḡ hêvhaviḡ Yisu anêḡ abô ba hi ⁵¹ ma anêḡ ḡê ku êpôm yani ba enaḡ nena, “Nalummalô hamô lôkmala.” ⁵² Êḡ ma yani hanaḡ hik thêlô liḡ nena wakma alê intu okna êḡ mavi. Ma enaḡ, “Wakbók yanḡiḡ hatôm 1 kilok ma lijiḡ êḡ hatak yani.”

⁵³ Ma lambô lahabi nena wakbók atu ba hatôm wakma êḡ ma Yisu hanaḡ hadêḡ yani nena, “Nalummalô tem êḡmô lôkmala.” Ba intu yani lók anêḡ avômalô sapêḡ êvhaviḡ.

⁵⁴ *Yisu bók hatak Judia ba hi Galili ma hadum lavôḡiḡ yanj êḡ ek hik thô nena Wapômbêḡ hêv yani ba halêḡ.

5

Anyô lijiḡ Betesda te

¹ Vêḡ ma Yisu hi daku Jerusalem ek êḡḡ avômalô Isael iniḡ waklavôḡ te. ² Kasuk te hêk Jerusalem ba avômalô Isael elam nena Betesda. Kasuk êḡ hêk habobo Jerusalem anêḡ badêḡ abôlêk atu ba elam nena Sipsip iniḡ Unyak Abôlêk. Ba kapo darj êyô êḡmô bahêḡvi hêk loḡ êḡ. ³⁻⁴ Ma ḡê lôk lijiḡ hatôm ḡê maleḡiḡ pusip lôk ḡê veniḡ kambom ma ḡê ivuviḡ ethak êk kapo darj takêḡ. ⁵ Ma anyô te hawa lijiḡ havuviḡ ba hêk kapo darj êḡ te hatôm sondabêḡ 38. ⁶ Yisu hayê ôpêḡ ma hayala nena lijiḡ bók hamô bô ba hanaḡ hik yani liḡ, “Lemhaviḡ umbitak mavi e?”

⁷ Ma ôpêḡ hanaḡ viyaḡ, “Anyô bêḡ, kasuk hathak liḡaliḡ ma anyôla miḡ hamô ek nêḡ ya sa ami. Yahadam ek yandók êḡmôḡ ma doḡtom anyô vi êlôk êḡmôḡ ek ya.”

⁸ *Êḡ ma Yisu hanaḡ hadêḡ yani, “Umbiyô umiḡ! Ma onja anêḡ yêḡ ma nu!” ⁹ Kethêḡ oyaḡ ma yani habitak mavi ba hawa anêḡ yêḡ ma hi.

Wak êḡ ma Sabat. ¹⁰ *Ba intu Isael iniḡ ḡê bêḡbêḡ enaḡ hadêḡ anyô havuviḡ atu ba lêk habitak mavi nena, “Lêk ma Sabat! Abô balabuḡ hatip ek miḡ onja yêḡ ma omben ami.”

¹¹ Ma ôpêḡ hanaḡ viyaḡ, “Ôpatu ba hadum ya mavi hanaḡ nena, ‘Onja anêḡ yêḡ ma nu.’”

¹² Ma thêlô enaḡ hik yani liḡ, “Opalê intu hanaḡ nena onja anêḡ yêḡ ma nu?”

¹³ Avômalô bêḡ anôḡ êḡmô loḡ êḡ ba Yisu hêv i vê menaḡna ba hi. Ba intu ôpêḡ hathôḡ nena opalê.

¹⁴ Yôv ma Yisu habitak hayô unyak mathêḡ anêḡ piklêvôḡ ma hayê ôpêḡ hamô ma hanaḡ, “Ondaḡô. O lêk mavi hathak loḡbô ba otak anêḡ kambom. Yakô malaiḡ bêḡ yanj tem êpôm o.” ¹⁵ Êḡ ma ôpêḡ hi hanaḡ hadêḡ Isael iniḡ ḡê bêḡbêḡ, “Yisu ma ôpatu ba hadum ya mavi.”

¹⁶ Yisu hadum nôḡ takêḡ hadêḡ Sabat. Ba intu Isael iniḡ ḡê bêḡbêḡ ethaḡ yani. ¹⁷ Ma Yisu hanaḡ, “Wakamik hathak hadum ku wak nôḡbêḡ intu sapêḡ ba hadum ku takêḡ denaḡ. Ba intu ya tem yandum ku aêḡ iyom.” ¹⁸ *Isael iniḡ ḡê bêḡbêḡ elañô abô êḡ ma êyê nena Yisu lêk habuliḡ abô balabuḡ hathak Sabat ba hadum ku. Ma halam

* **4:42:** 1Jon 4:14 * **4:43-45:** Mat 13:57; Jon 2:23 * **4:46:** Jon 2:1-11 * **4:47:** Mat 8:5-6 * **4:48:** Jon 2:18; 1Ko 1:22 * **4:50:** Mat 8:13 * **4:54:** Jon 2:11 * **5:3-4:** ḡê lôkauk vi enaḡ nena abô doho atu ba Jon hato ma hêk denaḡ. Abô êḡ ma aêntêk: ḡê lijiḡ takatu ba êk balê ek eyabiḡ Anyô Bêḡ anêḡ aḡela te halôk ba hadum kasuk êḡ liḡaliḡ. Ma ôpatu ba halôk kasuk kapô hamôḡ tem imbitak mavi. * **5:8:** Mat 9:6 * **5:10:** Neh 13:19; Jer 17:21 * **5:18:** Mat 26:4; Jon 7:1; 10:30

Wapômbêḡ nena Lambô ma yanida hadum i hatôm Wapômbêḡ. Ba intu lenḡmanij kambom ba êbôlêm auk ek nijik yani vônô.

Yisu ma Wapômbêḡ Nakaduḡ

¹⁹ *Ma Yisu hananḡ hadêḡ ḡê bêḡbêḡ, “Yananḡ avanôḡ biḡ êndêḡ mólô. Ya ma Nakaduḡ. Ma malé atu ba Lambô hadum ma tem Nakaduḡ indum aêḡ iyom. Ya miḡ hatôm yandum nômlate êtôm yenanḡ auk ami. Aêḡ ba nômkama sapêḡ atu ba yahayé Wakamik hadum ma tem yasopa. ²⁰ Wakamik lahavij ya anêḡ Nakaduḡ ba hik nômkama takatu ba yani hadum thô hadêḡ ya. Aêḡ ba Nakaduḡ hatôm indum nôm takatu ba Lambô hadum. Ma tem injik ku mavi bêḡ anôḡ thô êndêḡ Nakaduḡ ba indum mólô nosonḡ kambom ek ku yanḡ sêbók. ²¹ Wakamik hathak hik ḡê ḡama liḡ ba hêv lôkmala hadêḡ i. Ma aêḡ iyom ma ya Nakaduḡ tem yanêm lôkmala êndêḡ avômalô êtôm yada yalenḡhavinḡ. ²² *Ma wakamik hatak ku nedanḡ avômalô inij abô halók yabaheḡ. Ma yanida miḡ hadum ku êḡ ami. Aêḡ ba lôkmala atu ba Wakamik hêv ma tem yanêm aêḡ iyom ²³ *ek avômalô takatu ba elovak Nakaduḡ vibij intu elovak Lambô aêḡ iyom. Ma ḡê takatu ba êpôlik ek ya intu êpôlik ek Wakamik atu ba hêv ya ba yahalêm.

²⁴ * “Yananḡ avanôḡ biḡ êndêḡ mólô. Ôpatu ba halanḡ yenanḡ abô ba hêvhavinḡ Wakamik atu ba hêv ya ba yahalêm ma lêk hawa lôkmala atu ba tem êmô êtôm wak nômbêḡ intu sapêḡ yôv. Ma Wapômbêḡ tem miḡ indum abô ek yani ba ema ami. Yani bók hatak ḡama yôv ba lêk hamô lôkmala anôḡ. ²⁵ Yananḡ avanôḡ biḡ êndêḡ mólô. Avômalô ḡama tem nedanḡ ya Wapômbêḡ anêḡ Nakaduḡ anêḡ abô. Ma avômalô takatu ba esopa ma tem nêmo lôkmala. Wak te ma nôm takêḡ tem imbitak. Ma wak êḡ lêk hayô yôv.

²⁶ “Wakamik ida hamô lôkmala ba hadum ba ya Nakaduḡ yahamô lôkmala aêḡ iyom. Ba intu hatôm yanêm lôkmala êḡ êndêḡ avômalô. ²⁷ Ma ya ma Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu. Aêḡ ba hatak ya ek yandum ku yandanḡ avômalô inij abô.

²⁸ “Mólô miḡ nosonḡ esak yenanḡ abô êntêk ami. Wak te am ka tem ḡê ḡama nedanḡ ya Nakaduḡ yalenḡselo ²⁹ *ba nimbiyô esak lonḡbô. Ma thêlô takatu ba bók idum mavi ma tem nêmo lôkmala. Ma vi atu ba bók idum kambom ma tem nêpôm abô ba nema. ³⁰ *Yada miḡ hatôm yandum nômlate êtôm yada yenanḡ auk ami. Yahasopa Wakamik

anêḡ auk atu ek yandanḡ avômalô inij abô ek yanêm lôkmala mena ḡama êndêḡ i la. Yahasopa Wakamik anêḡ lahavij, ôpatu ba hêv ya ba yahalêm. Ma yada miḡ yahasopa yenanḡ yalenḡhavinḡ ami. Ba intu yenanḡ abô yahadam ma thêthônḡ.

Anyô vi evatho Yisu anêḡ abô lonḡ

³¹ “Yahavatho yenanḡ abô lonḡ êḡ ma tem miḡ avômalô nênemimbiḡ ya ami. ³² Ma donḡtom anyô yanḡ bók havatho yenanḡ abô lonḡ yôv. Ma yahayala nena anêḡ abô atu ba hananḡ hathak ya ma avanôḡ.

³³ “Sêbók ma mólô onanḡ hik Jon liḡ hathak ya ba yani bók hananḡ abô avanôḡ. ³⁴ Ma anyô pik te hatôm embatho yenanḡ abô lonḡ e? Yahananḡ hathak Jon anêḡ abô êḡ ek mólô noja bulubiḡ. ³⁵ Jon ma hatôm atum lam atu ba êtôm ba hêv deda. Ma mólô othak ôlêlêk am hathak anêḡ deda êḡ sawa bidoḡ iyom.

³⁶ * “Ma donḡtom yahadam ku takatu ba Wakamik hêv hadêḡ ya ba intu hik thô nena Wakamik hêv ya ba yahalêm. Ba ku êḡ ma hamôḡ ek Jon anêḡ abô. ³⁷⁻³⁸ *Wakamik atu ba hêv ya ba yahalêm intu hik ya thô. Ma mólô miḡ ôêvhavinḡ ya ami. Aêḡ ba mólô miḡ bók olanḡ Wakamik laselo lók ôyê yani thohavloma ami ma anêḡ abô miḡ hêk havij mólô ami aêḡ iyom. ³⁹ *Mólô othak utitiḡ Wapômbêḡ anêḡ kapya ba osonḡ nena tem nêm lôkmala atu ba nêmo êtôm wak nômbêḡ intu sapêḡ êndêḡ mólô. Abô êḡ ma hik ya thô, ⁴⁰ ma donḡtom mólô ôdô nosopa ya ek noja lôkmala anôḡ êḡ.

⁴¹ “Ya miḡ yahananḡ abô êḡ ek avômalô nebam ya ami. ⁴² Ma donḡtom yahayala mólô! Mólô miḡ lemimhavinḡ Wapômbêḡ ami. ⁴³ Wakamik hêv ya ba yahalêm ek yananḡ anêḡ abô bêḡ. Ma mólô ôpôlik hathak ya. Ma donḡtom anyô te halêm ba hananḡ yanida anêḡ abô, êḡ ma mólô othak owa yani thô! ⁴⁴ Mólô othak ôêv athêḡ lôkmanḡginḡ hadêḡ ôpatu ba lahavij mólô. Ma donḡtom miḡ mólô malemkilik hathak Wapômbêḡ donḡtom atu anêḡ lamavi ami. Êḡ ma tem nênemimbiḡ aisé?

⁴⁵ “Mólô othak ôêv malem hadêḡ Mose. Ma donḡtom tem enanḡ mólô bêḡ. Ba intu miḡ mólô lemimimbi nena tem yananḡ mólô bêḡ imiḡ Wakamik ma ami. Mi anôḡ! ⁴⁶ *Mose bók hatô abô hathak ya yôv. Aêḡ ba mólô ôêvhavinḡ Mose anêḡ abô, êḡ ma tem nênemimbiḡ ya imbiḡ. ⁴⁷ Ma donḡtom mólô miḡ ôêvhavinḡ abô atu ba yani hatô ami. Ba intu mólô miḡ ôêvhavinḡ yenanḡ abô havij ami.”

* 5:19: Jon 5:30 * 5:22: Jon 5:27; Ap 10:42 * 5:23: Plp 2:10-11; 1Jon 2:23 * 5:24: Jon 3:15-18 * 5:29: Dan 12:2; Mat 16:27; Ap 24:15 * 5:30: Jon 5:19; 6:38 * 5:36: Jon 3:2; 14:11 * 5:37-38: Mat 3:17; Jon 5:32; 8:18 * 5:39: Luk 24:27 * 5:46: Ap 3:22

6

Yisu havakôñ anyô hatôm 5,000

(*Mat 14:13-21; Mak 6:30-44; Luk 9:10-17*)

¹ Yôv ma Yisu hi kasukthôm Galili anêñ danj vi. Kasuk êñ anêñ athêñ yan nena Taibelias. ² Ma avômalô bêñ anôñ bôk êyê lavôññij takatu ba hadum hathak avômalô lijñ ba intu esopa yani. ³ Yisu hathak dum ba hi ma halôk hamô biñ havij anêñ nê ku. ⁴ Avômalô Israêl iniñ wakklavôñ elam nena Hale ba Hi habobo.

⁵ Ma Yisu hayê avômalô bêñ anôñ êlêm ma hanañ hadêñ Pilip, "Alalô nanêm vuli polom embenj êsê ek nabakôñ avômalô takêntêk?" ⁶ Yani hayala nôm atu ba tem yani indum ba intu hanañ ek eyala Pilip anêñ auk iyom.

⁷ Ma Pilip hanañ viyan, "Alalô nandum ku êtôm ayôñ baheñvi ba lahavulô la anêñ vuli ma miñ hatôm nanêm polom vuli ek avômalô tomtom nejanj dokte dokte ami!"

⁸ Êñ ma nê ku te anêñ athêñ nena Andulu, Saimon Pita anêñ yanj molok, hanañ nena, ⁹ "Nôñgô okna êntêk anêñ polom bali yaðnena baheñvi lôk alim yaðna lokwanju. Ba nôm êñ hatôm avômalô nômbêñ êntêk e?"

¹⁰ Ma Yisu hanañ, "Nonanj êndêñ avômalô ek nêndôk nêmbiñ." Kamunj bêñ anôñ hamô loñ êñ ba anyô sapêñ êlôk êmô. Thêlô hatôm 5,000. ¹¹ Êñ ma Yisu hawa polom ma hateñ mek ba havani hatôm thêlôniñ leññijhavinj vêm ma hadum aêñ hathak alim ju atu havij.

¹² Thêlô eyañ ba leññijviyak ma Yisu hanañ hadêñ anêñ nê ku nena, "Môlô nusup nôm wata sapêñ esak doñtom ma miñ nômbi ni ami." ¹³ Êñ ma isup polom wata ba etak halôk vak sam hatôm laumiñ ba lahavuju.

¹⁴ *Ma avômalô êyê lavôññij êñ ba enañ, "Avanôñ! Sêbôk ma enañ nena plopet te tem êlêm. Ma êntêk lêk halêm yôv." ¹⁵ *Êñ ma idum ek nebalonj yani ek imbitak êtôm iniñ kinj. Ma hayala iniñ auk êñ, ba intu hatak loñ êñ ma havôhi dum atu hathak loñbô.

Yisu havenj kasukthôm anêñ dômlê
(*Mat 14:22-33; Mak 6:45-52*)

¹⁶ Yajsiñ ma anêñ nê ku i tamu kasukthôm anêñ danj. ¹⁷ Bôlôvôñ ma miñ Yisu hayô ek thêlô ami. Ma thêlô iyom ethak yanj ba i tuvulu Kapaneam. ¹⁸ Ma lovak bêñ te hayuv ba kasuk hik bêñ. ¹⁹ Thêlô ivusiñ yanj ba i hatôm 6 kilomita la. Ma êyê Yisu havenj kasukthôm anêñ dômlê ba halêm habobo yanj ba hadum thêlô êkô kambom. ²⁰ Ma Yisu hanañ hadêñ thêlô nena, "Yada êntêk! Miñ nôkô ami." ²¹ Êñ ma thêlô leññijmavi ba

êlôk ek yani ni yanj kapô. Ma kasana ma yanj hi hathak lijñdanj.

²² Haviyô hayañ ma avômalô takatu ba êmô kasukthôm anêñ danj vi tuvulu eyala nena wakkbôk ma yanj doñtom iyom hamô ba nê ku iyom ethak yanj êñ ba i. Ma Yisu miñ hathak yanj êñ havij anêñ nê ku ba hi ami ma mi. ²³ Êñ ma avômalô Taibelias iniñ yanj doho êlêm ebobo loñ atu ba Anyô Bêñ hava polom lijñ halôk ba thêlô eyañ. ²⁴ Ma avômalô êyê nena Yisu lôk anêñ nê ku miñ êmô ami. Êñ ma thêlô ethak yanj ba i Kapaneam ek nêmbôlêm Yisu.

Yisu ma polom lôkmala

²⁵ Avômalô i êpôm Yisu hêk loñ atu ma enañ, "Kêdôñwaga, angê te intu hôlêm loñ êntêk?"

²⁶ Ma Yisu hanañ nena, "Yanañ avanôñ biñ êndêñ môlô. Môlô bôk oanj polom aleba lemimviyak. Ba intu môlô ôbôlêm ya. Ma lavôññij ma môlô bôk ôyê ma doñtom ôthôñ palij denanj. ²⁷ *Nundum ku ek noja nôm atu ba tem nêmbiñ lôkmala ba nêmbiñ êtôm wak nômbêñ intu sapêñ. Wakamik Wapômbêñ bôk havak sêk hayô hêk ya Anyô Anêñ Nakaduj ba tem nêmbiñ lôkmala êñ êndêñ môlô. Ma miñ malemkillik esak nôm atu ba tem epalê ami!"

²⁸ Êñ ma thêlô enañ, "Wapômbêñ lahavinj yêlô nandum ku malê?"

²⁹ *Ma Yisu hanañ, "Wapômbêñ anêñ ku nena nôñnêmbiñ ôpatu ba yani hêv ba halêm."

³⁰⁻³¹ *Êñ ma thêlô enañ hik yani lijñ, "Undum lavôññij te ek yêlô nagê ma tem nanêmbiñ anêmbi abô. Mose bôk hêv mana hadêñ yêlôaniñ bumalô ba eyañ hamô loñ thiliv ba eto aêntêk, 'Yani hêv polom anêñ malak leñ hadêñ avômalô ba eyañ.' *Etak Ijip 16:4*

Ma o, tem undum lavôññij alê yanj?"

³²⁻³³ Ma Yisu hanañ, "Yanañ avanôñ biñ êndêñ môlô nena Anyô Bêñ hêv anyô te ba halêm anêñ malak leñ ba hêv lôkmala hadêñ avômalô hatôm polom anôñ. Ba intu Wakamik iyom hêv nômbiñ anêñ anêñ malak leñ hadêñ môlô. Ma miñ Mose hêv ami."

³⁴ Êñ ma thêlô enañ, "Anyô Bêñ, wak nômbêñ intu sapêñ ma nêmbiñ polom êñ êndêñ yêlô."

³⁵ *Êñ ma Yisu hanañ, "Ya ma polom lôkmala. Ôpatu ba halêm hadêñ ya ma tem miñ ema kisi ami. Ma ôpatu ba hêvhavinj ya ma tem miñ esakmuniñ ek inum ñañ ami. ³⁶ Ma doñtom bôk yahananj hadêñ môlô yôv. Môlô lêk ôyê ya ma miñ môlô ôêvhavinj ami. ³⁷⁻⁴⁰ *Lêk yahalêm anêñ malak leñ ek

* 6:14: Lo 18:15,18 * 6:15: Jon 18:36 * 6:27: Jon 6:48-58 * 6:29: 1Jon 3:23 * 6:30-31: Kis 16:14-15; Nam 11:7-9; Sng 78:24; Mat 16:1; Jon 2:18 * 6:35: Jon 4:14 * 6:37-40: Jon 10:28-29; 17:12

yasopa ôpatu ba hêv ya ba yahalêm anêḡ lahavinḡ. Ma miḡ yahalêm ek yasopa yada yenaḡ yalenḡhavinḡ ami. Avômalô takatu ba êyê ya Nakaduḡ ba êvhavinḡ ma tem neja lôkmala anôḡ atu ba nêmo êtôm wak nômbêḡ intu sapêḡ. Ma pik lo leḡ anêḡ danḡ ma tem yangik thêlo liḡ. Êntêk ma Wakamik anêḡ lahavinḡ. Ba intu miḡ hatôm yatak avômalô takatu ba Wakamik hêv hadêḡ ya te ami. Milôk. Pik lo leḡ anêḡ danḡ ma tem yangik thêlo liḡ. Êntêk ma yani atu ba hêv ya ba yahalêm anêḡ lahavinḡ. Ba intu avômalô takatu ba Wakamik hêv hadêḡ ya ma tem nêlêm êndêḡ ya. Ma opalê atu ba halêm hadêḡ ya ma tem miḡ yandupuninḡ yani ami.”

⁴¹ Avômalô Israeḡ elanḡ Yisu anêḡ abô êḡ “Ya ma nôm atu ba halôk anêḡ malak leḡ ba halêm.” Êḡ ma enaḡ abô munuḡmunuḡ ⁴² *nena, “Anyô êntêk ma Yisu, Josep anêḡ nakaduḡ! Ma alalô ayala talêbô lo lambô! Ma aisê ka hanaḡ nena halôk anêḡ malak leḡ ba halêm?”

⁴³ Ma Yisu hanaḡ, “Môlô bônôḡ! ⁴⁴ *Wakamik hêv ya ba yahalêm ba ôpatu ba halom hadêḡ ya iyom intu tem enja lôklokwanḡ ek êlêm êndêḡ ya. Ma pik lo leḡ anêḡ danḡ ma tem yangik avômalô takêḡ liḡ nimbîyô esak lonḡbô. ⁴⁵ Plopet te bôk hato abô halôk kapya aêntêk,

“Wapômbêḡ tem nêmo auk êndêḡ avômalô sapêḡ.” *Aisaia 54:13*

Avômalô takatu ba elanḡ Wakamik anêḡ abô ba ewa auk, thêlo tem nêlêm ek ya. ⁴⁶ *Anyô te miḡ bôk hayê Wakamik ami. Ôpatu ba hamô havinḡ Anyô Bêḡ ba halêm iyom intu hayê. ⁴⁷ *Yanaḡ avanôḡ binḡ êndêḡ môlô. Anyô hêvhavinḡ ya ma lêk hawa lôkmala anôḡ atu ba êmo êtôm wak nômbêḡ intu sapêḡ yôv. ⁴⁸ *Ya ma polom lôkmala. ⁴⁹ Môlônim bumalô takatu ba eyaḡ mana hamô lonḡ thiliv bôk ema yôv. ⁵⁰ Ma polom atu ba halêm anêḡ malak leḡ ba avômalô eyaḡ tem miḡ nema ami. ⁵¹ Yada intu polom lôkmala ba yahalêm anêḡ malak leḡ. Anyô te hayaḡ, êḡ ma tem êmo lôkmala êtôm wak nômbêḡ intu sapêḡ. Polom êḡ ma yenaḡ vathiap ek yanêmo ek avômalô pik neja lôkmala.”

⁵² Ma avômalô Israeḡ elanḡ abô êḡ ma kapôlôḡinḡ ḡḡḡḡ ba enaḡ nena, “Anyô êntêk hatôm nêmo anêḡ vathiap êndêḡ alalô ba aḡḡaḡ aisê?”

⁵³ Ma Yisu hanaḡ, “Yanaḡ avanôḡ binḡ êndêḡ môlô. Môlô miḡ oaḡ ya Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu anêḡ vathiap lôk unum anêḡ thalalenḡ ami, ma tem miḡ noja lôkmala ami. ⁵⁴⁻⁵⁵ Yenaḡ vathiap ma nômo anôḡ binḡ ek nejaḡ, ma yenaḡ thalalenḡ ma nômo anôḡ binḡ ek

ninum. Ba intu anyô hayaḡ yenaḡ vathiap lôk hanum yenaḡ thalalenḡ ma yani hawa lôkmala atu ba nêmo êtôm wak nômbêḡ intu sapêḡ. Ma pik lo leḡ anêḡ danḡ ma tem yangik yani liḡ. ⁵⁶ Ôpatu ba hayaḡ yenaḡ vathiap lôk hanum yenaḡ thalalenḡ intu hamô havinḡ ya ma yahamô havinḡ yani. ⁵⁷ *Wakamik ida hamô lôkmala ba hêv ya ba yahalêm ba intu yada yahamô lôkmala aêḡ iyom. Aêḡ ba ôpatu ba hayaḡ ya ma tem êmo lôkmala aêḡ iyom. ⁵⁸ Êntêk ma polom atu ba lêk halêm anêḡ malak leḡ. Sêbôk ma bumalô eyaḡ mana ba bôk ema ba mi. Ma ôpatu ba hayaḡ polom êḡ, ma tem enja lôkmala anôḡ atu ba êmo êtôm wak nômbêḡ intu sapêḡ.” ⁵⁹ Yisu hamô unyak yenaḡ anêḡ Kapaneam ma hadêḡ avômalô hathak auk takêḡ.

Yisu anêḡ ḡê ku doho êdô yani

⁶⁰ Avômalô takatu ba esopa Yisu elanḡ abô takêḡ ma bêḡ anôḡ êpôlik ba enaḡ, “Abô êntêk ma abôma ba opalê hatôm endanḡ?”

⁶¹ Yisu hayala nena thêlo enaḡ abô munuḡmunuḡ hathak abô atu. Êḡ ma hanaḡ, “Abô êntêk habulinḡ môlô e? ⁶² Ma môlô ôyê ya Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu havôhi daku lonḡ sêbôk atu ba yani hamô, êḡ ma tem môlô lemimimbi aisê? ⁶³ Lovak Matherḡ da hêv lôkmala hadêḡ avômalô. Ma avômalô pik miḡ êtôm ami. Abô takatu ba yahanaḡ hadêḡ môlô ma ida hamô lôkmala ba halêm anêḡ Lovak Matherḡ ba hêv lôkmala êḡ hadêḡ môlô. ⁶⁴⁻⁶⁵ *Ma donḡtom môlô doho miḡ ôêvhavinḡ ami. Ba intu bôk yahanaḡ hadêḡ môlô nena ôpatu ba Wakamik halom hadêḡ ya iyom intu tem enja lôklokwanḡ ek êlêm êndêḡ ya.”

Aêḡ ba môḡ anôḡ ma Yisu hadôḡ avômalô ba hayala ḡê takatu ba miḡ êvhavinḡ ami. Ma hayala ôpatu ba tem enaḡ yani bêḡ aêḡ iyom.

⁶⁶ Êḡ ma avômalô bêḡ anôḡ elanḡ abô êḡ ma êpôlik hathak yani ba miḡ esopa yani hathak lonḡbô ami.

⁶⁷ Yisu hanaḡ hik ḡê ku lauminḡ ba lahavuju takatu liḡ, “Ma môlô lemimhavinḡ unu imbinḡ e?”

⁶⁸ *Ma Saimon Pita hanaḡ viyaḡ, “Anyô Bêḡ, yêlo nana êndêḡ opalê am? Anêmo abô iyom intu hêv lôkmala atu ba tem nêmo êtôm wak nômbêḡ intu sapêḡ. ⁶⁹ Ma yêlo êvhavinḡ ba ayala katô nena o ma Wapômbêḡ anêḡ Anyô Matherḡ.”

⁷⁰ Ma Yisu hanaḡ, “Bôk yahatak môlô lauminḡ ba lahavuju ek numbitak yenaḡ ḡê ku. Ma donḡtom môlônim anyô te ma ḡḡôk.”

⁷¹ Yani hanaḡ hathak Judas, Saimon Iskaliot anêḡ nakaduḡ. Yani ma ḡê ku lauminḡ ba

* 6:42: Mat 13:55 * 6:44: Jon 6:65 * 6:46: Jon 1:18 * 6:47: Jon 3:15-16 * 6:48: Jon 6:32,58 * 6:57:

1Jon 3:24 * 6:64-65: Jon 6:44; 13:11 * 6:68: Mat 16:16

lahavuju takatu te ma donptom wak te am ka tem yani enañ Yisu bêj.

7

Yisu hayê waklavôñ bêj halôk Jelusalem

¹*Vêm ma Isael ininj nê bêjbêj idum ek nijik Yisu vônô. Ba intu hadô ek ni Judia ma hi havenj Galili lôbôlôbô iyom. ²*Ma avômalô Isael ininj waklavôn te habobo ba elam nena Elav Unyak Alôkñauj. ³Êñ ma Yisu anêj iviyan ibi yani lilij ba enañ, “Waklavônj Elav Unyak Alôkñauj lêk hayô ba otak loj êntêk ma nu Judia ek anêm avômalô takatu ba esopa o tem nêgê lavôñij takatu ba hothak hudum. ⁴Lemhavinj avômalô sapêj neyala o, êñ ma miñ umbuñ o ami. Bôk huik o thô yôv ba intu nu yainj ek avômalô sapêj neyala o!” ⁵*Yisu anêj iviyan miñ êvhavinj yani ami ba intu enañ aêj.

⁶Ma Yisu hanañ viyan, “Yenañ waklavônj yana Jelusalem ma mi denañ. Ma môlô ma wak sapêj ma mavi. ⁷Avômalô pik miñ hatôm nêpôlik ek môlô ami. Ma yahik avômalô pik ininj kambom thô ba intu êpôlik hathak ya. ⁸Môlô nu ôngô waklavônj atu. Ma yenañ waklavônj yana Jelusalem miñ lêk hayô ami denañ ba intu tem miñ yana daku ami.” ⁹Êñ ma hamô Galili.

¹⁰Aêñ ba anêj iviyanj êmônj ba i ek nêgê waklavônj êñ. Ma yani havenj i yam ma donptom miñ hik i thô ami. ¹¹Ma Isael ininj nê bêjbêj takatu ba êyê waklavônj êmô Jelusalem êbôlêm Yisu ba enañ, “Anyô êntêk hamô êsê?”

¹²Ma avômalô nômbêj êñ enañ abô thikuthik bêj anônj hadêj i hathak yani. Vi enañ, “Yani anyô mavi anônj.” Ma vi enañ, “Mi. Yani hasau avômalô.” ¹³Ma avômalô êkô ek ininj nê bêjbêj ba intu miñ iminj piklêvônj ek nenanj ininj auk bêj ami.

¹⁴Waklavônj Elav Unyak Alôkñauj anêj wak te malêvônj hayô. Ma Yisu hi unyak mathen anêj piklêvônj ba hêv auk hadêj avômalô. ¹⁵*Isael ininj nê bêjbêj elanjô Yisu anêj abô êñ ma esonj kambom ba enañ, “Aisé ka ôpêntêk hawa auk hathak alalônij abô balabuñ? Kêdônjwaga te miñ hadônj yani ami.”

¹⁶*Ma Yisu hanañ viyan, “Auk atu ba yahêv hadêj môlô halêm anêj ôpatu ba hêv ya ba yahalêm ma miñ yada yenañ auk ami. ¹⁷Ôpatu ba hadum ek esopa Wapômbêj anêj lahavinj, yani tem eyala nena yenañ auk êñ halêm anêj Wapômbêj nena halêm anêj yada yenañ auk iyom. ¹⁸*Ôpatu ba

habam yanida hadum aêj ek enja athêj lôkmañij. Ma donptom ôpatu ba hadum ku ek avômalô nebam anyô atu ba hêv yani ba halêm, ôpêj ma hanañ abô avanônj. Ma miñ hasau avômalô ami. ¹⁹*Mose bôk hêv abô balabuñ hadêj môlô yôv. Ma donptom môlônim anyô te miñ hasopa abô balabuñ takêj ami! Ma môlô udum ek ungwik ya vônô eka?”

²⁰*Ma avômalô enañ viyan, “Ngôk hamô havinj o. Opalê te hadum ek injik o vônô?”

²¹Ma Yisu hanañ, “Bôk yahadum ku te hadêj Sabat nena yahadum anyô havuvinj atu mavi. Êñ ma hadum ba môlô osonj kambom! ²²*Odanô! Môlô osonj nena Mose hêv abô balabuñ nengothe anyô kupik hadêj môlô. Ma donptom mi. Bumalô da êv. Ba intu ku êñ habitak hadêj Sabat ma môlô othak osopa aêj iyom. ²³*Abô balabuñ nengothe kupik ma bêj ek abô balabuñ Sabat. Ba intu môlô ongothe okna kupik hadêj Sabat ek môlô miñ numbulinj Mose anêj abô balabuñ atu ami. Ma nindum anyô mavi ma bêj ek nengothe kupik! Aêñ ba yahatôm yandum anyô te lijkupik lôkthô mavi êndêj Sabat. Ma môlô lemimmanij eka? ²⁴Noja auk thêthônj esak ku lo loj vêmam. Ma miñ ôngô iyom ma nundum abô esak ami.”

Avômalô idum ek neyala nena Yisu ma opalê

²⁵Êñ ma avômalô Jelusalem doho enañ, “Ôpêntêk intu ba nê bêjbêj idum ek nijik vônô, e? ²⁶Ôngô, yani hanañ abô hamiñ piklêvônj ma nê bêjbêj êyê iyom. Yakô ek thêlô neyala nena ôpêj ma Mesia la. ²⁷*Ma donptom ôpêntêk ma ayala anêj malak ôdônj. Ma Mesia atu halêm ma tem miñ nayala anêj malak ôdônj ami.”

²⁸*Yisu hamiñ unyak mathen anêj piklêvônj ma halanjô thêlônij abô. Êñ ma halam, “Môlô oyala ya lôk yenañ malak ôdônj e? Ôpatu ba hêv ya ba yahalêm ma Wapômbêj anônj atu ba môlô ôthônj yani palinj ba miñ yahalêm hatôm yadanañ auk ami. ²⁹Yahalêm anêj yani atu ba hêv ya ba yahalêm. Ba intu yada yahayala yani.”

³⁰*Thêlô elanjô abô êñ ba idum ek nebalonj yani ma donptom anêj waklavônj miñ hayô ami denañ. Ba intu miñ hatôm anyôla embalonj yani ami. ³¹Avômalô nômbêj atu ba êmô ma êyê. Bêj anônj ma êvhavinj yani ba enañ thikuthik, “Anyôla tem miñ emberj yam ba indum lavônij bêj anônj êmônj ek ôpêntêk ami. Yakô yani ma Mesia atu la.”

³²Nê Palisi elanjô thêlônij abô. Êñ ma thêlô

* 7:1: Jon 5:18 * 7:2: Wkp 23:34 * 7:5: Ap 1:14 * 7:15: Mat 13:54; Luk 2:47 * 7:16: Jon 12:49;
14:10 * 7:18: Jon 8:50 * 7:19: Ap 7:53; Lom 2:21-24 * 7:20: Jon 8:48; 10:20 * 7:22: Stt 17:9-13; Wkp 12:3
* 7:23: Jon 5:8-10,16 * 7:27: Jon 7:41; 9:29 * 7:28: Mat 11:27; Jon 8:55 * 7:30: Jon 7:44

lök nê bêñbêñ êbók da êv thêlônij sôp bidonj ba i ek nebalonj Yisu.

³³ Ma Yisu hanan, "Sawa bidonj ma tem yamô imbinj mólô vêm ma tem yambôna êndêñ ôpatu ba hêv ya ba yahalêm. ³⁴ *Ma mólô tem nômbólêm ya, ma donjtom tem minj hatôm nôpôm ya ami lök minj hatôm unu lonj atu ba yahamô ami."

³⁵ Ma Israel inij nê bêñbêñ enan hadêñ thêlôda, "Tem ni êsê ba minj hatôm alalô napôm ami? Yani ni lonj atu ba alalôanij avômalô sêbók ba ilupunij i ba lêk êmô havij nê daluk ek êndôñ thêlô e? ³⁶ Yani anêñ auk aisê ba intu hanan aêñ, 'Tem mólô nômbólêm ya, ma donjtom tem minj hatôm nôpôm ya ami lök minj hatôm unu lonj atu ba yahamô ami.'"

Yisu ma ñan lôkmala

³⁷ *Waklavôñ bêñ êñ anêñ danj ma bêñ ek wak vi. Ma Yisu haviyô haminj unyak mathen kapô ma halam, "Anyô te hathak-munij ek inum ñan ma êlêm êndêñ ya. ³⁸ *Abô te hêk Wapômbêñ anêñ kapya ba hanan, 'Ñan atu ba hêv lôkmala tem endanvij êndók avômalô takatu ba êvhavij ya inij kapólôñij ba endan endeba ni.'"

³⁹ *Yisu hanan abô êñ hathak Lovak Matherj atu ba tem nêñ êndêñ avômalô takatu ba êvhavij. Yani minj hama ba haviyô ami denan ba intu Lovak Matherj minj halêm ami.

Avômalô evak i vose hi ôdôñ ju

⁴⁰ *Avômalô doho elanj Yisu anêñ abô êñ ma enan, "Avanôñ binj! Alalô ayabinj plopet te! Ôpêñ êntêk êñ!"

⁴¹⁻⁴² *Ma vi enan, "Yani ma Mesia!"

Ma vi enan, "Mî. Wapômbêñ anêñ kapya hanan, 'Mesia ma tem imbitak anêñ Devit anêñ thalalen anêñ malak Betlehem.' Ma donjtom yani ma anyô Galili te." ⁴³ Aêñ ba avômalô evak i vose hi ôdôñ ju. ⁴⁴ Anyô doho lenij havij nebalonj yani, ma donjtom minj evalonj ami.

Israel inij nê bêñbêñ minj êvhavij Yisu ami

⁴⁵ Êñ ma nê bêñbêñ inij sôp bidonj êvôi ek nê bêñbêñ êbók da lök nê Palisi. Ma thêlô enan, "Aisê ba mólô minj ovalonj yani ba owa ba ôlêm ami?"

⁴⁶ *Ma sôp bidonj takêñ enan, "Anyô êñ hanan abô atu ba minj anyô la bók hanan ami."

⁴⁷ Ma Palisi ethan thêlô ba enan, "Ôpêñ bók hasau avômalô bêñ anôñ. Ma lêk hasau mólô havij e? ⁴⁸ *Ma alalôanij nê bêñbêñ lök

Palisi takêntêk inij anyô te hêvhavij yani e? ⁴⁹ Ma mi! Avômalô alonan takêñ êthôñ Mose anêñ abô balabunj paliñ. Ba intu Wapômbêñ tem injiki vônô!"

⁵⁰ *Nikodimus, anyô Palisi atu sêbók ba hi hadêñ Yisu halanj abô takêñ ma hanan hadêñ thêlô, ⁵¹ "Alalôanij abô balabunj hanan nena nijik anyô te vônô oyan e? Mî. Nadañô anêñ abô ba nayala nôñ takatu ba hadum vêmam."

⁵² *Ma thêlô enan viyan, "O Galili hatôm ôpêñ e? Osam abô atu ba hêk Wapômbêñ anêñ kapya katô ma tem oyala nena plopet te tem minj êlêm anêñ Galili ami."

*[Avi sek **

⁵³ Yôv ma avômalô i inij unyak.

8

¹ Ma Yisu hi Dum Oliv. ² Haviyô hayanj wak hapup ma Yisu havôhi unyak mathen anêñ piklêvôñ. Ma avômalô êlêm êdêñ yani, ma yani halók hamô ma hêv auk hadêñ thêlô. ³ Nê Palisi lök nê lókauk hathak abô balabunj êpôm avi sek te ma ewa yani ba êlêm êdô haminj nê bêñbêñ maleñij. ⁴ Ma enan hik Yisu lij, "Kêdôñwaga, lêk yêlô ayê avi êntêk hêk havij anyô lök avi te. ⁵ *Ma Mose anêñ abô balabunj hanan nena avi anêñ aêñ ma nijik vônô esak valu. Ba lemhabi aisê?" ⁶ Inij auk êñ ma hatôm gwasilim ek neja yani êmô ek nenan yani bêñ.

Ma donjtom Yisu hakôm ba hatô abô hêk pik hathak banğwasij. ⁷ *Ma enan hik lij mathalalen aleba yani haviyô haminj ma hanan hadêñ thêlô, "Mólô te hayala nena minj hadum kambom te ami êñ ma enja valu ba injik avi êntêk esak êmôñ." ⁸ Êñ ma hakôm ba hatô abô hêk pik hathak lonjbô.

⁹ Thêlô elanj abô êñ ma thêlô tomtom etak lonj êñ ba i. Nê inij sondabêñ bêñ anôñ êmôñ ba i. Ma anyô vi even jam aleba Yisu lo avi êñ iyom êmô. ¹⁰ Ma Yisu haviyô haminj ma hanan hadêñ yani, "Livôñ, nê takatu ma lêk i êsê ba mi? Ma opalê lêk hadum abô ek nijik o vônô?"

¹¹ *Ma avi êñ hanan, "Anyô Bêñ, anyô mi."

Êñ ma Yisu hanan, "Ya minj yahadam abô ek nijik o vônô ami. Nu! Ma otak anêñ kambom êñ!"

Yisu ma pik anêñ deda

¹² *Yisu hanan abô hadêñ avômalô hathak lonjbô nena, "Ya ma hatôm avômalô pik inij deda. Ôpatu ba hasopa ya tem enja deda atu

* **7:34:** Jon 8:21; 13:36 * **7:37:** Wkp 23:36; Ais 55:1; Jon 4:14 * **7:38:** Ais 58:11 * **7:39:** Jon 16:7; 20:22; Ap 2:4 * **7:40:** Lo 18:15; Jon 6:14 * **7:41-42:** Jon 1:46; Sng 89:3-4; Mai 5:2 * **7:46:** Mak 1:22 * **7:48:** Jon 12:42 * **7:50:** Jon 3:1-2 * **7:52:** Jon 7:41-42 * **7:52:** Nê lókauk vi lenijhabi nena abô 7:53-8:11 ma Jon da minj hatô ami, ma anyôla hatô havenj jam. * **8:5:** Wkp 20:10; Lo 22:22-24 * **8:7:** Lo 17:7 * **8:11:** Jon 5:14 * **8:12:** Ais 49:6; Jon 1:4-9; 9:5; 12:46

ba nê m lôkmala anêḡ ma tem miḡ embenḡ loḡ momaḡiniḡ ami. Milôk.”

¹³ Ma Palisi enaḡ, “Oda hovatho anê m abô loḡ ba abô êḡ ma miḡ abô avanôḡ ami.”

¹⁴ *Ma hanaḡ viyaḡ, “Avanôḡ, lêk yaha-vatho yenaḡ abô loḡ. Ma yahayala loḡ atu ba yahamô ba yahalê m lôk loḡ atu ba tem yana. Ba intu yenaḡ abô ma avanôḡ. Ma doḡtom môlô ôthôḡ loḡ atu ba yahamô ba yahalê m lôk loḡ atu ba tem yana paliḡ.

¹⁵ *Môlô othak osopa avômalô pik iniḡ auk ba udum abô aêntêk, ‘anyô êntêk ma mavi’ mena ‘avi êntêk ma kambom’. Ma doḡtom yada miḡ aêḡ ami. ¹⁶ *Yai lôk Wakamik atu ba hêv ya ba yahalê m, yai adum ku êḡ haviḡ i. Ma miḡ yahadum abô hathak yada yenaḡ auk ami ma mi. Ba intu yahadum ek yandum abô, ma yenaḡ abô ma avanôḡ iyom. ¹⁷ *Môlôda unim abô balabuḡ hanaḡ aêntêk, ‘Anyô lokwanju idum abô ba enaḡ abô te iyom êḡ ma abô avanôḡ.’ ¹⁸ *Ma yada yahavatho yenaḡ abô loḡ. Ma Wakamik atu ba hêv ya ba yahalê m intu havatho yenaḡ abô loḡ haviḡ.”

¹⁹ Êḡ ma ḡê Palisi enaḡ hik yani liḡ, “Lemambô hamô êsê?”

Ma Yisu hanaḡ viyaḡ, “Môlô oyala ya, êḡ ma tem noyala Wakamik imbiḡ. Ma doḡtom môlô ôthôḡ ya ba intu ôthôḡ Wakamik haviḡ.” ²⁰ *Yisu hanaḡ abô takêḡ lôk hadôḡ avômalô hamô unyak mathen anêḡ piklêvôḡ hamô habobo loḡ êv da halôk. Ma anêḡ waklavôḡ miḡ lêk hayô ami denaḡ ba intu miḡ evaloḡ yani ami.

Yisu anêḡ malak ôdôḡ

²¹ *Yisu hanaḡ hathak loḡbô. “Tem yana. Ma môlô tem nômbôlê m ya ba unim kambom atu ôthôḡ ya paliḡ tem injik môlô vônô ba miḡ hatôm unu loḡ atu ba yaha ami.”

²² Israel iniḡ ḡê bêḡbêḡ elañ abô êḡ ma thêlôda enaḡ hadêḡ i nena, “Aisê ka yani hanaḡ, ‘Môlô miḡ hatôm unu loḡ atu ba yaha ami?’ Yakô yanida injik i vônô la?”

²³ *Ma doḡtom Yisu hanaḡ hadêḡ thêlô, “Môlônim loḡ ma pik êntêk. Ma yenaḡ loḡ ma malak leḡ. Môlô ma avômalô pik ma doḡtom ya ma miḡ anyô pik êntêk ami. ²⁴ Ma miḡ môlô dêvhaviḡ abô êntêk ‘Yada Yahamô’ ami, êḡ ma tem noma. Ba intu bôk yahanaḡ hadêḡ môlô yôv nena môlô othak udum kambom lomalomoma ba tem noma.”

²⁵ Thêlô enaḡ hik yani liḡ, “O ma opalê?” Ma Yisu hanaḡ, “Sêbôk ba môḡ anôḡ ma yahanaḡ hadêḡ môlô. ²⁶ Yahatôm yanaḡ môlônim kambom lomalomoma bêḡ. Ma doḡtom Wakamik atu ba hêv ya ba yahalê m,

yani ma avanôḡ. Ba yahalanô anêḡ abô ba yahanaḡ hadêḡ avômalô pik.”

²⁷ Thêlô êthôḡ Yisu anêḡ abô atu ba hanaḡ hathak Lambô. ²⁸ *Aêḡ ba yani hanaḡ hadêḡ thêlô, “Wak te am ka tem môlô nôsôkwêḡ ya Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu. Êḡ ma tem noyala nena Yada Yahamô ba yahanaḡ abô takatu ba Wakamik hik thô hadêḡ ya ma miḡ yahadum nômlate hatôm yada yenaḡ auk ami. ²⁹ Ma ôpatu ba hêv ya ba yahalê m intu hamô haviḡ ya. Yahadum nômkama hatôm anêḡ lahaviḡ. Aêḡ ba miḡ hatak ya ba yahamô daluk ami.” ³⁰ Avômalô bêḡ anôḡ elañô Yisu anêḡ abô êḡ ba êvhaviḡ.

Avômena ethak idum hatôm lami

³¹ Yisu hanaḡ hadêḡ avômalô Israel takatu ba êvhaviḡ yani nena, “Môlô ovaloḡ yenaḡ abô loḡ lôklokwaḡ, êḡ ma môlô ma yenaḡ ḡê ku anôḡ. ³² Ma tem noyala nô m avanôḡ. Ma nô m avanôḡ êḡ tem epole yak atu ba havuvi môlô loḡ vé.”

³³ *Ma thêlô enaḡ viyaḡ, “Aisê! Yêlô ma Ablaham anêḡ limi ba anyôla ma miḡ yêlôaniḡ alañ ami. Ma honañ aêḡ eka?”

³⁴ *Ma Yisu hanaḡ viyaḡ, “Yanaḡ avanôḡ biḡ êndêḡ môlô nena ḡê takatu ba ethak idum kambom, êḡ ma hatôm yak havaloḡ i loḡ ba intu kambom habitak thêlônin alañ. ³⁵ Ma ḡê takatu ba ewa hêk loḡ buyañ ma iniḡ alañ hamô. Ba intu ḡê êḡ ma miḡ unyak alañ anêḡ thalalenḡ te ami. Nakaduḡ iyom intu unyak alañ anêḡ avômalô wak nômbêḡ intu sapêḡ. ³⁶ Aêḡ ba ya Nakaduḡ yahapole môlônim yak vé, ma yak êḡ tem miḡ embaloḡ môlô loḡ esak loḡbô ami. ³⁷ Yahayala nena môlô ma Ablaham anêḡ limi, ma doḡtom yenaḡ abô ma miḡ hamô môlônim kapôlô mim ami. Ba intu udum ek uḡgwik ya vônô. ³⁸ Yahathak yahanaḡ abô hathak nômkama takatu ba Wakamik hathak hik thô hadêḡ ya. Ma môlô othak udum hatôm atu ba olaḡô hêk lemimambô.”

³⁹ *Thêlô enaḡ viyaḡ, “Ablaham ma yêlôaniḡ wakamik.”

Ma Yisu hanaḡ hadêḡ thêlô, “Môlô ma Ablaham anêḡ limi, êḡ ma tem nosopa anêḡ bôk loḡ. ⁴⁰ Odaḡô! Wapômbêḡ hanaḡ abô avanôḡ hadêḡ ya ba yahanaḡ abô êḡ hadêḡ môlô. Ma lêk môlô udum ek uḡgwik ya vônô! Ablaham miḡ hadum aêḡ ami. Ma môlô aisê? ⁴¹ *Môlô osopa lemambô iyom.”

Ma thêlô enaḡ, “Yêlô miḡ avômena loḡ sawa ami. Wapômbêḡ da intu yêlôaniḡ wakamik. Ma o?”

⁴² Ma Yisu hanaḡ, “Yahalê m anêḡ Wapômbêḡ ba êntêk yahamô. Yani hêv ya

* 8:14: Jon 5:31-32; 7:28 * 8:15: Jon 12:47 * 8:16: Jon 5:30; 8:29 * 8:17: Lo 19:15 * 8:18: 1Jon 5:9

* 8:20: Jon 7:30 * 8:21: Jon 7:34; 13:33 * 8:23: Jon 3:31 * 8:28: Jon 3:14 * 8:33: Mat 3:9 * 8:34:

Lom 6:16,20 * 8:39: Mat 3:9 * 8:41: Ais 63:16

ba yahalêm ma miñ yada yahalêm hathak yenañ auk ami. Ba intu Wapômbêñ mólônim Lemambô, êñ ma tem mólô lemimimbiñ ya aêñ iyom. ⁴³ Mólô ôdô yenañ abô. Ba intu mólô ôthôñ yenañ abô denañ. ⁴⁴ *Sêbôk ba môtñ anôñ ma Sadan anyô hik avômalô vônô mayaliv ba êntêk hadum aêñ haveñ denañ. Nôm avanôñ te miñ hamô havinñ yani ami. Ba intu hadô nôm avanôñ sapêñ. Yani ma anyô abôyañ lók abôyañ anêñ alañ. Aêñ ba abôyañ ma anêñ abô anôñ ba intu hanañ abôyañ iyom. Ma mólônim lemambô ma Sadan êñ ba anêñ nali ma mólô ba intu osopa anêñ lahavinñ. ⁴⁵ Ma ya anyô lon buyañ ba yahanañ abô avanôñ. Ba intu mólô miñ ôêvhavinñ ya ami. ⁴⁶ *Mólô te hatôm injik yenañ kambom thô e? Yakô yenañ abô ma avanôñ ma aisê ba miñ mólô ôêvhavinñ ya ami? ⁴⁷ *Wapômbêñ anêñ nali ma ethak elañ anêñ abô. Mólô ma miñ Wapômbêñ anêñ nali ami. Ba intu miñ olañ anêñ abô ami.”

Yisu hanañ abô hathak yanida

⁴⁸ *Avômalô Israe el enañ Yisu anêñ abô vinyañ, “Avanôñ! O anyô Samalia te ba ñgók hamô havinñ o!”

⁴⁹ Ma Yisu hanañ, “Ñgók miñ hamô havinñ ya ami. Yahalovak Wakamik vibinñ. Ma mólô miñ ollovak ya vibinñ ami. ⁵⁰ Miñ yada yahadam ek avômalô nebam ya ami. Mi. Anyô te intu hamô. Ba intu hadum ek avômalô nebam ya ma tem endañ avômalô ininñ abô. ⁵¹ *Yanañ avanôñ binñ êndêñ mólô. Ôpatu ba hasopa yenañ abô ma tem miñ ema ami. Mi anôñ.”

⁵² Avômalô Israe el enañ, “Yêlô lêk ayala nena ñgók hamô havinñ o. Ablaham lók plopet sapêñ bók ema yôv. Ma donjom oda honañ, Ôpatu ba hasopa yenañ abô ma tem miñ ema ami.” ⁵³ O bêñ ek yêlôaniñ bumalô Ablaham, e? Yani bók hama yôv! Ma plopet sapêñ bók ema havinñ. Ma hosonñ nena o anyô bêñ e?”

⁵⁴ Êñ ma Yisu hanañ, “Yahabam yada, êñ ma nôm oyañ. Wakamik atu ba mólô olam nena unim Wapômbêñ, yani êñ intu habam ya. ⁵⁵ Ma donjom mólô miñ oyala yani ami ma mi. Ya ma yahayala yani katô ba yahanañ nena yahathôñ yani paliñ, êñ ma tem yambitak anyô abôyañ êtôm mólô. Aêñ ba yahayala yani ba intu yahasopa anêñ abô. ⁵⁶ Mólônim bumalô Ablaham bók hayala nena tem yalêm ba lamavi anôñ. Ma hayê yenañ wklavônñ êñ ma hadum yani lamavi anêñ dôêñ.”

⁵⁷ Avômalô Israe el enañ hadêñ Yisu, “Anêm sondabêñ miñ hatôm 50 ami denañ ma honañ nena bók hâyê Ablaham. Hosaul!”

⁵⁸ *Ma Yisu hanañ, “Yanañ avanôñ binñ êndêñ mólô. Ablaham miñ habitak ami denañ, ma yada bók yahamô yôv.” ⁵⁹ Thêlô elañ abô êñ ma ewa valu ek nijik yani esak. Ma donjom Yisu hêv i vê menañna hêk unyak matherñ anêñ piklêvônñ ba hi.

9

Anyô madaluk pusip

¹ Yisu haveñ ba hi ma hayê anyô mapusip te. Sêbôk ba talêbô havathu ma mapusip. ² *Ma anêñ ñê ku enañ hik yani linñ, “Kêdônwaga, opalê intu hadum kambom ba talêbô hawa ôpêntêk ba mapusip? Ôpêñ da anêñ kambom mena lambô lo talêbô ininñ e?”

³ *Ma Yisu hanañ, “Wapômbêñ hadum ku êñ hathak ôpêñ ek avômalô pik nêgê. Ma miñ ôpêñ mena lambô lo talêbô ininñ kambom ami. Mi. ⁴ Deda hêk denañ ba alalô nandum ôpatu ba hêv ya ba yahalêm anêñ ku. Bôlôvônñ tem êyô ba miñ hatôm anyô nindum ku ami. ⁵ *Yahamô pik ma ya ma avômalô pik ininñ deda.”

⁶ *Êñ ma yani hasôwapôk hathak pik ma hayelanñ aleba habitak malim. Ma hawa ba hatak hathak anyô mapusip êñ madaluk. ⁷ Ma hanañ hadêñ yani, “Nu usik o êndók kasuk Siloam.” (Athêñ Siloam êñ anêñ ôdônñ nena, “Êv yani ba hi.”) Ma ôpêñ hi hathik i. Ma hale halêm hathak lonjô ma lêk hayê tak mavi.

⁸ Yanida anêñ avômalô lók avômalô takatu ba bók eyala yani êyê ôpêñ ma enañ, “Êntêk ma anyô petenak sêbôk e?” ⁹ Ma doho enañ, “Ôpêñ intu.”

Ma vi enañ, “Mi, anyô yañ ba hatôm ôpêñ.”

Ma donjom ôpêñda hanañ, “Ya êñ êntêk.”

¹⁰ Ma thêlô enañ hik yani linñ, “Aisê ba malem daluk hakyav?”

¹¹ Ma hanañ, “Ôpatu ba elam nena Yisu, hayelanñ pik havinñ wapôk aleba hatôm pik malim ma hatak hathak yamalenñ. Yôv ma hanañ nena, ‘Nu kasuk Siloam ma usik o.’ Êñ ma yaha yahathik ma yamalenñ hakyav.”

¹² Ma thêlô enañ hik yani linñ, “Ôpêñ hamô êsê?”

Ma yani hanañ, “Yahathônñ paliñ.”

Palisi enañ abô hadêñ anyô madaluk hakyav

¹³ Êñ ma thêlô ewa anyô madaluk pusip atu ba lêk mavi hi ek Palisi. ¹⁴ Lêk Sabat ma Yisu hadum ku êñ. ¹⁵ Aêñ ba Palisi enañ hik

* 8:44: 1Jon 3:8

* 8:46: 2Ko 5:21; 1Pi 2:22

* 8:47: 1Jon 4:6

* 8:48: Mak 3:21-22

* 8:51: Jon 5:24

* 8:58: Jon 1:1

* 9:2: Ese 18:20; Luk 13:2,4

* 9:3: Jon 11:4

* 9:5: Mat 5:14; Jon 8:12

* 9:6: Mak 8:23

yani liñ hatôm atu ba avômalô enañ hik yani liñ, “Malem hakyav aisê?” Ma yani hanañ, “Ôpêñ hatak pik malim hathak yamalenj ma yahathik ma lêk yahayê tak.”

¹⁶ Ma Palisi doho enañ, “Anyô êñ miñ halêm anêñ Wapômbêñ ami ek malê nena habuliñ Sabat.”

Ma doñtom vi enañ, “Anyô kambom hatôm indum lavôññ anêñ aêñ e?” Ma thêlô evak i vose hi ôdôñ ju.

¹⁷ *Yôv ma thêlô enañ hik anyô madaluk pusip êñ liñ hathak lonbô, “Yani hadum anêm malem ba hakyav. Ma honañ aisê hathak yani?”

Ma ôpêñ hanañ, “Yani ma plopet te.”

¹⁸ Ma Isael iniñ nê bêñbêñ miñ êvhavinj nena sêbôk ma yani mapusip ma doñtom lêk habitak mavi ami. Ba intu elam lambô lo talêbô ba êlêm. ¹⁹ Ma enañ hik thai liñ, “Mamunim nalum êntêk e? Talêbô bôk havathu ba mapusip e? Aisê ka lêk hayê tak?”

²⁰ Ma talêbô lo lambô enañ, “Avanôñ! Ôpêntêk ma yaianiñ okna. Talêbô hawa ma bôk mapusip yôv. ²¹ Ma doñtom madaluk hakyav lôk opalê hadum yani madaluk mavi, êñ ma yai athôñ palinj. Yani bôk anyô muk yôv ba nonañ injik yanida liñ.” ²² Isael iniñ nê bêñbêñ bôk enañ nena anyôla hanañ nena Yisu ma Mesia, êñ ma tem nêñêm ôpêñ vê. Aêñ ba intu thai êkô ²³ ba enañ, “Yani bôk anyô muk yôv ba nonañ injik yanida liñ.”

²⁴ Yôv ma elam ôpatu ba madaluk mavi hathak lonbô ma enañ, “Ondam Wapômbêñ anêñ athêñ ma onañ abô avanôñ! Ôpêñ ma anyô kambom! Aêñ e?”

²⁵ Ma yani hanañ, “Injo! Ôpêñ anyô mavi mena anyô kambom la! Nôm atu ba yahayala katô, sêbôk ma yamalenj pusip ma lêk yamalenj hakyav!”

²⁶ Ma enañ hik yani liñ, “Yani hadum malê hadêñ o ba malem hakyav?”

²⁷ Ma yani hanañ, “Lêk yahanañ yôv hadêñ môlô, ma môlô lemimôndôñ kôtôñ. Môlô udum ek nodanôñ esak lonbô ek numbitak anêñ nê ku e?”

²⁸ Êñ ma Palisi enañ abôma lôk ethañ yani nena, “Oda intu hosopa ôpêñ! Ma yêlô ma asopa Mose iyom! ²⁹ Alalô ayala nena Wapômbêñ bôk hanañ abô hadêñ Mose. Ma doñtom ôpêñ anêñ lonj ma yêlô athôñ palinj.”

³⁰ Ma ôpêñ hanañ, “Aêñ e? Môlô ôthôñ ôpêñ anêñ lonj, e? Odanô! Yani hadum yamalenj mavi. ³¹ *Wapômbêñ hathak halanjô nê idum kambom iniñ abô e? Mi. Halanjô nê thêthôñ atu ba esopa anêñ abô iyom. ³² Sêbôk aleba lêk ma miñ ayê anyô te hadum ba anyô mapusip te habitak mavi

ami. ³³ Wapômbêñ miñ hêv ôpêñ ba halêm ami, êñ ma miñ hatôm indum nômlate ami.”

³⁴ *Palisi elanjô aêñ ba enañ, “Waklavôñj lemtambô havathu o, ma hubup lôk kambom ma aisê ka hudum ek ôndôñ yêlô? Dô! Êñ ma ilupunij ôpêñ.

Palisi ma hatôm nê malenij pusip

³⁵ Yisu halanjô nena ilupunij ôpêñ ba intu hi ek êmbôlêm yani. Hapôm ma hanañ, “Hôêvhavinj Anyô Anêñ Nakadunj atu e?”

³⁶ Ma yani hanañ, “Anyô bêñ, anyô êñ ma opalê? Onañ êndêñ ya ek yanêmimbij yani.”

³⁷ Ma Yisu hanañ hadêñ yani, “Bôk hâyê yani yôv. Ondanjô! Yani êñ êntêk ba hanañ abô havinj o.”

³⁸ Ma ôpêñ hanañ, “Anyô Bêñ, yahêvhavinj.” Êñ ma yani halek vadôñj lêlô hadêñ Yisu.

³⁹ Ma Yisu hanañ, “Yahalêm pik ek yanañ avômalô iniñ kambom bêñ ek nê malenij pusip tem nêgê tak ma nê êyê tak tem malenij pusip.”

⁴⁰ *Ma Palisi doho êmô ba elanjô abô êñ. Ma enañ hik yani liñ, “Aisê! Yêlô ma nê malenij pusip havinj e?”

⁴¹ Ma Yisu hanañ, “Malenij pusip, êñ ma kambom mi. Ma doñtom môlô othak onañ, “Yêlô athak ayê tak.” Ba intu môlônim kambom havalonj môlô lonj denañ.”

10

Yisu ma boksipsip iniñ alanj

¹ Yisu hanañ, “Yanañ avanôñj binj êndêñ môlô. Ôpatu ba hasôv lôk kisi ma miñ habitak hayô kola abôlêk ek enja bôksipsip ami, yani ma anyô vani lôk anyô kambom.

² Ma anyô hathak habitak hayô kola abôlêk ba hi, intu boksipsip iniñ alanj. ³ Anyô hayabinj kola halate abôlêk vê ek boksipsip alanj enja anêñ bok. Halam tomtom iniñ athêñ ma elanjô ba halom i hi yainj. ⁴ Yani hawa anêñ boksipsip sapêñ ele yainj yôv ma hamôñ ma boksipsip evenj yam. Boksipsip eyala alañsi lenjelo ba intu esopa i. ⁵ Ma anyô yanj ma êthôñ ôpêñ laselo palinj ba intu êsôv ma miñ ethak esopa ami.” ⁶ Yisu havunj abô ba miñ eyala anêñ ôdôñ ami.

⁷ Aêñ ba Yisu hanañ hathak lonbô nena, “Avanôñ! Yanañ êndêñ môlô nena yada ma hatôm kola abôlêk ek boksipsip nêyô kola kapô. ⁸ *Avômalô sapêñ atu ba êmôñj ek ya ma nê vani lôk nê kambom. Ma doñtom boksipsip miñ elanjô thêlô lenjlenjelo ami. ⁹ Yada ma kola abôlêk. Anyô te halêm hadêñ ya ba hayô kola kapô ma Wapômbêñ tem nêm yani bulubinj. Ôpêñ tem ni ba êlêm êmô kola kapô ma tem êpôm nôm mavi ek enjanj. ¹⁰ Anyô vani halêm ek enja boksipsip vani lôk injik

* 9:17: Jon 4:19 * 9:31: Sng 34:15 * 9:34: Sng 51:5

* 9:40: Mat 15:14

* 10:8: Jer 23:1-2; Ese 34:2-3

i vônô lôk imbulin i. Ma donjom yahalêm ek neja lôkmala atu ba êmô thêlô kapôlôhjin sinj.

11 * “Ya ma boksipsip ininj alanj mavi ba yahatak yenanj lôkmala ek nêmboksipsip sa. 12 * Alanj anêj nê ku ma minj boksipsip ininj alanj ami. Ba êyê avuj yatap te halêm ma tem netak boksipsip nêmo ma nêsôv ba ini. Ma avuj yatap tem indupunij i ba nêsôv mayaliv. 13 Alanj anêj nê ku ma lenjinhavinj vuli iyom ma minj lenjinhiki hathak boksipsip ami. Ba intu thêlô êsôv ba i.

14 “Yada iyom intu boksipsip ininj alanj mavi. Yahayala yenanj boksipsip ma thêlô eyala ya 15 *hatôm atu ba Wakamik hayala ya ma yahayala Wakamik. Ma yahatak yenanj lôkmala ek nêmboksipsip sa. 16 *Yenanj boksipsip doho minj êmô kola êntêk kapô ami. Ma yahalam i ma tem nedañô yalenjelo ma tem yandom i ba ni nêyô kola kapô ek nimbitak ôdôj donjom lôk alanj donjom iyom. 17 *Wakamik lahavij ya ba intu yalenjhavinj yani ek yatak yenanj lôkmala ma tem yanja esak lonjbô. 18 Anyôla minj hatôm nêmbenanj lôkmala vê ami. Mi. Yada yenanj yalenjhavinj ek yatak yenanj lôkmala. Yahatôm yatak ma yahatôm yanja esak lonjbô. Wakamik hananj ek yandum aêj.”

19 Avômalô Israel elanj abô êj ma evak i vose hi ôdôjju hathaklonjbô. 20 Ma bêj anôj enanj nena, “Ngôk kambom hamô havij yani ba anêj auk molo. Aisê ka môlô olanj anêj abô?”

21 Ma donjom vi enanj, “Mi! Anyô lôk ngôk te minj hatôm enanj abô takêj ami. Ma ngôk kambom minj hatôm indum malenj pusip mavi ami. Mi.”

Nê Israel minj êvhavinj ami

22 Wklavôj Êv Mek Ek Unyak Mathenj hayô ba avômalô Israel i Jerusalem ek nêgê.*

Lêk ma belenj simbak 23 ba Yisu havenj unyak mathenj anêj kapo danj te ba elam nena Solomon Anêj Kapô Danj. 24 Ma avômalô Israel ekalabu yani sinj ma enanj, “Huvunj abô ba angê ka tem onanj nena o ma opalê? O ma Mesia atu e? Êj ma onanj bêj.”

25 Ma Yisu hananj viyanj nena, “Bôk yahananj yôv hadêj môlô lôk lavôhjin takatu ba yahadam hathak Wakamik anêj athêj hik ya thô hadêj môlô. Ma minj ôêvhavinj ya ami. 26 Ek malê nena môlô ma minj yenanj boksipsip ami ba intu minj ôêvhavinj ya ami. 27 Yenanj boksipsip ma ethak elanj yalenjelo. Yahayala thêlô ma thêlô ethak

esopa ya. 28 *Yahêv lôkmala atu ba tem nêmo êtôm wak nômbêj intu sapêj hadêj yenanj avômalô ek minj nema ami lôk minj hatôm anyôla enja i vê ênjêk yabahenj ami. 29 Wakamik hêv i hadêj ya, ma yani ma bêj ek nômkama sapêj ba minj hatôm anyôla nêmbenanj thêlô vê ênjêk Wakamik banj ami. 30 Yai lôk Wakamik ma donjom iyom.”

31 Avômalô Israel ewa valu hathak lonjbô ba idum ek nijik Yisu vônô. 32 Ma Yisu hananj hadêj thêlô, “Môlô bôk ôyê lavôhjin mavi bêj anôj atu ba yahadam yôv. Ku êj ma Wakamik hêv hadêj ya. Ma lavôhjin alisê intu yenanj kambom ba udum ek unjwik ya esak valu?”

33 *Ma thêlô enanj viyanj, “Yêlô adum ek nanjik o esak valu ek malê nena honanj abôma hathak Wapômbêj nena oda ma Wapômbêj. Ma donjom o ma anyô pik iyom. Ma minj yêlô lenjinhabi lavôhjin la ami. Mi.”

34 Ma Yisu hananj, “Môlô da unim abô balabun te hananj nena, ‘Wapômbêj da halam môlô nena wapômbêj.’ *Kapya Yej 82:6*

35 “Odanôj! Abô atu ba hêk Wapômbêj anêj kapya ma avanôj ba bôk hêv hadêj avômalô takatu ba halam i nena, ‘wapômbêj’. 36 Ma hatak ya hatôm anêj anyô ek yalêm pik êntêk ba intu ya ma wapômbêj hatôm môlô. Ma donjom ya ma nakadunj ba intu ya ma bêj ek môlô. Aêj ba yahananj nena, ‘Ya ma Wapômbêj Nakadunj’ ma yahananj abôma hathak Wapômbêj aisê ba intu onanj ya bêj? 37 Yahadam ku takatu ba Wakamik hadum ba intu nônêmbimbinj ya. 38 *Ma ôdô nônêmbimbinj ya, êj ma nônêmbimbinj lavôhjin iyom. Nônêmbimbinj yenanj ku takatu ek êndôj môlô ek noyala katô nena Wakamik hamô ya kapô ma yahamô Wakamik kapô.” 39 Êj ma idum ek nebalonj yani esak lonjbô. Ma donjom hêv i vê hêk thêlô ba hi.

40 *Ma habup hayô njanj Jolodanj ba hi ma hamô lonj sêbôk ba Jon hathik avômalô halôk 41 ma avômalô bêj anôj i hadêj yani ma enanj, “Avanôj! Jon minj hadum lavôhjin te ami. Ma donjom abô takatu ba yani hananj hathak ôpêntêk ma avanôj.” 42 Ma avômalô lonj êj bêj anôj êvhavinj yani.

11

Lasalus hama

1 *Anyô te hapôm lijij ba anêj athêj nena Lasalus. Yani ma anyô Betani. Betani êj ma avi loyanj Malia lo Mata ininj malak ôdôj.

2 *Malia êj atu ba yani hangasô nômbôv mavi

* 10:11: Sng 23:1; ALK 7:17 * 10:12: Ap 20:29 * 10:15: Mat 11:27; 1Jon 3:16 * 10:16: Ais 56:8; Ese 34:23
* 10:17: Plp 2:8-9 * 10:22: Sêbôk ba avômalô lonj buyanj ibulinj unyak mathenj ma avômalô Israel ik vovak. Vêm ma êv mek ek unyak mathenj hathak lonjbô. Ba intu avômalô Israel lenjhabi wklavôj êj. * 10:28: Jon 3:16; 6:39 * 10:33: Wkp 24:16 * 10:38: Jon 14:10-11 * 10:40: Jon 1:28 * 11:1: Luk 10:38-39 * 11:2: Jon 12:3

hayô hamô Anyô Bêj va ma haya lopali vê hathak wakadôk njan. Anyô lijn êj ma Lasalus, Malia atu limalô. ³Ma avi lo yanj êv abô hadêj Yisu nena, “Anyô bêj, anêm anyô môlô hapôm lijn.”

⁴*Yani halarjô abô êj ma hanan nena, “Lijn êj anêj anôj ma minj njama ami. Lijn êj habitak ek injik Wapômbêj anêj lôkmanjin thô. Ma lôkmanjin êj tem injik ya Nakaduj anêj lôkmanjin thô aêj iyom.”

⁵Yani lahavinj Mata lo yanj Malia ma Lasalus bêj anôj. ⁶Ma donjom yanj halarjô nena Lasalus hapôm lijn ma minj hi kethêj ami ma hamô loj êj hatôm wak ju.

⁷Êj ma hanan hadêj njê ku, “Alalô nabôana Judia.”

⁸Ma thêlô enanj, “Kêdôjwaga, loj êj ma waksêjyôk ma avômalô Israêl idum ek nijik o vôno esak valu! Ma hudum ek ômbônu eka?”

⁹Ma hanan, “Wakma lauminj ba lahavuju hadêj wak te, aêj e? Ma pik êntêk êj anêj deda habi ba anyô êyê tak. Ma tem minj nêndôk ami. ¹⁰Ma bôlôvôj ma deda mi ba anyô evenj ma tem nêndôk.”

¹¹Vêm ma hanan, “Alalôaninj anyô môlô Lasalus hêk sôm ba tem yana ek yangik lijn.”

¹²Ma njê ku enanj, “Anyô Bêj, dô! Hêk sôm ek lijn etak yani ba imbitak mavi.” ¹³Thêlô esonj nena hananj hathak Lasalus hêk sôm la. Ma donjom mi. Hananj hathak Lasalus anêj njama.

¹⁴Ba intu hananj bêj nena, “Lasalus lêk hama ¹⁵ba minj yahamô havinj ami ba intu yalerjmavi. Ma tem yanêm môlô sa ek nônêmbinj. Alôana i!”

¹⁶*Êj ma Tomas anêj athêj yanj nena Didimus* hananj hadêj njê ku vi nena, “Alôana imbinj yani ek nijik alalô vôno imbinj.”

Yisu ma lôkmala anêj ôdôj

¹⁷Yisu thêlô êyô Betani ma yanj halarjô nena Lasalus bôk hêk siô hatôm wak ayova. ¹⁸Loj êj hamô habobo Jêusalem ba hatôm kilomita lô iyom. ¹⁹Ma avômalô Israêl bêj anôj êlêm ek nênem Malia lo Mata thêvô. ²⁰Mata halarjô nena Yisu lêk halêm êj ma hi ek ênjê. Malia ma hamô unyak.

²¹Ma Mata hananj, “Anyô Bêj, hômô loj êntêk ma yenanj livôj tem minj ema ami. ²²Ma donjom yahayala nena malêla takatu ba honanj hik Wapômbêj lijn, êj ma tem yani indum.”

²³Ma Yisu hananj, “Livôm tem imbiyô esak lojbô.”

²⁴*Ma Mata hananj, “Avanôj! Pik lo lejn anêj danj ba avômalô iviyô ma tem yani imbiyô imbinj.”

²⁵Ma hananj, “Yada ma anyô yahik avômalô lijn lôk yahêv lôkmala hadêj i. Ma ôpatu ba hama ma donjom hêvhavinj ya, ôpêj tem êmô lôkmala. ²⁶Avômalô takatu ba êvhavinj intu ewa lôkmala anôj ma tem minj nena ami. Hôêvhavinj abô êntêk mena mi e?”

²⁷*Ma Mata hananj, “Anyô Bêj! Avanôj! Yahêvhavinj nena o ma Mesia lôk Wapômbêj Nakaduj atu ba bôk hananj nena tem êlêm pik êntêk.”

²⁸Êj ma Mata hi hananj yaôna hadêj Malia, “Kêdôjwaga hayô ba halam o.” ²⁹Malia halarjô abô êj ma haviyô kethêj ba hi ek ênjê. ³⁰Yisu hamô loj atu ba Mata hapôm yanj halôk ma minj hayô malaklêvôj ami. ³¹Avômalô Israêl takatu ba êmô unyak havinj Malia ek nênem yani thêvô êyê haviyô kethêj ba hi yainj ma esopa ba i. Thêlô esonj nena hi ek endanj emberj siô la. ³²Malia hi hayô loj atu ba Yisu hamô ma hayê yani. Ma halek vadôj lêlô habobo Yisu valuvî ma hananj, “Anyô Bêj, hômô loj êntêk ma tem minj livôj ema ami.”

³³Yani halarjô Malia lôk avômalô ininj asêj malêj ba lamalainj lôk lahiki bêj anôj. ³⁴Ma hananj, “Môlô ôdô yani hêk êsê?”

Ma thêlô enanj, “Anyô Bêj, ôlêm nôngô.”

³⁵Enanj aêj ma halan.

³⁶Ma avômalô Israêl takêj enanj, “Alikak! Yani lahavinj ôpêntêk bêj anôj.”

³⁷*Ma donjom doho enanj, “Anyô êj hadum ba njê malerjinj pusip êyê tak. Ma tem indum aêj iyom êndêj ôpêntêk ba minj hatôm ema ami.”

Yisu hik Lasalus lijn hathak lojbô

³⁸Yisu lamalainj ba lahiki bêj anôj hathak lojbô aleba hi hayô siô. Siô êj ma valu abyanj te ba epesanj hêk dumlolê. Ma valu te hamô lôv abôlêk sinj. ³⁹Ma hananj, “Nônem valu vê!”

Mata, anyô njama êj anêj livavi, hananj, “Anyô Bêj, bôk hêk siô hatôm wak ayova ba kupik bôk ôvpalê.”

⁴⁰Ma hananj, “Lêk yahananj hadêj o yôv! Hôêvhavinj, ma tem nôngô Wapômbêj anêj lôkmanjinj.”

⁴¹Êj ma thêlô êv valu vê. Ma hayê lejn ma hananj, “Wakamik! Hothak holarjô yenanj abô ba yalerjmavi. ⁴²Yada yahayala yôv nena wak nômbêj intu ma holarjô yenanj abô. Ma donjom yahananj abô êntêk ek nênem avômalô takêntêk sa ek nênemimbinj nena hôêv ya ba yahalêm.”

⁴³Êj ma halam lôklala nena, “Lasalus, ôlêm yainj!” ⁴⁴Ma hatak siô ba hale yainj.

* 11:4: Jon 9:3 * 11:16: Mak 14:31 * 11:16: Abô Glik “Didimus” anêj ôdôj ‘anyô lopopek’. * 11:24: Jon

Ivuvi va lo ban hathak sôp selej ma thohavlo ma ivuliv hathak sôp. Ma Yisu hanan hadêj thêlô, “Nopole sôp vê ek ni.”

⁴⁵*Ma avômalô Israêl takatu ba elan havin Malia êyê nô m atu ba Yisu hadum ba bêj anôj êvhavin. ⁴⁶*Ma donjom vi i hadêj nê Palisi ma enaj hathak nô m takatu ba yani hadum. ⁴⁷Êj ma nê bêjbêj êbôk da lôk nê Palisi takatu ba elam nena Sanhedlin* elam sa te ba enaj nena, “Ôngô! Anyô êntêk hadum lavôrijin bêj anôj. Ma alalô ayê loj eka? ⁴⁸Atak yani ba hadum ku êj, ma tem avômalô sapêj nê nê mimbij. Êj ma Lom tem nêlê m nimbujin alalôanij unyak matherj lôk avômalô sapêj.”

⁴⁹Ma thêlônij anyô te anêj athêj nena Kaiapas. Ma sondabêj êj ma yani hatôm anyô bêj habôk da ba hanan hadêj thêlô nena, “Môlô molo e? ⁵⁰Odanô! Môlô ôthôj auk êntêk pali j e? Anyô te hama êj ma nô m yaôna. Ma avômalô Israêl sapêj ema êj ma malai j bêj. Aêj ba mavi ek anyô te iyom ema ek nê m avômalô bêj anôj sa.”

⁵¹⁻⁵²*Sondabêj êj ma Kaiapas hatôm anyô bêj habôk da. Ba intu hanan abô loj kapô atu ba tem injik anôj nena Yisu tem ema ek nê m avômalô Israêl sa lôk isup Wapômbêj anêj nali takatu ba êmô mayaliv esak donjom ek malê nena mi j hama ek nê m avômalô Israêl iyom sa ami. Ma Kaiapas mi j hanan abô êj hatôm yanida anêj auk ami. ⁵³*Nê bêjbêj elanj Kaiapas anêj abô ma êbôlê m lojôndê ek nijik Yisu vônô.

⁵⁴Êj ma Yisu hatak avômalô Israêl ma hi Eplaim atu hamô habobo loj thiliv ek êmô imbij anêj nê ku doho ba intu mi j havenj Israêl malêvôj ami.

⁵⁵Avômalô Israêl ini j waklavôj Hale ba Hi habobo. Ma avômalô lomalak bêj anôj i daku Jelusalem ek nêpôpêk i ek nêgê waklavôj êj. ⁵⁶Ma thêlô ini j unyak matherj anêj piklêvôj ek nêmbôlê m Yisu. Ma thêlôda enaj hadêj i, “Môlô lemhabi aisê? Yani tem êlê m ênjê waklavôj êntêk imbij mena mi e?” ⁵⁷Ma donjom nê bêjbêj êbôk da lôk nê Palisi enaj lôklokwan hadêj avômalô, “Anyô te hayê nena Yisu hamô êsê êj ma enaj bêj ek nebalon yani.”

12

*Malia hathik Yisu va
(Mat 26:6-13; Mak 14:3-9)*

¹*Wak bahenji ba lahavute hêk denanj ek êyô waklavôj Hale ba Hi. Ma Yisu hi Betani, Lasalus anêj loj, ôpatu ba yani hik li j hathak lojbô hêk njama. ²*Êj ma thêlô

enjgabôm nô m lenijmavi ek yani. Mata hathô nô m ba Lasalus hamô havin nê takatu ba eyanj nô m havin Yisu. ³*Ma Malia hawa kolopak nô m ôv mavi hamô kapô ba anêj vuli ma bêj anôj ba han gasô hayô hamô Yisu va kapô luvu. Ma hathav lôthôk vê hathak yanida wakadôk njauj. Ma nô m ôv mavi atu anêj ôv havenj unyak kapô êj sapêj.

⁴Ma Yisu da anêj nê ku te elam nena Judas Iskaliot ôpatu ba tem enaj yani bêj hayê ba hanan, ⁵“Nôm ôv mavi êj ma anyô hadum ku sondabêj daluk te ek nê m vuli! Ma lêk en gasô oyan iyom! Nanê m nô m êj ek anyô vi nê nê m vuli ba naja valuselej ek nanê m êndêj avômalô siv.” ⁶Judas anêj ku hayabin avômalô êvhavin ini j valuselej ma donjom anyô vani te ba hathak hawa vi vani hatôm yanida anêj lahavin. Ba intu hanan aêj. Ma mi j lahiki hathak avômalô siv ba hanan ami.

⁷Ma Yisu hanan, “Notak yani. Avi êj hapôpêk yenan njama. ⁸*Avômalô siv tem nê m imbij môlô êtom wak nômbêj intu sapêj. Ma donjom tem mi j yamô imbij môlô sawa daim ami.”

⁹Avômalô Israêl bêj anôj elanj nena Yisu hamô Betani. Êj ma i ek nêgê yani. Thêlô mi j i ek nêgê yani iyom ami. Mi. Lenijhavin nêgê Lasalus imbij, ôpatu ba Yisu hik li j hathak lojbô hêk njama. ¹⁰⁻¹¹*Ba intu avômalô Israêl bêj anôj êvhavin ba esopa Yisu. Ma nê bêjbêj êbôk da evak abô ek nijik Lasalus vônô imbij Yisu.

*Yisu habitak hayô Jelusalem hatôm ki j
(Mat 21:1-11; Mak 11:1-11; Luk 19:29-40)*

¹²Haviyô haya j ma avômalô nômbêj atu ba bôki Jelusalem ek nêgê waklavôj Hale ba Hi elanj nena Yisu havenj ba hi Jelusalem. ¹³*Ma ewa nôkyalô thananj ba i êpôm Yisu ma elam kaêk nena, “Osana!”

“Wapômbêj nê m lamavi êndêj ôpatu ba halê m hathak Anyô Bêj anêj athêj!”
Kapya Ye j 118:25-26

“Wapômbêj nê m lamavi êndêj avômalô Israêl ini j Ki j!”

¹⁴Yisu hawa bok donji map te ba hayô hamô hatôm atu ba bôk eto halôk Wapômbêj anêj kapy nena,

¹⁵“Môlô avômalô Saion mi j nôkô ami.

Ôngô! Unim ki j halê m!

Yani hayô hamô bok donji nakaduj te ba halê m!”
Sekalaia 9:9

* **11:45:** Jon 7:31 * **11:46:** Luk 16:31 * **11:47:** Elam ini j kaunsil nena “Sanhedlin”. * **11:51-52:** Jon 10:16 * **11:53:** Jon 5:18 * **12:1:** Jon 11:1,43 * **12:2:** Luk 10:40 * **12:3:** Luk 7:37-38 * **12:8:** Lo 15:11 * **12:10-11:** Jon 11:45 * **12:13:** Jon 1:49 * **12:16:** Jon 2:22

¹⁶ *Nê ku êyê nô m takêñ ma doñtom êthôn anêñ ôdôn palin. Ma Yisu hama ba haviyô hathak loñbô ma miñ leñinhabi abô takatu ba bôk eto halôk Wapômbêñ anêñ kapya. Êñ ma eyala nena abô êñ eto hathak Yisu da lôk leñinhabi nô m takatu ba idum hadêñ yani.

¹⁷ Avômalô takatu ba bôk êyê Yisu halam Lasalus hêk siô ba hik liñ hathak loñbô enañ haven denañ ba abô êñ hi mayaliv. ¹⁸ Aêñ ba avômalô bêñ anôn elañ nena Yisu bôk hadum lavônjinj êñ. Ba intu etak Jerusalem ba i ek nêpôm yani. ¹⁹ Nê Palisi êyê ma thêlôda enañ hadêñ i, “Ôngô! Avômalô sapêñ lêk esopa yani ba alalôanin ku anôn mi.”

Yisu anêñ ku hayô

²⁰ Avômalô loñ buyañ doho i daku Jerusalem ek nêgê waklavônñ Hale ba Hi ba nênem yeñ imbin avômalô Israel. ²¹ Ma i hadêñ Pilip, anyô Betsaida anêñ Galili. Ma enañ hik yani liñ, “Anyô bêñ, yêlô adum ek nagê Yisu.” ²² Êñ ma Pilip hi hanañ hadêñ Andulu ba thai i enañ hadêñ Yisu.

²³ *Ma Yisu hanañ, “Wakma lêk hayô yôv ek injik Anyô Anêñ Nakaduñ anêñ lôkmanjin thô. ²⁴ *Yanañ avanônñ bin êndêñ môlô. Yanvêk te miñ evatho halôk pik ami, êñ ma tem miñ injik anônñ ami. Tem ida êmô aêñ. Ma doñtom yanvêk atu ba evatho halôk pik, êñ ma hama ba tem injik anêñ anônñ bêñ anônñ. ²⁵ *Anyô te lahavin anêñ lôkmala bêñ anônñ êñ ma anêñ lôkmala êñ tem nê m yak ba mi. Ma anyô te hapôlik hathak anêñ lôkmala pik êntêk êñ ma tem embalon anêñ lôkmala êñ loñ wak nômbêñ intu sapêñ. ²⁶ Ôpatu ba hadum ek indum yenañ ku ma esopa ya ba loñ atu ba yahamô ma tem êmô imbin. Ma Wakamik tem enañ abô mavi esak ôpêñ.

²⁷ * “Lêk yalenmalain bêñ ba hatôm yanañ nena, ‘Wakamik, nê m ya bulubin.’ Dô! Yahalê m ek yandum ku êñ. ²⁸ Wakamik, nuñgwik anê m lôkmanjin thô!”

Êñ ma kaêk te halam anêñ malak leñ nena, “Bôk yahik yenañ lôkmanjin thô yôv. Ma tem yandum esak loñbô.” ²⁹ Avômalô nômbêñ atu imin loñ êñ elañ abô êñ ba enañ, “Kakalu!” Ma doho enañ, “Anjela te hanañ abô hadêñ yani!”

³⁰ Ma Yisu hanañ nena, “Kaêk êñ halê m ek nê m môlô sa. Yani miñ halam ek nê m ya sa ami ma mi. ³¹ Ku nenañ avômalô pik bêñ lêk hayô yôv. Ba tem nimbi pik êntêk anêñ anyô bêñ kambom atu ni. ³² *Ma tem nênem ya liñ êtôm sêbôk ba Mose hathôkwêñ umya dahô hathak a ek endom avômalô sapêñ nêlê m êndêñ ya.” ³³ *Yisu hanañ abô êñ ek injik

loñôndê atu ba tem nijik yani vônô esak alovalanjañsinj thô.

³⁴ *Ma avômalô nômbêñ atu enañ, “Abô balabuñ hanañ nena Mesia atu tem êmô êtôm wak nômbêñ intu sapêñ ba yêlô ayala abô êñ. Ma honañ nena nê sôkwêñ o Anyô Anêñ Nakaduñ esak a. Anyô Anêñ Nakaduñ êñ ma opalê?” ³⁵ *Ma Yisu hanañ, “Sawa bidon iyom ma deda tem êmô imbin môlô. Ba ôpatu haven momanjin ma hathônñ nena tem ni êsê. Aêñ ba intu môlô nomben yapin êña tem momanjin êyô môlô vôv! ³⁶ *Deda hamô havin môlô denañ. Aêñ ba nônê mimbij yani ek môlô tem numbitak deda anêñ avômalô.” Yisu hanañ abô êñ yôv ma hatak thêlô ba hi hakopak.

Avômalô bêñ anônñ miñ êvhavin Yisu ami

³⁷ Yisu bôk hadum lavônjinj lomaloma hêk avômalô malenjin. Ma doñtom miñ êvhavin yani ami ³⁸ ek plopet Aisaia anêñ abô injik anônñ nena,

“Anyô Bêñ, opalê lêk hêvhavin alalôanin abô? Ma opalê lêk hayê anê m lôklokwañ atu ba bôk huik thô? Mi anônñ.” *Aisaia 53:1*

³⁹ Avômalô inin lôklokwañ mi ek nê mimbij ba intu plopet Aisaia bôk hanañ hêk Wapômbêñ anêñ kapya aêntêk,

⁴⁰ “Yani habi thêlô malenjin sin ma hik thêlônin auk sin

ek miñ nêgê esak malenjin lôk neyala ênjêk inin auk

ba nêmbô nêlê m êndêñ ya ek yandum thêlô mavi ami.” *Aisaia 6:10*

⁴¹ *Aisaia bôk hayê Yisu anêñ lôkmanjin. Aêñ ba yani hanañ abô êñ hathak Yisu.

⁴² *Ma avômalô Israel inin nê bêñbêñ doho êvhavin Yisu ma doñtom miñ enañ inin êvhavin bêñ ami. Thêlô êkô ek Palisi nênem i vê ⁴³ *ba intu leñinjavin avômalô pik inin leñinmavi bêñ anônñ hamôn ek Wapômbêñ anêñ lamavi. ⁴⁴ Ma Yisu halam kaêk nena, “Ôpatu ba hêvhavin ya ma hêvhavin ôpatu ba hêv ya ba yahalê m havin. Miñ hêvhavin ya iyom ami. ⁴⁵ *Ôpatu ba hayê ya, êñ ma hatôm hayê ôpatu ba hêv ya ba yahalê m. ⁴⁶ Yahalê m hatôm deda hamô pik ek opalê la takatu ba êvhavin ya ma tem miñ nê mômomanjin esak loñbô ami.

⁴⁷ * “Yahalê m ek yanê m avômalô pik bulubin. Ma miñ yahalê m ek yandum abô ek avômalô pik ami. Aêñ ba opalê la takatu ba elañ yenañ abô ba miñ esopa ami ma tem miñ yandum abô ek i ami. ⁴⁸ Abô takêntêk

* 12:23: Jon 13:31-32; 17:1 * 12:24: 1Ko 15:36 * 12:25: Mat 16:25 * 12:27: Sng 6:3; 42:5; Mat 26:38

* 12:32: Jon 3:14 * 12:33: Jon 18:32 * 12:34: Sng 110:4; Ais 9:7; Dan 7:14 * 12:35: Jon 8:12 * 12:36:

Ep 5:8 * 12:41: Ais 6:1 * 12:42: Jon 9:22 * 12:43: Jon 5:44 * 12:45: Jon 14:9 * 12:47: Jon 3:17

ba yahanaj êj iyom intu tem êtôm abô nindum abô esak êndêj pik lo lej anêj danj ba opalê atu ba hadô ya ba miñ halarjô yenañ abô ami, êj ma tem yani indum abô. ⁴⁹ Ma Wakamik atu ba hêv ya ba yahalêm intu hêv abô êj ba yahanaj. Miñ yada yahanaj yenañ abô ami. Ba intu tem nindum abô esak abô êj iyom. ⁵⁰ Ma yahayala nena Wakamik anêj abô tem nê m lôkmalâ atu ba nê môt êtôm wak nômbêj intu sapêj. Aêj ba yahanaj abô takatu ba Wakamik hêv hadêj ya iyom.”

13

Yisu hathik nê ku venjikapô

¹ Avômalô Israêl iniñ waklavôj Hale ba Hi habobo. Ma Yisu hayala nena anêj waklavôj etak pik ba ni ek Lambô lêk hayô. Yani hathak lahaviñ anêj avômalô takatu ba ê môt pik aleba hayô wakma hatak i. Ma dokte ma tem injik anêj lahaviñ anêj anôj thô êndêj thêlô.

² *Yarjij ma thêlô eyañ nô môt ê môt. Ma Sadaj bôk halôk Judas la yôv ek enañ Yisu bêj. Judas êj ma Saimon Iskaliot nakaduñ.

³ *Ma Yisu hayala nena Wapômbêj hatak nômkama sapêj halôk yanida banj. Lôk hayala nena yanida halêm anêj Wapômbêj ba tem êmbôni êndêj Wapômbêj esak loj bô.

⁴ Êj ma hatak nô môt hamô. Ma habi anêj kwêv thô hatôm anyô athêj mi ma hawa sôp te ba havuvi hayô havenj lamalim. ⁵ Ma hanjasô nañ halôk belev te ba hathik anêj nê ku venjij kapô. Ma haya vê hathak sôp atu ba havak hawê havenj lamalim.

⁶ Yani hathik anyô vi iniñ yôv ma hadum ek isik Saimon Pita anêj. Ma Pita hanañ, “Anyô Bêj, hudum ek usik yavenjkapô e?”

⁷ Ma hanañ, “Hôthôj nô môt atu ba lêk yahadum. Wak te am ka tem oyala.”

⁸ Ma Pita hanañ, “Dô! Miñ usik yavenjkapô ami. Mi anôj.”

Ma hanañ viyañ, “Miñ yahathik o ami ma tem miñ umbitak yenañ avômalô te ami.”

⁹ Ma Saimon Pita hanañ, “Anyô Bêj, êj ma usik yabahañ lôk yalenj kadôk imbiñ ma miñ usik yavenjkapô iyom ami.”

¹⁰ *Ma yani hanañ hadêj ôpêj nena, “Anyô bôk hathik i yôv, ma miñ isik i esak loj bô ami. Isik ya iyom ek malê nena liñkupik ma mabuñ. Ma môtô ma mabuñ. Ma doñtom miñ sapêj mabuñ ami.” ¹¹ Yisu lêk hayala ôpatu ba tem enañ yani bêj. Ba intu hanañ, “Miñ sapêj mabuñ ami.”

¹² Yani havôkwiñ thêlô venjij yôv ma hik anêj kwêv hathak loj bô ma halôk

hamô. Ma hanañ hik thêlô liñ, “Môtô oyala nô môt atu ba lêk yahadum anêj ôdôj e? ¹³ Ya môtônim Kêdôjwaga lôk môtônim Anyô Bêj ba intu môtô udum mavi ba olam ya nena ‘Kêdôjwaga’ lôk ‘Anyô Bêj’. ¹⁴ *Ôngô! Ya ma môtônim Anyô Bêj lôk Kêdôjwaga ma doñtom lêk yahathik môtô vemim hatôm anyô athêj mi. Aêj ba môtô sapêj nusik môtônim avômalô vi venjij aêj iyom. ¹⁵ *Yahik ku êj thô hadêj môtô ek nosopa yavenjwam ba nundum êtôm atu ba lêk yahadum hadêj môtô. ¹⁶ *Yanañ avanôj biñ êndêj môtô. Anyô ku ma miñ bêj ek anêj anyô bêj ami. Ma anyô atu ba hi ma miñ bêj ek ôpatu ba hêv yani ba hi ami. ¹⁷ Lêk môtô oyala auk takêj. Ba udum aêj ma tem Wapômbêj lamavi esak môtô.

Yisu hayala Judas anêj kambom

(*Mat 26:20-25; Mak 14:17-21; Luk 22:21-23*)

¹⁸ “Ma miñ yahanaj abô êj hathak môtô sapêj ami. Yahayala môtô nê takatu ba yahalam yôv unim auk. Ma doñtom abô atu ba hêk Wapômbêj anêj kapya tem injik anôj aêntêk,

‘Ôpatu ba hayañ nô môt haviñ ya ma tem nê môt vangwam liñ ek embak ya esak.’
Kapya Yêj 41:9

¹⁹ *Nôm êj habitak ami denañ ma lêk yahanaj hadêj môtô yôv ek waklavôj atu ba nô môt êj habitak ma môtô tem nô nê mimbij ya nena Yada Yahamô. ²⁰ *Yanañ avanôj biñ êndêj môtô nena ôpatu ba hawa anyô te atu ba yahêv hathôk thô, yani hawa ya thô haviñ. Ma ôpatu ba hawa ya thô, hawa ôpatu ba hêv ya ba yahalêm thô haviñ.”

²¹ Yisu hanañ yôv ma lamalaiñ kambom. Ma hanañ bêj nena, “Yanañ avanôj biñ êndêj môtô. Môtô te tem enañ ya bêj!”

²² Ma nê ku êthôj nena thêlô alisê intu tem indum nô môt êj ba itijij i mayaliv. ²³ Nê ku ali atu ba Yisu hathak lahaviñ bêj anôj hamô habobo yani. ²⁴ Ma Saimon Pita hik thô hathak wakadôk nena, “Onañ injik yani liñ nena yani hanañ hathak opalê.”

²⁵ Êj ma ôpêj hanañ thikuthik nena, “Anyô Bêj, honañ hathak opalê?”

²⁶ Ma Yisu hanañ, “Tem yatak polom te êndôk thôk ba yahêv hadêj môtô te. Êj ma ôpêj.” Ma hatak polom selen êj halôk thôk ma hêv hadêj Judas, Saimon Iskaliot nakaduñ. ²⁷ *Judas hawa polom êj ma Sadaj halôk yani kapô.

* **13:2:** Luk 22:3; Jon 13:27 * **13:3:** Jon 3:35; 16:28 * **13:10:** Jon 6:64,70-71; 15:3 * **13:14:** Mat 20:28; Luk 22:27 * **13:15:** Plp 2:5; Kol 3:13; 1Pi 2:21 * **13:16:** Mat 10:24 * **13:19:** Jon 14:29; 16:4 * **13:20:** Mat 10:40 * **13:27:** Jon 13:2

Ma Yisu hanañ hadêñ yani, “Nu undum anêñ ku kethen.”²⁸ Nê takatu ba eyañ nôñ haviñ Yisu elañô ma donjom êthôn anêñ abô atu ba hanañ hathak Judas anêñ ôdôn palin.²⁹ Judas ma anyô hayabin valuseleñ. Aêñ ba doho eson nena Yisu hanañ ek ni nêñ nômkama vuli ek nêgê waklavôn Hale ba Hi mena ni nêñ nômkama êndêñ nê siv la.³⁰ Judas hawa polom êñ yôv ma hatak thêlo ba hi. Ma lêk bôlôvôn.

Yisu hêv abô balabuñ lukmuk

³¹ * Judas hi yôv ma Yisu hanañ, “Dokte ma avômalô tem nêgê ya Anyô Anêñ Nakaduñ atu anêñ lókmanñin thô. Ma lókmanñin êñ tem injik Wapômbêñ anêñ lókmanñin anôn thô. ³² * Ma kasana Wapômbêñ tem injik ya Anyô Anêñ Nakaduñ atu anêñ lókmanñin thô aêñ iyom.

³³ * “Yenañ avômena, tem yamô vauna imbinñ mólô. Ma mólô tem nômbôlêm ya. Ma donjom mólô miñ ôtôm unu loñ atu ba tem yana ami. Bôk yahanañ abô êñ hadêñ avômalô Israeñ ma lêk yahanañ abô bô êñ hathak loñbô.

³⁴ * “Ma yahêv balabuñ lukmuk te hadêñ mólô nena lemimimbinñ am êtôm atu ba lêk yalenhavinñ mólô. ³⁵ Mólô lemimhavinñ am aêñ ma tem avômalô sapêñ nêgê mólô nena yenañ avômalô takatu ba esopa ya.”

Yisu hanañ nena Pita tem enañ nena hathôn yani palin

(Mat 26:31-35; Mak 14:27-31; Luk 22:31-34)

³⁶ Saimon Pita hanañ hik Yisu liñ, “Anyô Bêñ, nu êsê?”

Ma Yisu hanañ, “Loñ atu ba tem yana ma miñ hatôm osopa ya ami. Ma donjom wak te am ka tem osopa ya.”

³⁷ Ma Pita hanañ, “Anyô Bêñ, aisê ba miñ hatôm yasopa o êndêñ yaô ami? Tem yatak yenañ lókmalâ ek yanêñ o sa!”

³⁸ Ma Yisu hanañ, “Avanôn e? Lemhavinñ otak anêñ lókmalâ ek nêñ ya sa e? Yanañ avanôn bin êndêñ o nena tale miñ halañ ami denañ ma tem onañ êtôm bôlôn ló nena hôthôn ya palin.”

14

Yisu da ma loñôndê

¹ “Mólô miñ kapôlômim malain ami. Nônêmbinñ Wapômbêñ lók nôñêmbinñ ya. ² Unyak lokapô lokapô hêk Wakamik anêñ unyak ba yaha ek yapôpêk mólônim loñ. Abô êñ ma abôyan, ma tem miñ yanañ aêñ ami.

³ * Yaha ek yapôpêk mólônim loñ. Êñ ma tem yandealêm ek yanja mólô ek nôñô loñ êñ imbinñ ya. ⁴ Ma bôk oyala loñôndê atu ba hi loñ atu ba tem yana.”

⁵ Tomas hanañ, “Anyô Bêñ, yêlo athôn loñ atu ba tem nu palin ma tem nayala loñôndê êñ aisê?”

⁶ * Ma Yisu hanañ, “Yada intu loñôndê lók abô avanôn ma lókmalâ. Ma anyô te miñ hatôm esak loñôndê yan ba ni ek Wakamik ami. Mi. Ya iyom. ⁷ * Mólô oyala ya katô, êñ ma tem noyala Wakamik aêñ iyom. Avanôn! Bôk ôyê lók oyala yani yôv!”

⁸ Ma Pilip hanañ hadêñ Yisu, “Anyô Bêñ, nunñwak Lemambô thô êndêñ yêlo. Êñ ma hatôm.”

⁹ * Ma hanañ vianañ, “Pilip, bôk yahamô haviñ mólô sawa daim ma miñ hoyala ya ami denañ e? Anyô hayê ya ma hayê Wakamik. Ma honañ nena yangkik Wakamik thô eka? ¹⁰ * Ma miñ hôêvhavinñ nena yahamô Wakamik kapô ma Wakamik hamô yakapô ami e? Abô atu ba yahanañ hadêñ mólô ma Wakamik hamô ya kapô ba hathak hadum anêñ ku. Miñ yada yahanañ hathak yenañ auk ami. ¹¹ * Nônêmbinñ abô êntêk! Wakamik hamô ya kapô ma yahamô yani kapô. Ma mólô ôdô nôñêmbinñ abô êntêk, êñ ma lemimimbi ku takatu ba yahadum ek nêñ mólô sa ek nôñêmbinñ! ¹² * Yanañ avanôn bin êndêñ mólô. Anyô hêvhavinñ ya ma tem indum ku lomaloma êtôm yahadum. Ma yaha ek Wakamik. Aêñ ba ôpatu ba hêvhavinñ tem indum ku mavi lomaloma êmôn ek ku takatu ba yahadum. ¹³ * Nôm takatu ba mólô onañ hathak yenañ athêñ ek yandum ma tem yandum ek Nakaduñ injik Lambô anêñ lókmanñin thô. ¹⁴ Ma nôñ takatu ba mólô onañ hik liñ hathak yenañ athêñ ma tem yandum.”

Lovak Matheñ tem êlêm

¹⁵ * “Mólô lemimhavinñ ya, êñ ma tem nosopa abô takatu ba yahanañ. ¹⁶ * Ma tem yanañ injik Wakamik liñ ek nêñ anyô yan ek embatho mólô loñ. ¹⁷ * Ma anyô êñ tem êmô imbinñ mólô êtôm wak nômbêñ intu sapêñ. Ôpêñ ma Lovak Matheñ ba hathak hik Wapômbêñ thô. Ma tem êmô imbinñ mólô ba êmô mólô kapôlômim ek noyala yani. Ma donjom avômalô pik miñ yê lo eyala ami. Ba intu tem miñ neja ami. ¹⁸ Tem yandealêm esak loñbô ba miñ hatôm yatak mólô êtôm avômena bilak ami. ¹⁹ Dokte ma avômalô pik tem nêsôn ya palin. Ma donjom mólô tem

* 13:31: Jon 12:23 * 13:32: Jon 17:5 * 13:33: Jon 7:33-34 * 13:34: Jon 15:12,17; 1Jon 3:23; 2Jon 5 * 14:3: Jon 12:26 * 14:6: Jon 11:25; Lom 5:1-2 * 14:7: Jon 8:19 * 14:9: Jon 12:45; Kol 1:15; Hib 1:3 * 14:10: Jon 12:49 * 14:11: Jon 10:38 * 14:12: Mak 16:19-20 * 14:13: Mat 7:7; Jon 15:16 * 14:15: Jon 15:10; 1Jon 5:3 * 14:16: Jon 14:26; 15:26; 16:7 * 14:17: Jon 16:13 * 14:20: Jon 17:21-23

ôngô ya. Yahamô lôkmala. Ba intu tem môlô nôômô lôkmala imbinj. ²⁰ *Wak êj ma tem môlô noyala nena yahamô Wakamik kapô, ma môlô ômô ya kapô, ma yahamô môlô kapôlômim. ²¹ Ma ôpatu ba halanjô yenanj abô balabunj ba hasopa, ôpêj lahavinj ya. Ma ôpatu ba lahavinj ya ma Wakamik tem laimbij yani. Ma aêj iyom tem yalenjimbij yani ma tem yangjik ya thô êndêj yani.”

²² Êj ma Judas yanj, minj Iskaliot ami, yani hananj, “Anyô Bêj, aisê ba lemhavinj nuŋgwik oda thô êndêj yêlô ma avômalô pik mi?”

²³ Ma Yisu hananj, “Ôpatu ba lahavinj ya tem esopa yenanj abô. Ma Wakamik tem laimbij ôpêj, ma tem yai ana namô imbinj yani. ²⁴ *Ma ôpatu ba minj lahavinj ya ami tem minj esopa yenanj abô ami. Abô êntêk ba môlô olanj ma minj yenanj abô ami. Mi. Abô takêj ma Wakamik atu ba hêv ya ba yahalêm anêj abô.

²⁵ “Yahamô denanj ma yahananj abô takêj hadêj môlô. ²⁶ Ma Wakamik tem nêem anyô te ba êlêm esak yenanj athêj ek embatho môlô loj. Ôpêj ma Lovak Mathenj ba tem êndôj môlô esak nôem takêj sapêj. Ma tem indum ba môlô lemimimbi abô taksêbôk ba yahananj. ²⁷ Yenanj labali yahêv lôk yahadô hamô havinj môlô. Êj ma yada yenanj. Minj avômalô pik hatôm nênem êndêj môlô ami. Lemim êndôk binj ma minj nôkô ami.

²⁸ * “Ma lêk olanj abô êntêk ba yahananj hadêj môlô, ‘Yaha. Ma tem yandéalêm esak loŋbô.’ Êj ma môlô lemimimalanj. Wakamik ma bêj ek ya. Ma môlô lemimimbinj ya, ma tem môlô lemimimavi ek yaha hadêj Wakamik. ²⁹ *Nôm êj minj habitak ami denanj ma lêk yahananj hadêj môlô ek wak êj hayô ma môlô nônemimbinj. ³⁰ Dokte ma pik êntêk anêj anyô bêj tem êlêm ba intu minj hatôm yananj abô pôk bêj anôj ami. Ma minj hatôm indum nômla esak ya ami. ³¹ Ma donjom yahadum ek avômalô pik neyala nena yalenjavinj Wakamik ba yahasopa nôem takatu ba yani hananj hadêj ya katô. Yôv ma nôlêm ek alôana i.”

15

Yisu ma yak lokwanj ta anôj

¹ Yisu hananj, “Ya ma yak lokwanj ta anôj. Ma Wakamik ma ku kapô anêj alanj. ² *Yenanj thananj sapêj atu ba minj hik anôj ami ma Wakamik hathak halo vê. Ma thananj sapêj atu ba hik anôj ma hêv katôj vê ek injik limamôk. ³ Abô atu ba yahananj

hadum ba môlô ubitak mabunj. ⁴ Môlô odahalinj ya êj ma tem yandahalinj môlô. Yak thananj da minj hatôm injik anêj anôj ami. Thananj hadahalinj yak lokwanj ta ek injik limamôk. Aêj ba môlô minj odahalinj ya ami, êj ma tem minj uŋgwik anôj ami.

⁵ “Yada ma hatôm yak lokwanj ta. Ma môlô ma thananj. Ôpatu ba hadahalinj ya ma yahadahalinj yani ba intu hik limamôk. Ma minj yahêv môlô sa ami, ma môlô minj hatôm nundum nômlate ami. ⁶ *Ma anyô te minj hadahalinj ya ami ma hatôm thananj atu ba ibi halôk pik ba hakaok ba isup ek nêmbôk esak atum. ⁷ Ma môlô odahalinj ya ba yenanj abô hêk môlô kapô ba onanj hik ya lij hathak malêla takatu ba môlô lemimhavinj, êj ma tem noja. ⁸ *Ma avômalô takatu ba ethak ik anôj limamôk intu tem nêgê i nena yenanj. Êj ma uik Wakamik anêj lôkmanjinj thô.

⁹ “Yalenjavinj môlô hatôm atu ba Wakamik lahavinj ya. Nômô yenanj yalenjavinj êj kapô. ¹⁰ *Môlô osopa yenanj abô ma tem môlô nôômô yenanj yalenjavinj kapô hatôm atu ba yahasopa Wakamik anêj abô ba yahamô yani anêj lahavinj kapô. ¹¹ Yahananj abô takêntêk ek yenanj yalenjavavi êmô imbinj môlô lôk êmô môlô kapôlômim sinj. ¹² *Yenanj abô balabunj te êndêj môlô nena môlô tomtom lemimimbinj am êtôm atu ba bôk yalenjavinj môlô yôv. ¹³ *Ma anyô te hatak anêj lôkmala ek hêv anêj anyô môlô bulubinj, êj ma lahavinj êj hamôj ek lenjinjavinj vi. ¹⁴ *Môlô udum aêj êj ma môlô ma yenanj anyô môlô. ¹⁵ Sêbôk ma yahalam môlô nena anyô ku. Anyô ku ma minj hayala anyô bêj anêj auk ami. Ma donjom lêk yahik auk nômbêj atu ba Wakamik bôk hêv hadêj ya thô hadêj môlô ba intu yahalam môlô tomtom nena anyô môlô. Ma minj jê ku hathak loŋbô ami. ¹⁶ Môlô minj bôk olam ya ami. Mi. Yahalam môlô lôk yahatak yabahanj hayô hêk môlô ba hathak yenanj athêj nonanj injik Wakamik lij esak unim lemimhavinj ma tem yanêem lemimhavinj takêj êndêj môlô ek unu uŋgwik anôj atu ba tem êmô êtôm wak nômbêj intu sapêj. ¹⁷ *Yenanj abô balabunj ma môlô lemimimbinj am.”

Nê pik tem nêpôlik esak jê ku

¹⁸ Yisu hananj, “Avômalô pik êpôlik ek môlô, êj ma môlô lemimimbi nena bôk êpôlik hathak ya aêj iyom. ¹⁹ *Môlô ma pik anêj ma tem avômalô pik lenjinjimbij môlô êtôm atu ba lenjinj havinj thêlôda ininj avômalô. Ma donjom môlô ma minj avômalô

* 14:24: Jon 7:16 * 14:28: Jon 20:17 * 14:29: Jon 13:19 * 15:2: Mat 3:10 * 15:6: Mat 7:19; 13:42
 * 15:8: Mat 5:16 * 15:10: Jon 14:15; 1Jon 2:5 * 15:12: Jon 13:34 * 15:13: Jon 10:11; 1Jon 3:16 * 15:14:
 Mat 12:50 * 15:17: Jon 13:34 * 15:19: Jon 17:14

pik êntêk ami. Bôk yahalam môlô yôv ek notak avômalô takêj ba intu êpôlik hathak môlô. ²⁰ *Môlô lemimimbi abô êntêk ba yahanaj hadêj môlô katô. ‘Anyô ku minj bêj ek anêj anyô bêj ami.’ Avômalô pik êntêk bôk êv vovaj hadêj ya ba intu tem nindum aêj iyom êndêj môlô. Ma aêj iyom doho bôk elanj yenañ abô ba intu tem nedanjô môlônim abô imbiñ. ²¹ Môlô ma yenañ avômalô. Ma avômalô pik êthôj ôpatu ba hêv ya ba yahalêm paliñ. Ba intu tem nênem vovaj êndêj môlô. ²² Ma minj yahalêm ba yahêv abô hadêj avômalô takêj ami, êj ma tem minj neja vuli esak iniñ kambom ami. Ma doñtom lêk minj hatôm nenañ abô te ami. ²³ *Ôpatu ba hapôlik hathak ya ma hapôlik hathak Wakamik aêj iyom. ²⁴ Ma ya minj yahamô thêlô malêvôj ba yahadum ku atu ba minj bôk anyô te hadum ami êj ma thêlônin kambom mi. Ma doñtom bôk êyê yôv ma êdô yai lôk Wakamik. ²⁵ *Aêj ba thêlôda iniñ abô balabuñ bute hik anôj aêntêk,

‘Thêlô êdô ya oyanj.’ *Kapya Yej 35:19; 69:4*

²⁶ * “Tem yanêm anyô te êlêm anêj Wakamik ek embatho môlô loj. Ôpêj ma Lovak Matheñ atu ba Wakamik tem nêem ek injik Wapômbêj thô. Ma tem enañ yenañ abô bêj. ²⁷ Ma yenañ ku anêj môj ma môlô sapêj bôk ômô havin ya aleba lêk. Êj ma môlô nonañ yenañ abô bêj imbiñ.

16

¹ “Yahanañ abô takêj ek môlô minj notak unim ôêvhavin ami. ²⁻³ *Êthôj yai lôk Wakamik paliñ ba intu tem nênem môlô vé lôk nijik môlô vônô ba nesoj nena êj ma êv yej hadêj Wapômbêj. ⁴ Lêk yahanañ abô takêj yôv hadêj môlô ek waktavôj nôem takêj habitak, êj ma tem lemimimbi nena bôk yahanañ yôv. Sêbôk ma yada yahamô havin môlô ba intu minj yahanañ abô êj hadêj môlô ami.

⁵⁻⁶ “Ma doñtom yaha ek yani atu ba hêv ya ba yahalêm. Ma yahanañ abô takêntêk hadêj môlô ba intu hadum môlô lemim-malain kambom ba minj onañ hik ya liñ nena ‘tem nu êsê ami e?’ ⁷ *Yanañ avanôj êndêj môlô nena yaha ek Wakamik ek nêem môlô sa. Yaha ami êj ma Lovak Matheñ, ôpatu ba embatho môlô loj tem minj êlêm ami. Ba intu tem yana ek yanêm yani ba êlêm êndêj môlô. ⁸ Yani tem êlêm ek enañ avômalô pik iniñ kambom lokwanjô bêj aêntêk: iniñ kambom atu idum bêj lôk auk atu elela auk thêthôj ma iniñ auk lôkbanj hathak waktavôj idum abô. ⁹ Ku

môj ma tem enañ avômalô iniñ kambom atu ba minj êvhavin ya ami bêj. ¹⁰ Ma ku yanj ma avômalô pik esoj nena ya minj anyô thêthôj ami. Ma doñtom yaha ek Wakamik ba tem minj môlô nôjgô ya ami ba intu ya ma anyô thêthôj. Aêj ba tem êlêm ek injik auk thêthôj êj thô.* ¹¹ *Ma ku te lô nena avômalô pik esopa anyô môj atu ba hayabinj pik êntêk ba esoj nena tem minj nindum abô ami. Ma doñtom ôpêj bôk hamô loj idum abô yôv ek ema ba intu thêlô tem nindum abô imbiñ. Aêj ba Lovak Matheñ tem injik auk êj thô êndêj i imbiñ.

¹² * “Yalenhavin yanêm abô bêj anôj imbiñ êndêj môlô ma môlô minj hatôm nobaloñ ami. ¹³ Ma doñtom Lovak Matheñ ôpatu ba hik Wapômbêj thô tem êlêm ek eyabinj môlônim auk ek noyala Wapômbêj lôk enañ abô esak nôem takatu ba tem imbitak embenj yam. Yani tem enañ abô atu ba halanjô iyom ma tem minj enañ abô êtôm yanida anêj auk ami. ¹⁴ Yani tem enja yenañ auk ba enañ bêj êndêj môlô ma tem injik yenañ lôkmanjinj thô êndêj môlô imbiñ. ¹⁵ Wakamik anêj auk ma hatôm yenañ. Ba intu yahanañ nena Lovak Matheñ tem enja yenañ auk ba injik thô êndêj môlô.”

Leñmalain tem imbitak leñmavi anôj

¹⁶ *Yisu hanañ, “Dokte ma tem môlô nôsôj ya paliñ. Ma vêm ka tem ônjgô ya esak lojôbô.”

¹⁷ Ma nê ku doho enañ hadêj thêlôda, “Aisé ka yani hanañ nena dokte ma tem alalô nasôj yani paliñ? Ma vêm ka tem nagê yani esak lojôbô lôk ni ek Lambô? Alalô athôj abô takêj paliñ.”

¹⁸ Ma thêlô enañ lôbôlôj, “ ‘Dokte’ anêj ôdôj aisê? Alalô athôj abô êj paliñ.”

¹⁹ Yisu hayala nena idum ek nenañ injik yani liñ esak abô êj. Aêj ba hanañ, “Yahanañ ‘Dokte ma tem nôsôj ya paliñ. Ma vêm ka tem ônjgô ya esak lojôbô.’ Ba intu môlô onañ hik môlôda liñ hathak abô atu ba yahanañ anêj ôdôj e? ²⁰ Yanañ avanôj binj êndêj môlô. Avômalô pik tem leñim-mavi. Ma doñtom môlô tem nodaj asêj malêj. Môlô tem kapôlômim malain. Ma doñtom môlô lemim-malain êj tem imbitak lemim-mavi anôj. ²¹ Avi anêj waktavôj embathu hayô êj ma hawa vovaj ek embathu. Ma lêk havathu yôv ma minj lahavi vovaj êj hathak lojôbô ami. Amena lêk habitak yôv ba intu lamavi anôj. ²² Ma môlô aêj iyom. Lêk môlô kapôlômim malain. Ma doñtom tem yangê môlô esak lojôbô ba intu tem lemim mavi. Ma minj hatôm anyô la nêem lemim mavi êj vé ênjêk môlô ami.

* 15:20: Jon 13:16 * 15:23: Luk 10:16 * 15:25: Jon 13:16 * 15:26: Jon 14:26 * 16:2-3: Mat 24:9; Luk 6:22; Jon 9:22; 15:21
 * 16:7: Jon 14:16 * 16:10: Abô êj anêj ôdôj ma minj hêk yainj ami. * 16:11: Jon 12:31
 * 16:12: 1Ko 3:1-2 * 16:16: Jon 14:19 * 16:23: Mat 7:7

23 *Yanañ avanôñ bin êndên móló. Tem yana ba nôm takatu ba móló onañ hik Wakamik liñ hathak yenañ athên ma tem yani nêñ êndên móló. Ma móló tem miñ nonañ injik ya liñ esak nômlate ami. 24 Ya ma Nakadur ba intu nonañ injik yani liñ esak yenañ athên ek noja lemimmavi bêñ anôñ êmó móló kapôlómim siñ. Sêbók aleba lêk ma miñ móló onañ hik yani liñ hathak nômlate hathak yenañ athên ami.”

25 Yisu hanañ, “Bók yahavun abó ba yahanan abó sapên hatóm abó loñ kapó hadên móló. Ma wak te am ka tem yanañ abó avanôñ êndên móló esak Wakamik ba tem yanañ bêñ. 26 Wak êñ ma mólóda tem nodam yenañ athên ba nonañ injik Wakamik liñ. Ma miñ yada yanja mólónim abó ba yanañ injik yani liñ ami. 27 *Avanôñ! Móló lemimhavin ya lók ôêvhavin nena yahalêm anên Wapômbên. Aên ba intu Wakamik da lahavin móló ba mólóda tem nonañ injik yani liñ esak unim lemimhavin. 28 Yahatak Wakamik ba yahalêm pik. Ma lêk yahatak pik ba yahavôha ek Wakamik.”

29 Êñ ma Yisu anên ñê ku enañ, “Lêk honañ abó êñ bêñ ma miñ huvun ami. 30 Lêk yêlô ayala nena hoyala nômkama sapên. Miñ yêlô anañ hik o liñ ami denañ ma hoyala yêlôaniñ abó ba honañ bêñ. Ba intu yêlô êvhavin nena hólêm anên Wapômbên.”

31 Yisu hanañ, “Lêk móló ôêvhavin e? 32 *Odanô! Avómalo tem nidupunij móló tomtom ba nôsón mayaliv ba unu unim loñ. Ma móló tem notak ya ba yada tem yamó thiliv. Ma doñtom Wakamik hamó havin ya. Aên ba tem miñ yamó daluk ami. Wak te am ka nôm êñ tem imbitak. Ma wak êñ lêk habitak yôv.

33 *Lêk yahanan abó takên ek móló nodahalin ya ba nômo yaô. Móló tem nôpóm malain êmó pik ênték. Ma doñtom numin lóklowan! Ya bók yahamó pik ênték anên lóklowan lu yôv.”

17

Yisu hateñ mek ek yanida

1-2 Yisu hanañ abó takên yôv ma hên ma hathak leñ ma hateñ mek nena, “Wakamik, wakma lêk hayó yôv. Bók hotak ya yôv ek yayabin avómalo takatu ba bók hôév hadên ya ek yanêm lôkmala atu ba nêmo êtóm wak nômbên intu sapên êndên i. Ba nungwik Nalum anên lôkmanjin thó ek yanjik anêm lôkmanjin thó aên iyom. 3 *Ênték ma lôkmala atu ba tem nêmo êtóm wak nômbên intu sapên. Neyala nena O ma Wapômbên

avanôñ bin doñtom lôk ya ma Yisu Kilisi, ôpatu ba O Wapômbên hôév ba halêm. 4-5 *Wakamik, lêk yahik anêm lôkmanjin thó hamó pik ênték hathak ku takatu ba hôév hadên ya aleba lêk anên dañ. Ma nêñ mavi lôk athên bêñ êndên ya esak loñbó êtóm sêbók atu ba pik miñ habitak ami denañ ma yahawa athên bêñ êñ havin o ba yahamó mavi anôñ.

Yisu hateñ mek ek ñê ku laumin ba lahavuju

6 “Bók yahik o thó hadên avómalo pik takatu ba hôév hadên ya yôv. Sêbók atu ba thêlô ma anêm avómalo ba hôév hadên ya ba lêk esopa anêm abó. 7-8 Yahév abó sapên atu ba hôév hadên ya hadên i ba esopa. Thêlô eyala kató nena yahatak o ba yahalêm pik lók êvhavin nena hôév ya ba yahalêm. Aên ba lêk eyala nena nôm takatu ba hôév hadên ya ma halêm anên o iyom. 9 Yahateñ ek avómalo takatu ba bók hôév hadên ya yôv. Thêlô ma anêm avómalo ba intu yahateñ mek ek i. Ma miñ yahateñ mek ek avómalo pik ami. 10 Avómalo takatu ba yenañ êñ ma anêm. Ma avómalo takatu ba anêm êñ ma yenañ. Ma thêlô êñ intu ik yenañ lôkmanjin thó. 11 Tem yatak pik ba yana ma tem miñ yamó pik esak loñbó ami. Ma thêlô tem nêmo pik. Wakamik, o ma mathen! Ba oyabin i esak anêm athên atu ba bók hôév hadên ya ek thêlô kapôlôñij doñtom êtóm alai kapôlôñij doñtom. 12 *Bók yahamó havin thêlô ba yahayabin i hathak athên atu ba hôév hadên ya. Ma kambom te miñ habulij i ami lók thêlô te miñ hatak o ami. Mi. Anyó te iyom intu tem ni loñ atum ek abó atu ba bók hêk anêm kapyta tem injik anôñ.

13 *Ma doñtom yahamó pik denañ ba yahanan abó êñ ek yenañ yalenmavi bêñ anôñ êmó thêlô kapôlôñij siñ ek malé nena tem yasók. 14 Bók yahév anêm abó yôv hadên i. Ma ya miñ anyó pik ênték ami. Ma thêlô aên iyom. Ba intu avómalo êpôlik hathak i. 15 *Wakamik yahanan hik o liñ nena umin anyó kambom loñ siñ ek thêlô ma miñ onja i vê ênjék pik ênték ami. 16 Ya miñ anyó pik ênték ami ma thêlô aên iyom. 17 Otak anêm abó êndók thêlô kapôlôñij ba undum i ek nimbatak anêm avómalo ku mathen. Anêm abó êñ ma avanôñ. 18 *Yahév thêlô ba i pik ênték hatóm atu ba hôév ya ba yahalêm. 19 Ma yahév yada hadên o ek thêlô nimbatak anêm avómalo ku mathen anôñ.

Yisu hateñ mek ek avómalo êvhavin sapên

20 “Miñ yahateñ mek hathak ñê ku takên iyom ami. Mi. Yahateñ mek hathak avómalo

* 16:27: Jon 14:21,23 * 16:32: Mat 26:31,56 * 16:33: Jon 14:27; Lom 5:1; 1Jon 5:4 * 17:3: 1Jon 5:20
* 17:4-5: Jon 1:1-2; 4:34 * 17:12: Jon 6:39; 13:18 * 17:15: Mat 6:13; 2Te 3:3 * 17:18: Jon 20:21

takatu ba tem nedañô nê ku takêñ inin abô ba nêñemimbinj ya ²¹ ek thêlô sapêñ nêñô kapôlôñinj donjom êtôm atu ba hómô yakapô ma yahamô o kapô. Wakamik, thêlô tem nêñô alai kapô imbinj ek avômalô pik nêñemimbinj nena hôêv ya ba yahalêm. ²² *Bôk hôêv ya hatôm anyô lôkmanjinj ba lêk yahik lôkmanjinj êñ thô hadêñ thêlô ek thêlô kapôlôñinj donjom êtôm alai kapôlôñinj donjom. ²³ Yahamô thêlô kapôlôñinj ma hómô ya kapô. Undum ba thêlô lôkthô nimbitak kapôlôñinj donjom ek avômalô pik neyala nena hôêv ya ba yahalêm lôk neyala nena lemhavinj thêlô hatôm atu ba lemhavinj ya.

²⁴ “Wakamik, yalenj havinj avômalô takêntêk ba hôêv hadêñ ya nêñô imbinj ya êmô loñ atu ba yahamô ek nêgê yenanj lôkmanjinj. Pik minj habitak ami denanj ma lemhavinj ya ba intu hôêv lôkmanjinj êñ hadêñ ya.

²⁵ “Wakamik, o ma thêthôñ. Avômalô pik êthôñ o palinj ma donjom ya ma yahayala o. Ma yenanj avômalô takêntêk eyala nena hôêv ya ba yahalêm. ²⁶ Bôk yahik o thô hadêñ thêlô. Ma tem minj yatak ku êñ ami ek yada yamô thêlô kapôlôñinj ek lenjinj imbinj avômalô vi êtôm atu ba lemhavinj ya.”

18

Evalonj Yisu

(*Mat 26:47-56; Mak 14:43-50; Luk 22:47-53*)

¹ Yisu hatenj mek yôv ma lôk anêñ nê ku ibup êyô ñanj Kidlon. Ñanj êñ vi ma ku alokwanj oliv te hêk ba thêlô i loñ êñ.

² Loñ êñ ma thêlô ethak i lôbôlôj. Ba intu Judas, ôpatu ba tem enanj Yisu bêñ, hayala loñ êñ. ³ Êñ ma Judas halom nê vovak Lom dumte lôk Palisi lôk nê bêñbêñ êbôk da ma ininj nê bêñbêñ ba i loñ êñ. Thêlô ewa atum lam lôk atum abinj kapok ma nômkama nijik vovak.

⁴ Yisu hayala nôm takatu ba tem êpôm yani ba hi yainj ma hananj, “Môlô ôbôlêm opalê?”

⁵ Ma thêlô enanj, “Yisu anêñ Nasalet.”

Ma yani hananj, “Ya êñ êntêk.” Judas, ôpatu ba tem enanj Yisu bêñ intu haminj havinj nê êñ. ⁶ Thêlô elanj Yisu hananj, “Ya êñ êntêk.” Êñ ma ele i ma êv yak halôk pik.

⁷ Ma yani hananj hik thêlô linj hathak loñbô, “Môlô ôbôlêm opalê?”

Ma thêlô enanj, “Yisu anêñ Nasalet.”

⁸ Ma hananj, “Lêk yahananj hadêñ môlô yôv nena ya êñ êntêk. Lêk ôpôm ya yôv ba notak nê êntêk ba ini.” ⁹ *Hananj aêñ ek abô bôsêbôk tem injik anôñ nena minj hatôm etak

avômalô takatu ba Lambô hêv hadêñ yani te ami.

¹⁰ Êñ ma Saimon Pita hawa binj vovak ma hale anyô bêñ habôk da anêñ anyô ku te limbuk vianôñj vê. Anyô ku êñ anêñ athêñ nena Maluku.

¹¹ *Ma Yisu hananj hadêñ Pita, “Otak anêñ binj êndôk anêñ kupik esak loñbô! Tem yandum ku malainj atu ba Wakamik hêv hadêñ ya.”

Ewa Yisu ba i hadêñ Anas

(*Mat 26:57*)

¹² Êñ ma Lom ininj nê vovak lôk anyô vovak laik lôk avômalô Islael ininj sôp bidonj evalonj Yisu ba ekak hathak yak. ¹³ Thêlôñinj ku môñ ma ewa yani ba i hadêñ Anas, yani ma Kaiapas anêñ yanmalô. Kaiapas ma anyô bêñ habôk da hadêñ sondabêñ êñ. ¹⁴ *Yani anyô sêbôk atu ba hik auk thô hadêñ Islael ininj nê bêñbêñ nena, “Mavi ek anyô te iyom ema ek nêñ avômalô Islael bêñ anôñ sa.”

Pita hananj “Yahathôñ Yisu”

(*Mat 26:69-70; Mak 14:66-68; Luk 22:55-57*)

¹⁵ Saimon Pita lôk anyô ku yanj esopa Yisu ba i. Anyô ku êñ ma anyô bêñ habôk da anêñ anyô môlô te ba intu hasopa Yisu habitak hayô badêñ abôlêk ba hi. ¹⁶ Ma Pita haminj badêñ viyaiñ. Ma anyô ku yanj atu ba anyô bêñ habôk da anêñ anyô môlô havôhi ma hananj abô hadêñ avi atu ba hayabinj badêñ abôlêk ba hawa Pita hayô badêñ kapô.

¹⁷ Avi atu ba hayabinj unyak abôlêk hananj hik Pita linj, “E! O ma ôpatu anêñ anyô ku te e?”

Ma Pita hananj, “Mi.”

¹⁸ Loñ lêk thilibunj. Ma nê ku lôk nê êbôk da ininj sôp bidonj ebanj atum ba ivunju iminj. Ma Pita haminj havinj.

Anyô bêñ habôk da hananj hik Yisu linj

(*Mat 26:59-68; Mak 14:55-65; Luk 22:66-71*)

¹⁹ Ma anyô bêñ habôk da hananj hik Yisu linj hathak anêñ nê ku lôk abô takatu ba hananj ba hadôñ avômalô.

²⁰ Ma Yisu hananj, “Yahathak yahaminj piklêvônj ba yahananj abô hadêñ avômalô. Ma yahadônj avômalô hamô unyak yeñ lôk unyak mathenj ma loñ atu ba avômalô Islael ethak donjom halôk. Ma minj yahavunj abô ami. ²¹ Ma aisê ka honanj hik ya linj? Avômalô takatu ba elanj abô takatu ba yahananj, thêlô eyala abô êñ katô. Ba intu onanj injik i linj.”

²² Hananj aêñ ma nê êbôk da ininj sôp bidonj atu ba haminj habobo hapetav Yisu ba hananj, “E! Honanj aêñ hadêñ anyô bêñ habôk da eka?”

²³ Ma Yisu hanañ, “Yahanañ abô kambom, êñ ma onañ abô êñ bêñ. Yahanañ abô avanôñ, ma aisê ka huik ya?” ²⁴ Êñ ma Anas hêv Yisu ba hi hadêñ Kaiapas, anyô bêñ habôk da. Ma yak atu ba ekak yani hamô denañ.

*Pita hanañ “Yahathôñ Yisu” bôlôñ yan
hathak loñbô*
(Mat 26:71-75; Mak 14:69-72; Luk 22:58-62)

²⁵ Saimon Pita havuñu atum hamiñ ma enañ hik yani liñ, “O ma ôpêñ anêñ nê ku te e?”

Ma Pita hanañ, “Mi.”

²⁶ Êñ ma anyô bêñ habôk da anêñ nê ku te hanañ, “Yahayê humiñ alokwan oliv kapô haviñ yani.” Anyô ku êñ ma ôpatu ba Pita hanğasiv limbuk vé anêñ thalalen te.

²⁷ *Ma Pita hanañ hathak loñbô, “Mi.” Kasana ma tale halan.

Ewa Yisu hi hadêñ Pailat
(Mat 27:11-26; Mak 15:1-15; Luk 23:1-5,13-25)

²⁸ Ewa Yisu hêk Kaiapas anêñ unyak ba i anyô bêñ Lom atu anêñ unyak. Waklavôñ Hale ba Hi anêñ lôkbôk momañiniñ lêk hayô ba Israel iniñ nê bêñbêñ leniñhaviñ nêmo mabuñ êñjêk Wapômbêñ ma ek nêgê waklavôñ êñ. Ba intu êdô nimbitak nêyô anyô loñ buyañ bêñ êñ anêñ unyak. ²⁹ Ma Pailat hi viyaiñ ma hanañ, “Ôpêñ hadum malê ba môlô udum abô ek yani?”

³⁰ Ma enañ, “Aisê! Yani miñ anyô kambom ami, êñ ma tem miñ yêlô naja yani êlêm êndêñ o ami!”

³¹ *Ma Pailat hanañ, “Yôv! Môlôda noja yani ba nundum abô esak môlôda unim abô balabuñ.”

Ma enañ, “Môlô avômalô Lom unim abô balabuñ hanañ nena yêlô avômalô Israel miñ hatôm nanğik ôpatu ba hadum kambom vônô ami.” ³² *Enañ aêñ ek abô sêbôk atu ba Yisu hanañ hathak loñôndê atu ba tem ema esak tem injik anôñ.

³³ Aêñ ba Pailat hi unyak kapô hathak loñbô ma halam Yisu halêm ma hanañ hik yani liñ, “O ma avômalô Israel iniñ kinj e?”

³⁴ Ma Yisu hanañ, “Oda anêm auk ba honañ abô êñ mena anyôla hanañ hadêñ o e?”

³⁵ *Ma Pailat hanañ, “Hoson nena ya anyô Israel e? Hudum malê ba oda anêm avômalô lôk nê bêñbêñ êbôk da ewa o ba êlêm hadêñ ya?”

³⁶ Ma Yisu hanañ, “Loñ lôkliñyak atu ba yahayabiñ ma miñ anêñ pik êntêk ami. Yayabiñ loñ lôkliñyak pik êntêk ma yanañ nê

ku tem nijik vovak ek miñ anyô te etak ya êndôk Israel iniñ nê bêñbêñ baheniñ ami. Ba intu yanañ loñ lôkliñyak ma miñ hamô pik êntêk ami.”

³⁷ Aêñ ba Pailat hanañ, “O ma kinj!”

Ma Yisu hanañ “Intu êñ. Ya ma kinj. Wakamik hêv ya ba yahalêm pik êntêk ma avi havathu ya ek yanğik abô avanôñ thô. Ma ôpatu ba hayala abô avanôñ êñ intu halanô yanañ abô.”

³⁸ Ma Pailat hanañ, “Abô avanôñ, êñ ma malê te?” Yôv ma hale unyak viyaiñ ba hi hadêñ avômalô Israel hathak loñbô ma hanañ, “Lêk yahalanô abô ba ôpêntêk ma anêñ kambom mi. ³⁹ Ma yahathak yahasopa môlônim lemimhaviñ nena sondabêñ nômbêñ intu anêñ waklavôñ Hale ba Hi ma yahatak anyô koladôn te ba hi hadêñ môlô. Aêñ ba lemimhaviñ yatak môlô avômalô Israel unim kinj êntêk e?”

⁴⁰ Ma elam lôklala, “Yani mi. Otak Balabas!” Balabas ma anyô sêbôk atu ba hik vovak hadêñ nê bêñbêñ anêñ Lom takatu ba eyabiñ avômalô Israel.

19

Pailat hanañ ek nijik Yisu vônô
(Mat 27:26-31; Mak 15:15-20)

¹ Yôv ma Pailat hanañ ba evali Yisu. ² *Ma nê vovak ewa yak lôkmanğin atu ba epesan hatôm kinj iniñ kulun ma ik halôk wakadôk. Ma ewa kinj anêñ kwêv thalalen daim te ma ik hathak yani. ³ Ma i hadêñ yani ma enañ mathalalen, “Waklêvôn mavi, avômalô Israel iniñ kinj!” ma epetav yani.

⁴ Ma Pailat hale yaiñ hathak loñbô ma hanañ hadêñ avômalô, “Odanô! Tem yanja yani ende yaiñ ek yanğik thô êndêñ môlô nena lêk yahalanô abô yôv ba ôpêntêk ma anêñ kambom mi.” ⁵ Êñ ma Yisu hale yaiñ ma kulun yak lôkmanğin hamô wakadôk ma kwêv thalalen atu hamô liñkupik. Ma Pailat hanañ, “Ôngô yani atu êntêk!”

⁶ Êñ ma nê bêñbêñ êbôk da lôk iniñ sôp bidoñ êyê ma elam nena, “Nijik vônô esak a! Nijik vônô esak a!”

Ma Pailat hanañ, “Lêk yahalanô abô yôv ba ôpêntêk anêñ kambom mi! Aêñ ba môlôda noja ba unğwik vônô esak a!”

⁷ Ma enañ viyaiñ, “Anyô êntêk hanañ nena yani ma Wapômbêñ anêñ Nakaduñ. Ma yêlôaniñ abô balabuñ te hanañ nena nanğik anyô anêñ aêñ vônô.”

⁸ Pailat halanô abô êñ ba liñhaka. ⁹ *Ma hi unyak kapô ma hanañ hik Yisu liñ, “Hôlêm anêñ êsê?” Ma donğtom Yisu bônôñ iyom. ¹⁰ Ma Pailat hanañ, “Hôdô onañ yanañ abô viyaiñ e? Ondanô! Ya ma anyô lôk athêñ ba

* 18:27: Jon 13:38 * 18:31: Jon 19:6-7 * 18:32: Jon 3:14; 12:33 * 18:35: Jon 1:11 * 19:2: Luk 23:11

* 19:9: Mat 27:12 * 19:11: Jon 10:18; Ap 2:23; Lom 13:1

ya hatôm yanaj ek nijik o vônô esak a mena yatak o ba nu la. Lêk holañô e?”

¹¹ *Ma hanaj, “Wapômbêñ minj hêv athêñ bêñ êñ hadêñ o ami êñ ma minj hatôm undum nômlate êndêñ ya ami. Ba intu ôpatu ba hatak ya halôk bahem hathak yanida anêñ auk intu anêñ kambom ma bêñ anôñ ek anêm.”

¹² *Pailat halañô abô êñ ma habôlêm loñôndê ek etak Yisu ba ni. Ma doñtom Islael iniñ nê bêñbêñ elam lôklala, “Hotak ôpêntu ba hi, o ma minj kinj Lom iniñ anyô te ami! Ôpatu ba hanaj nena yani kinj, êñ ma hapôlik hathak Lom iniñ kinj.”

¹³ Pailat halañô abô êñ ma hawa Yisu hale yainj ma halôk hamô anêñ loñ idum abô. Loñ êñ elam nena Loñ Valu. Ma avômalô Hiblu elam loñ êñ nena “Gabata”. ¹⁴ Habobo waklêvôñ binj hadêñ wak atu ba avômalô ethak epešan i ek nêgê waklavôñ Hale ba Hi.

Ma Pailat hawa Yisu hale yainj ma hanaj hadêñ avômalô Islael, “Ôngô, mólônim kinj êntêk.”

¹⁵ Ma thêlô elam lôklala, “Nônêm yani vê ek nijik esak a!”

Ma Pailat hanaj, “Yanjik mólônim kinj esak alovalañsij e?”

Ma nê bêñbêñ êbôk da enaj, “Yêlôaniñ kinj intu Lom iniñ kinj!”

¹⁶ Êñ ma Pailat hatak Yisu halôk nê vovak baheñij ek nijik vônô esak alovalañsij ma ewa ba i.

Ik Yisu hathak alovalañsij

(*Mat 27:32-44; Mak 15:21-32; Luk 23:26-43*)

¹⁷ Yisu da hawa anêñ alovalañsij ba hi malak viyainj ba hayô loñ te atu ba elam nena Lenkadôk Lokwanj. Ma avômalô Hiblu elam nena Golgota. ¹⁸ Loñ êñ ma thêlô êthôkwêñ Yisu lôk anyô lokwanju hathak alovalañsij. Anyô yanj hamij vi ma yanj hamij vi ma Yisu hamij malêvôñ.

¹⁹ Pailat hanaj ba eto abô te hathak aseleñ te ba ik loñ hathak alovalañsij aêntêk, YISU ANÊÑ NASALET, AVÔMALÔ ISLAEL INIÑ KIJ

²⁰ Eto abô êñ hathak abô Hiblu lôk abô Lom, ma abô Glik ba intu avômalô bêñ anôñ êyê ba esam abô êñ. Loñ atu ba êthôkwêñ Yisu ma habobo malak lôñ. Ma loñôndê êñ ma avômalô bêñ anôñ ethak elom ba intu esam.

²¹ Islael iniñ nê bêñbêñ êbôk da êyê ma enaj hadêñ Pailat, “Oto aêntêk, ‘Ôpêntêk hanaj nena yanida intu Islael iniñ kinj.’ Ma minj oto nena, ‘Islael iniñ kinj’ ami.”

²² Ma Pailat hanaj, “Dô, abô atu ba lêk yahato yôv ma êñjêk aêñ.”

²³ Nê vovak takatu ba ik Yisu hathak alovalañsij ewa anêñ kwêv lôk sôp ba ibi sam hi ôdôñ ayova. Ma nê vovak ewa tomtom ma kwêv te hamô denaj. Kwêv êñ ma idu hathak sôp doñtom iyom ma minj idu hathak sôp doho havij ami. ²⁴ Ma nê vovak enaj, “Alalô nato athêñ esak valu ba natak êndôk tase ma nayôkwij ek nagê nena opalê enja kwêv êntêk. Ma minj nakakavij ami.”

Thêlô idum aêñ ek abô atu ba hêk Wapômbêñ anêñ kapya hik anôñ nena, “Thêlô ibi yenanj kwêv sam ba ewa, ma ibi valu ek neja yenanj kwêv daim.”

Kapya Yen 22:18

Aêñ ba intu nê vovak idum aêñ.

²⁵ *Ma avi doho iminj habobo alovalañsij atu ba êthôkwêñ Yisu hathak. Yisu anêñ talêbô lôk talêbô yaô ma Malia Kelopas yanavi, ma Malia anêñ Magadala.

²⁶ *Ma anyô ku atu ba Yisu lahavij bêñ anôñ hamij habobo. Ma hayê talêbô lo anyô ku êñ ma hanaj, “Wakatik, ôpêntu ma nalum.”

²⁷ Ma hanaj hadêñ anyô ku atu nena, “Avi intu ma lemambô.” Aêñ ba ôpêñ hayabinj Malia hatôm anêñ thalaleñ te hamô yanida anêñ unyak.

Yisu hama

(*Mat 27:45-56; Mak 15:33-41; Luk 23:44-49*)

²⁸ *Ma Yisu hayala nena lêk hadum anêñ ku yôv ma hanaj, “Yahathakmunij” ek abô atu ba hamô Wapômbêñ anêñ kapya injik anôñ. ²⁹ *Kolopak wainj manij te hamô ba ewa nômlate hatôm kapôk ba esonj halôk wainj aleba lôthôk. Ma etak hathak alokwanj thanaj te anêñ athêñ nena “isop” ba êv halôk Yisu abôlêk. ³⁰ Hanum vêm ma hanaj, “Ku lêk yôv.” Êñ ma laselo hanjôli ma hatak dahô ba hi ma hama.

³¹ *Wak êñ ma wak nêpôpêk nômkama ek nêgê Sabat. Ma Sabat êñ ma waklavôñ bêñ te ba Islael iniñ nê bêñbêñ êdô ek nê takatu iniñ kupik iminj alovalañsij. Ba intu enaj hik Pailat linj nena nijik venjijlokwanj lu ek nema ketheñ ek nêñêm iniñ kupik vê. ³² Êñ ma nê vovak i ma ik anyô yanj atu ba êthôkwêñ havij Yisu valokwanj lu. Yôv ma idum aêñ hadêñ anyô yanj. ³³⁻³⁴ Ma êyô ek Yisu ma êyê nena lêk hama yôv ba intu anyô vovak te habi bayavi hathak kôm ma ketheñ oyanj ma thalaleñ lôk njan hanjasô. Ma minj ik valokwanj lu ami. ³⁵ *Ôpatu ba hayê nôm êñ hanaj abô avanôñ ba hayala nena anêñ abô ma avanôñ ba intu hanaj bêñ ek mólô nôñêmimbij. ³⁶ Nôm takêñ habitak ek abô te atu ba bôk hêk Wapômbêñ anêñ kapya injik anôñ nena,

* 19:12: Luk 23:2; Ap 17:7

* 19:25: Mat 27:55-56

* 19:26: Jon 13:23

* 19:28: Sng 22:15

* 19:29: Sng

69:21 * 19:31: Lo 21:22-23

* 19:35: Jon 21:24

* 19:37: ALK 1:7

“Tem miñ nijik yani lokwan te lu ami.”
Etak Ijip 12:46; Namba 9:12; Kapya
Yej 34:20

37* Ma

“Tem thêlô nêgê anyô atu ba ibi.” *Sekalaia*
12:10

Elav Yisu

(*Mat 27:57-61; Mak 15:42-47; Luk 23:50-56*)

38 Josep anêḡ Alimatia bôk halarô Yisu anêḡ abô ba hasopa. Ma donjom hakô ek Israeḡ ininḡ nê bêḡbêḡ ba intu havuḡ anêḡ hêhvavinḡ. Ik Yisu hathak alovalarḡsinḡ yôv ma hi hanarḡ hik Pailat liḡ ek enja anêḡ liḡkupik. Ma Pailat halarô anêḡ abô ba halôk ma yani hi hawa. 39* Nikodimus hi havinḡ Josep. Yani ma anyô sêbôk atu ba hi hayê Yisu hadêḡ bôlôvônḡ. Yani hawa kamuḡ ôv mavi ju ba hatak hathak donjom ba anêḡ malainḡ hatôm 30 kilo la. 40 Thai epesarḡ ḡama êḡ ba esopa avômalô Israeḡ ininḡ kobom ba ewa Yisu liḡkupik ba etak kamuḡ ôv mavi êḡ hathak ma ivuliv sinḡ hathak sôp selenḡ. 41 Ku te hêk habobo loḡ atu ba êthôkwêḡ Yisu hathak. Ku êḡ ma valu abyarḡ lukmuk te hêk ba miḡ bôk êdô ḡama la hêk ami. 42 Wak êḡ ma waklavônḡ atu ba avômalô Israeḡ nêpôpêk i ek nêgê Sabat. Ma valu abyarḡ êdô ḡama hêk habobo. Aêḡ ba thai ewa Yisu anêḡ kupik ba i êdô hêk valu abyarḡ êḡ.

20

Yisu haviyô hathak loḡbô

(*Mat 28:1-8; Mak 16:1-8; Luk 24:1-12*)

1 Sonda êḡ anêḡ wak te môḡ anêḡ lôkbôk momaḡininḡ ma Malia anêḡ Magadala hi siô ma hayê nena lêk ibubi valu atu ba hamô lôv abôlêk vê. 2 Ma halarvinḡ ba hi hadêḡ Saimon Pita thai lôk anyô ku atu ba Yisu laharvinḡ bêḡ anôḡ ma hanarḡ, “Anyôla ewa Anyô Bêḡ anêḡ kupik vê hêk siô ba yêlô athônḡ nena êdô yani hêk êsê.”

3 Êḡ ma thai iviyô ba i siô. 4 Thai luvi elarvinḡ ba i ma anyô ku yarḡ atu hamônḡ ek Pita ba hayô siô môḡ. 5 Yani hakôm ba hayê lôv kapô ma hayê sôp selenḡ takatu ba ivuliv hathak iyom intu hamô. Ma miḡ habitak hayô valu abyarḡ kapô ami. 6 Ma Saimon Pita haveḡ yam hayô ma habitak hayô valu abyarḡ kapô ba hi. Ma hayê sôp selenḡ takatu ba ivuliv hathak 7 lôk sôp ivuliv thoḡavloḡma sinḡ hathak intu hamô. Sôp ju êḡ intu lêk epesarḡ ba êdô yarḡ hamô buyarḡ ma yarḡ hamô buyarḡ. 8 Êḡ ma anyô ku yarḡ atu ba hayô siô môḡ hi kapô ma hayê ba hêhvavinḡ. 9* Ma donjom thai êthônḡ abô atu ba bôk hanarḡ hêk Wapômbêḡ anêḡ kapya

nena tem injik Yisu liḡ imbiyô êḡjêk ḡama esak loḡbô palinḡ. 10 Yôv ma ḡê ku ju êḡ êvôḡ malak.

Yisu hik i thô hadêḡ Malia anêḡ Magadala

(*Mat 28:9-10; Mak 16:9-11; Luk 24:10-11*)

11 Malia halarḡ haminḡ valu abyarḡ viyarḡ ma hakôm ba hayê lôv kapô. 12 Ma hayê arḡela ju ba ininḡ kwêv thapuk. Thai êmô loḡ bu atu ba Yisu anêḡ kupik hêk. Yarḡ hamô wakadôk ma yarḡ hamô valuvi.

13 Ma thai enarḡ hik Malia liḡ, “Livônḡ, holarḡ eka?”

Ma hanarḡ, “Anyôla hawa yesarḡ Anyô Bêḡ anêḡ kupik vê ba miḡ yahayala loḡ atu ba êdô hêk ami.” 14* Hanarḡ aêḡ ma hik i liliḡ ma hayê Yisu haminḡ ma donjom hathônḡ yani palinḡ.

15 Ma Yisu hanarḡ, “Livônḡ, holarḡ eka? Ma hôbôlêḡ opalê?”

Malia hasarḡ nena yani ma anyô hayabinḡ ku kapô ba hanarḡ, “Livônḡ, howa anêḡ kupik ba hôdô hêk êsê ma onarḡ ek yana yanja.”

16 Ma Yisu hanarḡ, “Malia.”

Ma hasonḡ losauk ba hik i liliḡ ma hanarḡ hathak abô Hiblu nena, “Laboni!” Abô êḡ anêḡ ôdônḡ nena “Kêdôḡwaga.”

17* Ma Yisu hanarḡ, “Miḡ yahavôha ek Wakamik ami denarḡ ba intu otak ya ma nu êndêḡ yesarḡ ḡê ku ma onarḡ êndêḡ i, ‘Yana ek Wakamik ma môlônim Lemambô. Ma yana ek yesarḡ Wapômbêḡ ma môlônim Wapômbêḡ.’”

18 Yôv ma Malia anêḡ Magadala hi ma hanarḡ hadêḡ ḡê ku nena, “Lêk yahayê Anyô Bêḡ.” Ma abô takatu ba Yisu hanarḡ hadêḡ yani ma hanarḡ hadêḡ thêlô havinḡ.

Yisu hik i thô hadêḡ ḡê ku

(*Mat 28:16-20; Mak 16:14-18; Luk 24:36-49*)

19 Sonda êḡ anêḡ bôlôvônḡ ma ḡê ku ethak donjom. Thêlô êkô ek Israeḡ ininḡ nê bêḡbêḡ ba intu ik unyak abôlêk sinḡ. Ma Yisu halêḡ haminḡ thêlô malêvônḡ ma hanarḡ, “Môlô kapôlômim êḡjêk labali!” 20* Ma hik banḡ kapô lôk baya thô hadêḡ thêlô. Nê ku êyê Anyô Bêḡ ba leninḡmavi anôḡ.

21 Ma hanarḡ hathak loḡbô, “Môlô kapôlômim êḡjêk labali! Yahêv môlô ba u hatôm atu ba Wakamik hêv ya ba yahalêḡ.”

22 Êḡ ma hayuv auk hathak thêlô ma hanarḡ, “Noja Lovak Matheḡ. 23* Ma môlô ôêv anyô ininḡ kambom vê êḡ ma ininḡ kambom tem nêḡ yak. Ma miḡ ôêv anyô ininḡ kambom vê ami êḡ ma ininḡ kambom tem êmô.”

Yisu hik i thô hadêḡ Tomas

* 19:39: Jon 3:1-2 * 20:9: Sng 16:10; Ap 2:24-32 * 20:14: Luk 24:16; Jon 21:4 * 20:17: Lom 8:29; Hib 2:11-12

* 20:20: Jon 16:22; 1Jon 1:1 * 20:23: Mat 16:19

²⁴ Tomas ma nê ku laumiŋ ba lahavuju takatu te ba anêŋ athêŋ yaŋ nena Didimus. Yisu hayô ek nê ku vi ma yani miŋ hamô ami. ²⁵ Êŋ ma nê ku vi atu enaŋ hadêŋ yani, “Yêlô lêk ayê Anyô Bêŋ yôv!”

Ma Tomas hanaŋ, “Miŋ yahayê anêŋ pôpô atu ba hamô baŋ lôk yahatak yaba-henŋwasin halôk yani baya êŋ ami ma tem miŋ yanêmimbiŋ ami ma milôk.”

²⁶ Sonda te hale ba hi ma Yisu anêŋ nê ku ethak donjom hathak lonbô ba êmô unyak kapô. Ma Tomas hamô haviŋ. Thêlô ik unyak abôlêk siŋ ma donjom Yisu halêm hamiŋ thêlô malêvôŋ ma hanaŋ, “Môlô kapôlômim ênjêk labali.” ²⁷ Ma hanaŋ hadêŋ Tomas, “Nôŋgô yabahaŋ! Ma ôsôm pôpô êntêk! Ma otak bahemgwasin êndôk ya baya ek nôŋgô kôm lavôŋ. Otak auk thekhek lôk nôŋgô esak malem, ma nêmbinŋ iyom.”

²⁸ Ma Tomas hanaŋ, “Yenaŋ Anyô Bêŋ lôk Wapômbêŋ!”

²⁹ *Ma Yisu hanaŋ, “Lêk hôyê ba intu hôêvhaviŋ e? Wapômbêŋ tem lamavi esak avômalô takatu ba miŋ êyê ami ma donjom êvhaviŋ.”

Kapya êntêk anêŋ ôdôŋ

³⁰ Yisu hadum lavôŋiŋ bêŋ anôŋ haviŋ ba anêŋ nê ku êyê. Ma donjom miŋ yahato abô takêŋ halôk kappya êntêk ami. ³¹ *Yahato abô takêntêk ek môlô nônêmbimbiŋ nena Yisu ma Mesia atu lôk Wapômbêŋ anêŋ Nakaduŋ. Lôk yahato ek môlô nônêmbimbiŋ ba noja lôkmala esak anêŋ athêŋ.

21

Nê ku evov alim bêŋ anôŋ

¹ Yôv ma nê ku êmô kasukthôm atu anêŋ athêŋ nena Taibelias ma Yisu hik i thô hadêŋ i hathak lonbô.* ² Saimon Pita lo Tomas, anêŋ athêŋ yaŋ nena Didimus, ma Nataniel anêŋ Kena hêk Galili, ma Sebedi anêŋ nakaduŋ luvi, ma Yisu anêŋ nê ku lokwanju, thêlô sapêŋ êmô lon êŋ. ³ *Ma Saimon Pita hanaŋ, “Yana yanŋgik alim.” Ma enaŋ, “Yêlô nasôk nambiŋ o.” Êŋ ma thêlô i ethak yen te ma bôlôvôŋ êŋ ma êvôv alim te ami.

⁴ Wak hapup ma Yisu hamiŋ kasukthôm anêŋ dan. Ma anêŋ nê ku êyê yani ma donjom miŋ eyala ami.

⁵ Ma Yisu halam, “Aiyaŋ thêlô! Môlô alim mi, aêŋ e?”

Ma enaŋ, “Intu êŋ.”

⁶ Ma hanaŋ, “Notak yakseŋ êndôk yenŋ vianôŋ ma tem môlô noja alim doho.” Idum

aêŋ ma ewa alim bêŋ anôŋ ba intu miŋ hatôm nêbôv yakseŋ esak ami.

⁷ *Anyô ku atu ba Yisu lahaviŋ bêŋ anôŋ hanaŋ hadêŋ Pita, “Intu ma Anyô Bêŋ!” Pita êŋ intu bôk habi anêŋ kwêv thilibunŋ thô ek indum ku. Ma halaŋô ôpêŋ anêŋ abô êŋ ma hik hathak lonbô ma hasôv kisi halôk kasukthôm ba hayam ba hi. ⁸ Thêlô ebobo kasukthôm dan hatôm 90 mita la ma nê ku vi êmô yen ba êvôv yakseŋ haveŋ yam ma Pita hayam hamôŋ. ⁹ Thêlô êlêm ethak linjanŋ ma êyê atum te hathaŋ hamô ma Yisu habôk alim lôk polom.

¹⁰ Ma Yisu hanaŋ, “Alim doho êlêm!”

¹¹ *Ma Saimon Pita hayô hathak yen ma havôv yakseŋ halêm hathak linjan. Yakseŋ êŋ putup hathak alim daim lomalama hatôm 153. Ma yakseŋ miŋ hatip ami. ¹² Ma Yisu hanaŋ, “Nôlêm onŋgwaŋ alim!” Thêlô lêk eyala nena yani ma Anyô Bêŋ ba êkô ba te miŋ hanaŋ nena, “O ma opalê?” ami. ¹³ Ma Yisu hawa polom ba hi hêv hadêŋ thêlô ma hadum aêŋ hathak alim. ¹⁴ *Êntêk ma bôlôŋ te lô atu ba haviyô hathak lonbô ba hik i thô hadêŋ anêŋ nê ku.

Yisu hapesaŋ abô haviŋ Pita

¹⁵ Eyaŋ nôm yôv ma Yisu hanaŋ hadêŋ Saimon Pita, “Saimon, Jon anêŋ nakaduŋ, anêŋ lemhaviŋ ya ma bêŋ hamôŋ ek nê ku vi mena mi e?”

Ma Pita hanaŋ, “Intu êŋ. Anyô Bêŋ, hoyala nena yalenhaviŋ o bêŋ anôŋ.”

Ma Yisu hanaŋ, “Ombakôŋ yenaŋ boksip-sip nali sapêŋ.”

¹⁶ *Ma hanaŋ hathak lonbô, “Saimon, Jon anêŋ nakaduŋ, lemhaviŋ ya e?”

Ma Pita hanaŋ, “Intu êŋ. Anyô Bêŋ, hoyala nena yalenhaviŋ o.”

Ma Yisu hanaŋ, “Oyabiŋ yenaŋ boksip-sip.”

¹⁷ Ma hanaŋ bôlôŋ te lô “Saimon, Jon anêŋ nakaduŋ, lemhaviŋ ya e?”

Yisu lêk hanaŋ hik Pita linŋ hatôm bôlôŋ lô nena “Lemhaviŋ ya e?” ba Pita kapô malainŋ ma hanaŋ, “Anyô Bêŋ, o hoyala nômkama sapêŋ ba hoyala nena yalenhaviŋ o.”

Ma Yisu hanaŋ, “Ombakôŋ yenaŋ boksip-sip. ¹⁸ Yanaŋ avanôŋ binŋ êndêŋ o. Sêbôk ba hômô anyô muk denaŋ ma oda hothak huik kwêv ma hu hatôm odanêŋ lemhaviŋ. Ma donjom hoyalôv ma tem nêŋ bahem ek anyô yaŋ injik anêŋ kwêv ma endom o ek nu lonŋ atu ba miŋ lemhaviŋ nu ami.” ¹⁹ *Yisu hanaŋ abô êŋ ek injik lonŋondê atu ba Pita tem ema esak ek nêŋ athêŋ lôkmanŋinŋ êndêŋ

* 20:29: 1Pi 1:8 * 20:31: Jon 3:15; Lom 1:17; 1Jon 5:13

* 21:3: Luk 5:4-7 * 21:7: Mat 14:29; Jon 13:23 * 21:11: Luk 5:6 * 21:14: Jon 20:19,26 * 21:16: Ap 20:28

* 21:19: Mat 16:24-25; 2Pi 1:14 * 21:20: Jon 13:23-25

* 21:1: Kasuk Galili intu elam athêŋ yaŋ nena “Taibelias”.

Wapômbêḡ. Yôv ma Yisu hanaḡ hadêḡ Pita,
“Osopa ya!”

²⁰ *Pita hik i liliḡ ma hayê anyô ku atu ba Yisu lahaviḡ bêḡ anôḡ hasopa thai. Ôpatu ba hayaḡ nôḡ hamô ma hakithiḡ Yisu ba hanaḡ, “Anyô Bêḡ, opalê intu tem enaḡ o bêḡ?”

²¹ Ma Saimon Pita hayê ôpêḡ ma hanaḡ,
“Anyô Bêḡ, anyô êntêk tem êpôm malê?”

²² Ma Yisu hanaḡ, “Yalerḡhaviḡ nena ôpêḡ tem êmô endeba yandealêḡ am, o Pita miḡ anêḡ nôḡmlate ami. Mî. Osopa ya iyom.”

²³ Ma abô êḡ hi mayaliv ba ḡê takatu ba esopa Yisu elarḡ haviḡ ba esorḡ nena anyô ku êḡ tem miḡ ema ami. Yisu hanaḡ nena êmô endeba yani endelêḡ am, ma miḡ Pita anêḡ nôḡmla ami. Ma doḡtom miḡ hanaḡ hathak ôpêḡ anêḡ ḡama ami.

²⁴ *Anyô ku atu ba hanaḡ nôḡ takêḡ bêḡ ba hato halôk kapyâ êntêk intu yêlô ayala nena anêḡ abô ma avanôḡ.

²⁵ *Yisu hadum ku lomaloma bêḡ anôḡ haviḡ. Pik ma yaôna ba yakô miḡ hatôm nêndô kapyâ nôḡmbêḡ atu ba eto lôkthô êmô ami.

Aposel iniñ ku Abô môñ

Luk hatu kapya lokwanju. Hato kapya luvi ek Anyô Bêñ Tiapilus. Yani ma Lom iniñ anyô bêñ te ba lahavij nêñem kapya êñ luvi êndêñ avômalô ek nesam. Kapya môñ atu ba Luk hatu ma elam nena Luk ma hatu hathak malêla takatu ba Yisu hadum aleba hathak lej ba hi. Ma kapya yan havenj yam ma elam nena Aposel. Ma hatu hathak ku takatu ba aposel lôk avômalô êvhavij idum hadêñ waklavôñ Yisu hatak pik êntêk ba hi lej.

Luk da miñ hayê Yisu ami, ma doñtom hawa abô hêk nê vi atu ba elañô lo êyê hathak maleñij. Luk ma miñ anyô Israeël te ami, yani ma anyô loñ buyañ.

Hato kapya êntêk ek enañ abô avanôñ esak ku takatu ba aposel idum lôk Yisu anêñ Abô Mavi atu ba hi luvuluvu. Avômalô vi enañ abôyanj hathak nê takatu ba êvhavij ba intu Luk hatu kapya êntêk ek injik thô nena nê êvhavij ma nê mavi ba esopa gavman iniñ abô. Malaiñ lomaloma hathak hapôm nê êvhavij ba intu hatu kapya êñ ek injik loñôndê mavi thô êndêñ nê takatu ba esopa Yisu. Ma kapya êntêk hik thô nena Yisu lôk anêñ avômalô êvhavij tem nêmo nê kambom lu.

Hato kapya êntêk hadêñ 63 AD la.

Yisu havak abô nena tem nêñ Lovak Matheñ êlêm

¹*Tiapilus, bôk yahato kapya te hadêñ o hathak nôñ takatu ba bôk Yisu hadum lo hadôñ, ²*môñ anôñ aleba hayô waklavôñ hathak lej ba hi. Hamô pik denanj ma hathak Lovak Matheñ anêñ lôklokwanj ma hêv abô ku hadêñ anêñ aposel* takatu ba bôk halam i yôv. ³*Yani hawa vovanj ba hama vêm ma haviyô hathak loñbô ma hik i thô hadêñ anêñ nê takêñ. Lôk hadum nômkama bêñ anôñ ek hik thô nena yani hamô lôkmala hathak loñbô. Wak hatôm 40 ma hik i thô lôbôlôñ hadêñ thêlô ba hananj abô hathak Wapômbêñ anêñ loñ lôklijnyak.

⁴*Wak te ma hayanj nôñ havij thêlô ma hananj, "Noyabij nôñ atu ba Wakamik bôk havak abô yôv ek nêñ êndêñ môlô hatôm atu ba bôk yahananj ba olanj yôv. Ma miñ notak Jelusalem ami. ⁵*Jon bôk hathik avômalô

halôk njanj ma kasana ma tem nisik môlô esak Lovak Matheñ."

*Yisu hathak lej ba hi
(Mak 16:19-20; Luk 24:50-53)*

⁶*Ma aposel êmô havij Yisu ma enañ hik yani lij nena, "Anyô Bêñ, lêk êntêk ma tem undum ek alalô avômalô Israeël naja alalôaniñ kiñ esak loñbô e?"

⁷*Ma Yisu hananj, "Êñj ma miñ môlô unim nômla ek noyala waklavôñ atu ba Kamik hatak ami. Hathak anêñ lôklokwanj yanida hayabij wak êñ. ⁸*Ma Lovak Matheñ hayô hamô môlô, ma tem noja lôklokwanj. Ma tem nonanj yenanj abô imiñ Jelusalem lôk Judia sapêñ ma Samalia lôk ni endeaba êndôk pik anêñ danj."

⁹Hananj abô êñ yôv, ma ewa yani hathak lej ba hi. Thêlô êyê imiñ ma buliv hava yani siñ ba êthôñ. ¹⁰Thêlô ititiñ lej denanj ma ketheñ oyanj ma anyô ju lôk nômkama thapuk ba imiñ thêlô malêvôñ. ¹¹*Ma enañ, "Nê Galili, umiñj ba utitiñ lej eka? Yisu doñtom êntêk lêk Lambô hawa vê hêk môlô ba hi lej ma tem endelêm aênj iyom."

Thêlô etak anyô te ek enja Judas anêñ loñ

¹²*Vêm ma thêlô etak Dum Oliv ma ele i Jelusalem. Dum Oliv êñ hêk habobo Jelusalem hatôm kilomita te iyom. ¹³*Êyô Jelusalem ma i unyak kapô vuliñ atu ba ethak êmô. Thêlô iniñ athêñj ma Pita lo Jon ma Jems lo Andulu ma Piliñ lo Tomas ma Batolomiu lo Matyu ma Jems, Alpiñ nakadunj, lôk Saimon anyô Selot te, ma Judas, Jems nakadunj. ¹⁴Wak sapêñj ma thêlô ethak doñtom ba eteñj mek hi ba hi. Ma avi doho lôk Malia, Yisu talêbô, lôk anêñ iviyanj êmô havij.

¹⁵Ma wak te ma Pita haviyô hamiñ nê êvhavij hatôm 120 malêvôñj ma hananj, ¹⁶*"Aiyanj thêlô, abô te hêk Wapômbêñ anêñ kapya ba lêk hik anôñ. Abô êñj ma Lovak Matheñ bôk hananj hale Devit abôlêk hathak Judas, ôpatu ba hik Yisu thô hadêñ nê takatu ba evalonj yani. ¹⁷Yani ma alalô te atu ba bôk hadum ku êntêk havij alalô."

¹⁸*(Judas hêv pik bute vuli hathak valuseleñ atu ba hadum kambom ba hawa. Êñj ma hêv yak halôk pik buêñj ba lasoam hapup ba la hanjasô hale yainj. ¹⁹Avômalô Jelusalem sapêñ elañj abô êñj ba intu elam pik buêñj hathak iniñ abô nena "Akeldama". Anêñ ôdôñj nena, "Pik atu ba thalalenj hathanj.")

²⁰Êñj ma Pita hananj, "Hatôm bôk eto hêk Kapya Yen nena,

* 1:1: Luk 1:3 * 1:2: Mak 16:19; Luk 24:49-51 * 1:2: Aposel anêñ ôdôñj nena nê takatu ba Yisu hêv ek nenanj anêñ Abô Mavi bêñ. * 1:3: Luk 24:36-49; Ap 10:41 * 1:4: Luk 24:49; Jon 14:16-17; Ap 2:33 * 1:5: Mat 3:11 * 1:6: Luk 24:21 * 1:7: Mak 13:32 * 1:8: Mat 28:19; Luk 24:48 * 1:11: Mat 26:64; Luk 21:27 * 1:12: Luk 24:50-53 * 1:13: Mat 10:2-4 * 1:16: Sng 41:9 * 1:18: Mat 27:3-8

“Anêj unyak tem ngathiniñ;
 ma miñ notak anyôla ek êmô ami.’
Kapya Yej 69:25
 Ma buyañ hanañ nena,
 “Anyô yañ enja anêj loñ lôk anêj ku.’
Kapya Yej 109:8

²¹ Aêj ba alalô natak anyô te atu ba Anyô Bêj Yisu hamô haviñ alalô denañ ma yani hamô haviñ alalô wak nômbêj intu sapêj, ²²* mông ma waklavôñ atu ba Jon hathik Yisu halôk ñañ aleba hayô wakma Lambô hawa yani vê hêk alalô ba hi malak leñ. Anyô êj tem imbiñ alalô ek enañ Yisu anêj haviyô hathak loñbô bêj êndêj avômalô.”

²³ Yôv ma etak anyô lokwanju. Yan ma Josep, elam nena Balsabas, ma athêj yan ma Jastas. Ma anyô yan ma Matias. ²⁴ Ma etej mek nena, “Anyô Bêj, hoyala avômalô sapêj iniñ kapôlôñj. Nunçwik thô nena hotak anyô ju êntêk yan sê ²⁵ ek enja ku aposel atu ba bôk Judas hatak ba hi anêj loñ.” ²⁶ Yôv ma ibi valu ek nêgê nena athêj yan sê habitak. Êj ma etak Matias ek imbitak aposel imbiñ thêlô laumiñ ba lahavute takatu.

2

Lovak Matherj halôk ba halêm

¹ *Waklavôñ Pentikos hayô, êj ma avômalô êvhaviñ ethak doñtom ba êmô unyak te. ² Ma kethej oyañ ma nômlate diñdiñ halêm anêj leñ ba anêj pôk ma hatôm lovak bêj te ba hayô hamô unyak atu ba thêlô êmô siñ. ³* Ma êyê nômlate hatôm atum dahalañ hatakalek ba hayô hamô thêlô tomtom. ⁴* Ma Lovak Matherj hayô hava thêlô sapêj kapôlôñj siñ ba enañ abô masôm lomaloma hatôm Lovak Matherj hêv hadêj thêlô.

⁵ Avômalô Isael takatu ba êmô Wapômbêj vibin bôk etak pik lôbôlôbô takatu ba êmô ma êlêm Jelusalem ek Pentikos. ⁶ Ma elañô diñdiñ ba êlêm ethak doñtom. Ma eboloba kambom hathak elañô ñê êj enañ abô hathak thêlô tomtom da iniñ abô. ⁷ Ma eson kambom ba enañ hik thêlôda liñ, “Thêlô ma ñê Galili iyom. Malê te aêj am? ⁸ Aisê ba alalô alañô thêlô enañ abô hathak alalôaniñ abô tomtom? ⁹ Alalô ma anêj Patia lo Midia ma Ilam lo Mesopotemia ma Judia lo Kapadosia ma Pontus lo Esia ¹⁰ ma Plijia lo Pampilia ma Ijip lôk Libia bute atu habobo Sailini ma ñê doho anêj Lom. ¹¹ (Ma vi ma avômalô Isael, ma vi ma avômalô loñ buyañ takatu ba ibitak êyô Isael iniñ êvhaviñ kapô.) Ma doho anêj Klit lo Alebia. Ma doñtom alalô alañô thêlô enañ abô hathak nômbêj atu ba Wapômbêj hadum hathak

alalôaniñ abô tomtom.” ¹² Ma avômalô sapêj eson kambom ba itutuniñ lenjñkadôk ma enañ hik thêlôda liñ nena, “Nôm êj anêj ôdôñ ma aisê?”

¹³ Ma doñtom vi ibi thêlô liliñ ba enañ, “Inum waiñ bêj anôj ba elo molo.”

Pita hanañ abô

¹⁴ Êj ma Pita haviyô hamiñ aposel laumiñ ba lahavute malêvôñ ma halam lôklokwan nena,

“Môlô avômalô Isael lôk avômalô takêntêk ba lêk ômô Jelusalem, nodañô yenañ abô katô. Tem yanañ nôm êj anêj ôdôñ bêj. ¹⁵ Lêk ma lôkbôk denañ hatôm 9 kilok. Ba intu miñ noson nena ñê êntêk inum waiñ ba elo molo ami. ¹⁶ Mi, nôm êj ma hatôm plopet Joel bôk hanañ,

¹⁷ “Wapômbêj hanañ nena habobo pik lo leñ anêj dañ
 ma tem yangasô yenañ Lovak Matherj êyômô avômalô sapêj.

Ma nalumi anyô lo avi tem yanêm yenañ abô êndêj i ba nenañ abô êtôm plopet. Ma môlônim apenena tem netulak ba nêgê wêj.

Ma môlônim anyô boñnena tem nêgê ni-aviñ.

¹⁸ Ma tem yangasô yenañ Lovak Matherj êyômô yenañ anyô lo avi ku êndêj waklavôñ êj ma tem yanêm yenañ abô êndêj i ba nenañ abô êtôm plopet.

¹⁹ Ma tem yandum nômbithi ênjêk leñ, ma yandum lavôñj ênjêk pik. Thalaleñ lôk atum ma atum yova bêj tem imbitak.

²⁰ Ma wak tem ende i liliñ ba imbitak mo-mañjiniñ, ma ayôñ tem ende i liliñ ba imbitak êtôm thalaleñ.

Vêm ma Anyô Bêj anêj waklavôñ lôkmañjiniñ bêj atu tem êlêm.

²¹ Ma avômalô takatu ba elam Anyô Bêj anêj athêj,
 tem nêm i bulubiñ.’ *Jol 2:28-32*

²² “Avômalô Isael, nodañô abô êntêk. Wapômbêj bôk hadum ku lôklokwan anôñ lôk nômbithi ma lavôñjiniñ hathak Yisu anêj Nasalet anêj bañ hamô môlô malêvôñ ba hik thô nena yanida hêv ôpêj ba halêm. Ba bôk oyala nôm takêj yôv. ²³ Ma Wapômbêj hatak yani halôk môlô bahemim hatôm bôsêbôk ba lahabi lôk anêj auk ek nôm takêj imbitak aêj. Ma môlô udum ba ñê kambom ik yani loñ hathak alovalañsiñ ba hama. ²⁴ Ma doñtom Wapômbêj hik yani liñ ba haviyô hathak loñbô ba hawa yani vê hêk ñama anêj vovañ bêj ek malê nena ñama

* 1:22: Mak 1:9; 16:19; Jon 15:27 * 2:1: Wkp 23:15-21; Lo 16:9-11 * 2:3: Mat 3:11 * 2:4: Mak 16:17; Ap 4:31; 10:44-46; 19:6

minj hatôm embalonj yani loŋ ami. ²⁵ Devit bók hanaŋ hathak yani nena,

“Yahayê Anyô Bêŋ hamô havinj ya wak nômbêŋ intu sapêŋ.
Yani hamô habobo ya
ba intu minj hatôm nômlate esale ya thô
ami.

²⁶ Aêŋ ba yalenj mavi anôŋ
ba yahabôya.

Ma yalenj viŋkupik hêv ma.

²⁷ Ek malê nena tem minj ôndô ya êmô ñê
ŋama ininj loŋ ami,
ma tem minj otak anêŋ Anyô Mathen ek
epalê ênjêk siô ami.

²⁸ Bók huik loŋôndê lôkmala thô hadêŋ ya
yôv,
ma tem yamô imbiŋ o ba undum
yalenj mavi anêŋ dôêŋ.’ *Kapya Yey*
16:8-11

²⁹ * “Aiyaj thêlô, yahanaŋ avanôŋ biŋ
nena bumalô Devit bók hama ba elav yôv.
Ma anêŋ siô êntêk hêk denaŋ aleba lêk.

³⁰ * Ma doŋtom Devit ma plopet te ba hay-
ala nena Wapômbêŋ bók havak abô nena
embeŋ yam ma tem etak lim lukmuk te
ek imbitak kinj êtôm yanida. ³¹ * Devit bók
hayala nôŋ atu ba tem imbitak embeŋ yam
ba hanaŋ hathak Mesia atu ba Wapômbêŋ
tem nêŋ lôkmala êndêŋ yani ba imbiyô esak
loŋbô. Ba intu hanaŋ nena tem minj nêndô
yani êmô ñê ŋama ininj loŋ ba kupik epalê
ami. ³² Ôpêŋ ma Yisu atu ba Wapômbêŋ
bók hik yani liŋ. Ma yêlô sapêŋ ayê nôŋ êŋ
havinj ba êntêk ananj bêŋ hadêŋ mólô. ³³ * Ma
Wapômbêŋ hawa Yisu ba hatak yani hamô
banj vianôŋ yôv. Ma hêv Lovak Mathenj atu
ba bók havak abô ek nêŋ êndêŋ yani ma
êntêk lêk hanŋasô hayô hamô yêlô ba intu lêk
ôyê lo olanô. ³⁴ Devit da minj hi malak leŋ
hatôm Yisu ami, ma doŋtom hanaŋ,

“Anyô Bêŋ Wapômbêŋ hanaŋ hadêŋ yenaŋ
Anyô Bêŋ Mesia nena,

“Ômô yabahaŋ vianôŋ

³⁵ endeba yatak ñê takatu ba ik vovak hadêŋ
o
nêŋmô vemkapô vibinj am.”’ *Kapya Yey*
110:1

³⁶ * “Aêŋ ba mólô avômalô Israêl sapêŋ,
noyala abô êntêk katô. Yisu atu ba mólô
uik hathak a, Wapômbêŋ hadum ba habitak
Anyô Bêŋ lôk Mesia.”

Avômalô bêŋ anôŋ ele i lilij ba ithik ŋaj

³⁷ Thêlô elanjô Pita anêŋ abô takêŋ ma
habi thêlô kapôlôŋinj vose. Ma enaŋ hadêŋ
yani lôk aposel vi nena, “Aiyaj thêlô, yêlô
nandum malê?”

³⁸ Ma Pita hanaŋ, “Mólô tomtom node
kapôlômim lilij ba nusik ŋaj esak Yisu Kil-
isi anêŋ athêŋ ek Wapômbêŋ nêŋ mólônim
kambom vê ma nêŋ Lovak Mathenj êndêŋ
mólô êtôm anêŋ wapôm. ³⁹ * Havak abô êŋ
ek avômalô takatu ba alalôŋinj Wapômbêŋ
tem endam i, mólô lôk unim avômena ma
avômalô takatu ba êmô daimbô.”

⁴⁰ Ma Pita hanaŋ abô bêŋ anôŋ havinj
hadêŋ thêlô ba hanaŋ nena, “Noyabinj am.
Nônêŋ amda sa ba nôsôv ênjêk avômalô
kambom takêŋ ek minj nôpôm vovaŋ atu
ba tem êpôm i ami.” ⁴¹ * Aêŋ ba ñê takatu
ba ewa Pita anêŋ abô intu ithik ŋaj. Ma
wak êŋ ma avômalô hatôm 3,000 êlêŋ havinj
avômalô takatu ba bók êvhavinj yôv.

Ñê êvhavinj ethak doŋtom havinj i

⁴² * Ma thêlô lôklokwaŋ ek nedanjô aposel
ininj abô lôk ethak doŋtom havinj i ma eyaŋ
polom lo inum wainj mathenj atu ba Yisu bók
hêv lôk eteŋ mek havinj i. ⁴³ Ma aposel idum
lavôŋinj lôk nômbithi bêŋ anôŋ ba avômalô
sapêŋ êyê ba esoŋ kambom. ⁴⁴ * Ma avômalô
êvhavinj sapêŋ ethak doŋtom havinj i ma minj
leŋvi ininj nômkama ami. Ininj nômkama
lôkthô ma êdô hamô ek hêv thêlô sapêŋ sa.
⁴⁵ Thêlô ethak êv ininj pik lôk nômkama ek
nêŋêŋ vuli ma ewa vuli takêŋ ba êv avômalô
takatu ba nômkama vi mi sa. ⁴⁶ Ma wak
nômbêŋ intu ma thêlô ethak doŋtom êmô un-
yak mathenj anêŋ piklêvôŋ. Ma ethak eyaŋ
nôm havinj i lôk leŋinj mavi ma kapôlôŋinj la-
balina. ⁴⁷ * Lôk êbô Wapômbêŋ anêŋ athêŋ.
Êŋ ma avômalô sapêŋ leŋinj mavi anôŋ hathak
i. Ma wak nômbêŋ intu sapêŋ ma Anyô Bêŋ
hêv avômalô doho bulubinj ba hêv i ibitak
êyô ñê êvhavinj kapô havinj.

3

Anyô va kambom te habitak mavi

¹ Wak te ma Pita lo Jon i unyak mathenj
hadêŋ wakma eteŋ mek. Wakma êŋ ma
hatôm 3 kilok yaŋsinj. ² Êyô ma êyê ewa anyô
va kambom te ba êlêŋ. Bók evathu yani aêŋ.
Ma wak nômbêŋ intu ma ewa yani ba i êdô
hamô unyak mathenj anêŋ badêŋ abôlêk atu
ba elam nena Loŋ Kêkêlô. Êdô yani hamô
loŋ êŋ ek epetenak ek avômalô takatu ba i
unyak mathenj anêŋ piklêvôŋ ek nêŋêŋ valu
êndêŋ yani. ³ Ôpêŋ hayê Pita lo Jon êlêŋ mek
ini unyak mathenj kapô, êŋ ma halam ek thai
nêŋêŋ valu êndêŋ yani. ⁴ * Pita lo Jon ititiŋ
yani lôklokwaŋ. Ma Pita hanaŋ, “Nôŋgô yai!”
⁵ Êŋ ma ôpêŋ hik i lilij hadêŋ thai ma hasonj
nena tem nêŋêŋ nômla êndêŋ yani la.

* 2:29: 1Kinj 2:10 * 2:30: 2Sml 7:12; Sng 89:3-4; 132:11
Ap 5:30-31 * 2:39: Ais 57:19 * 2:41: Ap 2:47; 4:4
11:21 * 3:4: Ap 14:9 * 3:6: Ap 4:10; 16:18

* 2:31: Sng 16:10 * 2:33: Ap 5:32; 7:55-56 * 2:36:
* 2:42: Ap 20:7 * 2:44: Ap 4:32-35 * 2:47: Ap 6:7;

⁶ *Ma Pita hanañ, “Ya valu mi. Ma donjom nôm atu ba yahawa ma tem yanêm êndêñ o. Hathak Yisu Kilisi anêñ Nasalet anêñ athên, umbiyô ombênj.” ⁷ Ma Pita havalonj ôpênj banj vianônj ba havôn yani haviyô. Ma ketheñ oyanj ôpênj vagiginj lôk vakapô habitak lôklokwanj. ⁸ Êñj ma yani hasôv kisi ma havenj. Ma hi unyak mathenj anêñ piklêvônj havinj thai. Ma havenj ba hasôv kisi hathak lolenj lolenj ba habô Wapômbênj. ⁹ Ma avômalô sapênj êyê yani havenj ba habô Wapômbênj. ¹⁰ Ma eyala nena ôpênj ma anyô petenak atu ba hathak hamô unyak mathenj abôlêk atu ba elam nena Lonj Kêkêlô, êñj ma eboloba ba dahôlônjinj hi.

Pita hanañ abô haminj unyak mathenj kapô

¹¹ Ma anyô petenak atu havalonj Pita lo Jon, êñj ma avômalô sapênj esonj kambom ba elanjvinj êlêm hadêñ thêlô halôk kapo danj atu ba elam nena Solomon anêñ Kapo Danj. ¹² Pita hayê ma hanañ hadêñ thêlô nena, “Avômalô Israêl, osonj kambom ba utitij yai lôklokwanj eka? Osonj nena yai adum ôpêntêk mavi hathak yaidaninj lôklokwanj lôk kobom mathenj e? Mi anônj! ¹³ *Ablaham lo Aisak ma Jekop lôk alalôlaninj bumalô thêlô ininj Wapômbênj iyom intu hadum nôm êñj ek nêñ athênj lôkmanjinj êndêñ anyô ku Yisu. Mólô bôk otak ôpênj ek nijik vônô. Ma Pailat lahavinj etak yani, ma donjom mólô ôvôlinj dômmim hadêñ yani. ¹⁴ Avanônj, mólô ôvôlinj dômmim hadêñ Anyô Mathenj lôk Anyô Thêthônj atu ma onanj hik Pailat lij ek etak ôpatu ba bôk hik anyô vônô êlêm êndêñ mólô. ¹⁵ Ôpatu ba lôkmala anêñ ôdônj ma uik vônô. Ma donjom Wapômbênj hik yani lij hathak lonjbô hêk nãma. Ma bai bôk ayê nôm takêñ ba êntêk lêk ananj abô hathak. ¹⁶ Êvhavinj hathak Yisu anêñ athênj iyom hadum ba ôpatu ba ôyê lo oyala lêk hawa lôklokwanj. Yani habitak mavi anônj hatôm ôyê hathak Yisu anêñ athênj lôk êvhavinj atu ba halêm anêñ yani.

¹⁷ * “Aiyanj thêlô, yahayala nena mólô lôk unim avaka minj oyala ôpênj katô ami ba intu udum kambom hadêñ yani. ¹⁸ Ma donjom sêbôk ma Wapômbênj hanañ hadêñ plopet sapênj ba eto nena anêñ Mesia tem enja vovanj. Aênj ba unim kambom atu udum ma Wapômbênj anêñ abô êñj lêk hik anônj.

¹⁹ * “Aênj ba node kapôlômmim lilinj ba nosopa Wapômbênj ek nêñ mólônim kambom vê lôk nêñ lovak êndêñ mólô. ²⁰ Ma nêñ anêñ Mesia atu ba bôk hatak ek nêñ êndêñ mólô. Mesia êñj ma Yisu atu. ²¹ Ma lêk yani hamô malak lej ba hayabinj waklavônj atu

ba Wapômbênj bôk hatak ek nômkama sapênj imbitak lukmuk esak lonjbô êtôm sêbôk atu ba yani havak abô ba hanañ ba anêñ plopet mathenj enanj bênj. ²² *Hatôm Mose bôk hanañ, ‘Wapômbênj unim Anyô Bêñ tem etak plopet te êtôm ya ba imbitak anêñ mólô malêvônj. Ba intu nodanj anêñ abô takatu ba hanañ bênj hadêñ mólô katô. ²³ Ma ôpatu ba minj halanjô plopet êñj anêñ abô ami, ma tem nêñem yani vê ênjêk anêñ avômalô ba nimbulinj yani vi dedaunj.’

²⁴ “Samuel lôk plopet takatu ba ibitak evenj yam bôk enanj hathak waklavônj atu ba lêk habitak. ²⁵ *Mólô ma plopet takêñ ininj nali. Ma abô atu ba Wapômbênj bôk havak havinj libumi yôn, abô êñj êntêk havalonj mólô lonj denanj. Hatôm bôk hanañ hadêñ Abalaham, ‘Hathak anêñ libumi, ma tem avômalô pik sapênj neja mek mavi.’ ²⁶ *Ba intu Wapômbênj hik anêñ anyô ku lij ma hêv halêm hadêñ mólô hamônj ek nêñ mek mavi êndêñ mólô lôk ende mólô tomtom lilinj ênjêk unim kambom takatu ba udum.”

4

Evalonj Pita lo Jon

¹ Pita lo Jon enanj abô hadêñ avômalô iminj denanj, ma nê èbôk da lôk unyak mathenj anêñ sôp bidonj ininj anyô vovak laik ma Sadyusi doho êyô ek thai. ² Thêlô leñjinmaninj hathak thai êdônj avômalô nena Yisu bôk haviyô hêk nãma ba intu avômalô nãma sapênj tem nimbijô esak lonjbô aênj iyom. ³ Lêk yanjinj habôk ba intu evalonj thai ba êdô hamô koladônj aleba hayanj wak bênj. ⁴ *Ma donjom avômalô bênj anônj elanjô thai ininj abô ba êvhavinj. Ba nê takatu ba êvhavinj lêk halumbak hi habobo 5,000.

⁵ Haviyô hayanj ma nê bênjbênj eyabinj avômalô lôk nê bênjbênj ma nê lôkuk hathak abô balabunj ethak donjom êmô Jelusalem. ⁶ Anas, anyô bênj habôk da, lôk Kaiapas ma Jon lo Aleksanda lôk anyô bênj habôk da anêñ thalalenj vi êmô havinj. ⁷ Ma ewa thai êlêm ma enanj hik thai lij nena, ‘Lôklokwanj lôk athênj alê intu udum ôpênj mavi hathak?’

⁸ Ma Lovak Mathenj hava Pita kapô sinj ba hanañ hadêñ thêlô nena, “Nê bênjbênj lôk nê eyabinj avômalô, nodanjô yenanj abô! ⁹ Yai êv anyô va kambom êntêk sa ba intu udum ek nonanj yai bênj lôk lemimhavinj noyala nena yai adum yani mavi aisê e? ¹⁰ *Aênj ba mólô lôk avômalô Israêl sapênj noyala katô nena anyô va kambom êntêk lêk habitak mavi ba haminj mólô malemmim hathak Yisu Kilisi anêñ Nasalet anêñ athênj. Bôk uik yani vônô hathak a, ma donjom Wapômbênj hik yani lij hêk nãma. ¹¹ Yani ma

* 3:13: Kis 3:6,15; Luk 23:13-25; Ap 2:23

* 3:17: Luk 23:34; 1Ti 1:13

* 3:19: Ap 2:38

* 3:22: Lo 18:15,18-19

* 3:25: Stt 22:18

* 3:26: Ap 13:46

* 4:4: Ap 2:41

* 4:10: Ap 3:6,13-16

“valu atu ba mólô nê olav unyak ôpôlik hathak,
ma lêk habitak valu landin anôj.’
Kapya Yey 118:22

12*Yisu da iyom anêj athêj hatôm nêma alalô bulubinj. Ma athêj yan minj hêk pik lo lenj sapêj ek nêma alalô bulubinj ami. Mi.”

13 Ma thêlô êyê Pita lo Jon iminj lôklokwanj ma kô mi, ma eyala nena thai ma nê oyanj ba minj bôk ethak unyak ami. Êj ma thêlô esonj kambom ba lenjinhabi nena bôk êmô havinj Yisu. 14 Ma êyê anyô va kambom atu lêk mavi ba haminj havinj thai ba intu thêlô abô mi ek nenanj. 15 Êj ma enanj ek neja Pita lo Jon vê ênjêk Sanhedlin* anêj unyak ma nede yainj ba ini. Ma ele yainj ba i ma thêlô êbôlêm auk. 16 Ba enanj, “Alalô nandum malê esak anyô ju êntêk? Avômalô Jelusalem sapêj lêk eyala yôv nena thai idum lavônjinj bêj te ba minj hatôm alalô nasi ami. 17 Ma donjom alalô napôm lojôndê te ek abô êj minj ni mayaliv ênjêk avômalô malêvônj ami. Aêj ba nananj lôklokwanj êndêj thai nena minj nenanj abô esak athêj êj êndêj avômalô la esak lojôbô ami.”

18 *Yôv ma elam thai êlêm hathak lojôbô ma enanj lôklokwanj nena minj nenanj abô êj lôk nêndônj avômalô esak Yisu anêj athêj ami. 19 *Ma donjom Pita lo Jon enanj vayanj, “Malê intu ba mavi hêk Wapômbêj ma ek yai nandum? Nasopa mólônim abô mena Wapômbêj anêj abô? 20 Yai minj hatôm bônônj esak nôma takatu ba ayê lo alanjô ami.”

21 Ma Sanhedlin enanj lôklokwanj ek thai nêmo bônônj, êj ma etak thai ba i. Avômalô sapêj êbô Wapômbêj anêj athêj hathak nôma atu ba lêk idum ba intu minj hatôm nêpôm lojôndê la ek nênem vovanj êndêj thai ami. 22 Ek malê nena ôpatu ba habitak mavi ma anêj sondabêj hatôm 40. Ba intu eyala nena Wapômbêj iyom hatôm indum nôma êj.

Nê êvhavinj ininj mek

23 Etak Pita lo Jon ba i hadêj avômalô êvhavinj. Ma enanj abô takatu ba nê bêjbêj êbôk da lôk nê bêjbêj enanj hadêj thai. 24 *Thêlô elanj aêj ma lôkthô êv venjibólêk linj ba etej mek hadêj Wapômbêj nena, “Anyô Bêj, nômkama sapêj anêj alanj, bôk hopesanj pik lo lenj ma nêwêk lôk nômkama sapêj atu ba êmô kapô. 25 Sêbôk ma honanj abô hathak Lovak Mathej hale anêma anyô ku ma yêlôanj bumalô Devit abôlêk. Ba hananj aêntêk,

“Avômalô pik sapêj lenjinhaja eka?

Lôk ibutinj abôyanj ek nijik vovak êndêj Wapômbêj eka?

26 Pik ininj kinj lôkthô êpôpêk i ek nijik vovak.

Lôk nê bêjbêj pik sapêj ethak donjom ek nêmo Anyô Bêj lôk anêj Mesia lu.’
Kapya Yey 2:1-2

27 *Avanônj binj, Helot Antipas lo Pontius Pailat ma nê loj buyanj lôk avômalô Is-lael bôk ethak donjom êmô malak lôj êntêk ba idum ek nêmo anêma anyô ku mathej Yisu lu, ôpatu ba bôk holam yôv ek imbitak anêma Mesia. 28 *Thêlô idum nômkama sapêj hatôm anêma auk lôk lôklokwanj atu ba bôk lemhabi nena tem imbitak aêj. 29 *Anyô Bêj, lemimbi abô takatu ba evak ba enanj ek indum yêlô nakô ba intu nêma yêlô anêma nê ku sa ek nananj anêma abô lôklokwanj ma minj nakô ami. 30 Ma otak bahem êyôngêk avômalô lôk lijinj ba undum i mavi lôk undum lavônjinj lôk nômbithi lomaloma esak anêma anyô ku mathej Yisu anêj athêj.”

31 Thêlô etej mek yôv ma loj atu ba êmô halowalinj. Ma Lovak Mathej hayô hava thêlô lôkthô kapôlônjinj sinj. Ba enanj Wapômbêj anêj abô bêj ma minj êkô ami.

Nê êvhavinj sapêj kapôlônjinj donjom

32 *Ma nê êvhavinj sapêj ininj auk lôk kapôlônjinj donjom iyom. Ma ininj nômkama sapêj ma hatôm thêlô lôkthô ininj ma minj evasinj ami. 33 Ma aposel ethak enanj Yisu anêj haviyô hathak lojôbô bêj ba ininj abô êj anêj lôklokwanj ma bomanj. Ma Wapômbêj habi anêj wapôm hayô hamô thêlô lôkthô. 34 *Ma thêlô vi ininj pik lo unyak hamô ba ethak êv ba avômalô vi êv vuli. Ma ewa valu takêj 35 ba êv hadêj aposel ek neyabinj. Ma aposel ibi valuselenj takêj sam hadêj avômalô takatu ba êv yak hathak nômkama. Ba intu thêlô te minj hêv yak hathak nôma lôk nômkama ami.

36 Ma thêlô êj te ma Josep ba anêj loj ma ngavithôm Saiplus ma habitak anêj ôdônj Liva. Ma aposel ethak elam yani nena Banabas, athêj êj anêj ôdônj nena, “Anyô hathak havatho avômalô kapôlônjinj loj.” 37 Yani hêv anêj pik bute ek nênem vuli. Ma hawa valu hathak pik êj ba hi hêv hadêj aposel.

5

Ananiais lo Sapaila

1 Ma anyô yanj hamô ba anêj athêj nena Ananiais ma yanavi ma Sapaila. Thai êv ininj pik bute ba êv vuli. 2 *Ma hawa valu pik êj vi ek thaida ma hêv vi hadêj aposel

* 4:12: Mat 1:21 * 4:15: Isael elam ininj kaunsil nena ‘Sanhedlin’. * 4:18: Ap 5:28 * 4:19: Ap 5:29
* 4:24: Kis 20:11; Neh 9:6; Sng 146:6 * 4:27: Mat 27:1-2; Luk 23:7-11; Ap 3:13 * 4:28: Ap 2:23 * 4:29: Ep 6:19 * 4:32: Ap 2:44 * 4:34: Ap 2:45 * 5:2: Ap 4:34-35

ma hasau i nena, “Valu lôkthô êntêk yahawa ba yahalêm.” Ma yanavi hayala nô m atu ba yamalô hadum.

³*Ma Pita hanañ nena, “Ananias, hotak Sadañ ba hava kapôlôm siñ ma hosau Lovak Mathen, ba huvuñ anêm valu pik êñ vi eka? ⁴Minj bôk êv vuli pik êñ ami denañ, êñ ma anêm pik. Ma bôk êv vuli yôv, valu êñ ma anêm aêñ iyom. Ma donjom howa auk kambom êñ anêñ êsê ba honañ abôyan? Hosau nê pik lôk Wapômbêñ havin.”

⁵Ananias halanjô abô êñ ma hêv yak halôk binj ba hama. Ma avômalô takatu ba elanjô abô êñ êkô ba binjaluk havali kambom. ⁶Êñ ma apenena muk êlêm ma ivuliv anêñ kupik ma ewa ba i elav.

⁷Wakma lô hale ba hi ma yanavi halêm hayô ma hathônñ nô m atu ba habitak paliñ. ⁸Ma Pita hanañ hik avi êñ lijñ, “Valu êntêk ma hatôm vuli pik atu ba êv vuli e?”

Ma avi êñ hanañ, “Intu êñ, vuli êñ intu hatôm.”

⁹Êñ ma Pita hanañ hadêñ avi êñ, “Aisê ka mamu ubutiñ abô ek nosaê Anyô Bêñ anêñ Lovak Mathen? Nôñgô! Nê takatu ba lêk elav vônim yôv, êntêk lêk imiñ unyak abôlêk ba tem neja o ba ini nedav imbiñ.”

¹⁰Ma ketheñ oyanñ ma avi êñ hêv yak halôk hêk Pita valuvi ba hama. Ma apenena muk takatu ba ibitak êyô unyak kapô. Ma êyê avi êñ lêk hama. Êñ ma ewa ba i elav yani hêk yamalô vi. ¹¹Yôv ma avômalô êvhavin sapêñ lôk avômalô takatu ba elanjô abô êñ, lôkthô êkô kambom.

Aposel idum avômalô bêñ anônñ ibitak mavi

¹²*Ma aposel idum lavônññ lôk nômbithi lomaloma hêk avômalô malenññ. Ma nê êvhavin sapêñ ethak donjom lôbôlônñ halôk unyak mathen anêñ kapo danñ ma elam nena Solomon anêñ Kapo Danñ. ¹³Ma avômalô vi atu ba minj êvhavin ami êkô ek nesak donjom imbiñ thêlô, ma donjom avômalô sapêñ êyê thêlô nena nê mavi. ¹⁴Ma anyô lo avi bêñ anônñ ethak êvhavin Anyô Bêñ ba ibitak êyô avômalô êvhavin kapô. ¹⁵Êñ ma avômalô ethak ewa iniñ nê lôk lijññ hayô hêk balê lo yêm ba i ilinj hêk lonjôndê anêñ danñ ek Pita haven lonjôndê, êñ ma dahô imbi êyôñgêk i ek nimbitak mavi esak lonjô. ¹⁶Ma avômalô bêñ anônñ êlêm anêñ lomalak takatu ba habobo Jerusalem ba êlêm ethak donjom. Ma ewa iniñ nê lôk lijññ lôk nê takatu ba ngôk lelaik habuliñ i ma lôkthô ibitak mavi hathak lonjô.

Êv vovan hadêñ aposel

¹⁷Ma anyô bêñ habôk da lôk nê idum ku havinñ yani, thêlô sapêñ ma Sadyusi ba

êyê nô m takatu ba aposel idum ba lenjñdanñ hathak i. ¹⁸Ba evalonñ aposel ma etak i halôk malak lôñ anêñ koladônñ. ¹⁹*Ma bôlôvônñ êñ ma Anyô Bêñ anêñ anela hik koladônñ abôlêk vê ma hawa i ele yaiñ. Ma hanañ, ²⁰“Unu numiñ unyak mathen anêñ piklêvônñ ma nonañ abô sapêñ esak lôkmala lukmuk êntêk êñ bêñ.”

²¹Aposel elanjô abô êñ ba lôkbôk monañiniñ ma i unyak mathen anêñ piklêvônñ. Ma êdônñ avômalô.

Ma anyô bêñ habôk da lôk anêñ nê môlô êlêm ma elam nê Sanhedlin lôk Israel iniñ nê bêñbêñ sapêñ. Ma êv abô hadêñ koladônñ ek neja aposel ba nêlêm. ²²Êñ ma nê koladônñ iniñ sôp bidonñ i ek neja aposel ma donjom minj êmô ami. Ma êvôi ma enañ nena, ²³“Yêlô ayê koladônñ anêñ abôlêk putup ma nê takatu ba eyabiñ imiñ habobo. Ma donjom yêlô ik koladônñ abôlêk vê ma minj apôm anyô late hamô kapô ami.” ²⁴Unyak mathen anêñ sôp bidonñ iniñ anyô vovak laik lôk nê bêñbêñ êbôk da elanjô abô êñ ba lenjñhabi bêñ anônñ hathak ba enañ, “Malê te tem imbitak?”

²⁵Ma anyô te hayô ma hanañ hadêñ i, “Nodañô! Nê takatu ba otak i hamô koladônñ, lêk imiñ unyak mathen anêñ piklêvônñ ba êdônñ avômalô.” ²⁶Êñ ma anyô vovak laik lôk anêñ sôp bidonñ i ewa thêlô. Êkô ek avômalô nijik i esak valu ba intu minj êpôviniñ thêlô ami.

²⁷Ewa aposel êyô ma etak i haminñ Sanhedlin malenññ ek anyô bêñ habôk da enañ injik thêlô lijñ. ²⁸*“Yêlô bôk anañ lôklokwanñ hadêñ môlô nena minj nôndônñ avômalô esak ôpêñ anêñ athêñ ami. Ma donjom lêk unim abô êñ halanjññ havenñ Jerusalem mayaliv. Lôk lêk udum ek nonañ nena yêlô intu anjgasô ôpêñ anêñ thalalenñ.”

²⁹*Ma donjom Pita lôk aposel vi enañ hadêñ i nena, “Yêlô nasopa Wapômbêñ anêñ abô iyom ma minj anyô iniñ abô ami. ³⁰Môlô bôk uik Yisu vôndô hathak a. Ma donjom bumalô thêlô iniñ Wapômbêñ hik yani lijñ. ³¹*Wapômbêñ bôk hawa yani hathak ba hi daku lenj ba hadô hamô banñ vianônñ hatôm Anyô Môñ lôk Anyô hêv alalô bulubiñ ek nê m alalô Israel sa ek nande kapôlônññ lijññ lôk nê m alalôaniñ kambom vê. ³²Yêlô ma nê takatu ba bôk ayê nô m takêñ ba lêk anañ abô êñ bêñ. Ma Lovak Mathenñ atu ba Wapômbêñ hêv hadêñ avômalô takatu ba esopa anêñ abô hik nô m takêñ lonj havinñ.”

Gamelieñ hanañ ek Sanhedlin netak aposel

* 5:3: Jon 13:2 * 5:12: Ap 2:43; 14:3 * 5:19: Ap 12:7-10 * 5:28: Mat 27:25 * 5:29: Ap 4:19 * 5:31: Ap 2:33-34; Ep 1:20; Hib 2:10; 12:2

³³ Sanhedlin elanjô abô êj ma lenjimanij kambom ba lenjihavij nijik aposel vônô. ³⁴ Ma donjom Gameliel havijô hamij Sanhedlin malêvôn. Yani ma anyô Palisi lôk anyô lôk kauk hathak abô balabun ma hadum ku Sanhedlin havij. Avômalô sapêj ethak êv athêj bêj hadêj yani. Yani hamij ba hanaj ek netak aposel takêj ba ini yaij dokte vêmam. ³⁵ Êj ma hanaj hadêj thêlô, “Môlô nê Islael, lemimimbi katô nena tem nundum malê êndêj nê takêntêk vêmam. ³⁶ *Sêbôk ma Teudas habitak anyô lôk athêj ba hanaj, ‘Ya anyô bêj’. Ma anyô hatôm 400 esopa yani. Ma donjom Lom ik yani vônô ma anêj nê ku êsôv mayaliv. Ma anêj abô êj hêv yak. ³⁷ Vêma ma wakovônj ewa avômalô inij athêj, êj ma Judas anêj Galili habitak anyô lôk athêj ba havôn avômalô bêj anôj ek nijik vovak êndêj nê takêntêk gavman. Ma donjom ik yani vônô, ma anêj nê ku êsôv mayaliv aêj iyom. ³⁸ Ba intu yahanaj hadêj môlô Sanhedlin: Notak nê takêntêk. Minj nundum nômla esak i ami. Ku takatu ba idum halêm anêj nê pik inij hatôm Teudas lo Judas, êj ma inij ku takêj tem nêma yak. ³⁹ Ma donjom ku takatu ba halêm anêj Wapômbêj, ma môlô minj hatôm numij i loj sinj ami. Yahakô tem unjgwik vovak ni ba ni, êj ma tem ôjgô nena uik vovak êj hadêj Wapômbêj.”

⁴⁰ *Yôv ma thêlô êlôk hathak Gameliel anêj abô. Ba elam aposel êlêm ma evali i. Ma enaj lôklokwanj hadêj thêlô nena minj nenaj abô esak Yisu anêj athêj ami. Êj ma etak i ba i.

⁴¹ *Aposel etak Sanhedlin ba ele yaij ma thêlô lenjimanij hathak Wapômbêj hayê thêlô nena nê mavi ek ewa mama hathak Yisu anêj athêj. ⁴² Ma wak nômbêj intu ma thêlô i unyak mathen anêj piklêvônj lôk lounyak lounyak ma êdôn avômalô ba enaj Abô Mavi bêj nena Yisu ma Mesia atu.

6

Etak anyô bahenji ba lahavuju ek nênem aposel sa

¹ *Avômalô êvhavij ilumbak ba êv lij sinj, êj ma avômalô Islael vi atu ba êvhavij ba enaj abô Glik, etatale avômalô Islael vi atu ba êvhavij ba enaj abô Hiblu. Ba enaj, “Wak nômbêj intu ba ibi nôma sam ma minj evani yêlôanij avi tôp inij sam ami.” ² Êj ma aposel lauminj ba lahavuju takatu elam nê êvhavij sapêj ethak donjom ma enaj, “Minj mavi ek yêlô natak ku nanaj Wapômbêj anêj abô ma nandum ku nambi nôma sam ami. ³ Aêj ba, aiyaj thêlô, nômbôlêm môlônim anyô lôk kauk bahenji ba lahavuju takatu ba Lovak Mathen

hava kapôlônij sinj ek nanêm ku êj êndêj i. ⁴ Êj ma tem yêlô hatôm namô tinij ek natenj mek lôk nanaj Wapômbêj anêj abô lôk nandônj avômalô.”

⁵ Avômalô sapêj elanjô abô êj ma lenjimanij. Ma etak Stiven, yani anyô êvhavij lôklokwanj lôk Lovak Mathen hava yani kapô sinj, ma Pilip lôk Plokulus ma Nikano lo Timon ma Pamenas lo Nikolas, yani ma anyô Antiok atu bôk habitak hayô avômalô Islael inij êvhavij kapô vêma ma êvhavij Yisu. ⁶ Ewa nê êj ba i hadêj aposel. Ma aposel etak bahenij hayô hêk i ma etenj mek hathak i.

⁷ *Aêj ba Wapômbêj anêj abô hi ba hi. Ma avômalô anêj Jerusalem takatu ba êvhavij ilumbak hi ba hi. Ma nê êbôk da bêj anôj êvhavij ba esopa Yisu havij.

Evalonj Stiven

⁸ Ma Wapômbêj habi anêj wapôm sam ba hêv lôklokwanj bêj anôj hadêj Stiven. Ba intu Stiven hathak hadum nômbithi lôk lavônij lomalama hêk avômalô malêvônj. ⁹ Ma donjom nê doho êpôlik hathak yani. Nê êj inij unyak yej ma elam nena, “Nê takatu ba bôk inij alaj hêv athêj ku vê hêk i ma êmô oyanj havij i”. Thêlô sapêj ma avômalô Islael, doho anêj Sailini ma doho anêj Aleksandria ma doho anêj plovins Silisia lo Esia. Ma nê takêj êkôki hathak Stiven anêj abô. ¹⁰ *Ma donjom Lovak Mathen hêv auk mavi hadêj Stiven ba minj hatôm nêma anêj abô lu ami.

¹¹ Êj ma thêlô eyenak ba i ibi anyô doho lenjij lij ek nenaj nena, “Yêlô bôk alanjô ôpêj hanaj abôma hathak Mose lo Wapômbêj.”

¹² Aêj ba thêlô ibi avômalô lôk nê bêjbêj ma nê lôk kauk hathak abô balabun lenjij lij. Ma i evalonj Stiven ba ewa ba i êdô hamij Sanhedlin malenij. ¹³ Ma êv anyô doho ek nenaj abôyanj esak yani. Ba enaj, “Wak nômbêj intu ma ôpêntêk hathak hanaj abô kambom hathak anyak mathenj lôk Mose anêj balabun. ¹⁴ Yêlô alanjô yani hanaj, ‘Yisu anêj Nasalet tem indinij unyak mathenj êntêk ma injik Mose anêj kobom sêbôk ba hêv hadêj alalô lilij.’”

¹⁵ Ma nê nômbêj atu ba êmô Sanhedlin ititij Stiven lôklokwanj ma êyê thohavloma lêk hatôm anjela te.

7

Stiven hanaj abô hadêj Sanhedlin

¹ Ma anyô bêj habôk da hanaj, “Abô takêj ma avanônj e?”

² *Ma Stiven hanaj, “Aiyaj thêlô lo wakamik thêlô, nodanjô yanaj abô! Sêbôk

* 5:36: Ap 21:38 * 5:40: Ap 4:18 * 5:41: Mat 5:10-12; 1Pi 4:13 * 6:1: Ap 4:35 * 6:7: Ap 2:41; 16:5

* 6:10: Luk 21:15 * 7:2: Stt 11:31; 15:7

atu ba alalôaniñ bumalô Ablaham hamô Mesopotemia denañ ma miñ hi Halan ami, ma Wapômbêñ lôkmanñin hayô ek yani. ³ *Ma hanañ, ‘Otak anêm pik lôk avômalô ma nu pik atu ba tem yanñik thô êndêñ o.’

⁴ *‘Êñ ma hatak Kaldia iniñ pik ba hi hamô Halan. Vêm ba lambô hama ma Wapômbêñ hêv yani ba halêm pik êntêk atu lêk alalô amô. ⁵ *Ma wak êñ ma Wapômbêñ miñ hêv pik bute ek yani ami, mîlôk. Ma doñtom havak abô nena embeñ yam ma tem yani lôk anêñ limi neja pik bêñ êñ lôkthô. Waklavôññ atu ba Wapômbêñ hanañ abô takêñ ma Ablaham nakaduñ mi denañ. ⁶ *Ma doñtom Wapômbêñ hanañ nena, ‘Anêm libumi tem nêôm êtôm nê masôm êmô malak yan iniñ pik. Ma nê pik êñ tem nimbitak thêlôniñ alañ ba nêñêm malaiñ êndêñ i êtôm sondabêñ 400. ⁷ *Vêm ma tem yanêm vovañ êndêñ alañ takêñ. Ma embeñ yam ma tem netak pik yan êñ ma nêbônêlêm pik êntêk ma nêñêm yeñ êndêñ ya.’ ⁸ *Vêm ma Wapômbêñ havak abô haviñ Ablaham ba hêv tabô nengothe kupik vê hadêñ yani. Ma haven yam ma Ablaham habitak Aisak anêñ lambô ma hatôm wak bahen vi ba lahavulô ma hançothe Aisak anêñ kupik vê. Vêm ma Aisak habitak Jekop anêñ lambô, ma Jekop habitak hatôm bumalô laumiñ ba lahavuju takatu iniñ lambô. Ma thêlô sapêñ esopa tabô atu ba hêv.

⁹ * ‘Bumalô thêlô leñinñanñ hathak Josep ba intu êv hadêñ nê loñ buyañ ba êv vuli ba intu anyô Ijip te habitak Josep anêñ alañ. Ma doñtom Wapômbêñ hamô haviñ yani ba ¹⁰ *hêv yani bulubiñ hathak malaiñ lomaloma. Ba hêv auk mavi hadêñ Josep ek indum Ijip iniñ kinñ Pelo lamavi esak yani. Ba intu hatak yani ek imbitak anyô bêñ ek eyabiñ Ijip lôk anêñ unyak lôkmanñinñ sapêñ.

¹¹ * ‘Haven yam ma bôm bêñ lôk malaiñ lomaloma habitak Ijip lo Kenan iniñ loñ sapêñ ba bumalô thêlô miñ hatôm nêpôm nôm ami. ¹² Ma Jekop halarñ nena nôm hamô Ijip. Êñ ma hêv bumalô thêlô ba i môtñ anôñ. ¹³ *Ma i bôlôñ yan, ma Josep hanañ yanida bêñ hadêñ iviyañ. Ma Pelo halarñ nena Josep anêñ lambô lôk iviyañ êmô. ¹⁴ *Êñ ma Josep hêv abô ek lambô Jekop lôk anêñ avômalô sapêñ nêlêm. Thêlô hatôm 75. ¹⁵ *Ma Jekop halôk ba hi Ijip ba hamô aleba hama ma bumalô thêlô ema haviñ. ¹⁶ *Ma ewa iniñ kupik ba i elav hêk malak

Sekem. Siô êñ ma Ablaham bôk hêv vuli hêk Hamol anêñ nali.

¹⁷ * ‘Waklavôññ atu ba Wapômbêñ bôk havak abô haviñ Ablaham lêk habobo injik anôñ, êñ ma alalôaniñ avômalô lêk ilumbak ba êv liñsin êmô Ijip. ¹⁸ *Vêm ma kinñ yanñ habitak anêñ Ijip ba hathôñ Josep paliñ. ¹⁹ *Ôpêñ hasau alalôaniñ avômalô ba hêv malaiñ hadêñ bumalô thêlô lôk hanañ lôklokwanñ nena neja avômena kasek ende yaiñ ma nimbi i ni ek nema.

²⁰ *‘Êñ ma Mose talêbô havathu yani, ma yani amena mavi hêk Wapômbêñ ma. Ma hatôm ayôññ lô ma eyabiñ yani hamô lambô anêñ unyak. ²¹ *Vêm ma êdô yani hamô yaiñ ma Pelo nalavi hawa ba hi hayabiñ yani hatôm anêñ namalô. ²² Ma Mose hathak unyak ba êdôñ yani hathak avômalô Ijip iniñ auk mavi sapêñ. Anêñ abô lôk ku ma lôklokwanñ anôñ.

²³ *‘Mose anêñ sondabêñ hatôm 40 ma lahaviñ ni ek êñjê anêñ avômalô Israel. ²⁴ *Ma hayê Ijip te habuliñ Israel yan. Êñ ma hêv Israel êñ sa ba hik anyô Ijip atu anêñ kambom liliñ ba hik ôpêññ vônô. ²⁵ Ma lahabi nena tem anêñ avômalô neyala nena Wapômbêñ hêv yani ek nêm thêlô bulubiñ. Ma doñtom mi. ²⁶ Haviyô hayañ ma Mose hi ma hayê anyô Israel ju ki i. Ma hadum ek nêm thai thêvô ek leñinñimbin i ba hanañ, ‘Ai, mamu nê loyay. Ma uik am eka?’

²⁷ *‘Ma doñtom ôpatu ba habuliñ yanñ hathô Mose pônêñ ba hanañ, ‘Opalê hatak o hatôm yêlôaniñ anyô bêñ lôk anyô nindum abô esak? ²⁸ *Tem nuñgwik ya vônô êtôm wakkbôk ba huik Ijip alañ vônô e?’ ²⁹ *Mose halarñ abô êñ ma hasôv ba hi hamô Midian iniñ pik hatôm anyô masôm. Ma hawa nakaduñ ju.

³⁰ * ‘Sondabêñ 40 hale ba hi ma ançela te hayô ek Mose hêk loñ thiliv habobo dum Sainai. Ançela êñ hamô atum atu ba hathañ hamô alokwanñ yaônate kapô. ³¹ Mose hayê ma hason kambom. Ma hi habobo ek êñjê katô, êñ ma Anyô Bêñ hanañ nena, ³² ‘Ya libumi iniñ Wapômbêñ, Ablaham lo Aisak ma Jekop iniñ Wapômbêñ.’ Êñ ma Mose hakô kambom ba halowaliñ ba miñ hatôm êñjê ami.

³³ *‘Ma Anyô Bêñ hanañ hadêñ yani, ‘Ômbi anêm vem bokñgôp thô. Loñ êntêk ba humiñ ma loñ matheñ. ³⁴ Yahayê kambom takatu ba Ijip idum hathak yenañ avômalô. Ma

* 7:3: Stt 12:1 * 7:4: Stt 11:31–12:5 * 7:5: Stt 12:7; 15:18; 17:8 * 7:6: Stt 15:13–14; Kis 12:40 * 7:7: Kis 3:12 * 7:8: Stt 17:9–14; 21:4 * 7:9: Stt 37:11,28; 39:2,21–23 * 7:10: Stt 41:37–44 * 7:11: Stt 41:54; 42:1–2 * 7:13: Stt 45:1–4,16 * 7:14: Stt 45:9–11; 46:27 * 7:15: Stt 46:17; 49:33 * 7:16: Stt 23:2–20; 33:19; Jos 24:32 * 7:17: Kis 1:7 * 7:18: Kis 1:8 * 7:19: Kis 1:11–22 * 7:20: Kis 2:2 * 7:21: Kis 2:3–10 * 7:24: Kis 2:11–15 * 7:28: Kis 2:14 * 7:29: Kis 2:21–22; 18:3–4 * 7:30: Kis 3:1–10

lêk yahañanô inin asêñ ba êntêk yahalêm ek yanêm thêlô vê. Aêñ ba ôlêm ek yanêm o ba ondenu Ijip esak lonjbô.’

³⁵ * “Mose intu bôk thêlô êpôlik hathak ba enañ nena, ‘Opalê hatak o hatôm yêlôaniñ anyô bêñ lôk anyô nindum abô esak?’ Ma donjom hathak anjela atu ba Mose hayê hatôm atum ba hathañ hamô alokwanj thanañ, Wapômbêñ da hatak yani ek imbitak inin anyô bêñ lôk nêñ thêlô bulubinj. ³⁶ *Mose hawa thêlô vê hêk Ijip ba hi ma hadum nômbithi lôk lavôññ hêk Ijip lôk Ngwêk Thalalenj ma lonj thiliv hatôm sondabêñ 40.

³⁷ * “Êntêk ma Mose atu ba hanañ hadêñ avômalô Israeñ nena, ‘Wapômbêñ tem etak môlôda te ba imbitak plopet. Ma tem enañ Wapômbêñ anêñ abô êtôm êntêk ba lêk yahañan hadêñ môlô.’ ³⁸ *Yani êñ intu hamô havinj bumalô takatu ba ethak donjom êmô lonj thiliv. Ma hathak ba hi dum Sainai ma anjela hanañ abô hadêñ yani. Ma hawa Wapômbêñ anêñ abô takatu ba hêv lôkmala ek nêñ êndêñ alalô.

³⁹ *Ma donjom bumalô thêlô êpôlik hathak anêñ abô. Lôk êdô yani ma ik kapôlôññ liliñ hale hi Ijip hathak lonjbô. ⁴⁰ *Ma enañ hadêñ Alon nena, ‘Opesañ ngôk doho ek endom yêlô. Mose atu ba hawa yêlô vê hêk Ijip ba alêm lêk hi doho ba yêlô athôñ palinj.’

⁴¹ *Aêñ ba intu epesañ bokmanjkaô map te anêñ dahô ba êv da hadêñ yani. Ma engabôm nôñ lôk eloyej bêñ ek êv athêñ bêñ hadêñ nôñ atu ba epesañ hathak baheninj. ⁴² Ba intu Wapômbêñ havôliñ dôñ hadêñ thêlô ba hatak thêlô ek nêñem yej êndêñ wak lo ayôñ ma vulinj. Hatôm bôk eto hêk plopet inin kapy nena,

“ ‘Sêbôk atu ba môlô Israeñ

ômô sondabêñ 40 hamô lonj thiliv,
osoj nena uik bokmanjkaô lôk boksipsip
ba ôêv hatôm da hadêñ ya e? Milôk.

⁴³ Môlô bôk owa unim ngôk Molek anêñ malak yej
lôk ngôk Lepañ anêñ vulinj dahô,
ma ngôk dahô takatu ba opesañ ek
nônêñ yej êndêñ.

Aêñ ba intu tem yanêm môlô vê ba unu Babilon vidôm doho.’ *Amos 5:25-27*

⁴⁴ “Sêbôk atu ba bumalô thêlô êmô lonj thiliv ma malak yej hamô havinj thêlô hatôm tabô. Thêlô elav malak yej êñ hatôm Wapômbêñ hanañ hadêñ Mose nena endav aêñ, lôk hatôm dahô atu ba Mose hayê. ⁴⁵ *Vêm ma Josua halom thêlô ba ewa avômalô takatu ba Wapômbêñ haliti i ba i

inin pik. Ma inin bumalô bôk êv malak yej êñ hadêñ i ba ewa ba i pik lukmuk êñ havinj i. Ma êmô pik êñ aleba Devit habitak.

⁴⁶ *Wapômbêñ lamavi hathak Devit. Ma Devit hateñ mek ek endav malak yej ek Jekop anêñ Wapômbêñ êmô. ⁴⁷ *Ma donjom nakadun Solomon halav unyak êñ.

⁴⁸ “Ma Wapômbêñ Lôkmanjñ miñ hathak hamô unyak atu ba anyô elav ami. Hatôm plopet te bôk hanañ:

⁴⁹ “Wapômbêñ hanañ nena,

‘Leñ ma yenañ balê atu ba yahayô
hamô hatôm kinj,
ma pik ma yenañ balê yaôna ek yahatak
yavenjkapô hayô haminj.

Ma môlô udum ek nodav unyak alê te ek ya?

Ma tem yamô êsê ek yanja lovak?

⁵⁰ Ek malê nena yada yahapesañ nômkama takêñ sapêñ. Avanoñ e?’
Aisaia 66:1-2

⁵¹ * “Môlô nê lemimôndôñ kôtôñ. Môlô kapôlôñmim ma thektheke hatôm nê daluk. Wak nômbêñ intu ma môlô ôpôlik hathak Lovak Matheñ anêñ abô hatôm libumi taksêbôk. ⁵² *Môlôñim libumi bôk idum kambom hadêñ plopet sapêñ! Ma plopet takatu ba bôk enañ nena Anyô Thêthôñ atu tem êlêm ma ik i pôpônô havinj. Ma lêk môlô onañ ôpêñda bêñ havinj ba uik vôñô. ⁵³ Môlô ma nê takatu ba bôk owa Wapômbêñ anêñ abô balabunj takatu ba anjela êv, ma donjom miñ osopa ami.”

Ik Stiven hathak valu ba hama

⁵⁴ Thêlô elañô abô êñ ma lenjinmaninj kambom hadêñ Stiven ma ethañ venjinbôlêk lokwanj lonj. ⁵⁵ *Ma donjom Lovak Matheñ hadum ku lôklokwanj hamô Stiven kapô ba yani hayê leñ lôklokwanj ma hayê Wapômbêñ anêñ deda lôkmanjñ lôk Yisu haminj Wapômbêñ banj vianôñ. ⁵⁶ *Êñ ma hanañ nena, “Ôngô! Yahayê leñ abyañ ba Anyô Anêñ Nakadunj atu haminj Wapômbêñ banj vianôñ.”

⁵⁷ Êñ ma thêlô ibi lenjinôndôñ sinj ma elam kaêk lôklala bomañ ma elanjvinj ba i evaloj Stiven. ⁵⁸ Ma êvôn yani hale malak lôñ viyaiñ ma ik yani hathak valu. Nê takatu ba bôk enañ yani bêñ, ibi inin kwêv daim thô ba êdô hamô anyô muk te anêñ valuvi ek eyabinj. Ôpêñ anêñ athêñ nena Sol.

⁵⁹ Ik Stiven hathak valu ma yani hateñ mek nena, “Anyô Bêñ Yisu, onja yadahôlôñ.”

⁶⁰ *Ma yani hêv yak ba habi vadôñ halôk pik ma halam nena, “Anyô Bêñ, miñ ombalonj

* 7:35: Kis 2:14 * 7:36: Kis 7:3; 14:21; Nam 14:33

32:1 * 7:41: Kis 32:2-6 * 7:45: Jos 3:14-17 * 7:46: 2Sml 7:1-16 * 7:47: 1Kinj 6:1-38 * 7:51: Ais 63:10

* 7:52: Mat 23:31 * 7:55: Sng 110:1 * 7:56: Kol 3:1 * 7:60: Luk 23:34

iniñ kambom êntêk viyan loñ ami.” Halam aêñ ma hama.

8

¹⁻² Ma Sol hayê nena ik Stiven vônô ma hêv lamavi. Ma nê vi atu ba esopa Wapômbêñ anêñ lahavij elav yani lôk kapôlôñij malain kambom.

Sol habulij avômalô êvhavinj

Hadêñ wak êñ ba hi ma êv malain lomalama hadêñ avômalô êvhavinj anêñ Jerusalem. Êñ ma êsôv mayaliv ba i hadêñ loñ bêñ Judia lo Samalia. Ma aposel iyom êmô Jerusalem denañ. ³ *Êñ ma Sol hadum ek imbulij avômalô êvhavinj. Yani hi lounyak lounyak ba havalon anyô lo avi ba havôv i ba hatak i hamô koladôñ.

Pilip hi Samalia

⁴ Ma avômalô takatu ba êsôv mayaliv ba i ma enañ Wapômbêñ anêñ Abô Mavi haven loñ nômbêñ atu ba êyô. ⁵ Ma Pilip hi hayô malak bêñ te anêñ Samalia ba hanañ abô hathak Yisu nena yani ma Mesia atu. ⁶ Avômalô bêñ anôñ elañô Pilip anêñ abô ba êyê lavôñij lôk nômbithi takatu ba hadum, ba intu elañô anêñ abô takatu ba hanañ katô. ⁷ Ma Pilip hêv ngôk kambom bêñ anôñ vê hêk avômalô, ma ngôk takêñ elañ ba enjaliak lôklokwan ba ele yain ba i. Ma hadum nê ivuvij lôk nê venij kambom bêñ anôñ mavi hathak loñbô. ⁸ Aêñ ba avômalô malak bêñ êñ lenijmavi bêñ anôñ.

Saimon anyô lôk ngôk sonjoñ

⁹ Anyô te hamô malak bêñ êñ ba anêñ athêñ nena Saimon. Yani ma anyô lôk ngôk songoj ba hadum anêñ aloyak hamô loñ êñ sondabêñ bêñ anôñ ba avômalô Samalia êyê ba eson kambom. Ma yani hathak habam yanida nena, “Ya anyô lôk athêñ.” ¹⁰ Ma avômalô lôk athêñ bêñ lôk athêñ yaô ethak ititij yani ba enañ nena, “Yani intu ma Wapômbêñ anêñ lôklokwan atu ba elam nena Lôklokwan Bêñ.” ¹¹ Wak bêñ anôñ ma yani hadum nôm takêñ ba intu avômalô esopa yani ek êyê anêñ aloyak takatu ba hadum ba nômbithi hathak habitak lôbôlôñ. ¹² Ma donjom Pilip hayô ba hanañ Abô Mavi hathak Wapômbêñ anêñ loñ lôklijyak lôk Yisu Kilisi anêñ athêñ. Êñ ma anyô lo avi bêñ anôñ êvhavinj ba ithik njan. ¹³ Ma Saimon hêvhavinj havij ba ithik yani halôk njan. Ma hasopa Pilip haven loñ nômbêñ atu ba yani hi ek hayê lavôñij lôk nômbithi lomalama takatu ba Pilip hadum. Êñ ma hasonj kambom.

¹⁴ Aposel anêñ Jerusalem elañô nena avômalô Samalia lêk êvhavinj Wapômbêñ anêñ abô. Êñ ma êv Pita lo Jon ba i hadêñ

thêlô. ¹⁵⁻¹⁶ Thai êyô ma elañô nena avômalô Samalia takatu ba bôk êvhavinj lo ithik njan hathak Anyô Bêñ Yisu anêñ athêñ, ma donjom miñ ewa Lovak Matheñ ami. Êñ ma thai eteñ mek ek thêlô neja Lovak Matheñ.

¹⁷ *Etak bahen hayô hêk thêlô, ma Lovak Matheñ hayô hamô i.

¹⁸ Saimon hayê aposel ju atu etak bahenij hayô hêk avômalô ma Lovak Matheñ hayô hamô i. Êñ ma hadum ek nêv valuselen êndêñ thai ba hanañ, ¹⁹ “Nônêm lôklokwan intu êndêñ ya imbiñ ek yahatak yabahan hayô hêk anyô te, ma ôpêñ tem enja Lovak Matheñ.”

²⁰ Ma Pita hanañ nena, “Aisê? Hosonj nena hatôm nêv Wapômbêñ anêñ wapôm vuli e? O nêv yak ba nu loñ atum imbiñ anêv valu! ²¹ O miñ hatôm undum Wapômbêñ anêñ ku êntêk imbiñ yêlô ami. Mi anôñ! Kapôlôm miñ thêthôñ hêk Wapômbêñ ma ami. ²² Aêñ ba onde kapôlôm lilij ma otak anêv kambom êñ. Ma oteñ mek êndêñ Anyô Bêñ ek etak anêñ kapô esak anêv kambom takatu ba havunji hêk kapôlôm. ²³ Yahayê nena kapôlôm putup hathak kambom lomalama ma kambom anêñ lôklokwan havalon o loñ majar bomanj.”

²⁴ Ma Saimon hanañ nena, “Noten mek êndêñ Anyô Bêñ esak ya ek malain takatu ba honañ miñ êpôm ya ami.”

²⁵ Ma Pita lo Jon enañ Anyô Bêñ anêñ abô bêñ lôk enañ hathak nôv takatu ba bôk êyê. Vêv ma êvôi Jerusalem hathak loñbô ba enañ Abô Mavi bêñ haven Samalia iniñ malak nenanena.

Pilip lo anyô Itiopia te

²⁶ Ma Anyô Bêñ anêñ anela hanañ hadêñ Pilip, “Umbiyô ma ôndôk ba nu tamu loñôndê atu ba hatak Jerusalem ma hi Gasa, loñ êñ ma loñ thiliv.” ²⁷ Êñ ma Pilip haviyô ma hasopa loñôndê êñ ma hayê anyô Itiopia te, yani ma anyô bêñ atu ba hayabinj Itiopia iniñ kwin Kandas anêñ valuselen. Ôpêñ bôk êvê thalôk vê ek indum anêñ ku. Ma hi Jerusalem ek hêv yen hadêñ Wapômbêñ. ²⁸ Vêv ma hale hi anêñ loñ hathak loñbô. Ma hathak anêñ kalis ba hi ma hasam kapya atu ba plopet Aisaia bôk hatô. ²⁹ Ma Lovak Matheñ hanañ hadêñ Pilip, “Nu bidonj ek kalis intu ma ombenj imbiñ.”

³⁰ Êñ ma Pilip halanjvñ ba hi habobo kalis ma halañô ôpatu hasam plopet Aisaia anêñ kapya. Ma Pilip hanañ hik lin, “Hoyala abô intu ba hosam anêñ ôdôñ e?”

³¹ Ma ôpêñ hanañ, “Tem yayala aisê? Anyôla miñ hamô ek enañ anêñ ôdôñ bêñ êndêñ ya ami.”

Êñ ma hanañ nena Pilip esak anêñ kalis ba ni êmô imbiñ yani.

* 8:3: Ap 9:1,13; 22:4; 26:9-11 * 8:17: Ap 19:6

³² Ma Wapômbêñ anêñ abô atu ba ôpêñ hasam ma aêntêk,
“Elom yani hatôm boksipsip atu ba elom
hi ek nijik vônô.

Lôk hatôm boksipsip nakaduñ atu ba ekapin
vuluk vê

ba bônôñ iyom,

lôk miñ halan ba hanan abô te ami.

³³ Thêlô êv mama bêñ hadêñ yani,
ma miñ idum abô thêthôñ hathak yani
ami.

Thêlô ik yani vônô,

ba intu limi mi.” *Aisaia 53:7-8*

³⁴ Ma anyô êñ hanan hik Pilip liñ, “Plopet
êñ hanan hathak yanida, mena anyô yan?”

³⁵ Êñ ma Pilip hanan Abô Mavi bêñ anôñ
hathak Yisu hadêñ ôpêñ, môñ ma Aisaia
anêñ abô atu ba lêk hasam vêm ma hanan
Wapômbêñ anêñ abô vi havin.

³⁶⁻³⁷ *Thai evenj loñondê aleba êyô ñan te,
ma ôpêñ hanan hadêñ Pilip, “Nôngô, ñan
êntêk hêk. Hatôm usik ya mena mi e?” ³⁸ Êñ
ma ôpêñ hanan ek nebalon kalis loñ. Ma
thai lôk Pilip ibup ñan ma Pilip hathik yani.
³⁹ Etak ñan ma kethen oyan ma Anyô Bêñ
anêñ Lovak Mathen hawa Pilip vê. Ma ôpêñ
miñ hayê Pilip hathak loñbô ami. Ma hi lôk
lamavi. ⁴⁰ *Ma Pilip hason kambom ek lêk
habitak hayô Asotas. Êñ ma hi lomalak lo-
malak ba hanan Abô Mavi bêñ havenj aleba
hayô Sisalia.

9

Sol hale kapô liliñ

¹ *Ma Sol hanan abô lôklokwan denan
nena tem imbuliñ lôk injik avômalô takatu
ba esopa Anyô Bêñ Yisu vônô. Ma hi hadêñ
anyô bêñ habôk da ² ek eto kapyâ êndêñ
ñê bêñbêñ takatu ba eyabinj Israel iniñ un-
yak yenj takatu hamô Damaskas. Kapyâ êñ
hanan nena Sol hapôm avômalô la esopa
Yisu anêñ loñondê, anyô mena avi, êñ ma
embalon i ba enja ba êlêm Jerusalem êtôm
ñê koladôñ. ³ Êñ ma hatak Jerusalem ma
hi Damaskas. Ma habobo Damaskas ma
kethen oyan ma deda bêñ te anêñ leñ hatôm
damak hêv ba habi hayô hêk yani. ⁴ Ma
hêv yak halôk pik ma halanñ abô te halam
hadêñ yani aêntêk, “Sol, Sol, hubuliñ ya
eka?”

⁵ Ma Sol hanan, “Anyô Bêñ, o opalê?”

Ma ôpêñ hanan, “Ya Yisu ôpatu ba hubuliñ.
⁶ Umbiyô ba nu malak lôñ kapô. Ma tem
nenan êndêñ o esak nôm atu ba undum.”

⁷ Ma ñê takatu ba evenj havin Sol imin
bônôñ iyom. Thêlô elanñ abô, ma donjom
miñ êyê anyôla ami. ⁸ Êñ ma Sol haviyô ma
donjom miñ hatôm êñjê tak ami. Ba intu
evalonj yani ban ma edadi ba i Damaskas.
⁹ Hatôm wak lô ma yani mapusip ba miñ
hayanj nôm lo hanum ñan ami.

¹⁰ Yisu anêñ anyô ku te hamô Damaskas
ba anêñ athêñ nena Ananaias. Ma hayê wêñ
te atu ba Anyô Bêñ hanan hadêñ yani nena,
“Ananaias!”

Ma yani hanan, “Anyô Bêñ, ya êntêk ya-
hamô.”

¹¹ Ma Anyô Bêñ hanan hadêñ yani,
“Umbiyô ba nu Judas anêñ unyak hêk
loñondê atu anêñ athêñ nena Thêthôñ. Ma
onan injik liñ nena, ‘Sol anêñ Tasus hamô
mena mi e?’ Yani lêk hateñ mek. ¹² Ma
hatulak ma hayê wêñ te nena anyô te anêñ
athêñ nena Ananaias halêm hatak ban hayô
hêk yani ek êñjê tak esak loñbô.”

¹³ Ma Ananaias hanan viyanj nena, “Anyô
Bêñ, yahalanñ abô bêñ anôñ hathak ôpêñ.
Yani hadum nôm kambom lomalama hadêñ
anêñ avômalô mathen anêñ Jerusalem.
¹⁴ Ma ñê bêñbêñ êbôk da êv lôklokwan hadêñ
yani ba halêm loñ êntêk ek embalon avômalô
takatu ba êvhavinj anêñ athêñ.”

¹⁵ *Ma donjom Anyô Bêñ hanan hadêñ
Ananaias nena, “Nu. Bôk yahatak ôpêñ
yôv ek imbitak yenan anyô ku ba enja
yenan athêñ ba ni ek avômalô loñ buyan lôk
iniñ kinj ma avômalô Israel imbiñ. ¹⁶ *Ma
tem yangik malainj lomalama takatu ba
tem êpôm yani esak yenan athêñ thô êndêñ
yani.”

¹⁷ Êñ ma Ananaias hi unyak atu kapô
ma hatak ban hayô hêk Sol ma hanan,
“Aiyanj Sol, Anyô Bêñ Yisu atu ba hapôm o
halôk loñondê hêv ya ba yahalêm ek nôngô
tak esak loñbô lôk Lovak Mathen êmbôlô
kapôlôm sin.” ¹⁸ Ma kethen oyan ma
nôm la hatôm alim anêñ kalak hagililiñ hêk
Sol madaluk. Ma hayê tak hathak loñbô.
Haviyô ma Ananaias hathik yani. ¹⁹ Vêm ma
hayanj nôm doho ma hawa lôklokwan hathak
loñbô.

Sol hanan Abô Mavi hamô Damaskas

Sol hamô havinj Yisu anêñ ñê ku takatu ba
êmô Damaskas hatôm wak doho. ²⁰ Vêm ma
hi Israel iniñ unyak yenj takatu ba hamô loñ
êñ, ma hanan bêñ nena Yisu ma Wapômbêñ
anêñ Nakaduñ. ²¹ *Avômalô takatu ba elanñ
anêñ abô eson kambom ba enan, “Ôpêntêk
ma ôpatu ba bôk habuliñ avômalô takatu ba
êvhavinj Yisu anêñ athêñ anêñ Jerusalem e?”

* **8:36-37:** Ap 10:47 * **8:36-37:** Nê lôklokwan vi enanj nena abô doho atu ba Luk hatu ma hêk denan. Abô êñ ma aêntêk: Êñ
ma Pilip hanan, ‘Hôêvhavinj avanôn hêk kapôlôm, êñ ma o hatôm.’ Ma yani hanan viyanj, ‘Yahêvhavinj Yisu Kilisi Wapômbêñ
anêñ Nakaduñ.’ * **8:40:** Ap 21:8 * **9:1:** Ap 8:3 * **9:15:** Ap 26:2; 27:24; Lom 1:5 * **9:16:** 2Ko 11:23-28

* **9:21:** Ap 8:3 * **9:22:** Ap 18:28

Ma l k hal m loŋ  nt k ek embalon th l   t m n  kolad ŋ ba enja ba ni ek n  bêŋbêŋ  b k da, a ŋ e?" ²² *Ma doŋtom Sol an ŋ lôklokwaŋ halumbak hi ba hi. Ma an ŋ ab  hik th  had ŋ avômalô Israel takatu ba  m  Damaskas nena Yisu ma Mesia atu. Ma th l  esoŋ kambom ba miŋ hat m nenan ab la ami.

²³ Wak b ŋ an ŋ hale ba hi ma avômalô Israel an ŋ loŋ  ŋ ethak doŋtom ba ibutin ab  ek nijik Sol v n . ²⁴ Ma doŋtom Sol halan  ab  hathak iniŋ auk  ŋ. Wak lo bôlôvôŋ ma n  tak ŋ eyabin malak loŋ  ŋ an ŋ bad ŋ ab l k ek nijik yani v n . ²⁵ *Ma doŋtom b l v ŋ te ma Sol an ŋ n  ku ewa yani ba etak hal k vak sam b ŋ te kapı. Ma  l l  hal k bad ŋ an ŋ loŋ lovak te ba hi tamu bad ŋ viyan.

Sol hi Jelusalem

²⁶ *V m ma Sol hi Jelusalem. Hay  ma lahavin  m  imbin av mal   vhavin, ma doŋtom th l  sap ŋ  k  ek yani l k miŋ  vhavin nena yani ma Yisu an ŋ any  ku te ami. ²⁷ *Ma doŋtom Banabas hawa Sol ba hi hay  ek aposel. Ma hanaŋ ab  hathak Sol nena b k hay  Any  B ŋ hal k loŋond  ma Any  B ŋ hanaŋ ab  had ŋ yani. Ma hanaŋ nena Sol ham  Damaskas ma hanaŋ ab  l klokwaŋ hathak Yisu an ŋ ath ŋ ma miŋ hak  ami. Ma aposel  vhavin an ŋ ab . ²⁸ A ŋ ba Sol ham  havin i. Ma hi ba hal m ham  Jelusalem kapı ma hanaŋ ab  b ŋ hathak Any  B ŋ an ŋ ath ŋ ma k  mi. ²⁹ Ma yani hi hanaŋ ab  havin av mal  Israel takatu ba ethak enaŋ ab  Glik. Ma hawa iniŋ auk vose ek n n mimbin Yisu. Ma doŋtom th l  leninmanin ba idum ek nijik yani v n . ³⁰ Ma ab   ŋ hi hap m n   vhavin. Ba intu ewa yani ba i Sisalia ma etak hal k yeŋ te ek ni Tasus.

³¹  ŋ ma av mal   vhavin an ŋ Judia lo Galili ma Samalia  m  labali ba miŋ any la h v malain had ŋ i ami. Ma th l  ibitak l klokwaŋ ma Lovak Mather havatho th l  kap l ŋ loŋ. Th l   m  Any  B ŋ vibin ma  b  an ŋ ath ŋ. Ma av mal   vhavin ilumbak hi ba hi.

Pita hadum any  havuvin te mavi

³² Pita hi haven lomalak lomalak. Ma wak te ma hi ek  ŋj  av mal  mather an ŋ Lida. ³³ Loŋ  ŋ ma hap m any  te ba an ŋ ath ŋ nena Ainias. Yani kupik b k havuvin ma h k bin iyom hat m sondab ŋ bahenvi ba lahavul . ³⁴ Ma Pita hanaŋ, "Ainias, Yisu Kilisi l k hadum o mavi. Umbiy  ma umbuvi an m y m." Ma kethen oyaŋ ma haviy . ³⁵  ŋ ma av mal  Lida l k Salon

sap ŋ  y  yani, ma ele i liliŋ ba esopa Any  B ŋ.

Pita hik avi  ama te liŋ

³⁶ An ŋ Jopa ma avi  vhavin te ba an ŋ ath ŋ nena Tabita, ma hathak ab  Glik nena Dokas. Wak n mb ŋ intu ma yani hadum kobom mavi lomaloma l k hıv av mal  siv sa. ³⁷ Pita ham  Lida denan ma Dokas hap m liŋ ba hama. Ma ithik an ŋ kupik ba  d  h k unyak kapı te atu ba h k daku vulin. ³⁸ Jopa ham  habobo Lida ba intu avômalô êvhavin elan  nena Pita l k ham  Lida,  ŋ ma  v any  ju ba i had ŋ yani ma enaŋ lôklokwaŋ nena, " l m kethen!"

³⁹  ŋ ma Pita hi havin thai ba  y  Jopa. Ma ewa yani ba i unyak kap  ali atu ba h k daku vulin. Avi t p b ŋ an ŋ  m  unyak kap   ŋ ba elan. Th l  ekalabu Pita siŋ ma ewa iniŋ kw v thilibuŋ l k s p takatu ba Dokas b k ham  ma hadu ba h v had ŋ i ma ik th  had ŋ yani.

⁴⁰ Ma Pita hanaŋ ba avômalô sap ŋ ele yain ba i. Ma halek vad ŋ l l  ma hateŋ mek. V m ma hik i liliŋ had ŋ avi  ama  ŋ ma hanaŋ, "Tabita, umbiyô." Ma madaluk hakyav ba hay  Pita ma haviyô ham . ⁴¹ Ma Pita havalon bar ma h v yani liŋ haviyô hamin. Ma halam avômalô mather l k avi t p takatu ba  l m. Ma hik th  nena yani l k haviyô l kmala hathak loŋb .

⁴² Ab  hathak n m atu ba Pita hadum halanvin haven Jopa iniŋ loŋ sap ŋ ba av mal  b ŋ an ŋ  vhavin Any  B ŋ Yisu. ⁴³ Ma Pita ham  Jopa sonda doho havin Saimon,  patu ba hapesaŋ n mkama hathak alim kupik.

10

Konilias halam Pita

¹ Any  Lom te ham  Sisalia ba an ŋ ath ŋ nena Konilias. Yani ma any  vovak laik te ba hayabin n  vovak  d ŋ te hat m 100 takatu ba  m  Lom iniŋ n  vovak kapı ba elam i nena N  Vovak Itali. ² Yani ma any  hıv l l  ek esopa Wap mb ŋ an ŋ la-havin. Ba yani l k v ŋi l k nali ethak  m  Wap mb ŋ vibin. Yani hathak hıv valuse-len b ŋ an ŋ had ŋ Israel iniŋ av mal  siv, ma wak n mb ŋ intu ma hathak hateŋ mek. ³ Wak te hat m 3 kilok yaŋsiŋ ma hay  w ŋ te nena Wap mb ŋ an ŋ aŋela te hal m ma hanaŋ, "Konilias!"

⁴ Ma Konilias hatitin aŋela  ŋ l klokwaŋ ba hak  kambom ma hanaŋ, "Any  B ŋ, ais ?"

Ma aŋela hanaŋ, "An m mek n mb ŋ atu ba hoten l k wap m takatu ba h  v had ŋ avômalô siv, l k habitak hat m da mavi h k Wap mb ŋ ma. ⁵ A ŋ ba n m any  doho ba ini Jopa ek neja any  te an ŋ ath ŋ nena Saimon, ma ath ŋ yaŋ nena Pita ba n l m.

⁶ Ôpêh hamô haviñ anêh wase Saimon, ôpatu ba hapesan nômkama hathak alim kupik. Anêh unyak hamô habobo ngwêk dan.”

⁷ Anjela hanañ abô takêh yôv ma hi. Êh ma Konilias dalam anêh anyô ku ju lôk anyô vovak te atu ba hêk lêlê ek esopa Wapômbêh. Ôpêh ma Konilias anêh anyô hamô haviñ yani. ⁸ Ma Konilias hanañ abô takêh sapêh hadêh thêlô yôv, ma hêv i ba i Jopa.

Pita hayê wêh te

⁹ Haviyô hayañ anêh waktêvôh binj ma thêlô lêk ebobo nêyô malak bêh Jopa. Ma wakma êh iyom ma Pita hathak unyak vov atu ba kalôh ek eteh mek. ¹⁰ Ma hama kisi ba lahaviñ enjan nôm. Ma doñtom êpôpêk nôm denañ ba ma hatulak ma hayê wêh te aêntêk. ¹¹ Leñ abyan ma nômla hatôm sôp bêh te ba ibutin anêh dan ayova loñ ma êlêlô halôk ba halêm. ¹² Sôp êh kapô ma alim lomalomama hamô. Alim doho even hathak venjij lo bahenij ma vi êyêyê hathak bôbôhij ma vi ma menak lenjêvôh. ¹³ Ma abô te halêm hadêh yani nena, “Pita, umbiyô. Nungwik ba nongwan.”

¹⁴ *Ma Pita hanañ, “Anyô Bêh, ya milôk. Nôm takêh ma balabuñ hanañ nena lelaik ba miñ bôk yahañ ami.”

¹⁵ *Ma abô êh hanañ hathak loñbô nena, “Nôm takatu ba Wapômbêh hadum ba habitak mabuñ ma miñ onañ nena lelaik ami.”

¹⁶ Nôm êh habitak hatôm bôlôh lô ma kethen oyan ma sôp lôk alim takêh hathak lenj hathak loñbô ba hi.

¹⁷ Ma Pita lahabi wêh êh anêh ôdôh denañ ma nê takatu ba Konilias hêv i ba êlêm êyô. Thêlô êbôlêm Saimon anêh unyak aleba êyô iminj unyak abôlêk. ¹⁸ Ma elam nena Saimon atu ba elam nena Pita hamô mena mi e?

¹⁹ Ma Pita lahabi wêh atu denañ ma Lovak Mather hanañ, “Ondañô, anyô lokwanjô êbôlêm o even. ²⁰ Ba intu nu tamu pik. Ma miñ ôkô ek nu imbinj thêlô ami. Mi, yahêv thêlô ba êlêm ba intu nu imbinj i.”

²¹ Ma Pita habup ma hanañ, “Ya ôpatu ba mólô ôbôlêm êh êntêk. Mólô ôlêm eka?”

²² Ma thêlô enañ, “Konilias hêv yêlô ba alêm. Yani ma Lom ininj anyô vovak laik te. Yani ma anyô thêthôh ba hathak hamô Wapômbêh vibinj. Ma avômalô Israêl takatu ba eyala yani êyê nena yani ma anyô mavi te. Ma anjela mathen te hanañ hadêh yani ek endam o ba nu anêh unyak ek endañ abô takatu ba tem onañ.” ²³ Pita halañô ininj abô ma hanañ ek ini nêmo unyak kapô imbinj yani.

Pita hayô Konilias anêh unyak

Lôkbôk ma Pita hi haviñ thêlô ma nê êvhaviñ doho anêh Jopa i haviñ. ²⁴ Thêlô even aleba êk loñdndê, ma haviyô hayañ ma i ba êyô Sisalia. Ma Konilias hêv ma ek thêlô. Ma dalam anêh avômalô lôk anêh nê mólô ba thêlô ethak doñtom êmo anêh unyak kapô ba eyabinj Pita. ²⁵ Pita hayô unyak kapô ma Konilias halek vadôh lêlô hamô valuvi ma habô yani. ²⁶ *Ma doñtom Pita hanañ nena, “Umbiyô, ya ma anyô pik hatôm o.”

²⁷ Ma Pita hanañ abô haviñ yani ma hi unyak kapô ma hayê nena avômalô bêh anôh lêk ethak doñtom ba êmô. ²⁸ Ma hanañ hadêh thêlô, “Mólô oyala nena Israêl ininj balabuñ hanañ lôklokwanj nena yêlô Israêl miñ hatôm namô imbinj avômalô loñ buyañ ba nambitak nayô ininj unyak kapô ami. Ma doñtom Wapômbêh hik thô hadêh ya nena miñ hatôm yadam anyô te nena lelaik mena kambom ami. ²⁹ Ba intu ôêv anyô ba êlêm ek neja ya, ma miñ yahañan abôla ami. Mi, yahalêm iyom. Aêh ba hatôm onañ anêm auk atu ba holam ya ba yahalêm hathak bêh êndêh ya mena mi e?”

³⁰ Ma Konilias hanañ, “Wak ayova hale ba hi ma yahamô yenañ unyak kapô ba yahateñ mek hadêh wakma êntêk hatôm 3 kilok yanjin. Êh ma anyô te haminj yamalenj ba anêh kwêv lôk sôp ma thapuk anôh oyan. ³¹ Ma hanañ, ‘Konilias, Wapômbêh lêk halañô anêm mek lôk wapôm takatu ba hôêv hadêh nê siv. ³² Aêh ba nêv abô ni Jopa ek Saimon atu ba elam nena Pita. Yani hamô haviñ anêh wase Saimon ôpatu ba hapesan nômkama hathak alim kupik. Anêh unyak hamô habobo ngwêk dan.’ ³³ Aêh ba yahêv abô kethen ek o, ma hudum nôm mavi ba lêk hólêm yôv. Lêk yêlô sapêh athak doñtom ba amô Wapômbêh ma ek nadañô abô takatu ba Anyô Bêh hanañ hadêh o ek onañ êndêh yêlô.”

Nê loñ buyañ elañô Abô Mavi

³⁴ *Êh ma Pita hanañ abô hadêh thêlô nena, “Avanôh binj, lêk yahayala nena Wapômbêh hadum kobom doñtom hadêh avômalô lodôh lodôh. Ma miñ lamavi hathak ôdôh te iyom ami. ³⁵ Mi, yani lamavi hathak avômalô lodôh lodôh sapêh atu ba elovak yani vibinj ba idum nôm takatu ba thêthôh. ³⁶ Mólô oyala abô atu ba Wapômbêh hêv hadêh yêlô avômalô Israêl. Abô êh hanañ hathak Abô Mavi atu ba hadum ek avômalô nêmo yôhók imbinj yani hathak Yisu Kilisi anêh ku. Yani ma avômalô sapêh ininj Anyô Bêh. ³⁷ *Ma mólô bôk oyala nômbêh atu ba habitak Israêl ininj loñ yôv. Môh ma habitak anêh Galili ba Jon anyô hathik njan

* 10:14: Wkp 11:1-47; Ese 4:14

* 10:15: Mak 7:15,19

* 10:26: Ap 14:13-15; ALK 19:10

* 10:34: Lo 10:17;

Lom 2:11

* 10:37: Mat 4:12-17

* 10:38: Mat 3:16; Luk 4:17-21

hanañ ek avômalô nisik ñañ. ³⁸ *Lôk oyala nena Wapômbêñ bôk hêv Lovak Mathenj lôk lôklijyak bêñ hadêñ Yisu anêñ Nasalet hatôm mek ek indum ku. Ma hi lomalak lomalak ma hadum mavi. Wapômbêñ hamô havij yani ba intu hadum avômalô takatu ba êmô Sadan anêñ lôklokwanj vibinj ibitak mavi hathak lonjbô.

³⁹ *Ma yêlô aposel anañ hathak nômtakatu ba yêlô ayê yani hadum havenj Jelusalem lôk Israeal iniñ loj sapêñ bêñ hadêñ avômalô. Thêlô ik yani hathak a ba hama, ⁴⁰ ma donjom wak te lô ma Wapômbêñ hik yani lijñ hathak lonjbô ek injik i thô êndêñ avômalô. ⁴¹ *Avômalô sapêñ miñ êyê yani ami. Mî, yêlô nê takatu ba bôk halam yôv ek nananj nômtakêntêk bêñ intu añ lo anum havinj yani hadêñ waklavôñ haviyô hathak lonjbô. ⁴² *Ma yani hanañ hadêñ yêlô ek yêlô nananj anêñ Abô Mavi bêñ êndêñ avômalô lôk nananj bêñ aêntêk, 'Wapômbêñ bôk hatak yani yôv ek endanjô avômalô lôkmala lôk ñama iniñ abô.' ⁴³ *Plopet bô sapêñ bôk enañ nena avômalô takatu ba êvhavinj yani ma tem Wapômbêñ nêmt iniñ kambom vê esak anêñ athêñ."

⁴⁴ *Pita hanañ abô êñ denanj ma Lovak Mathenj hayô hamô avômalô takatu ba elanjô anêñ abô. ⁴⁵⁻⁴⁶ *Ma Israeal iniñ nê êvhavinj takatu ba ivinj Pita ba i, elanjô thêlô enañ abô masôm lôk êbô Wapômbêñ anêñ athêñ. Ba intu esonj kambom ba enañ nena, "Wapômbêñ hêv Lovak Mathenj hadêñ avômalô loj buyanj hatôm alalô."

Êñ ma Pita hanañ, ⁴⁷ "Thêlô ewa Lovak Mathenj hatôm alalô nê Israeal. Ma opalê hatôm iminj thêlô loj sij ek nisik ñañ?" ⁴⁸ *Êñ ma hanañ nena, "Môlô nusik ñañ esak Yisu Kilisi anêñ athêñ." Nê takêñ ithik ñañ yôv ma enañ ek Pita êmô wak doho imbinj thêlô.

11

Pita hanañ hathak ku takatu ba hadum havinj avômalô loj buyanj

¹ Aposel lôk avômalô êvhavinj takatu ba êmô Judia elanjô nena avômalô loj buyanj lêk ewa Wapômbêñ anêñ abô havinj. ² Vêmt ma Pita havôhi Jelusalem hathak lonjbô ma nê êvhavinj takatu ba lôklokwanj ek nenjothe kupik, ethanj yani ³ *ba enañ, "Hu nê loj buyanj takatu ba miñ enjothe kupik ami iniñ unyak ma hoanj nômhavinj i eka?"

⁴ Êñ ma Pita hanañ hathak lonjbô nêmkama takatu ba habitak ba hanañ nena, ⁵ * "Yahamô malak bêñ Jopa ba yahatenj mek hamô, êñ ma yahatulak ma yahayê wêñ te aêntêk. Nômplate hatôm sôp bêñ te ba ibutinj anêñ danj ayova loj ma êlêlô anêñ lej halôk ba halêmt habup ek ya. ⁶ Ma sôp êñ kapô ma yahayê alim pik lomalama takatu ba evenj hathak veninj lo baheninj ma alim kamunj kambom lôk alim vi atu ba êyêñ hathak bôbôninj ma menak lenjêvônj havinj. ⁷ Êñ ma yahalanjô abô te halam hadêñ ya nena, 'Pita, umbiyô, nunjgwik ba nonjgwanj.'

⁸ "Ma donjom yahananj, 'Anyô Bêñ, ya milôk. Nôm takêñ ma balaburj hanañ nena lelaik ba miñ bôk yahanj dokte ami.'

⁹ "Êñ ma abô anêñ lej hanañ hathak lonjbô nena, 'Nôm takatu ba Wapômbêñ hadum ba habitak mabunj, ma miñ onanj nena lelaik ami.' ¹⁰ Abô êñ habitak hatôm bôlôñj lô. Ma nômt takêñ hathak lej hathak lonjbô ba hi.

¹¹ "Êñ ma kethenj oyanj ma anyô lokwanjlo êyô iminj unyak atu ba yahamô. Thêlô ma anyô bêñ te anêñ Sisalia hêv i ba êlêmt ek ya. ¹² Ma Lovak Mathenj hanañ hadêñ ya, 'Nu umbinj thêlô ma miñ ôkô ba lemluvi ami.' Ma aiyanj bahenji ba lahavute anêñ Jopa atu ba bôk i havinj ya êntêk lêk êlêmt. Ma yêlô lôkthô abitak ayô ôpêñ anêñ unyak kapô. ¹³ Ma ôpêñ hanañ nena yani hayê añjela hayô anêñ unyak kapô ba hanañ, 'Nêmt anyô doho ba ini Jopa ek neja Saimon, anêñ athêñ yanj nena Pita ba êlêmt. ¹⁴ *Yani tem enañ abô êndêñ môlô. Ma hathak abô êñ ma Wapômbêñ tem nêmt o lôk anêmt avômalô bulubinj.'

¹⁵ * "Aêñ ba yahadum ek yananj abô êndêñ thêlô ma kethenj oyanj ma Lovak Mathenj halôk ba halêmt hayô hamô thêlô hatôm sêbôk ba môñ anôñ ma hayô hamô alalô.

¹⁶ *Êñ ma yalenjhabi Anyô Bêñ anêñ abô atu ba bôk hanañ nena, 'Jon hathik avômalô hathak ñañ, ma donjom Wapômbêñ tem isik esak Lovak Mathenj.' ¹⁷ Thêlô êvhavinj Anyô Bêñ Yisu Kilisi hatôm alalô bôk aêvhavinj yani. Êñ ma Wapômbêñ hêv anêñ Lovak Mathenj hatôm wapôm hadêñ thêlô hatôm bôk ba hêv hadêñ alalô. Ba intu ya opalê ba hatôm yanggêk Wapômbêñ anêñ lahavinj loj sijñ?"

¹⁸ *Thêlô elanjô abô êñ ma bônônj ba êbô Wapômbêñ anêñ athêñ ba enañ, "Intu êñ, avômalô takatu ba ele kapôlônjinj lilinj ma Wapômbêñ tem enja thêlô ba nêmt lôkmala êndêñ i ma alalô Israeal lôk nê loj buyanj imbinj."

* **10:41:** Luk 24:42-43; Ap 1:8 * **10:42:** Ap 17:31; 1Pi 4:5 * **10:43:** Ais 53:5-6; Jer 31:34; Ap 2:38 * **10:44:** Ap 11:15; 15:8 * **10:45-46:** Ap 2:4; 19:6 * **10:48:** Ap 19:5 * **11:3:** Ap 10:28; Gal 2:12 * **11:5:** Ap 10:9-48
* **11:14:** Ap 16:31 * **11:15:** Ap 2:4 * **11:16:** Ap 1:5 * **11:18:** Ap 13:48; 14:27 * **11:19:** Ap 8:1-4

Avômalô êvhavij anêj Antiok

19* Ma ik Stiven vônô ma êv malain hadêj avômalô êvhavij vi havij. Ba intu nê êvhavij bêj anôj anêj Jerusalem êsôv ba i luvuluvu. Vi i Ponisia ma vi i ngavithôm Saipulus ma vi i Antiok. Ma enaj Yisu anêj Abô Mavi hadêj avômalô Israel takatu ba êmô loj takêj iyom, ma nê loj buyanj ma mi. 20 Ma dojtom nê êvhavij doho anêj Saipulus lo Sailini, i Antiok ma enaj Anyô Bêj Yisu anêj Abô Mavi hadêj avômalô Glik havij. 21 Ma Anyô Bêj anêj lôklinyak hamô havij thêlô. Ba intu avômalô bêj anôj êvhavij ba ik kapôlôinjij lilij hadêj Anyô Bêj.

22* Êj ma avômalô êvhavij anêj Jerusalem elanjô abô hathak nôj takatu ba habitak Antiok ma êv Banabas ba hi loj êj. 23 Ma hi hayô ma hayê Wapômbêj hêv anêj wapôm hadêj thêlô, ma yani lamavi. Ma hik thêlô sapêj inij auk lij ek nesopa Anyô Bêj ênjêk kapôlôinjij êtôm wak nômbêj intu sapêj. 24 Banabas ma anyô mavi ba hêvhavij lôklinyak. Ma Lovak Mathen hadum ku lôklokwanj hamô yani kapô. Ma avômalô bêj anôj anêj loj êj êvhavij Anyô Bêj.

25* Vêm ma Banabas hi Tasus ek êmbôlêm Sol. 26 Hapôm yani ma hawa ba hi Antiok hathak lojbô ba thai êmô hatôm sondabêj te havij avômalô êvhavij anêj Antiok ma êdôj avômalô bêj anôj hathak Wapômbêj anêj abô. Antiok ma loj môm anôj atu ba elam avômalô êvhavij nena Kilisi anêj avômalô.

27 Banabas lo Sol êmô Antiok denaj ma plopet doho etak Jerusalem ba i tamu Antiok. 28* Ma thêlô te, anêj athêj nena Agabas, haminj ba hananj hathak Lovak Mathen anêj lôklokwanj nena bôm bêj tem imbitak pik sapêj. (Hadêj waklavôj Klodias hamô hatôm Lom inij kinj ma abô êj hik anôj.) 29 Aêj ba avômalô êvhavij evak abô ek nênmê valuselenj ni ek iviyanj takatu ba êmô Judia ek nênmê thêlô sa. Nê êvhavij tomtom êv valuselenj hatôm atu ba thêlô êpôm. 30* Thêlô isup yôv ma êv hadêj Banabas lo Sol ek nênmê êndêj avaka takatu ba eyabinj avômalô êvhavij anêj Jerusalem.

12

Helot hik Jems vônô ma hadô Pita hamô koladôj

1 Waklavôj atu ba nôj takêj habitak ma Kin Helot Aglipa havalonj avômalô êvhavij doho ek nênmê vovanj êndêj i imbinj. 2 Ma hananj ba edabêj Jon anêj yanj Jems laselo kisi hathak binj vovanj ba hama. 3 Ma hayê nena avômalô Israel lejnijmavi hathak nôj êj, êj ma evalonj Pita havij. Yani hadum nôj êj hadêj waklavôj Eyanj Polom Yis Mi.

4 Havalonj Pita, êj ma hadô hamô koladôj ma hatak yani halôk nê vovak ôdôj ayova bahenij. Nê vovak ôdôj ayova êj inij nê vovak hatôm ayova ayova eyabinj yani. Helot lahabi nena waklavôj Hale ba Hi anêj danj, ma tem enja Pita ende yainj ba iminj avômalô malenij ek enanj yani bêj.

5 Pita hamô koladôj ma avômalô êvhavij etenj mek lôklokwanj ek Wapômbêj nênmê yani sa.

6 Ma bôlôvôj te ma Pita hêk sôm hêk nê vovak lokwanju malêvôj. Ma ekak banj luvi hathak senj ju ba êthô hathak anyô vovak ju atu bahenij. Ma sôp bidonj vi eyabinj koladôj abôlêk. Helot bôk hananj yôv nena biyamôj lôkbôk ma tem neja yani ende yainj ek indum abô. 7 Ma kethenj oyanj ma deda bêj habi halôk koladôj kapô ma Anyô Bêj anêj anjela te hayô. Ma hapetav Pita baya vi ma hik lij ba hananj, “Umbiyô kethenj!” Ma senj ju atu hêv yak hêk Pita banj.

8 Êj ma anjela hananj hadêj yani, “Umbuliv o sinj esak anêj sôp ma nujgwik anêj boknjôp.” Ma Pita hadum aêj ma anjela hananj, “Nujgwik anêj kwêv daim ba osopa ya.” 9 Êj ma Pita hasopa anjela ba thai i, ma dojtom hasonj nena yani hayê wêj ma minj nôj avanôj ami. 10* Thai ele ba i ma êv nê eyabinj koladôj abôlêk lokwanju atu lilij ba ele ba i. Êj ma thai i êyô badêj abôlêk atu ba epesanj hathak aenj, ma badêj abôlêk êj da hakyav ma thai ele yainj ba i malak bêj. Ma esopa lojondê te ba i. Ma kethenj oyanj ma anjela hatak Pita ba hi.

11 Yôv ma Pita anêj auk hathak ba hananj, “Lêk yahayala avanôj nena Anyô Bêj hêv anêj anjela ba halêm hawa ya vê hêk Helot banj lôk nômkama sapêj atu ba avômalô Israel esonj nena tem nindum aêj esak ya.”

12 Yani lahabi abô êj yôv ma hi Jon talêbô Malia anêj unyak. Jon anêj athêj yanj nena Mak. Avômalô bêj anôj lêk ethak dojtom ba etenj mek êmô. 13 Ma Pita hapididinj unyak abôlêk haminj viyainj ma avi ku te ba anêj athêj nena Loda, hi ek injik unyak abôlêk vê. 14 Ma dojtom halanjô Pita laselo katô, êj ma lamavi anôj ba halanjij hi unyak kapô hathak lojbô ma minj hik unyak abôlêk vê ami. Ma hananj hadêj thêlô, “Pita haminj unyak abôlêk!”

15 Ma thêlô minj êvhavij yani ami ba enanj, “O avi molo.” Ma dojtom yani lôklokwanj ba hananj, “Mi anôj, yanida intu haminj.” Êj ma enanj nena, “Betha Pita anêj anjela la.”

16 Ma dojtom Pita hapididinj unyak abôlêk haminj denanj. Êj ma thêlô ik unyak abôlêk vê ma êyê Pita ba esonj kambom. 17 Ma Pita hik thô hathak banj nena thêlô bônôj ma hananj hathak nôj takatu ba Anyô Bêj

* 11:22: Ap 4:36

* 11:25: Ap 9:30

* 11:28: Ap 21:10

* 11:30: Ap 12:25

* 12:10: Ap 5:19

hadum ba hawa yani vê hêk koladôñ. Ma hanan, “Nonan abô êntêk êndêñ Jems lôk nê êvhavîñ vi imbiñ.” Ma hatak i ba hi buyan.

18 *Haviyô hayañ ma nê vovak takatu ba eyabin koladôñ êyê nena Pita miñ hamô ami. Êñ ma eboloba ba enañ mayaliv, “Pita hamô sê?” 19 Ma Helot hêv nê vovak ba i ek nêmbôlêm Pita, ma doñtom miñ êpôm ami. Êñ ma hanan hik nê takatu ba eyabin Pita hamô koladôñ liñ lôklokwan nena idum aisê? Ma doñtom thêlô enañ nena injo. Êñ ma Helot hanan ek nijik sapêñ vônô.

Vêm ma Helot hatak Judia ma halôk ba hi hamô Sisalia.

Kiñ Helot Aglipa hama

20 Ma Helot bôk lamanîñ hathak avômalô Taia lo Saidon. Ba hi hamô Sisalia, êñ ma thêlô evak abô ek ini nepesan abô imbiñ yani ek malê nena thêlô ethak ewa nôm halêm anêñ kiñ anêñ loñ. Ba intu thêlô enañ abô havîñ Blastas ôpatu ba hayabin Helot anêñ unyak kapô ma yani halôk ek nêmbôlô sa. Êñ ma hatak wakma te ek thêlô nepesan abô imbiñ kiñ.

21 Ma wakma êñ hayô ma Helot hik kiñ iniñ nômkama kêkêlô ma hi hamô anêñ loñ kiñ. Êñ ma hanan abô hadêñ avômalô takêñ. 22 Ma elam aêntêk, “Abô êntêk ma miñ anyô lenselo ami. Mi, wapômbêñ te laselo.” 23 *Ma Helot halañ inîñ abô ba lamavi hathak i ma miñ habam Wapômbêñ anêñ athêñ ami. Ba intu kethêñ oyan ma Anyô Bêñ anêñ añela hik yani ba matînyak yaônena eyañ yani ba hama.

24 *Malain lomalama hapôm avômalô êvhavîñ, ma doñtom Wapômbêñ anêñ abô halumbak ba halanvîñ ba hi luvuluvu.

25 *Ma Banabas lo Sol ik iniñ ku atu ba êv hadêñ thai dan siñ halôk Jelusalem, ma ele i Antiok hathak loñbô. Ma ewa Jon atu ba elam nena Mak ba hi havîñ thai.

13

Êv Banabas lo Sol ek ini nenan Wapômbêñ anêñ abô

1 Êntêk ma plopet lôk nê êdôñ Wapômbêñ anêñ abô takatu ba êmô Antiok iniñ athêñ: Banabas lo Simeon elam nena Niga* ma Lusius anêñ Sailini lo Sol ma Manain bôk ba thai lôk Kiñ Helot Antipas yaônna ma ever havîñ i. 2 *Wak te ma thêlô ethak doñtom ba evak balabuñ nôm ek neteñ mek ma êv yeñ hadêñ Anyô Bêñ. Êñ ma Lovak Mathen hanan nena, “Notak Banabas lo Sol ek nindum ku takatu ba yahalam thai ek nindum.”

3 *Êñ ma thêlô evak balabuñ ek netak nômbô lôk neteñ mek esak loñbô. Vêm ma etak bahenîñ hayô hêk thai ma êv thai ba i ek nindum ku takatu ba Lovak Mathen hanan.

Banabas lo Sol i ngavithôm Saiplus

4 Ma Lovak Mathen hêv thai ba i ibup tamu malak Selusia, ma ethak yeñ te ba i ngavithôm Saiplus. 5 *Thai ethak malak Salamis ma enañ Wapômbêñ anêñ Abô Mavi hamô Isael iniñ unyak yeñ takatu ba êmô loñ êñ. Ma Jon Mak haven havîñ thai ek nêmbôlô sa.

6 Thai ever ngavithôm Saiplus anêñ lomalak nenanena aleba êyô Papos. Loñ êñ ma thai êyê anyô Isael te atu ba hathak hadum ngôk songon. Yani ma plopet abôyan havîñ. Ba anêñ athêñ nena Ba-Yisu. 7 Yani hathak hamô havîñ Lom iniñ anyô bêñ atu ba hayabin loñ êñ, ba anêñ athêñ nena Segius Polus. Segius Polus ma anyô lôk auk mavi. Yani lahavîñ endanô Wapômbêñ anêñ abô ba intu halam Banabas lo Sol ba êlêm. 8 Ma doñtom Ba-Yisu hadum ek esale thai iniñ abô thô ma lahavîñ injik Lom iniñ anyô bêñ anêñ auk liliñ ek miñ nêmbimbiñ thai iniñ abô ami. (Ba-Yisu anêñ athêñ hathak abô Glik nena Elimas ma anêñ ôdôñ ma anyô lôk ngôk songon.) 9 Êñ ma Lovak Mathen hava Sol atu ba elam nena Pol kapô siñ, ma hatitîñ Elimas lôklokwan ma hanan nena, 10 “O ma Sadañ anêñ nakadun ba intu hôpôlik hathak kobom takatu ba thêthôn! Kapôlôm hayô siñ hathak abôyan lôk kambom lomalama sapêñ. Wak nômbêñ intu ma hothavuthîñ Anyô Bêñ anêñ abô thêthôn ba habitak hatôm abôyan. 11 *Aêñ ba ondanô! Anyô Bêñ anêñ ban tem epetav o êndêñ êntêk. Ba malem tem pusip ba miñ hatôm nôngô wak anêñ deda ami ma tem ômô aêñ dokte vêmam.”

Ma kethêñ oyan ma Elimas hayê nômlate hatôm buliv lôk momanîñîñ hava madaluk siñ. Ma yani havalon nômkama yakyak ek êpôm anyô te ek embalon yani ban ba endom yani ba ni. 12 Anyô bêñ Lom atu hayê nômbô êñ ma hason kambom hathak Anyô Bêñ anêñ abô atu ba thai enañ ma hêvhavîñ.

Thai enañ Abô Mavi hamô Antiok anêñ Pisdia

13 *Ma Pol thêlô etak Papos ma ewa yeñ ba i Pega anêñ plovins Pampilia. Ma doñtom Jon Mak hatak thêlô ba havôhi Jelusalem hathak loñbô. 14 Êñ ma etak Pega ma i Antiok anêñ Pisdia. Ma Sabat ma thêlô i êyô avômalô Isael iniñ unyak yeñ ma êlôk êmô. 15 Esam abô balabuñ lôk plopet iniñ abô yôv, êñ ma unyak yeñ iniñ nê bêñ êv abô hadêñ

* 12:18: Ap 5:22-24 * 12:23: Dan 5:20 * 12:24: Ais 55:11 * 12:25: Ap 11:29-30; 15:37 * 13:1: Niga anêñ ôdôñ nena nê kupik lonjavu. * 13:2: Ap 9:15 * 13:3: Ap 6:6 * 13:5: Ap 12:12; 15:39 * 13:11: Ap 9:8 * 13:13: Ap 15:38

Pol thêlô ba enaŋ, “Aiyaŋ thêlô, unim abôla hamiŋ ek nobatho avômalô iniŋ kapôlôŋiŋ loŋ, êŋ ma nonaŋ.”

16 Ma Pol haviyô hamiŋ ma hik thô hathak baŋ ba hanaŋ, “Môlô avômalô Is-lael lôk nê loŋ buyaŋ takatu ba ôvê yêŋ hadêŋ Wapômbêŋ, nodanô ya! 17 *Sêbôk ma Is-lael iniŋ Wapômbêŋ dalam alalôaniŋ bumalô thêlô ba etak iniŋ loŋ ba i êmô Ijip ma habi anêŋ wapôm sam hadêŋ i ba ibitak lôkmanŋiŋ. Ma haveŋ yan ma halom thêlô vê hêk Ijip hathak anêŋ lôklokwaŋ bêŋ. 18 *Ma êmô loŋ thiliv hatôm sondabêŋ 40 ba idum kambom lomaloma, ma doŋtom hayabiŋ thêlô mavi. 19 *Ma yani hêv avômalô Kenan ôdôŋ baheŋvi ba lahavuju vê ma hêv iniŋ pik hadêŋ avômalô Is-lael ba evaloŋ hatôm iniŋ pik. 20 *Nôm takêŋ bôk habitak ba hale ba hi hatôm sondabêŋ 450.

“Vêma ma Wapômbêŋ hatak nê doho ek neyabiŋ avômalô Is-lael. Ma hatak tom-tom da iniŋ waklavôŋ neyabiŋ endeba êyô plopet Samuel anêŋ waklavôŋ. 21 *Vêma avômalô Is-lael enaŋ hik Wapômbêŋ liŋ ek nêma kiŋ êndêŋ thêlô ma Wapômbêŋ hatak Sol ek imbitak kiŋ. Yani ma Kis nakaduŋ ba habitak anêŋ Benjamin anêŋ ôdôŋ. Yani hayabiŋ Is-lael hatôm sondabêŋ 40. 22 *Vêma ma Wapômbêŋ hêv yani vê ma hatak Devit habitak thêlô iniŋ kiŋ. Ma hanaŋ hathak Devit aêntêk, ‘Yahayê Jesi nakaduŋ Devit kapô ma hatôm yada yakapôlôŋ. Yani tem indum nômkama sapêŋ êtôm yenaŋ yalenhaviŋ.’

23 * “Ma Devit anêŋ limi ma Wapômbêŋ hêv Yisu ôpatu ba nêma Is-lael bulubiŋ hatôm bôk ba habutiŋ abô henaŋ i. 24 *Yisu miŋ bôk hadum anêŋ ku ami denaŋ ma Jon hanaŋ ek avômalô Is-lael nede kapôlôŋiŋ liliŋ ba nisik ŋaŋ. 25 *Jon anêŋ ku anêŋ daŋ lêk habobo ma hanaŋ, ‘Môlô lemimhabi aisê hathak ya? Ya ma miŋ Mesia atu ba môlô oyabiŋ ek nêma môlô bulubiŋ ami. Mi, yani tem embenŋ ya yam. Yani ma anyô lôk athêŋ ma ya ma yaônâlôk ba intu miŋ hatôm yakôm ba yapole anêŋ vakapô bokŋgôp anêŋ yak vê ami.’

26 “Aiyaŋ thêlô, môlô takatu ba Ablaham anêŋ limi lôk môlô takatu ba nê loŋ buyaŋ ba ômô Wapômbêŋ vibiŋ, oدانô. Abô takatu ba hathak bulubiŋ, êŋ ma Wapômbêŋ hêv ek alalô sapêŋ. 27 Avômalô Jerusalem lôk iniŋ nê bêŋbêŋ miŋ eyala Yisu êŋ ami. Ba intu thêlô enaŋ ek nijik yani vônô, êŋ ma esopa plopet iniŋ abô takatu ba esam hadêŋ Sabat sapêŋ ba abô takêŋ intu hik anôŋ. 28 *Thêlô

miŋ êpôm anêŋ kambom la ek nijik yani vônô ami, ma doŋtom enaŋ hik Pailat liŋ ek injik yani vônô. 29 *Thêlô idum nômkama sapêŋ hatôm bôk ba plopet eto hathak yani, êŋ ma êv yani vê hêk alovalaŋaŋsiŋ ma êdô yani hêk siô. 30 Ma doŋtom Wapômbêŋ hik yani liŋ haviyô hêk ŋama hathak loŋbô, 31 *ma wak bêŋ anôŋ ma anêŋ avômalô takatu ba bôk evenŋ haviŋ yani anêŋ Galili ba i Jerusalem êyê yani. Ma nê takatu ba bôk êyê nôma takêŋ intu lêk enaŋ bêŋ hadêŋ alalôaniŋ avômalô.

32-33 “Ma lêk yêlô anaŋ Abô Mavi êntêk bêŋ hadêŋ môlô nena Wapômbêŋ lêk hik Yisu liŋ hêk ŋama ba intu abô takatu ba Wapômbêŋ bôk havak haviŋ bumalô thêlô ma lêk hik anôŋ hathak iniŋ nali alalô. Hatôm bôk eto hêk Kapya Yêŋ anêŋ abô ju nena,

“ ‘O ma yenaŋ Okna, lêk yahabitak anêma Lemambô.’ *Kapya Yêŋ 2:7*

34 “Wapômbêŋ hik yani liŋ hêk ŋama ba miŋ hatôm ema esak loŋbô ba kupik epalê ami. Hatôm bôk eto nena,

“ ‘Yahanaŋ avanôŋ biŋ nena tem yanêma mek matherŋ mavi êndêŋ môlô êtôm bôk ba yahabutiŋ ek yanêma êndêŋ Devit.’ *Aisaia 55:3*

35 “Ma bôk ik auk êntêk thô hêk buyaŋ nena,

“ ‘Ma tem miŋ ôdô anêma Anyô Matherŋ anêŋ kupik êŋjêk siô ba epalê ami.’ *Kapya Yêŋ 16:10*

36 “Devit miŋ hatu abô êŋ hathak yanida ami. Mi, Wapômbêŋ dalam yani ek indum anêŋ ku êtôm anêŋ waklavôŋ atu ba hamô lôkmala vêma ma hama. Ma elav yani haviŋ limi ba anêŋ kupik hapalê. 37 Ma doŋtom ôpatu ba Wapômbêŋ hik liŋ, miŋ kupik hapalê ami.

38 “Aêŋ ba aiyang thêlô, nodanô katô. Lêk yêlô anaŋ hadêŋ môlô nena hathak Yisu ma Wapômbêŋ tem nêma môlônim kambom vê. 39 *Anyôla miŋ hatôm esopa Mose anêŋ abô balabuŋ lôkthô ek Wapômbêŋ endam yani nena anyô thêthôŋ ami. Mi anôŋ, ma doŋtom lêk avômalô takatu ba êvhaviŋ Yisu, Wapômbêŋ hayê thêlô nena nê thêthôŋ ba miŋ lahabi iniŋ kambom hathak loŋbô ami.

40 Noyabiŋ am ek abô takatu ba plopet bôk enaŋ miŋ injik anôŋ imiŋ môlô ami. Thêlô bôk enaŋ aêntêk,

41 “ ‘Môlô nê obi Wapômbêŋ liliŋ, nodanô katô!

Tem yandum nômla bêŋ te imbitak êŋjêk môlô malêvôŋ.

* 13:17: Kis 1:7; 6; 12:51 * 13:18: Nam 14:34; Lo 1:31-32 * 13:19: Lo 7:1; Jos 14:1 * 13:20: Het 2:16; 1Sml 3:20 * 13:21: 1Sml 8:5,19; 10:20-24 * 13:22: 1Sml 13:14; 16:12; Sng 89:20 * 13:23: 2Sml 7:12-16 * 13:24: Mat 3:1-2 * 13:25: Jon 1:20,27 * 13:28: Mat 27:22-23 * 13:29: Mat 27:59-60 * 13:31: Ap 1:3,8 * 13:39: Lom 10:4

Ba anyôla hanañ nôm atu ba tem imbitak bêj hadêj mólô,
ma tem miñ nônêmbimbiñ ami.

Ba intu tem indum mólô nosonj kambom lôk yambuliñ mólô ba noma.”
Habakuk 1:5

⁴² Pol hanañ abô yôv ma thai lôk Banabas idum ek nede yaiñ ma avômalô enañ nena, “Sabat yañ endake ma mamu nonañ abô esak nôm takêntêk esak loñbô.” ⁴³ Sa anêj danj ma avômalô Israeël lôk nê loj buyañ takatu ba ibitak êyô Israeël iniñ êvhaviñ kapô esopa Pol lo Banabas. Thai enañ abô doho haviñ hadêj thêlô ek injik thêlônin auk liñ ek nesopa Wapômbêj anêj lahaviñ ba nimiñ lôklokwanj ek anêj wapôm embatho thêlô loj.

⁴⁴ Ma Sabat atu hayô ma habobo avômalô Antiok sapêj êyô ek nedanô Wapômbêj anêj abô takatu ba thai tem nenañ. ⁴⁵ Ma donjom nê bêjbêj Israeël vi êyê avômalô nômbêj êj ba leñjdanj ba enañ abôma hathak abô takatu ba Pol hanañ.

⁴⁶ *Êj ma Pol lo Banabas miñ êkô ami ma enañ hadêj thêlô nena, “Wapômbêj hêv yai ba alêm ek nanañ anêj abô êndêj mólô nê Israeël êmôn. Ma donjom mólô ôpôlik hathak abô êj. Mólô ôdô lôkmala atu ba tem nêmo êtôm wak nômbêj intu sapêj e? Aêj ba yai lêk atak mólô ba a ek avômalô loj buyañ. ⁴⁷ Hatôm atu ba Anyô Bêj hanañ hadêj yai nena,

“Yahatak o hatôm deda ek avômalô loj buyañ
ek onañ Abô Mavi esak bulubiñ atu
ba tem yanêm êndêj avômalô embenj
pik bêj êntêk endeba êyô anêj danj.”
Aisaia 49:6

⁴⁸ Avômalô loj buyañ elañ abô êj ba leñjmaniñ ma enañ nena Anyô Bêj anêj abô ma mavi anôn. Ma avômalô takatu ba Wapômbêj bôk hatak i yôv ek nêmo lôkmala êtôm wak nômbêj intu sapêj, lôkthô êvhaviñ.

⁴⁹ Ma Anyô Bêj anêj abô halilup havenj loj êj sapêj. ⁵⁰ Ma donjom nê Israeël doho i hadêj malak êj anêj nê bêjbêj lôk avi bêjbêj takatu ba ethak êmô Wapômbêj vibin ma ik iniñ auk liñ ek nimbuliñ Pol lo Banabas. Êj ma thêlô evatho avômalô malak êj loj ek nênem vovanj êndêj thai. Idum aêj vêm ma êv thai vê hêk iniñ loj ba i. ⁵¹ *Êj ma thai ik vonjovanj vê hêk venjkapô ek injik thô nena thêlô idum kambom ma thai etak i ba i malak Aikoniam. ⁵² Ma donjom nê êvhaviñ anêj Antiok leñjmaniñ anôn ba Lovak Mathen hava thêlô kapôlônin sij.

14

Pol lo Banabas êmô Aikoniam

¹ Pol lo Banabas êyô malak Aikoniam ma esopa iniñ kobom ba i Israeël iniñ unyak yer. Ma thai enañ abô mavi anôn ba intu avômalô Israeël lôk nê loj buyañ bêj anôn êvhaviñ. ² Ma donjom nê Israeël takatu ba miñ êvhaviñ ami ik avômalô loj buyañ iniñ kapôlônin liñ ba idum thêlô leñjmaniñ kambom hadêj avômalô êvhaviñ. ³ *Aêj ba thai êmô loj êj sawa daim ma enañ Anyô Bêj anêj abô bêj ma kô mi. Ma Anyô Bêj havatho thai loj ek niñdum lavônin lôk nômbithi lomaloma. Hathak nôm êj ma hik thô hadêj avômalô nena anêj wapôm takatu ba hêv ek nêv avômalô bulubiñ ma avanôn biñ. ⁴ Êj ma avômalô malak êj evak i vose hi ôdôn ju. Ôdôn yanj iniñ haviñ avômalô Israeël takatu ba miñ êvhaviñ ami ma yanj iniñ haviñ aposel. ⁵ *Vêm ma avômalô loj buyañ lôk avômalô Israeël takatu ba êpôlik ek thai evak abô ek nimbuliñ thai ba nitu thai vônô esak valu. ⁶ Ma donjom thai elañ abô êj ma êsôv ba i malak Listla lo Debi hêk Likonia kapô lôk loj vi atu ba hêk habobo loj êj. ⁷ Ma thai evenj loj takêj ba enañ Abô Mavi hadêj avômalô.

Pol lo Banabas êmô Listla

⁸ Malak Listla ma anyô vavuvij te hamô. Sêbôk ba talêbô havathu yani ma miñ bôk havenj dokte ami. ⁹ Wak te ma Pol hanañ Abô Mavi hadêj avômalô ma yani halarô anêj abô. Ma Pol hatitiñ yani ma hayê nena anêj hêvhaviñ hatôm indum yani mavi. ¹⁰ Êj ma Pol halam nena, “Umbiyô umiñ.” Ma kethen oyan ma ôpêj haviyô hamiñ ba havenj.

¹¹ *Ma avômalô takatu ba êmô loj êj êyê nôm atu ba Pol hadum. Ma elam hathak iniñ abô Likonia nena, “Lêk wapômbêj lokwanju êwê i hatôm anyô ju êntêk ba êlôk ba êlêm ek alalô!” ¹² Thêlô iniñ wapômbêj môn ma Sus ba intu elam Banabas nena Sus. Ma elam Pol nena Helmes ek malê nena Helmes ma iniñ wapômbêj atu ba hathak hanañ abô hamôn. ¹³ Wapômbêj Sus anêj malakba hamô malak bêj viyaiñ. Ma anêj anyô habôk da lôk avômalô sapêj leñjmaniñ nênem da êndêj thai. Aêj ba Sus anêj anyô habôk da hawa bokmanjkaos malô doho lôk alokwanj vuak atu idu hathak yak ma ele malak bêj anêj badêj abôlêk ek nênem da êndêj thai.

¹⁴ Ma donjom aposel Banabas lo Pol elañ abô êj, ma ekakaviñ iniñ kwêv ma elanjviñ ba i iniñ avômalô nômbêj atu malêvôn ma elam, ¹⁵ * “Avômalô Listla! Mólô udum aêj

* 13:46: Ap 3:26; 18:6 * 13:51: Mat 10:14; Ap 18:6 * 14:3: Mak 16:20; Hib 2:4 * 14:5: Ap 14:19 * 14:11:

Ap 28:6 * 14:15: Sng 146:6; Ap 10:26

eka? Yai ma anyô pik hatôm môlô. Yai alêm ek nanañ Abô Mavi êndêñ môlô ek notak nôm oyañ takêntêk atu ba ôêv yerj hadêñ i ma unu êndêñ Wapômbêñ lôkmala. Yani hapesañ pik lo leñ ma ngwêk lôk nômkama sapêñ atu ba hamô kapô. ¹⁶*Sêbôk ma yani hatak avômalô sapêñ ek nesopa thêlôda iniñ auk. ¹⁷*Ma doñtom hathak lavôñijñ ma yani hadum ek avômalô neyala yani. Yani hathak hadum mavi hadêñ môlô ba hêv ôthôm lôk hadum ba unim nôm ku kapô hik anôñ. Ma hêv nôm bêñ anôñ hadêñ môlô lôk hadum ba môlô lemimmavi anôñ.” ¹⁸ Thai enañ abô takêñ, ma doñtom avômalô nômbêñ êñ iniñ auk ma mayaliv ba idum lôklokwañ ek nêñêm da êndêñ thai.

¹⁹*Vêm ma nê Isiael doho anêñ Antiok lo Aikoniam êyô ma enañ abô bêñ anôñ hadêñ avômalô Listla aleba ik iniñ auk lilij ba êyê Pol lo Banabas nena nê kambom. Êñ ma ik Pol hathak valu ma êvôv yani hale malak bêñ viyaiñ ba hi ba eson nena lêk hama yôv. ²⁰Ma doñtom nê êvhaviñ êyô ba ekalabu yani sinj, êñ ma yani haviyô ma havôhi malak bêñ kapô hathak loñbô. Haviyô hayañ ma thai lôk Banabas i malak Debi.

Thai êvôhi Antiok anêñ Silia

²¹ Thai enañ Abô Mavi havenj malak bêñ Debi. Ma idum ba avômalô bêñ anôñ ibitak nê êvhaviñ. Vêm ma êvôhi Listla lôk Aikoniam ma Antiok hathak loñbô ²²*ek evatho nê êvhaviñ iniñ kapôlôñijñ loñ lôk enañ nena nebalonj iniñ êvhaviñ loñ lôklokwañ. Ma enañ haviñ nena, “Alalô tem naja malaiñ lomalomaleka ek nasopa Wapômbêñ anêñ loñ lôklijnyak anêñ loñôndê.” ²³ Ma Pol lo Banabas etak avaka hatôm lomalak lomalak ek neyabinj avômalô êvhaviñ. Êv mek hathak thêlô ma etak i halôk Anyô Bêñ atu ba thêlô êvhaviñ banj. Vêm ma thêlô sapêñ evak balabunj ek nôm ma eterj mek ek Anyô Bêñ embalonj thêlô loñ.

²⁴ Ma thai i plovins Pampilia ma elom hêk loñôndê atu hêk plovins Pisidia ba i êyô Pampilia. ²⁵ Êñ ma thai enañ Yisu anêñ abô hadêñ avômalô Pega anêñ Pampilia. Vêm ma êlôk ba i Atalia.

²⁶*Ma anêñ Atalia ma ethak yerj ba i Antiok anêñ Silia, loñ sêbôk atu ba ewa mek ek Wapômbêñ nêñ anêñ wapôm êndêñ thai esak ku takatu ba idum aleba lêk anêñ danj. ²⁷*Êyô Antiok ma isup avômalô êvhaviñ ethak doñtom ma enañ hathak nôm takatu ba Wapômbêñ hêv thai sa ba idum bêñ. Lôk enañ nena, “Wapômbêñ hakyav nê loñ buyañ iniñ unyak abôlêk êvhaviñ vê ba vi

dedaunj lêk êvhaviñ.” ²⁸ Ma thai êmô loñ êñ sawa daim haviñ avômalô êvhaviñ.

15

Sam habitak Jelusalem

¹*Ma nê Judia doho êlôk ba i Antiok ma êdôñ avômalô êvhaviñ ba enañ nena, “Môlô miñ ongothe kupik vê hatôm bôk ba Mose hanañ ami, êñ ma Wapômbêñ tem miñ nêñ môlô bulubiñ ami.” ²*Pol lo Banabas elañj iniñ abô takatu ba enañ ma miñ êlôk hathak iniñ auk êñ ami. Ba intu thêlô êkôki bêñ anôñ. Êñ ma nê êvhaviñ elam Pol lo Banabas lôk nê êvhaviñ doho ek ini Jelusalem ek nepesañ abô êñ imbiñ aposel lôk avaka vi. ³ Ba intu êv i ba i. Ma everj Pinisia lo Samalia malêvôñj ba enañ hadêñ avômalô êvhaviñ anêñ lomalak nena-nena hathak nôm takatu ba Wapômbêñ bôk hadum ba avômalô loñ buyañ ele kapôlôñijñ lilij ba êvhaviñ Wapômbêñ. Ma avômalô êvhaviñ takêñ elañj abô êñ ma lenijmavi anôñ.

⁴*Êyô Jelusalem ma avômalô êvhaviñ lôk iniñ avaka doho lôk aposel ewa thêlô thô. Ma Pol lo Banabas enañ hathak nôm takatu ba Wapômbêñ hêv thai sa ba idum bêñ. ⁵ Êñ ma Palisi vi atu ba êvhaviñ Yisu iviyô imiñ ma enañ, “Avômalô loñ buyañ takatu ba êvhaviñ, êñ ma nêñ Mose anêñ abô balabunj vibijñ lôk nenjothe anyô iniñ kupik vê. Ma êdô ma dô.”

⁶ Aêñ ba aposel lôk avaka takatu ba êmô ethak doñtom ek nekaksa esak abô êñ. ⁷*Thêlô enañ abô pôk bêñ anôñ aleba Pita haviyô hamijñ ma hanañ, “Aiyañ thêlô, môlô oyala nena sêbôk ma Wapômbêñ halam ya hêk môlô malêvôñj ek yanañ Abô Mavi êndêñ avômalô loñ buyañ ek nedanj ba nêñêmimbiñ. ⁸*Wapômbêñ hayañ avômalô kapôlôñijñ. Ma hêv anêñ Lovak Mathen hadêñ avômalô loñ buyañ hatôm hêv hadêñ alalô ek hik thô nena yani lamavi ek enja thêlô imbiñ. ⁹ Wapômbêñ miñ hadum nômlate hadêñ alalô avômalô Isiael ma hadêñ nômla yanj hadêñ thêlô ami. Mi, thêlô êvhaviñ yani ba intu yani havôkwijñ thêlô kapôlôñijñ. ¹⁰*Ma alalô lôk bumalô thêlô miñ hatôm naja malaiñ takatu ba Mose anêñ balabunj hanañ ami. Ma aisê ka môlô udum ek nôñêm malaiñ êndêñ avômalô loñ buyañ takatu ba êvhaviñ? Môlô udum aêñ ek nômbi Wapômbêñ la lijñ e? ¹¹*Ma doñtom alalô êvhaviñ nena Wapômbêñ hêv alalô bulubiñ hathak Anyô Bêñ Yisu anêñ wapôm. Ma thêlô aêñ iyom.”

* 14:16: Ap 17:30 * 14:17: Jer 5:24 * 14:19: Ap 17:13; 2Ko 11:25 * 14:22: Ap 15:32; 1Te 3:3 * 14:26: Ap 13:1-2 * 14:27: Ap 15:4,12 * 15:1: Gal 5:2 * 15:2: Gal 2:1 * 15:4: Ap 14:27 * 15:7: Ap 10:1-43 * 15:8: Ap 10:44; 11:15 * 15:10: Mat 11:30; Gal 3:10 * 15:11: Gal 2:16; Ep 2:5-8

¹² Pita hanaŋ yôv ma Pol lo Banabas iviyô enaŋ abô ma lôkthô elañô ba bônôŋ iyom. Thai enaŋ abô hathak lavôŋiŋ lôk nômbithi lomaloma takatu ba Wapômbêŋ hatak halôk thai baheŋiŋ ba idum havenŋ avômalô loŋ buyaŋ malêvôŋ.

¹³ *Thai enaŋ yôv ma Jems hanaŋ, “Aiyaŋ thêlô, nodañô yenaŋ abô. ¹⁴ Saimon lêk hanaŋ hadêŋ alalô yôv nena Wapômbêŋ hik anêŋ lahavij thô hathak hawa avômalô loŋ buyaŋ vi ek nimbitak êtôm anêŋ avômalô. ¹⁵ Ma plopet iniŋ abô bôk enaŋ aêŋ iyom. Ba te bôk hatô nena,

¹⁶ “Embenŋ yam ma tem yandaelêm, ma yapesaŋ Devit anêŋ loŋ lôkliŋyak atu ba bôk hapu yôv ek imbitak lôklokwaŋ esak loŋbô.

Ma loŋ lôkliŋyak êŋ anêŋ nômkama takatu ba bôk kambom,

ma tem yapesaŋ lukmuk esak loŋbô.

¹⁷ Ek avômalô takatu ba êmô denaŋ lôk avômalô loŋ buyaŋ takatu ba bôk yahêv yenaŋ athêŋ hadêŋ i hatôm nêpôm Anyô Bêŋ.

Ya Anyô Bêŋ atu ba tem yandum nôm takêntêk, intu yahaŋaŋ aêŋ.

¹⁸ Ma nôm takêŋ intu bôk yahik thô hadêŋ yenaŋ avômalô.’ *Amos 9:11-12*

¹⁹ “Aêŋ ba yenaŋ auk ma aêntêk. Avômalô loŋ buyaŋ takatu ba bôk ele kapôlôŋiŋ liliŋ ba i hadêŋ Wapômbêŋ ma miŋ nanêm malaiŋ êndêŋ i ami. ²⁰ *Mi, alalô nato kapya êndêŋ thêlô ma nanaŋ ek miŋ nejaŋ nôm takatu ba anyô êv hatôm da hadêŋ ngôk dahô ami, nôm êŋ intu lelaik hêk Wapômbêŋ ma. Lôk natak sek waliliŋ, ma miŋ nejaŋ alim takatu ba evak laselo siŋ ba thalaleŋ hamô kapô siŋ lôk ninum thalaleŋ ami. ²¹ Êŋ ma hatôm. Ek malê nena sêbôk aleba lêk ma enaŋ Mose anêŋ abô bêŋ havenŋ lomalak lomalak lôk esam hamô Israeŋ iniŋ unyak yeŋ hadêŋ Sabat sapêŋ. Ba intu nê loŋ buyaŋ hatôm neyala.”

Eto kapya hi ek nê êvhavij anêŋ loŋ buyaŋ

²² Êŋ ma aposel lôk avaka ma avômalô êvhavij sapêŋ ibutiŋ abô nena nendam iniŋ anyô doho ek ini Antiok imbiŋ Pol lo Banabas. Ma elam iniŋ anyô bêŋ ju. Yaŋ ma Judas, anêŋ athêŋ yaŋ nena Balsabas, ma yaŋ ma Silas. ²³ Ma eto kapya te ba êv hadêŋ thêlô. Kapya êŋ hanaŋ aêntêk.

Yêlô avaka lôk aposel, môlônim môlôviyaŋ, yêlô ato kapya êntêk hadêŋ môlô avômalô loŋ buyaŋ takatu ba ôêvhavij ba ômô malak Antiok lôk plovinŋ Silia lôk Silisia. Aiyaŋ thêlô, waktêvôŋ mavi.

²⁴ Yêlô alañô yôv nena yêlôaniŋ avômalô doho bôk êthôk ba ibuliŋ môlônim auk ba êv malaiŋ hadêŋ môlô hathak abô takatu ba enaŋ. Yêlô miŋ êv i ba êthôk ami. Mi, thêlôda êthôk. ²⁵ Ba intu yêlô alôk ek nanêm anyô doho ba nêsôk imbiŋ Pol lo Banabas, thai atu ba yêlô leŋiŋhavij bêŋ anôŋ. ²⁶ Thai bôk etak iniŋ lôkmala ek nindum Yisu Kilisi anêŋ ku.

²⁷ Aêŋ ba yêlô êv Judas lo Silas ek nepesaŋ abô ek embatho kapya êntêk loŋ. ²⁸ *Yêlô lôk Lovak Matherŋ adô nanêm malaiŋ êndêŋ môlô. Ba intu yêlô leŋiŋhavij môlô nosopa abô takêntêk iyom. ²⁹ Miŋ oŋgwaŋ nôm takatu ba anyô êv hatôm da hadêŋ ngôk dahô ami. Lôk miŋ nunum thalaleŋ ami ma miŋ oŋgwaŋ alim takatu ba ekak leŋselo siŋ ba thalaleŋ hamô kapô ami, lôk notak sek waliliŋ. Môlô udum aêŋ, ma mavi.

Waktêvôŋ mavi môlô lôkthô.

³⁰ Eto kapya êŋ yôv ma êv hadêŋ thêlô ba ewa ba i tamu Antiok. Êyô Antiok ma elam avômalô êvhavij ethak doŋtom ma êv kapya êŋ hadêŋ thêlô. ³¹ Ma avômalô Antiok esam kapya êŋ, ma kapya êŋ havatho thêlô loŋ ba thêlô leŋiŋmavi anôŋ. ³² Judas lo Silas, thai ma plopet. Ba enaŋ abô bêŋ anôŋ ek evatho nê êvhavij loŋ lôk idum thêlô nimbitak lôklokwaŋ. ³³⁻³⁴ Êmô loŋ êŋ wak doho vêm ma avômalô êvhavij anêŋ loŋ êŋ êv mek labali hadêŋ thai ma êv thai ba êvôŋ hadêŋ nê taksêbôk ba êv thai ba êlêm.* ³⁵ Ma doŋtom Pol lo Banabas êmô Antiok ma idum ku havij avômalô bêŋ anôŋ ek enaŋ lo êdôŋ avômalô hathak Anyô Bêŋ anêŋ abô.

Pol lo Banabas evak i vose

³⁶ Wak doho hale ba hi ma Pol hanaŋ hadêŋ Banabas, “Alai ana ek nagê avômalô êvhavij embeŋ malak nenanena taksêbôk ba alai anaŋ Anyô Bêŋ anêŋ abô hadêŋ i. Ma nagê nena thêlô êmô mavi mena mi e?” ³⁷ *Ma Banabas lahavij enja Jon atu ba elam nena Mak imbiŋ thai, ³⁸ *ma doŋtom Pol hanaŋ nena, “Ôpêŋ bôk hatak alai halôk plovinŋ Pampilia ma miŋ havij alai ba hadum ku ami. Ba intu dô.” ³⁹ Thai êkôki mathalaleŋ aleba thai evaki vose. Ba Banabas hawa Mak havij yani ba thai ethak yeŋ ba i ngavithôm Saiplus. ⁴⁰ Ma Pol hawa Silas havij yani. Êŋ ma avômalô êvhavij anêŋ Antiok êv mek ek Wapômbêŋ anêŋ wapôm êmô imbiŋ thai. Vêm ma etak i ⁴¹ ba i plovinŋ Silia lôk Silisia iniŋ malak nenanena ba evatho avômalô êvhavij loŋ.

* 15:13: Gal 2:9 * 15:20: Kis 34:15-17; Wkp 17:10-16

* 15:28: Mat 23:4 * 15:33-34: Nê lôk kau vi enaŋ nena

abô doho atu ba Luk hatô ma hêk denaŋ. Abô êŋ ma aêntêk: Ma doŋtom Silas hik auk liliŋ ba hamô Antiok ba miŋ havôhi ami. * 15:37: Ap 12:12,25 * 15:38: Ap 13:13; Kol 4:10

16

Timoti hi havinj Pol lo Silas

¹ *Pol hi hayô Debi lo Listla. Loj êj ma anyô hêvhavinj te hamô ba anêj athêj nena Timoti. Talêbô ma avi Isael te atu ba hêvhavinj. Ma lambô ma anyô Glik te. ² *Ma avômalô êvhavinj anêj Listla lo Aikoniam enaj nena Timoti ma anyô mavi. ³ Aêj ba Pol lahavinj ôpêj ni imbinj yani. Ma dojtom lahabi nena avômalô Isael takatu ba êmô loj êj eyala nena Timoti anêj lambô ma anyô Glik te. Ba intu hawa Timoti ba hi ek nenoghe anêj kupik vè. ⁴ *Ma thêlô evenj ba i lomalak lomalak ma enaj abô takatu ba aposel lôk avaka bôk evak anêj Jelusalem ek avômalô nesopa. ⁵ Aêj ba avômalô êvhavinj ibitak lôklokwanj hathak iniñ êvhavinj ba wak nômbêj intu ma êvôn avômalô lukmuk êyô ba ilumbak hi ba hi.

Pol hatulak ma hayê wêj hathak anyô Masedonia te

⁶ *Ma Lovak Mathej minj halôk ek Pol thêlô ini nenanj Wapômbêj anêj abô embenj plovins Esia ami. Ba intu i Plija lo Galesia iniñ malak nenanena. ⁷ Ma êyô pik Misia anêj dañ ma idum ek ini plovins Bitinia, ma dojtom Yisu anêj Lovak Mathej minj halôk ek ini loj êj ami. ⁸ Ba intu thêlô êv Misia lilij ma i tamu Tloas. ⁹ Ma bôlôvônj ma Pol hatulak ma hayê wêj te nena anyô plovins Masedonia te haminj ma hapetenak nena, “Ôlêm Masedonia ek nêj yêlô sa.” ¹⁰ Pol hayê wêj êj yôn ma yêlô apesanj i kethenj ek ana Masedonia. Yêlô ayala nena Wapômbêj halam yêlô ek ana nananj Abô Mavi êj bêj êndêj thêlô.

Lidia halanjô Pol anêj abô ba hêvhavinj Yisu

¹¹ Vêm ma yêlô athak yenj te hêk Tloas ba a nôjnôj hadêj ngavithôm Samotles ma wak yanj ma a Niapolis. ¹² Vêm ma yêlô a Pilipai. Malak êj ma Masedonia iniñ malak bêj ma avômalô Lom takatu ba eyabinj pik takêj ethak êmô loj êj. Ma yêlô amô wak doho hamô loj êj.

¹³ Ma Sabat hayô ma yêlô ale malak bêj anêj badêj abôlêk ba a njanj te hêk viyaij. Yêlô lenjinhabi nena loj etenj mek hêk habobo njanj êj la. Ma njanj êj ma yêlô ayê avi doho ethak dojtom ba êmô. Êj ma yêlô alôk amô havinj thêlô ma ananj abô hadêj i. ¹⁴ Ma avi Taiataila te halanjô abô êj, ba anêj athêj nena Lidia. Avi êj hadum ku valu hathak sôp thalalenj ek avômalô êv vuli ma hathak hêv yenj hadêj Wapômbêj. Anyô Bêj hik avi êj anêj kapô lilinj ek halanjô Pol anêj abô ba hêvhavinj. ¹⁵ Vêm ma yanj lôk avômalô

takatu ba êmô anêj unyak sapêj ithik njanj. Êj ma yani hananj hadêj yêlô, “Môlô lêk ôyê ya hatôm avi yahêvhavinj Anyô Bêj, êj ma nôlêm nômô yenanj unyak.” Ma yani hanjgasi yêlô aleba yêlô a anêj unyak.

Etak Pol lo Silas halôk koladôj

¹⁶ Wak te ma yêlô a loj netenj mek ma avi te atu ba anêj alañsi êmô hapôm yêlô. Yani ma avi lôk ngôk ba anêj ngôk hathak hêv yani sa ek hayala nôj takatu ba tem imbitak embenj yam ba hananj bêj. Yani hathak havôn valu bêj hathak anêj ku êj ba hêv hadêj anêj alañsi. ¹⁷ *Yani hasopa yêlô lôk Pol ma halam kaêk lôbôlôj aêntêk, “Nê êntêk êj ma Wapômbêj Lenj Anôj Binj anêj nê ku. Ba lêk enanj hathak malêla takatu ma nundum ek Wapômbêj nêj môle bulubinj.” ¹⁸ Wak bêj anôj ma yani hathak halam aêj aleba habulinj Pol kapô kambom anôj. Ba intu hik i lilinj ma hananj hadêj ngôk êj nena, “Hathak Yisu Kilisi anêj athêj ma yananj êndêj o nena otak avi intu ba nu!” Ma kethenj oyanj ma ngôk êj hatak avi êj.

¹⁹ Ma avi êj anêj alañsi êyê nena iniñ lojônê nêbôn valuselenj lêk mi, êj ma evalonj Pol lo Silas ba êvôn thai ba i malaklôj êj anêj loj ethak dojtom halôk ek niminj nê idum abô hathak maleñj. ²⁰⁻²¹ *Ewa thai ba êyô ek nêj takatu ba idum abô hathak ba enanj, “Anyô ju êntêk ma nê Isael. Thai enanj ek avômalô nesopa kobom takatu ba kambom ek alalô avômalô Lom. Ba intu ibi avômalô malak bêj êntêk lenjij lij ba lenjijnanja mayaliv.”

²² *Ma avômalô bêj anôj enanj abô lôk lenjijnanjij hathak thai havinj. Êj ma nê takatu ba idum abô hathak enanj ek nimbi iniñ kwêv thô ma nebali thai esak yak wabenj. ²³ Evali thai kambom anôj vêm ma ibi thai halôk koladôj kapô. Ma enanj hadêj ôpatu ba hayabinj koladôj nena eyabinj thai dedauj mavi. ²⁴ Ôpêj halanjô abô êj, ma hawa thai ba halôk ba hi hadô hamô tamu koladôj kapô ali atu ba hêk vibinj anôj ma esonj venjij halôk alokwanj abyanj ba hada-halinj venjij loj.

²⁵ Ma bôlôvônj binj ma Pol lo Silas etenj mek ba êv yenj hadêj Wapômbêj, ma nê koladôj vi elanjô. ²⁶ Ma kethenj oyanj ma duvianj bêj te hayô ba hayôkwij koladôj anêj landinj. Ma koladôj abôlêk sapêj hakyav ma senj takatu ba ibutinj thêlô venjij lo baheñjij sapêj hêv yak. ²⁷ *Ma ôpatu ba hayabinj koladôj haviyô ma hayê koladôj anêj abôlêk sapêj lêk abyanj. Ma lahabi nena nê koladôj sapêj lêk êsôn ba i, ba intu hadadi anêj binj vovak ek embatho yanida vônô senj. ²⁸ Ma

* 16:1: Ap 14:6; 2Ti 1:5 * 16:2: Plp 2:19-22 * 16:4: Ap 15:23-29 * 16:6: Ap 18:23 * 16:17: Mak 1:24
* 16:20-21: Mak 13:9 * 16:22: 2Ko 11:25; 1Te 2:2 * 16:27: Ap 12:18-19

donjtom Pol halam lôklokwan, “Minj ômbi o vônô ami! Yêlô sapênj êntêk amô!”

²⁹ Êj ma ôpêj halam ek neja atum êlêm ma halanjin ba hi koladônj kapô, ma hakô ba halowalinj ba hêv yak halôk Pol lo Silas malenjin. ³⁰ *Vêm ma hawa thai ba hi yainj ma hana, “Anyô bêtj luvi, yandum malê ek yanja bulubinj?”

³¹ Ma thai enanj viyan, “Ônêmimbinj Anyô Bêtj Yisu ma tem Wapômbêtj nê m o lôk anê m avômalô bulubinj.” ³² Êj ma thai enanj Anyô Bêtj anêj abô hadêj yani lôk avômalô takatu ba êmô anêj unyak kapô. ³³ Bôlôvônj denanj ma yani hawa thai ba hi hathik ininj palê. Vêm ma Pol lo Silas ithik ôpêj lôk anêj avômalô sapênj. ³⁴ Ma yani hawa thai ba hi anêj unyak ma hêv nô m hadêj thai. Yani lôk anêj avômalô sapênj lenjinmavi anôj ek lêk êvhavinj Wapômbêtj.

³⁵ Haviyô hayanj lôkbôk ma nê takatu ba idum abô hathak êv ininj sôp bidonj ba i hadêj ôpatu ba hayabinj koladônj ma enanj nena, “Otak anyô ju intu ba ini.” ³⁶ Ma ôpatu ba hayabinj koladônj hi hana hadêj Pol nena, “Nê takatu ba idum abô hathak enanj nena mamu lôk Silas notak koladônj ba unu. Ba intu unu lôk kapôlômim labali.”

³⁷ Ma donjtom Pol hana hadêj sôp bidonj takêj nena, “Yai ma nê Israe l ma Lom havinj,* Ma donjtom ik yai oyanj ma minj enanj yaianinj kambom bêtj ami. Ma ibi yai halôk koladônj kapô. Ma Lom ininj balabunj hana nena minj hatôm nindum aêj êndênj nê Lom ami. Ma lêk ekopak ba idum ek netak yai menan na ba ana e? Mi anôj! Thêlôda nêlêm ma neja yai vê ênjêk koladônj.”

³⁸ Ma sôp bidonj ewa abô êj ba i enanj hadêj nê takatu ba idum abô hathak. Ma elanjô nena thai ma nê Lom havinj, êj ma thêlô êkô kambom. ³⁹ Ma thêlô i ma ibui hadêj Pol lo Silas ma ewa thai ele yainj. Ma enanj nena, “Hatôm mamu notak lonj êntêk ba unu e?” ⁴⁰ Êj ma thai etak koladônj ma ele yainj ma i Lidia anêj unyak. Ma êyê avômalô êvhavinj ma enanj abô doho ek embatho ininj kapôlônjin lonj. Vêm ma etak i ba i.

17

Pol lo Silas êmô Tesalonaika

¹ Pol lo Silas êv malak Ampipolis lo Apolonia lili n ma i thêthô ba êyô Tesalonaika. Ma Israe l ininj unyak yêj te hamô lonj êj. ² Sabat te lô ma Pol hasopa anêj kobom ba habitak hayô unyak yêj êj kapô. Ma hadônj avômalô hathak Wapômbêtj anêj kapya. ³ Ma hik thô nena kapya êj ma hana nena Mesia

tem enja vovanj ba ema ma imbiyô esak lonjbô. Êj ma Pol hik thô nena, “Yisu atu ba yahananj hadêj môlô, ôpêj intu Mesia êj.” ⁴ Ma avômalô Israe l doho lôk avômalô Glik bêtj anôj atu ba êmô Wapômbêtj vibinj lôk avi lôk athêj bêtj doho elanjô ma êvhavinj ba i ivinj Pol lo Silas.

⁵ Ma donjtom avômalô Israe l lenjin danj ba ewa nê kambom doho anêj lonj ethak donjtom halôk ba isup avômalô bêtj anôj ethak donjtom ek nijik avômalô malak êj ininj kapôlônjin linj. Ma thêlô elanjvinj ba i Jeson anêj unyak ek nêmbôlêm Pol lo Silas ek nebalonj thai ba neja ende yainj ba ini nê nê m êndênj avômalô nômbêtj atu. ⁶ Ma donjtom minj êpôm thai ami, êj ma êvôn Jeson lôk nê êvhavinj doho ba ewa i hi hadêj nê bêtjbêtj lonj êj malenjin ma elam aêntêk, “Nê êntêk êj idum nô m kambom havej pik lôkthô aleba lêk êyô lonj êntêk. ⁷ *Ma Jeson hawa thêlô thô ba hadô i hamô anêj unyak. Nê takêj êdô nê mô Lom ininj Kinj Sisa anêj abô majanj vibinj ba enanj nena, ‘Kinj yanj hamô ba anêj athêj nena Yisu.’” ⁸ Nê bêtjbêtj lôk avômalô nômbêtj atu elanjô abô êj ma esonj kambom ba kapôlônjin halinj i kambom. ⁹ Yôv ma malak êj anêj nê bêtjbêtj enanj hadêj Jeson thêlô nena, “Nônê m valuselenj ek injik thô nena tem minj nundum kambom êj esak lonjbô ami. Ba ômô tinjin, ma tem noja unim valu esak lonjbô.” Êj ma êv valu ma etak i ba i.

Avômalô Belia bêtj anôj êvhavinj Yisu

¹⁰ Bôlôvônj êj iyom ma nê êvhavinj êv Pol lo Silas vê hêk Tesalonaika ba i Belia. Êyô Belia ma i Israe l ininj unyak yêj. ¹¹ Avômalô Belia ininj kobom ma mavi anôj ek avômalô Tesalonaika ininj. Thêlô elanjô Pol lo Silas ininj abô lôk kapôlônjin mavi ba wak nômbêtj intu ma êyê Wapômbêtj anêj kapya ek nêgê nena ininj abô ma avanônj mena mi. ¹² Êj ma avômalô Israe l bêtj anôj êvhavinj ma avi Glik lôk athêj bêtj doho lôk anyô Glik bêtj anôj êvhavinj aêj iyom.

¹³ Vêm ma avômalô Israe l anêj Tesalonaika elanjô nena Pol hana Wapômbêtj anêj abô hadêj avômalô Belia. Êj ma thêlô i lonj êj ma elela ininj auk ek thêlô lenjinmaninj. ¹⁴ Kethenj oyanj ma nê êvhavinj anêj Belia êv Pol ba hi ngwêk danj, ma Silas lo Timoti iyom êmô Belia. ¹⁵ Ma nê takatu ba elom Pol ba i ma ivinj yani ba i Athens. Ma etak Pol ek nêbôni, ma hêv abô hadêj i ek nenanj êndênj Silas lo Timoti nena ini kethenj.

Pol hamô Athens

* **16:30:** Ap 2:37 * **16:37:** Abô êj anêj ôdônj hathak Abô Inglis nena ‘Citizenship’. Pol hawa thai lôk Silas sa ba hana nena thai ma Israe l citizen lôk Lom citizen havinj. Lom ininj abô majanj te nena minj hatôm nijik Lom ininj citizen te oyanj ami. Ba intu nê bêtj idum abô hathak ibulinj Lom ininj abô majanj. Nônjô abô êj vi hêk Aposel 22:25-29. * **17:7:** Luk 23:2; Jon 19:12

¹⁶ Pol hayabinj thai hamô Atens ma hayê nena nê lônj ênj ininj ngôk dahô bênj anônj êmô ba kapô malainj kambom. ¹⁷ *Aênj ba yani hi avômalô Israêl ininj unyak yenj kapô ma hananj abô havinj avômalô Israêl lôk avômalô loj buyanj takatu ba êmô Wapômbênj vibinj. Ma wak nômbênj intu ma yani hathak hi loj ethak donjom halôk ek enanj abô imbinj avômalô takatu ba êmô loj ênj. ¹⁸ Ma nê lôk auk ôdônj ju êmô, yanj ininj athênj nena Epikulian ma yanj ma Stoik. Thêlô elanjô Pol hananj Abô Mavi hathak Yisu lôk anênj haviyô hathak loj bô. Ba intu thêlô lôk Pol êkôki. Ma vi enanj, “Anyô abô mayaliv êntêk hadum ek enanj malê?” Ma vi enanj, “Yani hananj hathak wapômbênj masôm doho.” ¹⁹ Yôv ma thêlô ewa Pol ba i êdô hamô Aliopagas, loj atu ba avômalô ethak donjom ek enanj abô hathak auk lomaloma anênj ôdônj. Ma thêlô enanj, “Yêlô lenjinhavinj nayala auk lukmuk takatu ba honanj hadênj avômalô. ²⁰ Abô takatu ba honanj ma hatôm abô masôm ek yêlô. Aênj ba yêlô lenjinhavinj nayala anênj ôdônj.” ²¹ Wak nômbênj intu ma avômalô Atens lôk avômalô loj buyanj takatu ba êmô Atens ethak donjom ek nedanjô abô esak auk lukmuk takatu ba hayô ek nenanj abô pôk esak. Ma minj idum nômla yanj havinj ami. Ba intu lenjinhavinj nedanjô Pol anênj abô.

²²⁻²³ Ênj ma Pol haviyô haminj Aliopagas malenjnj ma hananj, “Môlô nê Atens, lêk yahavenj môlônim loj ba yahayê nôm takatu ba môlô ôêv yenj hadênj. Ma yahapôm loj êbôk da te ba abô te hananj nena, ‘Loj êntêk ma wapômbênj te atu ba yêlô athônj palinj anênj loj êbôk da.’ Ba intu yahayala nena môlô udum nôm lomalomaa ek ôêv athênj bênj hadênj unim wapômbênj lomalomaa. Ma wapômbênj atu ba môlô ôthônj palinj ba ôêv yenj hathak, êntêk tem yananj bênj êndênj môlô.

²⁴ * “Wapômbênj atu ba hapesanj pik lôk anênj nômkama sapênj, ma yani ma pik lo lenj ininj alanj. Ma minj hamô unyak mathej atu ba elav hathak bahenjnj ami. ²⁵ *Yanida hêv lovak kapôlônjnj lôk lôkmala ma nômkama sapênj hadênj avômalô lôkthô. Ma yani minj hêv yak hathak nômlate ek anyôla nênj yani sa ami, ma mi. ²⁶ Hathak anyô donjom iyom ma yani habi avômalô lodônjlodônj sapênj vê ek nênmô pik bênj êntêk sapênj. Yanida hatak ininj waktavônj lôk ininj loj takatu ba nênmô. ²⁷ *Wapômbênj hadum nôm takênj ek avômalô sapênj nêgê ba nêmbôlênj yani atu ba êthônj. Ma donjom minj hamô daim ek alalô tomtom ami.

²⁸ “Mi, hatôm anyô lôk auk te bôk hatô nena, ‘Yani habibôm hayô hêk alalô vôn ba awa lôkmala lôk avenj ma lôkmala anênj ôdônj ma halêm anênj yani iyom.’ Ma unim nê lôk auk te bôk hatô nena, ‘Alalô ma yani anênj nali.’

²⁹ * “Avanônj binj nena alalô ma Wapômbênj anênj nali ba intu minj mavi ek lenjimbj nena yani ma hatôm dahô takatu ba epesanj hathak gol lo seleva ma valu ami. Mi, dahô takênj ma anyô epesanj hathak bahenjnj lôk ininj auk iyom. ³⁰ Sêbôk ma avômalô êthônj Wapômbênj palinj ba intu yani minj hêv kambom ênj anênj viyanj hadênj i ami. Ma donjom yani lêk hananj lôklokwanj hadênj avômalô pik sapênj nena nede kapôlônjnj lilinj. ³¹ *Yani bôk hatak waktavônj te yôv ek nindum abô. Ma bôk hatak anyô te ek indum ku ênj thêthônj. Ôpênj bôk hama ma Wapômbênj hik lij hêk nãma ek injik thô nena yani tem endanjô avômalô sapênj ininj abô.”

³² Thêlô elanjô Pol anênj abô hathak anyô haviyô hêk nãma, ênj ma vi ibi anênj abô ênj lilinj ma donjom vi enanj, “Yêlô lenjinhavinj nadañô anênj abô esak nôm êntêk esak loj bô.” ³³ Vênj ma Pol hatak thêlô ba hi. ³⁴ Thêlô doho êvhavinj ba esopa yani. Thêlô ênj te ma Dionisius, yani ma Aliopagas ininj anyô te, lôk avi te ba anênj athênj nena Damalis, ma doho havinj.

18

Pol hi Kolin

¹ Vênj ma Pol hatak Atens ma hi Kolin. ² *Ma hapôm anyô Israêl te ba anênj athênj nena Akwila. Yani anênj malak ôdônj ma plovins Pontus. Bôk lovênj Plisila êmô malak Lom anênj Itali vênj ma Kinj Klodias hananj ek avômalô Israêl sapênj netak Lom ba ini. Aênj ba thai i Kolin. Ba intu Pol hi ek ênjê thai. ³ *Thai ethak idum ku epesanj unyak hathak alim kupik ek nênjênj vuli. Ku ênj ma Pol anênj ku hathak hadum ba intu hamô havinj thai ba hadum ku ênj havinj. ⁴ Sabat sapênj ma Pol hi Israêl ininj unyak yenj ma hananj abô havinj thêlô ek injik avômalô Israêl lôk Glik ininj auk lilinj ek nênjênjimbinj.

⁵ *Ma Silas lo Timoti etak Masedonia ma êlôk ba i Kolin, ênj ma Pol hatak anênj ku epesanj sôp ma hananj Wapômbênj anênj abô iyom. Ba hananj bênj hadênj avômalô Israêl nena, “Yisu ma Mesia atu.” ⁶ *Vênj ma thêlô êpôlik hathak Pol ma enanj abôma hathak yani. Ênj ma yani hik vongovanj vê hêk anênj kwêv ek injik Wapômbênj anênj lamaninj thô ma hananj hadênj thêlô, “Malainj atu ba tem êpôm môlô, ênj ma môlôda unim kambom ma

* 17:17: Ap 18:19 * 17:24: 1Kinj 8:27; Ap 7:48 * 17:25: Sng 50:12; Ais 42:5 * 17:27: Sng 145:18; Jer 23:23

* 17:29: Ais 40:18-20; 44:10-17; Ap 19:26 * 17:31: Sng 96:13 * 18:2: Lom 16:3 * 18:3: Ap 20:34 * 18:5:

Ap 17:14-15 * 18:6: Ap 13:46,51; 20:26

minj yenañ kambom ami. Ma lèk yahatak móló avómaloð Israeal ma yaha ek avómaloð loñ buyañ.”

⁷ Êñ ma Pol hatak unyak yeñ hék ma hi hamô Titius Jastan anêñ unyak. Ôpêñ ma anyô loñ buyañ atu ba hathak hêv yeñ hadêñ Wapômbêñ ba anêñ unyak hamô habobo unyak yeñ atu. ⁸ Ma Klispus, anyô bêtñ atu ba hayabinj Israeal iniñ unyak yeñ, lôk anêñ avómaloð takatu ba êmô anêñ unyak êvhavinj Anyô Bêtñ. Ma avómaloð Kolin bêtñ anôñ elañô Pol anêñ abô ba êvhavinj ma ithik ñañ.

⁹ Ma bôlôvôñ te ma Pol hayê wêñ ma Anyô Bêtñ hanañ hadêñ yani nena, “Onañ abô takêñ bêtñ ma minj ôkô ba o bônôñ ami. ¹⁰ *Yahamô havinj o ba minj hatôm anyô late êyô ba imbulinj o ami. Mi, yenañ avómaloð bêtñ anôñ êmô malak êntêk.” ¹¹ Aêñ ba Pol hamô Kolin ba hadêñ avómaloð hathak Wapômbêñ anêñ abô hatôm sondabêñ te lôk ayôñ bahenji ba lahavute havinj.

¹² Waklavôñ Galio hayabinj plovins Akaia, êñ ma avómaloð Israeal anêñ Kolin ethak doñtom ba idum leñijñañañ hathak Pol ba ewa yani ba i loñ idum abô. ¹³ Êñ ma thêlô enañ, “Ôpêntêk hadôñ avómaloð ek nênem yeñ êndêñ Wapômbêñ hathak loñôndê yanña atu ba habulinj abô balabuñ.”

¹⁴ Pol hadum ek enañ abô êñ viyañ, êñ ma Galio hanañ hadêñ avómaloð Israeal takatu nena, “Mólô avómaloð Israeal, mólô ôyê nena ôpêntêk hadum nômlate ba habulinj Lom iniñ abô majañ mena hadum kambom bêtñ te, êñ ma mavi ek yandañô mólônim abô. ¹⁵ Ma doñtom abô takatu ba mólô onañ hathak ôpêntêk ma hathak abô lôk athêñ doho ma mólô Israeal da unim abô balabuñ. Ba intu tem minj yandañô abô êñ ami. Mi, mólôda nopesan abô êñ.” ¹⁶ Ba intu hêv thêlô vé hék loñ idum abô. ¹⁷ Êñ ma thêlô evalorj Israeal iniñ unyak yeñ anêñ anyô bêtñ te anêñ athêñ nena Sostenes hék ba ik yani habobo loñ atu ba idum abô viyainj. Ma Galio hayê ma hadum hatôm hathôñ palinj.

Pol havôhi Antiok

¹⁸ *Pol hamô Kolin sawa daim dokte. Vêm ma hatak ñê êvhavinj ma hi tamu Senklia ek enja yeñ ba ni Silia. Ma Plisila lo Akwila ivinj yani ba i. Pol bôk havak abô havinj Wapômbêñ hathak nômlate ba intu minj hakapinj wakadôk ñauñ ami aleba hayô Senklia. Êñ ma abô êñ anêñ ñauñ ba intu hakapinj wakadôk ñauñ vé. ¹⁹⁻²¹ Vêm ma ethak yeñ te ba i Epesus. Ma Pol hi Israeal iniñ unyak yeñ ma hanañ abô havinj avómaloð Israeal. Ma thêlô enañ ek yani êmô imbinj thêlô wak doho vêmam, ma doñtom yani minj halôk

hathak iniñ abô ami. Ba hathak yeñ ma hanañ hadêñ thêlô nena, “Wapômbêñ anêñ lahavinj ma tem yambôalêm êndêñ mólô esak loñbô.” Êñ ma yani hatak Epesus ba hi. Ma hadô Plisila lo Akwila êmô Epesus. ²² Ma yeñ hi Sisalia ma Pol hatak yeñ êñ ma hathak ba hi Jelusalem ek êñjê avómaloð êvhavinj anêñ loñ êñ. Vêm ma halôk ba hi Antiok hamô Silia kapô.

²³ Pol hamô wak doho hamô Antiok vêm ma hi plovins Galesia lo Plijia iniñ malak nenanena ek embatho avómaloð êvhavinj kapôlôñinj loñ.

Apolo hanañ abô hamô Epesus lo Kolin

²⁴ Ma anyô Israeal te anêñ athêñ nena Apolo hi hayô Epesus. Yani anêñ malak ôdôñ ma Aleksandlia. Yani ma anyô lôkauk bêtñ ba hayala Wapômbêñ anêñ abô dedauñ mavi. ²⁵ Bôk êdôñ yani hathak Anyô Bêtñ anêñ loñôndê ba intu kapô lôklokwanj ek êdôñ avómaloð esak auk thêthôñ êñ. Ma hanañ abô thêthôñ hathak Yisu anêñ bôk lo loñ vi. Ma doñtom hayala ñañ atu ba Jon hathik avómaloð hathak iyom. ²⁶ Yani hi avómaloð Israeal iniñ unyak yeñ ma hanañ abô hathak Yisu ma minj hakô ami. Ba Plisila lo Akwila elañô anêñ abô ma elam yani ba hi iniñ unyak ma ewa Wapômbêñ anêñ abô atu ba minj hayala ami sa hadêñ yani.

²⁷ Vêm ma Apolo lahavinj ni plovins Akaia, ma avómaloð êvhavinj anêñ Epesus evatho yani anêñ auk loñ ek indum aêñ. Ba eto kapyã hadêñ avómaloð êvhavinj anêñ Akaia ek neja yani thô. Hi hayô Akaia, êñ ma hêv avómaloð takatu ba êvhavinj Wapômbêñ hathak anêñ wapôm sa bêtñ anôñ. ²⁸ *Yani haminj lôklokwanj ba hanañ avómaloð Israeal iniñ abô viyañ hék avómaloð sapêñ maleñinj. Ma hawa Wapômbêñ anêñ kapyã sa ba hik thô nena Yisu ma Mesia atu ba Wapômbêñ bôk havak abô yôv ek nênem êlêm.

19

Pol hi Epesus hathak loñbô

¹ *Apolo hamô Kolin denañ ma Pol hi havinj plovins Galesia lo Plijia kapô ba havinj aleba hayô Epesus. Loñ êñ ma hapôm avómaloð êvhavinj doho ² *ma hanañ hik thêlô lij, “Bôk ôêvhavinj ba owa Lovak Mathenj e?” Ma thêlô enañ, “Mi, yêlô minj bôk alañô abô te hathak Lovak Mathenj ami.”

³ Êñ ma Pol hanañ, “Ñañ malê intu bôk mólô uthik?” Ma enañ, “Jon anêñ ñañ.”

⁴ *Ma Pol hanañ, “Jon bôk hathik avómaloð hathak ñañ nede kapôlôñinj lilinj ma hanañ ek avómaloð nênemimbinj ôpatu ba havenj yani yam. Ôpêñ ma Yisu.” ⁵ Thêlô elañô abô

* 18:10: Jos 1:9; Ais 41:10 * 18:18: Nam 6:18; Ap 21:24

* 18:28: Ap 9:22

* 19:1: 1Ko 3:6

* 19:2: Ap

8:16 * 19:4: Mat 3:11 * 19:6: Ap 8:17; 10:44,46

êñ, ma ithik ñañ hathak Anyô Bêñ Yisu anêñ athêñ. ⁶ *Ma Pol hatak ban hayô hêk thêlô, êñ ma Lovak Matheñ hayô hamô thêlô ba enañ abô masôm lôk abô plopet. ⁷ Nê takêñ ma hatôm laumiñ ba lahavuju la.

⁸ Êñ ma Pol hi hamô Epesus hatôm ayôñ lô. Ma hathak hi avômalô Israeñ inin unyak yeñ ma hanañ abô hathak Wapômbêñ anêñ loñ lôklyñak ek thêlô nêñemimbiñ ma miñ hakô ami. ⁹ Ma donjom thêlô doho evalon kapôlôñin loñ ba miñ êvhaviñ ami ma enañ abôma hathak Anyô Bêñ anêñ loñôndê bêñ ek avômalô sapêñ nedañô. Aêñ ba Pol hatak thêlô ma hawa nê êvhaviñ ba i Tailanun anêñ kapo ekaksa halôk. Ma wak nômbêñ intu ma thêlô enañ abô hamô loñ êñ. ¹⁰ Pol hadum aêñ hatôm sondabêñ ju. Aêñ ba intu avômalô Israeñ lôk avômalô Glik takatu ba êmô plovin Esia elañô Anyô Bêñ anêñ abô.

Skeva nali

¹¹ *Wapômbêñ hêv lôklokwan hadêñ Pol ba hadum nômbithi yanða lomalama. ¹² *Ba intu sôp seleñ lo sôp dañ takatu ba Pol hasôm, ewa ba i ethav hathak avômalô lôk lijiñ ba ibitak mavi ma ngôk etak i ba i.

¹³ Ma avômalô Israeñ doho idum ku nêñem ngôk vê ba ethak i lomalak lomalak. Ma thêlô doho idum ku êñ, ma elam Anyô Bêñ Yisu anêñ athêñ hayô nê lôk ngôk takêñ vôn ba enañ, “Hathak Yisu atu ba Pol hanañ abô hathak anêñ athêñ, yahanañ nena otak ôpêntêk ba nu.” ¹⁴ Ma Israeñ inin nê bêñbêñ êbôk da te anêñ athêñ nena Skeva namalô baherñvi ba lahavuju idum aêñ haviñ. ¹⁵ Ma wak te ma ngôk hawê inin abô viyanñ ba hanañ, “Yahayala Yisu, ma yahayala Pol, ma môlô ma opalê?” ¹⁶ Êñ ma ôpatu ba ngôk havalon loñ hasôv kisi hayô hêk i ba hik i mayav bomañ aleba thêlô sapêñ ewa thalalêñ ba êsôv lenjvinpopam ele unyak viyaiñ ba i.

¹⁷ *Ma avômalô Israeñ lo Glik anêñ Epesus elañô abô êñ, ma êkô kambom ba êv athêñ bêñ hadêñ Anyô Bêñ Yisu. ¹⁸ Ma avômalô êvhaviñ bêñ anôñ êlêm ma enañ inin kambom lomalama bêñ. ¹⁹ Thêlô vi êbôk sinin ma vi idum aloyak, aêñ ba isup inin kapya aloyak sapêñ hathak donjom ma êbôk hathak atum hêk avômalô malenjin. Ekaton kapya takêñ ba anêñ vuli hatôm 50,000 seleva. ²⁰ Hathak kobom êñ ma Anyô Bêñ anêñ abô halañvinñ ba hi mayaliv ma anêñ lôklokwan halumbak bêñ.

²¹ *Nôm takêñ habitak vêm ma Pol lahabi ni Jelusalem ba halom hêk loñôndê yanñ atu hi plovin Masedonia lo Akaia. Ma hanañ, “Yaha Jelusalem vêm ma tem yana Lom imbinj.” ²² Ma yani hêv Timoti lo Elastus,

anyô ju atu ba idum ku haviñ yani, ba i Masedonia. Ma yanida hamô plovin Esia dokte vêmam.

Ngalakngalak bêñ habitak Epesus

²³ *Wak êñ ma avômalô ethañ i hathak Yisu anêñ loñôndê ba ngalakngalak bêñ habitak. ²⁴ Anyô atu ba hadum ba nôm êñ habitak anêñ athêñ nena Demitlius. Ôpêñ ma anyô hapesanñ nômkama hathak seleva. Ba hathak hapesanñ ngôkba avi Artemis anêñ malakba anêñ dahô ek avômalô nêndô êmô inin unyak kapô. Yani lôk anyô doho ethak êvôn valu bêñ hathak inin ku êñ. ²⁵ Wak te ma ôpêñ halam nê ku êñ sapêñ ethak donjom ba hanañ, “Aiyañ thêlô, odañô. Môlô oyala nena alalô avôn valu bêñ hathak alalôaniñ ku êntêk. ²⁶ Ma donjom lêk ôyê lo olanô abô hathak nôm atu ba Pol hadum. Ôpêñ hathak hanañ nena ngôk takatu ba anyô epesanñ hathak bahenjin, êñ ma miñ wapômbêñ anôñ ami. Yani hanañ aêñ ba avômalô bêñ anôñ êvhaviñ anêñ abô ba etak alalôaniñ ngôkba Artemis. Yani hadum aêñ hamô Epesus ma bidon oyanñ ma tem anêñ abô êñ endañvin emben plovin Esia sapêñ. ²⁷ Nôm êñ tem indum ba avômalô nêgê alalôaniñ ku êtôm nôm kambom. Lôk nêgê ngôk lôk athêñ bêñ ngôkba avi Artemis anêñ malakba êtôm nôm oyanñ. Ma ngôk avi êñ atu ba avômalô plovin Esia lôk avômalô pik bêñ êntêk sapêñ ethak êv yeñ hathak, yanida anêñ athêñ tem nêmbak yak.”

²⁸ Thêlô elañô abô êñ ma lenjinmanin kambom ba elam kaêk lôklala nena, “Atemis anêñ Epesus ma ngôkba lôkmanjin anôñ!”

²⁹ *Bidon oyanñ ma ngalakngalak bêñ êñ haveñ Epesus sapêñ. Ma avômalô evalon Gaius lo Alistakas, thai ma nê Masedonia ju atu ba ethak even haviñ Pol, ma elañvinñ hathak donjom ba i inin loñ evalon sa bêñbêñ halôk. ³⁰ Ma Pol lahaviñ ni loñ êñ kapô ek enañ abô êndêñ avômalô nômbêñ êñ, ma donjom nê êvhaviñ iminñ yani loñ sin. ³¹ Ma nê bêñbêñ doho anêñ plovin Esia takatu ba êmô Epesus, thêlô ma Pol anêñ nê môlô ba êv abô hadêñ Pol ba enañ nena, “Minñ ôyô kapô ami. Tem nijik o vônô ba dô.”

³² Ma avômalô nômbêñ atu ba êmô loñ êñ kapô inin auk hêv yak ba elam kaêk lomalama. Ma bêñ anôñ miñ eyala inin ethak donjom êñ anêñ ôdôñ ami. ³³ Ma avômalô Israeñ isisun inin anyô te anêñ athêñ nena Aleksanda ek ni imin avômalô nômbêñ atu malenjin ek enañ abô esak malainñ êñ. Êñ ma Aleksanda hêv ban hathak leñ ek avômalô bônônj ek enañ abô. ³⁴ Ma donjom avômalô nômbêñ êñ êyê nena yani ma anyô Israeñ te, êñ ma thêlô êvôlô venjinbôlêk hathak donjom

* 19:11: Ap 14:3 * 19:12: Ap 5:15 * 19:17: Ap 5:11 * 19:21: Ap 23:11; Lom 1:13 * 19:23: 2Ko 1:8

* 19:29: Ap 20:4; 27:2; Kol 4:10; Plm 24

ba elam lôklala nena, “Atemis anêj Epesus ma ngôkba lôkmanjij anôj!” Elam aêj halôk ba halôk hatôm wakma lokwanju.

³⁵ Vêm ma Epesus inij anyô bêj hapesan kapy a hanañ ek avômalô lôkthô bônôj. Êj ma hanañ, “Avômalô Epesus, avômalô pik sapêj eyala nena Epesus ma malak bêj atu ba hayabinj ngôkba lôkmanjij Atemis anêj malakba lôk anêj valu mathen atu ba hêv yak halôk lenj ba habup. ³⁶ Auk êj ma hêv yaiñ ba avômalô pik sapêj eyala. Ba intu mólô bônôj ma noyabinj am ek miñ nundum nômlate mayaliv ami. ³⁷ Mólô ovalonj anyô ju êntêk ba owa ba ôlêm, ma doñtom miñ enañ abôma hathak alalôaniñ ngôkba avi mena ewa malakba anêj nômla vani ami. Mi. ³⁸ Ma alalôaniñ unyak nedañô abô lôk anêj nê bêjbêj nindum abô esak i intu êmô. Aêj ba Demitlius lôk nê takatu ba epesanj nômkama hathak seleva inij malainj la hêk, êj ma neja ba ini ek nê idum abô hathak. ³⁹ Aêj ba abô yanj hamij denañ, êj ma waklavôj atu nê idum abô hathak ethak doñtom, ma nê êndêj i. ⁴⁰ Noyabinj am mavi. Nê bêj Lom idum abô ek alalô hathak nôm ngalakngalak takatu ba lêk habitak, êj ma tem alalô abô mi ek malê nena nôm ngalakngalak êj anêj ôdôj mi.” ⁴¹ Yani hanañ abô êj yôv ma hêv avômalô ba i inij lonj mayaliv.

20

Pol hadum ku hamô plovins Masedonia lo Glis

¹ Ngalakngalak bêj êj lêk yôv, ma Pol halam avômalô êvhavinj ethak doñtom. Ma hanañ abô doho ek embatho thêlô lonj. Vêm ma hanañ waklêvôj hadêj i ma hatak Epesus ba hi Masedonia. ² Yani haveñ lonj êj anêj lomalak nenanena ma hanañ abô bêj anôj ek embatho i lonj aleba hayô Glis. ³ Êj ma hamô lonj êj ayôj lô. Ma hadum ek enja yeñ ba ni Silia, ma doñtom hanañ nena avômalô Israel ibutinj abô nena hathak yeñ ma thêlô nesak imbinj ek nijik yani vônô. Aêj ba Pol lahabi nena êmbôni endom plovins Masedonia esak lonjbô. ⁴ Êntêk ma nê takatu ba ethak even havinj Pol inij athêj: Sopata anêj Belia, yani ma Pailas anêj nakaduj, ma Alistakas lo Sekandas anêj Tesalonaika, ma Gaius anêj Debi, ma Tikikus lo Tlopmas anêj plovins Asia, ma Timoti. ⁵ Nê takêntêk êmôj ba i eyabinj yêlô êmô Tloas. ⁶ Ma yêlô a amô Pilipai aleba avômalô Israel inij waklavôj Eyanj Polom Yis Mi hale ba hi. Êj ma yêlô atak Pilipai ma athak yeñ ba averj hatôm wak baherji ma yêlô athak Tloas ma apôm thêlô. Ma yêlô amô Tloas hatôm sonda te.

Pol hik Yutikas lij

⁷⁻⁹ Sonda te anêj wak môj ma yêlô lôk nê êvhavinj athak doñtom ek nanjanj Anyô Bêj anêj polom mathen. Yêlô athak unyak daim te ba amô kapô bôlô te lô atu hêk vulin te avômalô êtom atum lam bêj anôj ba êthôkwêj havenj. Pol lahabi etak thêlô êndêj lôkbôk ba intu hanañ abô daim aleba bôlôvôj binj. Ma anyô muk te anêj athêj nena Yutikas hamô unyak abôlêk lovak ma hanañô Pol anêj abô aleba ma hayañ ma hêk sôm. Êj ma hêv yak ba hi tamu pik. Ma thêlô i ek neja yani, ma doñtom lêk hama yôv. ¹⁰ Ma Pol halôk ba hi ma hayô hêk ôpêj ma havalonj yani ma hanañ, “Mólô miñ noboloba ami. Yani hêk lôkmala.” ¹¹ Vêm ma Pol thêlô êvôi unyak vulinj hathak lonjbô ma eyañ Anyô Bêj anêj polom mathen. Êj ma Pol hanañ abô bêj anôj hathak lonjbô aleba hayañ wak bêj ma hi. ¹² Ma anyô muk atu ba Pol hik lij anêj avômalô ewa yani ba i unyak lôk lenjijmavi anôj.

Pol hatak Tloas ma hi Miletus

¹³ Pol lahavinj emberj pik ba ni Asos ma hanañ ek yêlô nasak yeñ ba ana napôm yani êndôk lonj êj. ¹⁴ Pol hapôm yêlô halôk Asos ma yêlô awa yani hathak yeñ ba a Mitilini. ¹⁵ Ma haviyô hayañ ma atak Mitilini ma yêlô a ngavithôm Kios ma doñtom miñ athak lij ami. Ma hayañ hathak lonjbô ma yêlô a ayô apôm ngavithôm Samos. Ma hayañ te ma yêlô ayô Miletus. ¹⁶ Pol lahavinj ênjê waklavôj Pentikos êndôk Jelusalem ba intu lahavinj ni kethenj. Aêj ba hadô ni Epesus ek malê nena hi lonj êj ma tem êmô plovins Esia sawa daim.

Pol hanañ waklêvôj hadêj nê bêjbêj anêj Epesus

¹⁷ * Pol hamô Miletus ma hêv abô hadêj Epesus nena avômalô êvhavinj inij avaka sapêj ini êndêj yani. ¹⁸ * Thêlô êyô ma yani hanañ, “Mólô oyala ku takatu ba yahayô Esia môj anôj ma yahamô havinj mólô ba yahadum aleba lêk. ¹⁹ Avômalô Israel ethak êv malainj lomalama hadêj ya lôk ibutinj abô ek nimbulinj ya lôbôlôj. Ma doñtom yahatauvij ya aleba yaôna ma yahadum Anyô Bêj anêj ku lôk yamalenj thôk. ²⁰ Ma oyala nena abô alêla takatu ba hêv mólô sa, êj ma yahanaj abô takêj bêj lôk yalenjvidonj iyom. Ma yahadôj mólô hamô lonj yaiñ lôk havenj mólônim unyak nenanena havinj. ²¹ Ma yahanaj abô doñtom êntêk hadêj avômalô Israel lôk avômalô lonj buyanj nena nede kapôlôjij lilij êndêj Wapômbêj ba nênimimbinj alalôaniñ Anyô Bêj Yisu.

²² * Ma lêk Lovak Mathen hakak ya ek yana Jelusalem. Ma miñ yahayala nena

* 20:17: Ap 18:21

* 20:18: Ap 18:19–19:41

* 20:23: Ap 9:16; 21:11

malé intu tem êpôm ya anêḡ loḡ êḡ ami. 23 *Nôm doḡtom intu yahayala ma aêntêk. Malak nômbêḡ atu ba yahayô ma Lovak Matherḡ hananḡ hadêḡ ya nena, “Tem malainḡ lomaloma êpôm o lôk ômô koladôḡ.” 24 *Ma miḡ yalenḡ hik ya hathak nômkama takêḡ ami. Lôk miḡ yahayê yalenḡvinkupik hatôm nômbêḡ ek ya ami. Mi, yenanḡ auk bêḡ ma yamiḡ lôklokwanḡ ba yandum ku takatu ba Anyô Bêḡ Yisu hêv hadêḡ ya endeba êyô anêḡ dan am. Ku êḡ ma aêntêk: yanayḡ Abô Mavi bêḡ esak Anyô Bêḡ anêḡ wapôm.

25 “Ma môlô takatu ba bôk yahamô havinḡ ba yahananḡ abô hathak Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôklinḡyak, ondanôḡ. Lêk yahayala nena môlô te tem miḡ êḡnêḡ yamalenḡ esak loḡbô ami. 26 Aêḡ ba yahananḡ bêḡ hadêḡ môlô nena anyôla hadô Wapômbêḡ anêḡ abô ba hapôm malainḡ, êḡ ma miḡ yenanḡ kambom ami. 27 Ek malé nena yahananḡ Wapômbêḡ anêḡ loḡḡndê sapêḡ bêḡ hadêḡ môlô ma miḡ yahakô ami. 28 *Noyabinḡ am lôk avômalô takatu ba bôk Lovak Matherḡ hêv hadêḡ môlô ek noyabinḡ i. Ma noyabinḡ Wapômbêḡ anêḡ avômalô êvhavinḡ takatu ba yani bôk hêv i vuli hathak yanida anêḡ thalalenḡ. 29 *Yahayala nena yahatak môlô ba yaha, êḡ ma kêdôḡwaga abôyanḡ tem nêlêm êtôm avuyḡ yatap ek nimbulinḡ boksipsip. 30 Ma môlôda doho tem nonanḡ abôyanḡ ba nunduvinḡ abô avanôḡ ek nôbôvḡ nê êvhavinḡ vi ek nesopa i. 31 *Aêḡ ba noyabinḡ am ma lemimimbi nena hatôm sondabêḡ lo anêḡ wak lo bôlôvôḡ ya yahananḡ abô hadêḡ môlô lôk yamalenḡ thôk ek yambatho môlô lôḡ.

32 “Ma lêk yahatak môlô halôk Wapômbêḡ banḡ lôk anêḡ abô hathak anêḡ wapôm. Abô êḡ ma hatôm embatho môlô loḡ ba nêḡ loḡ êḡnêk malak lenḡ ek môlô imbinḡ nê matherḡ takatu ba bôk êmô yôv. 33 *Ma miḡ yamalenḡkilik hathak anyôla anêḡ seleva lo gol ma sôp ami. 34 *Ma môlôda oyala nena yada yahadam ku hathak yabahanḡ ek yahêv yada sa lôk nê takatu ba idum ku ivinḡ ya. 35 Ku takatu ba yahadam hik thô hadêḡ môlô nena mavi ek alalô nandum ku bêḡ ek nanêḡ avômalô siv sa. Ma lemimimbi abô takatu ba Anyô Bêḡ Yisu bôk hananḡ nena, ‘Anyô yanḡ hêv nômlate ek hêv o sa, ma tem lemmavi. Ma doḡtom hêv nômlate ek nêḡ anyô yanḡ sa, êḡ ma tem lemmavi anôḡ.’ ”

36 Pol hananḡ abô takêḡ yôv, ma halek vadôḡ lélô ma hateḡ mek havinḡ thêlô. 37 Ma thêlô sapêḡ evalonḡ yani ba ilinḡ ma elanḡ bêḡ hathak yani. 38 Êḡ ma thêlô ewa yani ba i etak hathak yanḡ. Thêlô leninḡmalainḡ

kambom hathak abô takatu ba bôk hananḡ nena tem miḡ nêḡê yani ma esak loḡbô ami.

21

Pol hi Jerusalem

1 Yêlô atak thêlô lôk kapôlôḡinḡ malainḡ, ma yanḡ hatak ḡḡwêk danḡ anêḡ Miletus ba hi nôḡnôḡ hadêḡ ḡḡavithôm Kos. Haviyô hayanḡ ma yêlô ayô ḡḡavithôm Lodes vêm ma a Patala. 2 Ma yêlô atak yanḡ êḡ ma apôm yanḡ yanḡ atu ba tem ni Pinisia, êḡ ma yêlô athak yanḡ êḡ ba a. 3 Ma yêlô a aleba ayê ḡḡavithôm Saiplus hamô vituvulu bahenḡvi keḡ ma yêlô alom bahenḡvi anôḡ aleba ayô Taia hêk plovinḡ Silia. Loḡ êḡ ma yanḡ hadum ek etak anêḡ nômkama êndôk binḡ. 4 *Êḡ ma yêlô apôm nê êvhavinḡ anêḡ loḡ êḡ ba amô havinḡ thêlô hatôm sonda daluk te. Ma hathak Lovak Matherḡ ma thêlô enanḡ lôklokwanḡ hadêḡ Pol nena miḡ ni Jerusalem ami. 5 Ma doḡtom sonda daluk êḡ anêḡ danḡ, ma yêlô a ek nasak yanḡ esak loḡbô. Ma nê êvhavinḡ lôk vênḡ lôk nali elom yêlô ibup ḡḡwêk danḡ. Ma ḡḡwêk danḡ ma yêlô alek venḡnḡ lêlô ma atenḡ mek. 6 Vêm ma ekam yêlô ma yêlô athak yanḡ ba a ma thêlô êvôḡ ininḡ loḡ hathak loḡbô.

7 Ma yanḡ hatak Taia ma hi aleba hayô Tolemes. Ma anêḡ Tolemes ma yêlô a ek nagê nê êvhavinḡ ba namô imbinḡ thêlô êtôm wak te. 8 *Haviyô hayanḡ ma yêlô athak yanḡ ba a ayô Sisalia. Ma yêlô amô Pilip anêḡ unyak. Yani ma anyô hananḡ Anyô Bêḡ anêḡ abô bêḡ. Bôk etak nê bahenḡvi ba lahavujuḡ ek nêḡnêḡ aposel sa ba Pilip ma nê êḡ te. 9 Yani anêḡ nali avi muk ayova êmô. Thêlô ethak enanḡ abô hatôm plopet.

10 *Yêlô amô wak doho ma plopet te anêḡ athêḡ nena Agabas hatak Judia ma halôk ba halêm Sisalia. 11 *Yani halêm hayô ek yêlô ma hawa Pol anêḡ bokḡḡôp ba hakak yanida banḡ lo va loḡ hathak ma hananḡ, “Lovak Matherḡ hananḡ nena, ‘Avômalô Israel anêḡ Jerusalem tem nekak bokḡḡôp êntêk anêḡ alanḡ aêḡ iyom ba nêḡnêḡ yani êndôk avômalô loḡ buyanḡ bahenḡinḡ.’ ”

12 Yêlô alanḡ abô êḡ, ma yêlô lôk avômalô loḡ êḡ alanḡ ba ananḡ hadêḡ Pol nena miḡ ni Jerusalem ami. 13 *Êḡ ma Pol hananḡ nena, “Môlô olanḡ ba ômô yabinḡdaluk lu eka? Ya lêk yahapesanḡ ya yôv ek yamô koladôḡ mena ik ya vônô halôk Jerusalem hathak Anyô Bêḡ Yisu anêḡ athêḡ la. Êḡ ma hatôm.” 14 Yêlô ayê nena yani miḡ hatôm endanḡ yêlôḡaninḡ abô ami ba intu yêlô atak auk êḡ ma ananḡ, “Anyô Bêḡ anêḡ lahavinḡ injik anôḡ.”

* 20:24: Ap 21:13; 2Ti 4:7

* 20:28: 1Ti 4:16; 1Pi 5:2-4

* 20:29: Mat 7:15; Jon 10:12

* 20:31: 1Te 2:11

* 20:33: 1Ko 9:11-12

* 20:34: Ap 18:3; 1Te 2:9

* 21:4: Ap 20:23

* 21:8: Ap 6:5; 8:40

* 21:10: Ap 11:28

* 21:11: Ap 20:23; 21:33

* 21:13: Ap 20:24

Pol hayô Jerusalem

¹⁵ Vêm ma yêlô apesaj i ek ana Jerusalem. ¹⁶ Ma nê êvhavij doho anêj Sisalia elom yêlô ba i Neson anêj unyak ek namô. Yani ma anyô Saipulus te atu ba bôk hêvhavij môj anôj.

¹⁷ Yêlô ayô Jerusalem ma nê êvhavij ewa yêlô thô lôk lenjijmavi anôj. ¹⁸ Haviyô hayaj ma yêlô lôk Pol a ek nagê Jems ma avômalô êvhavij inij avaka sapêj êmô havij. ¹⁹ *Ma Pol hakam thêlô ma hanaj hathak nôm takatu ba Wapômbêj hadum hathak yani hêk avômalô loj buyaj malêvôj.

²⁰ *Thêlô elanjô abô êj, ma êbô Wapômbêj. Ba enaj hadêj Pol, "Aijan, ondanô. Avômalô Israel lubunlubun bôk êvhavij Yisu yôv ba thêlô lôklokwan ek nesopa Mose anêj balabun. ²¹ Ma thêlô bôk elanjô yôv nena hôdôj avômalô Israel takatu ba êmô nê loj buyaj malêvôj nena netak Mose anêj balabun lôk mij nenjothe nali inij kupik vê ami lôk mij nebalon yêlôanij kobom ami. ²² Tem nedanjô nena lêk hôlêm ba alalô nandum malê? ²³ *Osopa yêlôanij auk êntêk. Yêlôanij anyô ayova êmô ba bôk ibutin abô havij Wapômbêj ek nindum nômlate ek nimitak mathen. ²⁴ Onja nê takêntêk ba nu unyak mathen ma umbinj thêlô esak lojôndê atu ba esopa ek indum thêlô nimitak mabun ênjêk Wapômbêj ma. Ma nêvalu ek thêlô nênem êtôm inij da vêm ma nenjulu lenjijkadok njanj sapêj vê. Undum aêj ma tem avômalô sapêj neyala nena abô takatu ba elanjô ma abôyaj. Ma oda hôwê balabun vibinj havij. ²⁵ *Ma hathak avômalô loj buyaj takatu ba êvhavij, yêlô bôk ato kapyaa hadêj thêlô yôv ek nenan abô takatu ba alalô bôk abutin nena thêlô mij nejan alim takatu ba êv hatôm da hadêj ngôk dahô ami, lôk mij ninum thalalenj ami, ma mij nejan alim takatu ba ekak lenjelo sij ami, ma netak sek walilij."

²⁶ *Haviyô hayaj ma Pol lôk nê ayova atu i unyak mathen ba esopa lojôndê atu ba indum thêlô nimitak mabun ênjêk Wapômbêj ma. Vêm ma hi unyak mathen kapô ma hanaj hadêj nê êbôk da nena wak bahenji ba lahavuju hale ba hi, ma tem inij waklavôj nêmo mabun anêj danj ba intu tem nêlêm esak lojôbô ek nêmbôk thêlôda tomtom inij da.

Evalonj Pol

²⁷ Wak bahenji ba lahavuju atu habobo anêj danj ma avômalô Israel anêj plovins Esia êyê Pol haminj unyak mathen. Êj ma ibi avômalô nômbêj atu lenjij ba evalonj Pol.

²⁸ Ma elam kaêk aêntêk, "Môlô nê Israel, nônem yêlô sa! Anyô êntêk ma ôpatu ba hathak hanaj abô kambom hathak alalô lôk abô balabun ma unyak mathenj êntêk havej lomalak nenanena ba hadôj avômalô sapêj hathak auk êj. Ma nômla yanj havij aêntêk. Yani halom nê loj buyaj doho ba ibitak êyô unyak mathenj êntêk kapô ba idum loj mathenj habitak lelaik." ²⁹ *Thêlô enaj aêj ek malê nena bôk êyê Tlopmas anêj Epesus hamô Jerusalem havij Pol ba esonj nena bôk Pol halom yani ba hi unyak mathenj kapô.

³⁰ Êj ma avômalô Jerusalem sapêj lenjijnanja kambom ba elanjij ethak donjom ma evalonj Pol ba êvôv hale unyak mathenj vijajij ba hi. Ma kethen oyaj ma ik unyak mathenj anêj badêj abôlêk sij ek mij ini kapô esak lojôbô ami. ³¹ Thêlô idum ek nijik yani vônô havej denaj, ma abô halanjij hi hayô Lom inij anyô vovak laik môj nena avômalô Jerusalem sapêj idum pôk lili bêj anôj. ³² Êj ma yani hawa nê vovak lôk nê vovak laik doho ba elanjij ba i hadêj avômalô nômbêj atu. Avômalô êyê anyô vovak laik môj lôk anêj nê vovak êlêm, êj ma etak Pol ba mij ik yani hathak lojôbô ami. ³³ Anyô vovak laik môj hayô ma havalonj Pol ma hanaj hadêj nê vovak nena netak Pol loj esak senj ju. Ma hanaj hik avômalô lij nena, "Yani ma opalê ba hadum malê te?"

³⁴ Ma avômalô vi elam abô te ma vi elam abô yanj. Pôk lili bêj habitak ba anyô vovak laik môj mij hatôm êpôm malainj êj anêj ôdôj ami. Ba intu hanaj hadêj nê vovak ek neja Pol imbitak êyô inij loj êmô. ³⁵ Thêlô ewa Pol êyô loj êj anêj alêlê ma avômalô lenjijnanja kambom ek nijik yani vônô ba intu nê vovak êv Pol lij hathak lenj ek mij hatôm nijik yani ami. ³⁶ *Ma avômalô nômbêj atu ba evenj yam elam mathalalenj nena, "Ungwik yani vônô! Ungwik yani vônô!"

³⁷ Ma nê vovak ebobo inij loj êmô, êj ma Pol hanaj hathak abô Glik hadêj anyô vovak laik môj nena, "Hatôm yanaj abô te êndêj o e?" Ma anyô vovak laik môj hasonj ba hanaj, "Hoyala abô Glik, e? ³⁸ *Yahasonj nena o anyô Ijip sêbôk ba huik vovak hadêj Lom ba howa nê kambom takatu ba ik anyô vônô hatôm 4,000 ba hu loj thiliv la."

³⁹ Ma Pol hanaj, "Mi. Ya anyô Israel te ba yanaj loj ma Tasus hêk plovins Silisia. Yanaj loj ma loj lôk athêj. Hatôm yanaj abô dokte êndêj avômalô takêntêk e?"

⁴⁰ Ma anyô vovak laik môj halôk, ma Pol haminj alêlê ma hêv barj hathak lenj ek

* 21:19: Ap 15:12 * 21:20: Ap 15:1,5 * 21:23: Nam 6:1-20; Ap 18:18 * 21:25: Ap 15:29 * 21:26: 1Ko 9:20 * 21:29: Ap 20:4 * 21:36: Luk 23:18 * 21:38: Ap 5:36-37

avômalô bônôñ. Thêlô bônôñ, êñ ma Pol hanañ abô hadêñ thêlô hathak abô Hiblu.

22

¹ Ba hanañ nena, “Aïyañ thêlô lo wakamik thêlô, nodañô. Tem yanañ nôñm êñ bêñ êndêñ môlô.” ² Ma elañô Pol hanañ abô hathak abô Hiblu, êñ ma thêlô iminj tinij.

Êñ ma Pol hanañ, ³ * “Ya anyô Israe. Wakatik havathu ya hêk Tasus anêñ plovins Silisia, ma doñtom yahalumbak bêñ hamô loñ êntêk. Ma Gameliel bôk hadôñ ya dedaun mavi hathak bumalô ininj balabuñ. Ma ya bôk lôklokwan boman ek yasopa Wapômbêñ hatôm môlô êntêk lêk udum.

⁴ *Bôk yahêv vovan hadêñ nê takatu ba esopa Yisu anêñ loñôndê ba yahatak anyô lo avi halôk koladôñ lôk yahanañ ek nijik thêlô vônô. ⁵ Anyô bêñ habôk da lôk Israe ininj nê bêñbêñ eyala nôñ takêntêk. Thêlô eto kapya te hadêñ ininj iviyañ anêñ Damaskas ek nijik ku takatu tem yandum thô êndêñ thêlô. Ku êñ ma yambalon nê takatu ba esopa Yisu anêñ loñôndê ba yanja i ba yalêm Jerusalem ek nêñem vovan êndêñ i.

⁶ “Yaha ek yandum ku êñ ba hatôm waktêvôñ binj ma yahabobo Damaskas. Ma kethen oyan ma deda bêñ te anêñ leñ habi hayô hêk ya. ⁷ Ma yahêv yak halôk pik ma yahañô abô te hanañ hadêñ ya, ‘Sol, Sol, aisê ka hubulinj ya?’

⁸ “Ma yahanañ viyañ, ‘Anyô Bêñ, o ma opalê?’

“Ma hanañ nena, ‘Ya Yisu anêñ Nasalet, ôpatu ba hôv vovan hadêñ.’ ⁹ Nê takatu ba ivinj ya êyê deda êñ, ma doñtom miñ elañô ôpatu anêñ abô atu ba hanañ hadêñ ya ami.

¹⁰ “Ma yahanañ, ‘Anyô Bêñ, yandum malê?’

“Ma Anyô Bêñ hanañ nena, ‘Umbiyô ba nu Damaskas ma anyô te tem enañ êndêñ o esak ku takatu ba bôk yahatak yôv ek undum.’ ¹¹ Deda bêñ êñ habi yamalenj sinj ba miñ hatôm yangê loñ ami. Aêñ ba nê takatu ivinj ya evalon yabahanj ba edadi ya hi Damaskas.

¹² “Ma anyô te anêñ athêñ nena Ananiais hamô loñ êñ ba halêm ek ênjê ya. Yani hathak hasopa abô balabuñ dedaun mavi, ma avômalô Israe takatu ba êmô Damaskas ethak elam yani nena anyô mavi. ¹³ Yani hamiñ habobo ya ma hanañ, ‘Aïyañ Sol, nôngô tak esak loñbô!’ Ma kethen oyan ma yahayê yani.

¹⁴ “Ma hanañ, ‘Bumalô thêlô ininj Wapômbêñ hatak o ek oyala anêñ lahavinj lôk nôngô anêñ Anyô Thêthôñ Yisu lôk onañô laselo. ¹⁵ Tem umbitak êtôm anêñ anyô onañ anêñ abô bêñ êndêñ avômalô

sapêñ esak nôñ takatu ba hôyê lo holañô. ¹⁶ Lêk aisê, hoyabinj malê? Umbiyô ma usik o êndôk ñañ lôk ondam anêñ athêñ ek êmbôkwijn anêm kambom sapêñ vê.’

¹⁷ “Vêm ma yahaleha Jerusalem ma wak te ma yahaten mek hamô unyak mathen kapô ma yahatulak ba yahayê wêñ te. ¹⁸ *Ma yahayê Anyô Bêñ hanañ abô hadêñ ya ba hanañ, ‘O kethen, otak Jerusalem ba nu. Ek malê nena avômalô loñ êntêk tem miñ nedañô anêm abô takatu ba honañ hathak ya ami.’

¹⁹ * “Ma yahanañ, ‘Anyô Bêñ, thêlô eyala nena bôk yahavenj avômalô Israe ininj unyak yerñ nenanena takatu ba hamô lomalak ek yanja avômalô takatu ba êvhavinj o ek yambali thêlô ba yatak i êndôk koladôñ. ²⁰ *Ma ik Stiven anêm anyô atu ba hanañ anêm abô bêñ vônô ma lêk yahamiñ loñ êñ havinj ba intu yahalôk hathak auk êñ ba yahayabinj nê ik yani vônô ininj sôp.’

²¹ * “Êñ ma Wapômbêñ hanañ hadêñ ya, ‘Nu, tem yanêm o êndêñ avômalô loñ buyañ takatu ba êmô daimbô.’”

²² Avômalô Israe elañô Pol anêñ abô aleba hanañ bute nena, “Wapômbêñ hêv yani ba hi ek nê loñ buyañ”, êñ ma thêlô elam lôklala nena, “Uñgwik yani vônô! Miñ notak yani ek êmô lôkmala ami.” ²³ Ma thêlô elam lôklala ba ibi ininj kwêv daim thô ma ibi vôngovanj hathak leñ ek injik thô nena leñinmaninj hathak abô takatu ba Pol hanañ.

²⁴ Êñ ma anyô vovak laik môñ hanañ ek nê vovak neja Pol ba ini ininj loñ. Ma hanañ nena nebalì yani esak yak wabenj lôk nanañ injik yani lij ek neyala nena avômalô leñinjanja hathak malê ba elam kaêk lôklala.

²⁵ *Thêlô eto Pol va lo banj thêthôñ ma ekak loñ ek nebalì yani, êñ ma Pol hanañ hadêñ anyô vovak laik atu ba hamiñ habobo yani nena, “Lom ininj balabuñ hanañ aisê hathak avômalô Lom da? Hatôm nobalì anyô Lom te atu ba miñ hadum abô ba êpôm anêñ kambom ami denañ e?”

²⁶ Anyô vovak laik halañô abô êñ ma hi hanañ hadêñ anyô vovak laik môñ nena, “Hudum malê? Ôpêntêk ma anyô Lom te.”

²⁷ Ma anyô vovak laik môñ hi hadêñ Pol ma hanañ hik yani lij, “O ma anyô Lom te e?” Ma Pol hanañ, “Intu êñ.”

²⁸ Ma anyô vovak laik môñ hanañ, “Bôk yahêv valuselenj bêñ anôñ hadêñ Lom ek yambitak anyô Lom te.” Ma Pol hanañ, “Ya mi, wakamik ma anyô Lom ba intu yahabitak anyô Lom havinj.”

²⁹ *Êñ ma nê takatu ba idum ek nenan injik yani lij, etak yani ba i kethen. Ma anyô

* 22:3: Ap 5:34 * 22:4: Ap 8:3 * 22:18: Ap 9:29-30

* 22:19: Ap 8:3; 26:9-11 * 22:20: Ap 8:1 * 22:21:

Ap 9:15 * 22:25: Ap 16:37 * 22:29: Ap 16:38

vovak laik môḡ hasonḡ kambom ek malê nena hakak Pol anyô Lom te banḡ lo va lusu hathak senḡ.

Pol hamiḡ kaunsil malêvôḡ

³⁰ Ma anyô vovak laik môḡ lahaviḡ eyala katô nena avômalô Israeḡ enaḡ Pol bêḡ hathak malê. Aêḡ ba haviyô hayaḡ ma hapole senḡ vê hêk Pol ma hêv abô hadêḡ nê bêḡbêḡ êbôk da lôk Sanhedlin ek nesak doḡtom. Êḡ ma hawa Pol ba hi hadô hamiḡ thêlô maleḡniḡ.

23

¹ Pol hatitiḡ Sanhedlin ma hanaḡ, “Aiyaḡ thêlô, yahadam Wapômbêḡ anêḡ ku dedaunḡ mavi hêk Wapômbêḡ ma ba yakapôlôḡ miḡ hanaḡ ya bêḡ hathak nômlate ami aleba lêk.” ² *Êḡ ma anyô bêḡ habôk da Ananaias hanaḡ hadêḡ nê takatu ba imiḡ habobo yani ek nepetav yani abôlêk. ³ *Ma Pol hanaḡ, “Lemvimpupik ma thêthê mavi, ma doḡtom kapôlôm ma lôḡḡlôḡ ba Wapômbêḡ tem epetav o. Hômo loḡ êntêk ek onaḡ ya bêḡ esak balabuḡ, ma doḡtom oda huik balabuḡ pesa ba honaḡ nena nepetav ya.”

⁴ Ma nê takatu ba imiḡ habobo yani enaḡ, “Honaḡ abô kambom hathak Wapômbêḡ anêḡ anyô bêḡ habôk da eka?”

⁵ *Ma Pol hanaḡ, “Aiyaḡ thêlô, miḡ yahayala nena yani ma anyô bêḡ habôk da ami. Hatôm bôk eto nena, ‘Miḡ nonaḡ abô kambom esak anyô bêḡ atu ba hayabiḡ anêḡ avômalô ami.’”

⁶ *Ma Pol hayala nena avômalô Sanhedlin vi ma Sadyusi ma vi ma Palisi. Ba intu yani halam hadêḡ thêlô nena, “Aiyaḡ thêlô, wakamiḡ ma anyô Palisi ma ya aêḡ iyom. Ba yahêvhaiḡ nena nê takatu ba bôk ema tem nimbiyô esak loḡbô, ma hathak abô êḡ ma lêk udum abô ek ya.” ⁷ Yani hanaḡ abô êḡ ma Palisi lôk Sadyusi enaḡ i aleba evak i vose hi ôdôḡ ju. ⁸ *Evak i vose ek malê nena nê Sadyusi iniḡ auk nena nê ḡama tem miḡ nimbiyô esak loḡbô ami, lôk enaḡ nena aḡela lôk ḡôk miḡ êmô ami. Ma doḡtom Palisi êvhaviḡ nena nôḡ takêḡ ma avanôḡ.

⁹ Êḡ ma pôk lili bêḡ habitak ma nê lôkauk hathak abô balabuḡ doho atu ba Palisi, iviyô imiḡ ma enaḡ lôklala nena, “Yêlô miḡ lêk apôm ôpêntêk anêḡ kambom la ami. Betha ḡôk mena aḡela te hanaḡ abô êḡ hadêḡ yani la.” ¹⁰ Ma leḡniḡmaniḡ halumbak hi bêḡ ba anyô vovak laik môḡ hakô nena tem nêbôv Pol endeba itip ni loviaḡ. Ba intu hanaḡ hadêḡ nê vovak nena nêbôv Pol vê êḡjêk i ba neja ba ini iniḡ loḡ.

¹¹ *Wak êḡ anêḡ bôlôvôḡ ma Anyô Bêḡ hamiḡ habobo Pol ma hanaḡ, “Umiḡ lôklokwaḡ ma miḡ ôkô ami! Bôk honaḡ abô hathak ya bêḡ hamiḡ Jelusalem ma tem onaḡ imiḡ Lom aêḡ iyom.”

Avômalô Israeḡ evak abô ek nijik Pol vônô

¹² Haviyô hayaḡ ma avômalô Israeḡ doho ethak doḡtom ma evak abô hathak Wapômbêḡ anêḡ athêḡ nena, “Alalô miḡ hatôm nanḡanḡ nôḡm lo nanum ḡaḡ ami endeba nanḡik Pol vônô am.” ¹³ Nê takatu ba evak abô êḡ, ma hatôm 40 ba havôhi. ¹⁴ Ma thêlô i êyô nê bêḡbêḡ êbôk da lôk nê bêḡbêḡ Israeḡ ma enaḡ, “Yêlô avak abô hathak Wapômbêḡ anêḡ athêḡ nena miḡ hatôm anḡaḡ nôḡm lo nanum ḡaḡ ami endeba nanḡik Pol vônô am. ¹⁵ *Aêḡ ba môlô lôk Sanhedlin nôḡnêḡm abô êndêḡ anyô vovak laik môḡ ba nosau yani nena neja Pol êlêḡ êndêḡ môlô ek nonaḡ injik yani liḡ ek enaḡ anêḡ abô doho anêḡ ôdôḡ bêḡ. Ek malê nena yêlô lêk apesaḡ i yôv ek nanḡik yani vônô êndôk loḡôndê.”

¹⁶ Ma doḡtom Pol livavi anêḡ namalô halanḡ abô takatu ba thêlô ibutiḡ. Ma hi nê vovak iniḡ loḡ kapô ma hanaḡ hadêḡ Pol. ¹⁷ Pol halanḡ anêḡ abô, êḡ ma halam anyô vovak laik te halêḡ ma hanaḡ, “Ondom anyô muk êntêk ni anyô vovak laik môḡ ek enaḡ anêḡ abô te êndêḡ yani.” ¹⁸ Êḡ ma anyô vovak laik êḡ hawa yani ba hi hadêḡ anyô vovak laik môḡ ma hanaḡ, “Pol anyô koladôḡ halam ya ek yanja anyô muk êntêk êlêḡ êndêḡ o. Ek malê nena anêḡ abô te hêk ek enaḡ imbiḡ o.”

¹⁹ Êḡ ma anyô vovak laik môḡ havalonḡ anyô muk atu banḡ ba halom yani hi daim dokte ma hanaḡ hik yani liḡ, “Hudum ek onaḡ malê êndêḡ ya?” ²⁰ Ma ôpatu hanaḡ, “Avômalô Israeḡ lêk evak abô ek nenaḡ injik o liḡ nena yamuḡ ma nêḡ Pol êndêḡ Sanhedlin. Thêlô esau nena tem nenaḡ injik Pol liḡ esak anêḡ abô doho anêḡ ôdôḡ. ²¹ Ma miḡ ondanḡ iniḡ abô ami. Thêlô ma hatôm 40 ba havôhi evak abô majanḡ hathak Wapômbêḡ anêḡ athêḡ nena miḡ hatôm nejanḡ nôḡm lo ninum ḡaḡ ami endeba nijik Pol vônô am. Ma lêk epesaḡ i yôv ba êmô loḡôndê ek nijik yani vônô, ma doḡtom eyabiḡ o ek ôndôk esak iniḡ abô am.”

²² Ma anyô vovak laik môḡ hatak anyô muk atu ba hi ma hanaḡ lôklokwaḡ nena, “Miḡ onaḡ êndêḡ anyôla nena honaḡ abô êntêk hadêḡ ya ami.”

Anyô vovak laik môḡ hêv Pol hadêḡ Peliks

²³ Êḡ ma anyô vovak laik môḡ halam nê vovak laik ju ma hanaḡ, “Nusup nê vovak êtôm 200 takatu ba evenḡ pik lôk 70 takatu ba

* 23:2: Jon 18:22-23 * 23:3: Wkp 19:15; Mat 23:27

* 23:5: Kis 22:28 * 23:6: Ap 26:5 * 23:8: Mat 22:23

* 23:11: Ap 27:24; 28:16,23 * 23:15: Ap 25:3

êyô êmô bokhos ma 200 takatu ba ik vovak hathak kôm janak ek nêpôpêk i ek dokte bôlôvônj êtôm 9 kilok ma ini Sisalia. ²⁴ Ma nopesan bokhos doho ek Pol ek noja yani dedaunj mavi endeba notak êndôk Peliks anyô bêj atu ba hayabinj Judia banj.” ²⁵ Lôk hato kapya te aêntêk:

²⁶ Ya Klodias Lisias, yahato kapya êntêk hadêj o Peliks,

O ma anyô bêj mavi atu ba hoyabinj Judia. Waklêvônj mavi o!

²⁷ *Nê Israeal evalonj anyô êntêk ba idum ek nijik yani vônô, ma dojtom bôk yalahanj yôv nena yani ma anyô Lom te. Ba intu ya lôk yenanj nê vovak anyô aêv yani sa. ²⁸ *Ma yalenjhavinj yandanô nena avômalô Israeal lenjindanj ba enanj ôpêntêk bêj hathak malê. Ba intu yahawa yani hi hadêj ininj Sanhedlin. ²⁹ Ma ininj abô takatu ba enanj hathak yani ma hathak Israeal da ininj balabunj, ma minj yahapôm abôla hatôm nanjik yani vônô mena nandô yani êmô koladôj ami.

³⁰ *Ma yalahanj nena nê Israeal doho evak abô ek nijik yani vônô, ba intu yahêv yani kethenj oyanj ba hathôk ek o. Ma yahananj hadêj nê takatu ba enanj yani bêj nena thêlôda nenanj abô êj bêj êndêj o.

³¹ Hato kapya êj yôv, ma hêv hadêj anêj nê vovak. Ma thêlô esopa anêj abô takêj ma ewa Pol ba i malak Antipatlis hadêj bôlôvônj. ³² Ma haviyô hayañ ma nê êyô êmô bokhos iyom ewa Pol ba i Sisalia. Ma nê vovak vi êvôi ininj lonj hathak lonj bô. ³³ Ma nê bokhos êyô Sisalia, êj ma êv kapya atu lôk Pol hadêj anyô bêj hayabinj Judia. ³⁴ Ma hasam kapya êj ma hananj hik Pol linj, “O anêj plovins alê?” Ma Pol hananj, “Ya anêj Silisia.” ³⁵ Ma ôpêj hananj, “Nê takatu ba idum abô ek o êyô, ma tem yandanô anêj abô.” Ma hananj ek nê vovak doho neyabinj Pol êmô unyak bêj atu ba Helot bôk halav bô.

24

Nê bêjbêj anêj Israeal idum abô ek Pol

¹ Wak bahenji hale ba hi, ma Ananias anyô bêj habôk da lôk Israeal ininj nê bêjbêj doho ma Tetulus ôpatu ba ewa hatôm ininj anyô indum abô, thêlô sapêj êlôk ba i Sisalia. Ma enanj Pol bêj hadêj Peliks anyô bêj atu ba hayabinj avômalô Judia. ²⁻³ Ewa Pol ba êyô lonj nedañ abô. Êj ma Tetulus hananj Pol anêj kambom bêj ba hananj nena, “Anyô bêj Peliks, o anyô

mavi anôj. Hoyabinj yêlô mavi anôj ba intu yêlô amô labali mavi. Ma hathak anêj auk mavi hopesanj nôj takatu ba bôk hêv malainj hadêj yêlô ba lêk habitak mavi hathak lonj bô. Aêj ba yêlô lôk avômalô lomalak nenanena sapêj ananj lenjinhavinj anôj hathak nôj takêj hatôm wak nômbêj intu sapêj. ⁴ Ma kambom ek yambalonj o lonj bêj anôj lôk nanêj malainj êndêj o ba intu lem ek yêlô ba ondanô yêlôaninj abô bidonja êntêk.

⁵ * “Ôpêntêk hêv malainj bêj anôj hadêj yêlô ba hik avômalô Israeal kapôlônjin linj havenj pik sapêj. Yani ma anyô bêj ek ôdôn lukmuk te atu ba esopa anyô Nasalet atu anêj abô kambom. ⁶⁻⁸ *Ma yani hadum ek imbulinj yêlôaninj unyak mathenj ba imbitak lelaik ênjêk Wapômbêj ma. Ba intu yêlô avalonj yani. * Oda onanj injik ôpêj linj ma tem oyala nena abô takatu ba yêlô ananj hathak yani ma avanôj.”

⁹ Tetulus hananj abô takêj yôv ma avômalô Israeal takatu ba ivinj yani ik Tetulus anêj abô lonj havinj ba enanj nena abô takatu ba hananj ma avanôj.

¹⁰ Ma anyô bêj atu habi banj hadêj Pol nena enanj anêj abô. Êj ma Pol hananj viyan, “Yahayala nena hoyabinj avômalô Judia sondabêj bêj anôj ba holanô ininj abô ba hopesanj thêthônj. Ba intu yalenjhavinj ek yananj yenanj abô bêj êndêj o ek opesan. ¹¹ Ma onanj injik anyô doho linj ma tem ôpôm nena wak lauminj ba lahavuju iyom intu hale ba hi ma yaha Jerusalem ek yanêj yenj. ¹² Ma wak êj ma nê Israeal takatu ba enanj ya bêj minj êyê yahananj abô lôk vovak hadêj anyôla hamô unyak mathenj ami, lôk minj yahabi avômalô lenjin hamô malak yenj la mena lonj la hamô malak bêj Jerusalem havinj ami. Mi. ¹³ Abô kambom takatu ba enanj hathak ya, abôla minj hêk ek injik thô nena ininj abô ma avanôj ami. ¹⁴ Ma dojtom abô êntêk ma abô avanôj: Yahêv yenj hadêj bumalô thêlô ininj Wapômbêj ba yahasopa Yisu anêj lonjondê atu ba elam nena lonjondê lokbanj. Ma yahêvhavinj Mose anêj balabunj lôk plopet ininj abô takatu ba bôk eto. ¹⁵ *Ma ya hatôm nê takêntêk ba yahêv yamalenj ek Wapômbêj injik avômalô taksêbôk ba bôk ema yôv linj, avômalô thêthônj lôk avômalô kambom. ¹⁶ Aêj ba wak nômbêj intu sapêj ma ya lôklokwanj ek yakapôlônj ênjêk mabunj ma kambom mi ênjêk Wapômbêj lo avômalô malenjinj.

¹⁷ “Bôk yahatak Jerusalem sondabêj doho

* 23:27: Ap 21:30-33; 22:25-27 * 23:28: Ap 22:30 * 23:30: Ap 23:16-23; 24:1-9 * 24:5: Ap 17:6 * 24:6-8:

Ap 21:28-30 * 24:6-8: Nê lôk vi enanj nena abô doho atu ba Luk hato ma hêk denanj. Abô êj ma aêntêk: Ma lenjinhavinj nenanj yani bêj esak yêlôaninj abô balabunj. Ma dojtom anyô vovak laik môj Lisias halêm ma havôn yani vê hêk yêlô. Ma hananj nena nê takatu ba idum ek nenanj yani bêj, nêlêm nindum abô esak o. * 24:15: Jon 5:28-29 * 24:18: Ap 21:17-28

ma lèk yahavôhalêm ek yanêm wapôm êndêñ yenañ avômalô Israeël takatu ba év i sêkêya lôk yambôk da êndêñ Wapômbêñ. ¹⁸ *Yaha unyak mathen anêñ piklêvôñ ma yahadam nôm êñ lôk yahasopa kobom yambitak mabuñ êñjêk Wapômbêñ ma. Êñ ma thêlô êpôm ya. Avômalô bêñ anôñ miñ êmô havin ya ami lôk miñ yahadam thôthô bêñ ami. Mi. ¹⁹ Avômalô Israeël doho anêñ plovin Esia inin abôla hamiñ ek nenañ ya bêñ, êñ ma mavi ek thêlô nêlêm nimin malem ma nenañ ya bêñ. Ma doñtom nê êñ la miñ halêm ami. ²⁰ Ba intu onañ ek nê takatu ba lêm êmô nenañ yenañ kambom takatu ba bôk êpôm hadêñ waklavôñ atu ba idum abô ek ya hamiñ Sanhedlin malenin bêñ. ²¹ *Betha thêlô êpôm yenañ kambom doñtom iyom la. Kambom êñ ma bôk yahalam hamiñ thêlô malenin nena, 'Yahêvhavin nena Wapômbêñ tem injik avômalô ñama lin esak loñbô. Ma hathak nôm êñ iyom intu lèk môlô udum abô ek ya.' Pol hanañ aên.

²² *Peliks bôk halañô abô bêñ anôñ hathak avômalô takatu ba esopa Yisu anêñ loñôndê. Ba intu hakak abô dañ sin ba hanañ nena, "Anyô vovak laik môñ Lisias halêm hayô ma tem yanañ yenañ auk bêñ esak anêm abô." ²³ Ma hanañ hadêñ sôp bidoñ nena etak yani êndôk koladôñ, ma doñtom nepole yak sêñ vê êñjêk yani ban ek êmô oyañ ma anêñ nê môlô êyô ma netañ i ek nênem yani sa.

Eyabin Pol hamô Sisalia

²⁴ Wak doho hale ba hi ma Peliks lôk yanavi Dlusila, yani ma avi Israeël te, i êyô inin loñ ekaksa halôk. Ma Peliks halam Pol halêm ma halañô Pol hanañ abô hathak anêñ hêvhavin Yisu Kilisi. ²⁵ Ma hanañ abô hathak loñôndê thêthôñ lôk bôk lo loñ nipuk i loñ lôk waklavôñ Wapômbêñ tem indum abô, êñ ma Peliks hakô ba hanañ, "Lêk hatôm, ma nu. Ma wakla ya ku mi, ma tem yanêm abô ek ôlêm esak loñbô." ²⁶ Peliks lahabi nena Pol tem nênu valu doho êndêñ yani ek indum yanilamavi ek nênu Pol sa. Ba intu halam Pol lôbôlôñ ek thai nenañ abô.

²⁷ Sondabêñ ju hale ba hi ma Posias Pestas hawa Peliks anêñ ku. Ma Peliks lahavin indum avômalô Israeël lenijnmavi ba intu hadô Pol hamô koladôñ denañ.

25

Idum abô ek Pol hamiñ Pestas ma

¹ Pestas hawa ku eyabin Judia ba hamô Sisalia hatôm wak lô. Vêm ma hi Jerusalem. ² *Êñ ma nê bêñbêñ êbôk da lôk nê bêñbêñ Israeël i hadêñ yani ma enañ Pol bêñ. ³ *Ba

enañ nena, "Lemmavi hathak yêlô, êñ ma nênu ôpêntêk ba êlêm Jerusalem ek indum abô." Ma doñtom inin auk loñ kapô ma bôk evak abô ek netañ anyô doho ek nekopak êmô loñôndê ek nijik Pol vônô. ⁴ Ma Pestas hanañ inin abô viyañ nena, "Pol ma eyabin hamô Sisalia. Ma tem yana Sisalia esak loñbô. ⁵ Ba intu nônem unim nê bêñbêñ doho nêlêm imbin ya ek nenañ kambom takatu ba onañ nena bôk hadum bêñ êndôk loñ êñ."

⁶ Pestas hamô havin thêlô hatôm wak bahenji ba lahavulô mena laumin la vêm ma halôk ba hi Sisalia hathak loñbô. Ma havijô hayañ ma hi loñ idum abô ma hanañ ek neja Pol ba ini loñ êñ. ⁷ *Pol hayô, êñ ma nê Israeël takatu ba êlêm anêñ Jerusalem ekalabu yani sin ma enañ yani bêñ hathak abô malain lomaloma, ma doñtom inin abô miñ hatôm injik nômla thô nena inin abô ma avanôñ ami. ⁸ Êñ ma Pol hanañ inin abô viyañ nena, "Min yahadam kambom la hathak Israeël inin balabun lôk inin unyak mathen ma Sisa anêñ abô majan ami. Milôk."

⁹ Ma doñtom Pestas lahavin indum avômalô Israeël lenijnmavi ba hanañ hadêñ Pol, "Lemmavi ek nu Jerusalem ek yandañô anêm abô takêntêk êndôk loñ êñ e?"

¹⁰ Ma Pol hanañ, "Unyak êntêk lèk yahamin, êñ ma Sisa anêñ unyak idum abô halôk. Ya ma anyô Lom ba intu loñ êntêk ma thêthôñ ek yandum abô êndôk. Ma oda hoyala nena miñ yahadam nômla kambom hadêñ avômalô Israeël ami. ¹¹ Ma yahadam nômla kambom ba abô majan hanañ nena yama, êñ ma mavi ek nijik ya vônô. Ma doñtom abô takêntêk ba thêlô enañ hathak ya miñ avanôñ ami, êñ ma miñ mavi ek otak ya êndôk thêlô bahenin ami. Ba intu yalenjhavin Sisa da endañô yenañ abô êndôk Lom."

¹² Pestas halañô abô êñ ma hanañ abô havin anêñ nê lôkuk vêm ma hanañ bêñ nena, "Holam Sisa ek endañô anêm abô ba intu tem nu ek Sisa endañô."

Pestas hanañ abô havin Kin Aglipa hathak Pol

¹³ Wak doho hale ba hi ma Kin Aglipa lo livavi Benaisi êlêm Sisalia ek nênem lenijnmavi êndêñ Pestas. ¹⁴ *Thai êmô loñ êñ wak bêñ anôñ ma wak te ma Pestas hanañ abô hathak Pol hadêñ kin ba hanañ nena, "Anyô te hamô loñ êntêk ba Peliks bôk hatak yani halôk koladôñ. ¹⁵ Wak atu ba yaha Jerusalem ma nê bêñbêñ êbôk da lôk Israeël inin nê bêñbêñ enañ ôpêntêk anêñ kambom bêñ, ba enañ ek yandum abô ba yanañ nena hadum kambom ek batu nijik yani vônô. ¹⁶ Ma yahanañ hadêñ i nena, 'Yêlô Lom inin abô majan hanañ aêntêk, yêlô miñ hatôm

* 24:21: Ap 23:6

* 24:22: Ap 23:26

* 25:2: Ap 24:1

* 25:3: Ap 23:15

* 25:7: Ap 24:5-6

* 25:14:

nanjik anyô te vônô oyanj ami. Mi, môj ma iminj nê takatu ba idum abô hathak yani malenjin ek endanjô ininj abô. Vêm ma enanj ininj abô viyanj. 17 Thêlô ivinj ya ba êlêm, êj ma miñ yahayabinj wak doho ami. Mi, havijô hayanj ma yaha loj idum abô ba yahananj ek neja Pol ba nêlêm. 18 Ma nê takatu ba idum abô ek yani iviyô iminj ma yahasonj nena tem nenanj yani anêj kambom anôj la bêj, ma donjom mi. 19 Thêlô enanj hathak lojondê takatu ba nesopa ininj Wapômbêj ba enanj nena Pol miñ hasopa lojondê êj thêthôj ami. Lôk enanj hathak anyô nãma te anêj athêj nena Yisu atu ba Pol hananj nena hamô lôkmala. 20 Miñ yahapôm lojondê la hatôm yapesanj malainj êj ami. Ba intu yahananj hik yani lij nena, 'Lemhavinj nu Jerusalem ek yandanjô anêm abô êj êndôk loj êj e?' 21 Ma donjom yani hananj nena yani lahavinj Sisa endanjô anêj abô êndôk Lom. Ba intu yahananj hadêj yenanj nê vovak nena neyabinj yani endeba yanêm yani ni Lom ek ênjê Sisa."

22 Êj ma Aglipa hananj hadêj Pestas, "Yalenjhavinj yandanjô ôpêj da anêj abô." Ma Pestas hananj viyanj, "Mavi, biyamôj ma tem ondanjô."

Pol haminj Aglipa ma

23 Haviyô hayanj ma Aglipa lo Benaisi ik ininj nômkama kêkêlô ba i malak bêj atu ethak elanj abô halôk. Ma nê vovak laik môj lôk nê bêjbêj malak êj êlêm havinj thai. Ma Pestas hananj ba ewa Pol halêm.

24 Ma Pestas hananj, "Kinj Aglipa lôk môlô avômalô takatu ba lêk ômô havinj yêlô. Ôpêntêk ma avômalô Israel sapêj anêj Jerusalem lôk loj êntêk bôk elam lôklala hadêj ya ek yandôk esak ininj abô ba yananj ek nijik ôpêntêk vônô. 25 Ma donjom miñ yahapôm ôpêntêk anêj kambomlate hatôm yananj ek nijik yani vônô ami. Ma yanida lahavinj ni ek Sisa endanjô anêj abô ba intu tem yanêm yani ni ek ênjê Sisa. 26 Ma donjom yato malê esak yani êndôk kapya êntêk êndêj anyô bêj Sisa? Ba intu yahawa yani halêm ek o, Kinj Aglipa, lôk môlô sapêj ek alalô nadanjô anêj abô katô ek apôm ôpêj anêj malainj anêj ôdôj bêj, êj ma tem yato êndôk kapya êntêk. 27 Yanêm anyô koladôj te oyanj ni êndêj Sisa ma miñ yahato abô atu ba enanj yani bêj hathak halôk kapya ami, êj ma kambom."

26

Pol haminj Kinj Aglipa ma

1 Êj ma Aglipa hananj hadêj Pol, "Yahêv thalek ek onanj anêm abô."

Ma Pol hêv banj lij ma hananj anêj abô nena, 2 "Kinj Aglipa, tem yanjik thô nena nê

Israel ininj abô takatu ba enanj hathak ya ma miñ abô avanôj ami. Yalenjmavi anôj ek yananj abô êj iminj malem 3 ek malê nena o ma anyô lôk kauk bêj hathak yêlô Israel ininj kobom sapêj. Ma hoyala abô takatu ba yêlô avak i vose hathak. Aêj ba yahananj hadêj o nena ondanjô yenanj abô vêmam.

4 "Avômalô Israel sapêj bôk eyala yenanj bôk lo loj takatu ba yahasopa hadêj sêbôk atu ba ya yaôna ba yahamô yenanj loj aleba lêk. Lôk eyala lojondê takatu ba yahasopa hamô Jerusalem havinj. 5 *Thêlô bôk eyala ya bô ba hatôm nenanj nena ya ma Palisi te. Palisi ethak esopa Wapômbêj lôk anêj balabuj lôklokwanj ba êmôj ek Israel ininj ôdôj vi. 6 *Ma yahathak yahêv yamalenj ek malêla takatu ba Wapômbêj bôk havak abô havinj bumalô thêlô ek nêm. Ma hathak ôdôj êj, ma lêk idum abô ek ya. 7 Yêlô ma lodôj lodôj hatôm lauminj ba lahavuju, ma wak lo bôlôvôj ma athak aêv yej lôklokwanj hadêj Wapômbêj lôk aêv malej ek nôk takatu ba yani bôk havak ek nêm injik anêj anôj. Kinj, yahêv yamalenj ek nôk takêj ba intu lêk avômalô Israel enanj ya bêj. 8 Aisê ka môlô doho lemimhabi nena Wapômbêj miñ hatôm injik nê nãma lij esak lojbô ami e?

9 *Sêbôk ma yenanj auk thekthekek ek yandum nômkama bêj anôj ek yaminj avômalô takatu ba esopa Yisu anêj Nasalet loj sinj ek miñ nesopa ami. 10 Ma bôk yahadam aêj havenj Jerusalem. Nê bêjbêj êbôk da anêj loj êj bôk êv athêj hadêj ya ba intu yahavalonj avômalô mathenj bêj anôj ba yahadô i hamô koladôj. Ma ik i vônô ma yahalôk hathak ininj auk êj havinj. 11 Ma wak bêj anôj ma yaha unyak yej nenana ek yanêm vovanj êndêj i. Lôk yahabi thêlô lenjin lij ek nenanj abôma esak Yisu. Yalenjmaninj kambom anôj hathak thêlô ba intu yaha malak lôj takatu ba êmô loj buyanj ek yanêm malainj êndêj i imbinj.

12 "Wak te ma yaha Damaskas ek yambulinj nê êvhavinj ma nê bêjbêj êbôk da êv athêj lôk lôklokwanj hadêj ya ek yandum ku êj. 13 Kinj, hatôm wاكلêvônj binj ma yahabup hathak lojondê denanj ma deda lôkmanjinj anôj te anêj lej habi hayô hêk ya lôk nê takatu ba evenj havinj ya. Wak anêj deda ma yaôna lôk ek deda êj anêj. 14 Ma yêlô lôkthô êv yak halôk pik ma yahalanj abô te halêm hadêj ya hathak abô Hiblu nena, 'Sol, Sol, hubulinj ya eka? O hatôm bokmanjka o atu ba habô ba miñ hasopa anêj alanj anêj lahavinj ami ba hapam i velelevele hathak kôm damoma ba hawa vovanj.'

15 "Ma yahananj, 'Anyô Bêj, o opalê?'

"Ma Anyô Bêj hananj, 'Ya ma Yisu atu ba hubulinj. 16 Umbiyô uminj. Yahik ya thô

* 26:5: P1p 3:5-6

* 26:6: Ap 23:6; 28:20

* 26:9: Ap 8:3

hadêḡ o ek yatak o ek umbitak yenaḡ anyô ku. Ma tem onañ abô esak nôḡ takatu ba lêk hôyê lôk nôḡ takatu ba tem yangik thô êndêḡ o embeḡ yam bêḡ êndêḡ avômalô. ¹⁷ Ma tem yanêḡ o bulubinj ênjêk anêḡ avômalô lôk avômalô loḡ buyañ baheḡinj. Ma yanêḡ o êndêḡ thêlô ¹⁸ *ek okyav thêlô maleḡinj lôk nuḡgwik i liliḡ ênjêk momañiniḡ ni êndêḡ deda. Ma nuḡgwik thêlô liliḡ ênjêk Sadar anêḡ lôklokwaḡ ni êndêḡ Wapômbêḡ anêḡ lôklokwaḡ ek yanêḡ iniḡ kambom vé lôk neja loḡ imbiḡ avômalô takatu ba bôk ibitak matheḡ hathak iniḡ êvhaviḡ ya.

¹⁹ “Aêḡ ba, Kiḡ Aglipa, wêḡ atu ba ya-hayê anêḡ leḡ ma yahawê anêḡ abô vibiḡ. ²⁰ Ma yahanañ Abô Mavi hadêḡ avômalô ek nede kapôlôḡinj liliḡ êndêḡ Wapômbêḡ ma nindum kobom thêthôḡ ek injik thô nena avanôḡ lêk ele kapôlôḡinj liliḡ yôḡ. Môḡ ma yahanañ abô êḡ halôk Damaskas vêḡ ma Jelusalem lôk Judia sapêḡ aleba yahanañ abô êḡ hadêḡ nê loḡ buyañ haviḡ. ²¹ Aêḡ ba intu avômalô Israêl evalon ya hêk unyak matheḡ anêḡ piklêvôḡ ma idum ek nijik ya vônô. ²² Ma doḡtom Wapômbêḡ hêv ya sa aleba lêk. Ba intu yahamiḡ loḡ êntêk ba yahanañ abô hadêḡ nê athêḡ mi lôk nê athêḡ bêḡ haviḡ. Ma abô takatu ba yahanañ ma miḡ abô yanḡa ami. Mi, abô êḡ iyom intu plopet lo Mose bôk enañ nena tem imbitak. ²³ *Ba enañ Mesia tem enañ vovanḡ ba ema, ma tem imbiyô môḡ ek avômalô ḡama sapêḡ ba enañ abô esak deda êndêḡ anêḡ avômalô Israêl lôk avômalô loḡ buyañ imbiḡ.”

²⁴ Pol hanaḡ abô denañ ma Pestas halam lôklala nena, “Pol, anêḡ auk lêk hêv yak! Auk bêḡ takatu ba howa ma lêk hadum o hubitak anyô molo.”

²⁵ Ma Pol hanaḡ, “Anyô bêḡ Pestas, abô takatu ba yahanañ ma thêthôḡ ma avanôḡ biḡ. Ma miḡ ya molo ami. ²⁶ Ma nôḡ takêḡ ma hêk loḡ yaiḡ ma miḡ hêk loḡ kapô ami. Ba intu Kiḡ Aglipa miḡ hatôm êsôḡ ami. Mi, yani bôk hayala nôḡ takêḡ yôḡ ba intu yahanañ abô takêḡ bêḡ hadêḡ yani. ²⁷ Kiḡ Aglipa, hôêvhaviḡ plopet iniḡ abô takatu ba bôk eto bô mena mi e? Yahayala nena hôêvhaviḡ.”

²⁸ Ma Aglipa hanaḡ hadêḡ Pol, “Hosanḡ nena sawa bidonḡ êntêk hatôm undum ba yambitak Kilisi anêḡ anyô te e?”

²⁹ Ma Pol hanaḡ, “Sawa bidonḡ mena sawa daim, ma doḡtom yalerḡhabi nôḡ doḡtom iyom ba intu yahateḡ mek hadêḡ Wapômbêḡ nena o lôk avômalô takatu ba lêk elañ yenaḡ abô, môlô lôkthô numbitak êtôm ya. Ma doḡtom yahadô seḡ embalonḡ môlô loḡ êtôm êntêk lêk havalonḡ ya loḡ.”

³⁰ Pol hanaḡ abô êḡ, ma Kiḡ Aglipa lôk anyô bêḡ hayabiḡ Judia ma Benaisi lôk nê takatu ba êḡ havinḡ thêlô, lôkthô iviyô imiḡ ³¹ ma etak loḡ êḡ ba i. Ma thêlôda enañ hadêḡ i nena, “Anyô êntêk miḡ hadum nômlate kambom ek nijik yani vônô mena nêndô êḡ koladôḡ ami. Mi.” ³² Ma Aglipa hanaḡ hadêḡ Pestas nena, “Ôpêntêk bôk halam Sisa yôḡ ek endañ anêḡ abô. Ma mi, ma tem nanêḡ yani vé ba ni.”

27

Nê vovak ewa Pol ba i Lom

¹ Havenḡ yam ma thêlô epesaḡ abô ek Pol lôk nê koladôḡ doho neja yeḡ ba ini pik bêḡ Itali. Ma etak thêlô halôk anyô vovak laik te baḡ, yani anêḡ athêḡ nena Julias. Yani hayabiḡ Sisa anêḡ nê vovak ôdôḡ takatu ba lôkmaḡḡinj anôḡ. ² *Thêlô ethak yeḡ te ma yai lôk anyô Tesalonaika te anêḡ athêḡ nena Alistakas athak yeḡ êḡ haviḡ ba yêlô a. Tesalonaika ma hamô plovins Masedonia kapô. Yeḡ êḡ halêḡ anêḡ loḡ Adlamitiam ma hadum ek ni lomalak nenanena takatu ba hamô plovins Esia kapô.

³ Haviyô hayaḡ ma yêlô athak Saidon ma Julias hadum mavi hadêḡ Pol ba hatak yani ek ni ênjê anêḡ avômalô môlô ek nêḡḡḡ yani sa esak nôḡkama takatu ba yani mi. ⁴ Yêlô atak Saidon ba a ma lovak bêḡ te hayuv yêlô vôkê ba intu yêlô asopa Ngavithôm Saiplus vidôm. ⁵ Ma yeḡ halom hêk ḡgwêk malêvôḡ biḡ hêk plovins Silisia lo Pampilia aleba athak Maila anêḡ plovins Lisia. ⁶ Loḡ êḡ ma anyô vovak laik atu hayê yeḡ te halêḡ anêḡ Aleksandlia ba hadum ek ni Itali. Ba hawa yêlô hathak yeḡ êḡ. ⁷ Ma lovak hayuv kambom ba intu yeḡ hi yaôyaô hatôm wak bêḡ anôḡ ba hêv malaiḡ bêḡ ek yeḡ ni esak Naidas. Hayô habobo Naidas, êḡ ma lovak bêḡ hayuv ba yeḡ miḡ hatôm esopa yeḡ anêḡ loḡ atu ba hathak halom ba hi Itali ami. Ba intu yeḡ hik i liliḡ ba halom hêk Ngavithôm Klit anêḡ viyaiḡ ba hi habobo loḡ te anêḡ athêḡ nena Salmoni. ⁸ Yeḡ anêḡ nê ku idum ku bêḡ ba yêlô asopa ḡgwêk daḡ iyom aleba ayô loḡ atu elam nena Loḡ Mavi Ek Yeḡ Êḡmô. Loḡ êḡ hamô habobo malak Lasia.

⁹ Wak bêḡ anôḡ bôk hale ba hi yôḡ lôk Israêl iniḡ waklavôḡ Evak Balabuḡ Ek Nôm bôk hale ba hi haviḡ ba intu lêk ma waklavôḡ kambom ek yeḡ embeḡ ḡgwêk. Êḡ ma Pol hanaḡ hadêḡ thêlô, ¹⁰ “Aiyañ thêlô, yahayala nena alalô a ma malaiḡ bêḡ tem êpôm alalô ba imbulinj yeḡ lôk nôḡkama takatu ba hamô yeḡ ma alalô bêḡ anôḡ tem nama imbiḡ.” ¹¹ Ma doḡtom anyô vovak laik hasopa anyô hawa yeḡ lôk yeḡ anêḡ

* 26:18: Ais 42:16; Ep 2:2; Kol 1:13

* 26:23: Luk 24:44-47; 1Ko 15:20

* 27:2: Ap 19:29

alanj ininj abô, ma minj hasopa Pol anêj abô ami. ¹² Loj Mavi Ek Yej Êmô êj ma minj mavi ek yej êmô êndêj waklavôj ngwêk belej lokwanj hik ami. Ba intu avômalô bêj anôj lenjnhabi nena yêlô natak loj êj ma ana Piniks ek namô loj êj endeba ngwêk belej lokwanj ende êndôk am. Piniks ma Ngavithôm Klit anêj loj te atu ba havova hêk ngwêk malêvôj ba intu loj mavi ek yej êmô êndêj waklavôj ôthôm belej lokwanj.

Lovak bêj hayuv

¹³ Yêlô amô aleba lovak yaônate hayuv ma thêlô esonj nena hatôm yêlô ana mavi. Êj ma êvôn anga hathak ma idum ek nesopa Klit anêj ngwêk danj ba ini Piniks. ¹⁴ Ma minj yêlô a daim ami ma lovak lôklokwanj bêj te hayuv yêlô vôkê hêk linjanj ba yej hi ngwêk malêvôj binj. ¹⁵ Lovak hayuv lôklokwanj bomanj ba yej minj hatôm imbup êndôk ngwêk danj ami. Ba intu yêlô atak ma yej hasopa lovak anêj lahavinj. ¹⁶ Lovak hayuv yêlô vôkê aleba ayô ngavithôm yaônate atu elam nena Kauda vidôm. Ma Kauda hêk lovak loj sinj dokte. Ba intu yêlô avôn yêlôaninj yej yaôna hathak ba halêm. Ma donjom yêlô avôn mathalalenj kambom ek malê nena lovak bêj hayuv denanj. ¹⁷ Thêlô êvôn yej yaô ba etak halôk yej bêj kapô ma ibutinj yej lokwanj loj hathak yak balawa doho ek embalonj yej loj. Thêlô êkô kambom nena lovak tem iyuv thêlô endeba nesak thathe atu ba hamô ngwêk malêvôj habobo Siltis anêj Aplika. Ba intu ibi anga halôk ngwêk ek embalonj yej loj ek ni yaôyaô dokte. ¹⁸ Haviyô hayanj ma lovak lôk ngwêk hik yêlô kambom, ba ibi nômkama takatu ba yej hawa doho halôk ngwêk ba hi. ¹⁹ Ma wak te lô ma evalonj yej anêj alokwanj havalonj sôp loj lôk anêj yak ba ibi halôk ngwêk ba hi. ²⁰ Wak bêj anôj ma yêlô minj ayê wak lo vulinj ami ek malê nena lovak lôk ôthôm bêj hayuv denanj ba hadum ba yêlô sapêj akô kambom nena tem nama.

²¹ Wak bêj anôj ma yêlô sapêj minj anj nôm ami, êj ma Pol halam thêlô hathak donjom ma hananj, “Aijan thêlô, bôk yahananj nena minj alalô natak Klit ami, ma namô vëmam. Êj ma tem minj napôm malainj êntêk lôk minj hatôm nômkama la nêam yak ami. ²² Ma donjom lêk ma yananj êndêj môlô nena numinj lôklokwanj ma minj nôkô ami ek malê nena anyôla tem minj ema ami. Mî, yej iyom intu tem kambom. ²³ Bôkam ma yenanj alanj Wapômbêj atu ba yahadum anêj ku anêj anjela haminj habobo ya ma hananj, ²⁴ * ‘Pol, minj ôkô ami. Tem uminj Sisa ma ek undum abô. Aêj ba ondanjô. Wapômbêj lêk halanjô anêam mek ba nê takatu ba êmô yej havinj o, sapêj tem nêomô

lôkmala.’ ²⁵ Aêj ba numinj lôklokwanj ma minj nôkô ami! Yahêvhavinj Wapômbêj nena tem indum ba nômkama sapêj tem imbitak êtôm atu ba anêj anjela hananj hadêj ya. ²⁶ *Yej tem esak ngavithôm te anêj linjanj ma alalô sapêj tem namô lôkmala.”

Yej hathak linjanj

²⁷ Ma wak te lauminj ba lahavuva anêj bôlôvôj ma lovak hayuv yêlô lôklokwanj denanj ba yêlô amô Ngwêk Adliatik.* Ma habobo bôlôvôj binj ma nê ku yej elanjô nena yej lêk habobo ngwêk danj. ²⁸ Aêj ba thêlô ililu yej anêj lavôjinj ma êyê nena ngwêk anêj daim ma lêk hatôm 37 mita. Ma yêlô a dokte ma ililu hathak lonjô ma êyê nena lêk hatôm 27 mita. ²⁹ Êj ma thêlô êkô kambom nena tem yêlô nasak valu ba ibi yej anêj anga ayova halôk yej layuk ma etej mek ek eyanj wak bêj ketherj. ³⁰ Ma yej anêj nê ku idum ek nêsôv ba ini. Ba intu etak yej yaô atu halôk ngwêk ma esau nena imbi anga doho halôk yej anêj thohav. ³¹ Ma donjom Pol hananj hadêj anyô vovak laik lôk anêj nê vovak nena, “Nê takêntêk etak yej ba i, ma tem môlô sapêj noma.” ³² Êj ma nê vovak edabêj yej yaô anêj yak kisi ba hêv yak halôk ngwêk.

³³ Habobo eyanj wak bêj ma Pol hasonj thêlô lokwanj ba hananj ek thêlô sapêj nejanj nôm. Ma hananj nena, “Wak lauminj ba lahavuva bôk hale ba hi yôv ma môlô ômô lôk kapôlômim daluk ba minj oanj nôm ami. ³⁴ Ma lêk yahananj hadêj môlô nena tem minj malainj la êpôm môlô ami. Mî. Ba intu yahasonj môlô lokwanj nena onjwanj nôm dokte ek embatho môlô loj ek nômô mavi.” ³⁵ Yani hananj aêj vëm ma hawa polom ba hêv lamavi hadêj Wapômbêj haminj thêlô malenjinj. Ma hanjôli polom atu ba hayanj. ³⁶ Êj ma anyô sapêj lenjinj halôk binj ma ewa nôm ba eyanj. ³⁷ Yêlô sapêj atu ba amô yej ma hatôm 276. ³⁸ Eyanj nôm takatu ba lenjnhavinj yôv, ma ibi wit halôk ngwêk ek yej vunvum.

³⁹ Lu hayanj wak bêj hayô, ma thêlô êyê linjanj, ma donjom êthônj loj êj palinj. Ma êyê loj mavi te hêk ek yej êmô ba loj êj ma loj thathe mavi. Ba intu lenjnhabi nena nimbusinj yej ba ni nôjnôj êndêj loj êj. ⁴⁰ Êj ma thêlô edabêj yej anêj anga takatu ba havalonj yej loj kisi ba êv yak halôk ngwêk kapô. Ma epole yak balawa takatu ba havalonj yej anêj nôm nimbusinj vê. Ma thêlô êthôkwêj yej anêj sôp lovak hathak ma lovak hayuv yej hi ek esak linjanj. ⁴¹ Ma donjom yej halanjvinj ba hi hathak thathe atu ba hamô ngwêk malêvôj ba havalonj yej

* 27:24: Ap 23:11 * 27:26: Ap 28:1 * 27:27: Ngwêk Adliatik hamô Meditelenian kapô habobo Itali.

lonj lôklokwanj. Ma ngwêk budum bêj hik yenj layuk aleba hapup nenanena.

⁴² Ma nê vovak lenjinhabi nena nijik nê koladônj sapêj vônô ek minj neyam ba nêsôv ami. ⁴³ Ma dojtom anyô vovak laik lahavinj nê Pol sa ba intu hêk thêlô lonj sinj. Ma hanaj hadêj nê takatu ba eyala neyam nena nêsôv kisi êndôk ngwêk êmônj ba neyam ba ini linj. ⁴⁴ Ma takatu ba êthônj neyam, êj ma vi nêyô nêjêk aselej ma vi neja yenj anêj nômkama takatu hapup loselanj loselanj ba nêyô nêjêk selej tomtom ba neyam ba ini linjdarj. Thêlô idum aêj ma sapêj ethak linj mavi.

28

Pol hamô ngavithôm Molta

¹ Yêlô sapêj athak linj mavi vêm ma ayala nena ngavithôm êj ma elam nena Molta. ² *Ma avômalô ngavithôm êj ewa yêlô thô ba idum kobom mavi anônj hadêj yêlô. Ôthôm hik ba lonj lêk thilibunj kambom ba intu thêlô ebanj atum ek yêlô naburu. ³ Ma Pol hasup ayôk doho ba habanj hathak atum ma umya kambom te hêk ayôk kapô ba atum halinj ba vovanj. Êj ma hale yainj ma hathanj Pol banj. ⁴ Ma avômalô lonj êj êyê umya hakêlô haminj Pol banj ma enanj hadêj thêlôda nena, “Avanônj binj, ôpêntêk ma anyô hik anyô vônô la. Ma dojtom ngwêk minj halok yani vônô ami ba intu umya hadum ek injik lonjondê thêthônj thô.” ⁵ *Ma dojtom Pol havalij banj ma umya êj hêv yak hayô hêk atum ma minj nômla hapôm yani ami. ⁶ *Avômalô lonj êj lenjinhabi nena Pol linjkupik tem isinj bêj mena nêk yak ba ema la. Ma dojtom thêlô eyabinj aleba lêk sawa daim ma minj nômlate hapôm yani ami. Êj ma thêlô ik ininj auk lilinj ma enanj, “Yani ma ngôk te la.”

⁷ Anyô lonj êj te anêj athêj nena Publias ma yani ma ngavithôm êj ininj anyô bêj. Ma anêj lonj hamô habobo lonj atu ba yenj hathak. Ôpêj hawa yêlô ba hi anêj unyak ma hayabinj yêlô mavi anônj hatôm wak lô. ⁸ Ôpêj anêj lambô bôk hapôm lijnj linjkupik vovanj lôk habopakla ba hêk iyom. Ma Pol hi ek ênjê yani. Hayô ma hatej mek vêm ma hatak banj hayô hêk yani ma hadum ôpêj habitak mavi hathak lonjbô. ⁹ Avômalô ngavithôm êyê nôk êj, ma ininj avômalô lôk lijnj sapêj i hadêj Pol ma yani hadum ba thêlô sapêj ibitak mavi. ¹⁰ Thêlô êv athêj bêj hadêj yêlô hathak kobom mavi lomaloma. Aêj ba yêlô apôpêk i ek ana ma êv yêlô sa hathak nômkama takatu ba yêlô mi.

Pol hi Lom

¹¹ Yêlô amô ngavithôm êj hatôm ayônj lô, êj ma yêlô athak yenj te atu ba bôk hamô lonj êj hadêj waklavônj ngwêk belanj lokwanj. Yenj êj halêm anêj malak Aleksandlia. Ma yenj thohav ma etak ngôkba lopopek dahô hamô, ngôkba yanj anêj athêj nena Kasto ma yanj ma Polaks. Êj ma yêlô athak yenj êj ba a. ¹² Yêlô a aleba athak malak Silakius ma amô lonj êj hatôm wak lô. ¹³ Ma yêlô atak lonj êj ma a aleba athak malak Legiam. Ma haviyô hayanj ma yêlô a, ma lovak mavi hayuv ba wak yanj ma yêlô athak malak Puteoli. ¹⁴ Ma lonj êj ma yêlô apôm nê êvhavinj doho ba ewa yêlô thô ma enanj ek yêlô namô imbinj i êtom sonda te. Vêm ma yêlô atak i ma avenj pik ba a Lom. ¹⁵ Ma avômalô êvhavinj anêj Lom elanjô nena yêlô avenj lonjondê ek nayô Lom, êj ma etak Lom ba i ek nêpôm yêlô êndôk lonjondê. Doho i malak te anêj athêj nena “Apias Anêj Lonj Êv Vuli Nômkama”, ma doho i malak yanj ba anêj athêj nena “Unyak Lô Ek Vathi”. Pol hayê thêlô ma hêv lamavi hadêj Wapômbêj ma kapô halôk binj. ¹⁶ Yêlô ayô Lom ma enanj nena Pol ênjêk unyak te êtôm yani da anêj lahavinj. Ma anyô vovak te eyabinj yani.

Pol hananj Abô Mavi bêj hamô Lom

¹⁷ Wak lô hale ba hi ma Pol halam Is-lael ininj nê bêjbêj takatu ba êmô Lom ethak dojtom ma hananj, “Aijan thêlô, minj yahadam nômla kambom hadêj alalôaninj avômalô mena yahabulinj bumalô thêlô ininj kobom ami. Ma dojtom anêj Jelusalem ma evalonj ya ba etak ya halôk Lom bahenjinj. ¹⁸ *Ma avômalô Lom elanjô yenanj abô ma enanj nena minj yahadam nômlate kambom ek nijik ya vônô ami. Ba intu thêlô lenjinhavinj nêk nêk ya vé ênjêk koladônj. ¹⁹ *Ma dojtom avômalô Is-lael êdô ba iminj lôklokwanj aleba ya lonjondê mi ba intu yahalam ek Sisa endanjô yenanj abô. Minj yahadam aêj ek yananj thêlô bêj êndêj Sisa esak kambom takatu ba idum hadêj ya ami. Mi. ²⁰ *Ba intu yahalam môlô ek nôlêm ek yangê môlô lôk yananj abô imbinj môlô. Minj yahadam kambom la ami, ma dojtom sej havalonj ya lonj. Ek malê nena yahêv yamalenj hathak nôk dojtom atu ba avômalô Is-lael ethak êv malenjinj hathak. Nôm êj ma Mesia.”

²¹ Ma enanj viyanj, “Minj anyô Judia la hato kapya hadêj yêlô ba hananj abôla hathak o mena nê Is-lael takatu ba êlêm lonj êntêk, minj enanj abô kambom la hathak o ami. Mi. ²² *Ma dojtom yêlô ayala nena lonj nômbêj intu sapêj ma avômalô enanj abô kambom hathak lonjondê nêk nêk imbinj Yisu. Ba intu yêlô lenjinhavinj nadanjô anêm auk

* 28:2: 2Ko 11:27 * 28:5: Mak 16:18 * 28:6: Ap 14:11 * 28:18: Ap 26:31 * 28:19: Ap 25:11 * 28:20: Ap 26:6-7 * 28:22: Ap 24:14

nena honañ aisé hathak loñôndê êñ.”²³ Êñ ma etak wak yan ek nesak donjom imbiñ yani.

Wak êñ hayô ma avômalô Isael bêñ anôñ éyô unyak atu ba Pol hamô. Lôkbôk hi aleba bôlôvôn ma Pol hanañ abô hadêñ thêlô. Ma hik Wapômbêñ anêñ loñ lôkliñyak anêñ ôdôñ thô hadêñ i. Ma hik iniñ aukliñ hathak Mose anêñ balabuñ lôk plopet iniñ abô ek thêlô nêñemimbiñ nena Yisu ma Mesia atu.²⁴ Ma thêlô doho êvhaviñ abô takatu ba hanañ ma doho ma mi.²⁵ Ma thêlôda enañ abô lôk vovak ba evak i vose hi ôdôñ ju. Ba idum ek ini ma Pol hanañ abô te haveñ yam nena, “Lovak Mathen bôk hanañ abô avanôñ hadêñ libumi halôk plopet Aisaia ba hanañ aêntêk,

²⁶ “Nu êndêñ avômalô takêntêk ba onañ êndêñ i nena,

“Wak nômbêñ intu ma tem nodañô abô,
ma donjom tem miñ hatôm noyala anêñ
ôdôñ ami;

Ma wak nômbêñ intu ma tem ôngô nômlate,
ma donjom miñ hatôm nôpôm anêñ
ôdôñ ami.”

²⁷ Ek malê nena avômalô takêñ iniñ auk ma thektheke,

ma ibi leñiñôndôñ siñ,
lôk ivuliv maleñiñ siñ.

Ma mi, ma tem nêgê tak esak maleñiñ,
lôk nedañô êndôk leñiñôndôñ,

lôk neja ênjêk iniñ auk

ma tem nede kapôlôñiñ liliñ ek yandum
thêlô ba nimbatak mavi.’ *Aisaia*
6:9-10

²⁸ “Aêñ ba noyala katô nena Wapômbêñ hêv anêñ abô hathak anêñ bulubiñ hadêñ avômalô loñ buyañ ba tem thêlô neja thô.”

²⁹ [Pol hanañ abô êñ yôn, êñ ma avômalô Isael etak yani ba i. Ma êkôki hathak anêñ abô takatu.]*

³⁰ Hatôm sondabêñ ju ma Pol hamô unyak atu ba yanida hêv vuli ma hawa avômalô takatu ba êlêm ek nêgê yani thô lôk lamavi.

³¹ Ma yani hamiñ lôklokwan ma kô mi ma hanañ abô hathak Wapômbêñ anêñ loñ lôkliñyak ma hadôñ avômalô hathak Anyô Bêñ Yisu Kilisi. Ma anyôla miñ hamiñ yani loñ siñ ami.

* 28:29: Nê lôkauk vi leñiñhabi nena abô 28:29, ma Luk da miñ hato ami, ma anyôla hato haveñ yam.

Kapya atu ba Pol hato hi Lom Abô mông

Pol hamô Kolin mena Senklia la ma hato kapya êntêk hadêḡ avômalô êvhaviḡ takatu ba êmô Lom. Yani ba miḡ bôk hi Lom ami. Lôk aposel la miḡ hamô haviḡ thêlô ek êndôḡ i ami. Thêlô bêḡ anôḡ ma ḡê loḡ buyaḡ, ma doho intu ḡê Israeḡ. Pol anêḡ auk nena tem ni Lom ek êḡḡê thêlô, ma doḡtom môḡ ma enja avômalô Kolin lo Masedonia iniḡ da takatu ba êv ek nêḡ avômalô êvhaviḡ anêḡ Jelusalem takatu ba bôm bêḡ hapôm i ba ewa malaiḡ sa am. Ba intu hato ek injik thô nena tem ni ek êḡḡê thêlô vêm ma ni Spen ek enaḡ Wapômbêḡ anêḡ Abô Mavi êndêḡ i. Thêlô ma ḡê daluk ba miḡ bôk elarḡ abô dokte hathak Yisu ami.

Ma hato kapya êntêk ek hanaḡ bêḡ halêm yaiḡ hathak Wapômbêḡ anêḡ loḡôndê atu ba hadum ba avômalô ibitak thêthôḡ hathak iniḡ êvhaviḡ. Ma hadum ek enaḡ bêḡ nena aisê ba avômalô Israeḡ bêḡ anôḡ êvôliḡ dômiḡ hadêḡ Yisu. Hato nena embenḡ yam ka tem avômalô Israeḡ bêḡ anôḡ nedarḡ Yisu anêḡ atu ba nesopa.

Hato kapya êntêk hadêḡ 57 AD la.

Pol hato anêḡ lamavi hadêḡ avômalô Lom

¹*Ya Pol, Yisu Kilisi anêḡ anyô ku, yahato kapya êntêk. Wapômbêḡ bôk halam ya ek yambitak aposel ma hataḡ ya ek yanaḡ anêḡ Abô Mavi êḡ bêḡ. ²*Abô Mavi êḡ ma bôk habutiḡ ek nêḡ ma anêḡ plopet bôk enaḡ bêḡ hêk kapya mathenḡ atu. ³ Abô Mavi êḡ ma hanaḡ hathak anêḡ Nakaduḡ atu ba halêm pik hatôm anyô ba habitak anêḡ Kiḡ Devit anêḡ thalalen. ⁴ Wapômbêḡ hik yani liḡ hêk ḡama ba hathak Lovak Mathenḡ hik yani thô nena Wapômbêḡ Nakaduḡ Lôklokwaḡ. Yani ma Yisu Kilisi, alalôaniḡ Anyô Bêḡ. ⁵*Hathak yani, Wapômbêḡ habi anêḡ wapôm sam hadêḡ yêlô ba hadum yêlô abitak anêḡ aposel ek nandom avômalô loḡ buyaḡ lôkthô ek nêḡnimimbiḡ ba nesopa yani ek nêḡnem athêḡ bêḡ êndêḡ yani. ⁶ Ma halam môlô aêḡ iyom ek numbitak Yisu Kilisi anêḡ imbiḡ.

⁷*Yahato kapya êntêk hadêḡ môlô takatu ba Wapômbêḡ lahaviḡ anêḡ Lom. Yani halam môlô ek numbitak anêḡ avômalô mathenḡ. Alalôaniḡ Kamik Wapômbêḡ lôk Anyô Bêḡ Yisu Kilisi iniḡ wapôm lôk labali êmô imbiḡ môlô.

* **1:1:** Ap 9:15 * **1:2:** Lom 16:25-26 * **1:5:** Ap 26:16-18; Gal 2:7-9 * **1:7:** Nam 6:25-26 * **1:10:** Ap 19:21; Lom 15:23 * **1:13:** Ap 19:21 * **1:16:** Mak 8:38; Ap 13:46; 1Ko 1:18-24 * **1:17:** Lom 3:21-22 * **1:19:** Ap 14:15-17; 17:24-28 * **1:20:** Jop 12:7-9; Sng 19:1

Pol lahaviḡ êḡḡê avômalô Lom

⁸ Abô takatu ba yahadam ek yanaḡ êmôḡ ma avômalô pik bêḡ êntêk lôkthô enaḡ hathak unim ôêvhaviḡ. Ba intu yalenḡhabi môlô ba yahêv yalenḡmavi hadêḡ yenaḡ Wapômbêḡ hathak Yisu Kilisi anêḡ athêḡ. ⁹ Yahathak yahadam Wapômbêḡ anêḡ ku lôk yakapôlôḡ lôkthô ba intu yahanarḡ Abô Mavi hathak Nakaduḡ bêḡ. Ma yanida hayala nena yahathak yahatenḡ mek veveleke ek môlô ¹⁰ *ma miḡ yalenḡpaliḡ ami. Bôk yahatenḡ mek bôbô ba yahanarḡ hik anêḡ lahaviḡ liḡ hatôm êpôm loḡôndê te ek yasôk yangê môlô mena mi e? ¹¹ Yahêk lêlé ek yangê môlô ek yanêḡ môlô Lovak Mathenḡ anêḡ mek mavi doho ek embatho môlônim ôêvhaviḡ loḡ. ¹² Ek batu môlônim ôêvhaviḡ embatho yenaḡ loḡ ma yenaḡ embatho môlônim loḡ. ¹³ *Aiyaḡ thêlô, noyala katô nena wak bêḡ anôḡ yalenḡhabi yasôk yangê môlô, ma doḡtom nôḡ lomaloma habitak ba havasiḡ ya. Yahadam ku lomaloma haviḡ avômalô loḡ buyaḡ ba yahayê ku takêḡ anêḡ anôḡ habitak. Ba intu yalenḡhaviḡ yasôk ek yandum ku imbiḡ môlô ek anêḡ anôḡ imbitak aêḡ iyom. ¹⁴ Wapômbêḡ hêv ku hadêḡ ya ek yanaḡ anêḡ Abô Mavi êndêḡ avômalô sapêḡ, avômalô ḡḡwêk lôk avômalô alonaḡ, ma ḡê lôkauk lôk ḡê thôḡôthôḡ. Ba intu miḡ hatôm yatak ku êḡ ami. ¹⁵ Aêḡ ba yahapôviḡ ya ek yanaḡ Wapômbêḡ anêḡ Abô Mavi êndêḡ môlô avômalô Lom imbiḡ.

Abô Mavi ma Wapômbêḡ anêḡ lôklokwaḡ

¹⁶ *Abô Mavi ma Wapômbêḡ anêḡ lôklokwaḡ ek nêḡ avômalô sapêḡ atu ba êvhaviḡ bulubiḡ. Ba intu ya miḡ mama ek yanaḡ abô êḡ bêḡ ami. Môḡ ma hêv avômalô Israeḡ bulubiḡ vêm ma avômalô loḡ buyaḡ. ¹⁷ *Abô Mavi êḡ intu hik Wapômbêḡ anêḡ loḡôndê atu ba endam avômalô nena thêthôḡ thô. Loḡôndê êḡ ma êvhaviḡ iyom, ma miḡ loḡôndê yaḡ hêk ek nimbitak thêthôḡ êḡḡêk Wapômbêḡ ma ami. Hatôm bôk eto nena,

“Avômalô takatu ba êvhaviḡ Wapômbêḡ, ma tem endam i nena avômalô thêthôḡ ek nêḡmô lôkmala.” *Habakuk 2:4*

Avômalô sapêḡ êvôliḡ dômiḡ hadêḡ Wapômbêḡ

¹⁸ Wapômbêḡ lenḡ lêk hik anêḡ lamaniḡ thô hadêḡ avômalô lôkthô atu ba êvôliḡ dômiḡ hadêḡ yani ba idum kambom lomaloma. Iniḡ kambom takêḡ intu halu-viḡ abô avanôḡ. ¹⁹ *Bôk Wapômbêḡ hik auk anôḡ hathak yanida thô hadêḡ avômalô sapêḡ ba intu bôk eyala yôv hêk kapôlôḡḡiḡ.

20 *Anyôla minj hatôm ênjê Wapômbêj esak ma ami. Ma donjom yani hapesanj pik lo lej ma hathak nô m takêj, thêlô hatôm neyala nena yani ma yanda ek malê nena yani ma Wapômbêj. Ma anêj lôklokwanj bôk hamô bô ba tem êmô êtôm wak nômbêj intu sapêj. Aêj ba avômalô lôkthô bôk eyala yôv, ba minj hatôm nesavuthij ba nenanj nena êthôj Wapômbêj ami. 21 *Avanôj, thêlô bôk eyala Wapômbêj ma donjom minj êbô anêj athêj lôk êv lejnjmavi hadêj yani ami. Mî, inij auk hi mayaliv ba êtôm nê molo ba intu momanjinij havalonj inij auk molo êj lonj denanj. 22 *Thêlô esonj nena thêlô ma nê lôkauk bêj ma donjom mi, thêlô lôkthô ibitak nê molo. 23 *Ba intu minj êv yej hadêj Wapômbêj lôkmanjij atu ida hamô aêj ami. Mî, êv yej hadêj dahô takatu ba epejanj hatôm nê pik takatu ba êmô vauna lôk menak ma alim lôk umya.

24 Aêj ba Wapômbêj hatak thêlô ek nindum sek lônjgônj lomaloma hatôm inij thethanjak habi alak ba intu thêlô êv mama hadêj thêlôda lejnjkupik. 25 Thêlô êdô neja auk anôj esak Wapômbêj ba ethavuthij hathak abôyanj. Ma êv yej hadêj nô m takatu ba Wapômbêj hapesanj ba idum inij ku, ma nômkama lôkthô anêj alanj atu ba hapesanj ma mi. Wapômbêj êj intu nambô wak nômbêj intu sapêj. Avanôj.

26 Aêj ba Wapômbêj hatak thêlô ek nesopa inij thethanjak mama takêj. Ba intu inij avi êdô auk mavi atu nêjêk imbinj anyô ma êwê hathak auk lokbanj. 27 *Ma anyô aêj iyom êdô auk mavi nêjêk imbinj avi ba inij thethanjak halij i ek nêndêj i. Ba intu idum nô m mama bêj hathak anyô yanj ba ewa kambom êj anêj vuli vijanj hathak thêlôda lejnjkupik.

28 Thêlô êdô neyala Wapômbêj ba intu hatak i ek nesopa inij auk ôvathek takêj ek nindum nô m takatu ba minj mavi ami. 29 Thêlô kapôlônij putup hathak kambom lomaloma lôk lokbanj ma palonj lôk lejnjdaj. Ma malenkilik lôk nijik anyô vônô ma nijik vovak ma abôyanj lôk ewa auk kambom hathak anyô vi. Ma etatale avômalô 30 lôk enanj abôma hathak anyô yanj. Ma êpôlik ek Wapômbêj, ma epek hathak avômalô vi, ma lejnjabhi nena thêlôda iyom intu mavi. Ma ethak ebam thêlôda, ma êbôlê m kambom lukmuk lomaloma ek nindum, ma minj êwê taluvi lo lami inij abô vibinj ami. 31 Thêlô ma nê auk mi, lôk minj esopa inij abô ami, ma lejnjhavinj mi, lôk minj ethak êv kapôlônij ami. 32 Thêlô eyala abô thêthôj takatu ba Wapômbêj bôk hananj

nena nê takatu ba idum nô m takêj tem nêpôm jama. Ma donjom idum havôhi thêthô lôk lejnjmavi ek vi atu ba idum nô m takêj havinj.

2

Wapômbêj anêj hadum abô ma thêthôj

1 *Môlô doho lêk lemimhabi nena, “Avanôj binj, avômalô takêj ma nê kambom.” Ma donjom yahananj nena môlô ma nê kambom aêj iyom ba intu môlô bônôj. Otatale thêlô ma hatôm otatale amda ek malê nena môlô udum hatôm atu ba thêlô idum. 2 Wapômbêj halanj abô, êj ma hêv malainj hadêj avômalô takatu ba idum kambom. Ma alalô ayala nena yani hayala nômkama sapêj ba intu anêj hadum abô ma thêthôj iyom. 3 Ma tem endanjô inij abô ba nê m malainj êndêj i esak inij kambom. Ma môlô udum kambom aêj iyom ba osonj nena tem minj endanjô môlônim abô ba nê m malainj êndêj môlô imbinj ami e? Mi. 4 *Wapômbêj hadum mavi anôj hathak alalô ba intu hamô malinjyaô ba minj hêv kambom anêj vuli vijanj kethenj ami. Hosonj nena êj ma nô m oyanj e? Minj hoyala nena Wapômbêj hadum mavi êj ek hêv thalek hêk ek môlô node kapôlômim lilij ba nosopa yani ami e?

5 Ma donjom môlônim auk ma thekthek kambom ba minj ole kapôlômim lilij ami. Aêj ba môlô usup Wapômbêj anêj lamanij hathak amda ba tem êpôm môlô êndêj anêj waklavôj endanjô abô. Wak êj ma anêj lamanij atu ba thêthôj tem êlê m yainj. 6 *Ma tem nê m anyô tomtom inij vuli êtôm nô m takatu ba bôk idum. 7 Nê takatu ba idum mavi havôhi thêthô ek neja lôkmanjij lôk athêj bêj ma lôkmala atu ba anêj danj mi ma Wapômbêj tem nê m lôkmala atu ba nê m êtôm wak nômbêj intu sapêj êndêj i. 8 *Ma donjom nê takatu ba idum palonj lôk êpôlik hathak abô avanôj ma idum kambom thêthô ma tem nêpôm Wapômbêj anêj lamanij lôk vovanj. 9 Avanôj binj, avômalô lôkthô atu ba idum kambom thêthô ma Wapômbêj tem nê m malainj lôk vovanj êndêj i, avômalô Isael êmôj ma avômalô lonj buyanj nembenj yam. 10 Ma donjom avômalô lôkthô atu ba idum mavi ma tem neja lôkmanjij lôk athêj bêj ma kapôlônij ênjêk yaô, avômalô Isael êmôj ma avômalô lonj buyanj nembenj yam. 11 Ek malê nena Wapômbêj hadum kobom donjom hadêj avômalô lôkthô, avômalô Isael lôk avômalô lonj buyanj havinj.

* 1:21: Ep 4:17-18 * 1:22: Jer 10:14; 1Ko 1:20 * 1:23: Lo 4:15-19; Sng 106:20 * 1:27: Wkp 18:22; 20:13; 1Ko 6:9 * 2:1: Mat 7:1-2; Jon 8:7 * 2:4: Ep 1:7; 2Pi 3:15 * 2:6: Sng 62:12; Snd 24:12; Mat 16:27; 2Ko 5:10 * 2:8: 2Te 1:8

¹² Avômalô loj buyañ idum kambom ma tem Wapômbêñ indum abô ba nê m vovañ êndêñ i. Thêlô miñ eyala Mose anêñ balabun ami ba intu Wapômbêñ tem miñ enja balabun êñ ba indum abô ek i ami. Aêñ iyom ma avômalô Israe l idum kambom ma tem Wapômbêñ indum abô ba nê m vovañ êndêñ i. Thêlô eyala Mose anêñ balabun ba intu tem Wapômbêñ enja balabun êñ ba indum abô ek i. ¹³ Ek malê nena nê takatu ba elañ abô balabun ma miñ êwê vibiñ ami ma Wapômbêñ miñ halam i nena nê thêthôñ ami. Mi, nê takatu ba êwê vibiñ iyom, intu Wapômbêñ halam i nena nê thêthôñ. ¹⁴* Avômalô loj buyañ miñ eyala Mose anêñ abô balabun ami, ma doñtom doho esopa abô balabun êñ vi hathak ida inij lenijhabi. Ba intu hik thô nena eyala malê atu ba mavi lo kambom. ¹⁵ Aêñ ba inij kobom hik thô nena eyala Wapômbêñ anêñ balabun hêk kapôlôñij. Ma wak doho ma inij auk hanañ thêlôda bêñ, ma wak doho ma inij auk hanañ nena thêlô idum mavi. ¹⁶ Nôm takêñ tem imbitak êndêñ waklavôñ atu ba Wapômbêñ hatak ek Yisu Kilisi endañ abô. Ma tem indum abô esak avômalô inij auk loj kapô. Abô Mavi atu ba yahanañ intu hanañ aêñ.

Avômalô Israe l lôk abô balabun

¹⁷ Mólô vi olam am nena Israe l. Mólô lemimhabi nena owa Mose anêñ abô balabun ba intu Wapômbêñ tem enja mólô thô. Lôk obam am nena, “Yêlô ma Wapômbêñ anêñ avômalô.” ¹⁸ Ma Wapômbêñ anêñ abô bôk hadôñ mólô ba intu oyala malêla takatu ba Wapômbêñ lahavij nê malêla takatu ba mavi anôñ. ¹⁹⁻²⁰* Ma mólô lemimhabi nena abô balabun ma mólô unim ba oyala auk lôk abô avanôñ sapêñ. Ba intu lemimhabi nena hatôm nondom nê maleñij pusip lôk nôñem deda êndêñ avômalô takatu ba êmô momañiniñ lôk ungwik auk thô ek avômalô auk thôñôthôñ lôk auk pulusik e?

²¹* Avanôñ, ôdôñ avômalô vi, ma aisê ka miñ ôdôñ amda ami? Ma onañ nena avômalô miñ neja vani ami. Ma mólôda? ²² Ma onañ nena miñ nindum sek imbiñ anyô yan yanavi ami, ma mólôda udum mena mi e? Ma ôdô ñgôk, ma doñtom owa inij nômkama vani hayô inij malak mather e? ²³ Ma obam am hathak abô balabun ma doñtom ômô lu êñ ma hatôm otavij Wapômbêñ anêñ athêñ. ²⁴ Hatôm bôk eto nena,

“Mólô Israe l udum kambom ba intu avômalô loj buyañ enañ abôma hathak Wapômbêñ anêñ athêñ.” *Aisaia 52:5*

²⁵ Mólô osopa balabun, êñ ma tabô ñengothe anyô inij kupik ma nô m mavi. Ma doñtom ômô balabun lu, êñ ma ubitak hatôm nê takatu ba miñ ñengothe inij kupik ami. ²⁶* Ma aêñ iyom ma nê takatu ba miñ ñengothe inij kupik ami ma doñtom esopa balabun, êñ ma Wapômbêñ tem êñjê i êtôm nê ñengothe kupik havij. ²⁷ Avanôñ, mólô avômalô Israe l owa Wapômbêñ anêñ kapy balabun ba ñengothe unim kupik vê. Ma doñtom ômô balabun lu ba avômalô loj buyañ takatu ba miñ ñengothe inij kupik vê ami ma esopa abô balabun tem nenañ mólônim kambom bêñ. ²⁸⁻²⁹* Ôpatu ba habitak anêñ Israe l ba ñengothe anêñ kupik vê, ma doñtom kapô lôk auk miñ hamô havij Wapômbêñ ami, miñ Israe l anôñ ami. Mi, Israe l anôñ ma ôpatu ba anêñ kapô hamô havij Wapômbêñ. Ma tabô ñengothe kupik anôñ ma miñ kupik viyain hatôm balabun hanañ ami. Mi, tabô ñengothe kupik anôñ ma Lovak Mather da hangothe tabô êñ hêk anyô kapô. Ôpêñ ma avômalô miñ ebam ami. Mi, Wapômbêñ da habam yani.

3

Kobom kambom miñ hatôm indum ba Wapômbêñ etak anêñ balabun ami

¹ Aêñ ba malê mavi te intu hêk ek avômalô Israe l? Ma ñengothe kupik, ma malê mavi te tem êpô m i? ² Mavi lomaloma bêñ anôñ hêk! Nôm môñ ma Wapômbêñ bôk hêv anêñ abô halôk thêlô baherij ek neyabinj.

³ Ma doñtom nê Israe l doho miñ êvhavij ami. Ba intu nô m êñ hatôm indum ba Wapômbêñ etak anêñ balabun e? ⁴ Mi anôñ! Avômalô lôkthô ma avômalô abôyan, ma doñtom Wapômbêñ da hanañ abô avanôñ ba hasopa anêñ abô iyom. Hatôm bôk eto nena, “Abô takatu ba honañ,

ma tem nêgê nena abô avanôñ iyom. Ma avômalô idum abô ek o,

ma tem ômô i lu.” *Kapy Yey 51:4*
⁵ Yêlôaniñ kambom hik Wapômbêñ anêñ thêthôñ thô halê m yain. Aêñ ba avômalô pik doho enañ nena, “Wapômbêñ hik anêñ lamanij thô ba hêv vovañ viyañ hathak yêlôaniñ kambom, êñ ma hadum kambom.”

⁶ Êñ ma lokban! Wapômbêñ miñ thêthôñ ami, ma tem indum abô thêthôñ aisê esak avômalô pik sapêñ? ⁷ Ma anyôla tem enañ nena, “Yenañ abôyan hik thô nena Wapômbêñ anêñ abô ma avanôñ ba nanê m athêñ lôkmanjij êndêñ yani. Ma doñtom, aisê ka Wapômbêñ hayê ya nena anyô kambom ba hanañ ya bêñ?” ⁸ Abô êñ ma hatôm abô kambom atu ba bôk doho enañ, “Alalô nandum kambom ek nô m mavi imbitak.” Ma avômalô doho esau nena yahanañ abô

êṅ. Aêṅ ba malaiṅ takatu ba tem êpôm i ma thêthônṅ.

Anyô thêthônṅ la miṅ hamô ami

⁹ *Aêṅ ba alalô nanaṅ aisé? Avômalô Is-lael iyom intu mavi hêk Wapômbêṅ ma, ma avômalô loṅ buyaṅ ma mi e? Mi, bôk ya-hanaṅ yôv nena alalô lôkthô ma amô kam-bom viḅiṅ, avômalô Is-lael lôk avômalô loṅ buyaṅ haviṅ. ¹⁰ Hatôm bôk eto nena, "Anyô thêthônṅ la miṅ hamô ami. Mi anôṅ.

¹¹ Ma anyô lôk kau mavi la miṅ hamô ami.

Lôk anyôla miṅ habôlêm Wapômbêṅ ami.

¹² Avômalô lôkthô êvôliṅ dômiṅiṅ hadêṅ Wapômbêṅ ba intu ibitak êtôm nôm oyaṅ. *Kapya Yeṅ 14:1-3; 53:1-3; Sav 7:20*

Ma miṅ anyôla hadum mavi ami, milôk.

¹³ Abô takatu ba hale thêlô veṅiṅbôlêk ma ôpalê hatôm elav anyô ṅama iniṅ lôv abôlêk vé.

Thêlô ethak enaṅ abôyaṅ bêṅ anôṅ hale veṅiṅbôlêk. *Kapya Yeṅ 5:9*

Ma iniṅ abô hatôm umya kambom anêṅ siniṅ. *Kapya Yeṅ 140:3*

¹⁴ Wak nômbêṅ intu ma thêlô enaṅ abôma lôk leṅiṅṅaṅ. *Kapya Yeṅ 10:7*

¹⁵ Ma elom even ek nijik anyô vônô.

¹⁶ Loṅ takatu ba thêlô i, ma ibuliṅ avômalô ba êv malaiṅ hadêṅ i.

¹⁷ Ma êthônṅ bôk lo loṅ nêmo labali imbiṅ avômalô vi paliṅ. *Aisaia 59:7-8*

¹⁸ Ma miṅ êkô dokte ek Wapômbêṅ ami." *Kapya Yeṅ 36:1*

¹⁹ Alalô bôk ayala yôv nena abô bal-abuṅ takêṅ ma hanaṅ hathak avômalô Is-lael takatu ba êmô balabuṅ viḅiṅ. Ba intu avômalô Is-lael lôk avômalô pik sapêṅ bônôṅ iyom hathak Wapômbêṅ hanaṅ iniṅ kam-bom bêṅ. ²⁰ *Aêṅ ba anyôla miṅ hatôm esopa balabuṅ ba imbitak thêthônṅ êṅjêk Wapômbêṅ ma ami. Mi, balabuṅ hathak hik alalôaniṅ kambom thô hadêṅ alalôda.

Alalô abitak thêthônṅ hathak aêvhaviṅ iyom

²¹ Ma doṅtom lêk Wapômbêṅ hik loṅôndê yan-da thô hadêṅ alalô ek nambitak thêthônṅ êṅjêk yani ma. Ma Mose lôk plopet bôk enaṅ hathak loṅôndê êṅ yôv. Ma loṅôndê êṅ miṅ hanaṅ hathak nesopa balabuṅ ami. Mi. ²² *Loṅôndê êṅ ma aêntêk. Wapômbêṅ halam avômalô takatu ba êvhaviṅ Yisu Kilisi nena thêthônṅ. Avômalô Is-lael lôk avômalô loṅ buyaṅ sapêṅ ma imbitak thêthônṅ hathak loṅôndê doṅtom êṅ iyom. ²³ Êk malê nena lôkthô idum kambom ba êv yak ba

miṅ hatôm nêmo lôkmaṅgiṅ êtôm Wapômbêṅ ami. ²⁴ *Aêṅ ba intu Wapômbêṅ habi anêṅ wapôm sam ba hapesaṅ loṅôndê ek avômalô nimbitak thêthônṅ. Hadum aêṅ hathak lôkmala atu ba Yisu Kilisi hêv ek hapole ṅê takatu ba êvhaviṅ iniṅ kambom anêṅ malaiṅ vé. ²⁵ Wapômbêṅ hatak Yisu Kilisi hêk avômalô maleṅiṅ ek ema ba eṅgasô anêṅ thalaleṅ êtôm da ek enja alalôaniṅ kam-bom anêṅ vovaṅ. Ba intu alalô aêvhaviṅ, êṅ ma Wapômbêṅ tem etak anêṅ lamaniṅ atu hathak alalô. Êṅ ma hik thô nena yani bôk hadum thêthônṅ hathak avômalô takatu ba bôk êmô hamôṅ vé ka Kilisi hama hathak a. Thêlô idum kambom, ma miṅ hadum abô kethen ek i ami. Mi, havalonṅ lôkthô iniṅ kambom loṅ aleba hatak hayô hamô Yisu iyom. ²⁶ Ma lêk hik thô nena yanida ma thêthônṅ ba hapesaṅ loṅôndê ek halam avômalô takatu ba êvhaviṅ Yisu nena thêthônṅ.

²⁷ Aêṅ ba opalê hatôm embam yanida? Mi anôṅ, ek malê nena alalô miṅ adum ku asopa balabuṅ ek nambitak thêthônṅ êṅjêk Wapômbêṅ ma ami. Mi, aêvhaviṅ iyom. ²⁸ Alalô aêvhaviṅ nena ôpatu ba hêvhaviṅ iyom intu hamô thêthônṅ hêk Wapômbêṅ ma. Ma ku esopa balabuṅ miṅ hatôm indum ôpêṅ imbitak thêthônṅ ami. Mi. ²⁹ *Wapômbêṅ ma avômalô Is-lael iyom iniṅ Wapômbêṅ e? Mi, yani ma avômalô loṅ buyaṅ iniṅ Wapômbêṅ haviṅ. ³⁰ *Ek malê nena Wapômbêṅ ma doṅtom iyom. Ma hik loṅôndê doṅtom iyom thô ek nambitak thêthônṅ êṅjêk yani ma. Nê takatu ba engothe iniṅ kupik ba êvhaviṅ ma Wapômbêṅ tem endam i nena ṅê thêthônṅ. Ma ṅê takatu ba miṅ engothe iniṅ kupik ami ba êvhaviṅ ma Wapômbêṅ tem endam i imbiṅ nena ṅê thêthônṅ. ³¹ *Lêk aisé? Alalô adum êvhaviṅ hi bêṅ ma balabuṅ tem imbitak êtôm nôm oyaṅ e? Mi, êvhaviṅ havatho balabuṅ loṅ.

4

Wapômbêṅ halam Ablaham nena anyô thêthônṅ hathak anêṅ hêvhaviṅ

¹ Alalô leṅiṅjimi bumalô Ablaham. Yani hadum aisé ba habitak thêthônṅ? ² Yani hadum ku ba habitak thêthônṅ ba intu yani hatôm êmbô, e? Mi anôṅ, Wapômbêṅ miṅ lahabi aêṅ ami. ³ *Bôk eto aisé? Eto nena, "Ablaham hêvhaviṅ Wapômbêṅ ba intu halam yani nena anyô thêthônṅ." *Môṅ Anôṅ 15:6*

⁴ Anyô te hadum ku ba anêṅ anyô bêṅ hêv yani vuli, êṅ ma nanaṅ nena hêv anêṅ anyô ku vuli ma miṅ nanaṅ nena anêṅ anyô

* 3:9: Lom 1:18-2:24; 3:23 * 3:20: Sng 143:2; Lom 7:7; Gal 2:16 * 3:22: Gal 2:16 * 3:24: Lom 5:1 * 3:29: Lom 10:12 * 3:30: Lo 6:4; Gal 3:20 * 3:31: Mat 5:17 * 4:3: Gal 3:6

bêj hêv anêj wapôm hadêj yani ami. ⁵ Ma dojtom anyô miñ hatôm indum ku ek imbitak thêthôj ami. Mi, hêvhavij Wapômbêj iyom, ma tem Wapômbêj endam yani nena anyô thêthôj. Wapômbêj ma ôpatu ba halam nê kambom nena thêthôj. ⁶ Devit bôk hanañ aêj iyom hathak avômalô takatu ba miñ idum ku ek nimbital thêthôj ami, ma Wapômbêj halam i nena nê thêthôj. Yani hanañ nena thêlô lêk êmô lôk lenjijmavi ba hatô hathak i nena,

⁷ “Nê takatu ba Wapômbêj bôk hêv inij kambom vê

lôk haluvij inij sek,
thêlô lêk êmô lôk lenjijmavi.

⁸ Ma nê takatu ba bôk Wapômbêj lapalin inij kambom,

lêk êmô lôk lenjijmavi.” *Karya Yen*
32:1-2

⁹ Mólônim auk aisê? Mek mavi êj ma nê Israeël takatu ba enjgothe kupik iyom inij e? Ma nê loj buyarj takatu ba miñ enjgothe kupik ami? Alalô bôk anañ nena Ablaham hêvhavij ba intu halam yani nena anyô thêthôj. ¹⁰ Ma enjgothe yani kupik vêm ka Wapômbêj halam yani nena anyô thêthôj e? Mi, bôk halam yani yôv nena anyô thêthôj. ¹¹ *Miñ enjgothe Ablaham kupik ami denañ ma hêvhavij ba Wapômbêj halam yani nena anyô thêthôj. Vêm ma Wapômbêj havak balabun nenjgothe kupik hatôm tabô ek injik thô nena bôk halam yani nena anyô thêthôj yôv. Aêj ba Ablaham habitak hatôm Lambô ek nê êvhavij takatu ba miñ enjgothe inij kupik ami ek Wapômbêj endam i nena nê thêthôj. ¹² Ma aêj iyom ma Ablaham ma nê takatu ba enjgothe kupik lôk esopa anêj vanjgawm hathak êvhavij inij lambô. Inij êvhavij ma hatôm bumalô Ablaham anêj ba hêvhavij vêm ka enjgothe anêj kupik havenj yam.

¹³ *Wapômbêj habituj abô havij Ablaham lôk anêj limi nena tem nê pik sapêj êndêj i hathak anêj thêthôj atu ba halêm anêj hêvhavij. Ma miñ hathak anêj hasopa balabun ami. ¹⁴ *Avômalô esopa abô balabun ba ewa nôm atu ba Wapômbêj habituj abô hathak, êj ma êvhavij lêk habitak hatôm nôm oyan. Ma Wapômbêj anêj abô atu ba habituj havij Ablaham habitak hatôm yavoyav oyan. ¹⁵ *Ek malê nena balabun hathak havôv Wapômbêj anêj lamanij halêm hadêj avômalô takatu ba miñ esopa ami. Balabun mi, ma tem namô balabun lu aisê?

¹⁶ *Aêj ba avômalô ewa nôm takatu ba Wapômbêj habituj abô hathak anêj anêj hathak inij êvhavij. Ba intu hathak anêj

wapôm ma Wapômbêj hadum nôm êj. Ma Wapômbêj hik anêj abô habituj havij Ablaham loj hathak anêj limi sapêj atu ba êvhavij, avômalô Israeël takatu ba bôk ewa anêj balabun lôk avômalô loj buyarj havij. Ba intu yani ma bumalô ek alalô lôkthô. ¹⁷ Hatôm abô atu ba Wapômbêj bôk hanañ ba eto nena,

“Lêk yahatak o ek umbital avômalô lodôj lodôj inij lim.” *Môj Anôj* 17:5
Abô êj ma avanôj hêk Wapômbêj ma. Ablaham hêvhavij yani atu ba hathak hêv lôkmalâ hadêj nê njama ma hathak halam nômkama takatu ba miñ hamô ami, ma lôkthô ibital aêj.

¹⁸ Avômalô sapêj lenjijhabi nena nôm êj miñ hatôm imbitak ami. Ma dojtom Wapômbêj hik vulij lenjijmavi thô hadêj yani ba hanañ,

“Anêm libumi tem nimbital aêj.” *Môj Anôj* 15:5

Ma Ablaham hêvhavij ba hêv ma ba intu habitak lodôj lodôj inij lambô.

¹⁹ *Ablaham hayala nena yani anêj sondabêj hatôm 100 ba lêk lij kupik hayalôv. Ma Sala lij kupik bôk hayalôv aêj iyom. Ma dojtom nôm êj miñ hatauvij anêj hêvhavij ami. Mi, havalon loj lôklokwan. ²⁰ Ma miñ hawa auk ju hathak abô atu ba Wapômbêj havak havij yani ami. Mi, anêj hêvhavij halumbak bêj ba hêv athêj lôkmanjij hadêj Wapômbêj. ²¹ Yani hayala yôv nena Wapômbêj hatôm indum êtôm atu ba bôk habituj. ²² Ba intu

“Wapômbêj halam yani nena anyô thêthôj.” *Môj Anôj* 15:6

²³⁻²⁴ Ma abô atu ba eto nena “halam yani nena anyô thêthôj,” miñ hathak Ablaham iyom ami. Mi, eto hathak alalô takatu ba êvhavij Wapômbêj atu ba hik alalôanij Anyô Bêj Yisu lij hêk njama. Ba intu halam alalô lôkthô atu ba aêvhavij nena nê thêthôj.

²⁵ *Yisu êj intu Wapômbêj hatak êk ema esak alalôanij kambom ma hik lij hathak loj bô ek êpôpêk loj ondê ek alalô nambital thêthôj.

5

Alalô lêk amô labali havij Wapômbêj

¹ Alalô aêvhavij ba Wapômbêj halam alalô nena avômalô thêthôj. Aêj ba lêk amô labali havij Wapômbêj hathak alalôanij Anyô Bêj Yisu Kilisi. ² Hathak aêvhavij ma yani hawa alalô ba hadô hamô Wapômbêj anêj wapôm kapô atu ba êntêk lêk amô. Ma alalô aêv malenij lôk lenjijmavi ek namô Wapômbêj anêj lôkmanjij kapô. ³ *Ma aêj iyom ma alalô lenjijmavi esak malainj takatu

* 4:11: Stt 17:10-11 * 4:13: Stt 17:4-6; 22:17-18; Gal 3:29 * 4:14: Gal 3:18 * 4:15: Lom 3:20; 5:13 * 4:16: Gal 3:7 * 4:19: Stt 17:17 * 4:25: Ais 53:4-5 * 5:3: Jem 1:2-3; 1Pi 1:5-7

ba hapôm alalô ek malê nena alalô bôk ayala nena malain takêj tem indum ba alalô naminj lôklokwanj. ⁴ Ma aminj lôklokwanj, êj ma hik thô nena alalô amô malain takêj lu. Ma amô malain takêj lu, êj ma havatho alalô loj ek nanem maleninj. ⁵ Ma aêv maleninj êj minj hatôm indum alalô kapôlônj malain ami. Mi, Wapômbêj bôk hanjasô anêj lahavinj halôk alalô kapôlônj hathak anêj Lovak Mathej atu ba hêv hadêj alalô.

⁶ Nodanjô. Bôk alalô lokwanj mi ba apôlik hathak Wapômbêj ma hadêj anêj waklavônj atu ba yanida hatak ma hêv Yisu halêm ba hama hathak alalô. ⁷ Hatôm anyôla ema ek enja anyô thêthôj yan anêj loj e? Injo, betha wakla intu anyô yan hêv anêj lôkmala ek nê anyô mavi yan sa la. ⁸ *Ma donjom Wapômbêj hik anêj lahavinj alalô thô aêntêk. Alalô adum kambom denaj ma Kilisi hêv anêj lôkmala ba hama ek alalô. ⁹ *Ma lêk Wapômbêj halam alalô nena thêthôj hathak Yisu anêj thalalerj. Aêj ba intu nayala nena hathak yani ma tem nê alalô vé ênjêk anêj lamaninj. ¹⁰ Sêbôk ma alalô lôk Wapômbêj apôlik hathak i, êj ma hapesanj abô havinj alalô hathak Nakadunj anêj njama ek nambitak anêj njê mólô. Ma lêk alalô ma anêj njê mólô ba intu ayala katô nena tem nê alalô bulubinj esak anêj lôkmala. ¹¹ Ma nôm mavi yan ma aêntêk. Hathak Anyô Bêj Yisu Kilisi ma alalô abitak Wapômbêj anêj njê mólô ba intu alalô athak lenjinjavini anêj hathak Wapômbêj.

Nama halêm anêj Adam ma lôkmala halêm anêj Kilisi

¹² *Kambom halêm pik hathak anyô donjom iyom ma njama halêm pik hathak kambom. Avômalô pik lôkthô idum kambom ba intu njama hapôm sapêj. ¹³ *Abô balabuj mi denaj ma kambom bôk hamô pik yôv. Ma Wapômbêj minj hakatuj avômalô ininj kambom tomtom ami ek malê nena balabuj mi denaj. ¹⁴ Avômalô takatu ba evenj Adam yam ba hi hayô waklavônj Wapômbêj hêv balabuj hadêj Mose ma minj êmô balabuj lu hatôm Adam ami. Ek malê nena thêlô minj êmô balabuj kapô ami. Ma donjom njama hayabinj thêlô sapêj.

Ma Adam ma hatôm anyô yan atu ba havenj yam anêj dahô. ¹⁵ Adam ma anyô donjom, ma donjom hamô Wapômbêj anêj balabuj lu ba avômalô bêj anôj ema. Ma Yisu Kilisi, yani ma anyô donjom aêj iyom. Ma donjom hathak yani anêj wapôm ma Wapômbêj habi anêj wapôm sam ba hêv lijnsinj ek hêv nôm mavi hadêj avômalô bêj

anôj. Ba intu wapôm atu ba Wapômbêj hêv ma minj hatôm kambom atu ba Adam hadum ami. ¹⁶ Avanoj binj, wapôm êj lôk kambom êj ininj anôj ma yan da yan da. Kambom anêj anôj ma aêntêk, Wapômbêj hadum abô ba hik kambom êj anêj malain thô. Ma wapôm anêj anôj ma aêntêk, hadum njê takatu ba idum kambom lomaloma ibitak thêthôj. ¹⁷ Anyô donjom hadum kambom ba intu njama hayabinj avômalô pik sapêj hathak anêj kambom. Ma donjom Wapômbêj anêj wapôm ma hamô vulinj ek njama ba intu avômalô takatu ba ewa Wapômbêj anêj wapôm atu ba hêv lijnsinj tem nimbitak thêthôj. Thêlô tem lovak ek kambom lo njama ma nê mólô lôkmala êtôm kinj esak anyô donjom, ôpêj ma Yisu Kilisi.

¹⁸ *Aêj iyom ma anyô te hadum kambom te ba intu Wapômbêj hadum abô hathak avômalô sapêj ba hik ininj malain thô. Ma donjom anyô yan hadum nôm thêthôj yan ba intu Wapômbêj halam alalô sapêj nena thêthôj ba hêv lôkmala hadêj alalô. ¹⁹ *Avanoj, anyô te anêj lëndôj kôtôj hadum avômalô bêj anôj ibitak njê idum kambom. Ma donjom anyô yan anêj halanj abô hadum avômalô bêj anôj ibitak thêthôj hêk Wapômbêj ma.

²⁰ Wapômbêj hêv balabuj ek avômalô neyala nena thêlônj kambom ma nôm kambom anôj. Ma donjom ininj kambom habitak bêj anôj, êj ma Wapômbêj anêj wapôm halumbak hi ba hi. ²¹ *Sêbôk ma kambom hathak hayabinj avômalô lôkthô ba hêv njama. Ma donjom lêk ma Wapômbêj anêj wapôm hayabinj alalô ba halam alalô nena thêthôj ek nê mólô atu ba tem êmô êtôm wak nôm bêj intu sapêj hathak alalônj Anyô Bêj Yisu Kilisi anêj athêj.

6

Kambom anêj lôklokwanj lêk hêv yak

¹ Mólônim auk aisê? Bôk yahato yôv nena avômalô idum kambom bêj anôj, êj ma Wapômbêj anêj wapôm tem indumbak ni ba ni. Aêj ba mavi ek alalô nandum kambom lomaloma ek Wapômbêj anêj wapôm indumbak ni ba ni e? ² Mi anôj! Alalô bôk atôm njê njama ek kambom anêj lôklokwanj minj êmbôv alalô ami ba intu hatôm nandum kambom thêthô e? Mi. ³ *Alalô takatu ba athik nanj lôk athak donjom havinj Yisu Kilisi bôk athik hathak anêj njama havinj. Lemimpalinj e? ⁴ *Ba intu athik nanj, êj ma hatôm alalô ama ba elav havinj Kilisi. Ma hathak ôdôj êj ma Wapômbêj atu ba bôk hik Kilisi lijn hêk njama hathak anêj

* 5:8: Jon 3:16; 1Jon 4:10 * 5:9: Lom 1:18; 2:5; Ep 2:3-5
1Ko 15:22 * 5:19: Ais 53:11 * 5:21: Lom 6:23 *

* 5:12: Stt 3:6; Lom 6:23 * 5:13: Lom 4:15 * 5:18:
6:3: Gal 3:27 * 6:4: Kol 2:12

lôklokwanj lôkmanjij lèk hadum aêj hadêj alalô ek namô imbijj lôkmala lukmuk êj.

⁵ Alalô bôk athak dojtom avijj Kilisi lôk anêj nãma yôv ba intu avanôj bijj nena tem nasak dojtom imbijj anêj haviyô aêj iyom.

⁶ *Alalô nayala nena alalôanij kapôlôjijj bô bôk ik vônô hathak a haviij yani ek kambom anêj lôklokwanj mijj hatôm eyabijj alalô esak lojôbô ami. Ba intu kambom ma mijj lèk alalôanij alarj ami. ⁷ Ek malé nena ôpatu ba bôk hama yôv haviij Kilisi ma mijj hamô kambom anêj lôklokwanj vibijj ami.

⁸ Avanôj bijj nena alalô bôk ama yôv haviij Kilisi ba intu ayala nena tem namô lôkmala imbijj yani. ⁹ Kilisi hama vêm ma Wapômbêj hik yani lij ba intu alalô nayala nena yani mijj hatôm ema esak lojôbô ami. Nãma anêj lôklokwanj ma lèk nôm oyarj ek yani. ¹⁰ Yani hama bôlôj te iyom ek imbulij kambom anêj lôklokwanj. Ma lèk hamô lôkmala ek nêm athêj lôkmanjij êndêj Wapômbêj. ¹¹ *Aêj iyom lemimimbi nena lèk atak kambom hatôm nê nãma ma amô lôkmala haviij Kilisi ek nanêm athêj bêj êndêj Wapômbêj. ¹² *Ba intu mijj notak kambom ek eyabijj lemvimkupik ba nosopa anêj thetharjak ami. ¹³ *Wapômbêj bôk hik mólô lij hêk nãma ba ômô lôkmala. Ba intu nônem amda lôk unim kupik lôbôlôbô sapêj êndêj Wapômbêj ek nindum ku takatu ba thêthôj. Ma mijj notak lemvimkupik bula ek indum kambom anêj ku ami. ¹⁴ *Mólô ômô Wapômbêj anêj wapôm kapô ma mijj ômô balabuuj vibijj ami. Ba intu kambom mijj mólônim anyô bêj hathak lojôbô ami.

Thêthôj ma alalôanij alarj

¹⁵ Lemimhabi aisê? Alalô amô Wapômbêj anêj wapôm kapô ma mijj amô balabuuj vibijj ami. Ba intu hatôm nandum kambom thêthô e? Mi anôj. ¹⁶ *Ôpatu ba olanjô anêj abô ba osopa, êj ma hatôm mólônim anyô bêj. Ba osopa kambom, êj ma kambom hatôm mólônim anyô bêj ba tem endom mólô ni nãma. Ma aêj iyom ma olanjô Wapômbêj anêj abô ba osopa, êj ma hatôm mólônim anyô bêj ba tem indum ba mólô numbitak avômalô thêthôj. ¹⁷ Sêbôk ma kambom ma mólônim alarj, ma dojtom Wapômbêj hatak mólô hamô abô avanôj vibijj ba lèk mólô ôêv kapôlômim ek olanjô abô êj ba osopa. Hathak nôm êj ma nanêm lejijmavi êndêj Wapômbêj. ¹⁸ Kilisi bôk hêv mólô vé hêk kambom, mólônim alarj bô. Ma thêthôj lèk habitak mólônim alarj lukmuk. ¹⁹ Auk êj ma malainj ek mólô avômalô pik noyala ba intu yahêv liliij hathak auk pik. Sêbôk ma mólô ôêv lemvimkupik bula ek

lôjgôlôj imbitak mólônim alarj ek kambom indumbak ni ba ni. Ma dojtom lèk ma nônem lemvimkupik lôkthô ek thêthôj imbitak mólônim alarj ek êmbôv mólô ni êndêj mathêj.

²⁰ Sêbôk ma mólônim alarj ma kambom. Ba mijj ômô thêthôj anêj lôklokwanj vibijj ami. ²¹ Ma bôk owa anôj alêla hêk kambom anêj? Mi, nôm takêj anêj anôj ma nãma iyom ba lèk mólô mama hathak. ²² Ma dojtom lèk Kilisi hapole mólô vé hêk kambom anêj lôklokwanj ba Wapômbêj lèk habitak mólônim alarj. Ba ku êj anêj anôj lèk hadum mólô ubitak mathêj ba tem nômô lôkmala êtôm wak nômbêj intu sapêj. ²³ *Avômalô takatu ba idum kambom anêj ku tem neja kambom anêj vuli, êj ma nãma. Ma dojtom avômalô takatu ba êmô haviij alalôanij Anyô Bêj Yisu Kilisi ma Wapômbêj tem imbi anêj wapôm sam oyarj bijj ba nêm lôkmala atu ba nêmô êtôm wak nômbêj intu sapêj êndêj i.

7

Lèk asopa lojôndê lukmuk

¹ Aiyarj thêlô, mólô oyala balabuuj katô ba intu oyala nena balabuuj hayabijj avômalô takatu ba êmô lôkmala iyom. Ma takatu ba bôk ema ma mi. ² Anêj ôdôj ma hatôm avi atu ba hawa anyô. Thai êmô lôkmala ma balabuuj havalonj thai loj. Ma yamalô hama, êj ma balabuuj mijj havalonj yanavi loj ami. ³ Aêj ba yamalô hamô lôkmala denarj ma yanavi hadô ba hi hawa anyô lukmuk, êj ma elam yani nena avi sek. Ma dojtom yamalô hama, êj ma balabuuj mijj havalonj yani loj ami ba intu hatôm enja anyô lukmuk ma mijj nendam yani nena avi sek ami.

⁴ *Aiyarj thêlô, mólô ma Kilisi anêj lijkupik. Ba hathak ôdôj êj, ma oma hathak balabuuj ek mijj eyabijj mólô ami ek nosak dojtom imbijj anyô yarj. Ôpêj ma Kilisi, ôpatu ba Wapômbêj hik lij hêk nãma. Aêj ba mólô ma Kilisi anêj ek unjwik anôj mavi êtôm atu ba Wapômbêj lahaviij. ⁵ Sêbôk atu ba alalôanij kapôlôjijj bô hayabijj alalô ma balabuuj habisôk ek nandum kambom. Ba intu lejvijkupik habi alak ek nandum kambom ba anêj anôj ma nãma. ⁶ *Ma dojtom lèk alalô ama ek balabuuj ba intu balabuuj anêj lôklokwanj mijj havalonj alalô loj hathak lojôbô ami. Ma nandum Wapômbêj anêj ku ba nasopa lojôndê lukmuk atu ba Lovak Mathêj hik thô hadêj alalô. Ma mijj nasopa balabuuj atu ba bôk eto anêj lojôndê ami.

* 6:6: Gal 5:24 * 6:11: 2Ko 5:15; Gal 2:19 * 6:12: Stt 4:7 * 6:13: Lom 12:1 * 6:14: 1Jon 3:6 * 6:16: Jon 8:34; 2Pi 2:19 * 6:23: Lom 5:12,15 * 7:4: Lom 6:2,11 * 7:6: Lom 6:4; 8:2

Balabuŋ hik kambom thô

⁷ *Aêŋ ba intu yahananŋ nena balabuŋ ma nôm kambom e? Mi anôŋ. Balabuŋ mi, ma tem yayala kambom aisê? Balabuŋ te hananŋ aêntêk, “Miŋ malemkiilik esak anyô yan anêŋ nômkama ami.” Hathak abô êŋ iyom, yahayala nena yamalenkiilik hathak avômalô vi iniŋ nômkama, êŋ ma kambom. ⁸ Ma doŋtom kambom hawa balabuŋ êŋ ba habisôk ek yamalenkiilik esak avômalô vi iniŋ nômkama lomaloma. Balabuŋ mi, ma kambom anêŋ lôklokwanŋ ma mi hatôm ŋama. ⁹ Sêbôk atu ba yahathôŋ balabuŋ paliŋ, êŋ ma yahasonŋ nena ya ma anyô lôkmala. Ma doŋtom balabuŋ halêm, êŋ ma hatôm kambom hawa anêŋ lôkmala hathak loŋbô ba intu yahayala nena ¹⁰ ya hatôm anyô ŋama. Aêŋ ba yahasonŋ nena balabuŋ tem nêŋ lôkmala êndêŋ ya. Ma doŋtom mi, hêv ŋama hadêŋ ya. ¹¹ *Kambom hawa balabuŋ ba hasau ya hathak ek yandum kambom ek injik ya vônô. ¹² *Aêŋ ba nananŋ aisê esak abô balabuŋ? Balabuŋ ma nôm kambom e? Mi, Wapômbêŋ anêŋ balabuŋ ma mathenlôk thêthôŋ ma mavi.

¹³ Aêŋ ba nananŋ nena nôm mavi êŋ hik ya vônô e? Mi anôŋ! Kambom da hawa nôm mavi êŋ ba hadum ek injik ya vônô esak. Ba intu ayê nena kambom ma nôm ôvathek anôŋ.

¹⁴ Alalô nayala nena balabuŋ halêm anêŋ Lovak Mathenŋ, ma doŋtom yada ma anyô pik ba kambom ma yenanŋ alanŋ ba yahadam ku hamô yani vibinŋ. ¹⁵ *Miŋ yahayala nôm atu ba yahadam ami. Malêla takatu ba yalenhavinŋ yandum ma miŋ yahadam ami. Ma malêla takatu ba yahapôlik, êŋ ma yahathak yahadam. ¹⁶ Yahadam kambom atu ba yahapôlik hathak, êŋ ma hik thô nena yenanŋ auk halôk hathak balabuŋ anêŋ auk lôk hayala nena balabuŋ ma nôm mavi. ¹⁷ Kambom atu ba hamô yakapôlôŋ iyom intu havôv ya ek yandum kambom. Ma miŋ yenanŋ auk havôv ya ek yandum kambom takêŋ ami. ¹⁸ Yalenhavinŋ yandum malê atu ba mavi, ma doŋtom miŋ yahatôm yandum ami. Ba intu yahayala nena nômla mavi te miŋ hêk yakapôlôŋ bô ami. ¹⁹ Nôm mavi atu ba yalenŋ hik ya hathak ek yandum ma miŋ yahadam ami. Ma hathak takatu ba yahadô, êŋ ma yahadam havôhi thêthô. ²⁰ Avanôŋ, nôm kambom takatu ba yahadô yandum ma yahathak yahadam, ba intu hik thô nena yada miŋ yahadam ami. Mi, kambom takatu ba hamô yakapôlôŋ da intu hadum nôm êŋ.

²¹ Aêŋ ba avanôŋ binŋ nena wak nômbêŋ atu ba yalenhavinŋ yandum mavi ma

kambom haminŋ ya loŋ siŋ. ²² Ya dahôlôŋ lamavi hathak Wapômbêŋ anêŋ balabuŋ, ²³ *ma doŋtom lôklokwanŋ yanŋa hadum ku hathak yalenŋvinkupik ba hik vovak hadêŋ balabuŋ atu ba yalenhavinŋ yasopa. Lôklokwanŋ êŋ ma kambom anêŋ ba lovak ek yalenhavinŋ atu ba havalonŋ ya ek yandum anêŋ ku. ²⁴⁻²⁵ *Aêŋ ya yenanŋ auk ma aêntêk. Yalenhavinŋ Wapômbêŋ anêŋ balabuŋ imbitak yenanŋ alanŋ, ma doŋtom yakapôlôŋ bô hathak hadum ba kambom habitak yenanŋ alanŋ. Ai, malainŋ êŋ habulinŋ ya kambom anôŋ! Yalenŋvinkupik hathak hadum kambom ba intu havôv ya hi loŋôndê ŋama. Opalê intu hatôm nêŋ ya sa? Wapômbêŋ hathak alalôaniŋ Anyô Bêŋ Yisu Kilisi iyom intu hatôm nêŋ ya vê ênjêk kambom anêŋ lôklokwanŋ, ba intu yahananŋ yalenŋmavi hadêŋ Wapômbêŋ.

8

Lêk asopa Lovak Mathenŋ anêŋ loŋôndê lukmuk

¹ Abô takatu ba bôk yahananŋ yôv anêŋ ôdôŋ ma aêntêk. Wapômbêŋ tem miŋ indum abô ba nêŋ malainŋ êndêŋ avômalô takatu ba êmô haviŋ Yisu Kilisi ami. ² Ek malê nena hathak Yisu Kilisi anêŋ ku, ma Lovak Mathenŋ atu ba hêv lôkmala anêŋ lôklokwanŋ hêv alalô vê hêk kambom anêŋ lôklokwanŋ atu ba havôv alalô hi ek nama. ³ Alalôaniŋ kapôlôŋinŋ bô miŋ hatôm esopa balabuŋ ami ba intu balabuŋ êŋ miŋ hatôm nêŋ alalô vê ênjêk kambom anêŋ lôklokwanŋ ami. Ma doŋtom Wapômbêŋ da hadum nôm êŋ hathak hêv Nakadurŋ halêm hatôm anyô pik atu ba hadum kambom. Ma hêv yani hatôm da hathak alalôaniŋ kambom ba hawa anêŋ vovanŋ. ⁴ *Yani hadum aêŋ ek balabuŋ injik anêŋ anôŋ iminŋ alalô atu ba asopa Lovak Mathenŋ anêŋ loŋôndê ma miŋ kapôlôŋinŋ bô anêŋ loŋôndê ami.

⁵ Avômalô takatu ba êmô kapôlôŋinŋ bô vibinŋ ethak lenjinhabi auk takatu ba kapôlôŋinŋ bô lahavinŋ. Ma doŋtom avômalô takatu ba êmô Lovak Mathenŋ vibinŋ ethak lenjinhabi auk takatu ba Lovak Mathenŋ lahavinŋ. ⁶ Ma avômalô takatu ba iniŋ auk hasopa kapôlôŋinŋ bô anêŋ auk tem nema. Ma doŋtom avômalô takatu ba iniŋ auk hasopa Lovak Mathenŋ anêŋ auk tem neja lôkmala ba nêŋ labali. ⁷ Avômalô takatu ba evalonŋ kapôlôŋinŋ bô miŋ hatôm nesopa Wapômbêŋ anêŋ balabuŋ ami. Ba intu miŋ esopa ami ba iniŋ auk hapôlik hathak yani. ⁸ Ma avômalô takatu ba kapôlôŋinŋ bô hayabinŋ i miŋ hatôm nindum Wapômbêŋ lamavi ami.

* 7:7: Kis 20:17; Lo 5:21 * 7:11: Stt 3:13 * 7:12: 1Ti 1:8 * 7:15: Gal 5:17 * 7:23: Gal 5:17; 1Pi 2:11

* 7:24-25: 1Ko 15:57 * 8:4: Gal 5:16,25 * 8:9: 1Ko 3:16; 12:3

⁹*Ma doŋtom mólónim kapólómim bô miŋ hayabinj móló ami ma mi. Wapômbêŋ anêŋ Lovak Matheŋ da intu hamô móló kapólómim ba hayabinj móló. Ma avômalô takatu ba Kilisi anêŋ Lovak Matheŋ mi, thêlô êŋ intu miŋ yani anêŋ ami. ¹⁰*Udum kambom ba intu unim kupik tem ema. Ma doŋtom Kilisi hamô móló kapólómim ba bôk ubitak avômalô thêthôŋ yôv. Aêŋ ba dahólómim lêk hawa lôkmala anôŋ yôv. ¹¹Wapômbêŋ bôk hik Yisu Kilisi liŋ hêk ŋama. Ma anêŋ Lovak Matheŋ hamô móló kapólómim, ba hathak Lovak Matheŋ anêŋ ku ma Wapômbêŋ tem nêŋm lôkmala êndêŋ kupik atu ba tem ema aêŋ ijom.

Lovak Matheŋ hadum ba alalô abitak Wapômbêŋ nali

¹²Aêŋ ba aiyaj thêlô, alalôaniŋ ku hêk ek nasopa Lovak Matheŋ anêŋ auk ma miŋ nasopa kapólôŋiŋ bô anêŋ auk esak loŋbô ami. ¹³*Móló osopa unim kapólómim bô anêŋ auk, êŋ ma tem noma. Ma doŋtom uik kambom atu ba kapólómim bô lahavinj vônô hathak Lovak Matheŋ, êŋ ma tem nômo lôkmala. ¹⁴Wapômbêŋ anêŋ avômena ma avômalô takatu ba Lovak Matheŋ halom i. ¹⁵*Wapômbêŋ hêv anêŋ Lovak Matheŋ hadêŋ alalô. Ma Lovak Matheŋ hadum ek alalô nambitak Wapômbêŋ da anêŋ avômena ba intu alaŋ nena, “Aba, Wakamik!”* Ma miŋ hatak alalô hamô yani vibinj ek nakô esak loŋbô ami. ¹⁶*Ma Lovak Matheŋ hathak hik alalôaniŋ auk loŋ nena alalô ma Wapômbêŋ anêŋ avômena anôŋ. ¹⁷Alalô ma Wapômbêŋ anêŋ avômena ba intu tem alalô naja nôŋm mavi takatu ba yani bôk habitinj havinj anêŋ avômalô. Avanôŋ, tem naja nôŋm mavimavi takêŋ anêŋ Wapômbêŋ imbinj Kilisi. Ma lêk awa vovaj hatôm yani bôk hawa, êŋ ma tem naja athêŋ lôkmaŋgiŋ imbinj yani.

Lôkmaŋgiŋ tem imbitak emberj yam

¹⁸Avanôŋ, Wapômbêŋ tem injik anêŋ lôkmaŋgiŋ thô ek namô kapô. Ba intu yalenjhabi nena malainj lomaloma takatu ba lêk hapôm alalô, êŋ ma nôŋm oyanj lôkthô. ¹⁹Nôŋmkama sapêŋj atu ba Wapômbêŋ hapesaj ma êvsoŋj ba eyabinj ek nêgê waklavôŋj atu ba tem yani injik anêŋ avômena thô. ²⁰⁻²¹*Ek malé nena nôŋmkama pik sapêŋj lêk êmô mayaliv. Wapômbêŋ habulinj hathak Adam anêŋ kambom ba hêv malainj hadêŋj nôŋm takêŋj. Ma nôŋm takêŋj miŋ lenjinjavinj aêŋj ami. Nôŋmkama takatu ba hapesanj lêk epalé ba hatôm êmô koladôŋj. Ma doŋtom

wak te tem nêŋm nôŋm takêŋj vé ênjêk koladôŋj êŋ ba nede yainj imbinj Wapômbêŋ anêŋ avômena takatu ba êmô anêŋ lôkmaŋgiŋj kapô. Ba intu nôŋmkama lôkthô lêk év malenjinj.

²²Alalô ayala nena nôŋmkama sapêŋj atu ba Wapômbêŋj bôk hêv hapesanj ma lôkthô lêk elanj ba elom evenj hatôm avi lavuvi ek embathu aleba lêk. ²³*Vovaj êŋj lêk hapôm alalô havinj ma miŋj nôŋmkama ijom ami. Wapômbêŋj bôk hêv Lovak Matheŋj yôv hatôm nôŋm mavi môŋj hadêŋj alalô. Ba intu alalôaniŋj kapólôŋiŋj halaŋj ba halom havinj ba hayabinj wak atu ba alalô tem nambitak êtôm Wapômbêŋj da anêŋj avômena anôŋj lôk nêŋm kupik lukmuk êndêŋj alalô. ²⁴Avanôŋj, Wapômbêŋj bôk hêv alalô bulubinj yôv, ma doŋtom miŋj alalô ayé balabuj anêŋj anôŋj sapêŋj hathak maleŋiŋj ami denanj. Ba intu aêv malenjinj ba ayabinj anêŋj anôŋj. Avômalô miŋj ethak eyabinj nôŋm takatu ba bôk ewa yôv ami. Mi. ²⁵Ma aêŋj ijom ma alalô aêv maleŋiŋj hathak nôŋm takatu ba miŋj bôk ayé ami denanj. Ba intu amô malinjyaô ba ayabinj.

²⁶Ma Lovak Matheŋj hathak hêv alalô sa havinj. Alalô lokwaŋj mi ba athôŋj nena natenj mek aisê. Êŋj ma Lovak Matheŋj da hêv alalô sa ba hateŋj mek hatôm kapô halaŋj ijom ma abô mi. ²⁷*Ma Wapômbêŋj atu ba hayala kapólôŋiŋj sapêŋj halaŋjô ba hayala Lovak Matheŋj anêŋj mek êŋj. Ek malé nena Lovak Matheŋj hateŋj mek ek avômalô matheŋj hatôm Wapômbêŋj anêŋj lahavinj.

Avômalô takatu ba Wapômbêŋj halam tem nêtôm Kilisi

²⁸*Alalô ayala nena Wapômbêŋj hathak hawa nôŋmkama nômbêŋj atu ba habitak ba hadum ek nôŋm mavi imbitak ek avômalô takatu ba lenjinjavinj yani. Thêlô ma yani bôk halam i yôv hatôm yanida anêŋj lahavinj. ²⁹*Sêbôk atu ba môŋj anôŋj ma Wapômbêŋj bôk hayala i yôv ba habi baŋj hayôhêk i ek nimbitak êtôm yanida Nakaduŋj Kilisi. Hadum aêŋj ek Kilisi imbitak anyô môŋj ek iviyajj lôk livi nômbêŋj atu ba evenj yam. ³⁰Ma avômalô takatu ba bôk habi baŋj hayô hêk i yôv intu halam i havinj. Ma takatu ba bôk halam i yôv ma hayé i nena nê thêthôŋj havinj. Ma takatu ba bôk hayé i nena thêthôŋj ma tem nêŋm deda lôkmaŋgiŋj êndêŋj i imbinj.

Nômlate miŋj hatôm nêŋm alalô vé ênjêk Wapômbêŋj anêŋj lahavinj ami

³¹*Aêŋj ba alalô nanaŋj aisê esak nôŋm takatu ba Wapômbêŋj hadum? Yani haminj havinj alalô, êŋj ma opalé hatôm êmô alalô

* **8:10:** Gal 2:20 * **8:13:** Gal 6:8; Kol 3:5 * **8:15:** 2Ti 1:7 * **8:15:** Gal 4:5-7; ALK 21:7 * **8:15:** ‘Aba’ anêŋj ôdôŋj nena ‘wakamik’ hathak Abô Alam. Nôŋgô Mak 14:36. * **8:16:** 2Ko 1:22 * **8:20-21:** Stt 3:17-19 * **8:23:** 2Ko 5:2-4 * **8:27:** Sng 139:1 * **8:28:** Ep 1:11 * **8:29:** Kol 1:18; Hib 1:6 * **8:31:** Sng 118:6

lu? Mi anôh! ³² Wapômbêh hatak Nakadun halôk nê kambom bahenij ba hama hathak alalô sapêh ma miñ havasiñ ami. Aêh ba intu nayala nena tem injik anêh lawapôm sam ba nê m mek lomaloma êyô êmô loñ imbiñ ek nê m alalô sa. ³³ *Wapômbêh da bôk habi ban hayôhêk alalô yôv. Ba intu opalê hatôm enañ alalôaniñ kambom bêh? Mi anôh, Wapômbêh da bôk halam alalô yôv nena thêthôh! ³⁴ Ba intu opalêla tem nenañ nena alalô naja kambom anêh vovañ? Mi anôh. Ek malê nena Yisu Kilisi atu ba bôk hama ma haviyô hathak loñbô ba lêk hamô Wapômbêh ban vianôh ba hathak hanañ hik lambô liñ ek nê m alalô sa.

³⁵ Malê te hatôm êmbôv alalô vê ênjêk Kilisi anêh lahavij alalô? Malaiñ lomaloma lôk vovañ ma avômalô ethañ alalô lôk bôm bêh lôk amô thavuthij hathak nômkama ma kambom takatu idum ek nijik alalô vônô mena ele alalô vônô hathak biñ, nô m takêh hatôm êmbôv alalô vê e? Mi anôh! ³⁶ Hatôm bôk eto nena,

“Yêlô ma anê m avômalô ba intu ethak idum ek nijik yêlô vônô wak nô mbêh intu.

Yêlô hatôm boksipsip atu ba evalor ek nijik vônô.”

Kapya Yeh 44:22

³⁷ Ma donjom malaiñ takêh miñ hatôm êmô alalô lu ami. Mi, hathak Kilisi atu ba lahavij alalô, alalô lovak ba ik nô m takêh sapêh seson. ³⁸ Yenañ auk thektheke nena nômlate miñ hatôm êmbôv alalô vê ênjêk Wapômbêh anêh lahavij ami. Mi anôh! Alalô ama mena amô lôkmala, mena arjela la lôk ngôk la, mena nô m takatu ba lêk hamô mena tem nimbitak embeñ yam, mena lôklokwanj la, ³⁹ mena nômkama vuliñ lôk nômkama vibij, mena nômlate atu ba Wapômbêh hapesañ tem nê m alalô vê ênjêk Wapômbêh anêh lahavij atu ba halê m anêh alalôaniñ Anyô Bêh Yisu Kilisi e? Mi anôh!

9

Pol lahiki hathak avômalô Israe

¹ Yahamô havij Kilisi ba intu abô alêla takatu ba tem yanañ ma avanôh iyom. Miñ yahasau môlô ami. Mi, yenañ auk ma Lovak Matheñ hik loñ havij. ² Wak nô mbêh intu ma yakapôlôh malaiñ kambom ba vovañ bêh haliñ ya ³ *hathak yenañ avômalô, thêlô ma yêlô ôdôh te iyom. Yalenhaviñ thêlô nê nê m imbiñ ek Wapômbêh nê m thêlô bulubiñ. Hêv thêlô bulubiñ, êh ma hatôm nê m ya vê ênjêk Kilisi ba imbi ya êndôk loñ atum ek nê m thêlô sa. ⁴ *Yahanañ hathak avômalô Israe iyom. Wapômbêh bôk halam i yôv ek nimbitak anêh avômena ma hik anêh lôkmanjij thô hadêh i. Ma havak tabô

lôk habitij abô havij iniñ limi. Ma hêv balabun lôk hadôh i ek nê nê m yeh êndêh yani. ⁵ Iniñ limi bôbô ma nê lôk athêh bêh. Ma Kilisi halê m pik hatôm anyô ba habitak anêh iniñ thalalen. Yanida ma Wapômbêh ma nômkama lôkthô anêh alañ. Nambô anêh athêh esak leñ êtôm wak nô mbêh intu sapêh. Avanôh.

Wapômbêh anêh loñôndê halam anêh avômalô

⁶ Wapômbêh bôk havak abô havij avômalô Israe. Ma lêk Israe bêh anôh êdô Kilisi, ma donjom Wapômbêh anêh abô miñ hêv yak ami. Ek malê nena avômalô takatu ba ibitak anêh Israe, vi atu ba Wapômbêh halam iyom intu Israe anôh ma vi ma mi. ⁷ Ma aêh iyom ma limi lukmuk takatu ba ibitak anêh Ablaham ma miñ Ablaham nali sapêh ami. Mi, vi atu ba ibutiñ abô hathak iyom intu nali anôh ma vi atu ba mi ma mi. Hatôm Wapômbêh bôk hanañ hadêh Ablaham nena,

“Aisak nali iyom intu libumi lukmuk tem nimbitak.”

Môh Anôh 21:12

⁸ *Abô êh anêh ôdôh nena avômena takatu ba Wapômbêh habitij abô hathak iyom intu ba Wapômbêh anêh nali. Ma avômena takatu ba Ablaham habi vê, thêlô ma miñ Ablaham nali anôh ami. ⁹ Abô êh ma hatôm abô atu ba bôk ibutiñ ba hanañ,

“Sondabêh yan endake yahale halê m hathak loñbô ma Sala tem embathu okna te.”

Môh Anôh 18:10,14

¹⁰ Okna êh ma bumalô Aisak. Vê m ma hawa Lebeka ba havathu amena lopopek. ¹¹⁻¹² Amena ju êh mi denañ ma Wapômbêh hanañ hadêh Lebeka aêntêk,

“Amena yan bêh tem imbitak yan molok anêh anyô ku.”

Môh Anôh 25:23

Odanô! Amena ju êh mi denañ ba miñ idum kambom lo mavi la ami. Ma donjom abô êh habitak môh ba hik thô nena Wapômbêh hathak habi ban hayôhêk avômalô hatôm yanida anêh auk atu ba bôk lahabi. Ma miñ hathak iniñ ku ami. Mi, halam i hathak yanida anêh lahavij. ¹³ Hatôm bôk eto nena, “Yalenhaviñ Jekop, ma yahadô yan bêh Isau”.

Mal 1:2-3

¹⁴ Aêh ba nanañ aisê? Wapômbêh hadum aêh ma miñ thêthôh ami e? Mi anôh! ¹⁵ Yani bôk hanañ hadêh Mose nena, “Yakapôlôh hik ya hathak anyôla, êh ma tem yanê m yakapôlôh ek ôpêh.

Ma yalenhaviñ yanê m anyôla sa, êh ma tem yanê m ôpêh sa.”

Etak Ijip 33:19

¹⁶ *Aêh ba intu Wapômbêh habi ban hayôhêk avômalô hathak yanida anêh lahiki. Ma miñ hathak iniñ ku lôk leñijhavij ami. ¹⁷ Hatôm

* 8:33: Ais 50:8-9 * 9:3: Kis 32:32 * 9:4: Kis 4:22; Sng 147:19; Lom 15:8; Hib 9:5 * 9:8: Gal 4:23 * 9:16: Ep 2:8

bôk eto Wapômbêj anêj abô hadêj Pelo aêntêk,
 “Yahatak o hatôm kinj ek yangik yenanj lôklokwanj thô esak o ek avômalô pik sapêj neyala yenanj athênj.” *Etak Ijip 9:16*

18 Ba intu Wapômbêj lahavinj nê m kapô ek anyôla, êj ma hêv kapô ek ôpêj. Ma lahavinj indum avômalô vi lejonôndôj kôtôj, êj ma hadum thêlô lejonôndôj kôtôj.

19 Môlô te tem endanjô abô êj ba enanj, “Aisê ka Wapômbêj hananj avômalô lejonôndôj kôtôj ininj kambom bêj? Thêlô mij hatôm netak Wapômbêj anêj lahavinj ba nesopa ininj lejinjhavinj ami, aêj e?”

20 *Ma dojntom o anyô alê ba hôwê Wapômbêj anêj abô viyanj? Hatôm nô m atu ba epesanj, enanj êndêj ôpatu ba hapesanj yani nena, “Hopesanj ya aêj eka?” 21 *Ôpatu ba hapesanj uj hatôm enja pik tôktôk ba epesanj uj ek indum ku mavimavi esak lôk epesanj uj ek indum ku oyanj esak imbinj e?

22 Ma aêj iyom ma Wapômbêj da hatôm esopa anêj lahavinj ba injik anêj lôklinyak lôk lamaninj thô ba imbulinj njê takatu ba bôk epesanj i yôv ek neja vovanj. Ma dojntom mi, havalonj kapô lonj ba mij habulinj njê takêj kethenj ami. 23 Yani hadum aêj ek injik anêj lôkmanjinj anôj thô êndêj avômalô ôdôj yanj atu ba lahiki hathak. Yani bôk hapesanj i yôv ek nê m anêj lôkmanjinj êndêj i. 24 Avômalô takêj ma alalô takatu ba Wapômbêj bôk halam yôv, avômalô Israel lôk avômalô lonj buyanj havinj. 25 Hathak avômalô lonj buyanj ma Wapômbêj bôk hananj hadêj Hosea nena,

“Avômalô takatu ba mij yenanj ami ma tem yandam i nena ‘yenanj avômalô’.

Ma avômalô takatu ba mij yalenjhavinj i ami ma tem yandam i nena ‘avômalô takatu ba yalenjhavinj videdaunj.’” *Hosea 2:23*

26 Lôk hananj nena,

“Lonj atu ba bôk yahananj hadêj thêlô nena, ‘Môlô ma mij yenanj avômalô ami’, lonj êj ma tem nendam thêlô nena, ‘Wapômbêj Lôkmala anêj nali.’” *Hosea 1:10*

27 Ma hathak avômalô Israel ma plopet Aisaia bôk halanj nena,

“Avômalô Israel ma hatôm thathe ngwêk danj, ma dojntom Anyô Bêj tem nê m auvinjna iyom bulubinj.

28 Ek malê nena Anyô Bêj tem esopa anêj indum abô esak avômalô pik sapêj ba injik danj sinj kethenj oyanj.” *Aisaia 10:22-23*

29 Abô êj ma hatôm abô yanj atu ba Aisaia bôk hatô nena,

“Anyô Bêj Lôklokwanj Lôkthô Anêj Ôdôj mij hadô alalô doho ek namô lôkmala ami, êj ma alalô lôkthô tem nambitak vonjgovanj oyanj êtôm Sodom lo Gomola.” *Aisaia 1:9*

Avômalô Israel mij esopa lonjôndê êvhavinj ami

30 Aêj ba alalô nananj aisê? Avômalô lonj buyanj mij idum ek nimbatak thêthôj ami, ma dojntom ibitak thêthôj hathak ininj êvhavinj. 31 Ma avômalô Israel esopa balabunj ek nimbatak thêthôj, ma dojntom mij ibitak thêthôj ami. 32 Eka? Thêlô esonj nena tem nimbatak thêthôj esak ininj ku esopa balabunj ma mij hathak ininj êvhavinj ami. Thêlô evak valu vuviyathinj atu silili ba habi i pôjêj. 33 Hatôm bôk eto nena,

“Odanjô! Yahatak valu yaônate hamô Saion ek ende anyô liliin ba imbi i pôjêj

lôk valu bêj te ek nembak silili ba nê nê m yak.

Ma avômalô takatu ba êvhavinj yani tem mij nê nê m mama êndêj i ami.”

Aisaia 8:14; 28:16

10

Israel mij eyala Wapômbêj anêj lonjôndê ek nimbatak thêthôj ami

1 Aiyanj thêlô, yakapôlôj lahavinj yenanj avômalô Israel nêpôm Wapômbêj anêj bulubinj ba intu yahaterj mek ek thêlô. 2 Yahananj avanôj nena thêlô ethak lôklokwanj ek nesopa Wapômbêj, ma dojntom mij eyala lonjôndê êj katô ami. 3 Thêlô mij eyala lonjôndê atu ba Wapômbêj bôk hapôpêk ek endam avômalô nena thêthôj ami. Mi, esopa thêlôda ininj lonjôndê ek nimbatak thêthôj. Ba intu mij êwê Wapômbêj anêj lahavinj êj vibinj ami. 4 Kilisi ma balabunj anêj danj ba intu avômalô takatu ba êvhavinj yani ibitak thêthôj hêk Wapômbêj ma.

5 Mose bôk hatô abô hathak lonjôndê balabunj atu ba avômalô nesopa ek nimbatak thêthôj ma aêntêk,

“Njê takatu ba esopa abô balabunj dedaunj mavi ma mij êv yak hathak bute ami intu tem neja lôkmala.” *Wok Plis 18:5*

6 Ma dojntom lonjôndê atu ba avômalô nimbatak thêthôj esak nê nê mimbinj ma mij malainj hatôm lonjôndê nesopa abô balabunj ami, ma mi. Hatôm bôk eto nena,

“Môlô mij nosonj nena unim ku bêj hêk ek nosak lenj ba unu ami.” *Lo 30:12*

Mi, Kilisi bôk halê m yôv ba intu notak auk êj. 7 Ma hatôm bôk eto nena,

“Môlô mij nosonj nena unim ku bêj hêk ek unu lonj njama ami.” *Lo 30:13*

Mi, Wapômbêj bôk hik yani linj yôv hêk lonj njama ba intu notak auk êj. 8 Lonjôndê

* 9:20: Ais 29:16; 45:9 * 9:21: Jer 18:6

nanênimibinj minj hanañ hathak nandum ku takêj ami. Mi, hanañ nena,

“Wapômbêj anêj abô lèk habobo môlô ba hamô vemimbôlèk lôk kapôlômim yôv.” *Lo 30:14*

Abô nênimibinj êntêk intu yêlô athak anañ hadêj môlô. ⁹ Aêntêk nena honañ bêj hale vembôlèk nena, “Yisu ma Anyô Bêj” lôk hôêvhavij hêk kapôlôm nena Wapômbêj hik yani lij hêk ñama, êj ma Wapômbêj tem nê m o bulubinj. ¹⁰ Ek malê nena hêk kapôlôñij ma avômalô ethak êvhavij ba Wapômbêj halam i nena nê thêthôj. Ma hale venijbôlèk ma avômalô ethak enañ injij êvhavij bêj ba Wapômbêj hêv i bulubinj.

¹¹ Hatôm Wapômbêj anêj kapya bôk hanañ nena,

“Opalêla takatu ba êvhavij yani ma tem minj nênim mama êndêj i ami.” *Aisaia 28:16*

¹² *Anyô Bêj donjom êj iyom intu avômalô pik sapêj injij Anyô Bêj. Ba intu abô êj hanañ hathak avômalô sapêj, avômalô Israèl lôk avômalô loj buyañ havij. Ma takatu ba elam yani ma hathak hêv anêj wapôm anôj hadêj i. ¹³ *Hatôm bôk eto nena,

“Lôkthô atu ba elam Anyô Bêj anêj athêj ma tem neja bulubinj.” *Joel 2:32*

¹⁴⁻¹⁵ Avômalô takatu ba minj êvhavij Anyô Bêj ami ma tem nendam yani aisê? Môj ma nanêm anyô ek enañ Abô Mavi êj bêj. Ma hanañ bêj ba elanjô, êj ma tem nênimibinj ba nendam yani ek nê thêlô bulubinj. Hatôm bôk eto nena,

“Avômalô takatu ba elanjô Abô Mavi, thêlô êbôlî hathak nê takatu ba ewa abô êj ba êyô enañ.” *Aisaia 52:7*

¹⁶⁻¹⁷ Aêj ba avômalô ethak elanjô abô hathak Kilisi vêm ka êvhavij Abô Mavi takatu ba elanjô. Ma donjom avômalô Israèl naju iyom ewa Abô Mavi êj thô. Hatôm bôk Aisaia hanañ,

“Anyô Bêj, opalê hêvhavij abô takatu ba yêlô anañ hadêj i? Mi la.” *Aisaia 53:1*

¹⁸ Ma malê te hapôm Israèl ba thêlô bêj anôj minj êvhavij ami? Thêlô minj elanjô Abô Mavi ami e? Mî, bôk elanjô yôv. Hatôm bôk eto nena,

“Abô êj bôk havenj mayaliv ba hi hayô pik anêj danj.” *Kapya Yêj 19:4*

¹⁹⁻²¹ Avanjô, Israèl elanjô, ma donjom êthôj anêj ôdôj paliñ e? Mî, thêlô bôk elanjô ba eyala yôv ma donjom minj êvhavij ami. Lemimimbi abô atu ba Aisaia bôk hatô hathak Israèl nena,

“Wak nômbêj intu ma yahalek yabahen hadêj môlô,

ma donjom môlô ma nê auk thekthek lôk lemimôndôj kôtoj.” *Aisaia 65:2*

Ba intu Wapômbêj hanañ ba Mose hatô aêntêk,

“Tem yanêm mek mavi êndêj avômalô athêj mi lôk auk mi ek yandum môlô Israèl malenijkilik lôk lenijñña.” *Lo 32:21*

Ma Aisaia minj hakô ami ma hanañ auk êj bêj nena,

“Avômalô takatu ba minj êbôlêm ya ami intu bôk êpôm ya yôv.

Ma avômalô takatu ba minj enañ hik ya lij ami ma tem yangik ya thô êndêj i.” *Aisaia 65:1*

11

Wapômbêj minj havôlij dô m ek Israèl ami

¹ *Aêj ba intu yahanañ hik môlô lij nena Wapômbêj hapôlik ek anêj avômalô Israèl e? Milôk. Yada ma anyô Israèl te ma Ablaham anêj lim ba yahabitak anêj Benjamin anêj ôdôj ba intu oyala nena Wapômbêj minj hapôlik ek Israèl ami. ² Sêbôk atu ba môj anôj ma Wapômbêj bôk lahavij thêlô yôv ba intu minj hapôlik hathak anêj avômalô ami. Lemimimbi Wapômbêj anêj kapya bu atu ba hanañ hathak Elia. Yani hatatale avômalô Israèl ba hanañ hadêj Wapômbêj nena,

³ “Anyô Bêj, thêlô ik anêm plopet pôpônô lôk ik anêm loj êbôk da pepesa. Ma yada iyom êntêk yahamô denañ ba thêlô idum ek nijik ya vônô imbinj.” *IKij 19:10,14*

⁴ Ma donjom Wapômbêj hanañ aisê hadêj Elia? Hanañ,

“Yahavalonj avômalô Israèl hatôm 7,000 takatu ba minj êv yenj hadêj Ngôk Baal ami loj hatôm yada yenañ. Ma minj o iyom ami.” *IKij 19:18*

⁵ Ma lèk aêj iyom, Wapômbêj hik anêj wapôm sam ba halam avômalô Israèl auvinna. ⁶ *Yani habi anêj wapôm sam ba halam thêlô. Ma minj hathak injij ku ami. Hêv hathak injij ku, êj ma minj wapôm anôj ami.

⁷ Abô êj anêj ôdôj ma aêntêk. Avômalô Israèl idum lôklokwanj ek nimbitak thêthôj ênjêk Wapômbêj ma, ma donjom mi. Vi atu ba Wapômbêj halam iyom intu ibitak thêthôj. Ma vi dedaunj ma hadum thêlôinjij auk thekthek. ⁸ Hatôm Wapômbêj anêj kapya hanañ,

“Wapômbêj bôk hadum ba thêlô lenvijmalaiñ.

Ma bôk hik malenij sij ek minj nêgê ami.

Ma bôk habi lenjôndôj sij ek minj nedañô ami.

* 10:12: Ap 15:9 * 10:13: Jol 2:32 * 11:1: 1Sml 12:22; Sng 94:14; Plp 3:5 * 11:6: Gal 3:18

Ba bók êmô aêj aleba lêk.” *Lo 29:4; Aisaia 29:10*

⁹ Ma hatôm bók ba Devit hanañ hadêj Wapômbêj hathak avômalô Israe nena, “Undum nô mavi atu ba thêlô ethak eyañ imbitak êtôm adêk ek embaloñ thêlô loñ ek nê nê m yak ba neja malainj êtôm inin vuli.

¹⁰ Ômbi thêlô malenjin sinj ek minj nêgê tak ami, ma wak nômbêj intu ma thêlô dôminj lokwanj da lokbanj ênjêk aêj.” *Kapya Yey 69:22-23*

Wapômbêj hawa alokwanj bomañ thanaj ba hagêgê loñ havinj alokwanj yôhók

¹¹ *Ba intu yahanaj hadêj mólô hathak Israe aêntêk. Thêlô êv yak ba minj hatôm nimbiyô esak loñbô ami e? Mi anôj, tem nimbiyô esak loñbô. Ma doñtom hathak inin kambom ma Wapômbêj hêv avômalô loñ buyanj bulubinj ek batu nêgê ba malenjin kilik esak. ¹² Hathak inin kambom lók etak Wapômbêj ma avômalô pik sapêj lók avômalô loñ buyanj ewa mek mavi. Vê m ba ele i lilinj, êj ma oyala nena tem neja mek mavi bêj anôj êmôj ek yanj bô.

¹³ Yahato abô êntêk hadêj mólô avômalô loñ buyanj. Wapômbêj bók halam ya ek yambitak avômalô loñ buyanj inin aposel ba yalenj mavi hathak ku êj. Ba intu yahadam ku êj dedaun mavi ¹⁴ ek batu yenanj avômalô Israe nêgê nô mavi takatu ba Wapômbêj hadum hathak mólô ba malenjin kilik esak ek Wapômbêj nê m doho bulubinj. ¹⁵ Lêk ma Wapômbêj hatak avômalô Israe ba intu avômalô pik sapêj ethak doñtom havinj Wapômbêj. Ma havenj yam atu ba Wapômbêj hawa i hathak loñbô, êj ma tem êtôm iviyô hêk nama.

¹⁶ Alalô ayala nena êbók polom ba êv bute hadêj Wapômbêj, êj ma polom lókthô habitak mathenj. Ma alokwanj oliv ngalók mathenj ma anêj thanaj sapêj ma mathenj havinj. Ma aêj iyom ma avômalô Israe inin limi bôbô bók mathenj ba intu limi lukmuk ma tem mathenj aêj iyom. ¹⁷ *Avômalô Israe ma hatôm alokwanj oliv yôhók êj. Ma mólô avômalô loñ buyanj ma hatôm alokwanj oliv bomañ. Ma Wapômbêj hale oliv yôhók anêj thanaj doho vê, ma hawa mólô oliv bomañ anêj thanaj ba hagêgê loñ hathak oliv yôhók. Ba intu mólô othak doñtom havinj thanaj vi atu ba hamô denanj ba owa pik anêj lêj lêj atu ba oliv ngalók havôv. ¹⁸ Aêj ba minj nobam amda ba nonaj nena yêlô awa alokwanj yôhók thanaj anêj loñ ami. Mólô ma thanaj oyanj ma Israe limi ma ngalók, ma ngalók êj intu havatho mólô loñ

ma minj mólô ovatho a êj anêj ngalók loñ ami.

¹⁹ Ma doñtom mólô doho tem nonaj nena, “Wapômbêj hale thanaj doho vê ek yêlô naja inin loñ.” ²⁰ Avanôj, ma doñtom lemimimbi nena Wapômbêj hadabêj i kisi hathak minj êvhavinj ami ma hawa mólô hathak unim ôêvhavinj. Ba intu nôkô ek Wapômbêj ba minj nobam amda ami. ²¹ Wapômbêj bók hadabêj alokwanj yôhók da anêj thanaj vi kisi yôv, ma hatôm edabêj mólô kisi imbinj. ²² *Ba intu lemimimbi nena Wapômbêj hathak mayôhók lók mathêlêv havinj. Yani mathêlêv hadêj avômalô takatu ba êv yak, ma mayôhók hadêj mólô takatu ba ômô anêj mayôhók kapô ba minj notak ami. Ma otak, ma tem edabêj mólô kisi imbinj. ²³ Ma avômalô Israe ele i lilinj ba êvhavinj, êj ma tem Wapômbêj êgêgê i loñ esak alokwanj atu esak loñbô. Yani hatôm indum aêj. ²⁴ Ek malê nena Wapômbêj bók hale mólô vê hêk oliv bomañ ba hagêgê loñ hathak oliv yôhók yôv. Alokwanj êj ma minj unim ami. Ba intu minj malainj ek êgêgê oliv yôhók da anêj thanaj esak loñbô ami.

Wapômbêj lahavinj injik anêj lahiki thô êndêj avômalô sapêj

²⁵ Aiyaj thêlô, yalenj havinj mólô noyala abô lók kup êntêk ek minj nômbôam ami. Abô lók kup êj ma aêntêk. Avômalô Israe vi inin kapôlôjinj lêk thektheke ba tem nê mô aêj ende ba avômalô loñ buyanj takatu ba Wapômbêj halam i, nê nê mimbij ba nêyô ek yani am. ²⁶ *Êj ma tem yani nê m Israe sapêj bulubinj. Hatôm bók eto abô atu ba Wapômbêj hanañ nena, “Anyô hêv bulubinj tem êlê m anêj Saion, ma tem injik avômalô Israe lilinj ênjêk inin kambom.

²⁷ *Êj ma tem yalenj imbi tabô atu ba bók yahavak havinj i nena tem yanê m inin kambom vê.” *Aisaia 59:20-21*

²⁸ Avômalô Israe minj ewa Abô Mavi thô ami ba intu Wapômbêj hapôlik hathak i. Nôm êj hêv mólô avômalô loñ buyanj sa. Ma doñtom Wapômbêj bók halam thêlô ba havak balabunj havinj inin limi ba intu lahavinj thêlô denanj. ²⁹ Ek malê nena Wapômbêj hathak halam avômalô ba hêv mek hadêj i ma tem minj lapalinj i ba nê m anêj mek vê esak loñbô ami. ³⁰ Bók mólô avômalô loñ buyanj lemimôndôj kôtôj hadêj Wapômbêj. Havenj yam ma avômalô Israe leñjôndôj kôtôj havinj ba intu Wapômbêj hêv kapô hadêj mólô. ³¹ Ma aêj iyom ma avômalô Israe lêk leñjôndôj

* 11:11: Ap 13:46 * 11:17: Ep 2:11-19 * 11:22: Jon 15:2,4 * 11:26: Ais 59:20-21 * 11:27: Ais 27:9; Jer 31:33-34

kôtôj ba Wapômbêj hêv kapô ek môlô. Hadum aêj ek wak te ma tem nê m kapô ek thêlô imbiñ. ³² Wapômbêj hatak avômalô sapêj ek nesopa iniñ leñjîndôj kôtôj ek injik anêj lahiki thô êndêj thêlô sapêj.

Nambô Wapômbêj anêj athêj

³³ *Aiyê, yahasonj kambom hathak Wapômbêj anêj wapôm lôk anêj auk lôk anêj hayala nômkama ma anêj danj mi!

Opalê hatôm eyala anêj auk atu ba lahabi am? Mi anôj.

Anyô late miñ hatôm eyala anêj loñôndê atu ba hapesanj ami.

³⁴ *Opalê hatôm eyala Wapômbêj anêj tabilôk? Mi.

Ma opalê hatôm nê m auk êndêj yani? Mi anôj. *Aisaia 40:13*

³⁵ Ma opalê hatôm nê m nômlate êndêj yani ek êwê viyanj. *Milôk! Jop 41:11*

³⁶ *Nômkama lôkthô halê m anêj yani ba iminj hathak anêj lôklokwanj lôk êmô ek nê mbô yani.

Nanê m athêj lôkmanjij êndêj yani êtôm wak nô mbêj intu sapêj. Avanôj biñ.

12

Nanê m i êtôm da êndêj Wapômbêj

¹ *Aêj ba, aiyanj thêlô, Wapômbêj lahiki lôbôlôj hathak alalô. Ba intu yahasonj môlô lokwanj nena nô nê m am vidonj êndêj yani êtôm alim takatu ba ik vônô hêk loj êbôk da. Da êj ma lô kmala lôk mathenj ba hêv lamavi hadêj Wapômbêj. Êj ma hatôm ôév yenj anôj hadêj Wapômbêj. ² Ba nô nê m loj ênjêk kapôlômim ek Wapômbêj epe-sanj môlônim auk imbitak lukmuk ek môlô numbitak yanja. Ma miñ nosopa avômalô pik venjngwam ami. Êj ma tem noyala ba nosopa nô m takatu ba Wapômbêj lahavinj. Lahavinj êj ma mavi lôk mabuñ anôj ba tem indum Wapômbêj lamavi.

Nandum ku esak wapôm takatu ba Wapômbêj hêv hadêj alalô tomtom

³ *Wapômbêj habi anêj wapôm sam ba hêv ya ku aposel. Ba intu yahananj hadêj môlô nena lemimimbi am ba nutitij am katô esak êvhavinj atu ba Wapômbêj hêv hadêj môlô tomtom. Ma miñ nosoj nena môlô ma jê bêj bêj ami. ⁴ *Anyô liñkupik ma donjom iyom, ma donjom anêj lôbôlôbô ma bêj anôj. Ma lôbôlôbô takêj ethak idum ku lomaloma. ⁵ Ma alalô aêj iyom. Alalô ma

bêj anôj ma donjom athak donjom havinj Kilisi ba abitak kupik donjom. Ba intu alalô amô hatôm jê ôdôj te iyom.

⁶ *Ma Wapômbêj hik anêj wapôm sam ba hêv auk ku lomaloma hadêj alalô tomtom. Ôpatu ba hawa auk ek enanj Wapômbêj anêj abô êtôm plopet, êj ma yani indum ku êj êtôm anêj hêvhavinj. ⁷ Ma yanj hawa auk ek indum ku nê m avômalô sa, êj ma nê m i sa. Ma te hawa auk ek êndôj avômalô esak Wapômbêj anêj abô, ma êndôj. ⁸ Ma yanj hawa auk ek embatho avômalô vi loj, êj ma embatho i loj. Ma te hawa auk ek nê m avômalô sa esak nô mkama, êj ma nê m lôk lavidonj. Ma te hawa auk ek eyabinj avômalô, êj ma eyabinj dedauñ mavi. Ma te hawa auk nê m kapô ek avômalô, êj ma indum lôk lamavi.

Kobom leñhavinj

⁹ Lemimbiñ avômalô lôk lemvidonj. Ma nôpôlik esak nô m takatu ba kambom ma nobalorj nô m takatu ba mavi loj.

¹⁰ *Lemimbiñ avômalô takatu ba êvhavinj videdauñ êtôm lemhavinj mamuyan. Ma nê m athêj bêj êndêj i êmôj ek o. ¹¹ Ma nô nê m am lôkthô ek nundum Anyô Bêj anêj ku ma miñ o vau ami. Ma notak Lovak Mathenj ek esanj êtôm atum êmô môlô kapôlômim. ¹² *Ma nô nê m malemim lôk lemimmavi. Ma malainj hapôm o ma ômô malinjaô. Ma otenj mek thôthô. ¹³ *Ma avômalô mathenj takatu ba êv i sêkêya, êj ma nê m i sa. Ma avômalô malak yanj êlê m, onja i thô ba oyabinj i mavi.

¹⁴ *Nê m mek ek avômalô takatu ba idum kambom hadêj o. Nê m mek ma miñ on-danj ek Wapômbêj nê m malainj êndêj i ami. ¹⁵ Avômalô takatu ba leñjijmavi ma lemnavi imbiñ i. Ma avômalô takatu ba elanj asêj malêj ma ondanj imbiñ i. ¹⁶ *Nômô malinjaô imbiñ am. Ma miñ osoj nena o anyô bêj ami. Mi, otauvinj o ba ômô imbiñ jê athêj mi. Ma miñ osoj nena o anyô lôk kauk bêj ami. Mi.

¹⁷ *Anyôla hadum kambom hadêj o ma miñ nuñgwik kambom êj lilij êndêj yani ami. Undum malêla takatu ba avômalô eyala nena mavi iyom ênjêk thêlô malenjinj. ¹⁸ Ombatho o loj lôklokwanj ek ômô labali imbiñ avômalô sapêj. ¹⁹ *Aiyanj thêlô, miñ nôwê kambom viyanj ami ma notak êndôk Wapômbêj anêj lamanijj kapô. Hatôm bôk eto nena,

* **11:33:** Ais 55:8-9 * **11:34:** 1Ko 2:16 * **11:36:** 1Ko 8:6 * **12:1:** Lom 6:11,13; 1Pi 2:5 * **12:3:** 1Ko 12:11; Ep 4:7; Plp 2:3 * **12:4:** 1Ko 12:12,27 * **12:6:** 1Ko 12:4-11; 1Pi 4:10-11 * **12:10:** 1Pi 1:22 * **12:12:** 1Te 5:16-18 * **12:13:** Hib 13:2 * **12:14:** Mat 5:44; 1Ko 4:12 * **12:16:** Snd 3:7 * **12:17:** 1Te 5:15 * **12:19:** Mat 5:39 * **12:20:** Mat 5:44

“Ya Anyô Bêḡ yahanarḡ nena ku nijik anyô
leḡkadôk lij ma yenaḡ ku ba tem yan-
dum.” *Lo*
32:35

20 *Ma

“Ôpatu ba hapôlik hathak o hama kisi ma
nêm nôḡ êndêḡ yani.

Ma hathakmunij ma nêm ḡarḡ ek inum.
Hudum aêḡ ma tem nêm yani mama
bêḡ.” *Gutpela Sindau 25:21-22*

21 Aêḡ ba undum mavi iyom ek ôḡô kam-
bom lu, ma miḡ otak kambom ek êḡô o lu
ami.

13

Alalô namô gavman vibij

1 *Gavman pik sapêḡ ma Wapômbêḡ
hatak i ba hêv lôklokwarḡ hadêḡ i ek neyabinḡ
avômalô. Gavman te miḡ habitak oyarḡ ami
ma mi. Ba intu avômalô lôkthô nêḡô thêlô
vibij. 2 Aêḡ ba anyôla hadô êḡô gavman
vibij, êḡ ma hadô ek êḡô Wapômbêḡ barḡ
vibij. Ba intu ôpêḡ tem indum abô ba enja
malainḡ. 3 *Opalêla intu êkô ek gavman?
Avômalô takatu ba idum mavi e? Mi, ḡê
takatu ba idum kambom. Ba intu undum
mavi ek gavman miḡ nêm vovarḡ êndêḡ o
ami, ma embam o iyom. Êḡ ma tem miḡ ôkô
ek gavman ami. 4 Gavman ma Wapômbêḡ
anêḡ ḡê ku ek nêḡnêḡ o sa ek ôḡô mavi.
Wapômbêḡ hêv lôklokwarḡ hadêḡ i ek nêḡnêḡ
anêḡ vovarḡ êndêḡ avômalô takatu ba idum
kambom. Ma thêlô miḡ ewa lôklokwarḡ êḡ
oyarḡ ami. Mi, ba intu hudum kambom, êḡ
ma ôkô. 5 Aêḡ ba alalô miḡ namô gavman
vibij esak akô ek naja vovarḡ iyom ami. Mi,
esak nayala êḡḡêk kapôlôḡḡḡ nena êḡ ma
mavi.

6 *Aêḡ ba intu alalô athak êv takis. Gav-
man ma Wapômbêḡ anêḡ ḡê ku ba ethak
idum inij ku thêthôḡ. 7 Ba intu malêla
takatu ba enarḡ nena nêḡ ma nêḡ. Elam
takis alêla ma nêḡ. Ma anyôla hamô o vulij
ma ôḡô yani vibij. Ma opalêla takatu ba
ewa athêḡ bêḡ ma nêḡ athêḡ bêḡ êndêḡ i.

Lemimbiḡ avômalô vi

8 *Ôwê anêḡ malêla takatu ba viyarḡ hêk
denarḡ. Ma undum ku esak viyarḡ doḡtom
atu hêk nena lemimbiḡ avômalô. Hudum
aêḡ ma hatôm abô balabuḡ lôkthô hik anôḡ
hamij o. 9 *Abô balabuḡ hanarḡ aêntêk,
“Miḡ undum sek imbiḡ anyô yarḡ yanavi
ami. Miḡ nuḡḡwik anyô vônô ami. Miḡ onja
vani ami. Ma miḡ malemkilik esak anyô vi
inij nôḡkama ami.” Ma hanarḡ abô balabuḡ
vi havij. Balabuḡ nôḡmbêḡ êḡ hamô balabuḡ

ali êntêk kapô nena, “Lemimbiḡ anyô yarḡ
êḡôm lemhavij oda.” 10 *Alalô leḡḡḡhavij
avômalô vi ma tem miḡ nandum i kambom
ami. Ba intu alalô leḡḡḡhavij avômalô vi, êḡ
ma hatôm balabuḡ lôkthô hik anôḡ.

Waklavôḡ naja bulubij lêk habobo

11 *Oyala waklavôḡ êntêk ba lêk alalô amô,
aêḡ ba nosopa abô takatu ba lêk yahanarḡ
yôv hadêḡ môlô. Sêbôk atu ba alalô aêḡhavij
môḡ anôḡ ma hamô daim dokte, ma doḡtom
waklavôḡ naja bulubij lêk habobo. Ba
intu notak malemim hayarḡ ma numbiyô.

12 *Bôlôvôḡ anêḡ darḡ lêk habobo ma wak
tem imbi. Ba intu nôḡḡi momarḡḡḡḡ anêḡ
ku thô ma noba deda anêḡ nôḡkama vovak.

13 *Aêḡ ba alalô nasopa waklavôḡ êḡ anêḡ
kobom mavi. Ba miḡ nandum nôḡkama
mayaliv lôk nanum wainḡ ba nambitak molo
ami. Ma miḡ nandum sek walilij lôk na-
sopa thetharḡk ami. Ma natak leḡḡḡḡḡḡ
lôk leḡḡḡdarḡ. 14 *Miḡ nundum kobom takêḡ
ami, ma mi. Omba Anyô Bêḡ Yisu Kilisi êḡôm
anêḡ kwêv ma miḡ ôḡbôlêḡ kambom anêḡ
loḡḡndê ek undum thetharḡk lamavi ami.

14

Mij ôḡḡô môlôviyarḡ ba nonarḡ nena ḡê kambom ami

1 *Onja ḡê takatu ba inij êḡhavij pulusik
thô. Ma hathak auk atu ba Wapômbêḡ anêḡ
abô miḡ hik thô halêḡm yainḡ ami ma miḡ
otatale i esak inij auk atu ba leḡḡḡḡḡḡ nena
malê intu mavi lo kambom hêk Wapômbêḡ
ma ami. 2 *Ma anyô yarḡ anêḡ êḡhavij ma
lôklokwarḡ ba hatôm enjarḡ nôḡ lomaloma
sapêḡ. Ma yarḡ anêḡ hêḡhavij ma pulusikna
ba intu hayarḡ nôḡ ku kapô iyom ma hatip
ek alim atu ba êv hadêḡ ḡḡôk. 3 *Ôpatu ba
hayarḡ nôḡkama sapêḡ ma miḡ enjarḡ nena
ôpatu ba hatip ek nôḡ doho ma anyô kam-
bom ami. Ma ôpatu ba hatak nôḡ doho ma
miḡ etatale ôpatu ba hayarḡ nôḡkama sapêḡ
ami. Mi, Wapômbêḡ bôk hawa yani yôv.
4 *Ma o opalê ba hotatale anyô yarḡ anêḡ
anyô ku? Ôpêḡ da anêḡ anyô bêḡ tem enarḡ
nena ôpêḡ hamij mena hêv yak. Ma Anyô
Bêḡ da tem embatho ôpêḡ loḡ ek imij.

5 *Ma avômalô vi leḡḡḡḡḡḡ nena wak
doho ma matherḡ ma doho ma mi. Ma vi
leḡḡḡḡḡḡ nena wak lôkthô ma hatôm doḡtom
iyom. Hathak auk êḡ ma anyô tomtoḡ da
leḡḡḡḡḡḡ katô ma ka nesopa inij êḡhavij.
6 Avômalô takatu ba leḡḡḡḡḡḡ nena wak
doho ma matherḡ ma ethak idum aêḡ ek

* 13:1: Snd 8:15; Tit 3:1 * 13:3: 1Pi 2:13-14 * 13:6: Mat 22:21 * 13:8: Mat 22:39-40; Jem 2:8 * 13:9:
Kis 20:13-15,17; Lo 5:17-19,21 * 13:10: 1Ko 13:4-7 * 13:11: Ep 5:14; 1Te 5:6-7 * 13:12: 1Jon 2:8 * 13:13:
Luk 21:34; Ep 5:18 * 13:14: Ep 5:11 * 14:1: Lom 15:7 * 14:2: Stt 9:3-4 * 14:3: Kol 2:16 * 14:4: Mat
7:1; Jem 4:11-12 * 14:5: Gal 4:10-11

êv athêj bêj hadêj Anyô Bêj. Ma vi atu ba ethak eyañ alim ma êv leñjɩmavi hadêj Wapômbêj ba eyañ ek nêñêm athêj bêj êndêj Anyô Bêj. Ma avômalô takatu ba itip ek alim ma êv leñjɩmavi hadêj Wapômbêj ba eyañ ininj nôm ek nêñêm athêj bêj êndêj Anyô Bêj. ⁷ Alalô nê êvhavij mij adum nômlate ek alalô da iyom ami. Mi, nômkama lôkthô atu ba adum, amô lôkmala mena ama, ma adum ek Anyô Bêj. ⁸ Alalô amô lôkmala, ma amô ek nanêm athêj bêj êndêj Anyô Bêj. Ma ama, ma ama ek nanêm athêj bêj êndêj Anyô Bêj aêj iyom. Ba intu alalô amô mena ama, alalô ma Anyô Bêj da anêj. ⁹ Kilisi bôk hama ba haviyô hathak lojbo ek imbitak nê lôkmala lôk nê n̄ama ininj Anyô Bêj.

¹⁰ *Aêj ba aisê ka môlô otatale môlôviyan? Ma aisê ka môlô ôyê môlôviyan ba onañ nena thêlô ma nê kambom? Wapômbêj tem indum abô ba alalô sapêj tem namiñ yani ma êndêj wak êj. ¹¹ *Hatôm bôk eto nena, “Yada Anyô Bêj, yahamô aêj, ba yahanaj avanôj bij nena

avômalô sapêj tem nedek venjindôj lélô ma nêñêm athêj bêj êndêj ya Wapômbêj.” *Aisaia 45:23*

¹² Ba intu alalô tomtom tem namiñ Wapômbêj ma ek nandum abô esak alalôaniñ nôm takatu ba adum.

Mij undum mamuyan nêm yak ami

¹³ Wapômbêj tem endanj avômalô lôkthô ininj abô ba intu notak auk notatale avômalô êvhavij vi. Ma lemimimbi katô ek mij nundum nômlate ek nosale lôk numbulij môlôviyan ami. ¹⁴ *Yahamô havij Anyô Bêj Yisu ba yahayala lôk yahêvhavij nena nôm takatu ba êv hadêj ngôk lôk nôm sapêj ma mavi hêk Wapômbêj ma ek nejan. Ma doñtom anyôla lahabi nena nômlate lelaik hêk Wapômbêj ma, êj ma nôm êj lêk lelaik ek ôpêj. ¹⁵ *Hoanj nômlate atu ba mamuyan hêvhavij nena lelaik ba hôv malain hadêj yani, êj ma mij hosopa leñhaviñ anêj lojondê ami. Kilisi hama hathak ôpêj ba intu mij undum ek yani nêm yak esak nôm atu ba hadum ami. ¹⁶ Aêj ba hoyala nena nôm lôkthô ma mavi ek nejan, êj ma auk mavi. Ma doñtom mamuyan atu ba hapôlik ek nômla doho hayô, êj ma oyabin o ek anêm auk mavi êj mij imbulij yani ba enaj abô kambom esak anêm auk êj ami. ¹⁷ Nôm eyañ lo inum, êj ma nôm oyan. Nômbêj hêk Wapômbêj anêj loj lôkliñyak ma nandum nômkama thêthôj lôk namô labali imbij i ma namô lôk leñjɩmavi. Nôm takêj halêm anêj Lovak Mathen. ¹⁸ Ôpatu ba hadum Kilisi

anêj ku takêj hêv lamavi hadêj Wapômbêj ba avômalô ebam yani.

¹⁹ *Aêj ba alalô nandum ek namô yôhok imbij i lôk nambatho alalôaniñ êvhavij loj. ²⁰ *Ma mij umbulij Wapômbêj anêj ku esak nôm eyañ ami. Nôm lôkthô ma mabuj hêk Wapômbêj ma, ma doñtom hoanj nômla te atu ba hadum ba anyô yanj hêv yak, êj ma hudum kambom. ²¹ Aêj ba hoanj alim mena hunum waiñ mena hudum nômla yanj atu ba hadum mamuyan hêv yak, êj ma mavi ek otak.

²² Anêm auk hathak nôm takatu ba lêk yahanaj, êj ma êmô imbij oda lôk Wapômbêj iyom. Avômalô takatu ba esopa ininj êvhavij lôk kapôlôñij labali lêk êmô lôk leñjɩmavi. ²³ Ma doñtom avômalô takatu ba eyañ nôm lôk auk ju, êj ma mij esopa ininj êvhavij ami ba intu idum kambom hêk Wapômbêj ma. Malêla takatu ba hudum ma mij halêm anêj hôêvhavij ami, êj ma hatôm hudum kambom.

15

Nundum nômkama lôkthô ek nôñêm môlôviyan sa

¹ Alalô takatu ba aêvhavij lôklokwanj mij nasopa alalôaniñ leñjɩhaviñ iyom ami. Mi, nanêm avômalô takatu ba ininj êvhavij pulusikna sa ba naja ininj malainj imbij. ² *Ma alalô tomtom leñjɩmimbi alalôaniñ iviyan ek nanêm i sa ek ininj êvhavij imbitak lôklokwanj. ³ Êtôm Kilisi da bôk hadum ba mij hasopa yanida anêj lahaviñ ami. Mi, bôk eto nena,

“Wapômbêj, abôma atu ba enaj hathak o ma lêk hapôm ya havij.” *Kapya Yeñ 69:9*

⁴ *Abô lôkthô atu ba bôk eto hêk Wapômbêj anêj kapyã ma eto ek êndôj alalô ek namô malinjyaô lôk nêm alalô thêvô ek alalô nanêm malenij ek Wapômbêj anêj bulubij.

⁵ Wapômbêj atu ba hathak havatho môlô loj ek nômô malinjyaô lôk hêv môlô thêvô ma tem indum ba môlô kapôlômim imbitak doñtom êtôm Yisu Kilisi anêj lahaviñ. ⁶ Ek môlô sapêj kapôlômim doñtom lôk auk doñtom ba nôñêm athêj lôkmanjij êndêj Wapômbêj alalôaniñ Anyô Bêj Yisu Kilisi anêj Lambô.

Yisu halêm ek nêm avômalô Israel lo avômalô loj buyañ sa

⁷ *Aêj ba onja nê êvhavij vi thô êtôm môlôviyan hatôm Kilisi bôk hawa môlô thô. Nundum aêj ek nêm athêj lôkmanjij êndêj Wapômbêj. ⁸ *Yahanaj avanôj nena Kilisi habitak hatôm nê Israel ininj anyô ku

* 14:8: Gal 2:20 * 14:10: 2Ko 5:10 * 14:11: Plp 2:10-11 * 14:14: Ap 10:15; Tit 1:15 * 14:15: 1Ko 8:11-13

* 14:19: Lom 12:18; 15:2 * 14:20: 1Ko 8:13 * 15:2: 1Ko 10:24,33 * 15:4: 2Ti 3:16 * 15:7: Lom 14:1

* 15:8: Mat 15:24

ek hik thô nena Wapômbêḡ hasopa anêḡ abô takatu ba bôk habutinḡ havinḡ ininḡ limi.
 9 *Ma Kilisi hadum ku êḡ ek avômalô loḡ buyanḡ hatôm nêḡnêḡ athêḡ lôkmanḡinḡ êḡndêḡ Wapômbêḡ hathak anêḡ hêḡv kapô hadêḡ thêlô. Hatôm bôk eto nena,
 “Tem yambam anêḡm athêḡ êḡnjêk ḡjê loḡ buyanḡ malêḡvôḡ.
 Lôk yanêḡm yeḡ êḡndêḡ o.” *Kapya Yeḡ 18:49*

10 Ma buyanḡ hananḡ nena,
 “Môlô ḡjê loḡ buyanḡ, lemimmavi imbinḡ Wapômbêḡ anêḡ avômalô.” *Lo 32:43*

11 Ma bute hananḡ nena,
 “Môlô avômalô loḡ buyanḡ sapêḡ nômbo Anyô Bêḡ.
 Lôk avômalô pik sapêḡ nônêḡm yeḡ ba nômbô yanî.” *Kapya Yeḡ 117:1*

12 *Ma Aisaia bôk hato abô te aêḡntêk,
 “Jesi anêḡ ôdôḡ ma su lukmuk tem ipililip.*
 Yani tem imbitak kinḡ ba eyabinḡ avômalô loḡ buyanḡ sapêḡ.
 Ma thêlô tem nêḡnêḡm maleḡn ek nôḡm atu ba yanî bôk havak abô hathak.” *Ai-saia 11:10*

13 Môlô ôêḡvhanḡn ma Wapômbêḡ ma nôḡm mavi lôkthô atu ba ôêḡv maleḡm hathak anêḡ ôdôḡ tem êḡmbôlô môlô kapôlômim sinḡ esak leḡnḡmavi lôk labali. Ma hathak Lovak Mathen anêḡ lôklokwanḡ ma tem indum ek môlô maleḡm indahalinḡ nôḡm takatu ba tem Wapômbêḡ nêḡm.

Pol anêḡ ku hawa Abô Mavi hi loḡ buyanḡ

14 Aiyanḡ thêlô, yahayala nena môlôda othak udum mavi lomaloma ba unim auk mavi ma bêḡ ba intu hatôm nôḡndôḡ amda.
 15 Wapômbêḡ habi anêḡ wapôm sam hadêḡn ya ba hêḡv anêḡ ku hadêḡn ya ba intu yahato abô lôklinyak doho hêk kapya êḡntêk hadêḡn môlô ek lemimimbi esak loḡbô. 16 *Yani halam ya ek yambitak êḡtôm Yisu Kilisi anêḡ anyô habôk da ek môlô avômalô loḡ buyanḡ. Ba intu yahananḡ Wapômbêḡ anêḡ Abô Mavi hadêḡn môlô ek yanêḡm môlô êḡtôm da ôḡv mavi êḡndêḡ Wapômbêḡ. Lovak Mathen hadum ba da êḡ habitak mathenḡ.

17 Aêḡn ba Yisu Kilisi hadum ku bêḡn hathak ya ek yandum Wapômbêḡ anêḡ ku ba intu hathak ku takêḡn ma yahabam yada. 18 Tem miḡn yananḡ abô esak malêla takatu ba yada yahadum ami. Mi, tem yananḡ esak nôḡm takatu ba Kilisi hadum hathak ya iyom ek batu avômalô loḡ buyanḡ nêḡnêḡmimbinḡ Wapômbêḡ esak nôḡm takatu ba yahadum lôk yahananḡ. 19 Ma êḡyê nôḡmbithi lôk lavôḡnḡn lomaloma takatu ba yahadum hathak Lovak Mathen anêḡ lôklokwanḡ. Ba intu ḡjê

loḡn buyanḡ esopa Wapômbêḡ anêḡ abô. Aêḡn ba bôk yahananḡ Abô Mavi lôkthô hathak Kilisi halôk Jerusalem ba hi loḡ sapêḡn aleba hayô plovins Ililikum. 20 *Yahathak yalenḡ hik ya lôklokwanḡ ek yananḡ Abô Mavi embenḡ loḡ takatu ba miḡn bôk elanô abô hathak Kilisi ami. Yahadô yandav unyak êḡyômô loḡ lavôḡn atu ba anyô yanḡ bôk halav halôk yôḡv.
 21 Hatôm atu ba bôk eto nena,

“Avômalô takatu ba miḡn bôk enanḡ abô hathak yani hadêḡn i ami ma tem nêḡgê katô.

Ma avômalô takatu ba miḡn bôk elanô ami ma tem neyala katô anôḡ.” *Ai-saia 52:15*

Pol hadum ek ni Lom

22 *Ku takêḡn hathak havalonḡ ya loḡn bêḡn anôḡn ba intu miḡn yahathôk ek môlô ami.
 23 Sondabêḡn lôbôlôḡn ya thôthô ek yasôk yanḡgê môlô ma donḡtom mi. Ma yananḡ ku loḡn êḡntêk lêk yôḡv ba intu tem yasôk. 24 Yahadum ek yana Spen, êḡn ma yalenḡhabi nena tem yande yanḡgê môlô vêḡmam ek alalô leḡnḡmavi imbinḡ i. Vêḡm ma môlô nônêḡm ya sa esak loḡnôḡndê ek yana Spen.

25 *Ma donḡtom lêk êḡntêk ma tem yana Jerusalem ek yanêḡm i sa esak da vêḡmam.

26 *Avômalô plovins Masedonia lôk Akaia êḡv da takêḡn lôk leḡnḡmavi anôḡn ek nêḡnêḡm avômalô mathen takatu ba êḡv i sêkêya êḡmô Jerusalem sa. 27 *Thêlô leḡnḡmavi ek nêḡnêḡm da êḡn êḡndêḡ avômalô Jerusalem ek malê nena avômalô Israel bôk êḡv nôḡmkama malak leḡn hadêḡn thêlô ḡjê loḡn buyanḡ ba intu viyanḡ hêk. Ma lêk ma mavi ek thêlô nêḡwê viyanḡ esak nôḡmkama pik. 28 Tem yada yanja da êḡn ba yana Jerusalem ek yanêḡm da êḡn solop êḡndêḡ i. Vêḡm ma yana Spen ma tem yanḡgê môlô vêḡmam ka yana. 29 *Yahayala nena yahathôk ek môlô ba alalô amô, êḡn ma Kilisi tem nêḡm mek bêḡn anôḡn êḡndêḡ alalô.

30 *Aiyanḡ thêlô, Wapômbêḡ anêḡ Lovak Mathen hadum ba alalô leḡnḡnhavinḡ i. Aêḡn ba yahasonḡ môlô lokwanḡ hathak Yisu Kilisi anêḡ athêḡn nena nônêḡm lêlê esak mek imbinḡ ya ek Wapômbêḡ nêḡm ya sa. 31 Môlô notenḡ mek ek Wapômbêḡ eyabinḡ ya mavi ek ḡjê Israel takatu ba leḡnḡnôḡndôḡn kôḡtôḡn miḡn nimbulinḡ ya ami. Ma notenḡ mek imbinḡ ek avômalô mathen anêḡ Jerusalem leḡnḡmavi esak da takatu ba yahawa ba yaha ek thêlô.
 32 Ek Wapômbêḡ anêḡ lahavinḡ yasôk, êḡn ma tem yasôk ek alalô leḡnḡmavi lôk yambatho môlô loḡn ma môlô nobatho ya loḡn.

33 Wapômbêḡ, labali lôkthô anêḡn alanḡ, êḡmô imbinḡ môlô. Avanôḡn.

* 15:9: Ap 3:25 * 15:12: ALK 5:5 * 15:12: Jesi ma Kinḡ Devit anêḡn lambô. * 15:16: Lom 1:5; 11:13 * 15:20: 2Ko 10:15-16 * 15:22: Lom 1:13 * 15:25: 1Ko 16:1-4 * 15:26: Ap 24:17; 1Ko 16:1; 2Ko 8:1; 9:2,12 * 15:27: 1Ko 9:11 * 15:29: Lom 1:11 * 15:30: 2Ko 1:11; Kol 4:3; 2Te 3:1

16

Pol hêv anêj lamavi hadêj avômalô

¹Yahêv abô ek môlô hathak livôj Pibi atu ba hathôk ek ênjê môlô. Yani ma avômalô êvhavij anêj Senklia iniñ avi ku te. ²Ba noja yani thô esak Anyô Bêj anêj athêj êtôm Wapômbêj anêj avi ku mathêj te. Yani bôk hayabij ya lôk avômalô bêj anôj hathak anêj nômkama. Ba nônem yani sa esak malaiñ malêla takatu ba hapôm yani.

³*Nônem yenañ yalenmavi êndêj Plisila lo yamalô Akwila atu ba idum Yisu Kilisi anêj ku havij ya. ⁴Sêbôk ma habobo tem nijik thai vônô esak ya. Ba intu yada lôk avômalô êvhavij lodôj lodôj anêj loj buyañ sapêj leñijmavi hathak thai. ⁵Ma nônem yalenmavi ni êndêj avômalô êvhavij takatu ba ethak êv yeañ halôk thai iniñ unyak imbiñ.

Nônem yalenmavi êndêj yenañ aiyañ anôj Epainetu. Yani anyô môj anêj plovin's Esia atu ba hêvhavij Kilisi vêm ka vi êvhavij havenj yam. ⁶Ma nônem yalenmavi êndêj Malia. Yani hathak hadum ku bêj ek hêv môlô sa. ⁷Ma nônem yalenmavi êndêj Andlonikus lo yanavi Junias. Thai ma yenañ avômalô Isael ba bôk êvhavij Kilisi hamôj ek ya. Ma bôk yêlô amô koladôj havij i. Thai ma aposel lôk athêj bêj.

⁸Nônem yalenmavi êndêj Ampliatu atu ba yalenhavij hathak Anyô Bêj anêj athêj. ⁹Nônem yalenmavi êndêj Ulbanus, yani hadum Kilisi anêj ku havij alalô. Lôk nônem yalenmavi êndêj yenañ aiyañ Stakis. ¹⁰Nônem yalenmavi êndêj Apeles, yani hawa malaiñ lomaloma ma doñtom hamij lôklokwañ hathak Kilisi. Ma nônem yalenmavi êndêj avômalô sapêj atu ba êmô havij Alistobulus. ¹¹Ma nônem yalenmavi êndêj Helodion, yani ma yenañ avômalô Isael te. Ma nônem yalenmavi êndêj Anyô Bêj anêj avômalô sapêj atu ba êmô havij Nalsisus.

¹²Nônem yalenmavi êndêj Tlipina lo Tliposa, avi ju atu ba idum Anyô Bêj anêj ku. Nônem yalenmavi êndêj livôj Pelsis, yani hadum Anyô Bêj anêj ku lôklokwañ havij.

¹³*Ma nônem yalenmavi êndêj Lupus atu ba Anyô Bêj bôk habi banj hayôj hêk yôv lo talêbô atu ba habitak hatôm yenañ wakatik. ¹⁴Ma nônem yalenmavi êndêj Asinkditus lo Plegon ma Helmes lo Patlobas ma Helmas lôk avômalô êvhavij takatu ba ethak êmô havij thêlô. ¹⁵Ma nônem yalenmavi êndêj Pilologus lôk Julia, ma Neleus lo livavi ma Olimpas lôk avômalô mathêj lôkthô atu ba êmô havij thêlô.

¹⁶*Ma nokam môlôviyañ esak kobom yôhok mathêj.

Kilisi anêj avômalô êvhavij lodôj lodôj sapêj êv iniñ leñijmavi hadêj môlô.

Noyabij am

¹⁷*Aiyañ thêlô, yahathô môlô loj lôklokwañ nena noyabij am esak jê takatu ba idum ek nembak môlô vose. Thêlô iniñ abô ma yañda ek abô avanôj atu ba bôk olanô ba ôêvhavij. Ba intu imiñ môlô loj siñ hathak ôêvhavij. Aêj ba nômô daim ek i. ¹⁸*Thêlô lôk avômalô takatu ba esopa iniñ kobom idum ku hathak thêlôda iniñ leñijhavij ma miñ idum alalôaniñ Anyô Bêj Kilisi anêj ku ami. Enañ abô vasiñ mavi lôk abô lôk thôk ek nesau avômalô takatu ba iniñ auk volonj. ¹⁹*Avômalô êvhavij lôkthô bôk elanjô yôv nena môlô ma avômalô olanô abô ba osopa. Ba intu yalenmavi anôj hathak môlô. Ma doñtom yalenhavij môlô nômô lôk auk esak malêla takatu ba mavi ma nômô mabuñ ek malêla takatu ba kambom. ²⁰*Ma Wapômbêj ma labali anêj alañ ba kasana ma tem etak Sadarj êmô vemimkapô vibij ek nombak pesa.

Anyô Bêj Yisu anêj wapôm êmô imbiñ môlô.

Avômalô doho êv iniñ leñijmavi hadêj avômalô Lom

²¹*Timoti atu ba hadum ku havij ya hêv anêj lamavi hadêj môlô. Ma Lusius lo Jeson ma Sosipatel, thêlô ma yenañ avômalô Isael ba êv iniñ leñijmavi havij.

²²Ma ya Teltisu atu ba yahato Pol anêj abô halôk kapyia êntêk, yahanaj yenañ yalenmavi hathak Anyô Bêj anêj athêj hadêj môlô havij.

²³⁻²⁴*Gaius hêv anêj lamavi hadêj môlô. Yani hathak hayabij ya lôk avômalô êvhavij sapêj atu ba êlêm êmô anêj unyak. Ma Elastus atu ba hayabij malak bêj êntêk iniñ valu lôk yêlôaniñ aiyañ Kwaltus êv iniñ leñijmavi hadêj môlô havij.*

Nanêm athêj bêj êndêj Wapômbêj

²⁵*Alalô nambô Wapômbêj anêj athêj. Yani hatôm embatho unim ôêvhavij loj esak Abô Mavi takatu ba yahanaj hathak Yisu Kilisi. Abô Mavi êj intu hik auk loj kapô takatu ba bôk havuj i bô halêm yaiñ. ²⁶Plopet bôk eto hathak auk loj kapô êj ma Wapômbêj atu ba hamô lôkmalâ hatôm wak nômbêj intu sapêj hanaj ek auk loj kapô êj lêk halêm yaiñ ek avômalô pik lôkthô hatôm nênemimbiñ ba nesopa.

* 16:3: Ap 18:2 * 16:13: Mak 15:21 * 16:16: 1Ko 16:20; 1Pi 5:14 * 16:17: Mat 7:15; Tit 3:10 * 16:18: Plp 3:19; 2Pi 2:3 * 16:19: Lom 1:8; 1Ko 14:20 * 16:20: Stt 3:15 * 16:21: Ap 16:1-2; 19:22; 20:4 * 16:23-24: Ap 19:22; 1Ko 1:14 * 16:23-24: Nê lôkkauk vi enañ nena abô doho atu ba Pol hatô ma hêk denañ. Abô êj ma aêntêk: Yisu Kilisi anêj wapôm êmô imbiñ môlô. Avanoj. * 16:25: Lom 1:5; Ep 1:9; 3:5,9; Kol 1:26

²⁷ Aêḡ ba alalô nanêm athêḡ lókmaḡḡḡ êndêḡ
Wapômbêḡ, yanida iyom intu Wapômbêḡ
lôkauk lôkthô anêḡ ôdôḡ hatôm wak nômbêḡ
intu sapêḡ esak Yisu Kilisi. Avanôḡ.

Kapya mōŋ atu ba Pol hatō hi Kolin Abō mōŋ

Pol hatō kapya êntêk hadêŋ avōmalō êvhavij anêŋ Kolin. Kolin ma malak bêŋ ba anêŋ avōmalō ma hatōm 600,000. Avōmalō Kolin ethak idum sek walilij bêŋ anōŋ ba intu hathak abō Glik ma abō aêntêk, 'Yahadam Kolin', êŋ ma abō loŋ kapō te. Ma anêŋ ôdōŋ nena, 'Yahadam sek walilij'.

Pol hamō Epesus ma hanaŋō nena avōmalō êvhavij anêŋ Kolin ethak esopa kobom kambom takêŋ lōk evaki vose ba intu hatō kapya êntêk hadêŋ thêlō. Ma Pol bōk hatō kapya te hadêŋ thêlō ba thêlō vi miŋ eyala katō ami ba intu hatō kapya êntêk hadêŋ thêlō ek injik anêŋ abō êŋ anêŋ ôdōŋ thō êndêŋ i. Ma avōmalō Kolin doho bōk enaŋ hik Pol liŋ hathak abō doho halōk kapya te atu ba bōk eto hadêŋ yani ba intu hatō iniŋ kapya êŋ viyaŋ. Ma hatō ek embatho iniŋ êvhavij loŋ lōk hêv takatu ba bōk êv yak sa.

Hato kapya êntêk hadêŋ 55 AD la.

Abō mōŋ

¹ Ya Pol ma Wapōmbêŋ halam ya ba hadum ba ya habitak Yisu Kilisi anêŋ aposel hatōm anêŋ lahavij. Yai lōk² alalōaniŋ aiyarj Sostenes ato kapya êntêk ek mōlō avōmalō ôdōŋ takatu ba ôêvhavij Wapōmbêŋ anêŋ Kolin. Kilisi hadum ba thêlō ibitak mathêŋ ma halam i nena Wapōmbêŋ anêŋ avōmalō havij avōmalō luvuluvu takatu ba elam alalōaniŋ Anyō Bêŋ Yisu Kilisi anêŋ athêŋ. Yani ma alalōaniŋ Anyō Bêŋ ma thêlōniŋ havij.

³ Wakamik Wapōmbêŋ lōk Anyō Bêŋ Yisu Kilisi nênem iniŋ wapōm lōk labali êndêŋ mōlō.

Pol hanaŋ lamavi hadêŋ Wapōmbêŋ

⁴ Wapōmbêŋ hêv anêŋ wapōm hadêŋ mōlō hathak Yisu Kilisi. Ba intu yahanaj yalenj mavi lôbôlōŋ hadêŋ yani hathak mōlō. ⁵⁻⁶ Yani lêk havatho Yisu anêŋ abō loŋ lōklokwan hamij mōlō ba mōlō ôêvhavij ba Wapōmbêŋ lêk hanjasō nōm mavi halōk mōlō kapôlōmim ba hayō siŋ hatōm auk mavi lōk abō mavi. ⁷ Aêŋ ba mōlō ma avōmalō ôpōviniŋ alalōaniŋ Anyō Bêŋ Yisu Kilisi anêŋ waklavōŋ endelêm ek injiki thō ba intu mōlō miŋ ôêv yak hathak wapōm la ami. ⁸⁻⁹ *Yani halam mōlō ek numbitak Nakaduj Yisu Kilisi, alalōaniŋ Anyō Bêŋ anêŋ avōmalō mōlō lōk malêla takatu ba

hanaŋ ma hatōm indum. Ba intu yani tem embatho mōlō loŋ endeba anêŋ danj ek miŋ mōlōnim abō la ênjêk êndêŋ alalōaniŋ Anyō Bêŋ Yisu Kilisi anêŋ waklavōŋ ami.

Avōmalō êvhavij êkōki

¹⁰⁻¹² *Aiyarj thêlō, Kaloe anêŋ avōmalō doho enaŋ hadêŋ ya nena mōlō intu ôkōkam ba tomtom onaj nena, "Yêlō ma Pol anêŋ" ma vi enaŋ nena, "Apolo anêŋ" ma vi enaŋ nena, "Sipas anêŋ" ma vi ma "Kilisi anêŋ". Ba intu aiyarj thêlō, hathak Yisu Kilisi anêŋ athêŋ ma yalenj hik ya nena miŋ nombak am vose ami ek nobaloŋ auk lōk kapôlōmim doŋtom iyom.

¹³ Aisê. Hatōm nombak Kilisi vose ni nenanena e? Mena ik ya Pol hathak alovalanjaŋsiŋ ek mōlō e? Mena mōlō uthik ŋarj hathak Pol anêŋ athêŋ e? ¹⁴ *Yahathik Klispus lo Gaius iyom ma miŋ yahathik anyōla havij ami ba intu yalenj mavi anōŋ hadêŋ Wapōmbêŋ ¹⁵ ek mōlō te miŋ hatōm enaŋ nena yahathik mōlō hathak yenaŋ athêŋ ami. ¹⁶ *Bōk yahathik Stepanas anêŋ avōmalō doho. Ma injo betha bōk yahathik avōmalō vi havij la. ¹⁷ Odaŋō! Kilisi hêv ya ba yahalêm ek yanaŋ Wapōmbêŋ anêŋ Abō Mavi ma miŋ hêv ya ek yasik avōmalō ami. Yahadō yambuliŋ Kilisi anêŋ alovalanjaŋsiŋ imbitak êtōm nōm oyaŋ. Ba intu miŋ yahanaj anêŋ Abō Mavi êŋ ek yandōk thêlō lenij êtōm nê lōk auk bêŋ ethak idum ami.

Nê lōk auk bêŋ miŋ hêv ya sa ami

¹⁸ *Ma avōmalō takatu ba esopa loŋōndê ŋama elanj abō hathak alovalanjaŋsiŋ êŋ ba esoj nena abō molo. Ma doŋtom alalō takatu ba Wapōmbêŋ hêv bulubiŋ ayala nena nōm êŋ ma Wapōmbêŋ anêŋ lōklokwan.

¹⁹ *Hatōm bōk eto nena, "Tem yambuliŋ nê lōk auk bêŋ iniŋ auk ma tem yambak iniŋ auk takêŋ pesa ba imbitak êtōm nōm oyaŋ." *Aisaia 29:14*

²⁰ *Ma nê lōk auk bêŋ lōk nê ethak lōm bêŋ lōk kêdōŋwaga takatu ba evaloj kapya auk bêŋ bôlōŋ êntêk, thêlō aisê? Wapōmbêŋ hik thō nena auk bêŋ takêŋ habitak auk molo.

²¹ *Wapōmbêŋ ma anyō auk mavi ba hadō ek avōmalō neyala yani esak auk luvōŋij. Aêŋ ba hawa abō molo ek nêmi vi atu ba êvhavij bulubiŋ. ²² Ma avōmalō Israel lenijhavij nêgê lavōŋij ek nênemimbiŋ. Ma Glik êbôlêm auk lōm bêŋ ek nênemimbiŋ. ²³ *Ma doŋtom yêlō anaj bêŋ nena Kilisi hama hathak alovalanjaŋsiŋ. Auk êŋ habuliŋ avōmalō Israel ba intu êpōlik. Ma nê loŋ buyarj elanj nena

* 1:8-9: 1Te 3:13; 5:23; 5:24; 1Jon 1:3

* 1:10-12: Ap 18:24-28; 1Ko 3:4; Plp 2:2

* 1:14: Ap 18:8; Lom 16:23

* 1:16: 1Ko 16:15 * 1:18: Lom 1:16

* 1:19: Ais 29:14 * 1:20: Jop 12:17; Ais 19:12; 33:18; 44:25 * 1:21:

Mat 11:25 * 1:23: Lom 9:32; 1Ko 2:14

* 1:24-25: Kol 2:3; 2Ko 13:4

auk êj ma auk molo. ²⁴⁻²⁵ *Wapômbêj anêj auk molo êj ma auk bêj ek nê pik inij auk. Ma Wapômbêj anêj pulusik ma lôklokwanj bêj ek nê pik inij. Ba intu avômalô Islael lo Glik ma avômalô lo buyan takatu ba Wapômbêj halam i ma eyala nena Kilisi ma Wapômbêj anêj lôklokwanj lôk anêj auk bêj.

²⁶ *Aiyaj thêlô, môlô lemimimbi esak sêbôk atu ba elam môlô. Avômalô lôkthô mij êyê môlô bêj anôj nena nê lôk auk bêj mena anyô lôkmanjij mena anyô lôk athêj bêj te ami. Mi. ²⁷ Wapômbêj hawa auk molo anêj pik ek nê mama êndêj nê lôk auk bêj ma hawa nômkama pik takatu ba pulusikna ek nê mama êndêj nê lôklokwanj. ²⁸ Nê takatu ba avômalô êyê hatôm yavoyav lôk nôm ôvathek lôk nôm oyanj lomaloma pik êntêk intu yani halam ek nêm auk bôlôj êntêk vê esak, ²⁹ *ek anyô late mij hatôm êmbôi imij Wapômbêj ma ami. ³⁰ *Ma môlô ma Wapômbêj da hadum ba lêk ômô havij Yisu Kilisi. Yani habitak hatôm Wapômbêj anêj auk atu ba hêv ek nêm alalô sa ek nêm kambom vuli lôk hapole alalô vê hêk kambom anêj ba lêk abitak thêthôj lôk mathenjamin Wapômbêj ma. ³¹ Ba intu eto nena, "Opalêla takatu ba êbôi ma nêmbôi esak Wapômbêj iyom." *Jelemaia 9:24*

2

Pol hêv auk hadêj avômalô Kolin

¹ Aiyaj thêlô, sêbôk atu ba yahayô ek môlô ma yahanaj Wapômbêj anêj abô takatu ba hik thô hadêj ya ma mij yahanaj abô mavi mena auk mavi hatôm nê lôk auk inij ami. ² Mi anôj. Yahadam ek yanaj abô esak Yisu Kilisi atu ba hama hathak alovalajisij iyom. ³ *Yahamô havij môlô ma ya anyô vau lôk bômkô ma yahalowalinj bêj anôj. ⁴ *Ma donjom Lovak Mathen da hik anêj lôklokwanj thô ba yahanaj abô ba mij yahanaj hatôm nê lôk auk inij abô ek yandôk môlô lemim ami ⁵ ek môlô nônemimbij Wapômbêj anêj lôklinjak ma mij nê lôk auk inij abô ami.

Lovak Mathen hêv auk

⁶⁻⁷ Nê talanj elanj yêlôanij abô hatôm auk bêj. Sêbôk bôlada ma Wapômbêj havuj auk nêm alalô bulubij ek indum ba alalô nambitak avômalô lôkmanjij. Ma yêlôanij auk êj ma mij hatôm nê bêjbêj inij auk bôlôj êntêk ami. Thêlô takêj tem nênem yak. ⁸⁻⁹ *Hatôm bôk eto hathak auk êj nena, "Wapômbêj bôk hapesaj nômkama yôv ek nêm ek avômalô takatu ba lenjinhavij yani.

Ma donjom malenij mij êyê nôm takêj lôk lenjondôj mij elanj abô takêj ami. Ba intu avômalô êthôj nôm takêj palinj."

Aisai 64:4

Nê bêjbêj bôlôj êntêk mij eyala auk êj ami. Bôk neyala ma tem mij nijik Anyô Bêj Lôkmanjij êj vônô esak a ami. ¹⁰⁻¹¹ Alalôanij dahôlônjij da hayala alalôanij auk. Ma Wapômbêj da anêj dahô hayala anêj aêj iyom. Ba intu Lovak Mathen hayala nômkama lôkthô lôk hayê Wapômbêj anêj auk anôj bij ba lêk hik nômkama lôkthô thô hadêj alalô.

¹² Wapômbêj hêv anêj Lovak Mathen êj hadêj alalô ek nayala anêj wapôm takatu ba hêv hadêj alalô. Ma mij hêv auk pik ami. ¹³ Auk takêj ma Lovak Mathen intu hêv hadêj yêlô ba anaj bêj lôk adôj avômalô takatu ba êmô havij Lovak Mathen hathak anêj auk. Anyôla mij hadôj yêlô ba anaj abô êj ami. ¹⁴ Lovak Mathen hêv avômalô sa ek neyala Wapômbêj anêj auk. Ba opalê atu ba mij hawa Lovak Mathen ami hasoj nena auk êj ma auk molo ba intu mij hatôm ititij ba eyala auk takatu ba halêam anêj Wapômbêj anêj Lovak Mathen ami.

¹⁵⁻¹⁶ * "Ba opalê intu hayala Anyô Bêj anêj auk ba tem êndôj yani? Mi." *Aisai 40:13*

Ma ôpatu ba hawa Lovak Mathen anêj auk tem ititij nômkama lôkthô. Ma ôpatu ba mij hayala Anyô Bêj anêj auk ami tem mij ititij alalô takatu ba awa Lovak Mathen anêj auk ami. Aêj ba alalô ma awa Kilisi da anêj auk.

3

Avômalô Kolin evak i vose

¹⁻² *Aiyaj thêlô, sêbôk ma môlô osopa avômalô pik êntêk venjngwam ba osopa Kilisi hatôm amena kasek ba mij oanj nôm thek-thek ami. Ba intu yahêv sum hadêj môlô ba mij yahanaj abô hatôm nê bôk ilumbak yôv inij abô ami. Ba êntêk unum sum denanj e? ³ *Môlô othak udum hatôm nê pik ba môlô lemimandjij lôk lemimandjij ⁴ *ma ôdôj yaj enaj nena, "Yêlô ma Pol anêj" ma vi enaj, "Yêlô ma Apolo anêj." Êj ma hathak uik unim auk thô nena môlô ma nê pik.

⁵ *Aêj ba ya Pol ma opalê? Ma Apolo ma opalê? Yai ma Anyô Bêj anêj nê ku iyom! Yani hêv anyô tomtom da inij ku ba hêv yaianij ba intu môlô bôk ôêvhavij yôv. ⁶ *Yahavatho yanjêk ma Apolo hathak hêv njaj ma Wapômbêj da hadum ba yanjêk êj halumbak. ⁷ Ba ôpatu ba havatho mena hêv

* 1:26: Mat 11:25; Jem 2:5 * 1:29: Ep 2:9 * 1:30: Jer 23:5-6 * 2:3: Ap 18:9; 2Ko 10:1 * 2:4: 1Te 1:5
* 2:8-9: Ais 64:4 * 2:15-16: Ais 40:13 * 3:1-2: Hib 5:12-13; 1Pi 2:2 * 3:3: 1Ko 1:10-11 * 3:4: 1Ko 1:12
* 3:5: Ap 18:24 * 3:6: Ap 18:4-11,27-28 * 3:8: Mat 16:27

ňaj thai luvi ma nôm oyaň. Ma Wapômbêň iyom intu ba nôm avanôň. ⁸*Opalê atu ba havatho mena opalê atu ba hêv ñaj, thai idum ku doňtom ba tem neja vuli êtôm ida inij ku atu idum.

⁹*Yai adum Wapômbêň anêň ku iyom havij i ma mólô ma anêň unyak lók anêň ku kapô. ¹⁰⁻¹¹*Wapômbêň hêv wapôm hadêň ya ba yahabitak anyô lókmangij ek yandav unyak. Ba yahalav landij. Ma anyô vi etak pam thalók lók unyak vôn hayô hamô. Ma mij anyôla endav landij yanđa imbij ami. Yisu Kilisi da intu landij êň ba bók hamij yôv. Ba mólô ñê ku tomtom noyabij am katô ek nodav Wapômbêň anêň unyak êň. ¹²⁻¹³*Waklavôň Idum Abô hayô ma tem injik ñê ku takêň inij ku sapêň êlêm yaiň. Ma atum tem esaj anyô tomtom inij ku ek ênjê nena elav unyak êň mavi mena kambom. Ba intu uik sij hathak gol mena seleva mena valu mavi mena alokwanj kapi mena kamuj kondaj mena sesalik la, ma hêk mólôda. ¹⁴Ma opalêla takatu ba inij ku elav unyak êň mavi ma tem neja vuli. ¹⁵Ma ôpatu ba atum hathaj anêň ku ma tem mij enja vuli ami. Ma doňtom bulubij hamô ba tem nê m ôpêň vê ênjêk atum.

Mólôda ma Wapômbêň anêň unyak

¹⁶*Mólô ma Wapômbêň anêň unyak mathenj atu ba yanida hamô kapô. Oyala nôm êň mena mi? Ma Wapômbêň anêň Lovak Mathenj hamô mólô kapólómim. ¹⁷Mólô ma Wapômbêň anêň unyak mathenj atu ba yanida hamô kapô ba intu loň êň ma mathenj! Ma ôpatu ba habulij unyak mathenj! ma tem Wapômbêň imbulij ôpêň aêň iyom.

Mij nobam anyô vi ami

¹⁸Mij mólô nosau am ami! Mólô lemimhabi nena mólô ma ñê lókauk bêň hatôm ñê lók luvôňij bôlôň êntêk, êň ma notak. Ma noja alovalanjanjij anêň auk molo ek numbitak anyô lók auk mavi. ¹⁹Auk pik êntêk ma auk molo hêk Wapômbêň ma hatôm eto nena,

“Yani havalonj ñê lók auk bêň hathak thêlôda inij auk ba êv yak.” *Jop 5:13*

²⁰Ma abô yanj hanaj nena,
“Anyô Bêň hayala nena ñê lók auk bêň inij auk ma anôň mi.” *Kapya Yen 94:11*

²¹Aêň ba mij nobam anyô te êmôň ek vi ami. Thêlô sapêň ma ñê ku ek nê nê m mólô sa iyom. ²²Pol lo Apolo ma Sipas lók pik êntêk ma lókmala lo ñama ma lêk lo embenj yam ma nômkama lók avômalô ma nôm takêň

ma mólônim iyom. ²³Ma mólô ma Kilisi anêň ma Kilisi ma Wapômbêň anêň.

4

Kilisi anêň aposel

¹Aêň ba avômalô sapêň nêgê yêlô nena Yisu Kilisi anêň ñê ku oyaň iyom ek ayabij Wapômbêň anêň abô loň kapô atu ba hik thô hadêň anêň avômalô. ²*Aêň ba intu nayabij ku êň mavi êtôm anyô hamôň ek ku. ³⁻⁴Yakapólôň mij hanaj ya bêň nena yahadum Wapômbêň anêň ku tomberj ami. Aêň ba mólô otha ya mena owa ya hi loň idum abô êň ma nôm oyaň. Ma yanaj auk mij hatôm ami. Aêň ba mij yahathô yada ba yahaya ami. Anyô Bêň da intu tem ititij ya. ⁵*Waklavôň Anyô Bêň endelê m ma tem imbi anêň deda êyô ênjêk nômkama takatu ba havunij hêk loň momanij inij kapô ba injik avômalô inij auk takatu ba hêk kapólôňij thô. Ma wak êň ma tomtom tem neja inij leňijmavi ênjêk Wapômbêň. Aêň ba mij nosa avômalô vi inij ku ami.

Avômalô Kolin thêlôda ebam i

⁶*Aiyaj thêlô, bók yahanaj hathak yai lók Apolo ek nê m mólô sa ek lemimimbi abô êntêk “Nosopa abô balabunj atu ba eto,” nena mij nobam anyôla êmôň ek vi ami.

⁷*Ma opalê hatak mólô ba ubitak anyô bêň? Mólôda unim lóklókwanj ba owa auk e? Mi! Wapôm takêň intu hêv hadêň mólô. Ma aisê ka obam amda?

⁸Mólô lêk ubitak ôyô unjlov yôv e? Ma mólô lêk ñê lókmangij e? Mena mólô lêk hatôm kinj e? Kikaknena! Alalô ñê lók iviyaj ba lêk mólô ubitak kinj ma tem yêlô aêň iyom! ⁹Nôngô! Wapômbêň hatak yêlô aposel hatôm ñê oyaň ba aminj piklêvôň ma avômalô lók anjela ititij yêlô hatôm ñê kambom takatu ba enaj nena, “Ungwik thêlô vônô.” ¹⁰Yêlô ma ñê auk molo hathak Kilisi e? Ma mólô ñê lók auk bêň hathak Kilisi e? Ma yêlô ñê vau ma mólô ñê lóklinjak e? Mólô ñê lók athêň bêň ma yêlô ñê athêň mi e? ¹¹*Sêbók aleba lêk ma yêlô ama kisi lók athakmunij ma ik nômkama titip lók ik yêlô ba epam mayaliv ba yêlôanij malak namô mi. ¹²*Ma adum ku hathak bahenij aleba yêlô lêk vau. Enaj ek nimbulij yêlô, êň ma yêlô êv leňijmavi iyom. Iliti yêlô ba êv vovaj, êň ma yêlô aminj leňjvidonj. ¹³Enaj abômapopak hathak yêlô ma yêlô anaj viyaj lók labali mavi. Wak nômbêň intu sapêň ma yêlô hatôm matinjyak pik lók nô m ôvpalê.

Pol lahavij avômalô Kolin nesopa yani

* **3:9:** Ep 2:20-22 * **3:10-11:** Ais 28:16; 1Pi 2:4-6 * **3:12-13:** 1Ko 4:5 * **3:16:** 1Ko 6:19; 2Ko 6:16 * **4:2:** Luk 12:42 * **4:5:** 1Ko 3:8 * **4:6:** Lom 12:3 * **4:7:** Lom 12:6 * **4:11:** 2Ko 11:23-27 * **4:12:** Mat 5:44; 2Te 3:8 * **4:15:** Gal 4:19

¹⁴ Mólô ma yenañ avômena takatu ba yalenhaviñ ba intu yahadôñ mólô. Ma miñ yahato nôñ takêntêk ek indum mólô mama ami. ¹⁵ *Nê êvhaviñ bêñ anôñ ethak eyabin mólô, ma doñtom lemambô doñtom iyom. Yada bôk yahanañ Wapômbêñ anêñ Abô Mavi hadêñ mólô hatôm yahavathu mólô ba mólô ubitak Yisu Kilisi anêñ avômalô. ¹⁶ *Aêñ ba yalen hik ya nena nosopa yavenñgwan. ¹⁷ *Ba intu yahêv Timoti hathôk ek nêñ mólô sa. Yani ma anyô ku anôñ lôk yenañ okna atu ba hasopa Anyô Bêñ ba yalenhaviñ yani. Ma tem injik mólônim auk liñ esak yenañ bôk lo loñ atu ba hathak Yisu Kilisi ma yahadôñ avômalô êvhaviñ takatu ba êmô luvuluvu hathak. ¹⁸ Mólô doho oson nena tem miñ yasôk esak loñbô ami ba intu mólô lemimôndôñ kôtôñ. ¹⁹⁻²⁰ *Nodañô katô! Wapômbêñ anêñ avômalô miñ enañ hathak abô oyan ami. Mi. Lovak Mathen hêv lôklinyak ba idum Wapômbêñ anêñ lahaviñ. Anyô Bêñ lahaviñ ma tem yasôk ketheñ ek yangê nena avômalô takêñ bôk ewa lôklokwan êñ mena mi e? ²¹ Lemimhabi aisé? Yasôk ek yambali mólô ek noja auk mena yasôk êtôm anyô yaô ek yanan abô labalina?

5

Nutinê sek êndôk kamun

¹ *Yahalañô nena mólô avômalô ôêvhaviñ te hadum sek haviñ lambô yanavi lukmuk lôbôlôñ. Ma doñtom nê daluk miñ ethak idum aêñ ami. ² Aisé ka mólô ôbô am? Lemininjikam ba nutinê ôpêñ êndôk kamun! ³ *Ya miñ yahamô haviñ mólô ami. Mi. Ma doñtom yakapôlôñ hamô haviñ mólô hatôm lêk yahamô haviñ mólô. Ma lêk yahanañ ôpatu ba bôk hadum kambom êñ bêñ yôv hathak Yisu Kilisi anêñ athêñ. ⁴ Aêñ ba othak doñtom, êñ ma yakapôlôñ lêk hamô haviñ mólô. Ma alalôaniñ Anyô Bêñ Yisu anêñ lôklinyak lêk hamô haviñ. ⁵ *Ba nôñêm ôpêñ êndêñ Ngôk Bêñ ek imbuling ôpêñ anêñ auk ek Anyô Bêñ anêñ Waklavôñ Nindum Abô ma tem yani enja bulubijn.

⁶ *Mólô ôbô am ma miñ mavi ami. Lôk miñ oyala nena yis doktena iyom hatôm êndôk polom bêñ anôñ kapô ba isin bêñ ami e? ⁷ *Sêbôk ma avômalô Isael ethak ik bok-sipsip nakadun te ek lenjnhabi Waklavôñ Hale ba Hi. Ma alalôaniñ bok-sipsip nakadun Waklavôñ Hale ba Hi intu Yisu. Kilisi hama ek mólô ba intu lêk ubitak ôtôm polom lukmuk atu ba yis mi. Aêñ ba nômbi unim kambom ni êtôm avômalô Isael ethak ibi

yis bô hi ek lenjnhabi Waklavôñ Hale ba Hi. ⁸ *Ba intu alalô lenjnhabi Waklavôñ Hale ba Hi wak nômbêñ intu sapêñ ma nambitak êtôm polom atu ba anêñ yis mi. Polom êñ ma nôñ anôñ ba anêñ lelaik mi. Ma yis bô atu êñ ma adum kambom lo miñ asopa Wapômbêñ ami. Ba intu nabi ni.

⁹ Bôk yahato yenañ kapya hadêñ mólô ek miñ nôñô imbiñ nê takatu ba idum sek lomalomami. ¹⁰ Ma doñtom miñ yahanañ hathak avômalô pik êntêk ba idum sek lomalomami lo nê esau avômalô ba ewa iniñ nômkama vani lôk nê palon ma nê esopa ngôk ami. Mi. Nê takêñ ma êmô pik haviñ alalô ba natak i aisé? ¹¹ *Yenañ abô anêñ ôdôñ ma aêntêk. Ôpatu ba hanañ nena, “Yahêvhaviñ Wapômbêñ” ma doñtom hadum sek lomalomami mena hadum palon mena hêv yey hadêñ ngôk mena hanañ abôma mena hanum wain ba molo mena hawa vani. Anyô anêñ aêñ miñ nonñgwan nôñ lo ômô imbiñ yani ami. Dôlôk!

¹² Nosa nê takatu ba êmô avômalô êvhaviñ kapô iyom. Ma miñ nosa ôpatu ba miñ alalôaniñ te ami. Ku êñ ma miñ bôk êv hadêñ alalô ami. ¹³ *Aêñ ba Wapômbêñ tem indum abô ek nê daluk. Ba intu nê takatu ba indum kambom ma

“Nônêm i vê ênjêk mólô.”

Lo 17:7

6

Kobom nepesañ malain

¹ Aisé ka mólô doho lemimmaniñ hathak mólô doho ma othak u nê daluk iniñ loñ idum abô? Yahason kambom hathak mólô uik kobom êñ liliñ! ² *Mólô oyala nena Waklavôñ Idum Abô ma nê mathen tem nedañô nê daluk iniñ abô. Mólô nê auk pulusik ba miñ hatôm nepesañ malain pik lomalomami e? ³ Nodañô! Tem alalô nedañô anela iniñ idum abô. Aêñ ba malain pik lôkthô ma yaôna ek alalô nepesañ. ⁴⁻⁶ Mólô te miñ anyô lôk auk bêñ hatôm epesañ abô imbiñ avômalô êvhaviñ vi ami e? Ma nê êvhaviñ yan lamanij hathak yan ma mólô olam nê daluk ek nepesañ abô êñ eka? Nê daluk elañô ma mólô miñ mama ami e? Aêñ ba mólônim malain lomalomami hamô ma mólônim anyô bêñ la miñ hamô ami, ma nodam mólônim anyô hêvhaviñ takatu ba athêñ mi ek nedañô abô êñ. Ma miñ nodam nê daluk ami.

⁷ Dô! Hu ek undum abô, êñ ma hik thô nena lêk hôêv yak yôv. Ma anyôla habulin o mena hasau o la ma ômô yaô. ⁸ Ma doñtom mólôda intu udum tomberñ êñ ba

* 4:16: Plp 3:17 * 4:17: Ap 19:22 * 4:19-20: 1Ko 2:4

* 5:1: Wkp 18:7-8; Lo 22:30 * 5:3: Kol 2:5 * 5:5:

1Ti 1:20 * 5:6: Gal 5:9 * 5:7: Ais 53:7; 1Pi 1:19

* 5:8: Lo 16:3 * 5:11: 2Te 3:6; Tit 3:10 * 5:13: Lo

13:5; 17:7 * 6:2: ALK 20:4

osau mólôvianj ba ubulin i hamô nê daluk inij loj idum abô.

⁹ *Avômalô takatu ba idum kambom tem nêmo imbinj Wapômbêj êmô loj atu ba yani hayabinj, e? Mi anôj. Noyabinj am. Avômalô takatu ba idum sek lomaloma lôk êv yer hadêj ngôk ma idum sek havinj anyô yan yanavi lôk anyô da idum i lôk avi da idum i ma ¹⁰ vani lo palonj ma inum waij ba elo molo lôk enaj abôma ma esau avômalô ba ewa inij nômkama vani. Nê takêj yan hatôm nêmo Wapômbêj anêj loj lôklinjak ami. ¹¹ *Sêbôk ma mólô vi udum kambom takêj havinj. Ma dojtom Wapômbêj hathik mólô ba ubitak mathenj lôk thêthônj hathak Anyô Bêj Yisu Kilisi anêj athêj lôk alalôanij Wapômbêj anêj Lovak Mathenj.

Alalôanij lejvirkupik ma Lovak Mathenj anêj unyak

¹² *Mólô onaj nena, “Balabuj te mij havalonj ya loj ami. Ba malêla takatu ba yalenjhavinj yandum ma ya hatôm.” Ma dojtom ya Pol yahanaj nena auk takêj tem mij nêma ya sa ami ba yahadô nômlate eyabinj ya. ¹³ *Mólô onaj nena, “Nôm eyanj hêv lejsoam sa ma lejsoam hêv nôm eyanj sa. Ma thai luvi ma nôm pik iyom ba Wapômbêj tem nêma vê.” Ma mólô osonj nena sek walilij ma nôm oyanj hatôm nôm eyanj lôk lejsoam e? Ma yahanaj nena kupik ma Anyô Bêj anêj ek indum anêj ku. Aêj ba kupik lôk sek mij ethak dojtom ami. ¹⁴ *Wapômbêj da anêj lôklinjak hik Anyô Bêj lij ba tem injik alalô lij aêj iyom. ¹⁵⁻¹⁷ *Mólônim lemvmkupik sapêj ma hatôm Kilisi da anêj lijkupik bute. Mólô ôthônj auk êj e? Ma ôpatu ba hathak dojtom havinj Anyô Bêj thai inij dahôlônij habitak dojtom. Ma Wapômbêj anêj abô bute hanaj nena,

“Thai tem nimbitak êtôm kupik dojtom.”
Môj Anôj 2:24

Aêj ba anyô te hathak dojtom havinj avi sek te, êj ma thai lêk ibitak kupik dojtom. Ma najâ Kilisi anêj lijkupik bute ba nanêma êndêj avi sek e? Mi anôj!

¹⁸ Nôsôv ek sek walilij. Kambom takatu ba avômalô ethak idum ba vi ma hêk kupik viyainj. Ma opalê atu ba hadum sek walilij êj ma yanida habulinj anêj lijkupik ba hadum sek hathak. ¹⁹⁻²⁰ *Mólô lemvmkupik ma Lovak Mathenj anêj unyak mathenj atu ba hamô kapô ba Wapômbêj da hêv hadêj alalô. Avanôj e? Ma hêv alalô vuli ba mij o anyô bêj ek

oyabinj oda ami. Ba intu ômbô Wapômbêj esak lemvmkupik.

7

Abô hathak ewa i

¹ Yahato mólônim abô viyanj nena mavi ek nômo daluk ma mij noja avi ami. ² Ma dojtom avômalô ethak idum sek walilij. Aêj ba mavi ek nê ewa i, anyô ênjêk imbinj yanavi ma avi ênjêk imbinj yamalô. ³ Ma anyô lahavinj ênjêk imbinj yanavi êj ma yanavi mij embasinj i ami. Ma yanavi lahavinj ênjêk imbinj yamalô ma yamalô indum aêj iyom ek malê nena nê lôk vêj inij viyanj hêk. ⁴ Avi mij hayabinj yanida lijkupik ami. Mi. Anyô hayabinj. Ma anyô mij hayabinj yanida lijkupik ami. Mi. Avi hayabinj. ⁵ Ba intu ovasinj am, êj ma hatôm udum vani! Anyô hadum ek etej mek ma mij bônônj ami. Enaj êndêj yanavi. Ma avi hadum ek etej mek ma mij bônônj ami. Enaj bêj êndêj yamalô ba thai nêndôk am. Êj ma netak inij êk havinj i êtôm wak vithê. Ma mek anêj danj ma nêjêk esak lonjôk ek Sadaj mij hatôm enja inij thethanj ek êndôk thai lejinj ami. ⁶ Mij yahavak balabuj te ek avi lo anyô mij nêjêk imbinj i wak la ami. Mi. Yahanaj ek yanêma mólônim auk sa iyom. ⁷ Yada ma anyô muk ba yalenjhavinj anyô lôkthô nimbitak êtôm yada. Ma dojtom anyô tomtom da ewa inij wapôm lomaloma halêma anêj Wapômbêj. Aêj ba nôma takatu ba Wapômbêj habi sam ma yanja yanja.

⁸ Abô êntêk ba tem yanaj ma hathak aluj lo avi tôp. Mavi ek thêlô nêmo daluk êtôm atom ya. ⁹ *Thethanjakmij êmbôk mólô êtôm atom hathanj ami, êj ma mavi anôj. Aêj ba anyô te mij hatôm ipuki loj ami, êj ma enja avi.

¹⁰ *Yahanaj abô êntêk ek avômalô ewa i. Avi te mij hatôm êndô yamalô ami. Abô êntêk ma Anyô Bêj anêj abô balabuj ma mij yenanj abô ami. ¹¹ Avi hadô yamalô êj ma pesanj abô imbinj yamalô ma mij enja anyô yanj ami. Ma anyô aêj iyom.

¹²⁻¹³ Yahanaj abô êntêk ek avômalô takatu ba ewa i ba yanj mij hêvhavinj Wapômbêj ami. Ba anyô te hawa avi te ba mij hêvhavinj Wapômbêj ami ma dojtom lahavinj êmô imbinj yani, ma mij êndô avi êj ami. Ma avi te hawa anyô te ba mij hêvhavinj Wapômbêj ami ma dojtom lahavinj êmô imbinj yani, ma mij êndô ôpêj ami. Êntêk ma yanaj auk iyom. Ma mij Anyô Bêj anêj abô balabuj te ami. ¹⁴ Anyô te hawa avi atu mij hêvhavinj ami, êj ma anyô anêj hêvhavinj hatôm nêma avi êj lôk nali sa ba nimbitak êtôm nôma

* 6:9: Gal 5:19-21; Ep 5:5; ALK 22:15 * 6:11: Tit 3:3-7

* 6:12: 1Ko 10:23 * 6:13: 1Te 4:3-5 * 6:14: Lom

8:11; 1Ko 15:20; 2Ko 4:14 * 6:15-17: Mat 19:5; Jon 17:21-23; Lom 8:9-11; Ep 5:30

* 6:19-20: 1Ko 7:23; 1Pi 1:18-19

* 7:9: 1Ti 5:14 * 7:10: Mat 5:32

mabuñ hêk Wapômbêñ ma. Ma avi hawa anyô atu ba miñ hêvhaviñ ami ma aêñ iyom. Ma mi, êñ ma tem Wapômbêñ êñjê nali takêñ nena lelaik. Aêñ ba miñ ôndô vônim atu ba anêñ hêvhaviñ mi ami.

15* Ma howa avi atu ba miñ hêvhaviñ Wapômbêñ ami ba hadum ek êndô o, êñ ma otak yani ek ni. Ma howa anyô atu ba miñ hêvhaviñ Wapômbêñ ami ba hadum ek êndô o, êñ ma otak yani ek ni aêñ iyom. Tem miñ undum abô esak nôñ êñ ami. Wapômbêñ halam alalô hathak kobom namô malinÿaô imbiñ i. 16* Ba injo. Yanavi tem nêñ yamalô sa ek imbitak anyô hêvhaviñ mena yamalô nêñ yanavi sa ek imbitak avi hêvhaviñ la.

Alalô namô êtôm lôkmala atu ba Wapômbêñ lahavij alalô namô

17 Hômo aisé ba Wapômbêñ halam o ma ômô aêñ. Êñ ma hatôm Anyô Bêñ anêñ wapôm atu ba hik sam hadêñ mólô tomtom. Abô balabuñ êntêk ma yahêv hadêñ nê êvhaviñ lodôñlodôñ lôkthô. 18 Ôpatu ba bôk engothe anêñ kupik ba Wapômbêñ halam yani ma êmô aêñ. Ma miñ nepesan anêñ kupik esak lonbô ami. Ma ôpatu ba miñ engothe anêñ kupik ami ba Wapômbêñ halam yani ma êmô aêñ iyom. Ma miñ engothe anêñ kupik vê ami. 19* Engothe kupik lôk miñ engothe kupik ami, nôñ ju êñ ma nôñ oyan. Ma nôñ bêñ ma nesopa Wapômbêñ anêñ abô. 20 Engothe anêñ kupik mena engothe ami mena ewa avi mena miñ ewa avi ami ba Wapômbêñ halam o, ma ômô aêñ. 21 Ma o atu ba anêñ alañ hamô ba Wapômbêñ halam o ma miñ lemmalain andô. Ma donjom lonjôndê la hêk ek otak anêñ alañ anêñ ku, êñ ma undum aêñ. 22* Ba nê takatu ba inij alañ hamô aleba Anyô Bêñ halam i ma hatôm Anyô Bêñ hapole inij yak vê. Ma aêñ iyom nê takatu ba miñ êmô alañ la vibij ami aleba Anyô Bêñ halam i ma Kilisi lêk habitak inij alañ. 23 Wapômbêñ bôk hêv mólô vuli hathak vuli bêñ ba miñ anyôla habitak mólônim alañ ami ba intu lemiminjikam esak auk pik takêñ ami. 24 Aiyañ thêlô, mólô tomtom nômo êtôm aêsêbôk ba Wapômbêñ halam mólô. Mólô owa am mena miñ owa am ami mena engothe kupik mena miñ engothe kupik ami lôk nê inij alañ hamô mena inij alañ mi, nômo aêñ iyom ba nosopa Wapômbêñ.

Pol hêv abô hadêñ avômalô muk

25 Anyô Bêñ lahiki hathak ya ba intu yenan abô ma avanôñ ek mólô nôñemimbiñ. Êntêk ma yenan auk hathak avômalô muk ma miñ Anyô Bêñ anêñ abô balabuñ ami. 26 Lêk ma malainj lomalama habitak. Aêñ

ba nômo êtôm avômalô muk ma tem nômo mavi. 27 Ôpatu ba lêk epesan anêñ abô ek enja avi ma miñ êndô ami. Ma mólô takatu ba avi mi miñ nômbôlêñ avi ami. 28 Ma howa avi, ma miñ hudum kambom ami. Ma avi muk te hawa anyô, ma miñ hadum kambom ami. Ma donjom mólô takatu ba owa am tem nôpôm malainj lomalama êmô pik êntêk ba intu yahavathô mólô lonj ek miñ malainj takêñ êpôm mólô ami.

29-31* Yenan abô anêñ ôdôñ nena pik êntêk tem êmô sawa bidonj iyom ba anêñ auk lôk anêñ nômkama lôkthô lêk idum ek nema. Ba opalê atu ba hawa avi, êñ ma nôñ mavi. Ma donjom lemimbi nena ewa i tem miñ êmô wak nômbêñ intu sapêñ ami. Ma opalê atu ba lamalain miñ undum ba malainj êñ eyabin anêñ auk ami. Ma nôñ mavi miñ eyabin anêñ auk ami. O atu ba hôêv vuli nômkama lomalama miñ nôñgwêk lêlê esak nôñ takêñ ami. Nômkama pik nômbêñ êñ ma nôñ mavi anôñ. Ma donjom miñ nôñgô êtôm nômbêñ êñjêk anêñ auk ami.

32 Yalenjaviñ nena lenjhiki lomalama miñ embalonj mólô lonj ami. Anyô muk lahiki hathak Anyô Bêñ anêñ ku ek indum Anyô Bêñ lamavi. 33 Ma donjom anyô lôk avi lahiki hathak nômkama pik ek batu indum yanavi lamavi. 34 Ba intu yani lahiki hathak yanavi ma Anyô Bêñ haviñ. Ma avi tôp lôk avi muk ethak lenjhiki hathak Anyô Bêñ anêñ ku. Inij auk nena nêñem dahôlôñij lôk lenjvinkupik êndêñ Anyô Bêñ. Ma donjom avi lôk anyô lahiki hathak nômkama pik ek indum yamalô lamavi. 35 Yahananj abô takêntêk ek nêñ mólô sa ma miñ nêñ malainj êndêñ mólô ami ek mólô nômo thêthônj ma miñ nômla embalonj mólô lonj ami ek mólô nôñem kapôlômim lôkthô êndêñ Anyô Bêñ. Ma miñ yahananj ek êtôm yak embalonj mólô lonj ami.

36 Ma ôpatu ba hapesanj abô yôv ek enja avi muk te ba anêñ thethanjak hadum ek imbulij avi êñ ma ôpêñ enja avi êñ. Yani miñ hadum kambom ami. 37 Ma ôpatu ba hapesanj yanida anêñ auk ma miñ hasopa anyôla anêñ auk ami ba hasopa anêñ lahavij iyom nena hadô enja avi muk, ôpêñ hadum nôñ mavi haviñ. 38 Aêñ ba ôpatu ba hawa avi muk hadum nôñ mavi. Ma ôpatu ba hadô enja avi êñ ma anêñ malainj ma yaô ba intu hadum nôñ mavi anôñ.

39* Avi atu ba hawa anyô ba yamalô hamô lôkmala denanj ma hatôm ibutinj thai lonj ende ba anyô ema am. Êñ ma hatôm enja anyô yanj atu ba hasopa Anyô Bêñ esak lonbô êtôm yanida anêñ lahavij. 40 Yenan auk nena yani êmô daluk ma tem yani lamavi bêñ anôñ. Ma Wapômbêñ anêñ Lovak Matherj

* 7:15: Lom 14:19 * 7:16: 1Pi 3:1 * 7:19: Lom 2:25; Gal 5:6; 6:15 * 7:22: Plm 16; 1Pi 2:16 * 7:29-31:

13 *Môlô ojala nena nê takatu ba idum ku hamô unyak mathen ma eyañ nôm takatu ba êv hadêñ unyak êñ. Ma nê takatu ba idum ku hamô loñ êbôk da ma eyañ nôm takatu ba êv hatôm da. 14 *Anyô Bêñ bôk hanañ aêñ iyom nena nê takatu ba enañ Wapômbêñ anêñ abô ma neja iniñ nôm êlêm anêñ iniñ ku takatu ba idum. 15 Ma doñtom yada miñ bôk yahasopa loñôndê takêñ ami. Ma miñ yahato abô êntêk ek môlô nobakôñ ya ami. Mi! Yahama ma mavi ek miñ yanêm malain êndêñ môlô ami ek anyôla miñ enja nôm takatu ba yahabam ya hathak vê ami. 16 *Miñ yahabam ya hathak yahanañ Wapômbêñ anêñ abô ami. Mi. Wapômbêñ hêv ku êñ hadêñ ya. Ba miñ yahanañ Wapômbêñ anêñ abô ami, êñ ma malain bêñ ek ya. 17 Yahapetenak ek yandum ku êntêk êñ ma tem yanja vuli. Ma doñtom miñ yada yenañ auk ami. Ba intu yahadam oyañ hatôm yenañ ku atu ba Wapômbêñ hêv ek yayabin. 18 Vuli alête intu tem yanja? Yenañ vuli ma aêntêk. Yahanañ Wapômbêñ anêñ Abô Mavi ma miñ avômalô nêñem vuli ami. Êñ ma hatôm yenañ vuli atu ba yahabam ya hathak.

19 Aêñ ba yabahan miñ ekak loñ lôk anyôla miñ hayabin ya ami. Ma doñtom yenañ auk nena avômalô lôkthô nimbitak yenañ alañ ek yangik loñôndê thô ek bêñ anôñ ini nesopa Kilisi. 20 *Yahamô havin avômalô Is-lael ma yahabitak hatôm thêlô. Ma yahamô havin avômalô esopa abô balabun takatu êñ ma yahabitak hatôm thêlô ek yandom i ini ek Kilisi. Ma doñtom abô balabun miñ hayabin ya ami. 21 Yahamô havin nê daluk takatu ba iniñ abô balabun mi, êñ ma yahabitak hatôm thêlô ba miñ yahasopa alalô avômalô Is-lael iniñ abô balabun lomaloma ami ek yandom thêlô ini êndêñ Kilisi. Ma yahasopa Wapômbêñ lôk Kilisi iniñ abô ba intu eyabin ya. 22 *Ma yahamô havin nê takatu ba iniñ auk pulusik ma yahabitak pulusik hatôm thêlô ek yandom thêlô ini ek Kilisi. Yahasopa avômalô lôkthô iniñ auk lomaloma ek auk anêñ aêñ ma hatôm yanêm vi dedaun sa. 23 Yahadam aêñ ek avômalô lôkthô nedanô Wapômbêñ anêñ abô ba nesopa ek alalô lôkthô naja bulubin.

Nadanvinj lôklokwanj ek nayô uñlôv

24 Avômalô takatu ba elañvinj sapêñ ewa vuli e? Mi. Ôpatu ba hamôñ iyom. Aêñ ba ondanvinj ek onja anêm vuli aêñ iyom. 25 *Avômalô takatu ba ik mambêñ ma ethak êdôñ i wak nômbêñ intu ek neja kulunj atu ba

tem ekapok kethen. Ma doñtom alalô adum ek naja kulunj atu ba tem êmô wak nômbêñ intu sapêñ. 26 Ba intu ya miñ yahanañvinj hatôm anyô halañvinj mayaliv ami. Ma miñ yahik vovak hatôm anyô hathak hik loñ oyañ ami. 27 *Mi! Yahik yalenvinjkupik ek batu yenañ auk pik etaunvinj. Yakô yanaj Wapômbêñ anêñ Abô Mavi êndêñ avômalô ba nêñemimbinj ma yada mi.

10

Yakô ek alalô nanêm yak esak saê

1 *Aiyañ thêlô miñ môlô lemimpalin ami! Sêbôk ma alalôaniñ bumalô esopa buliv lôk evenj ngwêk malêvôn. 2 Ma buliv lo ngwêk ithik thêlô ek injik thô nena thêlô esopa Mose. 3 *Thêlô sapêñ eyañ nôm mathen atu 4 *ma sapêñ inum ñañ valu mathen atu ba havenj havin i. Valu êñ ma Yisu da. 5 *Ma doñtom Wapômbêñ miñ lamavi hathak thêlô ami ba intu ema ba kupik hêk mayaliv hêk loñ thiliv.

6 *Nôm takêñ habitak ek alalô lenjinjimi esak ma miñ imbisôk imin alalô ek nandum kambom ami. 7 Bôk eto hathak thêlô nena, "Avômalô êñ esopa ngôk ba eloyenj hathak lôk eyañ ba inum ba idum sek lomaloma." *Etak Ijip*
32:6

Aêñ ba miñ môlô nundum aêñ ami. 8 *Miñ alalô nandum sek walilinj êtôm bôk ba alalôaniñ bumalô idum ba avômalô hatôm 23,000 ema wak doñtom iyom ami. 9 *Alalô miñ natatale Anyô Bêñ êtôm avômalô vi atu ba bôk idum ba umya hathañ i pôpônô ami. 10 *Ma miñ nanaj abô mununmununj êtôm bôk ba doho idum ba anjela vovak hiki pôpônô ami.

11 Nôm takatu ba bôk habitak hathak avômalô bôsêbôk ma eto ek alalô avômalô bôlôñ êntêk atu ba lêk amô habobo pik lo lenj anêñ danj lenjinjimi katô ba nayabin i. 12 Aêñ ba o atu ba hosonj nena huminj lôklokwanj êñ ma oyabin o ek miñ nêm yak ami. 13 Kambom hathak halôk avômalô lenjinj ek nindum kambom. Ma hudum ek undum kambom ma Wapômbêñ tem miñ imbulinj dôm ek o ami. Tem yani êmbôlêm loñôndê ek otak auk êñ ek uminj lôklokwanj. Ma tem miñj etak o ek nêm yak ami.

Miñ nôñem yej êndêñ Wapômbêñ ma ngôkba imbinj ami

14 Aêñ ba aiyañ thêlô, nôñem am vê ênjêk ngôkba anêñ ku lo loñ. 15 Môlô

* 9:14: Mat 10:10; Gal 6:6 * 9:16: Jer 20:9 * 9:20: Ap 21:20-26 * 9:22: 2Ko 11:29 * 9:25: Plp 3:14; 2Ti 2:4-5; 4:7-8 * 9:27: Lom 8:13; 13:14 * 10:1: Kis 13:21-22; 14:22-29 * 10:3: Kis 16:35 * 10:4: Kis 17:6; Nam 20:11 * 10:5: Nam 14:29-30 * 10:6: Nam 11:4,34; 1Ko 10:11 * 10:8: Nam 25:1-9 * 10:9: Nam 21:5-6 * 10:10: Nam 16:41-49 * 10:16: Mat 26:26-28

avômalô lôkauk ba intu nutitiñ abô êntêk nena thêthôñ mena mi e? ¹⁶ *Kilisi anêñ thalalen hadum ba alalô abitak doñtom lôk anum ba lenjinhabi hathak nômm mavi takatu ba yani hadum ek hêv alalô sa. Ma polom doñtom êñ ma hatôm Kilisi liñ kupik ba intu alalô anğôli ba anj. ¹⁷ *Ma alalô avômalô bêñ anôñ anj ek injik thô nena alalô sapêñ lêk athak doñtom havijñ Kilisi ba abitak ôdôñ te iyom.

¹⁸ *Ma lemimimbi esak avômalô Israe. Thêlô êv iniñ da hadêñ nê êbôk da ba êbôk ma sapêñ eyañ nômm da êñ ma hatôm ethak doñtom havijñ Kilisi ba ibitak ôdôñ te iyom.

¹⁹ *Ma yahananj nena ngôk iniñ nômm lôk alokwanj ma valu iniñ athêñ hêk e? ²⁰ *Mi. Nê daluk êv da hadêñ ngôk. Ma ngôk takêñ ma Wapômbêñ e? Miñ yalenjhavijñ môlô nosak doñtom imbinj ngôk ami. ²¹ *Miñ hatôm nunum êndôk Anyô Bêñ anêñ tase lôk ngôk anêñ imbinj ami. Ma miñ hatôm nonjwanj ngôk anêñ nômm lôk Anyô Bêñ anêñ imbinj ami. ²² *Hatôm alalô nadôk Anyô Bêñ la ek ladañ e? Ma hêv vovañ hadêñ alalô êñ ma tem namô lôkklokwanj ma miñ nanêm yak ami e?

Nambô Wapômbêñ anêñ athêñ

²³ *Môlô onañ nena, “Balabunj te miñ havalonj alalô lonj ami. Ba malêla takatu alalô lenjinhavijñ nandum ma hatôm.” Ma doñtom ya Pol yahananj nena nômmkama sapêñ tem miñ nêmm môlô sa lôk embatho môlô lonj ami. ²⁴ *Ba miñ lemimimbi oda anêm mavi iyom ami ma lemimimbi anyô vi iniñ mavi imbinj.

²⁵⁻³⁰ *Ma

“Nômmkama pik lôkthô ma Anyô Bêñ anêñ.”

Kapya Yej 24:1

Yahabô Wapômbêñ ba yahanj lôk yalenjmavi êñ ma anyôla miñ hatôm esañ ya ami. Yenanj auk nena yanğanj ma tem yanğanj. Ma yahadô ma dô. Anyô vi iniñ auk miñ havalonj ya lonj ami. Aêñ ba noja alim vathiap lôkthô atu ba ôev vuli ba onğwanj. Miñ lemim malainj ami.

Ma nê daluk doho elam o ek nu nonjwanj nômm imbinj i ba hudum ek nu ma miñ onañ injjik i liñ ami. Nonjwanj iyom. Ma doñtom anyôla hananj hadêñ o nena nômm êntêk ma nômm ngôkba, êñ ma miñ nonjwanj ami ek nêmm anyô daluk êñ sa ek miñ lamalainj esak o

ami. Ma miñ yahananj hathak nê êvhavijñ ami. Mi. Yahananj hathak nê daluk.

³¹ *Aêñ ba onj mena unum mena udum aisê, nundum lôkthô aêñ iyom ek nobam Wapômbêñ anêñ athêñ. ³² *Avômalô Israe lo Glik lôk Wapômbêñ anêñ avômalô êvhavijñ takatu, ma miñ nundum nômla ek nosale i thô ami. ³³ *Nômmkama lôkthô atu ba yahadum ma yahadum ek yanêm avômalô vi sa ek neja bulubinj. Miñ yahabôlêmm nômm lenjinhavijñ ek yada ami.

11

¹ *Yahasopa Kilisi ba intu nosopa yavenjgwanj.

Pol hananj hathak nendam lenjkadôk sij

² Yahayê nena môlô miñ lemimpalinj yenanj abô ami ba yahananj abô mavi hathak môlô. Môlô ovalonj yenanj auk taksêbôk atu ba êdôñ ya ba yahadôñ môlô hathak.

³ *Yalenjhavijñ môlô noyala nena Kilisi ma hamô vulinj ek anyô ma anyô hamô vulinj ek avi ma Wapômbêñ hamô vulinj ek Kilisi. ⁴ Ba ôpatu ba hadum ek etej mek mena hananj Wapômbêñ anêñ auk bêñ ek embatho avômalô lonj ba hakôk kulunj, êñ ma hêv mama hadêñ Kilisi atu ba hamô vulinj ek yani. ⁵ Avi takatu ba enanj Wapômbêñ anêñ auk bêñ ek embatho avômalô lonj lôk etej mek nendam lenjinkadôk sij ma miñ nekapiñ lenjinkadôk njanj ba popam ami. Edam lenjinkadôk sij ami lôk ekapiñ lenjinkadôk njanj ba popam, êñ ma hatôm êv mama hadêñ ôpatu ba hamô vulinj ek i. ⁶ Avi atu ba miñ lahavijñ endam wakadôk ami êñ ma nekapiñ wakadôk njanj. Ma doñtom nômm êñ ma nômm mama. Ba intu avi nesak nendam lenjinkadôk sij. ⁷⁻⁹ *Anyô ma hatôm Wapômbêñ da ba hik Wapômbêñ anêñ lôkmanjñ thô. Ba intu yani êkôk nômla êmô wakadôk ami. Anyô ma miñ epesanj hathak avi lokwanj ami ma mi. Avi ma epesanj hathak anyô lokwanj. Miñ epesanj anyô ek nêmm avi sa ami, mi, avi ek nêmm anyô sa. Ba intu avi hik anyô anêñ lôkmanjñ thô. ¹⁰ Aêñ ba avi nendam lenjinkadôk sij êtôm lavôñijñ te ek anjela nêgê.

¹¹⁻¹² Avi ibitak anêñ anyô. Ma avi evathu anyô ba intu anyô êlêmm anêñ avi aêñ iyom. Ma doñtom nômmkama sapêñ halêmm anêñ Wapômbêñ. Ba intu avi takatu ba esopa Anyô Bêñ miñ hatôm nenanj nena, “Yêlô avi

* 10:17: Lom 12:5 * 10:18: Wkp 7:6 * 10:19: 1Ko 8:4 * 10:20: Lo 32:17; ALK 9:20 * 10:21: 2Ko 6:15-16

* 10:22: Lo 32:21 * 10:23: 1Ko 6:12 * 10:24: Lom 15:1-2 * 10:25-30: Sng 24:1; 1Ko 8:7; 1Ti 4:4 * 10:31:

Kol 3:17 * 10:32: Lom 14:13 * 10:33: 1Ko 9:20-22 * 11:1: 1Ko 4:16 * 11:3: Stt 3:16; Ep 5:23 * 11:3:

Abô Glik hathak “vulinj” anêñ ôdôñ yanj nena “lokwanj ta”. Aêñ ba abô 11:3 havenj aêntêk. “Kilisi ma hatôm a anêñ lokwanj ta ma anyô sapêñ ma epesanj hathak Kilisi ba êtôm thananj. Ma anyô hatôm a anêñ lokwanj ta ma avi halêmm anêñ anyô ba êtôm thananj. Ma Anyô Bêñ hatôm a anêñ lokwanj ta ma hêv Kilisi ba halêmm a hatôm thananj.” * 11:7-9: Stt 1:26-27; 2:18-23

iyom ba yôv” mena anyô nenan nena, “Yêlô anyô iyom ba yôv”. Mi. ¹³ Lemimhabi aisê? Avi miñ edam leñkadôk siñ ami ba eteñ mek hadêñ Wapômbêñ êñ ma mavi e? ¹⁴⁻¹⁵ Alalô lôkthô ayala alalôaniñ auk. Avi iniñ leñkadôk ñauñ hamô ek imbuliv leññkadôk siñ. Ma alalô anañ nena yani ma avi mavi. Ma doñtom anyô atu ba wakadôk ñauñ daim yani tem mama. ¹⁶ Avômalô takatu ba êpôlik hathak abô êntêk nodarjô! Yêlôaniñ avi lôk avi takatu ba êvhaviñ Anyô Bêñ ba êmô luluvulu ethak edam leññkadôk siñ ba intu môlô nundum aêñ iyom.

Kolin ibuliñ Wapômbêñ anêñ nômmathey

¹⁷ Môlô othak doñtom ma miñ udum mavi hadêñ avômalô vi ami. Môlô ubuliñ i ba intu ya miñ hatôm yanañ abô mavi esak môlô ami. ¹⁸ *Yahalanô môlô ñê êvhaviñ othak doñtom ma ovak am vose hi lodôñlodôñ. Yakô abô êñ bute ma avanôñ. ¹⁹ Yakô môlô osoñ nena lodôñlodôñ êñ ma mavi ek nêgê nena opalêla esopa Wapômbêñ mavi ba hanañ mavi ma opalêla mi. Aisê? ²⁰ Môlô othak doñtom hatôm ñê êvhaviñ ma osoñ nena oan Anyô Bêñ anêñ nômmathey? Mi! ²¹ Môlô doho ômôñ ba ovasiñ nômmathey ba oan palon. Ma doho ema kisi ma doho eyañ ba inum aleba leñsoam bok. ²² Môlô unyak oñgwan lo nunum êmô mi e? Yakô môlô nôpôlik ek Wapômbêñ anêñ avômalô êvhaviñ takatu ba nômkama mi ba ôñgô i nena avômalô ôvathek. Ba yanañ aisê êndêñ môlô? Yambam môlô e? Mi anôñ!

²³ Anyô Bêñ hadôñ ya ba intu yandôñ môlô aêntêk. Bôlôvôñ atu ba tem nenan Anyô Bêñ Yisu bêñ ma hawa polom ²⁴ ma hêv lamavi ma haya ba hanañ, “Êntêk ma yanañ yalenñkupik ba yahêv ek nêmmôlô sa. Nundum aêñ ek lemimimbi ya.” ²⁵ *Eyañ vêm ma hawa tase te aêñ iyom ma hanañ, “Êntêk ma tabô lukmuk atu ba yahavak hathak yanañ thalalen. Waklavôñ atu ba unum ma nundum aêñ ek lemimimbi ya.” ²⁶ Waklavôñ môlô oan polom êntêk lôk unum halôk tase êntêk ma hanañ hathak Anyô Bêñ anêñ ñama lôk endelêmm.

Alalô nasô i ba naya vêmam ka naja Anyô Bêñ anêñ nômmathey

²⁷ *Aêñ ba anyôla hayañ lo hanum palon êñ ma habuliñ polom lôk tase êñ ba Anyô Bêñ anêñ liñkupik lo thalalen lôk ñama habitak hatôm nômmathey ba ôpêñ tem indum abô. ²⁸ Avômalô idum ek nejan polom lôk ninum êndôk tase êñ ma nêso i ba neya vêmam ka nejan. ²⁹ Anyôla hayañ lo hanum nômmathey êntêk ma miñ lahabi Yisu Kilisi liñkupik lôk anêñ avômalô

ami, ôpêñda hadum ba tem Wapômbêñ nêmmathey êndêñ ôpêñ. ³⁰ Aêñ ba intu môlô doho lokwan mi lôk ôpôm lijiñ ma bêñ anôñ ema. ³¹ Ma doñtom alalôda nasô i ba naya êña Wapômbêñ miñ hatôm indum abô ek alalô ami. ³² *Anyô Bêñ hanañ alalô bêñ ba hêv malain hadêñ alalô ek êndôñ alalô ek pik lo leñ anêñ dan atu ba Wapômbêñ hêv avômalô pik vê ma tem miñ nêmmathey alalô vê imbiñ ami.

³³ Aêñ ba aiyañ thêlô, waklavôñ atu ba môlô ôlêmm othak doñtom ek oñgwan, êñ ma noyabin môlôvian. ³⁴ Ma môlô doho oma kisi ma oñgwan nômmathey êmô unim unyak vêm ka nôlêmm nosak doñtom ek miñ abô la êpôm o ami.

Wak alê atu ba yahathôk ma tem yanêmm auk doho imbiñ.

12

Lovak Mathey anêñ wapôm lomalomama

¹ Aiyañ thêlô yahadum ek yapesañ môlônimm auk lokban takatu ba hathak wapôm lomalomama atu ba Lovak Mathey hêv hadêñ avômalô. ² *Sêbôk ba môlô avômalô daluk ma elom môlô hi mayaliv ek ôêv yer hadêñ nômmathey takatu ba miñ hatôm enañ abô ami. ³ *Aêñ ba yanañ êndêñ môlô nena Anyô Bêñ anêñ Lovak Mathey hayabin anyôla, êñ ma tem miñ yani esañ Yisu ba enañ abômma ami. Ma Lovak Mathey iyom intu hatôm indum ôpêñ ba enañ nena Yisu ma Anyô Bêñ.

⁴ *Wapôm ma lomalomama ma Lovak Mathey ma doñtom iyom intu hêv. ⁵ Ma kobom nêmmathey avômalô sa ma lomalomama ma Anyô Bêñ ma doñtom iyom. ⁶ Ma ku lomalomama hêk ma doñtom Wapômbêñ ma doñtom iyom intu hêv lôklokwan hadêñ avômalô lôkthô ek nindum.

⁷ Lovak Mathey hadum ku hamô anyô tomtom ek hêv alalô sa ek namô mavi imbiñ. ⁸ Anyô yan ma hêv Wapômbêñ anêñ abô auk lôkmanjiñ ek enañ bêñ. Ma yan ma Lovak Mathey êñ hêv auk eyala Wapômbêñ anêñ auk lomalomama. ⁹ Ma te ma hêv auk hêvhaviñ lôklokwan. Ma te ma hêv lôklokwan ek nindum anyô lijiñ mavi. ¹⁰ Ma te ma hêv ek indum nômbithi lôklokwan ma yan ma enañ Wapômbêñ anêñ auk bêñ ek embatho avômalô lon ma te ma hatitiñ ñê evatho avômalô lon hathak iniñ ku ma te ma hêv abô masôm hadêñ avômalô ma te ma hêv auk ek enañ abô masôm takêñ anêñ ôdôñ bêñ. ¹¹ *Ku takêñ lôkthô ma halêmm anêñ Lovak Mathey doñtom êñ iyom ba hêv hadêñ anyô tomtom hatôm yanida anêñ lahavin.

* 11:18: 1Ko 1:10-12 * 11:25: Kis 24:6-8; Hib 8:8-13
Hab 2:18-19 * 12:3: 1Jon 4:2-3 * 12:4: Lom 12:6

* 11:27: Hib 10:29 * 11:32: Hib 12:5-6 * 12:2:
* 12:11: 1Ko 7:7

Alalô lókhô ma kupik doŋtom êŋ anêŋ lóbbólôbô

¹² *Kupik ma doŋtom iyom, ma doŋtom anêŋ lóbbólôbô hamô. Anêŋ lóbbólôbô takêŋ ma bêŋ anôŋ, ma doŋtom kupik doŋtom hayabin. Ma Kilisi da anêŋ aêŋ iyom.

¹³ *Alalô lókhô athik athak Lovak Matherŋ doŋtom ba abitak kupik doŋtom, avômalô Israeŋ lók avômalô Glik ma nê lók alaŋsi lók nê alaŋsi mi, alalô sapêŋ abitak hatôm kupik doŋtom iyom. Ma Lovak Matherŋ doŋtom intu hamô alalô lókhô kapólôŋin.

¹⁴ Ma kupik ma miŋ epesan hathak nômla doŋtom ami. Mi. Bêŋ anôŋ. ¹⁵ Veŋ kapô hanaŋ nena, “Baheŋ ma yanŋa ma veŋ kapô ma yanŋa. Ba intu ya miŋ kupik bute ami.” Êŋ ma abô avanôŋ e? Mi. Veŋ kapô ma kupik êŋ bute. ¹⁶ Leŋôndôŋ hanaŋ nena, “Maleŋdaluk ma yanŋa ma leŋôndôŋ ma yanŋa. Ba intu ya miŋ kupik bute ami.”

Êŋ ma abô avanôŋ e? Mi. Leŋôndôŋ ma kupik êŋ bute. ¹⁷ Aêŋ ba kupik lókhô ma maleŋdaluk iyom ma tem alalô nadaŋô aisê? Ma kupik lókhô ma leŋôndôŋ iyom, ma tem alalô nadiŋu ôv aisê? ¹⁸ Odaŋô! Wapômbêŋ hapesaŋ kupik êŋ bu tomtom halók ida iniŋ loŋ hatôm yanida anêŋ lahavin. ¹⁹ Ba intu kupik êŋ bute iyom ma kupik lókhô tem aisê? ²⁰ Aêŋ ba kupik êŋ anêŋ lóbbólôbô hamô ma doŋtom anêŋ kupik ma doŋtom.

²¹ Maleŋdaluk miŋ hatôm êpôlik esak baheŋ ba enaŋ, “O dô!” Ma leŋkadók miŋ hatôm êpôlik esak veŋkapô ba enaŋ, “O dô!” ²² Mi! Kupik lókhô ma anêŋ loŋ pulusik hamô ba loŋ pulusik takêŋ ma bêŋ ek eyabin o mavi. ²³ Kupik anêŋ loŋ mama alalô athak apesaŋ lók aluviŋ mavi ba adô hêk loŋ kapô. ²⁴ Ma kupik anêŋ loŋ mama mi ma miŋ alalô athak ik kup ami. Ma Wapômbêŋ hapesaŋ kupik anêŋ lóbbólôbô atu ba ethak doŋtom ma hêv athêŋ bêŋ hadêŋ loŋ mama ²⁵ ek batu miŋ nabaki vose ni lodôŋlodôŋ ami ma nanêm i sa ni ba êlêm. ²⁶ Bute hawa vovaŋ, lókhô ewa vovaŋ. Ma bute hawa athêŋ bêŋ, êŋ ma lókhô êbô.

²⁷ *Môlô ma Kilisi liŋkupik ba môlô tom-tom ma hatôm yani anêŋ kupik lóbbólôbô atu. ²⁸ *Nê êvhavin Anyô Bêŋ ma hêv ku lomalomaa hadêŋ i. Môŋ anôŋ ma aposel, hayô hêk ma plopet, ma havenŋ yam ma kédôŋwaga, vêm ma nê ku idum nômbithi lók nê takatu ba idum avômalô mavi lók nê takatu ba êv avômalô sa lók avaka ku lókhô ma nê enaŋ abô masôm. ²⁹ Aêŋ ba môlô doho lêk aposel ma doho plopet ma doho kédôŋwaga lók doho idum nômbithi ³⁰ ma doho idum avômalô mavi lók doho enaŋ abô masôm ma doho ik abô masôm liliŋ êŋ

ma mavi. ³¹ *Wapômbêŋ lomalomaa takatu ba hamôŋ ek vi, êŋ ma ôpôvino o ek onŋa.

Êntêk ma loŋôndê mavi anôŋ te intu tem yanŋik thô êndêŋ môlô.

13

Loŋôndê leŋinŋhavin

¹ Ôpatu ba hanaŋ abô masôm lók anjela iniŋ abô lomalomaa ma doŋtom lahavin avômalô ami, yani êŋ hatôm subim atu ba ik ba hanaŋ mayaliv lók yeŋ beleŋ atu ba ibi ba pôk lili oyaŋ. ² *Ma ôpatu ba hanaŋ Wapômbêŋ anêŋ auk bêŋ nena hawa auk hathak auk loŋ kapô ba hanaŋ auk lókmaŋŋin mena anyô hêvhavin ba hanaŋ ba dumlolê haviyô ba hi, ma doŋtom lahavin mi hêk ôpêŋ ma anêŋ ku ma nôm oyaŋ. ³ Ma anyôla hêv anêŋ nômkama ek hêv nê siv sa lók hêv ida hatôm da atum ma doŋtom miŋ lahavin avômalô ami, nôm êŋ miŋ hêv yanida sa ami.

⁴ Ôpatu ba lahavin avômalô, yani ma yôhók mavi ba nêŋ la êndêŋ avômalô. Yani miŋ ladaŋ lók ebam yanida ba êmbô i ami. ⁵ Ma miŋ indum nôm mama lók êtôm anyô palon lók miŋ laŋaŋa ketheŋ oyaŋ lók embalon auk esak kambom bôsêbók ami. ⁶ *Leŋhavin ma miŋ habô i hathak kambom ami, mi, habô i hathak abô avanôŋ iyom. ⁷ *Ôpatu ba lahavin avômalô hathak hamô malinŋaô ma anêŋ hêvhavin hamin lókkokwaŋ. Ma hathak hêv ma ek Wapômbêŋ ba hamin majan.

⁸ Kobom leŋinŋhavin i ma anêŋ daŋ mi. Ma opalêla takatu ba enaŋ abô plopet ma thêlôniŋ ku tem anêŋ daŋ. Lók abô masôm lomalomaa, jinŋaŋ takêŋ tem ênjêk tinŋin. Lók auk lókmaŋŋin tem ende ba ni. ⁹ Ma alalô ayala Wapômbêŋ anêŋ auk dokte iyom lók anaŋ anêŋ auk dokte iyom. ¹⁰ Ma waklavôŋ atu ba Yisus endelêm ma ku sapêŋ tem êyô anêŋ daŋ ba injik anôŋ ma tem enja loŋ ek ku takêŋ lókhô. ¹¹ Sêbók ma ya amena ma yahanan abô inaŋ amena lók yalenŋabi inaŋ amena ma yenaŋ auk inaŋ amena. Ma yahabitak anyô ma yahatak auk amena. ¹² Lêk ma alalô ayê lók anôŋ ami. Mi. Ayê dahô oyaŋ. Ma embenŋ yam ma tem nagê lók anôŋ. Lêk ayala dokte iyom ma embenŋ yam ma tem nayala anôŋ bin hatôm Wapômbêŋ lêk hayala alalô lókhô katô anôŋ.

¹³ *Ma nôm lô êntêk iyom hêk. Êvhavin lók êv maleŋ ek Wapômbêŋ ma leŋhavin. Ma doŋtom leŋhavin iyom intu bêŋ ek nôm lô êntêk.

14

Alalô leŋinŋmavi anôŋ ek nananŋ Wapômbêŋ anêŋ abô

* 12:12: 1Ko 10:17

* 12:13: Gal 3:28

* 12:27: Lom 12:5

* 12:28: Ep 4:11-12

* 12:31: 1Ko 14:1

* 13:2: Mat 17:20

* 13:6: Lom 12:9

* 13:7: 1Pi 4:8

* 13:13: 1Te 1:3

* 14:1: 1Ko 12:31; 14:39

1 *Nosopa loñôndê leñjñhaviñ iyom ba nondanvñj ek nonañ Lovak Matherj anêj abô lomalomna. Lôk nômbêj ba nôpôvñj am lôklokwanj ek nonañ Wapômbêj anêj auk bêj ek embatho avômalô loj. 2 Ma opalê atu ba hananj hathak abô masôm miñ hananj hadêj avômalô pik ami. Mi. Hananj hadêj Wapômbêj ba hananj abô loj kapô atu ba Lovak Matherj hêv hadêj yani. Ba anyôla miñ hatôm eyala anêj ôdôñ ami. 3 Ma opalêla takatu ba idum ek nembatho avômalô loj ma nenanj Wapômbêj anêj abô esak avômalô pik iniñ abô, ôpêj havatho thêlô loj lôk hathô thêlô ba haya lôk hêv abô labali hadêj i. 4 Ma ôpatu ba hananj abô masôm havatho yanida loj. Ma doñtom ôpatu ba hananj Wapômbêj anêj auk hathak avômalô pik iniñ abô, yani havatho avômalô êvhaviñ loj. 5 Yalerjñhaviñ môlô lôkthô nonanj abô masôm. Ma doñtom yenanj auk lôklokwanj nena nonanj Wapômbêj anêj auk bêj ek embatho avômalô loj. Ôpatu ba havatho avômalô êvhaviñ loj ma bêj anôñ ek ôpatu ba hananj hathak abô masôm. Ma doñtom anyôla hik abô êj liliñ ba havatho avômalô êvhaviñ lôkthô loj, êj ma mavi anôñ aêj iyom.

6 Aêj ba aiyanj thêlô, nodanjô! Yahathôk ek môlô ba yahananj abô lôk auk mena yahik Wapômbêj anêj auk loj kapô thô mena yahadôñ avômalô mena yahananj Wapômbêj anêj auk bêj, êj ma hatôm yahavatho môlô loj. Ma doñtom yahananj abô masôm ba miñ môlô oyala ami, êj ma yahavatho môlô loj aisê? 7 Ma môlô lemimimbi esak abiñ lôk gita. Thêlô ma miñ nôm lôkmala ami. Ma doñtom iniñ asêj hamô. Ma thêlônij pôk halanj mayaliv êj ma tem miñ alalô nadanô iniñ asêj mavi ami. 8 Ma lavuak miñ halanj mavi ami ma avômalô tem nêpôpêk i ek nijik vovak aisê am? 9 Ma môlô vemimbôlêk ma aêj iyom. Môlô onanj abô masôm ma avômalô tem neyala aisê? Abô êj ma hatôm lovak ba miñ eyala ami. 10 Yakô ek abô lomalomna takatu ba hêk pik bêj êntêk lôkthô iniñ ôdôñ hamô. 11 Aêj ba miñ yahayala abô atu ba anyô yan hananj anêj ôdôñ ami, êj ma hatôm ya anyô loj buyanj ma yani anyô loj buyanj. 12 Ma môlô aêj iyom. Môlô othak ôpôvñj ek nundum Lovak Matherj anêj ku lomalomna. Aêj ba nundilup esak ku yanj atu ba tem embatho avômalô êvhaviñ lôkthô loj.

13 Ba intu opalêla takatu ba enanj abô hathak abô masôm ma netenj mek ek nijik iniñ abô êj liliñ ek avômalô lôkthô neyala. 14 Ma yahatenj mek hathak abô masôm, êj ma yadahôlôñ hatenj mek êj. Ma doñtom yenanj auk miñ havalonj ami. 15 Aêj ba yandum aisê? Mek atu ba yadahôlôñ hatenj

ma yenanj auk etenj imbiñ. Lôk yenj atu ba yadahôlôñ hêv ma yenanj auk nêj imbiñ. 16 Hôêv lemmavi hadêj Wapômbêj hathak abô masôm ma ôpatu ba miñ halanjô ami tem miñ hatôm eyala abô atu ba honanj ami. Ba tem miñ enanj nena “avanôñ” esak anêj mek êj ami. 17 Odanêj mek êj mavi ma doñtom miñ havatho ôpêj loj ami.

18 Yahamôñ ek môlô lôkthô hathak yahananj abô masôm ba intu yahananj yalerjñmavi hadêj Wapômbêj. 19 Ma yahamô ñê êvhaviñ malêvôñj ba yahananj abô bidoñna hathak avômalô da iniñ abô ek yanêj auk êndêj i, êj ma mavi. Ma abô daim hatôm 10,000 hathak abô masôm êj ma tem thêlô neja auk aisê?

20 *Aiyanj thêlô, notak auk hathak nundum kambom êtôm avômena kasek takatu ba miñ eyala nômla ami ma noja ñê bôk talanj yôv iniñ auk. 21 *Eto hêk abô balaburj nena Wapômbêj hananj avômalô Islel bêj ba hananj, “Tem yangik vovak ba yananj abô masôm lôk ñê pik yanj iniñ abô êndêj avômalô, ma doñtom thêlô tem miñ nedarjô ya ami.”

Anyô Bêj hananj aêj.” *Aisaia 28:11-12*

22 Ba intu abô masôm ma hatôm lavôñij ba êv hadêj ñê daluk ek injik i thô. Ma abô takatu ba enanj ek havatho avômalô loj ma hatôm lavôñij ba êv hadêj ñê êvhaviñ.

23 *Avômalô êvhaviñ lôkthô ethak doñtom ba enanj abô masôm lôk vi atu ba miñ êvhaviñ ami ba miñ êdôñ i ami, elanjô abô êj, ma tem nenanj nena môlô ma avômalô molo. 24 *Ma doñtom môlô onanj Wapômbêj anêj auk bêj ek embatho avômalô vi loj, ma auk êj intu tem indum abô esak anyô vi ek nede i liliñ. 25 Malêla takatu ba havunji hamiñ yani kapô tem imbitak yanj. Êj ma tem yani endek vadôñ lêlô ba nêj yenj êndêj Wapômbêj ba enanj bêj nena, “Avanôñ biñ! Wapômbêj lêk hamô haviñ môlô!”

Ku nênjem yenj lôkthô imbitak thêthôj

26 *Aêj ba aiyanj thêlô, alalô nananj aisê? Alalô ayô athak doñtom ma doho nênjem yenj ma doho nêndôñ avômalô ma doho nenanj Wapômbêj anêj abô loj kapô ma doho nenanj abô masôm ma doho nenanj abô êj anêj ôdôñ bêj. Nômbêj êj imbitak aêj ek embatho avômalô êvhaviñ loj. 27 Ba intu anyô ju mena lô la nenanj abô masôm ma te êmôñ ma yanj emberj yam ma te emberj yam anêj ek anyô lôkawk la hamô ma enanj abô êj anêj ôdôñ bêj. 28 Aêj ba ôpatu ba hananj abô masôm anêj ôdôñ bêj te miñ hamô avômalô malêvôñj ami, êj ma ôpatu ba hananj abô

* 14:20: Ep 4:14

* 14:21: Ais 28:11-12

* 14:23:

Ap 2:13

* 14:24: Jon 16:8

* 14:26: 1Ko 12:8-10

* 14:29: 1Te 5:21

masôm bônôh ba imiñ. Yani enañ thikuthik êndôk yanida ni ek Wapômbêh.

²⁹ *Lokwanju mena lô la takatu ba Wapômbêh hêv abô hadêh i ek nenan ma takatu ba êmô ek elañ nititiñ abô takêh katô. ³⁰ Anyôla hanañ Wapômbêh anêh abô hamiñ ba Wapômbêh hêv abô halôk anyô yan kapô ek enañ, ma ôpêh êndôk êmô biñ ma yan atu imbiyô enañ ³¹ ek môlô sapêh tomtom nonañ abô ek avômalô sapêh nedañô ba neja auk ek embatho i loñ. ³²⁻³⁴ *Wapômbêh hathak hasup avômalô sapêh ethak doñtom lôk kapôlôñiñ doñtom. Ma miñ hadum nômla mayaliv ami. Aêh ba avômalô enañ Wapômbêh anêh abô bêh, thêlô ethak eyabiñ venjibôlêk.

Avômalô êvhaviñ ethak doñtom êh ma avi nêmo bônôh. Avômalô ôdôh êvhaviñ takatu ba êmô luluvulu ethak idum aêh. Thêlô miñ hatôm nenan abô ami. Ma thêlôda nêmo anyô vibiñ êtôm atu ba abô balabuñ hanañ. ³⁵ Avômalô êvhaviñ lêk ethak doñtom ek nênem yen, ma avi la hamiñ ba hanañ abô, êh ma nôma mama. Aêh ba avi idum ek neja auk ma ini unyak am ka miñ nenan injik vênji liñ.

³⁶ Ma môlô osoñ nena môlôda intu Wapômbêh anêh abô anêh alañ e? ³⁷ *Anyô la hason nena yani anyô hanañ Wapômbêh anêh abô hadêh avômalô vi mena hadum Lovak Matheñ anêh ku lomaloma, êh ma enañ bêh nena abô êntêk yahato ma Wapômbêh anêh balabuñ mena mi e? ³⁸ Opalêla takatu ba êpôlik hathak abô êntêk ma nôpôlik esak i aêh iyom.

³⁹ Aêh ba aiyañ thêlô, nôpôñiñ am ek nonañ Wapômbêh anêh auk bêh ek embatho avômalô loñ ma miñ nôhgwêk abô masôm loñ siñ ami. ⁴⁰ Ma nundum ku lôkthô thêthôh ma miñ mayaliv ami.

15

Kilisi bôk hama ba haviyô hathak loñbô

¹ Aiyañ thêlô, yahadum ek yangik môlônim auk liñ esak Abô Mavi takatu ba bôk yahanañ hadêh môlô yôv. Môlô bôk olañô ba lêk umiñ lôklokwan. ² Ma doñtom yakô môlônim ôêvhaviñ êh anêh anôh mi. Môlô ovaloñ abô takatu ba bôk yahanañ bêh hadêh môlô lôklokwan êh ma tem nêmo môlô bulubiñ.

³ *Abô bôk êdôh ya hathak ma yahadôh môlô aêntêk. Abô êntêk ma auk lôkthô anêh ôdôh. Kilisi hama ek hêv alalôaniñ kambom lôkthô vê hatôm atu ba bôk eto yôv. ⁴ *Ba elav yani ma wak te lô ma haviyô hatôm atu ba

bôk eto yôv. ⁵ *Pita hayê yani vêmo ma aposel laumiñ ba lahavuju êyê yani. ⁶ Vêmo ma avômalô êvhaviñ hatôm 500 ethak doñtom êmô ba êyê yani. Bêh anôh êmô lôkmala ma vi bôk ema. ⁷ *Ma yani hik i thô hadêh Jems vêmo ma aposel lôkthô. ⁸ *Ma ya hatôm amena atu ba evolon ba intu yani hiki thô hadêh ya haveñ yam anôh.

⁹ *Yahabuliñ Wapômbêh anêh avômalô êvhaviñ ba intu yahatôm aposel yaônâlôk ba ya miñ anyô mavi ek nendam ya nena aposel ami. ¹⁰ *Ma Wapômbêh hêv anêh wapôm hadêh ya ba hik anôh ek yambitak aposel. Yahadum ku bêh anôh hamôh ek aposel vi. Ma doñtom yada miñ yahadum ku takêh ami ma Wapômbêh anêh wapôm atu ba hamô haviñ ya. ¹¹ Yêlô lôk aposel sapêh athak anañ abô doñtom hadêh môlô ba abô takêh intu bôk ôêvhaviñ yôv.

Avômalô ñama tem nimbiyô

¹² Yêlô athak anañ nena Yisu haviyô anêh ñama ma aisê ka môlô vi onañ nena miñ hatôm imbiyô ami? ¹³ Aêh ba ñê ñama miñ iviyô ami, êh ma Kilisi miñ bôk haviyô anêh ñama ami. ¹⁴ Ma Kilisi miñ bôk haviyô hathak loñbô ami, êh ma yêlôaniñ abô takatu ba anañ ma anêh anôh mi hatôm môlônim ôêvhaviñ anêh anôh mi aêh iyom. ¹⁵ Yêlô anañ nena Wapômbêh bôk hik Kilisi liñ. Ma ñê ñama miñ iviyô hathak loñbô ami, êh ma Wapômbêh miñ bôk hik Kilisi liñ ami ba yêlô êv Wapômbêh anêh abô lelaliñ ba adum hatôm abôyan. Êh ma malain bêh. ¹⁶ Ma ñê ñama miñ iviyô ami, êh ma Kilisi miñ bôk haviyô haviñ ami. ¹⁷ Ma Kilisi miñ haviyô ami, êh ma môlônim kambom hamô denañ ba môlônim ôêvhaviñ miñ hatôm nêmo môlô sa ami. ¹⁸ Ba avômalô takatu ba bôk êmô haviñ Yisu Kilisi ba ema ma thêlô êh bôk êv yak haviñ. ¹⁹ Ma alalô asoñ nena alalôaniñ êvhaviñ hêv alalô sa hamô pik êntêk iyom, êh ma alalô kambom anôh ma ñê puliñ takatu ba avômalô vi enañ nena "Alikaknena!" êmô mavi ek alalô.

Yisu haviyô anêh ñama

²⁰ Ma doñtom Kilisi bôk haviyô yôv anêh ñama. Yani hatôm vun môh atu ba halôk môh ba hayôk. Ba alalô ayê vun môh êh ma ayala nena bêh anôh tem êyôk emben yam. Ma Yisu haviyô môh ba ñê ñama lôkthô tem nimbiyô esak loñbô aêh iyom. ²¹ *Ma anyô yan hadum ba ñama habitak. Ma yan hadum ba ñê ñama iviyô hathak loñbô. ²² Aêh ba alalô ma Adam anêh avômalô ba intu tem nama. Ma doñtom vi atu ba êvhaviñ Kilisi tem neja lôkmala esak loñbô. ²³ *Ba ôdôh ju êh iniñ

* 14:32-34: 1Ko 11:3; 1Ti 2:12 * 14:37: 1Jon 4:6 * 15:3: Ais 53:5-12 * 15:4: Mat 12:40; Ap 2:24-32 * 15:5: Mat 28:16-17; Luk 24:34 * 15:7: Ap 1:3-4 * 15:8: Ap 9:3-6 * 15:9: Ep 3:8; 1Ti 1:15 * 15:10: 2Ko 11:23 * 15:21: Lom 5:12 * 15:23: 1Te 4:16; ALK 20:5

wakma da hamô. Kilisi ma hatôm vuñ yôk mông atu ba bôk haviyô ba tem endelêm ek anêñ avômalô nimbîyô aêñ iyom. ²⁴⁻²⁵ *Kilisi tem eyabin anêñ nômkama lôkthô endeba etak nê takatu ba ik vovak hadêñ yani nêmo vakapô vibin am. Êñ ma pik lo leñ anêñ dan tem êyô ma tem imbulin kin lo nê bêñbêñ ma ngôk lomalama. Ma nêmo loñ lôklniyak êmbôni êndêñ Lambô Wapômbêñ. ²⁶ *Ma nômkambom anôñ atu ba yani imbulin em-beñ yam, êñ ma ñama ²⁷ *hatôm bôk enañ nena,

“Bôk etak nômkama lôkthô hamô yani vakapô vibin.” *Kapya Yer 8:6*

Aêñ ba Wapômbêñ da hatak nômkama lôkthô hamô Kilisi vakapô vibin. Ba intu alalô lôkthô ayala nena nômkama lôkthô tem êmo Kilisi vakapô vibin ma doñtom Wapômbêñ da hamô vulin. ²⁸ Wapômbêñ hadum anêñ ku hatak nômkama sapêñ hamô Kilisi vakapô vibin endeba anêñ dan ma tem etak Nakaduñ êmo yani vibin, Lambô atu ba hatak nômkama lôkthô hamô Nakaduñ vibin ek Wapômbêñ êmo nômkama sapêñ vulin.

²⁹ Ma nê ñama miñ ewa lôkmala hathak loñbô ami ma aisê hathak nê takatu ba ithik ñañ ek nêñem nê ñama sa? Aêñ ba nê ñama miñ iviyô ami ma idum aêñ eka? ³⁰ *Ma aisê ka yêlô ana loñ takatu ba yêlô apôm malain lomalama? ³¹ Wak nômbêñ intu ma yahama! Aiyañ thêlô, yahabôya hathak môlô ek môlônim ôêvhaviñ Yisu Kilisi alalôaniñ Anyô Bêñ atu ba hadum ku hamin môlô ba yahanañ abô avanôñ. ³² *Bôk yaha Epesus yôv ek yangik vovak imbin alim kambom atu. Ma abô hathak nê ñama iviyô hathak loñbô ma abô êñ abôyañ, êñ ma tem miñ yandum aêñ ami. Mi. Tem yasopa avômalô iniñ abô nena,

“Alalô nanñan ba nanum yapin ek yamun ma tem alalô nama.” *Aisaia 22:13*

³³ Abô bute hanañ nena, “Avômalô kambom ethak ibulin avômalô mavi.” Ba intu miñ nosopa avômalô takatu ba esau môlô ami. ³⁴ Môlô doho miñ oyala Wapômbêñ ami. Ba intu yahanañ ek nêmo mama êndêñ môlô. Aêñ ba môlô nubiyô nombeñ thêthôn ba notak unim kambom.

Kupik atu ba haviyô hathak loñbô ma tem yanña

³⁵ Ma doho enañ, “Avômalô ñama tem nimbîyô aisê? Ma tem neja kupik alê?” ³⁶ *Môlô avômalô auk mi! Miñ hovatho yanñvek ami êñ ma tem enja lôkmala esak loñbô aisê? ³⁷ Hovatho ku te ma hovatho anêñ anôñ e? Mi. Hovatho anêñ vêk iyom. ³⁸ Wapômbêñ

da hêv yanñvek takêñ iniñ linñkupik hatôm yanida anêñ lahaviñ. Yani hêv yanñvek takêñ da leñvinñkupik tomtom. ³⁹ Vathiap lôkthô miñ hatôm doñtom ami. Anyô iniñ vathiap yanña, ma alim iniñ te da, menak iniñ te da, ma alim ngwêk iniñ te da. ⁴⁰ Ma nômkama leñ hamô ma nômkama pik hamô. Ma nômkama leñ da anêñ lêlêyañ hamô ma nômkama pik anêñ lêlêyañ da hamô aêñ iyom. ⁴¹ Ma wak anêñ lêlêyañ yanña ek ayôn anêñ ma vulin anêñ te da. Ma vulin lomalama da iniñ lêlêyañ hamô aêñ iyom.

⁴² Ma kupik takatu ba iviyô hathak loñbô iniñ lêlêyañ hamô aêñ iyom. Ma kupik atu ba elav halôk lôv ma hapalê. Ma kupik atu ba haviyô êñ ma yanña ba tem miñ epalê ami. ⁴³ *Kupik atu ba elav êñ ma anêñ athêñ mi. Ma kupik atu ba haviyô hathak loñbô êñ ma lôkmanjin. Ma kupik atu ba elav, êñ ma vauna. Ma kupik atu ba haviyô hathak loñbô ma anêñ lôklokwañ bomañ. ⁴⁴ Kupik atu ba elav ma kupik pik. Ma kupik atu ba haviyô hathak loñbô ma kupik dahô lôkmala. Avanôñ. Kupik pik hamô ba intu kupik leñ hamô aêñ iyom.

⁴⁵ *Bôk eto nena,

“Adam môñ habitak hatôm nômo lôkmala.” *Môñ Anôñ 2:7*

Ma doñtom Adam yanñ atu ba haven yam ma kupik dahô lôkmala anêñ ôdôn ba tem nêmo lôkmala. ⁴⁶ Aêñ ba dahô êñ miñ habitak môñ ami. Ma kupik pik atu ba hamôn vêmam ka miñ dahô lôkmala êñ haven yam. ⁴⁷ Ma anyô môñ habitak anêñ pik ma anyô yanñ haven yam halêm anêñ malak leñ aêñ iyom. ⁴⁸ Aêñ ba avômalô takatu ba êmo pik, êñ ma anyô pik atu anêñ. Ma avômalô malak leñ ma êtôm anyô malak leñ atu anêñ. ⁴⁹ Alalô lêk awa leñvinñkupik anyô pik anêñ ma em-beñ yam ka tem naja anyô malak leñ anêñ linñkupik aêñ iyom.

⁵⁰ Aiyañ thêlô, yahanañ nena kupik lôk thalaleñ atu ba hapalê tem miñ êmo Wapômbêñ anêñ loñ lôklniyak ami. Ma nômo atu ba hapalê tem miñ enja nômo atu ba tem miñ epalê anêñ loñ ami. ⁵¹ *Nodanjô! Ya tem yanñ abô loñ kapô te êndêñ môlô. Alalô sapêñ tem miñ nama ami ma leñvinñkupik sapêñ tem imbitak yanña. ⁵² Alalô tem nadanjô abin ali atu ba anêñ dan anêñ asêñ ma kasana ma tem nê ñama nimbîyô ma kupik palê mi ma alalô tem nambitak yanña. ⁵³ *Ma kupik palê êñ imbuliv i esak kwêv yanñ atu ba tem miñ epalê ami. Ma kupik ñama êñ imbuliv i esak kwêv yanñ atu ba tem miñ ema ami. ⁵⁴ *Ma kupik palê êñ havuliv i hathak kwêv yanñ atu ba tem miñ epalê

* 15:24-25: Mat 22:44 * 15:26: ALK 20:14 * 15:27: Sng 8:6 * 15:30: Lom 8:36 * 15:32: Ais 22:13

* 15:36: Jon 12:24 * 15:43: Plp 3:20-21 * 15:45: Stt 2:7 * 15:51: Mat 24:31; 1Te 4:15-17 * 15:53: 2Ko

5:4 * 15:54: Ais 25:8

ami lôk kupik n̄ama havuliv i hathak kwêv yanj atu ba tem miñj ema ami aêñ iyom, êñ ma abô atu ba bôk eto tem imbitak avanôñj nena,

“Lôklokwanj lovak ba hatôkwêñj n̄ama.” *Aisai*a 25:8

55 * “N̄ama ma anêm lôklokwanj o lovak êsê?

N̄ama ma anêm sinij nuñgwik anyô vônô êsê?” *Hosea* 13:14

56 * N̄ama anêñ sinij ma kambom lomaloma. Ma kambom hawa lôklokwanj hêk balabuñ. 57 Ba nanêm leñijmavi êndêñ Wapômbêñj! Yani hêv alalôaniñ Anyô Bêñ Yisu Kilisi atu ba hadum ba alalô athak lovak.

58 Yenañ aiyanj lôkma anôñj, môlô oyala nena udum Anyô Bêñ anêñ ku ba ku êñ tem miñj anôñj mi ami. Mi. Ba intu numij lôklokwanj ma miñj notak nômla ek êyôkwij môlô ami. Ma nôñêm am dedauñ ek nundum Wapômbêñj anêñ ku êñ.

16

Pol hananj hathak da atu ni Jerusalem

1 *Yahanañ abô êntêk hathak da takatu ba tem môlô nôñêm êndêñ Wapômbêñj anêñ avômalô mathenj. Nundum êtôm atu ba yahanañ hadêñ avômalô êvhavij takatu ba êmô Galesia. 2 Sonda lôkthô anêñ wak te môñj ma vithêla atu ba ôpôm ma nômbi sam ni lodôñlodôñj ba notak valuselenj da êndôk kolopak te ek imbitak bêñ anôñj ek yahayô ma da takêñ bôk usup yôv. 3 Ma nodam anyô doho ek yato kapy a te imbinj ek injik i thô ek neja môlônim wapôm takêñ ba ini Jerusalem. 4 Injo. Tem yana mena mi la. Yaha ma tem nê êñ nimbinj ya ek yêlô ana.

Pol lahavij ni Kolin

5 *Tem yana Masedonia ba yamô wak doho vêm ka tem yasôk ek môlô. 6-7 *Yahathôñj. Miñj yalenjhavij yanğê môlô ma yatak môlô kethenj ami. Yalenjhavij nena yamô imbinj môlô êtôm wak doho vêmam êtôm Anyô Bêñ anêñ lahavij. Ba intu beleñ simbak havij ba tem yamô imbinj môlô wak doho mena injo ek batu môlô nôñêm ya sa ek loñ alêla takatu ba tem yana. 8-9 *Avômalô Epesus bêñ anôñj ethak êdô yenañ ku. Ma donjom loñôndê nindum ku ek nêñêm i sa lêk abyanj ba intu tem yamô loñ êñ endeba Pentikos.

10 *Timoti hadum Anyô Bêñ anêñ ku hatôm ya. Ba intu yani hathôk ma môlô noyabinj am ek yani miñj êkô esak môlô ami. Ma wak takatu ba hamô havij môlô ma noyabinj yani mavi. 11 *Ma miñj nôndô ek noja yani thô ami. Ma hatak môlô ma nôñêm

yani ni lôk lamavi ek batu endelêm êndêñ ya. Tem yayabinj yani lôk iviyañ takatu ba tem nêlêm nimbinj yani.

12 *Yahanañ hathak alalôaniñ aiyanj Apolo. Yahanañ abô lôklokwanj ek yani êsôk imbinj iviyañ doho ek nêgê môlô. Yani popabuk ek êsôk ma tem yani êsôk êndêñ wak alê atu ba yanida lahavij.

13 Nômô lêlê lôk nobaloñ êvhavij loñ. Numij lôklokwanj êtôm anyô nê. 14 Ma nundum nômkama lôkthô esak leñijhavij iyom.

15 *Môlô oyala nena Stepanas lôk anêñ avômalô, thêlô ma avômalô êvhavij môñ hamô Akaia. Ma thêlô êv i dedauñ ek êv avômalô mathen sa. Aiyanj thêlô, yahêv abô lôklokwanj hadêñ môlô 16 ek nôñôm avômalô takêñ lôk avômalô takatu ba ethak idum Wapômbêñj anêñ ku vibinj. 17 Ya miñj yahamô havij môlô ami ba yalenj hik ya bêñ anôñj. Ma donjom Stepanas lo Potunatus ma Akaikus lêk êlêm ba intu yalenj halôk binj 18 lôk yalenj mavi. Ma môlô aêñ iyom. Aêñ ba noja nê anêñ aêñ thô êtôm nê athêñ bêñ.

Abô anêñ danj

19 *Avômalô êvhavij anêñ plovinj Esia êv iniñ leñijmavi hadêñ môlô. Akwila lo Plisila enañ iniñ leñijhavij anôñj hathak Anyô Bêñ anêñ athêñ lôk avômalô vi atu ba êv yenj êmô thai iniñ unyak. 20 Nê êvhavij lôkthô anêñ loñ êntêk êv iniñ leñijmavi hadêñ môlô. Ma nokam am esak kobom yôhok mathenj.

21 Ya Pol da yahato yalenjmavi êntêk hathak ya da yabahanj.

22 *Anyôla miñj lahavij Anyô Bêñ ami, vovanj tem êpôm yani. Ôlêm, Anyô Bêñ.

23 Anyô Bêñ Yisu anêñ wapôm êmô imbinj môlô.

24 Yenañ yalenjhavij êmô imbinj môlô lôkthô esak Yisu Kilisi anêñ athêñ.

* 15:55: Hos 13:14 * 15:56: Lom 7:13 * 16:1: Lom 15:25-26; 2Ko 8:1-9 * 16:5: Ap 19:21 * 16:6-7: Lom 15:24 * 16:8-9: Ap 19:8-10; 2Ko 2:12 * 16:10: 1Ko 4:17 * 16:11: 1Ti 4:12 * 16:12: 1Ko 3:6 * 16:15: 1Ko 1:16 * 16:19: Ap 18:2,18,26 * 16:22: Gal 1:8-9; ALK 22:20

Kapya yaŋ atu ba Pol hatô hi Kolin Abô môn

Kêdônwaga abôyaŋ êmô Kolin ba enaŋ nena Pol miŋ aposel anôn ami. Lôk enaŋ nena Pol ma anyô abôyaŋ. Pol hanaŋ abô takêŋ ba intu hatô kapya êntêk ek injik thô nena nê takêŋ iniŋ abô ma abôyaŋ. Ma hanaŋ haviŋ nena da takatu ba thêlô bôk enaŋ nena tem nênem ma nênem ni.

Pol hamô Masedonia ba hatô kapya êntêk hadêŋ 55 AD la.

¹ Ya Pol atu ba Wapômbêŋ lahaviŋ yambitak êtôm Yisu Kilisi anêŋ aposel yai lôk aiyar Timoti ato kapya êntêk hadêŋ Wapômbêŋ anêŋ avômalô anêŋ Kolin lôk avômalô matherŋ takatu ba êmô plovins Akaia.

² Wapôm lôk labali êlêm anêŋ Kamik Wapômbêŋ lôk Anyô Bêŋ Yisu Kilisi.

Wapômbêŋ atu hêv alalô thêvô

³ *Nambô Wapômbêŋ. Yani ma alalôaniŋ Anyô Bêŋ Yisu Kilisi anêŋ lambô ma lahiki anêŋ alaŋ ba hêv alalô thêvô lôk hêv alalô sa. ⁴⁻⁵ *Alalô athak apôm Kilisi anêŋ malaiŋ lomaloma ba hayô siŋ ba halelope. Ma donjom yani hathak hêv alalô thêvô aêŋ iyom. Aêŋ ba alalô apôm malaiŋ ma hêv alalô thêvô ek nanêm avômalô takatu ba ewa malaiŋ thêvô esak thêvô atu ba bôk Wapômbêŋ hêv hadêŋ alalô. ⁶ Ma yêlô apôm malaiŋ ek môlô noja bulubiŋ lôk thêvô. Ma Kilisi hêv yêlô thêvô êŋ ek môlô noja aêŋ iyom. Aêŋ ba ôpôm malaiŋ hatôm yêlô êŋ ma thêvô êŋ hadum ba tem numiŋ lôklokwaŋ lôk malinjaô. ⁷ Môlô unim malaiŋ hatôm yêlôaniŋ ma yêlô aêv maleŋiŋ nena môlô tem numiŋ lôklokwaŋ ba noja thêvô êtôm intu yêlô awa.

⁸ *Aiyaŋ thêlô, nodanô! Yêlô bôk amô plovins Esia ma awa malaiŋ lôk vovaŋ bêŋ aleba hamô yêlô lu ba malimmalim ba ason nena tem nama. ⁹ Avanôn! Yêlô kapôlônjiŋ hanaŋ nena tem yêlô nama êtôm enaŋ hathak anyô kambom hamiŋ loŋ idum abô. Malaiŋ êŋ hadum ba yêlô anan nena, “Wapômbêŋ da iyom hatôm ma yêlô mi. Yani iyom intu hik nê nama liŋ.” ¹⁰⁻¹¹ *Yani hêv yêlô vê hêk malaiŋ takatu ba hadum ek injik yêlô vonô ma hawa yêlô hathak loŋbô. Môlônim ku hêk ek noter mek ma yêlô aêv maleŋiŋ nena tem yani nêem yêlô bulubiŋ. Avanôn! Avômalô bêŋ anôn neteŋ mek êndêŋ Wapômbêŋ ma tem nêem wapôm êndêŋ yêlô.

Ma tem avômalô bêŋ anôn nêgê lôk nenan leŋiŋmavi êndêŋ Wapômbêŋ.

Pol miŋ hasau avômalô Kolin ami

¹²⁻¹⁴ *Yêlô miŋ asopa auk pik ami. Mi. Wapômbêŋ hêv wapôm ba intu yêlô lêk atitiŋ yêlôaniŋ ku ba ayê nena avaloŋ Wapômbêŋ anêŋ auk ba anan abô anôn ma miŋ avôn môlônim auk ek yêlô aêv yêlôda liŋ ami. Yêlô adum aêŋ hadêŋ avômalô lôkthô. Ma sêbôk atu ba amô haviŋ môlô ma yêlô ayabiŋ i dedaŋ mavi ek nandum aêŋ iyom. Ma abô takatu ba bôk yêlô ato hadêŋ môlô êŋ ma yêlôaniŋ auk anôn ba môlô lêk osam ba oyala yôv. Aêŋ ba yêlô ayê yêlôaniŋ ku nena mavi. Ma lêk môlô oyala yêlôaniŋ auk dokte. Yakô vêmam ku tem môlô noyala yêlôaniŋ auk lôkthô ma tem alalô napesan abô imbiŋ i. Ma waklavôn Anyô Bêŋ Yisu anêŋ endelêm ma tem môlô nobam yêlô êtôm atu ba tem yêlô nabam môlô aêŋ iyom.

¹⁵⁻¹⁶ *Ma yahayala nena môlônim auk ma hatôm yenaŋ. Ba intu yalenhaviŋ yasôk ek môlô vêm ka yana plovis Masedonia ma yambôalêm esak loŋbô ek môlô nônêm ya sa ek nôpôpêk nômkama ek yana Judia. Ba intu yalenhaviŋ yasôk ek môlô bôlôn ju ma yanêm yalenmavi bôlôn ju êndêŋ môlô. ¹⁷ Ma donjom yahik yenaŋ auk liliŋ. Ba lêk môlô onan nena ya anyô auk pik ba yahasau môlô ba miŋ yahathôk ami. Ba môlô onan nena ya hathak yahanan abô luvi nena “avanôn” lo “mi”, aêŋ e?

¹⁸ Wapômbêŋ hathak hanaŋ abô avanôn iyom. Ba intu yêlôaniŋ abô takatu ba anan ma avanôn aêŋ iyom ba miŋ anan abô takêŋ lôk leŋ luvi ami. ¹⁹ *Yisu Kilisi ma Wapômbêŋ nakadun ôpatu ba ya lôk Silas ma Timoti anan anêŋ abô bêŋ hadêŋ môlô ba Wapômbêŋ hanaŋ abôla hathak yani ma miŋ hasau ami. Mi! Yisu Kilisi ma Wapômbêŋ anêŋ “avanôn!” ²⁰ *Wapômbêŋ habitun abô lomaloma ba hanaŋ, “Avanôn! Yisu Kilisi tem injik yenaŋ abô sapêŋ thô.” Ba intu alalô aêvhaviŋ Kilisi ba anan nena “avanôn” ek Wapômbêŋ enja athêŋ lôkmaŋgiŋ. ²¹ Ma Wapômbêŋ da hanaŋ nena alalô ma Kilisi anêŋ avômalô ba habi ban hayô hêk yani lôk alalô aêŋ iyom ek embathô alalô loŋ ek nambitak anêŋ avômalô. ²² *Ma hakak sêk hayô hêk alalô ek injik thô nena alalô ma anêŋ avômalô ma hatak anêŋ dahô halôk alalô kapôlônjiŋ ek nayala nena anêŋ abô tem injik anôn.

²³⁻²⁴ *Yêlô miŋ anyô bêŋ ek nasaŋ môlô ba nanaŋ nena, “Nônêmimbiŋ.” Mi! Môlôda bôk ôêvhaviŋ ba umiŋ lôklokwaŋ yôv. Ba intu alalô nê lôk iviyaŋ ek nandum ku imbiŋ i

* 1:3: Lom 15:5 * 1:4-5: Sng 34:19 * 1:8: Ap 19:23; 1Ko 15:32 * 1:10-11: 2Ti 4:18 * 1:12-14: 2Ko 5:12; PIp 2:16 * 1:15-16: 1Ko 16:5-6 * 1:19: Ap 18:5 * 1:20: ALK 3:14 * 1:22: 2Ko 5:5; Ep 1:13-14 * 1:23-24: 1Pi 5:3

ma nanêm lenjîmavi ni ba êlêm. Aêñ ba yahaminj Wapômbêñ ma ba yahananj abô êntêk. Yakô yasôk Kolín ma tem yanêm malainj êndêñ mólô ba intu minj yahathôk ami.

2

¹ *Ba yenañ auk thektheke nena tem minj yasôk lôk malainj bôlôñ te imbinj ami. ² Yahêv malainj hadêñ mólô ma opalê te tem indum yalenj mavi? Mólô takatu ba yahêv malainj e? Yakô mi. ³ Mólô ma avômalô takatu ba othak udum yalenj mavi. Aêñ ba bôk yahato kapya ek alalô minj naja malainj ami. Yenañ auk ma thektheke nena alalô lôkthô lêk athak donjom lôk lenjîmavi iyom. ⁴ *Yalenj malainj lôk yalenj hik ya ma yahalanj ma bôk yahato kapya bôsêbôk lôk yamalenj thôk. Minj yahato kapya êñ ek nêñ mólô malainj ami. Mi. Yahato ek injik thô nena yalenj havinj mólô bêñ anôñ.

Nodate kapôlô mim ek ñê idum kambom

⁵ Malainj takatu ba ôpatu hêv hadêñ ya Pol ma hatôm hêv malainj êñ hadêñ alalô lôkthô. Betha ya iyom mena alalô lôkthô la. ⁶ Malainj takatu ba bôk avômalô êvhavinj êv hadêñ yani ma hatôm. ⁷ Ma ôpatu ba kapô malainj kambom ma nodate kapôlô mim ek yani ma noja yani itup sinj ek minj la injiki ami. ⁸ Ba intu yahananj lôklokwanj nena mólô nopesanj abô ba lemimmavi esak yani. ⁹ Bôk yahato hathak malainj takatu ek injik mólô thô ek yangê nena mólô ôtôm avômalô osopa abô mena mi e? ¹⁰ Injo. Betha ôpêñ hadum kambom ami la. Ba intu nodate kapôlô mim ek ôpêñ ek yandate yenañ aêñ iyom. Yahaminj Kilisi ma, ma tem ênjê nena lêk yahalate yakapôlôñ ek yani ek yanêm mólô sa ¹¹ *ek alalô minj natak sawa bute ênjêk ek Sadanj esau alalô ami. Alalô ayala anêñ auk êñ.

Aposel ma tabô lukmuk anêñ ñê ku

¹² *Anyô Bêñ da hadum ba yaha Tloas ek yanañ anêñ Abô Mavi atu ba hathak Kilisi bêñ. ¹³ *Ma donjom minj yahapôm Titi ami denanj ba yakapôlôñ malainj ba yahananj yanjinj ma yaha plovins Masedonia.

¹⁴ Aêñ ba nanêm lenjîmavi êndêñ Wapômbêñ. Yani lovak ba halom alalô takatu ba Yisu Kilisi anêñ avômalô ba aloyej lôk lenjîmavi. Wapômbêñ hadum ku hamô alalô kapôlôñin ba intu avômalô tem neja anêñ auk êtôm nômla ôv mavi embenj luluvulu. ¹⁵ Alalô ma Kilisi anêñ da atu ba ôv mavi ba êv hadêñ Wapômbêñ ba avômalô lôkthô ilinju ôv êñ. Avômalô takatu ba ewa bulubinj lôk takatu ba i lonj

nimbulinj i. ¹⁶ *Avômalô vi ilinju alalô hatôm nôñ ôvpalê takatu ba hadum ek ema ba havôn thêlô i ek nema. Ma vi ilinju alalô hatôm nôñ ôv lôkmala takatu ba havôn i ek nêñ lôkmala. Aêñ ba anyôla minj lôkmanjinj anôñ ek indum Wapômbêñ anêñ ku ami. ¹⁷ Avômalô doho iluvinj Wapômbêñ anêñ abô ek neja valuselej. Yêlô ma Kilisi anêñ avômalô takatu ba Wapômbêñ hêv ba aminj thohavloma. Aêñ ba ananj abô te ma avanôñ iyom.

3

¹ *Mólô osoñ nena yêlô aêv i linj e? Mi. Yêlô minj ananj hadêñ mólô nena noto kapya lôk abô mavi ek avômalô vi neja yêlô thô ami. Mi. Avômalô vi idum aêñ. Ma yêlô ma mi. ² *Mólôda intu yêlô aninj kapya atu eto hêk yêlô kapôlôñin. Ba avômalô lôkthô esam ba eyala. ³ *Mólô uik thô nena mólô ma kapya halêm anêñ Yisu. Ba yêlô aninj ku anêñ anôñ ma minj eto hathak kêlêpê ami ma hathak Wapômbêñ lôkmala anêñ Lovak Matheñ. Minj eto hathak valu petap ami ma halôk anyô kapôlôñin.

⁴ Yêlô ma Kilisi anêñ avômalô takatu ba aminj Wapômbêñ ma. Aêñ ba intu alalô ayala avanôñ binj nena abô takêñ ma avanôñ iyom. ⁵ Yêlô da ma lôkmanjinj ba hatôm nananj, “Yêlô hatôm.” e? Mi. Wapômbêñ da hadum ba ku takatu ba yêlô adum ma habitak mavi. ⁶ *Tabô bô takatu ba eto hathak hik avômalô vônô. Ma donjom Lovak Matheñ hêv lôkmala. Wapômbêñ hadum yêlô abitak lôklokwanj ek nandum tabô lukmuk anêñ ku atu ba minj eto ami. Mi. Lovak Matheñ da hayabinj.

Tabô lukmuk anêñ lôkmanjinj

⁷ *Tabô bô ma edabêñ valu ba eto hathak. Ma deda bêñ habi hayô hêk Mose ba habi avômalô Israêl malenjinj lonj ba minj hatôm nêgê Mose thohavloma ami. Vêñ ma deda hale hi yaôna ma donjom thêlô minj hatôm nêgê ami denanj. Odañô! Tabô halêm lôk deda bêñ ma donjom anêñ ku ma havôn ñama halêm havinj. ⁸ Ma Lovak Matheñ anêñ ku hamôñ lôk anêñ deda ma lôkmanjinj anôñ ek tabô bô anêñ. ⁹ *Odañô! Tabô bô anêñ ku ma halêm lôk deda. Ma donjom avômalô minj esopa ami ba intu Wapômbêñ hananj, “Mólô noma.” Ma tabô lukmuk anêñ ku ma hapesanj lonjôndê ek indum avômalô nimbitak thêthôñ. Ba intu anêñ deda ma mabunj anôñ hamôñ ek tabô bô anêñ. ¹⁰ Deda havenj yam hamôñ ek yanj bô ba deda bô lêk hi ba mi. ¹¹ Ma yanj halêm lôk deda ma donjom

* 2:1: 1Ko 4:21 * 2:4: Ap 20:31 * 2:11: Luk 22:31

Luk 2:34; 2Ko 3:5-6 * 3:1: Ap 18:27; 2Ko 5:12 * 3:2: 1Ko 9:2 * 3:3: Kis 24:12; Jer 31:33; Eze 36:26-27 * 3:6:

Jer 31:31; Jon 6:63; 1Ko 11:25 * 3:7: Kis 34:29 * 3:9: Lo 27:26; Lom 1:17

lêk hale hi mabô. Ma yan ma tem ida imbi deda wak nômbêj intu. Ba intu anêj deda ma lôkmanjij anôj ek yan.

¹² Aêj ba yêlô aêv malenij hadênj tabô lukmuk. Ba intu minj akô ami ma ananj Wapômbênj anêj abô bêj. ¹³ *Yêlô minj avuliv malenij sij hatôm Mose ami. Deda thohavloma hale hi yaôna ma dojtom yani havuliv ma sij ba minj hatôm avômalô Islael nêgê ami. ¹⁴ Thêlô esam balabuñ tabô takêj ma dojtom inij auk thekthek hatôm ivuliv i sij ba intu minj eyala abô takêj ami aleba lêk êntêk. Anyôla minj hatôm nê m sôp êj vê ênjêk anêj auk ek eyala abô takêj ami. Mi. Kilisi iyom. ¹⁵ Avanôj! Lêk êntêk nê bêjbênj esam Mose anêj balabuñ ma dojtom sôp êj havuliv kapôlôniñ sij denañ. ¹⁶ *Ma anyôla hale i lilij ba hasopa Anyô Bêj êj ma hatôm hêv sôp êj vê. ¹⁷ *Anyô Bêj ma hatôm Lovak Mathen. Ma loñ atu ba Lovak Mathen havenj, êj ma hatôm hapole alalôaniñ yak vê. ¹⁸ Alalô malenij ma minj avuliv sij ami ba lêk ayê Anyô Bêj anêj deda lôkmanjij hatôm alalô ayê thonanij lo malenij halôk liyali. Yanida intu Lovak Mathen êj ba hêv deda lôkmanjij anôj halêm ba halêm aleba abitak yanja hatôm yanida. Alalô ma hatôm liyali ba ik deda êj tho ek avômalô vi nêgê.

4

Aposel ma êtôm uñ anôj

¹ Ma Wapômbênj lahiki hathak yêlô ba hêv ku êntêk hadênj yêlô. Ba intu yêlô naminj lôklokwanj ma minj natak ami. ² *Yêlô avôlinj dôminj ek nô m mama takatu ba hêk loñ kapô ba minj avuñ abô ba asau avômalô lôk aluvij Wapômbênj anêj abô ami. Wapômbênj hayê yêlô. Aêj ba yêlô ik abô avanôj tho ma avômalô ititij yêlôaniñ ku ba eyala nena yêlô adum thêthôn. ³⁻⁴ *Ma dojtom anyô bêj bôlôj êntêk Sadañ bôk havuliv avômalô malenij sij ba minj êvhavinj ami. Ba intu yêlôaniñ Abô Mavi hêk loñ kapô ma avômalô takêj lêk idum ek nema ba minj hatôm nêgê Abô Mavi anêj deda atu ba enañ hathak anyô lôkmanjij Yisu Kilisi ami. Yanida ma Wapômbênj. ⁵ Yêlô ananj bêj nena Yisu Kilisi ma Anyô Bêj. Ma yêlôda atôm mólônim nê ku ek nandum Yisu anêj ku. Ma yêlô minj aêv yêlôda lij ami. ⁶ *Wapômbênj bôk hanañ, “Deda tem imbi êyô ênjêk momanijiniñ ba imbitak deda”.

Môj Anôj 1:3

Ba Wapômbênj êj iyom intu habi deda êj halôk alalô kapôlôniñ ek nagê Kilisi thohavloma. Êj ma hatôm alalô ayê Wapômbênj lôkmanjij aênj iyom.

⁷ *Ma deda lôk Abô Mavi êj ma hatôm payenj atu ba halôk uñ anôj kapô ek injik tho nena anêj lôklokwanj lôkmanjij ma Wapômbênj anêj ma minj halêm anêj alalô ami. ⁸ *Vovanj lomalomama hapôm yêlô ma dojtom minj hakapinj yêlô loñ ami. Hadum ek injik yêlô sesonj aleba nanañ aisê. Ma dojtom minj hadum yêlô popabuk ami. ⁹ Maleñ thêlêv hathak yêlô ma dojtom ayala nena Anyô Bêj minj hatak yêlô ami. Êpênj yêlô ba ama yak ma dojtom minj ama ami. ¹⁰⁻¹¹ *Wak nômbênj intu yêlô takatu ba asopa Yisu ba amô lôkmala ma avômalô idum ek nijik yêlô vônô êj ma hatôm ik Yisu anêj lôkmala atu ba hamô yêlôaniñ kupik pik tho. Aêj ba Yisu anêj nama lêk hamô yêlô leñvijkupik kapô ek injik Yisu anêj nama lôk lôkmala tho. Luvi êntêk lêk hamô. ¹² Aêj ba nama hadum ku hamô yêlô ma dojtom lôkmala hadum ku hamô mólô.

¹³ Bôk eto hêk Wapômbênj anêj kapya nena, “Yahêvhavinj ba intu yahananj.” *Kapya Yen 116:10*

Ma yêlô aêvhavinj aênj iyom. Ba intu yêlô ananj Anyô Bêj anêj abô mavi. ¹⁴ *Ma yêlô ayala nena ôpatu ba hik Anyô Bêj Yisu lij hêk nama ma tem indum aênj êndênj yêlô ba endom alalô lôkthô ba ana namô imbinj Yisu. Aêj ba intu yêlô ananj Wapômbênj anêj abô bêj. ¹⁵ Yahawa malainj takêntêk ek nê mólô sa ek Wapômbênj imbi anêj wapôm sam êndênj avômalô bêj anôj endeba leñijmavi indumbak ni ba ni ek nebam anêj athênj lôkmanjij esak leñ.

¹⁶ *Aêj ba minj hadum yêlô apôlik ba atak ku takêj ami. Mi. Alalô leñvijkupik lêk hapalê ma dojtom dahôlôniñ halumbak ba habitak lukmuk hi ba hi. ¹⁷ *Ma alalôaniñ malainj ma vumvum ba hamô vauna. Ma dojtom tem injik anêj anôj lôkmanjij atu ba êmô êtôm wak nômbênj intu sapênj ba êmô vulij ek nômkama lôkthô. ¹⁸ *Ma nô m takatu ba hâyê ma tem nê m yak ba ni. Ma nô m takatu ba minj hâyê ami ma tem êmô êtôm wak nômbênj intu sapênj. Ba intu minj malenijkilik hathak nô m takatu ba ayê iyom ami. Mi. Alalô athak atitij nô m takatu ba minj hatôm nagê ami.

5

Leñvijkupik lukmuk

¹ *Alalôaniñ leñvijkupik ma hatôm unyak kudum. Ma ayala nena ibulinj unyak êj ma tem naja leñvijkupik yanj atu ba hatôm unyak anôj atu ba Wapômbênj hapesanj ba

* **3:13:** Kis 34:33 * **3:16:** Kis 34:34 * **3:17:** Jon 8:36; Lom 8:2 * **4:2:** 2Ko 2:17; 1Te 2:5 * **4:3-4:** Ep 2:2; Kol 1:15; Hib 1:3 * **4:6:** Ais 9:2; 2Ko 3:18 * **4:7:** 2Ko 5:1 * **4:8:** 2Ko 1:8; 7:5 * **4:10-11:** 1Ko 15:31; Lom 8:36 * **4:14:** 1Ko 6:14 * **4:16:** Ep 3:16 * **4:17:** Lom 8:17-18 * **4:18:** Kol 1:16 * **5:1:** 2Ko 4:7

hamô malak leñ ba tem êmô êtôm wak nômbênj intu sapênj. Unyak êñ ma miñ nê pik epesanj hathak baheñjñ ami. ² *Ma alalô alañ ba adum ek nanjik leñvinj kupik malak leñ atu êtôm kwêv ba aêv lêlê ³ ek imbi éyô alalô vov ek miñ namberj kôlôlôñ ami. ⁴ Alalô amô pik hatôm avômalô leñ popam ba intu alañ lôk leñjñmalainj ek naja kupik malak leñ ek lôkmala êtôkwênj kupik pik. ⁵ Wapômbênj hapesanj alalô ek nambitak aênj ma hatak anênj dahô halôk alalô kapôlôñjñ ek nayala nena anênj abô ma tem injik anôñj.

⁶⁻⁷ *AêvHAVINJ hayabinj alalô. Ma miñ aêv alalôaniñ auk ek nôm atu ba ayê hathak malenjaluk ami. Aênj ba alalô ayala avanôñj nena alalô amô lôk kupik pik ba intu miñ amô havinj Anyô Bênj ami. ⁸ *Avanôñj! Alalô ayala auk êñ ba apôvinj ek natak kupik êntêk ba ana namô imbinj Anyô Bênj. ⁹⁻¹⁰ *Ma alalô lôkthô tem naminj Kilisi ma ek nandum abô esak malêla takatu ba adum mavi mena kambom ek alalô tomtom naja alalôaniñ vuli. Ba intu amô pik mena amô havinj Anyô Bênj ma nanêm i videdaunj ek nandum yani lamavi.

Avômalô kapôlôñjñ esak donjom imbinj Wapômbênj

¹¹ Yêlô ayala nena amô Anyô Bênj vibinj ba tem nandum abô. Aênj ba yêlô alôk avômalô leñjñ ek nesopa yani. Wapômbênj hayala yêlôaniñ kapôlôñjñ. Ma yahêvHAVINJ nena môlô kapôlômim hayala yêlô aênj iyom. ¹² Yêlô adum ek môlô nobam am esak yêlôaniñ ku lôk nonanj bênj êndênj avômalô takatu ba êv thêlôda lijñ hathak nômkama viyainj ma leñjñpalinj nômkama kapôlôñjñ. Ma miñ yêlô aêv yêlôda lijñ ami. ¹³ Ma avômalô doho enañ nena yêlô adum molo. Yov lôk. Hêk Wapômbênj da. Ma vi enañ nena yêlô awa auk mavi. Yov lôk. Êñ ma hêv môlô sa. ¹⁴ Alalô ayala nena anyô te iyom intu bôk hama ek hêv avômalô lôkthô sa ba intu lôkthô bôk ema yov. Aênj ba Kilisi anênj lahavinj hayabinj alalô. ¹⁵ *Avanôñj! Yani hama ek avômalô lôkthô. Ba alalô nê lôkmala takatu ba asopa yani nasôñ alalôda palinj ma leminjimbi ôpatu ba bôk hama ba haviyô hathak loñbô ek hêv alalô sa.

¹⁶ Aênj ba miñ alalô nabalorj avômalô esak auk pik ami. Sêbôk ma adum aênj hathak Kilisi. Ma donjom lêk ayala yani thêthôñj. ¹⁷ *Aênj ba anyôla havenj havinj Kilisi êñ ma ku lukmuk lêk hayô ma nômkama bô lôkthô lêk hale ba hi ma nômkama lukmuk lêk habitak hayô ba halêm. ¹⁸ *Ma Wapômbênj hadum nôm takênj lôkthô. Yani hêv Kilisi

ek embak tabô. Ma hêv ku hadênj yêlô ek nanêm avômalô sa ek neyala ku êñ. ¹⁹ *Ku êñ ma aêntêk. Wapômbênj hêv Kilisi hatôm tabô ek yani lapalinj alalôaniñ kambom ek alalô namô labali mavi imbinj yani. Ma hêv ku ek nanañ abô êñ êndênj avômalô. ²⁰ Yêlô ma Kilisi anênj nê ku. Ba intu alañ ba awa Wapômbênj abôlêk lôk alôk môlô lemim hathak Kilisi anênj athênj nena môlô nôlêm noja Wapômbênj anênj tabô. ²¹ *Kilisi ma kambom mi. Ma donjom Wapômbênj hêv alalô sa ba hêv alalôaniñ kambom hayô hamô yani hatôm vuli ek nambitak thêthôñj ênjêk Wapômbênj ma esak Kilisi anênj ku êñ.

6

¹⁻² Yêlô lôk Wapômbênj adum ku havinj i. Yani hanañ, “Bôk yahatak wak te yov ek yanêm môlô sa. Ba môlô olanj ma yahalanj ba yahêv môlô bulubinj yov.” *Aisaia 49:8*

Môlô bôk owa Wapômbênj anênj wapôm yov. Ba intu yêlô asonj môlô lokwanj, “Lêk êntêk hêv môlô sa. Lêk êntêk hêv môlô bulubinj.” Ba intu miñ nundum ku êñ imbitak êtôm nôm oyanj ami.

Aposel ewa malainj bênj hathak ininj ku

³ Yêlô adô ek anyôla enañ abôma esak Wapômbênj anênj ku. Ba intu adum ku êñ ek miñ nambulinj avômalô ininj auk ami. ⁴⁻⁵ *Yêlô ma Wapômbênj anênj nê ku. Ba intu yêlô awa ininj ku mavi takatu sa hadênj môlô. Yêlô awa vovanj lôk malainj hathak ku êntêk ba hakakô yêlô kambom. Epetav yêlô lôk etak yêlô halôk koladôñ ma êkôki hathak abô. Yêlô adum ku lôk vovanik bênj ba aêv lêlê lôk nôm mi ba ama kisi. Malainj nômbênj êntêk hapôm yêlô ma donjom aminj lôklokwanj. ⁶ *Lovak Matherj hamô havinj yêlô ba ayala Wapômbênj anênj auk ba kapôlôñjñ ida hêk mabunj ma yêlô nê malinjaô lôk yôhok ma wapôm. Ma yêlô leñjñHAVINJ avômalô ba miñ asau thêlô ami. ⁷ Yêlô anañ abô avanôñj iyom havinj Wapômbênj anênj lôklokwanj lôk avalonj anênj thêthôñj hatôm nômkama vovak hamô baheñ luvi. ⁸ Avômalô vi ebam yêlô ma vi etatale yêlô. Doho enañ abô mavi hathak yêlô ma doho enañ abôma. Yêlô nê abô anênj iyom ma donjom avômalô vi elam yêlô nena nê abôyanj. ⁹ *Avômalô pik êthôñj yêlô palinj ma donjom Wapômbênj hayala yêlô. Yêlô adum ek nama ma donjom nôngô, lêk amô lôkmala. Ik yêlô kambom ma donjom miñ ama ami. ¹⁰ Leñjñmalainj ma donjom leñjñmavi wak nômbênj intu. Yêlô ma nê nômkama mi ma

* 5:2: Lom 8:23 * 5:6-7: Hib 11:13-16 * 5:8: Plp 1:23 * 5:9-10: Kol 1:10; 1Te 4:1; Sav 12:14 * 5:15: Lom 14:7-8 * 5:17: Lom 8:1; Gal 6:15 * 5:18: Lom 5:10 * 5:19: Lom 3:23-25 * 5:21: Hib 4:15 * 6:4-5: 2Ko 11:23-27 * 6:6: 1Ti 4:12 * 6:9: 2Ko 4:10

dojtom adum ba avômalô bêj anôj ibitak nê lôk nômkama bêj. Yêlô nômkama mi ma dojtom nômkama sapêj ma yêlôani.

¹¹ O yenañ avômalô Kolin! Yêlô anañ abô lôkthô hi yain ek môlô ma yêlô kapôlôñij hik i ek môlô nôlêm. ¹² Yêlô minj avasin kapôlôñij ek môlô ami. Mi. Môlô da. ¹³ *Aêj ba yahanañ hadêj môlô hatôm lambô hanañ hathak nakaduñ. Malêla takatu ba yêlô adum hathak môlô ma nundum aêj iyom lôk nodate kapôlômim ek yêlô.

Nê daluk lôk nê êvhavij minj nesak dojtom ami

¹⁴ *Môlô minj nômô imbinj nê daluk ami. Thêthôj lôk lokbañ hatôm dojtom e? Deda lo momañinij hatôm dojtom e? ¹⁵ Sadañ Belial lo Kilisi hatôm lenjijmavi imbinj i e? Mena nê êvhavij lo nê daluk hatôm nesak dojtom e? ¹⁶ *Ma Wapômbêj anêj unyak mathenj lôk ngôkba hatôm nê môtô imbinj i e? Milôk. Alalô ma Wapômbêj lôkmala anêj unyak mathenj hatôm anêj abô hanañ, “Tem yamô lôk yambenj imbinj i ma ya tem êtôm thêlôniñ Wapômbêj ma thêlô tem nimbital yenañ avômalô. *Wok Plus 26:12*

¹⁷ *Aêj ba notak avômalô takêj ma nômô daim.

Ma minj nobaloñ lelaik takêj ami ek batu yanja môlô thô. *Aisaia 52:11; Esekîel 20:34,41*

Ya Anyô Bêj yahanañ aêj.

¹⁸ *Ya tem yambital môlônim lemambô ma môlô tem numbitak êtôm yenañ okna lo avena. *2 Samuel 7:8, 14*

Ya Anyô Bêj Lôklokwanj yahanañ aêj.”

7

¹ Aiyañ thêlô, Wapômbêj bôk habitin abô havij alalô ba amô yani vibij. Ba intu natip ek nô m takatu ba hadum alalô lenjijkupik lôk dahôlôñij habitak lelaik ek nayô unjôv ba nambital mabuñ lôk mathen anôj.

Avômalô Kolin ele kapôlôñij liliñ ba Pol lamavi

² Nodate kapôlômim ek yêlô. Yêlô minj adum kambom lôk abulinj anyôla lôk asau i ami. ³ Minj yahanañ abô êj ek yasañ môlô ami. Mi. Bôk yahanañ nena môlô ma yenañ avômalô môlô. Ba intu môlô ômô ma yahamô. Môlô oma ma yahama aêj iyom. ⁴ Yahayala avanôj nena môlô avômalô mavi ba yahabam môlô. Alalôaniñ malaiñ lomaloma hamô ma dojtom yalenj mavi hamô yakapôlôñij sinj aleba yalenj halôk binj.

⁵ *Yêlô ayô Masedonia ma malaiñ lomaloma hapôm yêlô aleba hik yêlô seson. Ibulij yêlô lôbôlôj lôk ik vovak hadêj yêlô ma yêlô lenjijhiki hathak malaiñ lomaloma vi havij. ⁶ Ma dojtom Wapômbêj atu ba hêv avômalô lenjijmalaiñ thêvô, hêv Titi ba hayô. ⁷ Yani hanañ hadêj ya nena môlô lem hikam bêj anôj hathak malaiñ lomaloma ba môlô vovaj ek alalô napesañ malaiñ takêj imbinj i. Titi hanañ môlônim abô êj ma hêv yani thêvô. Ba intu Wapômbêj hêv yani hayô ek ya ba hêv ya thêvô aêj iyom ba yalenj mavi anêj dôêj.

⁸ *Bôk yahato kapya ba hêv malaiñ hadêj môlô. Ma dojtom yada ma malaiñ mi. Alikaknena. Yahêv malaiñ atu ba hamô vauna ma yalenj malaiñ aêj iyom. ⁹ Ma dojtom lêk yalenj mavi anôj. Ma yenañ kapya hêv malaiñ hadêj môlô ba intu hadum yalenj mavi e? Mi. Wapômbêj intu hadum ba hêv malaiñ takêj hadêj môlô ba intu ole kapôlômim liliñ. Aêj ba abô takatu ba yêlô anañ minj habulinj môlô ami. Ba intu hadum yalenj mavi. ¹⁰ *Wapômbêj hêv malaiñ hadêj avômalô ek nede kapôlôñij liliñ ek neja bulubuj. Êj ma minj malaiñ bêj ami. Ma dojtom malaiñ pik hathak hadum anêj ku nena hik avômalô vônô. ¹¹ Odañô! Môlônim malaiñ halêm anêj Wapômbêj ba hik môlô thô nena môlô vovaj ek notak auk kambom lôk udum ek unjwîk môlôda thô nena môlô ma kambom mi. Môlô lemimmaniñ lôk ôkô ma vovaj ek ôngô ya ek napesañ malaiñ êj ek nanêm malaiñ êndêj ôpatu ba hadum kambom êj. Avanôj! Môlô udum aêj ba intu hik thô nena môlô kambom mi. ¹² Aêj ba kapya atu ba bôk yahato ma minj yahato ek imbulij ôpatu ba hamij yenañ ku loñ sinj lôk nê m yada lij ami. Mi. Yahato ek môlô numij Wapômbêj ma ek injik môlôda thô nena môlô lemimhavij yêlô bêj anôj. ¹³ Ma nô m takêj hadum ba havatho yêlô kapôlôñij loñ.

Ba môlô ôêv Titi thêvô ba yani lamavi bêj anôj ba intu yêlô lenjijmavi bêj anôj aêj iyom. ¹⁴ Yahabam môlô ba yahanañ hadêj yani nena môlô ma avômalô mavi. Ba lêk udum mavi ba minj ôêv mama hadêj ya ami. Mi. Abô nômbêj atu ba yêlô anañ hadêj môlô, êj ma avanôj ba yêlôaniñ abô mavi atu ba anañ hathak môlô hadêj Titi, ma abô êj hik anôj mavi aêj iyom. ¹⁵ Môlô ôkô ba olowalinj ma owa yani thô lôk olanô anêj abô. Hayê aêj ba lahavij môlô bêj anôj. ¹⁶ Lêk yahayala avanôj nena môlô ma avômalô mavi ba intu yalenj mavi anôj.

8

* 6:13: 1Ko 4:14 * 6:14: Ep 5:11 * 6:16: 1Ko 3:16 * 6:17: ALK 18:4 * 6:18: Jer 31:9 * 7:5: 2Ko 2:13
* 7:8: 2Ko 2:4 * 7:10: Mat 27:3-5; Hib 12:16-17 * 8:1: Lom 15:26; 2Ko 9:1-2

Numbitak avômalô wapôm

¹ *Aiyaj thêlô, yêlô leñijhaviñ mólô noy-ala wapôm atu ba Wapômbêñ hêv hadêñ avômalô êvhaviñ takatu ba êmô plovins Masedonia. ² Thêlô ewa malaiñ bêñ anôñ ba êv i sêkêya. Ma doñtom leñijhmavi bêñ anôñ ba hayô sinj ba halelope ma iniñ malaiñ êv i sêkêya anêñ anôñ ma wapôm ba êv bêñ anôñ hatôm da. ³ Yahanaj avanôñ bij nena êv iniñ nômkama aleba miñ hatôm ami. Êñ ma thêlô êv doho haviñ. Thêlôda iniñ auk ma miñ anyôla hanañ hadêñ i ami. ⁴ Thêlô elaj hadêñ yêlô nena, “Yêlô vovaj ek nandum ku imbiñ avômalô vi ek nanêm Wapômbêñ anêñ avômalô mathêñ sa. Ba intu nandum mavi êndêñ yêlô ba notak yêlô ek nandum ku êñ.” ⁵ Ma yêlô asonj kambom! Avômalô takêñ iniñ ku môñ ma êv i hadêñ Wapômbêñ vêm ma esopa Wapômbêñ anêñ auk ba êv i hadêñ yêlô haviñ. ⁶ Aêñ ba yêlô apôvij Titi nena, “Nu Kolin ma undum anêm ku wapôm atu ba lêk habitak yôv endeba anêñ danj am.” ⁷ *Mólô avômalô vuliñ bij ba udum unim ku mavi ba hêv liñsinj. Ôêvhaviñ ba onaj abô batôñ oyaj lôk oyala auk ma ôpôvij ek nandum ku lôk lemimhaviñ yêlô. Aêñ ba intu nônêm lêlê esak ku wapôm atu ba hêv liñsinj aêñ iyom.

⁸ Ya miñ hatôm anyô bêñ te ek yanaj nena, “Undum aêñ” ami. Mi. Ma doñtom yahayê avômalô takatu ba êv i sêkêya leñijhiki ek nêñêm avômalô vi sa. Ba intu yalenjhaviñ yanjê nena mólônim lemimhaviñ êñ ma avanôñ hatôm thêlô iniñ mena mi e? ⁹ *Ma mólô oyala Anyô Bêñ Yisu Kilisi anêñ wapôm. Yani lôkmanjij. Ma doñtom yani habitak hatôm anyô hêv i sêkêya ek nêm mólô sa ek batu numbatak lôkmanjij.

¹⁰ Mólô ma avômalô mavi ba yenaj auk ma aêntêk. Sondabêñ yanj wakbôk ma mólô ômôñ ek ôêv unim da. Ma miñ ôêv oyaj ami. Mi. Kapôlômim hik am ba ôêv. ¹¹ Aêñ ba valuselej vithê la takatu ba ôpôm ma nôñêm vi ek nandum ku esak ek mólônim kapôlômim lôk unim ku imbitak doñtom iyom. ¹² *Nônêm lôk kapôlômim, êñ ma mavi. Ba miñ lemimbi nena nôñêm nômkama sapêñ êtôm da êndêñ Wapômbêñ ami. Nônêm êtôm vithêla takatu ba ôpôm ma tem indum Wapômbêñ lamavi. ¹³ Yêlôaniñ auk nena miñ nôdêlêk am ba nôñêm nômkama lôkthô ek nêm avômalô vi sa ma mólô mi ami. Mi. Nômbi sam esopa avômalô iniñ bôk lo loñ êmô. ¹⁴ Ma lêk mólônim bêñ anôñ hamô ba intu nôñêm thêlô sa. Yakô embenj yam ma tem iniñ bêñ anôñ ma tem nêñêm mólô sa aêñ iyom. Êñ ma lôkthô tem êtôm doñtom. ¹⁵ Hatôm bôk eto nena,

“Opalê atu ba hawa bêñ anôñ ma tem miñ êpôm bêñ anôñ ami,
ma opalê atu ba hawa auviñna ma tem miñ nêm yak ami.” *Etak Ijip 16:18*

Pol hêv Titi lôk anyô doho ba i Kolin

¹⁶⁻¹⁷ Yêlô anaj hik Titi liñ ek êsôk ek mólô ba yani lamavi ba halôk ek êsôk. Ma miñ yêlô alôk yani la ek êsôk ami. Mi. Yanida lahaviñ ba hapôvij ek êsôk. Wapômbêñ hêv yenañ auk hadêñ Titi ba lahiki hathak mólô. Aêñ ba yahêv yalenjmavi hadêñ Wapômbêñ. ¹⁸ Tem yêlô nanêm anyô yanj imbiñ yani. Ôpêñ ma avômalô êvhaviñ êyê nena anyô hadum Wapômbêñ anêñ ku mavi ba ebam yani. ¹⁹ Ba intu avômalô êvhaviñ elam ôpêñ ek ni imbiñ yêlô ek nêm da wapôm atu ek Wapômbêñ enja athêñ lôkmanjij lôk injik thô nena yêlô leñijhaviñ nanêm thêlô sa. ²⁰ Yêlô akô ek avômalô netatale yêlô esak da wapôm atu ba yêlô ayabinj. Ba intu yêlô apesanj ku êñ mavi ²¹ ek Anyô Bêñ lôk avômalô sapêñ nêgê nena yêlô adum ku êñ thêthôñ.

²² Ba intu yêlô êv anyô te haviñ ba hathôk. Yani hik i thô nena lamavi ek nêm ku lomalama sa lôbôlôñ. Bôk hayê nena mólô ma avômalô mavi ba intu hapôvij ek êsôk. ²³ Titi ma yenañ anyô mólô atu ba hadum ku haviñ ya hamô mólô malêvôñ. Ma aiyaj takêñ ma avômalô êvhaviñ iniñ jê ku takatu ba êv athêñ lôkmanjij hadêñ Kilisi. ²⁴ *Aêñ ba ungwik am thô êndêñ jê êntêk nena mólô ma avômalô lemimhaviñ avômalô vi. Ba intu yêlô abam mólô. Ma tem avômalô êvhaviñ lodôñlodôñ lôkthô nêgê nena yêlôaniñ abô ma avanôñ.

9

Kolin êv da ek nêm Wapômbêñ anêñ avômalô sa

¹ *Mólô bôk ovalonj ku da takatu ba ôêv ek nêm Wapômbêñ anêñ avômalô mathêñ sa. Ma doñtom yalenjhaviñ yanaj abô doho imbiñ. ² Yahayala nena mólô lemimhaviñ nôñêm i sa. Ba yahabam mólô hadêñ avômalô Masedonia nena sondabêñ yanj wakbôk atu ma mólô avômalô Akaia kapôlômim hakak am ek nôñêm da. Ba intu avômalô Masedonia doho elanj ba elom evenj ek nindum aêñ. ³ Aêñ ba yahêv aiyaj doho ba êthôk êtôm atu ba yêlô abam mólô ek miñ imbitak êtôm abôyaj ami ma êtôm ku ek mólô nopesanj am êtôm atu ba yahanaj. ⁴ Sêbôk ma yahabam mólô ba yakô jê Masedonia doho nêlêm imbiñ yêlô ba nêgê nena miñ ôpôpêk am ami êñ ma tem ya mama ma mólô ma tem noja mama bêñ anôñ lôk. ⁵ Aêñ ba yahanaj hik aiyaj takatu liñ ek nêñmôñ nêsôk nêgê mólô ek nêpôpêk da

* 8:7: 1Ko 16:1-2

* 8:9: Mat 8:20; Pij 2:6-7

* 8:12: Mak 12:43-44

* 8:24: 2Ko 7:13-14

* 9:1: 2Ko 8:1-7

takatu ba bôk môlô ubutinj abô ek nônem ek batu da êj imbitak êtôm da wapôm ma minj da palonj ami.

⁶ *Lemimbi nô m êntêk. Opalê atu ba havatho yanjvêk auvinjma ma tem enja dokte. Ma opalê atu ba havatho bêj anôj ma tem enja limamôk. ⁷ Wapômbêj lamavi hathak ôpatu ba hêv i lôk lavidonj. Ba intu avômalô tomtom nênem malêla êtôm inij lejninhavinj. Ma minj nêpplik ami. Ma anyô yanj minj êndôk anyô yanj la ek nê m ami. ⁸ Wapômbêj anêj wapôm tem indum ba anê m nômkama tem imbitak bêj anôj êtôm wak nômbêj intu ek anê m ku lomaloma indilup mavi. ⁹ Hatôm bôk eto nena,

“Yani hathak hapaliv anêj wapôm hadêj nê nômkama mi takatu ba êmô lôbôlôbô, ma anêj thêthônj hêk wak nômbêj intu sapêj.” *Kapya Yej 112:9*

¹⁰ *Wapômbêj hêv yanjvêk ek nembatho ma polom ek nejanj. Ma tem nê m yanjvêk bêj anôj ek indum môlô numbitak thêthônj êtôm yanjvêk atu ba hêv lijsinj. ¹¹ *Yani tem indum ba môlô numbitaklôkmanjinj ek nundum wapôm lôbôlôj ek yêlô nanê m da êntêk êndêj avômalô ma tem nênem inij lejnijnmavi êndêj Wapômbêj.

¹² Ku takatu ba môlô udum ma minj ôêv Wapômbêj anêj avômalô mathej iyom sa ami. Mi. Thêlô enaj inij lejnijnmavi bêj hadêj Wapômbêj aleba lejnijnmavi takêj hayô sijj ba halelope. ¹³ Ma da êj hik môlônim wapôm thô ek avômalô nêgê nena ôêvhavinj Kilisi ba osopa anêj Abô Mavi ba udum wapôm hadêj thêlô lôk avômalô vi havinj. Êj ma tem nêmbô Wapômbêj. ¹⁴ Ma thêlô tem nêgê Wapômbêj anêj wapôm takatu ba hêv hadêj môlô ba hayô sijj ba halelope ma tem lejnijniki ba netej mek ek môlô. ¹⁵ Nanê m lejnijnmavi êndêj Wapômbêj esak anêj wapôm takatu ba hêv hadêj alalô aleba hik alalôaninj auk vônô.

10

Pol hêv yanida kisi

¹ *Ya Pol yahasopa Kilisi ôpatu ba hatauvinj i ba hamô malinjaô. Ma yalenj hik ya ek môlô ba yahananj nena avômalô enaj nena yahamô havinj môlô ma ya anyô kupik. Ma donjtom enaj nena yahamô daim ma yahakôk havenj ek yambitak anyô bêj. ² *Ma doho enaj nena yêlô asopa auk pik. Yakô tem yasôk êtôm anyô bêj ba yasanj i la. Ba intu yahananj hik môlô lij lôklokwanj ek nopesanj abô êj vêmam ka yasôk nena mi ma tem yasôk êtôm anyô bêj. ³ Yêlô amô pik ma donjtom minj ik vovak hatôm avômalô ethak

idum ami. ⁴ *Ma yêlô awa Wapômbêj anêj lôklokwanj ek abulinj nômkama pik takatu ba lôklokwanj ba nômkama vovak takatu ba yêlô ik vovak hathak ma minj nômkama pik êntêk ami. ⁵ Abô eham i lôk êkôki takatu ba haminj Wapômbêj anêj auk lonj sinj intu yêlô avak pesa. Ma yêlô ato auk lokbanj takêj ek imbitak thêthônj ênjêk Wapômbêj ma. ⁶ Ba intu node kapôlô mim lili nj yapi nj ek yêlô athôk ma nanê m vovanj êndêj nê takatu ba lejnôndônj kôtônj iyom. Ma minj ole kapôlô mim lili nj ami ma ku êj tem mi.

⁷ Môlô othak ôyê nômkama hêk viyainj iyom. Ma ôpatu ba habam yani nena Kilisi anêj, nodanjô! Yêlô ma Kilisi anêj havinj. ⁸ *Yahabam yada bêj anôj nena Anyô Bêj hêv athêj bêj hadêj yêlô ek nambatho môlô lonj lôklokwanj ma minj nambulinj môlô ami. Ba intu minj ya mama ami. ⁹⁻¹⁰ Avômalô enaj nena yahato kapya hatôm anyô bêj lôk yamalenj thêlêv ba yahathanj avômalô. Lôk enaj nena yahalê m ma thêlô êyê ya hatôm anyô kupik lôk yenanj abô ma volonja. Nodanjô! Môlô minj nosonj nena yahato kapya yanj atu ek indum môlô nôkô ami. Mi. ¹¹ Môlô opalê la takatu ba osonj nena ya anyô kupik, ma nodek lemôndônj ba nodanjô! Malêla takatu ba môlô osam hêk yêlôaninj kapya, nô m takêj iyom intu tem yêlô nasopa.

¹² Hatôm yambam yada êtôm nê mavi takatu ba eham thêlôda? Yananj nena ya anyô lôkuk hatôm thêlô e? Alikaknena! Ya mi. Nê molo ethak idum aênj! Thêlô ethak êyê inêj ku ba eham nena thêlôninj ku lêk habitak mavi. ¹³ *Yêlô abam yêlôaninj athêj hathak ku takatu ba Wapômbêj hêv hadêj yêlô iyom. Ba môlô ma ômô ku êj kapô. Ma vi atu ba minj hêv ami ma minj abam yêlôda ba ananj abô mayaliv ami. ¹⁴ Ma avômalô doho enaj nena yêlô abam i hathak ku takatu ba minj yêlôaninj ami. Mi. Yêlô ma nê mônj anôj ek ayô ek môlô havinj Kilisi anêj Abô Mavi. ¹⁵ Ba intu yêlô minj abam yêlôaninj athêj hathak ku takatu ba anyô vi idum ami. Yakô môlônim ôêvhavinj tem indumbak ma yêlôaninj ku tem ni embenj môlônim lonj sapêj ¹⁶ ek yêlô nananj Wapômbêj anêj Abô Mavi embenj luvuluvu. Aênj ba tem yêlô nabam yêlôaninj athêj esak ku kapô takatu ba anyô yanj hadum ami. ¹⁷⁻¹⁸ *Ôpatu ba Anyô Bêj habam yani intu tem Anyô Bêj imbi binônj esak. Ma ôpatu ba habam yanida intu tem athêj mi. Hatôm bôk eto nena, “Opalê la takatu ba êbô ma nêmbô i esak Anyô Bêj iyom.” *Jelemaia 9:24*

11

* 9:6: Snd 11:24-25 * 9:10: Ais 55:10 * 9:11: 2Ko 1:11; 4:15 * 10:1: 1Ko 2:3 * 10:2: 1Ko 4:21 * 10:4: Ep 6:13-17 * 10:8: 2Ko 13:10 * 10:13: Lom 12:3 * 10:17-18: 1Ko 1:31; 4:4

Pol miñ kédôñwaga abôyan ami

1 Yahanaj abô molo ma donptom nômo malinjyaô vëmam. 2 *Yalenđaj hathak môlô hatôm atu ba Wapômbêñ ladañ hathak alalô. Yahapesañ abô ek noja anyô donptom iyom intu Kilisi ba yahadam ek môlô kapôlôdim ênjêk mabunj êtôm avi muk atu ba lêk êlôk la yôv ma donptom miñ elom ami denañ. 3 *Ma yakô avômalô doho nimbulinj môlônim auk endebe nôndô abô takatu ba ovak havinj Kilisi hatôm sêbôk atu ba umya havunj abô ba hasau Ewa. 4 *Nê takêñ êlêm enañ ba môlô osopa Yisu yanđa ma miñ Yisu atu ba yêlô bôk anañ hathak ami. Ma owa dahô yanđa ma miñ yanj atu ba sêbôk ba môlô owa ami. Ma osopa abô yanđa ma miñ abô mavi sêbôk ba môlô osopa ami. Aisê ka owa nê êñ thô? 5 *Môlô osonj nena kédôñwaga takatu ba olam nena “apotel lôkmanjij” êmô vulinj ek ya e? Mi. Miñ yahamô thêlô vibinj ami. 6 *Ya anyô yaveñbôlêk malainj ba yahanaj abô thôthô. Ma donptom yenanj auk hamô ba bôk yahik lôkthô thô hadêñ môlô ba oyala yôv.

7 *Yahanaj Wapômbêñ anêñ Abô Mavi hadêñ môlô ma donptom yahadô vuli ek yatauvinj ya ma yanêm môlô lij. Êñ ma kambom e? 8 *Nodañô! Ya ma hatôm anyô vani ba yahawa nê êvhavinj vi inj valuselenj ek batu yandum ku yanêm môlô sa esak. 9 *Yahamô havinj môlô ba yahêv yak hathak nômkama ma donptom miñ yahêv malainj hadêñ môlô ami. Aiyanj doho êlêm anêñ Masedonia ba êv ya sa. Wak takêñ ma yahadô yanêm malainj lomalomâ êndêñ môlô ba tem miñ yatak auk êñ ami. 10 Kilisi anêñ abô ma avanôñ. Ma yenanj abô aêñ iyom ba intu yahabam ya hathak nôm takêñ. Môlô avômalô plovinj Akaija miñ hatôm numinj ya loñ sij ami. 11 Miñ yalenj havinj môlô ami ba intu yahadam aêñ e? Wapômbêñ intu hayala.

12-15 Sadañ hêv i liliñ hatôm anjela lôk deda. Ma anêñ nê ku ele i liliñ hatôm nê thêthôñ aêñ iyom ba ibitak apotel oyanj ma esau môlô nena thêlô ma Kilisi anêñ apotel. Êñ ma Sadañ da anêñ kobom ba hathak hadum aêñ ba intu miñ nosonj kakapuk ami. Aêñ ba tem yandum êtôm aêsêbôk ba yahadam ek miñ yanja vuli esak Wapômbêñ anêñ abô takatu ba yahanaj ami ek yadabêñ nê takêñ injinj auk kisi. Thêlô idum ek nenanj nena, “Yêlô ma apotel hatôm Pol” ba intu idum ek yananj injik môlô lij esak vuli. Êñ ma tem

thêlô nêñem injinj athêñ lij esak injinj ku. Nê takêñ injinj lôkmala anêñ danj tem êtôm injinj ku kambom takatu ba idum.

Pol hadum ku apotel ba hawa malainj lomalomâ

16 Bôk yahanaj yôv nena miñ lemimimbi nena ya ma anyô molo te ami. Ma donptom tem yanaj abô molo ba yambam ya êtôm kédôñwaga abôyanj takêñ ba intu nodañô bônôñj êtôm atu ba othak udum hadêñ nê molo vi. 17 Yahasopa auk molo ba yahabam ya ma miñ yahasopa Anyô Bêñ anêñ abô ami. 18 Ma kédôñwaga abôyanj ethak eban i hatôm avômalô pik ethak idum. Aêñ ba intu tem yambam ya. 19 Môlô othak ômô labalina havinj nê auk molo. Êñ ma môlô nê lôkauk e? 20 Odañô! Nê êñ êyê môlô nena ôvathek lôk ibulinj môlô ma êv vovanj lôk êv thêlôda lij ma epetav môlô malemim danj. Ma donptom môlô miñ ôpôlik ami! 21 *Betha ya anyô vau lôk miñ yahadam hatôm thêlô ami ba intu ôpôlik hathak ya? Ai! Lêk ya mama.

Nê takêñ miñ êkô ami ma êv injinj athêñ lij ba intu tem yandum êtôm anyô auk molo ek yambam yada aêñ iyom. 22-23 *Thêlô ma Hiblu e? Mena Israel e? Mena Ablaham anêñ limi e? Ma thêlô ma Kilisi anêñ nê ku e? Ma ya? Ya ma bêñ anôñ lôk ek thêlô. Aêñ ba ya hatôm anyô molo ba tem yambam ya da. Bôk yahadam ku bêñ anôñ lôk yahamô koladôñ ma ik ya hathak yak lôkmanjij lôk idum ek nijik ya vônô lôbôlôñ hamôñ ek i. 24 *Avômalô Israel bôk ik ya bôlôñ bahenji hathak yak lôkmanjij hatôm 39. 25 *Ik ya hathak okdiba hatôm bôlôñ lô ma ik ya hathak valu bôlôñ te. Ma yahathak yenj ba yaha ma kakalu lôk damak ba yenj kambom hatôm bôlôñ lô. Ma yahamô ngwêk malêvôñ hatôm bôlôvôñ yanj ma wak daluk yanj. 26 *Yaha ba yahalêm lôbôlôñ ba njanbô lôk nê vani ma yada yenanj avômalô lôk nê loñ buyanj ma avômalô malak bêñbêñ lôk loñ oyanj ma ngwêk kambom lôk nê esau nena yenanj aiyanj lôkthô idum ek nimbulinj ya. 27 Yahadam ku malainj lôk vovanik bêñ ba miñ yahêk ami. Yahathakmuninj lôk yahama kisi ma yaha yalenj oyanj. Ya nômkama mi ba yahasimbak. 28 Ma malainj te havinj nena yalenj hik ya wak nômbêñ intu hathak avômalô êvhavinj lôkthô. 29 Nê takatu ba lêk vau, êñ ma ya lêk vau aêñ iyom. Ma anyôla havôn anyô yanj ek indum kambom, êñ ma yakapôlôñ hathanj hatôm atum.

* 11:2: Ep 5:26-27 * 11:3: Stt 3:4,13 * 11:4: Gal 1:8-9 * 11:5: 1Ko 15:10; 2Ko 12:11 * 11:6: 1Ko 2:1,13

* 11:7: 1Ko 9:18 * 11:8: Plp 4:15,18 * 11:9: 2Ko 12:13; Plp 4:15,18 * 11:21: Plp 3:4 * 11:22-23: Ap

16:23; Plp 3:5 * 11:24: Lo 25:3 * 11:24: Israel injinj abô balabunj hanañ nena nijik anyô esak yak lôkmanjij êñ

êtôm bôlôñ 40 êñ ma tem anyô ema. Ma 39 ma tem anyô êmô lôkmala. Ba intu evali Pol hatôm 39 iyom. * 11:25: Ap

16:22; 14:19 * 11:26: Ap 9:23; 14:5

³⁰ Lemimhaviñ yambam ya aêñ ba intu tem yambam ya esak yenañ ku vaunena takatu ba bôk yahadum iyom. ³¹ Wapômbêñ alalôaniñ Anyô Bêñ Yisu anêñ lambô atu ba nêmbô wak nômbêñ intu sapêñ hayala nena miñ yahanaj abôyanj ami. ³² *Aletas hatôm kinj ma yahamô Damaskas. Ma kinj anêñ anyô bêñ te hanaj hadêñ nê vovak takatu ba eyabinj loj êñ ek nebalonj ya. ³³ Ma doñtom etak ya halôk vak sam bêñ te ba êlêlô ya halôk unyak lôk abyanj ba yahasôv ma miñ evalonj ya ami.

12

Pol hayê wêñ

¹ Abô êntêk miñ hatôm nê m avômalô sa mavi ami. Ma doñtom tem yambam ya esak loj bô esak wêñ lôk auk takatu ba Anyô Bêñ hik thô hadêñ ya. ² Yahayala anyô atu ba hêvhaviñ Kilisi. Sondabêñ 14 hale ba hi ma ewa yani ba i malak leñ te lô. Ewa ôpêñ lôk liñkupik mena injo, êñ ma yahathôñ. Wapômbêñ da hayala. ³ Yahayala nena anyô êñ ewa lôk liñkupik mena mi, êñ ma yahathôñ ma Wapômbêñ iyom intu hayala ⁴ ba ewa yani ba i malak leñ elam nena “Paladais”. Yani halanj abô loj kapô lomaloma ba ik yani kisi ek miñ enanj bêñ ami. ⁵ Anyô anêñ aêñ ma tem yambam yani. Ma doñtom yada ma tem yambam yenañ ku vaunena takatu.

Nômla hatôm yak lôkmanjinj havatho Pol

⁶⁻⁷ *Wapômbêñ bôk hêv ku lôk abô ma auk lôkmanjinj hadêñ ya yôv. Aêñ ba yahadum ek yambam yada esak auk êñ, êñ ma yananj abô avanônj iyom ba miñ ya anyô auk volonj ami. Ma yakô avômalô nesonj nena ya anyô lôkmanjinj ba miñ ya anyô oyanj hatôm nê vi ami. Aêñ ba hêv Sadañ anêñ nê ku ba i ibi yalenjvinj kupik hathak yak lôkmanjinj ba hêv malainj hadêñ ya ek miñ yanjê ya danj ami. ⁸ Yahalanj hadêñ Wapômbêñ hatôm bôlônj lô ek nê m vê ênjêk ya. ⁹ *Ma doñtom hanaj hadêñ ya, “Yenanj lôklokwanj hik i thô hadêñ waklavônj o vau lôk yenañ wapôm ma hatôm ek o.” Aêñ ba yalenjmavi ek yambam yenañ ku vaunena takatu ek injik Kilisi anêñ lôklokwanj thô. ¹⁰ Ya anyô vau ma doñtom lêk ya anyô lôklokwanj. Ba intu yahasopa Kilisi vanjwam ma yalenjmavi nena ya anyô vau lôk enanj abôma hathak ya ma yahadum ku lôk vovanik lôk êv vovanj lôk malainj lomaloma hadêñ ya.

Pol hathô avômalô Kolin ba haya

¹¹ *Môlôda udum ba yahabam yada ba intu lêk yahabitak anyô molo. Ya anyô oyanj ma doñtom miñ ya anyô oyanj anônj

ek aposel lôkmanjinj takatu ami. Thêlô êlê m ek môlô ma môlô ôêv yak ba miñ onanj yenañ ku anêñ lavônj mavi hadêñ i ami. ¹² *Wapômbêñ haminj lôklokwanj haviñ ya ba intu hik yenañ ku thô nena ya ma aposel te. Ma hêv avômalô sa ek neyala yanida mavi hathak lavônjinj lôk nômbithi ma ku lôklokwanj lomaloma ma miñ ya popabuk ami. Ma môlô bôk ôyê nô m takêñ yôv. ¹³ *Aisê ba môlô onanj nena yakapôlônj hagiap hathak môlô ma yalenjhaviñ avômalô êvhaviñ vi? Sêbôk ba yahamô haviñ môlô ma yahadô yanê m malainj êndêñ môlô ba intu miñ yahawa môlônim da hatôm yahadum hadêñ avômalô êvhaviñ vi ami. Ma môlô lemmaninj eka? Kikaknena! Notak kapôlômim ek ya.

¹⁴ Odanô! Lêk bôlônj te lô ba tem yasôk ek môlô. Miñ yalenjhaviñ môlô nô nê m nô mkama êndêñ ya ami. Yalenjhaviñ môlôda. Avômena miñ isup valuseleñ ek nê nê m lami sa ami. Mi. Lami isup valuseleñ ek nê nê m nali sa. Ba intu tem miñ yanê m môlô malainj ek yasup môlônim da ek nê m ya sa ami. ¹⁵ Aêñ ba yalenjmavi anônj ek yanê m yenañ nô mkama lôkthô êndêñ môlô ma yanê m yada imbinj aêñ iyom. Yalenjhaviñ môlô bêñ anônj ma yakô ek môlô nôndô ya. ¹⁶ Avômalô enanj nena yahamô haviñ i ba miñ yahêv malainj ami. Ma doñtom elam ya nena anyô yahasau avômalô lôk yahananj abô yanj. ¹⁷ Aisê! Nê ku takatu ba yahêv hathôk ma doho ibulinj môlô e? ¹⁸ *Yahapôvinj Titi ek êsôk ek môlô ma yahêv alalôaniñ aiyanj te haviñ. Ma Titi habulinj môlô e? Mi. Titi hathak hasopa yavenjwam iyom ma yaianinj auk ma doñtom.

¹⁹ Môlô olanj abô takatu ba osonj nena yêlôda êv i kisi e? Mi. Yêlô ma Kilisi anêñ avômalô ba aminj Wapômbêñ ma ba ananj abô êntêk. Aiyanj thêlô, nô mkama lôkthô atu ba yêlô adum ek embatho môlô loj. ²⁰ Yahakô ek yasôk ma tem miñ yalenjmavi ek môlô ami ma môlô tem miñ lemimmavi ek ya aêñ ami. Yahakô ek abô lôkthanjo ma leñdanj lôk leñjana, lôk ovak am vose hi lodônjlodôn, abôma lôk onanj abôyanj hathak anyô yanj ma otatale am lôk ôyê am danj lôk ôthô avômalô ba i mayaliv. ²¹ *Yahakô ek yasôk esak loj bô ma yenañ Wapômbêñ tem indum ba ya mama esak môlônim kambom takatu. Ma tem yakapôlônj malainj bêñ anônj esak nê takatu ba miñ ele kapôlônjinj liliñ hathak ininj lelaik lôk thethanjak ma sek walilinj takatu ba idum ami.

13

Kolin neyabinj ininj êvhaviñ

* 11:32: Ap 9:23-25 * 12:6-7: Jop 2:6 * 12:9: Plp 4:11-13 * 12:11: 2Ko 11:5 * 12:12: Lom 15:19
* 12:13: 2Ko 11:9 * 12:18: 2Ko 8:6,16-18 * 12:21: 2Ko 13:2 * 13:1: Mat 18:16; 1Ti 5:19

¹ *Bôk yahathôk bôlôḡ ju yôv ma êntêk yahathôk ma tem bôlôḡ te lô. Lemimimbi esak abô êntêk,

“Ju mena lô la enaḡ anyô te anêḡ kambom bêḡ, êḡ ma abô avanôḡ.” *Lo 19:15*

²⁻³ Sêbôk atu ba yahathôk bôlôḡ yanḡ ma yahêv abô lôkliḡyak hadêḡ môlô. Ma lêk yahamô haviḡ môlô ami, ma doḡtom yahanaḡ hathak loḡbô nena môlô lemimhaviḡ ôḡḡô nena yada yenaḡ abô mena Kilisi anêḡ abô. Ba intu tem yasôk esak loḡbô ek yanḡê nena avômalô takatu ba idum kambom lôk avômalô kambom vi ma tem miḡ yatak i ek nêsôv ami. Kilisi ma miḡ anyô vau ami. Mi. Anyô lôklokwaḡ kambom ba tem eyabiḡ môlô dedauḡ mavi.

⁴ *Avanôḡ, yani hatôm anyô vauna te ba ik yani hathak a. Ma doḡtom hamô lôkmala hathak Wapômbêḡ anêḡ lôkliḡyak. Yêlô ma vaunena aêḡ iyom ma doḡtom hathak Wapômbêḡ anêḡ lôklokwaḡ ba intu yêlô amô lôkmala haviḡ yani ek nanêm môlô sa.

⁵ *Nôsôam ba noya ek ôḡḡô nena unim ôêvhaviḡ hamô mena mi e? Nutitiḡ amda ek noyala nena intu ômô haviḡ Yîsu Kilisi mena bôk ôêv yak yôv. Injo. Yakô mi la.

⁶ Yalenḡhaviḡ môlô nutitiḡ yêlô ma tem ôḡḡô nena miḡ bôk aêv yak ami. ⁷ Ba yêlô miḡ aêv yak ami ba avômalô êyê yêlô hatôm aposel, êḡ ma nôḡ oyaḡ. Mena enaḡ nena yêlô aêv yak ba yêlô ḡê vau ba miḡ aposel ami, êḡ ma nôḡ oyaḡ aêḡ iyom. Ma doḡtom nôḡmbêḡ ma nundum nôḡkama lôkthô thêthôḡ iyom. Ma yahanaḡ hik Wapômbêḡ liḡ ek miḡ môlô nundum kambom la ami. ⁸ Yêlô miḡ hatôm nandum nôḡla eso abô avanôḡ ami. Mi. Nambatho abô avanôḡ loḡ iyom. ⁹ Môlô lôklokwaḡ ma yêlô vau, êḡ ma yêlô lenḡḡmavi. Yêlô ateaḡ mek ek môlô nopesaḡ unim kambom takêḡ ba numbitak mavi esak loḡbô.

¹⁰ *Anyô Bêḡ hêv ku lôk athêḡ êḡ hadêḡ ya ek yato môlô ek numbitak thêthôḡ ma miḡ yambi môlô ni ami. Aêḡ ba miḡ yahamô haviḡ môlô ami ba intu yahato abô takêntêk ek waklavôḡ atu ba yahathôk ma tem yanḡa yenaḡ lôklokwaḡ ek yapesaḡ môlônim auk. Ma miḡ yanêm vovaḡ êndêḡ môlô ami.

Pol hanaḡ anêḡ lamavi

¹¹ Aiyaḡ thêlô, lêk yôv. Ba lemimmavi ma nopesaḡ malaiḡ sapêḡ. Nobatho am loḡ esak abô ni ba êlêm ma noja auk doḡtom lôk nôḡmô yôhôk ma Wapômbêḡ anêḡ lahaviḡ lôk anêḡ labali êmô imbiḡ môlô.

¹² Ma nokam môlôviyaḡ esak kobom yôhôk mathaḡ.

Nê mathaḡ lôkthô êv iniḡ lenḡḡmavi haviḡ.

¹³ Alalôaniḡ Anyô Bêḡ Yîsu Kilisi anêḡ wapôm lôk Wapômbêḡ anêḡ lahaviḡ ma Lovak Mathaḡ anêḡ lamavi êmô imbiḡ môlô lôkthô.

Kapya atu ba Pol hato hi Galesia Abô môn

Pol hato abô êntêk hi hadêñ avômalô êvhavij takatu ba êmô plovins Galesia. Bôk hamô havij thêlô ba hanaj Wapômbêñ anêñ Abô Mavi bêñ hadêñ thêlô ba intu êvhavij Yisu (Ap 16:6; 18:23). Thêlô bêñ anôñ ma miñ nê Israèl ami ma nê loñ buyan.

Havên yam ma nê Israèl doho êlêm ma enaj hadêñ thêlô ek nebalonj Mose anêñ abô balabun loñ lôk nengethe inij kupik êtôm nê Israèl ek nimbitak thêthôñ ênjêk Wapômbêñ ma. Pol halanj abô êñ, ma hato kapya êntêk nena nê takatu ba êvhavij Yisu Kilisi ma Wapômbêñ halam i nena nê thêthôñ. Ma nê takatu ba esopa balabun iyom miñ hatôm nimbitak thêthôñ ami.

Hato hadêñ 53 AD la.

Pol hêv lamavi

¹ Ya ma aposel Pol. Avômalô la miñ elam ya ek yandum ku êntêk ami lôk miñ anyôla hêv ku êntêk hadêñ ya ami. Yisu Kilisi lo Kamik Wapômbêñ thai da êv ku êntêk hadêñ ya, ôpatu ba hik Yisu Kilisi liñ hêk nãma. ² Ya lôk aiyaj thêlô aêv kapya êntêk hadêñ môlô avômalô ôdôñ takatu ba ôêvhavij ômô malak lôñ nenanena anêñ plovins Galesia.

³ Alalôaniñ Kamik Wapômbêñ lôk Anyô Bêñ Yisu Kilisi nêñêm inij wapôm lôk labali êndêñ môlô. ⁴ Alalôaniñ Kamik Wapômbêñ anêñ lahavij ba Kilisi hêv yanida ek nê alalô sa ek nê kambom vê lôk epole kambom bôlôñ êntêk anêñ yak takatu ba havalonj alalô loñ vê. ⁵ Aêñ ba nambô Kamik Wapômbêñ anêñ athên lôkmanjinj êtôm wak nômbêñ intu sapêñ. Avandôñ!

Abô Mavi ma doñtom iyom

⁶ Ya kapôlôñ hason kambom nena kethen oyan ma môlô ôvôlinj dômim hadêñ ôpatu ba bôk halam môlô hathak Yisu Kilisi anêñ wapôm ma lêk môlô osopa abô yanja. ⁷ Ma doñtom abô êñ ma miñ Wapômbêñ anêñ abô ami. Yakô anyô doho lêk nendela môlônim auk ba nindum ek ninduvinj Kilisi anêñ Abô Mavi. ⁸ Odañô! Yêlôda anaj abô yanja mena aña la anêñ malak leñ hanaj abô yanja hadêñ môlô ba miñ hatôm Abô Mavi sêbôk ba yêlô anaj hadêñ môlô ami, êñ ma tem yandam Wapômbêñ ek imbulinj ôpêñ. ⁹ Bôk yêlô anaj hadêñ môlô yôv ma lêk yahanaj hathak loñbô. Anyô late hanaj Abô Mavi hadêñ môlô ba miñ hatôm atu ba

bôk owa anêñ yêlô ami, êñ ma tem yandam Wapômbêñ ek imbulinj ôpêñ.

¹⁰ *Ba yahanaj abô êñ ek yandôk avômalô leñij lôk Wapômbêñ la e? Mena yahadam ek avômalô nêgê ya nena mavi e? Yahanaj abô êñ ba hatôm sêbôk atu ba yahadam ku ek avômalô nêgê ba nebam ya, êñ ma ya miñ Kilisi anêñ anyô ku te ami.

Pol hanaj anêñ ku lavôñ

¹¹⁻¹² *Aiyaj thêlô, yalenjavij môlô noyala nena Abô Mavi atu ba yahanaj hadêñ môlô, êñ ma Yisu Kilisi da hik thô hadêñ ya. Ma miñ anyôla hanaj mena yahawa hêk anyôla anêñ auk lôk miñ anyôla hadôñ ya hathak abô êñ ami. Milôk.

¹³ *Môlô bôk olanjô hathak yenañ bôk lo loñ sêbôk ba yahasopa Israèl inij abô balabun, ba yahêv vovanj bêñ hadêñ Wapômbêñ anêñ avômalô êvhavij ba yahabulinj i. ¹⁴ *Ma ya lôklokwanj ek yasopa bumalô inij bôk lo loñ ba yahatitij Mose anêñ balabun aleba yenañ auk hamôñ ek apenena muk Israèl vi inij. ¹⁵⁻¹⁷ *Ma doñtom Wapômbêñ da hadum ba hik nakadun thô hadêñ ya ek yanaj Abô Mavi esak nakadun bêñ êndêñ avômalô loñ buyan. Sêbôk ba yahaminj wakatik kapô denan, ma bôk habi ban hayô hêk ya lôk halam ya yôv hathak anêñ wapôm. Ba intu yaha Alebia vêm ma yahavôhalêm Damaskas hathak loñbô. Miñ yahanaj hik anyôla liñ lôk yaha Jerusalem ek yanjê aposel takatu ba ibitak êmôñ ek ya ami.

¹⁸ *Sondabêñ lokwanjlo hale ba hi, êñ ma yaha daku Jerusalem ek yanaj abô imbinj Pita. Ma yahamô havij yan hatôm wak laumij ba labahenji. ¹⁹ Ma doñtom miñ yahayê aposel vi ami ma yahayê Jems iyom, Yisu yanj molok. ²⁰ Ba intu abô êntêk ba yahato hadêñ môlô, ma yahanaj abô avandôñ hamij Wapômbêñ ya. Ma miñ abôyan ami. ²¹ *Vêm ma yaha plovins Silia lo Silisia. ²² Ma avômalô ôdôñ takatu ba êvhavij Yisu Kilisi êmô Judia êthônj ya palin. ²³ Thêlô elanj abô takatu ba avômalô vi enaj hathak ya iyom nena, "Sêbôk ma ôpêñ hêv vovanj hadêñ alalô ba habulinj abô êvhavij. Ma doñtom lêk hanaj abô êñ bêñ." ²⁴ Ma avômalô takêñ êyê yenañ ku ba êbô Wapômbêñ anêñ athêñ.

2

Aposel êlôk hathak Pol anêñ ku

¹⁻² *Sondabêñ hatôm 14 hale ba hi yôv ma Wapômbêñ miñ hik anêñ lahavij thô ek yana Jerusalem. Aêñ ba yahavôha daku hathak loñbô. Ma Banabas hi havij ya ma

* 1:4: Gal 2:20 * 1:7: Ap 15:1,24 * 1:8: 1Ko 16:22
8:3 * 1:14: Ap 22:3 * 1:15-17: Ais 49:1; Gal 2:7 *

* 1:10: 1Te 2:4 * 1:11-12: Mat 16:17 * 1:13: Ap
1:18: Ap 9:26-27 * 1:21: Ap 9:30 * 2:1-2: Ap 15:2

yahawa Titi havin. Ma yahalam avômalô êvhavin inin nê bênbên ba yêlô amô unyak kapô ma yahanan yanar ku lavôn hathak Wapômbên anên Abô Mavi atu ba yahév hadên avômalô lon buyar ek yêlô sapên kapôlônin donjom ek ku ên injik anôn. ³Nê bênbên takên elarôn yanar abô ba leninmavi hathak ma min enar nena yêlô nangothe Titi anyô Glik atu anên kupik ami. ⁴*Ku ên anên ôdôn nena sêbôk ba aiyar doho atu ba esopa abô yanar ivun inin auk ma ibitak êyô yêlô kapô ba êlêm ek neyala yêlôanin auk esak Yisu Kilisi lôk aisê ba balabun nenjothe kupik min havalon alalô lon hathak lonbô ami. Yakô inin auk ên embalon alalô lon ba namô balabun vibin esak lonbô. ⁵Ma yêlô min alôk hathak nê ên inin auk nenjothe Titi anên kupik ami, ma milôk ek Abô Mavi ên anên anôn injik inin mîlô.

⁶Ma donjom nê bênbên takên min eyabin yanar auk ami. Mîlôda obam thêlô nena nê bênbên ma donjom Wapômbên min hayê nômkama takatu ba hêk lon yain ami. Aên ba yada yanar auk nena thêlô ma nê bênbên, ên ma nôm oyar. ⁷*Nê bênbên takên êyê nena Wapômbên bôk hêv ku yanar anên Abô Mavi bên êndên avômalô lon buyar hatôm hêv ku hadên Pita ek enar êndên avômalô Israel. ⁸Wapômbên hêv lôklokwan ên hadên Pita ek indum ku aposel êmô avômalô Israel malêvôn. Ma hêv lôklokwan hadên ya aên iyom ek yandum ku aposel êmô avômalô lon buyar malêvôn. ⁹Jems lo Pita ma Jon nê takatu ba mîlô ôyê hatôm nê bênbên, thêlô takên êyê nena Wapômbên hêv anên wapôm ek yandum ku ên imbin. Ba intu ekam yai lôk Banabas ma ewa yai hatôm inin iviyan ek nandum ku êmô avômalô lon buyar malêvôn ma thêlôda nindum ku nêmô avômalô Israel malêvôn. ¹⁰*Ma thêlô êv abô donjom iyom hadên yai ek nanêm avômalô sawa takatu ba êvhavin sa. Ku ên bôk halin ya bô ba hapôvin ya ek yandum.

Pol hanar Pita anên kambom bêt

¹¹Sêbôk atu ba yahamô Antiok ma Pita hayô ba yai amô vêm ma hadum kambom te. Yahayê ma yahathan yanar nena, ¹²*“O ma anyô hothak hoan nôm havin avômalô lon buyar takatu ba min enjothe inin kupik ami ma êvhavin Yisu Kilisi. Ma donjom Jems anên nê ku takatu ba evalon auk nenjothe kupik lon êyô, ma hôkô ba hôpôlik lôk hôvônin dônim ek avômalô lon buyar takên. ¹³Ma anêm auk lôkban ên havôn avômalô êvhavin vi anên Israel aleba havôn Banabas havin.”

¹⁴Yahayê nena lêk etak Abô Mavi anên lonjônê ba even mayaliv, ên ma yahamin

piklêvôn ma yahanar Pita bêt nena, “O ma anyô Israel te ma donjom lêk hôyô lon êntêk môn ma hotak avômalô Israel inin kobom ba hoan nôm mayaliv havin avômalô lon buyar. Ma donjom lêk huik auk ên liliin ba hudum ek osopa Mose anên balabun esak lonbô ba hôpôlik hathak avômalô lon buyar takên. Aisê, hudum ek ôpôvin avômalô lon buyar ek nesopa Mose anên abô balabun e?”

Ôpatu ba hêvhavin Yisu ma anyô thêthôn

¹⁵Yêlôanin wakatik lo wakamik ma avômalô Israel ba yêlô ma min abitak anên avômalô lon buyar takatu ba elam nena nê daluk ami. ¹⁶*Ma yêlô ayala nena ôpatu ba hêvhavin Yisu Kilisi, ma Wapômbên halam yanar nena anyô thêthôn. Ma ôpatu ba hasopa Mose anên abô balabun, yanar ma mi. Ma yêlô bôk abitak thêthôn hatôm avômalô lon buyar hathak ale kapôlônin liliin ba aêvhavin Yisu Kilisi. Ma min hathak abô balabun ami ek malê nena abô balabun min hatôm indum ba anyôla imbitak thêthôn ami.

¹⁷Ma donjom anyôla hanar nena balabun ma nôm oyar ma êvhavin iyom intu nôm anôn ba hadum mayaliv, ên ma avômalô tem nêgê Kilisi êtom kambom anên alar. Ên ma auk lokban anôn! ¹⁸Yahavônin yadôm in ek abô balabun ma donjom haven yam ma yahik auk ên liliin ba yahayê nena balabun ma lêk nômbên ba yahasopa. Ên ma hik thô nena ya ma anyô yahabulin abô balabun. ¹⁹Lôk abô balabun ên hik ya vônô ek batu yamô lôkmala imbin Wapômbên. ²⁰*Bôk ik yai lôk Kilisi vônô hathak alovalanjin. Yada ma min yahamô lôkmala hathak lonbô ami. Ma donjom Kilisi da lêk hamô lôkmala hamô yakapôlôn. Lôkmala ên intu hamô yalenvin kupik hatôm yahêvhavin Wapômbên Nakadun, ôpatu ba lahavin ya ba hêv i ek nêma ya sa. ²¹Avômalô doho enar nena yahanar abôma hathak abô balabun lôk yahavônin yadôm in hadên Wapômbên anên wapôm. Ma donjom min yahadam aên ami. Abô balabun hadum ba alalô abitak thêthôn hêk Wapômbên ma, ên ma Kilisi anên nana lêk habitak hatôm nôm oyar.

3

Kobom nasopa balabun lôk êvhavin

¹Galesia mîlô avômalô molo. Ya bôk yahik Yisu Kilisi thô hadên mîlô yôn hatôm lêk mîlô ôyê êthôkwên hamin alovalanjin ba opalê intu halela mîlônim auk? ²Yalenhavin yandarôn mîlônim auk. Mîlô bôk osopa balabun ba owa Lovak Mathen? Mena olanô Abô Mavi lôk dêvhavin

* 2:4: Gal 1:7; 5:1,13 * 2:7: Ap 22:21 * 2:10: Ap 11:29-30 * 2:12: Ap 11:3 * 2:16: Ap 15:10-11; Lom 3:20-28; Gal 3:11 * 2:20: Gal 1:4

ba intu owa Lovak Mathenj ênj? ³ Mólô molo e? Lovak Mathenj bók hadum ku ba bók ôêvhavinj yôv. Ma donjom mólô osonj nena minj ôyô unjlov ami denanj ba intu owa lôklokwanj hêk balabunj ek unjwik ku ênj danj sinj e? ⁴ Aênj ba malainj takatu ba bók ôpôm hêk ôêvhavinj ênj ma nôm oyanj e? Yakô anônj ênj la. ⁵ Mólô othak osopa abô balabunj ba intu Wapômbênj hêv Lovak Mathenj lôk hadum nômbithi hêk mólô malêvônj e? Mi. Hêv hathak olanô Abô Mavi ba ôêvhavinj. ⁶ Mólô lemimimbi esak Ablaham. Bók eto nena,

“Ablaham hêvhavinj Wapômbênj anênj abô ba intu halam yani nena anyô thêthônj.”
Mônj Anônj 15:6

⁷ Ba intu noyala nena nê takatu ba êvhavinj iyom intu Wapômbênj hayê thêlô hatôm Ablaham nali. ⁸ *Wapômbênj anênj kapy a hanañ nena avômalô loñ buyanj tem nêñemimbinj ba Wapômbênj endam i nena nê thêthônj hatôm bók hanañ Abô Mavi ênj bêñ hadênj Ablaham nena,

“Esak o iyom ma avômalô lodôñlodôñ anênj loñ buyanj tem neja mek mavi.” *Mônj Anônj 12:3*

⁹ Ablaham ma ôpatu ba bók hêvhavinj ba intu Wapômbênj hadum mavi hadênj yani. Ma avômalô takatu ba êvhavinj ma tem indum mavi êndênj i êtôm bók hadum hadênj Ablaham.

¹⁰ *Avômalô takatu ba esonj nena esopa balabunj ma tem nimitak thêthônj ênjêk Wapômbênj ma lêk êmô malainj bêñ kapô yôv. Hatôm bók eto nena,

“Avômalô takatu ba êv yak hathak abô balabunj bute lôk minj esopa balabunj takatu ba bók eto hêk kapy balabunj dedaunj mavi ami ma lêk êmô malainj bêñ kapô yôv.” *Lo 27:26*

¹¹ *Ma buyanj hanañ nena,

“Avômalô takatu ba êvhavinj intu ibitak thêthônj ba tem neja lôkmala.”
Habakuk 2:4

Aênj ba auk êntêk lêk habitak yainj yôv nena abô balabunj minj hatôm indum ba avômalô nimitak thêthônj ami. Milôk. ¹² Ma bók eto hathak abô balabunj nena,

“Anyô hasopa abô balabunj sapênj,

ênj ma balabunj hadum ba ôpênj tem enja lôkmala.” *Wok Plis 18:5*

Aênj ba êvhavinj minj hamô balabunj ênj kapô ami. ¹³ *Lôk eto abô buyanj nena,

“Wapômbênj tem imbulinj nê takatu ba êthôkwênj haminj alovalanjanjinj.” *Lo 21:23*

Ma Wapômbênj habulinj Kilisi ba intu hêv alalô vuli hêk balabunj anênj vovanj ¹⁴ ek avômalô loñ buyanj tem nêñemimbinj Yisu Kilisi imbinj ba neja Lovak Mathenj atu ba bók habutinj abô hathak ek thêlô neja mek mavi takatu ba Wapômbênj bók hêv hadênj Ablaham lôk anênj nali.

Wapômbênj anênj tabô lôk balabunj

¹⁵ Aiyanj thêlô, mólô lêk oyala alalôñaninj kobom katô. Avak tabô ma hatôm nanêm vê, e? Mena hatôm nambak tabô yanj imbinj e? ¹⁶ *Wapômbênj bók havak abô havinj Ablaham lôk anênj su lukmuk yôv. Ma minj hanañ hathak su lukmuk lôkthô ami. Hanañ hathak donjom iyom. Su lukmuk ênj intu Kilisi.

¹⁷ *Aênj ba Wapômbênj havak tabô havinj Ablaham. Ma sondabênj hatôm 430 hale ba hi ma abô balabunj hayô. Ba intu balabunj atu ba haveñ yam minj hatôm edabênj Wapômbênj anênj abô atu vê ami. Bók havak yôv havinj Ablaham ba lôklokwanj ba minj hatôm nêv vê ami. ¹⁸ *Wapômbênj hêv anênj wapôm ba havak tabô ba hêv anênj lamavi hadênj Ablaham ma minj hêv hathak balabunj ami. Ba intu balabunj havatho lamavi ênj loñ, ênj ma tem nêv tabô ênj vê.

¹⁹ *Ma hêv balabunj eka? Avômalô idum kambom ba intu hêv balabunj halêm ek injik ininj kambom thô endeba Kilisi imbitak am, Ablaham anênj su lukmuk atu ba Wapômbênj havak abô hathak ek êlêm. Anjela êv hadênj Mose ma Mose hi hêv hadênj avômalô. ²⁰ Mose haminj malêvônj ek avômalô Isael ma Wapômbênj. Ma donjom Wapômbênj ma donjom iyom ma yanida intu havak abô havinj Ablaham, ma minj hêv hadênj anyôla yanj ba hi hêv ami.

²¹ *Abô balabunj lôk evak tabô evaki vose e? Mi. Balabunj hatôm nêv lôkmala, ênj ma tem nambitak thêthônj esak balabunj.

²² Ma donjom mi. Wapômbênj anênj abô hanañ nena avômalô pik sapênj idum kambom ba hatôm êmô koladôñj te ek injik ininj kambom thô endeba nede kapôlôñj lilin ba nêñemimbinj Yisu Kilisi ek neja leñinj mavi sêbók ba Wapômbênj havak abô hathak.

²³ *Sêbók ma alalô minj aêvhavinj ami ba intu abô balabunj hatôm alañ ek injik Kilisi thô êndênj alalô endeba nanêmimbinj yani am. ²⁴ *Abô balabunj ma hatôm kamik atu ba hayabinj alalô ek nanêmimbinj Kilisi endeba nambitak thêthônj am. ²⁵ Ma loñondê êvhavinj lêk hayô yôv ba intu abô balabunj minj hayabinj alalô hathak loñbô ami.

Nê êvhavinj intu Wapômbênj nali

* 3:8: Stt 18:18; 22:18; Lom 4:3,16 * 3:10: Lo 27:26 * 3:11: Gal 2:16 * 3:13: Lo 27:26; Lom 8:3 * 3:16:

Stt 12:7; 13:15; 24:7 * 3:17: Kis 12:40 * 3:18: Lom 4:14 * 3:19: Ap 7:38; Lom 5:20 * 3:21: Lom 8:2-4

* 3:23: Gal 4:3 * 3:24: Lom 10:4 * 3:26-27: Jon 1:12; Lom 6:3

26-27 *Môlô ôêvHAVIN Yisu Kilisi ba intu ithik môlô ma Kilisi ma hatôm kwêv atu ba ik hathak môlô ba môlô lôk Kilisi lêk ubitak donjom. Ba intu lêk ubitak Wapômbêj nali. 28 *Aêj ba môlô ma lêk ôdôj te iyom. Ma miñ nosoj nena môlô ma nê Israe! mena nê Glik la ami. Lôk miñ nosoj nena môlô ma nê udum ku hamô alañ vibin mena môlô nê lôk alaŋsi mi ami. Ma miñ nosoj nena môlô anyô mena avi ami. Milôk. 29 *Môlô ma Kilisi anêj ba intu môlô ma Ablaham anêj limi takatu ba tem noja lenjŋmavi takatu ba Wapômbêj bôk havak abô yôv ek nê m êndêj yani.

4

1 Yenan abô ma aêntêk. Okna te lambô anêj nômkama ma nakaduñ anêj ma donjom tem miñ enja kethen ami. Yani ma alañ ma donjom okna denañ ba intu tem êmô êtôm ôpatu ba hadum ku hamô alañ vibin vémam. 2 Yani hamô nê takatu ba eyabin yani vibin ma miñ hatôm enja anêj nômkama sapêj ami endeba êyô waklavôj atu ba lambô hatak am. 3 *Ma yêlô Israe! ma aêj iyom. Yêlô ma hatôm okna atu ba balabuñ havalonj lonj denañ 4 *endeba Wapômbêj etak anêj waklavôj atu ba nê m Nakaduñ êlê m am. Avi havathu yani ba habitak anyô ba hamô balabuñ vibin 5 ek nê m yêlô avômena seka takatu ba amô balabuñ vibin vê ek nambitak Wapômbêj anêj nali anôj.

6 *Ma môlô avômalô lonj buyañ lêk ubitak Wapômbêj anêj nali havin. Ba intu Wapômbêj hêv Nakaduñ anêj Lovak Mather halê m hamô alalôaniñ kapôlôñinj lôk Lovak Mather êj hadum ba alalô alam kaêk nena, “Aba wakamik.”* 7 Aêj ba môlô ma nali ma miñ hatôm nê idum ku hamô alaŋsi vibin hathak lonjbô ami. Ba intu Wapômbêj hadum ba tem noja nômkama mavi êtôm nali ethak ewa.

Pol lamalaiñ ek avômalô Galesia

8 Sêbôk atu ba miñ oyala Wapômbêj ami, êj ma ngôkba hamô hatôm môlônim alañ. Ngôkba takêj ma miñ wapômbêj anôj ami. 9-10 *Ma lêk môlô osopa Wapômbêj. Ma donjom Wapômbêj da anêj ku nena bôk havôn môlô vê ba lêk ubitak yani anêj ma miñ môlôda unim auk ami. Ma aisê ka môlô osopa Mose anêj balabuñ hathak lonjbô? Ayôñ lukmuk lôk ku kapô lôk sond-abêj inin balabuñ ma êntêk osopa denañ. Ku takêj ma pulusikna lôk vaunena ma donjom havôn môlô halehi bumalô inin auk

pik hathak lonjbô. Ba lemimHAVIN nô m takêj imbitak môlônim alañ esak lonjbô e? Môlôda. 11 Yalenj hik ya hathak môlô. Yakô ku taksêbôk ba yahadum ma lêk hêv yak ba miñ hik anôj ami.

12 Aiyan thêlô, bôk yahabitak hatôm môlô ma yahatak avômalô Israe! inin balabuñ. Ba intu yahalañ hadêj môlô ek numbitak êtôm ya. Sêbôk ma miñ ôdô ya ami. 13 Môlô oyala nena yahapôm lijin ma yahathôk ba yahanañ Wapômbêj anêj Abô Mavi môj anôj hadêj môlô. 14 Lijin êj hêv malainj hadêj môlô ma donjom owa ya thô hatôm owa Wapômbêj anêj aŋela te mena Yisu Kilisi da la thô. Ma miñ ôvôlinj dô m im lôk ôpôlik hathak ya ami. 15 Yahayala katô nena môlô hatôm nô m im malemim daluk vê ba nô nê m êndêj ya. Lemimmavi êj lêk hasôv ba hi êsê? 16 Yahanañ abô avanôj hadêj môlô ma ôpôlik hathak ya eka?

17 Nê takêj maleñinikilik ek môlô nôpôlik esak ya ma lemimimbinj i. Ma miñ idum aêj ek môlô nôpôm nô m la mavi ênjêk i ami. 18 Avômalô ethak êv lenjŋmavi hadêj nê lonj buyañ, êj ma mavi. Ma donjom miñ yahamô havin môlô ami, ma aisê ka môlô uluvin ku êj ma ôêv lemimmavi hadêj nê auk kambom takêj? 19 Yenan avômena anôj, ya hatôm avi atu ba hawa vovanj hathak lonjbô ek embathu endeba Kilisi êmô môlô kapôlô m im am. 20 Môlônim auk halin ya ba intu yalenjHAVIN yasôk yamô imbinj môlô ek yatak abô lôklokwanj ma yanañ abô labali iyom.

Abô lonj kapô hathak Sela lo Haga

21 Môlô takatu ba udum ek nô m Mose anêj abô balabuñ vibin ma yahadum ek yanañ injik môlô linj nena, “Môlô oyala abô balabuñ anêj lonjbôndê anêj danj sapêj e?”

22 *Eto nena Ablaham habi okna ju vê. Ma yanavi Sala da havathu yanj, yani ma alañ mi. Ma avi ku Haga havathu yanj, yani ma avi lôk alañ. 23 *Ma Haga havathu nakaduñ hathak nê pik inin lonjbôndê. Ma Sala ma havathu hathak Wapômbêj bôk havak abô havinj Ablaham yôv.

24-25 Avi ju êntêk ma abô lonj kapô hathak ik tabô lokwanju thô. Tabô yanj ma evak hêk dum Sainai hamô lonj Alebia kapô. Haga ma hatôm tabô atu ba havathu nali ba idum ku êmô alaŋsi vibin. Ma avômalô Israe! takatu ba êmô Jelusalem, thêlô êmô balabuñ vibin hatôm nê lôk alaŋsi takêj. Aêj ba tabô êj ma Haga ma Haga êj ma malak Jelusalem bôlôj êntêk.

26 *Ma tabô yanj ma avi atu ba alañ mi, êj ma Jelusalem atu ba hamô malak lenj ma

* 3:28: Lom 10:12 * 3:29: Lom 4:13 * 4:3: Kol 2:20 * 4:4: Jon 1:12-14; Lom 1:3 * 4:6: Lom 8:15-17
 * 4:6: “Aba” êj ma abô Alam ba anêj ôdôj nena “kamik”. * 4:9-10: Lom 14:5; Kol 2:16 * 4:22: Stt 16:15; 21:2
 * 4:23: Lom 9:7-9 * 4:26: Hib 12:22; ALK 21:2,10

yani miñ hadum ku hamô alañ vibin̄ ami.
Yani ma alalôaniñ wakatik. ²⁷ Hatôm bók eto
nena,

“O avi yamu, miñ howa avômena ami,
ômô lôk lemmavi.

Ma o avi atu ba miñ howa vovan̄ ek om-
bathu avômena ami,

nêm yey lôk lemmavi lôk lêlô,

ek malé nena o avi yamu, nalumi lêk bêñ
anôñ

hamôñ ek avi lôk anyô atu.” *Aisaia*
54:1

²⁸ *Aiyañ thêlô, Wapômbêñ havak abô ba
Aisak habitak. Ma môlô lêk ubitak aêñ iyom.

²⁹ *Ma okna yan̄ atu ba habitak hathak nê
pik iniñ loñôndê hêv vovan̄ hadêñ yan̄ atu ba
evathu hathak Lovak Matheñ. Lêk êntêk aêñ
iyom. ³⁰ Ma doñtom Wapômbêñ anêñ kapya
hanan̄ aisê?

“Nakaduñ yan̄ atu ba talêbô ma alañ mi tem
enja lambô anêñ nômkama.

Ma yan̄ atu ba talêbô hamô alañ vibin̄ ma
mi.

Ba intu nêm avi êñ lôk anêñ nakaduñ vé.”
Môñ Anôñ 21:10

³¹ Aêñ ba aiyañ thêlô, alalô ma avi alañ atu
anêñ nali. Ma miñ avi lôk alañsi anêñ nali
ami.

5

Kilisi hêv alalô vé hêk balabuñ

¹ Kilisi hêv alalô vé hêk balabuñ ek bal-
abuñ miñ eyabin̄ alalô ami. Aêñ ba numiñ
lôklokwan̄ ek balabuñ miñ imbitak alalôaniñ
alañ esak loñbô ami.

² Nodañô! Ya Pol yahanan̄ hadêñ môlô
nena nongothe unim kupik, êñ ma Kilisi
anêñ ku tem imbitak êtôm nôm oyan̄. ³ Ma
yahanan̄ hathak loñbô nena opalêla takatu
ba engothe iniñ kupik, ma balabuñ anêñ ku
miñ hama ami ma lôkmala denañ ek nesopa
lôkthô. ⁴ Aêñ ba ôpatu ba hasopa balabuñ
ek imbitak thêthôn̄, êñ ma hatôm hadabêñ
yanida kisi hêk Kilisi anêñ wapôm. Lôk hêv
yanida vé hêk Kilisi. ⁵ Ma doñtom Lovak
Matheñ hadum ba alalô aêvhavin̄ ba apôvin̄
thêthôn̄ atu ba aêv maleññ hathak ek êlêm.

⁶ *Engothe kupik mena miñ engothe kupik
ami ma alalô takatu ba aêvhavin̄ Yisu Kilisi
ayê nôm oyan̄. Êvhavin̄ ma nômbêñ ba
hik anêñ anôñ ma leññhavin̄ avômalô vi.

⁷ Sêbók ma môlô olañvin̄ mavi. Ma opalé
intu lêk hathale môlô thô ba ôêv yak hathak
abô avanôñ? ⁸ Auk êñ miñ halêm anêñ ôpatu
ba halam môlô ami. ⁹ *Yis dokte iyom hatôm
idum polom isin̄ bêñ. ¹⁰ *Ma doñtom yahay-
ala nena môlô ma Anyô Bêñ anêñ avômalô

ba tem miñ nobaloñ auk yan̄ ami. Ma opalé
atu ba habulin̄ môlônim auk tem enja anêñ
vuli.

¹¹ Aiyañ thêlô, avômalô doho eson̄ nena
yahavatho auk nengothe kupik loñ hatôm
sêbók ba yahasopa abô balabuñ. Ma doñtom
yahavatho auk nengothe kupik loñ, êñ ma
tem miñ avômalô takêñ nesañ ya ami. Lôk
yahalôk ek nengothe kupik, êñ ma yahêv alo-
valaññsin̄ atu ba avômalô êpôlik hathak vé.

¹² Ma nê takatu ba ibulin̄ môlônim auk, êñ
ma mavi ek nengothe iniñ kupik lôk nimbi
thalôk vé imbin̄!

¹³ *Yenan̄ aiyañ thêlô, Wapômbêñ halam
môlô ba hapole môlô vé hêk abô balabuñ
anêñ ku. Balabuñ miñ hayabin̄ môlô hathak
loñbô ami ba intu miñ nodenu kapôlômim
bô esak loñbô ami. Mi. Lemimimbin̄
avômalô vi ba nônêm i sa. ¹⁴ *Balabuñ sapêñ
anêñ ôdôn̄ ma doñtom iyom nena,

“Lemimbin̄ anyô yan̄ êtôm lemhavin̄ oda.”
Wok Plis 19:18

¹⁵ Môlô hatôm avuñ yatap ba othan̄ am
mayaliv ba intu noyabin̄ am. Yakô môlôda
numbulin̄ am.

Lovak Matheñ anêñ loñôndê

¹⁶ Yahanan̄ nena nosopa Lovak Matheñ
ek lemvimkupik anêñ thethan̄ak miñ imbi
alak iniñ môlô ami. ¹⁷ *Kapôlôññ bô
hapôlik ek Lovak Matheñ anêñ auk ma Lo-
vak Matheñ hapôlik ek kapôlôññ bô anêñ
thethan̄ak. Nôm ju êñ ethak ik i aleba môlô
miñ hatôm nundum ku mavi takatu ba môlô
lemimhavin̄ ek nundum ami. ¹⁸ Ma doñtom
môlô lêk osopa Lovak Matheñ anêñ abô ba
intu miñ ômô abô balabuñ vibin̄ ami.

¹⁹ *Kapôlôññ bô anêñ bók lo loñ atu ba
havôn avômalô ma aêntêk. Sek walilin̄ lôk
anyô lo avi maleññkilik ek i ma kobom
mama lomaloma ²⁰ lôk êv yey hadêñ ngôkba
lôk êbók sinin̄ ma ik vovak ba leññmanin̄ lôk
kapôlôññ kambom ba ethañ i ma leññdan̄
ba idum palon̄ lôk enañ abô lôk vovak ek
nembak i vose. ²¹ Ma maleññkilik hathak
nômkama lôk inum wain̄ ba molo ma êbô
ba elam kaêk mayaliv lôk idum kambom
lomaloma havin̄. Nôm takêñ bók yahanan̄
hadêñ môlô yôv, ma lêk yahanan̄ hathak
loñbô nena avômalô takatu ba idum aêñ tem
miñ hatôm nimbitak nêyô Wapômbêñ anêñ
loñ lôkñnyak kapô ami. Mi anôñ.

²² Ma doñtom Lovak Matheñ anêñ bók lo
loñ atu ba hik anôñ ma aêntêk. Leññhavin̄
i lôk leññmavi havin̄ i ma êmô yôhókna lôk
êmô malin̄yaô ma êv avômalô vi sa lôk idum
mavi hadêñ i ma êmô batôn̄ oyan̄ ²³ lôk etau-
vin̄ i ma ipuki loñ. Ma balabuñ la miñ hêk

* **4:28:** Stt 15:4-5; Lom 9:7 * **4:29:** Stt 21:9 * **5:6:** 1Ko 7:19; Gal 6:15 * **5:9:** 1Ko 5:6 * **5:10:** 2Ko 11:15;
Gal 1:7 * **5:13:** 1Pi 2:16 * **5:14:** Lom 13:9 * **5:17:** Lom 7:15-23 * **5:19:** 1Ko 6:9-10 * **5:24:** Lom 6:6;
Kol 3:5

kobom takântêk êñ loñ sinj ami. ²⁴ *Ma Yisu Kilisi anêñ avômalô bôk ik kapôlôññij bô lôk thethanjak takatu ba habi alak hamin i vônô hathak alovalaññij. ²⁵ Lovak Mathenj lêk hayabinj alalô ba intu nasopa vangwam. ²⁶ *Ma miñ alalô nambô i lôk nambi anyô yanj la ek injik vovak ma lenjñdanj ami.

6

Kobom mavi anêñ ôdôñ

¹ *Aiyaj thêlô, môlônim anyô hêvhavinj te hadum kambom, êñ ma môlô takatu ba osopa Lovak Mathenj nonañ abô yaô ek nôbôv yani êmbôlêm esak loñbô. Ma oyabinj o ek miñ êmbôv o ami. ² *Nônêm avômalô takatu ba ewa malainj sa. Êñ ma hatôm hosopa Kilisi anêñ balabunj. ³ Alalô lôkthô ma ñê athêñ mi. Ba intu anyô te hasonj nena yani anyô lôk athêñ bêñ, êñ ma hasau yanida. ⁴ Anyô tomtom nêsô i ba neya ek lenjñmavi esak inij kobom ma miñ netatale anyô vi ami. ⁵ *Aêñ ba môlôda tomtom noja unim vak atu ba Wapômbêñ hêv hadêñ o.

⁶ *Ma nunjwik anêm nômkama mavi sam êndêñ kêdôñwaga takatu ba êdôñ môlô hathak Wapômbêñ anêñ abô.

⁷ *Nôm alêla takatu ba ovatho halôk unim ku intu tem nodav. Ba intu miñ nosonj nena hatôm nosau Wapômbêñ esak nômla ami. Mi anôñ. ⁸ Ma ôpatu ba hapaliv kapôlôññij bô anêñ vêk ma tem enja anêñ anôñ ma ñama. Ma ôpatu ba hapaliv Lovak Mathenj anêñ vêk ma tem enja anêñ anôñ ma lôkmalu atu ba êmô êtôm wak nômbêñ intu sapêñ. ⁹ Alalô nandum ku lôklokwanj ma miñ natak ku takêñ ami ek naja anêñ anôñ mavi êndêñ anêñ waklavôñ. Ba intu alalô miñ kapôlôññij egiap ek nandum mavi lomaloma ami. ¹⁰ Aêñ ba alalô napôpêk i ek nandum kobom mavi êndêñ avômalô sapêñ. Ma nandum kobom êñ mathalalenj êndêñ ôdôñ takatu ba êvhavinj.

Abô anêñ danj

¹¹ Môlô ôyê abô anêñ danj êntêk ba eto bêñbêñ ma yahato hathak yada yabaheñ.

¹² Nê takêñ êkô ek neja vovanj esak Kilisi anêñ alovalaññij. Ba intu eyanda môlô ek nonjgothe unim kupik ek thêlô nêmbô i esak nômkama takatu ba hamô yainj iyom. ¹³ Nê takatu ba êlôk hathak auk nenjgothe kupik, ma thêlôda miñ esopa balabunj lôkthô ami. Ma donjtom idum ek môlô nenjgothe kupik ek avômalô vi nêgê ba nêñêm athêñ lôkmanjñij êndêñ i. ¹⁴ Ma Yisu Kilisi hama hathak alovalaññij. Ba intu hik auk pik vônô aleba yahathôñ auk êñ palinj. Ma hik ya vônô aleba auk pik hathôñ ya palinj aêñ iyom. Aêñ

ba yada tem yambôya esak alalôñij Anyô Bêñ Yisu Kilisi anêñ alovalaññij iyom. ¹⁵ *Enjgothe kupik mena miñ enjgothe kupik ami, êñ ma nôm oyanj. Nômbêñ ma alalô lêk abitak avômalô lukmuk. ¹⁶ Yôhok lôk nanêm kapôlôññij ni êndêñ avômalô takatu ba esopa abô êñ, thêlô ma Wapômbêñ anêñ avômalô Israel anôñ.

¹⁷ *Ma yôv. Pôpô takatu ba yahawa hathak Yisu hêk yalenjñkupik ma hatôm. Ba intu notak nôm takêñ ek miñ nêmlainj êndêñ ya esak loñbô ami.

¹⁸ Aiyaj thêlô, Anyô Bêñ Yisu Kilisi anêñ wapôm eyabinj môlônim dahôlômim. Avandôñ.

* 5:26: Plp 2:3 * 6:1: Mat 18:15 * 6:2: Lom 15:1

8:13 * 6:15: Gal 5:6; 2Ko 5:17 * 6:17: 2Ko 4:10

* 6:5: Lom 14:12 * 6:6: 1Ko 9:11,14 * 6:7: Lom

Kapya atu ba Pol hato hi Epesus Abô mông

Pol hato kapya êntêk hadêj avômalô Epesus. Epesus ma malak lôk athêj bêj. Pol lo Silas bôk i lomalak lomalak ek enaj Wapômbêj anêj Abô Mavi bêj hadêj avômalô aleba êyô Epesus havij (Ap 18:18-21; 19:1-41). Havenj yam ma Pol hi hamô Epesus hathak lojô ba hamô hatôm sondabêj lô. Vêm ma hatak Epesus ba hi ma hato kapya êntêk.

Hato ek embatho inij êvhavij loj. Ma mij hato ek enaj inij kambom bêj ami. Hadôj thêlo hathak Wapômbêj anêj wapôm lomaloma. Ma hik êvhavij anêj lojôndê mavi thô hadêj i.

Pol hamô koladôj ma hato kapya êntêk hadêj 60 AD la.

Pol hêv lamavi

1 *Ya Pol, Yisu Kilisi anêj aposel hathak Wapômbêj da anêj lahavij. Yahato kapya êntêk hadêj avômalô matherj anêj Epesus takatu ba êvhavij ba esopa Yisu Kilisi. 2 Alalôanij Kamik Wapômbêj lôk Anyô Bêj Yisu Kilisi nênem inij wapôm lôk labali êndêj mólô.

Wapômbêj hêv nôm mavi lomaloma hadêj alalô hathak Kilisi

3 *Alalô nambô Wapômbêj, alalôanij Anyô Bêj Yisu Kilisi anêj Lambô. Yani bôk hêv Lovak Matherj anêj mek mavi hathak nômkama lomaloma anêj malak lej yôv hadêj alalô takatu ba aminj havij Kilisi. 4 *Sêbôk atu ba mij hapesanj pik ami denanj ma halam alalô takatu ba amô havij Kilisi ek nambitak matherj lôk kambom mi ênjêk yani ma. 5 *Ma lahavij alalô ba intu hathak anêj lamavi lôk anêj auk ma bôk habi sêk yôv ek nambitak anêj nali esak Yisu Kilisi. Hadum aêj 6 ek avômalô nêmbô anêj wapôm lôkmanjij. Yani hangasô anêj wapôm êj oyanj bij ek alalô takatu ba aminj havij Nakaduj, anêj bijdaluk anôj.

7 *Yani hawa alalô vê hathak Kilisi anêj thalalenj ba hale alalôanij kambom liliñ hathak anêj wapôm anêj sam valaluk. 8 Ma hangasô anêj wapôm takatu ba hayô abólêk sirj ba halelope hayô hamô alalô lôk hêv auk bêj ek nayala nômkama lomaloma sapêj. 9 *Sêbôk ma yani kapô mavi ba havak auk loj kapô hathak Kilisi. Ma lêk hik anêj auk

êj thô hadêj alalô. 10 *Auk êj ma auk isup nômkama takatu ba hamô pik lo lej esak donjom ba nêmo Kilisi vibij. Nôm êj tem imbitak êndêj anêj waklavôj.

11 *Nômkama takatu ba Wapômbêj lahabi nimbatak ma lôkthô tem nimbatak aêj. Ma bôsêbôk ma lahabi nena tem enja yêlo nê Israe ba habutij anêj sêk hayô hêk yêlo. Ba intu hathak Kilisi yani hawa yêlo hatôm anêj sam. 12 Yani hadum aêj ek yêlo nê mông takatu ba aêv malenij ek Kilisi nabam anêj athêj lôkmanjij. 13 Ma havenj yam ma mólô olanj abô avanôj aêj iyom. Abô êj ma Abô Mavi atu ba nêm mólô bulubij. Mólô olanj ba ôêvhavij, êj ma Wapômbêj habutij anêj sêk hayô hêk mólô. Sêk êj ma Lovak Matherj atu ba Wapômbêj bôk havak abô yôv ek nêm êlêm. 14 *Wapômbêj hêv Lovak Matherj hadêj alalô hatôm nôm mavi atu ba havak abô ek nêm anêj dahô, ek waklavôj êj ma tem nêm anêj avômalô vê ênjêk kambom lomaloma. Ba intu nabam anêj athêj lôkmanjij esak lej.

Pol hatej mek ek avômalô Epesus

15 Yahalanô abô takêj hathak mólô ôêvhavij Anyô Bêj Yisu Kilisi lôklokwanj lôk lemimhavij avômalô matherj lôkthô. Aêj ba 16 yahananj yalenmavi vevelele hadêj Wapômbêj hathak mólô halôk yenanj mek. 17 *Yahaterj mek lôbôlôj ek Wapômbêj nêm anêj Lovak Matherj êndêj mólô ek nêm auk mavi lôk injik abô lôk kup thô êndêj mólô ek noyala yani katô anôj. Yani ma alalôanij Anyô Bêj Yisu Kilisi anêj Lambô lôkmanjij. 18 Ma yahaterj mek ek Wapômbêj nêm deda mavi êndôk mólô kapôlômim ek noyala nômbêj atu ba halam mólô ek nônem malemim esak. Nôm takêj ma wapôm lôkmanjij anôj ek anêj avômalô matherj neja embenj yam. 19 *Ma yahaterj ek mólô noyala anêj lôklokwanj anôj bij atu ba hathak hadum ku ek hêv alalô takatu ba aêvhavij yani sa. Lôklokwanj êj iyom intu 20 *bôk hik Kilisi lij hêk njama hathak ba hadô yani hamô Wapômbêj banj vianôj anêj lej. 21 *Loj êj ma Kilisi hamô vulinj anôj ek njôkba lôk njôk bêj lomaloma ma anjela bêj lôk lôklokwanj sapêj ma nê lôk athêj bêj lôkthô takatu ba tem nêmo êndêj lêk ma embenj yam imbij. 22 *Wapômbêj hatak nômkama lôkthô hamô Kilisi anêj lôklokwanj vibij ma hêv yani ek imbitak nômkama sapêj anêj talanj ek nêm anêj avômalô ôdôj takatu ba êvhavij yani sa. 23 *Avômalô êvhavij ma hatôm yanida

* 1:1: Ap 18:19-21; 19:1 * 1:3: Ep 2:6 * 1:4: Jon 15:16 * 1:5: Jon 1:12 * 1:7: Ep 2:7; Kol 1:14 * 1:9: Lom 16:25 * 1:10: Kol 1:16,20 * 1:11: Lom 8:28-29 * 1:14: 2Ko 1:22 * 1:17: Kol 1:9 * 1:19: Kol 1:11
* 1:20: Sng 110:1; 2Ko 13:4; Kol 2:12 * 1:21: Kol 1:16; 2:10 * 1:22: Sng 8:6 * 1:23: Lom 12:5; Ep 4:10,15; Kol 1:18

linj kupik. Yani hamô thêlô kapô lôk nômkama sapêj kapô ba hayô abôlêk sinj.

2

Wapômbêj hêv lôkmala hadêj alalô nê njama

¹ *Sêbôk ma môlô ovalaki abô balabuj ba udum kambom lomaloma ba intu môlô kapôlômim bôk hama yôv. ² *Bôk olanjô pik anêj auk ba osopa ngôk Sadanj anêj abô. Yani ma anyô bêj ek ngôk takatu ba êmô pik vulinj. Ma lêk hadum ku havinj avômalô takatu ba ibi lenjôndôj sinj ek nedanjô Wapômbêj anêj abô. ³ *Bôk alalô lôkthô amô hatôm thêlô ba asopa kapôlônjinj bô anêj thethanjak lôk anêj auk. Alalô lôk avômalô takatu ba evathu hamô pik ayabinj Wapômbêj anêj lamanij iyom.

⁴⁻⁵ *Ba intu kambom takatu ba bôk adum ma bôk hik alalôanij kapôlônjinj vônô yôv. Ma donjom Wapômbêj anyô hêv kapô lôk lahavinj alalô bêj anôj ba hêv lôkmala hadêj alalô havinj Kilisi. Avanjôj binj nena Wapômbêj hêv alalô bulubinj hathak anêj wapôm. ⁶ *Ma hik alalô linj havinj Kilisi ba hadô alalô amô malak lej havinj yani. Alalô amô havinj Yisu Kilisi ba intu hadum nôm takêj aêj. ⁷ Yani hadum nôm mavi takêj ek alalô hathak Yisu Kilisi ek wak nômbêj atu ba tem imbitak embenj yam ma yani hatôm injik anêj wapôm anôj binj atu thô. ⁸ Avanjôj, Wapômbêj anêj wapôm hêv môlô bulubinj hathak unim dêvhavinj. Hêv oyanj binj ba minj udum nômlate ek owa bulubinj êj ami. ⁹ *Ma minj hayê môlô unim ku ba hêv ami. Ba intu minj hatôm anyôla embam yanida ami. ¹⁰ *Mi, alalô takatu ba amô havinj Yisu Kilisi ma Wapômbêj da baj hapesanj lukmuk ek nandum ku mavi takatu ba bôk hapôpêk yôv ek nandum.

Kilisi hadum avômalô Israel lôk avômalô loj buyanj ibitak donjom

¹¹ Aêj ba môlô nê loj buyanj lemim-imbini nena bôk ômô viyainj ek avômalô Israel. Thêlô ethak elam môlô nena, “Nê minj enjgothe kupik ami”. Ma elam thêlôda nena, “Nê enjgothe kupik”. Ku êj ma ku bahenjinj iyom. ¹² *Môlô bôk ômô daimbô ek Kilisi ma môlô minj Wapômbêj anêj avômalô hatôm Israel ami. Ma tabô takatu ba Wapômbêj bôk havak havinj Israel ma minj hathak môlô ami. Ma môlô minj dêv malemim ek nôm mavi la ami lôk ômô pik oyanj ma Wapômbêj mi. ¹³ *Sêbôk ma môlô ômô daimbô ek

Wapômbêj, ma donjom lêk ômô havinj Yisu Kilisi ba intu Wapômbêj hawa môlô halêm bidonj oyanj ek yani hathak Kilisi anêj thalalenj.

¹⁴ *Kilisi da ma alalôanij yôhok ba hadum ek yêlô Israel lôk môlô avômalô loj buyanj nambitak ôdôj donjom. Sêbôk ma alalô apôlik hathak i ba hatôm badêj hayanj thêlô lôk alalô kisi, ma donjom lêk Kilisi hamô badêj êj lu. ¹⁵ *Badêj êj ma Israel ininj abô balabuj lomaloma. Ma Kilisi hama ba hapole abô takêj vê ek indum ôdôj ju êj nimbatak ôdôj lukmuk donjom nêmo yani kapô. Hadum aêj ba intu yôhok habitak. ¹⁶ *Ma ôdôj ju êj ma yani hakapo i hathak donjom ek nimbatak kupik donjom hathak ik yani vônô hathak a ek indum yôhok imbinj ôdôj lukmuk êj ma Wapômbêj. Aêj ba intu Yisu hik alalôanij apôlik êj vônô hathak a. ¹⁷ *Yani halêm ba hananj abô yôhok hadêj môlô takatu ba ômô daimbô lôk yêlô takatu ba amô bidonj. ¹⁸ Aêj ba hathak Kilisi anêj ku ma Lovak Matherj donjom iyom hapesanj lonjôndê ek môlô lôk yêlô ana bidonj ek Kamikbêj.

Alalô ma Anyô Bêj anêj unyak matherj

¹⁹ *Aêj ba sêbôk ma môlô ôtom avômalô takatu ba etak ininj loj ba i buyanj ma pik mi. Ma donjom lêk môlô ma Wapômbêj anêj loj lôklinjak anêj avômalô havinj avômalô matherj sapêj. Ma môlô ômô Wapômbêj anêj unyak lo loj. ²⁰ *Alalô nê aêvhavinj hatôm unyak atu ba Wapômbêj halav. Aposel lo plopet êtom unyak êj anêj bum ma Yisu Kilisi da ma hatôm landinj. ²¹ *Anyô Bêj Kilisi hagêgê unyak êj lôkthô loj ba hadum ba halumbak bêj ba habitak unyak matherj ek yanida. ²² *Ma Kilisi halav unyak êj hathak môlô avômalô loj buyanj havinj. Halav môlô hathak donjom havinj anêj avômalô lôkthô hatôm unyak matherj ek Wapômbêj êmô esak anêj Lovak Matherj.

3

Pol hik Wapômbêj anêj auk loj kapô thô hadêj nê loj buyanj

¹ *Wapômbêj hadum nôm mavi takêj ba intu ya Pol yahathak yahalek yavejônj lêlô hadêj Kamikbêj. Ma yahamô koladôj ek malê nena yahadum Yisu Kilisi anêj ku ek yahêv môlô nê loj buyanj sa. ² *Môlô bôk olanjô yôv nena Wapômbêj hêv anêj wapôm hadêj ya ba hêv ku yanêm môlô sa. ³ *Ma

* 2:1: Kol 1:21; 2:13 * 2:2: Kol 3:7; Tit 3:3 * 2:3: Kol 3:6 * 2:4-5: Lom 6:11-13 * 2:6: Kol 2:12 * 2:9: 1Ko 1:29-31; 2Ti 1:9 * 2:10: Tit 2:14 * 2:12: Lom 9:4; Kol 1:21 * 2:13: Kol 1:20 * 2:14: 1Ko 12:13 * 2:15: Kol 2:14 * 2:16: Sek 9:10; Kol 1:20,22 * 2:17: Ais 57:19 * 2:19: Ep 3:6 * 2:20: 1Ko 3:11 * 2:21: 1Ko 3:16 * 2:22: 1Pi 2:5 * 3:1: Plj 1:7,13 * 3:2: Kol 1:25 * 3:3: Ep 1:9-10; Kol 1:26

hik anêj auk loj kapô êj thô hadêj ya hatôm atu ba bôk yahato abô dokte hathak yôv hêk kapya êntêk. ⁴ Osam abô êj, ma tem noyala yenañ auk esak auk loj kapô takatu ba hathak Kilisi. ⁵ Wapômbêj miñ bôk hik auk loj kapô takêj thô hadêj avômalô bôsêbôk ami. Ma doñtom lêk Wapômbêj hik nôm takêj thô hadêj anêj plopet lôk aposel mathen hathak Lovak Mathen. ⁶ *Ma auk loj kapô êj ma aëntêk. Hathak Abô Mavi ma môlô avômalô loj buyañ takatu ba ômô havinj Yisu Kilisi ma tem Wapômbêj imbi sam doñtom êndêj môlô êtôm sam atu ba habi hadêj yêlô avômalô Israe. Ma môlô lêk ubitak kupik doñtom havinj yêlô Israe. Ma môlô lôk yêlô Israe tem naja nôm takatu ba Wapômbêj bôk havak abô hathak imbinj i.

⁷ *Hathak anêj lôklokwanj ma Wapômbêj hêv anêj wapôm hadêj ya ek yambitak Abô Mavi êj anêj anyô ku. ⁸ *Ya ma yaôna lôk ek Wapômbêj anêj avômalô mathen lôkthô, ma doñtom hêv anêj wapôm hadêj ya ek yanañ anêj Abô Mavi esak Kilisi anêj nômkama kêkêlô êndêj môlô nê loj buyañ. Nômkama takêj halôk ba hi bomañ ba miñ hatôm anyôla eyala anêj ôdôj ami. ⁹ Ma yani hêv ya ek yangik auk loj kapô êj thô êlêm yainj ek avômalô sapêj nêgê. Wapômbêj atu ba hapesañ pik lo leñ bôk havuj auk loj kapô êj hadêj môj anôj aleba lêk ma hik thô. ¹⁰ Yani hadum aêj ek ngôk bêj ma ajele lôk athêj anêj leñ sapêj nêgê nena yani lêk hakapo avômalô loj buyañ lôk Israe ba ibitak avômalô êvhavinj doñtom. Ek batu neyala anêj auk kêkêlô lôkmanjin takêj. ¹¹ Wapômbêj hadum aêj ek hasopa anêj auk atu ba bôk lahabi hadêj môj anôj. Ma hathak alalôaninj Anyô Bêj Yisu Kilisi ma nôm takêj lêk hik anôj.

¹² *Alalô aêvhavinj Kilisi ba amô havinj yani ba intu miñ akô ek ana bidoj ek Wapômbêj ami. Mî, ayala avanôj binj nena yani lamavi ek alalô. ¹³ Aêj ba môlô miñ kapôlômim malainj esak vovanj takatu ba yahawa hathak môlô ami. Mî, môlô ma nômbêj hêk Wapômbêj ma ba intu yahawa vovanj takêj.

Pol hatej mek

¹⁴ Yalenjhabi nôm takatu ba Wapômbêj hadum ba yahathak yahalek vavendôj lêlô hadêj Kamikbêj. ¹⁵ Yani bôk hapesañ avômalô pik lo leñ ba hêv athêj hadêj thêlô lôkthô. ¹⁶ Yahaterj mek ek nômkama lôkthô anêj alanj lôkmanjin nena nê Lovak Mathen êndôk môlô kapôlômim ek embatho môlô loj esak yanida anêj lôklokwanj bêj ¹⁷ *ek Kilisi enja loj êmô môlô kapôlômim

esak unim ôêvhavinj. Ma yahaterj mek nena Wapômbêj anêj lahavinj ma indum ba numinj lôklokwanj êtôm a anêj ngalôk halôk pik ba havalonj loj ¹⁸ ek môlô lôk nê mathenj lôkthô hatôm noyala nena Kilisi anêj lahavinj ma bêj anôj ba anêj daim hathak bomañ ma halôk bomañ ba hi ma anêj vova ma hi ba hi iyom. ¹⁹ Kilisi anêj lahavinj ma hi bomañ ba miñ hatôm anyôla eyala anêj danj ami. Ma doñtom yahaterj mek ek Wapômbêj injik lahavinj êj thô êndêj môlô ek anêj nômkama mavi lôkthô atu ba hamô yanida kapô ma êmbôlô môlô kapôlômim sinj.

²⁰ Wapômbêj anêj lôklokwanj hathak hadum ku hamô alalô kapôlôjinj. Ma hathak lôklokwanj êj ma yani hatôm indum nômkama takatu ba alalô ananj lo leñjhabi hathak. Ma malêla takatu ba alalô miñ hatôm leñjinjimi ami ma yani hatôm indum nôm takêj imbinj. ²¹ Aêj ba alalô takatu ba aêvhavinj nabam Wapômbêj lôkmanjin esak Yisu Kilisi anêj athêj ni ba ni êtom wak nômbêj intu sapêj. Avanôj.

4

Avômalô êvhavinj ma Kilisi anêj linjkupik

¹ *Aêj ba ya Pol, ôpatu ba hamô koladôj hathak Anyô Bêj anêj athêj, yahasonj môlô lokwanj ek nômô êtôm atu ba Wapômbêj halam môlô ek nômô aêj. ² *Ba intu notauvinj am anôj binj ma nômô labalina imbinj avômalô. Nômô malinjyaô ma malainj takatu ba môlôvivanj êv hadêj môlô ma noja lôk lemimnami iyom esak unim lemimhavinj. ³ *Lovak Mathenj hatak kapôlôjinj doñtom halôk alalô ba nubuvi am esak yak nômô yôhok êj. ⁴ Kilisi anêj linjkupik ma doñtom, ma Lovak Mathen ma doñtom aêj iyom. Ma Wapômbêj halam alalô sapêj ek nanêm malenj ek nôm doñtom iyom. ⁵ Ma Anyô Bêj ma doñtom, ma êvhavinj ma doñtom aêj iyom, ma ithik njan ma doñtom aêj havinj. ⁶ *Ma Wapômbêj doñtom ma Kamikbêj doñtom aêj iyom. Yani habibôm hayô hêk alalô lôkthô vôn ma hadum ku hathak alalô lôkthô ma hamô alalô lôkthô kapôlôjinj.

⁷ *Ma Kilisi habi anêj wapôm sam hadêj alalô tomtom hatôm yanida anêj lahavinj. ⁸ Hatôm Wapômbêj anêj kapya bôk hananj nena,

“Yani hamô anêj nê vovak lu,
ma halom i hatôm nê ku koladôj ba ethak vulinj ba i,
ma hik anêj wapôm sam hadêj anêj avômalô.” *Kapya Yej 68:18*

* 3:6: Ep 2:13,16-19 * 3:7: Kol 1:25 * 3:8: 1Ko 15:9-10 * 3:12: Jon 14:6; Lom 5:2 * 3:17: Jon 14:23;

Kol 1:23; 2:7 * 4:1: Kol 1:10 * 4:2: Kol 3:12-13 * 4:3: Kol 3:14-15 * 4:6: 1Ko 12:6 * 4:7: Lom 12:3,6

* 4:9: Jon 3:13

9 *Ma abô atu ba enaŋ nena, “ethak vulin ba i” hik thô nena yani bók halók ba halém pik. 10 Ma ôpatu ba halók ba halém, yanida intu hathak ba hi leŋ lókhô anêŋ vulin ek êmbólô nômkama sapêŋ ba êyô sinj. 11 *Ma yanida intu habi anêŋ wapôm sam ba doho ibitak aposel, ma doho plopet, ma doho nê enaŋ Abô Mavi hadêŋ nê daluk, ma doho ŋsakinj, ma doho kédôŋwaga êdôŋ avômalô hathak Wapômbêŋ anêŋ abô. 12 Yani habi anêŋ wapôm sam hadêŋ avômalô takêŋ ek nêpôpêk Wapômbêŋ anêŋ avômalô mathen sapêŋ ek nindum ku nênem avômalô sa ek embatho Kilisi anêŋ linj kupik loŋ ek imbitak lókkokwanj. 13 *Ku takêŋ lókhô tem ni ba ni endeba alalôaniŋ aêvhavinj lók auk esak Wapômbêŋ Nakaduŋ imbitak bêŋ lók indum ek alalô sapêŋ nambitak kapôlôŋinj doŋtom. Êŋ ma tem alalô nambitak êtôm anyô talaŋ te atu ba halumbak ba anêŋ daim êtôm Kilisi da.

14 Êŋ ma tem miŋ namô êtôm avômena esak loŋbô ami. Ma nê takatu ba êdôŋ abôyanj lók êbôlém loŋôndê ek nesau alalô ek nimbulinj alalôaniŋ aêvhavinj ma tem miŋ hatôm nêyókwinj alalôaniŋ aêvhavinj ni ba êlém êtôm lovak hayuv baselak vuak lók ŋgwêk hik ami. 15 *Mi, alalô leŋinjimbij avômalô ba nanaŋ abô avanôŋ iyom êndêŋ i. Adum aêŋ ma tem nandumbak ba nambitak êtôm Kilisi da. Yani ma avômalô êvhavinj sapêŋ inij wakadók. 16 Yani havalonj leŋvinj kupik lôbôlôbô sapêŋ ba hagêgê loŋ hathak doŋtom. Bu tomtom da idum inij ku ba idum leŋvinj kupik takêŋ halumbak bêŋ lók lókkokwanj ma leŋinjavinj i.

Nosopa loŋôndê lukmuk

17 *Aêŋ ba yenaŋ abô te hêk ek yanaŋ imbij mólô. Ma yahanaj hathak Anyô Bêŋ anêŋ athêŋ nena miŋ nômô êtôm nê daluk ethak êmô aêŋ esak loŋbô ami. Mí, inij auk ma nôm oyanj. 18 Lók inij eyala nômkama ma hatôm êmô momanjinij bêŋ kapô denaŋ. Thêlôniŋ auk ma thekthekek lók inij auk mavi mi ba intu êmô daimbô ek Wapômbêŋ anêŋ lókmala. 19 Thêlô kapôlôŋinij halók binj hathak kambom ba intu êv i vidonj ek nesopa inij thethaŋak ma miŋ mama ami. Lók malenjin kilik ek nindum nôm lóŋgólôŋ lomalomama ni ba ni.

20 Ma doŋtom sêbôk atu ba ôêvhavinj Kilisi ma êdôŋ mólô hathak loŋôndê yanja. 21 Ma olaŋô abô hathak yani ba ôêvhavinj yani ma êdôŋ mólô hathak abô avanôŋ takatu ba hêk Yisu kapô. 22 *Ba êdôŋ aentêk. Kapôlômim

bô hathak havôn mólô ek osopa thethaŋak lomalomama takatu ba hasau mólô ek imbulinj mólô. Ba intu notak kapôlômim bô takatu ba osopa 23 *ek Wapômbêŋ indum mólônim auk imbitak lukmuk anôŋ. 24 *Ma noja kapôlômim lukmuk takatu ba Wapômbêŋ hapesaŋ ek numbitak êtôm yanida esak anêŋ mathenj lók thêthôŋ anôŋ.

25 *Aêŋ ba notak abôyanj. Alalô tomtom bók abitak hatôm leŋvinj kupik doŋtom yôv ba intu nonaŋ abô avanôŋ imbijam. 26 *Mólô lemimmanij ma noyabinj am ek miŋ nundum kambom ami. Wak hamij denaŋ ma nopesaŋ unim lemmanij êŋ ma miŋ noyabinj endeba wak êndók jalôm ami 27 ek batu miŋ node loŋ ek Sadaŋ imbitak êyô ba êlém ami.

28 Mólô te anyô vani ma etak anêŋ vani. Ma indum ku mavi esak baŋ ek êpôm nôm. Êŋ ma yani hatôm nênem avômalô vi atu ba nômkama mi sa.

29 *Oyabinj vembôlêk esak abô kambom. Onaŋ abô mavi iyom ek embatho mólôvianj loŋ ek nêmi sa lók nêmi Wapômbêŋ anêŋ wapôm êndêŋ avômalô takatu ba elañô.

30 *Miŋ undum Wapômbêŋ anêŋ Lovak Mathenj kapô malainj ami. Lemimimbi nena Lovak Mathenj ma Wapômbêŋ anêŋ sêk atu ba bók habutinj havinj o endeba yani enja o lók avômalô takatu ba hêv i vuli hêk kambom anêŋ ku êndêŋ waklavôŋ pik lo leŋ anêŋ daŋ.

31 *Mólô notak kobom ômô lókthaŋgo lók lemimmanij kethenj lók lemimmanja ba olam kaêk lóklala ma othaŋ anyô vi hathak abô kambom. Avanôŋ binj, notak kapôlômim kambom lomalomama takatu ba lemimhabi hathak anyô yanj. 32 *Ma miŋ nundum aêŋ ami. Mí, nundum mavi êndêŋ mólôvianj lók nônem kapôlômim êndêŋ i. Ma otak kapôlômim ek ôpatu ba hadum kambom hadêŋ o êtôm Wapômbêŋ bók hatak kapô hathak mólônim kambom hathak Kilisi anêŋ athêŋ.

5

Nômô êtôm deda anêŋ avômena

1 *Mólô ma Wapômbêŋ anêŋ avômena ba lahavinj mólô bêŋ anôŋ ba intu nosopa vanjwam. 2 *Ma nômô lók lemimimbinj avômalô vi êtôm Kilisi bók lahavinj alalô ba hêv ida ek hêv alalô sa. Yani hêv anêŋ lókmala hadêŋ Wapômbêŋ hatôm da atu ba ôv vasiŋ mavi anôŋ.

3 Mólô nômô daimbô ek sek walilinj lók kobom lelaik lomalomama ma notak

* 4:11: 1Ko 12:28 * 4:13: Kol 1:28 * 4:15: Kol 1:18; 2:19 * 4:17: Lom 1:21; 1Pi 1:14 * 4:22: Lom 8:13; Kol 3:9 * 4:23: Lom 12:2 * 4:24: Stt 1:26; Kol 3:10 * 4:25: Sek 8:16; Kol 3:8-9 * 4:26: Sng 4:4; Jem 1:19-20 * 4:29: Kol 4:6 * 4:30: Ais 63:10; Ep 1:13-14; 1Te 5:19 * 4:31: Kol 3:8 * 4:32: Mat 6:14; 18:22-35; Kol 3:12-13 * 5:1: Mat 5:48 * 5:2: Kis 29:18; Hib 10:10

malemimkilik. Mólô ma Wapômbêj anêj avômalô mathêj ba kobom takêj ma miñ mavi ek mólô ami. ⁴ Ma miñ nonañ abô kambom mena abô lokbanj lók abô sop esak nôm mama ami. Abô takêj ma kambom ek mólô ba notak ma nonañ lemimmavi iyom êndêj Wapômbêj. ⁵ *Odanôj, abô avanôj ma aênték. Wapômbêj tem miñ enja nê takatu ba ethak idum sek walilij lók idum kobom lelaik lomaloma ma maleñjikilik thô ami. Maleñjikilik ma hatôm êv yej hadêj ngók. Nê takêj tem miñ nêmo Wapômbêj lo Kilisi iniñ loj lóklinyak kapô ami. ⁶ *Wapômbêj anêj lamanij hathak hapôm nê leñôndôj kôtôj takatu ba idum nôm takêj. Ba intu oyabinj o ek anyôla miñ esau o esak abô oyanj oyanj ami. ⁷ Aêj ba oyabinj o ek miñ omben imbij i ami.

⁸ *Sêbók ma mólô hatôm momañiniñ, ma doñtom lèk ma Anyô Bêj hadum ba mólô hatôm deda. Ba intu nômô êtôm deda anêj avômena. ⁹ Deda anêj anôj ma aênték. Alalô nandum mavi lomaloma ba nasopa lojôndê thêthôj ma nabaløj nôm avanôj loj ¹⁰ lók nambólém malêla takatu ba Anyô Bêj lamavi hathak. ¹¹ Ma avômalô takatu ba idum momañiniñ anêj ku, ma miñ undum ku êj dokte imbij i ami. Ku êj ma anêj anôj mi ba miñ undum ami. Mi, nuñgwik kambom êj thô ni yaij ek avômalô lóktô nêgê. ¹² Nôm mama bêj ek nenanj abô esak nê leñôndôj kôtôj iniñ kambom takatu ba idum hamô loj kapô. ¹³ *Ma doñtom deda habi hayô hêk nôm takêj, êj ma hik thô nena nôm takêj ma kambom anôj ¹⁴ *ek malê nena deda habi hayô hêk ma nômkama sapêj habitak yaij. Ba intu nôm takêj tem imbitak deda imbij hatôm abô atu ba hananj nena,

“Mólô takatu ba ôêk sôm,
numbiyô ênjêk nãma.

Ma Kilisi tem imbi êyôngêk mólô êtôm deda.”

¹⁵ *Aêj ba noyabinj am ek nômô êtôm nê lókauk ma miñ êtôm nê auk mi ami. ¹⁶ Kambom lomaloma lèk habitak lóklökwanj ba intu nobatho am loj lóklökwanj esak mavi lomaloma. Yakô wakma êj ni oyanj. ¹⁷ Ba intu numij lóklökwanj ek nômôm Anyô Bêj anêj lahavinj. Ma miñ nômô êtôm nê auk thôjôthôj ami. ¹⁸ *Lók miñ nondo molo esak waij atu ba tem imbulij mólô ami. Mi, notak Lovak Mathêj ek êmô mólô kapólômim sinj. ¹⁹ *Êj ma tem nônêm yej imbijam wak nômbêj intu, yej takatu ba hêk kapya yej lók ebam Wapômbêj anêj

athêj ma yej atu ba mathêj. Nônêm yej takêj lók kapólômim ni êndêj Anyô Bêj. ²⁰ *Wak nômbêj intu sapêj ma nônêm lemimmavi êndêj Kamik Wapômbêj esak nômkama sapêj esak alalôaniñ Anyô Bêj Yisu Kilisi anêj athêj.

Anyô lo avi ewa i iniñ abô

²¹ *Mólô othak ôyê Kilisi anêj nena mathêj ba intu nômô mólôviyanj vibij.

²² *Mólô avi takatu ba bók owa anyô yôv ma nômô vônimi vibij êtôm atu ba ômô Anyô Bêj vibij ²³ *ek malê nena yamalô hamô vulij ek yanavi hatôm atu ba Kilisi hamô vulij ek avômalô êvhavinj lóktô. Kilisi ma avômalô ôdôj êvhavinj iniñ wakadók ma avômalô ôdôj êvhavinj ma Kilisi anêj liñkupik. Yanida intu hêv i bulubij. ²⁴ Avômalô êvhavinj ethak êmô Kilisi vibij ma aêj iyom ma yanavi êmô yamalô vibij esak nômkama lóktô.

²⁵ *Ma mólô anyô, lemimimbij vônimi êtôm Kilisi lahavinj avômalô ôdôj êvhavinj ba hêv anêj lókmala ek hêv i sa. ²⁶ *Yani hadum aêj ek êmbókwiñ anêj avômalô ôdôj êvhavinj iniñ kambom esak nãj lók abô avanôj ek nimbitak mathêj. ²⁷ *Yani hadum aêj ek avômalô ôdôj êvhavinj nimbitak êtôm avi muk te atu ba palumbak mavi lók liñsinj mavi ma lelaik lo pópô mi ma êmô mathêj ma kambom mi. Êj ma Kilisi tem endom avi êj êndêj yanida. ²⁸ Aêj iyom mólô anyô lemimbij vônimi êtôm atu ba lemimhavinj lemimkupik. Ôpatu ba lahavinj yanavi ma hatôm lahavinj yanida. ²⁹ Anyô late miñ hapólik hathak yanida liñkupik ami. Mi anôj, havakôj ba hayabinj mavi hatôm Kilisi hadum hadêj avômalô êvhavinj ³⁰ ek malê nena alalô tomtom ma hatôm anêj liñkupik anêj lóbbólôbô.

³¹ *Hatôm Wapômbêj anêj kapya hananj nena,

“Anyô tem etak lambô lo talêbô ma esak doñtom imbij yanavi ek thai nimbitak êtôm kupik doñtom iyom.” *Môj Anôj 2:24*

³² *Abô êj ma abô lók kup anôj biñ. Ma doñtom yahayala nena hananj hathak Kilisi lók avômalô êvhavinj. ³³ Ba intu mólô anyô tomtom lemimbij vônimi êtôm oda lemhavinj oda. Ma mólô avi nônêm athêj bêj êndêj vônimi.

6

Avômena lók lami iniñ abô

* 5:5: 1Ko 6:9-10; Kol 3:5 * 5:6: Lom 1:18; Kol 2:4,8

3:20-21 * 5:14: Ais 26:19; Lom 13:11 * 5:15: Kol 4:5

3:17 * 5:21: 1Pi 5:5 * 5:22: Kol 3:18; 1Pi 3:1 * 5:23:

Tit 3:5 * 5:27: 2Ko 11:2; Kol 1:22 * 5:31: Mat 19:5

* 5:8: Jon 12:36; Ep 2:13; Kol 1:13; 1Pi 2:9

* 5:18: Luk 21:34 * 5:19: Kol 3:16 * 5:20: Kol

1Ko 11:3; Ep 1:22 * 5:25: Kol 3:19; 1Pi 3:7 * 5:26:

* 5:32: ALK 19:7 * 6:1: Kol 3:20

1 *Avômena, môlô ma Anyô Bêj anêj ba intu nosopa lemami lo lemtami ininj abô. Êj ma mavi. 2 *Wapômbêj anêj tabô balabuj lauminj takatu bute hananj nena, “Nodovak lemami lo lemtami.” Abô balabuj êntêk êj ma balabuj môj atu ba Wapômbêj habitinj abô hathak ba hananj, 3 “Udum aêj ma tem nômô mavi êmô pik sawa daim.”

4 *Ma yahananj hadêj môlô avômena ininj lami nena noyabinj nalumi mavi lôk noto i ma nôndôj i êtôm Anyô Bêj anêj lahavinj. Ma minj nondela ininj auk ba nundum i lenjinja ami.

Alaŋsi lôk ininj nê ku ininj abô

5 *Môlô nê takatu ba unim alanj êmô* nosopa unim alanj takatu ba êmô pik ininj abô. Nônêm athêj bêj êndêj i ma nômô thêlô vibinj. Nundum aêj lôk kapôlômim êtôm udum Kilisi da anêj ku. 6 Ma minj nundum unim alanj anêj ku mavi êndêj wak takatu ba êmô havinj môlô iyom ami. Mi, nundum unim ku mavi wak nômbêj intu sapêj, êndêj wakma atu ba êmô mena minj êmô ami. Wapômbêj lahavinj nundum ku êj lôk kapôlômim êtôm udum Kilisi môlônim alanj anêj ku. 7 Nundum unim ku lôk lemimimbij êtôm udum Anyô Bêj anêj ku ma minj anyô ininj ku ami. 8 *Lemimimbi nena Anyô Bêj tem nê m vuli êndêj avômalô tomtom esak ininj ku mavi takatu ba idum, nê êmô alaŋsi vibinj lôk nê takatu ba idum ida ininj ku havinj.

9 *Ma môlô alanj takatu ba oyabinj unim nê ku, noyabinj i mavi. Minj onanj abô takatu ba indum thêlô nêkô ami. Lemimimbi nena môlô lôk thêlô unim Alanj ma doŋtom iyom hamô malak lenj. Yani tem indum abô ma minj hathak lahabi avômalô ininj athêj lôk ku ami. Mi, hathak hadum kobom doŋtom hadêj avômalô lôkthô ba intu noyabinj am.

Noba Wapômbêj anêj nômkama vovak

10 Êntêk ma yenanj abô anêj danj ba nodanj katô. Numinj lôklokwanj esak Anyô Bêj anêj lôklinyak bêj. 11 *Sadanj anêj auk lonj kapô hadum ek esau môlô ba intu noba Wapômbêj anêj nômkama vovak sapêj êndôk am ma numbiyô numinj ek unjgwik vovak. 12 *Alalô ik vovak hadêj ngôkba lôk ngôk lôk athêj ma ngôk takatu ba eyabinj pik anêj momanj ininj lôk ngôk bomanj

takatu ba êmô lenj. Ma minj alalô ik vovak hadêj nê pik ami.

13 Aêj ba noba Wapômbêj anêj nômkama vovak sapêj ek waklavôj kambom êj hayô, ma tem numinj lôklokwanj ba unjgwik vovak mavi endeba anêj danj ma tem numinj denanj. 14 *Numinj lôklokwanj ba nobalonj abô avanôj lonj êtôm bokngôp vovak atu ba ovak hayô hêk lemimmalim. Ma nobanjij kobom thêthônj êtôm moko bôbôjinj. 15 *Ma nôpôpêk am ek nonanj Wapômbêj anêj Abô Mavi takatu ba hêv labali. Udum aêj, ma hatôm uik vemimkapô bokngôp ek vovak. 16 Lôk nobalonj unim ôêvhavinj lonj êtôm moko ek unjgwik ngôk kambom atu anêj kôm lôk atum sapêj vôkê. 17 *Ma noja bulubinj atu ba Wapômbêj hêv hadêj môlô êtôm kuluj thekthek. Lôk noja Lovak Matherj anêj binj vovak, êj ma Wapômbêj anêj Abô. 18 *Ma notenj mek ek nômkama lôkthô êtôm wak sapêj esak Lovak Matherj anêj lôklokwanj ba nonanj injik yani linj ek nê m môlô sa. Lôk nômô lêlê ma notenj mek lôk lemimividonj ek avômalô matherj lôkthô.

19 *Ma notenj mek ek ya imbinj ek Wapômbêj nê m abô êndêj ya ek yangik Abô Mavi anêj auk lonj kapô thô ma minj yakô ami. 20 *Lêk ma yahamô koladôj hathak yahawa Wapômbêj anêj abôlêk ba yahananj Abô Mavi êj. Aêj ba notenj mek ek yandum yenanj ku dedauj mavi ba yananj abô êj bêj ma minj yakô ami.

Abô anêj danj lôk mek

21 *Tikikus tem enanj êndêj môlô esak malêla takatu ba hapôm ya ek noyala nena yahamô aisê. Yani ma aiyanj anôj te ba hadum Anyô Bêj anêj ku dedauj mavi. 22 Ma yahêv yani ba hathôk ek ênjê môlô ba enanj esak malêla takatu ba hapôm yêlô ek indum môlô lemimmavi.

23 Alalôaninj Kamik Wapômbêj lo Anyô Bêj Yisu Kilisi nê nê m yôhok êndêj môlô yenanj aiyanj sapêj ma nindum ek môlô lemimimbij am lôk unim ôêvhavinj imbitak lôklokwanj. 24 Wapômbêj anêj wapôm êmô imbinj môlô lôk avômalô nômbêj atu ba lemimhavinj alalôaninj Anyô Bêj Yisu Kilisi êtôm wak nômbêj intu sapêj.

* 6:2: Lo 5:16 * 6:4: Sng 78:4; Snd 22:6; Kol 3:21 * 6:5: Kol 3:22-23; Tit 2:9-10; 1Pi 2:18 * 6:5: Nê takatu ba ininj alanj êmô ma anêj ôdônj aêntêk. Gavman anêj abô majanj hananj nena thêlô minj hatôm netak ininj ku lôk alaŋsi ami. Doho ma bôk ik vovak ba êv yak ba nê lovak hathak vovak ewa i hatôm ininj nê ku. Ma doho ma êv vuli. Ma doho minj êwê ininj viyanj ami. Ma doho ma lami ma ininj alaŋsi êmô ba intu nali ibitak aêj. * 6:8: 2Ko 5:10; Kol 3:24-25 * 6:9: Lom 2:11; Kol 4:1 * 6:11: Lom 13:12; 2Ko 10:4 * 6:12: 1Pi 5:8-9 * 6:14: Ais 11:5; 59:17; 1Te 5:8 * 6:15: Lom 10:15 * 6:17: Hib 4:12 * 6:18: Luk 18:1; Kol 4:2; 1Te 5:17 * 6:19: Kol 4:3-4; 2Te 3:1 * 6:20: 2Ko 5:20; Plm 9 * 6:21: Ap 20:4; Kol 4:7-8; 2Ti 4:12

Kapya atu ba Pol hato hi Pilipai Abô môñ

Pol bôk hanan Wapômbêñ anêñ Abô Mavi hadêñ avômalô Pilipai (Ap 16:11-40). Ba intu ethak êv yani sa ek indum anêñ ku enañ Wapômbêñ anêñ abô bêñ embenj loñ luvuluvu. Ma havenj yam ma Pol hamô koladôñ anêñ Lom. Ma avômalô êvhavinj anêñ Pilipai elañ nena yani hamô koladôñ ma êv yani sa hathak loñbô. Ba intu Pol hato kapya êntêk ek hanan anêñ lamavi bêñ hadêñ i. Lôk hanan hathak lêk yani aisê lôk hanan ek embatho ininj êvhavinj loñ ek nininj lôklokwanj. Yani hanan havinj ek thêlô ne-sopa Yisu vanjwam lôk nebalonj auk donjom. Ma hanan nena Timoti lo Epaploditus ma nê mavi luvu. Ma hanan lôklokwanj ek thêlô neyabinj i esak kêdôñwaga abôyanj.

Pilipai ma malak lôk athêñ bêñ ba hamô plovinj Masedonia kapô.

Hato kapya êntêk hadêñ 61 AD la.

1 *Pol lo Timoti, yai ma Yisu Kilisi anêñ nê ku ba ato kapya êntêk hadêñ avômalô mathen takatu ba êvhavinj Yisu Kilisi anêñ Pilipai lôk nê takatu ba eyabinj i lôk nê takatu ba idum ku êv avômalô êvhavinj sa. 2 Alalôaninj Kamik Wapômbêñ lôk Anyô Bêñ Yisu Kilisi ininj wapôm lôk labali êmô imbinj môlô.

Pol hêv lamavi hadêñ Wapômbêñ

3 Wak nômbêñ intu ma yalenjhabi môlô ba yahananj yalenjmavi hadêñ Wapômbêñ hathak môlô. 4-5 Sêbôk ba môlônim ôêvhavinj hadêñ môñ aleba lêk, ma môlô ovatho ya loñ hathak ku yananj Abô Mavi bêñ ba intu yalenjmavi ba yahatenj mek hathak môlô wak nômbêñ intu sapêñ. 6 *Ma yahayala nena sêbôk ma Wapômbêñ hadum anêñ ku mavi ba hatak halôk môlô kapôlômmim ma tem indum ku êñ endeba êyô Yisu Kilisi anêñ waklavôn ma tem injik ku êñ anêñ danj sinj. 7 Yahamô koladôñ mena yahamô yainj ma yahêv Wapômbêñ anêñ Abô Mavi bulubinj lôk yahik Abô Mavi êñ thô, ma môlô sapêñ owa Wapômbêñ anêñ wapôm havinj ya. Ba intu môlô ma hatôm yananj avômalô vulinj binj. Aêñ ba yananj auk atu ba yalenjhabi hathak môlô ma thêthônj hatôm mek atu ba yahatenj ek môlô. 8 Ma Wapômbêñ hayala nena Yisu Kilisi lahiki bêñ anôñ hathak môlô ma lêk yalenj hik ya hathak môlô bêñ anôñ aêñ iyom.

9 Yahatenj mek aêntêk nena môlônim lemimhavinj indumbak ni ba ni ek noyala

auk anôñ ba nutitinj mavi lo kambom 10 *ek noyala loñôndê atu ba mavi anôñ ek Kilisi anêñ waklavônj ma tem nômô mabunj anôñ ek miñ êpôm môlônim kambom la ami. 11 Yisu da tem indum ba thêthônj injik anôñ êmô môlô kapôlômmim sinj ek avômalô nêgê ba nebam Wapômbêñ anêñ athêñ lôkmanjinj.

Pol anêñ malainj havatho Abô Mavi loñ

12 Aiyanj thêlô, yalenjhavinj môlô noyala katô nena malainj takatu ba hapôm ya intu hadum ba Wapômbêñ anêñ Abô Mavi habitak bêñ hêk avômalô loñ êntêk malêvônj.

13 *Aêñ ba nê vovak takatu ba eyabinj anyô bêñ môñ anêñ unyak lôk avômalô takatu ba êmô loñ êntêk intu eyala nena etak ya halôk koladôñ ek malê nena yahasopa Kilisi. 14 Ma Anyô Bêñ anêñ avômalô êvhavinj bêñ anôñ iminj lôklokwanj ek enanj Wapômbêñ anêñ abô ma miñ êkô ami.

15 Avômalô doho lenjinjanj hathak ya ba enanj Kilisi anêñ abô ek nebam thêlôda ek nembak i vose ni lodôñlodôñ. Ma donjom avômalô vi enanj Kilisi anêñ abô lôk lenjinjavu havinj ya. 16 Thêlô eyala nena Wapômbêñ hatak ya ek yanêmm anêñ Abô Mavi bulubinj ba intu yahamô koladôñ.

Aêñ ba thêlô evatho yananj ku loñ hathak lenjinjavu ya. 17 Ma avômalô ôdônj yan enanj Yisu anêñ abô ma donjom ivunj ininj auk nembak avômalô vose ni lodôñlodôñ hêk kapôlôñinj. Yahamô koladôñ ba intu thêlô esonj nena tem nênmê malainj bêñ êndêñ ya.

18 Hatôm. Avômalô ivunj ininj auk ya enanj abô hathak Kilisi mena enanj abô avanônj, êñ ma nômm oyanj. Ku bêñ hamônj ma enanj abô hathak Kilisi. Ba intu yalenjmavi anôñ.

Avanônj! Yalenjmavi! 19 *Yahayala nena môlô otenj mek ek ya ma Yisu Kilisi anêñ Lovak Mathenj tem nêmm ya sa, aêñ ba tem injik ya thô lôk yanja bulubinj. 20 Yahamô lôkmala mena yahama ma ya vovanj ba yahêvhavinj nena tem yaminj êtôm anyô nê ek avômalô nêgê ya lôk nêmbô Kilisi êtôm sêbôk atu ba yahadam aleba lêk. 21 *Yahamô lôkmala, êñ ma yahamô havinj Yisu. Ma yahama, êñ ma tem yamô mavi aêñ iyom. 22 Yahamô lôkmala, êñ ma tem yandav ku êñ anêñ anôñ la. Ba intu yasopa loñôndê yanj sê? Injo.

23 *Aêñ ba auk ju êñ havôn ya. Yahamô havinj Kilisi, êñ ma mavi anôñ hamônj ek nômkama sapêñ ba intu yahapôvinj ek yana. 24 Ma donjom yahamô lôkmala, êñ ma mavi anôñ ek môlô. 25 Aêñ ba yahayala katô nena tem yamô imbinj môlô ma miñ yana ami ek môlô nundumbak ba lemimmavi esak unim ôêvhavinj 26 ek môlô nômbôam esak Yisu Kilisi ek malê nena yahamô havinj môlô hathak loñbô.

* 1:1: Ap 16:12-40 * 1:6: 1Ko 1:8 * 1:10: 1Te 5:23 * 1:13: Ap 28:30 * 1:19: 2Ko 1:11 * 1:21: Gal 2:20 * 1:23: 2Ko 5:8 * 1:27: Ep 4:1; 1Te 2:12

²⁷ *Yenañ auk bêñ doñtom iyom nena mólô nôômô batôñ oyañ étôm nê esopa Yisu Kilisi anêñ Abô Mavi. Aêñ ba yahathók mena yahamô daim ek mólô ma tem yandañô nena mólô umiñ lóklókwañ hathak kapólómim doñtom lók uik vovak hathak dahólómim doñtom iyom ek nobatho Wapômbêñ anêñ Abô Mavi loñ ek avômalô nêñémimbiñ ²⁸ lók miñ oka hathak nê takatu ba êpólik ek mólô ami. Êñ ma hik thô nena Wapômbêñ tem nêñ mólô bulubiñ ma imbuliñ nê takêñ. ²⁹ *Wapômbêñ hêv anêñ wapôm hadêñ mólô ba ôêvhaviñ. Ma hêv wapôm noja vovañ esak Kilisi aêñ iyom. Ba intu malaiñ takêñ lêk hapôm mólô. ³⁰ Ma yada yahik vovak hathak malaiñ aêñ iyom hatôm atu ba mólô ôyê lo olañô.

2

Avômalô êvhaviñ netauviñ i

¹ Aêñ ba nodañô. Kilisi havatho mólónim kapólómim loñ lók lahaviñ mólô ba hêv thêvô hadêñ mólô. Ma mólô ômô haviñ Lovak Matheñ ma Wapômbêñ hêv kapô lók lahiki hathak mólô. ² Ba intu mólô sapêñ noja auk doñtom iyom lók lemimimbiñ am ma nôômô kapólómim doñtom ek nundum ku doñtom iyom ek yalenmavi êmbólô yakapólôñ sij. ³ *Ma mólô tomtom netauviñ am ba ôngô anyô vi nena bêñ ek mólô. Ma miñ nundum palon ba nobam amda ami. ⁴ *Ma miñ lemimimbi mólôda iyom ami. Mi. Lemimimbiñ avômalô vi imbiñ.

Yisu Kilisi hatauviñ i ma Wapômbêñ hêv yani liñ

⁵ Ma mólô nobaloñ auk doñtom atu ba Yisu Kilisi havalon aentêk.

⁶⁻⁷ *Yanida ma Wapômbêñ ma doñtom yani hatauviñ i aleba yaôna lók ba

hatôm ôpatu ba hamô alañ vibin ma habitak hatôm anyô pik. Ma miñ lahabi lóklókwañ ek embalon anêñ loñ atu ba étôm Wapômbêñ ami.

⁸ *Avômalô êyê yani hatôm anyô anôñ, ma hatauviñ i ba hasopa Wapômbêñ anêñ abô aleba hama hathak a hatôm anyô kambom anôñ.

⁹ *Ba intu Wapômbêñ hadô yani hamô vuliñ anôñ ek nômkama sapêñ lók hêv athêñ te atu ba hamôñ ek athêñ lókhô hadêñ yani

¹⁰ *ek avômalô takatu ba êmô leñ lo pik ma pik kapô lókhô

tem nedañô anêñ athêñ ma nedek venjindôñ lêlô êndêñ yani.

¹¹ *Ma thêlô sapêñ tem nenañ ende venjibólêk nena, “Yisu Kilisi ma Anyô Bêñ” ba lókmangiñ ni êndêñ Kamik Wapômbêñ.

Namô étôm pik anêñ deda

¹²⁻¹³ Aêñ ba yenañ aiyañ lókma anôñ thêlô, mólô nôkô ba nodowaliñ ba nundum ku ek mólónim bulubiñ ni êyô anêñ dan. Wapômbêñ da hik mólô kapólómim liñ ba hêv lóklókwañ hadêñ mólô ek nundum ku takatu ba yani lahaviñ. Sêbók ba yahamô haviñ mólô ma mólô osopa yenañ abô. Ma lêk yahatak mólô ma nosopa yenañ abô takêñ dedaun mavi aêñ iyom.

¹⁴ Ma nôñ takatu ba mólô udum ma miñ kapólómim diñdiñ lók nôkókam esak ami ¹⁵ *ek numbitak mabuñ lók anyôla miñ hatôm enañ mólô bêñ ami. Ma tem mólô nôômô étôm Wapômbêñ anêñ nali mavi êmô avômalô lokbañ takatu ba idum kambom lomaloma malêvôñ étôm vuliñ hêv deda hadêñ leñ. ¹⁶ *Ma mólô nobalon abô lókmala loñ ek waklavôñ Kilisi hale halêm hathak loñbô ma tem yambôya esak mólô ek injik thô nena lêk yenañ ku hik anôñ ma miñ yahalañviñ oyañ ami. ¹⁷ Mólô ma avômalô ôêvhaviñ ba ôêv mólôda hatôm da hadêñ Wapômbêñ. Betha ik ya vônô ma tem yambitak étôm wain atu ba engasô halók da. Êñ ma tem yambôya ba yalenmavi imbiñ mólô sapêñ. ¹⁸ *Ma mólô aêñ iyom tem nôbôam ba lemimmavi imbiñ ya.

Timoti lo Eaploditus

¹⁹ Anyô Bêñ Yisu anêñ lahaviñ, êñ ma tem yanêñ Timoti ba êsók ek mólô ketheñ. Ma halehalêm ma tem enañ êndêñ ya esak mólô ek nêñ thêvô êndêñ ya. ²⁰ Anyô late miñ hamô haviñ ya ba anêñ auk hatôm Timoti ami ma Timoti iyom. Yani lahiki hathak mólô ba hadum ku lomaloma ek eyabiñ mólô mavi anôñ. ²¹ *Ma doñtom avômalô vi ethak leññhiki hathak iniñ leññhaviñ ma miñ leññhiki hathak Yisu Kilisi anêñ lahaviñ ami. ²² Ma mólôda oyala nena Timoti bók hik yanida thô ba hêv ya sa hathak ku hanañ Abô Mavi bêñ hatôm amena hathak hêv lambô sa. ²³ Aêñ ba yahêv yamalen ek yangê nena malê intu tem êpôm ya vêm ka yanêñ yani ba êsók ketheñ ek êñjê mólô. ²⁴ Ma doñtom yahêvhaviñ nena yada tem yasók ketheñ ek yangê mólô imbiñ.

* 1:29: Ap 16:19-40 * 2:3: Gal 5:26 * 2:4: 1Ko 10:24 * 2:6-7: Jon 1:1-2,14; 17:5; 2Ko 8:9 * 2:8: Hib 5:8; 12:2 * 2:9: Ap 2:33; Ep 1:20-21; Hib 1:3-4 * 2:10: Lom 14:11 * 2:11: Lom 10:9 * 2:15: Dan 12:3 * 2:16: Plp 1:10; 1Te 2:19 * 2:18: Plp 3:1; 4:4 * 2:21: 2Ti 4:10 * 2:25-26: Plp 4:18

25-26 *Môlo bôk ôêv Eploditus halêm hadêñ ya ek nêma ya sa. Yani hatôm yenañ aiyar atu ba yai adum ku vovak haviñ i. Ma donjom yani lamalain lôk lahiki hathak môlô ek malê nena môlô bôk olanô abô hathak yani hapôm lijij. Ba intu tem yanêm ôpêñ imbiñ ba êsôk ek môlô. 27 Avanoñ, yani bôk hapôm lijij ba hadum ek ema, ma donjom Wapômbêñ hêv la ek yani. Ma miñ hêv la ek yani iyom ami. Mi. Hêv la ek ya haviñ ek malê nena hadô malain bêñ anôñ êpôm ya. 28 Aêñ ba yahapôvîñ ek yanêm yani ba êsôk ek môlô ôngô yani esak lonbô ek lemimmavi ma tem yakapôlôn êndôk biñ. 29-30 Ba intu noja yani thô esak Anyô Bêñ anêñ athêñ lôk lemimmavi anôñ. Yani habobo ema esak Kilisi anêñ ku ma miñ havalon anêñ lôkmala lon ami ek hêv ya sa ek malê nena môlô ômô lon buyar ba miñ hatôm ami. Aêñ ba nônem athêñ bêñ êndêñ nê takatu ba êtôm yani.

3

Yisu ma thêthôn anêñ ôdôn

1 Aiyar thêlo, yenañ abô lêk habobo êyô anêñ dan. Ma alalô ma Anyô Bêñ anêñ avômalô ba intu yahanar nena lemimmavi. Yahato abô takêñ hadêñ môlô hathak lonbô ma miñ yakapôlôn hagiap ami ek yanêm môlô sa.

2 Môlô noyabin am ek nê takatu ba idum kambom hatôm avuj yatap ba engothe anyô lenjvîñkupik mayaliv ek nimbitak êtôm Wapômbêñ anêñ nali. 3 *Alalô ma nê takatu ba Wapômbêñ anêñ Lovak Mathen hêv lôklokwan ek nanêm yen. Alalô ma nê takatu ba abô hathak Yisu Kilisi iyom ma miñ aêvhaviñ lenjvîñkupik iniñ nômkama ami. Ba intu alalô ma hatôm nê takatu ba bôk engothe kupik anôñ.

4 *Odanô, yahamôn ek nê takatu ba êbô hathak nômkama lenjvîñkupik. Ba intu nômkama lenjvîñkupik hatôm nê alalô sa, êñ ma tem yada yamô mavi anôñ. 5 *Wak bahenji ba lahavulô ma engothe yenañ kupik. Ya ma anyô Isael ba yahabitak anêñ Benjamin anêñ lukmuk. Yahanar abô Hiblu palapa hatôm wakatik lo wakamik. Ya ma Palisi te ba yahasopa Palisi iniñ abô majar mavi anôñ. 6 *Ma ya vovar ek yasopa Wapômbêñ aleba yahabulin yanida anêñ avômalô êvhaviñ bêñ anôñ. Ma ya anyô thêthôn anôñ ba miñ yahabulin balabun la ami.

7 *Ma donjom yahayê nôma mavi takêñ nena nôma oyar ek yahasopa Kilisi.

8 Avanoñ! Yahayê nômkama mavimavi takatu ba hamô pik nena nôma oyar haviñ. Nôma mavi anêñ dôêñ ma yambitak yenañ Anyô Bêñ Yisu Kilisi anêñ anyô. Ba intu yahavôlin yadômin hadêñ nômkama pik mavi takêñ ba yahayê hatôm sinusik ek yanja Yisu Kilisi 9 *ba yamô imbiñ yani. Yahêvhaviñ Kilisi iyom ba intu Wapômbêñ hadum ba yahabitak anyô thêthôn. Ma miñ yada yenañ ku yahasopa balabun ba yahabitak anyô thêthôn ami. 10 *Yalenhaviñ yayala Kilisi avanoñ lôk Wapômbêñ anêñ lôklokwan atu ba hadum ba Yisu haviyô hathak lonbô. Ma yalenhaviñ yanja anêñ malain lomalama ek yama imbiñ yani 11 ek yapôm lonôndê atu ba tem yambiyô esak lonbô ênjêk nêma.

Nadarvîñ lôklokwan

12 *Miñ noson nena lêk yahayala Kilisi katô anôñ ba yenañ ku lêk hayô anêñ dan ami. Mi. Kilisi bôk havalon ya lon ba yahalarvîñ ek yambalon nôma takatu ba Kilisi havalon lon ek nêma êndêñ ya. 13 Aiyar thêlo, miñ yahavalon nôma êñ ami denar. Aêñ ba yahapôvîñ ba yahathôn nômkama bô palin ma yahato yabahan ek yanja nômkama takatu ba hamô unlv. 14 *Yahalarvîñ lôklokwan ek yayô unlv ek yanja vuli atu ba Wapômbêñ tem endam ya ek yamô imbiñ yani êmô malak len wak nômbêñ intu sapêñ ek malê nena yahêvhaviñ Yisu Kilisi.

15 *Aêñ ba alalô vi ma nê talan ba nabalon auk êñ lon. Ma donjom môlô doho owa auk yarda, êñ ma tem Wapômbêñ injik auk thêthôn thô êndêñ môlô. 16 Aêñ ba alalô nasopa auk takatu ba bôk avalon yôv. Êñ ma nômbêñ.

17 *Aiyar thêlo, môlô kapôlômim donjom ba nosopa yavenjwam. Ma avômalô vi atu ba esopa yêlo venjwam, nutitij nê takêñ iniñ bôk lo lon ba nosopa. 18 Bôk yahanar lôbôlôn ma lêk yahanar hathak lonbô lôk yamalen thôk nena avômalô bêñ anôñ lêk ik vovak hathak Kilisi anêñ a. 19 *Thêlônij Anyô Bêñ ma thetharjak. Thêlo ethak idum kambom lomalama takatu ba hêv mama, ma donjom êbô hathak. Ma thêlo ethak lenjvîñhabi nôma pik iyom. Ku takêñ anêñ anôñ tem imbulij i. 20 *Ma donjom alalôanij malak ôdôn ma hamô malak len ba intu alalô yabin ek Anyô Bêñ Yisu Kilisi indelêm ek nêma alalô bulubij. 21 *Ôpêñ tem enja anêñ lôklokwan ek injik alalôanij kupik pulusikna lilij ba nambitak êtôm yanida anêñ kupik lôkmangij. Hathak lôklokwan êñ

* 3:3: Lom 2:29 * 3:4: 2Ko 11:21 * 3:5: Luk 1:59; Ap 23:6; 2Ko 11:22 * 3:6: Ap 8:3 * 3:7: Mat 13:44-46

* 3:9: Lom 3:21-22 * 3:10: Lom 6:3-5; 8:17 * 3:12: 1Ti 6:12,19 * 3:14: 1Ko 9:24 * 3:15: 1Ko 2:6

* 3:17: 1Ko 4:16 * 3:19: Lom 16:18 * 3:20: Ep 2:6,19 * 3:21: 1Ko 15:28,42-53

ma yani tem êndô nômkama sapêḅ emô yani vibin.

4

¹ *Aêḅ ba yenaḅ aiyar lôkma anôḅ, nosopa yenaḅ abô takêḅ ba numiḅ lôklokwaḅ esak Anyô Bêḅ anêḅ athêḅ. Môlô ma hatôm yenaḅ kulur kékêlô atu ba yahawa hatôm ku anêḅ vuli. Ba yahêk lêlê ek yangê môlô yenaḅ avômalô takatu ba yalenḅmavi hathak.

Pol hik loḅondê auk mavi thô

² Yuodia lo Sintike, mamu ma avi ôêvhaviḅ Anyô Bêḅ. Ba intu yahanar hik mamu liḅ nena notak auk ôkôkam ma nobalonḅ kapôlômim doḅtom iyom. ³ *Aêḅ ba yenaḅ aiyar atu ba humiḅ lôklokwaḅ hathak ku êntêk êḅ haviḅ ya, yahanar hadêḅ o nena nêḅ avi ju êntêk êḅ sa. Thai ethak idum ku lôklokwaḅ haviḅ ya ek enar Abô Mavi haviḅ Klemen lôk yenaḅ nêḅ ku vi atu ba yêlô adum ku haviḅ i. Nê takêḅ iniḅ athêḅ hêk kapya lôkmala.

⁴ Môlô ma Anyô Bêḅ anêḅ avômalô ba lemimhavi wak nômbêḅ intu sapêḅ. Aêḅ ba yanar esak loḅbô nena lemimhavi. ⁵ *Yalenḅhaviḅ avômalô lôkthô nêḅê môlô nena avômalô ômô maliḅyaô. Anyô Bêḅ anêḅ endelêḅ lêk habobo. ⁶ *Ma wak nômbêḅ intu noter mek ba nonar lemimhavi êndêḅ Wapômbêḅ lôk nonar injik yani liḅ esak môlônim lemimhaviḅ. Ma miḅ kapôlômim daluk ami. ⁷ *Môlô ma avômalô ôêvhaviḅ Yisu Kilisi ba intu Wapômbêḅ anêḅ labali atu ba hayô siḅ ba halelope tem eyabiḅ môlônim auk lôk kapôlômim.

⁸ Aiyar thêlô, yenaḅ abô lêk habobo anêḅ dan. Aêḅ ba nobalonḅ kobom takântêk êḅ loḅ. Kobom avanôḅ lôk nôḅ batôḅ oyar ma nôḅ thêthôḅ lôk nôḅ mabur lôk bôk lo loḅ nundum avômalô kapôlôḅniḅ mavi esak lôk malemimkilik esak nosopa auk mavi. Kobom takântêk intu hadum ba avômalô sapêḅ êyê nena mavi ba lenḅmavi anôḅ. ⁹ *Nôm takatu ba yahik thô lôk yahanar ba môlô olanô lôk ôyê yahadum intu nosopa. Ma Wapômbêḅ anyô yôhok anêḅ ôdôḅ da tem êḅ imbiḅ môlô.

Pol hêv lamavi hadêḅ avômalô Pilipai

¹⁰ Yalenḅmavi anôḅ hathak Anyô Bêḅ. Lêk ma môlôda uik unim auk liḅ ba ôêv ya sa. Yahayala nena sêbôk ma môlô lemimhavi ya, ma doḅtom loḅondê atu ba nôḅem ya sa ma mi. ¹¹ Malêla takatu ba hapôm ya, êḅ ma yalenḅmavi iyom. Auk êḅ intu yahayala ba miḅ nosor nena ya nômkama mi ba intu yahanar abô êntêk ami. ¹² Ya anyô lôkmaḅniḅ mena ya anyô thavuthiḅ, yalenḅviyak mena

yahama kisi, ya anyô nômkama bêḅ mena ya anyô nômkama mi, auk takêḅ bôk hapôm ya lôbôlôḅ ba yahayala katô anôḅ ba intu miḅ nômbêḅ ami. ¹³ *Kilisi anêḅ lôklokwaḅ iyom intu havalor ya loḅ ba hêv malaiḅ takântêk vê hêk ya.

¹⁴ Ma doḅtom malaiḅ takatu ba hapôm ya ma môlô lêk udum kobom mavi ba lemimhikam hathak ya ba ôêv ya sa. ¹⁵ *Yalenḅhabi môḅ anôḅ sêbôk atu ba yahanar Abô Mavi bêḅ hadêḅ môlô avômalô Pilipai. Vêḅ ma yahatak môlônim plovis Masedonia ba yaha ma môlô Pilipai iyom ôêv da ek hêv ya sa ma nê êv haviḅ ôdôḅ yar miḅ idum aêḅ ami. Môlôda intu oyala ku êḅ. ¹⁶ Ma yahamô Tesalonaika ma môlô ôêv ya sa vêḅ ma môlô ôêv ya sa hathak loḅbô. ¹⁷ Ma doḅtom miḅ yamalenkilik hathak môlônim da lomaloma ami. Mi. Yamalenkilik hathak ku atu ba halumbak ba hadum Wapômbêḅ lamavi anôḅ hadêḅ môlô. ¹⁸ Môlônim da takatu ba Eaploditus hêv hadêḅ ya ma lêk hayô abôlêk siḅ ba halelope ba intu miḅ lemimmalaiḅ ami. Da takêḅ ma hatôm da ôv mavi ba Wapômbêḅ hawa lôk lamavi. ¹⁹ Ma yenaḅ Wapômbêḅ tem eyabiḅ môlô esak anêḅ lôkmaḅniḅ atu ba hamô Yisu Kilisi kapô. ²⁰ Aêḅ ba nanêḅ alalôaniḅ Kamik Wapômbêḅ anêḅ athêḅ lôkmaḅniḅ esak len êtôm wak nômbêḅ intu sapêḅ. Avanôḅ.

Pol hanar waklêvôḅ hadêḅ avômalô Pilipai

²¹ Nônêḅ yalenḅmavi êndêḅ avômalô matheḅ lôkthô esak Yisu Kilisi anêḅ athêḅ. Ma nê êv haviḅ takatu ba êḅ haviḅ ya êv iniḅ lenḅmavi hadêḅ môlô haviḅ. ²² Avômalô matheḅ lôkthô êv iniḅ lenḅmavi hadêḅ môlô. Ma nê takatu ba idum ku hamô Sisa anêḅ unyak êpôviḅ ek nêḅem lenḅmavi êndêḅ môlô imbiḅ.

²³ Anyô Bêḅ Yisu Kilisi anêḅ wapôm eyabiḅ môlô dahôlômim.

* 4:1: 1Te 2:19-20 * 4:3: Luk 10:20 * 4:5: Hib 10:25; Jem 5:8-9 * 4:6: Mat 6:25-34; Kol 4:2 * 4:7: Ais 26:3; Jon 14:27; Kol 3:15 * 4:9: Lom 16:20 * 4:13: 2Ko 12:10 * 4:15: 2Ko 11:9

Kapya atu ba Pol hato hi Kolosi Abô môn

Pol hato kapya êntêk hadêñ avômalô êvhavij anêñ Kolosi. Pol minj bôk hi Kolosi ami. Ma donjom Epaplas bôk hamô Epesus ba halarô Pol anêñ abô ba hêvhavij. Êñ ma hawa Abô Mavi êñ ba hi hanan bêñ hadêñ avômalô Kolosi.

Kédônwaga abôyan êv auk lokban hadêñ avômalô êvhavij anêñ Kolosi. Ba intu Pol hato ek epesan inij auk lôk embatho inij êvhavij lonj.

Hamô koladônj ma hato kapya êntêk hadêñ 60 AD la.

Pol hanan anêñ lamavi

¹ Ya Pol, Yisu Kilisi anêñ aposel hathak Wapômbêñ da anêñ lahavij lôk alalôaniñ aiyar Timoti, yai ato kapya êntêk ² hadêñ avômalô mathenj takatu ba êmô majan anêñ Kolosi. Mólô ma yêlôaniñ aiyar takatu ba ômô havij Kilisi.

Alalôaniñ Kamik Wapômbêñ anêñ wapôm lôk labali êmô imbinj mólô.

Mek lenijnmavi hathak avômalô Kolosi

³*Yêlô atenj mek ma athak anan lenijnmavi wak nômbêñ intu hathak mólô hadêñ Wapômbêñ, alalôaniñ Anyô Bêñ Yisu Kilisi anêñ Lambô ⁴⁻⁵*ek malê nena bôk alanjô nena mólô ôêv malemim ek nôm mavi takatu ba Wapômbêñ bôk hapôpêk yôv ek mólô hêk malak lenj. Mólô bôk olanjô abô hathak nôm mavi takênj yôv halôk Wapômbêñ anêñ Abô Mavi atu ba avanônj. Aêñ ba yêlô alanjô nena mólô ôêvhavij Yisu Kilisi lôklokwanj ba lemimhavij avômalô mathenj lôkthô. ⁶ Abô Mavi êñ bôk halêk ek mólô ma lêk hik anônj ba hêv linjsinj haverj pik lôkthô. Hatôm atu ba bôk hadum hadêñ mólô hadêñ wak atu ba olanjô lôk oyala abô avanônj hathak Wapômbêñ anêñ wapôm aleba lêk. ⁷*Epaplas bôk hadônj mólô hathak abô êñ yôv. Yani ma yêlôaniñ aiyar ba hadum ku havij yêlô ma yêlô lenijnhavij yani. Yani ma Kilisi anêñ anyô ku majan te ek hêv mólô sa. ⁸ Ma bôk hanan hadêñ yêlô hathak mólônim lemimhavij takatu ba Lovak Mathenj hêv.

⁹*Waklavônj abô êñ hayô ek yêlô ma minj atak mek ek mólô ami. Ma athak atenj mek ek Wapômbêñ anêñ Lovak Mathenj nêk auk lomalomâ êndêñ mólô ek noyala Wapômbêñ

anêñ lahavij katô. ¹⁰ Yêlô atenj mek êñ ek mólô nômô êtôm Anyô Bêñ anêñ lahavij ek indum yani lamavi esak nômbêñ atu ba mólô udum. Êñ ma tem unim ku mavi lomalomâ injik anônj lôk auk hathak Wapômbêñ tem indumbak bêñ. ¹¹*Ma embatho mólô lonj esak lôklokwanj lôkthô atu ba halêk anêñ yanida anêñ lôklokwanj lôkmanjinj ek malainj la hapôm mólô, ma numinj lôklokwanj lôk nômô malinjaô. ¹²*Ma nômbôam ba nônêk lemimmavi êndêñ Kamikbêñ. Yani hêv athêñ hadêñ mólô ek noja unim sam imbinj avômalô mathenj takatu ba êmô anêñ lonj deda. ¹³*Yani hawa alalô vê hêk momanjinj anêñ lôklokwanj ba hadô alalô hamô Namalô anêñ lonj lôklinjak kapô. Yani lahavij Namalô êñ ba ¹⁴*Namalô êñ iyom intu hêv alalôaniñ kambom vê ba halate alalô hale yainj.

Kilisi hamô nômkama lôkthô vulinj

¹⁵*Kilisi hawa Wapômbêñ atu ba anyôla minj hatôm ênjê ami anêñ dahô. Yani ma Wapômbêñ nakadunj mônj ba hamô vulinj ek nômkama lôkthô atu ba Wapômbêñ hapesanj. ¹⁶ Hathak Kilisi ma Wapômbêñ hapesanj nômkama lôkthô anêñ lenj lo pik, vi ma hatôm nagê ma vi ma minj hatôm nagê ami hatôm anjela lôk inij avaka ma inij nê bêñbêñ lôk lôklokwanj takatu ba hêk kapô. Hapesanj nômkama lôkthô hathak Kilisi ek nêk athêñ bêñ êndêñ yani. ¹⁷*Kilisi hamô hamônj vêm ka nômkama lôkthô habitak. Ma havalonj nômkama lôkthô lonj ba intu êmô tinjinj. ¹⁸*Yani bôk hadum ba avômalô ôdônj êvhavij lôkthô ibitak ba intu hamô hatôm avômalô êvhavij lôkthô inij wakadôk. Ma thêlô ma yani linjkupik. Yani ma anyô mônj atu ba havijô anêñ nâma ek avômalô nâma lôkthô ba intu hamô vulinj ek nômkama lôkthô. ¹⁹*Wapômbêñ lamavi ek anêñ auk lôkmala lôkthô hamô Namalô kapô. ²⁰*Hathak Kilisi Wapômbêñ hapôpêk lonjondê ek etauvinj nômkama sapêñ anêñ lenj lo pik ek nêkô labali imbinj yani. Hadum nôk êñ hathak Kilisi anêñ thalalenj atu ba hangasô hathak a.

²¹*Sêbôk ma mólô ômô daimbô ek Wapômbêñ. Ba udum kambom lomalomâ ba intu unim auk hapôlik hathak yani. ²²*Ma donjom lêk hathak Kilisi anêñ nâma linjkupik, hatauvij mólô ek nômô labali imbinj yani lôk mathenj ma mabunj lôk kambom mi ênjêk yani ma. ²³ Aêñ ba nobalonj unim ôêvhavij lonj ba numinj

* 1:3: Ep 1:15-16 * 1:4-5: Ep 1:15; 1Pi 1:4 * 1:7: Kol 4:12; Plm 23 * 1:9: Ep 1:16-17 * 1:11: Ep 1:19; 3:16 * 1:12: Ep 1:11,18 * 1:13: Luk 22:53; Ep 2:2 * 1:14: Ep 1:7 * 1:15: Jon 1:18; 2Ko 4:4 * 1:17: Jon 1:1; 8:58 * 1:18: Ap 26:23; Ep 1:22-23; ALK 1:5 * 1:19: Kol 2:9 * 1:20: Ep 1:10 * 1:21: Lom 5:10; Ep 2:12 * 1:22: Lom 5:10; Ep 5:27

lôklokwanj ek miñ nupu ami. Ma nôñêm malemim ek nôñ mavi takatu ba Abô Mavi hik thô ma miñ notak ami, êñ ma tem nôpôm mek mavi takêñ. Môlô bôk olanô Abô Mavi êñ yôv. Ma bôk enañ bêñ hadêñ avômalô pik luvuluvu. Ya Pol intu, Abô Mavi êñ anêñ anyô ku.

Pol hêv avômalô matheñ sa

²⁴ Ma lêk yalenj mavi hathak vovanj takatu ba hapôm ya ek nêm môlô sa. Kilisi bôk hawa vovanj vi, aêñ ba anêñ avômalô êvhavij tem neja vovanj êñ vi imbiñ. Thêlô ma yani liñkupik ma vovanj êntêk ba yahawa hêv Kilisi anêñ liñkupik sa ek vovanj sapêñ atu ba Kilisi hawa ni êyô anêñ danj. ²⁵ *Wapômbêñ hêv ku hadêñ ya ba yahabitak avômalô êvhavij iniñ anyô ku ek yananj anêñ abô lôkthô bêñ êndêñ môlô avômalô loñ buyanj. ²⁶ *Abô êñ ma abô lôk kup ba bôk havunji hêk loñ kapô ek avômalô bôsêbôk bôlada halêm ba halêm. Ma donjom lêk hik thô halêm yainj ek anêñ avômalô matheñ. ²⁷ Wapômbêñ lahavij thêlô neyala abô lôk kup êñ. Ma abô lôk kup êñ ma abô lôkmanjij anôñ atu ba habitak ek nêm môlô avômalô loñ buyanj sa hatôm hêv avômalô Israel sa. Ma abô lôk kup êñ ma aêntêk. Kilisi hamô môlô nê loñ buyanj kapô ba intu ôêv malemim ek nôñmô Kilisi anêñ lôkmanjij kapô. ²⁸ Aêñ ba intu yêlô ananj Kilisi bêñ hadêñ avômalô sapêñ. Yêlô adonj lôk ananj abô lôklokwanj hathak auk mavi sapêñ ek thêlô lôkthô nimbitak nê mabunj anôñ imbiñ Kilisi ek ini nêñmô Wapômbêñ ma. ²⁹ *Ba intu yahadum ku bêñ lôk vovanik hathak Kilisi anêñ lôklokwanj atu ba hadum ku bêñ hamô yakapôlôñ.

2

¹ Yalenjhavij môlô noyala nena yahadum ku lôk vovanik bêñ ek môlô lôk avômalô Laodisia lôk avômalô êvhavij lôkthô atu ba miñ bôk êyê ya ami. ² Yahadum ku êñ ek yambatho môlô lôkthô kapôlômim loñ ek nosak donjom lôk lemimbiñ am ek noja auk lôkmanjij sapêñ ek noyala Wapômbêñ anêñ auk atu ba havunji katô. Auk êñ ma Kilisi da. ³ *Ma auk lôkmanjij lôk auk bêñ sapêñ havunji hamô yani kapô hatôm payenj mavi ek nêm alalô sa.

⁴ *Yahananj abô takêñ ek anyôla miñ êmbôn molônim auk esak abô lêlêyanj mavi la ba esau môlô ami. ⁵ *Miñ yahamô havij môlô ami, ma donjom yadahôlôñ hamô havij môlô. Ma yahayê môlô ômô thêthôñ

mavi ba ôêvhavij Kilisi lôklokwanj ba intu yalenj mavi anôñ.

Lôkmala lukmuk

⁶ Bôk owa Yisu Kilisi hatôm unim Anyô Bêñ yôv. Ba intu nôñmô imbiñ yani aêñ iyom.

⁷ *Numiñ lôklokwanj êtôm alokwanj lôk ngalôk ma nodav unim ôêvhavij êyômô yani ek unim ôêvhavij imbitak lôklokwanj êtôm atu ba bôk êdôñ môlô. Ma nôñêm lemimmavi êndêñ Wapômbêñ êtôm ñanj hasôv halôk bôñ.

⁸ Noyabiñ am dedaunj mavi ek avômalô vi miñ nesau môlô esak auk pik lôk abô takatu ba hayovak oyanj ami. Ôêvhavij iniñ abô ma hatôm etak o halôk kola kapô. Thêlô ewa auk takêñ halêm anêñ auk bô lôk ngôk takatu ba eyabiñ pik ma miñ Kilisi ami ⁹ *ek malê nena Wapômbêñ anêñ auk lôkmala sapêñ hamô Kilisi liñkupik kapô.

¹⁰ *Yani hamô vulij ek lôklokwanj lôk athêñ bêñ lôkthô. Môlô ômô havij yani ba intu Wapômbêñ hêv anêñ lôkmala hadêñ môlô ba lôkmala êñ intu hanjasô hayô môlô vôv.

¹¹ *Ma tabô engothe kupik hik anôñ hamiñ môlô takatu ba ôêvhavij Kilisi. Miñ engothe kupik hathak bahenij ami. Mi, Kilisi da hadum ku hêk môlô kapôlômim ba hadabêñ molônim kapôlômim bô vê. ¹² *Ba uthik ñanj ma Wapômbêñ halav môlô havij Kilisi. Ma hathak unim ôêvhavij Wapômbêñ anêñ lôklokwanj atu ba hik Kilisi liñ ma hik môlô liñ havij.

¹³ *Sêbôk atu ba Kilisi miñ hanjothe kapôlômim bô vê ami denanj, ma kapôlômim bô êñ havalonj môlô loñ ba udum kambom lomaloma lôk ômô hatôm nê ñama. Êñ ma Wapômbêñ hêv unim kambom sapêñ vê ba hadum ba ômô lôkmala havij Kilisi.

¹⁴ *Sêbôk ma alalô lenjijondôñ kôtôñ ba abulij abô balabunj ba intu tem injik i lilij ba nêm vovanj êndêñ alalô. Ma donjom Wapômbêñ hamiñ abô balabunj anêñ vovanj takêñ loñ sij ba hik loñ hathak a havij Kilisi. ¹⁵ Ma hathak Kilisi anêñ ñama hathak a, ma Wapômbêñ hamô ngôk bêñbêñ lôk ngôk lôk athêñ lu ba hêv iniñ nômkama vovak vê. Vêm ma halom thêlô ba hi hadô hamiñ avômalô malenij ma hêv mama bêñ hadêñ thêlô.

Abô hathak nê pik iniñ balabunj

¹⁶ *Aêñ ba nê doho etatale môlô hathak nôñ takatu ba oanj lo unum ma waklavôñ ôêv yen lo waklavôñ ayôñ lukmuk ma waklavôñ Sabat, êñ ma miñ nodanj iniñ abô ami. ¹⁷ *Nôm takêñ lôkthô ma yaôna ma

* 1:25: Ep 3:2,7-8 * 1:26: Lom 16:25-26; Ep 3:5,9 * 1:29: Ep 3:7,20; Plp 4:13 * 2:3: 1Ko 1:24,30 * 2:4: Lom 16:18 * 2:5: 1Ko 5:3 * 2:7: Ep 3:17 * 2:9: Jon 1:14,16 * 2:10: Ep 1:21-22 * 2:11: Lom 2:29 * 2:12: Lom 6:4 * 2:13: Ep 2:1,4-5 * 2:14: Ep 2:14-16; 1Pi 2:24 * 2:16: Lom 14:1-13 * 2:16: 'Sabat' ma abô Hiblu ma anêñ ôdôñ nena, 'Waklavôñ neja lovak.' * 2:17: Hib 8:5

hatôm dahô atu ba halêm hamôñj ek alalô nagê vëmam ka miñ nôm anôñj emberj yam. Ma nôm anôñj êñj ma Kilisi da. ¹⁸ Avômalô doho esopa iniñj auk bô ba ebam i oyañj hathak iniñj kobom êv yeñj. Thêlô enañj nena thêlô etauiñj i ba esopa iniñj niaviñj takatu ba êyê ba intu êv yeñj hathak añjela. Miñ notak i ek netatale môlô ba nêñêm unim vuli mavi vê ami. ¹⁹ Nê êñj miñ evaloñj Kilisi atu ba hatôm leñvijkupik anêñj wakadôk loñj ami. Leñvijkupik êñj ma nê êvhuviñj Kilisi. Ma hathak hayabiñj leñvijkupik êñj lôkthô dedauñj mavi ek nimbitak lôklokwañj ba nedahaliñj i mavi ma nindumbak esak lôklokwañj atu ba Wapômbêñj hêv.

²⁰ *Môlô bôk oma yôv haviñj Kilisi ba intu ngôk takatu ba eyabiñj pik êntêk ma miñ eyabiñj môlô ami. Ma osopa pik anêñj balabuñj hatôm pik hayabiñj môlô denañj eka? ²¹ Pik anêñj balabuñj hanañj nena, "Miñ ombaloñj ami! Miñ noñgwañj ami! Miñ ôsôm ami!" ²² *Balabuñj takêñj halêm anêñj avômalô pik iniñj auk lôk iniñj abô takatu ba êdôñj ba enañj hathak nôm takatu ba añj lo anum iyom vëm ma mi. ²³ Nê takatu ba êdôñj balabuñj takêñj esonj nena balabuñj êñj ma auk mavi ek nê avômalô sa ek nêñêm yeñj lôk nêñêm vovañj êndêñj leñvijkupik ek indum Wapômbêñj lamavi. Ma doñtom mi, balabuñj takêñj miñ hatôm nê avômalô sa ek netak iniñj thethanjak ami.

3

Alalô aviyo ba awa lôkmala haviñj Kilisi

¹ *Aêñj ba Wapômbêñj bôk hik môlô leñj haviñj Kilisi ba ômô lôkmala. Ma lêk Kilisi hamô Wapômbêñj banj vianôñj hamô malak leñj. Ba intu nômô lêlê esak nômkama malak leñj iyom. ² *Ma nôñêm auk esak nômkama vuliñj, ma miñ nômkama pik ami. ³ Môlô bôk oma yôv ba unim lôkmala hakopak hamô haviñj Kilisi atu ba hadahaliñj haviñj Wapômbêñj. ⁴ Kilisi ma môlônim lôkmala ba anêñj waklavôñj endelêm ma tem nôlêm yaiñj imbiñj yani lôk anêñj lôkmañjiñj.

⁵ *Aêñj ba uñgwik kambom pik sapêñj atu ba hamô môlô kapôlômim vônô: sek waliliñj lôk auk lôngôlôñj ma thethanjak lôk leñjihaviñj kambom lôk malenjikilik hathak nômkama. Malenjikilik ma hatôm êv yeñj hathak ngôk. ⁶ Avômalô leñjondôñj kôtôñj intu ethak idum nôm takêñj ba intu tem nêpôm Wapômbêñj anêñj lamanij. ⁷ Sêbôk ma môlô ômô aêñj ba osopa loñjondê kambom takêntêk haviñj. ⁸ *Ma doñtom lêk ma notak kambom

sapêñj atu ba hamiñj môlô kapôlômim aêntêk: lemimmaniñj lôk lemimñaña ma kapôlômim kambom lôk onañj abôma hathak avômalô vi lôk onañj abô kambom. ⁹ *Môlô bôk otak kapôlômim bô lôk anêñj kambom lomalomaya yôv. Ba intu miñ nonañj abôyañj êndêñj môlôviyañj ami. ¹⁰ *Ma lêk owa kapôlômim lukmuk. Ma wak nômbêñj intu ma Wapômbêñj atu ba hapesañj kapôlômim lukmuk êñj hadum ek imbitak êtôm yanida anêñj dahô ek noyala yani mavi anôñj. ¹¹ *Ba intu avômalô takatu ba bôk ewa kapôlôñjiñj lukmuk yôv, lôkthô ma êtôm doñtom iyom. Avômalô Isael lôk avômalô loñj buyañj, ma vi atu ba engothe kupik lôk vi atu ba miñ engothe ami, ma vi atu ba nê kamuj lôk vi atu ba alonañj anôñj, ma vi atu ba êmô alañsi vibiñj lôk vi atu ba idum ida iniñj ku, lôkthô êtôm doñtom iyom. Kilisi intu bêñj ek nômbêñj takêñj lôkthô ba hamô haviñj alalô sapêñj.

¹² *Wapômbêñj lahaviñj môlô ba bôk habi banj hayô hêk môlô ek numbitak anêñj avômalô matheñj. Ba intu numbuliv am siñj esak kobom leñjihiki hatôm vovañj halij anyô lôk nundum mavi êndêñj anyô yañj ma notauviñj am ba nômô labalina lôk maliñjyaô.

¹³ *Ma anyô te hawa auk lokbanj hathak yañj ma embaloñj kapô loñj. Ma malem thêlêv hathak anyô yañj ma otak anêm kapôlômim kambom êñj. Anyô Bêñj bôk hêv anêm kambom vê yôv, ba intu undum aêñj iyom.

¹⁴ *Ma ôkôk leñjihaviñj êyônggêk nôm takêñj vôn. Leñjihaviñj havalonj lôkthô loñj majañj anôñj.

¹⁵ *Môlô lôkthô bôk othak doñtom ba ubitak Kilisi anêñj leñjukipik doñtom ba halam môlô ek nômô yôhók imbiñjam. Ba intu notak Kilisi anêñj yôhók ek eyabiñj môlô kapôlômim. Ma nôñêm lemimmavi êndêñj Wapômbêñj wak nômbêñj intu sapêñj.

¹⁶ *Nômbôlô Kilisi anêñj abô êmô kapôlômim siñj ek nôndôñj lôk uñgwik auk mavi sapêñj thô imbiñj am. Nôñêm yeñj atu ba hêk Wapômbêñj anêñj kapyaya yeñj lôk yeñj matheñj lôk yeñj atu ba Lovak Matheñj hêv ek nôñêm lemimmavi êndêñj Wapômbêñj êndôk kapôlômim.

¹⁷ *Nômkama lôkthô atu ba môlô udum ba onañj ma nundum lôkthô esak Anyô Bêñj Yisu Kilisi anêñj athêñj. Ma hathak yani ma nôñêm lemimmavi êndêñj Kamik Wapômbêñj.

Pol anêñj abô hadêñj nê matheñj lodôñj lodôñj

* 2:19: Ep 2:21; 4:16 * 2:20: Gal 4:3,9; 1Ti 4:3 * 2:22: Mat 15:9 * 3:1: Mak 12:36; 16:19; Ep 1:20 * 3:2: Mat 6:33 * 3:5: Lom 6:6,11; Ep 4:19; 5:3-6 * 3:8: Ep 4:25-29; 5:4 * 3:9: Ep 4:22,25 * 3:10: Ep 4:24 * 3:11: Gal 3:28 * 3:12: 1Pi 2:9 * 3:13: Ep 4:2,32 * 3:14: Lom 13:8-10 * 3:15: 1Ko 12:27; Ep 4:4; Plp 4:7 * 3:16: Ep 5:19 * 3:17: 1Ko 10:31; Ep 5:20 * 3:18: Ep 5:22

18 *Môlô avi lôk anyô, nômo unim anyô viyin. Êñ ma mavi ek avi atu ba hasopa Anyô Bêñ.

19 *Ma môlô anyô, lemimimbinj vônimi ma miñ nosanj i ami.

20 *Ma môlô avômena, nôwê lemami lo lemtami ininj abô sapêñ viyin. Nôm êñ hadum Anyô Bêñ lamavi.

21 *Ma môlô lami miñ nosanj i kakapuk ami, êñ ma tem undum nalumi malenjin tiyamtiyam.

Pol anêñ abô hananj hadêñ nê ku lôk anêñ alajsi

22 *Ma môlô vi atu ba lôk alajsi, nôwê unim alanj ininj abô sapêñ viyin. Ma unim alanj hamô mena mi la, ma nundum ininj ku dedauñ mavi. Ma miñ nundum unim ku mavi êndêñ wak takatu ba yani hamô ek nêñ lamavi êndêñ yani iyom ami. Mi, nôkô ek Anyô Bêñ ba nundum unim ku sapêñ lôk kapôlômim. 23 Ba intu ku alêla takatu ba udum ma nundum lôk kapôlômim êtôm udum Anyô Bêñ anêñ ku ma miñ nê pik ininj ami. 24 Êñ ma oyala nena ku takatu ba udum ek unim anyô bêñ, êñ ma Anyô Bêñ Kilisi anêñ ku ba lemimimbi nena tem injik ku anêñ vuli sam êndêñ môlô. 25 *Ma donjom opalêla takatu ba idum kambom ma tem neja kambom êñ anêñ vuli viyanj. Wapômbêñ hathak hadum aêñ hadêñ avômalô lôkthô ba miñ lahabi ininj athêñ ami.

4

1 *Ma môlô alajsi takatu ba unim nê ku êmô, noyala nena unim Anyô Bêñ donjom aêñ iyom hamô malak leñ. Ba intu nundum kobom thêthôñ lôk mavi êndêñ i.

Pol hapôvinj thêlô ek netej mek

2 *Môlô nôñêm lêlê ba notej mek lemimividoñ lôk nôñêm lemimmavi êndêñ Wapômbêñ. 3 *Ma notej mek ek yêlô imbinj ek Wapômbêñ nêñ balañ vé ek yêlô nananj anêñ abô hathak Kilisi atu ba havunji êlêm yainj. Abô êñ intu lêk yahamô koladôñ hathak. 4 Ba intu notej mek ek yananj abô êñ ni yainj êtôm Wapômbêñ anêñ lahavinj ek avômalô sapêñ neyala.

5 *Ômô havinj nê takatu ba miñ êvhavinj ami, ma nombenj lôk auk mavi wak nômbêñ intu ma nômbôlêm loñôndê atu ba nunjgwik Kilisi thô êndêñ i. 6 *Undum ek anêñ abô sapêñ ida yôhókna êtôm nôñ lôk ñgwêk ek

oyala loñôndê ôwê avômalô tomtom ininj abô viyanj mavi.

Pol hêñ Tikikus lo Onesimiba i Kolosi

7 *Alalôaniñ aiyanj anôñ Tikikus tem enanj êndêñ môlô esak malêla takatu ba hapôm ya. Yani ma anyô ku majanj te ba hathak hadum Anyô Bêñ anêñ ku havinj ya. 8 *Yahêv yani hathôk hathak ôdôñ êntêk ek enanj nena lêk yêlô amô aisê ek indum môlô kapôlômim mavi. 9 *Ma yahêv alalôaniñ aiyanj anôñ Onesimi hathôk havinj Tikikus. Yani ma môlôda te atu ba haminj majanj. Thai tem nenanj esak nôñ takatu ba habitak loñ êntêk.

Pol hêv thêlôninj leñijmavi hadêñ avômalô Kolosi

10 *Alistakas atu ba hamô koladôñ havinj ya hêv anêñ lamavi hadêñ môlô. Ma Mak, Balabas anêñ naha hêv anêñ lamavi hadêñ môlô havinj. Mak hathôk ek môlô ma nosopa abô takatu ba bôk yahananj ba noja yani thô. 11 Ma Yisu ôpatu ba elam nena Jastas hêv anêñ lamavi havinj. Anyô lô êntêk êv ya thêvô bêñ anôñ. Thêlô êñ ma nê Israel ba idum ku enanj abô hathak Wapômbêñ anêñ loñ lôklinyak havinj ya. Israel miñ bêñ anôñ êmô havinj ya ami. Mi, thêlô lô êntêk iyom.

12 *Eaplas, ma môlôda te, hêv anêñ lamavi hadêñ môlô. Yani ma Yisu Kilisi anêñ anyô ku ba hathak havalonj môlô loñ lôklokwanj hathak mek ek môlô numinj êtôm nê talañ ek noyala Wapômbêñ anêñ lahavinj katô. 13 Yahananj avanôñ binj nena yani hathak hadum ku bêñ hathak môlô lôk avômalô Laodisia lo Hielapolis.

14 *Alalôaniñ aiyanj anôñ dokta Luk lôk Dimas êv ininj leñijmavi hadêñ môlô havinj.

15 Nônêm yenanj yalenjmavi êndêñ aiyanj thêlô anêñ Laodisia lôk Nimpa ma nê êvhavinj takatu ba êv yerj êmô anêñ unyak.

16 Môlô te hasam kapya êntêk hadêñ môlô yôv, ma nôñêm ni êndêñ avômalô êvhavinj anêñ Laodisia ek nesam imbinj. Ma kapya atu ba yahato ek Laodisia, thêlô nindum aêñ iyom ek môlô nosam. 17 *Ma nonanj êndêñ Alkipus nena, “Ku atu ba Wapômbêñ hêv hadêñ o, ma undum ku êñ dedauñ mavi.”

18 *Ya Pol, hathak yada yabahenj ma yahato yalenjmavi êntêk hadêñ môlô. *Yahamô koladôñ ba intu lemimimbi ya. Wapômbêñ anêñ wapôm êmô imbinj môlô.

* 3:19: Ep 5:25 * 3:20: Ep 6:1 * 3:21: Ep 6:4 * 3:22: Ep 6:5-8 * 3:25: Lom 2:11 * 4:1: Ep 6:9

* 4:2: Ep 6:18; Plp 4:6 * 4:3: Lom 15:30; Ep 6:19 * 4:5: Ep 5:15-16 * 4:6: Ep 4:29; 1Pi 3:15 * 4:7: Ep

6:21 * 4:8: Ep 6:22 * 4:9: Plm 10-12 * 4:10: Ap 12:12; 13:13; 15:37-39; 2Ti 4:11 * 4:12: Kol 1:7; Plm 23

* 4:14: Plm 24 * 4:17: Plm 2 * 4:18: 1Ko 16:21 * 4:18: Anyô yanj hêv Pol sa ba hatô anêñ abô halôk kapya.

Ma Pol da hatô anêñ lamavi iyom hathak yanida baj. Nôngô Lom 16:22.

Kapya môḡj atu ba Pol hatô hi Tesalonaika Abô môḡj

Tesalonaika ma malak bêḡ hamô ḡgwêk danḡ. Avômalô loḡ êḡ ma hatôm 200,000. Plovins Masedonia iniḡ gavman êmô Tesalonaika ba eyabinḡ plovins.

Pol bôk hawa Abô Mavi ba hi Tesalonaika, ma doḡtom ḡê Israeḡ doho lenḡjmaniḡ. Ba intu hasôv ba hi Belia vêm ma hi Atens vêm ma hi Kolin (Ap 17-18). Yani hayô loḡ êḡ ma hatô kapya êntêk hadêḡ avômalô Tesalonaika. Yani bôk hamô haviḡ avômalô Tesalonaika sawa bidonḡ ma hatak i ketheḡ ba hi ba intu hatô ek embatho iniḡ êvhaviḡ loḡ ek nimiḡ lôklokwaḡ esak malainḡ. Ma hatô abô hathak Wapômbêḡ anêḡ lahaviniḡ takatu ba nêḡmô lo nemberḡ esak lôk malêla takatu ba tem êpôm ḡê êvhaviḡ takatu ba bôk ema hadêḡ waklavôḡj atu ba Yisu miḡ halêḡm pik ami denanḡ.

Êntêk ma Pol anêḡ kapya môḡj atu ba hatô hi ek thêlô hadêḡ 51 AD la.

Pol hêv lamavi

¹ *Ya Pol ma Silas lo Timoti ato kapya êntêk hadêḡ môlô avômalô ôêvhaviḡ takatu ba ôḡmô haviḡ Kamik Wapômbêḡ lo Anyô Bêḡ Yisu Kilisi anêḡ Tesalonaika.

Wapôm lôk labali êḡmô imbiḡj môlô.

Pol lamavi hathak avômalô Tesalonaika iniḡ êvhaviḡ

² Wak nômbêḡj intu sapêḡ ma yêlô aêv lenḡjḡmavi hadêḡ Wapômbêḡj hathak môlô sapêḡ ba atenḡ mek ek môlô ma miḡj atak ami. ³ *Yêlô amô alalôaniḡ Kamik Wapômbêḡj thohavloma ba lenḡjḡhabi môlônim ôêvhaviḡ anêḡ ku lôk lemimhaviḡ avômalô ba ôêv i sa lôk ôêv malemim ek alalôaniḡ Anyô Bêḡ Yisu Kilisi anêḡ waklavôḡj endelêḡm ba umiḡj lôklokwaḡ.

⁴ Aiyaj thêlô, Wapômbêḡj lahaviniḡ môlô ba yêlô ayala nena bôk halam môlô yôv ek numbitak yani anêḡ ⁵ *ek malê nena môḡj anôḡ ma yêlô aêv Abô Mavi hadêḡ môlô ma miḡj halêḡm hatôm abô oyaḡj ami. Mi, halêḡm haviḡ lôkliḡyak lôk Lovak Matherḡ ma kapôlôḡniḡ anôḡ. Ma môlô oyala kobom takatu ba yêlô bôk adum amô môlô malêvôḡj ek hêv môlô sa. ⁶ *Wak êḡḡ ma môlô ôpôm malainḡ lomalama, ma doḡtom owa abô takatu thô lôk kapôlôḡmim mavi atu ba halêḡm anêḡ Lovak Matherḡ. Udum aêḡj ba intu osopa yêlô lôk Anyô Bêḡ venḡjḡgwam. ⁷ Êḡḡ ma hatôm môlô uik loḡḡndê mavi thô hadêḡ

avômalô êvhaviḡ sapêḡ anêḡ plovins Masedonia lo Akaia. ⁸ Ma anêḡ môlô ma Anyô Bêḡ anêḡ abô hi yaiḡj ba halanḡ hatôm lavuak hêk Masedonia lo Akaia. Ma doḡtom miḡj hamô loḡ êḡj iyom ami. Mi, avômalô pik sapêḡ elanḡ abô hathak môlônim ôêvhaviḡ Wapômbêḡj. Aêḡj ba yêlô a loḡ buyanḡ ma thêlô bôk elanḡ yôv. ⁹ Ma enanḡ nena môlô owa yêlô thô mavi anôḡj ba otak unim ḡḡk ma ole am liliḡj ek udum Wapômbêḡj avanôḡj atu ba hamô lôkmala anêḡj ku. ¹⁰ Lôk oyabinḡ anêḡj Nakaduḡj atu ba bôk hik liḡj hêk ḡama. Yisu tem êlêḡm anêḡj lenḡj ek nêḡm alalô vê êḡjêk waklavôḡj lamaniḡj atu ba tem imbitak embenḡj yam.

2

Pol anêḡ ku takatu ba bôk hadum hêk Tesalonaika

¹ Aiyaj thêlô, môlô oyala nena yêlô bôk ayô amô haviḡj môlô ma miḡj aêv yak ami. Mi, ku êḡj hik anôḡj. ² *Ma môlô oyala nena yêlô bôk awa vovanḡj lôk mama hêk Pilipai. Vêm ma yêlô atak Pilipai ba a môlônim loḡj ma Wapômbêḡj havatho yêlô loḡj ba hêv yêlô sa ek miḡj nakô esak ḡê lôklokwaḡ takatu ba imiḡj yêlô loḡj siḡj ami. Aêḡj ba intu ananḡ Wapômbêḡj anêḡj Abô Mavi hadêḡj môlô. ³ Abô takatu ba yêlô asonḡj môlô lokwaḡ miḡj halêḡm anêḡj auk lokbanḡj lôk auk lônḡḡlôḡj ma adum ek nasau môlô ami. ⁴ *Mi anôḡj. Wapômbêḡj bôk hayê yêlô nena hatôm ba intu hatok ku nananḡ anêḡj Abô Mavi bêḡj halôk yêlô bahenḡj. Aêḡj ba yêlô miḡj ananḡ abô ek indum avômalô lenḡjḡmavi ami. Mi, yêlô adum ek indum Wapômbêḡj atu ba hatitiḡj yêlô kapô mavi. ⁵ Môlô oyala nena yêlô miḡj ananḡ abô ek nadôk môlô lemim mena nasau môlô ek naja môlônim nômlate ami. Mi anôḡj, Wapômbêḡj da hamô ba hayê yêlô. ⁶ Ba intu miḡj adum ek môlô mena avômalô la nebam yêlô ami.

⁷ Yêlô ma Kilisi anêḡj aposel ba intu hatôm naterḡj môlô ek nônêḡm yêlô sa. Ma doḡtom dô, yêlô bôk amô labali mavi haviḡj môlô hatôm avi te hayabinḡ anêḡj nali. ⁸ Sêbôk ma yêlô lenḡjḡhaviḡj môlô bêḡj anôḡj ba intu yêlô lenḡjḡmavi ba aêv Wapômbêḡj anêḡj Abô Mavi hadêḡj môlô lôk yêlô aêv yêlôda haviḡj ek malê nena yêlô lenḡjḡhaviḡj môlô bêḡj anôḡj. ⁹ *Aiyaj thêlô, lemimimbi ku takatu ba yêlô bôk adum amô haviḡj môlô. Yêlô amô ek ananḡ Wapômbêḡj anêḡj Abô Mavi, ma doḡtom wak lo bôlôvôḡj ma adum ku bêḡj haviḡj ek napôm nôḡm nanḡanḡj ek nêḡm lenḡjḡkupik sa. Yêlô adum aêḡj ek miḡj nanêḡm malainḡ te êndêḡj môlô ami. ¹⁰ Môlô lôk Wapômbêḡj oyala nena yêlô bôk adum

* 1:1: Ap 17:1-9 * 1:3: 1Ko 13:13; Kol 1:4-6 * 1:5: 1Ko 2:4-5 * 1:6: Ap 17:5-9 * 2:2: Ap 16:19-24; 17:1-9

* 2:4: Gal 1:10 * 2:9: Ap 20:34 * 2:11: Ap 20:31

kobom matherj lók thêthônj ma kambom mi hêk avômalô malenij hadênj môlô avômalô takatu ba ôêvhavij. ¹¹ *Ma môlô oyala nena yêlô bôk adum hadênj môlô tomtom hatôm lambô hayabiñ nali. ¹² Ba asonj môlô lokwanj lók athô môlô ba aya ma aêv auk mavi ek nômo êtôm Wapômbênj anênj lahavij. Yani ma ôpatu ba halam môlô ek nômo anênj loj lóklinyak lók lókmanjgin kapô.

¹³ *Ma yêlô athak ananj leñijmavi hadênj Wapômbênj hatôm wak nômbênj intu hathak yêlô bôk ananj Wapômbênj anênj abô hadênj môlô ba olanô ba ôêvhavij nena abô ênj ma Wapômbênj da anênj abô, ma miñ nosonj nena anyô late anênj abô ami. Mi, abô ênj ma halêm anênj Wapômbênj ba hadum ku hamô môlô nê ôêvhavij kapôlômmim.

¹⁴ *Aiyanj thêlô, môlô bôk owa vovanj hatôm Wapômbênj anênj avômalô anênj Israel takatu ba êvhavij Yisu Kilisi. Môlô da unim avômalô bôk êv vovanj hadênj môlô hatôm avômalô Israel bôk êv hadênj inij avômalô takatu ba êvhavij Yisu. ¹⁵ *Avômalô Israel ênj bôk ik Anyô Bênj Yisu lók plopet pôpônô ma êv yêlô vê havij. Wapômbênj miñ lamavi hathak thêlô ami, ma thêlô ethak êpôlik ek avômalô pik sapênj ¹⁶ ba idum ek niñij yêlô loj sij ek miñ nananj Wapômbênj anênj abô êndênj nê loj buyanj ek Wapômbênj nêm thêlô bulubij ami. Ba intu thêlôniñ kambom hathak halumbak ba Wapômbênj anênj lamanij lêk hayô hamô i yôv.

Pol lahiki ek ênjê avômalô Tesalonaika

¹⁷ Aiyanj thêlô, bôk êv yêlô vê hêk môlô vauna ba abitak hatôm avômalô balonj, ma donjom yêlô kapôlôniñ hamô havij môlô denanj. Ba intu yêlô leñijhiiki bênj anônj ek nagê môlô, lók adum lóklokwanj ek nasôk esak lojnbô. ¹⁸ Yêlôniñ auk lóklokwanj ek nasôk nagê môlô ma ya Pol yahadum lôbôlônj ek yasôk, ma donjom Sadanj hamij yêlô loj sij. ¹⁹ *Malê te intu tem indum yêlô malenij mavi lók leñijmavi lók êtôm kulunj kékêlô atu ba nêm athênj bênj êndênj yêlô ênjêk Anyô Bênj Yisu thohavloma êndênj waklavônj endelêm? Môlô iyom! ²⁰ Avanônj, môlô ma yêlôniñ lókmanjgin lók leñijmavi anônj.

3

Pol hêv Timoti hi Tesalonaika

¹ *Bôk yêlô leñijmalainj hathak môlô ba miñ hatôm nayabij sawa daim ami. Ba intu yêlô leñijhabi nena yay iyom namô Atens ² *ma nanêm Timoti êsôk. Yani ma yêlôniñ aiyanj ba yêlô lókthô ma Wapômbênj anênj nê ku havij i ek ananj Kilisi anênj Abô Mavi

bênj. Yêlô êv yani ek embatho môlô loj lók êsô môlô lij esak unim ôêvhavij ³ *ek malainj lomaloma miñ imbulij môlô ami. Môlô bôk oyala yôv nena Wapômbênj bôk hatak malainj takênj ek êpôm alalô takatu ba aêvhavij. ⁴ Sêbôk atu ba yêlô amô havij môlô ma ananj lôbôlônj nena tem alalô naja malainj lomaloma. Ma môlô oyala nena nôm takênj lêk habitak yôv. ⁵ Ba intu miñ hatôm yêlô namô sawa daim ami ba yahêv Timoti hathôk ek ênjê môlônim ôêvhavij. Yakô ek anyô halôk avômalô leñij atu *esau môlô ba yêlôniñ ku takatu ba adum hathak môlô tem imbitak êtôm nôm oyanj.

Timoti hêv Pol thêvô hathak Tesalonaika inij êvhavij

⁶ *Ma lêk Timoti hatak môlô ba halêm hathak lojnbô ma hawa abô mavi hathak môlônim ôêvhavij lók lemimhavij. Yani hananj nena môlô othak lemimhabi yêlô lók lemimmavi. Ma lemimhavij lóklokwanj ek ôngô yêlô ma yêlô aênj iyom. ⁷ *Ba intu aiyanj thêlô, môlônim ôêvhavij hêv yêlô thêvô hathak malainj lók vovanj lomaloma takatu ba hapôm yêlô. ⁸ Ênj ma yêlô ayala nena môlô umij lóklokwanj hathak Wapômbênj ba intu hadum yêlô amô lókmalâ hathak lojnbô. ⁹ Ma yêlô abô ba leñijmavi anênj dônj hathak môlô hêk Wapômbênj ma ba intu miñ hatôm nabam leñijmavi ênj katô êndênj Wapômbênj ami. ¹⁰ Wak lo bôlôvônj ma yêlô atenj mek lóklokwanj ek nasôk nagê môlô lók nanêm môlô sa esak nôm takatu ba mi denanj ek unim ôêvhavij injik lókanônj.

Pol hatenj mek hathak avômalô Tesalonaika

¹¹ *Alalôniñ Kamik Wapômbênj da lók alalôniñ Anyô Bênj Yisu tem nepesanj lojôndê thêthônj te ek yêlô nasôk nagê môlô. ¹² Ma Anyô Bênj indum ek môlô lemimimbij avômalô êvhavij lók avômalô sapênj bênj anônj êtôm yêlô adum hadênj môlô. ¹³ Ma yani embatho môlô kapôlômmim loj ek môlô nômo matherj ma kambom mi ênjêk alalôniñ Kamik Wapômbênj ma êndênj wak atu ba alalôniñ Anyô Bênj Yisu endelêm imbij anênj nê matherj.

4

Nasopa Wapômbênj anênj lahavij

¹ Yôv, aiyanj thêlô, yêlô bôk adônj môlô hathak Wapômbênj anênj lojôndê nômo lo nombenj ek nundum yani lamavi ma lêk osopa yôv. Ma yêlô asonj môlô lokwanj hathak Anyô Bênj Yisu anênj athênj nena

* 2:13: 2Te 2:13 * 2:14: Ap 17:5 * 2:15: Ap 9:23,29; 13:45,50; 14:2,5,19 * 2:19: Plp 2:15-16; 4:1; 2Te 1:4

* 3:1: Ap 17:15 * 3:2: Ap 16:1-3 * 3:3: 2Ti 3:12 * 3:5: Anyô ênj ma Sadanj. * 3:6: Ap 18:5 * 3:7:

2Te 1:4 * 3:11: 2Te 2:16-17

nosopa loñôndé êñ mathalalen. ² Mólô oy-ala abô takatu ba yêlô bôk aêv hadêñ mólô hathak Anyô Bêñ Yisu anêñ lôklokwan yôv.

³ *Éntêk ma Wapômbêñ anêñ lahavinj nena mólô numbitak mathen ba notak sek walilinj. ⁴ *Yani lahavinj mólô tomtom noy-abinj unim kupik êtom Wapômbêñ anêñ ek avômalô lôkthô nebam. ⁵ Minj thethanjak êmbôv o inañ nê daluk ami. Thêlô minj eyala Wapômbêñ ami. ⁶ Ma minj mólô nosau mólôviyan ba nundum sek esak vênj ami. Yêlô bôk anañ lôklokwan hadêñ mólô yôv nena Wapômbêñ tem nêv vovañ viyan esak nôv takêñ lôkthô. ⁷ *Wapômbêñ minj halam alalô ek namô lelaik ami. Mi, halam alalô ek namô mathen. ⁸ *Aêñ ba ôpatu ba hadô abô êntêk ma hadô Wapômbêñ atu ba hêv anêñ Lovak Mathen hadêñ mólô. Ma minj hadô anyô iyom iniñ abô ami.

Alalô leñjimbij avômalô

⁹ *Wapômbêñ bôk hadôñ mólô yôv hathak kobom leñjimbij mólôviyan ba intu yêlô minj hatôm nato abô esak kobom êñ ami. ¹⁰ Mólô bôk udum aêñ hadêñ mólôviyan takatu ba êmô malak nenanena anêñ plovins Masedonia kapô. Ma doñtom aiyañ thêlô, yêlô asonj mólô lokwanj ek nundum aêñ mathalalen. ¹¹ *Ma nundum ek nôvô labalina lôk noyabinj amda unim ku. Ma nundum ku ek nôvêv am sa êtôm atu ba yêlô bôk anañ hadêñ mólô yôv. ¹² Nundum aêñ ek minj nôvêv malainj êndêñ anyô yanj ek eyabinj mólô ami, lôk nê takatu ba minj êvhavinj ami tem nêgê mólônim kobom nena mavi anôñ.

Waklavôñ Yisu endelêm

¹³ Aiyañ thêlô, yêlô leñjhavinj mólô noy-ala katô esak malêla takatu ba tem êpôm nê êvhavinj takatu ba bôk ema yôv. Yakô mólô kapôlôvim malainj êtôm nê daluk takatu ba minj êv maleñinj ek nimbiyô esak loñbô ami. ¹⁴ *Alalô êvhavinj nena Yisu hama ba haviyô hathak loñbô. Ba intu alalô aêvhavinj nena nê êvhavinj Yisu takatu ba bôk ema yôv ma tem Wapômbêñ injik i lij êtôm hik Yisu lij ba nimbiyô esak loñbô ba nêlêm imbinj Yisu. ¹⁵ *Éntêk ma Anyô Bêñ Yisu da anêñ abô takatu ba lêk yêlô anañ. Alalô takatu ba amô lôkmala denanj ma Anyô Bêñ anêñ waklavôñ endelêm hayô ma tem minj ana namôñ ek avômalô takatu ba bôk ema yôv ami. ¹⁶ Mi, Anyô Bêñ da tem êndôk anêñ lej lôk kaêk ma anjela bêñ atu tem endam ma Wapômbêñ anêñ lavuak tem niyuv. Êñ

ma nê ñama takatu ba bôk êvhavinj Kilisi tem nimbiyô môn. ¹⁷ Êñ ma Wapômbêñ tem isup alalô takatu ba amô lôkmala denanj lôk nê ñama takatu ba êvhavinj ek napôm Anyô Bêñ êndôk buliv. Ma tem namô imbinj yani wak nômbêñ intu sapêñ. ¹⁸ Aêñ ba nôvêv am da thêvô esak abô êntêk.

5

Nôpôpêk am ek Anyô Bêñ anêñ endelêm

¹ Aiyañ thêlô, yêlô minj hatôm nato abô êndêñ mólô esak wak lo ayôñ alê intu ba Anyô Bêñ tem endelêm esak loñbô ami. ² *Mi. Mólô bôk oyala yôv nena Anyô Bêñ anêñ waklavôñ ma tem êlêm êtôm anyô vani halêm hadêñ bôlôvôñ. ³ *Avômalô tem nenanaj nena, "Alalô lêk amô mavi ma malainj mi." Êñ ma kethen oyanj ma malainj bêñ tem imbulinj thêlô êtôm vovañ hapôm avi lôk lasabên ek embathu. Ba tem minj nêsvôv ami.

⁴ Ma doñtom, aiyañ thêlô, mólô minj ômô momañinij ek waklavôñj êñ induj mólô noboloba êtôm anyô vani te ami. ⁵ *Mi, alalô sapêñ ma wak lo deda iniñ avômena ma minj bôlôvôñ lo momañinij iniñ ami. ⁶ Ba intu napuki loñj ba namô lêlê ma minj nanjêk êtôm avômalô vi ami. ⁷ Ma vi atu ba êk sôm, ma êk hadêñ bôlôvôñ. Ma vi atu ba inum waiñ ba elo molo, ma elo molo hadêñ bôlôvôñ. ⁸ *Ma doñtom alalô ma wak anêñ ba intu napuki loñj. Ma alalôñinj aêvhavinj lôk leñjhavinj tem êtôm moko binjaluk. Ma nanêv maleñj ek waklavôñj Wapômbêñ nêv alalô bulubinj tem êtôm akôk kuluj vovak.

⁹ Wapômbêñ hatak alalô ek nêv alalô bulubinj esak alalôñinj Anyô Bêñ Yisu Kilisi ma minj hatak alalô ek naja anêñ lamanij ami. Mi. ¹⁰ *Yani hama ek alalô ba intu alalô amô lôkmala mena ama ma hatôm amô lôkmala havinj yani. ¹¹ Aêñ ba nôvêv amda thêvô lôk nobatho am loñj êtôm intu othak udum.

Nê êvhavinj iniñ loñôndé nesopa

¹² Aiyañ thêlô, yêlô anañ ek mólô nodovak nê takatu ba idum ku bêñ hathak mólô lôk eyabinj mólô hathak Anyô Bêñ anêñ ku lôk ik auk mavi thô hadêñ mólô ek notak kobom kambom. ¹³ Ma lemimimbij i ba nôvêv athêñ bêñ êndêñ nê takêñ esak iniñ ku. Ma nôvô yôhok mavi imbinj am.

¹⁴ *Aêñ ba aiyañ thêlô, yêlô asonj mólô lokwanj ek nonanj lôklokwanj êndêñ nê ku mi ek nundum ku lôk nôvêv nê takatu ba êkô thêvô ma nôvêv nê vau hathak êvhavinj sa. Ma nôvô malinjyaô imbinj avômalô sapêñ.

* 4:3: 1Te 5:23; 1Pi 1:16 * 4:4: 1Ko 6:13 * 4:7: Hib 12:14; 1Pi 1:15-16 * 4:8: Luk 10:16; 2Ko 1:22 * 4:9: Jon 13:34 * 4:11: Ep 4:28 * 4:14: Lom 14:9; 1Ko 15:3-4,12 * 4:15: 1Ko 15:51-52 * 5:2: Mat 24:42-43; 2Pi 3:10; ALK 3:3 * 5:3: Mat 24:39; Luk 21:34-35 * 5:5: Lom 13:12 * 5:8: Ais 59:17; Ep 6:14,17 * 5:10: Lom 14:8-9; 1Te 4:14 * 5:14: 2Te 3:6,11 * 5:15: Lom 12:17; 1Pi 3:9

15 *Noyabiñ am ek wak nômbêñ intu ma nundum mavi imbiñ am lôk avômalô sapêñ. Ma môlô te miñ injik anyô yañ anêñ kambom lilij ami. Mi.

16 *Wak nômbêñ intu sapêñ ma lemimmavi. 17 Lôk noterñ mek ma miñ notak ami.

18 *Ma nônêm lemimmavi êndêñ Wapômbêñ esak malêla takatu ba habitak. Wapômbêñ anêñ lahaviñ nena môlô takatu ba ômô haviñ Yisu Kilisi nundum aêñ.

19 *Ma miñ numiñ Lovak Mathenñ anêñ ku loñ siñ ami. 20 Lôk miñ nôndô abô plopet takatu ba Lovak Mathenñ hêv hadêñ môlô ami.

21 *Noyawê nômkama sapêñ ma nobalonñ nôm takatu ba mavi loñ. 22 Ma nobasiñ am ek kambom lomaloma sapêñ.

23 *Wapômbêñ da ma yôhók anêñ ôdôñ ba tem indum môlô numbitak mathenñ anôñ lôk eyabiñ unim dahôlômim lôk auk ma kupik dedauñ mavi ek kambom mi êndêñ waklavôñ atu ba alalôaniñ Anyô Bêñ Yisu Kilisi endelêm. 24 Ôpatu ba halam môlô hathak hasopa anêñ abô ba tem indum aêñ ek abô takêñ injik anôñ.

25 *Aiyañ thêlô, noterñ mek ek yêlô.

26 Ma nokam môlôviyañ esak kobom yôhók mathenñ. 27 Yahanañ lôklokwañ hathak Anyô Bêñ anêñ athêñ nena nosam kapyâ êntêk êndêñ môlôviyañ lôkthô.

28 Alalôaniñ Anyô Bêñ Yisu Kilisi anêñ wapôm êmô imbiñ môlô sapêñ.

* 5:16: Plp 4:4 * 5:18: Ep 5:20 * 5:19: Ep 4:30 * 5:21: 1Jon 4:1 * 5:23: 2Te 3:13 * 5:25: Kol 4:3; 2Te 3:1

Kapya yanj atu ba Pol hato hi Tesalonaika Abô mônj

Hatôm ayônj bahenji ba lahavute la atu ba Pol hamô Kolin ma hato kapya yanj havenj yam êntêk hadênj avômalô Tesalonaika. Pol hato ek embatho iniñj êvhavij loñj ma hananj abô doho havij ek epesanj iniñj auk esak wakklavônj atu ba tem Yisu endelêm.

Hato hadênj 51 mena 52 AD la.

Pol hêv lamavi

¹ Ya Pol ma Silas lo Timoti, yêlô ato kapya êntêk hadênj môlô avômalô ôêvhavij takatu ba ômô havij alalôaniñj Kamik Wapômbênj lo Anyô Bêñj Yisu Kilisi anênj Tesalonaika.

² *Kamik Wapômbênj lo Anyô Bêñj Yisu Kilisi iniñj wapôm lôk labali êmô imbiñj môlô.

Avômalô Tesalonaika mij êv yak hathak malainj ami

³ Aiyanj thêlô, yêlô athak aêv leñijmavi hadênj Wapômbênj hathak môlô hatôm wak nômbênj intu sapênj. Êñj ma mavi ek malê nena môlônim ôêvhavij halumbak hi ba hi ma môlô tomtom unim lemimhavinj môlôvianj habitak bênj. ⁴ *Ba intu yêlô abam môlô hadênj avômalô êvhavij anênj luvuluvu. Ba ananj nena avômalô ibulij môlô ba owa malainj lomaloma, ma doñtom ôêvhavij Yisu ba umiñj lôklokwanj denanj.

Wapômbênj tem indum abô

⁵ Nôm takênj hik thô nena Wapômbênj anênj hadum abô ma thêthônj iyom ba tem enanj nena môlô hatôm nômô yani anênj loñj lôklijyak kapô atu ba lêk owa malainj hathak. ⁶ *Avanônj, Wapômbênj tem indum abô thêthônj ba nêmbô malainj êndênj nê takatu ba êv malainj hadênj môlô. ⁷ *Ma nêmbô lovak êndênj môlô takatu ba owa malainj lôk yêlô imbiñj êndênj wakklavônj atu ba Anyô Bêñj Yisu lôk anênj anjla lôklokwanj netak leñj ba nêlêm yainj lôk atum dahalanj. ⁸ *Ma nêmbô vovanj viyanj êndênj nê takatu ba êthônj Wapômbênj lôk nê takatu ba mij esopa alalôaniñj Anyô Bêñj Yisu anênj Abô Mavi ami. ⁹ *Vovanj bênj tem imbulij nê takênj êtôm wak nômbênj intu sapênj ba tem nêmbô daimbô ênjêk Anyô Bêñj ma lôk anênj lôklokwanj lôkmanjij. ¹⁰ *Nôm takênj tem imbitak êndênj wakklavônj yani endelêm ek anênj avômalô mathenj takatu ba êvhavij nêmbô anênj athênj lôk nebam yani. Ma môlô aênj iyom ek malê nena môlô ôêvhavij yêlôaniñj abô havij.

Eteñj mek ek avômalô Tesalonaika

¹¹ *Ba intu yêlô atenj mek wak nômbênj intu ek môlô nena alalôaniñj Wapômbênj indum ek môlô nômô êtôm atu ba yani bôk halam môlô ek nômô aênj, lôk nêmbô lôklokwanj êndênj môlô ek nundum nômbô mavi takatu ba lemimhavinj nundum lôk nundum ôêvhavij anênj ku sapênj. ¹² Ma yahatenj mek takênj ek Anyô Bêñj Yisu enja athênj bênj esak môlô ma môlô noja athênj bênj esak yani esak alalôaniñj Wapômbênj lôk Anyô Bêñj Yisu Kilisi iniñj wapôm.

2

Anyô lëndônj kôtônj atu tem êyô

¹ Aiyanj thêlô, yêlôaniñj abô te hêk ek nananj êndênj môlô esak alalôaniñj Anyô Bêñj Yisu Kilisi anênj endelêm ba isup alalô esak doñtom ek napôm yani. ² Anyô late hasau nena Anyô Bêñj anênj wakklavônj lêk halêm yôv, êñj ma mij nosonj kakapuk ba unim auk endowalinj kethenj ami. Anyô late hananj nena Lovak Mathenj hêv abô êñj mena yêlô ato abô êñj halôk kapya ma mij nômbembiñj thêlô ami. ³ *Lôk mij notak thêlô ek nesau môlô ami. Mi, wakklavônj êñj tem imbitak embenj yam ek wakklavônj êvôlij dômiñ hadênj Wapômbênj lôk anyô lëndônj kôtônj anênj wakklavônj êlêm yainj. Yani ma anyô pik atu ba tem Wapômbênj imbulij. ⁴ *Yani tem nêmbô ida lij ba êpôlik ek Wapômbênj lôk nômkama sapênj takatu ba avômalô elam nena mathenj. Ma tem ni êyô êmô Wapômbênj anênj unyak mathenj kapô ba enanj nena yanida ma Wapômbênj.

⁵ Bôk yahamô havij môlô ma yahananj nômbô takênj yôv. Lemim hêv sij e? ⁶ Ma lêk oyala nômbô atu ba havalonj yani loñj ba hayabij wakklavônj atu ba Wapômbênj hatak ek ende yainj. ⁷ Kobom leñônônj kôtônj lêk hadum anênj ku menanjna hamô kapô. Tem indum aênj endeba Wapômbênj nêmbô anyô atu ba hamiñ loñj sij vê am. ⁸ *Êñj ma anyô lëndônj kôtônj êñj tem ende yainj. Vêmbô ma tem Anyô Bêñj Yisu endelêm ma anênj abôlêk auk tem injik ôpênj vônô lôk anênj deda lôkmanjij injik ôpênj anênj lôklokwanj pesa. ⁹ *Anyô lëndônj kôtônj êñj tem êlêm lôk lôklokwanj bênj ek indum Sadanj anênj ku lôk lavônjij ma nômbithi oyanj lomaloma. ¹⁰ Tem indum kambom lomaloma ek esau avômalô takatu ba evenj loñônô nêmbô ek malê nena thêlô mij êvhavij abô avanônj takatu ba hatôm nêmbô i bulubij ami. ¹¹ Ba intu Wapômbênj tem nêmbô auk lokbanj lôklijyak ek esau thêlô ek nêmbembiñj abôyanj takatu. ¹² Aênj ba avômalô takatu ba mij êvhavij abô avanônj

* 1:2: Lom 1:7 * 1:4: 2Ko 7:4; 1Te 2:19 * 1:6: Lom 12:19 * 1:7: 1Te 3:13 * 1:8: Ais 66:15 * 1:9: Ais 2:10 * 1:10: Kol 3:4 * 1:11: Kol 1:9; 1Te 1:2-3 * 2:3: 1Ti 4:1; 1Jon 2:18; 4:3 * 2:4: Ese 28:2; Dan 11:36 * 2:8: Ais 11:4; ALK 19:15 * 2:9: ALK 13:11-13

ami ma leñijmavi hathak iniñ kambom ma Wapômbêñ tem enañ iniñ kambom bêñ.

Numiñ lôklokwañ

13 *Aiyañ thêlô takatu ba Anyô Bêñ lahaviñ, yêlô athak aêv leñijmavi wak nômbêñ intu hadêñ Wapômbêñ hathak môlô. Êñ ma mavi ek malê nena môñ anôñ ma yani hatak môlô ek nêñ môlô bulubiñ. Ma hêv môlô bulubiñ hathak môlônim ôêvhaviñ abô avanôñ lôk Lovak Matherñ anêñ ku takatu ba hadum ek môlô numbitak matherñ. 14 Yani halam môlô hathak Abô Mavi atu ba yêlô anañ ek alalôaniñ Anyô Bêñ Yisu anêñ lôkmarñgin imbi êyô môlô vov.

15 Ba intu aiyañ thêlô, numiñ lôklokwañ ba nobalon abô avanôñ takatu ba yêlô ato lo anañ hadêñ môlô loñ.

Pol anêñ mek

16-17 Alalôaniñ Anyô Bêñ Yisu da lo Kamik Wapômbêñ nêñêm môlô thêvô ma nembatho môlô loñ esak nômkama mavi nômbêñ atu ba môlô udum lo onañ. Wapômbêñ lahaviñ alalô ba hathak anêñ wapôm ma hêv alalô thêvô atu ba tem miñ nêñ yak ami lôk havak abô hathak nôñ mavi takatu ba nanêñ malenñ esak.

3

Noten mek êndêñ Wapômbêñ ek nêñ yêlô sa

1 Ma aiyañ thêlô, noten mek ek Wapômbêñ nêñ yêlô sa ek Anyô Bêñ anêñ abô ni pik sapêñ kethenñ ek enja athêñ bêñ êtôm atu ba bôk udum. 2 Ma noten mek ek Wapômbêñ nêñ yêlô vê êñjêk ñê sek lôk ñê kambom ek malê nena avômalô vi miñ êvhaviñ ami denañ.

3 Ma donjom Anyô Bêñ hasopa anêñ abô iyom ba tem embatho môlô loñ ma eyabiñ môlô ek ñgôk kambom atu. 4 *Hathak Anyô Bêñ anêñ lôklokwañ ma yêlô ayala avanôñ nena abô takatu ba anañ, ma môlô lêk udum ba tem nundum ni thêthô. 5 Anyô Bêñ injik môlônim kapôlômim liñ ek noyala Wapômbêñ anêñ kobom lahaviñ lôk Kiliñ anêñ kobom haminñ lôklokwañ hathak malainñ jomaloma.

Avômalô lôkthô nindum iniñ ku

6 *Aiyañ thêlô, yêlô anañ lôklokwañ hadêñ môlô hathak alalôaniñ Anyô Bêñ Yisu Kiliñ anêñ athêñ nena nômô daim ek môlôviyanñ takatu ba êmô ku mi ba miñ esopa abô takatu ba yêlô êv hadêñ môlô ami. 7 *Môlô oyalala nena mavi ek nosopa yêlô venñingwam. Ma sêbôk atu ba yêlô amô haviñ môlô, ma miñ amô ku mi ami. 8 *Mi, yêlô adum ku

lôklokwañ bôlôvôñ ba wak ek miñ nanêñ malainñ êndêñ môlô ek noyabiñ yêlô ami. Lôk yêlô miñ añ anyôla anêñ nôñ oyanñ ami.

9 *Yêlô hatôm nanañ ek môlô nôñêm yêlô sa esak nôñ. Ma donjom yêlô miñ bôk adum aêñ ami ek anjik loñondê thô êndêñ môlô. 10 Sêbôk ba yêlô amô haviñ môlô ma aêv abô êntêk hadêñ môlô nena, "Anyô te miñ hadum ku ami ma miñ enjanñ nôñ ami."

11 *Ma donjom yêlô alañô nena môlô vi ôêk vau ma ku mi ma olom ovenñ lounyak ba ôêv vemimbôlêk yakyak hathak avômalô vi.

12 *Ma hathak Anyô Bêñ Yisu Kiliñ anêñ athêñ, yêlô anañ lôklokwañ hadêñ avômalô anêñ aêñ ek nêñêm malinñyaô ba nindum ida iniñ ku ek nejanñ nôñ. 13 *Ma aiyañ thêlô, miñ môlô vau ek nundum nôñ takatu ba mavi ami.

14 Anyô late miñ hasopa yêlôaniñ abô takatu ba ato ami, êñ ma ôngô ôpêñ katô. Ma nômô daim ek yani ek yani mama esak kobom êñ. 15 *Ma donjom miñ nôñgô yani êtôm anyô atu ba hik vovak haviñ o ami. Mi, onañ abô imbinñ yani êtôm mamuyanñ ek nêñ auk mavi êndêñ yani.

Abô anêñ dan

16 Anyô Bêñ ma yôhok anêñ ôdôñ ba tem nêñ yôhok êndêñ môlô esak nômkama sapêñ êtôm wak nômbêñ intu. Anyô Bêñ êmô imbinñ môlô sapêñ.

17 Ya Pol yahathak yahato abô danñ êntêk iyom hathak yada yabahanñ hêk kapya takatu ba yahanañ ba eto ek hik thô nena kapya takêñ halêm anêñ ya.

18 Alalôaniñ Anyô Bêñ Yisu Kiliñ anêñ wapôm êmô imbinñ môlô lôkthô.

* 2:13: Ep 1:4; 2Te 1:3

* 3:4: 2Ko 7:16; Gal 5:10

* 3:6: Lom 16:17

* 3:7: Plp 3:17

* 3:8: 1Te 2:9

* 3:9: 1Ko 9:4; 1Te 1:6

* 3:11: 1Ti 5:13

* 3:12: 1Te 4:11

* 3:13: Gal 6:9

* 3:15: 1Te 5:14

Karya mōḡ atu ba Pol hato hadēḡ Timoti Abō mōḡ

Pol hato karya êntêk hadēḡ Timoti. Timoti ma anyô Listla te (Ap 16:1). Lambô ma anyô Glik te ma talêbô ma avi Isael. Pol lo Silas bôk i enaḡ Wapômbêḡ anêḡ Abô Mavi even ma ewa Timoti haviḡ (Ap 16:1-4). Vêḡ ma Pol hi hamô Epesus hatôm sondabêḡ lô ba hananḡ Wapômbêḡ anêḡ Abô Mavi ma Timoti hamô ba hadum ku êḡ haviḡ (Ap 19:1-22). Haveḡ yam ma Pol hatak Timoti ek eyabiḡ avômalô êvhaviḡ anêḡ Epesus ma hi plovins Masedonia. Ma Pol hayê nena tem êmô loḡ êḡ sawa daim ba intu hato karya êntêk ek nêḡ Timoti sa. Hato hathak loḡndê eyabiḡ nê êvhaviḡ lôk kobom nêḡnêḡ yey êndêḡ Wapômbêḡ lôk eyabiḡ i esak kêdôḡwaga abôyaḡ.

Hato hadēḡ 64 AD la.

¹ Ya Pol, Yisu Kilisi anêḡ aposel yahato karya êntêk. Wapômbêḡ anyô hêv alalô bulubiḡ lôk Yisu Kilisi ôpatu ba alalô aêv maleḡniḡ, thai enaḡ abô ba yahabitak Yisu Kilisi anêḡ aposel.

²*Hadēḡ o Timoti yenaḡ okna anôḡ atu ba hôêvhaviḡ.

Kamik Wapômbêḡ lôk Yisu Kilisi alalôaniḡ Anyô Bêḡ iniḡ wapôm lôk kapôlôḡniḡ ma labali êmô imbiḡ o.

Nangik abôyaḡ pesa

³ Sêbôk atu ba yaha plovins Masedonia ma yahason o lokwaḡ nena ôḡ Epesus ek onanḡ êndêḡ nê takatu ba êdôḡ avômalô hathak êvhaviḡ anêḡ ôdôḡ yaḡ nena ne-tak iniḡ ku êḡ. ⁴*Ma miḡ thêlô nimbi kukuthiḡ abôyaḡ bô lôk nekatuḡ limi bôbô takatu ba êthôḡ paliḡ ami. Nôm takêḡ hadum ba avômalô lenjiḡhabui ma miḡ hêv thêlô sa ek nêḡnimbiḡ Wapômbêḡ anêḡ auk ami. ⁵ Yahananḡ abô takêḡ ek alalôaniḡ kapôlôḡniḡ ênjêk mabun lôk nasôi ba naya lôk nanêḡmimbiḡ avanôḡ ek lenjiḡmimbiḡ avômalô vi. ⁶ Avômalô doho lêk etak auk takêḡ ba idum mayaliv hatôm abô anêḡ ôdôḡ mi. ⁷ Thêlô miḡ eyala abô takatu ba enaḡ hathak ami ba lenjiḡhaviḡ nimbitak êtôm anyô êv auk hathak abô balabuḡ ba idum hatôm thêlôda nê lôk kauk.

⁸*Ma doḡtom alalô ayala nena anyôla miḡ halela abô balabuḡ ami, êḡ ma nôm mavi anôḡ. ⁹ Ma bôk ayala yôv nena balabuḡ ma miḡ eto ek nê thêthôḡ ami. Mi. Eto

ek nê takatu ba miḡ esopa Wapômbêḡ anêḡ abô ami lôk nê lenjôndôḡ kôḡôḡ lôk nê miḡ êvhaviḡ ami lôk nê kambom lomalama lôk nê miḡ matheḡ ami lôk nê ibuliḡ Wapômbêḡ lôk nê ik lami lo taluvi vônô lôk nê ik anyô vônô. ¹⁰ Ma eto ek nê idum sek haviḡ anyô yaḡ yanavi lôk anyô da idum i ma avi da idum i, lôk nê ewa anyô vi vani hatôm iniḡ nê ku lôk nê enaḡ abôyaḡ êmô loḡ idum abô. Eto balabuḡ êḡ ek kambom takêḡ lôk nôḡm lada takatu ba miḡ esopa auk thêthôḡ ami. ¹¹ Auk thêthôḡ êḡ ma abô mavi atu ba hik Wapômbêḡ atu ba ida hamô mavi anêḡ lôkmanjiḡ thô ma bôk hêv hadêḡ ya ek yayabiḡ.

Pol hêv lamavi hadêḡ Wapômbêḡ

¹²*Yisu Kilisi hêv lôklokwaḡ hadêḡ ya ba hayala yenaḡ ku mavi. Ba intu hêv ya ek yandum anêḡ ku. Aêḡ ba intu yahêv yalenḡmavi hadêḡ Yisu Kilisi alalôaniḡ Anyô Bêḡ. ¹³*Sêbôk atu ba miḡ yahêvhaviḡ ami ba yahason nena yahadam mavi ba yahananḡ abôma hathak Wapômbêḡ lôk yahêv vovanḡ hadêḡ anêḡ avômalô ma ya anyô yalenḡjaḡ. Ma doḡtom Wapômbêḡ hêv kapô ek ya. ¹⁴ Anyô Bêḡ ma anyô wapôm ba hangasô êvhaviḡ lôk lenjiḡmavi atu ba yahapôm hêk Yisu Kilisi aleba anêḡ danḡ mi.

¹⁵*Êntêk ma abô avanôḡ biḡ ba avômalô sapêḡ nêḡnimbiḡ. Yisu Kilisi halôk pik ba halêḡ ek nêḡ avômalô kambom bulubiḡ. Ma yada ma anyô ôvathek anôḡ. ¹⁶ Ba intu Wapômbêḡ hêv kapô ek ya anyô ôvathek kambom êḡ ek yani injik Yisu Kilisi anêḡ maliḡyaô atu ba anêḡ danḡ mi thô ek avômalô nêḡ ba nêḡnimbiḡ ma neja lôkmala atu ba nêḡmô wak nômbêḡ intu sapêḡ. ¹⁷ Wapômbêḡ ma kiḡ hatôm wak nômbêḡ intu sapêḡ ba ida hamô lôkmala. Ma avômalô miḡ hatôm nêḡ ami. Yanida ma Wapômbêḡ. Aêḡ ba nanêḡ athêḡ lôkmanjiḡ êndêḡ Wapômbêḡ wak nômbêḡ intu sapêḡ. Avanôḡ.

Timoti injik vovak lôklokwaḡ esak kobom kambom

¹⁸ Timoti yenaḡ okna, sêbôk ma plopet enaḡ abô hathak o. Yahavatho thêlôniḡ abô loḡ hathak ku takatu ba bôk yahêv hadêḡ o yôv. Lemimbi abô takêḡ ek nuḡgwik vovak mavi atu. ¹⁹ Ombalonḡ hôêvhaviḡ loḡ lôk ôsô o ba oya. Doho bôk êpôlik hathak auk êḡ ba iniḡ êvhaviḡ hatôm yey hamô ôthôm lôk lovak bêḡ ba hamô yey vose. ²⁰*Himeneus lo Aleksanda bôk idum aêḡ ba yahêv i hadêḡ Sadanḡ ek thai neja auk ek miḡ thai nenanḡ abôma esak Wapômbêḡ ami.

* 1:2: Ap 16:1-3; Tit 1:4 * 1:4: 1Ti 4:7; Tit 1:14 * 1:8: Lom 7:12,16 * 1:12: Ap 9:15; 1Ko 15:9-10; Gal 1:15-16
* 1:13: Ap 8:3; 9:1-5 * 1:15: Luk 19:10 * 1:20: 1Ko 5:5; 2Ti 4:14-15

2

Natej mek ek nê avômalô vi sa

¹ Aêj ba nodanô! Môlô notenj mek bêj anôj ba nonanj môlônim lemimhavinj bêj lôk nônem lemimmavi esak avômalô sapêj. Ma nonanjinj Wapômbêj lij ek nê avômalô takatu ba lenjmalainj sa. Ma notenj mek ek ² kinj lôk nê bêjbêj takatu imbinj ek alalô namô labali mavi lôk namô malinjyâ ek alalô nasopa Wapômbêj ba namô yani vibinj. ³ Mek takêntêk ma mavi ba tem indum alalôlaninj Wapômbêj anyô hêv alalô bulubinj lamavi. ⁴ Yani lahavinj avômalô lôkthô neyala abô avanôj ek nê thêlô bulubinj aêntêk nena ⁵ Wapômbêj ma dojtom. Ma Yisu Kilisi iyom intu anyô yôhok ek embak avômalô loj imbinj Wapômbêj. ⁶ *Ma Wapômbêj bôk hatak anêj waklavôj te yôv ba intu hêv Yisu Kilisi êj ek nê avômalô vuli lôk injik thô nena Wapômbêj lahavinj nê avômalô sapêj bulubinj. ⁷ *Yisu habi banj hayô hêk ya ek yandum ku aposel ek yanaj abô mavi êntêk bêj. Ya anyô yahêv auk hathak êvhavinj anôj hadêj nê daluk. Yahanaj avanôj binj. Ma minj yahanaj abôyanj ami.

⁸ Ba yalenjhavinj anyô sapêj netak lenjnanja lôk abô êkôki lôk nimbatak matherj ma nênem bahenjinj lij ba netenj mek.

Avi ininj kobom nindum

⁹ *Ma yalenjhavinj avi nijik kwêv mavi lôk nipuk sôp mavi lôk nepesanj i mavi êtôm atu ba minj êbôi ami. Ma minj nibutinj lenjnkadok detaim lôk nebanu kômkom gol lôk kômkom kékêlô esak lenjnikupik ma nijik kwêv lo sôp lôkmanjinj ami. ¹⁰ *Thêlô lenjinjimi auk ek nindum mavi lomalom. Êj ma ininj kwêv lo sôp. Avi takatu ba elanj Wapômbêj anêj abô ba esopa ethak idum aêj.

¹¹ Môlô othak dojtom ek nônem yerj, êj ma avi nêmo anyô vibinj iyom ba nêmo bônôj ek neja auk. ¹²⁻¹³ *Wapômbêj hapesanj Adam hamôj ma Ewa havenj yam. Ba intu minj yahatak avi ek nênem auk mena nêmôj ek anyô ami. Thêlô nêmo bônôj iyom. ¹⁴ *Ma Sadanj minj hasau Adam ami. Yani hasau Ewa ba habitak avi lêndôj kôtôj. ¹⁵ Ma dojtom avi te tem embathu amena ba avi takatu ba êvhavinj ba êmo matherj ma lenjnhavinj lôk eyabinj i mavi ma tem neja bulubinj.

3

Avaka ininj abô

* 2:6: Gal 1:4 * 2:7: Ap 9:15; Gal 2:7-8; 2Ti 1:11 * 2:9: 1Pi 3:3-5 * 2:10: 1Ti 5:10 * 2:12-13: 1Ko 14:34; Stt 2:7,21-22; 1Ko 11:8-9 * 2:14: Stt 3:1-6; 2Ko 11:3 * 3:1: Ap 20:28 * 3:2: Tit 1:6-9 * 3:6-7: 2Ko 8:21 * 3:11: Tit 2:3 * 3:16: Mak 16:19; Jon 1:14; Kol 1:23

¹ *Êntêk ma abô avanôj. Anyôla anêj auk nena imbitak avaka, êj ma mavi.

² *Ma avômalô nêgê ôpêj nena anyô thêthôj vêmam ka nendam ek imbitak anyô bêj. Ma êmo tinjinj imbinj yanavi. Yani anyô auk mavi lôk hapuki loj ma hamô batôj oyanj lôk hawa avômalô thô ma hadôj avômalô mavi. ³ Yani minj inum wainj ba endo molo lôk lamaninj ba injik vovak ami. Yani êmo yôhok ma minj laimbinj valuselej ami. ⁴ Yani eyabinj yanavi lôk nali mavi ma êndôj nali ek nesopa anêj abô ba nêmo yani vibinj. ⁵ Anyô minj hayabinj yanavi lo nali mavi ami ma minj hatôm eyabinj Wapômbêj anêj avômalô ôdôj takatu ba êvhavinj mavi ami. ⁶⁻⁷ *Anyô kambom te hiki liliinj ba habitak mavi ma minj enja athêj bêj ba indum ku te kethenj ami endeba nê daluk nêgê imbinj nena yani anyô mavi ami. Yakô tem yani êmbôi ba enja mama ba êndok Sadanj anêj lek ba nêm yak imbinj Sadanj êndêj waklavôj indum abô.

Nê êv avômalô sa ininj abô

⁸ Ma nê takatu ba idum ku ba êv avômalô êvhavinj sa ma nêmo thêthôj êtôm avaka. Thêlô nenanj abô avanôj iyom. Ma minj ninum wainj bêj anôj lôk netanjanj esak avômalô vi ininj valuselej ami. ⁹ Thêlô nêsôi ba neya ma nênemimbinj nômkama nômbêj atu ba Wapômbêj hik thô ma nebalonj loj lôkklokwanj. ¹⁰ Nutitinj ininj ku nena thêthôj vêmam ka nônem ku nênem avômalô sa êndêj i.

¹¹ *Ma vêj ma thêthôj êtôm thêlôda. Ma minj nenanj abô kambom esak avômalô vi ami. Ma nipuki loj esak auk mayaliv. Ma minj nenanj abôyanj lôk neja vami ami.

¹² Ma nêmo tinjinj imbinj vêj ba neyabinj vêj lôk nali ma ininj nômkama sapêj mavi. ¹³ Ma idum ku mavi ma avômalô tem nebam i ma minj hatôm nêkô ek nenanj ininj abô bêj esak ininj hêvhavinj Yisu Kilisi ami.

Wapômbêj hik anêj thêthôj thô

¹⁴⁻¹⁵ Yalenjhavinj yanêj o kethenj oyanj. Ma dojtom yahakô ek nômla embalonj ya loj. Ba intu yahato abô êntêk ek oyala Wapômbêj anêj auk esak yani anêj avômalô ininj kobom. Yani ma Wapômbêj lôkmala. Wapômbêj anêj thalalenj ma avômalô takatu ba êvhavinj. Avômalô takêj ma hatôm unyuk landinj lôk bum vumak takatu ba havalonj Wapômbêj anêj abô avanôj loj. ¹⁶ *Avanôj! Êntêk êj ma nômbêj. Wapômbêj hik anêj thêthôj thô aêntêk.

Yani hawa linjukupik pik ba halêm pik,

ma Lovak Mathej hik yani thô,
 ba anjela êyê yani,
 ma anyô enaj yani bêj hadêj nê pik
 lôkthô,
 ba nê pik elanjô ba êvhavij yani,
 ma Wapômbêj hawa yani ba hi hadô
 hamô anêj lonj lôkmarjij anôj.

4

Kêdôhwaga abôyanj

¹ Lovak Mathej hanaj avanôj bij nena habobo pik lo lej anêj danj ma avômalô doho tem nêmbôlij dôminj esak inij êvhavij Wapômbêj ba nesopa ngôk takatu ba everj ek esau avômalô lôk elanjô auk takatu ba halêm anêj ngôk. ² Ma avômalô takatu ba ethak esopa ngôk inij abô lôk êv auk hadêj avômalô ba enaj abô mavi aleba avômalô esoj nena thêlô ma avômalô thêthônj. Ma dojtom thêlô ma nê abôyanj. Thêlô êthôl ba eya ma dojtom idum kambom thêthô aleba inij auk mavi bôk habitak hatôm atum la. Thêlô hatôm bok mathanjô ba mij lerijmalaj ami. ³ *Thêlô itip ek avômalô mij neja i lôk nejaj nôm lomalama ami. Ma dojtom Wapômbêj hapesanj nôm takêj ek avômalô takatu ba êvhavij lôk eyala abô avanôj ma neja ek nênem lerijmavi êndêj Wapômbêj. ⁴⁻⁵ Howa Wapômbêj anêj nôm takêj ba hotenj mek lôk lemmavi êj ma nôm takêj tem imbitak mavi. Anêm lemmavi lôk Wapômbêj anêj abô hadum nôm êj habitak mavi. Aêj ba nômkama sapêj atu ba Wapômbêj hapesanj ma mavi. Ba intu mij utip ek nômlate ami.

Yisu anêj anyô ku mavi

⁶ Onaj abô takêj katô êndêj Wapômbêj anêj avômalô. Ma nojgwanj Wapômbêj anêj abô avanôj lôk osopa anêj auk mavi takatu ba bôk holanjô yôv. Êj ma avômalô tem nêgê nena o ma Yisu Kilisij anêj anyô ku mavi. ⁷⁻⁸ *Mij onja kukuthij abôyanj ba onaj lôk mij ondanjô avôdôjnena inij auk thôjôthôj ami. Ôpatu ba hadum ku lomalama ek nê lôklokwanj êndêj lijukupik tem êmô mavi dokte. Ma dojtom ôpatu ba hadum ku hasopa Wapômbêj, yani tem êmô mavi anôj. Wapômbêj habitij abô ek nê avômalô sa êmô pik êntêk. Ba ema ma tem nê i sa aêj iyom. Aêj ba nundum Wapômbêj anêj ku ek nosopa yani.

⁹ Êntêk ma abô lôklokwanj anôj ba avômalô sapêj nênemimbinj. ¹⁰ *Alalô lêk aêv malenjij hadêj Wapômbêj. Yani ma Wapômbêj atu ba hamô lôkmala ba hêv avômalô sapêj bulubij. Ba intu yêlô adum ku lôk vovanik ek nanêm avômalô sapêj sa ek ôpatu ba hêvhavij ma tem enja bulubij êj.

¹¹ Timoti yahanaj hadêj o nena ôndôj avômalô esak nôm takêntêk lôk osoj i lokwanj ek nesopa. ¹² *O ma anyô muk. Ba onaj abô mavi iyom lôk undum thêthônj ma lemimbinj avômalô lôk ônemimbinj Wapômbêj ma ômô mabuj ek avômalô nêgê o ba nesopa vemgwam. Êj ma avômalô mij hatôm nêpôlik esak o ami. ¹³ Osam Wapômbêj anêj abô êndêj avômalô wak nômbêj intu sapêj lôk onaj anêj abô bêj lôk nêm auk êndêj thêlô endeba êtôm wakma atu ba yahayô. ¹⁴ *Plopet enaj abô hathak wapôm takatu ba Wapômbêj hêv ma avaka etak bahejij hayô hêk o ma mij ômbi wapôm êj thô ami.

¹⁵ Osopa abô êntêk katô oyanj ba nê m anêm auk lôkthô ek undum ku êntêk ek avômalô lôkthô nêgê nena anêm hêvêvhavij halumbak. ¹⁶ Oyajij nôm takatu ba hudum lôk auk takatu ba hêvêv hadêj avômalô katô. Ma osopa Wapômbêj lôk onaj anêj abô wak nômbêj intu sapêj. Êj ma tem odanêm o bulubij lôk avômalô takatu ba elanjô anêm abô.

5

Noyabij nê êvhavij mavi

¹ Onaj abô yaô êndêj anyô bêj atu ba hadum kambom inaj honaj hadêj lemambô. Ma mij osanj yani ami. Undum mavi êndêj nê muk inaj hudum hadêj mamujan molok. ² Ma avi bêjbêj ma undum aêj iyom êtôm hudum hadêj lemtambô. Ma onja auk mabuj esak avi muk inaj hudum hadêj livômi.

Opalê eyabij avi tôp

³ Avi tôp takatu ba inij avômalô mi ma oyabij thêlô mavi. ⁴ Ma dojtom avi tôp te anêj nali lôk limi êmô, êj ma inij ku môj anôj ma nindum thêthônj ek neyabij yani êtôm lami lôk limi bôk idum hadêj i ek nêwê mavi taksêbôk viyaj. Êj ma tem indum Wapômbêj lamavi. Ba intu nundum aêj ma mij nonaj esak abô iyom ami. ⁵ Avi tôp takatu ba inij thalalej mi ethak êv malenjij hadêj Wapômbêj bôlôvônj ba waka ma enaj hik yani lij ek nê thêlô sa. ⁶ Ma avi tôp takatu ba êbôlêm nôm pik mavimavi lôk idum sek mayaliv, êj ma inij lejijukupik ma lôkmala ma dojtom inij dahô bôk hama yôv. ⁷ Ma ôndôj avômalô esak auk takêj ek anyô te mij hatôm enaj nena thêlô ma avômalô kambom ami. ⁸ Ôpatu ba mij hayabij anêj ôdôj katô ami êj ma anyô kambom. Ma ôpatu ba mij hayabij anêj thalalej katô ami, êj ma hatôm havôlij dôm ek anêj hêvhavij. Yani ma kambom anôj ek nê daluk.

* 4:3: Stt 9:3; Lom 14:6; 1Ko 10:30-31 * 4:7-8: 1Ti 1:4

* 4:10: 1Ti 2:3-4 * 4:12: Tit 2:15 * 4:14: 2Ti 1:6

9-10 Avi tōp takatu ba inij sondabêḡ bōk hatōm 60 ba havōhi ma sêbōk ma êk havij vēḡi iyom ba eyabinij inij avōmena lōk ewa avōmalō loḡ buyanj thō ba ithik avōmalō mathen venij lōk êv avōmalō ewa malainj sa lōk idum ku mavi lomalama wak nōmbêḡ intu sapêḡ, êḡ ma oto inij athêḡ êndōk kapya.

11 Ma miḡ oto avi tōp muk inij athêḡ êndōk kapya êntêk ami. Thêlōnijn thethanjak tem imbitak bêḡ ba lenjijimbij neja anyō 12 ma tem nêmbōliḡ dōminj êndêḡ Kilisi ba nepole abō takatu ba bōk ekak yōv. Êḡ ma tem nindum abō. 13 *Ba avi tōp muk takêḡ ida ethak êmō oyanj ba elom evenj lomalak. Nōm êḡ ma kambom. Lōk enanj abō kambom hathak avōmalō lōk êv venijbōlêk yakyak hathak avōmalō lōk enanj avōmalō inij abō loḡ kapō bêḡ. Êḡ ma kambom anōḡ. 14-15 Doho bōk êvōliḡ dōminj hadêḡ Yisu ba esopa Sadanj. Aêḡ ba yahananj hadêḡ avi tōp muk ek neja anyō ba nembathu avōmena ba neyabinj unyak ek ḡê takatu ba êpōlik hathak alalō tem miḡ nenanj abō kambom esak alalō ami ma mi.

16 Aêḡ ba ôdōḡ la inij avi tōp te hamō, ma inij avi nênem yani sa ek miḡ nênem malainj êndêḡ avōmalō êvhavij vi ami. Ma avi tōp takatu ba inij avōmalō mi ma avōmalō êvhavij nênem i sa.

Nê bêḡbêḡ inij abō

17-18 *Wapōmbêḡ anêḡ abō hananj nena, “Bokmanḡkao atu ba hêv mōlō sa ma miḡ numij yani loḡ sij ek enanj nōm ami.”
Lo 25:4

Ma abō yanj havij nena, “Anyō ku enja anêḡ vuli.” Ba intu nōnem vuli mavi êndêḡ avaka takatu ba eyabinj avōmalō êvhavij mavi. Ma avaka takatu ba enanj Wapōmbêḡ anêḡ abō lōk êv auk mavi, ma nōnem inij vuli êmōḡ.

19-21 *Timoti, Wapōmbêḡ lo Yisu Kilisi lōk anjela mathen lêk êyê o. Aêḡ ba yahananj abō lōklokwanj hadêḡ o nena anyō te iyom hananj avaka te anêḡ kambom ma miḡ ondanḡ ami. Ju mena lô la enanj ma ondanḡ nena abō êḡ avanōḡ mena abōyanj. Ma onanj ôpêḡ anêḡ kambom bêḡ êndêḡ avōmalō ek lōkthō atu ba elanj ma nêkō. Undum aêḡ êndêḡ avaka takatu ba idum kambom. Ma anêḡ anyō mōlō te hatōm anyō bêḡ ba hadum kambom ma osopa abō êḡ iyom.

22 Ma miḡ ômbi bahem êyōmō anyō te kethen ek imbitak ḡê êvhavij inij anyō bêḡ ami. Nōḡgō am. Yakō anêḡ malainj imbitak ba nêḡ malainj êndêḡ o. Ba dō. Ma ômō mabunj.

23 Timoti, o ma anyō lemhavij unum ḡanj iyom. Ma doḡtom lemvovanj ba hōpōm lijij bêḡ anōḡ. Ba intu unum wainj dokte imbij.

24 Anyō doho idum kambom ba inij kambom hik i thō hamōḡ ba avōmalō êyê nena tem neja vovanj êndêḡ waklavōḡ idum abō. Ma doho idum kambom ba inij kambom hamij kapō ba avōmalō êthōḡ aleba waklavōḡ idum abō hayō ma inij kambom takêḡ tem injik i thō. 25 Kobom mavi ma aêḡ iyom. Kobom mavi vi hamij yainj ma vi hêk loḡ kapō. Ma doḡtom waklavōḡ idum abō ma kobom mavi takêḡ tem miḡ imbunij ami.

6

Nê ku nêḡm alaḡsi vibij

1 *Avōmalō takatu ba inij alanj hamō ma nindum mavi êndêḡ i ek miḡ avōmalō nenanj abō kambom esak yêlōanij abō lōk Wapōmbêḡ anêḡ athêḡ ami. 2 *Ma anyō ku te lōk anêḡ alanj thaj esopa Wapōmbêḡ, ma ôpêḡ miḡ indum kambom êndêḡ anêḡ alanj ba enanj nena, “Alai ma ḡê loyanj. Ba miḡ yamō o vibij ami.” Miḡ onanj aêḡ ami. Anyō ku êḡ laimbij anêḡ alanj êtōm anyō loyanj ba nêḡ yani sa êtōm Wapōmbêḡ anêḡ avōmalō te. Aêḡ ba indum ku mavi êmōḡ ek ku mavi sapêḡ. Nuḡḡwik auk êḡ thō êndêḡ avōmalō ba onanj lōklokwanj ek nesopa.

Avōmalō takatu ba lenjijhavij valuselej

3 *Anyō te hik auk lokbanj thō ma miḡ hananj abō hathak Anyō Bêḡ Yisu Kilisi anêḡ abō avanōḡ lōk auk thêthōḡ ami, 4 ôpêḡ habōi ba hasoḡ nena yani inij lōk auk bêḡ. Nê êḡ ma kêdōḡwaga abōyanj ba êthōḡ inij kambom palij. Lelaik hamō inij auk aleba enanj abō lōk vovak hathak auk lomalama ba lenjijdanj lōk êpêḡ vovak ma enanj abō kambom. Thêlō esoj nena anyō yanj hawa auk êḡ ek indum kambom êndêḡ i la. 5 *Wak nōmbêḡ intu ma thêlōda idum ba êpōlik hathak thêlōda. Ma Sadanj hawa Wapōmbêḡ anêḡ abō vani hêk i lōk habulij inij auk. Thêlō esoj nena thêlō êmō thêthōḡ ba tem thêlō neja valuselej bêḡ anōḡ.

6 *Ôpatu ba hasopa Wapōmbêḡ ma miḡ makilik lōk la hiki hathak nōmkama pik ami, yani tem êmō mavi. 7 *Alalō alêḡm pik êntêk oyanj. Ba ama ma tem ana oyanj aêḡ iyom. 8 Ba intu alalō miḡ malenjikilik esak nōmkama pik andō. Ma alalōanij nōm lōk sōp iyom hamō êḡ ma hatōm ek alalō. 9 Ma avōmalō lenjij hiki ek neja valu lōk nōmkama bêḡ anōḡ, ma tem auk êḡ êndōk thêlō lenjij lōk êmbōv thêlō ek ini nesak gwasilim. Inij auk thethanjak êḡ habulij i

* 5:13: 2Te 3:11 * 5:17-18: Mat 10:10; Luk 10:7; 1Ko 9:9
Plm 16 * 6:3: Gal 1:6-9 * 6:5: 2Ti 3:8; 4:4; Tit 1:14
* 6:10: Ep 5:5

* 5:19-21: 2Ko 13:1; Ep 5:11 * 6:1: Ep 6:5 * 6:2:
* 6:6: Plp 4:11-12; 1Ti 4:8; Hib 13:5 * 6:7: Jop 1:21

aleba hamô leŋviŋkupik lôk dahôlôŋiŋ seson ba mi. ¹⁰ *Avanôŋ! Leŋiŋhaviŋ valuselen ma kambom sapêŋ anêŋ vêk. Avômalô doho iniŋ auk hathak valuselen habi thethanjak ba hadum thêlô etak Wapômbêŋ. Êŋ ma hatôm biŋ havatho thêlôda biŋ daluk lu ba malaiŋ bêŋ.

Loŋôndê nasopa

¹¹ *Ma donjom o ma Wapômbêŋ anêŋ anyô. Ôsôv ba nu ek nôk kambom takêŋ. Undum nôk takatu ba Wapômbêŋ lamavi hathak. Ômô thêthôŋ. Osopa Wapômbêŋ anêŋ abô ba nêmbiŋ yani. Lemimbîŋ avômalô. Ombatho o loŋ lôk ômô labali. Ma ondanviŋ embenj abô nômbêŋ êŋ yam. ¹² *Ma vovak êvhaviŋ êntêk ma nôk mavi. Êŋ ma nuŋgwik vovak endeba onja lôkmala atu ba Wapômbêŋ halam o yôv hathak. Honaj anêk hêvaviŋ ba avômalô bêŋ anôŋ bôk êyê o yôv. ¹³ *Timoti, Wapômbêŋ atu ba hêv lôkmala hadêŋ nômkama nômbêŋ êntêk thai lôk Yisu Kilisi atu ba hadum abô ba hanaj avanôŋ hadêŋ Pontius Pailat ma lêk thai êyê o. Aêŋ ba yahanaj abô lôklokwanj hadêŋ o nena ¹⁴ osopa abô êŋ ma miŋ undum tomberj ek anyôla etatale o ami. Undum ku êŋ endeba Yisu Kilisi alalôaniŋ Anyô Bêŋ endelêk. ¹⁵ *Wapômbêŋ hadum ba waklavôŋ atu ba Yisu endelêk tem imbitak. Yanida ma alaj ba yanida hamô mavi. Yani ma Kiŋ iniŋ Kiŋ ma nê bêŋbêŋ iniŋ Anyô Bêŋ. ¹⁶ Yanida tem miŋ ema ami. Yani hamô deda atu ba miŋ hatôm anyô te ni ebobo ami. Anyô te miŋ bôk hayê yani ami. Nê pik iniŋ lôklokwanj mi ba intu miŋ hatôm nêgê Wapômbêŋ ami. Nê nêk athêŋ bêŋ êndêŋ yani iyom. Anêŋ lôklokwanj da hamô ba tem êmô aêŋ. Avanôŋ.

Nê lôk valuselen bêŋ iniŋ abô

¹⁷ *Nonaj êndêŋ nê valuselen bêŋ takatu ba êmô pik nena, “Nônêk malemim êndêŋ Wapômbêŋ. Yani anyô wapôm mavi ba intu hêv nômkama nômbêŋ êntêk ek alalô leŋiŋmavi. Ma miŋ nômbôam esak lôk miŋ nôk malemim êndêŋ valuselen lôk nômkama takatu ba tem nêk yak ami.” ¹⁸⁻¹⁹ *Ma onaj êndêŋ i ek nisup nômkama mavi lôkthô esak donjom. Lôk nindum mavi lomaloma bêŋ anôŋ ba nêk liŋ siŋ. Lôk nindum wapôm lôk nêpôpêk iniŋ nômkama ek nimbi sam. Nôm takêŋ ma lôkmala anêŋ ôdôŋ atu ba tem imbitak embenj yam ek neja lôkmala anôŋ.

Timoti eyabiŋ anêŋ ku

²⁰ Timoti oyabiŋ o ek ku takatu ba êv hadêŋ o. Ômbôliŋ dôk malemim esak abô mayaliv

lôk auk lokbanj takatu ba elam nena “auk thêthôŋ”. Êŋ ma abôyanj. ²¹ *Ma avômalô doho esopa auk lokbanj êŋ ba evej mayaliv aleba iniŋ êvhaviŋ mi.

Wapômbêŋ anêŋ wapôm êmô imbiŋ o.

* 6:11: 2Ti 2:22 * 6:12: 1Ko 9:25-26; 2Ti 4:7 * 6:13: Jon 18:36-37 * 6:15: ALK 17:14 * 6:17: Luk 12:20-21 * 6:18-19: Mat 6:20 * 6:21: 1Ti 1:6; 2Ti 2:18

Kapya yan atu ba Pol hato hadêḡ Timoti Abô mōḡ

Pol hamô koladōḡ anêḡ Lom ma hato kapya êntêk hadêḡ Timoti. Pol lahabi nena tem yani ema. Ma anêḡ ḡê molo bêḡ anōḡ etak yani ba i. Luk iyom intu hamô havinḡ Pol ba intu yani kapô malainḡ ba lahavinḡ Timoti ni Lom ek thêlô nêḡmô. Ba intu hato kapya êntêk. Malainḡ lomaloma hapôm ḡê êvhavinḡ ba intu hananḡ abô ek embatho Timoti loḡ ek iminḡ lôklokwanḡ. Ma hananḡ ek Timoti eyabinḡ Wapômbêḡ anêḡ Abô Mavi ba enanḡ abô êḡ thêthōḡ iyom.

Hato kapya êntêk hadêḡ 66 AD la.

¹ Ya Pol yahato kapya êntêk. Wapômbêḡ lahavinḡ yambitak Yisu Kilisi anêḡ aposel ek yanar abô êntêk bêḡ ek alalô nasopa Yisu Kilisi ba naja lôkmala atu ba Anyô Bêḡ bôk hakak abô hathak yôv.

² *Hadêḡ o Timoti yenanḡ okna anōḡ. Wapôm lôk lahiki ma labali anêḡ Kamik Wapômbêḡ lo Yisu Kilisi alalôaninḡ Anyô Bêḡ.

Alalô minḡ mama ek Wapômbêḡ anêḡ abô ami

³ *Yahayala hêk yakapôlōḡ nena minḡ yahadam Wapômbêḡ anêḡ ku tombenḡ ami. Wapômbêḡ êḡ ma bumalô thêlô ininḡ Wapômbêḡ atu ba esopa. Bôlôvōḡ lo wak ma yahananḡ yalenḡmavi lôk yahaterḡ mek hadêḡ yani hathak o. ⁴ Sêbôk ba yahatak o ma malem thôk hêv yak ba lêk yalenḡhabi malem thôk êḡ. Ma lêk yalenḡ hik ya kambom ek yanḡê o ek itu auk êḡ vônô ek yalenḡmavi.

⁵ *Yalenḡhabi anêḡm hêvêvhavinḡ anōḡ. Êvhavinḡ êḡ intu hamô havinḡ lemtambô Yunis lo libum Lois. Ba lêk yahayê êvhavinḡ êḡ intu hamô havinḡ o aêḡ iyom. ⁶ *Ba intu yahananḡ hathak loḡbô ek undum wapôm takatu ba Wapômbêḡ hêv hadêḡ o êtôm huyuv atum ek esanḡ bêḡ. Sêbôk ba yahatak yabaheḡ hayô hêk o ma Wapômbêḡ hêv lôklinḡyak ek undum ku êḡ. ⁷ *Ma Wapômbêḡ hêv dahô lôklinḡyak lôk dahô lenḡḡhavinḡ avômalô lôk dahô hapôvinḡ anyô ek nindum mavi. Ma minḡ hêv dahô atu ba indum anyô ba nêkô ami.

⁸ Yahananḡ Anyô Bêḡ anêḡ abô bêḡ ba intu yahamô koladōḡ. Ma Wapômbêḡ bôk hik malainḡ sam ba hêv anêḡm ek onḡa ma anêḡ lôklokwanḡ tem nêḡm o sa. Aêḡ ba minḡ o mama ek onanḡ Anyô Bêḡ anêḡ abô bêḡ ami. Lôk minḡ o mama ek ya ami. ⁹ *Yani

ma anyô wapôm ba lahavinḡ nêḡm avômalô sa. Ma hêv alalô bulubinḡ ba halam nena matherḡ. Minḡ alalô adum nômlate mavi ami. Mi anōḡ. Anêḡ wapôm êḡ hamô havinḡ Yisu Kilisi hadêḡ sêbôk atu ba mōḡ anōḡ ba hêv hadêḡ alalô. ¹⁰ *Ma lêk hik anêḡ wapôm êḡ thô hathak hêv Yisu Kilisi, ôpatu ba hêv alalô bulubinḡ. Ôpêḡ intu habulinḡ ḡama ma hatak deda hayô hamô Wapômbêḡ anêḡ Abô Mavi ek alalô naja lôkmala atu ba hamô wak nômbêḡ intu sapêḡ. ¹¹ *Ma habi banḡ hayô hêk ya ba hêv ya hatôm aposel ek yanar Abô Mavi êntêk lôk yanêḡm auk esak Abô Mavi êḡ. ¹² Aêḡ ba yahawa malainḡ takêntêk ma doḡtom ya minḡ mama ami ek malê nena yahayala ôpatu ba yahêvhavinḡ. Yahayala katô nena tem eyabinḡ ya lôk yenanḡ ku mavi endeba êyô waklavōḡ nindum abô.

¹³ Abô takatu ba bôk holanô anêḡ ya ma osopa. Êḡ ma auk thêthōḡ. Ba hosopa abô êntêk ma Yisu Kilisi tem nêḡm o sa ek ônêḡmiminḡ Wapômbêḡ lôk lemiminḡ avômalô. ¹⁴ *Ma oyabinḡ nôḡm mavi takatu ba Wapômbêḡ hêv hadêḡ o hathak Lovak Matherḡ ôpatu ba hamô havinḡ alalô.

¹⁵ Hoyala nena Pigelus lo Helmsgenes lôk avômalô nômbêḡ atu ba êḡmô plovinḡ Esia bôk êdô ya.

¹⁶⁻¹⁷ Yahamô koladōḡ ma Onesipolus minḡ mama hathak yenanḡ malainḡ êḡ ami. Yani hayô Lom ma habôlêḡm ya lôklokwanḡ haverḡ aleba hapôm ya ma hêv ya thêvô. Aêḡ ba Anyô Bêḡ nêḡm kapô ek Onesipolus lôk anêḡ thalalenḡ. ¹⁸ Ma Anyô Bêḡ nêḡm lahiki êndêḡ yani êndêḡ waklavōḡ nindum abô. Hoyala loḡhondê mavi bêḡ anōḡ atu ba yani hêv ya sa hamô Epesus.

2

Timoti ma Yisu anêḡ anyô vovak

¹ Aêḡ ba Timoti yenanḡ okna uminḡ lôklokwanḡ esak wapôm takatu ba halêḡm anêḡ Yisu Kilisi. ² O lôk avômalô doho bôk olanô abô nômbêḡ atu ba bôk yahananḡ yôv. Aêḡ ba nômbôlêḡm anyô mavi doho ek neyabinḡ abô êntêk lôk nêḡndōḡ anyô vi ek minḡ abô êntêk nêḡm yak ami. ³ *Ma uminḡ lôklokwanḡ imbinḡ yêlô êtôm Yisu Kilisi anêḡ anyô vovak mavi. ⁴ Anyô vovak minḡ hatak anêḡ auk ek indum ku malaklêvōḡ ami. Yani hapesanḡ i ek injik vovak ek indum ḡê vovak laik mōḡ lenḡḡmavi. ⁵ *Ôpatu ba yahabinḡ i mavi ba halanḡvinḡ tem lovak ba enḡa anêḡ vuli êḡmōḡ aêḡ iyom. ⁶ Ma ôpatu ba hadum ku kapô lôk vovanik tem êḡmōḡ ek enḡa anêḡ anōḡ. ⁷ Aêḡ ba lemimbi abô takatu ek batu Anyô Bêḡ nêḡm auk êndêḡ o.

* 1:2: Ap 16:1; 1Ti 1:2 * 1:3: Ap 23:1 * 1:5: Ap 16:1 * 1:6: 1Ti 4:14 * 1:7: Lom 8:15 * 1:9: Ep 2:8-9; Tit 3:5 * 1:10: Hib 2:14 * 1:11: 1Ti 2:7 * 1:14: 1Ti 6:20 * 2:3: 2Ti 1:8 * 2:5: 2Ti 4:8

8 * Lemimbi Yisu Kilisi Devit anêj lim atu ba bôk hik liŋ haviyô hathak loŋbô. Abô êj ma Wapômbêj anêj Abô Mavi atu ba yahanaj bêj. 9 * Aêj ba intu yahawa malainj. Avanôj! Ekak ya loŋ hatôm nê vani. Ma doŋtom anyô te hatôm ekak Wapômbêj anêj abô loŋ ami. 10 Ba intu yahaminj lôklokwanj ba yahawa malainj lomaloma ek yanêm avômalô takatu ba Wapômbêj bôk habi banj hayô hêk i yôv sa ek Yisu Kilisi nê alalô bulubuj ek naja lôkmala lôk namô Wapômbêj anêj lôkmanjij kapô wak nômbêj intu sapêj.

11 * Êntêk ma abô avanôj. Alalô bôk ama havinj yani ba tem alalô namô aêj iyom imbinj yani.

12 * Alalô awa malainj lôk vovanj ba aminj lôklokwanj êj ma tem nayabinj ku imbinj yani.

Ma alalô athôj yani palinj ma tem êsôj alalô palinj aêj iyom.

13 * Ma anêj abô minj hatôm yani etak ami. Ba intu alalô avak abô ek nasopa yani ma doŋtom aêv yak, êj ma yani tem esopa anêj abô takatu ba habutinj.

Timoti imbitak Wapômbêj anêj anyô ku anôj

14 * Wapômbêj lêk hayê o ba onaj lôbôlôj ek avômalô minj nêkôki esak auk lomaloma ami. Dô. Tem imbulinj thêlô ma nêmi i sa ami. 15 * Undum ku lôklokwanj lôk ôndôj Wapômbêj anêj abô avanôj thêthôj. Ma Wapômbêj tem ênjê anêmi ku êj ma enanj nena hudum ku mavi. Ba tem minj o mama ami. 16 * Avômalô takatu ba esopa abô mayaliv evenj lokbanj aleba ibitak kambom anôj. Êj ma otak abô lôk auk mayaliv takatu ba minj hasopa Wapômbêj anêj abô ami. 17 * Auk êj ma hatôm palê hatêto anyô liŋkupik sapêj. Nôjgô Himeneus lo Piletus. 18 Thai bôk evenj daim ek Wapômbêj anêj abô avanôj ma êdôj avômalô ba esau nena alalô leŋvinj kupik tem minj imbiyô esak loŋbô ami ba intu ibulinj avômalô doho ininj êvhavinj. 19 * Ma doŋtom Wapômbêj anêj unyâk landinj lôklokwanj kambom ba minj hatôm ênjgôli ami. Ma habutinj sêk nena, "Anyô Bêj hayala anêj avômalô" ma "Nê takatu ba elam Anyô Bêj anêj athêj ba esopa ma nêmbôlinj dôminj esak kambom."

20 Ma unyâk bêj te ma anêj unj gol doho lôk seleva doho lôk unj adaluk doho lôk unj anôj doho hamô unyâk kapô. Doho ma etak nômi mavi halôk ma doho ma etak yavoyav halôk. 21 Aêj ba anyô te habi lelaik thô ba

hathik i ba habitak mabuj ma hatôm unj mavi atu ba Wapômbêj hadum ba habitak mathenj ba hamô ek Wapômbêj nêmi ku mavi lomaloma êndêj yani.

22 * Ba intu ôsôv ênjêk ngôk anêj thethanjak takatu ba hamô anyô muk kapôlôjinj. Ma ondanjinj endom loŋôndê thêthôj lôk ônêminbinj Wapômbêj lôk lemimbinj avômalô lôk osopa auk yôhok. Môlô takatu ba olam Anyô Bêj anêj athêj ba osopa yani ma yani bôk hathik môlônim kapôlônim yôv ba nosopa kobom thêthôj takêntêk.

23 * Oyala nena abô mayaliv lomaloma hadum ba avômalô ik vovak ba ômbôlinj dôminj ek abô thôjôthôj takêj. 24 Anyô Bêj anêj anyô ku ma êmô labali imbinj avômalô lôkthô lôk anêj auk ma thêthôj ek êndôj avômalô katô. Lôk êmô malinjyâo ma minj injik vovak ami. 25 Ma yani minj lamaninj kethenj esak avômalô takatu ba minj elanjô anêj abô ami ma êndôj thêlô esak abô labali. Injo Wapômbêj tem nêmi i sa ek nede kapôlôjinj liliŋ ek nesopa auk avanôj mena mi la. 26 Ma ewa auk mavi hathak loŋbô ma tem nêsov ênjêk Sadanj anêj gwasilim, ôpatu ba havôv thêlô ek nindum anêj ku.

3

Pik lo leŋ anêj danj

1 * Odanjô! Waklavôj pik lo leŋ anêj danj ma tem malainj lomaloma imbitak. 2 Avômalô tem leŋjinjiminj thêlôda lôk leŋjinjiminj valuselenj ma nêmbôli lôk nêgê i danj ma nenanj abôma lôk leŋjinjindôj kôtôj êndêj taluvi lo lami. Ma tem minj leŋjinjmavi esak nômi takatu ba anyô vi êv hadêj i ami lôk êpôlik hathak kobom mathenj 3 ma leŋjinjavinj mi lôk minj etak kapôlôjinj kambom ami. Ma tem nenanj abô kambom esak avômalô vi lôk nipuki loŋ ami ma nimbitak nê maleŋinj thêlêv lôk nêpôlik esak kobom mavi. 4 Ma tem thêlô nimbulinj ininj nê môlô ma nindum nômkama mayaliv ma thêlôda tem nênenj ininj athêj liŋ ba nindum nômkama takatu ba indum thêlô leŋjinjmavi ma kobom leŋjinjavinj Wapômbêj ma êdô. 5 * Avômalô takêj tem nindum thêthôj êtômi nê esopa Wapômbêj ma doŋtom thêlô bôk etak Wapômbêj anêj lôklokwanj ba intu nômbôlinj dôminj êndêj i.

6 Ma anyô takêj ethak êyêyê hathak bôbôjinj ba êyô unyâk ma êyê avi takatu ba ininj auk mayaliv ma ewa ininj auk. Avi takêj bôk idum kambom bêj anôj ba êmô lôk kapôlôjinj malainj. Ma thêlôninj thethanjak lomaloma hayabinj i ba êbôlêmi

* 2:8: Lom 1:3; 1Ko 15:4 * 2:9: Ep 3:1,13; Plp 1:12-14

3:3-4; Tit 1:2 * 2:14: 1Ti 6:4; Tit 3:9 * 2:15: 1Ti 4:6

Ais 52:11; Jon 10:14; 1Ko 8:3 * 2:22: 1Ti 6:11 * 2:23:

* 2:11: 2Ko 4:11 * 2:12: Mat 10:33 * 2:13: Lom

* 2:16: 1Ti 4:7 * 2:17: 1Ti 1:20 * 2:19: Nam 16:5;

1Ti 4:7 * 3:1: 1Ti 4:1 * 3:5: Mat 7:15,21; Tit 1:16

auk lukmuk wak nômbêñ intu sapêñ. ⁷ Avi takêñ elañ ñê êñ iniñ abô lôbôlôn ba miñ êpôm Wapômbêñ anêñ abô avanônñ ek nêñ thêlô sa ami. ⁸ *Nê êñ bôk êvôlinñ dômiñ hathak Wapômbêñ anêñ abô avanônñ hatôm Janes lo Jambles bôk êvôlinñ dômiñ hadêñ Mose. Sadañ habulinñ thêlô iniñ auk aleba ibitak kambom anônñ ba êvhavinñ ami ba intu Wapômbêñ hadô thêlô. ⁹ Ma ñê êñ iniñ kambom takêñ tem imbitak yain ba avômalô tem nêgê êtôm bôk êyê Janes lo Jambles iniñ auk kambom. Ba intu auk êñ tem miñ imbitak bêñ ami.

Timoti ombalonñ Wapômbêñ anêñ abô lonñ lôklokwanñ

¹⁰ Ma donjom o Timoti hoyala yenañ auk lôk yenañ bôk lo lonñ takatu ba yahadônñ lôkthô katô ma auk takatu ba hamô havinñ ya lôk yalenñhavinñ avômalô ma yahêvhavinñ ba yahaminñ lôklokwanñ lôk miñ yahasôvñ ami. ¹¹ *Ma vovanñ lomaloma lôk malainñ hapôm ya halôk Antiok lo Aikoniam ma Listla. Ma Anyô Bêñ hêv ya bulubinñ ek nôñ kambom takêñ. ¹² *Avanônñ! Avômalô lôkthô atu ba leninñhavinñ nêñemimbinñ Yisu Kilisi ba esopa Wapômbêñ tem nêpôm vovanñ takêñ imbinñ. ¹³ Ma ñê lôk ngôk lôk ñê takatu ba esau avômalô tem nindum iniñ auk kambom takêñ endebe imbitak kambom anônñ. Bôk esau thêlôda yôv ba tem nesau avômalô vi imbinñ. ¹⁴⁻¹⁵ Ma donjom Timoti hoyala kédônñwaga takatu ba bôk êv o auk ba hoyala nena o ma okna ba Wapômbêñ anêñ abô mathenñ hik auk thô hadêñ o aleba lêk. Abô êñ hik avômalô linñ ek neja auk mavi ek nêñemimbinñ Yisu Kilisi ma tem yani nêñ thêlô bulubinñ. Bôk howa auk hathak nôñ takêñ ba intu hoyala katô nena abô avanônñ. Ba ombalonñ auk êñ lonñ. ¹⁶ *Wapômbêñ anêñ abô lôkthô ma hayuv halêm yain ba bôk eto halôk kapya ek êndônñ avômalô lôk hêv avômalô sa hathak auk lokbanñ. Ma hik lonñondê nepesanñ i thô ek nimbitak thêthônñ ¹⁷ ek Wapômbêñ anêñ avômalô neja nôñkama ek nindum ku mavi.

4

Timoti enañ Wapômbêñ anêñ abô

¹ Timoti, Wapômbêñ lo Yisu Kilisi elañô yenañ abô. Yani tem indum abô esak avômalô lôkmala lôk ñê ñama. Yani tem êlêm ek eyabinñ alalô. Aêñ ba yahanañ lôklokwanñ hadêñ o nena ² onañ Wapômbêñ anêñ abô. Miñ oyabinñ waklavônñ mavi iyom ami. Onañ iyom. Nunñwik avômalô iniñ kambom thô ma onañ ek netak. Osañ thêlô ek nesopa Wapômbêñ anêñ abô. Ombatho avômalô lonñ

ma ômô malinñyaô lôk ôndônñ avômalô katô oyanñ. ³ *Yakô wak te ma avômalô tem nimbi lenñondônñ sinñ ek nedañ Wapômbêñ anêñ auk thêthônñ. Thêlô tem veninñ thethanñak ba nêmbôlêm kédônñwaga vi ek nenañ abô takatu ba indum thêlô leninñmavi. ⁴ Thêlô tem nede dômiñ liliñ êndêñ abô avanônñ ma nemberñ mayaliv ba nesopa kukuthinñ oyanñ. ⁵ Ma donjom o Timoti ma onja auk katô esak ku nômbêñ atu ba hudum. Tem malainñ lôk vovanñ êpôm o. Êñ ma uminñ lôklokwanñ. Onañ Wapômbêñ anêñ Abô Mavi lôk undum Wapômbêñ anêñ ku lôkthô atu ba hêv hadêñ o.

Pol hadum ek ema

⁶ *Timoti, yenañ thalalenñ lêk hangasô hatôm wainñ atu ba hangasô halôk da. Ma wakma êñ lêk hayô ek yana. Ba intu undum ku nômbêñ êñ. ⁷ *Lêk yahik vovak mavi yôv ba yahalanñvinñ aleba hayô anêñ danñ. Ma yahavalonñ yenañ yahêvhavinñ lonñ denañ. ⁸ *Ba intu Wapômbêñ lêk havalonñ vuli mavi te lonñ ek ya aêntêk. Waklavônñ nindum abô ma Anyô Bêñ atu ba hanañ abô avanônñ hathak avômalô tem enañ nena ya anyô thêthônñ. Ba tem enañ êndêñ ya iyom ami. Mi. Avômalô lôkthô atu ba êpôvinñ waklavônñ yani endelêm ma tem enañ aêñ êndêñ i imbinñ.

Timoti êlêm kethenñ ek Pol

⁹⁻¹⁰ *Dima lahavinñ nômkama pik êntêk. Êñ ma yani bôk hatak ya ba hi Tesalonaika. Ma Klesens bôk hi plovinñ Galesia ma Titi bôk hi Dalmesia. Ba intu ôpôpêk o ba ôlêm kethenñ êndêñ ya. ¹¹ Luk iyom hamô havinñ ya. Ma Mak hathak hêv ya sa hathak yenañ ku ba intu ondom yani êlêm êndêñ ya. ¹² Ma Tikikus ma yahêv yani hi Epeusus. ¹³ *Yahatak yenañ kwêv hamô Tloas ba hamô Kapus anêñ unyak ba onja ba êlêm. Ma onja yenañ kapya lôkthô. Ma ya vovanñ ek kapya ali atu ba epesanñ hathak boksipsip kupik. ¹⁴ *Aleksanda ma anyô hadum ku hapesanñ nômkama hathak aenñ thektheke ba bôk hadum kambom bêñ hadêñ ya. Anyô Bêñ tem indum aêñ êndêñ yani esak nôñ atu ba hadum. ¹⁵ Yani hik vovak lôklokwanñ hathak yêlôaniñ abô. Ba intu oda oyabinñ o mavi esak yani imbinñ.

¹⁶ Yahadum abô mônñ ma doho miñ êv ya sa ami. Thêlô sapêñ etak ya. Ma yalenñhavinñ nena thêlô miñ nindum abô esak nôñ êñ ami. ¹⁷ Ma donjom Anyô Bêñ haminñ ya dômiñ ba hêv ya lôklokwanñ êk yananñ Wapômbêñ anêñ abô takêñ bêñ êndêñ ñê daluk ek thêlô nedañô. Yalenñhabi nena ya lêk yahamô alim kambom te abôlêk. Ma

* 3:8: Kis 7:11 * 3:11: Ap 13:14-52; 14:5,8-20

* 4:3: 1Ti 4:1 * 4:6: Plp 2:17 * 4:7: 1Ti 6:12

4:14 * 4:13: Ap 20:6 * 4:14: Lom 2:6

* 3:12: Mat 16:24; Jon 15:20; Ap 14:22 * 3:16: Lom 15:4

* 4:8: 1Ko 9:24-25 * 4:9-10: Ap 15:37-39; 2Ko 8:23; Kol

donjom Anyô Bêñ hêv ya sa. ¹⁸ Anyô Bêñ tem nêem ya bulubij êñjêk ngók iniñ vovak lomalomá. Nômplate miñ hatôm imbulij ya ami endebe enja ya vê ni anêñ loñ lôklinyak atu ba hamô malak leñ am. Nêñêem athêñ lôkmanñij êndêñ yani iyom wak nômbêñ intu sapêñ. Avanôñ.

¹⁹ *Nêem yañsiñ mavi lôk lôkbók mavi êndêñ Plisila lo Akwila ma Onesipulus lôk anêñ avômalô. ²⁰ *Elastus hamô Kolin. Tlopmas hapôm lijij ma yahadô yani hêk Miletus. ²¹ Ômbôlêem anêem loñôndê ek ôlêem loñ êntêk êmôñ vêmam ka beleñ simbak. Yubulus, Pudens, Linus, Klodia lôk iviyar sapêñ enañ yañsiñ mavi lôk lôkbók mavi hadêñ o.

²² Anyô Bêñ eyabiñ o dahôlôm lôk anêñ wapôm êmô imbiñ o.

* 4:19: Ap 18:2; 2Ti 1:16-17 * 4:20: Ap 19:22; 20:4; Lom 16:23

Kapya atu ba Pol hato hadêḡ

Titi

Abô mônḡ

Lom êv Pol vê hêk koladônḡ (Ap 28), êḡ ma thai lôk Titi i ḡgavithôm Klit lôbôlôbô ba enaḡ Wapômbêḡ anêḡ Abô Mavi bêḡ hadêḡ thêlô. Vêḡ ma Pol hanaḡ ek Titi indum ku êḡ endeba anêḡ daḡ lôk etak avaka êtôm malak lôkthô ma hatak Klit ba hi loḡ buyaḡ. Titi hadum ku êḡ denaḡ, ma Pol hato kapya êntêk hadêḡ yani. Hato ek embatho Titi loḡ esak anêḡ ku lôk nêḡ auk ek êmbôv ḡê takatu ba êvôliḡ dômiḡ hathak abô anôḡ ek nêbônêlêḡ ma nêḡ auk esak êvhaviḡ lôk iniḡ ku ma eyabiḡ i esak kêdônḡwaga abôyaḡ.

Hato kapya êḡ hadêḡ 64 AD la.

Pol hêv lamavi

¹ Ya Pol, Wapômbêḡ anêḡ anyô ku ma Yisu Kilisi anêḡ aposel, yahato kapya êntêk. Yisu Kilisi hêv ya ek yanaḡ anêḡ abô bêḡ ma yambatho ḡê takatu ba bôk habi ban hayô hêk i iniḡ êvhaviḡ loḡ. Lôk yanêḡ auk ek neyala abô avanôḡ atu ba halom avômalô ek nêḡmô êtôm Wapômbêḡ anêḡ lahaviḡ ²* ek nêḡnêḡ maleḡniḡ esak neja lôkmala atu ba tem nêḡmô êtôm wak nômbêḡ intu sapêḡ. Môḡ anôḡ ma Wapômbêḡ bôk havak abô yôv nena tem nêḡmô êndêḡ i ba miḡ hatôm esau ami. ³ Alalôaniḡ bulubiḡ Wapômbêḡ bôk hatak wakkavônḡ te yôv ba hatak ku halôk yabaheḡ lôk hanaḡ lôklokwaḡ ek yanaḡ anêḡ Abô Mavi bêḡ êndêḡ avômalô ek batu Abô Mavi êḡ êlêḡm yaiḡ.

⁴* Yahato hadêḡ o Titi, yenaḡ okna anôḡ hathak alaianiḡ aêvhaviḡ.

Kamik Wapômbêḡ lo alalôaniḡ Bulubiḡ Yisu Kilisi iniḡ wapôm lôk labali êḡm imbiḡ o.

Titi endam avaka ek neyabiḡ avômalô êvhaviḡ lodônḡlodônḡ

⁵ Bôk yahatak o hamô Klit ek undum ku takatu ba hêk denaḡ lôk otak avaka doho anêḡ lomalak êtôm atu ba bôk yahanaḡ hadêḡ o. ⁶* Otak i êtôm aentêk. Anyô atu ba abô mi hêk avômalô maleḡniḡ ma hamô tiḡniḡ haviḡ yanavi. Ma anêḡ nali êvhaviḡ ba avômalô miḡ enaḡ abô hathak iniḡ maleḡniḡ thaḡ lôk leḡôndôḡ kôtoḡ ami. ⁷ Nê takatu ba eyabiḡ avômalô êvhaviḡ idum Wapômbêḡ da anêḡ ku ba intu thêlô abô mi êḡḡêk avômalô maleḡniḡ. Ma miḡ thêlô nesorḡ nena thêlô ma ḡê bêḡ ek avômalô vi ami, lôk miḡ leḡḡmaniḡ ketheḡ ami, ma miḡ ninum waiḡ ba molo ami, lôk miḡ maleḡniḡ

thêlêv ami, ma miḡ netanḡḡani esak avômalô vi iniḡ valuseleḡ ami. ⁸ Mi. Neja avômalô thô lôk leḡḡniḡmibiḡ kobom atu ba mavi ma niḡpuk i loḡ lôk nêḡmô thêthôḡ lôk matheḡ ma neyabiḡ i mavi. ⁹ Ma nebalor abô avanôḡ biḡ atu ba bôk êdôḡ loḡ lôklokwaḡ ek nêḡndôḡ avômalô esak auk thêthôḡ ek nembatho iniḡ êvhaviḡ loḡ lôk niḡjik avômalô leḡôndôḡ kôtoḡ iniḡ auk lokbaḡ thô ek netak.

Nê leḡôndôḡ kôtoḡ bêḡ anôḡ êḡm Klit

¹⁰ *Otak avaka anêḡ aêḡ ek neyabiḡ avômalô êvhaviḡ ek nimiḡ loḡ siḡ ek ḡê nômbêḡ atu ba ibi leḡôndôḡ siḡ anêḡ Klit. Thêlô ma ḡê enaḡ abô mayaliv ba esau avômalô. Nê Israeḡ takatu ba evalorḡ kobom neḡgothe kupik vê ethak êḡmôḡ ek kobom êḡ. ¹¹ *Nê takêḡ ma onaḡ ek nêḡmô bônôḡ ba miḡ otak i ek nêḡndôḡ avômalô ami. Thêlô leḡḡnhaviḡ valuseleḡ ba intu êdôḡ avômalô hathak auk lokbaḡ ba ibuliv ḡê êvhaviḡ lodônḡlodônḡ iniḡ auk. ¹² Thêlô iniḡ anyô lôk kau te hanaḡ hathak thêlôda aentêk, “Avômalô Klit sapêḡ ma ḡê abôyaḡ lôk êtôm bok ḡgalewaḡ ba êk ku mi ma eyaḡ nôḡm hatôm bok iyom.” ¹³* Abô êḡ ma avanôḡ. Ba intu osaḡ i lôklokwaḡ ek iniḡ êvhaviḡ imbitak mavi ¹⁴* ma netak Israeḡ iniḡ kukuthiḡ oyaḡ oyaḡ lôk miḡ nesopa ḡê takatu ba êvôliḡ dômiḡ hathak abô avanôḡ iniḡ abô majar ami. ¹⁵ Avômalô takatu ba iniḡ kapôlôḡniḡ mabuḡ hêk Wapômbêḡ ma, ma nôḡm eyaḡ lôk nôḡmkama lôkthô ma mabuḡ aêḡ iyom. Ma doḡtom avômalô takatu ba miḡ êvhaviḡ ami lôk iniḡ kapôlôḡniḡ lelaik ma nôḡmlate miḡ mabuḡ ami. Aêḡ ba iniḡ auk lôk kapôlôḡniḡ lelaik kambom. ¹⁶* Thêlô enaḡ nena eyala Wapômbêḡ, ma doḡtom iniḡ bôk lo loḡ hiḡ thô nena êthôḡ yani paliḡ. Thêlô leḡḡniḡndôḡ kôtoḡ ba miḡ hatôm nindum nôḡmla mavi te ami lôk êtôm nôḡm ôvathek hêk Wapômbêḡ ma.

2

Ôndôḡ kobom mavi êndêḡ avômalô êvhaviḡ lodônḡlodônḡ

¹ Oda miḡ ôtoḡm thêlô ami. Ma ôndôḡ avômalô ek nesopa Wapômbêḡ anêḡ auk thêthôḡ. ² Ôndôḡ anyô boḡnena ek niḡpuki loḡ esak auk mayaliv ma nêḡmô batôḡ oyaḡ lôk neyabiḡ i dedaḡ mavi. Ma iniḡ êvhaviḡ lôk leḡḡnhaviḡ avômalô embothoḡ mavi. Ma nimiḡ lôklokwaḡ esak malaiḡ.

³* Ma aêḡ iyom ma ôndôḡ avôdôḡnena imbiḡ ek nêḡmô matheḡ êtôm Wapômbêḡ anêḡ lahaviḡ. Ma miḡ nenaḡ abôma esak avômalô vi ami ma miḡ netak waiḡ ek eyabiḡ iniḡ auk ami. Mi, ôndôḡ thêlô ek neja auk mavi

* 1:2: Kol 1:27 * 1:4: Lom 1:7; 2Ko 8:23; Gal 2:3 * 1:6: 1Ti 3:2-7; 2Ti 2:24-26 * 1:10: 1Ti 4:7 * 1:11: 2Ti 3:5-6; 1Pi 5:2 * 1:13: 2Ti 4:2 * 1:14: 1Ti 4:7 * 1:16: 1Jon 1:6; 2:4 * 2:3: 1Ti 3:11 * 2:5: Ep 5:22

3

4 ek nêndôñ avi muk ek lenjijimbiñ vêñi lôk nali, ⁵* ma nipuk i loñ lôk nêmo mabun, ma nindum iniñ ku neyabinj iniñ avômalô mavi lôk nênem lenjijhavinj êndêñ avômalô ma nedovak vêñi iniñ abô vibinj. Idum aêñ ma tem miñ hatôm anyôla enañ abôma esak Wapômbêñ anêñ abô ami.

⁶ Ma anyô muk ma osoñ i lokwanj aêñ iyom ek nipuki loñ. ⁷* Ma oda ôtôm lavôñij mavi esak nômkama sapêñ ek apenena nêgê ba nesopa vemgwam. Ôndôñ avômalô lôk maledmôñ esak abô takatu ba halêm anêñ o kapôlôm. ⁸* Ma onañ abô thêthôñ mavi iyom ek avômalô miñ hatôm nêpôm anêm abô anêñ kambom te ami. Undum aêñ ek avômalô takatu ba êpôlik hathak anêm abô ma tem mama ba miñ hatôm nenanj abô kambom te esak alalô ami.

⁹* Ma nê takatu ba êmô alañsi vibinj* ma osoñ i lokwanj ek nêmo iniñ alanj vibinj esak nômkama sapêñ ek nindum thêlo lenjijmavi. Ma miñ nêwê abô viyanj ami. ¹⁰ Lôk miñ neja iniñ nômla vani ami. Mi, nindum nômkama sapêñ thêthôñ ek injik thô nena iniñ ku ma mavi ek iniñ alañsi nênemimbij thêlo. Idum aêñ ma tem alalôaniñ Wapômbêñ atu ba hêv alalô bulubinj anêñ abô imbitak lêlêyanj mavi ênjêk avômalô malenij.

Wapômbêñ anêñ wapôm hik alalô lij ek nasopa anêñ loñôndê ek nayabinj Kilisi

¹¹ Alalô nasopa kobom mavi takêñ ek malê nena Wapômbêñ anêñ wapôm bôk halêm yainj yôv ba hawa bulubinj halêm ek avômalô sapêñ nênemimbij. ¹²* Ma wapôm êñ hadôñ alalô ek natak kobom avôlij dômiñ ek Wapômbêñ lôk pik anêñ thethanjak ma napuki loñ lôk namô thêthôñ ba nasopa Wapômbêñ anêñ lahavinj êndêñ waklavôñj êntêk. ¹³ Ma alalô nasopa loñôndê êñ ba nanêm malenij ek mek mavi atu ba tem êlêm. Mek mavi êñ ma waklavôñj atu ba Yisu Kilisi anêñ deda lôkmanjij alêlêm yainj. Yani ma Anyô Bêñ Wapômbêñ, alalôaniñ bulubinj. ¹⁴* Yani hêv yanida halêm ba hama hathak alalô ek nêmo alalô vê ênjêk kambom lomalomala lôk havôkwiñ alalô ek nambitak yanida anêñ avômalô takatu ba êk lêlê ek nanđum ku mavi.

¹⁵* Ba intu onja abô takêntêk anêñ ôdôñ sa êndêñ avômalô êvhavinj. Lôk osoñ i lokwanj ek nesopa ma avômalô lenjijôndôñ kôtôñ ma osoñ i. Onañ abô takêñ esak Wapômbêñ anêñ lôklokwanj. Ma miñ otak anyôla atu ba hoyabinj i ek enañ nena anêm abô ma nômo oyanj ami.

Nundum malêla takatu ba mavi

¹* Nunjgwik avômalô iniñ auk lij esak loñbô ek nedovak gavman lôk iniñ nê bêñbêñ ba nesopa iniñ abô. Lôk nêpôpêk i ek nindum ku mavi lomalomala. ² Ma miñ nenanj abô kambom esak anyô vi lôk miñ nêkôki ami. Mi, netauvinj i dedaunj ba nêmo yôhokna imbiñ avômalô sapêñ.

³* Ek malê nena sêbôk ma alalô thôñôthôñ hatôm thêlo. Alalô lenjôndôñ kôtôñ lôk êvhavinj abôyanj ba atak Wapômbêñ anêñ loñôndê ma amô thethanjak lôk alak lomalomala vibinj. Ma amô lôk lenjijdanj ba awa auk kambom hathak anyô vi. Alalô apôlik ek i ma thêlo êpôlik ek alalô. ⁴ Ma donjom lêk ma Wapômbêñ, ôpatu ba hêv alalô bulubinj, hik anêñ kobom mavi lôk anêñ lahavinj thô hadêñ alalô. ⁵* Yani hêv alalô bulubinj hathak yanida anêñ lahiki. Ma miñ hathak alalôaniñ ku thêthôñ ami. Mi, havôkwiñ alalôaniñ kambom ma hadum ba alalô abitak lukmuk hathak Lovak Matheñ ba hêv lôkmala lukmuk hadêñ alalô. ⁶* Hathak ôpatu ba hêv alalô bulubinj, Yisu Kilisi, ma Wapômbêñ hangasô anêñ Lovak Matheñ bêñ anôñ hayô hamô alalô. ⁷ Yani habi anêñ wapôm sam ba halam alalô nena avômalô thêthôñ. Ba intu alalô awa athêñ ek naja lôkmala atu ba tem namô êtôm wak nômbêñ intu sapêñ. Ma lêk aêv malenij ek nômo êñ.

⁸ Abô takêñ ma avanôñ biñ. Ba intu yalenjhavinj ombatho i loñ lôklokwanj ek nesopa abô takêñ sapêñ ek vi atu ba bôk êvhavinj Wapômbêñ yôv ma neyabinj i ek nindum ku mavi thêthô. Abô takêñ ma mavi anôñ ba tem nêmo avômalô lôkthô sa.

⁹* Nômô daim ek auk molo takatu ba avômalô êkôki hathak lôk ekatunj Israel iniñ limi bôbô iniñ athêñ ma abô lôkthanggo ma ethanj i hathak Mose anêñ balabun. Nôm takêñ ma nômo oyanj ba miñ hatôm nêmo anyôla sa ami. ¹⁰* Anyôla havak avômalô vose hi lodôñlodôñ ma onañ bôlôñ ju êndêñ ôpêñ nena etak auk êñ. Ma mi ma otak yani ba nu. ¹¹ Alalô ayala nena avômalô anêñ aêñ iniñ auk ma lokbanj ba idum kambom thêthô. Ba intu iniñ bôk lo loñ takêñ da hik thêlo thô nena nêmo idum kambom.

Abô anêñ daj

¹²* Tem yanêm Altema mena Tikikus la ba êsôk, êñ ma o lôklokwanj ek nu Nikopolis ek ôpôm ya. Yenanj auk nena tem yana yamô Nikopolis êndêñ waklavôñj belenj simbak.

* 2:7: 1Ti 4:12 * 2:8: 1Pi 2:15 * 2:9: 1Ti 6:1 * 2:9: 'Nê takatu ba êmô alañsi vibinj' ma hathak abô Inglis ma 'slave'. Nôñgô Epesus 6:5. * 2:12: 1Jon 2:16 * 2:14: Kis 19:5; Lo 7:6; Ese 37:23; Gal 1:4; 1Pi 2:9 * 2:15: 1Ti 4:12 * 3:1: Lom 13:1-7; 1Pi 2:13-14 * 3:3: 1Ko 6:9-11; Ep 2:1-2; 5:8 * 3:5: 2Ti 1:9; Hib 10:22 * 3:6: Ap 2:17-18 * 3:9: 2Ti 2:14,16 * 3:10: Mat 18:15-17 * 3:12: Ep 6:21-22; Kol 4:7-8 * 3:13: Ap 18:24; 1Ko 3:5-6

¹³ *Sena, anyô lôkauk hathak abô majar, lo Apolo etak môlô ba i buyar, ma noyabin i esak nômkama takatu ba thai mi ek nêem thai sa. ¹⁴ *Ôndôñ alaiarinj avômalô ek nindum ku mavi ni thêthô lôk nênem avômalô vi atu ba êv yak hathak nômkama sa ek ininj êvhavinj injik anôñ.

¹⁵ Avômalô takatu ba êmô havinj ya êv ininj lenjinhavi hadêñ o. Ma nêem yenañ aêñ êndêñ ñê êvhavinj takatu ba lenjinhavinj yêlô.

Wapômbêñ anêñ wapôm êmô imbinj môlô lôkthô.

Kapya atu ba Pol hatô hadêḡ Pilemon Abô mônḡ

Pilemon ma anyô hêvḡhaviḡ te anêḡ Kolosi. Yani ma alaḡ ek ḡê doho atu ba êmô yani vibiḡ ba idum anêḡ ku. Ma anêḡ anyô ku êḡ te ma Onesimi. Yani hawa Pilemon anêḡ nômla doho vani ba hasôv ba hi. Lom iniḡ balabuḡ hanaḡ nena ôpatu ba hamô alaḡ vibiḡ hatak anêḡ ku ba hasôv ba hi, êḡ ma anêḡ alaḡ hatôm injik yani vônô. Havenḡ yam ma Onesimi hapôm Pol hamô koladôḡ ma halaḡô Abô Mavi ba hêvḡhaviḡ. Ba intu Pol hatô abô hadêḡ Pilemon nena Onesimi ma lêk anyô hêvḡhaviḡ ba nêḡ anêḡ kambom vê.

Hatôm 60 AD la ma Pol hamô koladôḡ ba hatô kapya ju êntêk, yanḡ ma Pilemon ma yanḡ hi Kolosi.

Pol hêv lamavi

¹ Ya Pol, yahamô koladôḡ hathak Yisu Kilisi. Yai lôk alalôaniḡ aiyarḡ Timoti ato kapya êntêk hadêḡ o, Pilemon. O ma yaianiḡ aiyarḡ anôḡ atu ba alalô adum ku doḡtom êntêk haviḡ i. ² *Lôk ato hadêḡ livôḡ Apia lo Alkipus haviḡ. Yani ma Wapômbêḡ anêḡ anyô vovak te atu ba haminḡ haviḡ yai. Ma yai ato hadêḡ avômalô êvḡhaviḡ takatu ba ethak êv yerḡ hamô anêḡ unyak kapô haviḡ.

³ Alalôaniḡ Kamik Wapômbêḡ lôk Anyô Bêḡ Yisu Kilisi iniḡ wapôm lôk labali êmô imbiḡ mólô sapêḡ.

Pol hanaḡ lamavi hathak Pilemon anêḡ ku

⁴⁻⁵ Yahalaḡô hathak anêḡ lemḡhaviḡ avômalô mathenḡ sapêḡ lôk anêḡ hôêvḡhaviḡ hathak Anyô Bêḡ Yisu. Ba intu mek sapêḡ atu ba yahateḡ ma yalenḡhabi o ba yahanaḡ yalenḡmavi hadêḡ yanarḡ Wapômbêḡ. ⁶ Hôêvḡhaviḡ Wapômbêḡ ba intu o anyô wapôm. Ma yahateḡ mek ek anêḡ wapôm êḡ injik anôḡ ba Wapômbêḡ nêḡ auk mavi êndêḡ o ek oyala nômkama mavi lôkthô atu ba alalô awa halêḡ anêḡ Kilisi. ⁷ *Aiyarḡ, abô hathak hôthô avômalô mathenḡ iniḡ kapôlôḡinḡ liḡ hayô ek ya. Ba intu anêḡ kobom lemḡhaviḡ êḡ hêv ya thêvô lôk yalenḡmavi bêḡ anôḡ.

Pol hanaḡ ek Pilemon êḡjê Onesimi êtôm yanḡ anôḡ

⁸ Aêḡ ba yahadum ek yanarḡ injik anêḡ lemḡhaviḡ liḡ ek undum nômlate êtôm atu ba oda lemḡhaviḡ undum. Nôm êḡ ma thêthôḡ mavi ba intu ya hatôm yanarḡ

lôklokwanḡ ek undum aêḡ esak Kilisi anêḡ athêḡ. ⁹ Ma doḡtom hathak lenḡhaviḡ êḡ iyom intu yahanaḡ hik o liḡ. Ya ma anyô bonḡ Pol atu ba lêk yahamô koladôḡ hathak Yisu Kilisi, ¹⁰ *yahanaḡ hik o liḡ hathak yanarḡ okna Onesimi ek nunḡwik anêḡ lemḡhaviḡ thô êndêḡ yani. Yahamô koladôḡ ma yani hêvḡhaviḡ ba intu habitak yanarḡ okna. ¹¹ Sêbôk ma yani miḡ hatôm nêḡ o sa ami. Ma doḡtom lêk habitak anyô mavi ek nêḡ malai luvi sa.*

¹² Lêk yahêv yani hatôm yabiḡdaluk anôḡ hathôk ek o hathak loḡbô. ¹³ Yahamô koladôḡ hathak Abô Mavi ba intu yalenḡmavi ek yani enja anêḡ loḡ ba êmô imbiḡ ya ek nêḡ ya sa. ¹⁴ Ma doḡtom yahadô yapôvinḡ o ek undum malêla takatu ba mavi. Ba intu miḡ hatôm yandum nômlate atu ba miḡ honarḡ ami ek undum ku mavi êtôm atu oda lemḡhaviḡ undum. ¹⁵ Betha Onesimi hatak o vauna ek nêḡmibiḡ Yisu Kilisi vêḡ ma havôhathôk hathak loḡbô ma tem êmô imbiḡ o wak nômbêḡ intu sapêḡ la. ¹⁶ *Yani hathôk ek o ma onja yani êtôm mamuyanḡ anôḡ ma miḡ êtôm o alaḡ ek yani esak loḡbô ami. Yalenḡhaviḡ yani bêḡ anôḡ. Ma doḡtom yani ma anêḡ mamuyanḡ lôk o ma alaḡ ek yani haviḡ ba intu tem lemimbiḡ yani bêḡ anôḡ êmôḡ ek ya.

¹⁷ Aêḡ ba lemḡhabi nena alai ma ḡê ku te iyom, êḡ ma onja Onesimi thô êtôm intu howa ya thô. ¹⁸ Yani hadum nômla kambom hadêḡ o mena hawa anêḡ nômla, êḡ ma otak êndôk yabaheḡ. ¹⁹ Ya Pol yada yahato hathak yabaheḡ nena tem yanêḡ vuli êḡ viyarḡ êndêḡ o. Ma doḡtom lemimbiḡ nena bôk yahik loḡôndê nêḡmô lôkmala thô hadêḡ o ba anêḡ vuli viyarḡ hêk haviḡ ya denarḡ.

²⁰ Avanôḡ, aiyarḡ, yalenḡhaviḡ onja Onesimi thô esak Anyô Bêḡ anêḡ athêḡ. Êḡ ma hatôm hôthô yakapôlôḡ liḡ hathak Kilisi. ²¹ Yahato kapya êntêk hadêḡ o ba yahêvḡhaviḡ nena tem ondovak yanarḡ abô vibiḡ ma onja Onesimi lôk lemḡmavi bêḡ anôḡ êmôḡ ek abô nômbêḡ atu ba lêk yahato.

²² *Nômla yanḡ nena opesanḡ loḡ êmô anêḡ unyak kapô ek ya. Yalenḡhabi nena tem Wapômbêḡ endanḡ mólônim mek ma nêḡ ya vê êḡjêk koladôḡ ba yambô yasôk esak loḡbô.

Pol anêḡ kapya anêḡ danḡ

²³ *Eaplas ôpatu ba hamô koladôḡ haviḡ ya hathak Yisu Kilisi, yani hêv anêḡ lamavi hadêḡ o. ²⁴ *Ma Mak, Alistakas, Dima lo Luk, yêlô ḡê ku te iyom, thêlô êv iniḡ lenḡinḡmavi haviḡ.

* 1:2: Kol 4:17; 2Ti 2:3 * 1:7: 2Ko 7:4 * 1:10: 1Ko 4:15; Kol 4:9 * 1:11: Onesimi anêḡ athêḡ anêḡ ôdôḡ nena, "Hêv sa" * 1:16: 1Ti 6:2 * 1:22: Plp 1:25; 2:24 * 1:23: Kol 1:7 * 1:24: Kol 4:10-14

²⁵ Anyô Bêη Yisu Kilisi anêη wapôm em-
balon mólô sapêη kapóômim lon.

Kapya hi hadêḡ avômalô Hiblu Abô môḡ

Ôpatu ba hatu kapya êntêk miḡ hatu anêḡ athêḡ ami. Ma hadêḡ 200 AD ma avômalô ḡaḡ iniḡ avaka te anêḡ athêḡ nena Teetuliaḡ hatu nena Banabas hatu kapya êntêk. Ma lêk doho enaḡ nena Apolo hatu ma doho enaḡ nena Silas hatu. Ma thêlô lôkthô enaḡ nena ôpatu ba hatu kapya êntêk ma hatu hasopa Wapômbêḡ anêḡ lahavinḡ.

Ôpatu ba hatu ma anyô Isael te atu ba hêvhaviḡ Yisu. Hatu hadêḡ avômalô Isael takatu ba êvhaviḡ Yisu. Kapya êntêk hik thô nena Yisu ma bêḡ ek Isael iniḡ plopet lôk aḡela ma Mose lôk ḡê êbôk da. Ma hik thô haviḡ nena Yisu ma anyô malêvôḡ ek Wapômbêḡ lôk alalô ma anêḡ athêḡ ma bêḡ ek Alon anêḡ lôk Isael iniḡ ḡê êbôk da sapêḡ. Lôk hanaḡ ek ḡê bôk êvhaviḡ nimiḡ lôklokwaḡ ma miḡ nendeni nesopa Isael iniḡ kobom bô ami. Yakô vovaḡ êpôm i êtôm sêbôk ba hapôm avômalô Isael halôk loḡ thiliv.

Hatu kapya êntêk hadêḡ 68 AD la.

Wapômbêḡ Nakaduḡ hamôḡ ek aḡela

¹ Sêbôk bôlada ma Wapômbêḡ hanaḡ abô hadêḡ alalôaniḡ bumalô lôbôlôḡ hathak lavôḡiḡ lomaloma hale plopet veḡiḡbôlêk. ² *Ma lêk êntêk ma pik lo leḡ anêḡ danḡ lêk habobo ba yani hawa Nakaduḡ abôlêk ba hanaḡ abô hadêḡ alalô. Wapômbêḡ habi baḡ hayô hêk yani ma hêv nômkama sapêḡ lôk hapesaḡ nômkama sapêḡ hathak yani iyom. ³ *Yani hik Lambô anêḡ deda lôkmaḡiḡ thô ma alalô ayê yani hatôm ayê Lambô da. Ma yani havatho avômalô lôk nômkama sapêḡ loḡ aleba ilumbak mavi hathak anêḡ abô anêḡ lôklokwaḡ. Yani havôkwiḡ alalôaniḡ lelaik lôkthô vé ma halôk hamô Wapômbêḡ Lôkmaḡiḡ anêḡ baḡ vianôḡ hamô malak leḡ. ⁴ *Aêḡ ba yani hamô vuliḡ ek aḡela ma athêḡ atu ba êv hadêḡ yani ma bêḡ aêḡ iyom.

⁵ *Ma abô atu ba Anyô Bêḡ bôk hanaḡ hadêḡ Yisu ma miḡ hanaḡ hadêḡ aḡela te ami. Mi. Hanaḡ hadêḡ Yisu iyom nena,

“O ma yenaḡ okna,
ma lêk êntêk ma yahabitak lemambô.”
Kapya Yeḡ 2:7

Lôk hanaḡ nena,
“Ya anêḡ lemambô,
ma o ma yenaḡ okna.” *2 Samuel 7:14*

⁶ *Ma Wapômbêḡ hêv namalô bôp halôk ba halêḡ pik ma hanaḡ abô bute haviḡ nena,
“Wapômbêḡ anêḡ aḡela lôkthô nêḡnêḡ yeḡ êndêḡ yani.” *Lo 32:43*

⁷ Ma hanaḡ hathak aḡela nena,
“Anyô Bêḡ hapesaḡ anêḡ aḡela hatôm lovak ma anêḡ ḡê ku takêḡ ma hatôm atum dahalaḡ.” *Kapya Yeḡ 104:4*

⁸ Ma donḡtom hanaḡ hathak Nakaduḡ nena,
“Wapômbêḡ, oda tem ômô anêḡ loḡ lôkliḡyak wak nômbêḡ intu sapêḡ,
ma tem oyabiḡ avômalô esak kobom thêthôḡ iyom.

⁹ Lemhaviḡ auk thêthôḡ ma hôpôlik ek auk lokbaḡ.
Ba intu Wapômbêḡ anêḡ Anyô Bêḡ halam o ba haḡgasô anêḡ nôḡ lêḡlêḡ hayô hamô o ek onḡa athêḡ bêḡ ek indum lemmavi.

Ma aḡela lôk avômalô miḡ êmôḡ ek o ami.” *Kapya Yeḡ 45:6-7*

¹⁰ Ma abô yaḡ hanaḡ nena,
“Sêbôk ba môḡ anôḡ ma O Anyô Bêḡ da holav pik anêḡ landiḡ,
ma leḡlêvôḡ ma oda anêḡ ku hoesaḡ hathak bahem.

¹¹ Lôkthô tem ititip êtôm sôp ba mi.
Ma o iyom intu tem ômô thêthô.

¹² Tem unduḡunduḡ pik êtôm kwêv daim,
ma tem ômbi sôp bô atu thô ma nuḡḡwik lukmuk.

Ma oda tem ômô aêḡ,
ma anêḡ sondabêḡ anêḡ danḡ ma mi.”
Kapya Yeḡ 102:25-27

¹³ Ma Wapômbêḡ bôk hanaḡ hadêḡ Nakaduḡ nena,
“Ômô yabaheḡ vianôḡ endeba yatak ḡê takatu ba ik vovak hadêḡ o nêḡmô vemkapô vibin am.” *Kapya Yeḡ 110:1*

Ma miḡ bôk hanaḡ abô êḡ hadêḡ aḡela te ami ma mi.

¹⁴ *Aḡela ma êtôm ḡḡôk yôhôk ek nindum Wapômbêḡ anêḡ ku ek nêḡnêḡ ḡê takatu ba tem neḡa bulubiḡ sa.

2

Nodaḡô katô ba nosopa!

¹ Aêḡ ba alalô nadaḡô nôḡ takatu ba bôk alanaḡ yôv ek miḡ natôm yeḡ atu ba lovak hayuv vôkê ami. ² *Ma abô takatu ba hale anêḡ aḡela veḡiḡbôlêk ba enaḡ intu bôk hik anôḡ yôv. Sêbôk ma avômalô miḡ elanaḡ abô êḡ ami ba leḡôndôḡ kôtoḡ ba bôk ewa iniḡ vuli kambom êḡ yôv. ³ *Ma lêk Anyô Bêḡ da halôk ba halêḡ pik ba hanaḡ bêḡ nena tem alalô naja bulubiḡ. Ma avômalô bôk elanaḡ ba esopa ma alalô ayê nena abô avanaḡ. Aêḡ

* 1:2: Jon 1:3 * 1:3: Jon 14:9; Kol 1:20; Hib 8:1 * 1:4: Plp 2:9 * 1:5: 1Sto 17:13; Ap 13:33 * 1:6: Lom 8:29 * 1:14: Sng 34:7; 91:11 * 2:2: Gal 3:19 * 2:3: Hib 10:29; 12:25 * 2:4: Mak 16:20; 1Ko 12:4,11

ba anyô te havôlinj dôm hadêj alalôanij bulubinj bêj atu ma ôpêj mij hatôm êsôv ênjêk vovaj êj ami ma mi. ⁴ *Ma Wapômbêj da hadum lavônjij lo nômbithi ma ku lôkmanjij lomaloma. Ma hêv Lovak Matherj ek injik nôm mavi lomaloma sam êndêj avômalô hatôm Anyô Bêj anêj lahavinj ek injik thô nena abô avanôj.

Yisu hatôm alalô nê pik

⁵ Yêlô anaj hathak pik lukmuk atu ba tem êlêm. Ma Wapômbêj mij hatak anjela ek neyabinj pik lukmuk êj ami. ⁶ Bôk hanañ hêk kapya nena,

“Yêlô avômalô pik ma nôm oyanj.

Ma doñtom O Wapômbêj ma hothak lemhabi yêlô

lôk lemhavinj ba hoyabinj anyô anêj nakaduj mavi.

⁷ Ma hotak yani hamô anjela vibinj vauna, ma hopesanj yani hatôm anyô bêj ba hôêv athêj bêj lôk deda lôkmanjij hadêj yani,

⁸ ma hotak nômkama lôkthô hamô yani vakapô vibinj.” *Kapya Yêj 8:4-6*

Wapômbêj hatak nômkama lôkthô hamô yani vakapô vibinj. Ba nômlate mij hamô vulinj ek yani ami. Ma doñtom mij hayabinj nômkama sapêj ami denanj. ⁹ *Ma hadum ba Yisu intu yaôna lôk ek anjela vauna ek Wapômbêj nê m anêj wapôm êndêj alalô esak yani anêj njama. Yani hawa vovaj ba hama ek nê m avômalô lôkthô sa. Ma lêk hawa athêj bêj lôk deda lôkmanjij.

¹⁰ Ma Wapômbêj hapesanj nômkama lôkthô ba hêv lôkmala hadêj sapêj. Yani hadum anêj ku thêthônj ba Yisu habitak anyô vovak laik mônj anôj ek enja vovaj ek nê m avômalô lôkthô bulubinj ek endom avômalô ba ini ek neja lôkmala lôkmanjij. Aêj ba Yisu anêj ku êj bôk hayô unjôn yôv. ¹¹ *Ba intu Yisu atu ba hadum ba avômalô ibitak matherj ma yani lôk avômalô takêj lêk ibitak ôdônj doñtom. Aêj ba yani mij mama ek endam i nena iviyanj lo livi ami ¹² ma hanañ nena,

“Tem yandam anêm athêj êndêj yenanj aiyanj thêlô,

ma tem yambô anêm athêj êmô avômalô êvhavinj malêvônj.” *Kapya Yêj 22:22*

¹³ Ma abô yaj hanañ nena,

“Tem yanêmimbinj Wapômbêj.” *Aisaia 8:17*

Ma abô te hanañ nena,

“Yêlô lôk avômena takatu ba Wapômbêj bôk hêv yôv hadêj ya êntêk.” *Aisaia 8:18*

¹⁴⁻¹⁵ *Avômena takêj ma iniñ leñvijkupik lôk thalalaj hamô. Ba thêlô êkô ek nema

ba êmô hatôm nê ekak venjij lo bahenij lusu wak nômbêj intu sapêj. Aêj ba Yisu êntêk habitak hatôm thêlôda ek ema ek imbulinj Sadanj, ôpatu ba havalonj njama anêj lôklokwanj lôk epole yak êj vé ênjêk avômalô. ¹⁶ Ma mij hêv anjela sa ami. Mi. Hêv Ablaham anêj limi sa. ¹⁷ Ba intu Wapômbêj hapesanj Yisu êntêk êj hatôm iviyanj anôj ek imbitak êtôm avômalô iniñ anyô bêj habôk da. Yani lahiki ba havalonj anêj ku lonj ek indum Wapômbêj anêj ku ek nê m avômalô iniñ kambom vé. ¹⁸ Ma Sadanj êj bôk halôk yani la ba hawa vovaj. Aêj ba tem nê m avômalô takatu ba Sadanj halôk lenjij sa aêj iyom.

3

Yisu ma bêj ek Mose

¹ *Aêj ba aiyanj thêlô, môlô ma avômalô takatu ba Wapômbêj bôk halam yôv ek nômô imbinj yani êmô malak lenj ba intu môlô ma matherj. Ma môlô lemimimbi Yisu atu ba Wapômbêj hêv hatôm alalôaniñ aposel lôk anyô bêj habôk da, ôpatu ba alalô ananj iniñ êvhavinj bêj hathak. ² *Yani ma anyô ku anôj ba hadum ku takatu ba êv hadêj yani ek indum êtôm atu ba Mose bôk hadum ku hathak Wapômbêj anêj avômalô. ³⁻⁴ Unyak atu ba anyô halav. Ma anyô ma bêj ek unyak êj. Ma Wapômbêj da hapesanj nômkama sapêj. Aêj ba Wapômbêj ma bêj ek nômkama sapêj. Ma Yisu êntêk intu bêj ek Mose aêj iyom. ⁵ *Mose thai lôk Yisu ma nê ku anôj. Ma Mose ma hatôm anyô ku ba hayabinj Wapômbêj anêj avômalô ba hanañ anêj abô atu ba tem imbitak emberj yam. ⁶ Ma doñtom Yisu êntêk intu nakaduj ba hayabinj Wapômbêj anêj avômalô hatôm unyak alanj. Aêj ba alalô nabalonj iniñ aêvhavinj lonj lôklokwanj. Ma alalô naminj êtôm anyô nê ba nanêm maleñij, êj ma tem nambitak êtôm Wapômbêj anêj avômalô.

Abô lôklokwanj hathak nê takatu ba mij êvhavinj ami

⁷ *Ba intu Lovak Matherj hanañ, “Lêk êntêk holanô Wapômbêj abôlêk,

⁸ *ma mij ôprik êtôm sêbôk ba libumi êmô lonj thiliv ba êvônjij dôminj ek yani ma elanj mathalalaj

⁹ lôk ethanj yani aleba hanañ nena,

“Sondabêj 40 ma bôk yahadam ku lomaloma ba thêlô êyé yôv.

¹⁰ Ba intu yalenmanij hathak thêlô nê bôlônj yanj sêbôk atu.

Ba yahananj, “Thêlô kapôlônj hi mayaliv wak nômbêj intu sapêj

* 2:9: Plp 2:8-9 * 2:11: Mat 25:40 * 2:14-15: 1Jon 3:8; ALK 12:10 * 3:1: Hib 4:14; 7:26 * 3:2: Nam 12:7; Hib 3:5 * 3:5: Hib 3:2; Nam 12:7; Lo 18:15-19 * 3:7: Sng 95:7-11 * 3:8: Kis 17:7; Nam 20:2-5

ba miñ eyala yenañ loñôndê ami.”

11 *Êñ ma yalenmanij ba yahavak balabuñ nena,

“Thêlô miñ hatôm nimbítak nêyô yenañ bamtu ami.” ’ ’ *Kapya Yeñ 95:7-11*

12 Aiyañ thêlô, ôngô katô. Mólô miñ nobalon kambom loñ ba notak unim ôêvhaviñ ba nômbôlinj dômim êndêñ Wapômbêñ lôkmala ami. 13 Lovak Matherñ bôk hanañ yôv nena “lêk êntêk”. Ma lêk êntêk ma lêk êntêk êñ ba wak êñ miñ bôk hale ba hi ami denañ. Ba intu mólô nôsôam ba noya wak nômbêñ intu ek kambom miñ esau mólô ek lemimôndôñ kôtôñ ami. 14 Ma alalô nabalonj alalôaniñ aêvhaviñ môñ loñ endeba pik lo leñ anêñ danj, êñ ma tem injik thô nena alalô abítak Kilisi anêñ avômalô. 15 *Lêk yahanañ Lovak Matherñ anêñ abô atu,

“Lêk êntêk holanjô Wapômbêñ abôlêk, ma miñ ôpôlik êtôm sêbôk ba libumi êvôlinj dômiñ ek yani ami.” *Kapya Yeñ 95:7-8*

16 *Nê alêla takatu ba bôk elanjô ba êvôlinj dômiñ? Nê takatu ba Mose hawa i vé hêk Ijip! 17 *Nê alêla takatu ba Wapômbêñ lamaniñ ek i hatôm sondabêñ 40? Nê takatu ba idum kambom ba iniñ kupik hêv yak hêk loñ thiliv! 18 Nê alêla takatu ba Wapômbêñ havak balabuñ ek thêlô miñ nimbítak nêyô anêñ bamtu ami? Nê takatu ba miñ elanjô abô ami! 19 Ba intu alalô ayê nena nê takêñ ma thêlôniñ êvhaviñ mi. Êñ ma miñ hatôm nêyô Wapômbêñ anêñ bamtu ami.

4

Wapômbêñ anêñ bamtu

1 Wapômbêñ bôk habutiñ abô ek avômalô nimbítak nêyô anêñ bamtu kapô ba ini. Ma miñ bôk hapole vé ami. Aêñ ba alalô nayabinj i ek Wapômbêñ miñ ênjê nena alalô te intu hamiñ yaiñ ami. 2 Ma avômalô doho bôk enañ Wapômbêñ anêñ Abô Mavi hadêñ alalô hatôm atu ba bôk enañ hadêñ avômalô bôsêbôk. Ma donjom thêlô miñ êvhaviñ ami. Ba intu abô takatu ba thêlô elanjô ma miñ hêv thêlô sa ami. 3-4 *Wapômbêñ hapesanj pik lo leñ aleba anêñ danj ma hawa lovak aleba lêk êntêk. Ma hêk Wapômbêñ anêñ kapya bute ma hanañ hathak wak te baherji ba lahavuju nena,

“Wak te baherji ba lahavuju êñ ma Wapômbêñ hawa lovak hathak anêñ ku takatu ba hadum.” *Môñ Anôñ 2:2*
Ba alalô takatu ba aêvhaviñ lêk ayô bamtu êñ haviñ hatôm Wapômbêñ bôk hanañ yôv nena,

“Yalenmanij ba yahavak balabuñ nena,

“Thêlô miñ hatôm nimbítak nêyô yenañ bamtu ami.” ’ *Kapya Yeñ 95:11*

5 *Avanôñ! Wapômbêñ bôk hanañ abô atu yôv nena,

“Thêlô miñ hatôm nimbítak nêyô yenañ bamtu ami.”

6 Avômalô takêñ bôk elanjô Abô Mavi ma donjom miñ esopa ami. Ba intu miñ bôk ibítak êyô bamtu êñ ami. Ma donjom avômalô doho tem nimbítak nêyô loñ lovak êñ. 7 Aêñ ba Wapômbêñ hatak wak yarñ ba halam nena “Lêk êntêk”. Josua bôk hama bô ma Wapômbêñ hêv abô hadêñ Devit ba hanañ,

“Lêk Êntêk holanjô Wapômbêñ abôlêk, ma miñ ôpôlik ami.” *Kapya Yeñ 95:7-8*

8 *Josua miñ bôk hêv lovak hadêñ avômalô takêñ ami ba intu Wapômbêñ hanañ hathak wak yarñ ek nêv lovak êndêñ alalô. 9 Aêñ ba sonda lenjijmavi lêk hayô yôv ek Wapômbêñ anêñ avômalô nêmo anêñ bamtu. 10 *Ma opalê atu ba habitak hayô Wapômbêñ anêñ bamtu êñ ma yani hawa lovak hathak anêñ ku hatôm atu ba Wapômbêñ hadum aêñ iyom. 11 Aêñ ba alalô mathalalenj ek nambítak nayô bamtu êñ ek miñ anyôla esopa limi iniñ venjijgwan lenjôndôñ kôtôñ ba nênem yak ami.

12 *Wapômbêñ anêñ abô ma lôkmala ba lôklokwanj bomanj. Ba anêñ ma, ma ma bomanj hamôñ ek biñ vovak atu ba ma hêk luvî ek edabêñ dahô lôk lôkmala ma lokwanj lôk tabilôk kisi. Ma hatitij anêv auk lôk kapôlôm ba hayala katô anôñ. 13 Nômplate hamô pik êntêk êñ miñ hatôm imbuñ i ênjêk Wapômbêñ ma ami. Nôm takatu ba havujñ i, lôkhô tem nimbítak yaiñ ba nimiñ oyanj ek nindum abô esak yani.

Yisu ma anyô bêñ habôk da

14 *Alalôaniñ anyô bêñ habôk da bôk hathak ba hi malak leñ. Yani êñ intu Yisu, Wapômbêñ anêñ namalô. Ba intu êvhaviñ atu ba alalô anañ bêñ ma nabalonj loñ lôklokwanj. 15 Alalôaniñ anyô bêñ habôk da bôk êlôk la lôbôlôñ ek indum kambom loma-loma hatôm êntêk ba alalô. Yani ma kambom mi. Ma donjom lahiki hathak alalôaniñ kambom. 16 *Ba intu alalô ana bidonj ek Wapômbêñ ma miñ nakô ami. Ma awa malaiñ ma tem nêv kapô ek alalô ba napôm wapôm atu ba hêv ek nêv alalô sa.

5

1 Sêbôk aleba lêk ma Wapômbêñ da hathak halam anyô pik te ek imbitak anyô bêñ

* 3:11: Nam 14:21-23 * 3:15: Hib 3:7-8 * 3:16: Nam 14:1-35 * 3:17: 1Ko 10:10 * 4:3-4: Hib 3:11
* 4:5: Sng 95:11 * 4:8: Lo 31:7; Jos 22:4 * 4:10: Hib 4:4 * 4:12: Ep 6:17; ALK 1:16; 19:13-15 * 4:14: Hib 3:1; 10:23 * 4:16: Hib 10:19

habôk da. Hatak yani ek iminj malêvônj ek avômalô pik lôk Wapômbênj. Ba intu habôk avômalô ininj da êv lenjnjmavi hadênj Wapômbênj lôk da êv ininj kambom vê.² Thêlô ma nê pik ba eyala nena alalô sapênj ma hatôm donjom iyom ba vau hakal-abu alalô sinj. Aênj ba intu thêlô lenjnjhiki hathak alalô atu ba auk mi lôk avenj may-aliv.³ *Yanida ma anyô hadum kambom hatôm alalô sapênj. Ba intu yani hathak habôk da ek yanida anênj kambom lôk habôk da hathak avômalô lôkthô ininj kambom.

⁴ *Ma anyô te mij hawa ku lôk athênj ênj hatôm yanida anênj lahavinj ami. Mi. Wapômbênj da endam êtôm atu ba halam Alon am.⁵ Ma Kilisi aênj iyom. Yani mij hawa athênj anyô bênj habôk da hathak yanida anênj lahavinj ami. Mi. Wapômbênj hanaj hadênj yani nena,

“O ma yenaar okna,
lêk êntêk ma yahabitak lemambô.”
Kapya Yej 2:7

⁶ *Ma hanaj hêk buyanj aêntêk,
“O ma anyô ômbôk da êtôm wak nômbênj intu sapênj êtôm Melkisedek.” *Kapya Yej 110:4*

⁷ *Yisu hamô pik ma hatenj mek hadênj Wapômbênj atu ba hatôm enja yani vê ênjêk njama ba hanaj hik ôpênj lij lôklala lôk mathôk bênj. Yani hamô Wapômbênj vibinj ba intu halanj anênj abô.⁸ *Ondanjô! Yani ma Wapômbênj nakadunj. Ma donjom hawa vovanj ek êndônj yani ek esopa lambô.⁹ Ôpênj hadônj yani ba hadum anênj ku aleba hayô unjlov ba intu hadum ba avômalô takatu ba esopa yani ewa bulubinj.¹⁰ Ma Wapômbênj halam yani ek imbitak êtôm anyô bênj habôk da êtôm Melkisedek.

Mij notak unim ôêvhavinj ami

¹¹ Abô bênj anônj hêk ek nananj. Ma donjom môlô lêk vau ba unim auk ma thônjôthônj. Aênj ba malainj ek nananj abô ênj anênj ôdônj bênj.¹² *Môlô bôk oyalôv yôv ma donjom mij ubitak kêdônjwaga ami denanj! Ba anyô yanj êlêm ek êndônj môlô esak lojnbô êtôm nê daluk esak Wapômbênj anênj abô. Môlô unum sum denanj ba mij hatôm onjwanj nôm atu ba thekthek ami.¹³ Ôpatu ba hanum sum denanj, ôpênj hatôm amena ba hathônj nôm thêthônj palinj.¹⁴ Ma donjom nôm thekthek ênj ma avômalô bênj ininj nôm. Wak nômbênj intu ma thêlôda nêndônj i ek neyala mavi lo kambom.

6

¹⁻² Abô takêntêk hathak nênemimbij ma avômena ininj auk ba môlô bôk oyala auk

* 5:3: Wkp 9:7; 16:6 * 5:4: Kis 28:1 * 5:6: Hib 6:20; 7:1 * 5:7: Mat 26:36-46 * 5:8: Plp 2:6-8 * 5:12: 1Ko 3:1-3 * 6:4-6: Mat 10:22; 12:31; Hib 10:26-27; 1Jon 5:16 * 6:8: Stt 3:17-18; Mat 13:7,22 * 6:10: Hib 10:32-34

takênj yôv. Yahananj hathak nede kapôlônjij lijnj ek nôm takatu ba injik alalô vônô, nisik njanj, lôk netak bahenj êyô ênjêk avômalô, ma nê njama tem nimbiyô lôk waklavônj nedarjô abô. Alalô natak auk avômena takêntêk ma naja avômalô bênj ininj auk.³ Ma Wapômbênj hêv alalô sa ek nambitak avômalô bênj, ênj ma tem nambitak aênj.

⁴⁻⁶ *Ba nê takatu ba bôk êyê deda lôk eyanj nôm mavi anênj malak lenj ma ewa Lovak Mathen lôk ewa Wapômbênj anênj Abô Mavi lôk lôklokwanj atu ba tem êlêm êndênj waklavônj ênj, thêlô ênj te hawa nôm takênj lôkthô vêm ma hatak anênj hêvhavinj. Alikakna! Ôpênj habulinj yanida ba haminj piklêvônj ma hanaj abôma hathak Yisu ek nijik yani vônô esak a esak lojnbô. Ba intu mij hatôm êmbôv yani ek ende kapô lili nj esak lojnbô ami. Mi anônj!

⁷ Ma pik takatu ba ôthôm hik halôk anênj nôm lôk ya ma halumbak mavi ek nê takatu ba idum ku ênj, pik ênj tem enja Wapômbênj anênj mek mavi.⁸ *Ma donjom pik atu ba kapanjgik lôk sôkôsôk ibitak ma tem mij nêv avômalô sa ami. Ma pik ênj ma Wapômbênj tem esanj ba embenj yam ma tem êmbôk esak atum.

⁹ Aijan thêlô, yêlô athanj môlô. Ma donjom yêlô ayala nena nôm mavi lomaloma tem êpôm môlô. Avanjô! Tem noja nôm yanj atu ba mavi anônj, ênj ma bulubinj.¹⁰ *Ma môlô bôk ôêv anênj avômalô mathenj sa ba êntêk udum aênj ômô. Ênj ma hik thô nena môlô lemimhavinj yani. Wapômbênj ma thêthônj ba tem mij lapalinj môlônim ku takênj ami.¹¹ Ma yêlô lenjnjhavinj môlô nundum ku lôklokwanj aênj endeba anênj danj ek lôkmala atu ba ôêv malemim ênj ma tem noja.¹² Mij nônjgwêk vau ami. Malemkilik esak avômalô vi atu ba êvhavinj ba iminj lôklokwanj. Thêlô tem neja nômkama takatu ba Wapômbênj habitinj abô hathak.

Abô atu ba havak ma mij hatôm epole vê ami

¹³ Ma Wapômbênj halam anênj athênj ba habitinj abô havinj Ablaham. Athênj la mij bênj ek yani ami. Aênj ba intu havak abô hathak¹⁴ ba hananj,
“Avanjô! Tem yanêv mek mavi êndênj o ek anêv libumi nimbitak bênj anônj.”
Mônj Anônj 22:17

¹⁵ Ablaham hayabinj ba hamô malinjyâô sawa daim vêm ka mij hapôm anênj abô atu ba habitinj anênj anônj.

¹⁶ Anyô te havak abô hathak anyô yanj atu ba anênj athênj bênj ek yani ma injik abô ênj lojnj lôklokwanj. Ma mij anyôla imbulav

nena abô êḡ ma abôyaḡ ami. ¹⁷ Wapômbêḡ bôk habutiḡ abô haviḡ anêḡ avômalô yôv. Ma lahaviḡ thêlô neyala katô nena tem miḡ injik anêḡ auk liliḡ ami. Ba intu havak abô ek injik abô êḡ anêḡ anôḡ thô. ¹⁸ *Ma bôk havak abô ba habutiḡ yôv ba tem miḡ enaḡ abôyaḡ ami. Ma nôḡ ju êḡ havatho alalô loḡ ba hik thô nena tem miḡ injik anêḡ auk liliḡ lôk epole abô êḡ vê ami ek alalô takatu ba alaḡviḡ hadêḡ yani ek naja bulubiḡ ma tem naja nôḡ takatu ba aêv malaḡniḡ hathak. ¹⁹ *Alalôaniḡ bulubiḡ êḡ hatôm yeḡ anêḡ aḡa ek alalô dahôlôḡ imiḡ lôklokwaḡ ba miḡ hatôm endowaliḡ ami. Ma bulubiḡ êḡ iyom intu habitak hayô loḡ mathen atu ba sôp hamiḡ loḡ siḡ. ²⁰ Yisu intu ba hamôḡ ek alalô ba habitak hayô unyak kapô êḡ ba hi ek nêḡ alalô sa. Yani lêk habitak hatôm anyô bêḡ habôk da wak nômbêḡ intu sapêḡ hatôm Melkisedek.

7

Melkisedek ma bêḡ ek ḡ Livai

¹ *Melkisedek êḡ ma Selem iniḡ kiḡ ma Wapômbêḡ Lôkmaḡḡiḡ anêḡ anyô habôk da. Ablaham hik vovak hadêḡ kiḡ doho ba hamô i lu ma havôhi. Ma Melkisedek hapôm ba hêv mek hadêḡ yani. ² Ablaham hawa nôḡkama vovak ba habi sam hi ôdôḡ laumiḡ ba hêv ôdôḡ te hadêḡ yani. Yani anêḡ athêḡ anêḡ ôdôḡ nena “Anyô Thêthôḡ”. Anêḡ athêḡ yaḡ nena “Selem iniḡ Kiḡ” ba anêḡ ôdôḡ nena “Kiḡ Yôhok”. ³ Yani anêḡ lambô lo talêbô mi ma miḡ ekatuḡ anêḡ limi ami. Miḡ eyala anêḡ wakklavôḡ evathu lôk hama ami. Yani hatôm Wapômbêḡ nakaduḡ atu ba habôk da wak nômbêḡ intu sapêḡ.

⁴ Odaḡô! Melkisedek êḡ ma anyô lôk athêḡ bêḡ. Ablaham ma avômalô Israeḡ iniḡ lim, anyô lôk athêḡ bêḡ aêḡ iyom. Ma havak nôḡkama takatu ba hik vovak ba hawa vose hi ôdôḡ laumiḡ ba hêv ôdôḡ te hadêḡ Melkisedek. ⁵ *Ma abô balabuḡ hanaḡ nena avômalô Israeḡ nêḡnêḡ iniḡ nôḡkama takatu ba evak vose hi ôdôḡ laumiḡ ba nêḡnêḡ ôdôḡ te êndêḡ ḡê êbôk da. Nê êbôk da takêḡ ma Livai anêḡ limi. Thêlô lôkthô ma avômalô Israeḡ ba ḡê lôk iviyaḡ. Thêlô ma Ablaham anêḡ limi. ⁶ Yani ma miḡ Livai anêḡ thalaleḡ te ami. Ma doḡtom hawa nôḡkama ôdôḡ laumiḡ takatu te ba hêv mek hadêḡ Ablaham atu ba Wapômbêḡ habutiḡ abô haviḡ yani. ⁷ Alalô lôkthô ayala nena anyô lôk athêḡ bêḡ hêv mek hadêḡ anyô lôk athêḡ yaô. ⁸ Nê ôdôḡ ju atu ba ewa nôḡkama ôdôḡ laumiḡ anêḡ ôdôḡ te. Nê êbôk da takêḡ ma ôdôḡ yaḡ êlêḡ anêḡ Livai anêḡ ba bôk ema. Ma yaḡ ma

Melkisedek ba Wapômbêḡ anêḡ abô hanaḡ nena yani miḡ hama ami. ⁹⁻¹⁰ Auk yaḡ ma aêntêk. Yani hapôm Ablaham ma hayê nena Livai hamiḡ Ablaham kapô denaḡ. Ba intu Ablaham lo Livai êḡ ewa nôḡ ôdôḡ ali êḡ ba êv hadêḡ yani. Aêḡ ba ôpatu ba hathak hawa nôḡ ôdôḡ êḡ, lêk yani hêv hadêḡ anyô yaḡ.

Da lukmuk anêḡ lôklokwaḡ ma bêḡ ek da bô

¹¹ Wapômbêḡ hêv abô balabuḡ hadêḡ avômalô. Ma hanaḡ hadêḡ Livai anêḡ thalaleḡ nena thêlô nimbitak ḡê êbôk da. Ma doḡtom thêlô miḡ idum Wapômbêḡ anêḡ ku ba êyô anêḡ unlôv ami. Aêḡ ba Wapômbêḡ hêv anyô habôk da lukmuk. Anyô lukmuk atu ba habôk da ma hatôm Melkisedek. Yani miḡ hatôm Alon lôk ḡê Livai ami. ¹² Ma ôpatu ba habôk da lukmuk ma yaḡda ek ḡê êbôk da vi. Ba intu abô balabuḡ lukmuk habitak. ¹³ Abô balabuḡ hanaḡ nena ḡê êbôk da takêḡ ibitak anêḡ ôdôḡ te iyom iniḡ thalaleḡ. Ma anyô habôk da lukmuk êntêk ma miḡ habitak anêḡ ḡê êbôk da bô takatu iniḡ thalaleḡ te ami. Mi. Ôpêḡ anêḡ thalaleḡ miḡ ethak idum ku êḡmô loḡ êbôk da êḡ ami. ¹⁴ *Alalô lôkthô ayala nena alalôaniḡ Anyô Bêḡ ma habitak anêḡ Juda anêḡ thalaleḡ. Ma Mose bôk hanaḡ nena Livai anêḡ thalaleḡ ma tem nimbitak ḡê êbôk da ma Juda ma mi. ¹⁵⁻¹⁷ *Avanôḡ! Alalô ayê katô nena anyô êntêk êḡ habôk da ma yaḡda. Wapômbêḡ hanaḡ,

“O ma anyô hōbōk da hatôm wak nômbêḡ intu sapêḡ hatôm Melkisedek.”
Kapya Yeḡ 110:4

Ôpêḡ habôk da hatôm Melkisedek ma doḡtom miḡ habitak anêḡ ḡê êbôk da iniḡ thalaleḡ hatôm abô balabuḡ hanaḡ ami. Mi. Anêḡ lôklokwaḡ ma bêḡ ba anyôla miḡ hatôm imbuliḡ yani ami. Aêḡ ba ôpêḡ ma anyô lukmuk ek habôk da.

¹⁸⁻¹⁹ *Abô balabuḡ mōḡ ma anêḡ lôkliḡyak mi ba miḡ hatôm injik ku anêḡ daḡ siḡ ami. Ba intu Wapômbêḡ hêv abô balabuḡ êḡ vê. Ma hêv nôḡ mavi anôḡ yaḡ ba hawa balabuḡ bô êḡ anêḡ loḡ. Ma alalô aêv malaḡniḡ hadêḡ nôḡ lukmuk êḡ ek ana bidonḡ ek Wapômbêḡ.

²⁰ Ma Wapômbêḡ hêv ku nêḡmôk da hadêḡ Livai anêḡ thalaleḡ. Ma doḡtom havak abô hathak anyô yaḡ. ²¹ *Avanôḡ! Wapômbêḡ havak abô haviḡ ôpêḡ ek imbitak anyô habôk da ba hanaḡ, “Anyô Bêḡ bôk havak abô ma miḡ hatôm injik anêḡ auk liliḡ ami, ‘O ma anyô hōbōk da wak nômbêḡ intu sapêḡ.’”
Kapya Yeḡ 110:4

* 6:18: Nam 23:19

* 6:19: Wkp 16:2-3

* 7:1: Stt 14:17-20

* 7:5: Nam 18:21

* 7:14: Ais 11:1; Mat 2:6;

ALK 5:5 * 7:15-17: Hib 5:6

* 7:18-19: Lom 3:30; 7:7-8; 8:3; Gal 3:21; Hib 10:1

* 7:21: Hib 5:6

* 7:22: Hib

8:6; 12:24

22 *Ba intu Yisu ma hatôm Wapômbêj anêj tabô lukmuk atu ba mavi anôj ba hamôj ek tabô bô.

23 Sêbôk ma nê êbôk da ema ma yan habitak hawa loj ek indum ku ba intu nê êbôk da bêj anôj. 24-25 *Ma donjom Yisu hamô hatôm wak nômbêj intu sapêj ek enaj injik Wapômbêj lij ek nê avômalô sa ba hik ku anêj dan sij. Aêj ba hêv bulubiñ hadêj avômalô takatu ba êvHAVIN yani ek ini êndêj Wapômbêj. Ma anêj ku êmbôk da intu anêj dan mi.

26 Avanôj. Anyô bêj habôk da atu tem nêma alalô sa. Yani ma mathen ma kambom lo lelaik mi ma hamô seka ek nê kambom lôk hamô vuliñ anôj ek nômkama nômbêj intu sapêj. 27 *Yisu hêv i hatôm da ek nêma kambom vê. Da êj ma da lôkthô anêj dan. Nê bêj êbôk da vi ma wak nômbêj intu ma êbôk da ek nêma thêlôda iniñ kambom vê vêma ka nêmbôk avômalô iniñ da nênem iniñ kambom vê emberj yam. Ma Yisu êj ma miñ hatôm nê êbôk da takêj ami. 28 Abô balabunj halam nê volonj ek nimbitak nê bêj êbôk da. Ma donjom abô atu ba havak havenj yam ma halam nakadunj ba hadum ku êj aleba hayô unjlov ek êmô êtom wak nômbêj intu sapêj.

8

Yisu ma tabô lukmuk

1 Abô takatu ba lêk yêlô anaj yôv anêj ôdôj ma aêntêk. Alalôaniñ anyô bêj habôk da te hamô. Yani bôk hamô Wapômbêj Lôkmanjij anêj loj yôv hamô ban vianôj anêj malak lej. 2 Yani hadum ku hamô unyak mathen, êj ma malak yej anôj atu ba Anyô Bêj da halav ma miñ anyô elav ami.

3 Anyô bêj habôk da tomtom ma elam thêlô ek nênem da leñijmavi lôk da atu ba ik alim ba êbôk. Ba intu yani hadum aêj iyom. 4 Nê êbôk da êmô pik ma êbôk hatôm balabunj hanaj. Ma Yisu êntêk atu ba hamô pik ma habitak anêj nê ôdôj yanja ba intu miñ hatôm indum ku êmbôk da êj ami. 5 *Ma nê êbôk da takêj idum iniñ ku êmô malak yej. Ma unyak êj hik malak lej anêj dahô thô. Ba intu Mose halav malak yej ma Anyô Bêj hanaj abô lôklijyak hadêj yani nena, “Ondav katô. Opesanj nômkama lôkthô êtom dahô atu ba yahik thô hadêj o halôk dumlolê.” 6 *Ma donjom hêv ku hadêj Yisu ek imbitak tabô lukmuk ba hamô vuliñ ek nê êbôk da iniñ ku. Ma havak tabô lukmuk êj ba anêj abô hamô vuliñ ek tabô bô. Aêj ba tabô bô anêj lôklokwanj yaóna lôk ek tabô

lukmuk ma Yisu êj anêj ku anêj lôklokwanj ma hamôj ek nê êbôk da iniñ ku.

Tabô lukmuk ma bêj ek tabô bô

7 Abô tabô bô anêj kambom mi, êj ma tem Wapômbêj nêma tabô lukmuk ami. 8 Ma Wapômbêj hapôm kambom hêk tabô bô ba intu hanaj,

“Anyô Bêj hanaj, ‘Wak te tem êlêma ek yambak tabô lukmuk imbiñ avômalô Israel lo juda.’”

9 Sêbôk ma yahavak tabô haviñ thêlôniñ limi ma yahavalonj thêlô bahenijñ ba yahadadi thêlô vê hêk Ijip.

Thêlô miñ êwê yenanj abô tabô vibijñ ami ba yahavôliñ yadômiñ hadêj thêlô.

Aêj ba intu tabô lukmuk êntêk ma tem miñ êtom tabô bô ami.

Ya Anyô Bêj yahananj aêj.

10 Wak êj ma tem yambak tabô imbiñ avômalô Israel aêntêk.

Tem yato yenanj abô balabunj ênjêk thêlôniñ auk

lôk yato ênjêk thêlô kapôliñijñ.

Ma tem yambitak thêlôniñ Wapômbêj

ma thêlô tem nimbitak yenanj avômalô.

Ya Anyô Bêj yahananj aêj.

11-12 Yahêv thêlôniñ kambom vê

ma tem miñ yalenjimi thêlôniñ kambom esak lojbo ami.

Aêj ba ku mi ek anyô yanj êndôj yanj mena iviyanj la ba enanj, “Oyala Anyô Bêj”

ek malê nena lôkthô tem neyala ya, nê athêj mi lôk nê athêj bêj.” *Jelemaia 31:31-34*

13 Wapômbêj halam abô tabô êntêk êj nena “lukmuk”. Aêj ba tabô bô lêk pulusikna ba mi. Ma nômu atu ba lêk hayalôv ba hatak anêj lôklijyak, nôma êj tem nêma yak ba ni.

9

Malak yej atu ba hamô pik

1 *Tabô bô atu lôk anêj abô majanj hathak nênem yej lôk anêj unyak mathen bôk hamô pik êntêk yôv. 2 Ma elav malak yej te. Anêj kapô môj ma êdô atum lam lôk balé polom mathen hamô. Loj êj ma elam nena Loj Mathen. 3 *Ma kapô yanj atu ba sôp hayanj kisi ma elam nena Loj Mathen Anôj Biñ. 4 *Ma kapô mathen anôj êj ma alapa êmbôk kamunj ôv mavi lôk alapa evak tabô atu ba ik sijñ hathak gol êdô hamô loj êj. Ma alapa tabô êj anêj kapô ma êdô tase gol atu ba mana hamô kapô lôk Alon anêj kôm atu ba havuak ma valu abô tabô. 5 *Alapa anêj vôv ma anjela ju imiñ ba Wapômbêj

* 7:24-25: Lom 8:34 * 7:27: Hib 5:3 * 8:5: Kis 25:40; Kol 2:17; Hib 9:23 * 8:6: Hib 7:22 * 8:8: Israel lo juda thai ma ôdôj te iyom. Ma donjom evak i vose hi ôdôj ju ba intu elam nena “Israel lo juda”. * 9:1: Kis 25:23-26:30

* 9:3: Kis 26:31-33 * 9:4: Kis 16:33; 25:10-16; 30:1-6; Nam 17:8-11; Lo 10:3-5 * 9:5: Kis 25:18-22

anêḡ deda lôkmanḡin habi hayô hêk i. Ma anêḡ ngabôm ma loḡ thalalenḡ hamô ek nêḡ avômalô ininḡ kambom vuli. Wakma lêk mi ba minḡ hatôm yanḡ limamôk ami.

⁶ *Nômka ma sapêḡ lêk hapesanḡ i yôv, ma ḡê êbôk da ibitak êyô unyak kapô mathenḡ ek nindum ininḡ ku wak nômbêḡ inḡu sapêḡ.

⁷ *Ma Loḡ Mathenḡ Anôḡ Biḡ êḡ ma sonda bêḡ tomtom anêḡ wak te iyom ma anyô bêḡ habôk da hawa alim thalalenḡ ba hi hayô ma hêv da êḡ ek nêḡ avômalô takatu ba idum kambom ba leḡinḡpaliḡ lôk yanida anêḡ kambom vê. Ma thalalenḡ mi ma ku êḡ mi.

⁸ Ma Lovak Mathenḡ hadôḡ alalô nena kapô mathenḡ êḡ êntêk hamô denaḡ ba avômalô minḡ hatôm nimbitak nêyô Loḡ Mathenḡ Anôḡ Biḡ êḡ ba ini ami. ⁹ *Êntêk ma abô dahô ek êdôḡ avômalô bôlôḡ êntêk. Nê êbôk da ethak êv da lôk nômkama leḡinḡmavi. Ma da takêḡ minḡ hêv alalô thêvô hathak kambom takatu ba adum ami. ¹⁰ Da takêntêk ma nôḡ leḡinḡkupik iyom, eyaḡ nôḡ mena inum ḡaḡ mena ithik i ek nêḡ lelaik vê. Ma doḡtom loḡondê lukmuk tem êlêḡ ek êsô loḡondê bô êḡ pôḡêḡ.

Kilisi anêḡ thalalenḡ hatôm da

¹¹ Ma doḡtom Kilisi halêḡ ma hadum anyô bêḡ habôk da anêḡ ku ba hadum nôḡ mavi habitak. Yani habitak hayô malak yeḡ atu ba thêthôḡ anôḡ ba hamô vulinḡ ek malak yeḡ takatu ba hamô pik êntêk lôkthô. Unyak êḡ minḡ ḡê pik elav lôk minḡ nôḡ pik ami. ¹² Yani minḡ hawa bokmeme lôk bokmanḡkao nakaduḡ ininḡ thalalenḡ ba habitak hayô Loḡ Mathenḡ Anôḡ Biḡ êḡ ami. Mi anôḡ. Yanida hawa anêḡ thalalenḡ ba habitak hayô Loḡ Mathenḡ Anôḡ Biḡ êḡ bôlôḡ doḡtom iyom ek epole kambom takatu ba havalonḡ alalô loḡ vê ek minḡ embalonḡ alalô loḡ esak loḡbô wak nômbêḡ inḡu ami. ¹³ *Ma ewa bokmeme lôk bokmanḡkao malô ininḡ thalalenḡ ma bokmanḡkao tinḡ atu ba êbôk ba kabukla ma epaliv hayô hamô ḡê lôḡḡôlôḡ ek nimbitak mathenḡ ek nêḡ mabuḡ anôḡ. Ma doḡtom nôḡ êḡ ma hapesanḡ avômalô leḡinḡkupik iyom ek nêḡ nêḡ yeḡ. ¹⁴ *Ma Kilisi anêḡ thalalenḡ ma hamôḡ ek alim ininḡ thalalenḡ ba hik ku êḡ anêḡ daḡ sinḡ. Lovak Mathenḡ atu ba hamô hatôm wak nômbêḡ inḡu sapêḡ havatho yani loḡ ba inḡu hêv ida hatôm da atu ba kambom mi ek Wapômbêḡ. Yani havôkwij alalôaniḡ kapôlôḡinḡ ma hawa nôḡ takatu ba tem inḡik alalô vônô vê ek alalô nanêḡ yeḡ êndêḡ Wapômbêḡ atu ba hamô lôkmala.

Thalalenḡ havatho tabô lukmuk loḡ

- * 9:6: Nam 18:2-6 * 9:7: Wkp 16:2-34 * 9:9: Hib 10:1-2 * 9:13: Wkp 16:15-16; Nam 19:9,17-19; Hib 10:4
 * 9:14: 1Pi 1:18-19 * 9:19: Kis 24:6-8 * 9:21: Wkp 8:15,19 * 9:22: Wkp 17:11 * 9:23: Hib 8:5; 10:1
 * 9:26: Hib 10:10

¹⁵ Tabô bô bôk hayabinḡ avômalô takatu ba idum kambom ma Kilisi hama ek hapole thêlôninḡ kambom takêḡ vê. Aêḡ ba yani hatôm alalôaniḡ anyô môlô atu ba havak tabô lukmuk ek avômalô pik takatu ba Wapômbêḡ halam ma tem neja lôkmala atu ba tem nêḡmô êtôm wak nômbêḡ inḡu sapêḡ êtôm atu ba Wapômbêḡ bôk havak abô hathak. ¹⁶ Avômalô ethak ik alim ek hik thô nena thêlô evak tabô ek minḡ nema ami. ¹⁷ Alim hama êḡ ma tabô haminḡ lôklokwaḡ. Ma alim hama ami, êḡ ma tabô êḡ anêḡ lôklokwaḡ mi. ¹⁸ Aêḡ ba thalalenḡ hanḡasô ek nêḡmô lôklokwaḡ ek embatho tabô lukmuk lôk tabô bô loḡ. ¹⁹ *Mose hasam abô balabuḡ lôkthô hadêḡ avômalô vêḡ ma hawa bokmanḡkao map ininḡ thalalenḡ havinḡ ḡaḡ lôk boksipsip kasa anêḡ vuluk havinḡ alokwaḡ isop thaḡaḡ ma hasonḡ halôk thalalenḡ ma hapaliv hathak kapya tabô lôk avômalô. ²⁰ Ma hananḡ, “Wapômbêḡ havak tabô ba thalalenḡ êḡ hêv lôklokwaḡ ba hananḡ nena nosopa.” ²¹ *Ma Mose hapaliv alim thalalenḡ hayô hamô malak yeḡ lôk anêḡ nômkama êv yeḡ sapêḡ. ²² *Ma abô balabuḡ hananḡ nena thalalenḡ tem isik nômkama sapêḡ ba nimbitak mabuḡ. Ma thalalenḡ mi, ma minḡ hatôm nêḡnêḡ kambom vê ami.

Kilisi hêv da bôlôḡ te iyom

²³ *Nômka ma pik hik nôḡ malak leḡ thô ba inḡu ḡê êbôk da êv da takêḡ ek nômkama malak yeḡ lôkthô imbitak mabuḡ. Ma nômkama malak leḡ ma nêḡnêḡ da ek imbitak mabuḡ aêḡ iyom. Da êḡ hamôḡ ek da yaḡ êntêk ek êmbôkwij nômkama malak leḡ. ²⁴ Aêḡ ba Kilisi habitak hayô malak leḡ ba hi haminḡ Wapômbêḡ ma ek nêḡmô alalô sa. Ma minḡ habitak hayô unyak mathenḡ atu ba epesanḡ hathak baheḡinḡ atu ba loḡ anôḡ anêḡ dahô oyaḡ iyom ami. ²⁵ Ma ôpêḡ minḡ hatôm anyô bêḡ habôk da ba habitak hayô Loḡ Mathenḡ Anôḡ Biḡ lôbôlôḡ hadêḡ sondabêḡ lôkthô havinḡ thalalenḡ atu ba minḡ yanida anêḡ ami. ²⁶ *Mi! Sêbôk atu ba pik habitak aleba lêk ma Kilisi hawa vovanḡ lôbôlôḡ e? Ai! Mi! Wak lêk ma hatôm wak lôkthô anêḡ daḡ ma pik lo leḡ anêḡ daḡ ba yani halêḡ hêv yanida hatôm da ek imbulinḡ kambom lôkthô. ²⁷ Alalô avômalô pik ama bôlôḡ doḡtom iyom vêḡ ma tem alalô nandum abô. ²⁸ Ma Wapômbêḡ hêv Kilisi êntêk êḡ hatôm da bôlôḡ te aêḡ iyom ek nêḡmô avômalô lôkthô ininḡ kambom vê. Ma avômalô takatu ba eyabinḡ yani ma tem endelêḡ esak loḡbô ek nêḡmô i bulubinḡ. Ma hêv avômalô ininḡ kambom vê, ku êḡ bôk yôv

ba ôpêj tem miñ indum ku êj esak lojbo ami.

10

Kilisi da hêv i hatôm da

¹ Aêj ba abô balabuñ ma abô dahô hathak nô mavi lomaloma takatu ba tem imbitak. Nôm kama takatu ba tem imbitak ember yam ma nô m anôj. Ma balabuñ tem miñ injik ku anêj dan sij ba isik avômalô takatu ba élém ek nênem yeñ inij kambom lôkthô vé ami. Avanoj. Da êv lôbôlôj hadêj sondabêj lôkthô miñ hatôm indum ku êj ami. ² Ma da takêj hik ku dan sij, êj ma nê êbôk da tem netak inij ku êv da. Ma hathik avômalô takatu ba êv yeñ ba ibitak mabuñ, êj ma tem thêlô leñjmalaiñ esak inij kambom esak lojbo ami. ³⁻⁴ *Ma bokmankao malô lôk bokme inij thalalen êntêk êj miñ hathak hêv kambom vé ami. Mi anôj. Aêj ba sondabêj nômbêj intu ma ethak êv da takêj ek avômalô leñjimi inij kambom.

⁵ Aêj ba Kilisi halôk ba halêm pik ma hanaj,

“Alim lôk ya lomaloma atu ba êbôk hatôm da ma miñ hatôm anêm lemhavij ami, aêj ba bôk hopesañ yalenjvinkupik yôv.

⁶ Da êbôk hathak atum lôk kambom anêj da miñ lemmavi ami.

⁷ Êj ma yahanaj, “Ya êntêk. Bôk eto hêk kapya hathak ya nena

yahalêm ek yandum O Wapômbêj anêm lemhavij.” *Kapya Yeñ 40:6-8*

⁸ Abô balabuñ hanaj nena nênem da, ma doñtom Yisu hanaj, “Alim lôk ya lomaloma takatu ba êbôk hatôm da lôk da êbôk hathak atum lôk kambom anêj da ma miñ lemhavij lôk lemmavi ami.” ⁹ Vêm ma yani hanaj, “Ya êntêk. Yahalêm ek yandum anêm lemhavij.” Yani hatak nô m lukmuk ek enja yan bô anêj loj. ¹⁰ *Ma hasopa Wapômbêj anêj lahavij ba hêv anêj liñkupik hatôm da ek indum alalô nambitak mathen ba hik ku êj anêj dan sij.

¹¹ *Nê êbôk da imij wak nômbêj intu ek nindum inij ku nêmbôk da. Thêlô êbôk da êj lôbôlôj. Ma doñtom inij da êj miñ hathak hêv kambom vé ami. Mi anôj. ¹² Ma anyô yan atu ba hadum anêj ku habôk da ma habôk bôlôj doñtom iyom ma da êj hadum ku hamô hatôm wak nômbêj intu sapêj ek hêv kambom vé. Vêm ma hi hamô Wapômbêj ban vianôj ¹³ *ma hayabiñ waklavôj atu ba netak nê ik vovak hadêj yani nêno yani vakapô vibij am. ¹⁴ Yani hêv da bôlôj doñtom iyom. Ba intu

hadum ba avômalô ibitak mathen ba lêk êyô urjlov atu ba nêmo êtom wak nômbêj intu sapêj.

¹⁵ Ma Lovak Mathen hathak hanaj hadêj alalô hathak nô m êj nena,

¹⁶ * “Anyô Bêj hanaj nena,

“Wak êj ma tem yambak tabô imbij thêlô nena,

“Tem yatak yenan abô balabuñ êndôk thêlô kapôlôjij lôk yato ênjêk inij auk.” ’ ’ *Jelemaia 31:33*

¹⁷ Êj ma hanaj,

“Thêlôniñ kambom lôk ibulij abô balabuñ ma tem miñ yalenjimi esak lojbo ami.”

Jelemaia 31:34

¹⁸ Aêj ba nô m takatu ba bôk êv vé. êj ma tem miñ nêmbôk kambom anêj da esak lojbo ami.

Alôana bidon ek Wapômbêj

¹⁹ *Aiyan thêlô, avanoj! Nôm la miñ havalon alalô loj ek nayô Loj Mathen Anôj Bij kapô ba ana ami. Ma Yisu anêj thalalen ²⁰ *hadabêj sôp êj kisi ba habitak hatôm alalôaniñ lojondê lôkmala lukmuk atu ba hêv liñkupik hatôm da ek ku êj.

²¹ Ba yani ma alalôaniñ anyô habôk da mavi anôj atu ba hayabiñ Wapômbêj anêj avômalô. ²² *Ma yani hapaliv thalalen halôk alalô kapôlôjij ba hêv alalôaniñ leñjmalaiñ vé. Ma alalôaniñ leñjvinkupik ma bôk ithik hathak njan mabuñ. Aêj ba alalô nanêm kapôlôjij lôk nabalon alalôaniñ aêvhavij loj lôklokwanj ek alalô ana bidon ek Wapômbêj. ²³ Ôpatu ba havak abô êj ma miñ hanaj abôyanj ami. Ba intu bôk alalô aêv malenij hadêj aêvhavij atu ba anaj hi yaiñ lôklokwanj. Ma alalô nabalon aêvhavij êj loj ma miñ nande lelaliñ ami. ²⁴ Lôk nangik alalôaniñ auk liñ ma nambatho i loj esak kobom leñjimbij i ma nandum mavi lomaloma. ²⁵ *Avômalô vi êdô anêj nesak doñtom. Ma alalô ma miñ nandum aêj ami ma nasô ba naya ek malê nena waklavôj lêk habobo.

Alalô miñ nandô Wapômbêj ami

²⁶ *Ôpatu ba hayala Wapômbêj anêj abô anôj ma doñtom hêv anêj auk ek indum kambom lôbôlôj, êj ma kambom anêj da bôk hale ba hi yôv. ²⁷ *Ba intu ôpêj hakô ba hayabiñ ek indum abô lôk êndôk atum dahalanj atu ba tem imbulij nê takatu ba leñjmanij hathak Wapômbêj. ²⁸ *Sêbôk ba anyô te havôlij dô m ek Mose anêj abô balabuñ ba anyô ju la êpôm ba enaj yan bêj, ôpêj ma ik vônô ba avômalô la miñ

* 10:3-4: Hib 9:13 * 10:10: Hib 9:12 * 10:11: Kis 29:38 * 10:13: Sng 110:1 * 10:16: Hib 8:10 * 10:19:

Hib 4:16 * 10:20: Mat 27:51 * 10:22: Wkp 8:30; Ese 36:25; Ep 5:26 * 10:25: Hib 3:13 * 10:26: Hib 6:4-8

* 10:27: Ais 26:11 * 10:28: Lo 17:6; 19:15 * 10:29-30: Mat 12:30-32; 1Ko 11:27-29; Sng 135:14

kapôlôn malain hathak ôpêñ ami. ²⁹⁻³⁰ *Aêñ ba lemhabi aisê? Alalô bôk ayala yani atu ba hanañ,

“Nijik anyô lenkadôk lin, êñ ma yenañ ku ba tem yandum.” *Lo 32:35*

Ma abô yanñ hanañ nena,
“Anyô Bêñ tem indum abô ek anêñ avômalô.”
Lo 32:36

Ba intu ôpatu ba havak Wapômbêñ Nakadun pesa ma hayê thalalen tabô atu ba hadum yani habitak mathenñ hatôm nômm oyanñ ba hanañ abôma hathak Lovak Mathenñ anêñ wapôm, êñ ma tem enja anêñ vuli atu ba kambom anôñ ek nê takatu ba evak Mose anêñ balabunñ pesa. ³¹ Alikakna. Hôêv yak halôk Wapômbêñ Lôkmala banñ ba havalonñ o, êñ ma malainñ bomanñ.

Alalôaniñ êvhavinñ iminñ lôklokwanñ

³² Lemimimbi sêbôk ba owa deda. Ma uk vovak bêñ ba owa vovanñ ma donjom uminñ lôklokwanñ. ³³ Wak doho ma etak môlô uminñ piklêvônñ ba ethanñ môlô ma ik môlô. Ma wak doho ma othak uminñ yani lonñ sinñ ek hôêv yani thêvô. ³⁴ *Ma môlô lemimhikam hathak thêlô takatu ba êmô koladônñ. O kambom mi ma sôp bidonñ ewa anêmm nômkama oyanñ. Ma hoyala nena anêmm nômkama mavi takatu ba anêñ danñ mi êntêk hovalonñ lonñ denañ. Aêñ ba lemimmavi.

³⁵ Anêmm payenñ mavi tem êpôm o. Ba intu minñ ôkô ba ômbi anêmm hôêvhavinñ ni ami. ³⁶ Ma uminñ lôklokwanñ ba undum Wapômbêñ anêñ lahavinñ ek onja nômm takatu ba yani bôk havak abô yôv havinñ avômalô takatu ba êvhavinñ. ³⁷ Kasana iyom,
“Yani atu ba halêmm ma tem êlêmm ma tem minñ esau ami.

³⁸ Ma nê thêthônñ ida êvhavinñ wak nômbêñ intu sapêñ.

Ma ôpatu ba havôlinñ dômm
ma tem minñ yalenñmavi esak yani ami.”
Habakuk 2:3-4

³⁹ Yôv. Alalô minñ hatôm nê takatu ba êdô Wapômbêñ ba tem nêpôm malainñ ami. Mi. Alalô ma avômalô aêvhavinñ ba tem Wapômbêñ nêmm alalô bulubinñ.

11

Êvhavinñ anêñ vuli

¹ *Anyô hêv ma ek nômlate ba minñ hayê ami ma donjom hayala katô nena tem enja, ôpêñ ma anyô hêvhavinñ. ² Bumalô thêlô idum aêñ ba intu Wapômbêñ hanañ abô mavi hathak thêlô.

³ *Alalô êvhavinñ ba intu ayala nena sêbôk ma Wapômbêñ hanañ abô ba hapesanñ nômkama lôkthô. Ma minñ hawa nômla ba

hapesanñ nômkama hathak ami. Mi, hanañ hathak abôlêk iyom ma nômbêñ êñ habitak.

⁴ *Abel hêvhavinñ ba hêv da mavi hadêñ Wapômbêñ ba hamônñ ek Kain anêñ da. Yani hêvhavinñ ba Wapômbêñ hanañ abô mavi hathak anêñ da ba hanañ, “O anyô thêthônñ anônñ.” Yani hama ma donjom anêñ hêvhavinñ êntêk hanañ abô hadêñ alalô denañ.

⁵ *Ma Inok, yani hêvhavinñ ba Wapômbêñ hawa yani lôk linñkupik ba minñ hama ami. Ba intu minñ êpôm yani ami ek malê nena Wapômbêñ hawa yani vê. Avanonñ. Enañ nena Anyô Bêñ lamavi bêñ anônñ hathak yani ba intu hawa vê. ⁶ Ôpatu ba minñ hêvhavinñ ami tem minñ nêmm lamavi êndêñ Wapômbêñ ami. Ma opalê atu ba halêmm ek yani ma nêmmimbinñ nômm lokwanñju êntêk. Wapômbêñ da hamô aêñ ma ôpatu ba habôlêmm Wapômbêñ tem êpôm vuli mavi anônñ.

⁷ *Ma Noa hêvhavinñ. Ba Wapômbêñ hanañ hathak nômm takatu ba minñ bôk habitak ami denañ. Ma hakô ba halanñ Wapômbêñ ba hapesanñ yenñ te ek nêmm anêñ thalalenñ sa. Ma anêñ hêvhavinñ hik avômalô ininñ kambom thômm ma hadum ba yani habitak thêthônñ anônñ.

⁸ *Ma Ablaham hêvhavinñ ba Wapômbêñ halam yani, “Nu lonñ atu ba tem yanêmm êndêñ o ek oyabinñ.” Ma halanñ Wapômbêñ anêñ abô ba hi ma donjom minñ hayala lonñ êñ ami. ⁹⁻¹⁰ *Ablaham hapôvinñ ek ni pik atu ba Wapômbêñ halav unyak lôk landinñ lôklokwanñ hatôm anêñ auk. Ma Wapômbêñ bôk havak abô nena Ablaham lôk limi takatu ba tem neja lonñ mavi êñ. Ba intu ôpêñ hêvhavinñ ba hi hatôm anyô lonñ buyanñ ma halav unyak kudum halôk hatôm bôk ba Aisak lo Jekop elav.

¹¹ *Yani hêvhavinñ ba Sala avi yamu atu ba bôk hayalôv. Ma donjom hayala nena Wapômbêñ tem indum nômm atu ba yani havak. Aêñ ba hawa lôklokwanñ ba hêv amena hadêñ Sala. ¹² *Ma yani ma anyô donjom iyom ba bôk anyô bonñ lôk hatôm anyô ñama. Ma donjom limi ibitak bêñ anônñ hatôm vulinñ lenñsawa lôk thathe ñgwek danñ.

¹³ *Ma avômalô takêntêk êvhavinñ ba êmô aleba ema. Ma minñ thêlô êyê nômm takatu ba Wapômbêñ bôk havak havinñ i ami. Mi. Thêlô lenñmavi iyom ba eyabinñ nômm takatu ba lêk êyê ma donjom hêk daimbô denañ. Ma thêlô eyala katô nena thêlô hatôm nê lonñ buyanñ ba pik êntêk ma minñ thêlôninñ ami. ¹⁴ Ma avômalô takatu ba enañ aêñ hik thô nena êbôlêmm pik buyanñ ek êtôm thêlôda ininñ lonñ. ¹⁵ Ma avômalô takêntêk minñ lenñjihiki

* **10:34:** Mat 5:11-12; 6:20 * **11:1:** 2Ko 5:7 * **11:3:** Stt 1:1; Sng 33:6; Jon 1:3 * **11:4:** Stt 4:3-10 * **11:5:** Stt 5:21-24 * **11:7:** Stt 6:13-7:1 * **11:8:** Stt 12:1-5 * **11:9-10:** Stt 35:12 * **11:11:** Stt 18:11-14; 21:2; Lom 4:19 * **11:12:** Stt 15:5; 22:17 * **11:13:** Stt 23:4; 1Sto 29:15; Sng 39:12; 1Pi 2:11

hathak pik takatu ba thêlô etak lôk leñjnhiki ek nendeni esak loñbô ami. Mi. ¹⁶ Thêlô leñjnhiki hathak loñ lukmuk mavi êñ, malak leñ atu ba Wapômbêñ hapesañ malak loñ êñ ek thêlô. Ba intu miñ mama ek endam i nena anêñ avômalô ami.

¹⁷⁻¹⁸ *Avanôñ bin! Abraham ma ôpatu ba Wapômbêñ bôk habutin abô haviñ yani ba hanañ nena,

“Aisak nali iyom intu libumi lukmuk tem nimbitalak.” *Môñ Anôñ 21:12*

Ma doñtom saê hayô ma Abraham hêvhaviñ ba hadum ek nêñ nakaduñ doñtom atu êtôm da. ¹⁹ *Yani anêñ auk nena, “Wapômbêñ hatôm injik yani liñ imbiyô êñjêk ñama.” Ba intu havayurinj nakaduñ laselo hathak bin ba hatôm hama ma doñtom Wapômbêñ hik yani liñ ba hêv hadêñ lambô hathak loñbô.

²⁰ *Ma Aisak hêvhaviñ aêñ iyom ba intu yani hêv mek hadêñ Jekop lo Isau hathak nôñ takatu tem imbitak embenjam.

²¹ *Ma Jekop hêvhaviñ ba hadum ek ema ma habi i loñ hathak anêñ kôm ba haminj ma hêv mek hathak Josep nali lôk hêv yej.

²² *Ma Josep hêvhaviñ ba habobo ema ma hanaj hadêñ avômalô Israel ek waklavôñ atu ba etak Ijip ma neja anêñ lokwan imbinj.

²³ *Ma Mose talêbô lo lambô êvhaviñ ba talêbô havathu yani ma êyê nena okna vulinj bin ba ivuñ yani hatôm ayôñ lô ma miñ êkô ek kiñ anêñ abô balabunñ.

²⁴ Yani halumbak ma hêvhaviñ ba hadô nendam yani nena Pelo nalavi anêñ nakaduñ ba hanaj, ²⁵ “Yaleñhaviñ yamô imbinj Wapômbêñ anêñ avômalô ek yanja malainj. Ma yahapôlik hathak leñmavi atu ba halêñ anêñ kambom anêñ ba hamô wak doho iyom.” ²⁶ Avanôñ. Yani ma hadahalinj vuli mavi atu ba tem enja embenjam. Ba anêñ auk nena, “Ya ma Mesia anêñ avômalô te ba avômalô enaj abô kambom hathak ya, êñ ma nôñ mavi anôñ hamô vulinj ek Ijip ininj nômkama mavi lôkthô.” ²⁷ Yani hêvhaviñ ba hatak Ijip ma miñ hakô ek kiñ anêñ lananja ami. Ma hawa malainj ma doñtom hayê ôpatu ba hamô loñ kapô ba haminj lôklokwan. ²⁸ *Yani hêvhaviñ ba hayabinj waklavôñ Hale ba Hi ma hapaliv thalalenj ek ajeña atu ba hik amena môñ vônô miñ injik avômalô Israel ininj bôp vônô ami.

²⁹ *Ma avômalô êvhaviñ ba ibup êyô ñgwêk elam nena “Thalalenj” hatôm pik moma. Ma doñtom Ijip êlêñ ek nindum aêñ, ma ñgwêk hayô i vôn ba halok i vônô.

³⁰ *Thêlô êvhaviñ ba êwê lawê malak loñ Jeliko hatôm wak bahenji ba lahavuju ma badêñ hanğôli.

³¹ *Ma avi sek walilinj Lahap hêvhaviñ ba hawa ñê êyê loñ vani thô ba intu miñ hama haviñ ñê leñjndôñ kôtôñ ami.

³² *Bêñ anôñ hêk ek yanaj ma doñtom wakma halanj. Ba tem miñ yanaj esak Gidion lo Balak ma Samson lo Jepta ma Devit lo Samuel ma plopet lôkthô ami.

³³ *Thêlô bôk êvhaviñ ba ik vovak ba ewa kiñ vi ininj loñ lôk idum thêthôñ ba ewa nôñ takatu ba bôk havak abô hathak yôv. Ma thêlô ik avuñ laion abôlêk siñ ³⁴ *ma ik atum dahalañ vônô. Ma idum ek nembatho thêlô esak bin vovak ma doñtom êv yak. Thêlô ma vaunena ma doñtom ibitak lôklokwan ma ik vovak lôklokwan ba ilupuninj ñê loñ buyanj ba i. ³⁵ *Ma avi vi atu ba nali ema ma iviyô hêk ñama ba êmô haviñ taluvi hathak loñbô. Ma avômalô vi ma ibulinj i kambom anôñ ma doñtom evaloj ininj êvhaviñ loñ ek tem nijik i liñ esak loñbô ba nêñmô mavi. ³⁶ *Doho ma enaj abôma lôk ik hathak yak wabenj manjinj. Ma vi ma ekak loñ ba êdô i hamô koladôñ. ³⁷ *Ma doho ma ik hathak valu ma doho ma engothe hathak sege hi buju ma doho ma ik vônô hathak bin vovak. Ma thêlôninj kwêv lo sôp ma boksipsip kupik lôk bokmeme kupik ba miñ mavi ek nipuk lo nijik ami. Thêlô unyak lo nômkama mi ma ewa vovanj bêñ lôk idum kambom lomaloma hadêñ i. ³⁸ Thêlô takêñ ewa athêñ bêñ ek avômalô pik. Thêlôninj loñ nêñmô mi ba intu even mayaliv havenj loñ thiliv lo dumlolê ma valu abyanj lo pik abyanj.

³⁹ Thêlô miñ bôk ewa nôñ atu ba Wapômbêñ havak abô hathak ami. Ma doñtom avômalô takêñ êvhaviñ ba intu Wapômbêñ hanaj abô mavi hathak ininj ku. ⁴⁰ Ma alalô avômalô dôlôñ êntêk ma Wapômbêñ bôk hêv nôñ mavi êñ hadêñ alalô ek endom alalô lôk avômalô bôsêbôk lôkthô ba ana nayô loñ mavi atu.

12

Wapômbêñ hêv malainj ek êndôñ alalô

¹ *Môlô olañ e? Avômalô bôsêbôk takatu ma ekalabu alalô siñ ba evatho alalô loñ. Ba intu nambi nômkama kambom takatu ba hatôm gwasilim havalonj alalô loñ ni. Ma nadañvinj ni êyô anêñ ñam ma miñ natak ami. ² Alalô nagê Yisu iyom. Yani miñ makilik ek nôñ mavi lôk hakô ek alovalanjanjinj

* **11:17-18:** Stt 22:1-14 * **11:19:** Lom 4:17 * **11:20:** Stt 27:27-29,39-40 * **11:21:** Stt 47:31-48:20 * **11:22:** Stt 50:24-25; Kis 13:19 * **11:23:** Kis 1:22; 2:2 * **11:28:** Kis 12:21-30 * **11:29:** Kis 14:21-31 * **11:30:** Jos 6:12-21 * **11:31:** Jos 2:1-21; 6:21-25; Jem 2:25 * **11:32:** Het 4:6-5:31; 6:11-8:32 * **11:33:** Dan 6:1-27 * **11:34:** Dan 3:23-27 * **11:35:** 1Kinj 17:17-24; 2Kinj 4:25-37 * **11:36:** 1Kinj 22:26-27; Jer 20:2; 37:15; 38:6 * **11:37:** 2Sto 24:21 * **12:1:** 1Ko 9:24-25

ma miñ lahiki hathak mama ami. Ma yani hamôñ ek alalô ba intu hik anêñ ku lôkthô anêñ dan sij ek nanêmbin. Ma hi hamô Wapômbêñ ban vianôñ hamô anêñ loñ hayabin pik lo lenj. ³Nê kambom ibulin yani bêñ anôñ. Aêñ ba alalô lenjinimbi yani ek miñ nambitak vau lôk kapôlôñij malain ba natak yani ami.

⁴Môlô uik vovak hathak nôñ kambom, ma doñtom môlônim thalalen miñ hanjasô ami. ⁵⁻⁶*Wapômbêñ havatho nali loñ hathak abô êntêk nena,

“Yenan okna, ya Wapômbêñ yahêv malain hadêñ avômalô takatu ba yalenhavin lôk yahavali avômalô takatu ba yahawa i hatôm yenan avômena.

Ma wakma atu ba hik o thô ba hêv malain, ma miñ lemimbi nena nôñ yaôna ami.

Ma hudum kambom ba yani hathan o, ma miñ lemmalain ami.” *Gutpela Sindaun 3:11-12*

Bôk lempalin abô êñ e?

⁷*Lami ethak êv malain hadêñ nali ek êndôñi. Ma Wapômbêñ hadum aêñ iyom hathak alalô hatôm nali ek namijn lôklokwan esak auk thêthôñ. ⁸Ma aêñ iyom ma avômena neja malain ek nindumbak lôk auk. Malain êñ miñ hapôm o ami, êñ ma o hatôm amena loñ sawa. ⁹Alalôaniñ wakamik pik hathak hêv malain ek êdôñ alalô ba alañô anêñ abô. Ma Wapômbêñ ma dahôlôñij anêñ alañ. Ba intu namô yani vibijn ek naja lôkmala. ¹⁰Ma alalôaniñ wakamik hêv malain lomaloma ek êndôñ alalô bidonâ hatôm inij auk takatu ba êyê nena mavi. Ma doñtom Wapômbêñ hêv malain ek imbi anêñ matheñ anôñ sam êndêñ alalô. ¹¹*Howa malain lôk vovan bêñ ba intu miñ lemmavi ami. Ma doñtom malain takêñ tem injik anêñ anôñ mavi êtôm aentêk, thêthôñ lôk malinjaô.

¹²*Aêñ ba noto bahemim lo vemim takatu ba havuvin ba thotho. ¹³*Omber loñôndê thêthôñ ek avômalô venjuvin nimbatak mavi ma miñ nenêm yak ami.

Alalô miñ nambôlin dômiñ ek Wapômbêñ ami

¹⁴Môlô lôkthô nundum ku lôklokwan ek numbitak yôhok lôk matheñ. Matheñ mi, ma miñ hatôm anyôla ênjê Anyô Bêñ ami. ¹⁵Noyabin am ek anyôla miñ êmbôlin dôm ek Wapômbêñ anêñ wapôm ami. Ma nôñgô katô ek livuk manijn kambom te miñ indumbak ek imbulin avômalô ba nimbatak lelaik ami. ¹⁶*Nôñgô ek anyôla miñ indum sek

walilin ami mena lapalin Wapômbêñ êtôm Isau ami. Yani ma okna môñ ek eyabin lambô anêñ nômkama lôkthô ma doñtom hêv nôñ takêñ vuli hathak nôñ belev te. ¹⁷*Hoyala nena malê habitak. Yani la-havin lambô enañ abô mavi lôk nêñ anêñ nômkama êndêñ yani, ma doñtom hadô ba hêv yani vé. Ma halañ ek enja nôñ takêñ ma doñtom miñ hatôm injik anêñ kambom lilin ami.

¹⁸*Lemimimbi dum Sainai. Môlô ôlêm ek Wapômbêñ hatôm sêbôk ba môlô ôyô dum Sainai e? Mi. Sainai ma hamô pik ba avômalô bôsêbôk êyê dumlolê êñ hatôm atum hathan ba momanjiniñ hatôm bôlôvôn, maputup bomanj lôk kakalu lôk damak. ¹⁹⁻²⁰*Thêlô elañô lavuak halañ lôk abô habitak. Ba êkô kambom ba enañ, “Ai! Sêbôk atu ba enañ nena, ‘Malêla takatu ba hasôm dumlolê êntêk, alim yaôna mena anyô, ma tem nitu vônô esak valu.’” Êñ ma enañ hadêñ Mose nena miñ enañ abô êndêñ i ami. ²¹*Thêlô êyê nôñ takêñ ba êkô kambom ma Mose hanan, “Ya lêk yahakô kambom ba yahalowalin havin.” Lêk ôlêm ek Wapômbêñ ma miñ hatôm aêsêbôk ami. Sêbôk ma yanja ma lêk ma yanja.

²²Lêk môlô ôlêm ôyô dumlolê Saion ba ubitak ôyô Wapômbêñ lôkmala anêñ malak lôñ, Jerusalem atu ba hamô malak lenj. Ma lêk môlô ôlêm ôyô havin anela lubunlubun takatu ba ethak doñtom ba ekaksa lôk lenjinmavi. ²³Ma môlô lêk ôyô ek avômalô êvhavin takatu ba ibitak hatôm avômalô ôdôñ môn ba inijn athêñ bôk eto yôn hêk malak lenj. Ma lêk ôyô ek Wapômbêñ atu ba avômalô idum abô hathak lôk jê thêthôñ inijn dahô atu ba Wapômbêñ bôk hapesan yôn aleba êyô unlvn. ²⁴*Môlô ôyô ek Yisu, anyô môlô atu ba hapesan abô tabô lukmuk lôk môlô ôlêm ek thalalen atu ba epaliv ba hanan abô mavi anôñ ba hamô vulin ek Abel anêñ thalalen.

²⁵*Noyabin am! Miñ lemôndôñ kôtôñ ek nodanjô Wapômbêñ atu ba hanan abô ami. Sêbôk ma hanan abô hamô pik. Ma avômalô êdô anêñ nedanjô ba miñ hatôm nêsôv ami. Ma doñtom lêk ma hanan abô hadêñ alalô hamô lenj, loñ mavi anôñ atu ba hamô vulin ek pik êntêk. Ba intu alalô adô, êñ ma miñ hatôm nasôv ami. ²⁶Sêbôk atu ma anêñ abô bôk hayôkwin pik yôn halok dum Sainai. Ma lêk habitun abô ba hanan nena,

“Tem êyôkwin pik esak lonbô lôk lenj imbin.” *Hagai 2:6*

* 12:5-6: Jop 5:17; ALK 3:19 * 12:7: Lo 8:5 * 12:11: Jem 3:17-18 * 12:12: Ais 35:3 * 12:13: Snd 4:26

* 12:16: Stt 25:29-34 * 12:17: Stt 27:30-40 * 12:18: Kis 19:16-20; Lo 4:11-12 * 12:19-20: Kis 19:12-13;

20:18-21; Lo 5:22-27 * 12:21: Lo 9:19 * 12:24: Stt 4:10; Hib 8:6 * 12:25: Hib 2:1-3; 10:26-29

27 Ba hanan, “Tem yayôkwiñ pik esak lorjbô.” Abô êñ anêñ ôdôñ nena tem nêñ nômkama takatu ba yani hapesar vê. Nôm takêñ tem êyôkwiñ lôkthô ek nômkama vi atu ba miñ hatôm yani êyôkwiñ ami, êñ ma tem nêñmô.

28-29 *Ba alalô tem naja lorj êñ, lorj atu ba miñ hatôm nêyôkwiñ ami. Ma alalôaniñ Wapômbêñ ma hatôm atum ek esarj nômkama sapêñ. Ba intu nanêñ leñijmavi êndêñ yani lôk nanêñ yeñ ma nakô lôk nanêñ i ni namô yani vibij.

13

Abô anêñ danj

1 Môlô nobalorj auk lemimimbij mólôviyan lorj lôklokwarj. 2 *Ma noja avômalô lorj buyanj thô. Avômalô doho bôk idum aêñ ba ewa añela thô ma doñtom êthôn paliñ. 3 Ma lemimimbi nê takatu ba êmô koladôñ ba nôñêñ i sa. Onja iniñ malaiñ êtôm atu ba oda hômô havij i. Ma lemimimbi vi atu ba ewa vovanj. Onja iniñ vovanj êtôm atu ba thêlô ewa.

4 *Avômalô takatu ba ewa i ma avômalô lôkthô miñ nêgê nena nôñm oyanj ami. Ma Wapômbêñ tem indum abô esak nê takatu ba idum sek havij anyô yan yanavi lôk nê takatu ba idum sek walilij. Ba intu nê takatu ba ewa i miñ nimbuliñ iniñ lorj êk ami. 5 *Miñ malemkilik limamôk esak valuselenj ami. Wapômbêñ bôk hananj, “Tem miñ yatak o

lôk yambi o ni ami.”

Lo 31:6

Ba intu onanj, “Yenanj nômkama sapêñ ma hatôm ba yalenjmavi”. 6 Aêñ ba alalô abitak avômalô nê ba ananj nena, “Anyô Bêñ hêñ yêlô sa

ba tem miñ nakô ami.

Ma opalê hatôm indum malê esak yêlô?”
Kapya Yeñ 118:6-7

7 *Lemimimbi nê bêñ takatu ba eyabinj mólô lôk enanj Wapômbêñ anêñ abô hadêñ mólô. Ma ôñgô iniñ bôk lo lorj lôk iniñ êvhavij ba nosopa venjngwam. 8 Yisu Kilisi da hatôm wakkôk ma lêk êntêk ma wak nômbêñ intu sapêñ.

9 *Ba intu miñ nosopa auk thônôthônj lomaloma ami. Nê doho enanj auk mavi nena Wapômbêñ anêñ wapôm tem embatho alalôaniñ kapôlôñij lorj. Ma doñtom esau nena nôñm takatu ba êbôk hatôm da ma hêñ nê eyanj sa, ma doñtom miñ hêñ thêlô sa dokte ami. 10 Avômalô takatu ba idum ku êmô malak yeñ bô iniñ athêñ mi ek nindum ku nêñmô alalôaniñ lorj êbôk da.

11 *Alim anêñ thalalenj ma anyô bêñ habôk da hawa ba habitak hayô Lorj Matheñ Anôñ Bij hatôm kambom lomaloma iniñ da. Ma doñtom iniñ leñvijkupik êbôk hêk malak lôñ vijaiñ atu. Ma miñ eyanj ami. 12 *Aêñ ba Yisu hawa vovanj hêk malak lôñ vijaiñ ek indum avômalô nimbatak matheñ hathak yanida anêñ thalalenj. 13 *Aêñ ba alôana ek yani êndôk malak lôñ êñ vijaiñ ek naja anêñ mama atu ba bôk yani hawa. 14 *Pik êntêk ma tem êmô vauna. Ma doñtom alalô ayabinj malak lôñ atu ba tem êlêñ ba êmô êtôm wak nômbêñ intu sapêñ.

15 *Yisu hêñ i hatôm da. Ba intu alalô nandam anêñ athêñ ba nanêñ yeñ êndêñ Wapômbêñ wak nômbêñ intu sapêñ. Ba alalôaniñ ku nanêñ yeñ hêk alalô venjijbôlêk ek nanêñ êtôm alalôaniñ da ni êndêñ Wapômbêñ. 16 *Ba alalô ma avômalô wapôm ba nandum mavi êndêñ avômalô vi, êñ ma Wapômbêñ lamavi hathak da mavi êñ. Ba intu alalô miñ leñijpalij wapôm êñ ami.

17 *Mólônim nê bêñbêñ idum ku eyabinj mólô dahôlônim ma nê êñ tem nenanj iniñ ku lavônj êndêñ Wapômbêñ. Ba intu nodanô iniñ abô ba nodovak vibij ek thêlô nindum iniñ ku lôk leñijmavi ma miñ leñijmalaiñ ami. Malaiñ êñ tem miñ nêñ mólô sa ami.

18 *Yêlô kapôlôñij miñ hananj yeñlô bêñ ami ba intu yêlô ayala nena yêlô leñijhavij namô batônj oyanj. 19 Yahananj lôklokwarj ek mólô notenj mek ek yasôk kethenj.

20 *Wapômbêñ bôk hawa alalôaniñ Anyô Bêñ Yisu, boksipsip anêñ alanj anôñ vê hêk ñama hathak thalalenj tabô atu ba anêñ danj mi. Ma Wapômbêñ labali anêñ ôdôñ 21 nêñ mólô auk mavi lôk lôklokwarj ek nundum malêla takatu ba yani lahavij ma indum ku êmô alalô esak Yisu Kilisi ek indum yani lamavi. Athêñ lôkmanjij êndêñ yani êtôm wak nômbêñ intu sapêñ. Avandôñ.

22 Aiyanj thêlô, yahato kapya bidonja iyom. Aêñ ba yahananj lôklokwarj ek mólô nodanô yenanj abô katô ek yambatho mólô lorj.

23 Odañô! Alalôaniñ aiyanj Timoti bôk hale yaiñ yôv. Ba yani hayô kethenj ma tem yambij yani ba yasôk.

24 Nônêñ yêlôaniñ leñijmavi êndêñ mólônim nê bêñbêñ lôk Wapômbêñ anêñ avômalô matheñ sapêñ. Avômalô Itali êv iniñ leñijmavi havij.

25 Wapômbêñ anêñ wapôm êmô imbij mólô lôkthô.

* 12:28-29: Lo 4:24; 9:3 * 13:2: Stt 18:1-8; 19:1-3; Lom 12:13 * 13:4: Ep 5:5 * 13:5: Lo 31:6,8; Jos 1:5
* 13:7: 1Ko 4:16 * 13:9: Lom 14:17 * 13:11: Wkp 16:27 * 13:12: Jon 19:17 * 13:13: Hib 12:2
* 13:14: Hib 11:10,16; 12:22 * 13:15: Sng 50:14,23 * 13:16: Plp 4:18 * 13:17: 1Te 5:12 * 13:18: Ap
24:16; 2Ko 1:12 * 13:20: Jer 32:40; Ese 37:26; 1Pi 2:25

Jems anêḡ kapya Abô môḡ

Jems ma Yisu anêḡ yarḡ molok. Yani hatô hadêḡ avômalô Israêl takatu ba êvhavijḡ Yisu ba êmô pik luvuluvu. Yani lahavijḡ iniḡ êvhavijḡ imbitak lôklokwanḡ ba hadôḡ thêlô ek neyabijḡ i esak malêla takatu ba enarḡ. Ma hik thô nena êvhavijḡ anôḡ ma anêḡ ku hêk havijḡ. Ma hanarḡ nena miḡ onarḡ abôma esak avômalô vi ami. Ma hadôḡ i nena mek ma nôḡm lôklokwanḡ anôḡ.

Hato kapya êntêk hadêḡ 50 mena 61 AD la. Ma 62 AD ma ik yani vônô.

Jems anêḡ lamavi

¹ *Ya Jems, Wapômbêḡ miḡ lo Anyô Bêḡ Yisu Killisi iniḡ anyô ku. Yahato kapya êntêk hi ek avômalô Israêl ôdôḡ laumiḡ ba lahavuju takatu ba êsôv mayaliv ba i êmô luvuluvu anêḡ pik bêḡ êntêk lôkthô. Wاكلêvôḡ mavi!

Malaiḡ havatho ôêvhavijḡ loḡ

² *Aiyarḡ thêlô, malaiḡ lomaloma hapôḡm môlô, êḡ ma lemimimbi nena nôḡm takêḡ ma nôḡm leḡijḡmavi iyom. ³ *Môlô oyala nena malaiḡ takêḡ hasôḡm môlônim ôêvhavijḡ ba hadum ek numiḡ lôklokwanḡ. ⁴ Ma numiḡ lôklokwanḡ endeba ku êḡ injik anôḡ ba numbitak êtôḡm ḡê talarḡ ba nundum nôḡmkama sapêḡ thêthôḡ iyom ek nôḡmla yarḡ miḡ êḡjêk ami. ⁵ *Môlô te hêv yak hathak auk, êḡ ma eteḡ Wapômbêḡ ma tem nêḡm. Yani hathak habi anêḡ wapôḡm sam hadêḡ avômalô lôkthô ma miḡ hatatale i ami. ⁶ Yani atu ba hateḡ ma nêḡmimbiḡ iyom ma miḡ anêḡ auk mayaliv ami. Anyô auk mayaliv ma hatôḡm ḡḡwêk budum ba lovak hayuv hi ba halêḡ. ⁷ Anyô anêḡ aêḡ miḡ laimbi nena tem enja nôḡmlate êlêḡm anêḡ Anyô Bêḡ anêḡ ami. ⁸ Yani ma anyô auk ju ba hadum nôḡmkama sapêḡ mayaliv.

Nê valu mi lôk ḡê valu bêḡ

⁹ Aiyarḡ mena livôḡ la atu ba athêḡ mi hathak nôḡmkama pik ma êmô lôk lamavi. Wapômbêḡ hayê thêlô hatôḡm ḡê lôk athêḡ bêḡ. ¹⁰ *Ma ḡê lôk athêḡ bêḡ hathak nôḡmkama pik ma nêḡmô lôk leḡijḡmavi. Wapômbêḡ hayê thêlô hatôḡm ḡê athêḡ mi ba tem nêḡm yak êtôḡm kamuḡ anêḡ vuak hêv yak. ¹¹ Wak hapujḡ ba habi lôklokwanḡ ba habôk kamuḡ ba iniḡ vuak lôk lêlêyarḡ mavi hakapok. Ma aêḡ iyom ḡê lôk valu bêḡ idum

iniḡ ku denarḡ ba ema ma iniḡ nôḡmkama tem egeleloḡ.

Wapômbêḡ miḡ halôk anyô leḡ ek nindum kambom ami

¹² Nê takatu ba iniḡ lôklokwanḡ hathak malaiḡ ma Wapômbêḡ lêk lamavi hathak i. Thêlô lovak ba tem neja lôkmala atu ba nêḡmô êtôḡm wak nôḡmbêḡ intu sapêḡ êtôḡm iniḡ vuli. Wapômbêḡ bôk habutiḡ abô ek nêḡm êndêḡ ḡê takatu ba leḡijḡhavijḡ yani. ¹³ Kambomlate miḡ hatôḡm êndôk Wapômbêḡ la ek indum kambom ami. Ma yani miḡ halôk anyôla la ek indum kambom ami. Ba intu nôḡmlate halôk lem ek undum kambom ma miḡ onarḡ nena, "Wapômbêḡ halôk yaleḡ ami." ¹⁴ Mi. Alalâniḡ thetharḡjak ma hatôḡm etak alim halôk lôḡm ek nêḡbôv alim esak ba hakôk alalô leḡijḡ ek nandum kambom. ¹⁵ Ma thetharḡjak êḡ halumbak bêḡ ba anêḡ anôḡ ma kambom. Ma kambom êḡ anêḡ palumbak lôkthô ma ḡama.

¹⁶ Yenaarḡ aiyarḡ lôkma anôḡ, noyabijḡ am ek anyôla miḡ esau môlô ami. ¹⁷ Wapôḡm lôk nôḡm mavi anôḡ sapêḡ ma halôk ba halêḡm anêḡ leḡ. Kamik Bêḡ atu ba hapesarḡ deda leḡ sapêḡ hêv wapôḡm mavi takêḡ. Wak lo bôlôvôḡ iniḡ deda hathak habitak yarḡda yarḡda, ma doḡtom Wapômbêḡ da hamô aêḡ iyom hatôḡm wak nôḡmbêḡ intu sapêḡ. ¹⁸ *Yani anêḡ lahavijḡ ba intu alalô abitak anêḡ nali hathak abô avanôḡ. Hadum aêḡ ek alalô nambitak êtôḡm anêḡ nôḡm môḡ anôḡ ek nôḡmkama vi atu ba hapesarḡ havijḡ.

Nodanjô ba nosopa

¹⁹ Yenaarḡ aiyarḡ lôkma anôḡ, môlô nodanjô katô. Anyôla hanarḡ nôḡmla ma nôḡmô tiḡijḡ ba nodanjô bônôḡ ma miḡ lemimmaniḡ ba nonarḡ viyarḡ ketheḡ ami. ²⁰ *Avômalô iniḡ leḡijḡmaniḡ miḡ hatôḡm eto avômalô ba nimbitak thêthôḡ êtôḡm Wapômbêḡ anêḡ lahavijḡ ami. ²¹ *Aêḡ ba notak nôḡm lôḡḡôlôḡ lôk kambom nôḡmbêḡ êḡ. Ma nôḡmô yaô ba nobalorḡ Wapômbêḡ anêḡ abô atu ba havatho halôk môlô loḡ. Abô êḡ ma hatôḡm nêḡm môlô bulubiḡ.

²² *Ma môlô nodanjô abô êḡ ba nundum anêḡ ku imbiḡ. Olanḡ oyarḡ, êḡ ma hatôḡm osau amda. ²³ Anyôla te halanjô Wapômbêḡ anêḡ abô ba miḡ hasopa ami ma hatôḡm ôpatu ba hayê thohavloma halôk liyali. ²⁴ Ma hatak liyali ba hi ma ketheḡ oyarḡ ma lapaliḡ nena yanida ma aisê. ²⁵ *Ma doḡtom ôpatu ba hatitiḡ balabujḡ maburḡ êḡ ma miḡ lapaliḡ ami ma indum êtôḡm atu ba hanarḡ, êḡ ma Wapômbêḡ tem nêḡm mek ek anêḡ ku

* 1:1: Mat 13:55; Ap 15:13; Gal 1:19; 1Pi 1:1 * 1:2: Lom 5:3-5 * 1:3: 1Pi 1:7 * 1:5: Snd 2:3-6 * 1:10: Ais 40:6-7 * 1:18: Jon 1:13 * 1:20: Sav 7:9 * 1:21: Kol 3:8; 1Pi 2:1 * 1:22: Mat 7:26; Lom 2:13 * 1:25: Lom 8:2; Jem 2:12 * 1:26: Sng 141:3

sapêj. Balabuñ mabuñ êj hêv alalô vê hêk kambom anêj lôklokwañ.

²⁶* Anyôla hanañ nena hasopa Wapômbêj ma doñtom miñ hayabinj abôlêk ami, êj ma hasau yanida ba nômkama sapêj atu ba hadum ek esopa Wapômbêj ma nôm oyañ. ²⁷ Lemhavinj osopa Kamik Wapômbêj ek ênjê môlô êtôm nôm mabuñ thêthê mavi, êj ma nundum aêntêk. Noyabinj avômena bilak lôk avi tôp esak iniñ malaiñ. Ma noyabinj amda ek pik malim miñ esak môlô ami.

2

Noyabinj avômalô sapêj esak auk doñtom

¹* Yenañ aiyañ thêlô, alalô aêvhavinj alalôaniñ Anyô Bêj Yisu Kilisi, yani ma deda lôkmanj anôñ. Ba intu noyabinj avômalô sapêj esak auk doñtom ma miñ nônmê nê lôk athêj bêj liñ ma nosale nê lôk athêj mi thô ami. ² Odañô. Anyôla halêm hêv yeh havinj môlô ba hik kwêv mabuñ anôñ lôk mote gol. Ma anyô siv lôk nômkama mabô habitak hayô havinj. ³ Êj ma môlô ôêv athêj bêj hadêj anyô lôk kwêv mabuñ ba onañ, “Ôlêm ômô loj mavi êntêk.” Ma onañ hadêj anyô siv nena, “Umiñ loj intu” mena “Ôndôk ômô biñ.” ⁴ Môlô udum aêj ma hatôm ovak avômalô vose hi ôdôñ ju ba udum abô lokbanj hathak i.

⁵* Yenañ aiyañ lôkma anôñ, nodañô katô. Avômalô takatu ba avômalô pik êyê nena nê siv ma Wapômbêj bôk hatak i yôv ek nimbitak nê lôkmanjinh hathak iniñ êvhavinj ba tem nêv athêj bêj êndêj i ek nêvô anêj loj lôklijyak êtôm bôk habitujinh abô ek nêv êndêj nê takatu ba lenjinhavinj yani. Aêj e? ⁶ Ma doñtom ôpôlik ek nê siv. Ma opalê hathak hêv malaiñ hadêj môlô ba havôv môlô hi loj idum abô? Nê siv e? Mi, nê valu bêj iyom. ⁷ Ma thêlô êj iyom intu enañ abôma hathak unim alañ Kilisi ba ibulinj anêj athêj mavi.

⁸* Ma alalôaniñ kinj Wapômbêj anêj abô balabuñ te hanañ hêk anêj kapyà nena, “Lemimbij avômalô êtôm atu ba lemhavinj oda”. Udum aêj ma mavi. ⁹* Ma doñtom ôêv nê lôk athêj bêj liñ ma ôpôlik hathak nê athêj mi, êj ma udum kambom ba balabuñ hik thô nena môlô ma nê ômô abô balabuñ lu. ¹⁰* Ma ôpatu ba hayabinj balabuñ sapêj ma doñtom hêv yak hathak bute, êj ma habulinj abô balabuñ lôkthô. ¹¹* Ôpatu ba hanañ nena, “Miñ undum sek imbinj anyô yañ yanavi ami” lôk hanañ havinj nena “Miñ nurjwik anyô vônô ami.” Ba intu miñ hudum sek havinj anyô yañ yanavi ami ma

doñtom huik anyô vônô, êj ma hômô abô balabuñ lu.

¹²* Aêj ba malêla takatu ba udum lo onañ ma lemimimbi nena Wapômbêj tem indum abô esak balabuñ takatu ba hêv alalô vê hêk kambom anêj lôklokwañ. ¹³* Ma miñ hôêv kapôlôm ek avômalô vi ami, êj ma waklavôñ nindum abô ma Wapômbêj tem miñ nêv kapô ek o ami. Ma doñtom hôêv kapôlôm ek avômalô vi, êj ma tem Wapômbêj nêv kapô ba nêv môlô vê ênjêk loj nindum abô.

Êvhavinj anêj ku mi, êj ma ñama

¹⁴ Yenañ aiyañ thêlô, anyô te hanañ nena yani ma anyô êvhavinj ma doñtom miñ hadum mavi ami, êj ma mavi e? Mi. Êvhavinj anêj aêj tem nêv yani bulubij e? Mi. ¹⁵* Aiyañ te mena livôñ late nôv lôk sôp mi ba hêv i sêkêya. ¹⁶ Ma môlô te hanañ hadêj yani nena, “Nu lôk lemmavi, upuk sôp lôk nonjwañ nôv.” Ma doñtom miñ hôêv yani sa ami, êj ma mavi aisê? ¹⁷ Ma aêj iyom ma êvhavinj atu ba hêk wavo ma ku mi, êj ma ñama.

¹⁸* Ma doñtom anyô late hanañ nena, “Avômalô vi idum ku ma vi êvhavinj iyom, ma luvi ma hatôm.” Ma doñtom yahanañ nena, “Ya miñ hatôm yangê êvhavinj atu ba ku mi ami. Ba intu tem yangik yenañ yahêvhavinj thô esak yenañ ku.”

¹⁹ Môlô ôêvhavinj nena Wapômbêj doñtom iyom hamô ba intu osoñ nena unim ôêvhavinj ma anêj ku mi ma hatôm e? Auk êj ma auk mavi, ma doñtom miñ osoñ nena auk êj intu mavi ek o ami. Mi, ngôk eyala auk êj havinj, ma doñtom thêlô ma Wapômbêj anêj nê kambom ba intu êkô ba elowalinj.

²⁰ Môlô nê auk thôñôthôñ, lemimhavinj noyala nena êvhavinj atu ba hêk wavo ma anêj ku mi, êj ma nôv oyañ e?

²¹* Lemimimbi alalôaniñ bumalô Ablaham. Yani bôk hêv nakaduñ Aisak hatôm da hayô hêk loj êbôk da. Yani hadum ku êj ba intu Wapômbêj hanañ nena yani ma anyô thêthôñ, aêj e? ²²* Intu êj, Ablaham anêj hêvhavinj lôk anêj ku idum ku havinj i. Ma anêj ku hadum ba anêj hêvhavinj hik anôñ. ²³* Êj ma habitak hatôm Wapômbêj anêj kapyà hanañ, “Ablaham hêvhavinj Wapômbêj ba intu hayê yani nena anyô thêthôñ.” Ma halam yani nena anêj anyô môlô. ²⁴ Aêj ba oyala nena ôpatu ba hêvhavinj lôk hadum anêj ku havinj ma Wapômbêj halam yani nena anyô thêthôñ. Ma miñ

* 2:1: Ap 10:34; Jem 2:9 * 2:5: 1Ko 1:26-28 * 2:8: Mat 19:19; Gal 5:14 * 2:9: Lo 1:17 * 2:10: Wkp 19:37; Nam 20:7-12,24; Mat 5:19 * 2:11: Kis 20:13-14; Lom 13:9 * 2:12: Gal 6:2; Jem 1:25; 1Pi 2:16 * 2:13: Mat 5:7; 18:32-35 * 2:15: 1Jon 3:17 * 2:18: Gal 5:6 * 2:21: Stt 22:9-12 * 2:22: Hib 11:17-18 * 2:23: Stt 15:6; 2Sto 20:7; Ais 41:8

hanaj abô êj hathak ôpatu ba hêvhavin ijom ma anêj ku mi ami.

²⁵ *Ma lemimimbi avi sek waliliñ Lahap imbiñ. Yani ma aêj ijom. Hawa Israeł inij ñê êyê loj vani ba hêv i sa ek elom buyañ ba i. Yani hadum ku êj ba intu Wapômbêj halam yani nena avi thêthôj. ²⁶ Kupik atu ba auk lôkmala miñ hamô ami, êj ma ñama. Ma êvhavin atu ba anêj ku mi ma ñama aêj ijom.

3

Oyabinj vembôlêk mavi

¹ Aiyañ thêlô, alalô nayala nena Wapômbêj tem indum abô lôklokwanj ek yêlô atu ba adôj avômalô hathak êvhavinj. Ba intu miñ mólô bêj anôj nundum ek numbitak ñê êdôj avômalô ami.

² Alalô lôkthô athak avak i silili ba adum kambom lomaloma. Anyôla miñ havak i silili hathak anêj abô ami, êj ma yani mabuñ anôj ba hatôm eyabinj liñkupik sapêj. ³ Odanjô. Avômalô ethak etak nôm yaônate hapalanjanij hêk bokhos abôlêk ek êvôn hamô yak ma bok bêj êj hasopa inij lenjinhavinj. ⁴ Ma nômla yanj ma yej ñgwêk. Yej ñgwêk ma nômbêj ma lovak bêj hayuv ma hathak hasisuj yej êj ba hi. Ma doñtom nôm yaôna anôj te hêk dômlokwanj ek havusij hi loj atu ba alañ lahavinj ni.

⁵ Ma aêj ijom venjbôlêk ma nôm yaôna ek lenjinkupik. Ma doñtom hatôm indum ku bêj lomaloma.

Lemimimbi nena atum yaôna hatôm esanj ba êmbôk kamuñ bêj anôj. ⁶ *Ma venjbôlêk ma hatôm atum. Venjbôlêk êj ma hayô sij hathak kambom lomaloma ba halumbak bêj ba hadum lenjinkupik sapêj habitak lelaik. Atum êj halêm anêj loj atum da hamô ba intu hatôm esanj alalôanij lôkmala sapêj, lêk êntêk êj endeba êyô anêj danj.

⁷ Avômalô ethak ewa menak lo umya ma alim ñgwêk lôk alim lomaloma ba eyabinj ba êmô tinij. ⁸ *Ma doñtom anyô late miñ hatôm eyabinj abôlêk ek ênjêk tinij ami. Mi, kambom hapipiyap hêk abôlêk ba hatôm sinij habôk avômalô vônô.

⁹ Alalô êv yej hathak venjnbôlêk hadêj alalôanij Kamik Anyô Bêj. Ma venjnbôlêk doñtom êj ijom intu hanaj ek Wapômbêj imbulij avômalô takatu ba yani hapesanj i hatôm yanida. ¹⁰ Venjnbôlêk doñtom êj ijom intu habô Wapômbêj lôk hanaj abôma havinj. Aiyañ thêlô, êj ma kambom anôj. ¹¹ Njan lôk ñgwêk hatôm nede valu abyanj te e? Mi anôj. ¹² Aiyañ thêlô, ñgwêk miñ hatôm nêñ ñanj mavi êndêj alalô ami. Ma ñgôbêj

miñ hatôm injik êtôm sabo ami. Ma yak te miñ hatôm injik êtôm ñgôbêj ami. Mi anôj.

Auk mavi halêm anêj Wapômbêj

¹³ Mólô opalê atu ba lôkauk bêj ba hayala Wapômbêj anêj lahavinj? Injik anêj auk mavi êj thô esak anêj kobom thêthôj lôk ku takatu ba hadum ba hamô malinjyâ. ¹⁴ Ma doñtom lemdanj hathak athêj bêj hêk kapôlôm ba hudum ek osale anyô vi thô ba ômôn, êj ma miñ ômbô o ba onanj nena hosopa abô avanônj ami. Êj ma honanj abôyanj ba hubulij abô avanônj. ¹⁵ Auk êj ma auk pik lôk kapôlônj bô ba halêm anêj Sadanj. Ma miñ halêm anêj lej ami. ¹⁶ Loj atu ba kobom ethale anyô vi thô lôk lenjdanj hathak athêj bêj hêk, êj ma tem ôpôm nena nômkama sapêj hamô mayaliv ma kambom lomaloma hêk havinj.

¹⁷ Ma doñtom auk atu ba halêm anêj lej ma mabuñ anôj. Auk êj hadum ek avômalô nêmo yôhók imbiñ i lôk netauvij i ma nêwê abô vibij, ma nênem kapôlônij lôk nindum ku mavi lomaloma, ma nindum kobom doñtom êndêj avômalô lôkthô ma nesopa thêlôda inij abô sapêj. ¹⁸ *Avômalô yôhók takatu ba ethak idum ek avômalô nêmo yôhók imbiñ i ma hatôm evatho inij yanvek ba hik anôj, êj ma kobom thêthôj mavi lomaloma.

4

Anyô lahavinj nômkama pik ma hatôm hik vovak hadêj Wapômbêj

¹ *Malê te hadum ba mólô lemimnanja ba uik vovak havinj am? Nôm takêj halêm anêj unim thethanjak takatu ba ibisôk ek nundum kambom lomaloma e? Intu êj. ² Mólô lemimhavinj nômlate atu ba mi hêk mólô. Ba intu mólô malemimkilik hathak nôm êj ba uik anyô vônô ma doñtom miñ owa ami. Êj ma hadum mólô lemimnanja ba uik vovak hathak. Mólô miñ onanj hik Wapômbêj liñ ami ba intu miñ owa ami. ³ Ma onanj hik yani liñ hathak nômlate ma miñ othak owa ami eka? Unim auk ma lokbanj ba lemimhavinj noja ek injik unim thethanjak vônô ijom. Ba intu yani havasinj nôm êj ek mólô.

⁴ *Mólô ma hatôm avômalô takatu ba idum sek waliliñ ba êpôlik ek Wapômbêj ma evalonj nômkama pik majanj. Odanjô! Opalêla takatu ba lenjinhavinj nômkama pik ma pik anêj jê mólô ba hatôm ik vovak hadêj Wapômbêj. ⁵ Wapômbêj anêj abô te bôk hanaj nena, “Wapômbêj madaluk ladanj hathak auk lôkmala atu ba hêv hadêj alalô.” Hosonj nena abô êj ma nôm oyanj

* 2:25: Jos 2:1-21; Hib 11:31 * 3:6: Mat 12:36-37; 15:11,18-19 * 3:8: Lom 3:13 * 3:18: Mat 5:9; Hib 12:11
* 4:1: Lom 7:23 * 4:4: Lom 8:7; 1Jon 2:15 * 4:6: 1Pi 5:5

e? Mi anôñ! ⁶ *Ma Wapômbêñ lahaviñ nêma alalô sa ba intu habi anêñ wapôm sam bêñ anôñ hadêñ alalô. Hatôm anêñ kapya hanaj nena,

“Wapômbêñ havasiñ ek ñê êbôï ma hêv wapôm ek ñê etauviñ i.” *Gutpela Sindau 3:34*

⁷ *Aêñ ba nodovak Wapômbêñ. Ma nobasiñ am ek Sadaj, êñ ma tem yani etak môlô ba êsôv. ⁸ *Ma unu bidonj ek Wapômbêñ ma tem yani êlêm bidonj ek môlô. Ma môlô ñê takatu ba udum kambom, nusik bahemim ek nundum mavi. Ma môlô ñê auk ju, notak auk yaj ek unim kapôlômim imbitak mabuñ mavi. ⁹ Ma lemimimbi môlônim kambom ba nodaj lôk lemimmalaiñ. Ma miñ nomalik lôk lemim mavi ami. Mi, kapôlômim malaiñ ba nodaj asêñ malêñ. ¹⁰ *Notauviñ am êñjêk Anyô Bêñ ma, ma tem êsô môlô liñ.

Miñ nonaj abôma esak anyô vi ami

¹¹ Aiyaj thêlô, miñ nonaj abôma esak môlôviyaj ami. Môlô takatu ba onaj abôma hathak môlôviyaj mena otatale môlôviyaj, êñ ma hatôm onaj abôma lo otatale abô balabuñ. Ma otatale abô balabuñ, êñ ma miñ osopa abô balabuñ êñ ami. Mi, ubitak hatôm abô balabuñ anêñ alaj. ¹² *Ma donjom abô balabuñ anêñ alaj ma donjom iyom. Yani êñ iyom hatôm indum abô ek anêñ mavi nêmo ma anêñ kambom nêmbini. O opalê ba honaj avômalô inij kambom bêñ?

Miñ nobam amda ami

¹³ *Odanô katô! Môlô takatu ba onaj, “Yaô mena yamuñ la ma tem yêlô ana malak bêñ te ek nandum ku valu êtôm sondabêñ te êmo loj êñ ek napôm valuselenj bêñ.” ¹⁴ *Aisê ka onaj aêñ? Oyala nôma atu ba tem imbitak e? Mi, ôthônj nôma atu ba tem imbitak êndêñ yamuñ! Ma môlônim lôkmala ma hatôm atum yova atu ba hamô dokte iyom ma tem mi. ¹⁵ Aêñ ba mavi ek môlô nonaj aêntêk, “Anyô Bêñ anêñ lahaviñ, êñ ma tem yêlô namô lôkmala ba nandum nôma takatu ba leññhabi ek nandum.” ¹⁶ Ma donjom môlô othak ôbôam ba obam am. Êñ ma kambom. ¹⁷ *Aêñ ba opalê atu ba hayala kobom mavi ma donjom miñ hadum ami, êñ ma hadum kambom.

5

Ñê lôk nômkama bêñ nôkô ek am

¹ Môlô avômalô lôk nômkama bêñ, odanô katô! Malaiñ lomaloma tem êpôm môlô

ba intu nodaj asêñ malêñ. ² *Môlônim nômkama sapêñ lêk hapalê ma didu lêk ed-abêñ unim kwêv lo sôp ba hatitip ³ ma da lêk hathaj unim gol lo seleva. Ma da êñ tem imbitak êtôm atum ek esaj môlô lemvimkupik lôk injik môlônim kambom thô. Waklavônj pik lo leñ anêñ dañ lêk habobo, ma donjom ôvôlô nômkama denaj. ⁴ *Lemimimbi esak unim ñê ku takatu ba idum ku êmô unim ku kapô. Miñ ôêv i vuli hatôm inij ku ami ba inij asêñ hi hapôm Anyô Bêñ Lôklokwañ Lôkthô Anêñ Ôdônj ba lêk halanjô yôv. ⁵ *Môlô ômô pik ma osopa unim lemimhaviñ lôk thethanjak ba oaj nôma bêñ hatôm etak bok halôk balam lukmuk ba êthônj inij waklavônj nijik i vônô lêk habobo. ⁶ Môlô othak udum abô ek nijik ñê thêthônj vônô ma miñ êwê kambom êñ viyaj ami.

Ôpôm malaiñ ma nômo malinjoa

⁷ *Aêñ ba aiyaj thêlô, nômo malinjoa ma noyabiñ Anyô Bêñ anêñ endelêm. Lemimimbi ñê takatu ba evatho nômkama halôk ku kapô. Thêlô êmo malinjoa ba eyabiñ ôthôm lo wak ek nindum inij ku vëmam. Êñ ma tem nôma indumbak ba injik anôñ mavi. ⁸ *Ma nômo malinjoa aêñ iyom ma nobatho kapôlômim loj. Anyô Bêñ anêñ waklavônj endelêm lêk habobo.

⁹ Aiyaj thêlô, miñ kapôlônj diñdiñ esak am ami ek Anyô Bêñ miñ indum abô esak môlô ami. Odanô, balabuñ anêñ alaj lêk hamij unyak abôlêk yôv ek nandum abô!

¹⁰ Aiyaj thêlô, lemimimbi plopet taksêbôk ba enaj abô hathak Anyô Bêñ anêñ athêñ. Ewa vovaj ma donjom êmô malinjoa.

¹¹ *Ma avômalô takatu ba ewa malaiñ ba imij lôklokwañ ma ayala nena thêlô ewa Wapômbêñ anêñ mek mavi. Ma bôk olañô Jop anêñ kukuthij e? Hawa malaiñ bêñ ma donjom hamij lôklokwañ. Anyô Bêñ ma anyô lahiki lôk kapô malaiñ hathak anêñ avômalô ba intu havenj yam ma hadum mavi hadêñ yani.

Miñ alalô nanaj avanônj biñ dake ami

¹² *Aiyaj thêlô, nômbêñ ma aêntêk. Miñ nonaj nena avanônj biñ dake esak leñ lo pik mena nômla ek embatho unim abô loj ami. Mi, hudum aêñ, êñ ma yakô osau ba tem Anyô Bêñ nêma vovaj êndêñ o. Ba intu honaj nena tem undum nômlate, êñ ma undum êtôm atu ba honaj. Ma hódô ek undum, êñ ma onaj nena mi ek miñ undum ami.

Ñê êvhaviñ inij mek ma lôklokwañ

* 4:7: Ep 6:12 * 4:8: Ais 1:16; Sek 1:3; Mal 3:7 * 4:10: Jop 5:11; 1Pi 5:6 * 4:12: Lom 2:1; 14:4 * 4:13: Luk 12:18-20 * 4:14: Sng 39:5,11; Snd 27:1 * 4:17: Luk 12:47 * 5:2: Mat 6:19 * 5:4: Lo 24:14-15 * 5:5: Luk 16:25 * 5:7: Lo 11:14; Jer 5:24 * 5:8: Lom 13:11-12; 1Pi 4:7 * 5:11: Kis 34:6; Jop 1:21-22; 2:10; Sng 103:8 * 5:12: Mat 5:34-37 * 5:14: Mak 6:13

¹³ Malainj la hapôm mólô te, êj ma etej mek. Ma mólô te lamavi, êj ma nê m yenj ek êmbô Wapômbêj. ¹⁴ *Ma mólô te hapôm lijij, êj ma endam avômalô êvhavij inij avaka ek netej mek êyô yani vov lôk nisik esak nô m lêj lêj esak Anyô Bêj anêj athêj. ¹⁵ *Ma inij mek atu ba etej lôk êvhavij ma tem indum ôpêj mavi ma Anyô Bêj tem êsô yani lij. Ma bôk hadum kambom la, êj ma tem Anyô Bêj nê m anêj kambom êj vê. ¹⁶ Ba intu mólô tomtom nonaj unim kambom bêj imbij am ma netej mek esak am ek numbitak mavi. Anyô thêthôj anêj mek ma lôklokwanj ba tem injik anôj.

¹⁷ *Lemimbi plopet Elia. Yani ma anyô hatôm alalô. Lavidonj ba hatej mek ek mij ôthôm injik ami, êj ma ôthôm mij hik ami hatôm sondabêj lô ma wata te. ¹⁸ *Vê m ma hatej mek hathak lojbô ma ôthôm hik ba nômkama pik hik anôj mavi.

Ôpatu ba hêv yak ma noja yani esak lojbô

¹⁹ *Yenaj aiyaj thêlô, mólô te hêv yak hathak abô avanôj ba mólô te hawa ôpêj hatup, ²⁰ *êj ma lemimimbi nena, “Ôpatu ba hêv anyô hadum kambom te anêj auk sa ek hatak anêj kambom, êj ma hêv ôpêj vê hêk njama ma haluvij anêj kambom bêj anôj.”

* 5:15: Mat 17:18-20
1Pi 4:8

* 5:17: 1Kinj 17:1; 18:1

* 5:18: 1Kinj 18:42-45

* 5:19: Gal 6:1

* 5:20: Snd 10:12;

Pita anêḡ kapyā mōḡ Abō mōḡ

Pita ma Yisu anêḡ aposel lauminḡ ba la-havuju takatu te. Hato kapyā êntêk ek embatho ḡê êvhavinḡ takatu ba avōmalō vi êv malainḡ lomaloma hadêḡ i loḡ. Ma hato ek injik loḡndê atu ba Wapōmbêḡ lahavinḡ ḡê êvhavinḡ nesopa. Hato ek avōmalō Israeḡ lōk avōmalō loḡ buyaḡ havinḡ.

Hato kapyā êntêk hadêḡ 64 AD la.

Pita anêḡ lamavi

¹ Ya Pita, Yisu Kilisi anêḡ aposel, yahato kapyā êntêk hadêḡ Wapōmbêḡ anêḡ avōmalō takatu ba bōk halām i yōv ba êsōv may-aliv ba i êmō loḡ luwuluvu anêḡ Pontus lo Galesia ma Kapadosia lo Esia ma Bitinia. ² *Wakamik Wapōmbêḡ bōk hayala mōlō lōkthō ba bōk halām mōlō yōv. Ma Lovak Mathêḡ hadum ba ubitak mathêḡ ma bōk hapaliv Yisu anêḡ thalaleḡ ek nosopa Wapōmbêḡ. Ma wapōm lōk labali êmbōlō mōlō kapōlōmim sinḡ.

Alalō aêv malenḡḡ ek naja bulubij

³ Nambō Wapōmbêḡ alalōaninḡ Anyō Bêḡ Yisu Kilisi anêḡ Lambō Wapōmbêḡ. Yani hêv kapō ek alalō bêḡ anōḡ ba hik Yisu Kilisi linḡ hêk ḡama ek embathu alalō esak loḡbō ek naminḡ lōklokwaḡ ba nanêḡ malenḡḡ ⁴ *ek naja lōkmala atu ba ḡama lōk lelaik mi ba minḡ hatōm ekapok ami. Ma yani hayabinḡ lōkmala êḡ hamō malak leḡ. ⁵ *Alalō aêvhavinḡ ba intu anêḡ lōklokwaḡ hakalabu alalō sinḡ ek nêḡ malalō bulubij endeba pik lo leḡ anêḡ danḡ ma avōmalō sapêḡ tem nêḡê. ⁶⁻⁷ *Aêḡ ba mōlō lemimmavi anêḡ dōêḡ. Gol ma pulusikna ba tem mi. Ma atum hathaḡ gol êḡ ek injik anōḡ thō. Ba êvhavinḡ anêḡ mavi hamōḡ ek gol. Ba intu malainḡ lomaloma hamō vauna ba hadum ek injik unim ôêvhavinḡ anêḡ anōḡ thō ek Yisu endelêḡ ma tem nêḡ mōlō athêḡ bêḡ lōk deda lōkmaḡḡḡḡ ma nêḡ mōlō linḡ. ⁸⁻⁹ *Mōlō lemimhavinḡ Yisu ba ôêvhavinḡ yani ma doḡtom minḡ bōk ôyê yani ami. Ma lêk owa êvhavinḡ anêḡ anōḡ ma bulubij atu ba Wapōmbêḡ tem nêḡ êndêḡ mōlō. Ba intu lêk mōlō lemimmavi anōḡ ba ôbōam.

¹⁰ *Sêbōk ma plopet enaḡ abō hathak wapōm atu ba tem êlêḡ êndêḡ mōlō. Ma bulubij êḡ, ma thêlō leḡḡḡḡḡḡ lōklokwaḡ lōk

êbōlêḡ auk hathak. ¹¹ *Ma Kilisi anêḡ Lovak Mathêḡ atu ba hamō thêlōninḡ kapōlōninḡ hik auk thō hadêḡ i ba hanaḡ hathak vovaḡ takatu ba tem Kilisi enja vêḡ ka enja athêḡ lōkmaḡḡḡḡḡ embenḡ yam. Ma plopet êbōlêḡ auk hathak wak alêḡe intu nōḡ tem imbitak ba imbitak aisê? ¹² Ma hik abō takêḡ thō hadêḡ plopet nena ku taksêbōk bōlada idum ma minḡ idum ek nêḡ thêlōda iyom sa ami. Mi. Nêḡ malalō lōkthō sa. Ma doḡtom lêk hêv Lovak Mathêḡ anêḡ leḡ ba halêḡ ek enaḡ Wapōmbêḡ anêḡ Abō Mavi takêḡ lōkthō bêḡ êndêḡ mōlō. Ma aḡela vovaḡ ek neja auk takêntêk imbinḡ.

Nōmō mathêḡ

¹³ Ba intu nōpōpêk am lōk nupuk am loḡ ma malem endahalinḡ Yisu Kilisi anêḡ waklavōḡ atu ba tem endelêḡ ek noja wapōm atu ba tem nêḡ êndêḡ mōlō. ¹⁴⁻¹⁶ *Mōlō nōmō êtōm avōmena takatu ba ethak esopa abō hatōm bōk eto nena, “Ya mathêḡ. Ba intu nōmō mathêḡ.” *Wok Plis 11:44-45*

Yani ma mathêḡ. Aêḡ ba mōlō nōmō mathêḡ êtōm yani atu ba halām mōlō. Ma minḡ nosopa thethaḡak êtōm sêbōk atu ba mōlō ḡê auk mi ami.

¹⁷ *Pik êntêk ma hatōm unyak kudum iyom ba unim unyak anōḡ ma hamō buyaḡ. Aêḡ ba ôpatu ba olam nena Wakamik intu nōmō tinḡḡ êmō yani vibinḡ ek malê nena yani hathak hatitḡḡ avōmalō lōkthō ininḡ ku ba minḡ hathale ḡê loḡ buyaḡ thō ma hêv anêḡ avōmalō linḡ ami. Mi. ¹⁸⁻¹⁹ *Libumi ininḡ bōk lo loḡ sêbōk ba esopa ma minḡ hik anōḡ mavi ami. Ma doḡtom lêk oyala nena Wapōmbêḡ hapole mōlō vê hathak Kilisi anêḡ thalaleḡ atu ba anêḡ vuli bêḡ ba hatōm boksiḡḡḡḡ atu ba anêḡ kambom lo palê mi lōk minḡ hapole mōlō hathak nōḡ pulusikna hatōm seleva lo gol ami. ²⁰ *Sêbōk atu ba epesaḡ pik ma Wapōmbêḡ halām Kilisi. Ma doḡtom lêk pik lo leḡ anêḡ danḡ ba Wapōmbêḡ bōk hik yani thō yōv ek nêḡ mōlō sa. ²¹ *Yani iyom intu hik Kilisi linḡ hêk ḡama ba hêv athêḡ lōkmaḡḡḡḡḡ hadêḡ yani ek mōlō nōnêḡmimbinḡ lōk nōnêḡ malemim êndêḡ Wapōmbêḡ. Aêḡ ba Kilisi intu hadum ba mōlō ôêvhavinḡ Wapōmbêḡ.

²²⁻²⁵ *Mōlō bōk osopa Wapōmbêḡ anêḡ abō avanōḡ lōk ôvōkwinḡ am yōv. Ma lêk mōlō lemimhavinḡ mōlōvivanḡ katō anōḡ. Ma Wapōmbêḡ anêḡ abō anêḡ lōkmala hamō ba tem êmō wak nōmbêḡ intu sapêḡ. Ma hadum ku ba havathu mōlō hathak loḡbō. Ma anêḡ

* **1:2:** Lom 8:29; 2Te 2:13 * **1:4:** Kol 1:12 * **1:5:** Jon 10:28; 17:11 * **1:6-7:** Snd 17:3; Sek 13:9; Mal 3:3; Jem 1:2-3; 1Pi 5:10 * **1:8-9:** Jon 20:29; 2Ko 5:7 * **1:10:** Mat 13:16-17 * **1:11:** Sng 22; Ais 53; Luk 24:26-27
* **1:14-16:** Wkp 19:2; 20:7; Mat 5:48; Lom 12:2; Ep 2:3; 4:17-18 * **1:17:** Lom 2:11; ALK 2:23 * **1:18-19:** Ap 20:28; Hib 9:12-14 * **1:20:** Ep 1:4; 2Ti 1:9-10 * **1:21:** Jon 14:6; Lom 5:1-2 * **1:22-25:** Ais 40:6-8; Jon 13:34; Lom 12:10

vêk atu ba môlô upup habitak miñ vêk ñama ami ma mi anôñ. Yanj vêk êñ intu ida hamô lôkmala wak nômbêñ intu sapêñ hatôm bôk eto nena,

“Anyô lôkthô ma hatôm kavik dahô,
ma inih lôkmanñij ma hatôm thilinj
vuak;

kavik dahô hakapok
ma thilinj vuak êv yak

ma donjom Anyô Bêñ anêñ abô tem ida êmô aêñ wak nômbêñ intu sapêñ.” *Aisaia 40:6-8*

Aêñ ba lemimimbiñ am lôk nôñem kapôlômim êndêñ am. Ma abô êñ iyom intu bôk anañ hadêñ môlô yôv.

2

¹*Ba intu nôñem nôñ lomalama takêntêk vê. Siniñ, abôyanj, iluvij auk kambom hathak auk thêthôñ, leñdanj, lôk etatale anyô yanj. ²⁻³*Môlô bôk osaê Anyô Bêñ anêñ va nena vasiñ. Aêñ ba nupipiyap ek nunum sum atu ba mabuñ anôñ halêm anêñ Wapômbêñ hatôm amena lukmuk atu ba evathu ek môlô nundumbak esak bulubiñ.

Alalô ma hatôm valu lôkmala ek nedav unyak mathen

⁴⁻⁵*Yani ma valu lôkmala atu ba avômalô êpôlik hathak. Ma donjom yani ma Wapômbêñ anêñ payen anôñ atu ba halam. Ma môlô hatôm valu lôkmala êñ havij ba nôlêm êndêñ yani ek endav anêñ unyak mathen êñ esak môlô. Ba lêk ubitak anêñ nê êbôk da mathen ek nôbôk anêñ da. Da takêñ ma Yisu Kilisi anêñ ku ba Wapômbêñ hawa lôk lamavi. ⁶*Hatôm bôk eto halôk Wapômbêñ anêñ kapya aêntêk,

“Ôñgô. Bôk yahadô valu lôklokwanj te hamô Saion

ba tem embalonj unyak lonj.
Yada yahatak hatôm payen anôñ.

Ma ôpatu ba hêvhavij yani

ma tem miñ nêñem mama êndêñ yani
ami. Mi anôñ.” *Aisaia 28:16*

⁷*Aêñ ba môlô vi lêk ôêvhavij ba ôyê valu êñ hatôm payen anôñ. Ma vi miñ êvhavij ami ba intu Wapômbêñ anêñ abô hanañ nena, “Valu atu ba nê elav unyak êpôlik hathak, ma lêk habitak landij anôñ.” *Kapya Yen 118:22*

⁸*Ma abô yanj hanañ nena,

“Valu yaôna te ek ende anyô liliñ ba imbi i pôñêñ

lôk valu bêñ te ek nembak sisilimbiñ ba nêñem yak.” *Aisaia 8:14*

Ñê takatu ba êdô Wapômbêñ anêñ abô ma tem indum ba thêlô nêñem yak.

⁹*Ma donjom môlô ma avômalô takatu ba bôk Wapômbêñ halam yôv. Môlô ma kiñ anêñ nê êbôk da lôk avômalô ôdôñ mathen. Yani bôk halam môlô ba otak momañiniñ ba ôlêm umiñ anêñ deda lôkmanñij anôñ kapô. Aêñ ba môlô ma Wapômbêñ anêñ avômalô takatu ek nonañ anêñ nômkama mavi takatu ba hadum lôkthô bêñ. ¹⁰*Sêbôk ma môlô avômalô paliñ. Ma donjom lêk ma môlô ma Wapômbêñ anêñ avômalô. Sêbôk ma miñ hêv kapô hadêñ môlô ami. Ma donjom lêk hêv kapô.

Alalô namô thêthôñ

¹¹*Aiyan thêlô, môlô ma hatôm nê lonj buyanj lôk nê takatu ba etak iniñ lonj. Ba intu yahalanj ek notak thethañ takatu ba hik vovak hadêñ dahôlômim. ¹²*Nômô batôñ oyanj ek nê daluk esonj nena môlô nê lemimmaniñ ba ethañ môlô, êñ ma tem nêgê môlônim ku mavi atu ba udum ma nebam Wapômbêñ anêñ athêñ êndêñ anêñ waklavôñ endelêm.

Nômô nê bêñbêñ vibij

¹³⁻¹⁵*Wapômbêñ lahavij môlô nundum mavi êndêñ avômalô takatu ba miñ ewa auk mavi ami ek thêlô nesañ venjibôlêk siñ. Aêñ ba nômô gavman iniñ nê bêñbêñ sapêñ vibij êtôm atu ba Anyô Bêñ anêñ lahavij. Nômô kiñ vibij. Yani hamôñ ek eyabiñ avômalô lôkthô. Ma nômô kiñ anêñ nê ku takatu ba hêv ek nêñem malaiñ êndêñ avômalô takatu ba idum kambom ma nêmbô avômalô takatu ba idum mavi. ¹⁶Môlô ma hatôm avômalô takatu ba bôk epole yôv. Ma donjom môlô ma Wapômbêñ anêñ nê ku. Ba intu miñ nunduvij am esak auk nundum kambom ami. ¹⁷*Nômô tiñij imbiñ avômalô sapêñ. Lemimbiñ Wapômbêñ anêñ avômalô. Thêlô ma môlôvianj. Ma nôkô ek Wapômbêñ ba nôñem athêñ bêñ êndêñ kiñ.

¹⁸*Ma môlô nê takatu ba udum ku hamô anyô yanj vibij nosopa unim nê bêñbêñ iniñ abô. Vi ma yôhok ma vi ma leñijñanja ma donjom nômô thêlô vibij. ¹⁹Ba intu ôyê nena êv vovanj oyanj hadêñ môlô takatu ba osopa Wapômbêñ, êñ ma numij lôklokwanj ma tem Wapômbêñ lamavi esak môlô. ²⁰*Ma môlô udum kambom ba ik môlô ba umiñ lôklokwanj ma tem nebam môlô e? Mi. Udum mavi ba owa vovanj oyanj, êñ ma tem Wapômbêñ lamavi êndêñ môlô. ²¹*Kilisi hawa vovanj ek nêñ môlô sa.

* **2:1:** Ep 4:22; Jem 1:21 * **2:2-3:** Sng 34:8 * **2:4-5:** Ep 2:21-22; ALK 1:6 * **2:6:** Ais 28:16; Ep 2:20 * **2:7:** Sng 118:22 * **2:8:** Ais 8:14 * **2:9:** Lo 7:6; 14:2; Ais 9:2; Ap 26:18; Ep 5:8 * **2:10:** Hos 2:23 * **2:11:** Gal 5:17,24 * **2:12:** Mat 5:16 * **2:13-15:** Tit 3:1; 1Pi 3:16 * **2:17:** Lom 12:10 * **2:18:** Ep 6:5 * **2:20:** 1Pi 3:14,17 * **2:21:** Mat 16:24; Jon 13:15

Ma aêñ iyom ma Wapômbêñ halam môlô ba hapesan loñôndê ek nosopa Kilisi vangwam.
 22 **“Yani miñ hadum kambom lôk miñ hanañ abôyañ te ami.” Aisaia 53:9*
 23 **“Ma thêlô enañ abôma hathak yani ma doñtom yani miñ hanañ viyañ ami. Êv vovañ hadêñ yani ma doñtom miñ hadum nômla ek hawê kambom êñ viyañ ami. Mi. Yani hêv ida hi hadêñ ôpatu ba hadum abô thêthôñ anôñ iyom ek indum anêñ abô.*
 24 **Yanida liñkupik hawa alalôlanîñ kambom hathak alovalañsîñ ek alalô nambôlinîñ dômiñ esak kambom ma namô thêthôñ iyom. Ma anêñ bêlêma hadum o mavi.*
 25 **Sêbôk ma môlô hatôm boksiptip mathañô ma lêk ôvô ôlêm unim alañ lôk ôpatu ba hayabinîñ môlô.*

3

Nê ewa i inîñ abô

1-2 **Ma môlô avi nômô mayaô ba nômô unim anyô vibinîñ ek yani êñjê nena hosopa Wapômbêñ ba hômô mathen. Ku êñ tem êmbôv yamalô atu ba hapôlik hathak Wapômbêñ endelêm esopa yani. 3 *Miñ nubutinîñ lemkaðôk ñaunîñ lôk notak mote gol lomalomala lôk noba sôp kêkêlô lomalomala ek numbitak êtôm vulinîñ biñ ami. 4 Mi. Môlô kapôlômim indum môlô êtôm vulinîñ biñ. Avi yôhók labalinena inîñ sôp takêñ tem miñ nema ami ma Wapômbêñ hayê hatôm nômlate anêñ vuli bêt. 5 Sêbôk ma avi mathen takêñ êv maleñîñ hadêñ Wapômbêñ ba êmô inîñ anyô vibinîñ. Êñ ma loñôndê êñ hadum thêlô ibitak vulinîñ biñ 6 *hatôm Sala. Yani halañô yamalô ba halam yani nena anyô bêt. Aêñ ba nômô batôñ oyañ lôk miñ nôkô ek malainîñ ami, êñ ma tem numbitak Sala nali.*

7 **Ma anyô aêñ iyom. Avi inîñ lôklokwan ma vauna ek anêm ba intu onja auk mavi ba ômô mavi imbinîñ vônim ek Wapômbêñ endañô anêm mek. Mamu luvi tem noja Wapômbêñ anêñ wapôm doñtom atu ba nômô lôkmala. Ba intu undum mavi êndêñ vônim.*

Nômô yôhók imbinîñ am

8 Yôv. Môlô lôkthô nômô esak auk doñtom imbinîñ am. Ma môlô te hawa malainîñ ma nôñêm yani thêvô. Ma lemimimbinîñ am êtôm môlôviyañ. Lôk lemim injik am esak ñê takatu ba ewa malainîñ ma nômô malinjaô.
 9 Wapômbêñ bók halam o. Ba intu anyôla habulinîñ o mena hanañ abôma hathak o ma miñ nunjwik kambom êñ liliñ ami ek onja

nôm mavi embenîñ yam. 10-12 **Wapômbêñ hanañ,*

“Anyô Bêñ ma hayê ñê thêthôñ ma lëndôñ hakyav ek endañô thêlôninîñ mek.

Ma doñtom mathêlêv hathak ôpatu ba hadum kambom.

Aêñ ba opalê atu ba lahavinîñ anêñ lôkmala êmô mavi,

ma eyabinîñ dahalañ esak abô kambom

ma abôlêk kupik esak abôyañ.

Ma nêmi i liliñ esak kambom ma indum mavi.

Ma endañvinîñ esak êmbôlêm auk êmô yôhók.”
Kapya Yen 34:12-16

Avômalô mavi atu ba ewa vovañ

13 Nôpôvinîñ am ek nundum mavi, êñ ma opalê hatôm imbulinîñ môlô? Mi. 14 **Ma doñtom howa malainîñ hathak mavi takatu ba hudum ma Wapômbêñ tem lamavi esak o. Ba intu*

“miñ ôkô lôk lemmalainîñ esak ñê kambom takêñ ami.” Aisaia 8:12

15 Ma undum ek kapôlôm êmô Anyô Bêñ Kilisi vibinîñ. Ma ôpôpêk oda wak nômbêñ intu ek anyôla hanañ hik o liñ ma onañ bêt esak nômi takatu ba hêv mâlem hathak.

16 **Ma ômô malinjaô ba onañ abô êñ ma miñ otatala avômalô vi ami. Ma ôsô o ba oya ek anyôla hanañ abôma hathak o mena hathañ o hathak hosopa Kilisi, êñ ma tem yanida mama. 17 Wapômbêñ lahavinîñ onja vovañ ba intu hudum mavi ba howa vovañ, êñ ma mavi anôñ. Ma doñtom hudum kambom ba howa vovañ, êñ ma miñ mavi ami.*

18 Kilisi hawa vovañ bôlôñ te iyom ek injik kambom anêñ ku vônô. Anyô thêthôñ hêv avômalô kambom sa ek endom i ba ini êndêñ Wapômbêñ. Ik yani vônô hamô pik ma Lovak Mathen hêv lôkmala hadêñ yani. 19 Vêm ma hi hanañ Wapômbêñ anêñ abô hadêñ ñgók takatu ba êmô koladôñ. 20 **Sêbôk ma miñ thêlô elañô Wapômbêñ anêñ abô ami. Yani hanañ hadêñ Noa ek epesañ yen. Ma hamô malinjaô ba hayabinîñ ek thêlô nedañô anêñ abô. Ma doñtom naju hatôm bahenji ba lahavulô iyom elañô ba intu ñañ hêv i bulubinîñ. 21 Ma ñañ êñ ma hatôm lavôñinîñ ek ôpatu hathik ñañ tem enja bulubinîñ aêñ iyom. Ma ñañ êñ miñ hathik lenvinîñkupik anêñ lelaik vè ami. Mi. Ôpêñ hathô ida ba haya ek havak abô havinîñ Wapômbêñ. Êñ ma hatôm Yisu anêñ haviyô hêv ôpêñ bulubinîñ. 22 Yisu intu bók hi malak lenîñ ba hamô Wapômbêñ banj vi anôñ. Ma anêla lôk nômi*

* 2:22: Ais 53:9 * 2:23: Ais 53:7; 1Pi 3:9 * 2:24: Ais 53:5-6; Lom 6:11 * 2:25: Ese 34:5-6; Mat 9:36; Jon 10:14; Hib 13:20-21 * 3:1-2: Ep 5:22 * 3:3: 1Ti 2:9 * 3:6: Stt 18:12 * 3:7: Ep 5:25 * 3:10-12: Sng 34:12-16 * 3:14: Ais 8:12-13; Mat 5:10; 1Pi 2:20; 4:14 * 3:16: 1Pi 2:12 * 3:20: Stt 6:1-7:24

lôklokwarj ma ininj lôklinyak sapêj êmô yani vibinj.

4

Ôpôpêk o ek osopa Wapômbêj

1 *Kilisi hawa vovanj hamô pik. Ba intu ôpôpêk oda ma onja auk êj iyom. Ôpatu ba hawa vovanj bôk hatak kambom yôv ba ²hathak hasopa Wapômbêj anêj lahavinj iyom. Ma minj hathak hasopa avômalô pik ininj thetharjak lomaloma aleba hama ami. ³*Sêbôk ma osopa nê daluk ininj auk takêntêk, thetharjak lomaloma lôk inum wainj ba molo ma sek walilinj lôk ibi anyô lenjinj hathak auk mayaliv ma kobom mama takatu ba êv yerj hadêj ngôkba. Bôk udum lôbôlôj ba hatôm. ⁴Ma minj hôpôvinj o ba hôsôv halôk lôv daim bomanj atu havinj thêlô ami ba intu thêlô esonj kambom ba etatale o. ⁵Ma donjom tem nindum abô esak yani atu ba lêk hapôpêk i yôv ek endanjô nê lôkmala lôk nê nja ma ininj abô. ⁶Aêj ba intu bôk enanj Wapômbêj anêj abô hadêj nê takatu ba bôk ema yôv. Thêlô bôk ema hatôm avômalô pik lôkthô ma donjom Lovak Matherj hatôm nê m lôkmala êndêj i ek thêlô nê m lôkmala imbinj Wapômbêj.

⁷*Nômka lôkthô anêj danj lêk habobo. Aêj ba ôpôpêk o esak auk mavi lomaloma lôk upuk o lonj ek oterj mek. ⁸*Lenjinhavinj i hathak havuliv kambom bêj anôj sinj. Ba intu ôpôvinj o esak kobom lenjinhavinj i. Êj ma nômbêj. ⁹*Ma noja avômalô êvhavinj thô ma minj nosa i ami. ¹⁰*Wapômbêj habi anêj wapôm sam hadêj avômalô tomtom. Ba noyabinj wapôm takêj ek nundum ku esak ek nê m avômalô vi sa. ¹¹Ma anyôla hananj Wapômbêj anêj abô ma enanj katô ma minj endela ami. Ma anyôla hêv avômalô sa ma indum esak Wapômbêj anêj lôklokwarj takatu ba hêv hadêj yani ek nebam Wapômbêj anêj athêj esak Yisu Kilisi anêj ku. Athêj bêj lôk lôkmanjinj ma yanida anêj wak nômbêj intu sapêj. Avanôj.

Avômalô êvhavinj takatu ba ewa vovanj

¹²Aiyanj thêlô minj nosonj kambom ba nonanj nena, "Aisê ba malainj hapôm ya?" Môlô owa vovanj hatôm atum hatharj môlô ekinjinj am thô. ¹³*Howa vovanj hatôm Kilisi ma ômbô o ek waklavôj atu ba Wapômbêj hik anêj deda lôkmanjinj thô ma tem môlô nômbô am bêj anôj. ¹⁴*Môlô ma Kilisi anêj avômalô ba Wapômbêj anêj Lovak

Matherj lôkmanjinj lêk hayô hamô môlô. Ba intu anyôla hatatale am, ma Wapômbêj lêk lamavi hathak môlô. ¹⁵Ma huik anyô vônô mena howa vani mena hudum kambom lomaloma mena howa ku anêj ôv oyanj hathak o ba howa vovanj bêj, êj ma minj mavi ami. ¹⁶Ma o anyô hôêvhavinj Kilisi ba howa vovanj minj o mama ami. Ômbô Wapômbêj esak athêj mavi atu ba howa. ¹⁷Ma lêk waklavôj hayô ek Wapômbêj anêj avômalô nindum abô. Alalô atu ba aêvhavinj tem ana êmôj ek nandum abô. Ma vi atu ba minj esopa Wapômbêj anêj Abô Mavi ami, kirkaknena. Vuli alê intu tem neja?

¹⁸"Aentu malainj ek nê thêthôj neja bulubinj, ma malê te tem êpôm nê daluk lôk nê idum kambom?" *Gutpela Sindaun 11:31*

¹⁹Ba intu Wapômbêj hadum ek anyôla hawa malainj ma ôpêj nê m ida êndêj Wapômbêj ba indum mavi iyom. Yani hapesanj nômkama lôkthô ba intu tem eyabinj alalô dedanj mavi.

5

Abô ek avaka

¹Ya Pita avaka hatôm môlô vi atu ba alalô ananj Kilisi anêj vovanj bêj. Kasana ma Wapômbêj tem injik anêj deda lôkmanjinj thô ma alalô lôkthô tem naja ininj sam wapôm tomtom. Ba intu yahananj hadêj avaka takatu ba êmô havinj môlô ²*nena noyabinj Wapômbêj anêj avômalô takatu ba bôk êv hadêj môlô hatôm boksipsip anêj alanj hayabinj anêj bok. Wapômbêj lahavinj nena nônê m lêlê esak anêj ku takatu ba lahavinj nundum. Minj môlô popabuk ami. Ma nôpôvinj am esak ku êj. Ma minj nôkôkam esak valuselenj ami. Mî. ³*Ômô malinjaô ek avômalô nêgê ba nesopa vemgwam. Ma minj ombam o esak nê atu ba êmô o vibinj ami. ⁴Ma Alanj Bêj hayô ma tem onja kulunj lôkmanjinj atu ba tem minj imbitak yaôna ami.

Noba kwêv nômô malinjaô

⁵*Ma anyô muk nômô nê bêjbêj vibinj aêj iyom. Ma avômalô lôkthô neba kwêv nê mô malinjaô.

"Wapômbêj havôlinj dô m ek nê ebam i, ma donjom hêv anêj wapôm hadêj nê êmô malinjaô." *Gutpela Sindaun 3:34*

⁶*Aêj ba nômô malinjaô êmô yani banj lôklokwarj vibinj ek anêj waklavôj ma tem nê m môlô linj. ⁷*Wapômbêj lahiki hathak môlô ba intu nônê m unim malainj lôkthô ni êndêj yani.

* 4:1: Lom 6:2,7 * 4:3: Ep 2:2-3 * 4:7: Lom 13:11-12 * 4:8: 1Pi 1:22 * 4:9: Hib 13:2 * 4:10: Lom 12:6-8 * 4:13: Ap 5:41; Jem 1:2; 1Pi 1:6-7 * 4:14: 1Pi 2:20 * 5:2: Jon 21:15-17; Ap 20:28 * 5:3: 2Ko 1:24; Plp 3:17; Tit 2:7 * 5:5: Snd 3:34; Ep 5:21; Jem 4:6 * 5:6: Mat 23:12; Luk 14:11; Jem 4:10 * 5:7: Mat 6:25-30 * 5:8: 1Te 5:6

Ungwik vovak lôklokwanj

⁸*Nupuk am lonj ba nôngwêk lélê. Ôpatu ba lamanij ek mólô ma Sadañ atu ba kapôñôñô inañ avuñ laion ba habólê mólô havenj ek esañ ba enjanj lèvókê. ⁹*Hoyala nena vovañ êñ intu lèk hapôm mólôviyanj anêñ pik êntêk ba intu nobalonj unim ôêvhavij lonj ma unjgwik vovak lôklokwanj esak yani.

¹⁰Ma tem noja vovañ bidonj oyanj. Ma Wapômbêñ ôpatu ba hêv mólô wapôm ba halam mólô hathak Kílisi ek nô mólô anêñ lôkmanjijñ atu ba tem êmô wak nômbêñ intu sapêñ, yani tem epesañ mólô esak lonjbô ba nê m lôklokwanj ma embatho mólô lonj lôk indum mólô numijñ majanj êtôm landijñ havalonj unyak lonj. ¹¹Wapômbêñ ma lôkmanjijñ hatôm wak nômbêñ intu êñ sapêñ. Avanôñj.

Abô anêñ danj

¹²*Silas, ôpatu ba hêv ya sa bêñ anôñj ba yahayê hatôm yenañ aiyañ hato yenañ auk lôkthô halôk kapyã bidonj êntêk. Yahananj lôklokwanj hadêñ mólô nena auk nômbêñ êntêk ma Wapômbêñ anêñ wapôm avanôñj ek yambatho mólô lonj. Ba intu numijñ lôklokwanj. ¹³*Avi atu ba hamô Babilon ma bôk elam yani yôv havijñ mólô, yani lôk yenañ okna Mak êv inijñ leñijmavi hadêñ mólô. ¹⁴Nokam am tomtom esak kobom leñhavijñ i. Yôhók êmô imbijñ mólô atu ba ô mólô havijñ Kílisi.

* 5:9: Ep 6:11-13; Jem 4:7

* 5:12: Ap 12:2,25; 13:13; 15:22,37-40

* 5:13: Ap 12:2; 2Ti 4:11

Pita anêḡ kapya yaḡ Abô mônḡ

Aposel Pita hato kapya êntêk. Yani havo ḡê êvhavij loḡ ek nêmo mathêḡ. Ma hanan ek nindum ku ek neyala Kilisi mavi. Hato ek neyabin i esak kêdônḡwaga abôyaḡ takatu ba êmo avômalô êvhavij kapô. Lôk hato nena Kilisi tem endelêḡ ba lenḡjimbî nôm êḡ ba nêmo thêthônḡ.

Hato kapya êntêk hadêḡ 67 AD la.

Pita hêv lamavi

¹ Ya Saimon Pita, Yisu Kilisi anêḡ anyô ku ma aposel atu yahato kapya êntêk hadêḡ avômalô takatu ba bôk êvhavij yôv. Ma alalôaniḡ Wapômbêḡ da lôk Yisu Kilisi atu ba êv môlô bulubij intu thêthônḡ. Ba yêlôaniḡ êvhavij ma anêḡ vuli bêḡ hatôm môlônim ôêvhavij. ²Bôk oyala Wapômbêḡ lo alalôaniḡ Anyô Bêḡ Yisu Kilisi ba wapôm lo labali êmbôlô môlô kapôlôḡmim sinḡ.

Loḡôndê nindumbak mavi

³ Yani ma lôkmaḡḡ anêḡ ôdônḡ ba hamô batônḡ oyaḡ ba halam alalô. Anêḡ lôklokwaj ma halêḡ anêḡ Wapômbêḡ ba hêv nômkama lôkthô hadêḡ alalô ek nasopa anêḡ lahavij ba namô lôkmala. ⁴ Ba intu habutinḡ abô ba abô êḡ ma lôkmaḡḡ ba anêḡ vuli ma bêḡ ek epole alalô vê ênjêk pik anêḡ palê ôvathek atu ba halêḡ anêḡ thethanjak ek nambitak êtôm Wapômbêḡ da.

⁵ Ba intu ôpôviniḡ o esak êvhavij ek ômbôlô nôḡ takêntêk, ômo batônḡ oyaḡ lôk onja auk katô ⁶ * ma upuk o loḡ lôk umij lôklokwaj lôk osopa Wapômbêḡ anêḡ lahavij ⁷ lôk undum mavi êndêḡ mamuyaḡ ma lemimbij avômalô ⁸ ek nôḡ takêntêk indumbak ni ba ni ek indum ku endeba injik anôḡ ek onja auk katô esak alalôaniḡ Anyô Bêḡ Yisu Kilisi. ⁹ Anyôla hêv yak hathak nôḡ takêntêk ma hatôm anyô mabapu lôk mapusip ba bôk êvôkwij anêḡ kambom yôv ma doḡtom la-palinḡ.

¹⁰ Aêḡ ba aiyar thêlô nôpôviniḡ am ek nundum nôḡ takêḡ ek injik thô nena Wapômbêḡ bôk halam môlô ba habi ban hayô hêk môlô ba tem miḡ nônêḡ yak ami. Milôk. ¹¹ Ma Anyô Bêḡ Yisu Kilisi alalôaniḡ bulubij tem êmbôlô môlô esak anêḡ wapôm ba enja môlô thô ek numbitak nôyô anêḡ loḡ lôklijnyak atu ba anêḡ darḡ mi.

Nodaḡô Wapômbêḡ anêḡ abô avanôḡ

¹² Môlô bôk oyala nôḡ takêḡ sapêḡ ba bôk olaḡô Wapômbêḡ anêḡ abô avanôḡ ba

ôêv havij lôklokwaj. Ma doḡtom yahavatho môlô loḡ lôbôlôḡ hathak abô êḡ ek miḡ môlô lemimpalinḡ ami. ¹³⁻¹⁴ * Kasana ma yenaḡ unyak kudum tem neja vê hatôm alalôaniḡ Anyô Bêḡ Yisu Kilisi hik thô hadêḡ ya. Ba intu yhamô unyak kudum êntêk ek yandum yenaḡ ku katô ek yanḡḡk môlônim auk liḡ iyom. ¹⁵ Ma yalenvidonḡ ek waklavôḡ atu ba yaha ma tem môlô lemimimbi esak abô nômbêḡ atu ba bôk yahananḡ.

¹⁶ * Yêlô bôk ayê anêḡ lôkmaḡḡḡ hathak yêlô maleḡḡḡ ba intu ananḡ hadêḡ môlô nena alalôaniḡ Anyô Bêḡ Yisu anêḡ lôklokwaj ma bêḡ anôḡ ba tem endelêḡ esak loḡbô. Ba yêlô miḡ abi môlô lemim hathak kukuthinḡ êntêk ami. ¹⁷ * Yani hawa deda lôk athêḡ lôkmaḡḡḡ halêḡ anêḡ Kamik Wapômbêḡ. Ma kaêk te halam yani hêk Deda Lôkmaḡḡḡḡ ba hananḡ nena, “Ôpêntêk ma yenaḡ okna atu ba yalenḡhavij videdaunḡ. Ma ya kapôlôḡ mavi hathak yani.”

¹⁸ Yêlô amô dumlolê mathêḡ havij yani ma alaḡô abô êḡ halêḡ anêḡ lenḡ.

¹⁹ Ma yêlô ayala nena plopet iniḡ abô ma avanôḡ ba intu nodanḡ abô êḡ katô ba nosopa endeba wak ipup lôk vulij lôkbôk imbi êndôk môlô kapôlôḡmim. Abô êḡ ma hatôm wak hapup ba habi deda halôk loḡ momanjinij ek nômo mavi. ²⁰⁻²¹ * Ba auk bêḡ atu ba noyala ma aêntêk. Miḡ anyô da iniḡ auk ba enanḡ abô plopet ami. Mi. Lovak Mathêḡ hadum ku ba hêv Wapômbêḡ anêḡ abô ba enanḡ bêḡ. Ba plopet iniḡ abô ma miḡ thêlôda iniḡ auk ami. Mi.

2

Wapômbêḡ tem imbulij kêdônḡwaga abôyaḡ

¹ * Ma doḡtom kêdônḡwaga abôyaḡ doho tem nêmo môlô malêvônḡ êtôm plopet abôyaḡ doho bôk êmo avômalô bôsêbôk malêvônḡ. Ma tem nimbi môlô lemim liḡ esak auk lokbanḡ ba nimbulinḡ môlônim ôêvhavij. Ma iniḡ auk êḡ tem indumbak endeba nêpôlik esak alarḡ atu ba bôk hêv i vuli yôv. Aêḡ ba kasana ma Wapômbêḡ tem imbulij i. ² Ma avômalô bêḡ anôḡ tem nesopa iniḡ auk ba nindum sek lôk mama lomaloma endeba avômalô daluk nêgê ba nenanḡ abôma esak Wapômbêḡ anêḡ abô avanôḡ. ³ Thêlô maleḡḡkilik ek neja nômkama bêḡ anôḡ. Ba tem nenanḡ abôyaḡ lôk nimbi môlô lemim ek neja môlônim valuselenḡ. Sêbôk ma Wapômbêḡ hananḡ nena tem thêlô nema ba yani miḡ hêk sôm ami. Ba intu tem imbulij thêlô. Avanôḡ.

⁴ * Ma anêḡ anela idum kambom ba hatak i halôk loḡ atum ba havalonḡ i loḡ hamô lôv momanjinij endeba nindum abô

* **1:6:** Gal 5:22-23 * **1:13-14:** Jon 21:18-19; 2Ko 5:1

* **1:20-21:** 2Ti 3:16; 1Pi 1:11-12 * **2:1:** Mat 24:11; Jut 4

* **1:16:** Mat 17:1-5 * **1:17:** Mat 17:5; Mak 9:7; Luk 9:35

* **2:4:** Jut 6 * **2:5:** Stt 6:5-8:19; 2Pi 3:6; Hib 11:7; 1Pi

am. Ma miñ hêv thêlô vê ba i oyañ ami. ⁵ *Ma avômalô bôsêbôk takatu ba bôk êdô Wapômbêñ ma hêv ñaṅbô ba habuliñ i ma miñ hêv thêlô vê ba i oyañ ami. Mí. Hêv Noa ôpatu ba hanañ abô thêthôñ lôk avômalô baheñvi ba lahavulô iyom bulubiñ. ⁶ *Ma hanañ ba atum hathañ Sodom lo Gomola ba kabukla ba ema ek avômalô nêgê nena avômalô takatu ba miñ esopa Wapômbêñ ami tem neja malaiñ. ⁷⁻⁸ *Ma Lot anyô thêthôñ atu ba hamô havin avômalô takatu ba êvôliñ dômiñ ek Wapômbêñ anêñ abô ma hayé lók hanañ thêlôñiñ thethañak lo kambom lomaloma. Ba yani lamalaiñ lók lahiki bêñ ba Wapômbêñ hêv yani iyom bulubiñ. ⁹ Anyô Bêñ bôk hadum nôm takêñ yôv. Ba intu tem nê m avômalô takatu ba esopa yani bulubiñ esak malaiñ lomaloma. Ma embaloñ nê leñôndôñ kôtôñ sapêñ loñ ba neja vovañ êmô endeba weskavañ nindum abô. ¹⁰ *Avanôñ biñ. Nê êñ esopa leñviñkupik anêñ thethañak lelaik lomaloma ba êpôlik hathak nê bêñbêñ iniñ abô ma tem neja vovañ bêñ ek avômalô vi. Nê takêñ ne ida liñ lók leñôndôñ kôtôñ. Ma miñ êkô ek nenañ abôma esak aṅela lók athêñ takatu ba êmô malak leñ ami. ¹¹ *Aṅela ma iniñ lókkokwañ bêñ ba hamôñ. Ma doñtom miñ êmô Wapômbêñ anêñ loñ hadum abô ba etatale nê lôkmañgiñ takêñ ami. Mí. ¹² *Ma doñtom kédôñwaga abôyañ takêñ ethak enañ abôma hathak auk takatu ba miñ eyala ami. Thêlô hatôm alim lomaloma takatu ba iniñ auk mi ba evaloñ i loñ ek nijik i vônô ma thêlô intu tem mi aêñ iyom.

¹³ Thêlô êv vovañ hadêñ avômalô vi ma Anyô Bêñ tem injik vovañ êñ liliñ. Waklêvôñ biñ ma thêlô miñ mama ami ma leñjimañvi hathak nindum iniñ thethañak lomaloma. Thêlô eyañ nô m havin mólô ba leñjimañvi hathak iniñ kambom ma doñtom thêlô ma hatôm nô m palê lók lelaik. ¹⁴ Ma thêlô maleniñkilik ba idum sek havin avi wak nômbêñ intu ma miñ êtak ami. Ma êvôv avômalô takatu ba iniñ êvhavin pulusikna ek nesopa i. Thêlô bôk êdôñ i yôv hathak auk nêbôv valuseleñ lók nômkama mavi êñjêk avômalô vi. Wapômbêñ bôk hanañ yôv nena tem imbuliñ i. ¹⁵ *Ma thêlô bôk etak loñôndê thêthôñ ba even mayaliv ba esopa Beo nakaduñ Balam, ôpatu ba lahavin kambom anêñ vuli. ¹⁶ *Ma bok doñki abólêk putup ma doñtom hanañ abô hatôm anyô ba hayanda plopet Balam êñ ek nê m anêñ auk molo atu vê.

¹⁷ *Thêlô ma hatôm ñaṅma, ma doñtom

hamoma. Wak hêk sawa daim ba thêlô ma hatôm buliv lelaik ba avômalô leñjimañvi. Ma doñtom lovak hayuv vôkê. Aêñ ba Wapômbêñ bôk hapesañ loñ momañiniñ kambom anôñ ek thêlô. ¹⁸ Thêlô ebam i hathak abô takatu ba anêñ anôñ mi. Ma avômalô êvhavin lukmuk takatu ba bôk etak nê daluk iniñ auk ba ik kapôlôñiñ liliñ, ma doñtom ibi thêlô leñiñ hathak pik anêñ thethañak lomaloma ba êvôv i hatup. ¹⁹ Thêlô ibutin abô ba enañ nena, “Yêlô tem napole mólônim yak vê.” Ma doñtom bumalô bôbô bôk eto abô hathak nê takêñ nena, “Thêlôda iniñ alañ hamô ba alañ êñ ma kambom takatu ba havalon i loñ ek imbuliñ i.”

²⁰ *Opalêla takatu ba bôk eyala Anyô Bêñ Yisu Kilisi alalôaniñ bulubiñ ba êsôv hêk lelaik pik êntêk ba i vê m ma idum hathak loñbô aleba evaloñ i, êñ ma tem nê m kambom anôñ ek bôsêbôk. ²¹ *Avômalô takatu ba êthôñ loñôndê thêthôñ paliñ tem nê m mavi ek avômalô takatu ba eyala Wapômbêñ anêñ abô mathen takatu ba hêv hadêñ i ma doñtom êvôliñ dômiñ. ²² Abô bute bôk hanañ avanôñ hathak i nena,

“Avuñ te hamoten ma havôhi hayañ anêñ moten hathak loñbô.” *Gutpela Sindaun 26:11*

Ma buyañ hanañ nena,

“Bok te hathik i ba mabuñ mavi

ma hathak havôhi hik tumutum hathak loñbô.”

3

Kapya êntêk anêñ ôdôñ

¹ Aiyañ thêlô, yenañ kapya yañ sêbôk lók yañ êntêk ma yahato luvi hathôk ek mólô ek yangik mólônim auk liñ esak auk mabuñ.

² *Yalenhavin nena abô môñ taksêbôk ba plopet mathen enañ lók abô majañ takatu ba Anyô Bêñ Yisu Kilisi alalôaniñ bulubiñ bôk hêv ba yêlô mólônim aposel anañ hadêñ mólô ma nobaloñ loñ.

Anyô Bêñ anêñ waklavôñ

³ *Odanô katô. Pik lo leñ anêñ dañ ma nê abôma tem nêlê m nêyô ek mólô ba nesopa ida iniñ thethañak ba nenañ abôma lomaloma nena, ⁴ * “Bôk ibutin abô yôv nena Kilisi tem endelê m. Ma alalôaniñ kamik aposel bôk ema yôv. Ma anêñ anôñ êsê? Ôñgô. Môñ anôñ sêbôk ba Wapômbêñ hapesañ pik êntêk aleba lêk ma nô m êñ miñ habitak ami.” ⁵ *Thêlô bôk etak abô taksêbôk ba Wapômbêñ hanañ ba leñ habitak. Ma hawa

* 2:6: Stt 19:24; Jut 7 * 2:7-8: Stt 19:1-16 * 2:10: Jut 7-8,16 * 2:11: Jut 9 * 2:12: Jut 10 * 2:15: Nam 22:7; Jut 11; ALK 2:14 * 2:16: Nam 22:28-35 * 2:17: Jut 12-13 * 2:20: Mat 12:45 * 2:21: Luk 12:47-48 * 3:2: Jut 17 * 3:3: 1Ti 4:1; Jut 18 * 3:4: Mat 24:48 * 3:5: Stt 1:6-9 * 3:6: Stt 7:11; 2Pi 2:5

ņaņ ba hapesaņ pik ma hasuņ ņaņ ba pik moma habitak hêk. ⁶ *Vêm ma hawa ņaņ êņ ba hasuņ hayô pik vov ba habuliņ nômka ma sapêņ. ⁷ *Ma abô êņ ma Wapômbêņ da hanan ba bôk hatak wak te yov ek êmbôk pik lo leņ êntêk. Ma hayabiņ waklavôņ nindum abô ek imbuliņ avômalô takatu ba miņ esopa yani ami.

⁸ *Aêņ ba aiyaņ thêlô, miņ lemimpaliņ abô êntêk ba tem yanaņ ami. Anyô Bêņ hayê sondabêņ 1,000 ma hatôm wak te iyom ma wak te iyom ma hatôm sondabêņ 1,000.

⁹ *Ba intu Anyô Bêņ hamô malinjaô ek alalô nande kapôlôņiņ liliņ ek miņ nanêm yak ami. Lôk miņ hapôviņ abô takatu ba habutiņ ami haleba avômalô eson nena yani hasau la.

¹⁰ *Ma waklavôņ atu ba Yisu endelêm ma tem êtôm anyô vani. Ma diņdiņ bêņ tem indili leņ ba nômka ma takatu ba hamô leņ tem imbuliņ ba atum esaņ. Ma pik lôk anêņ nômka ma sapêņ tem ende liliņ ba êmô oyaņ.

¹¹⁻¹² Ma nômka ma lôkthô tem imbuliņ aêņ iyom. Aêņ ba tem umbitak anyô aisê? Ba intu oyabiņ Wapômbêņ anêņ waklavôņ endelêm ba ômô mathetiņ ma osopa Wapômbêņ anêņ abô ek waklavôņ êņ êlêm kethetiņ. Wak êņ ma tem atum esaņ leņ ba nôm takêņ tem vovaņ indii i ba nipulusik. ¹³ *Ma doņtom Wapômbêņ bôk habutiņ abô yov ba intu alalô nayabiņ leņ lo pik lukmuk atu ba tem imbitak êtôm nê thêthôņ iniņ loņ.

Abô anêņ daņ

¹⁴ Aiyaņ thêlô, mólô lêk oyabiņ nôm takêņ ba intu nôpôviņ am ek Wapômbêņ êņjê nena mólô nê mabuņ lôk lelaik mi ek nômô labali imbiņ yani. ¹⁵ *Lemimbi abô êntêk. Anyô Bêņ hamô malinjaô ek avômalô nedaņô anêņ abô ek nêm i bulubiņ. Wapômbêņ bôk hêv auk êņ hadêņ alalôaniņ aiyaņ anôņ Pol ba intu hatô abô hadêņ alalô. ¹⁶ Yani hatô hathak nôm takêņ lôkthô halôk anêņ kappya. Vi ma auk lôkmaņgiņ ba malaiņ ek avômalô neyala. Ma avômalô doho iniņ auk ma pulusikna lôk mayaliv ba iluviņ Pol anêņ abô hatôm bôk iluviņ Wapômbêņ anêņ abô takatu ba eto ba intu tem neja malaiņ.

¹⁷ *Aiyaņ thêlô, mólôda bôk oyala auk takêntêk. Aêņ ba noyabiņ am ek nê kambom takatu ba iniņ auk ma lokbaņ ek miņ nêbôv mólô vé êņjêk pik thektheke êntêk ba lêk umiņ ami. ¹⁸ Ma nundumbak esak wapôm lôk auk mavi hathak Anyô Bêņ Yisu Kilisi alalôaniņ bulubiņ. Nanêm yani liņ êndêņ êntêk ma wak nômbêņ intu sapêņ. Avanôņ.

* 3:8: Sng 90:4 * 3:9: Hab 2:3; 1Ti 2:4 * 3:10: Mat 24:29,35; Luk 12:39; 1Te 5:2 * 3:13: Ais 65:17; 66:22;

ALK 21:1,27 * 3:15: Lom 2:4 * 3:17: Mak 13:33; 1Ko 10:12

Anyô muk, môlô bôk lovak ba ômô Sadan atu lu yôv ba intu yahato hadêḡ môlô.

Avômena, bôk oyala Lemambô yôv ba intu yahato hadêḡ môlô.

¹⁴ Kamik thêlô, bôk oyala ôpatu ba hamô hadêḡ môḡ anôḡ yôv ba intu yahato hadêḡ môlô.

Anyô muk, môlô othak umiḡ lôkklokwanj lôk ovaloḡ Wapômbêḡ anêḡ abô loḡ ba intu lovak ba ômô Sadan atu lu yôv. Aêḡ ba intu yahato hadêḡ môlô.

Minj lemimbinj nômkama pik ami

¹⁵ *Minj lemimbinj kobom pik lôk anêḡ nômkama ami. Ôpatu ba lahavij kobom pik ma minj lahavij Lambô ami. ¹⁶ *Pik anêḡ nômkama sapêḡ lôk anêḡ alak lôk malenjikilik lôk habôl hathak anêḡ nômkama minj halêm anêḡ Lambô ami. Mi, pik anêḡ. ¹⁷ *Pik lôk anêḡ alak lêk hadum ek nêḡ yak, ma doḡtom ôpatu ba hasopa Wapômbêḡ anêḡ lahavij tem êmô wak nômbêḡ intu sapêḡ.

Anyô hapôlik ek Kilisi

¹⁸ *Yenan avômena, waklavôḡ pik lo leḡ anêḡ danj lêk habobo. Ma môlô bôk olanjô nena anyô hapôlik ek Kilisi atu tem êlêm. Ma lêk bêḡ anôḡ êlêm yôv. Ba intu ayala nena waklavôḡ pik lo leḡ anêḡ danj lêk habobo. ¹⁹ *Bôk thêlô êmô havij alalô ma doḡtom lêk etak ba i. Thêlô minj alalôaniḡ te ami. Thêlô ma alalôaniḡ ma tem minj netak alalô ami. Ma doḡtom etak alalô ma hik thô nena thêlô ma minj alalôaniḡ te ami.

²⁰ *Ma doḡtom Anyô Matherj Yisu bôk hêv Lovak Matherj hadêḡ môlô yôv ba intu môlô lôkthô oyala abô avanôḡ. ²¹ Minj yahakô nena môlô ôthôḡ abô avanôḡ paliḡ ba yahato abô takêntêk hadêḡ môlô ami. Mi, môlô bôk oyala yôv ma abôyan minj hamô abô avanôḡ kapô ami. Ba intu yahato hadêḡ môlô. ²² *Opalê intu anyô abôyan? Ôpatu ba hanan nena Yisu ma minj Mesaya ami. Yani êḡ intu anyô hapôlik ek Kilisi ma havôliḡ dôḡ hadêḡ Lambô lo Nakaduḡ. ²³ *Ôpatu ba havôliḡ dôḡ hadêḡ Nakaduḡ minj hamô havij Lambô ami. Ma doḡtom ôpatu ba hanan anêḡ hêvhavij Nakaduḡ bêḡ, êḡ ma hamô havij Lambô aêḡ iyom.

²⁴ Noyabinj am ek abô takatu ba bôk olanjô hadêḡ môḡ anôḡ ma nobaloḡ loḡ lôkklokwanj. Abô êḡ hamô havij môlô, êḡ ma tem nômô imbinj Nakaduḡ lo Lambô aêḡ iyom. ²⁵ Ma yani bôk havak abô yôv havij alalô nena

tem nêḡ lôkmala atu ba nêḡ wak nômbêḡ intu sapêḡ êndêḡ alalô.

²⁶ Yahato abô takêntêk hadêḡ môlô hathak ḡê takatu ba idum ek nesau môlô. ²⁷ *Kilisi bôk hêv Lovak Matherj hadêḡ môlô ba hamô havij môlô denan. Ma Lovak Matherj êḡ hathak hadôḡ môlô hathak nômkama lôkthô ma anêḡ abô ma avanôḡ iyom ma abôyan mi. Aêḡ ba minj notak anyôla ek êndôḡ môlô esak loḡbô ami. Mi, nosopa auk takatu ba Lovak Matherj hadôḡ môlô nena nômô Yisu kapô.

²⁸ Yenan avômena, nômô imbinj yani thêthô ek waklavôḡ yani hale halêm ma tem numinj lôkklokwanj ma mama mi ênjêk yani ma. ²⁹ *Môlô bôk oyala yôv nena yani ma anyô thêthôḡ lôk oyala havij nena opalêla takatu ba êmô thêthôḡ ma bôk ibitak Wapômbêḡ nali yôv.

3

Alalô ma Wapômbêḡ nali

¹ *Kamik Bêḡ lahavij alalô bomanj anôḡ ba intu halam alalô nena anêḡ nali. Avanôḡ binj nena alalô ma anêḡ nali. Ma avômalô pik minj bôk eyala yani ami ba intu minj eyala alalô ami. ² *Aiyan thêlô, alalô ma lêk Wapômbêḡ anêḡ nali. Ma embeḡ yam ka tem alalô nambitak aisê? Injo, Wapômbêḡ minj hik thô ami denan ba intu athôḡ paliḡ. Ma doḡtom waklavôḡ yani endelêm ma tem alalô nagê anêḡ lôkmanjij thô êtôm atu ba yani hamô. Ba intu nayala nena alalô tem nambitak êtôm yanida. ³ Avômalô sapêḡ atu ba êv maleḡij ek yani ethak epesanj kapôlôḡij ek nimbitak mabuḡ mavi êtôm yani atu ba mabuḡ mavi.

⁴ Nê takatu ba idum kambom thêthô ma êvôliḡ dôḡij ek abô balabuḡ. Avanôḡ, kambom anêḡ ôdôḡ nena êvôliḡ dôḡij hathak abô balabuḡ. ⁵ *Môlô oyala nena Kilisi halêm pik ek nêḡ alalôaniḡ kambom vê, ma yanida ma kambom mi. ⁶ Ôpatu ba hamô havij yani minj hadum kambom thêthô ami. Ma ôpatu ba hadum kambom thêthô minj bôk hayê lo hayala yani ami.

⁷ Yenan avômena, noyabinj am ek anyôla minj esau môlô ami. Ôpatu ba hadum kobom thêthôḡ, yani ma thêthôḡ hatôm Kilisi atu ba thêthôḡ. ⁸ *Sadan bôk hadum kambom hadêḡ môḡ anôḡ ba halêm. Ba intu ôpatu ba hadum kambom thêthô, êḡ ma Sadan anêḡ. Ba intu Wapômbêḡ Nakaduḡ halêm pik ek imbulij Sadan anêḡ ku. ⁹ *Ôpatu ba bôk habitak Wapômbêḡ nakaduḡ yôv minj

* 2:15: Lom 8:7 * 2:16: Lom 13:14 * 2:17: Mat 7:21 * 2:18: Mat 24:5,24; 2Jon 7 * 2:19: Ap 20:30

* 2:20: 1Ko 2:15; 2Ko 1:21; 2Jon 2 * 2:22: 1Jon 4:3; 2Jon 7 * 2:23: Jon 5:23; 1Jon 4:15; 5:1 * 2:27: Jon 16:13

* 2:29: 1Jon 3:10 * 3:1: Jon 1:12-13; 16:3 * 3:2: 2Ko 3:18 * 3:5: Jon 1:29; 1Pi 2:22-24; 1Jon 2:2 * 3:8:

Jon 8:44 * 3:9: 1Jon 5:18

hadum kambom thêthô ami ek malê nena Wapômbêñ anêñ yanvêk hamiñ yani kapô. Yani bôk habitak Wapômbêñ nakaduñ yôv ba intu miñ hatôm indum kambom thêthô ami. ¹⁰ Ba intu yêlô ayala nena Wapômbêñ anêñ nali ma opalêla ma Sadan anêñ ma opalêla. Nê takatu ba miñ idum kobom thêthôñ ami lôk miñ leññhaviñ iviyañ ami, thêlô ma miñ Wapômbêñ anêñ nali ami.

Lemimbiñ mólôviyañ

¹¹ *Abô atu ba bôk mólô olanjô môn anôn yôv nena mólô lemimimbiñ mólôviyañ. ¹² *Ma miñ nosopa Kain ami. Yani ma ñgôk kambom atu anêñ ba hik yan molok vônô. Ma hik eka? Ek malê nena hathak hadum kambom ma yan molok hathak hadum mavi. ¹³ *Aêñ ba aiyañ thêlô, avômalô pik êpôlik ek mólô ma miñ noson ami. ¹⁴ *Alalô leññhaviñ iviyañ, êñ ma hik thô nena bôk atak ñama ma lêk awa lôkmala yôv. Ma donjom ôpatu ba miñ lahaviñ iviyañ ami ma ñama havalon yani lon denañ. ¹⁵ *Nê takatu ba êpôlik hathak iviyañ ma hatôm nê ik anyô vônô. Ma mólô oyala nena nê ik anyô vônô tem miñ nêmo lôkmala êtôm wak nômbêñ intu sapêñ ami.

¹⁶ *Yisu hêv anêñ lôkmala ek alalô ba intu ayala leññhaviñ anêñ ôdôn. Ma natak alalôaniñ lôkmala aêñ iyom ek nanêm alalôaniñ iviyañ sa. ¹⁷ *Ma opalêla takatu ba iniñ nômkama hamô ba êyê iviyañ nômkama mi ba êv i sêkêya ma miñ leññhiki hathak i ami, êñ ma Wapômbêñ anêñ lahaviñ miñ hamô haviñ i ami. ¹⁸ *Yenan avômena, miñ lemimbiñ avômalô esak abô lôk veñbôlêk iyom ami. Mi, nunçwik thô esak kobom avanôn nena nônmê i sa.

¹⁹⁻²⁰ Kobom êñ hik thô nena abô avanôn hamô haviñ alalô. Ma donjom kapôlôñiy malaiñ hathak alalôaniñ kambom, êñ ma leññimbi nena Wapômbêñ hayala nômkama sapêñ ba anêñ lahiki hamôn ek alalô kapôlôñiy. Ba intu umiñ thohavloma ma kapôlômim êñjêk yaô. ²¹ *Aêñ ba aiyañ thêlô, alalô kapôlôñiy miñ hanan alalô bêñ ami, êñ ma hatôm amiñ lôklokwan ma kô mi hêk Wapômbêñ ma. ²² Ma malêla takatu ba alalô ateyani ek nêma, ma tem nêma iyom ek malê nena alalô asopa anêñ abô balabuñ lôk adum nôma takatu ba hadum yani lamavi. ²³ *Ma anêñ abô balabuñ hanan nena nônmimimbiñ anêñ Nakaduñ Yisu Kilisi anêñ athêñ lôk lemimimbiñ mólôviyañ êtôm atu ba hanan. ²⁴ *Ôpatu ba hasopa Wapômbêñ

anêñ abô balabuñ ma hamô haviñ yani ma yani hamô haviñ ôpêñ. Ma Lovak Mathen atu ba Wapômbêñ hêv hadêñ alalô intu hik thô nena Wapômbêñ hamô haviñ alalô.

4

Noyawê ba ôngô nena halêm anêñ êsê

¹ *Aiyañ thêlô, nê plopet abôyan bêñ anôn bôk i pik mayaliv. Ba intu miñ nônmimimbiñ nê takatu ba enañ nena Lovak Mathen hêv abô hadêñ i ami. Mi, noyawê katô ba ôngô nena iniñ abô halêm anêñ Wapômbêñ anêñ Lovak Mathen mena mi e? ² *Ma tem noyala abô takatu ba halêm anêñ Wapômbêñ anêñ Lovak Mathen ma aêntêk. Ôpatu ba hanan anêñ hêvhaviñ bêñ nena, “Yisu Kilisi bôk habitak anyô anôn” ma Lovak Mathen hêv abô êñ hadêñ ôpêñ. ³ *Ma donjom ôpatu ba miñ hanan anêñ hêvhaviñ Yisu bêñ aêñ ami, ôpêñ anêñ abô miñ halêm anêñ Wapômbêñ ami. Mi, halêm anêñ ôpatu ba hapôlik hathak Kilisi atu. Mólô bôk olanjô nena anyô hapôlik ek Kilisi êñ tem êlêm ma lêk anêñ auk hamô pik yôv.

⁴ *Ma donjom yenan avômena, mólô ma Wapômbêñ anêñ ba ôpatu ba hamô haviñ mólô ma bêñ ek ôpatu ba hamô pik. Ba intu mólô bôk ômô nê takêñ lu yôv. ⁵ *Thêlô ma pik anêñ ba intu enañ pik anêñ abô ba avômalô pik elanjô. ⁶ Ma donjom alalô ma Wapômbêñ anêñ ba avômalô takatu ba eyala Wapômbêñ elanjô alalôaniñ abô. Ma donjom avômalô takatu ba miñ Wapômbêñ anêñ ami miñ elanjô alalôaniñ abô ami. Ma aêñ iyom, alalô tem nayala Lovak Mathen anêñ abô avanôn lôk auk pik anêñ abôyan.

Wapômbêñ ma leññhaviñ anêñ ôdôn

⁷ Aiyañ thêlô, leññhaviñ halêm anêñ Wapômbêñ ba intu mólô lemimimbiñ am. Avômalô takatu ba leññhaviñ hamô haviñ i, thêlô ma Wapômbêñ anêñ nali ba eyala yani. ⁸ Wapômbêñ ma leññhaviñ anêñ ôdôn ba intu opalêla takatu ba leññhaviñ mi hêk i ma miñ eyala Wapômbêñ ami. ⁹ *Wapômbêñ anêñ Nakaduñ donjom iyom ba hêv halêm pik ek alalô namô lôkmala esak yani. Kobom êñ hik thô nena yani lahaviñ alalô bêñ anôn. ¹⁰ *Miñ oson nena leññhaviñ anôn ma alalôaniñ leññhaviñ Wapômbêñ. Mi, leññhaviñ anôn ma aêntêk. Wapômbêñ lahaviñ alalô ba hêv Nakaduñ ba hama ek alalôaniñ kambom anêñ malaiñ miñ êpôm alalô ami.

* 3:11: Jon 13:34 * 3:12: Stt 4:8 * 3:13: Jon 5:18-19 * 3:14: Jon 5:24 * 3:15: ALK 21:8 * 3:16: Jon 13:1; Gal 1:4 * 3:17: Lo 15:7 * 3:18: Jem 2:15-16 * 3:21: Hib 4:16 * 3:23: Jon 6:29; 13:34 * 3:24: 1Jon 4:13 * 4:1: Mat 7:15; 1Te 5:21; 1Jon 2:18; 2Jon 7 * 4:2: 1Ko 12:3 * 4:3: 1Jon 2:18 * 4:4: Mat 12:29; 1Jon 5:4-5 * 4:5: Jon 8:47; 15:19 * 4:9: Jon 3:16 * 4:10: Lom 5:8-10; 1Jon 2:2 * 4:12: Jon 1:18

¹¹ Aênj ba aiyanj thêlô, Wapômbênj bôk la-havinj alalô bênj anôj ba intu mavi ek môlô lemimimbij mólôvianj aênj iyom. ¹² *Anyô te mij bôk hayê Wapômbênj ami. Ma dojtom alalô lenjinhavij i ma Wapômbênj hamô havinj alalô ma anênj lahavinj êj hik anôj haminj alalô.

¹³ *Wapômbênj bôk hêv anênj Lovak Matherj yôv hadênj alalô ba intu nayala nena lêk amô havinj yani ma yani hamô havinj alalô. ¹⁴ Ma yêlô bôk ayê hathak malarinj ba lêk ananj bênj nena Lambô bôk hêv Nakaduj halêm ek nêv avômalô pik bulubinj. ¹⁵ Opalêla takatu ba enanj ininj êvhavinj bênj nena, "Yisu ma Wapômbênj anênj Nakaduj", êj ma Wapômbênj hamô havinj thêlô ma thêlô êmô havinj Wapômbênj. ¹⁶ Ba intu alalô ayala lôk aêvhavinj nena Wapômbênj lahavinj alalô.

Wapômbênj ma lenjinhavinj anênj ôdôj ba intu opalêla takatu ba lenjinhavinj hamô havinj i ma êmô havinj Wapômbênj ma Wapômbênj hamô havinj i. ¹⁷ Alalô amô aênj, êj ma lenjinhavinj hik anôj haminj alalô ba intu tem alalô naminj lôklokwanj ma kô mi êndênj waklavônj Wapômbênj indum abô. Pik êntêk ma asopa lojôndê thêthôj hatôm yani bôk hasopa yôv ba intu tem mij nakô ami. ¹⁸ Wapômbênj lahavinj alalô ba intu mij nakô ami. Anênj lahavinj ma mabu anôj ba intu hêv kô vê. Ma opalêla atu hakô ek waklavônj nindum abô hik thô nena lenjinhavinj mij hik anôj haminj yani ami.

¹⁹ Wapômbênj lahavinj alalô hamôj ba intu lenjinhavinj hamô havinj alalô. ²⁰ Anyôla atu ba mij lahavinj iviyanj atu ba hayê i ami, êj ma mij hatôm laimbij Wapômbênj atu ba mij hayê ami. Ba intu anyôla hananj nena, "Yalenhavij Wapômbênj" ma dojtom hapôlik ek iviyanj, ôpênj ma anyô abôyanj. ²¹ *Wapômbênj bôk hêv abô balabunj yôv hadênj alalô nena, "Opalêla takatu ba lenjinhavinj Wapômbênj ma lenjimbij iviyanj imbij."

3

Êvhavij Wapômbênj Nakaduj

¹ *Avômalô takatu ba êvhavinj nena Yisu ma Mesaya bôk ibitak Wapômbênj nali yôv. Ma avômalô takatu ba lenjinhavinj Lambô ma ethak lenjinhavinj anênj nali aênj iyom. ² Alalô lenjinhavinj Wapômbênj lôk asopa anênj balabunj, êj ma hik thô nena alalô lenjinhavinj Wapômbênj nali havinj. ³ *Alalô lenjinhavinj Wapômbênj, êj ma athak asopa anênj abô

balabunj. Ma anênj balabunj mij malainj ek nasopa ami ⁴ ek malê nena Wapômbênj anênj nali sapênj ik vovak ba êmô pik anênj lôklokwanj lu hathak êvhavinj. ⁵ Ma avômalô takatu ba ik vovak havinj pik anênj lôklokwanj ba êmô lu ma opalêla? Thêlô ma avômalô takatu ba êvhavinj nena Yisu ma Wapômbênj Nakaduj.

Lavôgij atu ba hik Yisu thô

⁶ *Ma Yisu Kilisi halêm pik ba anênj hathik njanj lo anênj thalalenj hanjasô hik yani thô. Mij njanj iyom ami. Mi, njanj lo thalalenj. Ma Lovak Matherj atu ba hananj abô avanôj iyom hik yani thô havinj. ⁷ Aênj ba intu nôv lokwanjlo hik yani thô aentêk. ⁸ *Lovak Matherj lo njanj ma thalalenj. Ma thêlô lô êj êlôk hathak auk dojtom iyom. ⁹ *Alalô athak êvhavinj jê pik takatu ba ik nôv thô ininj abô. Ma Wapômbênj anênj abô ma hamô vulinj ek malê nena halêm anênj Wapômbênj da. Ma yani hik Nakaduj thô hathak nôv lô êntêk. ¹⁰ *Opalêla takatu ba êvhavinj Wapômbênj Nakaduj eyala hêk kapôlôgij nena abô takênj ma avanôj. Ma dojtom avômalô takatu ba mij êvhavinj Wapômbênj ami ma idum ba yani habitak hatôm anyô abôyanj ek malê nena mij êvhavinj abô takatu ba hananj hathak Nakaduj ami.

¹¹ Ma abô takatu ba Wapômbênj hêv hadênj alalô ma aentêk. Hêv alalô lôkmala namô wak nôvbênj intu sapênj. Ma lôkmala êj anênj ôdôj ma Nakaduj. ¹² *Ôpatu ba hamô havinj Nakaduj ma hawa lôkmala êj. Ma dojtom opalêla takatu ba mij êmô havinj Wapômbênj Nakaduj ami ma mij ewa lôkmala êj ami.

Lêk awa lôkmala yôv

¹³ *Yahato abô takêntêk hadênj môlô takatu ba ôêvhavinj Wapômbênj Nakaduj anênj athênj ek noyala nena lêk owa lôkmala atu ba nôvô wak nôvbênj intu sapênj yôv.

¹⁴ *Ma alalô atenj yani hathak nôvlate hatôm yani anênj lahavinj, êj ma tem endanjô. Ba intu mij nakô nena tem mij endanjô alalôaninj abô ami. Mi, tem endanjô. ¹⁵ Alalô ayala nena yani hathak halanjô alalôaninj apetenak. Ba malêla takatu ba ananj hik yani lij ma nayala katô nena yani tem nêv.

¹⁶⁻¹⁷ Ma kobom lokbanj sapênj ma kambom iyom. Kambom vi tem mij endom anyô ni loj atum ami. Ba hâyê mólôvianj idum kambom êj, ma notenj mek ma Wapômbênj tem nêv thêlô lôkmala. Ma dojtom kambom vi halom anyô hi loj atum ba mij yahananj ek notenj mek esak thêlô êj ami.*

* 4:13: 2Ko 1:22; 1Jon 3:24 * 4:21: Mak 12:29-31 * 5:1: 1Jon 4:15 * 5:3: Jon 14:15,23-24 * 5:6: Jon 1:29-34 * 5:8: Jon 15:26 * 5:8: Mose anênj balabunj hananj nena anyô ju mena lô la enanj abô te ma avanôj (Lo 19:15). * 5:9: Jon 5:32-37 * 5:10: Jon 5:36-40 * 5:12: Jon 3:36 * 5:13: Jon 20:31 * 5:14: Jon 14:13-14; 1Jon 3:21-22 * 5:16-17: Nôgô Mak 3:29 ma Matyu 12:31 lôk Hiblu 6:4-6 lo 10:29-31.

Abô anêḡ daḡ

¹⁸ *Alalô ayala nena avômalô takatu ba bôk ibitak Wapômbêḡ nali miḡ idum kambom thêthô ami. Mi, Wapômbêḡ Nakaduḡ hayabiḡ thêlô ba ḡgôk kambom atu miḡ hatôm êsôm thêlô ami. ¹⁹ Alalô ayala nena alalô ma Wapômbêḡ anêḡ, ma donḡtom pik sapêḡ ma êmô ḡgôk kambom atu anêḡ lôkliḡyak kapô. ²⁰ Alalô ayala nena Wapômbêḡ Nakaduḡ bôk halêm yôv ba hêv auk hadêḡ alalô ek alalô hatôm nayala Wapômbêḡ ôpatu ba avanôḡ. Ma alalô amô haviḡ yani atu ba avanôḡ lôk Nakaduḡ Yisu Kilisi. Yani ma Wapômbêḡ anôḡ biḡ lôk lôkmala atu ba nêmo wak nômbêḡ intu sapêḡ. ²¹ Yenaḡ avômena, nômo daim ek malêla takatu ba hawa Wapômbêḡ anêḡ loḡ.

* 5:18: 1Jon 3:9

Jon anêḡ kapyayañ Abô môḡ

Aposel Jon hato kapyay êntêk. Nê lôkawk enañ nena hato hadêḡ avômalô êvhaviḡ anêḡ malak te. Waktavôḡ êḡ ma kédôḡwaga ewa Yisu anêḡ Abô Mavi ba i luvuluvu ma avômalô êvhaviḡ eyabiḡ thêlô. Ma donḡtom kédôḡwaga abôyay everḡ haviḡ ba intu Jon hato ek thêlô neyabiḡ nê takatu ba esopa Yisu anêḡ abô avanôḡ iyom.

Hato kapyay êntêk hadêḡ 85 lo 95 AD malêvôḡ doḡo la.

Jon hêv lamavi

¹ Ya Biḡsu Jon ba yahato abô êntêk hadêḡ o avi atu ba Wapômbêḡ bôk halam yôv lôk nalumi.* Yalenḡhaviḡ môlô hathak abô avanôḡ ba miḡ ya iyom ami. Mi, avômalô takatu ba eyala abô avanôḡ êḡ haviḡ. ² Abô avanôḡ êḡ hamô alalô kapôlôḡiḡ ba tem êmô êtôm wak nômbêḡ intu sapêḡ ba intu yêlô lenḡhaviḡ môlô.

³ Kamik Wapômbêḡ lo Namalô Yisu Kilisi iniḡ wapôm lôk lenḡihiki ma labali êmô imbiḡ alalô takatu ba amô abô avanôḡ lôk lenḡihaviḡ kapô.

Nobalonḡ abô avanôḡ loḡ

⁴ *Yahapôm nalumi doḡo atu ba esopa abô avanôḡ hatôm atu ba Wakamik bôk havak haviḡ alalô ba intu yalenḡmavi anôḡ.

⁵ *Livôḡ, lêk yahathô o lokwanḡ nena alalô lenḡijimbiḡ i. Balabuḡ êntêk ba yahato ma miḡ lukmuk ami. Mi, môḡ anôḡ ma bôk alalô awa yôv. ⁶ Ma lenḡihaviḡ anêḡ ôdôḡ ma aêntêk nena alalô nasopa Wapômbêḡ anêḡ abô balabuḡ. Ma abô balabuḡ êḡ ma môlô bôk olanḡ hadêḡ môḡ anôḡ nena nomber imbiḡ lenḡihaviḡ.

⁷ *Kédôḡwaga abôyay bêḡ anôḡ bôk i pik mayaliv ek nesau avômalô. Thêlô miḡ êvhaviḡ nena Yisu bôk habitak anyô ba halêm pik ami. Anyô anêḡ aêḡ ma anyô abôyay lôk anyô hapôlik ek Kilisi. ⁸ Noyabiḡ am ek miḡ nônem yak esak vuli takatu ba alalô adum ku hathak ek naja ami. Êḡ ma tem noja unim vuli mavi lôkthô. ⁹ Ôpatu ba hawa auk yanḡda ba miḡ havalonḡ Kilisi anêḡ abô loḡ ami ma miḡ hamô haviḡ Lambô ami. Ma donḡtom ôpatu ba havalonḡ Kilisi anêḡ abô loḡ hamô haviḡ Lambô lo Namalô. ¹⁰ Anyôla hayô ek môlô ba miḡ hawa abô êḡ ami, êḡ ma miḡ nônem lemimmavi lôk noja

yani thô ba unim unyak ami. ¹¹ Hôêv lemmavi hadêḡ yani, êḡ ma hudum ku kambom êḡ haviḡ yani.

¹² Abô bêḡ anôḡ hêk ek yanḡ êndêḡ môlô, ma donḡtom yahadô ek yato êndôk kapyay. Yalenḡhabi yasôk ek alalô nanan abô imbiḡ i ek alalô lenḡimavi bêḡ anôḡ.

¹³ Mamuyanḡ atu ba Wapômbêḡ bôk halam yôv anêḡ nali* êv lenḡimavi hadêḡ môlô.

* **1:1:** Nê lôkawk doḡo enañ nena, "Avi lôk nali êḡ ma abô lôk kup ma anêḡ ôdôḡ nena avômalô êvhaviḡ anêḡ unyak mathenḡ te. Ma yanḡ lôk nali (2 Jon 13) ma hatôm unyak mathenḡ yanḡ." * **1:4:** 3Jon 3 * **1:5:** 1Jon 2:7 * **1:7:** 1Jon 4:1-3

* **1:13:** Hatôm unyak mathenḡ yanḡ anêḡ avômalô êvhaviḡ. Nôḡô 2 Jon 1.

Jon anêṅ kapyā te lô Abô mōṅ

Aposel Jon hatō kapyā êntêk hadêṅ Gaius. Diotlepes ma avômalô êvhaviṅ anêṅ malak te iniṅ avaka. Ma yani hadô ek enja kêdôṅwaga takatu ba Jon hêv i ba i loṅ êṅ thô. Ma donṅtom Gaius hawa i thô ba intu Jon hatō hadêṅ yani ek indum yani lamavi.

Hato kapyā êntêk hadêṅ 85 lo 95 AD malêvōṅ doho la.

Jon hêv lamavi hadêṅ Gaius

¹ *Ya Biṅsu Jon ba yahato kapyā êntêk hadêṅ o yenaṅ aiyaṅ Gaius. Yalenṅhaviṅ o hathak abô avanôṅ.

² Aiyaṅ, yahateṅ mek ek lemvimkupik lôk anêṅ ku lôkthô imbitak mavi êtôm anêṅ hôêvhaviṅ hamô mavi. ³ *Aiyaṅ doho êvô êlêm ba enaṅ nena hosopa abô avanôṅ dedauṅ mavi hathak nômkama sapêṅ atu ba hudum ba intu yalenṅmavi anôṅ. ⁴ Yahalanô nena yenaṅ avômena esopa abô avanôṅ atu, êṅ ma hadum yalenṅmavi anêṅ dôêṅ.

Gaius hadum kobom mavi

⁵ Aiyaṅ, hoyabiṅ kêdôṅwaga abô avanôṅ takatu ba êlêm anêṅ loṅ buyaṅ ma thêlô ma ṅê masôm ek o, êṅ ma hudum nôṅ mavi anôṅ. ⁶ *Thêlô bôk enaṅ hathak anêṅ lemṅhaviṅ atu bêṅ hadêṅ avômalô êvhaviṅ anêṅ loṅ êṅ yôv. Ba êthôk hathak loṅbô ma mavi ek undum aêṅ ba nêṅ thêlô sa êtôm Wapômbêṅ da anêṅ lahaviṅ ek ini buyaṅ. ⁷ *Hathak athêṅ êṅ, ma thêlô i ma miṅ ewa nômlate anêṅ ṅê daluk ami. ⁸ Ba intu mavi ek nanêṅ ṅê takêṅ sa ek alalô nambitak ṅê ku imbiṅ thêlô esak abô avanôṅ.

Diotlepes hadum kambom

⁹ Bôk yahato kapyā hi avômalô ôdôṅ êvhaviṅ yôv hathak nôṅ takatu, ma donṅtom Diotlepes miṅ hathak halanô yêlôaniṅ abô ami. Mi, lahaviṅ imbitak anyô bêṅ. ¹⁰ Aêṅ ba yahathôk ma tem yanaṅ anêṅ kambom êṅ bêṅ. Yani hathak hanaṅ abô kambom takatu ba ôdôṅ mi hathak yêlô. Ma hadum kambom bêṅ yaṅ haviṅ nena hadô ek enja kêdôṅwaga abô avanôṅ takatu ba êlêm thô. Ma hamuṅ loṅ siṅ ek avômalô takatu ba leṅṅhaviṅ neja i thô lôk hadum ek nêṅ i vé êṅjêk avômalô ôdôṅ êvhaviṅ.

Demitlius hadum mavi

¹¹ *Aiyaṅ, miṅ undum ek osopa ṅê kambom verṅṅwam ami. Mi, osopa mavi iyom. Ôpatu ba hadum mavi ma Wapômbêṅ anêṅ.

Ma ôpatu ba hadum kambom ma miṅ bôk hayê Wapômbêṅ ami.

¹² Avômalô lôkthô enaṅ abô mavi hathak Demitlius ma abô avanôṅ hik loṅ haviṅ. Ma yêlô anêṅ aêṅ iyom ma hoyala nena yêlôaniṅ abô ma avanôṅ.

Abô anêṅ daṅ

¹³ *Abô bêṅ anôṅ hêk ek yato êndêṅ o, ma donṅtom yahadô ek yato. ¹⁴ Yalenṅhaviṅ yasôk yangê o ketheṅ oyaṅ ek alai nanaṅ abô imbiṅ i.

¹⁵ Yôhok êmô imbiṅ o. Anêṅ avômalô môlô êv iniṅ leṅṅmavi hathôk ek o. Ma nêṅ yalenṅmavi êndêṅ yenaṅ avômalô môlô tomtom atu ba êmô haviṅ o.

* **1:1:** Ap 19:29; Lom 16:23 * **1:3:** 2Jon 4 * **1:6:** Tit 3:13 * **1:7:** 1Ko 9:11-12 * **1:11:** 1Jon 3:6-10 * **1:13:** 2Jon 12

Jut anêḡ kapya Abô môḡ

Yisu yanḡ molok Jut hato kapya êntêk. Abô Glik ma elam nena Judas (Matyu 13:55; Mak 6:3). Hato ek nê êvhavinḡ neyabinḡ i esak kédôḡwaga abôyanḡ takatu ba ekopak êmô thêlô malêvôḡ. Kédôḡwaga abôyanḡ enanḡ nena avômalô êvhavinḡ hatôm nindum kambom ek malê nena Wapômbêḡ anêḡ lahiki ma bêḡ anôḡ ba intu avômalô êvhavinḡ idum kambom ma tem miḡ nêḡm vovanḡ êndêḡ i ami.

Hato kapya êḡ hadêḡ 65 AD la.

Jut hêv lamavi

¹ *Ya Jut, Yisu Kilisi anêḡ anyô ku ma Jems anêḡ yanḡ molok. Yahato kapya êntêk ek môlô takatu ba bôk halam yôv ek nôḡm Kamik Wapômbêḡ anêḡ lahaviniḡ kapô lôk Kilisi eyabinḡ môlô.

² Wapômbêḡ anêḡ kapô lôk labali ma lahaviniḡ êmô imbiḡnî môlô bêḡ anôḡ.

Noyabinḡ am ek kédôḡwaga abôyanḡ

³ Aiyarḡ thêlô, ya vovanḡ ek yato abô esak Wapômbêḡ anêḡ bulubiniḡ atu ba bôk hapôm alalô yôv. Ma donḡtom lêk malainḡ bêḡ te habitak. Ba intu yahato ek yasonḡ môlô lokwanḡ ek numiniḡ lôklokwanḡ ba nobalonḡ abô avanôḡ takatu ba alalô aêvhavinḡ loḡ. Wapômbêḡ bôk hêv abô avanôḡ êḡ yôv hadêḡ anêḡ avômalô matheḡ ek neyabinḡ katô. ⁴ *Malainḡ êḡ ma aêntêk. Nê abôyanḡ doho lêk eyenak ba ekopak êmô môlô kapô. Thêlô êpôlik ek alalôaniḡ Wapômbêḡ. Ma ethalamuniniḡ anêḡ wapôm ek nindum sek waliliniḡ lomaloma esak. Ma êvôlinḡ dôḡmiḡ ek alalôaniḡ Avaka atu Anyô Bêḡ, Yisu Kilisi. Bôsêbôk ma eto abô hathak vovanḡ takatu ba tem êpôm thêlô.

⁵ *Abô takêntêk ba tem yanarḡ ma bôk olanô yôv. Ma donḡtom tem yanarḡ esak loḡnbô ek lemimimbi katô. Sêbôk ma Anyô Bêḡ hêv anêḡ avômalô bulubiniḡ ba hawa i vê hêk Ijip. Ma donḡtom vêḡ ma hik takatu ba miḡ êvhavinḡ ami pôpônô. ⁶ *Ma lemimimbi anjela taksêbôk atu ba etak ininiḡ loḡ ba i mayaliv ma miḡ êmô ininiḡ loḡ lôkliḡyak tininiḡ ami. Ba intu Wapômbêḡ bôk hakak i loḡ hathak yak atu ba miḡ hatôm itip ami. Ma hadô i hamô loḡ momaniniḡ bêḡ kapô ek neyabinḡ waklavôḡ bêḡ nindum abô. ⁷ *Ma aêḡn i yom, bôk Sodom lo Gomola ma malak vi takatu ba êmô habobo êv i ek idum sek waliliniḡ

lôk ethak i mayaliv. Êḡ ma Wapômbêḡ habôk malak takêḡn hathak atum ba hik vovanḡ atum atu ba tem êpôm nê kambom thô hadêḡ alalô ek miḡ nasopa venjiḡgwam ami. Atum êḡ tem esariḡ êtôm wak nôḡmbêḡ intu sapêḡ.

⁸ Ma donḡtom lêk ma nê abôyanḡ takêḡn idum kambom takêḡn aêḡn i yom. Thêlô esopa ininiḡ niaviniḡ ba idum ininiḡ lenjiḡkupik habitak lôḡḡdôḡn lôk êdô nêwê Anyô Bêḡ lôk nê bêḡnêḡ vibiniḡ ma esokwanḡ anjela lôk athêḡn anêḡ lenj. ⁹ *Ma donḡtom Maikel, anjela lôk athêḡn bêḡn atu, miḡ hadum aêḡn ami. Mi, sêbôk ba thai lôk Sadan êkôki hathak Mose liḡkupik ma Maikel miḡ hasokwanḡ Sadan ba hanarḡ anêḡ kambom bêḡn ami. Mi. Yani hanarḡ nena, "Anyô Bêḡ da tem esariḡ o." ¹⁰ *Ma donḡtom lêk nê abôyanḡ takêḡn esokwanḡ nôḡkama takatu ba miḡ eyala ami. Hatôm alim bomanḡ, thêlô eyala lenjiḡkupik anêḡ thethanjak i yom ba nôḡm takêḡn habuliniḡ thêlô.

¹¹ *Kikaknena, malainḡ bêḡn tem êpôm il Thêlô esopa Kain atu ba hik yanḡ molok vônô vangwam lôk esopa Balam anêḡ kambom lahaviniḡ vuli ba havôn avômalô ek nindum kambom. Lôk êtôm Kola atu ba kapô hagiap ek Wapômbêḡ ba intu tem nema êtôm yani.

¹² *Môlô othak donḡtom ek onḡwanḡ nôḡm lemimhavinḡ am, êḡ ma nê takêḡn lêk êtôm nôḡm lelaik hamô môlô malêvôḡ. Esonḡ nena nôḡm êḡ ma nôḡm oyanḡ ba miḡ lenjiḡhabi Wapômbêḡ ami. Ma lenjiḡhabi thêlôda i yom ba eyarḡ ma lenjiḡpaliḡ avômalô vi. Thêlô miḡ ik anôḡ ami hatôm buliv atu ba lovak hayuv vôkê ba miḡ ôthôm hik ami. Thêlô êtôm alokwanḡ takatu ba miḡ hik anôḡ hadêḡ anêḡ waklavôḡ ami ba intu elav ôdôḡn thô, êḡ ma hatôm ḡama hapôm i bôlôḡn ju. ¹³ Thêlô hatôm ḡgwêk beleḡ lokwanḡ ba ininiḡ kambom hatôm ḡgwêk budum hangôli ba anêḡ wapôk thapuk hik ininiḡ mama thô. Ma êtôm vulinḡ atu ba i mayaliv. Wapômbêḡ bôk hapesanḡ bôlôvôḡn momaniniḡ kambom bomanḡ bêḡn te ek thêlô nêḡmô aêḡn êtôm wak nôḡmbêḡ intu sapêḡ.

¹⁴ *Inok ma Adam anêḡ lim ôdôḡn te bahenji ba lahavuju. Bôk hanarḡ abô plopet hathak nê abôyanḡ takatu ba lêk ibitak nena, "Odanôḡ! Anyô Bêḡn tem êlêḡm imbiḡn anêḡ anjela matheḡ lubuḡlubuḡ" ¹⁵ ek endanô avômalô sapêḡ ininiḡ abô. Ma avômalô takatu ba miḡ esopa Wapômbêḡ ami ma tem nêḡm ininiḡ vuli viyanḡ êndêḡ i esak ininiḡ kambom takatu ba idum lôk êpôlik hathak yani ba enarḡ abô lôklala." ¹⁶ Thêlô ethak kapôlôḡniniḡ diḡdiḡn lôk etha avômalô vi. Ma esopa ininiḡ auk thethanjak. Ma êv ida liḡn lôk ebam

* 1:1: Mat 13:55 * 1:4: Gal 2:4; 2Pi 2:1 * 1:5: Kis 12:51; Nam 14:29-30 * 1:6: 2Pi 2:4 * 1:7: Stt 19:1-25; 2Pi 2:6,10 * 1:9: Dan 10:13,21; 12:1; Sek 3:2; 2Pi 2:11; ALK 12:7 * 1:10: 2Pi 2:12 * 1:11: Stt 4:7-8; Nam 16:1-35; 2Pi 2:15; 1Jon 3:12 * 1:12: 2Pi 2:13,17 * 1:14: Stt 5:18,21-24

avômalô vi ek thêlô leŋiŋmavi esak i ma nênem nômkama êndêŋ i.

Numiŋ lôklokwaŋ

¹⁷ O aiaŋ thêlô, lemimimbi abô takatu ba alalôaniŋ Anyô Bêŋ Yisu Kilisi anêŋ aposel bôk enaŋ ¹⁸ *hadêŋ môlô nena, “Waklavôŋ lôkthô anêŋ daŋ ma tem avômalô vi nimbi Wapômbêŋ lôk anêŋ avômalô liliŋ lôk nesopa iniŋ thethanak ma nêpôlik ek Wapômbêŋ.”

¹⁹ Abô êŋ hanaŋ hathak ŋê abôyaŋ takatu ba evak môlô vose hi lodôŋlodôŋ. Lovak Matherŋ miŋ hamô haviŋ i ami ba intu esopa auk pik iyom.

²⁰ *O aiaŋ thêlô, nodav unim lôkmala esak unim ôêvhaviŋ atu ba matherŋ anôŋ. Lôk notêŋ mek esak Lovak Matherŋ anêŋ lôklokwaŋ. ²¹ Nômô Wapômbêŋ anêŋ lahaviŋ kapô lôk noyabiŋ alalôaniŋ Anyô Bêŋ Yisu Kilisi anêŋ lahiki atu ba tem nêmlôkmala atu ba tem êmô êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ êndêŋ môlô.

²² Lemim injik am esak avômalô vi atu kapôlôŋiŋ ju. ²³ *Ma vi atu ba ebobo loŋ atum ma nôbôv i vê ketheŋ ek nêmi bulubiŋ. Ma vi atu ba lelaik hathak iniŋ kambom, kapôlômim ek i lôk nôkô esak iniŋ lelaik ek miŋ esale môlô thô ami.

Alalô nambô Wapômbêŋ anêŋ athêŋ

²⁴⁻²⁵ *Hathak alalôaniŋ Anyô Bêŋ Yisu Kilisi ma nambô Wapômbêŋ donjom atu ba hêv alalô bulubiŋ. Yani hatôm eyabiŋ o mavi ek miŋ nêmi yak ami. Ma tem enja môlô takatu ba kambom mi ba etak môlô numiŋ Wapômbêŋ thohavloma anêŋ deda lôkmaŋgiŋ kapô lôk lemimmavi bêŋ anôŋ. Alalô nanêmi deda lôkmaŋgiŋ lôk athêŋ lôkmaŋgiŋ ma lôklokwaŋ lôk lôkliŋyak ni êndêŋ yani. Yanida intu hamô aêŋ hadêŋ sêbôk ma lêk ma wak nômbêŋ intu sapêŋ! Avanôŋ.

Yisu hik Auk Loj Kapô thô hadêj Jon Abô môj

Aposel Jon hato kapy a êntêk hadêj avômalô êvhavij takatu ba Lom iniñ gavman lôk avômalô vi êv malaiñ hadêj i. Hato hathak wêj takatu ba Wapômbêj hik thô hadêj yani ek injik malêla takatu ba tem imbitak kethêj thô. Kapy a êntêk ma auk loj kapô bêj anôj hêk kapô.

Hato ek embatho avômalô êvhavij loj ek nimij lôklokwañ endeba êyô waklavôñ Yisu endelêm. Yisu halehalêm, êj ma Sadan lôk anêj avômalô takatu ba esopa yani tem nêpôm malaiñ bêj. Ma avômalô êvhavij tem nêmo mavi imbiñ Yisu êtôm wak nômbêj intu sapêj.

Hato kapy a êntêk hadêj 95 AD la.

Abô môj

¹ *Auk loj kapô êntêk ma Wapômbêj hêv hadêj Yisu Kilisi ek injik thô êndêj anêj avômalô ku esak nôm takatu ba tem imbitak kethêj. Yisu hêv anêj aje la ba hi hanañ ba hik thô hadêj anêj anyô ku Jon. ² Ma Jon hayê Wapômbêj anêj abô lôk abô avanôj takatu ba Yisu hanañ ma hanañ lôkthô bêj. ³ *Ma ôpatu ba hasam abô plopet êntêk ma êmô lôk lamavi. Ma ôpatu ba halanô ba hasopa ma êmô lôk lamavi ek malê nena waklavôñ lêk habobo.

Jon hato abô hadêj avômalô êvhavij ôdôj bahêjvi ba lahavuju

⁴ *Ya Jon yahato kapy a êntêk hi hadêj avômalô êvhavij anêj malak bahêjvi ba lahavuju takatu ba êmô plovins Esia. Anyô Bêj atu ba lêk hamô ma bôk hamô ba tem êlêm, yani anêj wapôm lôk labali êmô imbiñ môlô. Ma lovak mathen bahêjvi ba lahavuju atu ba êmô Anyô Bêj atu anêj loj hayabiñ avômalô anêj wapôm lôk yôhok êmô imbiñ môlô. ⁵ *Ma Yisu Kilisi atu ba hamiñ lôklokwañ hathak Wapômbêj anêj abô anêj wapôm lôk labali êmô imbiñ môlô aêj iyom. Yani anyô haviyô môj hêk ñama lôk hayabiñ kinj pik sapêj.

Yani lahavij alalô ba anêj thalalen hapole alalô vé hêk alalôaniñ kambom. ⁶ *Ma yani hatak alalô ek nambitak ñê nambok da êmô Kamik Wapômbêj anêj loj lôklinyak kapô. Nanêm athêj lôkmanjij lôk

lôklokwañ êndêj yani êtôm wak nômbêj intu sapêj. Avanôj.

⁷ *Ôjgô! Yani hamô buliv kapô ba halêm ba tem avômalô sapêj nêgê yani. Avômalô takatu ba bôk ibi yani lôk avômalô pik sapêj tem nêgê yani ba nedan asêj malêj. Avanôj, tem imbitak aêj.

⁸ *Anyô Bêj Wapômbêj hanañ nena, “Ya anyô môj anôj lôk havenj yam haviñ. Bôk yahamô ma lêk yahamô ma tem yasok. Lôklinyak sapêj ma ya iyom yenañ.”

Jon hayê Yisu

⁹ Ya Jon môlônim aiyaj. Wapômbêj hayabiñ alalô sapêj hamô anêj loj lôklinyak kapô ba alalô athak awa malaiñ lomaloma ba amiñ lôklokwañ hathak Yisu. Yahamô ñgavithôm anêj Patmos hathak yahanaj Wapômbêj anêj abô lôk yahanaj abô hathak Yisu. ¹⁰ Hadêj Anyô Bêj anêj waklavôñ ma Lovak Mathen anêj lôklokwañ hawa ya. Ma yahalanô kaêk bêj hatôm lavuak halan havenj ya yam ¹¹ ba hanañ, “Oto nôm takatu ba hâyê êndok kapy a ba nêm êndêj avômalô êvhavij ôdôj bahêjvi ba lahavuju takatu. Oto ni Epesus lo Smelna ma Pelgamum lo Taiataila ma Saldis lo Piladelpia ma Laodisia.”

¹² Ma yahik ya liliñ ek yangê kaêk atu ba elam hadêj ya, êj ma yahayê atum lam gol bahêjvi ba lahavuju hamiñ. ¹³ *Ma yahayê anyô hamô atum lam takêj malêvôñ ba hatôm anyô te nakaduj. Yani hik kwêv daim ba hayô va luvi ma havanjij sôp gol te hawê havenj bôm kabum. ¹⁴ *Ma anêj wakadok ñauñ ma thapuk anôj hatôm bok-sipsip vuluk lôk hatôm buliv thapuk anôj. Ma anêj madaluk ma hatôm atum dahalan. ¹⁵ Ma anêj vakapô ma hatôm aej mayav mabuj mavi atu ba êbok hamô atum ba habi kêdêkêdê. Ma anêj abô anêj pôk ma diñdij hatôm ñaj bêj halan. ¹⁶ *Yani havalon vulij bahêjvi ba lahavuju hamô yani ban vianôj. Ma biñ vovak daim te ba ma hêk luvi hale yani abôlêk. Ma yani thohavlo ma hatôm wak habi mathalalen kambom.

¹⁷ *Yahayê yani ma yahêv yak halok hêk yani va hatôm anyô ñama. Ma yani hatak ban vianôj hayô hêk ya ma hanañ, “Minj ôkô ami. Ya anyô môj ba havenj yam haviñ. ¹⁸ Ya ma ôpatu ba hamô lôkmala. Bôk yahama ma dojtom lêk yahamô lôkmala hatôm wak nômbêj intu sapêj. Ma yahavalon ñama lôk anêj loj iniñ vovalen. ¹⁹ Oto nôm takatu ba hâyê. Nôm takatu vi lêk hamô ma vi

* **1:1:** ALK 22:6 * **1:3:** ALK 22:7,10 * **1:4:** Kis 3:14-15; ALK 3:1; 4:5 * **1:5:** Sng 89:27; Kol 1:18 * **1:6:** 1Pi 2:9; ALK 5:10; 20:6 * **1:7:** Dan 7:13; Sek 12:10; Mat 24:30; Jon 19:34-37; 1Te 4:17 * **1:8:** ALK 21:6; 22:13 * **1:13:** Dan 7:13; 10:5 * **1:14:** Ese 43:2; Dan 7:9; 10:6; ALK 2:18; 19:12 * **1:16:** Hib 4:12; ALK 2:12; 19:15 * **1:17:** Ais 44:6; 48:12; ALK 2:8; 22:13

tem imbitak embenj yam. ²⁰ Êntêk ma abô loj kapó hathak vuliñ baheñvi ba lahavuju takatu ba hōyê hamô yabahañ vianôñ lók atum lam gol baheñvi ba lahavuju. Anêñ ôdôñ ma aêntêk: vuliñ baheñvi ba lahavuju takêñ ma añela baheñvi ba lahavuju takatu ba eyabin avômalô êvhavinj ôdôñ baheñvi ba lahavuju takatu. Ma atum lam gol baheñvi ba lahavuju takatu ma avômalô êvhavinj ôdôñ baheñvi ba lahavuju.”

2

Abô hi Epesus

¹ *Ma ôpêñ hanañ hadêñ ya nena, “Oto abô ni êndêñ añela atu ba hayabinj avômalô êvhavinj anêñ Epesus aêntêk:

Abô êntêk halêm anêñ ôpatu ba havalonj vuliñ baheñvi ba lahavuju hamô banj vianôñ ma haveñ atum lam gol baheñvi ba lahavuju malêvôñ. Ba hanañ nena:

² *Yahayala môlônim bók lo loj lók unim ku takatu ba udum ba umiñ lókklokwanj. Ma ôpôlik hathak nê kambom. Ma bók olañ nê takatu ba esau nena thêlô ma aposel ba oyala nena thêlô ma nê abôyanj. ³ Ma ovalonj yenañ athêñ loj ba malainj lomalama hapôm môlô ma doñtom umiñ lókklokwanj lók lemimvidonj ma miñ vau ami.

⁴ Ma doñtom môlônim kambom te hamô ba yahadô. Môlô miñ lemimhavinj ya hatôm môñ sêbók ami. ⁵ *Aêñ ba lemimimbi kobom mavi sêbók ma tem ôñgô nena môlô lêk ôêv yak bêñ anôñ. Aêñ ba node kapôlômim lilij ek nosopa loñôndê mavi sêbók atu. Ma mi ma tem yasók ek yanêm môlônim atum lam vav. ⁶ Ma doñtom môlô othak udum nôm mavi te nena môlô ôpôlik hathak avômalô takatu ba esopa Nikolas anêñ kobom hatôm atu ba yahapôlik aêñ iyom.

⁷ *Opalê atu ba lók lëndônj ma endanjo abô takatu ba Lovak Matheñ hanañ hadêñ avômalô ôdôñ takatu ba êvhavinj. Nê takatu ba lenjividonj ba miñ êv yak ami ma tem yatak thêlô ek nejanj alokwanj va atu ba hêv lôkmala hamô Wapômbêñ anêñ loj mavi anôñ kapó.”

Abô hi Smelna

⁸ Ma ôpêñ hanañ hathak lojnbô nena, “Oto abô ni êndêñ añela atu ba hayabinj avômalô êvhavinj anêñ Smelna aêntêk:

Abô êntêk halêm anêñ ôpatu ba hamôñ ba haveñ yam ma bók hama ba haviyô hathak lojnbô. Ma yani hanañ aêntêk:

⁹ *Yahayala malainj lomalama hapôm

môlô ba ômô thavuthinj, ma doñtom môlô ma nê lók nômkama bêñ hêk Wapômbêñ ma. Ma yahayala abô kambom takatu ba avômalô vi enañ hathak môlô. Thêlô esau nena thêlô ma Wapômbêñ anêñ avômalô Israel ma doñtom mi. Thêlô ma Sadanj anêñ avômalô. ¹⁰ *Miñ môlô nôkô esak malainj takatu ba tem êpôm môlô ketheñ ami. Odañô! Sadanj tem indum ek avômalô netak môlô doho êndôk koladôñ ek nesaê môlô. Ma môlô noja malainj êtôm wak laumiñ. Numiñ lókklokwanj endeba noma ma tem yanêm lôkmala atu ba nêmo êtôm wak nômbêñ intu sapêñ anêñ kuluj gol êndêñ môlô.

¹¹ *Opalê atu ba lók lëndônj ma endanjo abô takatu ba Lovak Matheñ hanañ hadêñ avômalô ôdôñ takatu ba êvhavinj. Nê takatu ba lenjividonj ba miñ êv yak ami ma tem miñ neja malainj esak njama atu ba haveñ yam ami.”

Abô hi Pelgamum

¹² Ma ôpêñ hanañ hathak lojnbô nena, “Oto abô ni êndêñ añela atu ba hayabinj avômalô êvhavinj anêñ Pelgamum aêntêk:

Abô êntêk halêm anêñ ôpatu ba havalonj binj vovak ba ma hêk luvi. Hanañ aêntêk: ¹³ Yahayala loj atu ba môlô ômô. Loj êñ ma Sadanj da hamô ba hayabinj, ma doñtom môlô ômô loj êñ ba ovalonj yenañ athêñ loj lókklokwanj. Ma hadêñ waklavôñj atu ba ik Antipas vônô hêk môlônim malak ma môlô miñ otak unim ôêvhavinj ya ami. Yani hêvhavinj ya bêñ anôñ ba hanañ yenañ abô bêñ hêk Sadanj anêñ loj.

¹⁴ *Ma doñtom môlônim kambom doho hêk ba yahadô. Môlô doho osopa plopet bô Balam anêñ abô. Sêbók ma yani hêv auk hadêñ Moap iniñ kinj Balak ek êndôk avômalô Israel lenj ek nindum kambom ba nejanj nôm takatu ba bók hêv hadêñ ngók lók nindum sek walilij. ¹⁵ Aêñ iyom ma môlô doho osopa Nikolas anêñ abô. ¹⁶ Aêñ ba node kapôlômim lilij. Mi ma tem yasók ketheñ oyay ba yanjik vovak esak yenañ binj vovak atu ba hale yaveñbôlêk êndêñ môlô takatu ba miñ ole am lilij ami.

¹⁷ *Opalê atu ba lók lëndônj ma endanjo abô takatu ba Lovak Matheñ hanañ hadêñ avômalô ôdôñ takatu ba êvhavinj. Nê takatu ba lenjividonj ba miñ êv yak ami ma tem yanêm nôm ‘mana’ êndêñ thêlô hatôm bók yahêv hadêñ Israel êmô loj thiliv. Mana êñ ma lêk hamô loj kapó. Ma tem yanêm thêlô valu thapuk te lók athêñ lukmuk atu ba eto hathak. Anyôla miñ

* 2:1: ALK 1:16 * 2:2: 1Jon 4:1 * 2:5: ALK 3:3
3:9 * 2:10: 2Ti 4:8; Jem 1:12 * 2:11: ALK 20:14; 21:8
16:4,14-15,33-34; Ais 62:2; Jon 6:48-50

* 2:7: Stt 2:9; ALK 22:2,19 * 2:9: 2Ko 11:14-15; ALK
* 2:14: Nam 22:1-25:2; 31:16; 2Pi 2:15 * 2:17: Kis

hayala athêj lukmuk êj ami ma ôpatu ba hawa iyom intu hayala.”

Abô hi Taiataila

18 *Ma ôpêj hanañ hathak lojbo nena, “Oto abô ni êndêj anjela atu ba hayabin avômalô êvhavinj anêj Taiataila aêntêk:

Abô êntêk halêm anêj Wapômbên anêj Nakadunj atu ba madaluk hatôm atum dahalañ ma vakapô hatôm aej mayav atu ba habi kédêkêdê. Hanañ aêntêk: 19 Yahayala môlônim kobom. Yahayala môlônim lemimhavinj lôk ôêvhavinj ma ôêv avômalô sa ba umiñ lôklokwanj iyom. Hadêj môj ma môlô udum ku dokte, ma doñtom lêk môlô udum ku bêj.

20 *Ma doñtom môlônim kambom te hêk ba yahadô. Avi te hatôm Jesebel hamô havinj môlô. Yani hasau nena yani ma avi plopet te, ma doñtom yani anêj abô halom yenañ jê ku ek nindum sek walilinj lôk nejanj nôm takatu ba êv da hadêj ngôk. Yani hadum kambom takêj, ma doñtom môlô miñ ôêv yani vê ami! 21 Yahêv waklavôñj ek yani ende kapô lilinj ba etak anêj sek walilinj, ma doñtom mi. Yani hadô. 22 Odañô! Tem yanêm lijinj bêj êndêj yani lôk yanêm malainj bêj êndêj jê takatu ba idum sek havinj yani ba miñ ele kapôlôñinj lilinj ami. 23 *Ma tem yangik yani anêj avômena pôpônô. Aêj ba avômalô ôdôñj êvhavinj lôkthô tem neyala nena ya ôpatu ba yahayê avômalô kapôlôñinj lôk ininj auk. Ba tem yanêm vuli êndêj môlô tomtom êtôm nôm takatu ba udum. 24 Ma doñtom lêk yahêv ku doñtom iyom hadêj môlô vi anêj Taiataila atu ba miñ osopa yani anêj abô ami. Lôk miñ oyala nôm atu ba elam nena, ‘Sadañ anêj auk loj kapô’ ami. Ku êj ma 25 *nobalonj unim auk loj endeba yatup am.

26 Nê takatu ba lenjinvidonj ba miñ êv yak ami ma idum yenañ yalenhavinj aleba hayô anêj danj, ma tem yanêm athêj bêj êndêj thêlô ek neyabinj avômalô pik lôkthô. 27 *Thêlô tem neja kôm aej ek neyabinj avômalô pik lôklokwanj ba nimbi thêlô ba nipup nenanena êtôm unj anôñj. Wakamik bôk hêv athêj bêj hadêj ya ba tem yandum aêj iyom êndêj thêlô. 28 *Ma tem yanêm vulinj lôkbôk êndêj thêlô imbinj. 29 Opalê atu ba lôk lëndôñj ma endañô abô takatu ba Lovak Mathenj hanañ hadêj avômalô ôdôñj takatu ba êvhavinj.”

3

Abô hi Saldis

1 *Ma ôpêj hanañ hathak lojbo nena, “Oto abô ni êndêj anjela atu ba hayabin avômalô êvhavinj anêj Saldis aêntêk:

Abô êntêk halêm anêj ôpatu ba hayabin Wapômbên anêj lovak mathenj bahenji ba lahavuju ma havalonj vulinj bahenji ba lahavuju. Ma yani hanañ aêntêk: Yahayala môlônim kobom. Avômalô esonj nena môlô ômô lôkmala. Ma doñtom mi, môlô bôk oma yôv. 2 Numbiyô! Môlônim ôêvhavinj lêk habobo ema ba intu nobatho am loj ek malê nena môlônim ku ma volonj oyanj hêk yenañ Wapômbên ma. 3 *Lemimimbi abô takatu ba bôk olanô ba ovalonj. Ma node kapôlômim lilinj ba nodovak abô êj vibinj. Môlô miñ oviyô ami, ma tem yasôk êtôm anyô vani ba môlô noboloba.

4 *Ma doñtom môlô naju iyom anêj Saldis intu unim sôp mabunj denanj. Unim kobom ma mavi ba intu embenj yam ma hatôm noba sôp thapuk ba nombenj imbinj ya. 5 *Nê takatu ba lenjinvidonj ba miñ êv yak ami tem nipuk sôp thapuk êtôm thêlô. Tem miñ yanêm thêlôninj athêj vê ênjêk kapyia lôkmala ami ma mi. Tem yenañ êndêj Wapômbênj lôk anjela nena, ‘Thêlô êj ma yenañ.’ 6 Opalê atu ba lôk lëndôñj ma endañô abô takatu ba Lovak Mathenj hanañ hadêj avômalô ôdôñj takatu ba êvhavinj.”

Abô hi Piladelpia

7 *Ma ôpêj hanañ hathak lojbo nena, “Oto abô ni êndêj anjela atu ba hayabin avômalô êvhavinj anêj Piladelpia aêntêk:

Abô êntêk halêm anêj ôpatu ba mathenj ma hanañ abô avanôñj iyom. Yani hayabinj Jelusalem lukmuk anêj badêj abôlêk anêj vovalenj hatôm Devit bôk hayabinj Jelusalem bô anêj. Yani hik vê ma miñ hatôm anyôla injik sinj ami. Ma yani hik sinj ma miñ hatôm anyôla injik vê ami. Yani hanañ aêntêk: 8 *Yahayala môlônim kobom. Odañô. Yahik unyak abôlêk te vê ek môlô ma miñ hatôm anyôla injik sinj ami. Yahayala nena anêm lôklokwanj ya yaôna, ma doñtom môlô osopa yenañ abô ba miñ ôvôlinj dômim hathak yenañ athêj ami. 9 *Sadañ anêj avômalô takatu ba enanj nena thêlô ma Wapômbênj anêj avômalô Israe, ma doñtom mi, thêlô enanj abôyanj iyom. Tem yandom thêlô ba nêlêm ek nede

* 2:18: ALK 1:14-15

* 2:20: 1Kinj 16:31; 2Kinj 9:22

* 2:23: Sng 7:9; Jer 17:10; ALK 20:12-13

* 2:25: ALK

3:11 * 2:27: Sng 2:9

* 2:28: ALK 22:16

* 3:1: ALK 1:4,16 * 3:3: Mat 24:43-44; 1Te 5:2; ALK 2:5; 16:15

* 3:4: Jut 23

* 3:5: Kis 32:32-33; Mat 10:32; Luk 12:8

* 3:7: Ais 22:22

* 3:8: 1Ko 16:9

* 3:9: Ais 45:14;

49:23; 60:14; ALK 2:9

* 3:10: Luk 21:19; 2Ti 2:12

venjindõj lélõ êndêj mólõ ma neyala nena yalenhaviñ mólõ. ¹⁰ *Mólõ othak osopa yenañ abõ balabuñ lók umiñ lóklókwañ. Ba intu tem yayabiñ mólõ mavi êndêj waklavõj malaiñ atu ba tem esaé avõmalõ pik bêñ êntêk lókhõ. ¹¹ Tem yasók kethen. Nobaloñ unim nõmkama anõj loj lóklókwañ ek anyõ yañ miñ enja mólõnim vuli ami.

¹² *Nê takatu ba leñjividoj ba miñ êv yak ami tem yatak thêlõ ek nimbitak êtõm yenañ Wapõmbêj anêj unyak mathen anêj landiñ. Thêlõ tem miñ netak ami. Ma tem yato yenañ Wapõmbêj anêj athêj lók Wapõmbêj anêj malak lõj anêj athêj nena Jelusalem lukmuk êyõngêk thêlõ. Malak êñ tem yenañ Wapõmbêj nêñ anêj leñ ba êndók ba élem. Ma tem yato yenañ athêj lukmuk êyõngêk thêlõ imbiñ. ¹³ Opalê atu ba lók lëndõj ma endañõ abõ takatu ba Lovak Matherj hanañ hadêj avõmalõ ôdõj takatu ba êvhaviñ.”

Abõ hi Laodisia

¹⁴ Ma ôpêj hanañ hathak lojnbõ nena, “Oto abõ ni êndêj anela atu ba hayabiñ avõmalõ êvhaviñ anêj Laodisia aêntêk:

Abõ êntêk ma halêm anêj ôpatu ba anêj athêj nena Avanõj Biñ. Yani ma anyõ hamiñ lóklókwañ ek hik Wapõmbêj anêj nõm avanõj thõ. Ma yani pik lo leñ sapêj anêj alañ. Ba hanañ nena: ¹⁵ *Yahayala nõm takatu ba mólõ othak udum ba mólõ miñ vovañ mena thilibuñ la ami. Yalenhaviñ mólõ vovañ mena thilibuñ la ma donjom mi. ¹⁶ Mólõ vovañ dokte ma thilibuñ dokte iyom ba yahadó. Ba intu tem yambululup mólõ vê ende yaverbõlêk. ¹⁷ *Mólõ othak onañ nena, ‘Ya anyõ valuselen bêñ ma ya anyõ lókmañgiñ ba yada hatõm.’ Ma donjom mólõ ôthõj paliñ nena mólõ kapõlõmim daluk kambom! Alikaknena, mólõ avõmalõ thavuthiñ ma malemim pusip ba õmõ kólõlõj. ¹⁸ *Yahanañ ek mólõ nõnêñ vuli yenañ gol atu ba êbók hamõ atum ba mavi ek numbitak lókmañgiñ. Ma nõnêñ vuli sõp thapuk ek nupuk ek miñ mama esak lemvingpopam ami. Ma nõnêñ vuli yak thók ek êndók malemim daluk ek õngõ tak. ¹⁹ *Takatu ba yalenhaviñ i ma yahayanda thêlõ ma yahêñ vovañ hadêj i ek nedañõ abõ. Aêñ ba mólõ nõngwêk lélê ek node kapõlõmim liliñ.

²⁰ *Odanõ. Yahamiñ unyak abõlêk ba yahapididiñ. Ma ôpatu ba halañõ ya ba

hik unyak abõlêk vê, ma tem yayõ kapõ ba yana ek yangañ nõm imbiñ yani ma enjañ nõm imbiñ ya. ²¹ Nê takatu ba leñjividoj ba miñ êv yak ami tem yatak i nêñõ yenañ loj yahayabiñ avõmalõ imbiñ ya, hatõm ya bók lovak yõv ma yahamõ haviñ Wakamik hamõ anêj loj hayabiñ avõmalõ. ²² Opalê atu ba lók lëndõj ma endañõ abõ takatu ba Lovak Matherj hanañ hadêj avõmalõ ôdõj takatu ba êvhaviñ.”

4

Anyõ Bêñ lók anêj loj hayabiñ avõmalõ

¹ *Vêm ma yahayê hathak lojnbõ ma unyak abõlêk anêj malak leñ ida bók hakyav ba hamiñ. Ma venbõlêk atu ba bók yahalañõ hatõm lavuak hanañ hadêj ya, “Osak ba õlêm ek yangik nõm takatu ba tem imbitak emben yam thõ êndêj o.” ² *Kethen oyan ma Lovak Matherj anêj lóklókwañ hawa ya ba yahayê Anyõ Bêñ anêj loj hayabiñ avõmalõ hamõ malak leñ ba anyõ te hayõ hamõ. ³ *Ma ôpêj anêj kupik habi kédêkédê hatõm valu te anêj athêj nena jaspá lók valu thalaleñ te anêj athêj nena konilian. Ma okthenuliñ te hawê haveñ Anyõ Bêñ êñ anêj loj hayabiñ avõmalõ ba habi deda hatõm valu sanjek atu ba elam nena emelal. ⁴ *Anyõ Bêñ anêj loj hayabiñ avõmalõ hamõ ma avaka hatõm 24 iniñ loj êmõ eyabiñ avõmalõ hawê haveñ ba hathañ siñ. Ma iniñ sõp ma thapuk ma kiñ iniñ kuluj epesañ hathak gol hamõ leñjñkadók. ⁵ *Damak hêv ma kakalu hik ba pók lóklala halêm anêj Anyõ Bêñ anêj loj hayabiñ avõmalõ. Ma Anyõ Bêñ anêj loj vima ma atum lam bahenji ba lahavuju hathañ hamõ. Ma atum takêñ ma Wapõmbêj anêj lovak mathen bahenji ba lahavuju. ⁶ *Ma Anyõ Bêñ anêj loj êñ vima ma nõmlate hatõm ngwêk hêk ma mabuñ mavi anõj hatõm liyali.

Ma yahayê nõm lókmala ayova êmõ malêvõj ba êwê everj Anyõ Bêñ anêj loj. Nõm lókmala ayova atu ba êmõ ma maleñdaluk hêk leñjñkupik lókhõ, hêk maleñ ba dômiñ haviñ. ⁷ *Nõm lókmala mõj ma hatõm avuñ laion, ma yañ haveñ yam hatõm bokmañkao malõ. Ma te lu thohavloma hatõm anyõ. Ma te ayova hatõm menak jeñ hayovak haveñ. ⁸ *Nõm lókmala ayova takêñ tomtom iniñ banik bahenji ba lahavute ma maleñjiñ hêk

* 3:12: Ais 62:2; 65:15; ALK 14:1; 21:2 * 3:15: Lom 12:11 * 3:17: Luk 12:21; 1Ko 4:8 * 3:18: Ais 55:1

* 3:19: 1Ko 11:32; Hib 12:6; ALK 2:5 * 3:20: Jon 14:23 * 4:1: ALK 1:1,10 * 4:2: Ais 6:1 * 4:3: Ese 1:28

* 4:4: ALK 3:18 * 4:5: Ese 1:13; Sek 4:2; ALK 1:4; 8:5; 11:19; 16:18 * 4:6: Ese 1:5-10,22; 10:14 * 4:7: Ese

1:10; 10:14 * 4:8: Ais 6:2,3; Ese 1:18; 10:12

lenjvinkupik lôkthô viyainj ba vikapô. Wak lo bôlôvôj sapêj ma enaj nena,

“Mathenj, mathenj, mathenj.

Wapômbêj Lôklokwanj Anôj ma anyô mathenj.

Yani bôk hamô, ma lêk hamô, ma tem êsôk.”

⁹ Nôm lôkmala takêj ethak êv athêj lôkmanjin hadêj yani lôk enaj nena yani ma Anyô Bêj lôk êv lenjinmavi hadêj ôpatu ba hamô Anyô Bêj anêj loj hayabinj avômalô ba hamô lôkmala hatôm wak nômbêj intu sapêj. Thêlô idum aêj, ¹⁰ *êj ma avaka 24 takatu êv yak êlôk êk Anyô Bêj atu ba hamô anêj loj hayabinj avômalô ma, ma êv yej hadêj ôpatu ba hamô hatôm wak nômbêj intu sapêj. Thêlô etak inij kuluj gol halôk hamô Anyô Bêj anêj loj hayabinj avômalô ma enaj,

¹¹ “Anyô Bêj iyom intu yêlôanij Wapômbêj.

O iyom hatôm onja deda lôkmanjin lôk athêj bêj ma lôklokwanj ek malê nena o iyom hopenaj nômkama lôkthô.

Ma nômkama lôkthô habitak ba hamô ek malê nena oda lemhavinj.”

5

Boksipsip Nakaduj hawa kapya

¹ *Ma yahayê ôpatu ba hamô anêj loj hayabinj avômalô. Ma havalonj kapya lôku bêj te hêk banj vianôj. Ba eto abô hêk vi ba vi. Ma ik sinj hathak nôm tôktôk bahenji ba lahavuju. ² Ma yahayê anjela lôklokwanj te halam kaek bêj, “Opalê te hatôm nê m nôm tôktôk vê ba ekak kapya êntêk?” ³ Ma dojtom anyôla te anêj lej mena pik mena pik kapô la minj hatôm ekak kapya êj ba ênjê kapô ami. ⁴ Ba intu yahalanj ba yahalanj ek malê nena minj êpôm anyô late ek ekak kapya êj ba ênjê kapô ami. ⁵ *Ma dojtom avaka takatu te hanaj hadêj ya, “Asêj dô. Nôngô avuj laion atu ba habitak anêj ôdôj Juda. Êj ma su lukmuk atu ba habiluk anêj Devit. Bôk hik vovak ba hamô lu ba intu hatôm nê m nôm tôktôk bahenji ba lahavuju takêj vê ma ekak kapya êj.”

⁶ *Ma yahayê Boksipsip Nakaduj te hamin ba anêj pôpô hêk inaj bôk ik vônô. Yani hamin Anyô Bêj anêj loj hayabinj avômalô ba hamin malêvôj ek nô m lôkmala ayova atu lôk avaka takatu. Anêj yakik bahenji ba lahavuju* ma madaluk bahenji ba lahavuju. Madaluk takêj ma Wapômbêj anêj lovak mathenj bahenji ba lahavuju atu ba bôk hêv hi pik lôkthô. ⁷ Ma Boksipsip Nakaduj hi hawa kapya hêk ôpatu ba hamô

anêj loj hayabinj avômalô banj vianôj.

⁸ *Yani hawa kapya yôv ma nô m lôkmala ayova atu lôk avaka 24 takatu êv yak halôk binj hêk Boksipsip Nakaduj ma. Tomtom ewa yej gita ma unj gol yaôna lôk kamuj êbôk ba ôv mavi hamô kapô ba hayô abôlêk sinj. Atum yova lôk ôv mavi êj ma avômalô mathenj inij mek. ⁹ *Ma thêlô êv yej lukmuk te aêntêk,

“O iyom hatôm onja kapya ba okak ma nê m nô m tôktôk vê ek malê nena bôk ik o vônô ba hathak anê m thalalej ma hôêv avômalô vuli.

Oda hôêv avômalô ôdôj lomaloma lôk abô lomaloma ma lenjvinkupik lomaloma lôk pik lomaloma sapêj vuli ek hôêv hadêj Wapômbêj.

¹⁰ *Hudum thêlô ibitak alalôanij Wapômbêj anêj avômalô takatu ba nê m ô anêj loj lôkinyak kapô lôk nindum anêj ku nê mbôk da. Ma tem nêtôm kinj ba neyabinj avômalô pik.”

Thêlô êv yej hadêj Boksipsip Nakaduj

¹¹ *Ma yahayê hathak loj bô ma yahalanj anjela lubujlubuj ba dumsêlê mi. Thêlô êwê lawê Anyô Bêj anêj loj hayabinj avômalô lôk nô m lôkmala ayova atu ma avaka takatu.

¹² Ma elam lôklala bêj aêntêk, “Boksipsip Nakaduj atu ba ik vônô ma yani hatôm enja lôklokwanj bêj lôk nômkama bêj lôk auk bêj lôk lôklijnyak bêj lôk athêj bêj lôk deda lôkmanjin lôk lenjinmavi bêj.”

¹³ Ma yahalanj nô m lôkmala lôkthô anêj malak lenj lo lenjêvôj ma pik lo pik kapô ma ngwêk lo ngwêk kapô sapêj êv yej aêntêk, “Anyô Bêj atu ba hamô anêj loj hayabinj avômalô lôk Boksipsip Nakaduj thai neja lenjinmavi bêj lôk athêj bêj lôk deda lôkmanjin lôk lôklokwanj bêj êtôm wak nômbêj intu sapêj.”

¹⁴ Ma nô m lôkmala ayova atu enaj, “Avanôj binj”. Ma avaka takatu êv yak halôk binj ma êv yej.

6

Boksipsip Nakaduj hakyav kapya anêj nô m tôktôk vê

¹ *Ma yahayê Boksipsip Nakaduj hakyav nô m tôktôk te môj vê. Ma yahalanj nô m lôkmala ayova takatu te halam kaek hatôm kakalu ba hanaj, “Ôlê m yainj ek nu pik.”

² *Êj ma yahayê bokhos thapuk te ma anyô te hayô hamô ba havalonj lunak lokwanj. Ma êv kinj inij kuluj hadêj yani. Ma hawa anêj

* 4:10: ALK 19:4 * 5:1: Ais 29:11; Ese 2:9-10 * 5:5: Stt 49:9; Ais 11:1,10; ALK 22:16 * 5:6: Sek 4:10; Jon 1:36; ALK 13:8 * 5:6: Yakik bahenji ba lahavuju êj hik thô nena yani ma anyô lôklokwanj kambom. * 5:8: Sng 141:2; ALK 8:3-4 * 5:9: Sng 33:3; 40:3; 96:1; 98:1 * 5:10: Kis 19:6; Ais 61:6; ALK 1:6; 20:6 * 5:11: Dan 7:10; Hib 12:22 * 6:1: ALK 4:6; 5:1 * 6:2: Sek 1:8; 6:1-6

bok ma hi pik hatôm anyô vovak laik te ek injik vovak ba êmô vovak sapêñ lu.

³Yôv ma Boksipsip Nakadun hakyav nôm tôktôk te ju ma nôm lôkmala te ju hanañ, “Ôlêm yainj ek nu pik.” ⁴Ma bokhos thalalenj te hale yainj. Ma êv athêñ hadêñ ôpatu ba hayô hamô ek ni pik ba nêv avômalô pik sapêñ ininj kapôlôñinj mavi vê ek nijik i vônô mayaliv. Ma êv binj vovak bêñ te hadêñ yani.

⁵Vêm ma hakyav nôm tôktôk te lô vê ma yahalañô nôm lôkmala te lô hanañ, “Ôlêm yainj ek nu pik.” Ma yahayê bokhos longavu te ma ôpatu ba hayô hamô ma havalonj skel ek enja nôm anêñ malainj. ⁶Ma yahalañô abô te halêm anêñ nôm lôkmala ayova atu malêvônj ba hanañ, “Nu undum ba bôm bêñ imbitak pik. Anyô hadum ku wak daluk te ma anêñ vuli dokte aêntêk: wit êtôm kilo donjtom mena bali êtôm kilo lokwanjlo. Ma donjtom minj umbulinj alokwanj lêñlêñ lôk yak wainj ami.”

⁷Yani hakyav nôm tôktôk te ayova vê ma yahalañô nôm lôkmala te ayova hanañ, “Ôlêm yainj ek nu pik.” ⁸Ma yahayê bokhos mayav hatôm nê ñama ininj kupik. Ma ôpatu ba hayô hamô ma anêñ athêñ nena, “Nama” ma “Nê Nama Ininj Loj” havenj yani yam. Ma êv athêñ hadêñ thai ek ini pik ba nijik nê pik ôdônj te ayova vônô esak binj vovak lôk bôm bêñ ma lijij bêñ lôk alim kamunj kambom lomaloma.

⁹Boksipsip hakyav nôm tôktôk te bahenji vê ma yahayê nê ñama dahôlônjinj hamô loj êbôk da vibinj anêñ malak lenj. Thêlô ma nê takatu ba bôk êvhavinj Wapômbêñ ba enanj anêñ abô bêñ ba ik i pôpônô. ¹⁰Ma elam lôklala nena, “Pik anêñ alanj Wapômbêñ, o ma anyô mathenj ma honanj abô avanônj iyom. Anjê am ka tem nêv vuli viyanj êndêñ avômalô pik takatu ba ik yêlô vônô?” ¹¹Êñ ma hêv sôp thapuk daim tomtom hadêñ i ma hanañ nena, “Nômô yaô dokte vêmam ende ba nijik môlôvianj takatu ba idum yenanj ku vônô imbinj am. Thêlô ik sapêñ atu ba yahatak, êñ ma tem yandum abô.”

¹²Ma yahayê ma Boksipsip Nakadun hakyav nôm tôktôk te bahenji ba lahavute vê. Ma duvianj bêñ te hêv ma wak habitak lonjavu hatôm sôp êkôk ek nê ñama. Ma ayônj anêñ léléyanj habitak thalalenj. ¹³Ma vulinj lenj êv yak halôk pik hatôm yavinj hayuv ba alokwanj va hagelelonj halôk pik. ¹⁴Ma lenj havuvi i kethenj oyanj hatôm ivuvi yêm. Ma dumlolê lôk ngavithôm sapêñ etak ininj loj.

¹⁵Ma pik ininj kinj lôk ininj nê bêñbêñ lôk nê vovak laik lôk nê lôk nômkama bêñ

lôk nê lôklokwanj lôk nê idum ku êmô alanji vibinj lôk nê takatu ba alanji mi, thêlô sapêñ ekopak êmô loj abyanj lôk valu abyanj anêñ dumlolê. ¹⁶Ma thêlô enanj hadêñ dumlolê lôk valu nena, “Nôsô êyômô yêlô ba nubunj yêlô ênjêk Anyô Bêñ atu ba hamô anêñ loj hayabinj avômalô malenj lôk Boksipsip Nakadun anêñ lamaninj. ¹⁷Thai ininj waklavônj lenjinmaninj bêñ atu lêk halêm ba opalê te hatôm iminj loj sinj am? Milôk.”

7

Ekavu Wapômbêñ anêñ léléyanj hayô hêk Israel hatôm 144,000

¹Vêm ma yahayê anjela ayova iminj pik êntêk êñ anêñ sanjanêñ ôdônj danj ayova. Thêlô iminj pik ayova atu ininj lovak sinj ek lovak minj iyuv embenj pik mena ngwêk mena alokwanj ami. ²Ma yahayê anjela yanj haviyô anêñ loj wak hathak ma hawa Wapômbêñ Lôkmala anêñ tinde nekavu léléyanj esak ba halêm. Ma halam kaêk lôklokwanj hi ek anjela ayova atu ba ewa athêñ ek nimbulinj pik lo ngwêk. Ba hanañ nena, ³“Minj numbulinj pik lo ngwêk ma alokwanj ami ende ba yêlô nakavu léléyanj êyônggêk alalôaninj Wapômbêñ anêñ nê ku luvônjinj am.” ⁴Ma yahalañô ekatunj nê takatu ba ekavu léléyanj hayôhêk i ma hatôm 144,000 anêñ Israel anêñ ôdônj lauminj ba lahavuju takatu. ⁵Aênj ba Juda anêñ ôdônj hatôm 12,000. Ma Luben anêñ 12,000. Ma Gat anêñ 12,000. ⁶Ma Asel anêñ 12,000. Ma Naptali anêñ 12,000. ⁷Ma Manasa anêñ 12,000. ⁷Ma Simeon anêñ 12,000. Ma Livai anêñ 12,000. Ma Isaka anêñ 12,000. ⁸Ma Sebulun anêñ 12,000. Ma Josep anêñ 12,000. Ma Benjamin anêñ 12,000. Thêlô lôkthô ma ekavu léléyanj êñ iyom.

Avômalô lubunlubunj lôk kwêv thapuk

⁹Vêm ma yahayê hathak lonjbô ma avômalô lubunlubunj anêñ pik lomaloma lôk ôdônj lomaloma lôk lenjinj kupik lomaloma lôk abô lomaloma sapêñ iminj Anyô Bêñ anêñ loj hayabinj avômalô lôk Boksipsip Nakadun ma. Minj hatôm nekatonj i ami. Thêlô ik kwêv daim thapuk lôk evalonj nôkyalô thananj hamô bahenjinj. ¹⁰Ma elam kaêk lôklokwanj ba enanj, “Wapômbêñ intu hamô Anyô Bêñ anêñ loj hayabinj avômalô lôk Boksipsip Nakadun iyom intu êv avômalô bulubinj.”

¹¹Ma anjela takêñ lôkthô iminj êwê evenj Anyô Bêñ anêñ loj hayabinj avômalô lôk avaka takatu lôk nôm lôkmala ayova atu. Ma thêlô êv yak halôk malenjinj hêk Anyô

* 6:8: Jer 15:1-3; Ese 5:12,17; 14:21 * 6:11: ALK 7:9,13; 19:14 * 6:12: Mat 24:29; Ap 2:20; ALK 8:12; 11:13; 16:18

* 6:13: Ais 34:4 * 6:14: ALK 16:20 * 6:15: Ais 2:10,19,21 * 6:16: Luk 23:30 * 6:17: Jol 2:11; Mal 3:2

* 7:1: Jer 49:36; Dan 7:2 * 7:3: Ese 9:4,6; ALK 9:4 * 7:4: ALK 14:1,3 * 7:10: ALK 5:6-7

Bêj anêj loj hayabin avômalô ma êv yej hadêj Wapômbêj. ¹² *Ba enaj, “Avanôj. Lejmavi bêj lôk deda lôkmanjij lôk auk bêj lôk mavi anôj lôk athêj bêj lôk lôklokwanj lôk lôklinjyak ni êndêj alalôanij Wapômbêj êtôm wak nômbêj intu sapêj. Avanôj.”

¹³ Ma avaka takatu te hanañ hik ya lij nena, “Nê lôk sôp thapuk takêntêk ma nê alêla ba êlêm anêj êsê?” ¹⁴ *Ma yahanañ hadêj yani, “Yenañ anyô bêj, oda hoyala.” Ma yani hanañ hadêj ya, “Thêlô ma nê takatu ba bôk etak Malainj Bêj ba ithik inij kwêv halôk Boksipsip Nakaduñ anêj thalalen ba intu inij kwêv ma habitak thapuk. ¹⁵ Aêj ba thêlô iminj Anyô Bêj anêj loj hayabin avômalô ba idum anêj ku wak ba bôlôvôñ iminj anêj unyak mathenj. Ma ôpatu ba hamô Anyô Bêj anêj loj êj tem imbi anêj unyak êyôngêk thêlô vôn ¹⁶ *ek thêlô mij nema kisi ami ma mij nesakmuninj ami lôk wak mij esaj i ami ma vovanj la mij êmbôk i ami. ¹⁷ *Boksipsip Nakaduñ atu ba haminj Anyô Bêj anêj loj malêvôñ tem imbitak thêlôniñ alañ ma tem endom thêlô ba ni ñaj lôkmala anêj loj. Ma tem Wapômbêj esav thêlô malenij thôk vê.”

8

Nôm tôktôk bahenji ba lahavuju

¹ Yôn ma Boksipsip Nakaduñ hakyav nôm tôktôk bahenji ba lahavuju takatu te vê ma malak lej lêk taktin hatôm wakma te vi. ² Vêm ma yahayê ajele bahenji ba lahavuju takatu ba iminj Wapômbêj ma. Ma êv lavuak bahenji ba lahavuju hadêj thêlô.

³ *Ma ajele yan halêm haminj loj êbôk da ba havalonj unj yaônate atu ba epesanj hathak gol ek nêmbôk nôm ôv mavi êndôk. Ma nôm ôv mavi bêj anôj êv hadêj yani ek yani etak êyômô avômalô mathenj inij mek takatu ba hamô loj êbôk da epesanj hathak gol ba hamô habobo Anyô Bêj anêj loj hayabin avômalô. ⁴ Ma nôm ôv mavi takatu anêj yova haviñ avômalô mathenj inij mek hatak ajele êj ban ba hi daku ek Wapômbêj. ⁵ *Ma ajele havalonj unj yaô êj ba hawa atum êbôk da halôk kapô ma habi halôk pik. Êj ma kakalu lôk damak bêj hik mayaliv ma duvianj bêj hayôkwinj.

Lavuak bahenji ba lahavuju

⁶ Ma ajele bahenji ba lahavuju takatu ewa inij lavuak bahenji ba lahavuju ba epesanj i ek niyuv.

⁷ *Ajele môj hayuv anêj ba hanañ. Êj ma ôthôm valokwanj hatôm ais lôk atum hathak donjom haviñ thalalen ba ibi halôk pik ma atum hathanj pik ôdôj te lô ma alokwanj lôk kamuj buêj lôkthô.

⁸ Ma ajele te ju hayuv anêj ba hanañ ma nômlate hatôm atum hathanj dumlolê bêj te ba ibi halôk ngwêk. Ma ngwêk ôdôj te lô habitak thalalenj. ⁹ Ma nômkama lôkmala takatu ba êmô ngwêk buêj lôkthô ema, ma yej loj êj lôkthô kambom.

¹⁰⁻¹¹ *Ma ajele te lô hayuv anêj ba hanañ ma vulinj bêj te hêv yak anêj lej ba hathanj inanj atum abin. Ma hêv yak halôk ñaj lôk kasukthôm ôdôj te lô. Vulinj êj anêj athêj nena ‘Manij’ ba intu ñaj sapêj anêj ôdôj te lô habitak manij kambom anôj. Ma avômalô bêj anôj inum ñaj êj ba ema ek malê nena ñaj lêk habitak manij kambom.

¹² *Ma ajele te ayova hayuv anêj ba hanañ ma wak anêj deda ôdôj te lô lôk ayôj anêj deda ôdôj te lô lôk vulinj ôdôj te lô mij ibi deda ami. Wak lo bôlôvôñ anêj ôdôj te lô momanjinij bêj hêk.

¹³ *Ma yahayê haminj ma yahalanô menak jej hayovak havenj lejêlvôñ ma halam kaêk, “Malainj, malainj, malainj tem êpôm avômalô pik ek malê nena ajele lokwanjlo eyabin denanj ba tem niyuv inij lavuak kethenj.”

9

Ajele te bahenji hayuv lavuak

¹ *Ma ajele te bahenji hayuv anêj lavuak. Ma yahayê vulinj te hêv yak anêj lej ba habup pik. Ma êv ku neyabinj Viv atu anêj abôlêk anêj vovaleñ hadêj vulinj êj. ² *Ma hakyav Viv abôlêk vê ma atum yova bêj habitak anêj Viv abyanj êj ba hatôm atum dahaya bêj te. Ma Viv anêj yova hava wak lo lej loj sinj ba habitak momanjinij kambom. ³ Ma atum yova êj habitak lôk kôm sopek ba halôk pik. Ba êv lôklokwanj hadêj thêlô hatôm danjavinj pik anêj lôklokwanj. ⁴ *Ma enaj hadêj thêlô nena, “Mij numbulinj kamuj lomaloma lo alokwanj ami. Ma numbulinj nê takatu ba Wapômbêj anêj lêlêyan mij hayôhêk thêlô luvôñinj ami.” ⁵ Mij êv thêlô ek nijik anyô vônô ami, ma nênem vovanj bêj iyom êtôm ayôj bahenji. Ba ininj vovanj êj hatôm danjavinj layuk habi anyô ba vovanj kambom. ⁶ *Wak takêj ma avômalô idum ek nema ma donjom ñama hêv i vê hêk thêlô. Ba mij ema ami.

* 7:12: ALK 5:12 * 7:14: Dan 12:1; Mat 24:21 * 7:16: Ais 49:10 * 7:17: Sng 23:2; Ais 25:8; ALK 21:4
 * 8:3: Kis 30:1-3; ALK 5:8 * 8:5: Kis 19:16-19; Wkp 16:12; ALK 11:19; 16:18 * 8:7: Kis 9:23-26; Ese 38:22; Jol 2:30
 * 8:10-11: Jer 9:15 * 8:12: Ese 32:7; ALK 6:12-13 * 8:13: ALK 9:12; 11:14 * 9:1: ALK 20:1 * 9:2: Stt 19:28; Kis 10:12-15; Jol 2:2,10 * 9:4: ALK 7:3 * 9:6: Jop 3:21; Jer 8:3 * 9:7: Jol 2:4

7 *Ma kôm takêñ êpôpêk i hatôm bokhos ba epesan i ek nijik vovak. Thêlônij malenij hatôm anyô ma lenijkadôk ma êkôk nômlate hatôm kuluj kij ba epesanj hathak gol.

8 *Ma thêlônij lenijkadôk ñauñ hatôm avi inij ma venijbôlêk yakik hatôm avuj laion abôlêk yakik. 9 *Ma thêlônij bôbôñij hatôm moko epesanj hathak aenj. Ma thêlônij banik pôk ba diñdinj bêñ hatôm yenj vovak takatu ba bokhos êvôv. 10 Ma inij lenjyuk ma hatôm danjavij ba inij lôklokwanj hamô lenjyuk takêñ ba ibi anyô hathak ma tem nêñem vovanj bêñ êndênj i êtôm ayôñ bahenji. 11 Ma inij kij te hayabinj thêlô ba yani ma Viv anêñ añela. Anêñ athêñ hathak abô Hiblu nena, “Abadon”, ma hathak abô Glik nena, “Apolon”. Ma athêñ êñ anêñ ôdôñ nena “Anyô Habulij Nômka Sápêñ”.

12 Malainj môñ hale ba hi, ma doñtom malainj ju tem embenj yam.

Añela te bahenji ba lahavute hayuv lavuak

13 Ma añela ali bahenji ba lahavute hayuv anêñ lavuak ba halarj ma yahalarj abô te halêm anêñ loñ êbôk da anêñ sananêñ danj ayova. Loñ êbôk da êñ epesanj hathak gol ba hamij Wapômbênj ma. 14 Abô êñ hananj hadênj añela ali bahenji ba lahavute atu ba hawa lavuak nena, “Opole añela ayova takatu ba bôk ekak i loñ ba êmô ñanj bêñ Yuletis vê ek ini.” 15 Êñ ma epole añela ayova êñ ek nijik avômalô pik ôdôñ te lô pôpônô. Wapômbênj bôk hakak i loñ ek neyabinj sondabênj lô ayôñ ma wakma atu ba lêk habitak ek nindum inij ku êñ. 16 Yahalarj ñê vovak takatu ba êyô êmô bokhos ma lubunlubun hatôm 200 milion.

17 Êntêk ma nôm takatu ba yahatulak ba yahayê nena bokhos lôk ñê takatu ba êyô êmô bokhos takêñ. Thêlônij moko bôbôñij anêñ lêlêyanj hatôm atum ba bôsôk lôk mayav hatôm solpa. Ma bokhos takêñ inij lenijkadôk hatôm avuj laion inij lenijkadôk. Ma atum lôk atum yova ma valu vovanj solpa hale venijbôlêk kapô ba hi. 18 Nôm malainj lô êñ hale venijbôlêk ba hik avômalô ôdôñ te lô lôkthô vônô. 19 Bokhos inij lôklokwanj ma hamô venijbôlêk lôk lenjyuk. Thêlônij lenjyuk ma hatôm umya ma umya takêñ inij lenijkadôk ethak êv vovanj hadênj avômalô.

20 *Ma avômalô nômbênj atu ba malainj lô êñ minj hik i vônô ami ma evalonj inij kambom lomalomna takatu loñ. Thêlô êv yenj hadênj ñgôk takatu ba epesanj hathak gol lo seleva ma aenj mayav lôk valu ma alokwanj. Ñgôk takêñ ma minj hatôm nêgê

tak lo nedanô abô ma nembenj ami. 21 Lôk minj etak inij kobom ik anyô vônô lôk êbôk sinij ma idum sek walilij lôk inij vani ami.

10

Añela lôk kapya yaónate

1 Ma yahayê añela lôklokwanj yanj halôk ba halêm anêñ lenj. Ba havuliv i hathak buliv lôk okthenulij hêk wakadôk. Ma thohavloma hatôm wak. Ma va luvi hatôm atum hathanj hamô alokwanj daim. 2 Ma yani havalonj kapya yaónate ba hakak hêk banj. Ma havakselap ba va vianonj hayô hamij ñgwêk ma vikenj hamij pik. 3 Ma yani halam kaêk hatôm laion te halarj. Yani halam, êñ ma kakalu bahenji ba lahavuju enanj abô. 4 *Yahalarj kakalu bahenji ba lahavuju enanj abô, êñ ma yahadum ek yato. Ma doñtom yahalarj abô halêm anêñ lenj nena, “Minj oto kakalu inij abô êñ ami ma êñjêk oda anêm auk iyom.”

5 *Êñ ma añela atu ba hamij ñgwêk lo pik hêv banj vianonj hathak lenj. 6 Ma havak balabunj hathak ôpatu ba hamô lôkmalâ hatôm wak nômbênj intu sapêñ ba hapesanj pik lo lenj ma ñgwêk lôk nômkama sapêñ anêñ athêñ. Ba hananj nena, “Wakma lêk habobo anêñ danj. 7 *Añela te bahenji ba lahavuju hayuv anêñ lavuak, êñ ma Wapômbênj anêñ abô lôk kup tem anêñ danj êtôm bôk ba hananj hadênj anêñ ñê ku plopet.”

8 Ma yahalarj abô atu ba halêm anêñ lenj hathak loñbô nena, “Onja ek añela atu ba hayô hamij ñgwêk lo pik ek onja kapya atu ba bôk ekak hêk banj.”

9 *Êñ ma yaha hadênj añela êñ ma yahananj ek nêm kapya yaóna êñ êlêm. Ma hananj hadênj ya nena, “Onja ba nongwanj. Tem vasiñ mavi êtôm bio thôk êmô vembôlêk, ma doñtom tem eyelanj lemsaam ba manij kambom.” 10 Êñ ma yahawa kapya yaóna êñ ba yahanj ba hamô yaveñbôlêk ma vasiñ mavi hatôm bio thôk. Ma doñtom yahatôkwênj ma yalenjoam manij kambom. 11 Vêm ma yani hananj hadênj ya, “Nu onanj abô plopet esak nôm takatu ba tem êpôm avômalô kupik lomalomna lôk pik lomalomna lôk abô lomalomna lôk inij kij sapêñ esak loñbô.”

11

Wapômbênj anêñ anyô ju atu ba enanj anêñ abô

1 *Ma añela te hêv kôm êv dôñ nômkama hathak hadênj ya. Ma hananj, “Nu otak êñjêk Wapômbênj anêñ unyak mathenj lôk loñ êbôk da lôk avômalô takatu ba êmô kapô ek nôñgô

* 9:8: Jol 1:6 * 9:9: Jol 2:5 * 9:20: Sng 115:4-7; 135:15-18; Dan 5:23; ALK 16:9,11 * 10:4: Dan 12:4,9

* 10:5: Lo 32:40; Dan 12:7 * 10:7: Amo 3:7 * 10:9: Ese 2:8-3:3 * 11:1: Ese 40:3; Sek 2:1-2 * 11:2: Luk 21:24; ALK 13:5

na anêj daim vithê. ² *Ma donjom min otak ênjêk unyak mathen anêj piklêvôj ami ek malê nena loj êj ma Wapômbêj hêv hadêj nê loj buyan. Thêlô tem nembak unyak mathen Jelusalem pesa êtôm ayôj 42. ³ Ma tem yanê yenan anyô ju ba thai neba kwêv kapôlôjij malain ma neja yenan abô ba ini nenan bêj êtôm wak 1,260.”

⁴ *Anyô ju êj êtôm alokwan oliv ju atu lôk atum lam ju atu ba iminj pik anêj alanj thohavloma. ⁵ *Ma anyôla hadum ek injik thai, êj ma tem atu ende thaivenjibôlêk ba esanj ôpêj vônô. Avandôj biñ, avômalô takatu ba idum ek nimbuliñ thai tem nema aêj iyom. ⁶ *Anyô ju êj enanj Wapômbêj anêj abô, êj ma thai ininj lôklokwan hêk ek nenan ba ôthôm mi lôk njan imbitak thalalerj ma malain lomaloma imbitak pik êtôm thai ininj lenjinhavinj.

⁷ *Thai idum ku enanj Wapômbêj anêj abô yôm ma alim bomanj atu ba hathak halêm anêj Viv atu kapô tem êyô ba injik vovak êndêj thai ba embak thai pesa ba nema. ⁸ *Ma thai ininj kupik tem ênjêk malak bêj anêj lojôndê bêj. Malak lôj êj anêj athêj kapô lo Sodom lo Ijip, loj êj bôk ik ininj Anyô Bêj vônô hathak alovalanjanjin. ⁹ Ma avômalô lenjvinjupik lomaloma lôk ôdôj lomaloma lôk abô lomaloma lôk pik lomaloma sapêj tem nêlêm nêgê anyô ju êj ininj kupik hêk lojôndê êtôm wak daluk lô ma wata te imbinj. Êtôm bôk enanj nena min hatôm nedav i ami. ¹⁰ Ma avômalô pik tem lenjnmavi lôk lêlô ma nêlêm nômkama êndêj i ek malê nena plopet ju atu ba êv malain hadêj thêlô lêk ema.

¹¹ *Ma donjom wak lô lôk wak te viyanj havinj hale ba hi, ma Wapômbêj hayuv auk lôkmala halôk thai ba thai iviyô iminj. Ma avômalô êyê thai ba êkô kambom. ¹² *Ma kaêk lôklokwan anêj lenj hananj hadêj thai, “Nosak ba nôlêm.” Êj ma thai ethak ba i lenj ma buliv hava thai sinj ba nê takatu ba bôk ik vovak hadêj thai iminj ba êyê. ¹³ *Kethenj oyanj ma duvianj bêj te hayô ba habulinj malak lôj ôdôj te lauminj ba hik avômalô hatôm 7,000 vônô. Ma avômalô vi atu ba êmô lôkmala êkô kambom ba êv athêj lôkmanjin hadêj Wapômbêj anêj lenj.

¹⁴ *Malainj te ju hale ba hi yôv. Ma malainj te lô tem êyô kethenj.

Anjela te bahenji ba lahavuju hayuv lavuak

¹⁵ *Ma anjela te bahenji ba lahavuju hayuv anêj lavuak ba halanj ma kaêk bêj anôj halêm anêj lenj ba elam aêntêk, “Pik lêk hamô Anyô Bêj lôk anêj Kilisi bahenjinj ma Anyô Bêj tem eyabinj wak nômbêj intu sapêj.”

¹⁶ Ma avaka 24 takatu ba êmô ininj loj eyabinj avômalô hamô Wapômbêj thohavloma êkôm ba malenj halôk ma êv yenj hadêj Wapômbêj. ¹⁷ Ma enanj, “Anyô Bêj Wapômbêj Lôklokwan Anôj, lêk hômô ma sêbôk oda hômô aêj. Mavi anôj ek lêk hoyabinj nômkama sapêj hathak anêj lôklokwan.”

¹⁸ *Avômalô daluk lenjinmaninj ek o, ma donjom anêj lemmaninj lêk hayô. Anêj waklavôj hayô ek undum abô ek avômalô njama.

Êj ma tem nêlêm ininj vuli mavi êndêj anêj nê ku plopet lôk anêj avômalô mathen takatu ba elanj anêj abô, avômalô bêj lôk avômalô yaô.

Wakma hayô ek nimbulinj avômalô takatu ba ibulinj pik.”

¹⁹ *Ma Wapômbêj anêj unyak mathenj atu ba hamô lenj anêj abôlêk hakyav ba yahayê alapa tabô hamô unyak mathenj êj kapô. Ma damak hêv lôk pôk lôk kakalu bêj lôk duvianj lôk ôthôm valokwanj hatôm ais hêv yak halôk.

12

Avi lo Wa bomanj

¹ Ma lavôjij bêj te havova hêk lenj: avi te hamô ma wak hawê haverj yani hatôm sôp ma hatak vakapô luvi hayô haminj ayôj. Ma vulinj lauminj ba lahavuju haminj wakadôk hatôm kinj ininj kuluj. ² *Yani hasabenj ba halanj ek embathu.

³ *Ma lavôjij yanj habitak lenj: Wa thalalerj bomanj bêj te ba anêj wakadôk bahenji ba lahavuju ma wakadôk lôkthô ma kinj ininj kuluj hamô. Ma wakadôk yakik hatôm lauminj hamô. ⁴ *Ma layuk havalij vulinj ôdôj te lô ba havalonj ba habi halêm pik. Ma Wa bomanj bêj atu haminj avi atu ba hapesanj i ek embathu anêj thohavloma ek havathu ma enjanj amena êj kethenj oyanj. ⁵ *Êj ma avi êj havathu namalô atu ba tem eyabinj avômalô pik sapêj lôklokwanj esak yani banj malainj. Aêj ba kethenj oyanj ma ewa yani ba i daku Wapômbêj atu ba hamô anêj loj hayabinj avômalô. ⁶ Ma avi êj

* 11:4: Sek 4:3,11-14 * 11:5: 2Sml 22:9; Sng 97:3 * 11:6: Kis 7:17-20; 1Sml 4:8; 1Kinj 17:1 * 11:7: Dan 7:21; ALK 12:17; 13:7; 17:8 * 11:8: Luk 13:34 * 11:11: Ese 37:5,10 * 11:12: 2Kinj 2:11 * 11:13: ALK 6:12; 16:18 * 11:14: ALK 9:12 * 11:15: Kis 15:18; Sng 10:16; Dan 2:44; 7:14 * 11:18: Sng 110:5; 115:13; Lom 2:5; ALK 20:11-13 * 11:19: Hib 9:4; ALK 8:5; 15:5; 16:21 * 12:2: Mai 4:10 * 12:3: Dan 7:7 * 12:4: Dan 8:10 * 12:5: Sng 2:9; Ais 7:14; 66:7; ALK 19:15 * 12:7: Jut 9

hasôv ba hi loj thiliv atu ba Wapômbêj bók hapesan yôv ek eyabinj yani êtôm wak 1,260.

7*Ma vovak bêj hêk malak lej ba Maikel lók anêj aŋela ik vovak hadêj Wa bomaŋ bêj atu. Ma Wa atu lók anêj aŋela iminj vianj ba ik vovak êj. 8 Ma Wa anêj lókklokwaj miŋ hatôm êj. Ba intu miŋ hatôm êmô malak lej esak loj bô ami. 9 *Aêj ba êv Wa bomaŋ bêj êj lók anêj aŋela vê hêk malak lej ba ekaliv i êlêm pik. Yani ma umya bôsêbók ba elam nena Njók Bêj ma Sadaŋ. Yani hathak hasau avômalô pik sapêj. 10 *Ma yahalaŋô kaêk te anêj lej ba hanaŋ, “Lêk ma alalôaniŋ Wapômbêj hêv alalô bulubinj ma anêj lókklokwaj habitak yainj ba yani hamô hatôm kin. Ma anêj Kilisi hadum ku athêj bêj ek malê nena aŋela lêk ibi ôpatu ba hanaŋ aiyaj thêlô bêj hamô Wapômbêj thohavloma bôlôvôj lo wak halók pik. 11 Thêlô êmô yani lu hathak Boksipsip Nakaduŋ anêj thalalenj lók Wapômbêj anêj abô takatu ba thêlô enaŋ. Thêlô iminj lókklokwaj ba miŋ êkô ek avômalô nijik thêlô vônô ami. 12 *Aêj ba môlô avômalô lej lemimmavi. Ma doŋtom malainj ek pik lo ŋgwêk ek malê nena Sadaŋ lêk halók ba hathók ek môlô. Yani lamaninj kambom ek malê nena yani hayala nena anêj waklavôj lêk bidonj.”

13 Wa bomaŋ bêj atu hayala nena lêk ibi yani halêm pik ba halupuninj avi atu ba havathu okna atu. 14 *Ma doŋtom Wapômbêj hêv menak jenj bok anêj banik luvi hadêj avi êj ek yani eyovak ba ni loj atu ba bók epesanj yôv ek neyabinj yani êtôm sondabêj lô ma wata te imbinj ek miŋ Wa imbulinj yani ami. 15 Ma Wa havululup ŋaj ba hatôm ŋaj bêj te habitak yani abólêk ba havenj avi êj yam ek enja yani ba ni. 16 Ma doŋtom pik hêv avi êj sa ba hakyav abólêk ba hanum ŋaj êj sapêj. 17 *Êj ma Wa lamaninj kambom hathak avi êj ba hi ek injik vovak êndêj avi êj anêj avômena vi. Thêlô ma ŋê takatu ba esopa Wapômbêj anêj abô balabuŋ lók enaŋ ininj êvhavinj atu hathak Yisu bêj. 18 Ma Wa haminj ŋgwêk anêj thathe danj.

13

Alim bomaŋ anêj ŋgwêk

1 *Ma yahayê alim bomaŋ te habitak ŋgwêk. Yani wakadôk baheŋvi ba lahavuju ba anêj yakik lauminj haminj wakadôk. Ma kin ininj kuluj lauminj hamô anêj yakik. Ma wakadôk takatu ma eto abôma hathak

Wapômbêj nena, “Yada ma Wapômbêj”.

2 *Ma alim bomaŋ atu ba yahayê hatôm avuŋ nyau bomaŋ bêj te ma va hatôm avuŋ bea va ma abólêk ma hatôm avuŋ laion te abólêk. Ma Wa bomaŋ bêj atu hêv anêj lókklokwaj lók anêj loj hayabinj avômalô lók athêj bêj hadêj alim bomaŋ êj. 3 *Ma yahayê wakadôk te inaŋ bók ik vônô ba pôpô bêj te hêk ma doŋtom bók hayôv. Ba intu avômalô pik sapêj esoj kambom ba esopa yani. 4 Ma thêlô êv yeŋ hadêj Wa bomaŋ bêj atu ek malê nena yani hêv anêj athêj bêj hadêj alim bomaŋ êj. Ma thêlô êv yeŋ hadêj alim bomaŋ êj ba enaŋ, “Opalê hatôm alim bomaŋ êntêk ma hatôm injik vovak êndêj yani? Mi anôj.” 5 *Wapômbêj hatak alim bomaŋ êj ek êmbôï ba enaŋ abômapopak esak yani lók eyabinj avômalô êtôm ayôj 42.*

6 Ma alim bomaŋ êj hanaŋ abô kambom hathak Wapômbêj da lók anêj athêj lók anêj unyak mathenj lók ŋê takatu ba êmô malak lej. 7 *Ma Wapômbêj hatak yani ek injik vovak êndêj anêj avômalô mathenj ba nênem yak. Ma enja athêj ek eyabinj avômalô ôdôj lomaloma lók leŋvinj kujuk lo-maloma lók abô lomaloma ma pik lomaloma sapêj. 8 *Ma avômalô pik lôkthô atu ba ininj athêj miŋ hêk kapyia lôkmala ami hadêj sêbók ba miŋ Wapômbêj hapesanj pik lo lej ami denaŋ ma tem nênem yeŋ êndêj alim bomaŋ êj. Kapyia lôkmala êj ma Boksipsip Nakaduŋ atu ba bók ik vônô anêj kapyia.

9 Opalê atu ba lók lëndôj ma endanô abô êntêk. 10 *Wapômbêj hatak anyô te ek ni koladôj ma tem yani ni koladôj. Wapômbêj hatak anyô te ek nijik yani vônô esak binj vovak ma tem nijik yani vônô esak binj vovak. Ba nôm êj habitak ma avômalô mathenj lôkthô niminj lókklokwaj ma nebalonj ininj êvhavinj loj majanj.

Alim bomaŋ anêj pik

11 Ma yahayê alim bomaŋ yanj habitak anêj pik kapô ba halêm yainj. Ma anêj yakik lokwanju hatôm boksipsip nakaduŋ. Ma doŋtom hanaŋ abô hatôm Wa bomaŋ bêj atu. 12 Yani hawa alim bomaŋ môŋ anêj lókklokwaj ek indum anêj ku. Yani hadum ba avômalô pik sapêj êv yeŋ hadêj alim bomaŋ môŋ atu ba bók ik vônô ma doŋtom anêj palê bók hayôv. 13 *Ma yani hadum lavôŋinj lôkmanjinj lomaloma ba bêj te ma atum hathaŋ ba hêv yak anêj lej ba halêm pik ba avômalô sapêj êyê. 14 Ma etak yani

* 12:9: Stt 3:1,14; Luk 10:18; 22:31; ALK 20:2 * 12:10: Jop 1:9-11; Sek 3:1 * 12:12: Ais 44:23; 49:13 * 12:14: Dan 7:25; 12:7 * 12:17: ALK 11:7 * 13:1: ALK 12:3; 17:3,7-12 * 13:2: Dan 7:4-6 * 13:3: ALK 17:8

* 13:5: Dan 7:8,25; 11:36; ALK 11:2 * 13:5: Ayôj 42 ma hatôm wak 1,260 (12:6) ma hatôm sondabêj lô ma wata te (12:14). * 13:7: ALK 11:7 * 13:8: Sng 69:28; ALK 17:8; 20:12,15; 21:27 * 13:10: Jer 15:2; 43:11; ALK 14:12

* 13:13: 1Kinj 18:24-39; Mat 24:24; ALK 19:20

ek indum lavôniņ takêj esak alim bomaņ yaj mōj anêj athêj ba esau avômalô pik. Yani hanaņ ek avômalô nepesaņ alim bomaņ mōj anêj dahô te ek nênem athêj bêj êndêj ôpatu ba bôk ik vônô hathak biņ vovak ma doņtom hamô lôkmala denaņ. ¹⁵ Ma etak yani ek iyuv auk êndôk alim bomaņ mōj anêj dahô ek dahô êj enaņ abô. Ma avômalô takatu ba miņ êv yeņ hadêj dahô êj ami, ma tem nijik thêlô vônô. ¹⁶ *Ma yani hapôviņ avômalô lôkthô ek neja lêlêyanj ênjêk baheņiņ vianôj mena ênjêk luvôniņ. Avômalô athêj bêj lôk athêj mi ma nê valu bêj lôk nê valu mi ma nê takatu ba êmô alaņsi vibiņ lôk nê takatu ba alaņsi mi lôkthô neja lêlêyanj êj. ¹⁷ Avômalô takatu ba lêlêyanj mi miņ hatôm nênem vuli nômkama lôk nênem iniņ nômkama ek anyô vi nênem vuli ami. Lêlêyanj êj ma alim bomaņ anêj athêj ma anêj athêj anêj lavôj. ¹⁸ Lêlêyanj êj anêj ôdôj ma hamô kapô anôj. O anyô lôkauk bêj, êj ma undum ku ek oyala alim bomaņ atu anêj lêlêyanj êj anêj ôdôj. Lêlêyanj êj ma anyô te anêj lêlêyanj. Ma ôpêj anêj lêlêyanj êj ma hatôm 666.

14

Boksipsip Nakaduņ lôk anêj avômalô

¹ Ma yahayê hathak loņbô ma Boksipsip Nakaduņ atu hamiņ dum Saion ma avômalô hatôm 144,000 imiņ haviņ yani. Ma anêj athêj lôk Lambô anêj athêj bôk eto yôv hêk thêlôniņ luvôniņ. ² *Ma yahalaņ thêlôniņ kaêk halêm anêj leņ hatôm hambaô diņdiņ ma hatôm kakalu bêj hêv yak. Kaêk êj ma hatôm avômalô êv yeņ gita. ³ *Thêlô êv yeņ lukmuk te hêk Anyô Bêj anêj loj hayabiņ avômalô lôk hêk nôm lôkmala ayova lôk avaka takatu maleņiņ. Anyôla miņ hatôm eyala yeņ êj ami, ma avômalô 144,000 takatu ba bôk Anyô Bêj hêv vuli i yôv hêk pik iyom itip eyala. ⁴ Thêlô ma nê takatu ba miņ bôk eyov avi ami ek malê nena thêlô itip majaan. Thêlô esopa Boksipsip Nakaduņ haveņ loj nômbêj atu ba yani hi. Wapômbêj hêv thêlô vuli hêk avômalô pik malêvôj ma thêlô ibitak hatôm da mōj ek Wapômbêj lôk Boksipsip Nakaduņ. ⁵ Abôyanj te miņ hale thêlô veniņbôlêk ami lôk kambom mi hêk Wapômbêj ma.

Aņela lokwanjô iniņ abô

⁶ Ma yahayê aņela yaj hayovak haveņ leņlêvôj. Yani havalonj Abô Mavi atu ba hamô hatôm wak nômbêj intu sapêj ek enaņ êndêj avômalô anêj pik lomaloma lôk ôdôj lomaloma ma abô lomaloma lôk

leņviņkupik lomaloma sapêj. ⁷ Ma yani halam kaêk nena, “Nôkô Wapômbêj ma nônem athêj lôkmaņgiņ êndêj yani ek malê nena waklavôj nindum abô lêk hayô. Nônem yeņ êndêj yani atu ba hapesaņ pik lo leņ ma űgwek lo űaņ sapêj.”

⁸ *Yôv ma aņela te ju hayô ma hanaņ, “Hêv yak, hêv yak. Malak lôk athêj bêj Babilon hêv yak. Yani bôk hadum ba avômalô pik lôkthô inum anêj waiņ lôklokwaņ ba elo molo ba idum sek lomaloma.”

⁹ *Ma aņela te lô haveņ thai yam hayô ma halam lôklala aêntêk, “Anyô late hêv yeņ hathak alim bomaņ atu lôk anêj dahô atu ba epesaņ ma hawa anêj lêlêyanj hêk uvôv mena baņ, ¹⁰ *êj ma tem yani inum Wapômbêj anêj lamaniņ êtôm waiņ. Waiņ êj ma daluk ba maniņ bomaņ. Ôpatu ba hanum ma tem enja vovaņ bêj ênjêk aņela lôk Boksipsip Nakaduņ maleņiņ ba atum valu solpa tem esaj yani. ¹¹ *Ma atum atu ba hêv vovaņ hadêj thêlô anêj yova tem esak ba ni wak nômbêj intu sapêj. Thêlô takatu ba êv yeņ hadêj alim bomaņ lôk anêj dahô atu ba epesaņ ba ewa anêj athêj anêj lêlêyanj tem miņ neja lovak dokte ami.”

¹² *Aêj ba avômalô mathêj takatu ba esopa Wapômbêj anêj abô balabaņ lôk êvhaviņ Yisu ma nebalonj iniņ êvhaviņ loj ba nimiņ lôklokwaņ.

¹³ Ma yahalaņj abô te anêj leņ hanaņ, “Oto aêntêk, ‘Lêk ba hi ma nê takatu ba esopa Yisu ba ema tem nêmô mavi.’” Ma Lovak Mathêj hik abô êj loj haviņ nena, “Avanôj, thêlôniņ kobom mavi tem ni imbiņ thêlô ba intu tem neja lovak esak iniņ ku malaiņ.”

Ewa pik anêj nôm anôj

¹⁴ *Yahamô ma yahayê anyô te hayô hamô buliv thapuk. Yani hatôm anyô te nakaduņ. Yani hakôk kuluj gol ma havalonj biņ kamuņ te ba ma kambom. ¹⁵ Ma aņela yaj hale yaiņ anêj unyak mathêj atu ma halam kaêk hadêj ôpatu ba hamô buliv ba hanaņ, “Onja anêm biņ kamuņ ba onde nôm esak ek malê nena waklavôj neja nôm anêj anôj lêk hayô.” ¹⁶ Êj ma ôpatu ba hamô buliv havalai anêj biņ halôk pik ba hadabêj pik anêj nôm anôj lôkthô ba hasup hathak doņtom ba hawa.

¹⁷ Ma aņela yaj hale unyak mathêj atu ba hamô malak leņ ba hawa biņ kamuņ ba ma kambom hatôm anyô hamôj hawa. ¹⁸ *Ma aņela yaj atu ba hayabiņ atum êbôk da hale yaiņ ba halam kaêk bêj hadêj aņela

* **13:16:** ALK 14:9-11; 16:2; 20:4 * **14:2:** ALK 1:15; 19:6 * **14:3:** Ais 42:10; ALK 5:9; 7:4 * **14:8:** Ais 21:9; Jer 51:7-8; ALK 17:2; 18:2,3 * **14:9:** ALK 13:12-17 * **14:10:** Stt 19:24; Sng 75:8; Ais 51:17,22; Jer 25:15-16; Ese 38:22; ALK 16:19; 20:10 * **14:11:** Ais 34:10 * **14:12:** ALK 13:10 * **14:14:** Dan 7:13 * **14:18:** Jol 3:13

havalonj biñ lók ma atu nena, “Onja anêm biñ ba odabêñ yak wainj anêñ mangayak takatu ba hamô pik ek malê nena anêñ anôñ bók hayôk yôv ba usup esak donjom.”¹⁹ Êñ ma yani havalj anêñ biñ hayô pik ma hasup yak wainj anôñ hathak donjom ba hatak halók loj evak wainj anôñ pesa ek neja anêñ thók. Loj êñ ma Wapômbêñ anêñ loj lamanij.²⁰ *Hamô malak bêñ viyaiñ ma evak yak wainj anôñ pesa hamô loj evak pesa ba halom ba hale abyanj. Ma avômalô inij thalalen hanjasô halók pik ba hasunj aleba hayô bokhos abólêk ma anêñ bêñ ma hatôm 300 kilomita.

15

Malainj anêñ danj

¹ Ma yahayê nômbithi bêñ yanj hêk leñ ba yahasonj kambom. Nôm êñ ma aéntêk: anjela bahenji ba lahavuju evalonj nômb malainj anêñ danj bahenji ba lahavuju ek malê nena Wapômbêñ anêñ lamanij lêk anêñ danj.² Ma yahayê nômlate hatôm ngwêk ba thêthê mavi hatôm liyali ba eyelanj haviñ atum. Ma nê takatu ba leñijvidonj ba miñ etak inij êvhavinj ami ba intu êmô alim bomanj lók anêñ dahô atu ba epesanj lók anêñ athêñ anêñ lélêyanj lu, thêlô iminj ngwêk danj ba ewa yenj gita atu ba Wapômbêñ hêv hadêñ thêlô.

³ *Ma êv Wapômbêñ anêñ anyô ku Mose lók Boksipsip Nakadunj inij yenj ba êv nena, “Anyô Bêñ Wapômbêñ Lóklokwanj Lókthô anêñ Ôdônj, hudum ku bêñ ba intu yêlô asonj kambom.

Anêm kobom ma thêthônj ba avanônj.

O ma kinj atu ba hoyabinj nômkama sapêñ hadêñ môñ anôñ ba hi hayô wak nômbêñ intu sapêñ.

⁴ *O iyom ma mathenj, aênj ba avômalô lókthô nêmbô anêm athêñ ba nêkô ek o.

Avômalô sapêñ êyê anêm ku ma thêthônj ba intu thêlô tem nêlêm ek nêñêm yenj êndênj o.”

⁵ *Vêm ma yahayê hathak lojnbô ma malak yenj anêñ loj mathenj anôñ anêñ leñ hakyav. Wapômbêñ anêñ abô balabunj atu ba hêv hadêñ Mose hêk loj êñ. ⁶ Ma anjela bahenji ba lahavuju takatu ba ewa malainj bahenji ba lahavuju takatu êlêm anêñ unyak mathenj kapô ba ele yainj. Thêlô inij sôp ma thapuk ba mabuñ mavi ba habi kédêkédê ma evanjinj bokngôp gol hawê lawê inij bôm kabum. ⁷ Ma nômb lókmalaj ayova takatu te hêv kabum loj bahenji

ba lahavuju hadêñ anjela bahenji ba lahavuju takatu. Kabum takênj ma Wapômbêñ atu ba hamô lókmalaj hatôm wak nômbêñ intu sapêñ anêñ lamanij halók ba hayô abólêk sinj. ⁸ *Ma Wapômbêñ anêñ lókmanjinj lók anêñ lóklokwanj anêñ yova hava unyak mathenj kapô sinj ba anyô late miñ hatôm imbitak êyô unyak mathenj êñ kapô ami ende ba anjela bahenji ba lahavuju takatu inij malainj bahenji ba lahavuju takatu ende êndôk am.

16

Anjela engasô malainj hatôm bahenji ba lahavuju halók pik

¹ Ma yahañjô kaêk halêm anêñ unyak mathenj ba hanañ hadêñ anjela bahenji ba lahavuju takatu aéntêk, “Unu nonjasô Wapômbêñ anêñ lamanij atu ba hamô kabum bahenji ba lahavuju êndôk pik.”

² *Anjela môñ hi ma hanjasô anêñ kabum halók pik ba habitak palê bêñ ba vovanj kambom ba hatêto avômalô takatu ba ewa alim bomanj anêñ lélêyanj lók êv yenj hadêñ anêñ dahô atu ba epesanj.

³ *Ma anjela te ju hi hanjasô anêñ kabum halók ngwêk ba habitak hatôm anyô njama inij thók mandalinj. Ma nômkama takatu ba êmô ngwêk lókthô ema.

⁴ Ma anjela te lô hanjasô anêñ kabum halók njanj bêñbêñ lók njanj yaônena sapêñ ba lókthô ibitak thalalenj. ⁵ Ma yahañjô anjela atu ba hayabinj njanj sapêñ hanañ,

“O Anyô Mathenj, lêk hómô ba bók hómô. O ma anyô thêthônj ba intu anêm hudum abô ma thêthônj.

⁶ Thêlô bók engasô avômalô mathenj lók plopet inij thalalenj, ba intu hêv thalalenj ek thêlô ninum êtôm inij kambom anêñ viyanj.”

⁷ *Ma yahañjô abô te halêm anêñ loj êbók da ba hanañ nena,

“Intu êñ, O Anyô Bêñ Wapômbêñ Lóklokwanj Lókthô anêñ Ôdônj, ba holañj abô ba hêv vovanj viyanj, êñ ma thêthônj anôñ.”

⁸ Ma anjela te ayova hanjasô anêñ kabum halók wak ma Wapômbêñ hatak wak ek imbi lóklokwanj ba êmbók avômalô êtôm atum hathanj i. ⁹ *Êñ ma wak hathanj avômalô ba êyók bubulik ba esokwanj Wapômbêñ ek malê nena yani ma malainj nômbêñ êñ anêñ ôdônj. Ma donjom thêlô miñ ele kapólônjinj liliñ ba êv athêñ lókmanjinj hadêñ yani ami.

¹⁰ *Ma anjela te bahenji hanjasô anêñ kabum halók alim bomanj anêñ loj hayabinj

* 14:20: Ais 63:3; ALK 19:15 * 15:3: Kis 15:1; Sng 111:2; 139:14; 145:17 * 15:4: Sng 86:9; Jer 10:6-7 * 15:5:

Kis 38:21 * 15:8: 1Kinj 8:10-11; 2Sto 5:13-14; Ais 6:4 * 16:2: Kis 9:10; ALK 13:12-17 * 16:3: Kis 7:17-21

* 16:7: Sng 19:9; ALK 15:3 * 16:9: ALK 9:20-21 * 16:10: Kis 10:22; Ais 8:21-22

avômalô ba momanjiniñ bêñ hayô anêñ loj lôklinyak. Êñ ma avômalô ethañ dahalanjñ ek malê nena vovañ kambom. ¹¹ Ma thêlô esokwanj Wapômbêñ leñ hathak vovañ lo palê, ma doñtom miñ ele kapôlôñjñ liliñ ba esopa Wapômbêñ ami.

¹² *Ma anjela te bahenji ba lahavute hanjasô anêñ kabum halôk ñañ bêñ Yupletis ba ñañ êñ hamoma ek epesanj lojôndê ek kiñ takatu ba tem nêlêm anêñ loj wak hathak.

¹³ Êñ ma yahayê ñgôk lelaik lokwanjlo hatôm kôkwêk êlêm ele Wa bomañ bêñ atu abôlêk lôk alim bomañ atu abôlêk ma plopet abôyanj atu abôlêk. ¹⁴ *Thêlô ma ñgôk ba idum lavôñjñ lomalama. Thêlô i ek nisup kiñ sapêñ esak doñtom ek nijik vovak. Vovak êñ tem imbitak êndêñ Wapômbêñ Lôklokwanj Anôñ anêñ waklavôñ bêñ.

¹⁵ *Odanô! Tem yasôk kethenj êtôm anyô vani. Ôpatu ba hêv lêlê ba anêñ sôp hamô havijñ yani ma tem êmô mavi ek malê nena tem yani miñ embenj kôlôlôñ ba mama ami.”

¹⁶ *Êñ ma ñgôk lô atu isup kiñ sapêñ ethak doñtom halôk loj te atu ba elam hathak abô Hiblu nena Amagedonj.

¹⁷ Ma anjela te bahenji ba lahavuju hanjasô anêñ kabum halôk leñjêlvônj ba kaêk bêñ te halêm hale unyak mathenj anêñ loj hayabiñ avômalô nena, “Lêk yôvi!” ¹⁸ *Êñ ma damak hêv ma kakalu hik ba pôk lôklala hayô hamô ba hayô hamô. Ma duviañ bêñ te hayô ba miñ bôk aêñ habitak pik ami ek malê nena duviañ êñ ma hayôkwiñ lôklokwanj kambom anôñ. ¹⁹ *Ma malak bêñ Babilon hapup hi ôdôñ lô ma avômalô lodôñlodôñ iniñ malak bêñbêñ êv yak. Wapômbêñ lahabi malak bêñ Babilon anêñ sek ba intu hêv waiñ lanjanja kambom hadêñ yani. ²⁰ *Ma ñgavithôm lôk dumlolê sapêñ i ba mi. ²¹ *Ma ôthôm valokwanj hatôm ais halôk anêñ leñ ba hik avômalô. Ôthôm ais êñ anêñ malainj ma hatôm 50 kilo. Ba intu avômalô esokwanj Wapômbêñ hathak nôñ malainj êñ ek malê nena nôñ êñ ma malainj bomañ.

17

Avi lôk athêñ hathak sek walilij hawa vuli kambom

¹ *Ma anjela bahenji ba lahavuju takatu ba ewa kabum malainj bahenji ba lahavuju te halêm hadêñ ya ma hananj, “Ôlêm, tem yangik avi lôk athêñ hathak sek walilij anêñ vovañ atu ba tem enja anêñ vuli thô êndêñ

o. Yani hayô hamô ñañ bêñ anôñ vôn. ² *Kiñ pik ethak idum sek havijñ yani ma avômalô pik inum anêñ yak waiñ sek havijñ ba ibitak molo.”

³ *Vêm ma Lovak Mathenj hakôk ya liñ ba anjela êñ hawa ya ba hi loj thiliv. Ma yahayê avi te hayô hamô alim bomañ thalalenj te. Abôma lomalama hathak Wapômbêñ hatêtô alim êñ liñkupik sapêñ ma anêñ wakadôk ma bahenji ba lahavuju ma yakik laumiñ.

⁴ *Ma avi êñ hapuk sôp bôsôk lôk thalalenj hatôm ñê valu bêñ ma evanjinj nôñ kêdêkêdê epesanj hathak gol lôk valu kêkêlô lôk kômkom. Yani havalonj tase gol ma nôñ ôvathek lomalama lôk anêñ sek walilij anêñ lôñgôlôñ halôk ba hayô siñ. ⁵ Athêñ loj kapô te ma eto hêk uvôn nena,

“Malak lôk athêñ bêñ Babilon,
avi sek walilij iniñ talêbô,
ma kobom ôvathek pik sapêñ iniñ talêbô.”

⁶ *Ma yahayê avi êñ hanum ñê mathenj lôk ñê takatu ba enanj abô avanôñ hathak Yisu iniñ thalalenj ba intu halo molo hatôm hanum waiñ bêñ anôñ.

Yahayê yani ba yahasonj kambom. ⁷ *Êñ ma anjela hananj hadêñ ya aentêk, “Aisê ka hosonj kambom? Tem yananj avi êñ lôk alim bomañ lôk wakadôk bahenji ba lahavuju lôk yakik laumiñ takatu ba hawa yani anêñ ôdôñ bêñ êndêñ o. ⁸ *Alim bomañ atu ba hâyê ma bôk hamô ma lêk miñ hamô ami ma tem etak Viv atu ba ni ek nimbuliñ yani. Avômalô pik takatu ba iniñ athêñ miñ hamô kapyã lôkmala hadêñ sêbôk atu ba Wapômbêñ miñ hapesanj pik ami denanj, thêlô tem nêgê alim bomañ êñ ba nesonj kambom ek malê nena yani bôk hama yôv.

⁹ *Nê lôkauk ma tem neyala nôñ êñ anêñ ôdôñ ma aentêk: Wakadôk bahenji ba lahavuju êñ ma hatôm dum bahenji ba lahavuju atu ba avi êñ hayô hamô loj. ¹⁰ Ma anêñ ôdôñ yanj nena kiñ bahenji ba lahavuju, ba bahenji bôk êv yak yôv, ma te êntêk hamô, ma te ma miñ habitak ami denanj. Yani habitak ma tem êmô bidonja iyom. ¹¹ Ma alim bomañ atu ba bôk hamô ma lêk mi, yanida hatôm kiñ te bahenji ba lahavulô. Yani habitak anêñ kiñ bahenji ba lahavuju takatu iniñ. Ba tem ni ek nimbuliñ yani.

¹² * “Yakik laumiñ takatu ba hâyê ma kiñ laumiñ. Thêlô miñ bôk ewa iniñ athêñ ami denanj, ma doñtom thêlô tem neja athêñ êtôm kiñ imbiñ alim bomañ êtôm wak te iyom. ¹³ Thêlô tem iniñ auk doñtom ma

* 16:12: Ais 11:15 * 16:14: ALK 19:19 * 16:15: Mat 24:43-44; ALK 3:3 * 16:16: Sek 12:11 * 16:18: ALK 4:5; 8:5 * 16:19: ALK 14:10 * 16:20: ALK 6:14 * 16:21: Kis 9:23-24; ALK 11:19 * 17:1: Jer 51:12-13 * 17:2: Ais 23:17; Jer 51:7; ALK 14:8 * 17:3: ALK 13:1 * 17:4: Jer 51:7; ALK 18:16 * 17:6: ALK 18:24; 19:2 * 17:7: ALK 13:1 * 17:8: Dan 12:1; ALK 11:7; 13:7 * 17:12: Dan 7:7,24

nênêm inij lóklókwanj lók inij athêj êndêj alim bomanj. ¹⁴ Thêlô tem nijik vovak êndêj Boksipsip Nakadunj, ma Boksipsip Nakadunj tem êmô thêlô lu ek malê nena yani ma nê bêjbêj inij Anyô Bêj ma kinj inij Kinj. Ma nê takatu ba bók halam lók hatak i yôv ba êvhavij yani dedaunj tem nêôm imbij yani.”

¹⁵ Ma anjela atu hanañ hadêj ya aêntêk, “Nanj atu ba hâyê ma avi sek walilij hayô hamô ma hatôm avômalô lodôñlodôñ lók avômalô lubunlubun lók pik sapêj lók abô sapêj. ¹⁶ *Yakik lauminj lók alim bomanj atu ba hâyê, thêlô tem leñijñña esak avi sek atu ma tem nimbunij yani ba iminj kôlôlôj. Thêlô tem nejan anêj vathiap ma nêmbók yani esak atum. ¹⁷ Nôm êj habitak ek malê nena Wapômbêj da hatak anêj auk êj halók thêlô kapôlôñij ek thêlô inij auk donjom ba nêném inij loj lóklinyak êndêj alim bomanj ek nindum anêj ku atu ba yani lahavij ende ba Wapômbêj anêj abô sapêj injik anôñ am. ¹⁸ Ma avi atu ba hâyê ma malak lók athêj bêj atu ba hayabij kinj pik lókhô.”

18

Babilon hêv yak

¹ Yôv ma yahayê anjela yanj halók ba halêm anêj malak lej ba anêj lóklókwanj bêj anôñ ma anêj deda habi hayôhêk pik lókhô.

² *Ma yani halam kaêk lóklala ba hanañ, “Hêv yak, hêv yak, malak lók athêj bêj Babilon hêv yak.

Loj êj lêk ñgathinij ba avômalô lêk mi ba ñgôk lelaik lók menak kambom lomaloma iyom êmô loj êj.

³ Ek malê nena Babilon ma hatôm avi sek te ba avômalô pik lókhô inum anêj wainj lóklókwanj ba elo molo ba idum sek lomaloma.

Ma kinj pik lókhô ethak idum sek havij yani.

Avi êj hathak hêv inij nômkama mavi bêj anôñ vuli wak nômbêj intu sapêj ba intu pik inij nê eyabij nômkama ibitak nê lók athêj bêj hathak valuselej.”

⁴ *Ma yahalanô kaêk yanj halêm anêj lej ba hanañ,

“Yenanj avômalô, notak loj intu ma nôlêm yainj

ek minj nosopa anêj kobom kambom lók noja anêj malainj ami.

⁵ *Ek malê nena anêj sek lêk hatôm dumlolê daim te ba hi lej ba Wapômbêj minj lapalainj anêj kambom êj ami.

⁶ *Nônêm malainj êndêj yani êtôm atu ba bók hêv hadêj avômalô vi, lók nokapo vi êyômô loj imbij.

Ma wainj lóklókwanj atu ba bók hangasô ek avômalô inum, ma nokapo vi êyômô loj imbij ek inum.

⁷ *Yani bók habam i ba hamô lók lamavi hathak anêj nômkama bêj anôñ, êj ma nônêm vovanj lók malainj êtôm sêbók atu ba yani habam i.

Hatôm intu hanañ halók yanida kapô nena, “Ya kwin ba yahamô loj neyabij avômalô. Ya minj avi tóv ami ma minj hatôm yandanj asêj malêj êtôm avi tóv ami ma mi.”

⁸ *Aêj ba malainj bêj lomaloma tem êpôm yani kethen oyanj.

Anyô Bêj Wapômbêj atu ba hadum abô ek yani ma lóklókwanj. Ba intu ñama lók asêj ma bôm bêj tem êpôm yani ma atum tem esanj yani ba kabukla.”

⁹ * “Ma kinj pik takatu ba bók idum sek havij yani lók êyô êmô anêj nômkama bêj anôñ loj tem nêgê anêj atum yova ba nedanj asêj malêj esak yani. ¹⁰ Thêlô êkô hathak yani anêj vovanj ba iminj daim ba elanj, “‘Ai, ai, malak lók athêj bêj Babilon, o ma malak lóklókwanj.

Ma kethen oyanj ma anêm sek anêj vovanj lêk hapôm o.’

¹¹ * “Ma pik anêj nê eyabij nômkama nêném vuli elanj asêj malêj bêj hathak yani ek malê nena anyô late minj hêv vuli thêlônij nômkama hathak loñbô ami.

¹² *Thêlônij nômkama ma gol lo seleva ma valu vuli bêj lók gwasunj ñgwêk ma sôp kêkêlô lók sôp bôsók ma sôp thalalenj lók sôp mavi anôñ havij lók alokwanj ôv mavi lomaloma lók nômkama lomaloma epesanj hathak bok elepanj yakik lo alokwanj valuselej bêj lók aen ma aen mayav lók valu kêdêkêdê bêjbêj atu ba ethak elav unyak mavi hathak ¹³ lók kamuñ vasinj mavi ma nôm ôv mavi ma nôm êbók ba ôv mavi lók nôm ôv mavi epesanj hathak alokwanj thók lók yak wainj lók nôm lèñlèj lo plawa êbók polom lók wit eyanj ma bokmanjao ma boksipsip ma bokhos lók inij yenj pik takatu ba êvôv lók nê takatu ba êdô hamô ek nêném i vuli, thêlô ma nê lók dahôlôñij.

¹⁴ “Ma nê eyabij nômkama nêném vuli takêj tem nenanj nena, ‘Babilon, nômkatu ba lemhavij lêk êv i vê hêk o. Anêm nômkama mavi mavi lók nômkama kêkêlô lókhô lêk mi ba minj hatôm ôpôm i esak loñbô ami.’

* 17:16: ALK 18:8 * 18:2: Ais 13:21; 34:11-14; Jer 50:39; ALK 14:8 * 18:4: Ais 48:20; Jer 50:8; 51:6,45; 2Ko 6:17

* 18:5: Stt 18:20-21; Jer 51:9 * 18:6: Sng 137:8; Jer 50:15,29; 2Te 1:6 * 18:7: Ais 47:7-9 * 18:8: ALK 17:16

* 18:9: Ese 26:17; 27:30-35 * 18:11: Ese 27:36 * 18:12: Ese 27:12-13,22 * 18:15: Ese 27:31,36

15 * “Ma nê takatu ba ewa valu bêj hathak nômkama takatu ba Babilon êv vuli ma tem nêkô ek anêj vovaj ba niniñ daim 16 * ma nedar asêj malêj nena,

“Ai, ai, malak lôk athêj bêj,
bôk ik kwêv kékêlô mavi, bôsôk lo thalalen,
ma ik lélêyan gol lôk valu mavi ma kômkom hathak o,

17 * ma donjom nômkama kékêlô bêj êj lêk mi kethej oyaj!”

“Ma nê bêj yej ngwêk sapêj lôk nê ethak yej lôk nê idum ku hamô yej lôk nê sapêj atu ba idum ku valuselen hamô ngwêk tem niniñ daim. 18 * Ma nêgê anêj atum yova ba nedar nena, ‘Malak alê yan hatôm Babilon? Ma mi.’ 19 Thêlô ibi pik anêj vovogovaj hayô hamô lenjñkadôk ba elaj asêj malêj nena, “Ai, ai malak lôk athêj bêj. Yêlô atu ba awa yej ngwêk bôk avôv valu bêj hêk yani hathak anêj nômkama.

Ai, kethej oyaj ma lêk ngathiniñ.’

20 * Nê lej, lemimmavi esak malainj atu ba hapôm yani!

Avômalô mathenj lôk aposel ma plopet, lemimmavi anôj.

Yani bôk habulinj môlô ba intu Wapômbêj hêv vovaj êj viyanj hadêj yani.”

21 * Ma anjela lôklokwanj te hêv valu lônjgôlônj bomanj te linj ba habi halôk ngwêk ba hanañ, “Malak lôk athêj bêj Babilon, tem nimbi o lôk lenjñmaninj aêj iyom ba minj hatôm nêpôm o esak lojnbô ami.

22 * Yej belej lôk yej gita lo abinj ma lavuak tem minj hatôm nedar esak lojnbô êmô o ami.

Lôk nê takatu ba epesanj nômkama hatôm nêmo esak lojnbô ami.

Ma valu êpôpêk nôm ma tem minj pôk esak lojnbô ami.

23 * Atum lam te tem minj esanj deda esak lojnbô ami.

Anyô lo avi tem minj neja i esak lojnbô ami. Anêm nê ewa nômkama ek êv vuli bôk ewa athêj bêj hêk avômalô pik maleñinj. Oda hosau avômalô pik sapêj hathak anêm aloyak.

24 * Plopet lôk avômalô mathenj ma avômalô pik nômbêj atu ba bôk ik vônô, êj ma oda honjasô ininj thalalen. Ba intu malainj êj hapôm o.”

1 Yôv ma yahalanô kaêk te hatôm avômalô bêj anôj vovovaj anêj lej ba enaj, “Aleluya!

Alalôaninj Wapômbêj iyom hatôm nê avômalô bulubinj, ma yani ma lôklokwanj lôk athêj lôkmanjñ anêj alaj.

2 * Ek malê nena yani halanjô abô ba anêj abô ma avanôj ma thêthôj.

Yani hêv vovaj hadêj avi sek walilinj atu ba hasau avômalô pik ek nindum kambom lomaloma,

ma hik anêj nê ku lenjadôk linj.”

3 Hathak lojnbô ma thêlô enaj,

“Aleluya!

Anêj atum yova hathak ba hi wak nômbêj intu sapêj.”

4 Ma avaka 24 takatu lôk nôm lôkmala ayova atu êv yak halôk binj ma êv yej hadêj Wapômbêj atu ba hamô anêj loj hayabinj avômalô. Ba enaj, “Avanôj. Aleluya!”

5 Ma abô halêm anêj loj hayabinj avômalô ba hanañ,

“Môlô atu ba Wapômbêj anêj nê ku lôk nê takatu ba ôkô ek yani, ma nê athêj yaô lôk athêj bêj, môlô lôkthô nômbô alalôaninj Wapômbêj.”

6 * Ma yahalanô vovovaj bêj hatôm avômalô lubunlubun hatôm njan bêj halanj ba pôk ma hatôm kakalu lôklokwanj hik haminj ba halam,

“Aleluya,

lêk alalôaninj Anyô Bêj Wapômbêj Lôklokwanj hayabinj nômkama lôkthô!

7 * Boksipsip Nakaduj anêj waklavôj enja avi lêk halêm

ba yanavi lêk hapôpêk i yôv.

Ba intu alalô nambô i ba lenjñmavi ma nanêm athêj lôkmanjñ êndêj yani.

8 Sôp kékêlô thapuk mabuj mavi bôk êv yôv hadêj avi êj ek ipuk.”

Sôp kékêlô thapuk anêj ôdôj nena avômalô mathenj ininj ku mavi.

9 * Ma anjela hanañ hadêj ya nena, “Oto aêntêk: Nê takatu ba bôk elam i yôv ek nêyô nejan Boksipsip Nakaduj anêj waklavôj enja avi anêj nôm nêmo lôk lenjñmavi.” Vêm ma hanañ hadêj ya nena, “Êntêk ma Wapômbêj anêj abô avanôj.”

10 * Ma yahêv yak hêk yani valuvi ek yanêm yej êndêj yani. Ma donjom yani hanañ hadêj ya, “Dô! Ya anyô ku hatôm o lôk môlôviyanj takatu ba ovaloj abô atu ba Yisu hanañ bêj. Wapômbêj hathak hêv

19

Avômalô lej êbô Wapômbêj anêj athêj

* 18:16: ALK 17:4 * 18:17: Ais 23:14; Ese 27:27-29

51:48 * 18:21: Jer 51:63-64; Ese 26:21 * 18:22: Ais 24:8; Ese 26:13 * 18:23: Jer 7:34; 16:9; 25:10 * 18:24:

Jer 51:49; ALK 17:6 * 19:2: Lo 32:43; ALK 6:10 * 19:6: ALK 14:2 * 19:7: Ais 61:10; ALK 21:2 * 19:9: Mat

22:2 * 19:10: Ap 10:25-26; ALK 22:8-9

abô hadêj plopet ek nenanj abô avanôj esak Yisu. Ba intu nê m yey êndêj Wapômbêj iyom.”

Anyô hayô hamô bokhos thapuk

11 *Ma yahayê lej hakyav ba bokhos thapuk te haminj. Ma ôpatu ba hayô hamô ba elam nena “Anyô Hasopa Anêj Abô” ma “Anyô Abô Avanôj”. Yani hathak hadum abô ba hik vovak thêthôj iyom. 12 *Yani madaluk hatôm atum dahalanj, ma anêj wakadôk ma kin injin kuluj bêj anôj hamô. Athêj te eto hêk yani ba anyô te minj hayala ami, ma yanida iyom hayala. 13 *Yani hik kwêv daim te atu ba esonj halôk thalalej. Yani anêj athêj nena, “Wapômbêj Anêj Abô”. 14 Ma nê vovak anêj lej ipuk sôp thapuk mabuj mavi kékêlô ba ethak bokhos thapuk ba esopa yani evenj yam. 15 *Ma binj vovak ma te hale yani abôlêk ek injik vovak êndêj avômalô pik. Yani tem eyabinj thêlô esak anêj lôklokwanj lôk anêj kôm aej. Yani tem embak avômalô êtôm evak wainj anôj pesa ek malê nena Wapômbêj Lôklokwanj lanjanja kambom. 16 *Ma anêj kwêv daim anêj vavuj ma eto athêj hayôhêk aêntêk, “Kin injin Kin ma nê bêjbêj injin Anyô Bêj.”

17 *Ma yahayê anêla te haminj wak ba halam kaêk lôklala ba hananj hadêj menak nômbêj atu ba eyovak evenj lenjêvôj nena, “Wapômbêj hapôpêk nômbêj ba nôlê m nosak donjom” 18 ek onjwanj kinj lôk nê vovak laik ma nê lôklokwanj lo bokhos lôk nê takatu ba êyômô lôk avômalô lôkthô injin vathiap. Ma onjwanj nê takatu ba êmô alansj vibinj lôk nê takatu ba alansj mi ma nê bêjbêj lôk nê yaônena injin vathiap.”

19 Ma yahayê alim bomanj atu lôk pik injin kinj lôk injin nê vovak ethak donjom ek injik vovak êndêj bokhos anêj alanj lôk anêj nê vovak. 20 *Ma evalonj alim bomanj lôk plopet abôyanj. Plopet abôyanj lôk hadum lavôjinj hathak alim bomanj anêj lahavinj ba hasau avômalô takatu ba ewa alim bomanj anêj lêlêyanj ba êv yeyj hathak anêj dahô atu ba epesanj. Êj ma ibi plopet abôyanj lôk alim bomanj halôk atum kasukthôm atu ba hathanj hathak atum valu solpa. 21 Ma ik nê vovak vi atu ba êmô denanj vônô hathak binj vovak atu ba hale ôpatu ba hayô hamô bokhos abôlêk. Ma menak sapêj eyanj injin vathiap ba lenjinjvayak.

* 19:11: Sng 96:13; Ais 11:4; ALK 1:5; 6:2 * 19:12: Dan 10:6; ALK 1:14; 2:17 * 19:13: Ais 63:1-3; Jon 1:1,1,4
 * 19:15: Sng 2:9; ALK 1:16; 14:20 * 19:16: ALK 17:14 * 19:17: Ese 39:17-20 * 19:20: ALK 13:12-17; 20:10
 * 20:1: ALK 9:1 * 20:2-3: Stt 3:1; ALK 12:9 * 20:4: Dan 7:9,22,27; 1Ko 6:2; ALK 13:17 * 20:6: ALK 1:6
 * 20:8: Ese 38:2,9,15-16 * 20:9: 2Kinj 1:10 * 20:10: Sng 11:6; ALK 19:20; 21:8 * 20:12: Dan 7:9-10; Mat 25:31-46; Ap 17:31; 2Ko 5:10; ALK 13:8

20

Sadanj hamô koladôj hatôm sondabêj 1,000

1 *Ma yahayê anêla te halôk anêj malak lej ba halê m. Yani hawa Viv abôlêk atu anêj vovalej lôk havalonj yak senj bêj te hêk yani banj. 2-3 *Ma havalonj Wa bomanj bêj atu lonj. Wa êj ma umya bôsêbôk atu ba anêj athêj nena Sadanj, yani ma ngôk injin anyô bêj. Ba hakak va lo banj lonj ba habi halôk Viv atu ma hik abôlêk sinj ma hakak lonj ba hamô hatôm sondabêj 1,000 ek minj yani esau avômalô pik esak lonjbô ami endeba êtôm sondabêj 1,000 atu anêj danj am. Vê m ma Wapômbêj tem nê m yani ende yainj ba êmô bidonjana iyom.

4 *Ma yahayê nê bêjbêj injin lonj eyabinj avômalô lôk nê takatu ba êmô lonj êj ba Wapômbêj hêv lôklokwanj hadêj thêlô ek nedanj abô. Ma yahayê avômalô dahôlôjinj takatu bôk enanj abô hathak Yisu lôk evalonj Wapômbêj anêj abô lonj ba intu edabêj lenjelo kisi. Thêlô minj êv yeyj hathak alim bomanj lôk anêj dahô atu ba epesanj lôk minj ewa anêj lêlêyanj hêk luvôjinj lôk bahejinj ami. Ma thêlô iviyô ba ewa lôkmala hathak lonjbô ba eyabinj pik havinj Kilisi hatôm sondabêj 1,000. 5 Waklavôj êj ma avômalô iviyô ba ewa lôkmala anêj môj. Ma nê njama vi ma tem minj nimbiyô ami denanj endeba sondabêj 1,000 atu anêj danj am. 6 *Nê takatu ba iviyô ba ewa lôkmala hamôj tem nê m mavi lôk nê m mathenj. Njama havenj yam minj hatôm imbulinj thêlô dokte ami, milôk. Ma tem nimbitak Wapômbêj lo Kilisi injin nê êbôk da ba neyabinj pik imbinj Kilisi êtôm sondabêj 1,000.

Sadanj hêv yak

7 Sondabêj 1,000 anêj danj, ma tem nê date koladôj abôlêk vê ek Sadanj ende yainj. 8 *Ma yani tem ni pik sapêj ek esau avômalô lodôjlodôj ek isup i esak donjom ek nijik vovak. Thêlô hatôm thate ngwêk ba thêlôjinj athêj nena Gok lo Magok.

9 *Ma Sadanj lôk anêj nê vovak i pik sapêj ba ekalabu avômalô mathenj hêk malak atu ba Wapômbêj lahavinj sinj. Ma donjom atum halôk anêj lej ba hathanj i thô. 10 *Êj ma ibi Sadanj atu ba bôk hasau avômalô halôk kasukthôm atu ba hathanj hathak atum valu solpa. Lonj êj bôk ibi alim bomanj lôk plopet abôyanj halôk yôv. Thêlô tem neja vovanj êtôm wak lo bôlôvôj nômbêj intu sapêj.

Anyô Bêj hadum abô

¹¹ Ma yahayê Anyô Bêj hayô hamô anêj balé kin thapuk mavi atu ba hathak hamô ek hayabinj avômalô pik sapêj. Ma pik lo lej êsôv ek yani ba i. Ba iniñ loj mi. ¹² *Ma yahayê nê ñama sapêj, nê lôk athêj bêj lôk nê athêj mi, imiñ habobo Anyô Bêj anêj loj hayabinj avômalô. Ma ekyav kapya doho vê. Ma ewa kapya yanja ba ekyav haviñ ba kapya êj ma kapya lôkmala. Ma Anyô Bêj hadum abô hathak nê ñama hathak iniñ kobom takatu ba bôk eto hêk kapya doho atu lêk ekyav hamôj. ¹³ *Ma ngwêk hêv nê ñama takatu ba êmô yani kapô ba i. Ma Ñama lôk Ñama iniñ loj thai êv nê ñama takatu ba êmô thai kapô ba i. Ma sapêj i ek Anyô Bêj indum abô esak thêlônij kobom takatu ba bôk idum. ¹⁴ Ma Wapômbêj habi kobom Ñama lôk Ñama iniñ loj halôk atum atu ba hatharj hêk hatôm kasukthôm. Atum kasukthôm êj ma ñama havenj yam. ¹⁵ Avômalô takatu ba miñ êpôm iniñ athêj hêk kapya lôkmala atu ami ma ibi thêlô halôk atum kasukthôm êj.

21*Jelusalem lukmuk*

¹ *Ma yahayê pik lo lej bô ele i liliñ ma pik lo lej lukmuk ibitak êk. Ma ngwêk mi haviñ. ² *Ma yahayê unyak mathen Jelusalem lukmuk halêm anêj Wapômbêj anêj lej ba epesanj yani hatôm avi hik nômkama mavi ek enja anyô. ³ *Ma yahalanô abô bêj halêm anêj Anyô Bêj anêj loj hayabinj avômalô ba hanarj nena, "Lêk Wapômbêj hamô haviñ avômalô ba tem yani êmô imbiñ thêlô. Tem thêlô nimitak yani anêj avômalô ma Wapômbêj da tem êmô imbiñ thêlô ba imbitak thêlônij Wapômbêj. ⁴ *Yani tem esav thêlô malenij thôk sapêj vê. Ba ñama lo asêj malêj ma kapôlôñij malaiñ loka vovarj tem miñ êmô ami ma mi ek malé nena kobom bô takêj lêk hi ba mi." ⁵ *Ma ôpatu ba hamô loj hayabinj avômalô hanarj nena, "Ondanô! Yahapesanj nômkama sapêj habitak lukmuk!" Êj ma yani hanarj nena, "Abô êntêk ma abô avanôj ek avômalô nêñemimbiñ ba intu oto êndôk kapya." ⁶ *Ma yani hanarj hadêj ya, "Lêk yôv! Ya anyô môj lôk havenj yam haviñ. Môj anôj ma yahamô ma nômkama sapêj anêj danj ma tem yamô aêj iyom. Avômalô lôkthô atu ba ethakmunij ma tem yanêm ñarj atu ba

hêv lôkmala anêj onarj ek ninum ma anêj vuli mi. ⁷ *Ôpatu ba lavidonj ba miñ hêv yak ami ma tem enja nômkama takêntêk. Lôk tem yambitak anêj Wapômbêj ma yani imbitak yenanj okna. ⁸ *Ma donjom nê êkô ba etak iniñ êvhaviñ lôk nê êvhaviñ ami ma nê idum sek ôvathek anôj lôk nê ik anyô vônô lôk nê idum sek walilij ma nê sinij ma nê êvhaviñ ngôk lôk nê abôyanj, thêlô sapêj tem ini atum kasukthôm atu ba hatharj hathak valu vovarj solpa. Êj ma ñama yanj havenj yam."

⁹ Ma anjela baheñvi ba lahavuju takatu ba bôk ewa kabum malaiñ bêj anêj danj baheñvi ba lahavuju takatu te halêm hanarj hadêj ya nena, "Ôlêm ek yangik avi lukmuk atu ba Boksipsip Nakaduj tem enja thô êndêj o." ¹⁰ *Êj ma Lovak Mathen hakôk ya liñ ba anjela atu hawa ya ba hi dumlolê daim bêj te ma hik unyak mathen Jelusalem atu ba hamô haviñ Wapômbêj halôk ba halêm thô hadêj ya. ¹¹ *Malak êj habi Wapômbêj anêj deda lôkmanj loj. Ma habi kêdêkêdê hatôm valu mavi anôj te anêj athêj nena jasper ba mabuj anôj hatôm liyali. ¹² *Ma anêj badêj ma lôklokwanj ba daim kambom lôk abôlêk laumiñ ba lahavuju. Ma anjela laumiñ ba lahavuju eyabinj badêj abôlêk tomtom. Ma Israel iniñ ôdôj laumiñ ba lahavuju iniñ athêj eto hêk badêj abôlêk takêj tomtom. ¹³ Badêj abôlêk lokwanj lô hêk loj wak hathak, ma lô hêk loj wak halôk ma lô hêk vi ba vi. ¹⁴ Ma badêj anêj landij ma valu laumiñ ba lahavuju hamiñ ba Boksipsip Nakaduj anêj aposel laumiñ ba lahavuju iniñ athêj hayôhêk.

¹⁵ *Ma anjela atu ba hanarj abô haviñ ya hawa kôm êv dôj epesanj hathak gol ek nêñ dôj ek malak anêj daim lôk anêj badêj lôk anêj abôlêk. ¹⁶ Ma malak êj anêj daim lôk bidonj hatôm donjom iyom. Ma anjela hawa anêj kôm ba hêv dôj hathak malak anêj daim ba bidonj ba tîbum sapêj ma lôkthô hatôm 12,000 stadia.* ¹⁷ Ma anjela hêv dôj hathak malak anêj badêj ba anêj valaluk ma hatôm 144 kubit. Dôj êj ma anjela anêj ma donjom anyô iniñ dôj ma aêj iyom.* ¹⁸ *Malak anêj badêj epesanj hathak valu anêj athêj jasper, ma malak lôkthô epesanj hathak gol atu ba mabuj anôj hatôm liyali. ¹⁹ Ma malak anêj badêj landij ma valu bêjbêj ba epesanj hathak valu lêlêyanj mavi mavi. Valu môj ma tha-

* **20:13:** Lom 2:6; 1Pi 1:17; ALK 2:23; 22:12 * **21:1:** Ais 65:17; 2Pi 3:13 * **21:2:** Ais 52:1; 61:10; Hib 11:16; 12:22; ALK 3:12 * **21:3:** Wkp 26:11-12; Ese 37:27; Sek 2:10; 2Ko 6:16 * **21:4:** Ais 35:10; 65:19; ALK 7:17 * **21:5:** 2Ko 5:17 * **21:6:** Ais 55:1; Jer 2:13; Jon 7:37; ALK 1:8,17; 22:17 * **21:7:** 2Sml 7:14; 1Sto 17:13; Sng 89:26-27 * **21:8:** Mat 25:41; ALK 20:15; 22:15 * **21:10:** Ese 40:2 * **21:11:** Ais 60:1-2,19 * **21:12:** Ese 48:30-35 * **21:15:** Ese 40:3; ALK 11:1 * **21:16:** 12,000 stadia ma hatôm 2,200 kilomita. * **21:17:** 144 kubit ma hatôm 65 mita. * **21:18:** Ais 54:11-12

lalen mabómabó ba anêj athêj nena jaspa, ma valu haven yam ma bósók ba anêj athêj nena sapaia, ma valu te lô ma lélêyan thapuk ba anêj athêj nena aget, ma valu te ayova ma sanjek ba anêj athêj nena emelal, ²⁰ ma valu te bahenji ba anêj athêj nena thalalen ba anêj athêj nena sadonikis, ma valu bahenji ba lahavute ma thalalen ba anêj athêj nena konilian, ma valu bahenji ba lahavuju ma mayav ba anêj athêj nena klisolait, ma valu bahenji ba lahavulô ma bósók ba anêj athêj nena belil, ma valu bahenji ba lahavuva ma thalalen hayavônô ba anêj athêj nena topas, ma valu laumin ma thapuk ba anêj athêj nena klisoples, ma valu laumin ba lahavute ma bósók ba anêj athêj nena haiasin ma valu laumin ba lahavuju ma bósók mabó ba anêj athêj nena ametis. Thêlô epesan badêj anêj landin hathak valu mavi takêj. ²¹ Ma badêj abólêk laumin ba lahavuju tomtom ma epesan hathak gwasuj thapuk dôjndôj mavi te anêj ngwêk. Ma malak anêj lojondê ma epesan hathak gol mabun hatôm liyali thapuk anôj.

²² Ma Anyô Bêj Wapômbêj Lôklokwan Lôkthô anêj Ôdôj lók Boksipsip Nakaduj thaida intu loj êj anêj unyak mathen ba intu min yahayê unyak mathen yan ami. ²³ Ma malak êj ma Wapômbêj anêj deda lôkmanjin habi hayô hêk ma Boksipsip Nakaduj hatôm anêj atum lam. Aêj ba intu wak lo ayôj min ibi ami. ²⁴ Avômalô pik sapêj tem nember malak êj anêj deda. Ma pik inin kin lókthô tem neja inin athêj lôkmanjin ba ini loj êj. ²⁵ Bôlôvôn tem ênjêk loj êj ami ba intu badêj abólêk tem abyaj iyom. ²⁶ Ma avômalô sapêj inin nômkama lôkmanjin lomaloma lók athêj bêj tem neja ba ini loj êj. ²⁷ Ma donjom nô m lelaik lók nê idum kobom ôvathek lók nê enaj abôyan min hatôm nêyô malak êj kapô ami. Mi, nê takatu ba inin athêj hêk Boksipsip Nakaduj anêj kapya lôkmala iyom hatôm nêyô malak êj.

22

Naj lók alokwan atu êv lôkmala

¹ Êj ma ajea hik nan atu ba hêv lôkmala thô hadêj ya. Naj êj ma mabun hatôm liyali ma anêj onaj hêk Wapômbêj lo Boksipsip Nakaduj inin loj eyabin avômalô. ² Ma nan êj halan hasopa malak êj anêj lojondê bêj malévôn. Naj êj anêj dan luvu ma alokwan atu ba hêv lôkmala hamin

ba hik anêj va hatôm ayôj lókthô. Sondabêj te ma hik anôj hatôm bôlôj laumin ba lahavuju. Ma anêj nan hathak hadum avômalô lodôjlodôj sapêj inin lijij mavi. ³ Ma malain atu ba bók hapôm pik sapêj hadêj bôsêbók ba Adam lo Ewa idum kambom ba êv yak ma tem min imbitak esak lojbó ami.

Wapômbêj lók Boksipsip Nakaduj inin loj eyabin avômalô hamô loj êj ba anêj nê ku tem nênem yej êndêj yani. ⁴ Tem thêlô nêgê yani thohavloma lók anêj athêj ênjêk thêlô luvônjin. ⁵ Bôlôvôn mi hêk loj êj ek malê nena Anyô Bêj Wapômbêj da hamô hatôm thêlônjin deda. Aêj ba atum lam lók wak inin ku mi. Ma wak nômbêj intu sapêj ma avômalô loj êj tem nê môm êtôm kin ba neyabin loj êj.

Yisu tem êlêm kethen

⁶ Ma ajea hanaj hadêj ya, “Abô takêntêk ma abô avanôj ek nênemimbin. Ma Anyô Bêj Wapômbêj atu ba hêv anêj Lovak Mathen hadêj anêj plopet, yani hêv anêj ajea ek injik nô m atu ba tem imbitak kethen thô êndêj anêj avômalô ku.”

⁷ Ma Yisu hanaj nena, “Odanô! Tem yasók kethen. Ba ôpatu ba hêvhavin abô plopet takatu ba hêk kapya êntêk êj, yani êj êmô mavi.”

⁸ Ya ma Jon atu ba yahalanô lók yahayê nô m takêntêk. Ma yahalanô lók yahayê yôn, ma yahêv yak halók hêk ajea atu ba hik nô m takêj thô hadêj ya valuvu ek yanê m yej êndêj yani. ⁹ Ma donjom yani hanaj hadêj ya, “Dô! Ya anyô ku havin o lók mólôvian plopet lók avômalô lókthô atu ba esopa kapya êntêk anêj abô. Nê m yej êndêj Wapômbêj iyom.”

¹⁰ Ma yani hanaj hadêj ya nena, “Waklavôj lêk habobo ba min umbun abô plopet takatu ba hêk kapya êntêk ênjêk loj kapô ami. ¹¹ Ôpatu ba hadum kambom, yani tem indum kambom thêthô. Ma ôpatu ba hadum kobom lelaik, yani tem indum kobom lelaik thêthô. Ma ôpatu ba hadum kobom thêthôn, yani tem indum kobom thêthôn thêthô. Ma ôpatu ba hamô mathen, yani tem êmô mathen thêthô.”

¹² Ma Yisu hanaj nena, “Odanô! Tem yasók kethen ba yanê m vuli viyan êndêj avômalô sapêj êtôm nô m takatu ba idum. ¹³ Ya anyô môj ba anyô haven yam havin. Môj anôj ma yahamô ma nômkama sapêj anêj dan ma tem yamô aej iyom. Ya ma nômkama sapêj anêj ôdôj lók nômkama

* 21:23: Ais 60:19-20; ALK 22:5

* 21:24: Ais 60:3,5

* 21:25: Ais 60:11

* 21:27: Ais 52:1; Ese 44:9; 1Ko

6:9-10 * 22:1: Ese 47:1

* 22:2: Stt 2:9; Ese 47:12; Jol 3:18; Sek 14:8

* 22:4: Mat 5:8; ALK 3:12

* 22:5: Dan

7:18,27; ALK 5:10; 20:6; 21:23,25

* 22:6: ALK 1:1

* 22:7: ALK 1:3

* 22:8: ALK 19:10

* 22:11: Dan 12:10

* 22:12: Ais 40:10; Jer 17:10; ALK 2:23

* 22:13: Ais 44:6; ALK 1:8,17; 21:6

* 22:14: Stt 2:9; 3:22

sapêŋ anêŋ daŋ. ¹⁴ *Nê takatu ba ithik iniŋ sôp ma nêmo mavi ek malê nena thêlô hatôm nejan alokwaŋ atu ba hêv lôkmala anêŋ va ma nimbitak nêyô malak anêŋ badêŋ abôlêk ba ini kapô. ¹⁵ Ma dorŋtom nê takatu ba iniŋ kobom hatôm avuŋ lôk nê siniŋ lôk nê sek lôk nê ik anyô vônô lôk nê êvhaviŋ ngôklôk nê leŋiŋhaviŋ nenaŋ abôyaŋ ba idum hi thêthô, thêlô sapêŋ tem nêmo malak êŋ anêŋ badêŋ viyaiŋ.

¹⁶ *"Ya ma Yisu. Yahêv yenaŋ aŋela ek nêmo abô êntêk êndêŋ môlô ek avômalô ôdôŋ takatu ba êvhaviŋ. Ya ma Devit anêŋ ôdôŋ anêŋ su lukmuk lôk anêŋ lim. Ya ma vuliŋ damiŋ atu ba habi deda bêŋ."

¹⁷ *Ma Lovak Mathen lôk Boksipsip Nakaduŋ anêŋ avi lukmuk atu ba tem thai neja i enaŋ nena, "Ôlêm."

Ma avômalô takatu ba elanô abô êntêk ma lôkthô enaŋ nena, "Ôlêm."

Opalêla takatu ba ethakmuninŋ ma nêlêm. Ma thêlô leŋiŋhaviŋ ninum ŋaŋ atu ba hêv lôkmala ma nêlêm ninum ŋaŋ lôkmala atu ba anêŋ vuli mi.

Jon hanaŋ abô balabuŋ

¹⁸ *Yahanaŋ lôklokwaŋ hadêŋ avômalô lôkthô atu ba elanô abô plopet takatu ba hêk kapyâ êntêk nena anyô te hatak abô yaŋda hayôhêk kapyâ êntêk loŋ, ma tem Wapômbêŋ nêmo malaiŋ atu ba hêk kapyâ êntêk viyaiŋ êndêŋ yani. ¹⁹ Ma aêŋ iyom ma anyôla hêv abô plopet bute vê hêk kapyâ êntêk, ma Wapômbêŋ tem nêmo yani vê ênjêk alokwaŋ atu ba hêv lôkmala anêŋ va lôk unyak mathen atu ba enaŋ hêk kapyâ êntêk.

²⁰ *Yisu da hik abô takêŋ loŋ nena, "Avanôŋ biŋ, tem yasôk kethenŋ."

Anyô Bêŋ Yisu ôlêm! Avanôŋ.

²¹ Anyô Bêŋ Yisu anêŋ wapôm êmo imbiŋ avômalô mathenŋ lôkthô. Avanôŋ.

* **22:16:** Nam 24:17; Ais 11:1,10; Lom 1:3; ALK 2:28; 5:5

* **22:20:** Mat 24:30-31; 1Ko 16:22

* **22:17:** Ais 55:1; ALK 21:6

* **22:18:** Lo 4:2; 12:32